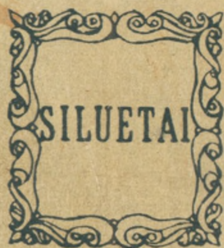
Richardas Fridentalis

GETĖ

Richardas Fridentalis

GETĖ

Vertė
EUGENIJA VENGRIENĖ
ir
JONAS KILIUS

VILNIUS 1977

Richard Friedenthal GOETHE Sein Leben und seine Zeit
R. Piper u. Co Verlag
München
1963

PAGYRIMAS KILMEI

Gimdymas buvo sunkus ir truko tris paras. Getė atėjo į šį pasaulį leisgyvis, „visiškai juodas", kaip vėliau apsakinėjo motina, iš tikrųjų, matyt, mėlynas dėl deguonies trūkumo ir kraujo apytakos sutrikimo; medicinoj tai vadinama *asfiksija*. Gydytojo prie gimdyvės nebuvo, tik pribuvėja — pasak artimųjų, nevykėlė — ir senelė. Ši stovėjo už mėlynų languotų, užtraukiamų lovos užuolaidų. Jos purtė naujagimį, trynė jam vynu širdies duobutę.

— Tarėjiene, gyvas! — sušuko senoji dama, kai kūdikis atmerkė akis — labai dideles, tamsiai rudas, kone juodas akis.

Savo gyvenimo romaną „Kūryba ir tikrovė" Getė pradeda iškilmingiau: 1749 metų rugpiūčio 28 dieną jis išvysta pasaulio šviesą sulig dvyliktuoju varpo dūžiu. Astrologų nuomone, konsteliacija palanki: saulė kulminuoja Mergelės ženkle, Jupiteris ir Venera malonūs, Merkurijus nerodo priešiškumo; jam tai slaptingi ženklai, turėję reikšmės jo gyvenimo kelyje. Pilnatis mėnuo rodo savo jėgą ir priešinasi gimimui, kol jo valanda praeina.

XVIII šimtmečio gimdyvės kambarys net ir turtingų miestelėnų namuose šių dienų akimis nebuvo higieniškas. Įsivaizduokime gan tamsų kambarėlį su apvaliais, išgaubtais langų stiklais. Namai buvo seni, iš teisybės tai du vienas prie kito prigludę pastatai su daugybe dar „gotiškų" užkaborių, daugybe laiptų laiptelių aukštyn ir žemyn. Naujagimį kietai suvystė ir paguldė į seną medinį šeimos lopšį, inkrustuotą ornamentais. Stebuklas, kad vaikas gimė gyvas. Naujagimių mirtingumas, net ir Getės šeimoj, buvo didelis. Bet berniūkštis atrodė stiprus. Buvo pasamdyta žindyvė, motina pati nemaitino.

Per krikštą vaikas gavo senelio iš motinos pusės, Johano Volfgango Tekstoriaus vardus, senelio, kuris ką tik buvo tapęs tarybos seniūnu; naujagimis buvo laikomas ant seno, dar gotiško šeimos kilimo, vadinamo nuotakos kilimu, su margais gėlių ir šakelių raštais. Laidojant poetą 1832 m. kunigaikščių kape Veimare, tas kilimas buvo paklotas po jo karstu.

Krikšto apeigos įvyko protestantiškoje šv. Kotrynos bažnyčioje, kur šeima turėjo ir savo suolus. Frankfurtas, griežtai katalikiškų imperatorių rinkimų ir karūnavimo miestas, buvo perdėm liuteriškas. Getė formaliai liko šios bažnyčios narys. Gyvenime jis save vadino „apsisprendusiu nekrikščioniu", retkarčiais pabrėžtinai „pagoniu", arba laikėsi savo paties tikėjimo, o kada-ne-kada, kai išeidavo kalba apie protestą, ir „linksmu protestantu".

Savaitraštis šalia žinių apie amatininkų, verslininkų, vieno aludario, puodžiaus, raštininko, kepėjo, dailidės, kurpiaus, akmenskaldžio vaikus paskelbė: „S(alvo) T(itulo) P. Joh. Casp. Getei, Jo Didenybės Rom. imp. tikrajam tarėjui, gimė sūnus Joh. Volfgangas".

Tai seni laikai, senas imperijos miestas, respublika Šventosios Romos vokiečių imperijoje, daugybė amatų ir verslų, seni namai, vingrios gatvelės, jaunutė, vos aštuoniolikos metų motina ir gerokai vyresnis, trisdešimt devynerių metų tėvas.

Kai Getė gimė, dar tebebuvo gyvi Hendelis ir Bachas. Prisiminimai, kuriuos vaikas girdi iš tėvų ir pažįstamų, siekia šimtmečio pradžią ir dar toliau. Seni žmonės dar pasakoja apie turkų karus, apie Liudviko XIV karo žygius, kurių pėdsakai labai ryškiai matyti Pfalce, Heidelberge. Viršum Frankfurto miesto vartų dar tebestyro ant geležinių strypų pamautos sudūlėjusios ir išdžiūvusios sukilėlių galvos, nors pačių sukilimų jau niekas nebeatsimena. Frankfurtas — viduramžių miestas, suspaustas tarp sienų ir aklinai užsidaręs. Sargai kas rytą pasiima raktą iš burmistro ir atidaro miesto vartus. Vyrauja griežta cechų drausmė, gyventojai susiskirstę į patricijus ir plebėjus ir nešioja pagal savo luomą drabužius. Mirties bausmės vykdomos aikštėje, ir mergina, nužudžiusi savo kūdikį, turi lipti ant ešafoto „Fausto" pasaulis nėra kokia romantiška reminiscencija iš seniai praėjusių viduramžių, tai pasaulis, kuriame gimė ir užaugo Getė.

Per ilgą jo amžių įvyko daug permainų, karų, perversmų socialinėj sandaroj, buityje, moksle, dailėj ir literatūroj. Jis pergy-

veno Septynerių metų karą (kuris, beje, galutinai sugriovė imperiją), Amerikos ir prancūzų revoliuciją, dvidešimt penkerius karų metus, Napoleono viešpatavimą ir jo galą, restauraciją ir reakciją; jau visai senas sulaukė 1830 m. Paryžiaus revoliucijos, kada pirmą kartą savo politines teises pareiškė proletariatas. Dailė iš baroko pereina į rokoką, į klasicizmą, į romantizmą, skurdi provinciališka vokiečių literatūra suklesti kaip niekad, galop ir Getė tampa jos atstovu pasaulyje. Per jį menkas Veimaro miestelis pasidaro pasaulinės literatūros centru, į kurį it maldininkai plūsta anglų, prancūzų, rusų, amerikiečių, serbų, lenkų, skandinavų, italų jaunimas. Technika žengė milžinišką žingsnį pirmyn; pasenęs Getė — Faustas dar svajoja, kaip būtų gera nutiesti Sueco kanalą, sulaukti, kada bus perkastas Panamos sąsiauris. Jo kolekcijoj stovi pirmųjų traukinių modeliai, Bodeno ežere kursuoja jo sumanaus leidėjo Kotos garlaiviai.

Moksle alchemija virto chemija, jos pagrindu jau kuriasi ištisos pramonės šakos. Senasis teologinis pasaulėvaizdis sugriautas, žmogus įjungtas į gamtos vystymąsi, prie ko prisidėjo ir Getė savo gamtos tyrinėjimais. Atsiranda naujos mokslo šakos, kurios darosi vis specialesnės, siauresnės, intensyvesnės, nors Getė, vienas iš paskutiniųjų, dar bando visas mokslo ir tyrinėjimo sritis sujungti į vieną. Prie viso to jis savaip prisidėjo, savaip tikėdamas dievą-gamtą ir nenutrūkstantį savo paties gyvenimą, nes negalėjo įsivaizduoti, kad galinga jo esybė pasibaigs su mirtimi.

Jis liko gyvas įvairiausiomis formomis — visų pirma kaip poetas ir kaip gamtos aiškintojas, kaip galinga asmenybė ir *uomo universale*[1]. Net ir tiesioginiai atsiminimai apie jį ilgai išliko: Getė savo dideliuose ir jaukiuose namuose Veimare, kurie, dar jam tebegyvenant, jau buvo tapę muziejumi, ir darbo kambarys, kuris šiandien tebėra toks, kokį poetas jį paliko. Ligi pat mūsų laikų viename Bohemijos dvare, kilmingųjų damų pensione, gyveno paskutinė iš daugelio jo mylimųjų, kuriai vienintelei poetas rimtai siūlė savo ranką. Dar mūsų amžiaus pradžioj jo skambų, malonų balsą minėjo Didysis Veimaro hercogas, kuris mažas būdamas žaidė poeto namuose su jo anūkais, gerai prisiminė jo eiseną, jo stotą su iškilmingu juodu surdutu ir si-

[1] Universalus žmogus *(it.)*.

dabrine Sakalo ordino žvaigžde ant krūtinės, „kuri jam labai pritiko".

Po to prisiminimai nutrūksta. Lieka tik darbai, asmenybė.

Iš kur toks genijus atsiranda, niekas negali pasakyti, net ir labai kruopštūs tyrinėjimai atskleidė tik tolimas datas ir protėvių pavardes. Bet kodėl kaip tik šis moteriškų drabužių siuvėjo anūkas, kalvių palikuonis, o iš motinos pusės juristų, mėsininkų, vyno pirklių, raštininkų ainis tapo didžiausiu Vokietijos poetu, yra tokia pat mįslė, kaip ir Hendelis, kurio kruopščiai ištirtų protėvių tarpe nebuvo nė vieno muzikinio talento. Nieko nesako ir vietovės, kurias siekia Getės genealoginio medžio šaknys.

Vidurio Vokietijoj ir Tiuringijoj, daugelio įžymių žmonių gimtinėj, gausiai gyventa ir Getės protėvių tiek iš tėvo, tiek ir iš motinos pusės. Bet, sprendžiant iš sudėjimo, veido ir ypač iš raiškių, tamsių „itališkų" akių, Getė buvo aiškus Reino — Maino krašto vaikas. Jis kilęs nuo *limes*[1], tos pirmosios didelės sienos, kuri kadaise skyrė pasaulį pusiau ir kurią kone keturis šimtus metų saugojo Romos legionieriai. „Romėniškas paveldas", beje, irgi abejotinas, juk tie legionieriai buvo kilę ne tik iš Italijos, bet ir iš Sirijos, Balkanų, Ispanijos. Tik įdomu, kad Italijoj Getė iš karto pasijunta kaip namie, „lyg čia būčiau gimęs ir augęs". Tačiau Italija nuo seno buvo vokiečių svajonė, prisiminkim viduramžių maldininkų keliones į Romą ir Albrechtą Diurerį. Getės tėvas irgi buvo ten nukeliavęs, ir ši kelionė jam liko kaip vienintelis prisiminimas iš viso šiaip neveiklaus jo gyvenimo.

Pasitenkinsim keliais faktais. Tėvo šeima kilusi iš Tiuringijos, prosenelis buvo kalvis, senelis Fridrichas Georgas paliko gimtinę ir pasirinko elegantiškesnį amatą. Tapo moteriškų drabužių siuvėju ir iškeliavo į Prancūziją. Getė apie šią labai garbingą savo senelio profesiją nieko nenorėjo žinoti ir niekur nė žodeliu apie ją neužsimena.

— Mes, Frankfurto patricijai,— pasakė jis senatvėj savo ištikimajam Ekermanui, kai buvo kalbama apie jam suteiktą bajorystę,— visados jautėmės lygūs bajorams, ir, laikydamas rankoj diplomą, aš jaučiausi gavęs tik tai, ką jau seniai turėjau.

---

[1] Riba, siena *(lot.)*.

Ir ši Getės legenda, kurią jis pats taip be niekur nieko sukūrė, jau seniai visų priimta. 1868 m. pavasarį Amerikos pasiuntinys Berlyne, įžymus istorikas Bankroftas, susiginčijo kartą dėl to su vienu aukštu prūsų valdininku, girdint Bismarkui. Valdininkas gynė patricijų tezę, Bankroftas įrodinėjo priešingai. Kitą dieną jis pacitavo iš ką tik pasirodžiusios Džordžo Luiso[1] biografijos: „Getės senelis buvo į Frankfurtą atkeliavęs siuvėjo gizelis, vėliau cecho meistras." Paklaustas, ką jis apie tai mano, Bismarkas pareiškė:

— Apie Getės kilmę nieko tikro nežinau, bet žinau, kad širdy jis buvo bailus siuvėjūkštis.

Visiems griausmingai besikvatojant, jis pacitavo eilėraštį „Mėnuliui":

Tas laimingas, kas žmonių
Vengia be pagiežos,
Kas su bičiuliu kilniu
Randa džiaugsmą šviesų.[2]

Taip rašyti gali tik koks siuvėjūkštis... Jūs tik pagalvokit: be pagiežos! ir randa džiaugsmą šviesų...

Šiaip ar taip, tas siuvėjas toli nukeliavo ir savo darbą puikiai išmanė. Prancūzijoj jis paskiausiai dirbo šilko mieste Lijone — jaunystėj jo puošeiva anūkas dar siūdinosi ten elegantišką šilkinį fraką — ir, tik Liudvikui XIV panaikinus Nanto ediktą, buvo iš ten ištremtas. Šiam karaliui Vokietija turi būti dėkinga ne tik už daugelį sumanių fabrikantų, generolų ir valdininkų, bet ir už savo didžiausią poetą.

Fridrichas Georgas pasuko į Frankfurtą, savo pavardę jis visą gyvenimą kirčiavo paskutiniame skiemeny — Getė. Pagal paprotį jam reikėjo vesti žmoną iš savo cecho, ir jis padarė tai du kartus; po pirmosios žmonos mirties vedė turtingo siuvėjo našlę, kuri atnešė jam kraičio dar ir puikų viešbutį „Veidenhofą"; ilgą laiką tai buvo vienas geriausių Frankfurto viešbučių. Firminiame lape matome kone rūmus: penki aukštai, fasado vidury

---

[1] Luisas Džordžas Henris (1817—1878) — anglų kritikas ir rašytojas.

[2] Vertė Simas Račiūnas.

Šioje knygoje dauguma eiliuotų citatų versta S. Račiūno, ir išnašose šio vertėjo pavardė nenurodoma. Aleksio Churgino versta poezija kiekvienu atveju konkrečiai pažymėta išnašoje.

puskolonės, užsienio svečiams nuotolių katalogas, siekiantis net Sankt Peterburgą ir Romą. Daugiausia pelnė F. G. Getė iš vyno prekybos, per ją susikrovė ir didžiąją dalį šeimos turto, iš kurio dar ilgus dešimtmečius gyveno ir anūkas. Jis nebuvo patricijus, bet paliko sklypų ir hipotekų už 90.000 guldenų ir 17 odinių maišelių grynais. Sūnus, Getės tėvas, prie to kapitalo nebepridėjo nei vieno guldeno, gyveno kaip „privatus" žmogus, kaip „tarėjas", nors tai buvo tik už 313 guldenų iš imperatoriaus nusipirktas titulas, nesusijęs su jokia veikla.

Tas Johanas Kasparas yra nelengvai suvokiama asmenybė, ir pats Getė vaizduoja jį tik užuominomis, skundžiasi, kad buvęs griežtas ir nemokėjęs suprasti kitų, bet kažkoks bejėgiškas ir minkštas. Jis ėjo mokslus, mat, siuvėjas troško, kad jo jaunylis — vyriausias buvo silpnaprotis — įkoptų į anuomet įtakingą juristų kastą; Giseno universitete, nors ten ir nestudijavo, jis gavo daktaro laipsnį ir atspausdino storą disertaciją; visa tai kainavo jam 200 guldenų. Labai pretenzinga nekilmingam jaunuoliui buvo jo kelionė į Italiją, kurią jis smulkiai aprašė itališkai, padedamas italų kalbos mokytojo. Tame storame *in quarto*[1] sąsiuvinyje randame keisčiausiai atspėtus būsimus sūnaus polinkius: domėjimąsi gamtos mokslais, mineralais, tiksliai išvardintas akmenų rūšis, kokios naudojamos Veronos statybose, mintis apie visų gamtos reiškinių vystymąsi nuo dulkelės iki sutvėrėjo ir net meilės nuotykį su gražia milaniete, kuriai jis pro viešbučio langą perduoda telegramą — didelėmis raidėmis parašytą klausimą. „Kada galėčiau pareikšti jums pagarbą iš arčiau?" Bet iš arčiau nieko neįvyko, visai kaip vėlesniuose sūnaus santykiuose su milaniete Madalena Ridži.

Su šia kelione tartum išsenka ir Johano Kasparo energija. Jis dykinėja, nenori grįžti namo, o parvažiavęs vedasi itin didžiu, be niekur nieko reikalauja vietos miesto valdyboj, pareikšdamas, kad kol kas sutinka dirbti be algos. Jo pretenzijos kategoriškai atmetamos, matyt, tarybai nepatiko, kad iš kažkur atsibasčiusio siuvėjo gizelio sūnus puikuojasi savo pilna kišene. Iš piktumo Johanas Kasparas nusiperka titulą, kuris jį prilygina aukštiesiems sluoksniams, bet visiems laikams užkerta kelią gauti bet kokią vietą miesto valdžioj. Įsižeidęs, nusivylęs jis pasitraukia iš visuomenės gyvenimo, nė nepradėjęs kokios nors

---

[1] Leidinio formatas — $^{1}/_{4}$ popieriaus lapo *(lot.)*.

veiklos, ir užsidaro savo namuose. Praeina dar šešeri metai, kol jis veda.

Kone keturiasdešimties metų — anuomet vėlyvas amžius — paima už žmoną septyniolikmetę Elizabetą Tekstor: ji bekraitė, bet kilusi iš garbingos juristų šeimos. Po metų gimsta sūnus Johanas Volfgangas, paskui duktė Kornelija, trys vėliau gimę vaikai miršta maži; tada vedybiniai santykiai, matyt, nutrūksta. Tarėjas atsideda vien tik savo knygoms, gamtininko kolekcijoms, Frankfurto meistrų paveikslams ir vaikų auklėjimui. Paskutinis jo didesnis darbas yra abiejų paveldėtų namų perstatymas į vieną rūmą su labai šauniais patriciškais laiptais. Jis visapusiškai išprusęs, jo bibliotekos katalogas rodo labai platų akiratį, gal iš visų savo bibliotekos knygų jis nebuvo perskaitęs tik vienos — tokio pono fon Vondheimo parašytos brošiūrėlės „Kaip visados būti linksmam". Tarėjas turėjo liutnią, bet kaip sūnus pasakoja, tik amžinai ją derino, groti beveik niekada negrojo. Šitas „amžinas derinimas" labai gerai charakterizuoja jo gyvenimą. Galimas daiktas, jame snūduriavo įvairiausi tonai. Tik jie niekados nesuskambėjo.

Visiškai kitoks jo uošvis Tekstorius, liesas gudruolis, kuris labai vingriais miesto politikos keliais atkakliai braunasi į priekį, kol išsikovoja respublikoj aukščiausią seniūno, tai yra, teisinių reikalų vedėjo postą iki gyvos galvos. Jis irgi nėra patricijus; Tekstoriai (sulotyninta iš Veberių[1]) buvo teisininkai, Frankfurte apsigyvenę vos prieš kelis dešimtmečius; jo žmona, mergautine pavarde Lindheimer, buvo kilusi iš ilgos eilės mėsininkų, kurie su jos tėvu irgi iškilo į teisininkus. Dirbdamas teismo rūmuose Veclare, kur vėliau praktiką atliks poetas, Tekstorius susipažino su savo žmona. Ten įvyko ir tas epizodas, kurį poetas įamžino eilutėse apie savo kilmę „Senolis meilinos gražuolei". Jaunasis teisininkas už svetimoteriavimą buvo paduotas į teismą ir kaip įrodymą apgautas vyras trenkė ant stalo jo peruką, kurį šis, skubėdamas iš meilužės miegamojo, buvo tenai pamiršęs. Jis, atrodo, mėgo ir kitokius gyvenimo malonumus, pavyzdžiui, skaniai pavalgyti, yra išlikusi jo virimo knyga. Savo sode augino persikus, gvazdikus, ir Getė prisimena jį kaip patriarchą vaikštinėjantį tarp savo medelių.

---

[1] W e b e r — audėjas *(vok.)*.

Su savo žentu tarėju seniūnas greit susipyksta dėl politinių nuomonių skirtumo. Septynerių metų karo dienomis vos nesusimuša. Seniūnas palaiko imperatorių, tarėjas žavisi Fridrichu Didžiuoju ir apkaltina uošvį, kad šis, prancūzų papirktas, neteisėtai įleidęs juos į miestą. Seniūnas sviedžia į jį peilį, tarėjas išsitraukia špagą; čia pat esantis pastorius nuslopina incidentą. Nuo to laiko jų santykiai vėsūs. Atrodo, seniūnas apskritai buvo šaltas žmogus, jo namai be saiko prikūrenti, jį patį visados krečia šaltis.

Šaltai ir be didelių ceremonijų jis ištekino ir savo dukteris, kurių auklėjimui per daug pinigų neišleido, jos augo kaip laukinukės, vos išmoko šiaip taip skaityti ir rašyti. Vyriausioji gavo jau senstelėjusį, bet turtingą tarėją Getę, antroji — ūkinių prekių pirklį Melberį, trečioji — pastorių, jaunylė — Frankfurto įgulos leitenantą. Sūnus išėjo į teisininkus ir vėliau tapo burmistru. Su šiais giminaičiais Getė vėliau beveik visai nepalaikė ryšių. Pilietinėms dorybėms, šeimyniniams santykiams, protėvių tyrinėjimui jis buvo abejingas. Net ir su motina, nuo to laiko, kai išvyko iš Frankfurto, elgėsi nesuprantamai šaltai. Lankė ją labai retai ir tik tada, kai būtinai reikėjo; per paskutinius vienuolika jos gyvenimo metų nė karto pas ją nepasirodė, nors šiaip keliavo gana daug. Savo gyvenimo romane mini ją retai ir paviršutiniškai.

Ketino parašyti priedą prie „Kūrybos ir tikrovės" ir Aristėjos paveiksle išaukštinti „geriausiąją iš visų motinų", bet šio ketinimo neįvykdė, o spragas užpildė pasakojimais Betinos Brentano, kuri sėdėjo prie tarėjienės kojų ir vėliau pati sukūrė „ponios tarėjienės" legendą. Getė cituoja ją susimąstęs, tartum norėdamas pasakyti: „Taip, greičiausiai taip ir buvo, aš pats gerai nebeprisimenu". Čia irgi jis išlaiko tą tikrai olimpinę ramybę, sugebėjimą nusimesti nuo savęs pereitą gyvenimo etapą „kaip žalčio išnarą". Kalbėdamas apie savo motiną, jis niekados neištaria to didžiausio pagyrimo, kurį taip mėgo dalinti: kad ji buvo „natūra". O ji tikrai tokia buvo, ryškesnė negu kiti, kuriuos jis tuo žodžiu išaukštino.

Kaip prototipo nerandame jos nė viename kūrinyje, kurie šiuo atžvilgiu buvo kruopščiai tyrinėjami, nors pati tarėjienė iš atleistinos tuštybės ir matė save kiekviename šiek tiek energingesnės šeimininkės paveiksle. Nežinome nė vieno personažo,

kuris bent iš tolo primintų apvalainą ir kresną *ponios Ajos* figūrą.

Jau pats gyvenimas sukūrė ryškų šios moters paveikslą, tikrą Getės personažą, prie kurio nieko nebepridėsi, kaip prie kitų. Getė nuolatos keitė ne tik save, bet ir visus žmones, patekusius į jo kūrinius ir į jo pergyvenimų ratą. Jo motina buvo nekintanti, nesidavė keičiama. Ji turėjo likti tokia, kokią ją dievas sutvėrė. Ji liko jam paslaptis. Ir kai Faustas vėliau nusileidžia pas paskutiniausias paslaptis, pas „motinas", tai ir ten jam pritrūksta žodžių. Viskas yra nuojauta; tą gelmę kiekvienas turi užpildyti pats.

Laimė, turime kitų liudijimų: jos pačios laiškus, draugų pasakojimus — tų daugybės „dukterų" ir „sūnų", kuriuos ji susirado, kai jos vienintelis „Hansas lepūnėlis" ją galutinai paliko. Ir Getės motina buvo tikra kūrėja, ne literatūros srity, nors jos laiškai įdomesni ir gyvesni už daugelio jos amžininkų. Ji kūrė savo gyvenimą.

O tas gyvenimas nebuvo lengvas. Jeigu ji vėliau galėjo tvirtinti, kad niekas neišėjo iš jos nepaguostas ir nepralinksmintas, tai tokį veiklios linksmintojos vardą ji tikrai nusipelnė. Eilėrašty Getė be reikalo sako, kad iš motinos paveldėjęs „linksmą būdą", nes iš prigimties jis visai nebuvo linksmas. O ji tokia buvo, ir tą savybę ji ne tik atsinešė gimdama, bet sąmoningai ją ugdė ir plėtojo. Sugebėjimas atsipalaiduoti apskritai reta savybė ir ypač svetima vokiečiams, o ji tą mokėjo kaip niekas kitas. Viename laiške ji tai vaizdingai išdėstė „Parabolėj apie kurapką" ir nusiuntė sūnui, „šeimos naudai ir dorybei", kuriam tokio patarimo iš teisybės labai reikėjo:

„Pas šventąjį Joną kartą atvyko svetimšalis, kuris apie jį buvo daug girdėjęs. Jis tikėjosi išvysti rimtą vyrą, studijuojantį, apsikrovusį rankraščiais, nuolat kažką mąstantį ir t. t. Ir šit ateina pas jį ir mato, kad tas didysis žmogus žaidžia su kurapka, lesina ją iš rankos ir visaip pokštauja su tuo prijaukintu paukšteliu. Jonas matė svetimšalio nustebimą, bet nieko nesakė. Kalbėdamas su juo, paklausė: „Jūs čia turite lanką, ar visą dieną laikote jį įtemptą?"—„Gink dieve,— atsakė svetimšalis,— joks šaulys to nedaro, lankas suglebs".—„Taip ir žmogaus siela, ją reikia atpalaiduoti, kitaip ji irgi suglebs",— pasakė Jonas".

Ir ji, dabar jau septyniasdešimt šešerių metų, taip ir daro. Ne tada, kai sėdi su gerais draugais, „tada aš juokiuos iš jauniausių,

ir ne teatre, juk, tur būt, nerasi nė šešių, kurie taip jaučia grožį, kaip aš, ir šitaip moka juo džiaugtis. Aš tai darau tada, kai esu viena, ir dabar jau pusę penkių užsidegu šviesą — tada atsinešu kurapką... Taigi, kai pas jus bus penkta valanda, prisiminkite tą, kuri yra ir lieka

Jūsų ištikimoji motina Getė"
(1807.12.14)

Tokių laiškų ji parašė ne vieną. Iš jų būtų galima sudaryti trumpą gyvenimo meno vadovėlį, jei tokio daikto galėtume išmokti iš knygelių. Sūnus retai kada mokėjo taip atsipalaiduoti, jei iš viso mokėjo. Jis kada-ne-kada irgi žaidžia su kurapka, bet iš to bematant gimsta nauja problema, kurią su visu atsidėjimu puola studijuoti. Senatvėj nuolatos kartojamas žodis „smagus" skamba kitaip, skamba kaip reikalavimas. Nepaisant visko, čia tikrai veikia motinos pavyzdys ar bent yra iš jos paveldėtas bruožas.

Tarėjienės rašyba šlubuoja, „slibizavimas", kaip ji rašo, jai nerūpi, jos rašysena „gotiška", su užraitymais, skyryba pačios prasimanyta, skaityti ji mokėsi iš Liuterio biblijos, išleistos stambiu gotišku šriftu, ir visą gyvenimą nekentė lotyniškų raidžių. Tvirtino, kad jos ne vokiškos, o „klasiškos", ir kai Getė atsiuntė jai vieną savo kūrinį, atspausdintą tokiu šriftu, ji susirūpinus įspėjo sūnų, kad daugiau taip nebedarytų. Jei ir toliau taip būsią, tai veikiai niekas vokiškai neberašysiąs, „tu ir Šileris būsite tada klasikiniai rašytojai — kaip Horacas Lifijus, Ovidas, ar kaip jie ten vadinasi... ir pradės tada jus profesoriai mėsinėti, aiškinti ir kimšti jaunimui į galvas..." Jos niekas nemokė nei apie „Horacą", nei „Lifijų", net prancūzų kalbos, kuri anuomet dar laikoma būtina. Viename laiške ji sako užaugusi be korseto, taip „be korseto" ji ir rašo: liuteriškai, stačiokiškai. Sūnaus gyvenimo draugę nesivaržydama vadina „lovos draugele", savo vyro skulptūras —„plikšiais". Ji daug skaito, kas tik papuola: romanus, Voltero „Pasaulio istoriją", madingus žurnalus ir almanachus, dažnai vaikšto į teatrą. „Kai aš audros ir veržimosi kupina širdim sėdžiu „Hamlete" ir many susikaupia tiek jausmų, kad nebeatgaunu kvapo, tai kiekvienas, šalia sėdintis, gali sau spoksoti į mane ir sakyti, kad tai netiesa, kad jie tik vaidina." Ji randa kalbą su jaunaisiais „Audros ir veržimosi" genijais, savo „sūnumis", lyg pati būtų iš jų būrio, ir vienam iš jų, Klin-

geriui, kurio drama davė pavadinimą šiai epochai, rašo, atsakydama į jo dejones, kad tenka studijuoti tokioj apgailėtinoj skylėj, kaip Gisenas: „Aš visados maniau, kad jums, poetams, vieni niekai išgražinti pačius menkiausius užkampius, jeigu jau iš nieko kažką padaryti sugebat, tai prasti būtų jūsų popieriai, jei Giseno negalėtumėt paversti pasakų šalim. Bent šį talentą aš tikrai turiu. Gaila gaila! kad nerašau dramų, pasaulis pamatytų, ko nematęs..."

Visai audrininkų stiliumi ji plūsta publiką, tuos „vėplas ir beždžionsnukius": „Visi šūkalioja apie mūsų šimtmetį, apie apšvietos laikus ir taip toliau, o vis dėlto — išskyrus vieną kitą, kurie, beje, ir yra pasaulio druska — tie ponai ir ponios tokie tušti, tokie lėkšti, tokie niekingi, susisukę ir susirietę, kad nebegali nuryti ir suvirškinti kąsnelio jautienos — pieno košytė, šaldyti vaisiai — cukriniai paplotėliai — va kas jų atgaiva."

Gal ir gaila, kad ji nerašė dramų, bet ji buvo pasakorė: pasakos, nutikimai, anekdotai — tam ji turėjo talentą. Štai, pavyzdžiui, kaip tarėjienė revoliucijos metais kalba apie žygiuojančią pirmyn ir grįžtančią atgal kariuomenę: „Ką gi aš sakau apie dvidešimties tūkstančių prūsų kareivių grįžimą? Ogi tą patį, ką vienas kardinolas pasakė popiežiui, kuris iki šiol ramiai gyveno vienuolyne ir, savo išaukštinimo dieną pamatęs susirinkusią žmonių minią, paklausė, iš ko jie visi gyvena. „Jūsų šventenybe, jie dergia vieni kitiems ant galvų." Ji nekvaršina sau galvos visais tais karo reikalais, pabaiga parodys, „kas liks apdergtas".

Tai sūnaus stilius, kuriuo jis rašė savo farsus ir „Kvailio vestuves". Slaptasis tarėjas tikriausiai raukėsi, gavęs šį laišką. Ir jį buvo pasiekę kalbos, kad tarėjienė, nors ir labai gerbiama, bet laikoma keistuole, krinta į akis; prie atvykusios į Frankfurtą ponios de Stal ji priėjo išsipusčiusi, ryškiai nusidažiusi, su didžiausiu plunksnų kuodu ant galvos ir, kaip mokėdama, prancūziškai pasakė: *„Je suis la mère de Goethe"*.[1] Todėl Getė visados laikėsi nuo jos atokiai; kai buvo užsiminta apie jos persikėlimą į Veimarą, jis energingai užprotestavo.

Viena pati su savo kurapka ji praleido didesnę gyvenimo dalį tuose dideliuose namuose šalia vyro, kuris iš pradžių laikė ją

[1] Aš Getės motina *(pranc.)*.

vaiku ir mėgino auklėti, bet anksti paseno ir į amžiaus galą gyveno „augalo gyvenimą". Kažkokio vaiduokliško impulso pastūmėtas, tarėjas, dar Getei esant jaunam, priėmė į namus tokį Klauerį — turtingą, bet psichiškai nesveiką ir netrukus visai sukvailėjusį žmogų, tik todėl, kad buvo paskirtas jo globėju. Tos vienintelės „tarnybos" tarėjas atkakliai laikėsi. Dvidešimt penkerius metus šis nelaimingas, kartais šėlstantis ligonis it šmėkla slankioja po Getės namus šalia niūraus stotingo tarėjo. Gyvendamas tik per sieną nuo idioto, jaunuolis Getė parašė pirmąsias „Fausto" eilutes ir „Gecą". Tai lyg koks simbolis tamsaus fono, kuriame vyksta Getės gyvenimas ir — išryškėja neišsenkantis jo motinos linksmumas.

Linksma ir be sentimentų vėliau, karo metais, ji pardavė ir namus; ji buvo likusi Frankfurte, kai visi iš jo bėgo: „Tik norėjau, kad greičiau išsinešdintų tie ištižos ir bailiai, bent neužkrėstų kitų". Nesigrauždama ji persikėlė į gražų išsinuomotą butą: „penktame akte reikia ploti, o ne švilpti!" Tris centnerius popierių ji atidavė į popieriaus fabriką, neapsakomai Getės tyrinėtojų širdgėlai. Mes nedaug težinom apie Getės jaunystę, jis pats motiną atsimena tik švariai apsirengusią, prie kokio „dailaus darbelio" ar skaitančią knygą, nors tai nelabai įtikėtina, turint galvoj penkis gimdymus ir kūdikių mirimą. Jis net priešpastato ją guviajai tetulei Melber, ūkinių prekių krautuvininko žmonai, kuri globodavo jį ir kitus „apleistus vaikus", apžiūrėdavo juos, sušukuodavo ir panešiodavo. Tarėjienė, daug negalvodama, pardavė iš varžytinių baldus, namų apyvokos daiktus ir kolekcijas, prieš tai pasiūlius bet ką pasirinkti sūnui, kuris nė piršto nepajudino ir jai nepadėjo. Ji gražiai įsirengė naująjį butą, bet „visi barškučiai bus parduoti". Ji ir mirė smagi ir rami, pasirūpinus pakasynų vaišėmis ir tokiais žodžiais atsakius tarnaitei, kuri dar buvo atėjus kviesti jos į svečius: „Pasakykit, kad tarėjienė negali ateiti, kadangi miršta". Sūnus lieka Veimare, neatvažiuoja nė pasiimti palikimo į Frankfurtą, kuriame nebuvo vienuolika metų. 1797 m. paskutinį kartą čia apsilankęs, savo kelionės užrašuose nė žodeliu neužsimena apie motiną.

Taigi šios abi ryškios, stiprios natūros didesnę savo amžiaus dalį laikėsi atokiai, ir Getė rūpestingai, netgi baimingai sergėjo, kad toji distancija neišnyktų. Mamytės sūnelis jis buvo neilgai, nors tarėjienė ir labai mėgo jį vadinti savo „Hansu lepūnėliu".

Tačiau savo motinos sūnus jis tikrai buvo, labiau, negu pats prisipažino ir nusimanė. Ponia Aja, ši juristų ir valdininkų atžala, buvo tikras liaudies vaikas. Tiesa, jos sveikas, nenualintas kraujas negalėjo visai nuskaidrinti tamsių srovių, kurios tekėjo Getės gyslose. Prisidėjo kitos, ne tokios „sveikos" srovės, išganingos jo darbams, mažiau gyvenimui. Bet stačiokiškumas ir sumanumas — seno ir net jauno Getės mėgiami žodžiai — yra iš jos. Iš jos paveldėtas akylus žvilgsnis, humoras, visuomeniškumas, pagarba žmogui, „kai skruzdėlynas sugriūva". Tačiau vargu ar ji turėjo bent kokios įtakos Getės mokslui. Paprastumas, kuris visados priešinosi per dideliam polinkiui į schemą, į teoriją, į registravimą ir kolekcionavimą — paveldėtas iš jos. Tai ne visas Getė. Abejonės, problemos, klausimai, pamėgimas tamsos, kaip būtino šviesos antipodo, visos tos antitezės, iš kurių ir susideda Getės sintezė, motinai buvo svetimos. Ji buvo pamaldi ir tikėjo savo dievą. Velnią „reikia tuoj praryti, ilgai šito nesvarstyti". Getė velnio neprarijo. Velnią jis suformavo ir padarė savo pasaulėvaizdžio dalimi.

Geriausioji iš visų motinų pamaldžiai ir išdidžiai išdėstė savo nuomonę apie tai, ką ji yra davusi puikiausiajam iš visų sūnų: „Šįmet (1807 m.) mugėj buvo labai daug — profesorių!!! Kadangi didelė dalis tavo šlovės ir garso tenka man, ir žmonės įsivaizduoja, kad aš esu prisidėjusi prie tavo didelio talento, tai eina manęs pasižiūrėti — na, tada aš neslepiu savo žiburio po puodu, bet statau jį į žvakidę, nors žmonėms ir sakau, kad nė truputėlio neprisidėjau prie to, kas tave padarė dideliu žmogum ir poetu. Pagyrimo, kurio nesu nusipelnius, niekada nepriimu, be to, gerai žinau, kam privalom dėkoti ir ką garbinti.

Juk prie tavo augimo motinos įsčiose, kada visi daigai jau buvo į tave sudėti, aš tikrai niekuo neprisidėjau. Gal kruopelytė smegenų daugiau ar mažiau, ir tu būtum tapęs visai paprastu žmogum, o kai nieko nėra pasėta, niekas ir neišdygsta — auklėk, kaip nori, nepadės jokia pilantopina (= *filantropina*)[1] visoj Europoj — geras, doras žmogus, taip, sutinku, betgi čia kalbama apie nepaprastą. Taigi, mano miela ponia Aja, teisingai atidavei garbę dievui, kaip ir dera, o dabar grįžkim prie mano žiburio žvakidėj, kuris meiliai šviečia profesoriams į akis. Talentas, kurį man dievas davė, yra mokėjimas gyvai apsakyti

---

[1] F i l a n t r o p i u m a s — 1774 m. Bazedovo įsteigta auklėjimo įstaiga.

visus daiktus, kuriuos tik žinau, didelius ir mažus, tikrovę ir pasaką..."

Tikrovė ir pasaka — tai jos akimis „Kūryba ir tikrovė". Ryškiausias ir stipriausias iš visų Getės aplinkos žmonių stovi jo gyvenimo pradžioj ir dar prieš jo atsiradimą. Iš tikrųjų tik tie du gyvenimai, vienas nuo 1731 iki 1808, kitas nuo 1749 iki 1832 sudaro visą getiškąjį šimtmetį.

JAUNYSTĖ

Getė nebuvo vunderkindas; buvo sau guvus berniukas, mokėsi lengvai, ypač, jei buvo atsižvelgiama į jo polinkį žaisti. Tas išliko ilgam. Jau būdamas senas, pasakė savo famului Rimeriui:

— Tik nieko nedirbti iš rimtųjų! To aš negaliu pakęsti. Visa, ką moku, noriu dirbti žaisdamas, kas ateina į galvą ir kol yra noro. Taip nesąmoningai žaidžiau jaunystėj, taip sąmoningai darysiu visą likusį gyvenimą.

Tai šiek tiek pavojingas principas tam, kas nori sukurti mokslinę spalvų teoriją ir visus fizikus vadina asilais. Pedagogikoj vaiko polinkis žaisti seniai išsikovojo garbingą vietą. Getės jaunystėj buvo kitaip, ir čia itin vertas pagyrimo šiaipjau „pedantiškas" tarėjas, kad savo sūnui šiuo atžvilgiu tiek daug leido. Mokslas, dėstomas beveik vien privačių mokytojų, buvo net ir aniems laikams labai nesistemingas. Kone viskas, kas tik buvo gausioj tarėjo bibliotekoj, vienaip ar kitaip įėjo į programą: paveikslai, žemėlapiai, graviūros, kelionių aprašymai. Ir Getė, kaip ir jo tėvas, senatvėj mėgo rodyti savo turtus ir aiškinti juos „vaikučiams", o vaikučiai jam buvo maždaug visi, kas tik buvo jaunesni už jį patį.

Taigi ir pirmasis elementorius buvo paveiksluota knyga: Moravijos brolių[1] nario Johano Amoso Komenijaus „Orbis pictus". Autorius pagrįstai šlovinamas kaip naujesniosios pedagogikos tėvas. Čia skaitytojas patraukiamas tuo, kaip sakoma įžangoj, kad mokslas „ne kančia, o grynas malonumas". Matyti ir galvoti vaizdais labai atitiko Getės prigimtį: „Visų pirma, turi iš-

[1] Religinė bendrija, XV amž. paplitusi Bohemijoj ir Moravijoj kaip opozicija prieš valdančiąją katalikų bažnyčią.

mokti sudaryti garsus, iš kurių susideda žmonių kalba, kuriais naudojasi gyvuliai, ir tavo liežuvis išmoks juos pamėgdžioti, o ranka piešti. Čia tau gyva abėcėlė." Ir po to, sakoma, viską įsiminti lengva pagal grubiai medyje įrėžtus paveikslėlius: *cornix cornicatur* — varna karksi kar, kar, *agnus balat* — avis bliauna be-be, arba *felis clamat* — katė miauksi miau-miau, *serpens sibilat* — gyvatė šnypščia ššš. Ir taip toliau per visą gyvūniją, ir, aišku, kartu visas moralės mokslas ir religija ligi pat paskutiniojo teismo.

Anuomet buvo dar labai svarbu švariai ir gražiai rašyti, ir Getė net senatvėje labai kreipė į tai dėmesį; neaiškiai parašytas laiškas erzino jį labiau, negu akiniuotas žmogus ar šunų lojimas. Jo paties rašysena ligi pat senatvės išliko nuostabiai graži ir išlaikė dailyraščio mokytojo, *magistri artis scribendi* įkaltą formą, žinoma, su genialiais užraitymais. Dailyraščio vadovėliai, rašymo pavyzdžiai, dabar uoliai renkami kaip brangenybės, buvo labai paplitę. Tarėjas, ir čia labai kilniaširdis, paprašė, kad *magister scribendi* specialiai jo sūnui išrašytų gražiausius kaligrafijos pavyzdžius su barokiniais apvadais ir vinjetėmis ir savo paties sugalvotu Getės šeimos herbu. Tik pirmaisiais studijų metais Leipcige Getės rašysena buvo „pakrikusi", bet, įspėtas profesoriaus Gelerto, į kurio kitus pamokymus nekreipė dėmesio, jis vėl ėmė rašyti švariai, kaip buvo išmokytas. Net pačiais karščiausiais genijų metais, kai žodžiai liete liejosi, raidės liko drausmingos. Vienintelis išlikęs „Verterio" rankraščio lapas, kur siaučia aistros, parašytas švariai ir preciziškai, o tai verčia susimąstyti ir kitu atžvilgiu. „Marienbado elegiją", paskutinį didesnį savo meilės klystkelių ir skausmų eilėraštį, kuris baigiasi žodžiais „Jie mus išskiria ir žudo",— senukas dailiai parašė ant geriausio popieriaus ir įdėjo į specialų gražų aplanką. *Magister scribendi* būtų galėjęs pasidžiaugti tokiu šedevru.

Beje, ortografija, skyryba: čia jis niekad per daug nesistengė. Vėliau perleido tai savo kanceliarijos parankiniams, jaunystėj rašė kaip pakliuvo, jo ankstyvuose prancūziškuose laiškuose retai kur pažymėti kirčių ženklai. Gramatikos jis taip pat nemėgo, „taisyklės man atrodė juokingos". Kompozicija, rašinys, štai kur jis stiprus. Lotynų kalbos mokytojas, į Frankfurtą atklydusio turko sūnus, sudarinėjo su savo mokiniu itin gyvus dialogus. Dalis jų, išlikusi ir kaip „labores iuveniles", davė progos paspėlioti, kiek jau tada galėjęs pasireikšti poeto talentas. Štai

sūnus ir tėvas nulipa į rūsį ir pagarbiai apžiūrinėja kertinį namų akmenį, kuris, perstatant abu namus, buvo naujai padėtas. Sužinome, kad Johanas Volfgangas buvo apsirengęs mūrininko drabužiais ir rankoje turėjo kelnę.

Tėvas rimtai klausia:

Pater: Ką tu galvoji apie šį akmenį, kurį taip norėjai pamatyti?

Filius: Galvoju ir trokštu, kad jis stovėtų iki pat pasaulio pabaigos.

Pater: Palikime tai dievo valiai.

Jie apžiūri ir didelį vyno rūsį, pilną statinių. Tėvas vėl pedagogiškai primena, kiek buvo vargo, kai, perstatant namus, šioj vietoj reikėjo ramsčiais sutvirtinti centrinius laiptus.

Girdime ploną sūnaus balselį:

Filius: Ir, nepaisant tokio pavojaus, mes vis tiek čia gyvenom. Gerai, kad žmogus ne viską žinai, aš tikrai nebūčiau taip ramiai miegojęs...

Kitas dialogas būdingas vaikui, kuris yra perdėm „delikatus berniukas", šiek tiek mamytės sūnelis, nemėgstantis jokių grubių muštynių. Čia kalbasi Maksas (mokyklos draugas Maksas Morsas) ir Volfgangas. Maksas stačiokas, mušeika, Volfas atsargus ir linkęs trauktis. Maksas siūlo iš nuobodumo pasibadyti galvomis.

Volfas: Neverta, bent mano galva tam netinka.

Maksas: Tai kas, pažiūrėsim, kieno kietesnė.

Volfas: Klausyk, palikim tą žaidimą ožiams, čia jų darbas.

Maksas: (sutrikęs). Juk nuo tokių pratimų galva pasidaro kietesnė!

Volfas: Nedidelė iš to garbė. Mano tegu verčiau lieka minkštesnė...

Maksui pasiūlius fechtuotis, jis irgi nesutinka.

Volfas: O jei ateis mokytojas?

Maksas: Nebijok.

Volfas: Girdi, girdi, beldžia, ar aš nesakiau? (Maksas mėgina užšauti duris.)

Volfas: To nedaryk. Negražu mokytoją laikyti už durų. Prašom!

Jeigu jis pats tai parašė — pavyzdinis berniukas, o paauglių kalba — tiesiog ištiža. Nežinia, kas tuos dialogus rašė, gal tai buvo kolektyvinis mokytojo, tėvo ir sūnaus darbas. Bet Johanas Volfgangas, mamos vadinamas Velfchen, iš tikrųjų nemėgo nutrūktgalviškų žaidimų ir peštynių. Jis vaikščiojo gan oriai savo

trumpokomis kojomis, kurios ir vėliau visuomet šiek tiek sunkino jo eigastį. Jau patys vaikų drabužiai buvo orūs, sunkūs, ilgi kaip suaugusių, vaikai anksti pradėdavo nešioti špagą, kuri trukdė bėgioti. Kitų vaikų „grubumas", su kuriais jis visai neilgai ir labai nenoromis kartu mokėsi, dar ir senatvėj keldavo jam pasipiktinimą. Net ir jo gyvenimo romano stilius, šiaip gana atsainus, čia darosi kone aistringas; įniršęs ir patenkintas jis aprašo, kaip kartą sugriebęs kelis kankintojus ir ėmęs trankyti juos galvomis: „Jie kandžiojosi, draskėsi ir spardėsi, bet aš visu kūnu jaučiau tik kerštą." Tėvas tučtuojau nutraukė tas bendras pamokas. Jis jautriai reaguoja ir į pašaipas. Kartą jis, matyt, bus truputį pasigyręs aukštu savo senelio Tekstoriaus seniūno postu. Tada kažkuris berniukas primena jam jo kitą senelį, viešbutininką (Getė nerašo „siuvėją", nors vaikai, norėdami nusodinti draugą, tikrai galėjo taip pasakyti). Jis puikiai ginasi: jam, deja, netekę to senelio pažinti, bet jų gimtasis miestas tuo ir geras, kad visi piliečiai gali jaustis lygūs. Kitas berniukas kažką šnibžda toliau, ir kai Volfgangas jį prispiria, šis sako, kad apie tą senelį apskritai nieko tikra nežinoma. Jis namie girdėjęs, kad Getės tėvas iš teisybės esąs didelio pono sūnus ir „Veidenhofo" šeimininkas tik dėl akių sutikęs prisiimti tėvystę. Vaikas nė kiek nesijaučia įžeistas ir su pasitenkinimu mėgaujasi šia mintimi. „Man visiškai patiko būti kokio nors didelio pono anūku, kad ir neteisėtu." Jis net atsimena senelės kambary matęs gražaus uniformuoto ir ordinuoto pono miniatiūrą, kuri po remonto dingusi. Ir taip „gan anksti pradedamas ugdyti tas modernusis rašytojo talentas, kuris, neįprastai komponuodamas svarbius žmogaus gyvenimo įvykius, sugeba užkariauti viso kultūringo pasaulio simpatijas".

Nėra jokių vaikystės draugų, vos keli berniukai, kurie visados jam nusileidžia. Tik prie savo sesers, vieneriais metais jaunesnės Kornelijos, po susidūrimų su „grubiu pasauliu", labai artimai prisiriša. Iki pat studijų Leipcige ji — vienintelė jo patikėtinė, draugė, mylimoji. Šis prisirišimas turėjo poveikį visam jo gyvenimui, net ir meilės reikaluose. Jam visada vaidenosi sesers paveikslas, sąmoningai — jis dažnai vartoja šį žodį, ypač kalbėdamas apie ponią fon Štein — ir nesąmoningai. Kūryboj jis tos savo nuoširdžiai mylimos sesers, kaip ir motinos, niekada nevaizdavo. Negalima sakyti, kad Kornelija buvo biauri, bet negraži tikrai buvo — didelė nosis, aukšta kakta, bespalvis, daž-

nai išbertas veidas, ypač „prieš kokias nors iškilmes ar šokius",— psichologiškai tai lengva paaiškinti. Vėliau Getė sakė, kad jai reikėjo būti vienuolyno viršininke. Dar aiškiau: „Mintis atsiduoti vyrui jai buvo grasi". Ji buvo jausminga ir šalta — gan dažnai pasitaikantis ir labai nelemtas derinys. Priversta ir paklusdama ano meto papročiams, kada tokios prigimties žmonių niekas nesuprato ar neturėjo su jais kantrybės, ji mėgino užmegzti pseudoromaną su kažkokiu jaunu anglu, bet iš to, aišku, nieko neišėjo. Priversta, prieš savo valią, ji ištekėjo už labai doro, sumanaus vyro, šeimos draugo Šloserio. Ji ėjo tuoktis su pilka taftine suknele. Sušalus, pasidėjusi ant kelių šiltą pūslę, patį vidurvasarį ji išvažiavo į vyro namus. Vis labiau grimzdama į melancholiją, ji susilaukė kūdikio, kurio linksmas krykštavimas kėlė jai siaubą, ir dvidešimt šešerių metų, gimdydama antrąjį vaiką, mirė. „Jos akys nebuvo pačios gražiausios, kokias regėjau,— rašė Getė,— bet jos buvo giliausios, mįslingiausios, ir, kai reikšdavo kam simpatiją ar meilę, jų švytėjimas buvo nepalyginamas." Meilė broliui buvo vienintelis jos džiaugsmas, nes čia jai negrėsė nekenčiamas juslingumas. Tai pastebima ir Getės vėlesniuose meilės santykiuose, ir jis ne visados, bet labai dažnai kūrė tokias „vienuoles", ir nuostabu, kiek daug jo mylimųjų buvo panašios į Korneliją: tokia ponia fon Štein, kuri, gyvendama nepakenčiamoj santuokoj, turėjo septynis kartus gimdyti, tokia Vilhelmina Herclib, kuri, pasinėrusi į melancholiją, mirė po visiškai nenusisekusio bandymo gyventi santuokoj, tokia Ulrikė Levecov, kuri baigė gyvenimą pensione, visiškai vieniša.

Vaikystėje brolis ir sesuo nebuvo kokie melancholikai, visa tai dar tik tūnojo juose, dar tik brendo. Jie irgi linksmai šokinėjo, lakstė ant miesto sienų, žvalgydamiesi nuo jų viršaus į namus ir sodus. Naršė savo namų palėpes, kur tarėjas laikė rūpestingai sukrautas ąžuolines lentas, kurias paskui perduodavo dailininkams, mat, gerai išdžiovintos ir suklijuotos jos turėjo būti amžinos ir niekados neskilti. Bėgiojo pas amatininkus su užsakymais, į margą mugę, pilną kromelninkų būdelių, meduolių ir žaislų.

Buvo rengiami lėlių teatro vaidinimai, ir senelės padovanotas lėlių teatras vėliau tapo išgarsintas romane „Vilhelmas Meisteris". Pirmasis jo variantas prasideda šiuo džiaugsmingu vaikystės prisiminimu. Čia ryžtingai įsikiša senelė: „Vaikams reikia

komedijų ir lėlių. Kai buvau jauna, irgi taip buvo, jūs iškaulijot iš manęs ne vieną skatiką, norėdami pamatyti daktarą Faustą ar maurų baletą..." Ir „Faustas" atėjo iš lėlių teatro ir paveldėjo nemaža jo bruožų.

Kūčių vakarą vaidinamas „Saulius"; pakyla „paslaptingoji uždanga", prie Sauliaus prieina Dovydas su piemens lazda, krepšiu ir laidyne: „Galingiausias karaliau ir pone viešpatie! Te niekas nenusimena; jeigu Jūsų Didenybė leisite, aš nueisiu ir stosiu į kovą su tuo stipruoliu milžinu". Filistinas tyčiojasi, ilgai trepsi kojomis, pagaliau „griūva kaip kaladė", ir viskas baigiasi kuo puikiausiai". Apsvaigę ir svirduliuodami vaikai eina gulti, tik Vilhelmas vienas guli „paskendęs miglotose mintyse, neprisotintas patirto malonumo, kupinas vilties, troškimo ir nuojautos".

Šioje pirmoje romano versijoje Getė daugiau pasakė apie ankstyvosios jaunystės atmosferą, negu savo senatvės kūriny. Berniukas Vilhelmas — Volfgangas — taip jis rašo — nesitenkina „paslaptinguoju šydu". Jį stumia „geismas stebėti ir tirti", jis nori žinoti, kaip tai padaroma, nori pasižiūrėti, kas už kulisų. Per sekantį vaidinimą prisėlina ir pakelia kilimą. Labai įžvalgiai Getė palygina tą šnipinėjimą su pirmaisiais brendimo reiškiniais: „Kaip kažkurią dieną vaikai pamato skirtumą tarp lyčių ir kaip žvilgsnis pro apdarus, kurie dengia šias paslaptis, jų prigimtyje sukelia keistus reiškinius, taip nutiko ir Vilhelmui po šio atradimo: jis pasidarė ir ramesnis, ir neramesnis, negu pirma, jam vaidenosi, kad kažką patyrė, bet kartu jautė, kad nieko nežino".

Tai, tiesą sakant, ir viskas, ką jis yra kada pasakęs apie pirmąjį brendimo laikotarpį; vėliau šį žodį jis vartoja, tik kalbėdamas apie savo nuolat pasikartojančius „brendimo laikotarpius", net iki pat senatvės. Užtat pirmuosius erotinius pergyvenimus jis tuojau, kaip ir įgimta jo būdui, perkelia į paveikslą, į žaviai novelistiškai nudailintą personažą, kurį „Kūryboj ir tikrovėj" pavadina pretenzingu Gretchen vardu. Atrodo, kad ji buvo padavėja. Penkiolikmetis vaikinukas susipažino su ja per būrelį jaunuolių, kuriuos priskiria prie „vidurinio, o gal ir žemojo luomo"; šiaip ar taip, jie buvo vyresni už jį, seniai išėję iš mokyklos vyrukai, advokatų raštininkai ar pirklių komivojažeriai. Keista kompanija tokiam rezervuotam „patricijų sūneliui" ir jo griežtam tėvui, ir baigėsi ši istorija negražiai.

Kai kas iš tų vyrukų mėgina pasinaudoti gerais Getės ryšiais. Nieko neįtardamas, jis rekomenduoja juos savo seneliui Tekstoriui. Prasideda tikras kriminalinis romanas su vekselių ir dokumentų klastojimu, o kartu ir nedidelis romaniukas su padavėja, kuri pilsto bičiuliams vyną. Susitinka su ja vakarais smuklėje. Volfgangas pasidirba savo namų raktą; tai vienintelis nusikaltimas, kurį jis vėliau prisipažįsta. Volfgangas rašinėja už savo bičiulius rimuotus laiškus, kurie jam lengvai sekasi. Čia, tiesą sakant, irgi klastotė: draugai tuo būdu nori paerzinti vieną šiek tiek naivų įsimylėjėlį, stengdamiesi jam įkalbėti, kad kažkokia mergina jį įsimylėjusi ir norinti su juo susipažinti. Getė labai sumaniai rezga šias klastotes. Na, o Gretchen, vaizduojama kaip „neapsakoma grožybė", kuri, pamačiusi jį vieną smuklėj, rimtai įspėja mesti tokias išmones. „Kam jūs, geros šeimos jaunuolis, turtingas, tarnaujate jiems įrankiu?"— klausia ji. Tai skamba kaip atsiminimų aidas, prieštaraujantis senatviškai išmintingiems žodžiams, anot kurių „pirmoji tyros jaunystės meilė įgavo grynai dvasinį pobūdį". Atrodo, kad čia būta nekaltų žaidimėlių. Labiausiai įtikėtinas yra Getės pasivaikščiojimas su šia pirmutine „mylimąja" per Juozapo II karūnacijos iškilmes. Šis pergyvenimas žaviai įterpiamas į labai išsamų, visai kaip tėvo, pasakojimą apie pasiuntinių eisenas ir senus liaudies papročius. Šiek tiek užsimaskavęs, mat, geros šeimos sūnus nelabai nori būti atpažintas, jis vaikštinėja po miestą su Gretchen. Visada tamsus miestas šventiškai iliuminuotas. Jiedu traukia nuo vienos būstinės prie kitos. Pasiuntiniai stengiasi pranokti vienas kitą kuo išmoningesnėmis elegantiškesnėmis iliuminacijomis. Ak, gražiausios tai Esterhazių: spalvingai apšviestas portalas, lempučių girliandos tarp medžių; žmonės vaišinami duona ir dešrelėmis, pilstomas vynas, visi juokiasi, klega. Jis vaikšto šviesų jūroj linksmai išdykaudamas, truputį įsimylėjęs neapsakomai gražią padavėją, kurią kaip tikras kavalierius veda už parankės: šia kaukių eisena galime patikėti, taipogi atsisveikinimo bučiniu į kaktą.

Tik vieno šeimos draugo įsikišimas išgelbsti berniuką nuo labai nemalonaus tardymo. Kitą dieną valdinės įstaigos pasiųstinis stovi prie durų. Gresia teismas. Šeimos draugas jį nuo to apsaugo. Klastotojai suimami, jų tarpe ir tie, kur buvo rekomenduoti seneliui. Tolesnis jų likimas mums nežinomas. Gretchen, išsiteisinus prieš komisiją, dingsta iš Frankfurto. Volfgangas sužino,

kad mergina laikiusi jį vaiku ir sergėjusi nuo įtartinų pokštų. Nuo šių smūgių jis ieško paguodos ligoj, pirmą, bet ne paskutinį kartą. Jis dūksta, kai gresia tardymas, dūksta, kai sužino, kad Gretchen laikė jį vaiku. Jis nusprendžia ją visai užmiršti; nenurimsta, kol „nenuplėšia nuo jos visų gerų savybių". Jį tampė konvulsijos, jis negalėjęs nuryti maisto. Paskui Gretchen visiškai ir ilgam užmirštama, tik rašydamas „Kūrybą ir tikrovę" jis vėl ištraukia ją į dienos šviesą. Bet iš ano meto atsiranda pirmieji paties Getės išsaugoti dokumentai. Ir čia jau pasirodo kita jaunuolių grupė, poniškesnė ir dorybingesnė. Jie yra įkūrę tikrą dorybės draugiją, pavadinę ją *Filandrija*, kuriai vadovauja jaunas ponaitis Buris. Septyniolikmetis Buris yra tos slaptos draugijos „Argonas" (nors teisingai reikėtų rašyti Archonas), o draugija puošiasi Arkadijos piemenėlių vardais, truputį užsiiminėja literatūra, bet visų pirma labai žiūri moralės ir gaubiasi lyg ir masonišku paslaptingumu (vėliau iš jos išaugo Darmštato ložė). Getė prašosi į ją priimamas. Iš kandidato buvo reikalaujama sąžinės sąskaitos. Getė rašo: „Viena didžiausių mano ydų yra ta, kad gan greitai supykstu. Jūs gi žinote cholerikų temperamentą. Antra vertus, niekas taip greit neužmiršta įžeidimo, kaip aš. Toliau, esu labai įpratęs įsakinėti, bet kur ne mano reikalas, galiu ir susilaikyti. Aš mielai klausysiu vadovybės, jei vadovavimas bus toks; kokio galima tikėtis, sprendžiant iš jūsų pažiūrų. Pačioj mano laiško pradžioj Jūs rasite trečią mano silpnybę: rašau taip draugiškai, lyg jau šimtą metų Jus pažinčiau... Dar vieną daiktą prisiminiau: ...esu labai nekantrus ir nemėgstu nežinojimo. Prašau Jus spręsti kaip galima greičiau."
(1764.5.23.)

Net ir tokio nuolankaus prašymo neužtenka. „Argonas" pirma surenka apie kandidatą žinias. Jis iškilmingai rašo Getei atsakymą, koketiškai apsidrausdamas nuo pagyrimų, ir prašo kreiptis į poną Aleksį, kaip „globėją". Šis turis apie jį referuoti, kad „Argonui" netektų „žiauriai atsakyti prieš draugiją". Kreipinys „mano pone", viskas oru, pusiau vaikiška ir truputį juokinga.

Bet reikalas darosi rimtesnis. Aleksis, Frankfurto juristų sūnus, praneša Buriui, „Argonui", kad Getę „dėl jo ydų" atmetęs, ir referuoja apie tai dar ir žodžiu. Draugija ryžtingai atmeta Getės kandidatūrą, Buris buvo paskyręs dar ir kitą referentą, Johaną André iš Ofenbacho, šilko fabrikanto sūnų, vėliau muziką ir muzikos kūrinių leidėją. Buris buvo jį iš anksto įspėjęs, kad

pp[1] Getė esąs „atsidavęs ištvirkavimui" ir turįs kitų nemalonių ydų. Andre sprendimas švelnesnis: „Getė esąs tiesiog per jaunas būti „meno arbitru". Prie arbatos jiedu išsikalbėję apie Frankfurto komediją, Getė, esą, „daugiau mala liežuviu, negu išmano". Atrodo, kad ir estetikos srity filandriečiai kėlė didelius reikalavimus. „Argonas" rašo Aleksiui: „Ponas Getė tyli, ir aš tikiuos, kad daugiau į mus nebesikreips". Jis ir nebesikreipė.

Tos išpažinties, kurią Getė, draugijos spiriamas, atliko, nereikia laikyti jaunystės metų charakteristika. Liežuviu jis gal ir malė, bet žodžiu „yda" anuomet taip pat lengvai buvo švaistomasi, kaip „dorybė" ar „meilė". Gal čia turėta omeny tas romaniukas su Gretchen. Greičiausiai pretenzingiems arkadiečiams užkliuvo Getės draugystė su „žemojo luomo" vyrukais. Getės domėjimasis slapta draugija labai reikšmingas, nors ta draugija buvo ir vaikiška, tačiau jam tokia neatrodė. Tokie dalykai jį visados domino, gyvenime ir kūryboj, apie tai liudija jo įstojimas į masonų ložę, iliuminatų ordiną, jo nebaigtas kūrinys „Paslaptys", primenantis rozenkroiciečius[2], o taip pat slapta Bokšto draugija romane „Vilhelmas Meisteris".

Dar didesnės reikšmės turi tas faktas, kad ir šis bandymas suėiti į kontaktą su išoriniu pasauliu nepavyko ir kad Getė vis stipriau, kone aistringai prisirišo prie sesers. Dabar jau labai išryškėja priešiškumas tėvui, skamba žodžiai „neįmanomas nuoseklumas" ir „geležinė drausmė", kalbama apie „nesutarimą" šeimoje, apie motiną, kuri irgi nuo to kenčia, apie trejukę, kuri yra „gyvybinga ir trokšta dabarties malonumų". Ar tarėjas iš teisybės neleido jais džiaugtis, sunku pasakyti. Juk buvo linksmų pobūvių, piknikų, pasiplaukiojimų laiveliais susiskirsčius poromis ir žaidžiant vestuves, buvo ir kelionė į Taunusą. Tarėjas dar pridėjo sūnui šokių, fechtavimo ir jojimo pamokas. Vėliau Getė daug jodinėja, bet prisiminimai apie pono Runkelio jojimo mokyklą gan nemalonūs. Jau pats maniežo kvapas jam buvo nepakenčiamas; Getės nosis visados buvo jautri kvapams, jis nepakentė net tabako kvapo, jau nekalbant apie tais laikais visų mėgiamą šniaukštimą. Itin būdinga, kad jis visai nenorėjo suprasti, kam tos metodiškos jojimo pamokos. Getė su apmaudu prisimena, kad ten vis buvo kalbama apie „glaudimą, bet

---

[1] Pour présenter — pristatomas, rekomenduojamas *(pranc.)*.
[2] XVI—XVIII amž. slapta teosofinės-alchemistinės krypties draugija, kurios ženklas buvo rožė ir kryžius.

niekas negalėjo pasakyti, kas gi tas glaudimas". Samprotavimas nelabai įtikinamas. Linksmesnė buvo daili mokytojo dukrelė Lizetė, su kuria buvo galima truputį paflirtuoti.

Kokio nors užbaigto mokslo anuomet nereikalauta. Atitinkamo amžiaus jaunuolis, lankęs gimnaziją ar kitaip pasiruošęs, be jokio pažymėjimo galėjo stoti į universitetą. Tarėjas nieko neužmiršo. Sūnaus išmoktų dalykų ir kalbų sąrašas impozantiškas; kitas klausimas, ką jis iš tikrųjų mokėjo, turint galvoj, kaip nesistemingai buvo mokomas. Nebūsim pedantiški, bet, tyrinėjant Getės gyvenimą ir darbus, reikia bent paviršutiniškai žinoti, ką gi jis atsinešė į universitetą. Disciplinų išskaičiavimas mažai ką sako, jis netgi klaidina. Getė, pavyzdžiui, mini ir matematiką. Kalba apie geometriją, kurią tuojau „panaudoja praktikoje",— dirba iš kartono dėžutes, iš kurių tuojau prasimano statyti paviljonus su piliastrais ir laiptais. Kažkoks šeimos draugas, mėgęs matematiką, retkarčiais jam padeda, ir dabar jau braižomi architektūriniai paviljonų projektai. Tai nėra „matematika", bet tai — Getė. Vėliau jis daugelį metų kariavo su savo priešais matematikais, kurie jam prikaišiojo, kad, darydamas optikos eksperimentus, jis nieko neišmano apie „aukštesnį skaičiavimo mokslą". Fizika, dar ne „dėstomasis dalykas", jam irgi žaidimas, kurį jis žaidžia su maža, mugėj įsigyta elektrizavimo mašinėle. Pasirodo pirmoji prizmė, jo senatvės metų kančia ir džiaugsmas. Getė žiūri į ją ir mato gražiausią vaivorykštės spalvų žaismą, kuris neduos jam ramybės ligi pat paskutinės valandos.

Lotynų, pagrindinę tų laikų mokslo kalbą, Getė mokėjo tvirtai. Dar jo knygų lentynoj Veimare stovėjo *Vulgata* iš tėvo bibliotekos. Graikiškai jis dažniausiai skaitė, pasidėjęs lotynišką vertimą. Prancūzų kalbą mokėjo patenkinamai, keista, bet silpniau už seserį. Kalbėjo, galima sakyti, laisvai, tik saviškai; net studijos Strasburge, iš teisybės tam ir skirtos, kad tobulai išmoktų kalbėti šia aukštajai visuomenei privaloma kalba, nedaug tepadėjo. Italų kalba buvo tėvo silpnybė, tos kalbos jis mokė vaikus ir žmoną, kuri pradžioj apskritai buvo auklėjama kartu su vaikais. Istorija: didžiosios kronikos ir pusiau teologinio pobūdžio veikalai, kaip daugiatomė škoto eksjėzuito Arčibaldo Bauerio popiežių istorija, visam amžiui atgrasino sūnų nuo bet kokios istorijos. „Klaidų ir prievartos maišalynė", sakė jis vėliau. Nepalankiai Getė kalba apie pastorių dėstomą religiją ir

apskritai apie šaltą ir sustingusį savo meto protestantizmą. O bibliją skaitė aistringai, ypač tas vietas, kur ji vaizdinga, kur ją galima suvokti iš žmonių paveikslų, iš patriarchų gyvenimo. Didžiulė paveiksluota Meriano biblija, išleista pereitame šimtmetyje, kai Frankfurte klestėjo leidyklos ir vario graviūros, buvo vienas iš ankstyvųjų pergyvenimų, kurio poveikis jaučiamas iki pat vėlyviausių „Fausto" dienų. Buvo pradėjęs mokytis hebrajų kalbos, bet greit metė. Anglų kalbos, dar gana neįprastos, jį mokė keliaujantis kalbų pirklys, pažadėjęs per keturis mėnesius įkalti viską, kas būtiniausia; paskui susidarė anglų kalbos būrelis, kur ėmė lankytis jaunas anglas Laptonas, gelumbės pirklio sūnus iš Lidso, matyt, iš senelio siuvėjo pažįstamos šeimos, gyvenęs Frankfurte kaip išlaikytinis. Kornelija, truputį prisiversdama, turėjo su juo savo vienintelį romaną. Jaunos merginos kurį laiką kreipėsi viena į kitą „mis" užuot „demuazel" ir žavėjosi Ričardsonu.

Didelė pramoga jam visados buvo piešimas; Italijoj, jau kone keturiasdešimties sulaukęs, Getė dar svajojo, „tiesą sakant", tapti dailininku, nors tuo metu jau ruošė spaudai savo pirmąją pilną aštuonių tomų raštų laidą. Muzika nebuvo visai užmiršta, truputį grojo pianinu, truputį violončele, bet viską greitai metė. *In summa:* labai turtinga, labai plati, daug kur tik paviršutiniška mokykla, kuri savo apimtimi buvo išvis neįprasta. Tėvas, nors ir pedantas, bet tučtuojau nusileisdavo kiekvienam sūnaus norui, kiekvienam polinkiui. Šis auklėjimas buvo vienintelė įgyvendinta jo nevykusio gyvenimo svajonė; jis negalėjo numanyti, kur tas nuves. O nuvedė toli.

Griežčiau už bet kurį savo kritiką Getė charakterizavo save, keliaudamas po Italiją. Čia jis susumuoja pagrindinius savo trūkumus: „Pirma, aš niekados nenorėjau profesionaliai mokytis nei vieno darbo, kurį ketinau ar turėjau dirbti... dirbau jį dvasios jėga, ir jo sėkmė ar nesėkmė priklausė nuo laimės ar atsitiktinumo; kai norėdavau ką padirbti gerai ir protingai, pritrūkdavau drąsos ir nebegalėdavau užbaigti. Kitas mano trūkumas, šiam giminingas, yra tas, kad aš niekados nė vienam darbui nenorėjau skirti tiek laiko, kiek reikėjo. Kadangi esu taip apdovanotas likimo, jog per trumpą laiką gebu labai daug permąstyti ir suderinti, tai sistemingas darbas man nuobodus ir nepakenčiamas". Anuomet tai visų pirma lietė piešimą; bet tai turėjo ir bendresnę reikšmę.

Tačiau būtent tokiam unikalių gabumų vaikui ši universali, šiek tiek sauvališka, griežto pedagogo akimis gal net palaida mokykla buvo pati geriausia ir teisingiausia, kokią tik galima įsivaizduoti. Lėmė laimė ir atsitiktinumas. Konsteliacija buvo palanki.

GRADUS AD PARNASSUM

Dabar apie pirmuosius žingsnius į Parnasą. Ir šioje srityje Getės *gradus ad Parnassum* nebuvo nuoseklus. Jis daug skaitė, daug matė. Septynerių metų karo dienomis, kai miestą buvo užėmę prancūzai, vaikščiojo į prancūzišką teatrą ir, panašiai kaip iš Komenijaus „Orbis pictus" knygos gaudė paukščių garsus, taip dabar gaudė prancūzų aktorių čiulbesio „garsus ir melodiją". Jis pasiėmė iš tėvo bibliotekos Rasiną, išmoko jį mintinai ir deklamavo visai nesuvokdamas sąryšio, „kaip kalbėti išmokytas paukštis". Susidraugauja su truputį suktu aktorių trupės berniūkščiu, kurį vadina Deronu, toliau mokosi kalbos, bet svarbiausia, su savo senelio Tekstoriaus seniūno bilietu landžioja po užkulisius, po aktorių persirengimo kambarius, kur „neretai dėjosi ne visai padorūs dalykai", truputį meilinasi jaunai Derono sesutei, irgi scenos vaikui, pažymėdamas, kad ji elgėsi „kaip sena tetulė". Jis čia pat surezga prancūzišką pjesę, kurią jaunasis bičiulis Deronas visiškai supeikia. Getė tariasi jau tada atmetęs tris Aristotelio vienoves ir visą prancūzų scenos taisyklingumą ir net perskaitęs apie tai Kornelio straipsnį, prancūzų klasikų ginčus tarpusavy ir su savo kritikais, visą Rasiną, Moljerą, kone visą Kornelį.

Šiaip ar taip, rimuoti jis pradėjo anksti, bet tai dar nereiškia, kad anksti subrendo. Eiliavo kone visi berniukai, tėvai; senelio brolis Loenas eilėmis aprašė išgyvenimus savo dvare, mama rašė eiliuotus laiškus, per Naujus metus Volfgangas turėjo sveikinti senelius su gražiai išrašytais linkėjimais „Kilnusis seneli!" ir „Kilnioji senele!", jie yra išlikę, bet čia dar nematyti ankstyvo poetinio talento, tai tik šiaip rašymo pratimėliai. Pretenzingas eiliuotas vaizdas apie Jėzaus Kristaus nužengimą į pragarą, „parašytas pagal užsakymą", po kelerių metų buvo net atspaus-

dintas Frankfurto žurnale „Regimasis". Užsakė jį, tur būt, panelė fon Kletenberg, tolima Tekstorių giminaitė ir viena iš nedaugelio patricijato atstovų, su kuriais bendravo Getės šeima. Ji nebuvo iš tų pasipūtusių, neprieinamų aristokratijos damų, kurios vaikščiojo su ordino kryžiais ant krūtinės. Ji skyrėsi nuo daugelio kilmingųjų pensiono damų tuo, kad buvo tikrai pamaldi ir priklausė pietistų būreliui, artimam hernhutiečiams. Nusižeminę dvasioj Hernhuto broliai[1], „šalies tylieji", turėjo savo tylų išdidumą. Getė pastatė jai paminklą „Vilhelmo Meisterio" skyriuje „Gražios sielos išpažintis".

Kurį laiką to būrelio nariai lankėsi ir Getės namuose; motina juos mielai priimdavo, tėvas toleravo, ortodoksiškas pastorius Frezenijus, kuris krikštijo Getę, su jais kovojo.

Panelė fon Kletenberg, nors ir nuolankios širdies, laikė „išganingu pažeminimu", kad nuo išdidaus klebono bėga jo avelės.

Bet šiame Getės eilėrašty, kuris yra vienas iš ilgiausių, nėra jokio pietizmo. Jis smarkus, triukšmingas, parašytas su tam tikra jėga ir ekspresija, vietomis stačiai vienas ant kito sukrautais pasažais, perdėm dekadentiško barokinio stiliaus kūrinėlis.

Didžiausiais vokiečių baroko poetais uolusis savo tėvo knygų skaitytojas nesidomėjo; vargu ar toje bibliotekoje iš viso jų buvo. Tarėjas buvo savo laikmečio žmogus, savo, ne sūnaus. Vokiečių rašytojų sąrašas, kurių dauguma šiandien jau beveik nebežinomi, jo bibliotekoje prasideda nuo Kanico. O šis, nors laiko požiūriu priklausė dar septynioliktam šimtmečiui, jau buvo laikomas novatorium ir, kaip buvo teigiama, atsisakęs barokinės pompastikos. Getė sakosi visus tuos meistrus skaitęs ir kai ką mokęsis mintinai. Baroną Kanicą tarėjas Getė tikriausiai įsileido jau vien dėl jo biografijos, kuri buvo pateikta gražiai išleistos knygos pradžioje. Čia jis dar kartą galėjo pergyventi savo kavalierišką kelionę į Italiją ir Prancūziją, čia viskas buvo taip poniška, dailu, toks aukštas tonas. Poeziją, kaip ir dera tokiam dvaro ponui, jis rašo „atliekamu laiku". Biografo žodžiais, „poezija, kuri iš kitų reikalauja tiek daug pastangų, laiko ir mąstymo, jam buvo vien žaidimas; daugumą savo eilėraščių jis parašė vaikštinėdamas pirmyn ir atgal po kambarį arba sėdėdamas prie židinio su pypke, arba net ant tos kėdės, ant kurios kiti žmonės mažiausiai dirba galva". Galingasis Albrechtas fon

---

[1] Evangelikų bendruomenė, 1772 m. atsikėlusi iš Bohemijos ir Moravijos ir įsikūrusi Hernhuto kaimely.

Haleris irgi stovėjo tarėjo lentynoj su savo „Alpėmis", epu apie gimtuosius kalnus, nuo kurių pasirodymo pradėta žavėtis Šveicarija ir „nesugadintais jos gyventojų papročiais", nors Haleris juos matė tik didvyriškų protėvių gyvenime; tai buvo plataus užmojo, galingo, sunkaus svorio poema. Haleris taip pat kūrė tik atliekamu laiku; jis buvo didysis šimtmečio fiziologas, kvėpavimo takų, raumenų tyrinėtojas novatorius, mąstytojas, botanikas, Getingeno akademijos ir jos žurnalų organizatorius, vienas iš Leibnico epochos universaliųjų protų, garbingas šios epochos tęsėjas. Vėliau Getė išjuokė jo posakį:

Nė vieno dar gamta vidun neįsileido.
Laimingas, kas iš tolo pamato josios veidą

ir išvadino jį filisteriu, nors galėjo pasveikinti ir kaip sąjungininką; šitos eilutės buvo nukreiptos prieš Niutoną, kurio Getė baisiausiai nekentė.

Visi tarėjo bibliotekos poetai buvo arba dideli ponai, arba dideli mokslininkai, poeziją jie rašė tik „tarp kitko", be to, dažnai drovėdamiesi ir atsiprašinėdami. Poetu ir tik poetu pirmasis ir vienintelis norėjo būti Klopštokas, jis vienintelis visame aštuonioliktame šimtmetyje ir tapo juo, traktuodamas savo misiją kaip kunigas, nors senatvėj ir sustabarėjęs. Kažkoks Getės šeimos draugas slapta atnešė vaikams pirmąsias „Mesijo" giesmes. Tarėjui nepatiko eilės be rimų, jos, esą, prastos. Daugelis šią naujo tono poemą priėmė su entuziazmu, kuris greit praėjo, bet iš pradžių užsiliepsnojo smarkia ugnim; žmonės ją kartojo, deklamavo, poetą garbino kaip šventąjį; ėmė kurtis Klopštoko bendrijos, maži, dažnai fanatiški būreliai, pirmieji literatūros būreliai Vokietijoj, kurioje nebuvo jokio kultūros centro, tik religinės sektos. Klopštoko kultas turėjo visus sektos požymius: jo garbintojai, kurie tarėsi žiną tikrą tiesą, netrukus visa apgaubė paslaptingumu, perdavinėjo iš rankų į rankas mokytojo kūrinius, didžiavosi, kad priklauso prie išrinktųjų, ir niekino visus, kas prie jų nepriklausė.

Šios poemos įsibrovimą į tėvų namus Getė vaizduoja groteskinėj scenoj: tėvui skutama barzda, abu vaikai žaidžia Šėtoną ir Adramelechą iš „Mesijo", iš pradžių tyliai, kol barzdaskutys muilina tarėją, paskui vis garsiau ir jausmingiau. Adramelechas sugriebia Šėtoną geležiniais nagais: „Pagalbos!.. Biaurus, juodas

piktadary... O, kaip aš sutriuškintas!" Barzdaskučiui iškrenta puodukas, tarėjas, visas aptaškytas muilinu vandeniu, pašoka ir dar kartą išveja hegzametrą iš Hiršgrabeno gatvės.

— Taip vaikai ir suaugusieji didžius ir kilnius daiktus dažnai paverčia žaidimu ir pokštu,— priduria Getė, slaptasis tarėjas. Klopštokas buvo tikrai vienas iš didžiųjų, nors Getė tai pripažįsta tik su didelėm išlygom.

Tačiau daug kas, ką jis pats tada kūrė, tikrai buvo žaidimas; nieko iš tos kūrybos nėra išlikę. Jis rašė romaną keliomis kalbomis — pritaikydamas daugybę dėstomų kalbų — kur veikė šeši ar septyni broliai ir seserys, iškrikę po pasaulį, kalbantys prancūziškai, lotyniškai, o pirklio mokinys Hamburge — angliškai. Jauniausias, „gudruolis pagrandukas", plepa Frankfurto žydų dialektu, kuris skambėjo siaurose gretimo geto gatvelėse su raudonomis ar juodomis iškabomis,— iš jų vėliau atsirado Rotšildų ir Švarcšildų[1] pavardės. Poetine proza parašytas Juozapo epas, eilėraščiai draugų ir draugių albumuose, rimuoti laiškai, kokius jis dar ilgai mėgo, visa tai dingo, daugiausia sudegino pats Getė, kuris mėgo *auto da fé*[2].

Poeto talentas labai retai išryškėja ankstyvoj vaikystėj, ir sprendžiant iš kitų didelių poetų vaikystės kūrinių, kurie yra išlikę, neverta gailėtis, kad Getė mus nuo savųjų apsaugojo. Visai kas kita matematika arba jai gimininga muzika. Čia vunderkindas beveik normalus reiškinys. Getė jaunystėj irgi matė tokį vunderkindą ir jo neužmiršo. 1763 metų rugpiūčio 18 d. Frankfurte grojo septynmetis Mocartas, Getei buvo keturiolika. „Aš puikiai prisimenu tą mažą žmogiuką su garbanota galva ir špaga",— pasakė jis senatvėj. Įėjimas į spektaklį — tai nebuvo tikras koncertas, tik savotiškų pokštų demonstravimas — kainavo vieną talerį. Rėksmingoj reklamoj buvo rašoma, kad vaikas „atliks sunkiausius didžiųjų meistrų kūrinius", gros pianinu, smuiku, vargonais, paskui prie uždengtos klaviatūros savo absoliučia klausa iš tolo nustatys varpų, stiklų, laikrodžių tonus, pademonstruos „neregėtą negirdėtą gabumą". Mes žinome, kiek pelno davė šios vaiko kelionės ir kaip brangiai už jas teko užmokėti.

Kai su Ekermanu buvo kalbama apie ankstyvą mirtį, Getė, kuris visus pergyveno, pasakė:

---

[1] Schild — iškaba *(vok.)*.
[2] Sudeginimas ant laužo *(port.)*.

— Žinote, ką aš apie tai galvoju? Žmogus turi būti vėl sunaikintas! Kiekvienas nepaprastas žmogus turi savo misiją, kuriai yra pašauktas. Kai ją atlieka, šiuo pavidalu jis žemėje nebereikalingas, ir apvaizda panaudoja jį vėl kam kitam. Bet kadangi pasaulyje viskas darosi natūraliai, tai demonai kaišioja jiems pagalius į ratus, kol jie žūsta. Taip buvo Napoleonui ir daugeliui kitų. Mocartas mirė, eidamas trisdešimt šeštuosius metus, Rafaelis beveik tokio pat amžiaus, Baironas vos truputėlį vyresnis. Bet visi jie tobuliausiai atliko savo misiją, ir, matyt, jiems buvo laikas išeiti, kad kiti žmonės šiame ilgam suplanuotame pasaulyje turėtų ką veikti.

LEIPCIGO UNIVERSITETO STUDENTAS

1765 m. spalio mėnesį laibas, „suvystytas" berniokas, kaip jis pats sako, išvažiavo į Leipcigą studijuoti teisės. Vokietijos keliai buvo baisūs ir ilgai tokie liko, net ir Veimaro kunigaikštystėj. Auerštete[1], būsimame kovos lauke, karieta nuklimpo, pagalbos nebuvo kur šauktis, ir lieknas abiturientėlis gavo kelti vežimą, keldamas pertempė krūtinės raumenis, ir tas jį vargino dar daugelį metų. Apleistoje akmenų skaldykloje naktį įsižiebė aibės švieselių, „kurios nestovėjo vietoje, bet visą laiką šokinėjo... ar tai buvo žaltvykslės, ar kokių švytinčių būtybių pulkas, negaliu pasakyti". Taip rašė poetas, jau sukūręs „Faustą". Šiaip ar taip, berniokas nesėdėjo apsnūdęs krivuliuojančioj karietoj. Jis neramiai ir įtemptai galvojo apie naują gyvenimą. Frankfurtą paliko užpakaly tarsi žalčio išnarą, tai mėgiamas jo paties įvaizdis, kalbant apie dažnas savo metamorfozes. Nelemtai pasibaigusi „afera su Gretchen" išplėšė berniukui ir jaunuoliui „širdį", sakė jis, kaip ir paprastai, baisiai perdėdamas savo meilės pergyvenimus. Slaptos jo gimtojo miesto ydos jam pernelyg gerai paaiškėjusios, bendraujant su nusivylusiais, keistuoliais tėvo draugais, kurie visur matė vien tik neteisybes, kvailystes ir nesąmones, o vienas, primerkęs kairę neregę akį, pro nosį vograudavo: „Aš matau ir dievo ydas". Tėvas surūgęs; vienišas nevykėlio gyvenimas. Neramu ir dėl savo paties mokslo, kuris iš tikrųjų buvo tik neapibrėžtas enciklopedizmas; jis dar greitomis, anot jo, „perbėgo" kelis storus veikalus, tokį Morhofo „Polihistorą", didžiulį kvartantą, iš esmės nepaskaitomą, nes tai tik milžiniškos apimties įvairiausių daiktų indeksas, Pje-

---

[1] Kaimas Saksonijoje, garsus kautynėmis, kurios čia vyko 1806 lapkričio 14 tarp prūsų ir prancūzų.

ro Bailio[1] foliantus, šviesuolių bibliją — Getės universalizmas prasidėjo anksti. Bet visa tai jam tik sumaišė galvą, kaip jis pats prisipažįsta. Kaip rimtą *pièce de résistance*[2] jis vežėsi „Mažąjį Hopę", naudingą juristo pagalbininką. Tėvas su juo dar ir tą knygą kaip reikiant išstudijavo, kankindamas sūnų. Tačiau sūnus su ja vėliau nesikamavo. „Mažasis Hopė" iki pat studijų pabaigos buvo jo atrama ir tikrasis pagrindas.

Berniokas įžengė į naują pasaulį kaip didelis savimana, didelis gudragalvis ir visiems labai kritiškas — tai irgi bendravimo su senais keistuoliais ir pasaulio niekintojais rezultatas. Fiziškai jis buvo „suvystytas" į sunkius, senamadiškus drabužius, kuriuos tėvas dėl taupumo davė siūti namų tarnui, bet iš geriausios angliškos gelumbės, pripirktos atsargai keliems metams. Užanty vežėsi tarėjo vekselį labai didelei sumai pinigų; komilitonai, dauguma visiški vargšai, nusprendė, kad jis *très riche*[3]. Jis gražiai gyveno, pietavo viename iš geriausių pensionų, atsivežė rekomendacijas, leidžiančias lankytis „geruose namuose", uoliai lankė teatrą, vaidino komedijose, leidosi į įprastines meilės istorijas, kurias aprašė kuo nuoširdžiausiai. Paskaitas sistemingai lankė tik pirmaisiais mėnesiais, paskui metė, pakako „Mažojo Hopės". Leipcige Getė studijavo ne teisę, bet gyvenimą.

Jis apsigyveno viešbuty „Ugninė kulka", kurios emblema buvo rankinė granata. Tai buvo imponuojantis pastatas, platumu kone prilygstantis senelio „Veidenhofui". Getė gyveno ne „būdoj", o „keliuose dailiuose kambariuose". Neturtingesni studentai gyveno bendrabučiuose, „skurdžiose skylėse, kur niekas kitas nenorėjo gyventi". Tai buvo į daržinę panašūs karkasiniai pastatai su medinėmis lauko galerijomis, kurias jungė statūs it kopėčios laiptai. Šiaip Leipcigas garsėjo kaip modernios statybos miestas. Iš ankšto, painaus, gotiško Frankfurto Getė pirmą kartą atvyko į atviresnį, platesnės panoramos miestą su naujais priemiesčiais už miesto sienų, alėjomis ir bulvarais, kur buvo nuolat vaikštinėjama, su apšviestomis gatvėmis, kanalizacija, garsiais knygynais ir leidyklomis, su įžymiuoju, Prahos pastangomis įkurtu universitetu. Profesoriai ir studentai buvo susiskirstę į žemiečių draugijas arba „nacijas": Meiseno draugijai

---

[1] B a i l i s P j e r a s (1647—1706) — prancūzų filosofas, rašytojas.
[2] Atramos tašką *(pranc.)*.
[3] Labai turtingas *(pranc.)*.

priklausė studentai, kilę iš Saksonijos ir Tiuringijos, Lenkų — iš Lauzico, Bohemijos ir Moravijos, Saksų — vokiečiai iš šiaurės, Bavarų-frankų — iš pietų, prie kurių priklausė ir Getė.

Leipcigas mėgo vadintis mažuoju Paryžium. Čia reikėjo laikytis elegantiško tono, elegantiškai, madingai rengtis. Suvystytas berniokas patyrė pirmąjį susidūrimą su nauju pasauliu. Draugai šaipėsi iš jo frankiškų drabužių; taip būdavo apsirengę komiški kaimiečių personažai komedijose. Užkliuvo ir jo tarmiškai grubi kalba kaip motinos, jo iškilmingos, Liuterio biblijos frazės. Saksai laikė savo kalbą dailiausia, taisyklingiausia ir geriausia ir tam tikra prasme galėjo tai pagrįsti istoriniais-filologiniais duomenimis, nors kiti Vokietijos kraštai taip pat šaipėsi iš jų tarmės.

Šiaip ar taip, Getė jiems atrodė juokingas, ir jis labai paėmė tai į širdį. Namie siūtus drabužius tuojau pardavė ir prisipirko naujų *à la mode*. Vienas jo vaikystės draugas iš Frankfurto rašo apie jį namo:

„Jis vis toks pat išdidus fantastas, koks buvo, kai aš čia atvažiavau. Jeigu jį pamatytum, pasiustum iš pykčio arba sprogtum iš juoko. Niekaip nesuprantu, kaip žmogus gali taip greit pasikeisti. Jo manieros ir visas dabartinis elgesys skiriasi kaip dangus ir žemė nuo to, koks jis buvo pirma. Jis išdidus, baisus puošeiva, ir visi jo drabužiai, nors ir gražūs, tokio keisto *goût*[1], kad krinta į akis visoj akademijoj..."

Jis įteikė savo rekomendacinius laiškus. Viena maloni liguista profesorienė, madam Bemė, ėmė motiniškai globoti nedrąsų bernioką. Jinai išmokė jį dailių leipcigietiškų *pli,*[2] patarinėjo, kaip rengtis, ir pasiūlė išmokti lošti kortomis, tada jam bus daug lengviau patekti į geresnę draugiją. Su jos vyru, valstybinės teisės profesorium, santykiai nebuvo tokie geri. Ką tik įstojęs studentas nuoširdžiai išsipasakojo apie savo estetinius polinkius. O ne, pareiškė profesorius. Ką pasakys tėvai? Toks kolega Gelertas, kuris rašo pasakėčias ir komedijas, negi jūs norite klausytis jo paskaitų? Eikite į mano paskaitas, studijuokite teisės mokslus!

Įprastinėse studentų išdaigose Getė nedalyvavo, teisės paskaitose buvo retas svečias. Šios paskaitos buvo skaitomos puošnioj auditorijoj, salėj, kurios vidury lubas rėmė dvi barokiškai išrai-

---

[1] Skonis *(pranc.)*.
[2] Manieros *(pranc.)*.

tytos kolonos. Ant sienų kabėjo kunigaikščių portretai ir milžiniški valdovų genealoginiai medžiai — svarbiausia vaizdingumo priemonė valstybinės teisės studentams, juk karų dėl paveldėjimo epochoje teisininkai pirmiausia turėjo gerai žinoti visus kunigaikščių giminystės ryšius. Klausytojai suskirstyti griežtai pagal luomus: ant paaukštinimų salės pakraščiuose galėjo sėdėti tik patys kilmingieji, žemiau, partery, sėdėjo paprastų studentų masė, ir ne suoluose, bet ant kėdžių, už kurias reikėjo mokėti nuomą. Ir net tie paprastieji teisininkai dėjosi pranašesni už kitų fakultetų studentus, ypač teologus, kurie dažniausiai būdavo alkani skurdžiai. Prie jų prieš du dešimtmečius priklausė Lesingas, kuris, beje, greitai ėmė bėgioti iš vieno fakulteto į kitą, buvo perėjęs į mediciną ir pagaliau apsistojo prie literatūros. Kai Getė pradėjo studijuoti, Lesingas jau buvo kylanti jaunosios kartos žvaigždė, jo „Mina fon Barnhelm" ėjo visuose teatruose, net ir Leipcige, nors joje buvo garbinamas didysis prūsų Fridrichas ir jo karininkas Telheimas. Mieste, kurį tebeslėgė ką tik pasibaigusio Septynerių meto karo našta, kuris, neteisingai užpultas taikos metu, turėjo sumokėti dešimt milijonų talerių kontribucijos, toks iš Saksonijos kilusio autoriaus kūrinys buvo laikomas „tėvynės išdavimu". Ir vis tiek komedija buvo vaidinama. Tai buvo tolerancijos gadynė. Visi žavėjosi tauriais ir kilniais personažais, aktoriai su entuziazmu graibstė neįprastai gerus vaidmenis, o pagaliau, juk Mina, pagrindinė herojė, buvo saksė. Jos „gracija ir meilumas" viršija „prūsų garbę, orumą ir užsispyrimą", rašo Getė, retrospektyviai sveikindamas šią laimingą nacijas vienijančią santuoką, gimstantį „nacionalinį turinį", kurio lig šiol visiškai nebuvo. Tai Getės didžiausias literatūrinis pergyvenimas studijų metais Leipcige, nors jo reikšmę ateičiai („čia, šiuo metu, prasideda nauja literatūros istorijos epocha") jis įžvelgė tik vėliau.

Ar jis pats prie jos prisidės, kol kas dar anaiptol nenuspręsta. Jo gyvenimo ir studijų planai dar visiškai migloti. Ramindamas tėvą, jis rašo į Frankfurtą:

„Dabar aš nieko daugiau nedarau, tik uoliai mokausi lotynų kalbos. Ir dar! Jūs neįsivaizduojate, kas tai yra profesorius. Aš buvau taip sužavėtas, pamatęs kelis iš jų visoj puikybėj, *nil istis splendidius, gravius, ac honoratius*[1]"; jis trokšte trokštąs

[1] Nieko negali būti puikesnio, rimtesnio, garbingesnio *(lot.)*.

irgi kada nors žengti tokioj profesoriškoj puikybėj. Tėvas galėjo patikėti, kad sūnus taps teisės profesoriumi, bet jo ambicijai to buvo maža; jis norėjo, kad sūnus taptų burmistru ar net seniūnu, kad iškiltų į tokį postą, kuris jam pačiam buvo nepasiekiamas.

Leipcigo profesoriai iš tikrųjų vedėsi didžiais. Jie sudarė miesto patriciatą, mat, Leipcigas, grynas prekybos centras, neturėjo valdančio sluoksnio ir visuomeniniu požiūriu jį temdė netoliese esantis Drezdenas — valdovo rezidencija. Dauguma profesorių buvo pasiturintys žmonės, be to, pelnėsi iš turtingų beneficijų. Rektorius, renkamas kas semestrą, iki gyvos galvos turėjo teisę vadintis „Kilniausioji magnificencija" ir ja naudojosi. Miesto kareiviai privalėjo atiduoti jam pagarbą. Jam perimant pareigas ar mirus, pasipildavo srautas eilėraščių lotynų ar vokiečių kalba, gražiai atspausdintų amžiname popieriuje. Tai buvo atskira respublika, profesūra turėjo net savo atskiras kapines, ir gyvenime „universiteto giminės" gaudavo visas vietas, kad tik išliktų kartu. Leipcigo mokslininkų organas „Acta eruditorum" buvo vyraujantis akademinis Vokietijos žurnalas. Magnificencija vilkėjo purpurinį apsiaustą.

Ne taip pagarbiai, kaip tėvui, apie ponus su iškilmingais perukais Getė rašo seseriai: štai toks Gotšedas, didelis žmogus, jau vien savo ūgiu milžinas; būdamas studentu, jis vos vos išsisuko nuo prūsų karaliaus Fridricho Vilhelmo I kareivių, mat, tas karalius būtinai įsigeidė jo į savo „ilgšių" gvardiją. Gotšedas ir literatūroj buvo didelis — seniau; jis buvo pirmasis vokiečių literatūros popiežius, kurio pasmerkimas turėjo visuotinę galią; jo tikrai didelių nuopelnų Getė neįvertino net ir po daugelio metų. Dabar Gotšedas jam tik įžūlių pasišaipymų objektas: „Gotšedas vėl vedė. Tokią pulkininko dukrelę. Juk žinote. Jai devyniolika, jam šešiasdešimt penkeri. Ji keturių pėdų ūgio, jis septynių. Ji plona kaip silkė, jis storas kaip pakulų maišas". Dar pikčiau: „Visas Leipcigas jį niekina; niekas su juo nebendrauja".

Gotšedas buvo po Opico antras žymus vokiečių literatūros įstatymdavys ir kai kuriose srityse, ne poezijoj, turėjo poveikį net Broliams Grimams. Getė nelabai paisė nei kieno istorinės reikšmės, nei kokių nors dėsnių, ypač poezijoj. O be to, juk buvo vos septyniolikos metų. Jis matė tik nerangų milžiną, kuris baimingai siekė peruko, norėdamas deramai ir įspūdingai pri-

imti apsilankiusį jaunikaitį; jis girdėjo, kad Gotšedas esąs *passé,* nusmukusi didybė.

Gelertas buvo antroji Leipcigo universiteto žvaigždė estetikos srity. Ji dar tebespindėjo, švelniai ir plačiai skleisdama savo šviesą, jis vienintelis ano meto vokiečių poetas, jau šiek tiek pagarsėjęs pasauly, jo pasakėčios verčiamos į prancūzų, italų, rusų, lenkų, hebrajų ir lotynų kalbas; jo giesmėms muziką rašė Filipas Emanuelis Bachas, Haidnas ir Bethovenas. Protestantai, katalikai, žydai laikė jį visų pilietinių dorybių mokytoju, net laisvamintis Fridrichas pasikvietė jį ir maloningai paklausė:

— Jūs sekate Lafontenu?

— Ne, jūsų didenybe,— atsakė liesas, bet status Gelertas,— aš originalus.

Tuo audiencija ir baigėsi. Grakščios, išmintingos ir taiklios Gelerto eilutės ilgai gyveno kaip citatos, kaip šios, būdingos ano meto socialiniam vaizdui:

Ką Dievas davė, tą ir rinkis,
Negeiski laimės neskirtos.
Kiekvienas luomas tai laimingas,
Tai prislėgtas vargų naštos.

O sakinys iš vienos jo komedijos, irgi labai šaunus: „Protinga meilė nėra didesnis nusikaltimas, negu protinga draugystė", šimtą metų skambėjo operetės tekste: „Argi meilė tai nusikaltimas?"

Tokie dalykai būtų labiau sužavėję septyniolikmetį studentą, negu paskaitos, kurias anksti paliegęs profesorius skaitė verksmingu balsu, bet kurios buvo gausiai lankomos. Pratybose, kurias lankė Getė, tas plačiai pagarsėjęs poetas niekam nepatarė rašyti poezijos, reikalavo prozos rašinių, taisė juos raudonu rašalu ir, nuleidęs galvą, klausinėdavo: „Ar eini į bažnyčią? Ar priėmei komuniją?" Getė liko dėkingas Gelertui vien už tai, kad šis taisė ne tik jo stilių, bet ir rašyseną, ir iš tikrųjų tada jo laiškai ūmai įgavo gražų, tvarkingą braižą. „Kieno graži rašysena, to ir stilius gražus",— mokė pasakėčių kūrėjas.

Getė, jau ir tais karštaisiais jaunystės metais labai linkęs mokyti, iš Gelerto išgirstas gudrybes tuojau perduoda seseriai. Jis užtvindo ją pamokymų srautais: skaityk tą, skaityk aną, arba to neskaityk, „rašyk man laiškus ant perlenkto lakšto, šalimais aš

Tau atsakysiu ir pakritikuosiu. Tik rašyk pati, be tėvo pagalbos. Tai niekai. Aš noriu matyti, kaip Tu rašai. Dabar pradėsiu aš. Įsidėmėk; rašyk taip, kaip kalbi, ir parašysi gerą laišką". Tai irgi Gelerto patarimas, kuris buvo išleidęs puikų laiškų rašymo vadovėlį.

Savo ir Kornelijos pratyboms jie susirašinėjo trimis kalbomis, prancūziškai, komiškiausia anglų kalba, įterpiamos citatos iš svetimų ir iš savo eilėraščių, kartais viename sakiny primaišoma visokių kalbų arba koks eilėraštis baigiamas taip: *„Are they not beautiful, sister? Ho yes, senza dubbio!"*[1] Jis giriasi, užsimena apie visokius romaniukus, kaip ir dera jaunam kavalieriui... „Ką tu pasakytum, sesute, jei pamatytum mano kambarį? Tu sušuktum *astonishd*[2]: „Koks tvarkingas! koks tvarkingas, brolau!" Va! Atsimerk ir pažvelk! Čia mano lova, čia knygos! Tenai stalas, taip išpuoštas, kad tavo tualetinis jam niekados neprilygo... Su jaunomis gražiomis m... bet tai ne tavo reikalas! Ne! Ne! gana apie mergytes!!"

Negana, ir niekados nebus gana. Jis myli visas aplink, dairosi į visas puses, laiškų puslapiuose skraido dešimtys vardų, kai kurių „mergyčių" jis nėra nė matęs, bet jau karštai myli, vos tik išgirsta jų vardą. „Dažnai, kai esu tinkamai nusiteikęs, einu pas gražias moteris ar gražias merginas. Tss! Nieko nesakyk tėvui!" O paskui priduria: „Kodėl tėvas negali to žinoti? Jaunam vyrui tai gera mokykla".

„Tirelireli! *Chantons chantons l'inconstance!*[3] Tirelireli!"— kaip sakoma kažkurioj operetėj. Vaidinimai su dainomis buvo labai madingi, o jų žymiausias kūrėjas buvo Johanas Adamas Hileris, parašęs operetes „Ištrūkęs velnias" ir „Meilė kaime"; didysis Bachas Leipcige jau buvo visiškai užmirštas, iš išmaldos gyvenusi jo našlė mirusi. Hilerio savaitraštyje „Žinios ir pastabos apie muziką" pasirodė pirmosios Getės spausdintos eilutės — kartu su pranešimu apie Telemano mirtį ir apie tai, kad į jo vietą Hamburge paskirtas ponas Filipas Emanuelis Bachas, „didysis fortepijono meistras", kurį dar visi labai gerai prisiminė.

„Leipcigas. Gruodžio 20 ir 22 dienos koncertuose buvo atlikta įžymiojo pono vyriausiojo operos kapelmeisterio Hasės orato-

---

[1] Argi jis negražus, sesute? O taip *(angl.)*, be jokių abejonių *(it.)*.
[2] Nustebusi *(angl.)*.
[3] Dainuokim apie nepastovumą *(pranc.)*.

rija „*San' Elena al Calvario*"[1], kurios su pasigėrėjimu ir susijaudinimu klausėsi gausiai susirinkusi publika. Norėdamas pagerbti demuazelę Šreter, kuri dainavo Elenos partiją, nežinomas poetas parašė ir atspausdino šias eilutes:

Malonu žvelgt į tavo grožį mielą:
Jis keri mus ir taurina mūs sielą.
Tuo abejotų vien tik niekadėjas.
Tavęs Elenos rolėj negirdėjęs.

Į Getę tikrai įlindo velnias, jo meilė liejasi visomis formomis kaime ir mieste, tačiau dažniausiai popieriuje. Vos tik jo sesuo pamini savo naują draugę Ketchen Fabricijus, Getė jau rašo atgal: „Mano poetinė vaizduotė piešia man panelę Fabricijus dar gražesnę ir protingesnę, negu ji yra, ir ateity ji bus mano Anetė arba Mūza..." Jis turi visokių Anečių ir Katryčių. Jo kolega Berišas papasakoja jam apie savo seserį Augustą Drezdene, ir tuojau skaitome: „Velnias! Jau bus keturios savaitės, kaip mes visai užmiršom tą mergytę",— keturios savaitės anuomet jam ilgas laikas — „o jei kokia mergytė verta, kad apie ją galvotum, tai tik ji. Įsidėmėk tai! Ir jeigu ji atvažiuos, aš ją įsimylėsiu, tai jau nuspręsta, jeigu dar neįsimylėjau, tada mes sužaisim romaną *vice versa*[2], tai bus gražu. Labanakt, aš nusilakęs kaip pėdas." Ir tos kalbos apie nusilakimą, rašant kolegai, tikriausiai irgi poetinė fantazija..

Vraiment j'aime les filles touttes ensemble...

Ta Anetė ar Augusta iš Drezdeno ilgai neduoda jam ramybės. Atrodo, kad jo kolega Berišas nežiūrėjo į tą meilę rimtai. Getė protestuoja: „Augusta, taip, gerai būtų, kad nebūčiau jos įsimylėjęs. Bet po velnių: juk aš ją tikrai myliu!" Ji parašė jam laiškelį; merginos irgi visados leidžiasi į šį žaidimą: „Atleiskit Jums visai nepažįstamo asmens drąsą..." Laiškelis guli „kaip vienas nuostabiausių mano puošniojoj dėžutėj. Kad žinotų mano mergytė!"— Šį kartą jis turi galvoj Anetę iš Leipcigo.— „*Ventre-saintgris*[4], tai užkurtų man pirtį!"

Jis jau įsitaisė „puošnią dėžutę", mažą archyvą visiems meilės laiškeliams. Augustos iš Drezdeno jis niekada nė akyse ne-

---

[1] Šv. Elena ant Kalvarijos kalno *(it.)*.
[2] Abipusis *(lot.)*.
[3] Aš tikrai myliu mergytes visas kartu *(pranc.)*.
[4] Velniai griebtų *(pranc.)*.

matė, kaip vėliau ir Augustos Štolberg, kuriai parašė savo gražiausius meilės laiškus ir atvėrė visą sielą. Visi tie Leipcigo laiškeliai ir eilėraštukai, visos tos Lizetės, Lotos, Ketės, Fricės, ar kaip jos ten vadinosi, tai tik meilė ar flirtas apskritai, *toutes les filles ensemble,* ir toks savęs dalinimas keliems asmenims jo gyvenime dar dažnai kartosis. Jo studijų draugas Hornas iš Frankfurto rašo namiškiams, kad Getė dabar gudriai „sukasi apie vieną tokią panelę", o tai ano meto kalba reiškė kilmingą jauną damą, dėl to draugijoj iš jo šaipomasi: „Gal ji ir tiki, kad jis myli ją; bet ta panelytė klysta". Iš teisybės jis myli merginą „žemesnio luomo", bet žavią. „Įsivaizduok tokią merguželę: gana aukšta, nors ir ne per didelė; apvalus, meilus, nors ne itin gražus veidelis, atvira, švelni, patraukli šypsena; labai linksma, bet ne koketė; labai protinga, nors ir neragavus didelio mokslo". Ji dorovinga ir, „nors myli ją nekaltai, vis tiek save kaltina. Mes dažnai dėl to ginčijamės".

Dar vis tebeina ginčai dėl tos Ketchen Šenkopf dorovingumo. Ji net paminklo susilaukė, kai Getė į savo „Kūrybą ir tikrovę" įdėjo jos žavingą portretą-biustą. Kaip paprastai esti poezijoj, čia, matyt, į vieną paveikslą bus sujungti įvairiausi asmenys, visi Leipcigo flirtai suvesti į vieną Ketchen. Yra ir Getės laiškų, anuomet rašytų apie ją; ugningos epistolos, pirmosios pratybos Verterio stiliumi, gerai sukomponuotos, kunkuliuojančios aistra, pavydu, baime, visas įsimylėjėlio arsenalas, išreikštas daug audringiau, negu rokokinėse piemenėlių idilėse, kurias jis anuomet rašė. „Audra ir veržimasis" jau skleidžiasi visomis spalvomis,— daug anksčiau, negu jis įsigalės kaip literatūros srovė.

„Dar viena tokia naktis, kaip ši, Berišai, ir aš už savo nuodėmes atsidursiu pragare!" Jis piešia pavydo kančias: Ketchen išėjusi į teatrą. „Cha! Komedijoj! Tokiu metu, kai žino, kad jos mylimasis serga. Dieve!" Jis lekia tenai, pamato už jos kėdės stovintį kavalierių, jis griežia dantimis, jį išmuša karštis: „Maniau, kad tą akimirką numirsiu... atrodė, lyg iš jos rankų gerčiau nuodus..." Jis pasiima naują plunksną, senoji, bedriekiant sakinius, atbuko. „Ar žinai nelaimingesnį žmogų už mane, turintį tiek turto, tokias perspektyvas, tokius pranašumus... Aha! Visi džiaugsmai glūdi mumyse! Mes patys esame savo velniai, mes patys vejame save iš rojaus..." Ir taip per kelis puslapius dangus ir pragaras, o kai paaiškėja, kad Ketchen nekalta, „prisiminti patirtą skausmą be galo malonu".

Visa tai labai nekalta. Po šėlimo randame ir tam tikro humoro. „Aš sujaukiau patalus, suvalgiau kampą nosinės ir ant tų patalų griuvėsių išmiegojau ligi aštuonių". Randame ir labai būdingą, per visą gyvenimą jį lydintį košmarišką sapną: „Mostas prie durų, greitas bučinys, o paskui staiga šmakšt — ji įkišo mane į maišą". Jį visada persekiojo baisi mintis, kad moteris gali įkišti jį į maišą; tai vienas iš pagrindinių jo gyvenimo motyvų,— baimė atsidurti surištom rankom ir kojom. Čia jis dar truputį pasišaipo: „Tikras fokusininko pokštas. Jūrų kiaulytes gal ir galima įvilioti... į maišą, bet tokį žmogų, kaip aš,— negirdėtas daiktas". Kaip tikras literatas jis priduria: „Maiše aš filosofavau ir sukūriau keletą graudžių alegorijų, sekdamas Šekspyru, kai jis rimuoja".

Jis dar nedaug skaitęs Šekspyro, tik vieną kitą eilėraštį ir sentenciją antologijoj „Shakespeare's beauties"[1], kurią sudarė keistuolis pastorius Dodas Londone. Šis „pastorius puošeiva" ir čekių klastotojas po nuotykingo gyvenimo buvo nubaustas žiauria mirtimi. Jo margas įspūdingas ištraukų rinkinys buvo toji knyga, nuo kurios prasidėjo ankstyvasis vokiečių susižavėjimas Šekspyru.

Elegantiškai paminėtas garsus, anuomet naujas vardas suteikia rašiniui didesnę vertę. O kitąkart jis visai aiškiai sako: „Iš mano laiško galėtų išeiti visai neblogas kūrinėlis".

Taigi tuščios pastangos atmazgyti šias painiavas arba nustatyti tikslią eigą romano su Ketchen, kurią pats Getė „Kūryboj ir tikrovėj" vadina Enchen. „Savo ankstyvesnę simpatiją Gretchen dabar perkėliau į Enchen...", būdingas jau pats veiksmažodis; kurį laiką ji saugoma širdies altoriuje, kaip „maža šventoji"— čia būdingas būdvardis.

Jos sfera, kaip ir Gretchen, viešbutis. Šenkopfų namai nebuvo tikras viešbutis, jie tik priimdavo gyventojus ir juos maitindavo, čia buvo galima papietauti ir išgerti taurę vyno. Getė išgraviravo jos tėvui labai dailią etiketę vyno buteliams. Ketchen buvo dvidešimties metų, sumitusi mergina kaip aniems laikams; miniatiūroj, kuri buvo nupiešta Getei užsakius, matyti nedidelis pagurklis. Ji nekoketavo kaip kitos Leipcigo merginos, kuriomis Getė skundžiasi; koketavo ir pavydo scenas kėlė Getė. Ji padėdavo aptarnauti svečius, ir Getės pavydas buvo nukreiptas prieš

---

[1] Šekspyro grožybės *(angl.)*.

juos. „Kaip tu manai, Berišai, gal ji myli mane tik iš puikybės? Jai patinka tokį išdidų žmogų, kaip aš, vedžioti už virvutės? Ji nekreipia į jį dėmesio, kol jis ramus, bet vos tik jis pamėgina ištrūkti, ji vėl jį prisimena, meilė atbunda kartu su dėmesiu..." Ištrūkti, pabėgti — jo svarbiausias rūpestis. Jis žaidžia ne tik pavydą, Ketchen reikia ir auklėti, nes tėvai per mažai tuo rūpinosi. Atrodo, kad ji kantriai su tuo taikstėsi; kitos buvo didesnės priešginos. „Tuo tarpu aš čia mokau savo mergytę,— rašo jis seseriai,— ir darau visokius bandymus, kartais sekasi, o kartais ne. Mademuazelę Breitkopf jau mečiau, ji per daug prisiskaičius, čia visas darbas eina perniek... *Plus que les moeurs se raffinent, plus les hommes se depravent"*.[1] Ketchen nėra per daug prisiskaičius. Ji siuva jam rankogalius, truputį aptvarko jo drabužius, kartą, eidama su savo būsimuoju į teatrą, leidžia jam atsisėsti prie savo sekreterio: „Juk jums visados kokia nors kvailystė galvoj, eilės ar proza, tai užrašykit ją ant popieriaus, jeigu norit!" Kaip jaudinantį simbolį ji palieka jam ant stalo du obuoliukus, kuriuos jis pasigardžiuodamas sukerta. Ji jau sužadėta ir, Getei išvykus iš Leipcigo, netrukus išteka.

Iš vyninės netoli į garbingą „Sidabrinio lokio" leidyklą. Sidabrinis lokys ir šiandien tebėra Breitkopfo muzikinės leidyklos emblema. Demuazelė Konstanca jam per daug prisiskaičius, bet su jos šeima, ypač su broliais, Getė susidraugavo. Vyriausias sūnus Bernhardas buvo kompozitorius ir rašė Getės dainoms muziką. Tėvas Breitkopfas atgaivino gaidų spausdinimo techniką su kilnojamomis raidėmis ir su ja buvo išspausdinta knygelė „Naujos dainos su melodijomis"; ji pasirodė 1770 m. ir buvo pirmasis ir ilgą laiką vienintelis Getės eilių rinkinys. Getės pavardė nebuvo paminėta. Pirmoji recenzija, pasirodžiusi Hilerio žurnale, gyrė tekstus, kad jie visai negirdėti, „kad skaitydamas turi pripažinti, jog poetui anaiptol netrūksta gabumų šiai žaismingai poezijos rūšiai". Muzika pavadinta „dailia", ir tai maždaug viskas, ką galima apie ją pasakyti.

Knygelė greit išnyko; tai buvo lyg ir privatus leidinys; Bernhardas Breitkopfas irgi neliko prie muzikos, jis išvažiavo į Rusiją ir pasidarė valstybės tarėju. Bet „Sidabrinis lokys" nesitenkino vien muzikiniais dalykais, nors ši firma jau tada buvo garsi ir įtakinga, leisdama teminį visų naujų leidinių katalogą, tikrai

[1] Kuo rafinuotesni papročiai, tuo labiau sugedę žmonės *(pranc.)*.

reikalingą leidinį, kokio nebuvo nei prieš jį, nei po jo. Šiandien tai vienas iš pagrindinių šaltinių mūsų žinioms apie aštuoniolikto šimtmečio muziką. Be to, leidykla turėjo impozantišką 20.000 tomų biblioteką su inkunabulais, gražiausiais rašymo vadovėliais ir pilną seriją knygų apie spausdinimo ir šriftų liejimo istoriją. Breitkopfo firma bandė naujus spausdinimo metodus, naudojo kinų vaizdinius ženklus, šablonais spausdino žemėlapius, lošimo kortas ir tapetus. Ir ši Breitkopfo kolekcija rodė tų laikų universalizmą. Getė čia truputį knaisiojosi ir įsigijo „šiokių tokių žinių" apie knygų spausdinimą.

Viršutiniame „Sidabrinio lokio" aukšte gyveno graveris Štokas, kuris graviravo firmai vinjetes. Jam padėjo dvi dukterys, vėliau pagarsėjusios menininkės. Jaunas teisės studentas čia užsidegė nauja aistra. Piešimas jau Frankfurte buvo slapta jo meilė. Dabar jis išmoko graviruoti, raižyti, drožinėti; Štokui padedant, buvo išgraviruotas ekslibrisas Ketchen Šenkopf; po to sekė du dideli lakštai su gamtovaizdžiais pagal Leipcigo privačių kolekcijų pavyzdžius. Tas kolekcijas Getė irgi apžiūri, ir anuomet labai solidūs Leipcigo turtingųjų pirklių rinkiniai Getei paliko daug didesnį įspūdį, negu auditorijos.

Rimtai jis piešė pas dailininką Adamą Ezerį[1], kuris Pleiseno pilies palėpėj buvo įsteigęs tapybos ir piešimo akademiją. „Nuostabus ir pilnas nuojautos" pasirodė Getei jau pats lipimas sraigtiniais laiptais, ilgas koridorius pro javų sandėlius,— viskas be galo kuklu, beveik skurdu, kol pagaliau įžengi į gyvenamąją patalpą ir atelje. Kuklus, jei ne skurdus, buvo ir pats mokytojo metodas, arba jo estetinės pažiūros. Viskas vedė į „taurų paprastumą ir ramią didybę"; Ezeris tapo didžiuoju Vinkelmano ir Getės mokytoju. Barokui ir rokoko „kriauklėms ir užraitymams" buvo paskelbtas karas. Paties Ezerio vinjetės, kuriomis jis puošdavo Vilando veikalus, mūsų akimis atrodo gryniausias, nors ir labai blankus, rokokas. To žmogaus įtaka mums vargiai besuprantama; jo pirmutinis mokytojas buvo konditeris, ir dvaro konditeriai dar eidavo pasimokyti pas įžymųjį akademijos direktorių; sidabrakaliai, tekstilės fabrikų raštų piešėjai, architektai prašė jo patarimų, nors jis niekados nebuvo padaręs nei vieno architektūros brėžinio, o jo didieji paveikslai neturi jokios

[1] Ezeris Adamas Fridrichas (1717—1799) — vakiečių dailininkas, graveris, skulptorius.

vertės. Piešė jis prastai, bet jo teorijos nulėmė epochos skonį. Šūkiai dažnai galingesni už darbus. Ezeris tinkamą valandą davė toną keliems dešimtmečiams, ir pagal jo kamertoną orientavosi net poetai ir mąstytojai.

„Koks teisingas, koks aiškus kaip diena yra man tas keistas, beveik nesuprantamas teiginys,— rašė Getė Ezeriui,— kad didelio menininko dirbtuvė labiau lavina gimstantį filosofą ar gimstantį poetą, negu pasaulinio išminčiaus ir kritiko auditorija. Savo grožio pamėgimą, savo žinias, savo pažiūras, argi visa tai aš ne iš Jūsų gavau?" Šitaip egzaltuotai jis dėkoja Ezeriui, grįžęs į Frankfurtą. Tai buvo posūkis jo gyvenime ir jo pažiūrose į meną.

Yra ir toks daiktas, kaip kūrybinio paklydimo fenomenas. Getės milžiniška kūrybinė jėga, kurią maitino ir visai kiti šaltiniai, iškėlė Ezerio teorijas į aukštesnes sferas. Bet daug kas iš šio mokytojo išliko visam gyvenimui, tai, kas jo kūryboj yra tik grakštūs vinjetiški piešinėliai ar paviršutiniškai malonūs, be didesnių pastangų sukurti posmai, yra iš Ezerio.

Antika! Graikai! „Antikinės statulos ir didesnieji skulptūros darbai yra viso dailės pažinimo pagrindas ir viršūnė!" Tai buvo jam įkalta Pleiseno pilies palėpėje. Bet kokį antikinį meną jis ten matė? Teisybė, vienas ar du gipsiniai liejiniai stovėjo studijoje; bet apskritai mokiniai matė tik sieros masėje atspaustas gemas ir kamėjas. Jos buvo laikomos autentiškiausiais antikinės dvasios liudininkais, jos buvo lengvai prieinamos, kaupiamos į albumus ir dėžes; toks Lipertas platino jas visuose kraštuose. Tokią dėžę galėjai atsivožti kaip knygą ir tarytum pagal burtų lazdelės mostelėjimą atsidurti antikiniam pasauly. Antika, tuometiniu supratimu — tai Liperto gelsvai žalsvi gemų ir kamėjų atspaudai, ir tie dar dažniausiai netikri. Lesingas tokį Liperto liejinį, mokytojo dovanotą, mūvėjo ant piršto kaip šventą talismaną. Tas dėžes jis pavadino didingu *Daktiliotekos* vardu, ir ištisą pusšimtį metų jos buvo tas šventasis šaltinis, kuris visus gaivino. Tai buvo taip tyra, švaru, suprantama, liejinėlius galėjai paimti į rankas, pavartyti, pamąstyti, tiesiog tareisi matąs didžiuosius antikos paveikslus ar bent jau kontūrus.

Iš tokių bespalvių kontūrų arba iš nuogų, beveik karikatūriškų graviūrų buvo susikurtas mitinių antikos meistrų vaizdas; Lesingas, parašęs įtakingiausią savo epochos knygą apie estetikos pagrindus, nebuvo matęs net gipsinio *Laokoono* liejinio.

Galima iš to šypsotis, bet vėliau net ir nepalyginamai geriau ištyrinėtos antikos liekanos niekados neturėjo tokio poveikio, kaip tos burtų dėžutės su tariamais antikiniais liejiniais. Kaip tik ta nuojauta, tas galėjimas mąstyti toliau, tas fantazavimas, kaip variacijos pradėta tema ano meto muzikoj, būtent tai žadino kūrybines jėgas. Nors Liperto molinukai buvo įtartini,— jis pats, beje, buvo doras, be galo stropus savamokslis — nors tie gipso liejiniai ir graviūros buvo netikri, nors visas tas nubaltintas, marmurinis antikos vaizdas šiandieną mums atrodo visiškai iškraipytas, tačiau jis vis tiek kažką davė: iš jo kilo didelė meno srovė, klasicizmas, klasika dailėj ir literatūroj. Mes irgi turime savo estetinius šūkius, klastotes ir klaidas,— ir jie taip pat duoda vaisių.

Ezeris, malonus, švelnių veido bruožų žmogus, buvo didysis Getės mokytojas dar ilgai po studijų Leipcige. Getę visada džiugino smulkioji dailė, gemos ir kamėjos, ir kai vėliau jis pamatė tokią kolekciją, kaip kunigaikštienės Galicinos, jis kilojo ir glamonėjo tas „neįkainojamas brangenybes" kaip deimantus. Taipogi žiūrint į Ezerio piešinius, kuriuose „slypėjo kažkokia reikšmė, alegorija, kurie žadino kažkokias asociacijas", jam visados būdavo „apie ką pagalvoti... jų turinys darė juos tobulus, atsvėrė meninius ir techninius trūkumus". Taip sako Getė, žvelgdamas atgal. Tai lemiamos reikšmės žodžiai.

Pamokos buvo vidutiniško lygio, to Getė negali nepastebėti, ne kažin kiek išmoksi, piešdamas neaiškias figūras, kone be jokio veido, į pelėkus panašias rankas, negrabius judesius. Bet pats mokytojas turėjo kažką kerinčio. Ezeris, kaip tikras austras, mokėjo apsieiti su žmonėmis. Jo šeimoj su abiem dukterimis ir jo dvare benamis jaunuolis rado šiek tiek šilumos; jo dukteriai Friderikei, pirmajai, kuri šiuo vardu įeina į jo draugių sąrašą, jis dar iš Frankfurto rašinėjo žaviausius laiškus, kada kitos dvylika Leipcigo mylimųjų jau seniai buvo užmirštos.

Ezeris labai ilgai gyveno, tiek pat, kiek Getė. Jis ne kartą svečiavosi ir Veimare, buvo visados iškilmingai, nuoširdžiai sutinkamas; tenai jis irgi buvo gerbiamas kaip iniciatorius, „aš čia truputį prisidėjau", sakydavo jis dar Leipcige, kai koks svetimšalis nustebęs žiūrėdavo į meno turtus ir įžymybes. Kartą Getė rašo: „Senukas visą dieną kažką knebinėja, patarinėja, keičia, piešia, aiškina, aptarinėja, moko, nei minutės nepralei-

džia tuščiai. Hercogienė Ana Amalija būdavo labai patenkinta, kai jis čia viešėdavo". Tiesa, kartą buvo ir nepatenkinta, kai senasis ponas vienai jos kambarinei įtaisė vaiką; kurį laiką jis negalėjo rodytis Veimare, bet netrukus ir vėl buvo pakviestas. Šis pasakojimas parodo ir paties Getės požiūrį į viduriniįjį ir žemesnįjį luomą.

Treji metai, visiškai netrumpas studijų laikas, praėjo piešiant, apžiūrinėjant meno kūrinius,— kartą jis aplankė ir garsiąją Drezdeno galeriją — flirtuojant, rašant laiškus, eiliuotas epistolas ir ironiškai stebint žmones. Jei neskaitysim senojo Ezerio ir jo šeimos, tikrų draugų Getė per šiuos metus nesusirado. Iš studijų kolegų nė vienas neišliko ilgam. Berišas, pats svarbiausias, greitai dingo iš jo gyvenimo, ir kai po daugelio metų, jam mirus, Getei buvo persiųsti jo laiškai, rašyti frankfurtiečiui kolegai Hornui, Getė juos sunaikino, kaip „nemalonius jaunystės prisiminimus", kraipydamas galvą dėl tų laikų, kurie jam dabar, žvelgiant atgal, atrodė visiškai nykūs.

Berišas, vyresnis už Getę, jau tada vieno pavainikio kunigaikštuko guvernierius, buvo Getės mentorius ir patikėtinis, jam rašomi ugningi laiškai, jis tas, kuris prasimano visokių pokštų ir suranda merginų, „geresnių, nei apie jas kalbama", kaip Getė atsargiai priduria. Jis truputį primena vėlesnį Getės draugą Merką; savotiškas jo pomėgis rengtis pilkais, įvairiausių atspalvių drabužiais, jo patarimai, kaip elgtis su moterimis, šiek tiek mefistofeliški, jis tulžingas ir melancholiškas, iš esmės doras vyrukas ir keistuolis. Savo auklėtiniu jis rūpinasi prastai, dėl to netenka darbo, susiranda vietelę ramiame Desau dvare ir ten, visų užmirštas, miršta. Jam pageidaujant, į karstą įdedami nuorašai trijų odžių, kurias Getė parašė Leipcige jo garbei, ir jo „Dainų knygelė".

Išdaiga, dėl kurios Berišas neteko darbo, buvo iš dalies literatūrinis-studentiškas paikiojimas, iš dalies kiek piktesnio pobūdžio. Buvo susidariusi nedidelė klika, kuriai priklausė ir Getė. Bičiuliai rašinėjo satyrines eiles apie vieną universiteto dėstytoją, tokį Klodijų, kuris atėjo po Gelerto ir dėstė estetikos dalykus. Tai buvo mažas, kresnas, nervingų judesių žmogelis, bet labai gerbiamas mieste kaip aukštos moralės ir oficialus visų progų poetas; jo kambary ant sienų kaip vaizdingumo priemonės kabėjo graviūros, aukštinančios tėvynės meilę, dorovę ir

gražų elgesį. Studentus jis sutikdavo labai oriai, tvirtindamas, kad esąs labai užsiėmęs kaip poetas ir „nenuilstama jo fantazija per vieną mirksnį aplekianti visas keturias pasaulio šalis, visą planetų sistemą visais buvusiais, esamais ir būsimais laikais"; iš gretimo kambario tuo pat metu aidėdavo pianino garsai ir jo žmonos, irgi poetės, dainavimas. Pamokomai jis kalba apie išpuikusią jaunąją kartą:

Dar ne bet koks kvailys, kurs ant trikojo
Lyg pitija vien pranašystes teklejoja,
Ir ne visi šmeižikai piktavaliai
Prilygti Gelertui ir Adisonui gali.

Getė jam kukliai buvo įteikęs pakritikuoti iš Frankfurto užsakytą vestuvinę poemą. Klodijus raudonu rašalu išbraukė pernelyg dažnus mitologinius įvaizdžius ir tuo jaunam poetui pusei metų atėmė norą „klejoti ant trikojo". Dabar jam keršijama. Klodijus irgi negali išsiversti be privalomų dievų vardų. Getė parašė „Peoną"[1] konditeriui Hendeliui, kurio „Pyraginėj" už miesto sienų kompanija valgė pyragaičius; Leipcigo studentai nebuvo tokie baisūs girtavimo čempionai, kaip Giseno, Jenos ar Halės. Eilėraštukai braižomi ant sienų. Savo eilėrašty Getė pabraukė žodžius peonas, olimpas, koturnos, kuriais parodijavo Klodijaus poemą. Jaunystės draugas Hornas prirašė dar kelis posmus. Nuorašai ėmė eiti per rankas" „sukeldami visuotinį pasipiktinimą", žinia pasiekė net Drezdeno vyriausybę, pavainikio kunigaikštuko tėvas šiek tiek atidžiau pasižiūrėjo į Berišo auklėjamąjį darbą.

Čia plepėta ir apie merginas, kurios buvo „geresnės, nei apie jas buvo kalbama". Getės laiškuose tam „sudžiūvėliui velniui" Berišui minimos dvi: „Taip, Berišai, aš pusvalandį ramiai, be liudininkų, linksminau savo Jetę; laimės, kurios dabar retkarčiais paragauju, lig šiol neteko patirti. Ši ranka, kuri dabar, rašant Tau laišką, guli ant popieriaus, ši laiminga ranka spaudė ją prie širdies. O Berišai, šie pabučiavimai tikri nuodai! Kodėl jie tokie saldūs! Matai, už tą palaimą Tau turiu dėkoti, Tau! Už Tavo patarimus, Tavo pasiūlymus. Kokia valanda! Ką reiškia prieš ją tūkstantis žiovulingų, negyvų, raukšlėtų vakarų?"

[1] Himnas *(gr.)*.

Kiek toliau apie kitą: „Buvau pas Fricę, kuri pasidarė labai santūri. Tokia padori, tokia dorovinga!.. Nei apnuoginto kaklelio, nei atleisto korsetėlio!.. net juokas ima. Sekmadieniais ji kartais viena namie. Dvi savaitės pasiruošimo, ir per vieną tokį sekmadienį išlėktų iš pilies visa dorybė, nors ir dešimt inžinierių dešimt tokių pusmečių būtų statę jos įtvirtinimus... jei tik nebijočiau bausmės". Jis bijo „nagelių ir vadelių", kurie jam gresia nuo Ketchen, jeigu ji sužinotų. Jei ne, „aš imčiausi velnio priemonių ir niekais paverščiau šį gerą darbą".

Viską atskleidžia pabaiga: „Ar toks mano tonas Tau pažįstamas, Berišai? Tai pergalingo jaunikaičio tonas. Toksai tonas ir aš. Keista. Bet tikrai, be priesaikų, aš jau drįstu merginą suve... velniai žino, kaip tai pavadinti. Gana, *monsieurs,* tai viskas, ko jūs galite tikėtis iš savo mokslingiausio ir uoliausio mokinio."

Tai nėra pergalingo jaunikaičio tonas, kuris užsikerta jau prie tokio pavojingo žodžio, kaip „suvedžioti", čia nebėra ko aiškinti. Getė anaiptol nėra toks audringas dievaitis, kokį jį daugelis mėgsta įsivaizduoti. Jis atsargus gyvenime ir drąsus popieriuj. Toks jis buvo ne tik Leipcigo laikais, ir tik todėl čia paminėtos tokios visiškai nežymios Jetės ir Fricės.

Mat, Leipcigas nebuvo miestas, kuriame gyveno vien profesorių žmonos ir pavyzdingų miestelėnų šeimos, prie kurių priklausė ir Šenkopfai. Leipcigas buvo ir mugės miestas. Atvykėliams, ir ne tik jiems, reikėjo turėti ir atitinkamą skaičių „nimfų". Tai buvo vadinamas *galantiškasis Leipcigas;* apie jį turime gausios literatūros, pavyzdžiui, „Galantiškasis Leipcigas moraliniu požiūriu", parašytas vieno teologijos studento, kuriam buvo uždrausta eiti dvasininko pareigas; jis tapo medicinos profesorium; įžūliausias buvo „Leipcigas svaiguly".

Kiek jame buvo pasinėręs Getė, mes nežinome. Įprastinis studentų gyvenimas jam buvo svetimas. Tą gyvenimą jis vaizduoja kaip stebėtojas iš šalies. Jis nerūkė, šoko retai, gėrė nedaug, nesikovė dvikovose, nors ir nešiojo špagą; būdamas perdėm jautrus, jis bematant traukdavosi atgal, išeidavo ir iš draugijų, kur jam greit atsibosdavo. Jis prisipažįsta, kad jo aikštingumas net geriems draugams turėjo būti „grasus". Jis, matyt, gerai jautėsi kokios nors ramios, jaukios šeimos ratelyje, su vaikais ar senesnėmis merginomis, kurios jį motiniškai globojo, pas Ezerius, pas Breitkopfus. O dar dažniau jis bėgdavo — tas

nuolatinis bėglys — pats į save, į savo surizgusią, užsispyrusią širdį, „ir tuo dažniau, kuo labiau būdavau nepatenkintas savo aplinka, įsivaizduodamas, kad ji nepatenkinta manimi. Sauvališkos nuotaikos pagautas, laikiau įžeidimu tai, ką buvo galima laikyti pagyrimu, tuo atstūmiau ne vieną, su kuriuo iki šiol neblogai sugyvenau..."

Pagaliau pabėgimas į ligą kaip geriausia išeitis. Senesnių laikų ligos visados sunkiai perprantamos; Getės ligos Leipcige buvo įvairiausiai aiškinamos, pradedant isterija ir baigiant sifiliu. Jo paties nurodomos priežastys gana keistos. Tai jis persitempė, keldamas karietą važiuojant į Leipcigą, tai krito nuo arklio jodinėdamas — visa tai dar įtikėtina. Tai „sunkus Merzeburgo alus", kuris nebuvo toks jau sunkus, sudrumstęs jam smegenis. Kava — Leipcigas negarsėjo stipria kava — ir dar kava su pienu, paralyžiavusi jam vidurius. Šaltos vonios ir kietas guolis, „plonai užsiklojus ir tuo slopinant įprastą kūno prakaitavimą", jį dar labiau pakirtęs. Pagaliau jis savo organizmą taip „nualinęs", kad „atskiros jame esančios sistemos turėjo pakelti maištą ir revoliuciją, norėdamos išgelbėti visumą". Jis mini kraujoplūdį, votį ant kaklo. Ir kartu po tos krizės jis pasijunta linksmas kaip niekad, laisvas, išsivadavęs.

Visi jį lanko, net ir tie, kuriuos jis savo aikštingumu įžeidęs; jis staiga pasijunta apsuptas draugų ir globėjų. Jis skaito antikinius klasikus, disputuoja su kažkokiu teologu apie bibliją ir pagaliau grįžta į savo gimtąjį miestą. Jis išvažiavo kaip „suvystytas berniokas", o grįžta liesas ir gležnas, susivyniojęs į apsiaustą, išbalęs, didžiulėmis akimis, visai kaip „po laivo sudužimo".

ĮSIMYLĖJĖLIO KAPRIZAI

Teisės studentas po trejų metų nedaug ką parsivežė, ką būtų galėjęs parodyti tėvui. Tarėjas kažin ar džiaugėsi liguista sūnaus išvaizda, jo kelionmaišiu su piešiniais ir rankraščių planais. Būta scenų, bet tyliai susitarta kol kas nieko nedaryti. Paskutiniais mėnesiais Leipcige gerokai užmiršta sesuo vėl suartėjo su broliu ir skundėsi tėvo griežtumu, kuriam ji taip pat griežtai mokėjo priešintis. Visą savo susikaupusią meilę, kiek ji gebėjo mylėti, nukreipė į brolį, stengėsi jį praskaidrinti; jiedu prasimano savišką kalbą, kurios kiti nesupranta, ir įžūliai taip kalbasi prie tėvų. Tai užsidarymo, kokono stadija.

Negalima sakyti, kad berniokas Leipcige visiškai nieko neveikė. Beje, gautos žinios ir literatūrinės reminiscencijos — dažniausiai remiantis vadovėliais,— kurias jis pateikia „Kūryboj ir tikrovėj", mūsų neįtikina. Žinoma, tais metais jis daug skaitė, dažniausiai pagal savo būdą greitomis; dažnai vaikščiojo į teatrą; pats vaidino komedijose su Breitkopfais ir jų kaimynais Obermanais ir toliau rezgė meilės intrigėles. Šalia menkaverčių kūrinių buvo vaidinama ir Lesingo „Mina". Ezerio garbinamas didysis Vinkelmanas ilgam išlieka atminty. O didieji literatūros gyvenimo įvykiai, kurių datos sutampa su tais metais? Pavyzdžiui, Lesingo „Laokoonas"? Aišku, Getė mini jį su pagarba, matyt, pas Ezerį buvo apie jį kalbama, nors ir ne itin palankiai. Tai, ką jis apie šią knygą sako, labiau panašu į vėlesnę jo nuomonę. Susitikimo su Lesingu, kuris anuomet pravažiuodamas buvo sustojęs Leipcige, jis išvengė, teisindamasis tuo, kad nenorėjo būti įkyrus. Bet jis aiškiai nemėgo šio žmogaus, ir tik dėl to, kad negalėjo paneigti jo nuopelnų, turėjo slėpti savo antipatijas. Lesingas jam atrodė pernelyg aštrus bei racionalus, pernelyg kritiškas ir vaidingas, toks jis, beje, ir buvo. Tik nedidelis trak-

tatas „Kaip antikos žmonės vaizdavo mirtį" tikrai Getę sujaudino. Jį sužavėjo „ta graži mintis, kad antikos žmonės mirtį laikė miego broliu... Dabar mes tikrai galėjome šlovinti grožio triumfą, o visą biaurumą, kurio juk negalima išguiti iš pasaulio, meno karalijoj nustumti į žemą juokingumo sferą". Lesingo pabaigos žodžiai, kurie ragina menininkus vėl gražinti „senąjį giedrą mirties paveikslą vieton biaurios giltinės", buvo artimi Getės širdžiai ir tada, ir vėliau.

Šiaipgi jis rašo literatūros istoriją, nors ir sako, kad apie ją ir taip jau užtektinai prirašyta. Jam labiausiai prie širdies satyra; „puikią" Rosto epistolą „Velnias" jis dar ir senatvėj minėjo su malonumu, mat, šis savo poemoje užpuolė nekenčiamą Gotšedą, o be to, „juk protingiems žmonėms, tur būt, irgi smagu pasižiūrėti, kaip teatre kartais dūksta velnias". Bet visa kita jam atrodo lėkšta, estetinis ginčas vien painiavos, viskas tušti plepalai, „beviltiška aplinka žmogui, kuris jautė savyje kūrybines jėgas".

Jis jautė jas ir rašė, prirašė (jeigu jie būtų išlikę) tomus laiškų, dramų, eilių; angliškų, prancūziškų eilėraštukų; itališką operą, biblinę dramą „Baltazaras" (jos fragmentas yra išlikęs), vertė Kornelį. Ir studentiškas „Išdaigas", kurias gal ir gaila, kad sudegino. Leipcige jos dar tebebuvo madingos nuo nusitrankiusio studento Kristijano Roiterio laikų, kuris, nesumokėjęs šeimininkei už butą, išvadino ją plerza, o jos dukteris kūtvėlom. Bet Getė dar ilgai mėgo deginti, kol galų gale Veimare įsikūrė „Getės kanceliarija" ir ėmė rinkti ir segioti kiekvieną jo popierėlį.

Išliko keli sąsiuviniai eilių ir dvi dramos, arba mažosios dramos: idilė „Įsimylėjėlio kaprizai" ir „Bendrakalčiai", pastaroji nebe idilė, bet šiurkšti klastų ir intrigų pjesė, baigta jau Frankfurte, ir veiksmas vyksta niūrioje Frankfurto aplinkoje. Idilėje jis paverčia savo Leipcigo pavyduliavimą į dailų dviejų porų menuetą. Čia plevėsuoja kaspinai, barstomos gėlės, dalinami vainikai, veikėjai truputį kankina, truputį erzina vienas kitą, ir viskas baigiasi susitaikymo bučiniu. Kiekvienas personažas turi vieną kitą Getės bruožą, net ir merginos; apskritai pagal stiprų moterišką savo būdo komponentą moterų paveikslus jis visados piešė su didesne meile, ryškesnius, negu vyrų. Bet visa ta drama yra ne kas kita, kaip žaidimas, viskas sukasi kaip muzikinėj

dėžutėj, ir jei kas trepteli koja, suskamba švelnus varpelio garsas.

Dauguma eilėraščių su Cible, Lyda, Dafniu, Aminu ar Emira irgi arkadinės idilės. Išskyrus kelis, Getė juos labai greit užmiršo ir savo turimą egzempliorių kažkam padovanojo. Jaunojo Breitkopfo išspausdintą knygelę tik nedaugelis buvo įsigiję; keletą eilėraščių persispausdino almanachai. Vargu ar jo amžininkai ką nors žinojo apie tą „jaunojo Getės" kūrybą, kuri tik po jo mirties buvo naujai atrasta.

Iš teisybės anuomet Leipcige Getė nieko nenorėjo spausdinti. Į savo lyriką jis visados žiūrėjo savotiškai; jam rodės, kad už eilėraščius imti honorarą nedera, nors derėdamasis su leidėjais dėl kitų kūrinių per daug nesikuklino. Eilėraštis — tai dovana draugams ir draugėms, tam tikram žmonių ratui, kurie jam buvo artimi ir malonūs. Net „Vakarų-rytų divanas", garsiojo Getės išleistas plačiai publikai, gilumoje kupinas slapčiausių ir grynai asmeniškų užuominų, kurias tikrai suprantame tik „mes",— du įsimylėjėliai ir keli išrinktieji — o šiandien, kai, praėjus daugeliui dešimtmečių po Getės mirties, paslaptis buvo atskleista, visa tai suprantame ir mes. Getė visados buvo linkęs į visokias mistifikacijas ir maskuotes. O iš kitos pusės, kaip tikras autorius, mėgo vėl viską atskleisti, nes tai didina painiavą ir maloniai žadina smalsumą.

Taip jis ir blaškosi Leipcige į visas puses. Seseriai į Frankfurtą rašo apie pamažu susidariusį eilių sąsiuvinį, bet jo nesiunčia, bijo, kad kas nenusirašytų. 1767 m. rugpiūtį tai yra *douze pieces qui seroit ecrites en pleine magnificence*[1], tokia jo prancūzų kalbos ortografija ir sintaksė. „Iki šiol turėjau dvylika skaitytojų vyrų ir dvi moteris. Tai ir visa mano publika. Labai nemėgstu triukšmo." Retas autorius pradėjo taip nedrąsiai, kiekviena pastaba atima jam pasitikėjimą savim, net ir tokio riboto profesoriaus, kaip Klodijus. Draugas Berišas, ne tik keistuolis, bet ir griežtas kritikas, įspėja: „Nespausdink jų!" Bet pasisiūlo sąsiuvinį gražiai perrašyti. Ir perrašė, varno plunksna. Išėjo nedidelis kaligrafijos meno kūrinys, su vinjetėmis ir užsklandomis, nukopijuotomis iš kažkokių spaudinių. Ši „Anetės knyga" vėl iškilo į dienos šviesą ir buvo atspausdinta tik praėjusio šimtmečio pabaigoj. Kiti eilėraščiai pateko į nedidelę knygelę, kurią

[1] Dvylika puikiai parašytų eilių *(netaisykl. prancūzų k.)*.

atspausdino jaunasis Breitkopfas. Trečią knygelę Getė nusiuntė mielajai draugei Friderikei Ezer, ne Ketchen, kuri tuo metu jau buvo laimingai ištekėjus.

Du iš tų eilėraščių Getė 1789 m. įdėjo į pirmąjį savo „Raštų" leidinį,— čia iš viso pirmą kartą pasirodė jo lyrika kaip priedas prie aštuntojo tomelio. Getei tada buvo keturiasdešimt. Atskira knyga „Getės eilėraščiai", išleisti šešiasdešimt trejų metų poeto, išėjo tik 1812 m. Amžininkai pavienius eilėraščius žinojo iš kišeninių leidinių, kai ką buvo nusirašę, tai buvo dar poezijos albumėlių ir asmeninių antologijų laikai. Getės, kaip didžiausio vokiečių lyriko, aureolė sušvito vėlai.

Todėl abejotinos yra interpretacijos, kurios jau tose Leipcigo laikų dainose mėgina išgirsti „visai naują toną" ir įžiūrėti jose naują vokiečių poezijos epochą. Tai galima pasakyti tik apie kelias eilutes, ir tik vertinant retrospektyviai. Šie dalykėliai gan žavūs, jeigu nenori iš jų per daug išspausti, jie lengvai surimuoti, paįvairinti lengva proza, kaip aštuonioliktmečiui kone bauginančiai „gabiai padaryti", daugely vietų ir labai vaikiški. Getė čia užtraukia „pergalingo jaunikaičio" tonu. Kaip nugalėtojas jis išeina iš lūšnelės, savo mylimosios būsto, ir keliauja nakties keliais, o beržai lenkdamiesi skleidžia saldžiausius kvapus, tarsi smilkalus. Vaizduojama vestuvių naktis; tai nėra koks nors jauno Getės gašlumas, bet apskritai vestuviniai eilėraščiai mėgstami šeimos tarpe, kur Amūro vaidmenyje paprastai pasirodydavo koks mažas brolėnas ir visai kaip Getė pamokydavo jaunąjį:

Griežtumas josios virsta baime,
Drąsumas tavo — pareiga...

Poetas turėjo „daryti paslaugas" net ir tada, kai jau buvo parašęs „Gecą" ir „Verterį". Ir neužmirškim: net ir būdamas didžiausias vokiečių Olimpo valdovas, jis visą gyvenimą kuo pareigingiausiai „darė paslaugas". „Proginis eilėraštis"— tik tokį jis ir pripažino — ne visados buvo vien proga išreikšti savo giliausius jausmus. Tai, kas Leipcigo dainelėse vadinama „anakreontine šėlione", nuolat kartojasi Getės kūryboj; ne visados galima įžiūrėti griežtas, vis aukštyn kylančias pakopas. Kartais jis šėlioja labai nelaiku; pavyzdžiui, 1814 metais, kai vyko išsivadavimo karas, jis išleidžia savo rokokinių laikų amūriuką sklandyti apie laimingai sužeisto kario lovą:

Amūras striksi sau linksmai,
Gražuolė kaip ugny,
Iš marškinėlių tik skutai,
Tai pramoga šauni!

Kupidonas ir Marsas laisvai nardo tarp Hafizo ir Suleikos. Ir net aštuoniasdešimt sulaukęs, Getė grakščiai rašo dedikaciniame lape, kur nupieštas erelis, kylantis su lyra aukštyn:

Lai nuo šiolei mūsų dainos
Po dausas nebeplazdena!
Tegu meilės naktys žvainos
Duoda joms sparnus ir peno!

Tai tas pats Leipcigo eilėraštukų tonas, kuriuose neplazda erelio sparnai, bet dainuojama apie meilę ir mylimąją. Ir tie eilėraščiai užsakyti, „paliepus mano mergytėms". Vyrauja daugiskaita, Anečių yra keletas. Jos kviečiamos artyn: *„Sėskit prie manęs, mergytės, niekas mums čia netrukdys"*, skelbiami seni pamokymai, kaip suvilioti šventuolę, kaip išvengti vestuvių, to tamsaus „maišo", kuris jį persekioja sapnuose; mergina matė jį einant prie altoriaus, sapne, jis pavagia iš jos kelis bučinius, ir tikroji laimė iškart dingsta, *„it sapnas bučiniai praeina, ir džiaugsmas tarsi bučinys"*.

Mada reikalauja truputį ir paliūdėti. Laumžirgis plevena virš vandens, mainydamas spalvas it chameleonas, atplasnoja ir nutūpia:

Štai sugavau! Štai sugavau!
Žiūriu į mažą laumžirgėlį,
O tematau vien liūdną mėlį...
Per daug nereikia gilintis į džiaugsmą.

Miglota mėnesiena, pašiurpus sidabru,— pirmas drąsus įvaizdis — apgaubia žavingą veidą; pagrobiama plaukų garbana:

Savęs dalelę mylimoji,
Nors iš pradžių ir kiek dvejojo,
Vis viena man padovanojo.

O toliau, tekančio upelio ritmu, bangų nešamas, prisimena mieląją:

Kaip gera saldu su antrąja bučiuotis,
Vos pirmąją spėjus karštai išbučiuoti!

Kol kas tai skamba truputį koketiškai, bet tai jau gyvenimo motyvas, kuris nuolat kartosis.

Tie eilėraščiai nėra dainos tikrąja prasme, daugelis jų greičiau eiliuoti pasakojimai, ir jaunajam Breitkopfui buvo vargo įsprausti juos į savo duetines kompozicijas su straksinčiomis tercijomis. Bet kaip lengvai, grakščiai tie eilėraščiai skrieja! Kaip tinka prie veido tam pergalingam jaunikaičiui ir melancholiškos valandėlės: *Tematau vien liūdną mėlį... Nereikia gilintis į džiaugsmą.*

PRIEBLANDA

Sekančius devynis mėnesius Frankfurte Getė gyvena savotiškoj prieblandoj. Jis grįžo ligonis, tačiau giedriai nusiteikęs, kaip jis sako; jis visiškai paleidžia vadžias, atsiduoda sesers ir motinos globai ir pyksta ant nekantraujančio tėvo, kuris nori, kad „paliegėlis" vėl grįžtų į universitetą, ir nesiklauso jo hipochondrinių dejonių. O jam liga malonus prieglobstis, kuriuo reikia naudotis iki galo. Kuo Getė iš teisybės sirgo, nenustatė ir jį gydžiusieji medikai, jo paties nuorodos labai neaiškios, o iš kitų šaltinių neturime jokių žinių. Getė visados mėgo skųstis savo sveikata; dantimis, kurie visą gyvenimą jį kamavo ir kurių gydyti niekas tada nemokėjo, kosuliu ir virškinimo sutrikimais, kurie vėliau sukėlė rimtų negalavimų. Antra vertus, jis sulaukė gilios senatvės, visados buvo vaizduojamas kaip „spinduliuojantis Apolonas", paskui kaip „žavingas senis" ir tiesiog kaip nemirtingasis. Bet, šiaip ar taip, jis buvo didelis hipochondrikas, ir žodis „giedras", kurį jis taip mėgo, yra dažniausiai šaukimasis dievų.

Tačiau anuomet Frankfurte jo liga nebuvo įsivaizduota. Votį ant kaklo reikėjo išpiauti, tai atlikęs chirurgas paėmė milžinišką honorarą: 96 guldenus; Frankfurto daktarai gyveno poniškai. Tarėjas buvo laikomas šykštuoliu, bet vieninteliam sūnui nieko negailėjo. Kitas daktaras gydė plaučius ir įsidėjo į kišenę ne mažesnę sumą. Labiausiai pagrįsta diagnozė būtų plaučių ir kaklo limfinių liaukų tuberkuliozė. Prie viso dar prisidėjo sunkus vidurių užkietėjimas, nuo kurio nebuvo jokio išsigelbėjimo, kol „kažkoks neperprantamas, gudrių akių ir keistos kalbos, apskritai šarlataniškas gydytojas" sugirdo jam kažkokį paslaptingą vaistą. Stipri dozė Glauberio druskos — ji ten greičiausiai ir buvo — padarė savo. Mirties pavojus praėjo. Motina

randa biblijoj paguodos žodžius: „Ir vėl sodinsim vynuoges Samarijos kalnuose, sodinsim ir linksmai dūduosim." Beje, nuo tokių mūsų akimis niekingų negalavimų anuomet tikrai buvo galima liūdnai baigti gyvenimą.

Yra ir kitoks ligos aiškinimas, kurio nenorime nutylėti. Svarbiausią vaidmenį čia vaidina toks „donas Zasafrasas", kurį Getė keletą kartų vaidino Leipcigo mėgėjų spektakliuose. Zasafrasas buvo anuo metu žinomas vaistas nuo sifilio. Grįžęs į Frankfurtą, Getė netrukus rašo savo jaunam draugui Breitkopfui, jį įspėdamas: „Oi, ta Saksonija! Oi, oi! Stipri tabokėlė! Kad ir koks sveikas ir stiprus būtum, tame prakeiktame Leipcige greit sudegsi kaip netikęs smaliokas. Nieko, nieko, laputė pamažu išsilaižys. Tik viena tau pasakysiu: saugokis pasileidimo! Mūsų vyriška jėga — kaip merginoms garbė, kartą mergystė velniop, ir nebėra jos. Yra, žinoma, tepalėlių, bet nieko tai negelbės." Palyginimą apie į spąstus įkliuvusią laputę vėl randame viename eilėraštyje, kurį jis siunčia į Leipcigą kaip savo dainelių dedikaciją. Ten irgi įspėjama, kad, bedainuojant ir bebučiuojant, „bedugnė netoli". Bet ta bedugnė yra jo baimingų sapnų „tamsusis maišas", nuo kurio jis kaip tik išsisuko, „šeimos židinys", į kurį bemat gali patekti. Ir taip jis žaismingai įspėja:

Netekus lapė uodegos,
Tuoj kilpas mums paspęstų.
Bet čia moralas nebaisus:
Laputė perspėja visus,
Kad saugotumės spąstų.

Getės fiziologinis gyvenimo būdas liudija prieš sifilį, kurį galėtume įtarti, prisiminę daugelį didžiųjų asmenybių. Vėliau jis dar kartą vienoje Romos elegijų išsamiai ir iškilmingais hegzametrais kalba apie „naują nuodingo liūno išperą", kurio nežinojo laimingesnė antika, kuris užteršia visus šaltinius ir nuodais paverčia „Amūro gaivią rasą"; jis šlovina Dzeuso pasiuntinį, Hermį, gydantį dievą Merkurijų, tai yra gyvsidabrį. Jam privalo melstis į bėdą patekęs žmogelis, jam dėkoti už tai, kad saugo jo darželį.

Taigi tarkime, kad plaučiai ir limfinės liaukos. Gydytojas prisako gulėti, prirašo miežių nuovirų, taipogi chinino ekstraktų, kurie „vėl sustiprins... jaunojo pono nusilpusius nervus". Jokių

jaudų. Gydytojas nukabina nuo sienos Fran̦sua Bušė nuogutes merginas; matome, kaip giliai paveikė Ezerio teorijos apie „ramų paprastumą ir taurų didingumą". Vieton šio paveikslo — Niderlandai: sena moteris su raukšlėtu veidu ir nutrupėjusiu dantim. Taip jis rašo laiške švelniajai Friderikei Ezer, kuri šiems mėnesiams tapo jo patikėtine. Jis baisiai nuobodžiauja savo ligos kambary, todėl uoliai rašo eiles. Iš prigimties Getė buvo neregėtai veiklus, tačiau dažnai nuobodžiaudavo, ir tas žodis dažnai kartojamas. Jis drąsiai išaukštino nuobodulio būseną, pavadindamas ją „mūzų motina".

Frankfurto merginos jam staiga pasirodo medinės, tai ne judrios, linksmos saksės, dėl kurių dūsavo Leipcige. Pusiau prisivertęs mėgina flirtuoti su kita sesers drauge, Šarite Meiksner, juk jaunas vyras negali būti be „mažytės". Frankfurtas jam atrodo atsilikęs, senamadiškas, jis rašo apie „gero skonio badą". Miglotos Ezerio teorijos veikia jį toliau: Ezerį, Šekspyrą ir Vilandą — tokia eilės tvarka — jis laiko savo didžiausiais mokytojais. Šekspyrą — *nota bene*[1] — jis pažįsta iš ką tik išėjusio Vilando vertimo, kur Šekspyro beveik nėra, yra tik Vilandas; ant sienos vėl kaba Bušė. Jis supratęs, „kad platus moksliškumas, gili, gudragalviška išmintis, šmaikštus sąmojis ir tvirtos mokyklinės žinios nieko bendra neturi su geru skoniu". Taipogi skirtingi dalykai yra „gracingumas ir kilnus patosas". Jis šaukia: „Priverskite mane pajausti, ko aš nejaučiau, pagalvoti, ko negalvojau, ir aš jums nusilenksiu!" Kas tai yra grožis, klausia jis; tai vienas iš klausimų, į kurį nelabai giliamintiškai stengėsi atsakyti Getės šimtmetis. Jo atsakymas: „Prieblanda. Tiesos ir netiesos gimimas. Tarpinis reiškinys. Jos karalijoj yra kryžkelė, tokia dviprasmė, tokia žvairuojanti, kad ir filosofų pasaulio Herkulis apsiriktų." Jis jaučiasi tikras Herkulis. „Įkalintas, vienas, skriestuvas, popierius, plunksna ir rašalas, dar dvi knygos — štai visi mano ginklai. Ir, eidamas tuo paprastu keliu, aš dažnai atrandu tiek tiesos, kiek kiti neranda su savo bibliotekinėmis žiniomis."

Tiksliai nenurodytos „dvi knygos" vertos dėmesio, mat, daug kas įrodinėja, kad Getė uoliai skaitė ištisas bibliotekas ir remiasi iš dalies jo pirmuoju dienoraščiu, pavadintu „Efemeridės", kurį tuo metu pradeda rašyti ir kuris yra vardų, knygų pavadinimų,

[1] Atkreipkim dėmesį *(lot.)*.

trumpų užrašų su įvairiais frazeologizmais, receptų ir biblinių posakių margumynas.

Tačiau jis ne tik svajoja. Jis rašo laiškus į Leipcigą, nes Frankfurte jaučiasi nelyginant „tremtyje"— tai vėl įvaizdis, kurį jis vartos visą amžių. Ketchen, tiesa, ištekėjo; jis sveikina ją ir susijaudinęs žvilgteri į praėjusius laikus. Prieš tai nusiuntė jai siuntinuką, labai simbolišką — žirkles, peilį ir odos dviem porom šlepečių, tikėdamasis, „kad jos tol pas Jus ištvers, kol Jis..., nes Jūs žiauri visiems, kas į Jūsų valdžią patenka ar turi patekti". Kiek pagalvojęs, prideda dar kaklaskarę ir rausvą vėduoklę, ir pagaliau užbaigiamieji sakiniai: „Jūs visados buvote meiliausia mergina ir būsite meiliausia žmona. O aš, aš ir liksiu Getė. Jūs žinote, ką tai reiškia. Sakydamas savo pavardę, išreiškiu visą save."

Tuo šis skyrius baigiamas ir bus vėl atverstas tik tada, kai savo gyvenimo aprašyme Getė prieis prie šios vietos.

Bet nepaisant visų prieblandų, jis rūpestingai, su tikro menininko nuovoka šlifuoja Leipcigo daineles. Suranda naujų, stipresnių įvaizdžių; liga jį atpalaidavo. Šauni mugės dainelė, kurią jis atspausdina kaip laiškelį draugams, skirta Naujųjų metų progai; su „linkėjimais visiems luomams" jis sveikina vargšus vedusius, jaunas poras, kurioms linki gyventi „ne perdaug ištikimai, ne vien siauram šeimos rately", ir išdidžius draugus:

O jūs, šaunieji mizogynai,
Lai skrenda jūs dvasia nuo vyno
Kaskart aukščiau...

Stipriausias talento išbandymas yra komedija „Bendrakalčiai", pavadinta papročių drama, kur nė kvapo nėra kokių nors miglotų grožio idealų ar niūrių nuotaikų. Tai greičiau klastų, intrigų pjesė, parašyta su gera scenos nuovoka, pagal nusistovėjusius pavyzdžius, kai kuriais atžvilgiais daug artimesnė teatrui, negu beveik visi jo vėlesnieji kūriniai. Aleksandrinės *à la mode* eilės skamba puikiausiai, dialogai be priekaišto, veiksmas plaukia kaip reta kurioj jo dramoj. Šiuo keliu eidamas, Getė būtų galėjęs išaugti į populiarų, pasisekimą turintį dramaturgą. Tada jis, žinoma, nebūtų tapęs tuo Gete, kuris susikūrė savo teatrą ir kėlė jame sielos problemas.

Čia veikalas ne apie sielos problemas, priešingai, viskas čia grubiai fiziška. Kažkas panašaus į detektyvinę komediją, kuriai

labiau tiktų antraštė „Bendrininkai". Apie kaltę čia nėra kalbos, niekas tos kaltės nejaučia, veikėjai be jokių skrupulų apgaudinėja vienas kitą. Tas šokis ant nedorybės krašto ir yra visas pjesės žavesys. Vėliau Getei buvo dėl to priekaištaujama, bet savo mažosios dramos jis neatsižadėjo. Jis gynėsi sakydamas, kad jau anksti „pastebėjęs vienokių ir kitokių nusikaltimų po tinkuotu biurgeriškos visuomenės paviršiumi", keistų „klystkelių, kurie ardomai veikia biurgerių visuomenę". Jis išskaičiuoja bankrotus, šeimų skyrybas, suvedžiotas dukteris, žmogžudystes, apiplėšimus ir savižudybes iš paviršiaus tokiame korektiškame Frankfurte. Norėdamas atsipalaiduoti nuo tokių įspūdžių, jis buvo pradėjęs visą eilę dramų, kone visados su tragiška pabaiga, iš kurių išliko tik „šita linksma ir burleskinė komedija niūriame šeimos fone". Jis net cituoja bibliją: „Kas be nuodėmės, tegu pirmas meta akmenį."

Kalbant apie tokį lengvą veikaliuką, tai pernelyg sunkūs žodžiai. Čia paprastai ir nesivaržydami veikia sukčiai. Veiksmo vieta — viešbutis, panašus į senelio „Veidenhofą", kur, reikia manyti, žmonės buvo padoresni, nors mugės ar karūnacijos dienomis ir ten svečiai linksmindavosi iš peties. Šeimininkas — landus, barningas senis, jo duktė subretės vaidmeny, jos nenaudėlis vyras ir viešbučio gyventojas meilužis Alcestas; štai tie keturi asmenys ir sukasi vieni apie kitus: vagia, šnipinėja,— jaunoji žmona slenka į svečio kambarį, tėvas paskui ją, visi vienas kitą įtarinėja, niekuo nepasitiki, net ir Alcestas jaunąja ponia, kuri iš pradžių ginasi, bet paskui beveik prižada meilės valandėlę, ir už tai Alcestas leidžia jai pasiimti pinigus, kuriuos iš Alcesto pavogė jos vyras. Galiausiai Alcestas grąžina „mylimąją" jos nenaudėliui vyrui, atleidžia jam už vagystę ir išvažiuoja. Vagis ciniškai užbaigia:

Koks skirtumas: aistra ar godulys nuožmus...
Pažvelkit į save, jei norit karti mus...
Beje, perdaug griežti nebūkit, ponai:
Aš pavogiau jo pinigus, jis — mano žmoną.

Žodžiai „perdaug griežti nebūkit, ponai", skiriami ir *ad spectatores.*[1] Reikia baigti be didelių ceremonijų, keturi aktoriai žengia prie rampos ir nusilenkia. Tai pjesė, suręsta senųjų ko-

[1] Žiūrovams *(lot.).*

medijų stiliumi, kurias jaunas Getė labai atidžiai išstudijavo Leipcige — tai rodo šio opuso meistriškumas. Ir tai vienintelė moralė, kitos moralės šis kūrinėlis neturi.

Dar keisčiau, kad šiuo prieblandos laikotarpiu čia pat, šalia to blaivaus vagių ir sukčių veikalėlio, gyvuoja visai kitas pasaulis: pietizmas, pamaldieji hernhutiečiai, mistika, alchemija ir labai švelnios, tyros, vienuoliškos moters paveikslas. Jau nuo pat jaunumės Getės būdo poliariškumas stebina mus didžiausiais prieštaravimais. Šioje komedijoje jis pasirodo tvirtas ir savimi pasitikįs, kone įžūlus, o pas panelę Kletenberg, pamaldžią pensiono damą,— kuklus ir nedrąsus. Čia visai kitokia aplinka, negu viešbutyje su ilgais koridoriais, su paslaptingai girgždančiomis durimis. Čia viešpatauja ramybė, ar bent jos troškimas, čia gyvena „graži siela", kurią Getė vėliau išaukštino „Vilhelme Meisteryje", čia taika ir kažkoks giedras pastovumas, šiuo tarpu toks gaivus ir reikalingas besiblaškančiam jaunuoliui.

Griežtai ortodoksinėje Frankfurto aplinkoje pietistams nebuvo lengva; pastoriai juos koneveikia; rinktis jie turi kone slapčiomis, privačiai. Tačiau skirtingai, negu kiti pietistų būreliai, apie kuriuos telkėsi nuskriaustieji ir beturčiai, Frankfurto ratelis gyvavo „aukštesniuose" sluoksniuose, Getės motina irgi prijautė „šalies tyliesiems".

Pietizmas Vokietijoje po labai kuklios pradžios jau buvo tapęs jėga, ir jo reikšmė dvasios gyvenime tikrai didelė. Jausmų akcentavimas buvo protestas prieš šviečiamąjį laikotarpį, dogmatizmo atmetimas — protestas prieš ortodoksiją, luomų skirtumo niekinimas — protestas prieš tokią griežtą visuomeninę santvarką, kuri, jau įkeliant koją į bažnyčią, nurodė, kur privalo sėdėti didikai ir kur mažieji žmoneliai. Žodžiu, jie buvo protestantai pačia pradine prasme. Valdžia laikė juos „kenkėjais" jau vien dėl to, kad savo slaptą karalystę jie kūrė visose šalyse, didelėse ir mažose, nepaisydami jokių sienų.

Ir Getės motinai Karlo Heinricho fon Bogackio „Auksinė lobių skrynelė" buvo tarsi namų orakulas. Šio apskritai labai silpno poeto eilėse nuskamba keli pagrindiniai pietizmo motyvai:

Kodėl ir kam esu aš gimęs?
Koks mano luomas, kuo verčiuos?
Esu vien vargšas piligrimas.
Nes aš šioj žemėj — tik svečiuos.

Čia ir avinėlio kraujas, ir gailestis už nuodėmes, ir atgailos troškimas, kuris metodiškai privedamas prie nustatytos „atgailavimo kovos", čia ir pusiau erotiškas žaidimas tarp sielos sužadėtinio ir sužadėtinės ir iki kuriozų iškeltas nukryžiuotojo žaizdų kultas:

Lai Tavo žaizdos būna man paguoda,
o Tavo kūnas sielai peno duoda,—

giedojo Bogackis. Getė visą gyvenimą biaurėjosi tuo kraujo kultu; jau pats nukryžiuotojo paveikslas jam buvo nemalonus, vėliau jis parašė ir tas šventvagiškas eilutes „prieš tavo niekingą kryžių, krauju aptekęs Kristau", kurias rodė, tiesa, tik išrinktiesiems. Ko gero, nesuklysim manydami, kad tokį pasidygėjimą jam sukėlė vaizdai, matyti pietistų būrely.

Bet pietistai turėjo ir toliau siekiančių savybių. Sąžinės tyrinėjimas privedė prie savistabos; geriausios ano meto autobiografinės išpažintys yra kilusios iš šių būrelių. Jose nieko nėra išleista, ten atskleidžiamos pačios pirmosios juslingumo apraiškos. Panelės Kletenberg „Gražios sielos išpažinty", kurią Getė įdėjo į savo „Vilhelmą Meisterį", piligrimė nuoširdžiai apsakinėja, kaip rūpestingai tėvai ją saugojo nuo visokių pagundų. „Apie natūralią žmogaus lyties istoriją aš, beje, žinojau daug daugiau, negu sakiausi, ir daugiausia sužinojau iš biblijos. Įtartinas vietas aš sugretindavau su žodžiais ir daiktais, kuriuos mačiau aplinkui, ir per savo žingeidumą laimingai pažinau teisybę." Dar atviriau ji kalba apie pirmąsias virimo pamokas: „Išskrosti vištą ar paršelį man buvo šventė. Nunešdavau tėvui vidurius, ir jis kalbėdavo su manim kaip su kokiu jaunu studentu."

Pietistai nebuvo atsidėję vien sentimentams, jie iš tikrųjų norėjo pažvelgti į vidurius. Tose išpažintyse kalbama ir apie „šio pasaulio vaikų" žabangas, o kai artėja pirmieji meilės santykiai su aukštuomenės ponais, gražioji siela atvirai įspėjama, kad dauguma šių kavalierių yra „pavojingi ne tik merginos dorai, bet ir jos sveikatai". Pensiono dama nebuvo fanatiška davatka, šventuolė, ji buva stipri, gal net frankfurtiškai blaivi, gyvenimo pamokyta moteris.

Tad patyrimas, gyvenimo pažinimas visose srityse — to ieškojo Getė tais metais, nors ir sėmėsi tų žinių tik iš kitų žmonių pasakojimų. Jis jau Leipcigo laikais užsimena, kaip kartą prisėdo prie vieno seno karininko, ir šis jam papasakojo dalykų,

apie kuriuos nerašo knygos. Šiaip jis buvo labai santūrus arba pašaipus, arba kalbėjo knyginėmis, sentimentaliomis frazėmis, tartum iš Ričardsono romano „Seras Čarlzas Grandisonas", kurį anuomet graibstyte graibstė jo pažįstami Frankfurte. Jeigu jau kartą buvai priimtas į pietistų ratelį, galėjai jiems atverti širdį.

Ratelis buvo siauras, ir Getė greit iš jo ištruko ir nuėjo savo keliu. Ir čia jau pasireiškia dvejopa jo prigimtis: troškimas vienumos ir didžiulis poreikis bendrauti su žmonėmis. Jis visados svyravo tarp šių dviejų polių. Nuolatos ieškojo kokio ratelio, prie kurio galėtų pritapti. O rado tik tada, kai šen bei ten pradėjo kurtis Getės bendrijos, kai jis jau buvo labai garsus ir labai senas; bet ir tada jo demoniška natūra rūpestingai vengė pernelyg artimų asmeninių kontaktų.

Kurdamas bendrijų karalystę, kuriai neegzistavo jokios valstybinės sienos, pietizmas atliko savo misiją ir paruošė kelią tam, ką Getė vadino „savo karalyste". Tik tiek, kad religiją jis pakeitė nuosavu tikėjimu: „Kas turi mokslą ir meną, tas turi ir religiją, kas neturi pirmųjų dviejų, tegul turi religiją." Šis epizodas su panele Kletenberg nėra tikras religinis pergyvenimas ir anaiptol ne religinis atsivertimas, tai patirtis, kuri turėjo ilgą poveikį.

Asmeninis kontaktas su rateliu veikiai atnešė nusivylimą. Tačiau panelės Kletenberg Getė dėl to nekaltina net prisiminimuose, giria pokalbius su ja, „tokius grakščius, tiesiog genialius", jos giedrą pasitikėjimą, taipogi humorą, su kuriuo ji baigdavo kiek karštesnius ginčus, maloniai sušukdama: „Paikas berniūkštis". Netrukus ši nuolat sirguliuojanti dama taip pat giedriai ir ramiai pasimirė. Apie tai Getės motina draugų rateliui papasakojo: „Labanakt, tarėjiene, aš mirštu... Mylėkite vieni kitus",— toks buvo jos paskutinis, meilingas prisakymas.

Kiti būrelio nariai nieko negalėjo jaunuoliui duoti; toks išdidėlis gydytojas su savo paslaptingais vaistais, keli kilmingi ponai, išdžiūvusios damos, smulkiai analizuojančios savo jausmus,— gražiasielių būrelis. Getė dar dalyvavo viename hernhutiečių suvažiavime Marienborne ir sako, kad ten jo „vos" neįtraukė į tą broliją.

Bet tada jam atsivėrė kita to judėjimo pusė, „verslinė", „amatininkiškoji", kaip jis ją vadina, metodinė drausmė, kuri, nepaisant viso priešiškumo dogmoms, mėgino nustatyti aiškų kelią į išganymą su privaloma „atgailos kova" ir „lūžiu", kurio dieną

ir valandą reikėjo tiksliai užregistruoti. Nuolatos buvo kalbama apie pirmapradę nuodėmę, kurios Getė jau vaikystėj nenorėjo pripažinti, kaip vėliau atmetė Kanto mintį apie žmoguje slypintį radikalųjį blogį. Čia jis susidūrė su žmonėmis, labai nepanašiais į aukštuosius Frankfurto sluoksnius. Hernhutiečiai, susibūrę gyvenvietėse, kaip, pavyzdžiui, gretimame Noivide prie Reino, buvo plačiai žinomi ir nekenčiami kaip neapsakomai darbštūs ir labai sumanūs amatininkai ir darbininkai; jie gyveno vienuoliškuose pastatuose, vyrai ir moterys griežčiausiai atsiskyrę, susieidami tik į bendras artimo meilės puotas, nelyginant pirmųjų krikščionių agapę[1], ir dievo namuose gėrė arbatą; jie sukūrė savą „industriją", už savo gaminius ėmė neįtikėtinai aukštas kainas, giedojo savo himnus ir turėjo savo išdidumą.

Getė sugrįžo į Frankfurtą neatsivertęs. Šiame būrely jis turėjo dar vieną susitikimą, reikšmingesnį. Čia buvo garbinami senieji mistikai, visų pirma Tauleris, laikomas Liuterio pirmtaku; buvo domimasi vėlesniąja mistika, kabala, alchemija, mistine medicina. Kaip sielai buvo ieškomas universalus išganymo būdas, taip ir kūnui stengtasi išdestiliuoti universalią panacėją — visa gydantį vaistą. Jeigu sielai buvo „čiupinėjamas pulsas", tai ir kūną rūpėjo atidžiai išžvalgyti. Pietistai uoliai skaitė atskalūnus ir keistuolius. Tikėjimo klausimams pagrindinė knyga buvo Arnoldo „Bažnyčios ir erezijų istorija", kuri ir Getei turės lemiamos reikšmės. Joje autorius traukia iš užmaršties asmenybes, nesutinkančias su oficialia doktrina, teisina jas, šlovina, drastiškai vaizduoja jų kančias ir tvirtumą. Getei tas ilgam įstrigo į atmintį, o kai vėliau, gindamas savo spalvų teoriją, jis pats sukūrė savą sektą gamtos mokslų srityje,— kaip jam buvo priekaištaujama,— jo plunksna, ieškodama palyginimų, nuolat griebdavosi senojo Arnoldo įvaizdžių. Čia jis pasididžiuodamas vadino save „eretiku", kurį ortodoksai mielai iškeptų ant laužo.

Vis tirštėja prieblanda po Leipcigo šviesybės. Jis skaito su panele Kletenberg Paracelzo knygas; šis vardas anuomet dar nebuvo toks garsus, koks tapo vėliau, po ilgos pertraukos, bet jis spausdinamas ir siaurame ratelyje skaitomas kaip vienas iš paslaptingų senolių, nepaprastai daug žinančių apie visų pasaulio daiktų sąryšį. „Menas yra ne kas kitas, kaip gamtos šviesa", užsirašo iš jo Getė, taip pat ir medicininę išmintį, kad su anatominiais preparavimais toli nenueisi: „Lavonas neparodo anato-

[1] Pirmųjų krikščionių suėjimai *(gr.)*.

mijos,— ją gali perprasti tik iš kaulų arba kaulų kaimynų, bet ligos čia dar nėra." Getė, linkęs į hipochondriją, domisi medicinos problemomis; tarsi išsigandęs dėl savo ankstyvo subrendimo, jis užsirašo vieną iš didžiojo olandų klinicisto Berhavės aforizmų, kad ankstyvas dvasinis subrendimas galįs reikšti artėjantį rachitą. Vartomi ir kabalistų puslapiai — vargu ar skaitomi, nes tai dažniausiai sunkios, nesibaigiančios knygų eilės, sunki neaiški jų kalba, dažnai su paslaptingom užuominom, su sakiniais, parašytais veidrodiniu šriftu, paveikslų šaradomis, simboliais, emblemomis,— mėgiamiausiomis baroko formomis. Iliustracijos — visi tie veikalai vienodai stipriai veikia tiek paveikslais, tiek žodžiais — darė jam, tur būt, didesnį įspūdį, negu žodžiai. Kaip vaikystėje personažai iš paveiksluotos Merianų biblijos, taip dabar jį ilgai veikė nepaprastai veiklių Frankfurto dirbtuvių graviūros, kuriomis buvo iliustruojami alcheminiai, teosofiniai ir hermetiniai veikalai. Paprastai tikslūs miestų ir landšaftų aprašymai, kuriais Merianai aprūpindavo Vokietiją ir pusę Europos, būdavo kuo dailiausiai pagyvinami alegorinėmis figūromis ir alchemijos simboliais. Juose spinduliavo saulės su Zodiako ženklais ir hebraiškomis raidėmis. Saulė tai auksas, didžioji alchemikų paslaptis ir jos adeptų prakeikimas, juk kaip aukso dirbėjai jie dažnai kišami į kalėjimą arba baudžiami mirtimi, jei kokiam kunigaikščiui nepristato pažadėtų lobių; yra žinoma, kad jie netyčia išrado porcelianą arba, pavyzdžiui, Kunkelis — rubininį stiklą, arba fosforą ir kitus dalykus. Transmutacija, netaurios materijos pavertimas tauria, auksas kaip kurianti jėga, kuri turi sukurti auksą; *prima materia,* išminties akmuo, raudonasis liūtas, didysis eleksyras, be kita ko ir universalus vaistas, mat, reikėjo patenkinti ne tik aukso godžią kunigaikščio sielą, bet ir pagalbos reikalaujantį kūną; mintis apie homunkulą, dirbtinai sukurtą gyvybę — visos tos idėjos kunkuliuoja anoje epochoje. *Crepusculum matutinum,* senųjų knygų apyaušris: nėra geresnio *motto* Getės ankstyvojo ryto nuotaikai. Tai ne „Faustas", bet tai sfera, kurioje „Faustas" atsiranda.

Veltui tose knygų eilėse ieškotume atskirų posakių, kuriuos „perėmė" Getė. Jo transmutacijos yra daug subtilesnės, ir būtų sunku jo kūryboj atpažinti tas karikatūriškas ir baisiai sausas alegorijas. Tačiau tai yra pasaulis, iš kurio jis semiasi,— tamsus, drumzlinas vanduo. Mokslų istorija tik visai neseniai ėmė

tyrinėti tą begalinę neaprėpiamą literatūrą ir bandė tiesiog chemiškai atskirti, kur tiesa, kur apgaulė — nes nemaža būta ir apgaulės. Getė čia niekuo dėtas, jis nieko nežinojo apie „ankstyvąją chemiją". Jam tai buvo dabartis, dar gyvi, jį pasiekę viduramžiai.

„Šviečiamasis laikotarpis" yra patogi mokyklinė sąvoka; ji tinka didiesiems vardams, kurių veikla turėjo „pasekėjus" ir nulėmė tolesnį vystymąsi. Tuo pačiu metu, kai Getė gilinasi į alchemiją ir teosofiją, namų mokytojas Kantas iš Karaliaučiaus paskelbia savo „Dangaus teoriją", remdamasis Niutono principais, ir labai mechaniškai aiškina, kad pasaulis atsiradęs iš pirminės būsenos, nelyginant kokio kosminio debesies su laisvai judančiomis dalelytėmis; didis matematikas Lambertas sukuria jau tiksliai matematinę kosminių erdvių žemėlapių sistemą; biblinė pasaulio sutvėrimo istorija atmesta, prasidėjo didžioji „tiksliųjų" mokslų epocha. Bet tai rūpi tik siauriems būreliams. Tai nepatenkina dvasios, kaip ir teologijoj šalta nuoga ortodoksija, kuri irgi pavirto savotiška matematika. Ir kaip čia pirmieji reakcingai nusistato pietistų būreliai, taip dabar visur kuriasi rozenkroiciečių, slaptųjų mokslų adeptų, grupės ir būreliai. Jie tiki „Slapta senųjų magų kaitra ir liepsna", kaip pavadinta viena Kunrato knyga, kuri dar ir šiandieną turi didelį autoritetą okultizmo mėgėjų tarpe. Jie turi ir naujausių ar visai naujai išleistų raštų. 1781 metais, tais pačiais, kai pasirodė Kanto „Grynojo proto kritika", „Tikrųjų gamtos tyrinėtojų draugija" naujai išleido „Aurea catena Homeri"— auksinę Homero grandinę, knygą, kurią Getė pamini kaip anuometinę savo lektūrą. Žmonės ne tik skaito. Jie eksperimentuoja. Pamaldžioji pensiono dama Kletenberg stovi su jaunu Gete prie krosnies, kur įstatyta smėlio vonelė ir stiklinė kolba, ir kankina „makrokosmoso ir mikrokosmoso ingredientus". Reikia ištirpdyti iš Maino parsineštą kvarco žvirgždą, išspausti žvirgždo sultis, kalba eina apie „tarpines druskas", kurios gaunamos „negirdėtu būdu" (burtais), apie „nelytėtą žemę", kuri turi tapti maitintoja. Bet tų miltelių vis nėra ir „jų prigimty negalima užčiuopti nieko produktyvaus".

Visas tas triūsas tikrai neproduktyvus, o vis dėlto Getei jis yra daug reikšmingesnis už Kantą ir Lambertą, jeigu jis būtų mėginęs į juos gilintis, tačiau tam jis neturėjo jokių matematikos pagrindų. Jis tapo žodžio alchemiku ir, beje, savo gamtos

tyrinėjimuose irgi visados liko ištikimas „primae materiae" ir „cheminėms vestuvėms" (taip vadinosi pagrindinė rozenkroiciečių knyga), ištikimesnis, negu vėliau norėjo prisipažinti. „Atrankinė giminystė" yra ano meto chemijos terminas, kuriuo jis pavadina savo knygą, analizuojančią sielos būsenas.

Dabar iš kvarco žvirgždo, nelytėtos žemės ir retortų pasaulio — į dvasių pasaulį. Pamaldžiajai Kletenberg turėjo nuolatos rūpėti toks jai nebetolimas anas pasaulis. Visa tai ji vaizdavosi kaip gryniausios laimės būseną, ir kadangi pati buvo mylinti, graži siela, tai mintis gyventi atsiskyrus nuo mylimų žmonių, likusių čia, žemėje, jai atrodė nepakeliama. Ar galima kaip nors bendrauti su mirusiais? Ar yra dvasių, kurios kalba, bendrauja su mumis?

Ir šita senų seniausia mintis ką tik buvo radusi naują galingą gynėją — kalnakasybos tarėją švedą Svedenborgą[1]. To švedo „Arcana coelestica", dangiškosios paslaptys, jo „Dangus ir pragaras" nėra kokie seni magų raštai, visai ne, jie parašyti amžininko, ir panelė Kletenberg su savo jaunuoju bičiuliu uoliai juos skaito. Ji darosi ištraukas arba pati medituoja Svedenborgo dvasia, o Getė laiko jį „garbingu mūsų laikų aiškiaregiu", žmogumi, kuris savo kūnu ir pojūčiais išgirsta dvasių kalbą, kurio „krūtinėj gyvena angelai". Iš čia galima suprasti, ką reiškia „pranašų vapėjimas". Žodis, nusakantis vaiko „vapėjimą", pietistų irgi labai mėgiamas. Egzistuoja savotiškas pietistinis dadaizmas.

„Fauste" vėl pasirodo Svedenborgo pasaulis, kur tarpusavy bendraujančios dvasios pripildo gyvybės visą universą, planetas ir žemę; žemės dvasia iš sutarties scenos, į kurios sferas Faustas savo burtažodžiu taip aistringai smelkiasi, kilusi iš ten, taip pat ir daugelis kitų motyvų, nors ir pakeista forma; dvasias ne taip lengva pavadinti žodžiais. Vizijos, sapnai, lemtingi ženklai: Getė visada su jais gyveno ir aprašinėjo įvairiausiuose savo gyvenimo etapuose. Apie pastangas žmogaus, kuris nori sužinoti, kaipgi atrodo dangus, panelės Kletenberg užrašuose skaitome: „Jo vidus atsivėrė, kad jis bent truputėlį patirtų dangaus džiaugsmo", o kai jis to nepakelia: „jo vidus vėl buvo užvertas..." Tas atsivėrimas ir užsivėrimas, visai kaip iškvepiant ir įkvepiant orą, čia dar kilęs iš pietistų terminologijos,

[1] Svedenborgas Emanuelis (1688—1772) — švedų mineralogas, matematikas, teosofas, spiritistas.

vėliau atsispindės... Getės požiūryje į pasaulį, kuriame veikia sistolės ir diastolės ritmas.

Švedas, dvasių regėtojas, žymus ir kitkuo. Juk jis nebuvo tik „miglotas" okultistas, dvasių kulto mistikas; apskritai būdingas reiškinys, kad tokia mistika dažniausiai turi labai tikslią, kone pedantišką savo fantastinės karalystės struktūrą, griežtą hierarchiją ir užsiiminėja savaip suprantama matematika ir fizika. Svedenborgo pasekėjai, dar ir dabar labai veiklūs, ypač Rudolfo Šteinero antroposofijoj, taip pat nuosekliai vystė savo specifinę matematiką, fiziką ir net mediciną. Tačiau Svedenborgas buvo žymus mineralogas, išradėjas ir atradėjas, labai gerbiamas švedų kalnakasybos kolegijos narys, už tai nobilituotas; jis bandė tyrinėti gyvulių pasaulį, visus gyvus tvarinius, ir trijuose *in quarto* tomuose išdėstė mechaninį ir organinį visų daiktų ryšį. Getė viso to „neskaitė", jis iš viso mažiau skaitė, negu paprastai manoma. Bet tokio universalaus žmogaus paveikslą jis labai įsidėjo į širdį; susidomėjęs kokiu nors poetu, mąstytoju ar tyrinėtoju, Getė visados pradėdavo nuo jo asmenybės. Svedenborgas ir čia pasidarė jam pavyzdys.

Devynis mėnesius jaunasis adeptas vaikščiojo, anot jo paties, nėščias visais tais žmonėmis, nelytėtos žemės eksperimentais, rašinėjimais ir „miglotai nužymėtų figūrų" piešinėjimais; tai buvo iš tikrųjų vaisiaus nešiojimo laikotarpis. Po to ir atlaidusis tironas tėvas nebeteko kantrybės. Ėmė raginti. Reikia baigti studijas, iki šiol kaip reikiant nė nepradėtas. Tarėjas, matyt, ir čia galvoja, kad jo sūnus turi pakartoti jo paties bergždžio gyvenimo kelius. Jis daug tikisi iš Strasburgo, kur, grįždamas iš Italijos, buvo sustojęs ir išklausęs vieną pavėluotą semestrą. Tai būtų pasirengimas Paryžiui. Sūnus galės ten geriau išmokti prancūziškai, nes dabar dar kalba vidutiniškai, įsigyti dailesnių manierų. Klimatas geras tokiam gležnam, kosinčiam vaikinui, kuriam nė vienas daugybės universalių alchemikų knygose nurodytų eleksyrų negalėjo padėti.

Čia pat, pašonėj, dvasių karalystė,
Bet aklas tavo protas ir jausmai.
Atsikvošėk! Tu, žemės kurmi, klysti,
Eik, ryto saulėn pasinerk linksmai.[1]

Taip skamba vėliau jo žodžiai „Fauste"

[1] Vertė A. Churginas.

AUŠRA

Strasburgas tai aušra, pietistų bendruomenės kalba „lūžis", tiesa, be ilgos atgailavimo kovos. „Pavasarinis rausvas oras" arba „visas pasaulis žiedų kvapuos"— tai pirmųjų tikrų Getės eilėraščių įvaizdžiai. Visai naujas, turtingas ir šiltas kraštas apglėbia ir sušildo pradžioj dar pašiurpusį studentą. Oras, debesų virtinės, platūs reginiai, galingas, dar nereguliuotas Reinas blyksi šen ten su savo salomis ir salelėmis: šį kraštą jis aprašė taip tapybiškai, su tokia meile gamtai, kaip jokio kito. Čia atsiranda meilė, dabar jau rimtesnė, ilgakasei Elzaso dukrai su senoviniais liaudies apdarais, čia jis renka liaudies dainas ir padavimus, ir visa jo meilės istorija yra kaip ta liaudies dainelė: šelmis bernelis, palikta mergelė. Tai Elzasas, dažniau apdainuojamas liaudies dainose, negu kiti Vokietijos kraštai. Ir pagaliau susitikimas su pirmuoju žmogumi, kuris yra už jį pranašesnis, kuris jį be gailesčio „šukuoja", kaip jis sako, spaudžia ir triuškina, kol savimana jaunuolis pasijunta besąs tik kuklus didesniojo palydovas. Kai su juo išsiskiria, prasideda pirmasis kūrybinis periodas, savo genialiu polėkiu pats stipriausias Getės gyvenime.

Pradžia tyli ir kukli, mat, vaikinas dar fiziškai silpnas, kosti, protarpiais turi karščio, o, be to, dar truputį apsvaigęs nuo mistinių klaidžiojimų. Jis apsistoja „Dvasios" viešbutyje, bet paskui išsinuomoja kambarį vienoje judrioje gatvėje „prie Žuvų turgaus", pietus valgo, kaip ir Leipcige, labai gerame pensione, kur pietauja dešimt—penkiolika asmenų, dauguma medicinos studentai, o jiems vadovauja išsilavinęs, turtingas nebejaunas ponas, aktuarijus Zalcmanas, kuris žiūri, kad viskas eitų labai padoriai ir kultūringai. Čia galima ir saikingai pajuokauti, bet kai tik kalbos kiek pagyvėja, tuojau įsikiša Zalcmanas. Jis viengun-

gis, jo darbas Globos valdyboj ne per sunkiausias, ir jis dažnai kviečia ir vaišina savo pažįstamų vaikus. Jo silpnybė — auklėjimo klausimai, jis mėgina auklėti ir savo užstalės draugus senmergių Laut pensione. Getė, dar visai ne titanas, prilimpa prie padoraus, kultūringo Zalcmano, kuris įveda jį į savo literatūrinį būrelį ir apskritai globoja jį visą šį Strasburgo laikotarpį, ir ta jo globa tokia diskretiška ir neįkyri, kokios Getė iki šiol nebuvo patyręs.

Panelė fon Kletenberg davė jam rekomendacinių laiškų pažįstamiems pietistams, doriems prekybininkams. Getė atvirai jai prisipažįsta: „Su pamaldžiaisiais aš čia ne per daug dažnai susitikinėju... atrodo, lyg ir nereikia to. Kai pradeda kalbėti, jie tokie be galo nuobodūs, kad mano gyvas būdas negali ištverti. Visi labai nedidelio proto, sulig pirmuoju religiniu jausmu jiems kilo pirmoji protinga mintis, ir dabar jie mano, kad tai ir viskas, nes nieko daugiau nežino". Jo sprendimai darosi vis griežtesni, tuo jis nejučiomis truputį charakterizuoja ir save. „Ir dar pamėgimas līsti į mūsų pačių jausmus ir pažiūras, iš tuštybės kišti nosį į tavo sielą: štai klaidos, kurių tvirčiausiai laikosi žmonės, atstovaujantieji geram reikalui." Tai dar „geras reikalas", bet Getė jau visiškai nuo jo nusigręžė.

Kupinas gerų ketinimų ir patarimų, jis dar rašo vienam studijų draugui savo tėviško globėjo tonu, rodos, girdime Zalcmano pamokymus: norint teisingai pažinti pasaulį, „nereikia laikyti jo nei per daug blogu, nei per daug geru; meilė ir neapykanta labai giminingos, abi drumsčia mums akis". Bet jis greit susigriebia ir ironiškai priduria: „aš, ko gero, įsileidau į plepalus". O paskui vėl pamokymai, daugelio pedagoginių svarstymų tema: „Stebėti daiktus, kiek tik įmanoma dėtis juos į galvą, būti atidžiam, nei dienos nepraleisti tuščiai, vis ką nors kaupti. Paskui atsidėti tiems mokslams, kurie dvasiai duoda tam tikrą kryptį, lyginti reiškinius, klasifikuoti, apspręsti kiekvieno vertę: turiu galvoj tikrą filosofiją ir gilias žinias, štai ką mums dabar reikia daryti. Be to, mes neprivalome būti kažkuo, privalome norėti tapti viskuo, nestoviniuoti dažniau, negu to reikalauja nuvargusi dvasia ir kūnas."

Kaipgi jis dabar siekia tų savo „gilių žinių"? Labai saviškai: jis iš tikrųjų kaupia žinias, tik nebūtinai universitete ir ne auditorijoj. Per savo užstalės draugus jis susipažino su vienu kiek vyresniu elzasiečiu, kuris jam skolina savo užrašus ir tru-

putį padeda mokytis. „Mažasis Hopė" vėl pasirodo labai naudingas, be to, jis tuojau sužino, kad Strasburge pagal prancūziškus principus ne per didelis dėmesys skiriamas išsamiai teisės istorijai. Čia, anot jo korepetitoriaus, reikia žinoti, kas dabar galioja, vadinasi, įsikalti į galvą kelias paprastas taisykles, o visa kita palikti talentui ir aplinkybėms. Taigi teisės studentas Getė po kelių mėnesių eina į „kapitulos salę" laikyti kandidato egzaminų, kuriuos išlaikęs, bus atleistas nuo tolesnių sunkių studijų. Savo draugui ir korepetitoriui jis rašo laišką mugės dainininko tonu: „Viskas šiam pasauly eina eilės tvarka, kaip gražių retenybių dėžutėj. Pražygiavo imperatorius su savo kariauna! Žiūrėk, žiūrėk, o čia jau traukia popiežius su savo kleru! Jau ir aš suvaidinau savo vaidmenį kapitulos salėj: grąžinu Jums užrašus, kurie man labai pasitarnavo." Taip su teise buvo susidorota ligi pat studijų pabaigos, liko tik baigiamieji egzaminai ir gal daktaro disertacija.

Strasburgo teisės fakultete nebuvo didelių įžymybių. Garsėjo medicinos fakultetas, tad Getė, paskatintas medicíniškų savo užstalės draugų pokalbių, klauso truputį anatomijos, truputį akušerijos, ir „vis dar savo slaptos mylimosios chemijos", kaip jis rašo panelei fon Kletenberg, pas profesorių mediką, kuris skaito ir botanikos paskaitas; dėstomieji dalykai dar nėra griežtai vienas nuo kito atsiribోję, ir tie tyrinėjimai tikriausiai nelabai preciziški. Getė paaiškina, kodėl jis lanko anatomijos paskaitas: jis norėjęs atsikratyti šleikštulio, kurį jam kelia „biaurūs daiktai". Apskritai jis dar buvo labai gležnas; garsai, kvapai, ligų, žaizdų, mirties vaizdai jį labai veikė, tiesiog gąsdino. Todėl jis mėgina sistemingai grūdintis. Žygiuoja šalia sargybos, traukiančios į pamainą, norėdamas priprasti prie būgnų tratėjimo, „nuo kurio širdis, rodos, sprogs krūtinėje" ir kurio niekados negalėjo pakęsti, jau ir šunų lojimas visą gyvenimą gąsdino jį ir kėlė jam siaubą. Norėdamas įveikti galvos svaigimą, lipa į katedros bokštą ir nuo mažytės aikštelės po kupolu žiūri žemyn. Vaikščiodamas naktį po kapus ir koplyčias, kovoja prieš tamsos baimę. Taip jis grūdinasi ir pagaliau jau gali džiaugtis „laisvu, visuomenišku, judriu" gyvenimu. Visi šie baubai, kuriuos jis taip ryžtingai įveikė, daro keistai komišką įspūdį, matyt, Getė tikrai ilgą laiką buvo rūpestingai globojamas mamytės sūnelis; bet svarbiausias daiktas čia yra nepaprastas visų jo organų jautrumas, išlikęs, nepaisant įvairiausio

grūdinimosi, visą gyvenimą. Anatomiją jis ir vėliau uoliai studijavo, bet ligonių ar mirštančiųjų vaizdo niekados negalėjo pakelti, net ir tada, kai jie buvo artimiausi šeimos nariai.

Jis tyrinėja ir kolekcionuoja žmones. Vieną iš užstalės draugų, šaunųjį Lerzę, po metų su visa pavarde įamžino „Gece", kitus įkomponavo į savo gyvenimo aprašymą. Tokį mediką Mejerį iš Lindau, turtingų tėvų sūnų, šaipūną, vėliau labai autoritetingą gydytoją Londone; Strasburge Mejeris daugiau laiko skiria muzikai, negu anatomijai, parašo kažkokią operiukę, pučia fleitą ir nuolatos sėdi teatre. Anais laikais, kai dar nebuvo reikalaujama egzaminų, studijuoti buvo lengva ir malonu visuose fakultetuose, jei tik turėjai pakankamai pinigų. Prie stalo tas dailus ir turtingas vaikinas laido sąmojus apie profesorių keistenybes. Jis, matyt, traukė per dantį ir su linksma pašaipa žiūrėjo ir į tą keistoką jauną juristą, kuris vėliau savo prisiminimuose pasmerkė Mejerio „iškrikimą" ir palaidą lengvabūdiškumą, kurie darkę jo puikų įgimtą talentą. O mediko atminty jaunasis titanas išliko tik kaip šiek tiek ekscentriškas berniokas. Išvykęs iš Strasburgo, jis netrukus rašo senjorui Zalcmanui laišką ir, paplepėjęs apie nutrūktgalviškus kažkokio markizo meilės nuotykius bei pacitavęs Virgilijaus „O Corydon Corydon! quae te dementia cepit"[1], priduria: „Pagal grandinę, kuri sieja mūsų mintis, *Corydon* ir *dementia* priminė man tą keistuolį Getę. Jis, tur būt, jau vėl Frankfurte?"

Gražusis iškrikėlis pašaipiai ir truputį iš aukšto elgiasi ir su labai paprastai ir nemadingai apsirengusiu, jau kiek vyresniu kolega, įsijungusiu į stalo kompaniją. Paaiškėja, kad jo pavardė Jungas, jis — buvęs angliadegys, paskui siuvėjas, savamokslis liaudies mokytojas ir pagaliau ėmęs savarankiškai daryti kataraktos operacijas; to galėjo imtis kiekvienas, kas tik manė turįs tvirtą ranką ir pasitikėjo dievu. Pasitikėjimo dievu Jungui irgi netrūko, jis priklauso prie „šalies tyliųjų" ir yra tvirtai įsitikinęs, kad viešpats vedžios jo ranką, keliančią prie akies peilį. Jis nori dar šiek tiek pasitobulinti pas garsiuosius Strasburgo profesorius, nors ir nežino, ką rytoj valgys. Tačiau tai jis ramiai patiki aukščiausiajam. Jis tykiai atsisėda už stalo ir dairosi aplink; savo palydovui šnipšteli, kad čia, matyt, reikės dvi savaites patylėti. Bet medikas garsiai užpuola atvykėlį. Jį

[1] O Koridone, kokia kvailystė tave pagavo *(lot.)*.

erzina jau nebemadingas apvalus maišelinis perukas, naivus, kaimietiškas, bet švelnus veidas su smaila svajotojo nosim. Getė karštai stoja ginti skriaudžiamojo. Dėkingas atvykėlis glaudžiasi prie jo; abu artimai susidraugauja, Getė moka suprasti tokio būdo žmones, kurie tik ir laukia, kad kam galėtų atverti širdį. Jungas pasakoja ir pasakoja, kol išpasakoja jam visą savo gyvenimą.

Tai irgi patirtis. Getė pirmąkart susiduria su žmogumi iš liaudies, išgirsta angliadegio šeimos iš Zigerlando istoriją, kaimo istoriją, pamato senovinius santykius, dalelę gamtos. Tai ne koks miglotas, tariamas Ruso gamtos supratimas, tai pergyventa tikrovė, čia ir piršlybos, ir vestuvės, ir mirtis, ir gabaus, visiškai beturčio vaikino kova. Jungas, jei kuo pasitiki, neapsakomai iškalbingas. Jis moka įdomiai, sodriai išsireikšti, kartais tiesiog poetiškai. Po kelerių metų Getė padėjo išspausdinti jo jaunystės istoriją, ir ji labai artima jo paties kūrinių dvasiai, nors vargu ar jis ten ką taisė.

Ta „Heinricho Štilingo jaunystė" yra stipriausias kūrinys iš visų pietistų išpažintinių raštų. Ji ilgai buvo skaitoma kaip liaudies knyga, labiausiai dėl dievobaimingos minties. Bet jos reikšmė didesnė. Ten gi kalbama apie liaudį, apie liaudies dainas, balades, ten pasekta pasaką apie Jorindę ir Joringį daug anksčiau už Brolius Grimus. Ten atgyja senasis vokiečių pasaulis, riterių ir plėšikų laikai su didžiuoju plėšiku vienakiu Johanu Hiubneriu: „Dieną jis sėdėdavo su savo plėšikais, o visi jie buvo labai stiprūs, va ten, prie ano kampo, kur dabar matai išdaužtą langą; ten jie turėjo savo landynę, ten sėdėjo ir maukė alų... Su ta savo viena akimi jis gerai matė per visą lauką, ir kad suriks: Olia! Atjoja raitelis! Žirgas gražus, olia!.. Ir tada jie, būdavo, užpuls raitelį, atims žirgą, o patį nugalabys." Ir vienarankis plėšikas Gecas yra tikras vienakio Hiubnerio brolis; visa, kas pirmajame Getės kūriny yra liaudiška, senojo vokiečių pasaulio gyvenimas ir būdas, tą Getė sėmėsi ne tiek iš kronikų ir knygų, kiek iš Jungo pasakojimų. Net senatvėj, rašydamas apie savo pirmąjį susitikimą su Friderike Brion Zezenheime, Getė sąmoningai ar nesąmoningai nuklydo į Jungo pasakojimą apie tai, kaip jo tėvas ėjo pirštis; ten Jungas irgi mini seserį, kuri dainuodama įlekia į kambarį, paklausia: „Aš trukdau?" ir vėl išdulka pro duris.

Jungo knygelėj jau pasigirsta ir atkaklūs, maištingi būsimų revoliucijų tonai: į krikštynas pakviestas išpuikėlis pastorius, vos įkėlęs koją, klausia: „Tikiuos, man čia nereikės valgyti su visa govėda kaimiečių?" Ir senasis angliadegys jam atkerta: „Pone pastoriau! Mano žili plaukai stoja piestu ant galvos: arba sėskitės, arba eikit, iš kur atėjęs! Širdis neleidžia niekinti jūsų dvasiško drabužio..." Pastorius tylėdamas sėdasi. Šeima lieka už durų. Pavalgo ir išeina. Viskas papasakota lakoniškai, vaizdžiai, realistiškai, kaip ir senelio mirtis: „Pavakary ligonio galva ėmė drebėti, viršutinė lūpa truputį pakilo, pamėlynavo, jį visą išmušė šaltas prakaitas." Ir pabaiga: „Senelis Štilingas kas minutę giliai traukė orą, tartum giliai atsidusdamas, o nuo vieno atodūsio iki kito vos vos kvėpavo; visas kūnas buvo sustingęs, krutėjo tik smakras, kuris sulig kiekvienu atodūsiu truputį išlįsdavo į priekį." Nei vienas ano meto rašytojas taip nerašė ir nepasakojo. Bendraudamas su anglininko sūnumi, Getė daug išmoko.

Jungo pamaldumas, jo tikėjimas stebuklingais nutikimais Getės neerzino, bent anuomet; vėliau jis visai nutolo nuo šio žmogaus, kuris darė kartais sėkmingas, kartais ir nesėkmingas kataraktos operacijas, rašė vis skystesnius savo biografijos tomus, leido žurnalus, paskelbė dvasių mokslo teoriją ir tapo politinių mokslų profesorium. Badeno kunigaikštis pakėlė jį slaptuoju tarėju, įsakmiai atleido „nuo visų žemiškų pareigų" ir pavedė jam savo laiškais bei literatūrine veikla „stiprinti religiją ir praktinę krikščionybę: tam aš Jus skiriu ir už tai moku algą". Jam mirus, buvo paskelbta: „Abiejose Indijose, Hotentotų žemėj, tolimojoj Azijoj ir Otaheityje žmonės minėjo jį su meile ir už jį meldėsi." Senatvėje slaptasis tarėjas Getė dar kartą aplankė slaptąjį tarėją Jungą; abu jau buvo tapę visiškai svetimi vienas kitam.

Bet Jungo „Kelionių metuose" yra aprašyta užstalės draugija, kur dėkingos širdies nupieštas Getė yra toks, kokį jį mėgstame įsivaizduoti: „Ypač drąsiai į kambarį įžengė vienas jaunuolis su didelėmis, gyvomis akimis, puikia kakta ir gražiai nuaugęs, jis atkreipė į save pono Trosto (jo palydovo) ir Štilingo akis. Pirmasis tarė pastarajam: Tai, matyt, šaunus vyras. Štilingas patvirtino, bet pagalvojo, kad abu susilauks iš jo daug nemalonumų, mat, palaikė jį geru peštuku. Taip jis nusprendė dėl laisvų to studento manierų; bet Štilingas labai klydo..." Tie žodžiai, tiesa, parašyti tada, kai Getė buvo jau išgarsėjęs „Geco" ir

„Verterio" autorius. Medikas Mejeris su savo įvaizdžiu „keistuolis Koridonas" žiūri į užstalės draugą dar visai bešališkai. Abu pasirodys teisūs.

Po rimto, pamaldaus anglininkų vaiko ateina eilė mažam nervingam jaunuoliui; tai šviesplaukis bukanosis, kalbantis pratisu Pabaltijo akcentu, tarpais užsikirsdamas; įeina atsargiai, kukliai, bet kalbėdamas netrukus labai įsismagina. Jis dviejų Kuršo dvarininko sūnelių auklėtojas, kilęs iš Pabaltijo, pastoriaus sūnus ir genialus poetas — Jakobas Michaelis Reinholdas Lencas. Apie jį dar bus kalba vėliau; Getė su juo ir susipažino prieš pat išvažiuodamas iš Strasburgo.

Kitas vaikų auklėtojas, taipogi iš rytinių provincijų, buvo Johanas Gotfridas Herderis, teologas ir kažkokio jauno kunigaikštuko palydovas. Jis, kaip ir Lencas, kilęs iš neturtingos šeimos, mažo rytprūsių kaimelio kantoriaus sūnus, bet nuo Lenco skiriasi ryškia, įspūdinga išvaizda, elegancija ir savotiškai išdidžia laikysena. Getė susipažįsta su juo ne Zalcmano ratelyje, bet atsitiktinai užsukęs į „Dvasios" viešbutį. „Prie pat laiptų pamačiau žmogų, taipogi ketinantį lipti aukštyn, kurį spėjau esant dvasininką. Tai rodė jo pudruoti, į apvalią garbaną susukuoti plaukai, juodi drabužiai, bet labiausiai ilgas, juodas, šilkinis apsiaustas, kurio skvernus jis buvo pakėlęs ir sukišęs į kišenę."

Herderis tada buvo dvidešimt šešerių metų, vos penkeriais metais vyresnis už Getę, bet jau užsirekomendavęs autorius, pagarsėjęs savo raštais ar raštų serijomis, kurių vieną pavadino „Fragmentais", o kitą „Kritikos gojeliais"; savo mintis Herderis visados skelbė tokiais *pabirais lapais*. Ten buvo kritikuojamas Lesingas, tą Getė jau buvo girdėjęs Leipcige, ir, šitokios drąsos nustebintas, parašė Ezeriui, kad didysis užkariautojas tikrai „gerokai pasišvaistys kirviu pono Herderio gojely, kai sužinos". Ponas Herderis, kaip girdėti, buvo tik jaunas mokytojas ir vikaras Rygoj; Lesingas jau išsikovojęs vadovaujančią vietą vokiečių „meno arbitrų" tarpe, ir visi žinojo, kaip jis moka susidoroti su priešininkais. Tačiau, šiaip ar taip, vokiečių Parnase dar buvo vietos. Getė užkalbino tą įspūdingą sutanotą žmogų ir buvo maloniai pakviestas pasišnekučiuoti.

Herderis sirguliavo, vienos akies ašarų maišelis buvo užakęs, jį gydė skausmingomis operacijomis, kurios šiandien atrodytų nepakeliamos: būdavo prapiaunamas ašarų maišelis, pragręžia-

mas kaulas ir į susidariusį kanalą kasdien iš naujo įveriamas ašutas; taip didysis chirurgas Lobšteinas tikėjosi padėti ligoniui, bet, ir keliskart operavęs, nieko nepasiekė. Tiesiog stebuklas, kad tiek iškankintas žmogus apskritai klausėsi, ką tas jaunas studentas su didelėmis juosvai rudomis akimis jam malė. Susitikimas buvo šlovingas abiem pusėm. Getė, visada toks nekantrus, dabar kiauras dienas sėdėjo ligonio kambary ir kentė visus jo kaprizus; Herderis, didžiai ištvermingas skausmuose, žaidė savo proto galiomis čia patraukdamas, čia atstumdamas savo teigiamais ir neigiamais bruožais. Vilandas pavadino jį įelektrintu debesiu. Matyt, jaunuolis, kuris taip juo rūpinosi, kažkuo patraukė Herderį. Tad, nieko nelaukdamas, pradėjo jį auklėti. Herderis buvo pamokslininkas ir mokytojas.

Getė atveria jam savo margą užrašų lobyną. Jis įsitikinęs, kad iš antspaudų kolekcijos yra prisikaupęs žinių apie kunigaikščius ir jų herbus ir tuo pačiu susipažinęs su istorija. Niekai, pareiškia jam žmogus su juodais antakiais, vanago nosimi ir juodomis it anglis akimis, tai vaikų žaidimas. Istorija tai ne valdovai su savo heraldiniais plunksnuočiais. Tai ereliškas minties skrydis viršum daug platesnių erdvių, negu jūsų vokiškosios valstybėlės ir imperijos miestai. Tai visos tautos, kiekviena su savo nenykstančia tautine dvasia. Tai grįžimas atgal į pradžių pradžią. Tai tapsmo ir darbų, o ne esamų niekingų institucijų tyrinėjimas. Reikia nusileisti į vadinamų tamsiųjų laikų gelmes; jie nėra tamsūs. Istorijos pradžių pradžioj yra poezija, poezija tai — žmonių padermės gimtoji kalba. Jos reikia ieškoti seniausiuose kūriniuose: biblijos pasakojimuose, Homero kūryboj, mituose, tautosakoj, liaudies dainose, net ir vadinamų laukinių arba paniekintų ir prispaustų tautų kūryboj: latvių, estų, lietuvių, vendų, grenlandiečių, senųjų šiaurietiškų Islandijos karžygių; visos tos tautos turi savo balsus, ir jų reikia klausytis. Poezija gyvena kalboje.

Jaunasis mokinys klauso ir prieštarauja, bet pagarbiai. Pirmą kartą jis susiduria su dvasia, kuri yra pranašesnė už jį, ir tą jis turi pripažinti. Lig šiol jis buvo kritiškas gudragalvis ir po teisybei tik šio to prisilaižęs. Jis net ir Lesingą buvo praleidęs pro ausis. Čia jis suimamas už pakarpos, prispaudžiamas prie žemės, kol vėl pasijunta besėdįs ant vaikiškos kėdutės. Herderis jam pasako, kad vaikiškumo taip pat negalima niekinti, kaip ir tautų vaikystės. Pirmosios, ankstyviausios kalbos apraiškos —

dar tik vapėjimas, miglotas, vos tik pajaustas. Dar tik prisilietimas! Lytėjimo pojūtis yra pats tikriausias mūsų pojūtis. Ir šokis, ritmas, muzika, visi pojūčiai kartu! Visas žmogus su visomis savo galiomis!

Iškyla nauja pavardė — Hamanas, „šiaurės magas" iš Karaliaučiaus, kurį Herderis vadina savo mokytoju. Getė prakaituoja, skaitydamas Hamano „Sibilinius puslapius", Herderis šaiposi, pamatęs jo keistą reagavimą. Jis apskritai šaiposi be jokio gailesčio. Nepraleidžia nė mažiausio aplaidumo. Getė užsimena jam apie klasikus, kuriuos turi atsivežęs iš namų ir neskaitytus laiko lentynoj. Herderis rašo jam laiškelį, prašydamas tų knygų, ir priduria sąmojį: „Ar iš dievų tu kilęs, ar iš gotų, ar iš purvo, Gete, atsiųsk jas man"[1].

Jautrus vaikinas įsižeidžia; dėl panašaus kalambūro po dešimtmečius trukusios draugystės baigsis vienas iš vaisingiausių susitikimų literatūros istorijoj. Herderis niekina Ovidijaus kūrinius, laikydamas juos blankiu sekimu, o Getė dar tebėra prisirišęs prie gražių poeto vaizdų. Herderis nušluoja visą Ezerio amūrų pasaulį, visa, kas superkultūringa, tik skoninga ar malonu. Pučia stiprus vėjas. Pripažįstami tik patys didieji: Senojo testamento kūrėjai, Homeras, Šekspyras, Osianas.

Ir čia, kaip ir suklastotų Liperto liejinėlių atveju, kuriuos Ezeris šlovino, laikydamas pavyzdžiu, matom kūrybinį paklydimą. Osianas — škoto Mekfersono poetiškai apdoroti senųjų galų kūrybos likučiai ir motyvai, kuriuos jis pateikė kaip senųjų epų vertimus,— penkiasdešimt metų buvo statomas šalia Homero. Tie „epai" buvo verčiami į visas kultūringąsias kalbas (o kai tos klastotės ėmė kelti abejonių, Mekfersonas išvertė savo epus į galų kalbą, tuo norėdamas įrodyti jų tikrumą). Osianu žavėjosi ne tik Herderis, Getė, Helderlinas, bet ir Napoleonas. Iš Osiano mados mums išliko Oskaro ir Selmos vardai arba iki pat bidermeierio laikų mėgiama Malvina. Ir Getė dar Strasburge vertė Mekfersoną-Osianą. Jis buvo laikomas prapoezija, seniausiu epu, nors tuose miglotuose, rapsodiniuose šūksniuose nematyti nė menkiausio epinės formos pėdsako. Pagrindinės poemos herojus: „Fingalis ateina, tarytum drėgno rūko stulpas; jį supa jo didvyriai..." Drėgno rūko stulpai viršum šilainės — miglota nuotaika, laikoma pirmykščiu pasauliu, štai kas žavėjo Osiano

---

[1] Neišverčiamas žodžių žaismas, pagrįstas žodžio Getė sąskambiu su *Götter* (dievai), *Goten* (gotai) ir *Kot* (purvas).

gerbėjus, ir retas kuris tikras poezijos kūrinys buvo taip garbinamas geriausių savo amžininkų, kaip šios Mekfersono klastotės, pagražintos senųjų baladžių nuotrupomis.

Tačiau nuojauta, netgi apgaulė, gali būti vaisingesnė už tikrovę. Osiano pavyzdžiu rašo poetai, net ir Getė, dar net ir „Verteryje". Ir Šekspyras visų pirma yra tik nuojauta, nes tik nedaugelis gebėjo jį skaityti ir suprasti. Getė pirmiausia su juo susipažino iš Dodo antologijos ir tuojau sukūrė „tuziną alegorijų"; Vilando vertimuose jis matė rokokinį Šekspyrą; Herderis neaiškiais ir trumpais sakiniais atskleidžia jam naują Šekspyrą, niūrų, šiaurietišką, ūkuos panirusį, nelyginant Makbetą šilainėj. Teatre, scenoje — be kurių Šekspyras ne Šekspyras — nei Herderis pats, nei Getė jo nebuvo matę. Visi įspūdžiai iš lektūros: „Kai aš jį skaitau, teatras, aktorius, kulisai išnyksta! Vien tik pavieniai, laikų audroj plevenantys lapai iš įvykių, apvaizdos ir pasaulio knygos! Pavieniai tautų, luomų, sielų bruožai... kas mes esame pasaulio kūrėjo rankoj — neprotingi akli įrankiai, tarnaujantys teatrinio paveikslo visumai, didingam įvykiui, kurį aprėpia vien poetas."

Visa tai dar audroj plevenantys „pabiri lapai". Bet jaunasis šios naujos mistikos adeptas ne vien sklando aukštuose regionuose, jo patirtis ir daugiau kuo praturtėja. Tokį visai naują „literato" tipą, kaip Herderis, jis mato pirmą kartą. Tai jau nebe vargšas, visada truputį nusižeminęs kokio nors grafiuko auklėtojas; Herderis be didelių skrupulų atsiskyrė nuo savo erbprinco. Tai ne šiaip sau kovingas magistras, kuris disputuodamas pasenusiais klausimais kitus magistrus ar profesorius guldo ant kaladės arba „švaistosi kirviu jų gojeliuose" pagal nelemtas dviejų šimtmečių teologinių ginčų tradicijas; toks jam pasirodė ir Lesingas. Čia prieš jį stovėjo elegantiškas vyras, ką tik grįžęs iš kelionės po Prancūziją, su šilkine sutana kaip koks abatas, o ne medinis teologas su krakmolytais apykaklės raukučiais. Žmogus, kuris save aukštai vertino ir sakė, kad galėtų tapti „visos Rusijos Likurgu", jei tik pasitaikytų proga; tai anaiptol ne tuščia fantazija: Jekaterina, Šiaurės Semiramidė, kviesdavo daug menkesnius protus įstatymų projektams ruošti. Herderis buvo gimęs valdyti, tai jo tragedija, kad valdyti jam niekados neteko, kad jam buvo leista tik sėti, niekados piauti, kad jis visados turėjo vaidinti antrą vaidmenį ir gyventi didesniojo šešėly.

Tačiau kol kas Strasburge jis didesnis. Jis valdo, formuoja tą minkštą kaip vaškas jauną galvą. Jis įdiegia jam dar vieną mintį: nekišti nosies į smulkių vokiečių valstybėlių reikalus, kurių laikai praėję su visais jų antspaudais ir garantuotomis teisėmis. Žmogus, atvykęs iš Rusijos platumų, laikosi visai kitų koncepcijų, ir jeigu negalima ruošti įstatymų, tai įmanoma valdyti kitokią, dvasios karalystę. Tautų vystymesi yra kilimo ir smukimo periodų. Prancūzai pergyveno savo didžiuosius laikus, dabar paseno, Volteras paseno, visa prancūzų literatūra paseno, savo misiją ji atliko. Dabar kitų eilė — mūsų, vokiečių. Žmogus iš tolimiausio rytų pasienio čia, pusiau prancūziškame vakarų pasieny brėžia platesnį lanką, negu vidurinės dalies žmonės, kurie dar tebėra saksai, prūsai, Liubeko-Oitino ar net Frankfurto, imperijos miesto, gyventojai. Nesvarbu politinės ribos — gyvename epochoje, kur vyksta lengvabūdiškiausi šalių mainai, o Šventoji Romos imperija ir išvis neturi aiškių ribų — čia galima sukurti naują imperiją.

Visa tai jis nubraižo lengvai, tarytum anglimi. Ir ši koncepcija įleido šaknis Getės širdy. Tai užuomazga, iš kurios kilo jo dvasios imperijos vaizdinys, imperijos, kuri su juo atsirado ir buvo jo valdoma.

Šis kelių mėnesių kursas nebuvo lengvas. Galop pavargo ir Getė; jis pakankamai prisiklausė ir išmoko; ligonis, kuriam joks gydytojas negali padėti, darosi vis kandesnis ir aikštingesnis. Apie savo paties planus su juo verčiau nekalbėti: jie be gailesčio bus suniekinti. Klausyti ne Herderio būdui. Jis pamokslininkas. Getė kone apsidžiaugė, kai po paskutinės nepavykusios operacijos Herderis išvažiavo. Net ir tokiam Herderiui, neturtingo kantoriaus sūnui, reikia gyventi, reikia ieškotis darbo; laisvo rašytojo profesijos dar nėra, net ir galingasis „užkariautojas" Lesingas, europinio masto garsenybė, gavo atsisakyti tokio bandymo ir neseniai buvo pradėjęs dirbti Braunšveigo erbprinco bibliotekoje Volfenbiutely. Kitas smulkus kunigaikštis, Lipės grafas, pakvietė Herderį į savo rezidenciją Biukeburgą; jis buvo senas Fridricho mokyklos generolas su estetiniais polinkiais. Čia, seniausioje Vokietijos dalyje, pačiame cheruskų žemės vidury, šis žmogus, savo minties skrydžiu apjungęs rytus ir vakarus, dabar, tapęs konsistorijos tarėju, galės atsidėti seniausių žmonių padermės dokumentų tyrinėjimui tarp senoviškai vilkinčių kaimiečių, kurie tebelaiko galvijus savo plačiuose na-

muose, nuo Vidukindo laikų tebekelia ant šelmens arklio galvą ir prie daržinės durų vis dar kala vanagą kaip magišką ženklą, saugantį nuo nelaimių. Mažutė valstybėlė, gyventojų skaičiumi ne ką didesnė už Strasburgo miestą; čia jis nepatenkintas praleis penkerius metus, kol Getė pakvies jį į kiek didėlesnę valstybėlę, kur turės nugyventi visą amžių.

Herderis davė Getei ir keletą praktiškų patarimų. Rinkite liaudies dainas! Čia, Elzaso krašte, jų dar yra; mieste, beje, jos kasdien darosi miestiškesnės ir paryžietiškesnės. Dairykitės aplink kaip anglų vyskupas Persis, kuris ką tik išleido savo „Senosios anglų poezijos liekanas", puikiausias balades iš vadinamųjų „gotiškų" laikų, jos visai ne gotiškos ir ne beprasmės, kaip daug kas tauzija, jos nuostabios; ta knyga tikras radinys, lobynas. Gerai įsižiūrėkite į katedrą: tai senas vokiečių menas, gėda, kad jis nesuprastas, kad pirmenybė atiduodama prancūziškiems išraitymams ir plokštiems romėnų piliastrams, reikėtų apie tai parašyti. Kalbėta ir apie literatūrinius ryšius ir ratelius, apie Darmštatą, kitą mažą dvarą, kur buvo susibūrusi entuziastinga Klopštoko gerbėjų grupė, didžiai taurūs, subtiliais jausmais pasižymintys žmonės, jų tarpe ir tokia demuazelė Flaksland, Herderio sužadėtinė, kurią jis dabar, gavęs vietą Biukeburge, tikisi vesti. Iš tokių mažų būrelių susideda vokiečių publika, juk vokiečiai neturi sostinės, neturi tokio literatūrinio centro, kaip Paryžius. Apskritai Herderis ne tik atskleidė Getei pasaulinio masto idėjas, jis nušvietė ir savo meto literatūrinį pasaulį ir jo kryptis, apie ką Getė Leipcige tik labai mažai tebuvo girdėjęs. Apie rašytojo ar poeto karjerą jis dar negalvojo, nes vokiečių poetai, anot Getės, „biurgerių pasaulyje neturėjo nė mažiausių perspektyvų; neturėjo nei atramos, nei padėties, nei autoriteto". Bet jo viduje jau ėmė siausti audros. Jo paties liudijimu, jis jau galvojęs apie „Gecą", apie „Faustą", bet iš tiesų tos idėjos atsirado, matyt, gerokai vėliau. Kūrybinę jėgą jis, žinoma, jautė, ir Herderio pamokos apie kūrybos genijų, miglotą, kupiną nuojautos, buvo duotos pačiu laiku.

STRASBURGO STUDENTO IŠVYKOS

Ne viskas anais mėnesiais buvo savišvieta ir literatūra. Getė vis dar tebėra truputį „suvystytas“ berniokas. Jam dar reikia išsivystyti, ir kaip Leipcige jis keičia garderobą, taip Strasburge tuojau prisitaiko prie aplinkos. Strasburgas nėra Paryžius, nėra ir „mažasis Paryžius“ kaip Leipcigas; tai Paryžiaus prieangis. Universitete daug aristokratų iš visų Europos šalių, kurie turi čia bent kiek apsišlifuoti, kol bus įleisti į didžiojo metropolio salonus, kur kiekvienas žingsnis, mostas, kiekvienas menkiausias bruoželis pastebimas ir išjuokiamas. Tai labai svarbu tokiais laikais, kada pasirodymas visuomenėj yra tartum savotiškas menuetas, kurio vienas nevykęs ar klaidingas *pa* tuojau išduoda „kaimietį“, ar „miestelėną“, ar „mešką, kurią dar reikia aplaižyti“ pagal senosios zoologijos įsitikinimą, kad meška savo jauniklį, beformį mėsos gabalą, nudailina liežuviu.

Tad Getė pirmiausia taisosi naują frizūrą. Perukininkas kerpa, trumpina plaukus, uždeda visus Paryžiaus reikalavimus atitinkantį peruką su kasele ant nugaros, pudruoja, ir dabar nekantrus kliertas gali, anot jo, pasirodyti kaip „geriausiai sugarbanotas jaunuolis, turintis gražius, tankius plaukus“. Judėti, žinoma, reikia atsargiai — kad tik kas nesuprastų, kad toji puošmena dirbtinė. Jis žengia atsargiai, su dailiais pusbačiais, su šilkinėmis kojinėmis ir kelnėmis iki kelių, skrybėlę rūpestingai pasikišęs po pažastim, kaip reikalauja mada; iš ypatingo atsargumo po kojinėmis jis dar užsimauna kitas plonos odos kojines „kaip apsaugą nuo Reino uodų“. Šitaip išsipustęs, reikia manyti, jis žvelgia aukštyn į milžinišką gotiškos katedros bokštą, kurį netrukus išgarbins kaip vokiečių jėgos pirmavaizdį.

Mandagus jaunuolis eina su savo zomšinėmis kojinėmis lošti kortomis, nes kortas rekomenduoja senjoras Zalcmanas, kaip

anuomet madam Bemė. Zalcmanas jį pristato kelioms šeimoms, kur jis laikomas maloniu geros šeimos jaunuoliu; greičiausiai tai buvo žymesnių miestelėnų namai; su aukštesniąja Strasburgo visuomene, kuri buvo perdėm prancūzų įtakoj, jam vargu ar teko susidurti. Strasburgas gyvena pereinamąjį laikotarpį. Daugelis viduriniųjų klasių šeimų, kildinančių save iš senųjų patricijų, gyvenusių senajame imperijos mieste, dar rengiasi senoviškai, „vokiškai": merginos vynioja ant galvos kasas, susega jas dideliu segtuku ir vilki trumpus sijonus: kitos, ypač aukštesniųjų sluoksnių, rengiasi „prancūziškai" ir laikosi Paryžiaus madų, kurios greit keičiasi, yra labai puošnios ir varginančios, ilgi sijonai, šleifai, komplikuota šukuosena, grožio apgamėliai ant skruostų, visur kaspinai, kaspinėliai, gėlytės. Tie ir kalba prancūziškai, o anie vokiškai, Elzaso tarme, kurią kitų kraštų vokiečiai ne visados supranta.

Kokios nors vokiečių opozicijos Prancūzijai kaip ir nėra. Miestas didžiuojasi savo senomis teisėmis, savo, kaip imperijos miesto, konstitucija, kurią iškilmingame kapituliacijos akte prieš devyniasdešimt metų garantavo karalius, perimdamas miestą; tai protestantiškas miestas griežtai katalikiškoj karalystėj, kuri netrukus po Strasburgo kapituliacijos ištrėmė ir Getės senelį Getė. Jei anūkas būtų studijavęs valstybinę teisę, būtų susidūręs su nuostabiu kuriozu: absoliutinės monarchijos vidury — respublika su visu senuoju cechų aparatu; čia renkama savo valdžia ir cechų valdybos; šis miestas nominaliai savarankiškas vienos provincijos ribose, kuri vėlgi atskirta nuo visos Prancūzijos, turi net ir muitinę Vogezuose; šioje provincijoje vėl daugybė žemių, kurios priklauso vokiečių kunigaikščiams iš anapus Reino ir yra jų valdomos; kelias tokias grafystes Getė matė savo išvykose. Strasburge stovi okupacinė karaliaus kariuomenė, o citadelė vidury miesto yra karaliaus anklavas, kuris čia dominuoja. Vienas pulkas vadinasi *Royal Allemand*, kareiviai dainuoja vokiškai „Ant Strasburgo pylimų", karininkai, beveik visi vokiečių aristokratai, kalba prancūziškai, karaliaus atstovas yra pretorius, kuris faktiškai valdo miestą; pretorius irgi dažnai yra Strasburgo vaikas... Viskas tikra maišalynė kaip ir tų senų gatvelių raizginys aplink katedrą. Bet Getei buvo nurodyta, kad čia studijuojant jam nereikia plūktis su senomis teisės istorijos problemomis; egzaminatorius klaus tik to, kas svarbu šiandien. Strasburgiečiai kitaip ir negalvojo. Jie buvo

lojalūs vokiečiai, protestantai, visų krikščioniškiausio karaliaus Versalyje piliečiai.

Kartas nuo karto jie gaudavo darbais įrodyti tą savo lojalumą. Po kapituliacijos miestas buvo atleistas nuo šalies mokesčių. Bet jis dažnai turėjo išlyginti skirtumą *dons gratuits*[1] švenčių progomis. Vieną tokių švenčių Getė pats patyrė — jis matė pasaulio istorijos retenybių karavaną traukiant pro šalį: „Žiūrėk! Žiūrėk į ją!", imperatoriaus dukrą, habsburgietę, kurią sosto įpėdiniui perdavė jo atstovas; tviska karinių paradų, iliuminacijų, brangių, tik šiai dienai suręstų pastatų prabanga; Strasburgo miestas turėjo gerai pakratyti kišenę. Ta proga Getė savo akimis pamatė vieną žymiausių savo laikų pasaulinės scenos aktorių, ir apskritai įsidėmėtina, kad per ilgą gyvenimą jam teko asmeniškai sutikti labai daug istoriškai žymių žmonių.

Čia 1770 metų gegužyje jis matė Mariją Antuanetę, Marijos Terezės dukterį, sutuoktą su dofinu; tai buvo svarbus ėjimas Europos kabinetų politikos šachmatų lentoje: Prancūzijos sutaikymas su amžinuoju priešu Austrija. Mes žinome, kuo tai baigėsi. Getė sakosi jau tada pajutęs kažkokius niūrios ateities ženklus. Priėmimui buvo skubiai pastatyta medinė „vila"— erdvus rūmas su triumfo arkomis, iškilmių salėmis, priešais plytinčiais sodais; tai buvo kažkas panašaus į Potiomkino kaimus[2]; šis rūmas turėjo, be kita ko, pridengti varguomenės kvartalus paupy. Centrinėj salėj, kur Getė, pakišęs arbatpinigių, dažnai užsukdavo, dekoratoriai, nieko pikto negalvodami, nukabinėjo sienas gobelenais su Jazonu ir Medėja, su furijų vežimu ir nužudytais vaikais; tai buvo anuomet mėgiama operų tema su neišvengiamomis keršto arijomis. Getė pasibaisėjo, kaip jis pasakoja, ir ėmė garsiai protestuoti prieš tokį neapdairumą. Į jo karščiavimąsi buvo atsakyta šypsenomis. Elgetoms, luošiams, sužalotiems buvo griežtai uždrausta artintis prie kelio, kuriuo važiuos princesė; ta proga Getė parašė eilėraštį prancūzų kalbą apie Kristų ir ligonius bei luošuosius, bet, kažkokiam prancūzui sukritikavus kalbą, greit jį numetė į šalį.

Marija Antuanetė įvažiavo į miestą stikline karieta. Getė matė ją šnekučiuojančią su savo palydovėmis. Perdavimo cere-

---

[1] Laisvanoriškos dovanos *(pranc.)*.

[2] Iliuzija, optinė apgaulė. 1787 metais Jekaterinai II keliaujant po pietų Rusiją, jos favoritas G. A. Potiomkinas pristatė kaimuose dekoracijų, kurios turėjo pademonstruoti to krašto suklestėjimą.

monijos jis nematė, tai buvo didžiai iškilmingas aktas su visu simbolišku *ancien regime*[1] ceremonialu: Austrijietė turėjo iki siūlo galo nusirengti prieangy, tik po to, aprengta iškilmių drabužiais, galėjo peržengti sieną tos šalies, kurioj po dvidešimt dvejų metų bus apmaukšlinta marškiniais ir vežėčiose nuvežta ant ešafoto, o paskui nuoga įmesta į duobę.

Getė, tartum susijęs ypatingais ryšiais su nelaimingąja karaliene, kurią matė tenai dar jauną kvailutę mergaitę, anksčiau už kitus pajuto žemės drebėjimą. „Vėrinio afera",[2] didysis skandalas revoliucijos išvakarėse, jam neatrodė pikantiškas farsas, kaip daugeliui jo amžininkų; jis įžiūrėjo čia baisią reikšmę; vėliau dramoje „Didysis Kofta" mėgino išreikšti šias mintis; mulkis kardinolas Roanas, svarbiausias personažas, yra tas pats, kurį Getė studentas matė celebruojant mišias.

Bet aną šiltą 1770 metų pavasarį jis be jokių simbolinių nuojautų vaikšto po iliuminuotą miestą, pilną žmonių, merginų, pasipuošusių vokiškais ir prancūziškais apdarais; sunkūs, barokiniai vyskupo Roano rūmai skaisčiai nušviesti, taip pat ir prefektūra, senoji rotušė su savo gotiškais frontonais ir vinkliais, išoriniais koridoriais — o viršum visko švytėjo katedros bokštas, nupliekstas fakelų ugnies, kuri liepsnojo naktyje ir buvo matoma toli anapus Reino.

Iš pradžių Getė matė tik katedros bokštą, nuo kurio atsiveria platus reginys; terasoje jis su draugais geria ir raižo savo pavardę smiltainyje, kurio rausvi atspalviai žvilga dienos šviesoje. Strasburgo katedra yra pirmasis didžiosios architektūros pastatas, su kuriuo susidūrė Getė; Frankfurto katedra, tegu ir labai garbinga imperatorių karūnacijos vieta, buvo ne kažin kokios vertės; ji liko neužbaigta, nors kadaise ir planuota tokia, kaip Ulmo ar Kelno. Getei labiausiai patiko katedros kontūrai vakare, prieblandoj, „kai daugybė fragmentų susiliedavo į vientisus masyvus ir šie, paprasti ir didingi, stovėdavo prieš mano sielą ir džiaugsmingai atskleisdavo savo galią, versdami gėrėtis ir kartu pažinti! Tada man neaiškioj nuojautoj nušvisdavo didžiojo meistro genijus..."

---

[1] Senasis režimas *(pranc.)*.

[2] Aferistė grafienė La Mol, ilgai viliojusi Marijos Antuanetės vardu pinigus ir papuošalus iš naivaus kardinolo Roano, buvo sugauta ir teisiama. Ši byla atskleidė dvaro korupciją ir sukompromitavo karalienę.

Po kelerių metų himnu „Apie vokiečių architektūrą", parašytu nauju genijų stiliumi, jis išaukštins katedrą ir Ervimą fon Šteinbachą, kurį laikė jos statytoju. Getė prilygina jį Albrechtui Diureriui, kurio šlovė, niekada neišblėsusi, kaip tik tada vėl buvo atgaivinta daugely straipsnių. Jis šlovina laisvumą, gryną jausmą, visa, kas joje šiurkštu, nežabota, bet gyva. Čia pat šlovina ir laukinių meną, lyg koks ankstyvas fovistų pirmtakas, atmeta ir niekina tai, ką buvo išmokęs iš Ezerio ir ko vėliau pats mokė kitus visą savo amžių. Griausmingai suskamba nacionalinis akcentas, garsiai skelbdamas: „Tai vokiečių architektūra, mūsų architektūra! Italai savos neturi, dar mažiau turi kuo girtis prancūzai!"

Apie prancūzų gotiką jis nieko nebuvo girdėjęs, bet prancūzai ir patys nedaug apie ją težinojo. Italai tikrai vadino gotiką „vokišku menu". Apskritai niekas negalėjo anuomet apžvelgti to daugialyčio pastato, apvainikuoto bendru „gotikos" vardu. Tiesa, buvo ginčijamasi dėl to, kaip atsirado smailūs skliautai, ir būdinga, kad Herderis pabirų lapų rinkiny, antrašte „Apie vokiečių būdą ir meną", kuriame buvo ir minėtas Getės straipsnis, kaip priešnuodžius paskelbė ir vieno italo studiją, kur šaltai, matematiškai ir visai blaiviai tyrinėjama smailų skliautų statika, lyginant su apvaliais skliautais ir antikiniais išgaubimais. „Gotiškasis" žmogus dar nebuvo atrastas, o iš gotiško meno pastebėtas tik toks išnašus ženklas, kaip katedros bokštas. Getė neatkreipė dėmesio net į skulptūras; ir vėliau Naumburge jo akis neužkliuvo už fundatorių figūrų. Kažin, ar jis būtų supratęs Strasburgo koloną su angelais ir apskritai figūras virš portalo, jeigu kas nors jam būtų jas parodęs. Tokios figūros, kaip *Ecclesia*[1] ar *Synagoge*[2] — šiandien laikomos gotikos esme — suvoktos gerokai po Getės, o išgarsėjo dar daug vėliau. Sudėtinga katedros ir bet kurios gotikinės bažnyčios statybos istorija yra daktarinių darbų problema. Ir pagaliau, kas Strasburgo katedroj „vokiška", kas „prancūziška", ar net pietų prancūzų įtaka — tai nacionalinės interpretacijos ir nacionalinio nusistatymo reikalas. Viduramžiai mąstė kitokiomis kategorijomis ir turėjo kitas priklausomybės sąvokas: pavyzdžiui, tokias kaip „ordinas" ar statybos cechų tradicijos.

---

[1] Bažnyčia *(lot.)*.
[2] Sinagoga *(lot.)*.

Getė neatrado „gotikos", kuri šen bei ten ėmė darytis mada ir buvo mėgdžiojama ypač Anglijoj kaip viena iš „egzotiškų" keistenybių šalia kinų, japonų ir persų architektūros. Pavyzdžiui, kur nors parke buvo renčiami gotiški griuvėsiai arba tokiam kolekcionieriui, kaip Horacijus Valpolis, statomas visas gotiškas namas kaip originalaus skonio ženklas. Ir Getė žavėjosi katedros bokštu, kadangi jautėsi esąs originalus genijus, jėga, galinti sukurti kažką panašiai didinga. Piktai svaidydamas žodį „vokiškas", jis, Herderio pamokytas, norėjo pasakyti: „Dabar *mūsų* eilė!"

Gal Strasburge jo mintys dar nebuvo tokios drąsios, bet jau ruseno miglota nuojauta. Vėliau, darydamas apmatus savo gyvenimo aprašymui, užrašuose šiuos metus jis pažymėjo šūkiu „Iš gelmių kylantis vokiškumas". Visai teisingai. Bet Getė neiškyla vienu dramatišku šuoliu iš gelmių, kurių vandenys taip maloniai jį skalauja. Jis vaikšto į prancūzų teatrą, o Strasburgo prancūzų teatras labai geras. Čia statomas Didro, Ruso „Pigmalionas". Getė mato įžymius aktorius Rasino ir Kornelio veikaluose. Savo dienoraštу užsirašo Voltero eilutes, citatas iš Ruso, kurios patvirtina jo nuomonę, kad pirmapradės nuodėmės sąvoka esanti nesąmonė. Jis lanko ir šokių pamokas, mat, Strasburge daug šokama: užeigose už miesto vartų ir pylimų, privačiuose užmiesčio vilų baliuose, žiemą maskaraduose, kur verda gyvenimas: „Padorios moterys eina tenai tik su kaukėmis ir nešoka, bet mergšės ir pasileidėlės, kurių Strasburge nors vežimu vežk, ateina ir be kaukių. Dažnai čia jas vienas ir tematai; tai koktus reginys, ir toji nedorybė kiek tauresnės prigimties žmogui kelia tikrą pasibiaurėjimą. Man rodos, tokį įspūdį jis turėtų daryti ir princui", jaunajam Karlui Augustui, kurio auklėtojas rašo šį veidmainišką laišką jo motinai hercogienei į Veimarą. Mat, ir jaunasis Veimaro sosto įpėdinis turi pirma pasitobulinti Strasburge.

Baliuose ir dideliuose maskaraduose Getė retas svečias. Apskritai šokiuose jis didelės pažangos nedaro, nors abi dailios šokių mokytojo dukrelės labai juo rūpinasi; užtat po pamokos su jomis užmezgamas flirtas. Jis baigiasi pavydo scena tarp abiejų seserų ir magišku aktu: Liucinda prieina prie jo, suima už galvos, pabučiuoja ir meta užkeikimą kiekvienai, kuri po to jį bučiuos: „Nelaimė po nelaimės per amžių amžius". Nors visa tai skamba kaip novelė, tačiau šis užkeikimas turėjo galios ne

tik artimiausiu laiku, bet visą Getės gyvenimą. Nė viena jo meilė nebuvo laiminga. Ir pats Getė, jei tikėsime jo žodžiais, niekada nebuvo laimingas: gal kokias keturias savaites būta laimės, sako jis septyniasdešimt penktaisiais savo gyvenimo metais, prisiminęs praeitį.

Vis dėlto jau Strasburge jos būta bent keli mėnesiai. Apie tai liudija tų metų laiškai. Jis gyvena lengvą ir malonų gyvenimą, turi gerą kompaniją, daro išvykas ir lankosi apylinkių užeigose, pvz., „Žaliojo medžio" užeigoj, kur po atviru dangum kareiviai šoka su savo merginomis. Strasburgo kariškiai irgi buvo lengvasparnė publika ir žygiuodavo gatvėmis kone šokio žingsniu pagal Gretri operečių melodijas. Pulko vadas Maksas fon Cveibriukenas išlaikė vieną Paryžiaus operos šokėją, kuriai suteikė grafaitės de Forbach titulą — pagal vieną savo dvarą Elzase. Keliaudamas po apylinkes iki pat Lotaringijos, Getė matė keletą tokių didikų dvarų: milžinišką rūmą Caberne, kur jam leidžiama pagarbiai pasižiūrėti į pietaujantį kardinolą Roaną — tai toks simboliškas ikirevoliucinių laikų paprotys. Kardinolas buvo garsus gurmanas, tad leisdavo ir pavaldiniams truputį pasidžiaugti jo malonumais. Kasyklos, šachtos; čia Getė išgirsta ir vieno verslininko, pramonės kūrėjo pavardę; tai buvo Ditrichai, sena Strasburgo šeima, kuri nusivylusi pasitraukė iš miesto politikos ir metėsi į naują veiklą.

Po apylinkes jis jodinėja raitas, su keliais draugais, kurie visur turi giminių. Getė jau šiek tiek sustiprėjęs, suaugęs vaikinas, nebe toks gležnas kaip pradžioj. Ir iš kelionės į Sarbriukeną jis rašo, visai kitokiu tonu: „Kokia laimė, kai tavo širdis lengva ir laisva! Drąsa stumia mus į sunkumus, į pavojus; bet dideli džiaugsmai pasiekiami tik didelėmis pastangomis. Tai, tur būt, svarbiausia, ką galima pasakyti prieš meilę: sako, kad ji daranti žmogų narsų. Niekados. Kai tik širdis suminkštėja, ji darosi silpna. Kai taip karštai daužosi krūtinėj, kai tau gniaužia gerklę ir tu stengies sulaikyti ašaras, bet jauti nesuprantamą džiaugsmą, kai jos teka! O, tada mes tokie silpni, kad mus galima supančioti ir gėlių pyne, ne todėl, kad kažkokių burtų galia ji yra stipri, bet todėl, kad mes bijome ją sutraukyti."

Tai nuojauta, kurią jis išsako laiške vienai Kornelijos draugei, dar pridėdamas sveikinimą kažkokiai „Frencei, kad aš vis dar priklausau jai". Neįmanoma susekti visų tų merginų, kurias jis garbina kaip tolimas mylimąsias. Jis tikrai nėra pernelyg

„minkštas", ir gėlių pynės jo nesupančios. Toks ano amžiaus stilius, tradicinis žaidimas; kartais iš to gimsta eilėraštis. Būsima eilėraščio nuotaika dvelkia ir toks gamtos aprašymas: „Vakar mes jojom visą dieną, buvo jau vakaras, kai prijojom Lotaringijos kalnus, kur žemai, gražiame slėny teka Saras. Kai žvelgiau į dešinę tolyn viršum žalios lygumos, kai upė, tokia pilka ir rami, tekėjo prieblandoj, o kairėj virš manęs kabėjo sunki bukų miško tamsa, kai aplink juodas uolas tarp krūmų tyliai ir paslaptingai nardė žvilgantys paukšteliai, tada mano širdis taip pat nuščiuvo, kaip ir gamta..."

Getės gyvenime visados yra laikotarpis, tarsi pasirengimo stadija meilės pergyvenimui, jis tartum nusiteikia tam ir derina stygas. Ir jos staiga suskamba. Senatvėje jis dažnai visai sąmoningai susidarydavo tokią nuotaiką. Čia, Strasburge, jis kol kas dar tik flirtuoja kaip seniau Leipcige arba rašo protingus laiškus į Frankfurtą. Vėliau įvyksta kažkas rimta,

FRIDERIKĖ

Per vieną tokią išvyką užstalės draugas Veilandas pristato jaunąjį Getę savo giminaičiams, išgyręs jų vaišingus ir malonius namus: tėvas gražaus ir turtingo Zezenheimo kaimo pastorius — kaimas maždaug per dieną kelio nuo Strasburgo — motina maloni ir kadaise, matyt, buvusi labai graži, dukterys ir dabar gražios, be to, namai visados pilni giminių: pusseserių, pusbrolių, seserėčių. Tai nėra asketiška klebonija, anaiptol, čia jaunimas šoka, žaidžia fantais, išdykauja, mylisi, persirenginėja, sėdi lapinėje arba eina pasivaikščioti toli į mišką ar prie Reino; tėvai labai dosnūs, čia visi gauna sočiai pavalgyti ir išgerti.

Getė, visados linkęs į mistifikacijas, žengia į tuos namus persirengęs — dedasi vargšu teologijos studentu; jis ligi pat savo amžiaus galo pasakos skaitytojams šią „Zezenheimo idilę" visaip kaitaliodamas, nuolatos eidamas slėpynių. „Pasikartojančiais atspindžiais"— palyginimu iš „Spalvotyros"— jis vadina anuos vaizdus; tai įvairiausi lūžiai, imitacijos, spinduliavimai ir „troškimas įkūnyti visa, ką dar galima išgauti iš praeities".

Ilga kaimo gatvė, bažnytėlė ir pastoriaus namas. Jis išrodo visai kaip kaimo gryčia, fachverko statinys, labai panašus į greta stovinčią didelę daržinę, kuri tebėra išlikusi iki šiol. Kai svečiai atvyksta, šeima „lauke". Tik tėvas sėdi prie stalo ir svarsto, kaip perstatyti namą, kaip kadaise ir Getės tėvas; matyt, ir jam tai buvo viso gyvenimo svajonė, niekados neįgyvendinta. Pastorius Brionas kilęs iš Normandijos hugenotų šeimos; štai dėl ko dukters šviesios kasos. Tuo pačiu metu, kaip ir siuvėjas Getė, Brionų šeima turėjo palikti Prancūziją ir apsigyventi čia, „svetimoj provincijoj", be to, reikėjo pereiti į liuteronų tikėjimą, nes Strasburgo teologijos fakultetas buvo griežtai ortodoksinis.

Vos tik svečiai peržengia slenkstį, tėvas, nekreipdamas į juos per daug dėmesio, iškart užveda kalbą apie savo puoselėjamą planą. Jaunasis studentas, tariamai teologas, atidžiai klausosi, o netrukus jiedu jau kalbasi kaip seni pažįstami; Getė domėjosi architektūra, mokėsi piešti ir tuojau nubraižo senukui smulkų naujo namo eskizą, tuo pelnydamas jo palankumą visam bendravimo laikui. Įbėga vyresnioji duktė, linksmai išdykaudama, ir vėl išdulka pro duris; paskui iš lauko ateina antroji, lėčiau, ant rankos šiaudinė skrybėlaitė, „vokiški" drabužiai, trumpas sijonas, iš po kurio matyti „dailios kojytės", šviesios, ilgos iki pat kelių kasos, riesta nosytė. Mėlynos akys žvelgia labai ramiai. Pusbrolis Veilandas pasisveikina, pasisveikina ir kolega iš Strasburgo; svečiai čia ne naujiena. Ateina motina, vyresnė sesuo, jaunesnė, sūnus, visa šeima; visi valgo, geria puikų Elzaso vyną. Friderikei liepiama truputį palinksminti svečius iš miesto, ji sėdasi prie spineto, dainuoja ir groja, ne per geriausiai, gal kokius romansus, kuriuos anuomet dainuoja visi: „Aš mylėjau tik Izmeną, o Izmena tik mane", labai smagi straksinti melodija, ir šiek tiek dviprasmiška frazė, kuri po to seka: „Bet su širdgėla liūdna palikau tada tave..." Spinetas išsiderinęs, bet mergaitė neima į galvą; ji nuleidžia dangtį ir sako: „Eikim verčiau laukan, ten aš padainuosiu Elzaso ir šveicarų dainelių, tos tai bent skamba!" Svečiai pasilieka ligi vakaro, lig nakties, vaikštinėja visi mėnesienoj. Friderikė kalba, ir jos šnekose nieko nėra „mėnesieniško", jos aiškios kaip diena, ji linksmai piešia visą tą mažą pasaulėlį, kuriame gyvena. Ji tuojau įtraukia tą liekną vaikiną su tamsiai rudomis akimis į daugybės savo pusbrolių ir kaimynų ratą, o jis darosi vis tylesnis. Jis pasilieka nakvoti svečių kambary antrame aukšte, miega neramiai, ir rytą rūpestingai persirengia,— pakaks vaidinti vargšą teologą. Dabar jis labiau nori būti jaunu ponu Gete ir atrodo „labai dailiai". Tik antakius patrina — degintu kamščiu — kad jie labiau suseitų virš nosies ir darytų jį panašesnį į akiplėšą mediką Mejerį, kuris yra „mįslė",— taip vadinami žmonės su tokiais antakiais — ir, be to, padūkęs nutrūktgalvis.

Taip viskas prasideda ir taip tęsiasi. Šeima priima jį kuo maloniausiai į savo tarpą, o tremtiniui, kokiu jis nuolatos jaučiasi, jauki namų aplinka, šeimos ratas visuomet svarbi sąlyga ir meilės reikalams. Friderikė ateina ir išeina su „gražiausiais rožiniais skruostais", kuriems nereikia jokių pieštukų ir kamš-

čių; tai netrukus bus apdainuota žodžiais „rausvas pavasarinis oras". Slėpynės, persirenginėjimai, sugavimai ir paleidimai, visokiausi pokštai ir išdykavimai; Gėtė pasakoja, kaip kartą vyresnioji, smarkesnė sesuo Saliomė iš juoko griūva į žolę. Tai ne asketiško pastoriaus namai.

Vakarais visi sėdi prie koklinės krosnies ir žaidžia fantais, kurių išpirkimas visados duoda progos bučkiui. Vienas tokių žaidimų vadinasi „Jei lapė stips". Kaip ir Leipcigo dainose, lapė visados yra vienas populiariausių meilės simbolių, rodos, dar neatrastas psichoanalitikų. Tekstas truputį mįslingas:

Lapė stips — kailis liks,
Jei gyvens, tai pasens,
Jei gyvens — lai gyvena,
Jei pastips, lai sau stimpa,
Niekas su kailiu jos neužkas.
Štai kokia jai garbė!

Žaidėjai perduoda vienas kitam rusenantį, ką tik užpūstą vaškuotą dagtį. Kiekvienas turi berte išberti burtažodį; katram besakant liepsnelė išblėsta, tas duoda fantą. Ir tai netrukus pavirs eilėraščiu, kuriame tokia Dorilė duoda poetui žvakę, o ši ne užgęsta, bet suliepsnoja, apsvilina jam akis ir veidą, ir ugnis plyksteli jam virš galvos.

Šita lapė pas mane
Taip gražiai atgijo.

Jie šoka alemandą, anuomet dar laikomą kaimišku šokiu, kur reikia suktis ir partnerę galima stipriai prispausti prie krūtinės; visos kaimo merginos mėgsta šį šokį, Friderikė irgi, bet jai tuojau patariama taip nešėlti; jos šiek tiek silpni plaučiai. Na, tai galima su vyresniaja seserim Saliome; su ja Gėtė keliauja į gretimą kaimą, kur aptinkami „smagūs muzikantai". „Šokom su vyresniąja Sekminių antrą dieną nuo antros valandos popiet ligi dvyliktos nakties, be jokios atvangos, tik su keliom pertraukėlėm, kai valgėm ir gėrėm", rašo jis senjorui Zalcmanui. „Verta buvo bent pamatyti mane, visą pasinėrusį į šokį."

Jis užsimena turįs truputį karščio, kurį šokdamas užmiršęs. Ir kalba apie melancholiją, kuri jo niekados neapleidžia. „Jei galėčiau pasakyti: esu laimingas, būtų geriau, negu visa kita."

Ir pagaliau: „Mano galva kaip ta vėtrungė prieš audrą — vėjai vis keičiasi, ir aš pagal juos", arba: „Aš esu čia pakeleivis... Pasaulis toks gražus! Toks gražus! Jei žmogus mokėtų džiaugtis! Aš kartais nirštu dėl to, o kartais skaitau sau pamokančias paskaitas apie *šiandien*, apie tą mokslą, kurio taip reikia mūsų laimei ir kurį retas etikos profesorius supranta ir nei vienas nesugeba gerai perteikti..." Arba, visados Zalcmanui, patikimajam: „Atvažiuosiu, o gal ir neatvažiuosiu, gal — tą aš galėsiu geriau pasakyti, kai viskas praeis, ne dabar. Lyja lauke ir viduj, biaurūs vėjai šiurena palangėj vynuogių lapus, o mano *animula vagula*[1] kaip ta vėtrungė ant bažnytėlės bokšto, sukis ir sukis, ir taip visą dieną... O, be to, aš jau keturiomis savaitėmis vyresnis, tai apie mane daug sako..."

Keturios ar penkios savaitės pastoriaus namuose, toj kaimo gryčioj; kiek kartų po to lankytasi, tiksliai susekti neįmanoma; vieną kartą jis atsiunčia vizitinę Kalėdų kortelę: „Aš greit atvažiuosiu, jūs mano auksiniai vaikučiai", jie sėdės prie ugnies, pins vainikėlius, raišios puokšteles ir „bus kaip tikri vaikai". Paskui iš Strasburgo atsiunčia išmargintą gėlėmis karietą su saldumynais, kuriuos parūpina gerasis Zalcmanas, jie turi „pasaldinti veidus, kurie pastaruoju metu nebe tokie, kaip anksčiau".

Neaišku, kokius veidus reikia nuskaidrinti, gal Friderikės motinos, kurią Getė vadina „supratinga" ir kuri tikriausiai ėmė nerimauti. Jaunasis studentas jau gan ilgai „vaikščioja" su dukterim, o kas toliau? Kaip toli apskritai nueita? Dėl to buvo ilgai ir karštai ginčytasi, net juokinga. Viename laiške Getė rašo Zalcmanui: „Bet aplink mane nėra perdaug šviesu, mažytė visą laiką liūdna ir sirguliuoja, dėl to situacija darosi nepatogi. Nekalbant jau apie *conscia mens* ir, deja, ne *recti*[2], kurią nešiojuos savy. Bet čia vis dėlto kaimas..."; tuo iš tikrųjų aiškiai ir studentiškai be užuolankų pasakyta, kad čia, šiaip ar taip, kaimas, papročiai kaimiški, padorūs. Getė, be abejo, rašė dar aiškiau, laiškai vėliau iš Zalcmano palikimo atsidūrė Strasburgo bibliotekoj, o paskui, įsikišus Brionų palikuonims, buvo sunaikinti, bet gan vėlai; dar Richardas Demelis bandė juos išgelbėti, bet draugas jam pranešė, kad laiškai dingo. Tačiau

---

[1] Nepastovi dvasiūkštė *(lot.)*.
[2] Apie, deja, negryną sąžinę *(lot.)*.

gelbėti nebuvo ko, nebent visai nereikalingą šeimos svajonę, legendą, o taipogi ir Getės legendą, kuri nori primesti jam sunkiausius sąžinės priekaištus, išlikusius net ligi „Fausto" laikų. Anų metų laiškuose nieko panašaus nėra. Ten tik minima *animula vagula,* arba vėtrungė, galva kaip vėjarodė „vėjams keičiantis".

Vis dėlto net „Kūryboj ir tikrovėj", kur Friderikė pavaizduota kaip žaviausia ir garsiausia jaunystės meilė, Getė neįstengė visiškai nutylėti tos paslapties. Tai viena grakščiausių jo mistifikacijų: „Mus palikdavo vienus, kaip apskritai anuomet buvo priimta", žinoma, kaime. Tik lauke Friderikė pasirodo, kokia tikrai yra. Ji bėgioja kaip stirna, jos judesių lengvumas labiausiai išliko Getės atminty. Jie vaikšto vienu du, atsiskyrę. Keliauja toli. Lanko draugus ir pažįstamus, net kitapus Reino. Plaukia valtimis į Reino salas, ilgas, tuščias, truputį sulaukėjusias seklumas, kurias sudaro anuomet dar nereguliuoto, plačiai po lygumą išsikėtojusio Reino atšakos. Tenai prie laužo kepa žuveles, „ir gal čionai, jaukiose žvejų lūšnelėse, mes būtume pasilikę ilgiau, negu dera, jei ne biaurybės Reino uodai, kurie po kelių valandų mus iš ten išvijo".

Žodžiais „ilgiau, negu dera" Getė visados nusako meilės santykius, kuriuos atsainiai nori pridengti.

„Apie šį nemalonų dalyką, kuris sudrumstė vieną gražiausių išvykų, kada atrodė, jog sulig pavykusia kelione mylinčiųjų jausmai kyla iki begalybės,... kada mes per anksti nelauktai ir ne laiku grįžom namo...",— apie tai Getė piktažodžiaudamas šneka su pastorium. Jau vien uodai griaunantys jo tikėjimą dievu. Senasis pastorius subara jį ir pareiškia, kad uodai ir kiti parazitai atsiradę tik po nuopuolio; Getė į tai: nusidėjėlių porai išvaryti iš rojaus sodų nereikėjo angelo su ugnies kardu, prie Tigro ir Eufrato tikriausiai buvo uodų.

Senasis pastorius šypsosi ir grįžta prie savo planų. Ką gi kitą reiškia tas slaptai įžūlus žaidimas nuopuoliu ir pirmąja žmonių pora, jei ne norą tylius sąžinės priekaištus paversti uodų įkandimais. Tai žaidimas ugnimi, kurio žaisti Getė nesiliauja ir šešiasdešimt metų sulaukęs.

Beveik negailestingai, bet labai daug atskleisdamas, jis rašo

toliau: „Rimtesnį ir pakilesnį malonumą teikė kiekviena diena ir visi metų laikai šioje puikioje šalyje. Reikėjo gyventi tik dabartim, kad galėtum visa širdim pajusti tyro dangaus giedrą, tos derlingos žemės grožį, tuos malonius vakarus, šiltas naktis. Šalia mylimosios ar jos artumoj." Jis vis karščiau aprašinėja gamtovaizdį, kuris susilieja su Friderikės asmeniu ir jį perauga, ir galų gale po trumpos audros danguje atsiranda dviguba vaivorykštė — pati puikiausia, spalvingiausia, bet ir greičiau nykstanti už visa kita.

Audra, kurią jo vėtrungiška prigimtis jau seniai nujautė, greit praeina: dar vienas apsilankymas iš Strasburgo. Getė matė seseris mieste, atvykusias į svečius pas savo giminaičius, turtingus miestelėnus. Čia jos su savo trumpais vokiškais sijonėliais pasirodė ne vietoj, suvaržytos, anot jo, „kaip tarnaitės". Jis jau įnikęs į savo disertaciją. Tėvas spaudžia. Reikia baigti mokslą ir tą meilę, iš kurios nieko nebus. Ko gero, sužadėtuvės? Ar pagaliau vedybos? Jis niekados apie tai negalvoja,— pirmą ir vienintelį kartą rimtai siūlė savo ranką, tik būdamas septyniasdešimt ketverių metų. O dabar joja tenai dar kartą. „Bijojau audringos scenos", to jis bijojo jau ir tada, kai jos buvo atvykusios į Strasburgą. Sėdėdamas ant žirgo, jis dar kartą paduoda jai ranką — labai simboliškas gestas; daugiau nieko nebeatsimenąs, „tai buvo nesmagios dienos, kurios man neišliko atminty". Atminty išliko jojimas naktį, atsisveikinimas pirmajame tikrai getiškame eilėrašty, „Sutikimas ir atsisveikinimas".

Aš nuėjau, tu nulydėjai
Mane liūdnom liūdnom akim.

Jis toks sutrikęs, o gal tyčia mėto pėdas, kad net sukeičia žodžius: „Tu nuėjai, aš nulydėjau..." Paskui vėl grąžina jiems pirmykštę tvarką, nes tik tokia tvarka ir atitinka tikrovę.

Anuo metu gimsta ir daugiau eilėraščių, kurie padeda jam atsipalaiduoti nuo Ezerio amūriukų, o pirmoji meilės audra, nors ir greit praūžus, išbraukia iš jo poezijos postringavimą apie tai, kas slypi po vestuvine uždanga. Tik vieną kartą jis dar pažaidžia senomis anakreontiškomis dekoracijomis: iš Strasburgo atsiunčia Friderikei savo ranka išmargintą kasny-

ką: smulkūs rožių žiedai ir lapeliai, žaismingai paberti ant plono kaspino tarp jaunų pavasario dievų. Čia, beje, labai neatsargiai, dviprasmiškai pridurlama:

Tu apie mane svajoji,
Duoki ranką man tvirtai!
Te ši juosta nuostabioji
Mus sujungia amžinai!

Ir čia, jausdamas šiokį tokį sąžinės dygsėjimą — uodų įkandimus — netrukus pakeičia antrą eilutę: „Duoki ranką man laisvai!"

Bet „Gegužės dainoj" jis nieko netaisė, čia tiesiog apdainuojama žemė, saulė, žiedai ant kiekvienos šakelės, meilė tarytum ryto debesėliai, gaivūs laukai žiedų kvapuos, čia posmai liejasi vienas per kitą iki pat galo, kur šlovinama jaunystė ir džiaugsmingas ryžtas naujoms dainoms ir šokiams. Merginai, kuri visa tai įkvėpė, jis sušunka:

Mane pamilus,
Laiminga būk!

Friderikei Brion, tur būt, skaudu buvo tai skaityti, jeigu ji iš viso tą eilėraštį skaitė. Jos gyvenimas nebuvo laimingas.

Bet ji rūpestingai išsaugojo visus tuos posmelius, kuriuos neištikimasis barstė aplink: eiles, įrėžtas buko kamiene, prisiminimus iš žaidimų fantais ar kokį šūksnį ankstyvą rytą iš svečių kambario. Tai *bigliettos*, kaip Getė juos vadino Leipcige, ne eilės, jis ir nedėjo jų į savo rinkinius; tik daug vėliau tie posmai išvydo dienos šviesą „Zezenheimo dainų knygoj", įtartinai suredaguoti ir sumaišyti su kito įsimylėjėlio ir garbintojo eilėmis.

Mat, netrukus po atsisveikinimo nuo žirgo, blyksteli vienas tų keistų, pasikartojančių atspindžių, kurie paliečia Friderikę. Poetas Lencas Zalcmano rately Strasburge susipažino su Gete. Jis girdėjo apie Friderikę, matė ir laiškus, ir eiles. Anuo metu jis genialus pradedantysis ir ne prastesnis už Getę įsijautimu, nervingu jautrumu. Apleistoji jį traukia. Getės žodžiais tariant, ji turi tam tikrą *hautgout*[1], Getė taip sakė apie Vinkelmaną: „Čia taip pat, kaip su žvėrienos kepsniu, išrankiam gomuriui jis daug skanesnis truputį senstelėjęs, negu visai šviežias."

---

[1] Pikantiškumas *(pranc.)*.

Lencas nuvažiuoja į Zezenheimą, meilinasi Friderikei, kuri anaiptol dar nepamiršo studento; Getė netgi kaltino Lencą, neva šis ketinęs „pagrobti" jo laiškus ir suniekinti jį Friderikės akyse. Lencas, egzaltuotos prigimties ir gal jau paliestas vėlesnio pamišimo, grasina nusižudyti, jeigu Friderikė jį atstumsianti, ir laiškuose į Strasburgą giriasi: *veni, vidi, vici.* Ir kartu rašo apie tą nelaimingąją gražiausius eilėraščius, kurie labai dažnai buvo priskiriami Getei, net ir žurnale „Iris", kuris paskelbė pirmuosius Getės eilėraščius, jie buvo pažymėti Getės inicialais, o „Zezenheimo dainų knygoj" įdėti šalia jo eilių, atskiri posmai net įterpti į Getės eiles. Bet čia Friderikės asmuo ryškiai iškyla dar kartą, ir visai kitokiu atspindžiu, negu ją pažino Getė. Lenco eilėse Getė pasirodo kaip raitelis, kuris ką tik išjojo. Friderikė, debesyse sklandanti dvasia, apkabina jį dar kartą:

Ar atspėsi, kas esu?
Džiaukis, Gete, nes žinai,
Kad aš tavo amžinai.

Štai Lencas mato ją kambarėly prieš veidrodį,— ji vis dar puošiasi Getei, pina kasas, taisosi juodą taftinę prijuostę:

Rusena tarsi žiburys
Paveikslas to žmogaus, kuris
Atėjo ir nuo tos dienos
Užbūrė jauną širdį jos.
Nors bruožai blausūs jo, deja,
Bet žodžiai skamba širdyje,
Ir didis džiaugsmas tų dienų,
Tikrovė praeities sapnų.

Nesvarbu, ką ten dar išdarinėjo paklaikęs, aiškiaregis Lencas — kaip teologijos kandidatas jis tėvo Briono bažnyčioj sakė ir savo pirmąjį pamokslą — jo eilės piešia gilesnį apleistosios paveikslą, negu Getė savo anuometiniuose eilėraščiuose, kuriuos jis ir laikė tik prologu „naujoms dainoms".

Dar kartą, paskutinį, Getė atvažiuoja čia 1779 metais, keliaudamas į Šveicariją. Jis jau labai nutolęs nuo Strasburgo laikų. Praėjo ne keturios savaitės, kaip anuomet, bet aštuoneri metai; per tą laiką jis turėjo visą eilę mylimųjų ir dabartinei, Šarlotai fon Štein, rašo — tai irgi reikšminga,— jog kraštovaizdis jį pa-

veikė daug stipriau, negu susitikimas su mergina. „Žilvičiai vis dar žvilga sidabru. Švelnus, malonus dvelkimas visame krašte. Vynuogės kas žingsnis, kas diena vis gražesnės. Kiekviena kaimo gryčia skęsta kekėse lig pat pastogės, kiekvienam kieme didelė apgerbėjusi lapinė. Vėjelis minkštas, drėgnas, šiltas, ir širdis kaip ta vynuogė pritvinksta brandos ir saldumo. Reinas ir ryškios kalnų keteros tiesiog ranka pasiekiamos, miškai, pievos, į daržus panašūs laukai nešė žmonėms palaimą, o man teikė džiaugsmą, kokio seniai nebejaučiau." Paskui kone pasimėgaudamas sako: „Antroji šeimos duktė kadaise mane mylėjo labiau, negu buvau to vertas, ir labiau už kitas, kurioms aš išeikvojau daug aistros ir buvau ištikimesnis; turėjau ją palikti tokią valandą, kada ji vos nemirė; ji subtiliai nutylėjo tai, ką dar jautė iš anų metų ligos, ir nuo pat pirmos akimirkos, kai mudu taip netikėtai, kone kaktomušom, susitikom ant slenksčio, parodė tiek švelnumo ir nuoširdumo, kad man pasidarė visai gera. Turiu pasakyti, kad ji nė menkiausiu prisilietimu nemėgino sužadinti man kokių senų jausmų. Ji vedžiojo mane po visas altanas, turėjau tenai sėdėti, ir buvo taip gera!"

Jis pasilieka nakvoti, tėvai irgi „nuoširdūs". Atsisveikinant visų veidai malonūs, taigi: „Aš vėl ramia širdim galiu minėti šį žemės kampelį ir gyventi taikoj su man atleidusiomis sielomis."

Zezenheimas tik vienas jo pasaulio kampelis. Ilgus metus jis visai užmirštas, apie Friderikę nieko nebegirdėti, kol rašydamas „Kūrybą ir tikrovę" poetas grįžta prie Strasburgo laikų: kaip ir daugelio eilėraščių planus, kuriuos ilgus dešimtmečius brandino savy, taip jis išsaugojo ir šį pergyvenimą, „jis visados meiliai bangavo mano sieloj daugelį metų". Dabar iš jo gimsta dailus kūrinys, labai meniškas. Įvadu į šį epizodą jis pasirenka literatūrinę reminiscenciją — Oliverio Goldsmito „Veikfildo pastorių" (iš pradžių jis ir Gretchen tragediją ketino pradėti palyginimu iš „Manonos Lesko"). Jam atrodė, kad tokiai idilei anglų rašytojo romanas bus geriausias prieštaktis; vargu ar jis gerai beatsiminė „Veikfildo pastorių", nes šis vienu atsikvėpimu parašytas darbelis buvo greičiau kriminalinė apgavystės istorija, negu idilė; pavadinimas „Suvedžiota pastoriaus dukrelė" būtų labiau tikęs.

O Getė pradeda, iškilmingu himnu šlovindamas protestantišką „Veikfildo stiliaus" klebonija ir kaimo pastorių prilygindamas

žyniui ir karaliui. Vaikams duoda vardus iš Goldsmito romano. Bet po to jį pagauna stipresnis, taip ilgai jame gyvenęs vaizdas. Nesvarbu, ką jis ten išleido, pridėjo ar pakeitė: Zezenheimo Friderikė tapo vienu gražiausių moterų paveikslų jo kūryboj. Tokia ji tučtuojau rado atgarsį, prasidėjo Friderikės kultas. Zezenheimas pasidarė piligrimų vieta, ir galų gale po šimto metų šią dėkingą temą dar pasigavo operetė, įvesdama supersentimentalų motyvą. Friderikė sąmoningai atsisakiusi Getės, nes nenorėjusi gadinti jam būsimos genialaus poeto karjeros. (Leharo „Friderikė"). Tai ne per toliausia nuo tų kelių, kuriais gana anksti pasuko ir Getės garbintojai bei tyrinėtojai. Jie nukeliavo į Zezenheimą, kur nieko iš šeimos nebebuvo likę, jie knaisiojosi — vieno iš jų pavardė tikrai buvo Štoberis[1] — ir visa tai dar Getei gyvam esant. Dar kraupiau: kai išėjo pirmieji „Kūrybos ir tikrovės" tomai, nelaimingoji Friderikė tebegyveno — vieniša senmergė mažame Badeno kaimely. Ji buvo prisiglaudusi pas savo brolį po labai liūdno gyvenimo, kurio stotys tiksliai nebesusekamos; pagal gandus ji turėjusi kūdikį, kurį atidavusi į prieglaudą, pati su seserimi maitinosi, prekiaudama kaspinais — net šiurpas ima, prisiminus rožių kasnyką. Yra išlikę keletas jos eléraščių iš albumo ir laiškų brolėnui, kurį ji guodžia meilės reikaluose: „Yra ir kitų merginų, su kuriomis tu rasi nusiraminimą — jums, jauniems ponaičiams, tas taip lengva!"

Gal ji ir skaitė Getės knygą, bet paskutiniais savo gyvenimo metais apie jį niekados nekalbėjo.

Pasikartojantys atspindžiai siekia dar toliau. Getė nieko nežinojo apie vėlesnį Friderikės gyvenimą ar jos mirtį. Bet sukruto pirmieji tyrinėtojai. Jie aplankė pastoriaus namus, dar tebegyvenančią jaunesniąją seserį. Vienas toks strasburgietis rašytojas Engelhartas nori išleisti knygelę „Getės jaunystės paminklai Strasburge"; jis matė laiškus Zalcmanui. Išgirdęs apie tai, Getė rašo jam laišką. Tas laiškas tai diplomatijos ir įtikinėjimo meno šedevras. Jis apeliuoja į „patikimo žmogaus moralines pažiūras" ir džiaugiasi, kad šis uždavinys pateko kaip tik į tokias rankas. Bet toliau sako: „Kai dėl nurodytų popierių, negaliu duoti sutikimo juos skelbti, tiesiog protestuoju prieš tai." Siedamas su „Kūryba ir tikrove", aiškina: „Visiems patiko, kaip aš aprašiau savo buvimą Strasburge ir jo apylinkėse,

[1] Stöbern — knaisioti *(vok.)*.

ir tą skyrių, kiek žinau, supratingi skaitytojai visados priima su ypatinga simpatija. Bet šį poveikį gali sudrumsti be sąryšio pateikta tikrovė."

Maža to: suprasdamas, kad autoriui sunku atsisakyti tokio pasisekimą žadančio projekto, jis eina dar toliau. Kaip papirką siūlo „gražios formos, viduje paauksuotą taurę", iš kurios pats gerdavo prie stalo. „Taigi ją ketinu tamstai padovanoti ir pasirūpinti, kad joje būtų išgraviruota gavėjo ir siuntėjo pavardė ir anuometinė bei šiandieninė data." Taurė nebuvo išsiųsta. Popieriai liko Strasburge, kol Brionų šeimos palikuonys pasirūpino jų dingimu, padedami kažkokio bibliotekininko, taip pat teologo, kuris suprato jų skrupulus.

Dar vienas piligrimas, filologijos profesorius Nekė iš Bonos, stengėsi atskleisti paslaptį, atliko tyrinėjimus Zezenheime ir savo užrašus nusiuntė Getei. Šis atsako visiškai seno žmogaus stilium, „pasikartojančio atspindžio" metafora išdėsto viską devyniuose punktuose, lyg tai būtų koks optinis reiškinys. Visai aplenkdamas merginos asmenį, kurią dar mato tik iš tolo kitų sielų atšvaituos, jis kalba apie jam dabar rūpimus daiktus: „Matydami, kad pasikartojantys moraliniai atspindžiai ne tik atgaivina praeitį, bet pakelia ją aukštesniam gyvenimui, prisiminsime entoptinius reiškinius, kurie neišblėsta, atsimušdami į daugybę veidrodžių, bet ima dar labiau švytėti; taigi turėsime simbolį to, kas daug sykių kartojosi ir kasdien kartojasi menų ir mokslų, bažnyčios ir net politikos pasaulio istorijoj."

Bet Friderikė nėra tik „menų" ir literatūros reiškinys. Nenorime į ją žiūrėti tik kaip į asmenybę, kuriai Getė rašė pirmąsias visiškai laisvas eiles, arba kaip į stiprų pergyvenimą, kuris drauge su kaltės jausmu paliko ir poetines nuosėdas Fausto ir Gretchen asmeny, kaip tat būna cheminėj reakcijoj. Tai žmogaus gyvenimas. Šokių mokytojo dukters užkeikimas jos gyvenimą palietė daug baisiau, negu galima numanyti iš Getės novelistinio epizodo. Mesdami žvilgsnį į aukas, kurios lydi Getės gyvenimo kelią, mes to nelaikome „be sąryšio pateikta tikrove", kuri „supratingam skaitytojui" drumsčia vaizdą. Nuo to jis nepasidarys nei „kaltesnis", nei mažesnis. Bet Lencas, tegu jau ir anuomet truputį pamišęs, žmogiškai, tiesiai ir teisingai pasakė apie tą, „kuris atėjo ir užbūrė jauną širdį jos".

DAKTARAS GETĖ, ARBA TEISĖS MOKSLŲ LICENCIATAS

Tėvas pabarė ir reikalavo baigti brangias studijas, kurioms štai jau ketveri metai eikvojama pusė didelių šeimos pajamų. Jis labiausiai troško, kad sūnus, kaip ir jis pats kadaise, galėtų pateikti spausdintą daktaro disertaciją. Getė ėmėsi darbo, jeigu vadinsime tai darbu; jis vadovavosi Herderio teorijomis apie originalų genijų. Su pagalbininku, kuris visų pirma turėjo nušlifuoti lotynų kalbos stilių — grakšti lotynų kalba tokiam rašiny buvo daug svarbiau už turinį — jis per kelias savaites sukurpė darbelį bažnytinės teisės tema, pasirinkęs sau pačią svetimiausią sritį, kokią tik begalima įsivaizduoti.

Rašinys yra dingęs; jame, atrodo, buvo įrodinėjama, kad valdovas turįs teisę nustatyti tikėjimo formą ir tuo būdu užkirsti kelią visiems religiniams kivirčams. Šis teiginys lyg ir turėjo patikti Strasburgui, kur autoritetai buvo itin gerbiami. Bet Getė, matyt, prikamšė ten visokių neortodoksinių minčių, pavyzdžiui, dešimtį dievo įsakymų traktavo ne kaip tikruosius Izraelio tautos įstatymus, bet kaip tam tikras apeigas. Šiaip ar taip, dekanas darbą atmetė ir atidavė į archyvą kaip netinkamą publikacijai. Getė dėl to per daug nenusiminė. Jam buvo pasakyta, kad galima viešai apginti tam tikrą skaičių tezių ir šitaip gauti licenciato laipsnį, kuris duoda teisę verstis advokatūra. Su draugų pagalba greitomis buvo surašytos „56 positiones juris"[1]. Jas beveik galima laikyti studentiška išdaiga — šalia kitų, kiek specialesnių, randame tokius teiginius: „Teisių studijos yra pačios kilniausios iš visų", arba: „Bemoksliai ir neišmanantys teisių negali būti teisėjais." Viešas disputas lotynų kalba taipogi buvo linksma pramoga draugų rately. Dorasis Lerzė, kaip oponentas,

[1] „56 teisės mokslų tezės" *(lot.)*.

ėmė po truputį kibti, bet Getė ėmė juoktis ir sušuko jam vokiškai, nors tai buvo griežtai draudžiama: „Man rodos, tu nori tapti man Hektoru, brolau!" Vietoj nepavykusio daktarato dabar broliškai buvo atšvęstas licenciatas. Strasburgo universiteto spaustuvininkas Heicas, kurio firma dar ir šiandien tebegyvuoja kaip rimta leidykla, atspausdino tezes ant kelių lapų ir nusiuntė Getės tėvui. Tarėjas nepatenkintas padėjo jas šalia svarbiųjų savo tomų *in quarto*. Šiaip ar taip, Getė guodėsi tuo, kad Strasburgo licenciatas Vokietijoj „beveik" lygus daktaratui ir leidžia verstis advokato praktika. Tad ateity jis šauniai vadinsis daktaras Getė, kol taps slaptuoju tarėju Gete. Niekas nereikalavo įrodymų, ir net pirmoji jo raštų laida, kurią po ketverių metų Berlyne išleido perspausdinėtojas Himburgas, buvo pavadinta „Dr. Getės raštai". Anuomet su tuo perdaug nesismulkinta.

Vienas Strasburgo profesorius kitą dieną po disputo rašė savo ekskolegai į Marburgą apie tokį studentą Getę iš Frankfurto, kuris mėginęs Strasburge apginti daktaro disertaciją. Bet fakultetas parodė žinąs, kas yra tvarka. „Prisigraibstęs visokiausių žinių ir ypač tam tikrų mesje Voltero gudrybių, jaunuolis norėjo pateikti darbą, antrašte „Jesus autor et judex sacrorum".[1] Beje, jis tenai perša mintį, kad Jėzus Kristus nesąs mūsų religijos įkūrėjas. Šią religiją jo vardu sukūrę kiti išminčiai! Be to, krikščionių religija esanti ne kas kita, kaip sveika gyvenimo išmintis, ir taip toliau. Bet mes buvome tokie malonūs, kad uždraudėm jam spausdinti šį šedevrą, o jis po to, šiek tiek norėdamas parodyti savo panieką, surašė pačias primityviausias tezes, maždaug tokio lygio, kaip ši: „Įgimtoji teisė yra tai, ko gamta moko visas gyvas būtybes." Draugai iš jo pasijuokė, ir jis išvažiavo..."

Ne visi Strasburgo profesoriai taip niekinamai žiūrėjo į jaunąjį studentą. Be anatomijos ir chemijos, Getė dar šiek tiek domėjosi ir šalies istorija, pervertė visų didžiai vertinamą Šepflino „Alsatia illustrata", milžinišką foliantą apie šalies ir miesto istoriją. Vėliau tokių foliantų, pavyzdžiui, puikią Mafejaus knygą apie Veroną, jam teko matyti Italijoj, juose buvo sukaupta tokia gausybė vaizdinės ir faktinės medžiagos, ypač antikvarinio pobūdžio, kokios niekas daugiau niekados nebepateikė. Šepflino mokiniai patarė Getei kreiptis į jų mokytoją. Jie sten-

---

[1] Jėzus-autorius ir šventųjų teisėjas *(lot.)*.

gėsi patraukti kiekvieną jaunuolį, kuris teikė šiokių tokių vilčių kaip „gera galva" ir vienaip ar kitaip galėjo būti naudingas; iš tų jaunų aristokratų, kurie važiavo į Strasburgą, norėdami įgauti čia išorinio blizgesio, nebuvo ko tikėtis. Taigi imta skatinti ir šį elegantišką miestelėnų vaiką iš Frankfurto. Pagalvok! Gal Prancūzijos valdininko karjera? „Vokiečių kanceliarijai" Versalyje reikia žmonių! Jo studijų draugas Lerzė iš tikrųjų tenai dirbo, pasivadinęs Lersé.

Getė atsisakė. Ir ne tik dėl šūkio „kylantis vokiškumas". Jis buvo opus. Ne kartą girdėjo, kad tokiai karjerai negana elegantiškos frizūros ir idealios aprangos *à la mode,* kad čia būtina pati tobuliausia, be jokių tarmybių prancūzų kalba. Net ir tas didysis Šepflinas, savas žmogus Versalyje, nebuvęs šiuo atžvilgiu visai be priekaištų, tai ir nulėmė Getės apsisprendimą. Bet jis apskritai nenorėjo susirišti nei vedybomis su dailia kaimo mergina, nei miglota kokios nors tarnybos perspektyva. Jis norėjo būti originaliu genijum, kaip jį vaizdavosi Herderis. Tai, aišku, nebuvo karjera, bet tai buvo gyvenimo jausmas, ir Getė dabar įžengė į tokį periodą, kur jo gyvenimą lėmė jausmai, nuotaikos, kaprizai ir net — filisterių akimis — keistenybės.

Be didelio graudulio jis atsisveikino su draugais. Jo aplanke buvo dienoraščiai, pilni knygų pavadinimų, kurias ketino perskaityti, o paskutiniai sakiniai jau liudijo apie planuojamas dramas, tokį „Cezarį", kur Sula, žiūrėdamas į jauną, šalia jo augantį originalų genijų, sako: „Prakeikimas, kai šalia tavęs auga toks berniokas ir tu visu kūnu jauti, kad jis tave pranoks." Tai galima interpretuoti ir kaip Getės santykį su Herderiu. Arba: „Tai velnio vaikas. Kai reikia, jis gali būti pagarbus, tylus ir dėmesingas, ir kai reikia, nuleisti akis ir reikšmingai linkčioti galva." Tokį maždaug turime įsivaizduoti tą teisės mokslų licenciatą: savimaną ir atidžiai klausantį. Ir Cezaris, visai kaip Getė, sako: „Tu žinai, man greit viskas nusibosta, o visų pirma pagyros ir nuolaidumas. Taip, Servijau, norėdamas tapti ir likti tikru vyru, aš visada trokštu didelių, pagarbos vertų priešų." Servijus nusičiaudi. Cezaris: „Į sveikatą, Augure! Ačiū tau!"

Parsivežė keletą rūpestingai atrinktų eilėraščių, mažuosius *bigliettos* jis paliko Zezenheime. Keletą lapų su liaudies dainomis, per išvykas „nuklausytų iš seniausių moterėlių lūpų". Jis

užsirašė ir „Tyrų rožele", kuri, visai menkai tepakeista, įėjo į jo raštus; pakeitimas turėjo slaptą prasmę, nes paskutinis posmas liaudies dainos buvo toks:

Ir nulaužė įžūliai
Jis rožytę rausvą.
Ji subadė jį giliai,
Bet iš laimės atlaidžiai
Jis užmiršo skausmą.

Čia buvo ir daina apie „Jaunąjį grafą", irgi neištikimybės tema, apie pavydų vaikiną, apie plepų vaikiną, apie tamsiaplaukę Anerlę,— iš viso geras tuzinas, bet retai kada toks mažas sąsiuvinėlis turėjo tokį didelį poveikį. Keletą tų kūrinėlių Herderis vėliau įdėjo į savo „Liaudies dainas", kurios sukėlė pirmąją susižavėjimo bangą liaudies kūryba, romantinis liaudiškumo kultas išplito tik po ketvirčio amžiaus, pasirodžius „Stebuklingajam berniuko ragui". Bet tai jau buvo žvilgsnis į praeitį, į viduramžius, dažnai net sauvališkai apdoroti ir liaudiškai stilizuoti dalykai. Getė rašė tai, ką pats girdėjo dainuojant, ir liaudies melodijoms taikė savo sukurtas eiles. Kas ligi šiol buvo skirta raiškiam deklamavimui, dabar virto daina. Tai laikytina vokiečių dainos gimimo data, dainos, kuri taip nepakartojamai suklestėjo lyrikoj ir muzikoj, ir net jos pavadinimas vargu ar turi atitikmenį kitose literatūrose; ir anglų kalboj vokiečių daina vadinama „the lied".

1771 metų rugpiūčio mėnesį Getė grįžta namo, pačiame vidurvasary, įdegęs, stiprus,— apie kosulį nebėra kalbos — pasitikįs savim, išpuikęs. Maince jis dar priglobė kažkokį mažą pipirą, pasimetusį arfininkų vaiką. Su juo parvažiuoja į Didžiąją Hiršgrabeno gatvę ir pareiškia ketinąs šį vaiką globoti, tegu gyvena viename mansardos kambarių. Turi įsikišti motina, nes tėvas ne per daug džiaugiasi tuo valkatų vaiku. Getė visados buvo linkęs globoti tokius vaikus, dažnai mėgino juos auklėti — nelabai sėkmingai,— ir lepinti; tai gilus ilgai nevedusio ir vedybų vengiančio žmogaus instinktas.

Bet tėvas tikrai džiaugėsi, kad dabar pagaliau prasidės tvarkingas gyvenimas. Žinoma, karjeros miesto valdyme nėra ko tikėtis; neseniai mirė senelis Tekstorius, ir jo sūnus — Frank-

furte labai tvirtai laikomasi šeimyninės politikos — gavo senatoriaus vietą. Taigi pagal įstatymus jo sūnėnui Getei valstybės tarnyboj vietos nebeliko. Getė prašo leidimo verstis advokatūra. Savo pareiškime išdidžiai nurodo esąs pasiruošęs „svarbesniems uždaviniams, kuriuos visavaldančioji ir garbingoji vyresnybė kada nors maloniai teiksis jam patikėti".

Advokatui reikia kontoros, ir tarėjas Getė, laimingas, kad dar kartą rado šiokį tokį užsiėmimą, labiausiai rūpinasi jos įrengimu. Rašymo darbams pasamdomas geras kanceliaristas, draugams ir pažįstamiems taipininkaujant, jaunam advokatui pavedamos kelios bylos; užregistruota jų apie trisdešimt, dauguma klientų Frankfurto žydai. Pirmoj byloj jis turi ginti sūnų nuo tėvo pretenzijų; priešingosios pusės advokatas — Getės jaunystės draugas Morsas, kuris anais laikais vadino Volfgangą boksuotis ir palaikė jį skystakošiu. Dabar vaidmenys pasikeitė. Ugningai, ironiškai, kandžiai puola Getė savo priešininką; teismas duoda jam įspėjimą. Jam labai greit visa tai atsipyksta, bylas jis perduoda tėvui, o paskui ir kitiems advokatams. Taip ir baigiasi Getės juristo karjera.

Savo mansardoj, greta pamišėlio įnamio, kuris retkarčiais kai ką perrašinėja, Getė įsikūrė kitą kontorą; bylos paliktos apačioj pas tėvą. Bet šis labai domisi ir naujuoju sūnaus darbu; tiesiog nuostabu, kaip šis jau gerokai susenęs žmogus dar kartą atgyja. Jis nė iš tolo nemėgina raginti ar versti sūnų uždarbiauti; taip pat, kaip ir bylas, jis peržiūri iš Strasburgo parsivežtus rankraščius, susega juos, kaip kadaise klijuodavo sūnaus piešinius, apvedžiodamas juos plonomis linijomis. Tai kultūringas hobi, visai tinkamas jaunam elegantiškam vyrui; iš pradžių tėvui vargu tai atrodė daugiau, negu hobi. Bet kodėl neatspausdinus tų rankraščių? Getė delsia. Jis nepatenkintas savimi ir Frankfurtu, tai tik užkampis, tinkamas „gal tik paukščiams perėtis, šiaip ir perkeltine prasme *spelunca,* vargana skylė. Dieve, gelbėk mane iš tos mizerijos, amen." Jį dar tebeslegia Herderio asmenybė: „Visa mano esybė sukrėsta", rašo jis, atsakydamas į vieną labai aštrų, pašaipų mokytojo laišką, arba kone maldauja: „Herderi, Herderi, likite man, kuo esate... Jeigu man lemta būti Jūsų planeta, tai būsiu, mielai, ištikimai. Būsiu mielos žemės mėnulis..." Herderis jį vis bara, kalba apie Getės „žvirblišką" būdą, vadina jį geniu, kuris tik stuksena aplink. „Genys nėra prastas paukštis",— ginasi Getė. Jis dar tebėra griežtoj mokykloj.

Galvoje sūkuriuoja Strasburgo planai, dramos, Šekspyro minėjimui skirta kalba, straipsnis apie katedrą, vertimai iš Osiano, eilėraščiai, Sokratas, Cezaris, Prometėjas, gal jau ir kokios nors Fausto idėjos, antika, senoji Vokietija. Į rankas jam atsitiktinai patenka viena sena knyga, „Geco fon Berlichingeno, vadinamo Geležine ranka, gyvenimo aprašymas", išleista Niurnberge prieš keturiasdešimt metų. Po teisybei tai gana skurdi asmenybė: kilmingas pakelės plėšikas ir mušeika iš tamsiausių smunkančios riterijos laikų, ne ką geresnis už dorąjį plėšiką Johaną Hiubnerį iš Jungo-Štilingo pasakojimų: Olia — žirgas, raitelis! Po to jis užmuša raitelį ir paima žirgą. Taip ir Gecas tyko pakelėse piniguočių pirklių, pralobusių iš prekybos prieskoniais, kada garbingas riterių luomas vis labiau skursta ir nebesiskiria nuo prasčiokų: Olia — karieta, raiteliai! — ir po to jie užmuša raitelius ir paima karietą. Jis paskelbiamas už įstatymo ribų, dukart, bet tai nedidelis daiktas, pati imperija nusmukusi, paskendusi smulkiųjų valdovų kivirčuose, imperatorius bejėgis ir eikvoja jėgas, puoselėdamas bekraščius pasaulinės hegemonijos planus, siekia Vengrijos, Italijos, Skandinavijos, kariauja ir su arkivyskupais, su šalies kunigaikščiais, visi kovoja su visais, dažniausiai mažais būreliais, keli ištikimi kareiviai — jau jėga, visur mielai sutinkama; vienose tokiose kautynėse Gecas netenka dešinės rankos, mat, įsigali velnio ir vieno juodaskvernio išrastas parakas ir verčia šarvuotus raitelius iš balno. Bet jis, Gecas, paskutinysis riteris — taip pat vadinamas ir jo imperatorius Maksas — sukyla dar kartą. Jis nusikala geležinę ranką, kelia ją aukštyn ar trenkia kokiam priešginai į žabtus. Su tuo geležiniu kumščiu jis tampa legenda, ir tokį jį mato Getė — stiprų vyrą, „tikrą vokietį", teisingą žmogų, naivaus, tartum iš medžio išskobto veido, kietagalvį mulkį. Žodis „naivus" anuomet jam skamba pakiliai, pagal Herderio teorijas jis reiškia „pirmykštis", arba „miglotas", kalbant apie jausmą, instinktą. Getė įsikimba į šitą istoriją apie visai betikslius žygius, kuriuos gan šmaikščiai pasakoja klastingas senis Gecas, įžeisto žmogaus tonu, kad pamintos jo senų seniausios įgimtos teisės, neva kovojantis už teisybę, gal net už imperiją ar imperatorių. Pažvelgus atgal po dviejų šimtų penkiasdešimt metų, visa tai atrodo spalvinga, grubu, grubus ir to vyro žodynas, kai jis plūsta savo priešus liuteriška vokiečių kalba: vieną grafą, kuriam skelbia karą, laiške vadina vyno statine, pagyrų puodu, o, be to, bailiu, kuris, šaukiamas kovon, lenda

į patalus ir dedasi ligoniu, stengdamasis išnešti sveiką kailį. Geco atžarumas uždega Getę, jis pats labai atžariai ir maištingai nusiteikęs. Fone — neramūs laikai; iš vienuolynų bėgantys vienuoliai, valstiečių karo liepsnos: Odenvaldo valstiečiai, kurie išsirenka savo vadu prasčioką riterį; Gecas prisideda prie jų, kol tiki pergale, o kai patenka į bėdą, gudriai tvirtina, kad jį privertę; bajorui, kaip savo luomo žmogui, skiriamas garbingas areštas, o negarbingi valstiečiai žiauriai nubaudžiami — tegu žino, kad priklauso tam luomui, kurį jiems paskyrė dievas.

Ir dar imperatorius, kurį Getė pažįsta iš Diurerio medžio raižinių kaip didį menų globėją, vyriško profilio ir valdovo akimis. Iš teisybės Maksimilianas greičiau buvo amžinas jaunuolis, niekados visiškai nesubrendęs, romantikas soste; jo sostas niekur neturėjo pastovios vietos, tai buvo keliaujanti dvaro stovykla; margas gyvenimas su turnyrais, medžioklėmis, dailyraščio pratybomis, iš kurių kilo vokiečių raštas,— fraktūra, jo patvariausias paminklas, be to, dar alpinizmas Tirolio kalnuose, kur pagaliau nuo šv. Martyno uolos imperatorių turi nukelti angelas, mat, jis beviltiškai įstringa, kopdamas į šią viršukalnę. Joks angelas nepadėjo jam nusileisti nuo politinių viršukalnių, kur jis nuolatos pasiklysdavo ir beviltiškai įstrigdavo. Romantiškas yra jo gyvenimo romanas „Baltasis karalius", prie kurio rašymo jis pats prisidėjo. Pasaulis jame suskirstytas pagal heraldines spalvas: baltas karalius kariauja su mėlyna, su žalia, su pilka sąjunga, su ruda draugija, su valstiečių sąjunga, kurios keisčiausias vėliavas šiandien pavadintume raudonomis.

Visas tas margas pasaulis, visa, kas dar iš jo yra likę, senasis karūnacijos blizgesys, gatvės su smailiastogiais namais iš Maksimilijano laikų, rūpestis išlaikyti Šventąją Romos imperiją —„ir kaip ji dar laikosi?"— sakoma „Fauste"— visa tai susilieja į vieną spalvingą paveikslą. Getę žavi to pasaulio vaizdingumas. Grubumas. Sodrumas. Įvairovė. Jis tariasi iš Šekspyro pasimokęs, kad dramoje tvarka nesvarbu. Scenas galime kaitalioti, kaip tik nori, jos gali būti ir vos kelių eilučių. Nėra reikalo sukti galvą dėl „istorinės tiesos", kurios niekas nė nežino. Nėra ko rūpintis, kad istorinis Gecas senatvėj visai taikingai ir gudriai kaire ranka parašė pasiteisinimą — Getė jį garbingai numarina, geležine dešine simboliškai rodantį į ateitį: Laisvė! Laisvė! Kilnusis, taurusis žmogau! Vargas šimtmečiui, kuris tave atstūmė! Vargas ainiams, kurie tavęs nepripažins!

Jis tai parašo per kelias savaites vienu atsikvėpimu ir perskaito seseriai. Iš pradžių tai spalvoti paveikslai, dialogizuota kronika. „Epinis teatras" dar nebuvo atrastas, bet Getė visai nuosekliai pjesę pavadina „Gotfrido fon Berlinchingeno su geležine ranka istorija, dramatizuota". Įvedami asmeniški pergyvenimai, pridėta meilės istorija, demoniškai graži moteris, kokių Getė pats visados labiausiai saugojosi. Slaptasis teismas. Nuodai ir žudynės, čigonų choras — vėliau toks dažnas operoj. Šeimyninės scenos, vaikai, kurie vograuja kaip tas mažasis arfininkų vaikas, pastaruoju metu patyliukais kažkur išvežtas. Lengva išskaičiuoti šio kūrinio trūkumus. Tai dar tik pirmasis neįsipareigojantis eskizas. Sukritikuotas, labiausiai Herderio. Getė jį labai greit perdirbo. Vėliau jis „Gecą" dar kartą perdirbo, pritaikydamas scenai. Teatrui buvo prigaminta dar daugybė variantų.

Jau šis jo pirmagimis liudija, kad Getė niekados nebaigia savo kūrinių. „Tapsmas" jam visados svarbiau už „buvimą". Ir jis visados jaučiasi turįs baisiai daug laiko, visados tikisi prie to darbo kada nors sugrįžti, kai papūs palankus vėjas. „Tu taip elgies, tartum visi mes gyventume po tris šimtus metų",— pasakė jam kartą Lavateris. Tokia yra jo pagrindinė nuotaika, nepaisant visų depresijų. Anuomet, rašydamas „Gecą", jis nemanė gyventi šimtą metų. Bet tarė, kad prieš jį dar labai ilga diena.

Dar vienas daiktas: jis iš pat pradžių negalvoja nei apie teatrą, nei apie publiką, nei apie estetines problemas. Jis pats stato sceną, kur vyksta veiksmas. Tai visados buvo nuostolinga jo dramų poveikiui, bet kartu teikė joms tokį ryškų getišką akcentą. Ir tas „Gecas" toks pilnas gyvybės, jėgos ir kūrybos, kad žmonės niekados nesiliovė juo domėtis. Čia Getė, kaip ir „Fauste", kur atsiranda „didžiosios ir mažosios dangaus šviesos", nešykštėjo įspūdingiausių efektų: nakties scenos miške, dainos, batalinės scenos, niūrus kerštas, intymybės — viskas paleista į darbą. Gal jis ir neturėjo „sceninės nuovokos", bet jau ir čia dvidešimt ketverių metų pradedantis dramaturgas su nuostabia intuicija pataiko ten, kur reikia.

Jis pataiko ir į savo laikmečio širdį. Tas jam ne visados sekėsi, o mažiausiai labai dideliuose kūriniuose. Bet lemiamais gyvenimo momentais jis su didele jėga sugebėjo nepaprastai tvirtai suvokti ir išreikšti savo meto nuotaiką. Tai ne tik laimė ar atsitiktinumas, kaip neatsitiktinis ir tas faktas, kad tam tikrais

momentais jis sutinka kaip tik tą žmogų, kuris jį paskatina, kaip tik tą mokytoją ar bendradarbį, kaip tik tą mylimąją. Tai esminė jo talento, jo genijaus dalis. Jis moka pasirinkti ir atmesti — du didieji didelio menininko kriterijai. Tuščias darbas apgailestauti, kad jis neparašė savo „Cezario" ar „Mahometo". Iš visų planų jis nutarė pasirinkti „Gecą" ir pasirinko teisingai.

Laiko nuotaika: pamėgimas „gelbėti" dideles, nesuprastas praeities asmenybes ir ištisas epochas. Lesingas savo kelią pradėjo, pasirinkęs taip pat „gelbėtojo" vaidmenį. Viduramžiai visuos kraštuos, Anglijoj, net ir Prancūzijoj iškyla naujoj šviesoj. Net prietarai, feodalų vaidai, kumščio teisė, taip ilgai išjuokiami kaip „tamsiųjų" šimtmečių požymiai, kuriuos pavyko išnaikinti, dabar vėl pagarboj — tai reakcija prieš šaltą nuogą apšvietą. Negi ir kumščio teisė? Taip, Osnabriuko vyskupijos sindikas Justas Mezeris, didžiai garbingas žmogus, ne šiaip koks jaunas karštakošis, ką tik paskelbė ta tema straipsnį. Jis rašo: „Tegul bailiai istorikai už vienuolyno sienų, apsidraudėliai mokslininkai ir mėmės ją smerkia ir niekina, bet kiekvienas žinovas privalo gėrėtis dvylikto ir trylikto šimtmečio kumščio teise, kaip aukščiausio stiliaus išmone, o mūsų tauta turėtų gerai pastudijuoti šią didžią epochą." Tai buvo lyg ir raginimas parašyti „Gecą". „Reikėtų pažinti genijų ir dvasią, kurie reiškėsi ne tik akmeny ir marmure, bet ir pačiame žmoguje, ir jo jausmams bei jėgai suteikė tokio taurumo, kokį mes šiandien vargiai begalim įsivaizduoti." Tai Mezerio žodžiai, ir jis visai ne romantikas, jis žymus valstybės veikėjas siauroj aplinkoj. Jis priduria: „Vienas kitas atsitiktinis plėšikavimas yra niekis, palyginti su tais niokojimais, kuriuos neša mūsų dabartiniai karai..."

Taigi padūkėlio Geco rankraštis baigtas. Jis perrašomas ir išsiuntinėjamas draugams. Herderis raukosi; anot jo, Šekspyras sugadinęs mokinį, bet iš esmės jis čia kritikuoja tą Šekspyrą, kokį perteikė pats jaunam, dar gležnam Getei. O Getė vis dar jaučiasi netvirtas šalia „saulės" — Herderio — ir tuojau sėda perdirbinėti kūrinio. Jam vis dėlto pikta, kad yra traktuojamas kaip žvirblis ar genys. Bet jis labai greit moka nutraukti santykius su žmonėmis, kurie jau atidavė jam savo duoklę. Taigi vieton Herderio dabar ateina kitas skatintojas, ragintojas, rėmėjas — Merkas iš Darmštato.

Tas irgi aštrialiežuvis. Jis geba be atodairos prieštarauti ir, panašiai kaip Herderis, nesivaržydamas laido kandžius sąmo-

jus. Jis dažnai buvo vadinamas savotišku Mefistu ir laikomas šio personažo „prototipu"; tai netiesa, nes Mefistas tai Getė pats, viena jo dvilypės prigimties pusė. Getė jį vaizduoja kaip išstypusį, liesą vyrą, smailanosį, skvarbiomis pilkomis akimis, kurių žvilgsny buvę kažkas „tigriška". Senatvėj jis tam jaunystės draugui negailestingai prikišo jo nepavykusį gyvenimą; nevykėliams jis visados buvo negailestingas. Iš teisybės Merkas tepasiekė menką karinio tarėjo vietą, tai yra, tapo karo intendantūros tarnautoju ir tą darbą dirbo labai nerūpestingai. Be to, jis dar buvo žurnalų bendradarbis, kunigaikščių komisionierius, supirkinėjantis jiems graviūras ir piešinius, patikėtinis, kuris rašė laiškus Getei, Vilandui, Herderiui, nevykęs spekuliantas, kurio įvairūs komerciniai sumanymai žlugo vienas po kito. Ligotas, prasiskolinęs ir nusivylęs savo nevykusiu gyvenimu, jis pagaliau nusišovė. Pačius vertingiausius ir geriausius jo laiškus Getė, matyt, sudegino, nors jie esą „kupini nepaprastos drąsos, grubumo ir sviftiškos tulžies, bet parašyti su tokia užgaulia jėga, kad aš net dabar nenorėčiau jų skelbti, turiu juos arba sunaikinti, arba išsaugoti ateičiai kaip ryškų slaptų mūsų literatūrinių kivirčų dokumentą". Nusprendė, deja, sunaikinti.

Vis dėlto liko dar tiek, kad galime susidaryti šiokį tokį Merko vaizdą. Jis rezonierius, kokių būdavo senose pjesėse, ir jo pamokslavimas dažnai yra taiklesnis už sentimentalias pagrindinių veikėjų tiradas. Beviltiškai jausmingoje epochoje jis yra tas, kuris, išgirdęs svaičiojant, sako „et!" Ir kartu jo ausis ir akis labai jautri tikroms vertybėms, ar tai būtų žmonės, ar meno kūriniai. Jis nėra Herderio tipo apsigimęs valdovas nevykėlis. Jis žino, kad neturi tikro kūrėjo dovanos. Bet jis padeda, dirba su kitu, ragina, jei reikia, it replėmis ištraukia — tikras pagalbininkas sokratiško „pribuvėjos meno" prasme. Tokios natūros literatūrai kartais duoda daugiau, negu miglotų, sibiliškų frazių barstytojai; jos retai įvertinamos, ir Getė savo senam draugui taipogi labai šaltai tepadėkojo. Senatvėje Merkas jam buvo tik truputį įkyrėjęs naujienų šaltinis, Darmštato korespondentas, kuris, aišku, perduodavo į Veimarą aibes paskalų, teikė aukštajai ponijai pikantiškų istorijų, norėdamas išblaškyti visada juos persekiojantį nuobodulį. *Pudenda* ir *scandalosa*[1], kurių tam mūzų dvarui niekados nebuvo gana.

[1] Gėdingų ir skandalingų *(lt.)*.

Merkas ir Darmštatas; tai pirmoji Getės stotis kelyje į šlovę. Ir vėl mažas dvarelis, miesčiukas su raudonais apvalainais smiltainio rūmais centre ir „didžiąja šalies grafiene" Karolina. Mažytis kultūros centras toj Vokietijoj, kuri neturėjo nei politinės, nei dvasinės sostinės; ši tradicija Darmštate išliko ligi šiol. Skurdi šalis, skurdus dvaras, penkios kunigaikštytės vaikšto su kartūninėmis suknelėmis; viena jų, Luiza, vėliau taps Veimaro hercogiene ir Getės bendrakeleive ligi pat žilos senatvės. Šalies regentė buvo grafienė, nes grafas — jo irgi būta — tai *absentee landlord*[1], jam labiau patiko gyventi Pfalco miestely Pirmazense, kuris anuomet, kai valdovų šeimų nuosavybė buvo neįmanomai išsklaidyta, priklausė tolimam Darmštatui Hesene. Čia jis vedė keisčiausią gyvenimą, tačiau žmonės anais laikais atleisdavo valdovams ne vieną kvailiojimą. Dviem pirštais spinetu komponavo karinius maršus, kartais po tris šimtus per dieną, Merko liudijimu, iš viso sukūrė jų 52 365, jis vedė tikslią buhalteriją. Jo aistra buvo dvasių regėjimas ir žaidimas kareiviais. Šalies pajamos, atsiunčiamos jo tarėjų, tam ir išeidavo, ir kadangi gyvų kareivių jam buvo maža, jis it vaiduoklių prisistatė aplink aibes pieštų uniformų, visokiausių tautybių. Su grafiene, kurią retkarčiais aplankydavo, jis susilaukė penkių dukterų ir trijų sūnų. Kad būtų linksmiau, į Pirmazensą parsiveždavo iš Prancūzijos meilužių, kurios rijo likusias valstybės pajamas. Kai joms reikėdavo duoti kraitį, grafas nusiųsdavo jas į Darmštatą. Viena jų, piktai susibarus su savo sultonu, buvo įkišta į kalėjimą, bet vieną rytą gudriai užsikrovė ant galvos krepšį su skalbiniais, lyg nešdama juos balinti, ir pabėgo, nors ilgai buvo gaudoma.

„Dvare prastai valgydina,— rašo vienas svečias, vėliau tapęs kunigaikščiu Hardenbergu,— ir viskas labai nevalyva. Karininkai ateina apsirengę bet kaip, su auliniais batais ir pan.; dvaro kavalierių nėra; viską atlieka karininkai, kai kurie iš jų primena senus kapralus."

Bet šis skurdas, kaip vėliau ir Veimare, turi savo gerų pusių. Dvaras negalėjo laikyti italų operos, kaip Drezdenas, Berlynas, Viena ar Manheimas. Kai reikėjo muzikos, orkestre kartu su kitais muzikantais grojo ir valdovo vaikai. Nebuvo didelio teatro; užtat šalies grafienė susirašinėjo su Volteru, Helvecijum, Grimu

[1] Negyvenantis namie dvarininkas *(angl.)*.

ir Prancūzijos gerbėju Fridrichu. Šis, tur būt, jai vienintelei iš moterų išreiškė savo pagarbą, pastatydamas ant jos kapo urną, kurioj šlovina jos vyrišką sielą. Yra žinoma,— ir tas turėjo pasaulinės reikšmės politinių pasekmių — kad jis visados sakydavo, jog Europą valdo tik „kekšės", prie jų priskirdamas ir Mariją Terezę.

Šiame mieste, šiame dvare karo tarėjas Merkas buvo tarsi koks faktotumas. Jis buvo kilęs iš seniai čia įsikūrusios vaistininkų šeimos, iš kurios vėliau — deja, per vėlai visados finansinių bėdų prispaustam Johanui Heinrichui — atsirado pasaulinė chemijos firma „Merck". Vaistininkas buvo svarbus asmuo miesto gyvenime ir anuomet dar ne toks keistuolis ir atsilikėlis, kokį Getė atvaizdavo poemoje „Hermanas ir Dorotėja" šimtmečio pabaigoj. Jis buvo nedidelis pasaulio ar apylinkės naujienų centras, patarėjas ir patikėtinis kai kuriais dažnai intymiais atvejais; jis daug siūlų laikė savo rankose, pas vaistininką, kaimyniškai besišnekučiuojant, buvo geriamas jo paties darbo likeris, jis dėliojo savo retortas kaip koks alchemikas, visados besidomįs naujomis idėjomis ir eksperimentais, dažnai sudarydamas luominę opoziciją laipsniuotiems daktarams. Kažką iš tokios vaistininko natūros paveldėjo ir Merkas.

Bet jis, jo žemiečio Kazimiro Edšmito žodžiais, turėjo ir kai kuriems įžymiems darmštatiečiams būdingą „dvejopą žvilgsnį": jis mokėjo „jausmingai žiūrėti iš arti ir šalčiau iš tolo". Vienaip, jausmų vedamas, jis rašo savo žmonai: „Aš pradedu rimtai įsimylėti Getę. Tai žmogus, kuris krito man į širdį — tokių nedaugelį tesu sutikęs." Žvelgdamas kitaip, spekuliatyviniu žvilgsniu, jis mėgina pritraukti tą naują pažįstamą prie vieno literatūrinio sumanymo. Toks dvaro tarėjas Deinetas, Darmštato pažų auklėtojas, metė šį nepelningą darbą ir vedė Frankfurte gyvenančią turtingą našlę, spaustuvės savininkę. Deinetas buvo apsukrus, geros orientacijos vyras. Jis nujautė, kad kažkas keičiasi, kad ateina nauja karta. Jis nupirko seniai einantį ir nuobodų žurnalą „Frankfurto mokslininkų žinios" ir pasiryžo iš jo padaryti naujųjų organą. Herderio vardas jau buvo pagarsėjęs, Merkas turėjo būti žurnalo redaktorium. Žurnalas ketino recenzuoti iš pagrindų ir be pasigailėjimo viską, visą Europos literatūrą. Siekė sukurti atsvarą Leipcigui, kuris buvo laikomas beviltiškai pasenusiu ir profesorišku, ir Berlynui, kur Nikolajis leido savo „Visuotinę vokiečių biblioteką"; net jo ratelis, kuriam priklausė

Lesingas, buvo netekęs naujumo žavesio. Literatūrinės mados ir nuotaikos keitėsi taip greit, kaip ir šiandien. „Vyrų draugija, kurie buvo be jokių autorinių varžtų ir nesijautė esą niekieno ginklanešiais, iki šiol tykiai stebėjo literatūros būklę",— taip Merkas pristato savo bendradarbius, kurie, aišku, kaip visados steigiant tokį žurnalą, visi gerai pažįstami ir iš esmės sudaro kliką su visais jos pranašumais.

Darmštate projektas aptariamas smulkiau. Ir tuo pat metu visi paskendę egzaltacijoj. Darmštatas buvo šiltnamis, kuriame bujojo karščiausių jausmų kultas, oranžerija, kur klestėjo draugystės, meilės, širdingos išpažintys. Pati didžioji šalies grafienė Karolina prisidėjo prie tos atmosferos sukūrimo savo sentimentaliais sodais. Valdovų parke buvo pastatyta graikiška šventykla, atsiskyrėlio namelis, papuoštas beržo tošimis, kuris požeminiu koridorium buvo sujungtas su netoliese supiltu kalneliu ir jame ola; čia stovėjo sofa, ir galėjai ramiai pasiskaityti šviesoje, krintančioje pro mažą plyšelį; šalia sofos būsimas kapas, kurį grafienė išsikasė savo rankomis. Jaunesnieji vaikštinėja toliau, uolas ir medžius krikštija savo vardais — Psichė, Uranija, Lila. Vaikštinėja, susikibę už parankių, glėbesčiuojasi, bučiuojasi — dažnai tik per laiškus — kiekviena proga liejasi ašaros ir banguoja krūtinė. Ji dar stipriai suveržta, mat, visos tos merginos priklauso dvaro draugijai, ar bent geriausiems sluoksniams, ir daugybė kartais pageidaujamų nualpimų anais laikais buvo dėl korseto.

Iš laiškų ir išpažinčių, jau nekalbant apie to meto romanus, nelengva susekti, kas buvo tik laiškų ir romanų stilius ir kas tikrovė. Visos tos merginos ir visi tie jauni vyrai turėjo labai realių rūpesčių, merginos norėjo ir turėjo ištekėti, bet ir tas penkias kunigaikštytes buvo labai sunku ištekinti — jauni vyrai turėjo kur nors susimedžioti vietą, o turint galvoj visuotinį skurdą, jiems nė kiek nebuvo lengviau.

Būtų neteisinga tą jausmingumą laikyti kauke, kad ir kaip knygiškai buvo elgiamasi ir kalbama, juk ir iš romanų perimti jausmai gali netikėtai virsti tikromis ašaromis ir tikru sielvartu.

Į tokį ratą įžengia dabar Getė, turįs mažiausiai rūpesčių už visus. Nei jis medžioja vietos, nei nori susirišti su kokia mergina. „O aš, aš esu Getė",— rašė jis jau Ketchen Šenkopf. Jis dūksta ir flirtuoja po truputį su visomis ir visas sužavi. Skaito iš savo ką tik sukurtų fragmentų arba iš Sterno „Tristramo Šen-

džio". Herderio sužadėtinė Karolina rašo jam: „Getė ir mano Lila vėl čia. Tą mielą, karštą merginą mačiau tik vieną akimirką, o su Gete vakar buvom nuėję prie mano uolos ir kalnelio. Jis pasiskyrė sau didelę gražią uolą ir šiandien eis tenai iškalti savo vardo. Bet niekas kitas neturi ten būti, tik jis vienas." Herderis įžvalgus ir tuojau supranta, kad užuomina apie Lilą — Karolina vadinasi Psichė — turi nukreipti dėmesį nuo pačios Karolinos ir rašo jai atgal: „Getė geras vyrukas ir savo vaikštinėjimais bent stengsis parodyti jums, kaip jam smagu gyventi ir kvailioti, kalinėti uolas, strikinėti ir menkiausia proga dideliu balsu kranksėti." Tuo metu kalbėdamas apie Getę, jis vis griebiasi paukštiškų metaforų; kitur vadina jį „išpuikėliu lordu, kuris baisiai kapstosi gaidžio kojomis".

Pavyduliavimas, net vyrų tarpe, vaidina labai didelį vaidmenį. Šį tą apie kits kitą girdėję, pirmąkart susitikę, jie puola vienas kitam ant kaklo: „Ar čia tu, brolau?"—„Aš!" Trumpų aikčiojimų stilius, reiškiantis jausmų perteklių, tampa mada. Vyrai verkia ant broliškos krūtinės, tuojau įsižeidžia, jei tik tariasi pajutę šaltumą, be galo skundžiasi, kad nėra laiškų, kurie nuolatos skraido į abi puses. „Į visus mano laiškus, prašymus, maldavimus — nieko!", dejuoja net pats valdingasis Herderis viename laiške Merkui; arba ir dar smarkiau, kai jam pasirodo, kad draugystės ryšiai silpsta: „Mus rišę saitai silpnėja, ir tai man pats *niekingiausias* įrodymas, kad viskas tuštybė ir mūsų buvimas čia beprasmis: pats kilniausias ryšys tarp žmonių, draugystė, yra pilnas purvo ir pūvančios, trūnijančios žmogienos." Herderis taipogi kilęs iš griežtos pietistų šeimos, tas aiškiai matyti iš šio jausmų kulto ir jo įvaizdžių.

Klopštokas yra „Šventųjų bendrijos", kaip jie save vadina, dievas. Darmštate yra vienas mažas būrelis, kuris jį garbina. Tiesa, jo „Mesijas", kaip klasika, jau nelabai skaitomas.

Kas šiandien Klopštoko nežino?
Bet ar kiekvienas skaito? Ne!
Te mums mažiau vainikų pina,
Užtat teskaito mus minia,—

rašo Lesingas savo epigramoje, bet Klopštoko odės eina per rankas. Didelė garbė turėti jų rankraščius. Šalies grafienė privačiai išleidžia 34 egzempliorius ir išdalina juos tik išrinktiesiems; net Herderis, šiek tiek susierzinęs, turi jų prašyti... Klopštoko skel-

biama trejybė yra dievas, mergina ir tėvynė, dievas, tiesa, tik „mesijados stebėtojas", anot Herderio, o „tėvynė", matyt, tam vargšui atėjo į galvą tik po jo Cidlės mirties. Bet čia visur yra „siela, saldžiai skambanti kiekvienam lapely".

Čia yra didelis užmojis, kuris, vėlgi neteisingai suprantant antiką ir baisiai klystant, vadinamas „pindarišku". Dabar Pindaras statomas šalia Homero. Niekas nežino, kad jo forma griežta, kad jo eilėraštis triadinis, susideda iš strofos, antistrofos ir epodo: „Pindariškai"— vadinasi, nevaržomai, laisvai skriejant, tartum plevėsuojančiomis garbanomis, o tuo tarpu Pindaro eilėse tos „garbanos" yra labai įmantrios (ir anaiptol ne plevėsuojančios) archainio meno garbanos. Ir pagaliau į šias „pindariškas" odes visų pirma įvedamas jausmas, kuriam jau grynai kalbiniu požiūriu graikai neturi atitikmens. Be to, šis sunkus poetas buvo žinomas daugiausia iš vertimų; tik Helderlinas, kuris geriau mokėjo graikų kalbą, laikėsi originalo, bet ir jis dažnai klydo; jis kūrė Helderlino odes.

Taip Getė kuria Getės odes ir šaukiasi Pindaro „Keleivio audros dainoj". Anakreontas, rožėmis apsikaišęs, tarp gėlių palaimintas Anakreontas užmirštas — vietoj jo „apkvaitusių nuo pergalės jaunuolių botagų pliaukšėjimas", kai nuo kalnų darda ratai į slėnį, berdami žvirgždo krušą; „tavo siela troško pavojų, Pindare, drąsos!" Tai iš teisybės naujas tonas, kuris it botago pliaukšėjimas drebina sielas. Jis šaukiasi ne tik Pindaro, bet ir savo genijaus, apie kurį plevena mūzos, kol pats pakyla viršum vandens ir žemės „lygus dievams". Tai genijų epocha, ir Getė yra jos pranašas.

Šiuo metu jis daug vaikšto ir ne taip, kaip Darmštato šventieji, kurie žino tik žodžius „keliauti" ir „maldininkauti". Pėsčias, net ir per pūgą, jis eina mišku iš Frankfurto į Darmštatą ir atgal. Užmirštos dabar ir tos zomšinės apatinės kojinės, kuriomis apdairiai gynėsi nuo biaurybių Reino uodų. Eidamas prieš vėją, jis dainuoja kažkokias pusiau „nesąmones", kaip vadina jas senatvėje. Murma niūrius čigonų priežodžius ir užkeikimus, kurie skamba it vilko staugimas, o paskui pereina į paprastą pelėdos ūbavimą: „vile vau vau vau... vito hu". Jis kuria naujus žodžius ir vaizdus, ir jie paklūsta jam, kaip reta kuriam iš vėlesniųjų poetų, kurie taip pat žaidė vaikiškais garsais. Jis sveikas, dar liesas, veidas kone griežtas, aikštingas, su smaila didele nosim tarp didelių, tamsiai rudų akių. Toks jis keliauja

į Darmštatą, sėdasi ant akmeninio suolo prie Merko namų ir susirinkusioms ratelio merginoms duoda „genijaus audienciją", kaip vėliau buvo pasakojama.

Abu šie dalykai visados greta: laukinių kelionių svaigulys ir Darmštato jausmingumas su graikiškomis šventyklomis ir samanotomis lūšnelėmis. Ir net šie rekvizitai praslysta, dažnai keistokai, į plūstančias eiles, „pusiau nesąmones". Ten kalbama apie „lūšnelę", į kurią jis pats per audrą keliauja, apie jauną žmoną su žindomu kūdikiu ant rankų, pas kurią jis norėtų sugrįžti vakare, į paskutinio saulės spindulio nuauksintą lūšną. „O kad mane sutiktų tokia moteris su berniuku ant rankų!" Apdainuojama Psichė — Karolina ir Lila, ir Uranija, visos trys eilėmis, kurios išreiškia daug daugiau, negu tų dvaro damų ir dvaro pastoriaus sužadėtinės garbstymą ir iš tikrųjų nieko bendro su jomis neturi, nors jose ir kalbama apie amžinas liepsnas, mylinčias rankas, apie bučinio palaimą arba Eliziejų, ak, „kodėl tik Eliziejus!"

Jaunas erelis tarp balandžių, toks jo poetinis palyginimas; erelis guli sužeistas krūmuose, ateina porelė balandžių, mėgina guosti jį maloniais žodžiais apie sidabrinį šaltinį, apie samanas ir tykią laimę.— „O išmintie! Tu kalbi kaip balandis!" Jį išgydo tik „visur esantis visa gydančios gamtos balzamas".

Gamta! Štai tas burtažodis, kurį vis dėlto pirmas ištaria ne Getė. Tai laiko šūkis, Ruso paskelbtas, visų jautrių sielų ir daugelio rimtų pedagogų plačiai išgarsintas. Tas žodis gali reikšti labai daug ką: gamtos žmogų, taurų ir dorą, gamtinę būklę, aukso amžių be karų ir pragyvenimo rūpesčių. Tai ir kraštovaizdis, angliškas parkas su nekarpomais žilvičiais ir krūmais; vis dėlto parkas gražiai išplanuotas, su patogiais takais ir pavėsinėmis, kur galima pailsėti nuo gamtos garbinimo. Dažniausiai kalbama apie gamtos „krūtinę", kuri įsivaizduojama moteriškai apvali ir maloni. Į gamtą dar žiūrima kaip į knygą — Getė dažnai vartoja šį palyginimą,— kurią tik reikia skaityti. Kas tiki, gamtoje mato „dievo raštą", aiškiai įrašytą uolose ir kalnų šlaituose. Kas netiki, tariasi galįs suvokti tas raides ir be dievo pagalbos. Ir Getė taip rašo Merkui:

Pažvelk, gamta — gyva knyga:
Nesuprasta, tačiau suprantama

arba kitą dieną:

Pažįstu, aš tave, gamta, todėl *turiu* tave apimti! Tai šūksniai. Jis apima ją ne rankomis ir ne palytėdamas, bet akimis. Getė yra regos žmogus.

Jo gamtos jausmas ir tikėjimas gamta pereis įvairiausias stadijas, kol pagaliau taps ir gamtos tyrinėjimu. Šiuo metu tai visų pirma kažkoks neaiškus atkaklumas, veržimasis iš ankštos mansardos, iš tos skurdžios skylės Frankfurto. Tačiau jis dar dažnai mato „gamtą" ir paveiksluose, ne savo paties sukurtuose, bet prisimindamas, ką buvo matęs galerijose. Su Merku jis aplanko ponią La Roš, gyvenančią gražiuose namuose prie Reino, su vaizdu į upę. „Kambariai buvo aukšti ir erdvūs, o sienos nelyginant galerijoj, nuo daikto nukabinėtos paveikslais. Kiekvienas langas į bet kurią pusę sudarė rėmus natūraliam paveikslui, kuris, švelnios saulės nužertas, savo gyvumu traukė akį." Nors tai užrašyta iš atminties, bet Getė nuo pat jaunumės ilgai mėgo matyti gamtą „įrėmintą", ieškoti paveikslui siužetų. Italijoj, pamatęs kalnuose krioklį, tariasi išvydęs „tikrą Everdingeną"[1], karo žygyje į Šampanę viename mūšy jis mato „van der Meleną"[2], kuris turėjo įamžinti degantį kaimą; tai gamta, matoma ne apskritai „temperamentu", bet seno dailininko temperamentu.

Bet jis pats, važiuodamas pas ponus La Rošus, dar nežino, ar jam būti dailininku, ar poetu. Todėl šaukiasi orakulo. Karklai prie upės — gražus motyvas, kuris sužavi piešėjo sielą; jis nusprendžia mesti į upę savo geriausią kišeninį peiliuką: jei pamatys jį įkrentant tiesiai į vandenį,— bus dailininku, o jei krūmai uždengs krintantį peilį,— dailės atsisakys. Orakulas, kaip paprastai, dviprasmiškas. Getė mato ištiškusius vandens purslus, bet krintantį peilį užstoja apatinės karklų šakos. Taip jis lieka prie literatūros.

Pas ponią La Roš, kurią Merkas nori pritraukti prie savo žurnalo, jis tuojau pasijunta literatūrinio gyvenimo centre. Ponią La Roš jaunystėje dievino ir rašė jai eiles Vilandas; ryšiai išliko iki šiol, maestras ką tik išleido jos romaną „Panelės fon Šternheim istorija", kuri esanti „paimta iš autentiškų dokumentų ir kitų patikimų šaltinių", bet iš tikrųjų neabejotinai kilusi iš madingos Ričardsono lektūros. Herderis šį romaną pavadino meist-

---

[1] Everdingenas Alaertas van (1621—1675) — olandų dailininkas.

[2] Melenas Adamas Fransas van der (1632—1690) — Liudviko XIV rūmų dailininkas, vaizdavęs mūšių scenas.

rišku ir laikė vertingesniu už Ričardsono „Klarisą". Getė naujajame žurnale jį recenzavo palankiai, negailėdamas pagyrimų; be to, laiškų forma ir „autentiški dokumentai" buvo jam vėliau pavyzdys jo paties romanams.

Savo rašytojo karjerą jis pradeda kaip žurnalistas; kaip poetas jis jau genijus, bet tą žino tik nedaugelis. „Mano laikais jis studijavo Leipcige ir buvo frantas, dabar jis, be to, yra dar Frankfurto žurnalistas." Taip rašo jaunas atašė Jeruzalemas, kuris netrukus taps modeliu „Verteriui".

Pirmieji Getės spaudos darbai labai kuklūs. Jis redakcijos narys. Čia bendrai aptariamos knygos, visi juokiasi, šaiposi, svaidosi replikomis; neįmanoma nustatyti, kieno plunksnai priklauso nepasirašyti straipsniai. Getė vėliau ir pats nebežinojo, kas ten buvo jo. Be to, visa tai truko vos vienerius metus, paskui leidėjas išsigando ir paskyrė kitus vadovus. Žurnalo tonas buvo karingas. Iš pat pradžių norėta visiems įvaryti baimės. Merkas buvo *spiritus rector*[1], Herderis ėjo dvasinio globėjo pareigas; recenzijose su žeme buvo maišomi kalnai angliškų bulvarinių romanų; „labai skaistu, padoru, bet lėkšta", viena eilutė, arba: „suktos vienuolių pasakos", viena eilutė. Jie parsisiųsdino ir angliškų graviūrų ir čia ėmė rodyti savo dar labai netobulą meno nuovoką; pavyzdžiui, kai kalba apie Holbeino „sausą ir blankią manierą" arba kai vieną Erlemo[2] graviūrą — *mecotinto* Domenikino[3] motyvais įvertina viena eilute: „Vystykluose paguldytas nuogas kūdikėlis, kuris žaidžia savo kojytėmis ir geresnio pasaulio labui pakrikštytas Jėzum."

Daug kas ten gana linksma, ir redakcija tikriausiai turėjo iš to pramogų. Daug kas vaikiška, ir viename tėvo Ezerio pagarbinime, kuriam jie nešykšti pagyrimų, taip ir sakoma: „Mes tik vapame informaciją", kadangi trūksta žodžių išreikšti maištingiems jausmams, kuriuos sukelia „labiausiai išjaustas meno kūrinys". Maištas jų šūkis. „Audra ir veržimasis", kaip vėliau bus pavadinta visa epocha, jau pačiame įkaršty.

Getė, pradėjęs savo kelią kaip recenzentas, aptardamas kitų kūrinius, niekados neparodė daug kantrybės. Jis skaitė paviršutiniškai; dažniausiai, kaip vėliau kartą prisipažįsta, jis jau iš

---

[1] Vadovaujanti dvasia *(lot.)*.

[2] Erlemas Ričardas (1743—1822) — anglų raižytojas.

[3] Domenikinas (1581—1641) — italų tapytojas, vienas paskutiniųjų didžiųjų Italijos menininkų.

antraštės tarėsi žinąs, kas toje knygoje yra. Jis susidomėdavo tik tada, kai kokia nors tema, žodis ar sakinys paliesdavo tai, kas jam pačiam rūpėjo, ir tada jo mintis nuklysdavo toli už recenzijos ribų, kuri tokiu atveju būdavo tik atsitiktinis pretekstas jo apmąstymams. Taip jis čia aptaria vieno Lenkijos žydo eilių knygelę, ir tai yra vienintelė tikrai Getės recenzija. Jis šaiposi iš to vaikino, kuris metė prekybą, kartoja kitų melodijėles ir karčiai skundžiasi, kad merginos maivosi, „kad jam leidžiama tik pagarbiai paliesti pirštinaitę, kai jis trokšta stipriai apkabinti ir karštai išbučiuoti". Bet po to jis palieka tą jaunąjį žydą ir ima šauktis tėvynės genijaus: „Tegu pražysta jaunuolis, trykštantis jaunystės jėga ir jausmais, kuris galėtų mums išdainuoti visas savo kvailystes, džiaugsmus ir pergales! Leisk jam, o tėvynės genijau, surasti jo vertą merginą, meilią, šeimynišką, motinos užvadą, dorovingą, jauną, ugningą. Leisk jiems atrasti vienas kitą! Iš pirmo žvilgsnio jie giliai ir stipriai pajus, kokią laimę vienas kitam neša... Jo dainose bus tiesa ir gyvas grožis, ne spalvoti muilo burbulų idealai, kokie sklando šimtuose vokiečių dainų! Tik ar yra tokių merginų?.."

Jis iškeliauja tokios ieškoti ir ją suranda.

LOTA VECLARE

Tėvas mėgina dar kartą, paskutinį, parikiuoti sūnaus karjerą. Naujuosius draugus jis gana maloniai priima ir vaišina. Vienas iš žurnalo redaktorių, Šloseris, yra dar ir geras advokatas ir perleidžia Getės kontorai keletą bylų; jis peršasi dukteriai Kornelijai, kurią paskui ir veda; deja, nei jam, nei jai tas neatnešė laimės. Tačiau už dyką rašinėdamas recenzijas ir važinėdamas į sentimentalųjį Darmštatą, kažin ko nepasieksi; vargu ar galima pragyventi iš advokatūros, taip menkai pasiruošus tam darbui, kaip iki šiol. Tad tėvas nutaria išsiųsti sūnų į imperijos teismo rūmus Veclare. Ten yra giminių. Ten dirbo senelis Tekstorius. Jis ir peruką ten paliko, bėgdamas iš meilužės miegamojo. Anūkas irgi amžiams paliks savo peruką Veclare, bėgdamas nuo meilės istorijos.

Getei gera bet kokia proga pabėgti iš Frankfurto. Jis įsirašo į Veclaro teismo praktikantų sąrašą — tai vienintelis dokumentas apie jo veiklą teisme — ir ima dairytis aplink. Mažas miesteliūkštis, namai su daugybe kampų kampelių, siauros gatvelės, kur kėpso didelės krūvos mėšlo, mat, dauguma gyventojų smulkūs ūkininkai. Gatvės kilo į kalną ar leidosi į pakalnę, namų stogai smailūs. Miestelis vadina save laisvu imperijos miestu, bet visa, kas susiję su žodžiu „imperija", anuo metu trenkia skurdu, net ir tada, kai tavo skyde imperijos erelis su raide V. Imperijos teismo rūmai yra Veclaro pasididžiavimas ir daugeliui svarbiausias pragyvenimo šaltinis; sunku gauti butą, visi namai perpildyti, ir Getė randa kampą tik siauroje gatvelėje, tamsiame, iš visų pusių suspaustame name.

Imperatorius Juozapas, uolus reformatorius, nutarė reformuoti ir šį aukščiausią imperijos teismą. Skandalinga teismo padė-

tis — visiems žinomas faktas. 16 233 neišspręstos, dažniausiai tyčia vilkinamos bylos laukia eigos ir lauks tol, kol kartu su imperija žlugs ir teismas. Bet dabar čia didelis subruzdimas: vizitacijos, tikrinimai. Teisėjai, prastai apmokami ir verčiami gyventi iš mokesčių už paslaugas, ėmė kyšius, tuo niekas nesistebėjo. Ir Getė turėjo vieną tokią kyšininkavimo bylą, kur, kaip ir kitose, jam atstovavo tėvas. Dvidešimt keturios vokiečių valstybės atsiuntė savo delegacijas daryti tvarkos; jos tik dar padidino netvarką, kadangi turėjo dvidešimt keturis skirtingus požiūrius, o labiausiai nesutarė dėl rangų ir luomų, kurie Veclare pagal seną tradiciją buvo visų suinteresuotųjų pagrindinis užsiėmimas.

Vietinis Veclaro poetas Kalenbachas, iš profesijos pamokslininkas, tokio tipo, kaip tėvas Abrahamas a Santa Klara[1], trumpais dialogais labai vaizdingai aprašė, kokia maždaug padėtis buvo senelio Tekstoriaus laikais ir liko iki Getės dienų. Taip vienas juristas klausia savo kolegą: „Ponas kolega, kaip mano byla? Ko gero, ji jau apsamanojo." Justicijos daktaras: „Labai galimas daiktas, juk jau pusantro šimto metų, kaip ji pateikta, geriems dalykams reikia laiko... vargšė justicija serga sunkia podagra, šlubuoja ir šnopuoja, nebent reikėtų pakaustyti ją sidabrinėmis pasagomis."— „Pone, nesuprantu, apie ką jūs kalbat".— „Aš kalbu apie dabartinį pasaulį: apie jūsų replikavimą, triplikavimą, keturplikavimą, reprodukavimą... tai kartais tas pats, kas legalus kliento nugalavimas, ne vienas per tai numiršta, ir amen." O tarėjams labiausiai rūpi ceremonialas; vienas tarėjas kitam: „Prašom žingsnį atgal, nelįsk tamsta į priekį: tamsta privalai visados eiti per colį kitą paskui mane..."—„Aha, jei taip, jei negalim susitarti, tai mano uždavinys baigtas..." Tai pamokslavimas, bet tokie luominiai ginčai sudaro „Verterio" foną. Guvusis jėzuitas piešia senus gerus laikus kelis dešimtmečius prieš „Gecą". Ten vienas kunigaikštis, „tikras vokietis", kalba su savo proanūkiu ir griaudėja, tartum regėdamas prieš akis Getės laikų prekybą kareiviais: „Ką aš girdžiu? Jūs pardavinėjat žmones kaip arklius, jaučius, asilus ar kitą savo turtą; pardavinėjat ištisus pulkus, ar tai šalies didinimas?" Tas kunigaikštis iš senų laikų, kaip „gerasis imperatorius" Maksas, kuris įkūrė imperijos teismą. Tiesa, istorinis Habsburgų Maksimilija-

[1] Abrahamas a Santa Klara (tikroji pavardė J. U. Megerle) (1644—1709) — austrų pamokslininkas ir rašytojas, pasižymėjęs būdo tiesumu ir grubiu humoru.

nas politikos sumetimais tuojau po to, kai luomai išreikalavo iš jo imperijos teismą, ėmė kurti panašią įtakingą instanciją Vienoje, ir iš to paralelizmo prasidėjo visos painiavos, kurios Veclarą pamažu pavertė iškilmingu farsu.

Kitas senų gerų imperijos laikų farsas vaidinamas „Kronprinco" viešbuty. Čia Getė įvedamas į jaunų asesorių ir diplomatų draugiją. Niekas iš jų rimtai nedirba, pravalgo savo dienpinigius arba skolinasi, po truputį rašinėja, flirtuoja, sudaro „Riterių draugiją" su senoviškais vokiškais vardais ir senolių papročiais. Getė, parodęs savo dramą, priimamas kaip „Gecas teisingasis", kiti pagal vieną prancūzišką riterių dramą vadinasi „Sent Amandas užsispyrėlis" arba „Liubomirskis vaidininkas". Draugijoje yra ir keli karininkai, jie turi kariuomenės vadą, kanclerį, kelia į riterius, rengia piknikus apylinkėse; vyriausias vadeiva — vienas pasiuntinybės sekretorius fon Gué, genijus,— šis žodis vartojamas labai dažnai — juokdarys, linkęs į paslaptis; vėliau jis dar įkuria „Perėjimo ordiną", vėliau masonų ložes, netrukus dėl aplaidumo iš darbo atleidžiamas ir po ilgo blaškymosi baigia vargingą gyvenimą kaip vieno smulkaus grafo dvaro kavalierius.

„Perėjimo ordinas" keturių pakopų, kurių paskutinioji mistiškai pavadinta „perėjimo perėjimas į perėjimo perėjimą"; jis tartum simboliškas prologas kitoms Getės stadijoms, o riterių maskaradas — tartum epilogas „Gecui". Tas paikiojimas labai greit atsibosta. Getė arčiau susidraugauja su vienu pasiuntinybės sekretorium Goteriu, beveik vienpavardžiu. Goteris švelnios, subtilios sielos žmogus, mėgsta prancūzų literatūrą ir palaiko ryšius su Getingenu, kur susibūrusi kita Klopštoko bendrija. Tai jaunų žmonių ratelis, kuriuos traukia dar senesni laikai, negu riterių, būtent germanų priešistorė, bardų gadynė. Jie irgi sudaro slaptą draugiją „Kalnas ir šilas", netrukus sutrumpintai vadinamą „Getingeno šilu". Jie renkasi mėnesienoj, apsikaišo ąžuolo lapų vainikais ir eina ratu apie seną ąžuolą. Turi juodai įrištą draugijos knygą, kur kiekvienas rašo savo eiles. Getingene jie rado ir leidėją, kuris Paryžiaus „Almanach des muses" pavyzdžiu leidžia „Mūzų almanachą". Goteris, vienas iš leidėjų, įdeda tenai pindariškas Getės odes. Dabar visur tik ir šlama almanachai, kišeninės knygelės, antologijos, visi tie leidiniai kariauja tarpusavy ir labiausiai duoda progos spausdintis jauniems

poetams. Getės lyrika kelis dešimtmečius buvo žinoma tik iš almanachų.

Sakykim, kad tai pirmasis perėjimas. Antrasis nuveda tolyn, į gamtą. Miestelis negražus, bet jo apylinkės labai gražios. Be to, yra gegužis. Getę visados labai veikia metų laikai, net barometro svyravimai, kuriuos vėliau jis rūpestingai matuos. Dabar jis dar nerūpestingai klaidžioja po apylinkes. „Kiekvienas medis, kiekviena žalitvorė apsipylę žiedais, gera būtų kaip tam karkvabaliui nardyti kvapų jūroje." Artimame Garbenheimo kaimely sėdi po liepa užeigos kieme, geria pieną ir žaidžia su vaikais. Vaikų būrys nuveda jį į trečią perėjimą, į amtmano Bufo namus, ir jo duktė Lota yra maždaug ketvirtas perėjimas, vedantis į „Verterį".

Getė per tolimus gimines patenka į tuos namus, kurie vadinami „Vokiečių namais", nes priklauso Vokiečių riterių ordinui. Tas ordinas taip pat primena seniai nuaidėjusius imperijos laikus, kadaise garbingos praeities, bet dabar iš jo teliko aristokratiška draugija, kuriai vienur kitur vis dar priklauso nemaža žemių.

Amtmanas Bufas administruoja ordino valdas Veclaro apylinkėj. Jis šešiasdešimties metų našlys, namuose šeimininkauja duktė Lota. Ji globoja didelį būrį, iš viso dvylika, jaunesnių brolių ir seserų. Vėliau, kai ištekės už Hanoverio dvaro tarėjo Kestnerio, su kuriuo šiuo metu yra sužadėta, ji pati turės tiek pat vaikų. Lota daili, sveika, anot Getės, „meilės verta mergina", iš tų, „kurios gal ir nesukelia smarkių aistrų, bet visiems patinka". Svarbiausia, kad ji jau sužadėta; Getei tai reikšminga garantija, ir jaunystėj, ir vėliau. Draugaudamas su ja, jis jaučiasi visai laisvas. O kaip ji rūpinasi vaikais! Ji raiko jiems duoną, ir netrukus duoną raikanti Lota taps garsiausiu personažu garsiausio to meto romano, išaukštinta graviūrose, o jausmingiems skaitytojams daug meilesnė už problematišką „Verterio" pabaigą su pistoletais ir savižudybe. Tiesa, paveiksle ji greičiau atrodo kaip ori matrona su aukšta, rūpestingai sugarbanota šukuosena ir plaukuose įsegta rožele, su plačiu sijonu, papuoštu daugybe volanų ir kaspinėlių; aplink ją — mažieji broliukai su vaikiškais, kelius siekiančiais frakais ir gražiai supintomis kaselėmis, patys mažiausieji dar su įliemenuotomis suknytėmis ir plunksnų kepurėlėmis; Lotos drabužiai nepanašūs į „paprastą suknelę su rausvais kaspinais", kokią paskui vaizduoja rašytojas. Ji apskri-

tai nėra „Verterio" Lota, kuri sudaryta dar ir iš visai kitų asmenų. Bet ji yra kaip tik ta, kokios Getei šią akimirką reikia.

Ir dabar prasideda draugystė ir meilė, išgarbinta romane ir davusi pagrindą Lotos kultui dar abiem besimylint, jau labai ankstyvoj stadijoj. Romanas ir realybė, kūryba ir tikrovė neatskiriamai persipina. Nemėginsime to viso išskaidyti į atskirus elementus, jau nekalbant apie kokią nors „pirminio pergyvenimo" rekonstrukciją. Pakaks vieno: dabar pavasaris. Getė atsiranda jaukioj namų aplinkoj, ir jam, visados tremtyje gyvenančiam benamiui, tai svarbi sąlyga įsimylėti. Jis nuoširdžiai susidraugauja su Lotos sužadėtiniu Kestneriu, labai rimtu vyru, kuris vienas iš nedaugelio Veclare tikrai dirba, ne vien tuščiai leidžia laiką ar ginčijasi dėl rango. Tai kartu dar viena garantija, o neapsakomas Kestnerio darbštumas duoda pakankamai progų vaikštinėti su Lota ir ją garbinti. Pirmą kartą jie susitiko šokiuose, ir vėliau Kestneris pasididžiuodamas užrašė, kad Getė nežinojęs, jog Lota sužadėta. „Lotchen jį visai sužavėjo ir tuo labiau, kad nė kiek nesistengė, buvo atsidėjusi vien pramogai." Kitą dieną jis pasiteiravęs apie jos sveikatą ir „dabar pažino ją iš tos pusės, kur ji stipriausia — kaip namų šeimininkę".

Svarbesnė yra naujojo pažįstamo charakteristika, kurią Kestneris užrašė laiške vienam savo draugui, nes ji dar visai bešališka: „Pavasarį čia atsikėlė toks Getė iš Frankfurto, pagal profesiją teisės daktaras, dvidešimt trejų metų, vienintelis turtingo tėvo sūnus, apsidairyti — pagal tėvo pageidavimą — *in praxis*[1], bet jo paties tikslas — studijuoti Homerą, Pindarą ir atsidėti kitiems darbams, kuriuos jam padiktuos jo genijus, mąstysena ir širdis. Nuo pat pradžios vietiniai estetai paskelbė jį *in publico*[2] savo broliu, naujojo Frankfurto mokslininkų žurnalo bendradarbiu ir filosofu ir ėmė ieškoti su juo ryšių." Kestneris sutiko Getę per vieną pasivaikščiojimą, „kai jis, atrodo, gerai nusiteikęs, gulėjo ant nugaros žolėje po medžiu, šnekučiavosi su keliais aplink stovinčiais draugais, vienu filosofu epikūriečiu, vienu stoiku ir vienu, kuris laikėsi vidurio. Jis labai talentingas, tikras genijus, ir žmogus su charakteriu, nepaprastai gyvos vaizduotės, todėl dažniausiai kalba vaizdais ir palyginimais. Jis karštai reiškia visas emocijas, tačiau gerai moka ir valdytis. Jo mąstysena tauri; jis nieko nepaiso ir elgiasi, kaip jam užeina, visai nesirū-

[1] Praktikoj *(lot.)*.
[2] Viešai *(lot.)*.

pindamas, ar kitiems tai patinka, ar tai madinga, ar papročiai tai leidžia. Nekenčia bet kokios prievartos. Myli vaikus ir moka su jais bendrauti. Jis keistokas, ir jo elgesy, jo išorėj yra bruožų, kurie gali žmogų atstumti. Bet vaikai, moterys ir daugelis kitų jį vis dėlto mėgsta. Moteriškajai giminei jis rodo labai daug pagarbos. *In principiis* jis dar nėra tvirtas ir dar tik ieško tam tikros sistemos." Tai ir paties Kestnerio charakteristika, kuris *in principiis* jau labai tvirtas. Jis dar priduria, kad Getė nevaikšto į bažnyčią ir nesimeldžia, domisi Ruso ir ieško tiesos, tačiau labiau vertina tiesos jausmą, negu jos demonstravimą. „Jis yra jau daug padaręs, apsiskaitęs, turi daug žinių, bet vis dėlto daugiau galvojo bei svarstė. Jo pagrindinis užsiėmimas yra dailieji mokslai ir menai, teisingiau visi mokslai, tik ne tie vadinami pelningieji."

Tai pirmas išsamus liudijimas apie tą įspūdį, kurį Getė padarė protingam ir atidžiam stebėtojui; kartu tai paskutinis objektyvus liudijimas, kadangi visi vėlesnieji vaizduoja jau išgarsėjusį „Verterio" ir „Fausto" kūrėją.

Taigi su Kestneriu ir Lota, arba su Lota be Kestnerio, Getė praleidžia vasarą, patiria „tikrai vokišką idilę, kur derlingas kraštas suteikė prozai grožio, o poezijai — tyro jausmo". Tai galima ir sukeisti. Gamtos pergyvenimai, kuriuos Getė, prisimindamas Veclarą, vaizduoja „Vertery", mums atrodo stipresni ir nuoširdesni, negu meilės istorija, šiaip ar taip, papuošta volanais ir kaspinėliais. Meile vaikams galima drąsiai patikėti. Net iš Frankfurto jis reikalauja, kad vyriausias berniukas jam siuntinėtų „pilną savaitinę kroniką apie visus septynių broliukų gumbus, visas skyles ir peštynes." Meilė, aišku, irgi yra, ne širdį plėšanti, nes Getės širdis ne tokia, kad plyštų. Jam maga pasižiūrėti, kiek ši daili, šviesplaukė, šeimyniška mergina yra ištikima savo garbingam Kestneriui, kurį vargu ar taip jau karštai myli. Ar toks jaunas genijus, kuris nekenčia bet kokios prievartos, negali irgi kai ko reikalauti? Ar kitos merginos nelaido ugningų žvilgsnių į tą labai dailų vaikiną?

Merkas atvažiuoja jo aplankyti ir randa draugą truputį per daug užsiangažavusį. Kam tai? Klausia jis. Štai ana, kitapus gatvės, graži, apkūni, klestinti, tikra *Junona* — anuomet tai aukščiausias pagyrimas. „Ji laisva. Kodėl nerėži sparno apie ją, kam beviltiškai dūsauji dėl kito sužadėtinės?"

Bet Getė nenori tokios, kuri laisva ir, ko gero, gali jį surišti. Jam visai malonu jausti šį sielvartą, netikrumą, malonu būti nelaimingai įsimylėjusiam ir laimingai atleistam nuo galutinės atsakomybės. Tik ši tarpinė būklė yra tikra laisvė, ir labai poetiška. Petrarka vargu ar iš viso matė savo Laurą. Dantė matė savo Beatričę tik vieną kartą ant tilto. Štai jo didieji pavyzdžiai, ne tie, kurie kvailai ir šiurkščiai griebia, jei tik pasitaiko proga. Jis negriebia. Jis mintyse kuria mylimosios paveikslą, akimis sekiodamas personažą.

Vis dėlto kartais situacija darosi nesmagi. Jis rašo Kestneriui: „Rytoj laukiu Jūsų po penkių, o šiandien — galit numanyti, tiek jau turite mane pažinti — šiandien buvau Altšpache. O rytoj eisim kartu, tikiuosi, kad pamatysiu meilesnius veidus." Kaip ir Zezenheime, jo gyvenimo romano veikėjai kartais rodo rūškanas minas. „Šiuo tarpu buvau ten, turiu Jums perduoti, kad Lota šį vakarą gėrėsis šviesia mėnesiena ir pasakys Jums labanakt... Rytoj rytą gersime kavą po medžiu Garbenheime, kur aš šiąnakt valgiau mėnesienoj. Vienas — ir vis dėlto ne vienas."

Kestneris ne tas žmogus, kuris dūsauja mėnesienoje. Jis stačiai pasako Getei, kad neprasimanytų niekų. Sužadėtinei rašo — įspėdamas: „Kaip draugas turiu Jums pasakyti, kad ne viskas auksas, kas auksu žiba, kad negalima pasitikėti žodžiais, kurie, gal būt, kartojami iš knygos arba tik todėl sakomi, kad gražiai skamba." Jis net truputį pykteli: „Nesunku būti smagiam ir įdomiam, kai esi pats sau ponas ir gali daryti visa, kas tau patinka."

Paskui ateina ruduo, metų laikai vaidina taip pat savo vaidmenį. Vieną rugsėjo vakarą ilgas pokalbis, kupinas labai rudeniškų minčių apie gyvenimą po mirties. Lota pasakoja apie motinos mirtį ir ragina atsisveikinti. Kitą rytą Getė pabėga. Kestneriui palieka laiškelį: „Jo nebebus, Kestneri, kai gausite šį laiškelį, jis bus išvykęs. Perduokit Lotchen pridėtą lapelį. Aš labai valdžiausi, bet jūsų kalbos draskė man širdį. Šią akimirką nieko daugiau negaliu Jums pasakyti, tik: likite sveiki. Jei būčiau bent valandėlę ilgiau pas Jus pasilikęs, būčiau neišlaikęs Dabar esu vienas, o rytoj išvažiuoju. O, mano vargšė galva."

Laiškelis Lotai, kur prisimena paskutinį pokalbį apie anapus: „Ak, man rūpėjo šis gyvenimas, Jūsų ranka, kurią bučiavau paskutinį kartą..." Vieną kartą jis pabučiavo ją ir į lūpas, Lota tuojau pasakė apie tai sužadėtiniui. Ji būtinai turinti pasveikinti

berniukus, vaikus. Vaikų jis visados norėjo turėti aplink save, bet žmonos ne.

Po šios poezijos ateina proza: Kestneris sąžiningai viską užrašo savo dienorašty. Visi anie žmonės be atvangos viską užrašinėja, dienoraščiai virsta romanais, romanai dienoraščiais ar laiškų rinkiniais, laiškai jau yra publikacijos, visiems rodomi, visur skaitomi. Getė taip staiga, patyliukais išvyko! Negražu, jei esi taip artimai susidraugavęs. Net Getės senelės sesuo, gyvenanti už kampo, slaptojo tarėjo Langės žmona, per kurią jis susipažino su Bufais, atsiunčia savo tarnaitę: juk tai nemandagu, kad dr. Getė taip be jokio atsisveikinimo išvažiavo! Lota liepia jai atsakyti: kodėl ji taip prastai išauklėjus savo sūnėną? Ponia Langė jai atgal: ji parašysianti Getės motinai, kaip jis elgiasi. Vaikai vienu balsu rauda: dr. Getė išvažiavo! Lota su ašaromis skaito laiškelį. „Mes kalbame tik apie jį, aš irgi nieko kito negaliu, vis galvoju apie jį."

Uolusis bylų tvarkytojas Kestneris, „filisteris", nemažiau jausmingas už pagrindinį romano herojų. Laiške vienam draugui — viską reikia tuojau pranešti jautrioms sieloms — jis dėsto savo nuomonę apie jaunąjį bičiulį, kuris galįs būti pavojingas moterims. Lotchen, ačiū dievui, mokėjo jį valdyti. Getė kentėjo. Kestneris irgi kentėjo, stebėdamasis, „kaip meilė net stipriausius ir šiaip savarankiškus žmones gali paversti tokiais nebesuprantamais padarais. Man dažnai buvo jo gaila, ir kartais aš kovojau širdy, mat, galvojau, kad nesugebėsiu duoti Lotchen tokios laimės, kokią galėtų duoti jis, nors, kita vertus, perdaug skaudi buvo mintis jos netekti. Pastarasis jausmas nugalėjo."

Tai atramos taškas, jei mes iš viso norim susigaudyti šioje jausmų maišaty. Getė pabėga tą valandą, kai pajunta, kad Kestneris, ko gero, kukliai pasitrauks ir paliks jam laisvą kelią. To jis tikrai nenori. Jis nori išsaugoti mylimosios paveikslą.

Ir jį, Lotos siluetą, tuojau pasikabina ant sienos Frankfurte. Prasideda Lotos kultas, perėjimas prie romano, kuriam subręsti vis dėlto dar reikia ir laiko, ir kitų pergyvenimų.

O Lota? Ką gi, jai irgi palengvėjo širdis, kad tas jaunas praktikantas išvažiavo, tiesa, truputį pažeisdamas mandagumą, žmonės jau kalba apie tai. Kalbėjo tikriausiai ir apie tuos nuolatinius pasivaikščiojimus, šokius, pupų skynimą darže, žaidimus su vaikais, apie tai, kaip sėdėdavo prie jaunos šeimininkės kojų, žaisdamas su jos volanais ir kaspinėliais. Kas gi tas jaunasis

Getė? Jaunas advokatas, turtingo tėvo sūnus, taip, bet kas daugiau? Jis rašinėja į Frankfurto laikraščius, sako esąs genijus, visi jauni vyrai dabar vadina save genijais, genijų knibždėte knibžda. Ar verta, kad dėl tokio skrajūno apie tave pasklistų kalbos? Apie ją, tokio visų gerbiamo žmogaus sužadėtinę, žmogaus su užtikrinta karjera, su puikiausiomis perspektyvomis, tokio gražaus elgesio?

Ji išteka už savo Kestnerio, yra su juo laiminga, susilaukia tiek pat vaikų, kiek ir jos motina; vėliau ji dar prašys savo seną jaunystės draugą, jau garsenybę — išgarsėjusį didele dalimi per Veclarą ir Lotą — draugiškos protekcijos vienam iš savo sūnų, kuris norėtų kaip gydytojas įsikurti Frankfurte; tam, žinoma, reikia vesti žmoną iš Frankfurto miestelėnų šeimos. Kartą, jau būdama sena dama, ji apsilankys Veimare, ir tą jos truputį nevykusį vizitą su ironija ir gilesne prasme aprašė Tomas Manas savo romane „Lota Veimare". Jos gyvenimo našta ir pasididžiavimas bus tai, kad apie ją vis tiek pasklido kalbos Veclare, Frankfurte, visoj Vokietijoj ir toli už jos sienų.

ORIGINALUS GENIJUS

Veclaro vasara truko keturis mėnesius. Frankfurte Getė dar kentė ketverius metus, tada ištrūko visiems laikams. Bet tie ketveri metai irgi nepraėjo ramiai sėdint vienoj vietoj — jis nuolat keliavo — po apylinkes ir popieriuje, nuolat susitikdavo su naujais žmonėmis, draugais, globėjais, jaunais genijais, tolydžio įsimylėdavo ir pabėgdavo. Tai triukšmingiausi metai Getės gyvenime, taip pat ir kūrybingiausi. Daug kas liko tik planuose arba dingo, kai kas išvydo šviesą tik po ilgo brandinimo. Pagrindinės jo kūrybos temos jau atrastos: „Faustas", „Tasas", gal ir „Vilhelmas Meisteris"; parašomi ir išleidžiami „Gecas" ir „Verteris", be to, vaidinimai su dainomis, dramos, užgavėnių vaidinimai, įžūlios parodijos ir pamfletai, eilės; pagaliau pasirodo jau ir „Surinkti raštai", kuriuos, žinoma, surinko ir išleido kiti anuomet įprastu piratišku būdu.

Iš Veclaro Getė pirmiausia bėga į literatūrą, pas ponią La Roš, kurios, tiesą sakant, negali pakęsti. Ta jau senstelėjusi dama jam atrodo koketė, pretenzingai apsigaubusi savo jauna rašytojos šlove, visai ne tokia graži, paprasta siela, kokia buvo pavaizduota romane „Panelė fon Šternheim". Bet jos namai Erenbreitšteine gražūs, su vaizdu į upę, be to, motiną supa būrys angelėlių. Vienas angelėlis — maža, grakšti Maksimiliana, kurios gyvos juodos akys labai skiriasi nuo mėlynų Veclaro šeimininkėlės akių. Perėjimas į perėjimą (pagal Gué paslaptingą teoriją) greitas ir lengvas. „Tai malonus jausmas, kada mumyse pradeda busti nauja aistra, dar visai neišblėsus senajai",— sako Getė apie šį susitikimą. Tai jo gyvenimo maksima. Džiaugtis dvigubu saulės ir mėnulio švytėjimu kaip čia ne tik teikia malonumo, bet

ir apsaugo nuo pernelyg smarkaus aistringo įsipainiojimo. Getei reikia dažnai tokios apsaugos, o Veclare jis vis dėlto buvo per daug užsiangažavęs.

Tad atsiduoda šiam naujam žavesiui ir personažui, kurį slapčiomis kuria, vietoj mėlynų akių duoda juodų juodžiausias.

Pas ponią La Roš Getė pirmą kartą įžengia į aukštesnį visuomenės sluoksnį. Leipcige jis bendravo su biurgeriais ir profesoriais, Strasburge su užstalės draugais ir studentais. Čia vyrauja elegantiškas aukštuomenės tonas, ir gal pradžioj Getės nuotaika prasta todėl, kad šioj aplinkoj jis jaučiasi gana suvaržytas. Ponas La Rošas, neteisėtas vieno didiko sūnus, yra Triro arkivyskupo ministras, Voltero pasekėjas; anais, jau šiek tiek išklibusiais laikais jis gali šaipytis iš juodaskvernių, mokančių jam algą; jis net išleido „Laiškus apie vienuoliją", kurie sukėlė daug triukšmo. Jis su šypsena žiūri į sentimentalią savo žmonos veiklą, žinodamas, kad visa tai nelabai gilu; jos planai, kaip ištekinti dukteris, labai praktiški. Jos namuose lankosi ir daugiau aukštų asmenų, kurie bendrauja su jausmingaisiais. Tonas laisvas ir nepagarbus, namų šeimininkė, anot Getės, sklando tarp svečių su plačiu kyku kaip kokia dvaro dama; ne „Geco", bet savo laikų aristokratė, kuri lengva ranka pervien maišo apšvietą, jausmo kultą ir religinius skrupulus. Surengiamas lyg ir koks jausmingųjų kongresas, ponia La Roš nori iš to padaryti nuolatinę instituciją; prieš metus į tokį kongresą ji buvo pakvietusi savo seną bičiulį Vilandą, su ašaromis atšventė draugystės atnaujinimą ir aptarė su juo savo romaną.

Getė labai sujaudintas išvažiuoja iš tų namų, kuriuose tiek daug nuoširdžiausių jausmų, motiniškos laimės ir angelėlių. Laiške jam trūksta žodžių išreikšti savo jausmus, ir tą naują pažintį jis gan ilgai rūpestingai palaiko. Jis palaiko ir draugystę su Kestneriu, pasakoja jam, kaip sapnavęs Lotą, ir dedasi pykstąs, kad ji nesapnuoja jo; jos siluetas kaba ant sienos. Iš Veclaro ateina keista žinia: vienas iš Getės kompanijos vyrukų, jaunasis Jeruzalemas iš Braunšveigo pasiuntinybės, nusišovė — dėl nelaimingos meilės ir įžeistos savigarbos. Getė matė jį jau Leipcige, paskui susitiko Veclare riterių rately. Argi jis nevaikštinėjo tada mėnesienoj, matyt, įsimylėjęs? Lota turinti atsiminti, kaip draugai iš to šaipėsi. Tikriausiai čia bus kaltas tėvas, tas prakeiktas juodaskvernis! Getė linki jam nusisukti sprandą. Griaudėja apie stabų garbinimą ir kvailus pamokslus, kurie žaloja

gerą prigimtį ir stumia į nelaimes, apie žmonių tuštybę, kuri naikina geriausias jėgas.

Bet Jeruzalemo tėvas, Braunšveigo dvaro pamokslininkas, plačiai žinomas visoj šiaurės Vokietijoj, čia greičiausiai niekuo dėtas, nors jis ir buvo kiek išpuikęs dvasininkas, Džeimso Bosvelo[1] liudijimu išdrįsęs tvirtinti, kad galėtų atversti į tikrąją krikščionybę net patį Fridrichą Didįjį, jei tik gautų pabūti su juo dviese. Bet jo gležnas, išsilavinęs sūnus, kurio paliktus raštus Lesingas vėliau išleido ir pristatė kaip „šviesaus proto" liudininkus, greičiausiai buvo tik jautrus ir opus jaunuolis, kuris per daug ėmė į širdį menkus įžeidimus. Tarnyboj su juo šiurkščiai pasielgė viršininkas, kažkokia aristokratiška draugija atsuko jam nugarą už tai, kad jis esą neteisėtai prisistatęs Veclare kaip bajoras. Jo mylimosios vyras parodė jam duris; jis pasiskolino iš Kestnerio pistoletus ir nusišovė. Jo likimas išgąsdino Getę: „Dievaži, jo širdį palaužė vienatvė..."

Tačiau Getė nieko nerašo, jis piešia — peizažus, portretus, lyg miklindamas ranką kitoj dirvoj. Jis delsia. Merkas ragina. Merkas matė „Gecą", jau perdirbtą, bet Getė nori taisyti dar kartą. „Laiku ant tvoros, ir vystyklai išdžius"! — šaukia Merkas Darmštato tarme. O ką daryti su vaiku? Getė savo lėšomis išleido keletą lankų religinių tezių, tai pietistinių laikų aidai, sumišę su Herderio pamokymais, su Ruso skatinimais. Ten yra toks „Pastoriaus laiškas", kur jis prisistato kaip paprastas kaimo kunigas ir skelbia: „Gerai įsižiūrėjus, kiekvienas turi savo religiją"; knygelėj „Du bibliniai klausimai" jis jau įžūlesnis ir išjuokia savo tariamus konfratrus. Jie, anot autoriaus, greitomis atidirba savo profesinį darbą, sėda žaisti ir pasakoja vieni kitiems nešvankybes. Jis nori jiems parodyti, kaip reikia spręsti biblinius klausimus, pavyzdžiui klausimą: „Kas buvo parašyta Senojo testamento lentelėse" arba „Ką reiškia kalbėti kitomis kalbomis?" Ir čia, kaip ir recenzuodamas ano žydo eiles, pabaigoj jis ima šauktis išrinktojo, kuris turi ateiti ir skelbti savo jausmus. „Palaimintas būk, vis vien iš kur atėjęs! Tu, kuris apšvieti pagonis! Tu, kuris sušildai tautas!"

Merkas nesižavi tais rašinėliais, kurie, mažu tiražu išleisti, dalinami siauram rateliui. Viena kita ausis suklūsta. Garsusis pamokslininkas Lavateris iš Ciuricho išsitaręs, kad laukia, ne,

[1] Bosvelas Džeimsas (1740—1795) — anglų rašytojas.

jis norįs pasakyti, kad jo siela trokšta pasimokyti teologijos iš teisės daktaro. Bet Merkas mano, kad reikia išleisti kai ką didesnio. „Gecą", tik „Gecą" ir nieko kito! Bet kas jį spausdins? Frankfurtas, kaip leidyklų miestas, jau nebe tas, koks buvo seniau, kai jo ryšiai, atsiradę per muges, Europos publikai pateikdavo net Elžbietos laikų anglų literatūrą arba kai Merianai visą pasaulį aprūpindavo savo graviūromis, žemėlapiais, Europos vaizdais. Perspausdinimai dabar kone pagrindinis verslas, Frankfurtas kaip leidimo vieta pasidarė įtartinas; žinoma, moksliniai darbai, už kuriuos nemokamas honoraras, spausdinami ir toliau. Merkas, kaip visados, parodo spekuliatyvinę gyslelę. Jis įkalba Getę išleisti šį nutrūktgalvišką kūrinį savo lėšomis ir pasirūpina, kad jį atspausdintų Darmštato dvaro spaustuvininkas. Getė užmoka už popierių. Taip „Gecas" abiejų draugų pastangomis, kurie jį išsiuntinėjo, pakavo, skaičiavo ir propagavo, išeina į pasaulį. Tai prastas biznis, jie be galo vargsta, ieškodami pas draugus vietos knygų ryšuliams, nes knygininkai dramą tučtuojau perspausdino, vieną, du, tris kartus, didesniu tiražu, prasčiau ir smulkesniu šriftu, bet platino jį kaip geri prekybininkai. Tas pirmas didelis pasisekimas, kuris ūmai išgarsino Getę, jam pačiam atnešė tik skolų.

Tačiau, Biurgerio žodžiais tariant, „vaisiai, kuriuos ėda vapsvos, nėra blogiausi". Perspausdinimas XVIII šimtmety reiškia šlovę, paplitimą; iš perspaudų, o taip pat ir iš tų Getės kūrinių, kurie nebuvo perspausdinti, galima gan tiksliai išvesti jo poveikio kreivę. Didžiausias sėkmės ženklas: vienas apsukrus leidėjas tuojau kreipiasi į lig šiol nežinomą autorių, prašydamas greit pristatyti dar tuziną panašių riterių dramų. Getė juokdamasis atsisako. Kiti padarys tai už jį. Iki šimtmečio pabaigos ir dar vėliau nebus galo riterių dramoms, riterių romanams, gotiškoms novelėms, apsakymams apie senąsias vokiečių pilis; visi tie raštai beverčiai, Getė niekada nesukūrė mokyklos siauresne prasme.

Tačiau platesne prasme „Gecas" tai naujosios vokiečių literatūros pradžia. Senatvėj Getė ir apie tai išsireiškė labai išmintingai ir su distancija: tada jis buvęs jaunas, kai vokiečių literatūra buvo jauna; tada nebuvę taip sunku rašyti tokius dalykus, kurie būtų tapę naujos epochos pradžia. Vėliau jaunesniesiems buvę sunkiau...

Jaunimas džiūgauja. Kritika dramą vadina pabaisa, tuo geriau, tai puiki pabaisa. Po visų ašaringų ir dorybingų dalykų pagaliau jėga! Vokiečių stiprybė! Kilnus, laisvas herojus, kuris kojomis sutrypia visą niekingą taisyklių kodeksą! Net vyresnio amžiaus skaitytojai pajunta nacionalinės dvasios dvelksmą. Platesnę publiką, kaip pats Getė sako, žavi medžiaga: rūsių skliautai, apgriuvusios pilys, naktinės čigonų scenos, slaptasis teismas. Tiesa, Lesingas, savo „Emiliją Galoti" iškėlęs kaip gerai sukomponuoto scenos kūrinio pavyzdį, piktai sukritikavo šį dialogizuotą gyvenimo aprašymą: Getė, atseit, prikemša žarnas smėlio ir parduoda kaip virvę. Fridrichas Didysis, tik iš kitų girdėjęs apie šią dramą, pastatytą Berlyne, parašė savo prancūziškame diskusiniame straipsny „De la littérature allemande" apie jos klaidas: tokį „Šekesperą" dar galima iš bėdos priimti, „bet čia turime Gecą de Berlechingeną, pasibiaurėtiną prastų angliškų pjesių imitaciją". Jo labai išrankioj ir gražioj bibliotekoj nebuvo nė vienos vokiečių rašytojo knygos.

„Geco" sėkmės paslaptį didele dalim nulėmė jo kalba, o grubus Geco tonas tapo originalaus genijaus stiliumi. Neatsitiktinai tas garsusis posakis, kurį herojus drebia parlamentarui, užtrenkdamas langą ir perduodamas sveikinimus jo vadui, pasidarė populiariausia Getės citata. Getė pats tuojau pradeda jį ir kitur vartoti, pavyzdžiui, išsiųsdamas Merkui atspausdintą savo „naują kūdikėlį". (Užuomina apie vystyklus, kurie jau kaba ant tvoros). Čia puolami ir išjuokiami visi perukininkai ir asilai, visi literatūriniai niurgzliai.

Te kritikai apsiseilėję,
Filisteriai nusipenėję
Ir šutvė jų visa išvien
Mums pabučiuoja subinėn.

Tiesa, švelnesnio būdo draugui Goteriui jis rašo, irgi Hanso Sakso stiliumi (kurio eilėdarą ateity gana dažnai naudos), prašydamas dėl moterėlių šį tą sušvelninti:

Sušvelnink mano kakarinę,
Pakeiski šūdžių niekšu, o subinę — sėdyne.

Užgavėnių vaidinimuose ir satyrose jis dar grubiau siautėja. Laikas, kurį Getė vaizduoja „Gece", čia jam artimesnis, negu

istorinėj dramoj. Vargu ar jis buvo skaitęs tikrai nešvankybių prikimštus Rozenpliuto ir kitų Niurnbergo meistrų užgavėnių vaidinimus, kurie buvo paplitę iki labai padoraus Hanso Sakso ir kurių tikslas buvo palinksminti biurgerį, su kiaulišku malonumu išjuokiant kiauliškus kaimiečius; juk nešvankybės dažnai turi tokią socialinio išpuikimo tendenciją. Ir Niderlandų dailininkai, kurie piešė girtus, besimušančius, savo natūralius poreikius atliekančius kaimiečius ir kurie Getei buvo žinomi, dirbo turtingų pirklių publikai, mėgstančiai tokias scenas. Bet Getė savo kūriniams publikos nenumato, ir vargu ar ji įmanoma. Jis rašo sau ir gal dar keliems draugams. Jis bando savo jėgas visur, kur tik gali. Tuo jis vaduojasi, nelyginant įkvėpdamas ir iškvėpdamas,— jo mėgiamas įvaizdis — ir nuo kitokių pergyvenimų.

Gerai apuostęs mėšlą savo,
Patenkintas vėl nukulniavo.

Šį dvieilį jis sukuria apie vieną „Verterio" parodijuotoją, kuris ant herojaus kapo nusilengvino.

Į šiuos bandymus, kurie tik gerokai vėliau buvo įtraukti į Getės „Raštus", nereikia žiūrėti pernelyg rimtai. Daug kas ten yra pavėluoto brendimo apraiška. Ir Mocartas laiškuose savo pusseserei iš Augsburgo, kurie ilgai kėlė siaubą visiems doringiems Mocarto gerbėjams, pasirašinėjo „Zaušvancas Volfgangas Amadėjus Rozenkrancas"[1], ir šie vardai labai derinosi su laiškų turiniu. Taip Getė parašo „Kvailio vestuves", kur obsceniški vardai ir situacijos taip lengvai plaukia iš po jo plunksnos, kaip kokiam XVI šimtmečio grubiojo stiliaus rašytojui.

Žodžiai ir apskritai visas labai turtingas grubių dalykų ir posakių lobynas nenukrito jam iš dangaus. Pro pat patriciškus tėvo namus Didžiojo Hiršgrabeno gatvėj ėjo „Rozentalis", nuo viduramžių gerai žinoma viešnamių ir palaidų merginų gatvė. Čia vyravo savas žodynas, ir vienoje teismo byloje Frankfurte kažkoks žmogus kaltinamas tuo, kad išplūdęs savo priešininką „biauriau už bet kokį Rozentalio smuklininką", tai, matyt, reiškė, kad biauriau nebegalima. Mes nemanom, kad Getė buvo nuolatinis tos gatvės lankytojas, bet tam tikrą savo žodyno

---

[1] Sauschwanz — kiauliauodegis. Rosenkranz — rožančius (*vok.*).

lobį jis, be abejo, pasiėmė iš ten. Ir plačiai jį naudojo, vėliau dažniausiai tik kalbėdamas su artimais draugais, kurie neretai pasibaisėdavo, arba „Fausto" papildymuose, kuriuos kišo į savo „Valpurgijos maišą". Būtų beprasmiška šį jo prigimties bruožą nutylėti, tačiau kvaila ir juo ypatingai mėgautis. Šiaip ar taip, jis niekados nesmaguriavo nešvankybėmis, kaip daugelis anuometinių autorių. Jis vadina daiktus tikraisiais vardais, tegu ir grubiausiais, kaip mėgo, beje, ir jo motina.

Jis anuo metu rašo ir kitokių dalykų, ir jei Vokietijoj būtų buvę „graikiškos" publikos, tie jo raštai būtų pavirtę aristofaniškomis komedijomis. Vėliau Getė kartą padejavo Šileriui, kad nėra teatro tik vyrams, kaip antikos laikais. Tada galėtum daug ką pasakyti, ką dabar reikia nutylėti. Todėl ir šiais padykusios jaunystės laikais jis rašo tik nevaidinamas išdaigas ir užgavėnių scenas, knitelfersu, eilėdara, kuri dabar pasirodo tinkama išreikšti viską: ir žemiausius, ir aukščiausius jausmus. Getė įžvalgiai suranda ir iškelia savo laikų reiškinius: lipšnų juodaskvernį, kuris glaudosi apie moteris ir gauna pamoką iš narsaus kariškio, kitą sielų ganytoją, skelbiantį naują gamtiškos meilės mokslą, skurdų profesorių, pagal naujausią madą aiškinantį bibliją, ir pagaliau vieną populiariausių rašytojų — Vilandą. Šis įžūliai vadinamas tikruoju vardu, kiti yra tik tipiški epochos personažai. Jausmo kultas turi savo išnaudotojus. Darmštate tuo užsiiminėja leibmedikas Loiksenringas, drumsdamas Šventųjų ramybę. Jis vedė plačią korespondenciją ir rinko sielų išpažintis, meilės laiškus, buvo įsigijęs net vienos Ruso mylimosios laiškus. Jis važinėjo su laiškų dėžute po miestus, atvirai, nieko nepraleisdamas skaitė juos publikai, tai buvo gera pramoga draugijose. Privačioj audiencijoj maestras tikrindavo jausmingoms damoms pulsą, užgriebdamas ir kiek žemiau. Herderio sužadėtinė Karolina, Psichė, buvo viena iš tų tikinčiųjų, kurių spiečiai sukosi apie satyrą, kol šis iškeliavo toliau.

Šią Psichę ir kitas į ją panašias Getė įveda į savo vaidinimą apie „Satyrą", arba sudievintą miško velnią, laukinį berną, kuris nuo kalnų atūžia į švelnią Darmštato bendriją su jos graikiškomis šventyklėlėmis. Getė jau šaiposi iš gamtos kulto, kuriam dar pats atsidavęs. Jis užtraukia faustiškais tonais, įdėjęs juos į ožiakojo fauno lūpas, dainuoja apie meilės bijančią gamtą, prie šaltinio apkabina kvailutę, į Gretchen panašią Psichę ir

kalba jai „apie karštą meilę, pilną dangiškų džiaugsmų", ši mikčioja apie kančią ir nuodėmę. Kuriamas gamtos kultas kartu su gyvenimo ir meilės džiaugsmais ir vegetarišku maistu, tą kultą pripažįsta visa liaudis.

Gudriai žvilgčiodamas į merginas, jis postringauja apie pradinį daiktą, apie reiškinių difuziją; tai parodija, tai įžanginė ir antipodinė dar tik nujaučiamo „Fausto" giesmė, „Fausto", kurio vos kelios eilutės tėra užrašytos popieriuj. Ir taip aliuzijos kyla vis aukštyn, iki pat kraupiai politiškų akordų: Satyras sėdi šventyklos soste, minia klūpo ir staugia, reikalaudama mirties kiekvienam, kas paniekins naująjį tikėjimą. Atomazga kaip farse: kažkoks drąsuolis nutraukia uždangalą nuo švenčiausiojo, dievas pasirodo savo tikru satyro pavidalu, puoląs merginą: „Gyvulys, gyvulys!"— Satyras iškeliauja į kitas bendrijas.

Tai genialiausias šio laikotarpio Getės kūrinys, tik etiudas didesniam, kuris nebuvo parašytas arba buvo parašytas visai kita forma, tai Faustas ir Mefistas viename personaže, suktumas ir pasaulio prasmės ieškojimas viename asmeny. Net pamaldus atsiskyrėlis, kuris turi atstovauti tikrajai religijai ir priešpastatyti ją gamtos kultui, staiga iškrinta iš šio vaidmens ir užtraukia panteistinį peoną apie pavasarį, nesulaikomą veržimąsi, „trykštančią gimdymo jėgą", apie gyvulėlius, kurie poruojasi visur jo akyse, „taip, kad kiekvienas žiedas ir lapelis tampa nuostabiausia vestuvių lovele".

Trykštanti gimdymo jėga yra raiškiausia eilutė. Getė siekia didžiausių asmenybių: Prometėjaus, Mahometo, Sokrato, Cezario, Kristaus, Amžinojo žydo Ahasvero. Tačiau visi jo kūriniai lieka fragmentais. Kai kurios giesmės perkeliamos į eilėraščius, kitos iš pat pradžių apmetamos fragmentiškai. Epas, kuris turėjo apimti visą bažnyčių ir religijų istoriją, vadinasi „Amžinojo žydo pirmasis fragmentas". Kartais Getė vidurnaktį it pamišėlis šoka iš lovos — tikrai genijų epochos stiliumi, ir, kaip pasakoja vėliau, driekia skersai lapo eilutes pieštuku, mat, plunksna pernelyg šiaušiasi; fragmente jis pareiškia, kad rašytų net ir šluotkočiu. Įnirtingai siekdamas originalumo, jis daug kur piktžodžiauja: dievas tėvas šaukia sūnų, ir

Jis atlėkė pačiu laiku
Žvaigždėtuoju dangaus taku.

Grįžtantis į žemę Kristus palyginamas su jaunuoliu, kuris:

Tarsi skubėtų pas merginą,
Kuri, ilgai mums siurbus kraują,
Apgaudinėja mus iš naujo.

Tai labai getiška, bet ne perdaug krikščioniška. Tai fragmentai, genijaus svaidomi gabalai.

Prie Mahometo Getę traukia užsispyrimas, noras reabilituoti tą ilgai šmeižtą asmenybę. Liūdnai pagarsėjusi knygelė „Apie tris didžiuosius sukčius" (Mozę, Kristų ir Mahometą), vis iš naujo slapta spausdinama ir skaitoma, gaubė šį vardą liuciferišku blizgesiu, kaip kadaise Hohenštaufenų imperatoriaus Fridricho II laikais, kuriam pirmajam šis pasakymas buvo įdėtas į lūpas ir labai jam tiko. Getė visai priešingai dykumų tautos įstatymdavį padaro šaltinio dievybe ir gieda jam galingą upės ir jūros psalmę — tai vienas stipriausių jo eilėraščių... Su koranu, kurį Getė irgi buvo skaitęs, jis neturi nieko bendra. Kalbama apie trykštančią ir urduliuojančią kūrybinę jėgą.

Cezaris, veiklos žmogus, atkrinta pirmiausia; Getė niekados, net ir Napoleono raginamas, nekūrė herojų. Jo akį dažnai traukė Prometėjas, dievams besipriešinąs titanas. Čia Getė susikuria savo paties mitą, labai nutolusį nuo antikinio. Visų pirma jis mato Prometėją kaip žmonių lipdytoją, kuriam prie šalies (poetui tas labai tinka) stovi Minerva ir padeda molinėms figūroms įkvėpti gyvybę. Danguj sujudimas, tuoj tuoj įvyks valstybės išdavimas. Bet Getė vengia tokių dramatiškų posūkių. Jis visados už „susitarimą", kaip vėliau pasakys, arba už visa apimantį žvilgsnį. Jo Jupiteris išmintingai ir truputį ciniškai pareiškia: tegu ta kirminų padermė gyvena, ji tik padidins jo vergų skaičių. Jie iškeliauja, pasklinda pasauly, Getė parodo ištisus žmonijos istorijos periodus: kovas, karus, jie ir gyvuliai, ir dievai, ir žiaurūs, ir švelnūs tie jo vaikai. Ir labai gražiai, pagal anuometinę nuotaiką, Getė baigia savo kūrinį ode mirčiai. Kai, nykstant pojūčiams, žmogus apima visą pasaulį, tada jis miršta. O po mirties? Prisikėlimas, vėl nuo pradžios: baimė, tikėjimas, troškimas! Tokia maždaug jo evangelija.

Iš dangaus atgal į žemę. Jis rašo viską, net literatūrines satyras. Be atodairos užkabina žymiausią vokiečių rašytoją Vilandą, iš kurio daug išmoko ir prie kurio kapo kada nors pasakys gra-

žią kalbą. Šiuo metu prieš Vilandą nukreipta stipri opozicija. „Getingeno šilo" būrelis, labai dorovingas, pasmerkė jį kaip prancūzų mėgdžiotoją ir papročių gadintoją. Švęsdami Klopštoko gimtadienį, šiliečiai sudraskė naujausią Vilando knygą, jos skutais užsidegė pypkes, kėlė tostus už savo mokytoją, už Liuterį, už Hermaną, cheruskų vadą, už Getę ir sudegino Vilando portretą.

Vieną sekmadienio popietę Getė prie butelio raudonojo vyno brūkšteli nedidelę satyrą „Dievai, karžygiai ir Vilandas". Jis nusiteikęs karingai. „Berniokas trokšta kovos, jis turi atleto dvasią", rašo apie jį toks Knebelis, kuris greit taps jo draugu. „Getės sieloj nuolatos vyksta vidinis karas ir maištas, kadangi viskas jį smarkiausiai veikia. Jo dvasinis poreikis — prisidaryti priešų, su kuriais galėtų kariauti, ir, beje, pasirenka jis ne bet kokius." Vilandas nebuvo bet kas, jau nekalbant apie jo reikšmę kaip rašytojo, kuri dažnai buvo menkinama. Kai tas įžūlus rašinėlis pasirodė, Vilandas kaip žmogus pasielgė labai kilniai. Šalia kitų dorybių jis turėjo ilgą ir jautrią nosį. Jis užuodė, kad ateina nauja karta, su kitokiomis jėgomis, negu jo. Iš visų savo meto rašytojų jis atlaidžiausiai priėmė net ir labai jam priešingas natūras, pavyzdžiui, vėliau Heinrichą fon Kleistą. Todėl jis stebėtinai anksti, vos keturiasdešimties metų, jau tarėsi esąs senas, tėtė Vilandas, kuris duoda vaikams valią. Taip jis savo „Merkurijuj" rašo apie Getę ir jo „Gecą":

„Jauni, smarkūs genijai tai nelyginant jauni, smarkūs kumeliukai; iš jų trykšta gyvybė ir jėga, jie puldinėja aplink kaip bepročiai, prunkščia ir žvengia, raičiojasi ant žemės ir stojasi piestu, griebia ir kanda, šokinėja ant žmonių, spardosi priešakinėmis ir užpakalinėmis kojomis, nesiduoda nei sugaunami, nei jodomi. Tuo geriau!"

Taikliau neapibūdinsi nei tos satyros, nei visos originaliųjų genijų epochos. Tiesą sakant, Vilandas turėjo pagrindo ir labiau pykti. Jis ką tik parodė pagyrimo vertą bandymą sukurti vokišką operą, pirmąją tame pasaulyje, kuris manė, kad tai neįmanoma; vokietybe svaičiojantiems genijams tai turėjo būti labai prie širdies. Jis parašė libretą operai „Alkestė", parašė vokiškai po daugybės itališkų alkesčių. Šalyje, kur gyvavo dideli, gausiai finansuojami italų operos teatrai, vis dėlto atsirado scena ir vokiškai operai, Manheime, kuris ir muzikiniu požiūriu buvo labai pažangus; gabus kompozitorius Antonas

Šveiceris sukūrė muziką, ir opera buvo pastatyta, ją perėmė kiti teatrai. Daug kas džiaugėsi tuo bandymu, jis buvo tęsiamas toliau, sukuriant „Rozamundą", vokišką „Giunterį fon Švarcburgą". Tiesa, į Manheimą atvykęs jaunas Mocartas „Alkestės" muziką pavadino liūdnoka, savo operas jis ir toliau rašė itališkiems tekstams; daug laiko praėjo, kol pasirodė „Užburtoji fleita", o dar daugiau, kol vokiečių opera buvo pripažinta.

Getei tas buvo ne galvoj, kažin, ar jis apskritai ką žinojo apie tuos vokiečių operos reikalus. „Merkurijuj" jis buvo skaitęs Vilando straipsnius. Ten maestras neapdairiai pakritikavo Euripidą ir jo „Alkestę". Visų pirma, jam nepatiko Heraklio personažas, ir ne be pagrindo; Vilandas buvo puikus žinovas. Labai tragiškoje Euripido dramoje Heraklis iš tikrųjų vaidino keistą vaidmenį: ėdrūnas, skandalistas, jėgos demonstruotojas, toks jis labiau būtų tikęs satyriniame veikale, negu tragedijoj. Gan sunku tą labai ankstyvą Euripido veikalą priskirti prie kokio nors žanro, jis buvo kuo įvairiausiai aiškinamas — laikomas tragikomedija ar mišria pjese. To Getė irgi nežinojo. Jam pakako, kad Vilandas žemina šventuosius graikus.

Tad Getė pristato jį su naktine kepurėle. Kas tas Vilandas? — klausinėja milžinai. Rūmų tarėjas ir princų auklėtojas Veimare. Jis nelabai supranta jų kalbą. „Mes kalbame graikiškai". Ateina Heraklis, tikras Euripido pagyrų puodas. Vilandas sako nieko nežinąs apie tą kolosą, jis įsivaizdavo Heraklį kaip dailiai sudėtą, vidutinio ūgio vyrą. „Vidutinio ūgio! Aš!"— griaudžia milžinas. Ir dabar princų auklėtojas prabyla net apie dorovę, Heraklis prapliumpa girti genijų epochą, išjuokia biurgerius, kurie žegnojasi, išgirdę apie kumščio teisę Geco laikais, garbina stipruolius, kurie iš syvų pertekliaus karšia kitiems kailį arba moterims pridaro tiek vaikų, kiek tik nori, net ir neprašomi. „Ir aš pats per vieną naktį padirbau penkiasdešimt berniukų". To Euripido pjesėje, tiesa, nebuvo, tai iš Getės leksikono: ten jis perskaitė istoriją apie vaišingąjį Tespiją, kuris norėjo, kad garsusis svečias Heraklis paliktų jo penkiasdešimčiai dukterų palikuonių: herojus per vieną naktį atlieka savo herakliškiausią žygį, arba — pagal atsargesnę versiją — per septynias naktis.

Getė svaičioja toliau apie moralės vergiją, negi taip sunku suprasti, kad ir pusdievis gali pasigerti ar būti storžieviškas? Jis jau išgėrė savo raudonojo vyno butelį. Iš požemio karalys-

tės iškyla Plutonas ir įsako baigti: jau ir šalia savo žmonos nebegalima pagulėti, jeigu ji neprieštarauja?

Po „Geco" šis „begėdiškas ir šventvagiškas rašinėlis" kurį laiką buvo baisiai mėgiamas. Visi piktai džiūgavo. Jaunimas laikė save Herakliais. Vyresnieji linkėjo populiariausiam autoriui nedidelio antausio. Vilandas pristatė šį kūrinėlį savo „Merkurijuj" kaip patyčių šedevrą. Pamatęs tokį įvertinimą, Getė išraudo. Tarė, kad tuo Vilandas publikos akyse daug laimės, o jis pats praras. „Aš tikrai sukompromituotas."

Publika jis galėjo nesirūpinti, nes dabar pasirodė jo „Verteris".

VERTERIO KANČIOS

Knyga, kuri 1774 m. anonimiškai išėjo Leipcige dviem mažais tomeliais su dailiomis, rokokinėmis senojo draugo Ezerio vinjetėmis, vadinosi „Jaunojo Verterio kančios". Žvakelė prieš veidrodį tituliniame lape — ką ji simbolizavo? Genijaus liepsną? Šalia žvakelės gulėjo knyga. Šiaip ar taip, tas veidrodis paveikė kaip išgaubtas lęšis. Kūrinys įžiebė ugnį, šiaudinę, bet ir žalingą ugnį, kaip jokia kita vokiška knyga prieš ją ir po jos. Prasidėjo Verterio epidemijos. Verterio karštligė, Verterio mada; pagal knygą jauni vyrai ėmė vilkėti mėlynais frakais ir geltonom liemenėm. Buvo savižudybių pagal Verterį, iškilmingų Verterio minėjimų prie jo prototipo kapo, buvo sakomi pamokslai, smerkiantys tą gėdingą knygą, piešiamos Verterio karikatūros, ir tai truko ne vienerius metus, bet dešimtmečius, Vokietijoj, Anglijoj, Prancūzijoj, Olandijoj, Skandinavijoj; Getė užsimena, kad net kinai piešė Lotą ir Verterį ant porceliano indų. Didžiausią triumfą Getė pergyveno tada, kai su juo susitikęs Napoleonas pareiškė keliskart perskaitęs „Verterį": Napoleonas, kuris mėgo demonstruoti savo žinias, netgi pakritikavo nereikalingą įžeistos garbės ir meilės motyvų supynimą.

„Verteris" nėra tik bestseleris, jau vien dėl to, kad jį parašė poetas,— nė apie vieną šios kategorijos knygų autorių negalėtume to pasakyti. Apskritai reikia abejoti, ar šis kūrinys savo tiražu prilygo „rentabiliausioms" tų laikų knygoms, nors dažnai buvo spausdinamas, perspausdinamas ir verčiamas. Jos poveikis buvo kitoks, čia lėmė ne tiek poetinis turinys, kiek įvairiausi nesusipratimai, kaip paprastai būna su didelės šlovės pasiekusiais kūriniais. Tik viena buvo aišku — čia liepsnojo genijaus ugnis. Žodis „genijus" buvo plačiai vartojamas ir turėjo šalutinę ironišką reikšmę: „genijus"— keistokas, arogantiškas jaunuolis,

kuris tarėsi galįs daug sau leisti, bet turėjo dar įrodyti, kad tai nėra vien pretenzijos. Getės kūrinys tai įrodė. Dabar „genijaus" sąvoka įgavo kitą reikšmę.

Ta šlovė turėjo ypatingą pasekmę Getės gyvenime. Kad ir ką vėliau parašęs, jis visados liko „Verterio" autorium, kone iki pat mirties ir tik labai vėlai tapo „Fausto" autorium arba Veimaro „olimpiečiu". Jis dėl to kentėjo, dažnai šiurkščiai gynėsi, bet veltui. Nukentėjo dėl to ir liudijimai apie jį, nė vienas nebuvo objektyvus, kiekvienas svečias ar korespondentas kalba, kad matė ar susipažino su „Verterio" autorium, ne su Gete, kalba susižavėję ar nusivylę, kad jis ne toks, kokį jie buvo įsivaizdavę Lotos garbintoją.

Į rašytoją anuomet žiūrėta dar labai asmeniškai, su simpatija ar antipatija, kaip ir į romano personažus. Skaitytojai tapatino save su jais. Stengėsi gyventi romano herojų gyvenimu. Kiekviena jauna mergina norėjo būti Lota ar kokia Ruso Žiuli; ir studentas Getė Leipcige rimtai ketino pergyventi „romaną" ar bent jį užmegzti. Įnirtingai ieškota prototipų, o suradus, be jokios gėdos brautasi į jų gyvenimą. Pirmoji tai patyrė rūmų tarėjienė ponia Kestner, tariamoji Lota, tai atnešė jai ir kančių, ir pasitenkinimo; paskui jos vyras, kuris įsijungė į žaidimą ir nuoširdžiai skundėsi, kad Alberto asmeny Getė pavaizdavo jį nepakankamai tiesų ir orų. Nelaimingojo Jeruzalemo kapas pasidarė maldininkų vieta. Žmonės keikė ilgaskvernį, kuris atsisakė jį garbingai palaidoti, dėjo vainikus ant paminklinio akmens, vaikštinėjo mėnesienoje po pievas ir rašė apie tai laiškus namiškiams.

Tai jausmų ir rašymo manijos laikai. Verterinė literatūra galėtų užpildyti visą didelį bibliotekos kambarį su aukštomis lentynomis. Pati literatūra neaukšto lygio, yra ten ir dainuškų, ir šiurpulingų mugės pasakojimų, kur Verteris su pistoletu rankoj rodomas paveikslų (filmų pirmtakų) serijoj. „Kulka tuojau pasieks smegenis", rašė Getė parodijuodamas. Sentimentali pigi dainelė „Iškentėta, iškovota" tapo šlageriu. Pastoriai koneveikė knygą, tačiau nuo to jos populiarumas tik augo. Labiausiai juos piktino savižudybė. Vienas sielų ganytojas palankiai įvertino Getės nusimanymą apie subtilius sielos niuansus bei jos „mechanizmą"— ir teologai nebegalėjo apsieiti be fizikos įvaizdžių. Kiti griaudėjo prieš vyraujantį antireligiškumą. „Spi-

noza ir sociniečiai[1] rašė bent kaip mokslininkai, bet dabartiniai šaipuoliai šokinėja it beždžionės. Protas ir biblija jiems tik skiedalas." O tiems labai protingiems pamokslininkams protas ir biblija eina vienoj gretoj.

Kai ta Verterio epidemija išplito, kažkoks karininkas pareiškė: „Vyras, kuris žudosi dėl merginos, su kuria negalėjo pamiegoti, yra kvailys, ir visai nesvarbu, ar pasaulyje bus vienu kvailiu daugiau ar mažiau." Tačiau tokių kvailių buvo ne vienas. Kažkoks „naujas Verteris" nusišovė labai šauniai: rūpestingai nusiskuto, ant stalo atvertė „Verterio" knygos 218 puslapį, paskui atidarė duris, kad turėtų liudininkų, apsidairė, laikydamas rankoje pistoletą, ar visi jį mato, pakėlė ginklą prie dešinės akies ir iššovė.

Nikolajis Berlyne parašė „Verterio džiaugsmus", kur viskas baigiasi laimingai, pats Getė parodijavo savo kūrinį aprašydamas Verterį ir Lotą susituokusius; savižudis prašovė pro šalį ir tik apsisvilino blakstienas. Lota meiliai slaugo jį po to „biauraus šūvio į galvą", abu ramiai eina gulti, prieš tai dar pasišaipę iš Alberto — Kestnerio. Ši scenelė, kuri Kestneriui, laimė, nepateko į rankas, vėl parodo dvilypę Getės prigimtį, kurios tik pusė dalyvavo toj sentimentalioj aferoj. Šia knyga jis išsivadavo nuo girtumo, nuo apsvaigimo. Taip žodis žodin užrašė ir jo kamerdineris, mat, nuo dabar Getė keliauja ir gyvena, lydimas paslaugios sielos, tarno, kuriam gali diktuoti, su kuriuo plepa naktį, kuris juo rūpinasi, o dažnai ir truputį mėgdžioja. Filipas Zeidelis, jaunas labai šviesios galvos berniokas, stojo raštininku pas Getės tėvą, būdamas septyniolikos metų, prieš tai tarnavo pas guviąją tetą Melber ir truputį mokė jos vaikus. Getė ima globoti tą žvalų bernioką; Zeidelis vienas iš jo globojamų vaikų ir iš visų laimingiausias. Jis savo ranka perrašė „Gecą", „Verterį", jis su Gete kartu keliavo, miegojo su juo viename kambaryje, gan ilgą laiką ir Veimare; Zeidelis drąsiai prieštarauja, jeigu tai, ką sako jo ponas, jam atrodo kitaip; jis tvarko labai greit išaugusią korespondenciją, veda ir dienoraštį ir užrašinėja, ką pasakė lankytojai. Štai pokalbis, kuris vyksta tarp Getės ir vieno miesto sindiko apie „Verterį". Sindikas taria, kad romane vis dėlto per daug svaigulio. Getė klausia, ar jis niekados nebuvęs girtas? „Na, gal būt, ir doras žmogus visados

[1] Italo Socinio XVI amž. Lenkijoj įkurta protestantų bendruomenė.

turi kokią nuodėmę."—„Gerai,— atsako Getė,— skirtumas tik toks: nuo savo girtumo jūs išsimiegojot, o manasis užrašytas popieriuj!" Arba dar grubiau, kai oponentas sako, kad, šiaip ar taip, tai pavojinga knyga. „Pavojinga! Kas gi čia pavojinga? Pavojingi tokie galvijai, kaip jūs, kurie viską aplink užkrečia savo puvėsiais, kurie apspiaudo ir apdergia viską, kas gera ir gražu, o paskui įtikinėja žmones, kad viskas ir tėra tiek verta, kiek jų paties mėšlas!"

Zeidelis mokėjo gerai klausyti. Jo pasakojimuose mes girdime paprastą Getės kalbą be to visados abejotino laiškų ar literatūros mediumo. Toks maždaug buvo jo kalbos stilius anuo metu ir dar gan ilgai, kol viena Veimaro rūmų dama paėmė jį į savo mokyklą.

Toje knygelėje daug gero ir gražaus, ir Getė turėjo pagrindo pykti, kad visa tai pavirto tik piešinėliais ant dramblio kaulo bonbonjerių, „Verterio vėduoklių", „Verterio odekolono", ant arbatos puodukų ar tapo saloninių plepalų tema. Žinoma, tas darbas jam per daug pastangų nekainavo. Romanas laiškų forma nebuvo naujiena; taip rašė La Roš pagal garsųjį Ruso ar Ričardsono pavyzdį. Tokia forma galėjo sudaryti įspūdį, kad tai ne prasimanytas, bet „tikras atsitikimas", paimtas iš autentiškų dokumentų ir patikimų šaltinių. Taip jis ir pradeda, tvirtindamas, kad uoliai surinko visa, ką tik galėjo rasti. Tarp kitų šaltinių, kaip paaiškėjo, buvo ir jo paties laiškai Kestneriui arba pastarojo pranešimas apie Jeruzalemo mirtį, dienoraščio puslapiai, laiškai draugui Merkui ar seseriai. Taigi jis pateikia laiškus ir dienoraščio ištraukas. Nesivaržydamas pasirenka Lotos vardą ir, dar rašydamas knygą, išdykėliškai brūkšteli jaunajai porai: „Jeigu judu sugalvosit pavyduliauti, žinokit, kad aš jus kaip gyvus užkelsiu ant scenos!" Iš pradžių jis galvoja apie dramą. „Savo situaciją aš apdorosiu kaip pjesę dievo ir žmonių pykčiui!" Paskui tai virsta romanu su lyrinėmis scenomis. Personažas keičiasi. Lota su melsvomis šeimininkėlės akimis įgauna Maksės La Roš bruožus, jai duodamos juodžiausios akys, pridedama šiek tiek daugiau nerimo, daugiau temperamento. Madam La Roš be jokių sentimentų ištekina dukterį už jau senstelėjusio, nuobodaus, labai turtingo pirklio Brentano iš Frankfurto; Getė dar truputį sukosi apie jaunavedžius, flirtavo su ne perdaug laiminga jaunamarte, grojo violončele, o ji pritarė jam spinetu. Vyras ėmė pavyduliauti — jis ne Kestneris ir, užuot skrupulin-

gai svarstęs, ar nereikėtų užleisti vietos jaunam genijui, parodė Getei duris. Visa tai autentiški dokumentai ir šaltiniai. Be to, Veclare Getė uoliai skaitė Homerą, ir viena gražiausių romano vietų yra scena prie šulinio, kur ateina merginos pasisemti vandens iš vėsaus skliauto — nekalčiausias ir būtinas darbas, kurį kadaise dirbdavo net karalių dukterys. Čia dvelkia patriarchalinė nuotaika, primenanti biblinių protėvių gyvenimą, kurie prie šulinio susipažindavo, piršdavosi, kur apie šaltinius skrajodavo gerosios dvasios. Suskamba ir liaudiški baladžių tonai, net socialiniai-revoliuciniai: „Staiga įeina didžiai maloningoji ponia fon Z. su savo ponu vyru ir kilmingai išperėta žąsele dukterim plokščia krūtine ir gražučiu korsetėliu ir *en passant* išplečia savo paveldėtas, didžiai kilmingas akis ir šnerves..." Šiuo metu jis labai užsispyręs ir kandžiai piešia vieną kilmingą seną tetą, kuriai iš buvusio grožio belikę šešiolika protėvių; ji užkankino ne vieną vargšą jaunuolį, taip pat ir savo vyrą, kurį nusipirko ir, išgyvenusi su juo varinį amžių, mirtinai užgraužė, „o dabar, savo geležies amžiuje, jaučiasi vieniša, ir niekas apie ją nė žinoti nežinotų, jei ne jos meili seserėčia".

Tokie karingi tonai veikia amžininkus lygiai taip, kaip meilūs ir jausmingi tose scenose, kur Lota raiko duoną, ar psalmėse, išaukštinančiose gamtos galybę: „Didžiuliai kalnai supo mane, bedugnės žiojėjo prieš mane, sraunūs upokšniai krito žemyn, upės tekėjo po mano kojomis, miškai ir kalnai skambėjo; ir aš mačiau, kaip visos tos nesuvokiamos jėgos viena kitą veikia ir kuria žemės gelmėse, o žemės paviršiuj ir danguje knibžda įvairiausių tvarinių rūšys."

Tai jau daugiau negu rokokinės vinječių ar Veclaro dekoracijos ir kaspinėliai prie Lotos krūtinės. Čia viskas susipynę, mitinis pirmykštis gamtovaizdis ir pilka kasdienybė, ginčai dėl rango, neherojiška „herojaus" mirtis, kurią Getė užbaigia nelyginant plaktuko dūžiais į karstą: „Jis mirė dvyliktą valandą dienos. Amtmano buvimas ir jo potvarkiai sulaikė smalsuolių antplūdį. Apie vienuoliktą valandą vakaro jo nurodymu velionis buvo palaidotas toj vietoj, kurią jis pats buvo pasirinkęs. Paskui karstą sekė senukas ir jo sūnus. Albertas negalėjo. Lotos gyvybė buvo pavojuj. Karstą nešė amatininkai. Joks dvasininkas jo nepalydėjo."

Getė, tur būt, niekados nebeparašė tokių stiprių sakinių ir tokių ilgų, lyriškai plaukiančių periodų, kurie pranoksta jo gražiausius eilėraščius. Galima patikėti, kad jis, tartum transo pagautas, sudėjo tai per kelias savaites, ilgai išnešiojęs savy ir perkūręs — čia jau ryškėja ir didelė meno nuovoka ar nuojauta to, kas mene būtina. Veikale jau anksti suskamba mirties ilgesys, mirties trauka, vienas iš pagrindinių lemtingų vokiečių poezijos motyvų. Iš pradžių dar tik it tolimas rago gausmas žodis „pistoletai", paskui vis stiprėja, ir pabaigoje pasigirsta skardus trenksmas: „Kažkoks kaimynas matė ugnies blykstelėjimą ir girdėjo šūvį", kuris užbaigia veiksmą.

Mažiau įtikėtina mums atrodo tai, ką Getė senatvėje pasakoja apie savo paties mirties troškimą anuo metu: jis irgi žaidęs durklu, įbedęs jį į nuogą odą, o paskui padėjęs į šalį. Bet jis vis dėlto griebėsi plunksnos. Parašė „Verterį" ir šio romano parodijas. Jo mirties ilgesys visados, iki pat tikros mirties, pereidavo į mintis apie atgimimą — kaip „Prometėjuj": „Iš naujo bijoti, tikėtis, trokšti."

AUDRININKAI

Parašęs „Gecą" ir „Verterį", Getė tapo jaunų rašytojų „sąjūdžio" galva, kuris vėliau pagal vienos jų dramos antraštę bus pavadintas „Audra ir veržimasis". Klopštokas dar tebėra neginčijamai didelis rašytojas ir mokytojas, Lesingas aštriausias ir šviesiausias protas ir labiausiai bijomas „meno arbitras", Vilandas populiariausias plačios ir margos produkcijos autorius. Herderis, tik neilgą laiką pabuvęs jaunimo vadu, turėjo užleisti vietą jaunam auklėtiniui, kuris dar taip neseniai jautėsi jo satelitu; nuo dabar Herderio gyvenimas iki pat amžiaus galo bus aptemdytas kartėlio. Iš Getės buvo laukiama stebuklų. Atrodė, kad jam nieko nėra negalimo. Iš visų pusių pas jį plūsta lankytojai, ragina rašyti, prie jo veržte veržiasi žmonės, rašo laiškus arba atvyksta patys; namai Hiršgrabeno gatvėje virsta poetų kanceliarija ir poetų prieglauda. Tėvas sėdi prie bylų ir susiraukęs kenčia tą bruzdesį namuose. Motina linksmai visus priima, valgydina ir nakvydina, negaili nei seno vyno, nei patarimų. Netrukus ji daugeliui taps ir motina, praminta „ponia Aja", pagal vieną personažą iš liaudies knygos apie „Keturis Haimono vaikus".

Jos vyras sensta, o ji kaip tik gyvena savo jaunystę — tai jos gražiausias metas. Ji šildosi savo „Hanso lepūnėlio" jaunos šlovės spinduliuose, kurie teikė jai juo daugiau džiaugsmo, juo daugiau rūpesčių kėlė nelaimingas jos amžinai šąlančios dukters vedybinis gyvenimas. O čia staiga atsiranda kitų vaikų, neišauklėtų, trokštančių meilės, beturčių, išdidžių ir prislėgtų, aristokratų ir plebėjų. Ji visus globoja; neilgai, nes audra ir veržimasis greitai praeina. Getė pats pirmutinis iš ten pasitrau-

kia — po poros metų. Jis moka greit palikti ir žmones, ir literatūrines sroves. Jam lemta dar daug kartų keistis.

Pirmiausia jis greit susidoroja ir su naujais darbais. Jis niekados vėliau taip vienu užmoju neberašė ir niekados savo kūrinių taip greit nebespausdino. Iš visų pusių raginamas, jis neįstengė, kaip buvo pratęs, atidėti į šalį ką parašęs, perdirbinėti, laukti palankaus vėjo. Taip netrukus po „Geco" per aštuonias dienas surenčia dramą „Klavigas". Kritikai jam prikišo nemokėjimą rašyti scenai. Jis tučtuojau anonsuoja „dramą pastatymui, tegul tie tipai pamato, kad tik nuo manęs priklauso, ar panorėsiu laikytis taisyklių, ar ne". Kaip pavyzdys jam buvo nurodyta Lesingo „Emilija Galoti", puiku, jis to pavyzdžio laikysis. Vienoje Frankfurto draugijoje žaidžiamos „vestuvės", iš esmės, tai gan dažnai pasitaikančio piršliavimo parodija; burtų keliu Getė gauna į porą dailią šeimynišką merginą ir paskelbiamas jos vyru. Ji duoda jam uždavinį: iš ką tik jo paties viešai perskaitytų Bomarše memuarų apie autoriaus nuotykius Ispanijoj parašyti dramą, ir Getė sutinka; bet kokia paskata jam gera. Bomarše, tada dar neparašęs nei „Figaro", nei „Sevilijos kirpėjo", į savo memuarus apie bylinėjimąsi dėl gan tamsių reikaliukų, visai nerūpestingai įterpė vieną intymų šeimyninį nuotykį: kaip jis atkeršijo ispanų žurnalistui Klavigui už tai, kad šis sulaužė jo seseriai duotą žodį vesti. Tokie dalykai buvo rašomi ir spausdinami, kaip viešai buvo rodomi laiškai apie intymiausius šeimyninius reikalus. Bomarše aprašė tai be galo gyvai: jis priverčia neištikimąjį viešai atsiprašyti ir tol persekioja, kol šis netenka tarnybos. Getei tereikėjo visa tai paversti dialogais, tą jis ir padarė. Dar šį bei tą pridėjo, Bomarše padarė riteriu ir aukštakilmiu, koks jis gyvenime nebuvo, nors ir turėjo prisisegęs kilmingojo titulą; sugalvojo tragišką pabaigą, kur neištikimasis Klavigas susiduria su savo paliktos mylimosios laidotuvių eisena. Šitaip Getė iš tikrųjų sukūrė veikalą, kuris ir teatre darė įspūdį. Tiesa, jo mentorius Merkas pavadino tai „šlamštu", kokį bet kas galįs parašyti. Vėliau Getė su apmaudu pasakė, kad nebūtinai „viskas turi būti šedevras"; labiau padrąsintas, jis tikriausiai anuomet būtų sukūręs visą tuziną tokių pjesių, iš kurių gal kokios dvi trys būtų išsilaikiusios scenoje. Remiantis Getės žodžiais, to neherojiško herojaus neištikimybė, o taip pat ir

silpnabūdžio Veislingeno figūra „Gece" buvo aiškinama kaip vis dar gyva atgaila už neištikimybę Zezenheime. To meto laiškuose bičiuliui Zalcmanui iš Strasburgo Getė parašė tik kelias studentiškai nerūpestingas eilutes: Zalcmanas turįs nusiųsti vieną egzempliorių ir „vargšei Friderikei", tegu jai bus paguoda, kad neištikimasis Veislingenas esąs nunuodytas.

Getė išmoko čiuožti. Paskatą davė Klopštokas, ir dabar jis smagiai užsiiminėja šiuo nauju sportu, nerūpestingai skraido ant plono ledo — netrukus tai bus naudojama kaip palyginimas, taip pat ir linksmai skambantys rogių žvangučiai. Vieno *Concerto dramatico,* skirto draugams Darmštate, pasaulietiškame kantatos tekste įpintas toks ledo valsas:

Ore, žemėj, vandeny
Ir ant ledo plyno
Vienas sprandą nusisuks,
Kitas — dievai žino.

Viena moterėlė iš Sibilių būrio grasina jam, pavojus, pavojus, bet metų laikai greit skrieja pro šalį, didli di dum. Atgailauti ir graužtis bus dar laiko paskui.

Jis rašo vaidinimus su dainomis, pas jį jau skuba kompozitoriai, jų tarpe ir jaunystės draugas André iš Ofenbacho, kadaise pavadinęs Getę tuščiu plepiu. Getė ima savo mėgiamą lektūrą — vieną Goldsmito baladę iš „Deserted village"[1], Merkas dar turėjo privačiai atspausdinti draugui kelis tos knygelės egzempliorius — ir padaro iš jos nedidelę operetę „Ervinas ir Elmira". Ji pavyksta ir yra dažniau statoma, negu bet kuris kitas ano meto Getės kūrinys. Vienai šios operetės dainelei „Žibutė pievoj" gal trisdešimt kompozitorių rašė muziką; Mocartas šiuo tekstu sukūrė savo vienintelę vertingą dainą, kuri iš tikrųjų yra maža operinė scenelė. Priešingai, negu „Tyrų roželėj", čia ne padauža berniokas sumindo gėlę, bet piemenaitė: „tai buvo meili žibutė", priduria Mocartas austriškai. Veiksmas dar visai arkadinis, senėlesnio stiliaus: dviejų išskirtų įsimylėjėlių susitikimas, vaikinas persirengęs atsiskyrėliu, kuriam mergina atlieka išpažintį, kol abu vienas kitą atpažįsta: „Čia aš... čia tu." Pastaba režisūrai: „Muzika tegu pabando išreikšti šių pauzių jausmus."

---

[1] Apleistas kaimas *(angl.).*

Kitoje operetėje, „Klodina iš Vila Belos", Getė dar asmeniškesnis ir prisistato kaip čigoniškas Krugantinas:

Su merguželėm meiliai,
Su vyrais tik ant peilių,
Daugiau skolų nei pinigų —
Ir bus gyvenime smagu.

Jo pirmasis „romanas" jau baigtas, jis truko tris savaites. Tai irgi širdies išpažintis, jeigu Getės kūriniuose būtinai norėsim ieškoti jo pergyvenimų. Ir čia į maskaradą įterpta tikra Getės baladė „Gyveno kartą įžūlus meilužis", vėl neištikimybės tema. Po įvairiausių painių scenų su špagom ir apsiaustais Krugantinas sėdi kalėjime ir tikrų genijų stilium ginasi nuo tėviško draugo priekaištų: „Ką jūs žinote apie jaunos širdies poreikius, tokios, kaip mano? Jauna patrakusi galva? Ar jūs galite duoti mano gyvenimui erdvės? Jūsų biurgeriškos visuomenės aš negaliu pakęsti! Jei noriu dirbti, turiu dirbti kaip vergas, jei noriu linksmintis, turiu linksmintis kaip vergas. Argi žmogui, kuris bent šio to vertas, ne geriau patraukti į platųjį pasaulį?" Jis netraukia į platųjį pasaulį, jis gauna savo Klodiną, abu, beje, kilmingi, viskas baigiasi amžinu džiaugsmu, laiminga pora.

„Stela": čia visai nebėra biurgeriško gyvenimo fono. Šioje mažoje penkių veiksmų dramoje Getė kuria savo gyvenimo svajonę. Jis niekados nesugebėjo visai prisirišti prie vienos moters, kone visuomet myli dvi iš karto arba tuoj vieną po kitos, pereinamojoj stadijoj painiodamas jausmus; jam dažnai reikia dar kokios nors meilios „šalutinės būtybės", kaip jis vėliau vadino savo Kristianos kompanionę; arba savo mylimai Šarlotai fon Štein pasakoja apie kitą, Koroną, o Koronai apie Šarlotą. Jis net puoselėjo mintį parašyti romaną „Sultonas per prievartą", kuriame keturios skirtingų charakterių moterys domisi vienu vyru. Kai šis nelyginant sultonas prie kurios prisiartina, kaip tik toji jam atrodo pati meiliausia. Getės pagalbininkas Rimeris, kuris tai pasakoja, priduria: „Kaip ir jis anksčiau vienukart mylėjo ir tą, ir kitą, nors ir nevienodai."

„Steloje" jis mėgina tai įkūnyti: vienas vyras tarp dviejų moterų, viena kilniaširdė, kita tik karštai mylinti: jis abi palieka, pas abi sugrįžta. Jos susidraugauja kaip seserys. Suskamba ir sesers motyvas, kuris visados jį domina. Abi moterys seseriškai

sutaria gyventi su savo Fernandu, moteriškiausiu iš visų vyrų, kuriuos Getė yra nupiešęs.

Vedybinio gyvenimo su dviem partnerėm tema yra senas motyvas; jau buvo tokia sakmė apie „Grafą fon Gleicheną", ir taurioji Cecilija cituoja jį Getės pjesėje, skelbdama savo kilnų pasiryžimą. Grafą, per kryžiaus karus patekusį į nelaisvę, pamilsta graži tamsiaodė kunigaikštytė, išvaduoja jį, ir abu sugrįžta į jo pilį; žmona priima merginą išskėstomis rankomis, ir toliau visi trys laimingai gyvena, net gauna iš popiežiaus dispensą; jų antkapis Erfurto katedroj rodo juos visus drauge. Pats Martynas Liuteris, nors ir sunkia širdim, davė tokį dispensą vienam iš jį rėmusių kunigaikščių. Getės laikais nedaug buvo tokių valdovų ir didikų, kurie nebūtų visai viešai gyvenę su dviem moterimis. Biurgerių pasauliui, iš kurio kilęs Getė, tai buvo šlykštybė. Bet Getė visai negalvoja apie tokius biurgeriškus saitus. Jis nenori nieko reformuoti, nei skelbti laisvos meilės, kuri vaidenosi kai kuriems audrininkams. Getę jaudino egzaltuoti meilės jausmai, kurie nepripažįsta jokių ribų. Veltui ieškotume šių moteriškų personažų modelių, nors jo aplinkoj ir buvo visokių širdies painiavų su keliomis moterimis, buvo jų ir literatūroj; savo antraštinės herojės vardą jis paėmė iš Svifto gan painaus ir migloto žaidimo su Stela ir Vanesa. Bet Getės veikale tai pavirto tik aistringų jausmų bangavimu, o Rimerio paminėto gražaus bruožo, kai vyras myli abi kartu, nors ir nevienodai, čia nematyti. Visi trys myli vienodai, vienodai neaiškia meile, ir net lyčių skirtumas čia kone visai išnyksta: Fernandas yra moteriškas, o kilniaširdė Cecilija vyriškesnė už jį.

Krugantino žodžiai buvo nelyginant šūkis, kuris išreiškė apie Getę susispietusių audrininkų ir įniršusių jaunų vyrų nuotaikas. Visi jie trokšta išsiveržti iš savo ankšto gyvenimo, kur jie gali būti tik „vergai", iškeliauti į platųjį pasaulį, kad ir į Ameriką, į karą, bet kur. Biurgeriškas gyvenimas jiems nepakenčiamas, aristokratiškas — nepasiekiamas, kunigaikščiai ir tironai — tikra gėda. Beveik visi tie jauni vyrai kilę iš labai neturtingų šeimų. Homero vertėjo Foso iš „Getingeno šilo" tėvai buvo baudžiauninkai, Lencas, kaip ir daugelis, buvo visiškai nuskurusio kaimo pastoriaus vaikas, Herderis kaimo kantoriaus sūnus; Klingerį iš Frankfurto, rašytoją, kurio drama davė pavadinimą šiam sąjūdžiui, užaugino motina, kareivio našlė, pelnydama duoną sunkiu skalbėjos darbu. Net ir daugelis ano meto didžiųjų moks-

lininkų buvo amatininkų ir proletarų vaikai: Vinkelmano tėvas buvo kurpius, Heinės[1], didžiojo savo meto graikų kalbos žinovo, tėvas — badmirys audėjas. Įdomus faktas, kad kaip tik tokioj socialinėj dirvoj kilo entuziazmas atgaivinti antiką, buvo sukurta naujoji klasika. Čia veikia revoliucinis elementas. Kristofas Heinė savo autobiografijoj pasakoja, kad jau mokykloj, kai jis išgirdo apie tirono nužudymą, Brutas jo akyse iškilo kaip didvyris, kaip drąsiausias kovotojas prieš engėjus, nuo kurių kenčia tokie vargšai, kaip jo tėvas. Anuomet, nors ir valgant aristokratų duoną, buvo galima žavėtis antikos asmenybėmis. Pagal tradiciją jos buvo šventos. Buvo galima minėti šiaipjau įtartiną žodį „laisvė", jeigu tai lietė graikus. Net aristokratų vaikams buvo leidžiama žavėtis antikinėmis respublikos idėjomis; jau La Boeti, kilmingas jaunas Montenio draugas, parašė ugningą brošiūrą „In tyrannos"[2] kuri buvo perspausdinta net prancūzų revoliucijos laikais. Šileris šį moto įrašė į titulinį savo „Plėšikų" lapą. Tiesa, „Plėšikai", stipriausias audros ir veržimosi kūrinys, išėjo tada, kai sąjūdis jau buvo atvėsęs.

Maištingi aristokratai visados prijautė revoliuciniams sąjūdžiams. Audrininkų tarpe sutinkame du imperijos grafus, brolius Štolbergus, rašančius dioskurus, kurie taip pat žavisi antika. Vienas jų, Fridrichas, verčia Homerą dar geriau už savo draugą Fosą, žavisi laisve, nevaržomu gyvenimu. Jiems patinka gąsdinti biurgerius: Darmštate, jausmingųjų akyse jie nusimeta nuo savo gražiai sudėtų jaunų kūnų gražiai pasiūtus grafų frakus, šoka nuogi į tvenkinį ir taškosi jame. Visos Psichės ir Uranijos pritrenktos. Darmštato miestelėnai dar labiau. Visa tai iš esmės ir tėra taškymasis, grubūs keiksmai, prakeikimai, Geco tonas taip pat madingas, kaip ir Verterio apranga, kurią jie tiksliai kopijuoja, be to, auliniai batai su atvartais kaip protestas prieš dvariškai elegantiškas trumpas kelnes, šilkines kojines ir sagtim užsegamas kurpes. Visi be saiko geria ar bent kelia taures; Getės mama neša iš rūsio geriausią senelio vyną ir vadina jį „tironų krauju", tas pavadinimas išliko šeimos kalboj iki pat šimtmečio pabaigos, kada ėmė lietis tikras kraujas. Dabar tai tėra patetinės kalbos, kaip ir daug kas. Fricas Štolbergas netrukus tampa diplomatu, ambasadorium, teismo rūmų prezi-

[1] Heine (Heyne) Kristofas Gotlibas (1729—1812) — vokiečių filologas.
[2] Šalin tironus *(lot.)*.

dentu. Pagaliau jis pereina į katalikų tikėjimą, ir tai paskatina jo seną jaunystės draugą Fosą išleisti piktą pamfletą „Kaip Štolbergas atsižadėjo laisvės". Štolbergas rašo penkiolikos tomų Jėzaus Kristaus religijos istoriją. Jaunystėj jis dar kūrė Klopštoko stiliaus odes, liaudiškas balades. Gamta ten garbinama tokiais dažnai cituojamais posmais:

O tauri, šventa gamta,
Man atverk duris slapta.

arba

Didinga jūra mėlynoji,
Mane keri tu ir vilioji.

Ne viskas taip lėkšta, pasistengus ir Štolbergo eilėse galima nugirsti tikrų tonų. Bet dauguma tik maskaradas. Jis dengiasi genijų drabužiais, kaip vėliau diplomato uniforma — net ir tada, kai pasirodo nuogas, tai tėra maskaradas. Bet šiliečiai džiūgauja, turėdami savo tarpe tikrą imperijos grafą, seniausios šeimos atžalą, kuriam broliškai gali sakyti „tu"; „brolau" ir „tu" yra būrelio tradicija. Štolbergai giminiuojasi su aristokratiškiausiomis šeimomis, Luiza Štolberg ištekėjusi Romoj už pretendento Karolio Stiuarto, ir ką gali žinoti, jei legitimistai laimės, ji dar bus Anglijos karalienė. Vėliau ji, tiesa, pameta savo vyrą ir gyvena klajūnės gyvenimą, susidėjusi su grafu Alfieriu, griežtai klasiškų ir revoliucinių tragedijų autorium. Klasicizmas tai ne tik švelnios vinjetės, klasiški frontonai ar parkai su šventyklomis. Tai ne tik Ezerio formulė „taurus paprastumas ir rami didybė". Klasicizmas tai ugninga, visa griaunanti, jaunimą uždeganti jėga, kuri, deja, lengvai pamirštama, kreipiant dėmesį tik į meno istorijos formas ar programas

Su abiem broliais Štolbergais Getę sieja trumpa ir labai karšta draugystė, jis taipogi bando įsimylėti jų seserį Augustą. „Velniai nematę, kad ji imperijos grafaitė!" sušunka jis su apmaudu, mat, yra pasiryžęs ją karštai mylėti kaip Leipcige Berišo seserį. Kaip anos, taip ir šitos „Gustės" jis niekada nematė. Bet parašė jai savo gražiausius ir aistringiausius laiškus — epistolinį romaną. Jeigu nežinotume, kad ji gyveno tolimame Holšteine, kad nuo Getės ją skyrė pusė Vokietijos, ji be jokių kalbų užimtų pirmąją vietą jo mylimųjų gretoj, nors tikrai pirmosios vietos

nėra. Ši korespondencija yra „padrika", kaip dera jaunam genijui, tačiau sukomponuota. Ji nuostabiai vaizdinga, Getė niekados vėliau neberašė taip spalvingai ir gyvai, tiesiog girdi, kaip jis alsuoja, stojus trumpom pauzėms prie tos daugybės daugtaškių, kurie turi išreikšti tai, ko jis negali pasakyti. „Rašau Jums daugtaškius, mat, ketvirtį valandos sėdėjau, paskendęs mintyse, ir mano dvasia skrajojo po visą gyvenamą žemę. Piktas likimas neleidžia man laikytis vidurio. Arba turiu stovėti vienoj vietoj, visa apėmęs, tvirtai įsikibęs, arba klaidžioti pasviečiais!"

Jis įsikimba į šią naują mylimąją, šį angelą: Brangioji! Brangioji! Lik sveika! Ne, Tu turi gauti originalą, kas iš tos bučkio kopijos! Brangi sesute, sesute angele, „brūkštelk savo miela rankute per šią kaktą!" Mintyse jis keliauja į Kopenhagą, kur ji gyvena karaliaus rūmuose, verkdamas puola jai po kojų: Guste, ar tai tu? O brangioji! Visiškai kaip „Steloje" jis tuojau pradeda pasakoti jai apie kitą savo brangiąją, Lili, apie jos teikiamas kančias ir džiaugsmus. Jis rašo vieną savo „Fausto" sceną. „Keletą valandų prasibasčiau. Keletą prasimeilinau vienai merginai, tegul papasakoja tau broliai, koks ji keistas padaras." Tai dar viena Lota; Ofenbache, vieno viešbučio rūsy ji turi lyg ir kokį genijų barą, labai skurdų ir labai linksmą, ant sienų kaba jaunųjų audrininkų siluetai, jos pačios siluetą nešiojasi Getė, kol padovanoja jį vienam draugui. Daili moterėlė „daugelio džiaugsmų sūkury", Getė ją supoetina, vadindamas tikra, gera mergyte, verta meilės; jis prašo jai dangaus palaimos. Tolesnis jos gyvenimas nežinomas. Bet kas žino, kiek iš to liaudies vaiko įėjo į kitus kūrinius, kiek susiliejo su kitais personažais?

Getė tiksliai aprašinėja ir save, ne tik savo sielos būsenas. Galionuotu švarku, dailiai sugarbanotas, kaip tikras frantas sėdi jis po sietynu prie kortų stalo, eina į balių; Lione, kur dirbo niekados neminimas jo senelis siuvėjas, užsisako švarką su mėlynais apvadais. Perukininkas visą valandą triūsia apie jo galvą, o jis nekantriai vėl sujaukia frizūrą. Maskaradui siūdinasi senovinę vokišką aprangą: juodos ir geltonos spalvos pusilges užtrauktas kelnes, berankovį apsiaustą, skrybėlę su plunksna — ir viskas lieka nepanaudota, nes Lili neateina į balių. Jis sapnuoja sunkius sapnus, atsibunda linksmas, kambarys pilnas saulės: „Čia mes dar turim būti laimingi, čia aš dar turiu pamatyti Gustę, vienintelę merginą, kurios visa širdis plaka mano krūtinėj." Paskui matome kitą Getę, pilku bebro spalvos fraku

su ruda šilkine kaklaskare ir aukštais batais, vis dar elegantišką, nors ir ne taip rūpestingai apsirengusį. Šis vaikštinėja po apylinkes, vasario mėnesį jau užuodžia pavasarį, matome Getę „uoliai dirbantį, poetizuojantį nekaltus jaunystės pergyvenimus mažuose eilėraščiuose ar stiprias gyvenimo aistras kokioj nors dramoj". Jis piešia, tapo, nieko nepaiso, „kadangi dirbdamas jis visados pakyla viena pakopa aukštyn, kadangi nenori iš karto pasiekti idealo, bet kovodamas ir žaisdamas daro visa, kad iš jo jausmų išsivystytų gabumai". Tai jo gyvenimo formulė: kovodamas ir žaisdamas. Būdinga ir tai, kad, rašydamas apie save, jis sako „jis".

Dar vyrauja žaismas, išdykavimas. Jo kambary ant sienos kaba Gustės ir Veclaro Lotos siluetai, o piniginėj guli Ofenbacho Lotos atvaizdas. Jis rašo: „O, jei aš dabar nerašyčiau dramų, man būtų galas", tik šito nereikia išimti iš konteksto. Jis nieko nenori spausdinti ir ateity ketina savo džiaugsmus ir „vaikus" slėpti kamputyje, jam įkyrėjo begalinis „Verterio" mėsinėjimas. Tuo pat metu jis publikuoja daugiau negu bet kuriuo kitu savo gyvenimo laikotarpiu. Truputį giriasi kilmingomis pažintimis, Gustė yra hofmaršalo duktė ir gyvena karaliaus rūmuose Kopenhagoj. Jis siunčia linkėjimus grafienei Bernstorf, Gustės seseriai, kurios vyras įtakingas užsienio reikalų ministras, didelis reformatorius ir menų mecenatas. To grafo dėdė globojo Klopštoką. Apskritai Danijos karaliaus dvaras visados rėmė vokiečių poetus, dar ir jauną Hebelį, ir labiau jiems padėjo, negu daugelis vokiečių imperijos valdovų. Jis praleidžia gražią popietę su „didžiūnais",— „aš galėjau maloniai ir garbingai pabuvoti viename kambaryje su dviem kunigaikštienėm". Viena jų markgrafienė, kita našlaujanti hercogienė.

Mat, dabar pas „Verterio" autorių iš visur plūsta lankytojai: „Dar viena, kas mane džiugina, tai visi tie kilnūs žmonės, žinoma, tarp daugelio menkų ir nepakenčiamų, kurie iš visų mano tėvynės kampelių atvyksta į mūsų kraštą pas mane, kartais trumpam, kartais ilgiau užtrukdami. Žmogus tik tada žinai, kad gyveni, kai randi save kituose."

Prasidėjo tikrai stebinančios kelionės, turint galvoj labai prastus kelius ir dideles kelionių išlaidas. Net ir tie vargo pelės audrininkai nuolatos juda, ne tik literatūroj. Jie veržiasi į Frankfurtą kaip į kokią poetų užeigą su kūrinių projektais, kuriuos nori drauge išleisti, su rankraščiais, tokiais panašiais, kad skai-

tytojai jų autorius dažnai sumaišo. Lencas, pažįstamas iš Strasburgo, atidavė spaudai įžūlią satyrą, nukreiptą prieš Vilandą. Getė įtaria, kad tuo jis siekia galutinai sukiršinti jį su maestru. Strasburgietis Heinrichas Leopoldas Vagneris, su kuriuo Getė taipogi susipažino Zalcmano rately, dar vienoj satyroj „Prometėjas, Deukalionas ir jo recenzentai" išjuokia „Verterio" kritikus, ir Getė turi energingai ir viešai protestuoti, kad autorius ne jis. Apsirikti buvo lengva, kadangi beveik visi rašiniai išeidavo anonimiškai, o stiliaus skirtybių nustatymo metodai, kurie vėliau labai ištobulėjo, amžininkams dar nebuvo žinomi. Jie visa tai laikė *vienu* stilium, originalaus genijaus stilium. Rinkinyje „Portretai", kurį išleido ta pati leidykla, kaip ir Getės „Verterį", šis tonas išreikštas su visomis elipsėmis ir paniekos šūksniais. Ten vienas jaunas genijus šaukia kitam: „Tie kvaišos, brol, nė velnio neišmano, nori supančioti genijų, kad viskas būtų pagal raidę. Vis nori utinėti, paimti mus į nagą, kvaišos! Mes karšti, malonūs vaikinai"— tai pateisina genijaus nemandagumą. Padoriausios biurgerių šeimos juos aistringai skaito; vienas tėvas dejuoja, kad Henrietė, jauniausioji, susižavėjusi jaunaisiais „ponais rašytojais"—„viskas ten esą šilta ir karšta... aš nieko negaliu pasakyti, nes tuojau girdžiu: jūs nieko nežinot, nejaučiat, negirdit, nematot!.. Ak, ar jūs jau skaitėte apie tą su luoša ranka? Tur būt, norite pasakyti su geležine ranka? Na, taip, o Klavigą? Nieko nėra gražesnio už Verterio skausmus. Dabar greit išleis ir Hansą Saksą. Gaukite man jį susimildamas! Už viską labiau pasauly mėgstu skaityti..."— „Nesuprantu, ką jis čia nori pasakyti? Prašom pakartoti! — Man vis dar neaišku,— dar kartą nuo pradžios!"

Į tuos jaunuolius žiūrėta kaip į „sektą", kaip tuomet sakydavo, kaip į kliką, nors jie iš tikrųjų tiek ir teturėjo bendra, kad jautėsi jauni ir norėjo susidoroti su tuo, kas sena, o, be to, jiems buvo vis tiek, ar grįžti į prosenovę, į tamsius kumščio teisės laikus, ar grubiai švaistytis po dabartį. Grynai estetiniu ar literatūros istorijos požiūriu viso to negalima apimti, ir tai labai netoli tenuvedė. Kokios nors programos nebuvo, tik bendras žavėjimasis, sakysim, Šekspyru, kuris buvo laikomas laisvės ir audringumo protėviu bei pavyzdžiu, arba antika, kuri skelbė pražūtį tironams.

Pirklio sūnus Vagneris atvyko į Frankfurtą iš Strasburgo; jis buvo teisės daktaras ir imperijos mieste Frankfurte ketino vers-

tis advokatūra. Pagal cecho nuostatus, kurie galiojo ir universiteto absolventams, jam reikėjo vesti frankfurtietę; kaip kadaise Getės senelis, jis vedė aštuoniolika metų už save vyresnę našlę, kuri vis dėlto jį pergyveno. Jaunasis advokatas jau po kelerių metų mirė nuo „išsekimo", kaip rašė Getės motina, kurį laiką davusi jam pastogę. Vagneris, nors ir silpnų plaučių, turėjo sveikata trykštantį rašytojo talentą. Jo negausios dramos buvo teatrališkos, sceniškos, labai „natūralistiškos", su gerais vaidmenimis, ir didysis aktorius Šrederis iš Hamburgo tuojau įtraukė jas į savo repertuarą. Dramoj „Gailestis po laiko" yra toks doras vežėjas Valcas, kurio gražutę dukterį myli jaunas advokatas; jo motina, išdidi justicijos tarėjienė, užkerta kelią mezaliansui ir tampa vaikų mirties priežastimi. „Vaiko žudikėje" Vagneris panaudoja Gretchen tragediją, ir Getė labai užsirūstina ant savo užstalės draugo, tvirtindamas, kad Vagneris jį apvogęs, nors pats nė kiek nesivaržydamas ką tik apiplėšė Bomarše ir net pastatė savo kūrinį teatre. Žinoma, abiejų kūrinių palyginimas būtų aiškiai Vagnerio nenaudai; jis parašė stiprią dramą plačiai žinoma tema: suvedžiota mergina priversta žudyti savo kūdikį, kadangi nemato kitos išeities. Tvirta ranka nubrėžtas tėvo mėsininko paveikslas, kuris pasitarnavo Šileriui, kuriant muzikantą Milerį „Klastoj ir meilėj"; raiškus visas veikėjų būrys, jų tarpe tarnaitė Lizelė, skalbėja Martana, grubus teisingumo atstovas; gyvi dialogai, kuriuose naudojamos ir dialekto formos. Jau savo gimtajame Strasburge Vagneris galėjo girdėti tokias liaudiškas scenas prie šulinio, kur merginos Strasburgo vokiečių tarme kalbasi apie kažkokią „nusidėjėlę", visai kaip „Fauste"; ar tai buvo prieš Getę, ar po jo, sunku pasakyti. Čia tokia Ziuselė sako Grėtelei apie Uršelę, kuri, atseit, „prisilakstė", o Ketelė irgi apie tai girdėjusi; sako, kad Uršelė „pilna".

Vagnerio dramoj suvedžiotojas yra karininkas, ir užstalės draugas Lencas rašo savo aktualią dramą „Kareiviai", kuri iš teisybės turėtų vadintis „Karininkai". Šios papročių dramos foną sudaro jo paties patirtis Strasburge, kur Lencas dirbo guvernierium, auklėjo du Pabaltijo baroniukus, tarnavusius Sen Lui forte. Čia matome miestelėnų dukterų suvedžiojimą, pačių merginų lengvatikystę, pagrindinė veikėja Mari, miestelėnų dukra, vėliau smunka vis žemiau, ir pagaliau jos tikras tėvas patamsy užkalbina ją kaip prostitutę: „Ak! Savo paties dukrą!" Nuo Lesingo „Minos" laikų karininkų vaidmenys vokiečių teatre buvo

labai mėgiami. Bet Lencas piešia aštriai satyrinį, kritišką vaizdą: jis tvirta ranka įveda matytus, gyvenime sutiktus personažus. Beviltiškai suraizgytas veiksmas pagaliau baigiamas pasiūlymu: iš savanorių kekšių reikia sudaryti amazonių korpusą, kuris sektų paskui armiją ir apsaugotų doras viduriniojo luomo dukteris nuo nežaboto karininkų gašlumo. Mat, samdinių armijos karininkams nebuvo leidžiama vesti,— kad šeima jų nevaržytų ir jie būtų „kovingesni". O jeigu karininkas vesdavo,— tokių atvejų irgi pasitaikydavo — jo žmonai buvo draudžiama gyventi toje vietoje, kur stovėjo garnizonas. Labiausiai pageidaujamas tipas buvo drąsus nutrūktgalvis, meilininkas, lošėjas, peštukas, o jeigu jis sudrumsdavo nekaltų ėriukų ramybę kaimynystėj, tai valstybės interesais reikėjo su tuo taikytis.

Kitą savo laikų tipą Lencas vaizduoja dramoj „Guvernierius", kuri dažnai buvo priskiriama Getei, labai nepagrįstai, kadangi turtingas tarėjo sūnus niekada to darbo nedirbo. Bet apskritai auklėtojo darbas buvo vienintelė neturtingų studentų viltis, kurie, baigę studijas, ieškojo kokios nors vietos, o tą vietą galėjo gauti vėlgi tik rekomendavus kokiam įtakingam ponui. Guvernieriais buvo beveik visi genijai ir rašytojai dar labai ilgą laiką, iki Helderlino, dar ir devynioliktame šimtmetyje, su visais iš to išplaukiančiais pažeminimais, nuoskaudomis ir katastrofomis, jeigu pamildavo namų ponią ar kurią iš dukterų. Savo personažui — auklėtojui Loiferiui, suvedžiojusiam kilmingą merginą ar jos suvedžiotam, nuoseklus ir simboliškas Lencas nemato kitos išeities kaip tik išsikastravimą, ir ne dvasinį, kaip paprastai, bet fizinį. Tiesa, paskui jis dar prideda desperatišką, jau pusiau pamišėlio sugalvotą pabaigą: vedybas su dora kaimo mergina, kuri sutinka neturėti vaikų. Bertas Brechtas, žvelgdamas didelio režisieriaus ir adaptatoriaus akimis, mėgino šią dramą išgelbėti dabarties scenai ir iškelti „guvernierių" kaip įspėjantį vokiečių vergiškumo ir nenatūralumo pavyzdį.

Faktas, kad Lencas po daugelio klajonių ir visados nesėkmingų gastrolių — Getės namuose Frankfurte, pas Getės seserį ir svainį Badene, Veimare — iš tikrųjų pamišo ir apgailėtinai nusmuko, pakenkė jam amžininkų, bet iškėlė vėlesnės kartos akyse. Visiškai užmirštą rašytoją vėl atrado romantikai; Liudvikas Tikas, kuris, kaip ir Vilandas, rėmė po teisybei sau priešingas, genialias prigimtis, dar Getei tebegyvenant, surinko ir išleido Lenco kūrinius. Georgas Biuchneris puikiame prozos fragmente

„Lencas" atvaizdavo prasidedantį pamišimą. Ši patologinė studija pranoksta pradinį autoriaus sumanymą ir jau paliečia neapsakomos baimės motyvą kaip seniausią gyvenimo bedugnės pajautimą; vėlesnieji rašytojai iš to padarys filosofiją.

Amžininkai į tą smulkų, nervingą, labai gražų berniuką Lencą žiūrėjo kaip į Getės „jaunesnį broliuką". „Dailus smailas veidelis, skvarbus tykojantis žvilgsnis ir geroji motina gamta širdy ir ant liežuvio"— taip jį apibūdina vienas iš ratelio narių. Lencas ir pats jautėsi tartum Getės dvynys. Iš Strasburgo jis parsivežė rašinį apie savo santykius su didesniuoju — „Mūsų santuoka", kuris neišliko. Rašė jis entuziastingas eiles Getės seseriai, tai vienuolei Kornelijai, vis beviltiškai sukdamas apie beviltiškas natūras. Visi elgėsi su juo kaip su sergančiu vaiku, jis ir tikrai sirgo, greičiausiai sifiliu, kuris po ilgos agonijos pribaigė jį gimtojoj Rusijoj.

Vagneris buvo silpnų plaučių, Lencas silpnos galvos. Sveikutėlis, tvirtas, plačiapetis ir ilgakojis buvo Klingeris, vienintelis audrininkas, kuris ir gyvenime šio- to pasiekė, ir mirė beveik Getės amžiaus, visų labai gerbiamas, kaip nobilituotas rusų generolas Peterburge. Getė, matyt, dėl tos šaunios karjeros išsaugojo apie jį maloniausius prisiminimus ir dar senatvėje su juo susirašinėjo; tiesa, pasimatyti su jaunystės draugu nenorėjo: jiedu jau esą per daug nutolę. Ankstyvoj jaunystėj Getė jį draugiškai rėmė; Klingerio motina ateidavo į Getės namus skalbti, sūnus nešiodavo malkas, tampė vandenį ir dainavo mokinių chore. Jis buvo pasiųstas į mokyklą, į universitetą, Getė duodavo jam rekomendacijų, pinigų, smulkesnių darbų rankraščius, kuriuos Klingeris galėjo skelbti; vienas iš geriausių Getės pieštų portretų yra raiškus draugo profilis, šiek tiek panašus į paties Getės profilį. Getė niekados neparodė nė truputėlio pavydo, net ir tada, kai jo protežė pradėjo rašyti, ir Klingerio dramos kurį laiką užtemdė ir jo paties kaip dramaturgo šlovę. Neilgam. Klingeris klajojo su aktorių trupėmis, paskui, dėl savo dailaus stoto visų patariamas, stojo į karinę tarnybą, norėjo važiuoti į Ameriką, kur ėjo kovos, bet liko nedideliam imperijos daliny ir per įprastas anais laikais rekomendacijas pateko į Peterburgą kaip sosto įpėdinio Pavlo skaitytojas. Nežabotas audrininkas, kuriam Vilandas davė „liūtų kraujo gėriko" pravardę, nuostabiai greit įaugo į dvaro atmosferą; jis gavo jūrų leitenanto uniformą, iškeliavo su didžiuoju kunigaikščiu į Itali-

ją, ir vienas jo draugų genijų, tenai jį sutikęs, su nuostaba ir pavydu rašė: „Klingeris keliauja labai patogiai; toj kelionėj jis vienas pats su savo karieta ir tarnu tikriausiai kainuoja apie 3000 luidorų, o visas jo darbas tik miegoti, valgyti ir gerti, ir kartais dar prasikrapštyti akis, kad ką pamatytų, ir ausis, kad ką išgirstų." Klingerio akys buvo plačiai atmerktos. Jis pasiliko dvare, kuris buvo tikrai daug prašmatnesnis, negu smulkios vokiečių rezidencijos, ir, keista, kad čia jis turėjo daug laisvės, be atvangos rašė, ir anaiptol ne nuolankius kūrinius. Jis vedė neteisėtą didžiosios Jekaterinos dukterį, pamažu ir tvirtai kilo kaip auklėtojas kadetų korpuse, buvo paskirtas jo direktorium ir gavo generolo leitenanto laipsnį bei bajorystę. Įsigijo priešų, buvo įskųstas kaip „įžūlus valdžios niekintojas ir jakobinų jakobinas", pavadintas grubiu, netašytu ir gobšu; reakcija po išsivadavimo karų atnešė jam garbingą atleidimą iš pareigų, ir jis patogiai nugyveno amžių savo namuose Peterburge, palaikydamas daugeriopus ryšius su pažangiosios rusų inteligentijos rašytojais.

Dramą, kuri visam judėjimui davė vardą, jis pavadino „Audra ir veržimasis". Iš pradžių ji turėjo vadintis „Maišatis". Prieš tai išėjo jo drama „Dvyniai", kuri laimėjo Hamburgo, pirmaujančio Vokietijos teatro, premiją. Jau čia Klingeris palietė pagrindinę genijų kartos temą: jaunesniojo sūnaus temą, kuris jaučiasi netekęs palikimo per anksčiau gimusį brolį dvynį, silpną lepūnėlį, kuriam viskas atitenka — pinigai, titulas ir nuotaka. Visi tie vaikinai jautėsi esą tokie jaunesnieji beteisiai sūnūs, kuriems atimta tėvonystė. „Aš jį nutrauksiu žemėn, išdidžiu mostu pačiupsiu ir nutrenksiu! Šliaužios jis man pažemėm, o aš skrajosiu!" Brolžudystė ir mirtis nuo tėvo rankos, glaustos scenos, gerai sukomponuota siaubo drama darė įspūdį teatre.

Bet kur išlieti ugnį, siautulį? Senoji Europa per ankšta. Bėkim į Ameriką! Ten kovos, ten platuma! „Ei, ei! Nagi į sūkurį, į triukšmą, kad visi pojūčiai imtų suktis kaip vėtrungės audroje." Taip prasideda drama „Audra ir veržimasis", net ir Getė anuo metu mėgsta vėtrungės įvaizdį. Vieno Klingerio pjesės herojaus pavardė Vildas,[1] kito La Fe,[2] trečio Blazijus.[3] Veiksmas beprasmiškas, sena šeimos drama tarp besivaržančių britų didikų, se-

---

[1] Laukinis, smarkuolis *(vok.)*.
[2] Ugnis *(pranc.)*.
[3] Nuo vok. žodžio b l a s i e r t — pasipūtėlis.

nieji priešai atpažįsta vieni kitus, jaunieji laimingai susijungia, viskas Amerikos žemėj tarp mūšių, šūvių, glėbesčiavimų — tikra maišalynė. Būdingos tik genijų frazės: „Karas — man vienintelė laimė,— šaukia Vildas.— Liepsiu ištempti save ant būgno, kad galėčiau labiau išsiplėsti. Man vėl taip liūdna. O kad galėčiau egzistuoti šio pistoleto vamzdy, kol kokia ranka iššaus mane į orą. O netikrume! Kaip toli, kokiais kreivais keliais tu vedi žmogų!"

Tai ano meto Getės nuotaikų karikatūra ir todėl tokia būdinga, kaip ir kiekvienas perdėjimas. Jie staugia, prunkščia, dūsauja, nuobodžiauja net mylėdamiesi. „Gyvai! — sako Blazijus.— Man baisiai nuobodu. Mano širdis tokia šalta, tokia negyva, o mergina tokia graži ir linksma." Į tą laukinę atmosferą įsimaišo dar ir seni arkadiški piemenėlių žaidimai su piemenų lazda, piemenų drabužiais, lūšnele. „Aš tavo piemenėlis!"— dainuoja La Fe. Piemenaitė klausia: „Ir vesite, milorde?"—„Gink dieve! Viskas prakilnu, viskas tik vaizduotėje! Tas ir yra žavingiausia!"

Per savo ilgą gyvenimą Klingeris daug prirašė, vėliau daugiausia fantastinių romanų, pavyzdžiui „Fausto gyvenimas" su aktualiomis satyriškomis, gan grubiai papasakotomis epigramomis; rusų cenzūra, neatidi ar aplaidi, praleido jo kūrinius be žodžio, gal todėl, kad čia buvo plūstami vokiečiai, ne rusai: „Apkiautę stuobriai, kurie vergiškai lankstosi autoritetui ir turtui, viskam, kas skiria žmones, kurie tiki, kad kunigaikščiai ir grafai sutverti iš tauresnės medžiagos, negu jie patys, ir tariasi esą tikri vyrai, jei duodasi už juos žudomi ar parduodami kitiems valdovams kaip žudymo įrankiai. Argi jie negyvena patenkinti feodalų tironijoj, kur juos engia visi, kas ir kaip tik nori? Ar tu girdėjai iš tos šalies bent vieną žodį, kuris pasmerktų tironiją?" Generolas ir kadetų auklėtojas kalba iš Peterburgo savo buvusiems tėvynainiams, ir aršiausios feodalinės tironijos šalis jautėsi tokia stipri ir kilni, kad viso to nedraudė. Didžioji Jekaterina mėgo neįsipareigojantį flirtą su drąsiomis naujų laikų mintimis ir būsimąjį carą Aleksandrą atidavė auklėti respublikonui šveicarui La Harpui, kuris jį mokė Ruso „Emilio" dvasia.

Klingeris, Lencas ir Vagneris sudarė siauresnį audrininkų ratelį, kurį papildė kelios menkesnės figūros periferijoje ir nedidelės draugų grupės, išsibarsčiusios po visą šalį. Jie važinėjo, lankė vieni kitus, pykosi, taikėsi, aukštino ir kritikavo arba parodijavo vienas kitą. Viskas visuomet siejosi su moterimis, ku-

rios juos taikė arba kėlė naujas nesantaikas. Visa tai atrodo kaip didelė plati šeima. Daugelis rašinių, net ir išspausdintų, skamba labai asmeniškai ir tik vėliau įgavo literatūrinę reikšmę. Getė susipyko su dviem broliais Jakobiais; šie buvo egzaltuoti vyrukai ir, be to, labai mėgo rašyti, tokie dalykai dažnai siejasi. Broliai supyko ant Getės už jo recenzijas, kurias pavadino „begėdiškomis". Viena frankfurtietė, Johana Falmer, Getės vadinama „tetulyte", ji tik penkeriais metais už jį vyresnė, tuo metu buvo jo patikėtinė vietoj sesers, kuri varganavo savo nelaimingoj santuokoj. Po ankstyvos Kornelijos mirties Johana ištekėjo už Getės svaino Šloserio, ir tuo ši trumpa draugystė baigėsi. Tetulytė mėgina sutaikyti Getę su savo giminaičiais broliais Jakobiais. Organizuojamas susitikimas, įtraukiama ir Frico Jakobio žmona, jautri olandė Beti. Getė važiuoja į Diuseldorfą, į Elberfeldą ir įžengia į naują garbintojų ratelį: „Aš nebuvau pristatytas, atlydėtas ar atvestas: tiesiog iš dangaus nukritau prieš Fricą Jakobį. Ir pagaliau jis, aš ir jis! Ir nespėjo įsiterpti joks preliminarinis sesers žvilgsnis, o mes jau buvom tuo, kuo turėjom ir galėjom būti." Čia susirinko keistai mišri draugija: visas būrys pietistų, tarp jų ir draugas iš Strasburgo Jungas-Štilingas, jausmingieji Jakobiai, didysis pamokslininkas Lavateris iš Ciuricho, jaunas poetas Heinzė. Jis yra romano „Laidionas" autorius, apie kurį Getė sakė, kad esąs parašytas „su skaidriausia gašlių gracijų egzaltacija" ir geriausiais vokiečių kalbos stansais. Heinzė irgi neturtingas vaikinas iš Tiuringijos, kuris duoną pelnėsi kaip kelionių palydovas ir namų mokytojas ir ieškojo prieglobsčio ne revoliucinėse svajonėse apie tironų žudymą ir didybę, bet liepsningose erotinėse fantazijose. Tai sensualiausia natūra iš visų audrininkų ir gyviausias, aistringiausias meno žinovas, kuris didžiuosius Rubenso paveikslus Diuseldorfo galerijoj taip mokėjo nupiešti ar išreikšti žodžiais, kaip joks paveikslas niekados nebuvo aprašytas. Dabar šiame ratelyje Getė: jis visas kunkuliuoja, „genijus nuo galvos iki kojų", kaip jį aprašo Heinzė, daro grimasas, deklamuoja savo ir škotų balades, gąsdina dievobaimingus pietistus ir sužavi Fricą Jakobį. Šis rašo Vilandui, kad Getė — apsėstasis, bet gana pabūti su juo bent vieną valandą, ir tau pasirodys juokinga reikalauti, kad jis kitaip galvotų ir elgtųsi, negu iš tikrųjų galvoja ir elgiasi. Jakobis netgi tvirtina pajutęs, kad susidūrus su Gete, jo paties charakteris įgavęs tikro, savito tvirtumo; čia jis

klydo, nes Fricas Jakobis visą amžių liko subtilus, jautrus, filosofiškas diletantas, vėliau įkopęs į Bavarijos akademijos prezidento postą.

Jo brolis Georgas, irgi paveiktas milžiniškos Getės dvasios, netrukus pasižymėjo dienorašty, kad norėjęs čia pat užrašyti Getės užstalės kalbas. Georgas kartu su Heinze leido Diuseldorfe žurnalą „Irisą",[1] dailius sąsiuvinėlius „moterims". Juose pasirodė Getės dainos ir Lenco eilės, saldus Jakobio čirenimas, blankus jo brolio romanas, kur autorius Silės laiškuose Klerdonui nesivaržydamas romantizavo ratelio narius, liepsningi Heinzės vertimai iš Safo poezijos ir čia pat straipsnis apie šokį, skirtas dorovingoms panelėms. Čia leidėjas gyvai apgailestauja, koks sulaukėjęs dabar yra šokis, ir remiasi ponia La Roš ir Getės „Verteriu", kuris nieku gyvu nenorėjo leisti savo merginai šokti su kitu. Čia karščiuojamasi, kad esą leista „matyti, kaip mūsų žmonos, dukterys ar mylimosios, vyrų apkabintos, krūtinė prie krūtinės, visiškai apsvaigusios, blaškosi pagal laukinę muziką". Jis kalba apie valsą, arba vokiškąjį šokį. „Tegu nekaltas sutvėrimas, prispaustas prie degančio jaunuolio, pats ir lieka nekaltas; bet reikia pagalvoti, ką reiškia būti gašlios vaizduotės žaismu, geismų dirgintoju ir sensualių malonumų objektu tam, kurio nemyli! Tegu mūsų gražuolės, kurios dar numano, kas yra nekaltybė, retkarčiais pasiklauso, ką pakampėse kalba tie, kuriems jos taip lengvabūdiškai pasiduoda..."

Taip viskas eina greta ir „Irise", ir poetų susitikimuose: piemenėlių žaidimai kaip prieš šimtmečius, naujausioji lyrika su stipriausiais žodžiais, genijų žaibai, baimingi įspėjimai ir neaiškūs religiniai jausmai. Be perstojo visi šaukiasi gamtos, bet vaikštinėja labai orūs ir gražiai susigarbanavę; keikia tironus ir patyliukais dairosi vietos kokiame mažame dvariūkšty. Maištauja su prometėjišku atkaklumu ir diskutuoja apie Klopštoko „Mesiją" arba meldžiasi su Lavateriu, kur prisideda ir Getė. „Audra ir veržimasis" tai ne tik literatūrinių dokumentų reikalas. Tai labai žmogiškas ir labai įvairiapusiškas judėjimas.

---

[1] Vaivorykštė *(gr.)*.

FIZIONOMIKA

Ciuricho pamokslininkas Lavateris, aštuoneriais metais vyresnis už Getę, buvo jau plačiai pagarsėjęs žmogus, kai pradėjo susirašinėti su jaunu poetu ir netrukus jį aplankė. Anais margumynų ir kontrastų laikais jis, tur būt, buvo prieštaringiausia asmenybė ir savo išore, ir vidumi. Tai atsispindi ir Getės nuomonėj apie jį: jis geriausias, didžiausias, išmintingiausias, nuoširdžiausias iš visų mirtingųjų. Getė labai prisiriša prie to pranašo, kelionėse net miega su juo vienoj lovoj; o senatvėj nusigręžia nuo jo kaip nuo sukčiaus: „Jis apgaudinėjo save ir kitus". Šis žmogus turėjo visko po truputį, jis tikras margiausių skiaučių kilimas; subtilios, švelnios gijos, nuoširdžiausias įsijautimas į kitų sielos būsenas ir šalia — grubiausias biznieriškumas; čia ir nuolankumas, ir sektininko puikybė; čia ir papraščiausias patriarchalinis šeimyniškumas, kuris visiems atsilankiusiems atrodo kaip tikras šveicaro dorybių pavyzdys, ir šalia milžiniška korespondencija, kuri išdidžiai apima ir Rusijos carienę, ir kunigaikščių meilužes. Jo veidą su labai ilga, smaila sielų tyrinėtojo nosimi puošia dailiausi kaštoniniai antakiai ir švelni burna, kuri vėlgi gali būti labai griežta; plokščia krūtinė, stypčiojanti eigastis, kuri Getei primena gervę, nekliudo jam vikriai ir užtikrintai suktis tarp visai priešiškų žmonių ir juos patraukti. Jo mažos akelės žvelgia atvirai, bet iš tikrųjų nieko nemato, nebent tai, ką jis tariasi jau žinąs arba ką, sumaniai klausinėdamas, išgauna iš savo pašnekovo — tai vienas didžiausių jo talentų. Lavateris beveik pirmasis įžvelgė Getės didybę ir, dar jo nematęs ir neskaitęs „Verterio", entuziastingai išgyrė; bet jis taip pat į padanges kėlė tokį aferistą, kaip Kaliostras, ir nesiliovė net tada, kai neginčijamai išaiškėjo to žmogaus suktybės;

tai esąs kitas Kaliostras, pareiškė jis tvirtai, stebukladaris ta pačia pavarde esąs šventasis.

Apdovanotas tokiomis savybėmis pamokslininkas ėmė kurti fizionomikos meną ar mokslą ir išgarsėjo visame pasaulyje. Iš teisybės tai buvo išvirkščias Hernhuto brolių pietistų metodas: kaip šie analizavo sielą su visais, net nepatogiausiais jos atspalviais ir „gumbais", taip Lavateris norėjo iš išorės spręsti apie vidų. Anot jo, veide, ir dar paprasčiau — profilyje, pasireiškia giliausia žmogaus esmė, ir Lavateris buvo šio mokslo pranašas. Jis tarėsi galįs vienu žvilgsniu suvokti žmogų, jį atskleisti, net išpranašauti, kuo jis galįs tapti, ar atspėti, kuo buvęs.

Yra toks anekdotas apie šio fizionomisto susitikimą su vienu kukliu žmogeliu, keliaujant karieta iš Ciuricho į Šafhauzeną; Lavateris mėgo demonstruoti savo sugebėjimus bet kokiai publikai. Jis tuojau pradėjo tą žmogų charakterizuoti; visų pirma švelnus, atjaučiantis kitus žmones, mėgstantis juos meiliai paglobotі, paimti už rankos, palydėti... „Aš — Šafhauzeno budelis, jūsų paslaugoms, pone",— atsakė jo bendrakeleivis.

Lavaterio veikalas „Fizionomikos fragmentai žmonių pažinimui ir žmonių meilei skatinti" pradėjo eiti 1775 m.; spausdinimas truko ketverius metus, mat, susidarė keturi stori tomai, gausiai iliustruoti vario graviūromis, tikrai prabangus leidinys geriausiame popieriuj; Getė uoliai prisidėjo tvarkant tekstą ir iliustracijas, prižiūrėjo ir gamybą. Pasirodė leidiniai prancūzų, olandų, anglų kalbomis, kai kurie dar prabangiau išleisti, ištraukos, kišeniniai leidiniai, Lavaterio vardas tvirtai įaugo į fizionomiką ir laikėsi dar ilgai net ir devynioliktajame šimtmetyje. Iš jo šaipėsi, juo sekė, jį parodijavo; Lichtenbergas parašė „Fragmentą apie kiaules" ir iš susiringavusios kiaulės uodegytės aiškino daug vilčių teikiančią paršelio sielą. Savo aforizmuose Lichtenbergas taip pat išreiškė rimtą ir vertingą mintį, kad simetrijos nebuvimas veide leidžia spręsti apie ypatingus gabumus, jis tai įžiūrėjęs Voltero bruožuose; Getės galva, kaip matyti iš kaukės, nuimtos dar jam esant gyvam, buvo taipogi gan ryškiai asimetriška.

Į tokias plonybes Lavateris nesileido. Jis sukaupė neapsakomai daug medžiagos ir vedė plačiausią korespondenciją, išjudino piešėjus ir raižytojus ir visų pirma daugelį diletantų, kurie vertėsi madinga siluetų gamyba. Šie sukonstravo specialias kėdes ir kūrė tą juodąjį meną su tikru fotografo mėgėjo įkarščiu. Si-

luetas buvo pirmoji dovana, kurią įsimylėjėlis, negalėdamas įsigyti brangios miniatiūros, gaudavo iš mylimosios, draugas iš draugo; dideliuose albumuose išliko beveik visi Getės amžininkų profiliai, net vaikų ir tarnų. Šiaip ar taip, iš natūros piešti kontūrai buvo tam tikras atramos taškas. Netrukus atsirado keliaujančių siluetų karpytojų, kurie dirbo iš akies ir pridėdavo „būdingus bruožus"; vienas itin apsukrus mugių „menininkas" išmokė savo šunį iš riekės duonos iškramtyti visiems žinomą pono Voltero profilį ir susilaukė didelio pasisekimo.

Siluetai, kuriuos Lavateris sudėjo į savo didįjį veikalą, yra patikimiausi jo kolekcijos dokumentai; dauguma jo graviūroms gamintų piešinių yra gana ribotos vertės, dažnai jau literatūriškai stilizuoti, o antikiniai asmenys tiesiog prasimanyti ir parafrazuoti pagal iš anksto susidarytas nuomones.

Yra, pavyzdžiui, atvaizduotas Brutas: jaunuolio profilis su įnoringa kakta kaip iš kokios Klingerio „Audros ir veržimosi" dramos. Getė prideda prie jo didžiajam maištininkui skirtą himną, susišaukiantį su Osianu: „Po stačia kakta slypi geležinė mintis, susikaupus ji veržiasi pirmyn per kaktos iškilimus, kurių kiekvienas tartum išgaubimai Fingalio skyde, pilni kovos ir žygių geismo..." „Jis negali turėti valdovo ir negali būti valdovas. Jis niekados nemėgo vergų. Tarp bičiulių jis turėjo gyventi, tarp lygių ir laisvų. Laisvės ir kilnių tvarinių pasauly jis atrastų savo pilnatvę." Tai genijų laikų nuotaikos, ne kokia portreto interpretacija, kuri neturėjo nieko bendra su Brutu; tai fantazijos vaisius.

Didžiuosius istorinius antikos asmenis, daug negalvojant, imta iš barokinių portretų kolekcijų, kur bent buvo stengtasi pagal gemas ir skulptūras laikytis šiokio tokio autentiškumo; čia irgi pasitaikydavo daug klaidų. Tikslesnė portretologija yra labai jaunas mokslas; patikimi atvaizdai yra daug retesni, negu manoma ir negu galima spręsti net iš dabartinių kūrinių kopijų. Bet Lavateris griebė viską, ką tik galėjo. Jo veikale šalia Cezario ir Tiberijaus randame Getės tėvą ir motiną; daugeliu atvejų tai lyg koks plataus Lavaterio ir Getės rato šeimyninis albumas. Viskas uoliai aiškinama. Lavateris, dar nematęs nei Getės, nei jo atvaizdo, pasišovė nustatyti jo veido bruožus. „Smaila kakta, mėlynos akys, labai maža nosis, daug linijų, raumenų, zigzagų, tapybiškų brūkšnių visame veide." Sunku buvo labiau prašauti

pro šalį. Zigzagai yra būdingi jo metodui, kuris pasireiškė pranašavimu ir kartais pranašautojo gabumu greit kombinuoti.

Iš pradžių fizionomika Getei gera paskata piešti, ir jis uoliai piešia. Pats daro eskizus, padeda kurti tekstus ir čia išranda „charakterius",— tai labai populiarus literatūrinis žanras nuo Teofrasto ir La Briuero laikų. Štai kaip aiškinama „kvailio" galva: „Šio pakvaišėlio povyza panaši į medžio lapą, kurį rūdys pakando vos viename taške: nuo tos vietos ima krypti forma, į tą vietą veda kreivos linijos, ir taip į nenormalias smegenis trūkčiodami eina visi kiti bruožai." Tai apmatai romano personažui.

Jie daro bandymus ir su gyvulių kaukolėmis, ir čia Getė pirmąkart susiduria su tokia sritim, kuri dar ilgai neduos jam ramybės. Aiškinimai vyksta dar senosios zoologijos įtakoj, kur, sakysim, Konradas Gezneris, „zoologijos tėvas", lapę apibrėžia kaip dvokiantį nedorą ir klastingą, visų „nekenčiantį" žvėrį. Getės aprašymuose tigro plokščia kaukolė yra „lengvos vaizduotės ir godaus žiaurumo buveinė", pelė rodo „godumą ir bailumą", liūtas, herbinis žvėris, taurių linijų, katė atidi ir smalsi. Bet savo pastabose prie įžangų jis pats jau atsargiai sako, kad visa tai fragmentai, kad fizionominiai apmąstymai ir ieškojimai „galų gale tėra vien grynas mikčiojimas".

Tai žaidimas, ir dauguma šio veikalo skaitytojų naudoja jį kaip draugijinį žaidimą, kuris duoda progos lyginti, erzintis ir filosofuoti. Bet jis skatina ir stebėti, ir čia Getė mato pozityvinę šio žaidimo pusę. Ištikimas savo prigimčiai, kuri visados ieško sintezės, Getė jau sudaro programą, kaip vartoti žodį fizionomika labai plačia prasme. Žmoguje svarbu ne tik išvaizda ar judesiai, jo išorė, bet ir luomas, įpročiai, drabužiai, turtas. Prasibrauti pro visus tuos apvalkalus iki pat gelmių ir pažinti žmogaus esmę — ar tai įmanoma? Tik nepraraskime vilties! — šaukia jis. Jis savim pasitiki. „Gamta formuoja žmogų, jis pats save performuoja ir tas persiformavimas vėlgi yra natūralus; žmogus, kuris pasijunta atsidūręs dideliame plačiame pasaulyje, apsitveria, apsimūrija ir įsirengia mažą pasaulėlį pagal savo paveikslą." Getė — vėliau tai dažnai kartosis,— susikuria savo terminologiją ir jau dabar priartėja prie to, ką jis vėliau laikys gamtos tyrinėjimu ir pats prie jo prisidės. Iš esmės tai ne kas kita, kaip viena pusė jo veržimosi kurti ir formuoti, bandymas prilygti dievams ir naujai sukurti pasaulį su visais jo reiškiniais.

Tikslus stebėjimas nelabai jo būdui, todėl krinta į akis, kad savo straipsniuose jis iš tikrųjų mažai teaprašinėja fizionominius bruožus; beje, jis tai labai retai daro ir savo kūryboj, ir dažniausiai tas išeina personažų naudai. Seniai patirta, kad smulkus romano herojaus ar herojės aprašymas tik trukdo ir varžo skaitytojo fantaziją.

Bet fizionomika, jeigu sauvališkai nesuteiksime jai tokios plačios prasmės, buvo kas kita. Ir ne Lavateris pirmasis ją atrado, jis tik naujai paleido ją į apyvartą. Ji buvo pranašavimo menas, ir senuose raštuose, kurių daugybė cirkuliavo iki Getės laikų, *phisionomica* buvo dedama šalia straipsnių apie astrologiją, būrimą iš rankos ir magiją. Turėdamas tai omeny, Getė sako, kad apie fizionomiką kaip apie paslaptingą mokslą žmonės kalba su didele pagarba; jie su tokiu pat malonumu klausosi pasakojimų apie nuostabų fizionomistą, kaip ir apie burtininką ar fokusininką.

Vienas iš tų didžiųjų burtininkų, Michaelis Skotas, iš graikiškų ir lotyniškų šaltinių jau buvo sudaręs fizionomiką Hohenštaufenų imperatoriui Fridrichui II. Tas škotas buvo imperatoriaus leibmedikas ir dedikacijoj išdidžiai parašė, kad šio mokslo pagalba imperatorius neklysdamas gálįs pažinti žmonių ydas ir dorybes taip tiksliai, lyg pats gyventų jų kūne. Tai buvo mokslas, kuris bet kokiam įtariam valdovui turėjo atrodyti naudingas.

Michaelio Skoto veikalas renesanso laikais buvo daug kartų spausdinamas, kol jį išstūmė kitas fizionomistas, neapolietis Porta, su kuriuo Getė vėliau susitiko, rengdamas savo „Spalvotyrą". Iš Portos paimtas dar iki šiol išlikęs žmonių ir gyvulių fizionomijų lyginimas, kuris tebegyvuoja tokiuose posakiuose, kaip „erelio nosis", „vanago profilis", „lapės veidas". Tai viduramžių zoologijos perkėlimas į fizionomikos sritį: erelis drąsus, kilniausias herbų paukštis, todėl žmogus su erelio nosimi yra kilmingas, liūto galva reiškia didžiadvasiškumą, vilko veidas — žiaurumą ir godumą. Pakoreguoti šią nuomonę tegu padeda Teodoras Fontanė, kuris cituoja seno teismo gydytojo akylumą: „Visi mano žudikai atrodė kaip jaunos mergelės."

O dabar Lavateris, visai kaip Michaelis Skotas, stengėsi iš žmogaus profilio išskaityti žmonių ydas ir dorybes, bet ne tam, kad pasitarnautų kokiam valdovui, kuris trokšta greitai iš savo svitos atrinkti išdavikus ar naudinguosius, bet norėdamas pa-

remti moralę ir tikėjimą. Jis įsitikinęs, kad iš kiekvieno veido gali pažinti, koks žmogus tinka kaip prozelitas jo, Lavaterio, tvirtai nustatytos formos tikėjimui Jėzumi. Savo praktinėje veikloje jis rado stebėtinai daug pasekėjų ir lavateriškai tikinčiųjų — įvairiausiuose sluoksniuose. Prieš jo knygą daug ką galima pasakyti, bet gyvenime jis veikė kaip maža kas. Getė buvo juo susižavėjęs nelyginant moteris mylimu vyru; Getės motina, stati ir neegzaltuota natūra, nuoširdžiai klausė pranašo; moterys buvo jo pagrindinė publika, ir čia būta nemalonių groteskinių reiškinių, kurie dažnai lydi sektos įkūrėjo keliones. Gražuolė, visų garbinama kunigaikščio meilužė Brankoni laiške mokytojui prašo regimo jo malonės ženklo: nosinės, kelių plaukų nuo sielos draugo galvos, „kurie man bus tuo, kuo Tau yra mano keliaraiščiai". Matyt, buvo jam tuos keliaraiščius nusiuntus. Tose ekstazėse veikia kažkoks slaptas erotinis elementas; Lavateriui, pavyzdingam šeimos tėvui, tas elementas tik „platoniškas", tačiau kitiems stebukladariams, kurių radosi vis daugiau, jis buvo visai konkretus.

Bet kas rišo Getę su tuo žmogum? Kas jį taip traukė, o paskui greit atstūmė? Visų pirma, jį, matyt, žavėjo tokio pranašo poveikis žmonėms. Žodis „veikti", „veikimas" yra vienas jo svarbiausių ano meto žodžių. Jis mokėsi, rinko, studijavo viską aplink. Jis būdavo atviras be galo ir krašto, o paskui užsiverdavo ir pasidarydavo neprieinamas. Iš tokio kaitaliojimosi susideda jo gyvenimas.

Todėl jis keliauja su pranašu, kuris visur karštai ir smalsiai laukiamas. Prisideda dar vienas pranašas: pedagogas Bazedovas, visai kito sukirpimo, petingas, dramblotas vyras, amžinai su pypke dantyse. Šiurkščiu balsu jis skelbia savo naujojo auklėjimo pagal Ruso principus evangeliją, primaišytą neortodoksinių religinių pažiūrų, erezijų apie trejybę; visa tai jis grubiais žodžiais kala klausytojams. Tarp jų „pasaulio vaikas" Getė mėgaujasi mugiškais šios kelionės nuotykiais — važiuoja į Emzą, prie Lano, prie Reino. Jis irgi visur laukiamas kaip „Geco fon Berlichingeno" autorius. Visi nori pamatyti jaunąjį genijų. Jis išsisukinėdamas seka pasakas, diskutuoja su Bazedovu apie bažnyčios tėvus ir susirinkimus. Šoka per naktis kurorto salėje, persirengęs kaimo dvasininku,— būdinga, kad persirenginėdamas jis dažnai, lyg sąžinės graužiamas, pasirenka vargšo teologo kaukę — ir krečia savo bendrakeleiviams įžūlius pokštus. Jis

atidžiai juos stebi, studijuoja jų fizionomiją, ir tos studijos yra aiškiausi liudininkai naujojo pomėgio visoj jo kūryboj.

Lavateris nebuvo toks įžvalgus. Jis tarėsi ir Getės galvoj įžiūrėjęs savo religijos adeptą. Bet čia buvo riba, kuri skyrė šiuos protus. Getė mielai pripažino švelnų, dievobaimingą savo bendrakeleivio būdą ir jo nuoširdumą, kai šis plekšnodavo per petį kokiam įsikarščiavusiam oponentui, tardamas šveicarišku dialektu „esi geras"; jis lygino švarų Lavaterį su grubiu, taboka dvokiančiu Bazedovu, jo vaikišką biblinį tikėjimą su pastarojo tūžmingomis erezijomis. Toliau jis nėjo. Lavateris ilgai neprarado vilties atversti Getę, jis vis kuo naiviausiai kalba apie tai savo laiškuose draugams. Getė netiko būti kokios nors sektos ar apskritai religijos išpažinėju. Jis turėjo savo religiją. Ir kai Lavateris iš uolaus dievobaimingumo vis labiau spyrė ir pagaliau stačiai ištarė lemiamą „kas ne su manim, tas prieš mane", įvyko nereikalingas aštrus susikirtimas, ir santykiai nutrūko.

Bet susidomėjimas fizionomika liko. Atėjo kiti, toks kaukolių aiškintojas Galis, kuris vėl daro perversmą ir Getės kaktoj įžiūri didį tautos tribūną. Kai 1826 metais buvo iškasta seniai mirusio Šilerio kaukolė, Getė susimąstęs paėmė ją į rankas ir sukūrė savo vieninteles tercinas; pažymėtina, kad plūstančioms mintims jis pasirinko pačią griežčiausią formą. „Išdžiūvusioje taurėje" jis mato šventą prasmę, slaptingą indą, kuris skelbia orakulo ištarmes apie dievą-gamtą ir jos apsireiškimą:

Kaip ji materiją dvasia paverčia,
Ir kaip tvirtai ji dvasią laiko.

Tai atsakymas į Lavaterio mėginimus jį atversti ir jo būdas susikurti savo nuosavą fizionomiką — eilėraštyje.

LILI

Po abiejų pranašų — grubaus ir švelnaus, po draugų genijų, po susitikimo su didžiuoju mokytoju Klopštoku, su kuriuo kalbėta apie čiuožimą — Klopštokas primygtinai rekomenduoja žemas, plačias, plokščiai išaštrintas olandiškas pačiūžas ir reikalauja vadinti jas ne „Schlittschuhe"[1], bet „Schrittschuhe"[2],— po didžiūnų ir dvariškių Getė ir savo gimtajame mieste patenka į tokius sluoksnius, kurie jo namams buvo visiškai svetimi. Tarėjas Getė, privatus žmogus, nebendravo su Frankfurto stambiąja buržuazija. Sūnus lengvabūdiškesnis. Jis labai elegantiškas ir vaikšto su mėlynu fraku iš Liono. Jis garsus autorius ir kitų garsenybių draugas; tiesa, patricijai ir bankininkų sūneliai nelabai laiko jį sau lygiu, jie taip pat yra girdėję apie jo senelį siuvėją ir vyno pirklį. Kažkoks draugas nusiveda jį pas Šenemanus. Tai bankininkų šeima, viena žymiausių mieste, laikoma labai turtinga. Šenemanai gyvena plačiai, jų namuose lošiama didelėmis sumomis, muzikuojama, šokama.

Kai Getė tenai įžengia, prie rojalio sėdi graži šešiolikmetė blondinė ir grakščiai, sklandžiai groja. Getė atsistoja prie instrumento ir žiūri į ją. Baigusi sonatą, mergina pakyla ir laisvai, kaip tikra salonų dama, jį pasveikina. Tuo tarpu užgroja kvartetas. Abu jaunieji atidžiai žvelgia vienas į kitą, ir Getė net po keturiasdešimt metų jaučia, „kad tąsyk buvau tarsi išstatytas apžiūrai".

Vėlyvoj senatvėj jis apie ją pasakė: „Ji iš tikrųjų buvo pirmoji, kurią aš visa širdim ir tikrai mylėjau. Taip pat galiu pasakyti, kad — ji buvo ir paskutinė; nes visos kitos smulkios

[1] Nuo vok. žodžio s c h l i t t e r n — čiuožti.
[2] Nuo vok. žodžio s c h r e i t e n — žengti.

meilės, kurios vėliau gyvenime mane palietė, palyginti su ja, buvo tik lengvos ir paviršutiniškos." Tai nėra tik senatviškas užmaršumas, nors ir žiauriai skamba visiems, kurie atidžiai ir įsijausdami tyrinėjo daugelį vėlesnių lengvų meilių. Bet tai galima suprasti, jeigu į meilę ar mylimąją nežiūrėsim kaip į nekintamą dydį, kaip tat dažnai daroma. Getė myli labai įvairiai. Atrodo, kad čia jis pirmą kartą sutiko moterišką būtybę, kuri jį paklupdė ant kelių ir nuo kurios jam labai sunku buvo atsitraukti. Toji Lili nebuvo „seseriška" natūra. Ji nebuvo nei jau ištekėjusi, nei sužadėta, nei pernelyg jauna arba patogi. Toji demuazelė Elizabeta Šeneman buvo labai nepatogi. Meilė jai buvo karšta, svilinanti, kankinanti, tikra ugnis, ne tokia, prie kurios galima sušilti ir nuo kurios gali pasitraukti, jeigu tau pasidaro per karšta. Tuo nieko nenorim pasakyti apie kitas meiles, kurios turėjo kitokią reikšmę. Bet čia, pirmą ir gal vienintelį kartą, jis pasijuto sugautas, „maiše", kaip jam sapnavosi košmariškuose Leipcigo sapnuose. Palyginimas šiek tiek per šiurkštus. Tai buvo tik šilkiniai siūlai. Bet skaudino.

Mama Šeneman maloniai kviečia jaunąjį advokatą lankytis jų namuose. Broliams, vyresniems už seserį, svečias ne per daug patinka. To genijaus laikysena jiems atrodo truputį per laisva, be to, savo gražiąją sesutę jie ketina visai kitaip panaudoti. Jų šachmatų lentoj ji yra svarbi figūra, su kuria reikia padaryti tinkamą ėjimą.

Mat, Šenemanų namai tik iš paviršiaus dar spindi. Tėvas Šenemanas, kaip ir daugelis Frankfurto bankininkų, kaip Betmanai ar Vilemeriai, labai daug pasipelnė iš Septynerių metų karo, bet netrukus po taikos sudarymo jis mirė. O sūnūs nepaveldėjo tėvo sumanumo. Kompanionas Heideris iš firmos išstojo; jis senų pažiūrų žmogus ir savo irgi labai dailias dukteris verčia dirbti kontoroj. Jos sėdi prie kasos ir keičia krūvas įvairiausių monetų; tais didelių piniginių painiavų laikais, kada talerių ir dukatų vertė nuolat kaitaliojosi, per tai buvo galima gražiai uždirbti; tėvas neturi nieko prieš, kad dukros meiliais žvilgsniais šiek tiek išblaško klientų dėmesį. Bet madam Šeneman, kilusi iš bajoriškos hugenotų d'Orvilių šeimos, nė girdėti nenori, kad jos dukrelė dirbtų tokį žemą darbą. Ji turi puikiai groti fortepijonu, elegantiškai jodinėti, šokti, palaikyti saloninius pokalbius ir, svarbiausia, parvesti į namus labai turtingą žentą. Šenemanų rūmų statyba — su arklidėmis, atskira pobūvių sale, su brangiais

pieštais sienų tapetais ir durų ornamentais, su lošimo stalais — prarijo didelę dalį turto. Draugija iš dalies labai aristokratiška, iš dalies — kiek tai liečia verslo draugus — labai piniginga, tarp jų maišosi ir kiek lengvesnės publikos. Piktas kronikininkas Zenkenbergas savo dienoraštyje rašo apie „kekšišką gyvenimo būdą", tur būt, šiuos žodžius reikia taip suprasti, kad Šenemanų papročiai buvo kiek laisvesni, negu kitų Frankfurto šeimų.

Į tokius namus įžengia Getė, išdidžiai ir varžydamasis, mat, tuojau pajuto šeimos nepalankumą. Romanas vystosi tarp Frankfurto ir netolimo Ofenbacho, kur ponios Šeneman brolis d'Orvilis turi namus. D'Orviliai buvo vieno didžiausio Vokietijos tabako fabriko dalininkai; fabrikas, kuriame dirbo keli šimtai darbininkų, gamina garsųjį uostomąjį tabaką „Marokas". Ofenbacho, grafo Izenburgo rezidencijos, gyvenimo stilius buvo kitoks, negu visados griežtoko imperijos miesto Frankfurto. Pramonė klestėjo, ir ne tik uostomojo tabako fabrike; turtingieji namai buvo vaišingi, net daugelis Frankfurto turtuolių Ofenbache turėjo vilas ar sezono metu jas išsinuomodavo. D'Orvilio dalininkas laikė puikų namų orkestrą ir rengė pravažiuojančių virtuozų koncertus; Getės jaunystės draugas André šalia tėvo šilko fabriko jau vedė plačią muzikos reikmenų prekybą, komponavo vaidinimus su dainomis, vienus iš geriausių anuo metu, jų tarpe Getės „Erviną ir Elmyrą", dainas, kurios visur ir ilgai buvo dainuojamos, vėliau jis įkūrė muzikos leidyklą, kuri daugiau nei šimtą metų pirmavo Vokietijoj. Ofenbache visi muzikavo, taip pat ir šoko. Frankfurte tik išimtiniais atvejais buvo leidžiama rengti viešus kaukių balius, tad šeštadieniais ištisos voros frankfurtiečių traukė į Ofenbacho dramos teatrą, su kurio elegancija nė iš tolo negalėjo lygintis joks imperijos miestas. Ir miestelis iš to pelnėsi.

Taigi prasideda linksmas važinėjimas į vieną ir į kitą pusę, nesibaigiantis šeimyninis karnavalas. D'Orviliai labai maloniai priima Getę savo namuose. Jis žaidžia su vaikais ir iš Frankfurto žaislų mugės veža jiems gražiausius žaislus; ir vėl krinta į akis, kad prie kiekvienos Getės meilės visados turi būti vaikų. Jis dėkoja labai meiliu eiliuotu laišku, kur vaikai vadinami arabiškais vardais Mufti, Ali Bey, Abu Dahab, sėdinėja jam ant kelių ir nuo poeto turi pabučiuoti Lili, kuriai skauda galvą; senas tarnas įeina ir klausia, ko damos pageidautų pietums, jos nori kaplūno ir žvėrienos; André niūniuoja dainelę, iš gretimo kam-

bario jau girdėti lošėjų balsai; poetas kalba ir apie savo apmaudą, kuris jį išveja iš namų, bet „strykt pastrykt! Aš ir vėl čia!"

Lili laiko žvėryną, kuris apdainuojamas kitame eilėrašty. Poetas — lokys ir sėdi prie jos kojų, pririštas šilko siūleliu. Jis urzgia, muistosi, Lili apdaužo jį išdykaudama ir retkarčiais pakiša lašelį medaus. Jis stena, trokšta laisvės, rąžosi: „Aš dar turiu jėgos."

„Dabar Getė linksmas,— rašoma viename laiške,— vaikšto į balius ir šoka it pamišęs! Rėžia sparną apie dailiąją lytį, kaip niekados anksčiau." Bet pokalbio vidury jis staiga pabėga; iškilmingomis progomis ateina bet kaip apsirengęs. O vis tiek daug pinigų išleidžia perukininkui, pirštinėms, špagoms, sidabrinėms batų sagtims, gėlėms, saldainiams ir kitokioms dovanėlėms. Jodinėja su Lili ir rašo apie tai tolimai Augustai: „Kad pamatytum tą angelą jojimo drabužiais!" Lili padovanoja jam auksinę širdelę, kurią jis nešioja ant kaklo po žabo nėriniais. Jis taria, kad ji koketuoja su juo, tikriausiai ne daugiau už kitas merginas, gal net mažiau, nes iš esmės ji rimta labai subtili natūra; Getė visados skundžiasi, kad kiti koketuoja, nors pats yra labai moteriškas ir labai moteriškai plepus; į visas puses rašinėja apie savo naują meilę: Augustai Štolberg, tetulytei Falmer, net ir tokiems žmonėms, kurie jam gan svetimi, pavyzdžiui, baladžių autoriui Biurgeriui Getingene, arba dar tolimesnei prūsiškajai „Safo"— Karš, kuri užmezgė su juo korespondenciją apie jo kūrinius. Laiškeliai skraido tarp Frankfurto ir Ofenbacho, taip pat ir eilėraščiai; išliko jų tik nuotrupos, bet ir to gana, kad įsitikintume, kaip jis kankinosi. Jis vis nori bėgti ir negali. „Ilgai aš čia neišturėsiu, reikia vėl bėgti — kur?"

Laisvesniame Ofenbache, kur Getė gyvena pas savo draugą André, o Lili neseka įtarios brolių akys, jiedu susitikinėja ir intymesnėj aplinkoj. Getė sėdi Lili kambary, aplink pilna dėžių su skrybėlaitėmis, jojimo drabužių, batų, ji pati persirenginėja gretimame kambary. Jis naudojosi jos sekreteru su šiaudu inkrustuotais rašymo reikmenimis ir rašo savo kitai mylimajai į Kopenhagą; juokinga ir įdomu, kad jis visuomet, jau ir Leipcige, turi sėdėti prie „savo mergytės" rašomojo stalo ir popieriuj kažką braižyti kitoms. Jo galvoj dar tebeskrajoja kitos „mergytės", juodakė Maksimiliana Brentano, kurią susitiko teatre, baro mergina iš Ofenbacho, šalia Lili iš Ofenbacho, tolimoji Augusta Kopenhagoje. Jo vėlesniuose biografiniuose už-

rašuose randame tik keletą žodžių; „Istorija su Lili. Įžanga, suvedžiojimas, Ofenbachas." Žodis suvedžiojimas yra daugiareikšmis, nedaug sakantis; jis gali reikšti bet ką, net ir tai, kad jis jautėsi suvedžiotas ir atitrauktas nuo savo tikrų ketinimų.

Abi šeimos ne perdaug palankiai žiūri į tuos santykius. Tarėjas Getė nenori „saloninės" marčios. Kurgi jis tokią porą iš viso galėtų apgyvendinti? Getė gyvena trečiame aukšte, mansardoje tarp molbertų, kur sienos nukabinėtos piešiniais ir siluetais, kitus trečiojo aukšto kambarius užėmęs pamišėlis įnamis ir jo tarnai. Antrame aukšte tarėjo biblioteka ir svečių kambariai, kurių jis anaiptol neketina atsisakyti. Ko gero, reikėtų priestato, bet tam maža vietos. Be to, Šenemanai reformatai, o Getės liuteronai. Bendrų pažįstamų nėra. Ponia Šeneman svyruoja, jai labiausiai rūpi finansiniai reikalai, jaunas advokatas su menka praktika ne kažin kokia partija; gal iš to rašymo ir daug garbės, bet pinigų iš to nebus. Abu sūnūs aiškiai nusistatę prieš.

Į pagalbą ateina Šenemanų šeimos bičiulė, prekyba besiverčianti senmergė Delf, kuri gyvena Heidelberge, tarpininkauja piniginiuose reikaluose, atlikinėja šiokius tokius slaptus politinius pavedimus, piršliauja. Ji energinga, vyriškos išvaizdos. Jai patinka Getė, jo neryžtingumas, ir jos pagalba įvyksta formalus susižadėjimas. „Paduokit vienas kitam rankas",— įsako bičiulė Delf. Tėvai netvirtai pritaria. „Aš stovėjau prieš Lili,— pasakoja Getė,— ir ištiesiau jai ranką; ji, nors nedvejodama, bet ir neskubėdama padavė man savąją. Mes giliai atsikvėpėm ir sujaudinti puolėm vienas kitam į glėbį."

Gilioj senatvėj Getė prisipažįsta, kad niekados nebuvęs taip arti laimės, kaip tada. Jo biografiniuose užrašuose skaitome: „Nuojauta, kad žengtas klaidingas žingsnis, slėpimas nuo savęs abejonės, kėlimas gerų pusių, išorinis savęs stiprinimas po vidinių svyravimų, kurie nė kiek nemažina aistros. Prasidėjo visiškas vergavimas." Paskutinis sakinys lemiamas. Jis tučtuojau bėga, leidžiasi į kelionę, tai patikima Getės atsitraukimo priemonė visais laikais. Atvažiavo broliai Štolbergai ir gėrė „tironų kraują" iš senelio rūsio. Jie vyksta į laisvąją Šveicariją, į dorų, atkaklių valstiečių, senų natūralių papročių, aukštų kalnų šalį. Getė tuojau dedasi prie jų, tėvas pasirūpins advokato praktika, mama truputį paglobos sužadėtinę. Apsivelka Verterio uniformą, kurią vėl nusivilks, kai puls nuogas maudytis. Kelionės me-

tu lankosi ir valdovų dvaruose, Karlsruėje pristatomas markgrafui ir susitinka jauną Veimaro erbprincą Karlą Augustą, kuris irgi ką tik susižadėjęs su viena iš penkių Darmštato kunigaikštyčių. Luiza, kaip Getė rašo, tai „angelas", šį žodį jis taip pat dažnai vartoja, kaip meilę ir mylimąją. Blykčiojanti ordino žvaigždė prie Luizos peties netrukdo jam „pakelti kelias nukritusias nuo jos krūtinės gėles, kurias aš saugau savo piniginėj". Tai pradžia visą gyvenimą trukusios draugystės su dar viena „vienuoliška" natūra. Su princu Getė jau probėgšmais buvo susipažinęs Frankfurte, kur šis lankėsi pravažiuodamas; rūmų kavalierius ponas fon Knebelis aplankė poetą jo mansardoje. Ir čia prasidėjo kelių dešimtmečių draugystė. „Aš daug pamačiau",— rašo jis tetulytei Falmer.— Pasaulis nuostabi knyga, kuri padaro tave protingesnį — jei tik tas ką padėtų... Tiek šį kartą apie ištrūkusį lokį, apie pabėgusią katę."

Jis užsuka pas seserį ir svainį Šloserį, Badeno markgrafo amtmaną Emendingene. Šios nelaimingos santuokos vaizdas, išblyškusi Kornelija, kuri nekenčia dar negimusio savo kūdikio, kuriai vyras, darbštus, aukštyn kopiantis valdininkas, kelia siaubą, menka paskata vedyboms. Jis išsipasakoja Kornelijai, kokie jo santykiai su Lili. Kornelija perspėja, atkalbinėja, maldauja: nevesk! Tik ne šitą! Iš viso nevesk, prižadėk man!

Dabar į Ciurichą, pas Lavaterį, kurio patriarchaliniai namai raiškus šveicarų šeimyninio gyvenimo paveikslas. Nuo Štolbergų jis jau atsiskyrė, jo mentorius Merkas buvo jį įspėjęs: „Keliauti su tais vyriokais yra kvaila išdaiga. Ilgai tu su jais neištversi". Kvailos genijų išdaigos — maudymasis nuogiems, daužymas į sieną taurių, tironų plūdimas — greitai įkyri. Be to, Fricas Štolbergas pats pergyvena skausmingą meilės istoriją su viena gražia angle ir vis nori apie ją kalbėti, o apie Lili klausytis nenori.

Kalba sukasi apie fizionomiką. Lavateris demonstruoja jam kelis įstabius, fizionomiškai įdomius asmenis: du rašančius ir filosofuojančius kaimiečius Boshardą ir Kleinjogą, kuris vadinamas šveicarų Sokratu. Jiedu reprezentuoja, atseit, gryną, įgimtą liaudies išmintį. Getė tolerantiškai jų klausosi. Jam tinka bet koks žmogus, kuris praturtina jo patirties pasaulį. Jis yra „meiliausias, patikliausias, nuoširdžiausias su tais žmonėmis, kurie nekelia pretenzijų..."— rašo Lavateris Vilandui. Žodžiais „visas pretenzijas triuškinantis Herkulis" turima galvoj Bodmeris, Ciu-

richo literatūros „grand old man"[1], pas kurį Lavateris irgi nuveda Getę, mat, visi nori pamatyti „Verterio" autorių. Bodmeris, patricijus, gražios sodybos savininkas, kurio šlovė dar neišblėso nuo anų šimtmečio pradžios laikų, kada jis kovojo su Gotšedu dėl vadovaujančios vietos vokiečių literatūroj, dabar yra kone aštuoniasdešimties metų senelis. Jis vis dar nepaprastai gyvas, kovingas ir smalsus. Jis būtinai nori pamatyti tą jaunuolį, kurio kūriniuose „jaunimas randa sofizmų labiausiai nežabotoms aistroms", kaip jis rašė vienam savo draugui. Jis girdėjo, kad tas vyrukas kažką rašantis Fausto tema: „Koks nors neišmanėlis lengvai gali iš to padaryti farsą". Getė vargu ar buvo ką skaitęs iš to šimto knygų, kurios supa senąjį rašytoją. Kažin ar jis žino ką apie Bodmerio pastangas išleisti „Nibelungų giesmę" bei minezingerius. Jis, kaip ir Gotšedas, jam tėra pusiau užmiršta didybė; senukas, kuris, be viso kito, taip gyvai gestikuliuoja, kad net baugu žiūrėti, bėginėja pirmyn ir atgal, krato liesą, siaurą galvą. Netrukus Getė parodijavo jį kaip apuoką, gąsdinantį linksmus paukštelius.

Bet, atėjęs pas Bodmerį, Getė laikosi rezervuotai ir beveik ceremoningai, kaip visados laikosi rūmuose; galų gale jis gi audiencijoj pas dvasios kunigaikštį. Nė žodeliu neužsimena apie savo raštus. Su didžia pagarba kalba apie Klopštoką. Apsimeta kaip dažnai.

Pas Lavaterį jis susipažįsta su jaunu jo mokiniu Pasavantu, teologu iš Frankfurto, su juo keliauja toliau, Štolbergai pasilieka. Jiedu lipa į Rigį, važinėjasi po Keturių kantonų ežerą, keliauja garsiuoju Gothardo keliu iki Gothardo užeigos, prieš jų akis plyti Italija, Pasavantas nori leistis žemyn, Getė svyruoja. Norėdamas apsispręsti, piešia ir po piešiniu užrašo „Atsisveikinimas su Italija". Iš teisybės, niekas jo nelaiko. Tėvas būtų mielai pritaręs kelionei į Italiją; apie tai buvo kalbėta. Getė vėl bėga — šįkart atgal. Ciuriche jis Lavaterio ratelyje užmezga naują pažintį su vieno fabrikanto žmona, trisdešimtmete Barbara Šulthes. Jausminga, bet šalta ir labai tvirto būdo, negraži, literatūros mylėtoja Barbara kantriai klausosi jo išpažinčių. Jam nuolatos reikia tokių moterų, kurioms galėtų išsipasakoti, išlieti širdį, išsidejuoti. Jiedu susirašinėja, kol draugystė nutrūksta dėl pamaldžiai šveicarei nesuprantamų Getės santykių su Kristiana

[1] Didysis veteranas *(angl.)*.

Vulpius. Tarp Barbaros popierių guli užmiršti kūriniai, kuriuos Getė jai siuntinėjo; tik 1910 metais iš jos palikimo į dienos šviesą iškilo pirmasis „Vilhelmo Meisterio" variantas, kurį ir pats Getė buvo užmiršęs.

Nuo tos vėsios ir raminančios draugystės, netrukus sutvirtintos kreipiniu „tu", vėl atgal į Frankfurto skaistyklą. Išvažiuodamas jis Lili brūkštelėjo vos kelias atsisveikinimo eilutes; jis daug iš jos reikalauja, kaip ir iš visų savo mylimųjų. Kelionėj mini ją keliuose eilėraščiuose. Dienoraštyje vienoj vietoj trumpai pažymėta: „Nuo kalno į ežerą. *Vide*[1] poeto privatinį archyvą *lit*[2]. L." (L — Lili; nepasakyta, kas turėjo būti pažymėta prie raidės A ar prie kitų). Gal vienas kitas tų eilėraščių pateko Lili į rankas. Tuo tarpu giminės pasirūpino jai išaiškinti, koks beviltiškas tas susižadėjimas. Ji dar svyruoja. Draugai praneša Getei, esą ji išsitarus, kad važiuotų su juo net į Ameriką.

Bet jis, kaip viename laiške sakoma, jau „užsisakė arklius" būsimose stotyse. Pirmiausia jis rimtai galvoja vis tiek važiuoti į Italiją. Bičiuliui Merkui rašo Geco tonu: „Aš kaip tikriausias asilas patekau ant seklumos ir norėčiau kruvinai apsiskaldyti sau ausis, kad neištrūkau po velnių, kai turėjau pilnas kišenes. Vėl tykau patogios progos, tik norėčiau žinoti, ar prireikus Tu sušelpsi mane pinigais, tik pirmai pradžiai", sakysim pavasarį, „vargiai ilgiau ištversiu šiame baseine, kur dabar murdausi ir iškilmingai einu medžioti varlių ir vorų".

Šis tonas turi atsverti tą deginantį jausmą, nuo kurio jis dar negali išsivaduoti, kad ir kaip tampo šilkinius saitus. Jis vėl sėdi Ofenbache jos kambary ar Frankfurto salone prie kortų stalo, pavydžiai sekioja akimis turtingus Šenemanų draugus, kurie globėjiškai tapšnoja merginai skruostus ar net reikalauja bučinio, jis girdi apie kitus, rimtesnius jaunikius, apie brolių planus, siuntinėja naujas meilės dovanėles, „galanteriją, bižuteriją, visa, kas naujausia, elegantiškiausia", bet apie tai nieko neturi žinoti mama, kuri, rodos, seniai įsitikino, kad pats laikas nutraukti šias sužadėtuves. Apimtas nepasotintos erotikos, jis verčia Saliamono „Giesmių giesmę" į Getės kalbą. Tolimai mylimajai Kopenhagoje prisipažįsta esąs sužlugęs, vargšas, pasiklydęs: „Ir vis dėlto, brangioji, kai aš vėl jaučiu, kad šioj tuštumoj vėl nu-

---

[1] Žiūrėk *(lot.)*.
[2] Lit(tera-) raidė *(lot.)*.

sineria nuo mano širdies tiek odų, kad atslūgsta mano mažos, kvailos konstitucijos konvulsijos, mano žvilgsnis į pasaulį darosi giedresnis, bendravimas su žmonėmis ramesnis, tvirtesnis, platesnis, ir vis dėlto savo viduje aš amžinai lieku atsidavęs vien šventajai meilei, kur tyrumo dvasia, kuri pati yra meilė, pamažėle išstums tai, kas svetima, ir taip pagaliau taps gryna kaip auksas — aš ir nesipriešinu — gal apgaudinėju pats save. Ir dėkoju dievui. Labanakt. *Addio.* Amen: 1775."

Šventoji meilė, tai slaptažodis: ne kokiam atsitiktiniam asmeniui, bet meilei apskritai. Lili jam kažkas „svetimas", ką reikia išstumti. Jis jau nusimetė senąją išnarą, tai irgi palyginimas, kuris nuolat kartosis. Ir šią naują širdies odą jis laiko, vartodamas savo asmeniškiausią terminologiją, „tyrumo" ženklu. Sužadėtinei, kuri dar pasiryžus su juo keliauti į Ameriką, šis žaltiškas išsinėrimas iš odos, matyt, pasirodė kitoj šviesoj. Jis bėga, bėga antrą kartą ir dabar jau galutinai, ne tik nuo santykių su Lili, bet iš namų, iš gimtojo miesto ir visam laikui.

Meilė gražiajai Lili po trumpo vizito keliaujant į Šveicariją bus ketvirtį šimtmečio užmiršta. Tapusi baroniene Tiurkheim, kuri dabar vadinasi Eliza ir yra Strasburgo bankininko žmona, po 27 metų ji rašo „gerbiamam draugui" ir ministrui, prašydama protekcijos vienam savo pažįstamam, ieškančiam Saksonijoj tarnybos, ir šį tą pasipasakoja apie savo šeimos reikalus. Ji pergyveno sunkius laikus, bet apie tai nekalba. Šenemanai gan greit po Getės išvažiavimo bankrutavo, vyresnysis brolis, kuris klastojo knygas, nusišovė, elegantiški baldai, net ir rojalis, prie kurio ją pirmąkart pamatė Getė, buvo parduoti iš varžytinių. Bet Lili, arba Eliza, dar prieš pat katastrofą buvo gerai ir pagal luomą ištekinta. Ji nebuvo pernelyg laiminga šioj santuokoj ir savo širdies skausmus išliejo Lavateriui, daugelio nuodėmklausiui. Bet revoliucijos dienomis, kada jos vyras, Strasburgo meras, vos nepalydėjo galvos, ji narsiai išgelbėjo savo vaikus iš šėlstančio miesto, persirengus kaimiete, mažiausiąją nešdama ant nugaros, kitais vedina už rankos. Jos profilis tapo subtilus, labai „klasiškas" ir jos pažįstamiems, kurie buvo skaitę Getę, priminė Ifigeniją, bet jame nieko nebeliko to išdidaus, truputį apkūnaus grožio, regimo jos jaunystės portrete. Kaip rodo jos laiškai, ji gera motina, rūpestinga žmona, salonų dama ir rimta, labai subtili siela. Tikriausiai ją vertė susimąstyti žinios iš Vei-

maro apie buvusią gėlių fabriko darbininkę, mažą, grubią moterėlę, su kuria gyveno jos jaunystės laikų mylimasis.

Getė atsainiai rašo atgal gerbiamai draugei, kuri po tokio ilgo laiko maloniai iškylanti jam prieš akis; jos pažįstamam jis, deja, nieko negalįs padėti. Kitame laiške jis tūkstantį kartų bučiuoja jai ranką, „prisimindamas anas dienas, kurias laikau laimingiausiomis savo gyvenime". Per tą laiką jam buvo papasakota, kaip narsiai laikėsi Lili, ir jis priduria: „Likite sveika ir rami po daugelio išorinių vargų ir išbandymų, kurie mus pasiekė vėliau ir kurie dažnai man davė progos prisiminti Jūsų tvirtumą ir ištvermingą didybę. Dar kartą atsisveikinu ir prašau manęs neužmiršti" (1807.XII.14). Po dešimties metų ji mirė.

Tų „laimingiausių dienų" atvaizdavimą savo gyvenimo aprašyme Getė atidėliojo iki pat mirties. Abiejų pusių laiškai buvo sunaikinti. Faktas, kad jo kūryboj Lili paliko tik menkus pėdsakus, nėra įrodymas, kad jausmas buvo silpnas, greičiau priešingai. Taipogi buvo apgailestaujama, kad Getė praleido šią vienintelę progą išsirinkti savęs vertą gyvenimo draugę. Bet jam nebuvo skirta pastovi gyvenimo draugė, ir mažiausiai tam tiko tokia moteris, kaip Lili-Eliza. Jam buvo skirtos vis naujos meilės, nauji ryšiai, nauji „išsinėrimai" ir pasikeitimai iki pat gilios senatvės. Vidinis šios merginos tvirtumas, kurį Getė jau tada turėjo pajusti, greičiausiai ir privertė jį bėgti; šeimų nepritarimas, kurį jis lengvai galėjo įveikti, buvo tik dingstis. Bet jam būtų buvę sunku atsiduoti ne vien šventajai meilei, o visam žmogui. Tai buvo jo lemtis — likti vienam, jaučiant begalinį artimo žmogaus poreikį.

Į VEIMARĄ

Getės pabėgimą į Veimarą norėta ypatingai įprasminti: tai buvęs lemiamas žingsnis jo viso amžiaus pastangose „formuoti savo gyvenimą kaip meno kūrinį". Jis pats anuos įvykius aprašo daug paprasčiau ir leidžia veikti atsitiktinumui. Jaunas Veimaro erbprincas po kelių trumpų susitikimų pajuto simpatiją dr. Getei ir pakvietė jį į savo rezidenciją. Juo domisi ir kiti kunigaikščiai, toks Meiningeno princas, dar vienos daugelio Tiuringijos hercogysčių valdovas, kuris užrašė, kokį įspūdį jam padarė Getė: „Jis kalba daug, gražiai, savotiškai, originaliai, naiviai ir yra nuostabiai įdomus ir linksmas. Jis aukštas ir gražiai nuaugęs... labai savitas ir apskritai priklauso prie labai ypatingos žmonių rūšies. Jis savaip žiūri į visus daiktus ir apie viską turi savo nuomonę. Apie žmones, kuriuos pažįsta, kalba originalia kalba, originaliais žodžiais." Jauni erbprincai savo apšvietos kelionėse yra įpareigoti dairytis naudingų žmonių; tokie žmonės buvo ieškomi, nors jie kartais ir reiškė originalias mintis. Reformos, naujovės buvo dienos tema; net ir erbprincai skaitė Ruso, enciklopedistus. Žinojo šį bei tą apie merkantilizmą, apie Turgo ir jo fiziokratinę sistemą, kurią Badeno markgrafas mėgino įvesti keliose savo valdose. Visi jie buvo neturtingi, valdė skurdžius ir mažus kraštus, kuriuos verkiant reikėjo kiek pakelti. Visi jie turėjo ištikimus pavaldinius ir ribotus vietinius valdininkus, kuriuos ne per daug vertino. Todėl mėgo pasitelkti tarnautojų iš kitų kraštų, kaip darė ir didžiųjų šalių valdovai. Prūsijoj knibždėte knibždėjo prancūzų, škotų, italų ir vokiečių iš visų neprūsiškų kraštų. Jei tokia „gera galva" dar gražiai išrodė (tas turėjo didelės reikšmės) ir net buvo įdomi ir linksma — laimėjimas salonui, tuo geriau. Tai buvo didelės paklausos laikai tokiems jauniems vyrams, kaip tas dr. Getė.

Išvažiuodamas iš Frankfurto, Getė jau buvo išgarsėjęs kaip vienas pirmųjų Vokietijos rašytojų; tai nebuvo karjera, ir ne tik jo tėvo supratimu. Tuo jis neuždirbo nė tiek, kiek reikėjo kasdieniniams reikalams, turint galvoj gan išlaidų jo gyvenimo būdą; jis turėjo skolų Merkui, poniai La Roš ir kitiems. Advokato praktika ėjo sunkiai, kėlė jam nuobodulį, jis mėnesiais neatsakinėjo į laiškus ir vilkino bylas. Buvo mėginta surasti jam kito darbo. Apsukrioji biznierė Delf po to, kai projektas su Šenemanais žlugo, turėjo naujų planų. Norėjo įkurdinti jį Manheime pas Pfalco kurfiurstą, vėl per vedybas. Gyventi kokiame valdovų dvare, jų gi buvo apie penkiasdešimt, ar atstovauti kokiai kunigaikščių šeimai — tokių buvo keli šimtai — atrodė vienintelė išeitis rašytojui.

Žinoma, jis buvo rašytojas. Per tuos kelerius metus Frankfurte jis daugiau planavo, negu kada nors įvykdė. Ką tik išėjo du leidimai jo „Raštų", Šveicarijoj ir Berlyne, abu be autorinių teisių ir honoraro, kiti išėjo vėliau, irgi be honoraro. Jo aplankuose ir popieriniuose maišeliuose — jis mėgo laikyti savo kūrinių apmatus tokiuose maišeliuose, kartais iškratydamas juos kokiam svečiui,— gulėjo pradžia „Fausto" ir „Egmonto", gulėjo epai, eilės, satyros, straipsniai, romanų fragmentai. Jis buvo pasiekęs savo kūrybinių jėgų apogėjų. Rašė lengvai ir greit, be didelių taisymų, labai švaria rašysena, net ir nerūpestingai brėždamas laiškus Augustai Štolberg. Jis jau daug diktuodavo jaunajam tarnui Zeideliui, kuris visur jį lydėjo, net į Ofenbachą. Žvelgiant vėlesniu požiūriu, galima įsivaizduoti Getės kūrybą — ir tai buvo daroma — visai kitokią; tai tuščias darbas. Jis nutraukė ją ir pradėjo visai kitaip. Pabėgimas iš Frankfurto yra taipogi pabėgimas nuo atsakomybės, kurią reiškė šie planai. Kiekvienas kūrinys priešinasi kūrėjui, ir kuo šis didesnis, tuo labiau. Mes dar pamatysim, kaip dažnai Getė bėgo nuo didelių kūrinių arba pradėdamas kitus kūrinius, arba pasinešdamas į kitokius darbus.

Jaunasis veimarietis, vos aštuoniolikos metų jau tapęs hercogu, dar kartą užsuka į Frankfurtą, vykdamas į savo vestuves su Darmštato kunigaikštyte Luiza. Kartu su Meiningeno princu jis kviečia Getę pas save. Getė pasirodo iš geriausios pusės: lankstus, rimtas, mandagus. Kalba apie Justą Mezerį ir jo „Patriotines fantazijas", kurias laiko pavyzdžiu, kaip reikėtų valdyti mažą valstybėlę. Mezeris, kurio jis niekada asmeniškai

nepažinojo, padarė jam įspūdį. Kaip ir „Gece", tenai vyrauja senovinės vokiečių buities pamėgimas, „išaugusio" valstybingumo supratimas, religinė tolerancija, yra ten ir toli siekiančių, dažnai stulbinančių reformų projektai. Svarbiausia, ten yra „gera galva", kuri visą tą aparatą valdo. Jis visiškai įsitikinęs, kad kur nors galėtų visa tai įgyvendinti, gal tame Veimare, gal kur kitur, tai dar nenuspręsta.

Jaunasis hercogas dar kartą kviečia jį į Veimarą. Getė pažada atvažiuoti. Iš pradžių viskas nesiseka. Karieta, kuri turi atvažiuoti Getės paimti, nesirodo. Getė jau susidėjo daiktus. Tėvas, visados kreiva akim žiūrintis į pažintis su kunigaikščiais, kuriuos laiko itin nepatikimais, prikalba sūnų važiuoti į Italiją. Pirmoji stotis Heidelbergas. Jis pradeda rašyti dienoraštį, gaila, kad vėliau niekada neberašė jo taip gaiviai ir vaizdingai. Jame junti džiaugsmą, pagaliau išsprukus iš tos „skylės, to urvo". Jis pokštauja, likimą vadina ne kokiais iškilmingais žodžiais, bet „miela, neregima būtybe, kuri mane veda", lyg kalbėtų apie kokią merginą. Ruošėsi į šiaurę, o važiuoja į pietus. „Tad pirmyn! Vartininkai atžvangina raktus nuo burmistro, ir kol išauš diena ir mano kaimynas kurpius atidarys savo dirbtuvėlę ir krautuvę, aš būsiu toli! Sudiev, mama!" Lili gauna dar vieną atsisveikinimo žodį, antrą, „pirmąkart išvažiavau, dar tikėdamas, kad mūsų keliai susijungs. Likimas kitaip lėmė — savo vaidmenis turėsim suvaidinti kiekvienas atskirai. Šią akimirką man nebaugu nei dėl tavęs, nei dėl savęs, nors viskas ir labai painu. Sudie!" Jo dvejopa prigimtis verčia prisiminti ir kitą mylimąją, Kopenhagoje, ji vadinama meiliąja gėlele, o kaip su ja atsisveikinti? „Dar yra laiko... dar nevėlu. Kelios dienos... ir jau... O, lik sveika! Nejaugi aš tam esu pasauly, kad mane amžinai kankintų kaltė be kaltės?" Jis dar kurį laiką tęsia šį laiškų romaną. Merkas gauna atsisveikinimo laiškelį, o „visa kita priklausys nuo mielos būtybės, kuri suplanavo mano kelionę".

Veinheime jis atsigėrė gero vyno ir filosofuoja: „Koks gi yra viso to politinis, moralinis, epinis ar dramatinis tikslas? Tikrasis šio pasaulio tikslas, mano ponai, tai tas, kad jis visai neturi tikslo. Tik tai tikra, kad oras puikus, žvaigždės ir pusmėnulis švyti, ir popietė buvo graži. Milžiniški mūsų protėvių kaulai ant kalnų, jų papėdėj vynuogynai eilėmis išrikiuoti, riešutmedžių alėja ir slėnys palei Reiną, pilnas dygstančių žiemkenčių, lapija dar gan tanki, ir pro ją linksmai žvelgia besileidžianti saulė!"

Smuklininkas atsiprašinėja, kad namuose visur pristatinėta vyno statinių ir kubilų. Derlius geras. Getei viskas tinka: „Šį vakarą aš komunikatyvus; kai čia rašau, man atrodo, kad šnekuosi su žmonėmis... Duodu valią visoms nuotaikoms..."

Heidelberge jis apsistoja pas bičiulę Delf, kuri išdėsto naujų vedybų planus. Čia jį pasiveja Veimaro kamerhero fon Kalbo laiškas, kurį atgabena ragu užtrimitavęs vežėjas. Atvyko karieta. Delf maldauja jį vis tiek važiuoti į pietus. Vežėjas nekantriai pučia ragą. Ir Getė apsigręžia į Frankfurto pusę ir keliauja į Veimarą. Tokioj nuotaikoj, tokioj painiavoj įvyksta didžiausias posūkis jo gyvenime. Vėliau jis aprašys tai kaip kažkokio demono darbą, pridėdamas citatą iš savo „Egmonto" apie likimo ratus, kur saulės žirgai lekia, tartum nematomų dvasių genami: Kur? Kas žino? „Juk jie vargu beprisimena, iš kur atėjo".

Jis pats labai greit pamiršį, iš kur atėjo. Greičiausias ir ryškiausias iš visų jo pasikeitimų yra Frankfurto piliečio tapimas kosmopolitu, pasaulio piliečiu, kuris mažytį Veimarą pasirinko savo gyvenamąja vieta. Tikru veimariečiu jis vargu ar kada pasidarė. Iš Frankfurto jis pasilaikė keletą tarmybių, tai ir viskas, ką atsinešė iš namų, neskaitant pinigų iš senelio palikimo, kurie dar ilgai plaukė į Veimarą ir užtikrino jam nepriklausomą gyvenimą.

Tai ir buvo svarbiausias Getės atramos taškas naujojo gyvenimo aplinkoj. Jaunas, dar visiškai nepritytyręs hercogas nekvietė jo kaip poeto, kuris turėjo įkurti mūzų dvarą. Jam patiko tas gyvas, stiprus, originalus žmogus, ir jis panoro jį prisirišti, nesvarbu kaip, forma atsiras. Iš pradžių Getė bus „favoritas". Tokių yra visur, jis tik vienas iš daugelio. Bet skirtingai nuo visų, Getė yra nepriklausomas. Visi kiti, net ir kilmingų šeimų atžalos, ieško savo laimės kaip Fortūnos riteriai su špaga rankoj, kaip diplomatai ir tiesiog lošėjai; biurgerių vaikai visi skurdžiai ir turi džiaugtis, jei prisitaiko gauti kokią vietą ar pensiją. Pačios didžiausios vargo pelės tai rašytojai. Nė vienas negali pragyventi iš savo plunksnos. Garsiausias jų, visų dievinamas Klopštokas, valgo duoną iš Danijos karaliaus jam paskirtos pensijos. Lesingas, pamėginęs įsikurti Hamburge kaip laisvas rašytojas, neišsilaikė ir stojo dirbti bibliotekininku Volfenbiutelyje. Vilandas, populiariausias vokiečių autorius, turi gerai apmokamą princų auklėtojo vietą. Herderis — konsistorijos tarėjas. Jaunieji „Audros ir veržimosi" genijai blaškosi ir beviltiškai

ieško bet kokios vietos; jie netrukus pulkais ims plūsti į Veimarą ir kabintis Getei už skvernų, o šiam nelengva bus jais atsikratyti.

Kaip hercogo svečias, kamerhero fon Kalbo lydimas, Getė atvažiuoja į Veimaro miestelį, rezidenciją šalies, apie kurios dydį ir struktūrą jis labai menkai tenusimano. Tik praktiniame darbe jis pamatys, koks tai komplikuotas statinys ir kaip mažai jis atitinka istoriškai „išaugusio" valstybingumo idealą, kokį įsivaizdavo Mezeris. Mat, visos tos Tiuringijos hercogystės, šimtmečio pradžioj 27 valdovų dvarai, kurių skaičius vėliau ne ką tesumažėjo, ne tik neišaugo valstybiškai, bet suskilo, priklausomai nuo atsitiktinių paveldėjimų ir paveldų dalybų. Visos kartu tos hercogystės, vėlgi per paveldų dalybas ir ginčus, atskilo nuo Saksonijos kunigaikštystės, subyrėjo į paprastų žemvaldžių dydžio dvarus, „išsidalino" nelyginant valstiečių kiemas ir taipogi buvo ekonomiškai neproduktyvios. Valstiečiai yra ir pagrindinis jų turtas. Iš esmės visas gyvenimo stilius yra kaimiškas, iki pat viršūnių. Veimaras, į kurį lauko keliais, vargu ar vertais kelių vardo, atvažiavo Getė, yra pusiau kaimas. Kelius turi prižiūrėti valstiečiai, bet daro tai labai nenorom, jie ir taip ganėtinai engiami, be to, padėdami traukti įklimpusią karietą, gali užsidirbti keletą grašių.

Tame užkampy Veimare yra apie šeši tūkstančiai gyventojų, tiek pat, kiek Frankfurto priemiesty Saksenhauzene. Prie vartų hercogo karieta su kamerheru patikrinama ir apie ją tuojau pranešama į rūmus. Namai kuklūs arba vargani, kiaulės ir vištos knaisiojasi ir kapstosi purvinose gatvėse, ūkiškos vežėčios lenkiasi su karieta. Rūmai, kurie kartu su pagalbiniais pastatais užima kone trečdalį miestelio, prieš dvejus metus sudegė ir pavirto juodų, yrančių sienų griuvėsiais. Kunigaikščio šeima gyvena kitur. Getė apsistoja pas finansų ministrą fon Kalbą — jį atlydėjusio kamerhero tėvą. Ten į jį dedama vilčių; jis turi sustiprinti fon Kalbų partiją, nes ir ši nykštukinė rezidencija dar susiskirsčiusi į frakcijas, kurios gan piktai riejasi tarpusavy.

Pirmuosius savo metus ir bent pirmąją žiemą Getė čia praleidžia kaip favoritas; jis atvyko 1775 metų lapkričio mėnesį ir pasiliks iki 1832 metų kovo. Bet iš pradžių tas dar labai neaišku. Jis dar neturi tvirtų planų, dar tik dairosi.

Veimare nėra rūmų — praeis dar penkiolika metų, kol bus galima galvoti apie jų atstatymą,— bet yra du valdovų dvarai:

viename rezidavo jaunoji hercogų pora, kitame — našlaujanti hercogienė — Ana Amalija, kuri dar visai neseniai buvo regentė. Tiesa, mieste yra keletas pastatų, kuriuos gyventojai pagarbiai vadina „rūmais", bet jie vargu ar prašmatnesni už kitų miestų šiek tiek geresnius biurgerių namus. Jaunoji pora gyvena „kunigaikščių namuose", kurie buvo skirti visai kitiems tikslams ir paskui greitomis perstatyti, kaip veikiai pasirodė, iš prastų medžiagų; balkiai papuvo, ir lubos po kelerių metų ėmė griūti ar smegti. Veimaras turėjo tik keletą amatininkų, ir tie patys buvo ne per geriausi; architekto išvis neturėjo. Kambariai nebuvo nei dideli, nei prabangūs, baldai paprasti; dvaro virtuvė buvo įrengta kitapus gatvės, ir valgiai nešiojami per gatvę. Mat, „kunigaikščių rūmuose" pirmame aukšte reikėjo skirti vietos kasoms, dvaro tarnautojų butams ir svečių priėmimo kambariams. Hercogienė, kuri Darmštate bėgiojo su kartūnine suknele, gyveno antrame, hercogas trečiame aukšte. Viename kambaryje vykdavo ministrų tarybos —„conseil"— posėdžiai, atskiro vyriausybės pastato nebuvo.

Našlė hercogienė Amalija rado pastogę namuose, kuriuos seniau buvo pasistatęs ministras fon Fričas, bet, sudegus rūmams, perleido jai; tie namai truputį pretenzingai buvo vadinami *palais* — rūmais, nors vargu ar buvo tokie prašmatnūs, kaip Getės senelio viešbutis „Veidenhofas". Sakysim, Viurcburge, kur anuo metu buvo statoma dar viena rezidencija, tokie namai būtų buvę skirti eiliniam dvaro tarnautojui. Sunku įsivaizduoti didesnį kontrastą už tą, kurį sudarė tas impozantiškas liuksusinis pietų Vokietijos pastatas su trim šimtais brangia gipsatūra išpuoštų kambarių, su veidrodžiais, Tipolio[1] lubų freskomis ir gražiausia pasauly laiptine — tikra puota dvasiškojo valdovo juslėms — ir kone vienuoliškas kuklumas Veimare. Bet Viurcburge kūrybinė jėga išsiliejo vien tik architektūros ir dailiųjų amatų srityje; Veimare apie mažytę ir negražią Amaliją skurdžiausioj dirvoj išaugo mūzų dvaras.

Abu gyvavo tuo pačiu metu vienas šalia kito; beje, įdomus reiškinys, kad Getė, kuris taip domėjosi architektūra, nė menkiausio dėmesio neatkreipė į visą savo gimtinės, pietų Vokietijos, baroką, rokoką ir kas po jų sekė. Tai liko užmiršta, kaip

[1] Tipolis Džiovanis Batista (1696—1770) — italų tapytojas.

ir vinklusis Frankfurtas. Jis išvažiavo į kaimišką Veimarą ir ten pasiliko.

Visų pirma, reikia paminėti hercogienę motiną Aną Amaliją, nes būtent ji sukūrė Veimaro mūzų dvarą; jos sūnaus interesai buvo kiti, pirmiausia medžioklė, paskui kariuomenė ir moterys. Amalija buvo velfė, vargingai augusi anuomet šauniame Braunšveigo dvare kaip nežymi maža kunigaikštytė, ir tėvų, ir auklėtojų stumdoma. Tėvai apsidžiaugė, kai atsirado jai pakenčiama partija, o ji pati džiaugėsi, kad galės išsprukti iš namų. Jaunasis Veimaro erbprincas, jos vyras, sūnus brutalaus ir grubaus tėvo, aistringo medžiotojo, kuris laikė ir kitiems nuomodavo keturis tūkstančius kareivių, greitai ir prastai statė, greit pasirašinėjo mirties nuosprendžius, tas erbprincas buvo paliegęs, silpnų plaučių, ištįsęs jaunuolis; perėmęs valdžią, jis po dvejų metų mirė. Jaunoji Amalija liko su dviem sūneliais ir tapo praskolinto, visų persekiojamo krašto regente. Persekiotojai buvo kiti Tiuringijos kunigaikščiai, kurie jau tykojo palikimo, ir didysis dėdė, Prūsijos Fridrichas, kuris be atodairos traukė per Veimarą į savo karus, grobė tenai maistą ir pašarą, gaudė rekrūtus, kaip darė ir vėliau, Getės laikais. Visa, ką Amalija begalėjo, tai vargais negalais, pasitelkus visas moteriškas gudrybes, ištverti šį pereinamąjį laikotarpį. Jos biudžetas buvo pasigailėtinas: dvaro ir administracijos reikalams ji turėjo apie šešiasdešimt tūkstančių talerių per metus, tiek pajamų gaudavo paprastas anglų ir prancūzų dvarininkas. Kraštas buvo neturtingas, tokia pat ir bajorija, kuri ieškojo darbo užsieniuose; valdininkai buvo taip prastai apmokami, kad tik prisidurdami iš šalies galėjo išmaitinti savo šeimas. Vienintelėj aukštesniojoj mokykloj, Veimaro gimnazijoj, mokytojavo toks profesorius Muzėjus; jis gyveno mažame namely, bet visus kambarius nuomojo, sau pasilikdamas tik vieną, kuriame varganavo su žmona ir dviem vaikais. Žmona verpdavo, Muzėjus rašinėjo vestuvių ir laidotuvių progomis eilėraščius, po talerį už vieną; vėliau jis ėmė kurti liaudies pasakas pagal vaikų ir senelių pasakojimus ir tuo būdu įstengė atsikratyti nuomininkų.

Amalija atsivežė iš Braunšveigo meninių aspiracijų. Ji tapė paveikslus — visai neblogai, jei tie paveikslai tikrai tapyti jos,— komponavo, čia jai, matyt, irgi kažkas padėjo; jos partitūra Getės „Ervinui ir Elmyrai" ne blogesnė už daugelį kitų. Rūmuose jos paliepimu buvo vaidinama. Sūnaus auklėtoju ji parsikvietė

į Veimarą Vilandą, pirmąjį savo būsimojo mūzų dvaro narį. Tikrasis princo auklėtojas buvo toks grafas Gercas, „užsienietis", kaip visi tos liliputinės valstybės aukštieji tarnautojai: toks buvo ir ministras pirmininkas fon Fričas, atkilęs čia iš Saksonijos kunigaikštystės. Gercas, kuris į Veimarą žiūrėjo tik kaip į laikiną savo karjeros stotį ir vėliau išsikraustė į Prūsiją, tuojau pradėjo intrigas; jaunąjį princą jis ketino prieš laiką paskelbti pilnamečiu ir tuo būdu tikėjosi paimti valdžią į savo rankas. Buvo ruošiamas lyg ir valstybinis perversmas; šešiolikmetis sūnus uoliai dalyvavo sąmoksle prieš savo motiną. Visa tai gal ir neverta dėmesio, bet nušviečia situaciją, į kurią pateko Getė kaip favoritas.

Amalija griebėsi dar vienos moteriškos gudrybės ir nukreipė pavojų, išsiųsdama sūnų kartu su Gercu į didelę kavalierišką kelionę į Paryžių ir jį apvesdindama. Šioj kelionėj jis susipažino su Gete. Paryžius ir jo prieangis Strasburgas — Veimaro erbprincas taip pat buvo netašytas mažas „meškiukas"— turėjo įvesti jį į didįjį pasaulį; be to, Gercas turėjo pasirūpinti ir jo paruošimu vedyboms. Tai padaryti apsiėmė viena prancūziukė; už tai ji gavo iki gyvos galvos pensiją, kuria su malonumu naudojosi, gyvendama Eperne; dėkingas Veimaro kraštas šią poziciją vėliau įtraukė į savo biudžetą.

Su nuotaka, viena iš penkių Darmštato kunigaikštyčių, mėginta įsijungti į didelį vedybinį dinastinių kombinacijų žaidimą. Didžioji Jekaterina pasikvietė tris šios menkos šeimos dukteris kaip kandidates į marčias. Ji pro langą stebėjo merginas jau lipančias iš karietos ir tuojau atmetė Luizą, būsimą Veimaro hercogienę; viena iš likusiųjų dviejų seserų buvo priimta. Trečioji sesuo vėliau ištekėjo už Prūsijos Vilhelmo Fridricho II. Atsilygindama už kelionės išlaidas ir vargą, Jekaterina karališkai apdovanojo Darmštato damas. Kraitis, kurį Luiza atsinešė į Veimarą, didele dalimi buvo Jekaterinos rubliai. Daugiau ji nelabai ką ir atsinešė. Nors Getė vadina ją „angelu Luiza", bet ji buvo ištįsusi, liesa, sentimentali ir beaistrė iki visiško šaltumo.

Dabar svarbiausias asmuo: Karlas Augustas. Getė daug apie jį yra pasakęs ir užminęs mįslių. Su šiuo žmogum Getė praleido visą gyvenimą, iš jo labai daug gavo, ir jo „neišmatuojama" prigimtis nuolat ir nuolat kvaršino jam galvą. Jis netgi matė jame kažką „demoniška", kažkokį genijų, kuriam tik jo vals-

tybėlė buvo per maža ir kuris kaip Napoleonas ar vienas jo paladinų norėjęs išsikovoti didesnę. Karlas Augustas nebuvo kovotojas. Jis nebuvo net geras kareivis, nors ir tapo vėliau prūsų generolu ir dalyvavo keliuose karo žygiuose, net ir Napoleono palydoje; nei vienoj tų kampanijų jis nieko rimtesnio nenuveikė. Jo ilgo valdymo laimėjimai didele dalimi — labai sumanių ministrų ir valdininkų nuopelnas. Bet jau čia pasirodo esminis jo būdo bruožas: jis mokėjo pasverti žmones, bent vyrus, apie moteris nelabai nusimanė. Jis buvo „natūra", anot Getės, o Karlas Augustas sugebėjo įžiūrėti kitas natūras. Dar tik būdamas aštuoniolikos metų, jis iš daugybės jaunų žmonių išsirinko ir susidraugavo su tokiu dr. Gete iš Frankfurto.

Iš pradžių, beje, tas ką tik valdžią gavęs hercogas buvo nežabotas, užsispyręs, smagumų ištroškęs berniokas; berniokiškus bruožus jis išlaikė iki žilos senatvės. Jis buvo mažas, kresnas, jaunystėj gan silpnos sveikatos; jo veide nematyti jokio kunigaikštiško orumo kaip jo dekadentiško tėvo veide. Trumpagalvis, su maža tvirta nosim, stipriu smakru jis greičiau panėšėjo į kokį medžioklį ar girininką, su kuriais mėgo berniokiškai trankytis. Visi jo polinkiai buvo grubūs ir nerafinuoti, tai ryšku ir santykiuose su grubiomis kaimo merginomis, su kuriomis turėjo nemažai vaikų. Berniukus jis visados skirdavo medžiokliais ir girininkais; veimariečiai juos pažindavo iš to, kad savo sūnums hercogas sakydavo „tu", o kitiems „pats". Santykiai su liesąja Luiza iš pat pradžių buvo prasti ir vargu ar galėjo kitokie būti. Kitą dieną po vestuvių kunigaikštytė parašė savo svainiui į Rusiją: „Drįstu, maloningas pone, pranešti Jums apie savo sutuoktuves su Saksonijos Veimaro hercogu. Jei būtumėt mane tą dieną matęs, būtumėt pajutęs man gailestį; aš vos visa tai ištvėriau. Ir sakau ačiū dievui, kad tai praėjo."

Tačiau tai anaiptol nepraėjo. Iš šalies motinos buvo reikalaujama, kad ji kuo greičiau taptų motina ir, svarbiausia, pagimdytų įpėdinį arba, kaip Fridrichas Didysis rašė Luizos motinai: „Švelnumo, orios laikysenos ir vaisingumo". Ori laikysena buvo Luizos jėga, dėl nepasitikėjimo savim jos orumas virsdavo baimingu sustingimu, pedantiškiausiu valdovės ceremoningumu! Čia ji taip pat buvo Karlo Augusto priešingybė. Vaisingumas šlubavo. Persileidimai, negyvos mažos mergytės; vyras ir šalis vis iš naujo nusivildavo, kol pagaliau po ilgų metų gimė

sūnus. Tik tada jos labai neaiški padėtis šiek tiek sutvirtėjo. Getei, kaip favoritui, teko nemažas uždavinys patarinėti šiai porai. Jam vis reikėjo būti tarpininku, panaudoti ir savo poetinę išmonę eilėraščiuose ir pjesėse dvarui, kur būdavo įvairiausių užuominų jaunai kunigaikščio šeimai.

Vadinasi, mažas dvaras su mažu personalu ir aukštais titulais. Skambūs pavadinimai, bet iš tikrųjų dauguma tų žmonių, kurie atsidūrė Veimaro dvare ir jame liko, neturėjo didelių polėkių. Kas stengėsi iškilti aukščiau, traukė į turtingesnes rezidencijas ir didesnes šalis. Vėliau Getė rašė Šarlotai fon Štein, kai jos sūnus ir jo auklėtinis norėjo pabandyti laimę svetur: „Aš Fricą visai pateisinu. Kas mėgsta gyventi ir savy jaučia ryžtą siekti, kas žvelgia į pasaulį plačiu žvilgsniu, tam menka tarnybėlė turi kelti šiurpą it kapo duobė. Tokia skurdi aplinka gali pasidaryti įdomi tik per didžiausią atkaklumą, kurio dėka ji įgauna didelio ūkio formą."

Šie žodžiai, pasakyti gerai patyrus, kas tai yra „menka tarnybėlė", gali būti įvadas į tą skurdžią aplinką, į kurią dabar pateko Getė, ir prologas geležinio atkaklumo, kurį jis parodė, kurdamas sau padėtį. Įdomi ir jam derama ji pasidarė tik todėl, kad Veimaras, nelyginant kokia antikinė komuna, tikrai buvo „ūkis", lengvai, kone pro langą apžvelgiamas ūkis su žmonėmis, šeimos nariais, kuriuos pažįsti asmeniškai, ne kaip anoniminius faktorius. Mažas pasaulis, bet ir savy uždaras pasaulis, ir poetui, kuris turi reikalo su žmonėmis, ne su institucijomis, tai pati geriausia dirva.

Getės gyvenime tas Veimaro personalas turi dar kitą, ypatingą reikšmę. Kad ir kaip dažnai Getė keitė savo „mylimąsias", kurių skaičiaus tiksliai niekada negalima nurodyti, savo draugus, patikėtinius, ypač jaunystės dienomis, Veimaro svarbiausi asmenys lieka pastovūs ir lydi jį kone ligi pat mirties. Hercogas, nors pradžioj ir nestiprios sveikatos, sulaukė žilos senatvės, Luiza taip pat. Kamerheras fon Knebelis, pirmasis juos supažindinęs, „pradraugas", kaip vėliau buvo vadinamas, dar pergyveno poetą. Hercogienė motina lydėjo jį ligi naujojo šimtmečio pradžios. Su ministru pirmininku Friču, kuris irgi mirė įpusėjęs devintą dešimtį, nepaisant pirmųjų metų antipatijos, Getė bendradarbiavo visą savo amžių. Daugelis taip ištikimai žengė šalia jo, vėliau prisidėjo augantis tų pačių šeimų jau-

nimas. Veimaro šeima tai iš tikrųjų jo „ūkis"; jo paties namai, kuriuos jis gan vėlai susikūrė, kaip matysim, buvo abejotini. Galimas daiktas, kad į Veimarą jį atvedė atsitiktinumas; kad jis čia liko, jau nebe atsitiktinumas. Ir jau tikrai ne atsitiktinumas, kad iš to jis sukūrė kai ką išliekančio.

ŠVILPIANT ROGĖMIS

„Mano gyvenimas bėga it švilpiant rogėmis, greitai ir linksmai žvangėdamas",— rašo Getė netrukus po atvykimo į Veimarą. Visa pirmoji žiema — ištisas karnavalas. Getė atsivežė savo pačiūžas, žemas, olandiškas, kaip patarė Klopštokas, ir išmokė dvaro draugiją naujojo sporto. Hercogas susižavėjęs kaip ir bet kuria kita grynai fizine mankšta. Dvaras šoka, persirenginėja, linksminasi. Vėliau tai bus vadinama „linksmieji laikai Veimare". Jie neilgai truko, veikiai miestas vėl apsiblaus ir paniurs. Bet kol kas visiems linksma, tai yra linksma vienai partijai, jaunojo Karlo Augusto ir jo favorito partijai. Kita, vyresniųjų valdininkų ir apskritai senųjų gyventojų partija žiūri į tą šėlimą su baime ir apmaudu. Argi nebuvo ką tik sakyta, kad reikia taupyti? Kad šalis paskendus skolose? Ar nereikėjo kaip tik dėl vestuvių ir valdžios perėmimo susidariusias skaudžias išlaidas padengti ypatingais mokesčiais? Dvaras saujomis žarsto pinigus, semiasi iš tuščių kasų, skolinasi, švaisto svetimšaliams, kurie ryt poryt trauks toliau. Ar jaunasis hercogas sėdi vyriausybės posėdžiuose ir domisi savo šalies padėtimi? Nieko panašaus. Jis trankosi su savo draugais „genijais", medžioja, vaidina komedijose, važinėjasi rogėmis, šoka su kaimo merginomis ir nusisuks kada sprandą, jodinėdamas lyg patrakęs; jis jau tris kartus krito nuo arklio, jojikas iš jo nekoks. Ar jis gražiai gyvena su savo jauna žmona? Anaiptol, jų santykiai prasti, tą visi žino. Net nėra vilčių susilaukti įpėdinio. Ko gero, šalis atiteks Gotai, Meiningenui ar Koburgui, toks pavojus jau ne kartą grėsė; tarnautojai, kurie jau ir dabar skursta, neteks darbo ar bus dar prasčiau apmokami, nei ligi šiol. Nepaisant visko, rogės švilpia toliau. Karlas Augustas taip rašo dar po šešerių metų: „Žmogus, ypač ne prasčiokas, turi avėti jam dievų

skirtus ispaniškus batus[1] ir vis dėlto, jei likimui šaus į galvą toks užgaidas, privalo strakséti ir šokti. Piliečiams nėra lemta nusikratyti savo valdovais, kad ir kokias piktdžiugiškas, bukas, beprasmiškas rezoliucijas ir votas jie savo ranka rašinėtų ant bylų. Mums (t. y. valdovams!) nėra lemta ištirti likimo ir jo užgaidų ir jam pasipriešinti — taigi *fiat voluntas*[2], ir apsisiauskim tuo trupučiu tvirtybės bei sugebėjimu čiupti malonumus kur tik galim, ir tegu iš dangaus lyja vieversėliais."

Taigi lyja vieversėliais. Tačiau „sugebėjimas čiupti malonumus" nėra ypatingai didelis. Vienas dvariškis rašo, kad dvare nesibaigia šokiai ir vaidinimai, „bet nežinau, kas kliudo tikrai linksmybei. Dėl intrigų, neaiškios ateities ir slaptų pavyduliavimų visos pramogos atrodo priverstinės, o šventės be dvasios ir gyvybės. Tiesa, kai kurie vienas kitam tvirtina, kad linksminasi, bet gal tik vienas iš dešimties nemiršta iš nuobodumo".

Taip rašo ne koks senas bambeklis, bet kone vienmetis su Gete jaunas aristokratas fon Zekendorfas, kuris seniau tarnavo Sardinijoj, o dabar tikisi gauti vietą Veimare; jis rašo eiles, muziką, verčia į prancūzų kalbą „Verterį" ir genijų šėlimą laiko truputį nykiu. Getė atvažiavo, apsirengęs garsiąja Verterio uniforma, ir netrukus visi ima vilkėti mėlynais frakais ir geltonomis kelnėmis, avėti pusaukščiais auliniais batais, kurie buvo svarbiausias žaliūko išvaizdos atributas. Kalboj irgi įsigali „Geco" stilius; net prie dvaro stalo Getė bedieviškai keikiasi: „Po perkūnais! Pasiutimas! Velniai griebtų!"— jei sriuba per karšta. Hercogienė Luiza, augusi Klopštoko įtakoj, griebiasi už galvos, bet nieko negali padaryti; reikalauja bent tiek, kad būtų laikomasi senos tradicinės stalo tvarkos: prie hercogo stalo leidžiama valgyti tik bajorams, nebajorai turi likti prie mažojo „kačių" stalo, vadinamo maršalo stalu, ir prie jo sėdi tas beveik visagalis favoritas daktaras Getė, net ir tada, kai tapo slaptuoju tarėju, kol tik jam buvo suteikta bajorystė; kad jo draugas ir hercogas išrūpino jam šį titulą iš imperatoriaus, didele dalimi prisidėjo ir tokie etiketiniai nepatogumai.

Daugiau niekas nekliudė šių abiejų jaunuolių draugystei. Netrukus jie jau sako vienas kitam tu, žinoma, ne oficialiomis progomis. Prieš išjodami jie pliaukši turgavietėj didžiausiais

---

[1] Viduramžių kankinimo priemonė.
[2] Tebūnie jo valia *(lot.)*.

rimbais, paskui trenkiasi kur nors į mišką su keliais medžiokliais ar husarais, sėdi prie laužo ir kiaurą naktį plepa apie žmones, gamtą, moteris; miega kur nors kaime, miestely ar medžioklės trobelėj, kartais vienoj lovoj. Karlas Augustas turi daug įpročių, kurių Getė iš teisybės negali pakęsti: jis baisiai daug rūko, pypkė jam niekados negęsta, o tabaku Getė biaurisi, taip pat, kaip ir sifiliu. Hercogas visados apsuptas šunų, didelių, plačiasnukių, skalijančių žvėrių, o Getė niekados šunų nemėgo; čia jis sutarė su hercogiene. Niekas taip netrikdė jaunos poros santarvės, kaip tas, kad Karlas Augustas visą savo šuniją atsivesdavo į tylų žmonos buduarą. Karlas Augustas visaip kvailiodavo ir erzindavo kitus, o tas, iš kurio jis šaipėsi, turėjo rodyti pagarbą jo kunigaikštiškam orumui. Ir tas buvo ne pagal Getės skonį. Bet kurį laiką jis su tuo taikstėsi. Tai studentiškas siautėjimas, primenantis „grubius" Jenos ir Giseno buršų pokštus. Iki šiol Getė žinojo tik elegantišką Leipcigo toną, Strasburge jis vaikščiojo dailiai sugarbanotais plaukais ir su zomšinėmis apatinėmis kojinėmis nuo baisių Reino uodų. Tik dabar jis įžengia į pavėluotą laukinį periodą, ir tas palaidas gyvenimas jam prie širdies. Čia nėra senstančio tėvo, kuris rodytų rūškaną veidą, nėra pastirusios, garbingos Frankfurto visuomenės, išvis nėra nieko virš jo, yra tik jaunasis hercogas šalia jo, kuriam visos išdaigos atrodo nuostabios ir kurias jis mielai dar pakursto. Mat, Karlas Augustas visą amžių liko toks studentiškas buršas; jo luomo žmonės jam visados tai prikaišiojo, sakydami, kad jam trūksta kunigaikštiško orumo. Net Gencas po Vienos kongreso, kur Karlas Augustas buvo pakeltas didžiuoju hercogu, vadina jį „senu buršu".

Taip jie krečia įvairiausias išdaigas, kurios vėliau, gelbstint poeto orumą, buvo apšauktos „paskalomis", bet jos yra paliudytos gerų draugų ir gerbėjų. Pliaukšėjimas rimbais yra tik simboliškas: viskas ten turi vykti uraganiškai, it laukinių medžiotojų būrys jie ūžauja po apstulbusią šalį. Gąsdinti ramius piliečius yra didžiausia studentų gyvenimo pramoga; nusivalkiojęs magistras Laukhardas pasakoja savo memuaruose apie tai, kas dėjosi jo laikais Gisene; „vienam tokiam vargšui eksteologui, badmiriui mergaičių mokyklos mokytojui, jie nuolatos daužė langus ir vos neprivarė jo prie savižudybės. Ten yra „baisusis veidas": ant ilgos karties prikalta kaukė, kurią naktį padaužos prikiša prie miestelėnų langų, o kai beldimo pažadinti

žmonės mirtinai išsigąsta, naktibaldos turi gražaus juoko iš prietaringų filisterių. Jei rektorius mėgina bausti, visa studentija rengia antpuolį „ant kaimų" ir grįžta tik tada, kai iškamuoti piliečiai, susirūpinę savo geru, patys juos užtaria. Ten yra „generalinis nusilengvinimas"— svarbiausia akcija prieš nemėgstamus biurgerius; didelis būrys susirenka naktį prie namų, ir visi pagal komandą, žvengdami kaip arkliai, nuleidžia savo vandenį į sieną ir duris ir su buršų daina traukia toliau.

Taip vulgariai Veimare nekvailiojama, bet ne ką gudriau. Čia audrotomis naktimis draugužiai jodinėja, apsisiautę baltomis paklodėmis, ir džiaugiasi, kai valstiečiai žegnojasi. Panelei fon Gechhauzen, mažai kuprotai Amalijos dvaro damai, užmūrijamos ir užtinkuojamos kambario durys; parėjusi namo, ji beviltiškai klaidžioja aplink, pradeda abejoti visados guviu savo protu ir pagaliau nakvoja pas draugę ant sofos. Vienam kaimo pirkliui į pakalnę nuritinamos statinės ir dėžės, išdaigininkai be jo žinios valgo ir geria jo svetainėj, kur kaba, jų nuomone, pretenzingas, aliejiniais dažais pieštas šeimininko portretas. Getė išpiauna portreto veidą ir į grįžtantį namo pirklį žvelgia vypsantis rudas paties Getės veidas ir išpūstos akys. Visa tai šėlionės, ir gana nemalonios, kadangi taip žaidžia dvaro ponai, dalyvaujant pačiam jo šviesybei; gintis ar net murmėti nedrįsk, išjuokiamas pavaldinys turi nusilenkt ir tylėdamas tempti ant kalno savo dėžes. „Miglotumas" yra anuomet vienas mėgstamiausių Getės žodžių, kurį tuojau pasisavino ir Karlas Augustas. „Miglotai" ką jausti yra genialus įkvėpimo ženklas. Getė jau „Vertery" tai numatė: „Ak, jūs išminčiai! Aistra! Girtumas! Pamišimas! Jūs tokie ramūs, jūs dorieji žmonės, jūs smerkiat girtuoklį, biauritės pamišėliu, einate pro šalį kaip tas levitas ir dėkojate dievui kaip tas fariziejus, kad jis nepadarė jūsų tokiais, kaip vienas iš jų... Kodėl taip retai prasiveržia genijaus šaltinis, kodėl taip retai jis išsilieja milžiniška srove ir taip retai sukrečia jūsų nustebintas širdis? Mieli draugai, ant abiejų krantų gyvena saikingieji žmonės, bangos užlietų jų lapines, tulpių lysves ir kopūstus, todėl jie laiku pasirūpina supilti pylimus, iškasti kanalus ir nukreipti gresiantį pavojų."

Anuo laiku Getei dar nerūpi statyti pylimus. Jis dūksta. Pirmas dalykas, apie kurį jis rašo namo, yra tas, kad važinėdamasis rogėmis didžiuoju botagu užsikirto per akį ir skaudžiai susižeidė. Karlas Augustas nuolat susižeidžia, griūva, jam įspi-

ria arklys, stovyklaudamas drėgnam miške gauna sunkų reumatizmą; dvariškiai, tie, kur nepriklauso prie laukinių medžioklių, nuolatos dreba dėl dinastijos ateities ir savo vietų. Bičiuliai be saiko girtuokliauja. Abu grafai Štolbergai pirmieji iš „Audros ir veržimosi" būrio pasirodo Veimare. Draugija puotauja kunigaikščio namuose, svaido į gatvę taures, liepia atnešti nuo pilkapio kelias urnas; Fricas Štolbergas sako girtą kalbą, kreipdamasis į šias taures, „kurios saugojo tikrų senųjų vokiečių dulkes"; jie geria eilės tvarka ir kelia tostus už senolį Tuiskoną. Jie geria pas jaunesnįjį hercogo brolį, įeina hercogienė motina Amalija su oberštalmeisteriene ponia fon Štein, abi atsineša iš arsenalo senus riterių kalavijus ir kelia genijus į riterius. „Mes sėdėjom prie stalo, o damos ėjo aplink ir pilstė mums šampaną. Po pietų žaidėm aklą vištą, tada bučiavom oberštalmeisterienę, kuri stovėjo šalia hercogienės. Kokiame kitame dvare šitai būtų įmanoma?"

Karlas Augustas tuojau siūlo Fricui Štolbergui kamerhero vietą. Tironų persekiotojas entuziastingai priima pasiūlymą. Paskui, tiesa, atsisako. Jam pirma reikia parvažiuoti namo ir Hamburge pasitarti su maestru Klopštoku. Koks liepsningas Štolbergas kalbose, toks jis apdairus gyvenimo reikaluose. Klopštokas pasipiktinęs tuo, ką girdi apie Veimarą. Poeto idealui, kuris, jo nuomone, turi kilniai spinduliuoti viršum viso, kas žema, gresia pavojus. Žinios apie genijų šėlimą Veimare sklinda į visas puses. Išblyškėlė Luiza karčiai skundžiasi laiškuose giminėms. Grafas Gercas, netekęs vilties paimti į savo rankas valdžią, dvarą piešia „purvinomis spalvomis". Dvasininkai griaudėja, kadangi nei jaunasis hercogas, nei kuris iš jo favoritų niekada nesirodo bažnyčioj. Hofmaršalas, ponas fon Putbusas, piktinasi genijų tonu, keiksmais, rėkavimais, kad jie kartais su jojimo batais įlekia į svetaines. Oberštalmeisterienė ir dvaro dama fon Štein rašo vienam intymiam draugui: „Getė čia padarė tikrą perversmą; jeigu jis sugebės iš to vėl atkurti tvarką, tuo geriau jo genijui. Iš tikrųjų jo norai geri, bet jis per jaunas ir neturi patyrimo. Pagyvensim — pamatysim. Bet visa mūsų laimė čia dingo: mūsų dvaras nebe tas, kas buvo. Valdovas, nepatenkintas savimi ir visu pasauliu, kasdien stato į pavojų savo gyvybę ir negali girtis sveikata; jo brolis dar silpnesnis; irzli motina; nepatenkinta žmona; visi geri žmonės, ir jokios dermės šioj nelaimingoj šeimoj."

Intymusis draugas atsako, kad ji per švelniai žiūrinti į Getę, ir toliau nepalankiai kalba apie genijus, tuos ponaičius, kurie, nepaisydami nei laiko, nei vietos, nei aplinkybių, demonstruoja savo jėgą, kurie iš aukšto, su panieka žiūri į kitus ir laiko juos „pašlemėkais". Šilietis Fosas, kupinas dorovingo pasibiaurėjimo, rašo savo sužadėtinei: „Veimare dedasi pasibaisėtini dalykai. Hercogas it kaimo bernas laksto su Gete po laukus, nusigeria ir broliškai dalinasi su juo bet kokia mergina. Vienas ministras, kuris išdrįso įspėti jį, kad saugotų sveikatą ir susilaikytų nuo orgijų, gavo tokį atsakymą: jis tai darąs, kad sveikata sustiprėtų."

Valdovų orgijos nebuvo naujiena, tai įprastas reiškinys. Neįprastas Veimare buvo tik genijų siautėjimas, „naujasis tonas" ir tai, kad su jais išvien eina jaunas, ką tik pagarsėjęs poetas. Klopštokas, poetų vadas, ryžtasi jį sudrausti. Jis rašo Getei maloniais žodžiais: Kas gi iš to bus? „Jei hercogas girtuokliaudamas įsivarys ligą, užuot, kaip jis sako, sustiprinęs kūną, paluš ir neilgai gyvens... Hercogienė kolei kas dar tramdo savo skausmą, nes galvoja labai vyriškai. Bet tas skausmas virs pykčiu. Ar jį dar irgi bus galima sutramdyti? Luizos pyktį! Gete! Ne, tik nesigirkit, kad Jūs ją mylite, kaip aš!" Visas tas poetų pasaulis irgi sudaro lyg vieną šeimą, ir Klopštokas jaučiasi jos tėvu: „Iki šiol vokiečiai pagrįstai skundėsi, kad jų valdovai nekreipia dėmesio į savo mokslininkus (= rašytojus). Dabar Veimaro hercogą jie laiko išimtimi Bet ar kiti valdovai, laikydamiesi senojo tono, neturės kuo pasiteisinti, jei įvyks tai, ko aš bijau?" Klopštokas prašo laišką parodyti ir hercogui.

Du mėnesius Getė jam neatsako, paskui šaltai atkerta: „Prašom ateity mums tokių laiškų nerašinėti..." Jis nenori ištarti *pater peccavi*[1]. Atsainiai dar priduria: jeigu reikėtų atsakinėti į visus tokius laiškus ir pamokymus, jam visai nebeliktų laiko. Tas mokytoją įžeidė labiausiai: „Ir kadangi Jūs prie „visų tokių laiškų" ir „visų tokių pamokymų"— nes taip įžūliai Jūs rašote — priskyrėt tą laišką su draugiškumo įrodymu, tai aš pareiškiu, kad Jūs nesate vertas jo iš manęs gauti." Getė niekados gyvenime nebuvo taip smarkiai išbartas. Santykiai su Klopštoku nutrūko visiškai ir niekados nebuvo atgaivinti. Pabaigoj

[1] Tėve, nusidėjau *(lot.)*.

mokytojas dar triuškinančiai pareiškia: „Štolbergas neatvyks." Štolbergas ir neatvyko.

Atvyko kiti, kuriuos garsas apie palaidą gyvenimą labiau viliojo, negu baugino. Atskriejo Lencas, jau truputį pakrikusios galvos ir nebetvirtas, kai po meilės Friderikei Brion buvo pradėjęs aistringai garbinti Getės seserį, patį netinkamiausią objektą iš visų. „Atskrido raišasis gervinas,— rašo jis laiškelyje iš viešbučio,— ir nežino, kurlink sukti." Visi globoja žavų bukanosį poetą, pagarsėjusį ne mažiau už Getę. Visi laiko jį žaviu, o netrukus — nepakenčiamu. Genijų tonas madingas, bet mieste — ne miške ar kaimo smuklėse — dar tebegalioja saloniniai papročiai. Į vieną dvaro balių Lencas įžūliai ateina su maskaradiniu kostiumu, ir jam pasakoma, kad šitaip nedera. Jis niurzga. Rašo eiles išblyškėlei hercogienei — vėl ne tas objektas; sako, net puolęs prieš ją ant kelių. Jis įteikia hercogui kariuomenės reformos planą, siūlydamas sukurti drąsių amazonių korpusą iš netekėjusių kilmingų kekšių, ir pyksta, kad yra laikomas nuoširdžiu pakvaišėliu. Išsiųstas į kiek atokesnę Berką, jis rašo satyrą apie Getę ir vieną dvaro damą, ir dvaras pasirūpina, kad jis būtų pasodintas į pašto karietą ir dingtų iš Veimaro.

Atvyksta Klingeris, ne raišas gervinas, bet stiprus, gražios išvaizdos vaikinas; jis norėtų karininko vietos hercogo armijoj, apie kurią pernelyg gerai galvoja. Veimaro kariuomenė, viso labo šeši šimtai vyrų, daugiausia seni žmonės arba husarai, kurie dvare eina liokajų pareigas, o per žiemos šventes stovi ant ledo su deglais krante; visos karininkų vietos užimtos, ir, beje, kilmingųjų. Vietos? Kokios? Klingeris skaito Getei savo naujausią audringą dramą. Bet draugas klauso išsiblaškęs, sumurma kažką apie kvailystes ir išbėga pro duris. „Po velnių,— ramiai taria Klingeris,— tai jau antras man šiandien šitaip." Jis dar kiek pabūna, santykiai darosi įtempti, Getė rašo apie įkyrų pašiną: „Klingeris pūliuoja ir išpūliuos." Hercogas apmoka už viešbutį, ir šitaip baigiasi Klingerio viešnagė.

Getei kiti genijai pašonėje nereikalingi, ir ne tik šioje favorito fazėje. Jam gana savo paties genijaus, be to, tas Veimaras ankšta ir netikra dirva. Jis dar pats nežino, kiek laiko truks šis siautėjimas. Jis turi draugų ir priešų, pastarųjų kur kas daugiau. Dvaras — argi jis ne į dvarą buvo kviestas? — yra prieš jį, tai lengva suprasti; laimė, kad Karlas Augustas irgi yra prieš

dvarą, kuris kelia jam nuobodulį, ir jis, kai tik gali, bėga nuo jo tolyn. Valdininkai, vyriausybė, savaime aišku, nusistatę prieš atėjūną, kuris, ko gero, ims ir pasiliks. Hercogienė tik tiek jį vertina, kad jis retkarčiais sutaiko ją su vyru.

Vieną draugą jis rado jau pirmosiomis dienomis. Tai Vilandas, kurį jis ką tik taip įžūliai ir sėkmingai išjuokė. Vilandas, vos keturiasdešimt dvejų metų, kapituliavo. Galima sakyti, saloniškai elegantišku gestu atsisakė sosto. Priešingai, negu Klopštokas, jis daug jautresne ilga savo nosim pajuto, kad atėjo eilė didesniam. Jis nesvyruodamas pereina Getės pusėn ir nuvilia visą aibę savo korespondentų, kurie laukė įnirtingos abiejų rašytojų kovos ir iš anksto ja gardžiavosi. Nieko panašaus neįvyko. Vilandas giria Getę nuo pat pradžios, o girti jis moka. Anoje itin problematiškoje Getės gyvenimo fazėje niekas nepasakė apie jį tokių subtilių, tokių aukštų, tokią gražią ateitį pranašaujančių žodžių, kaip Vilandas. Visų pirma, jis nuolatos kartoja, koks Getė malonus, koks geras, koks žmogiškas ir šiltas. Reikia tai kitiems pasakyti, nes šiaip visi laiko jį šiurkščiu, pasipūtusiu, pretenzingu. Jo veidas anuo metu dar griežtas, suspaustas, su išsišovusiais skruostikauliais, ironiškai perkreiptomis storokomis lūpomis, nosis gerokai atsikišusi, žodžiu, veidas gražaus favorito, kuris skinasi sau kelią ir negali per daug skaitytis su kitais.

Vilandas viso to atsisakė. Kadaise ir jis tikėjosi suvaidinti vaidmenį šiame mažame pasaulio teatre. Jis parašė savo „Valdovų veidrodį", dėl to Amalija pakvietė jį ir davė princų auklėtojo postą, jis savo kukliomis jėgomis prisidėjo prie intrigų dėl sosto įpėdinio ir greit suprato, kad tai ne jo sritis. Getei prireiks dešimties metų ir teks išeikvoti be galo daug jėgų, kol jis šitą supras. Vilandas žino tai iš anksto: „Kiek daug galėtų nuveikti ši puiki dvasia, jei nebūtų įklimpusi į šį mūsų chaosą, iš kurio ji — nepaisant visos savo valios, visų pastangų — vis tiek nesukurs pakenčiamo pasaulio." Ir jis pats, Vilandas, buvo įsipainiojęs į šią „blaiviai žiūrint, vis tiek neįmanomą avantiūrą". „Getei vos dvidešimt šešeri metai. Kaipgi jis, jausdamas savy tokią jėgą, galėtų atsispirti dar didesnei vilionei?" Tai parašyta, praėjus keliems mėnesiams po Getės atvykimo.

Vilandas, turėdamas daug mažiau jėgų ir veržlumo, atsispyrė. Jis protingas šeimininkas. Jis ir namie jaukiai tvarkosi su savo šaunia, labai paprasta žmona, kuri jam kasmet gimdo vai-

kus, ir Vilandas didžiuojasi, kad jo tėviškas vaisingumas iki senatvės neatsilieka nuo jo gausios literatūrinės produkcijos. Šis — anot vokiškumą propaguojančių šiliečių — „gašliausių, prancūziškiausių" romanų autorius yra geras vokiškas tėvas. Vaikų jo namuose pilni kampai. Getė tarpais irgi čia ilsisi nuo laukinio siautėjimo, tapšnoja berniukams galveles, tiesia kojas po stalu, gardžiuojasi naminiais ponios Viland valgiais ir plepa su „tėte Vilandu, kuris ant plinkančios galvos nešioja kepurėlę".

Vilando užkariavimas yra pirmoji Getės pergalė šioj nelengvoj srity ir turi toli siekiančių pasekmių. Vilandas — tai spauda, moderniškai tariant „publicity"[1]. Jis leidžia „Merkurijų", vieną pačių įtakingiausių žurnalų, ir jame tuojau ima proteguoti Getę. Jis susirašinėja su daugybe žmonių visuose kraštuose, o šlovė anuomet plinta, visų pirma, per laiškus. Vilando žodžiu tikima; visi žino, kad jis geba būti ir labai ironiškas, ir labai kandus. Nei vieno, nei kito nė šešėlio nėra ten, kur jis kalba apie Getę. Jis rašo, kuria net eiles, kurios toli keliauja: „Staiga mūsų tarpe atsiranda burtininkas... gražus raganius... tikras dvasių karalius."

„Šiame pasauly ligi šiolei
Nebuvo dar tokio šaunuolio...

Nuolatos besikeičiantis Protėjas, kuris

Nors ir dažnai, bet sumaniai
Jis veidą savo kaitalioja,
Bet niekas juo neabejoja."

Antrasis Getės užkariavimas yra hercogienė motina. Ji nekapituliavo, nors ir turėjo atiduoti valdžią, bet dėl to ji, rodos, nelabai ir liūdėjo. Ji tik kaip moteris turėjo labai anksti rezignuoti, vos dvejus metus išgyvenusi su ligotu vyru. O ši negraži, maža moterėlė iš tikrųjų buvo labai juslinga natūra. Šileris, jautrus tokiems dalykams, vėliau dar apie ją pasakė: „Jai rūpi tik tai, kas susiję su juslingumu"; jis perdavė mums žinią apie nelabai gražią meilės intrigą, kurią senstanti hercogienė bandė užmegzti su vienu savo dvaro dainininku. „Ji išstato save pajuokai, prasidėdama su kažkokiu niekingu tipeliu, dainininku"; tas vargšelis turėjo lydėti ją kelionėj į Italiją ir Neapoly

---

[1] Viešuma *(angl.)*.

iš nusiminimo prisigirdė. Bet apskritai Amalijos juslingumas išsiliejo labai gera forma — meile menui ir menininkams. Daug kas yra nerimta. Ji mėgsta šokti ir giriama, kad šoka „labai grakščiai". Ji mėgsta maskaradus, kaukių balius ir pasirodo juose su daugybe briliantų. Pas ją lošiamas faraonas, ir ji gracingai pralošinėja savo luidorus. Jos ratelio tonas lengvas ir laisvas, ne berniokiškas sūnaus stilius, bet ir labai skirtingas nuo sustingusio marčios ceremoningumo; su marčia ji išvis neranda bendros kalbos. Moteriškai sumaniai ji pasirinko savo dvaro dama kuprotą panelę fon Gechhauzen; šalia jos ji pati atrodo pakenčiamai; be to, ši sąmojinga moteris linksmina ją, supranta juokus ir visados „prisideda prie žaidimo". Pas Amaliją daug muzikuojama, apie muziką ji nusimano. Statoma daug mėgėjiškų spektaklių. Čia balsiai skaitoma, visomis progomis kuriami eilėraščiai, eilėraščiais dvariškiai vieni kitus erzina; čia lyriškai perkedenami visi meilės ryšiai. Aplink trisdešimt šešerių metų damą verda linksmas gyvenimas, ji apskritai tik dabar atgyja ir yra pasiryžusi sekančius dešimtmečius praleisti kuo maloniausiai, be šalies valdymo rūpesčių, kuriuos dabar perima kiti. Ir nejučiomis, be ypatingų jos pastangų, čia susikuria tas mūzų dvaras, kurio garsas greit pasklinda po visą Vokietiją.

Getė jai iškart patiko. Sunku pasakyti, kiek ji numanė jo, kaip poeto, reikšmę, bet kaip žmogus jis sužavėjo ją taip pat, kaip ir sūnų. Net į jo nežabotą elgesį pirmaisiais metais ji žiūri pro pirštus; ji juokiasi iš jo maivymosi, iš plačių mostų, jis kartais raičiojasi ant žemės, na tai kas, jis vis tiek genialus ir, svarbiausia, nenuobodus. Juk Veimare vos gali ištverti, ir laiškuose Getės motinai, kuri irgi labai greit įsijungia į tą ratelį kaip neregėtai įdomi korespondentė, Amalija dažnai dejuoja: Veimare nėra nei kokio judėjimo, nei svečių, nei karietų parado švenčių progomis, nei turgaus, nei mugių kaip Frankfurte, jau nekalbant apie karūnacijos iškilmes. Bet kokių resursų reikia ieškoti savyje ir mažame ratelyje. Amalijos šlovė, kad ji šių resursų turėjo. Bet ir Getės dalia, kad jis lemtingais savo gyvenimo metais, būdamas jaunas, karštas ir stiprus vyras, liko pririštas prie šio mažo ratelio. Vienuolika metų jis neturi kitos publikos. Jis nieko nespausdina; leidėjai, kurie uoliai ir veltui perspausdinėja jo ankstyvuosius kūrinius, numojo į jį ranka įsitikinę, kad kaip rašytojas jis baigtas. Jis rašo šiam Amalijos

rateliui mėgėjiškas pjeseles, aranžuoja šventes, maskaradus, balius, kuria, neretai drauge su kitais, naujametinius eilėraštukus. Jis skaito scenas iš „Fausto", kurio fragmentus atsivežė iš Frankfurto popieriniame maiše; kuprelė Gechhausen juos nurašinėja; tik jos dėka išliko tas ne visai teisingai vadinamas „Prafaustas"; Getė tuo nesirūpina, net ir vėliau, kai ėmė viską rinkti ir rūšiuoti; tik po šimto metų šis nuorašas buvo rastas Veimare ir paskelbtas, ir lig šiol tebėra komentuojamas.

Getei visai kas kita galvoj, ne dramos ar romanai. Jis nori vaidinti pasaulio teatre; draugų tarpe eina kalbos, kad literatūros skeptrą, kurį taip neseniai pats laikė rankose, jis perdavęs „jaunesniajam broliukui" Lencui. Ir į šį naują „valstybės vyro" vaidmenį jis žiūri iš pradžių kaip į žaidimą. Nėra nei kalbos apie tai, kad jis su visa atsakomybe imtų valdyti šį liliputinį kraštą ir auklėti savo mažą laukinį hercogą. Atsainiu genijaus tonu, kuris taip rėžia Veimaro dvariškiams ausį, jis rašo savo bičiulei Falmer: „Mano padėtis tokia, kad geresnės ir būti negali. Sklandau viršum intymiausio aukštuomenės gyvenimo, turiu didelę įtaką ir mėgaujuos, ir mokausi, ir taip toliau. Bet dabar man reikia pinigų..." Todėl ji turinti pasakyti motinai ir tėvui, kad „neprilygstamam sūnaus spindėjimui atsiųstų 200 guldenų"; jei tėvas nesutinka, tegu motina pasiskolina iš Merko; ji taip ir padaro. Merkui, dėkodamas už pinigus, rašo: „Dabar aš iki ausų įsipainiojęs į visas dvaro ir politines intrigas ir, tur būt, nebegalėsiu ištrūkti. Mano padėtis visai nebloga, o Veimaro ir Eizenacho hercogystės vis dėlto šiokia tokia scena, kur galima išbandyti, ar man tinka prie veido pasaulinis vaidmuo." Arba vėl tai pačiai Falmer: „Aš, tur būt, čia pasiliksiu ir kaip mokėdamas vaidinsiu savo vaidmenį tol, kol patiks man ir likimui. Nors ir keletą metų, bet tai daug geriau, negu dykinėti namie, kur aš, kad ir labiausiai norėdamas, nieko negaliu veikti. Čia aš vis dėlto turiu keletą hercogysčių." Netrukus jis dar motinai pareiškė, kad Frankfurte būtų „pasibaigęs". Čia, Veimare, jis jaučia naują gyvenimą. „Mergytės čia gražios ir malonios, aš su visomis sutariu. Puiki siela yra ponia fon Štein, prie kurios aš, galima sakyti, esu prisisegęs ir prisiglaudęs." Su hercogiene Luiza, tuo angelu, jis bendrauja žvilgsniais ir skiemenimis, pas Amaliją jam katino dienos, ir čia jis išdarinėja visokius pokštus. Tiesiog neįtikėtina, kiek čia Veimare gerų vaikinų ir gerų galvų, „mes visi laikomės išvien, puikiai

sutariame, vieni kitus aprašinėjame ir nesukame sau galvos dėl dvaro reikalų".

Pasivažinėjimai rogėmis, mėgėjiški prancūziškų pjesių vaidinimai, Volteras, Detušas, statomi ir vokiški kūriniai: Lesingo „Mina", vaidinimai su dainomis, baletai, rengiami kaukių baliai. Getė rašo „Šventojo Antano gundymus", kur šventąjį gundo visos nedorybės: šykštumas, apsirijimas, gašlumas, puikybė. Pats Getė vaidina puikybės velnią: žirgliuoja ant koturnų, apsikaišęs povo plunksnomis.

Paskui jis įkinkomas. Jam įsakoma valdyti. O jį patį ims auklėti viena dvaro dama, kuri valdys jį.

VALDYTI!

„Valdyti!"— rašo Getė savo dienoraštyje. Valdyti jis pradeda nuo to, kad prikalba jaunąjį hercogą pakviesti Herderį. Aukščiausias generalinio superintendento bažnytinis postas jau keleri metai šalyje vakuoja; jo siekia dešimt senesniųjų pastorių, visi senbuviai. Karlas Augustas nori jaunų žmonių. Herderiui kaip tik trisdešimt metų, pats tas. Sako, kad jis šaipūnas, aštrios plunksnos ir liežuvio, tuo geriau. Karlas Augustas nejaučia simpatijų „juodaskverniams", net ir vėliau bažnyčios beveik nelanko; jis žino, kad dvasininkai jo gyvenimo būdo negiria. Jis trokšta šioj palyginti nepavojingoj vietoj pademonstruoti savo valią. Administracijos ir valdymo reikaluose kolei kas, primygtinai raginamas motinos, viską palieka po senovei. Herderiui nieko prikišti negalima: jis Biukeburgo dvaro pamokslininkas ir konsistorijos tarėjas; jo įdomūs pamokslai giriami. *Fiat voluntas!* Getė sutinka vesti susirašinėjimą. Jis „tuos tipus suvarys botagais", rašo jis Herderiui. Herderis delsia, bet galų gale atvažiuoja. „Iškrėčiau pokštą", kuris jam būsiąs „didelė pramoga", praneša jis Merkui: tarnybiniame bute dar tebegyvenantis pastorius „su dešimties vaikų uodega" būsiąs tučtuojau iškeltas.

Karlas Augustas žengia dar vieną drąsų žingsnį. Jis nusprendžia savo favoritui skirti aukštą valdžios postą. Ministro pirmininko Fričo, pasižymėjusio regentystės metais, jis atleisti nedrįsta. Fričas yra nepriklausomas žmogus, turi valdų Saksonijoj, kur jo senelis dar buvo knygininkas ir leidėjas, kol jo sūnūs gavo bajorystę. Fričas turi plačių ryšių. Jis laikomas visiškai nepaperkamu, jau vien tai reta savybė ir mažuose, ir dideliuose dvaruose. Jis neginčijamas autoritetas kitiems tarėjams, kurie yra neturtingi ir uolūs ir gerai tvarko bylas, mat, smulkių dar-

belių ponas fon Fričas nedirba Jis sąžiningas ir atsainus. Jis šaltakraujiškai rašo jaunam valdovui lyg ir atsistatydinimo raštą ir prašo naujai pertvarkyti vietas. Matyt, jis pats esąs kiek šiurkštokas, bambeklis, perdaug „nelankstus ir per mažai atlaidus vyraujančiam dvaro skoniui". Tai kartu ir priekaištas, ir įspėjimas.

Kurį laiką vyksta derybos, hercogas bando net užsieny ieškoti naujo premjero — vienas toks apsidairo Veimare ir vėl išvažiuoja. Fričas lieka, jis neatleidžiamas net ir tada, kai įteikia tikrą atsistatydinimo raštą. Karlas Augustas pareiškė norą, kad ponas Getė būtų slaptosios tarybos, aukščiausios vyriausybinės instancijos, kurią sudaro keturi asmenys, narys. Be to, hercogas pageidauja, kad ponas fon Kalbas, pas kurio tėvą gyvena Getė, būtų iždo, tai yra finansų valdybos, prezidentu. Fričas tam nepritaria ir labai oriai išdėsto savo motyvus. Jis iškelia sąžiningus ir sumanius žmones, kurie labiau tinka tokiems postams, negu abu minėti jaunuoliai, ir kurie tik dėl savo kuklumo nesą žinomi jo šviesybei: būtų neteisinga juos aplenkti. Jis neneigia, kad pono Getės „meilė ir atsidavimas" jo šviesybei yra nuoširdūs. Bet kaip tik dėl šių jausmų jis po teisybei turėtų atsisakyti tokios jam rodomos malonės. Šiaip ar taip, jis nenorįs pasilikti tokioj kolegijoj, kurios narys bus minėtasis dr. Getė.

Karlas Augustas atsako karštai ir kaip tikras genijus: „Jei daktaras Getė būtų įtartino būdo žmogus, kiekvienas turėtų sutikti su Jūsų nuomone. Bet Getė yra teisingas, nepaprastai geros ir jautrios širdies; ne aš vienas jaučiuos laimingas jį turėdamas, daugelis supratingų vyrų sveikina mane, radusį tokį žmogų. Jo galva ir genijus visiems žinomi. Jūs pats suprasite, kad toks vyras, kaip jis, nepakęstų nuobodaus ir mechaniško darbo šalies kolegijos žemutinėse pakopose. Jei nepanaudosiu genialaus žmogaus tokioj vietoj, kur jis gali atskleisti savo talentus, vadinasi, jį sužlugdysiu. Manau, kad Jūs tuo taip pat įsitikinęs, kaip ir aš."

Tai reikšmingiausias Karlo Augusto žingsnis valdymo srity; išaukštindamas Getę, jis pasirodė teisus. Nors apskritai šis žingsnis buvo absoliutistinis ir sauvališkas; antruoju, Kalbo atveju, jis labai apsiriko: Kalbas buvo nepajėgus ir po kelerių metų turėjo pasitraukti gan nemaloniomis aplinkybėmis, kurios pakenkė jo reputacijai. Fričas pasiliko ir dirbo dar dvide-

šimt penkerius metus. Jis irgi buvo teisus. Negalima jo laikysenos vertinti vien tuo, kad jis nesižavėjo Gete kaip kiti. Jis tikrai ketino pasitraukti. Bet jam rūpėjo bendradarbių likimas, į kuriuos Karlas Augustas nekreipė dėmesio — jam jie buvo nuobodūs ir pernelyg kuklūs. Fričas rimtai ir oriai ragino jaunąjį valdovą susidaryti apie jų darbą „geresnę nuomonę ir nerodyti, kad Jūsų Aukštybė laikote jį mechanišku, nuobodžiu ir lengvu". Tai tiesūs žodžiai uždaroj, autokratiškai valdomo krašto sistemoj. Po kelerių metų po jais būtų pasirašęs ir Getė.

Kai Amalija stojo už Getę, Fričas pasidavė. Ji labai moteriškai apeliavo į savo seno tarno pareigos jausmą: jeigu jos sūnus ir padarė pernelyg skubotą žingsnį, Fričas negalįs dabar jo palikti. Apie Getę visaip kalbama Fričas turįs pasistengti jį pažinti; Getė nesąs nei palaižūnas, nei karjeristas, jei toks būtų, ji pati pirmoji jį atmestų. „Nekalbėsiu Jums apie jo talentus, jo genijų; aš tik kalbu apie jo moralę. Jo religija yra tikro ir gero krikščionio religija, kuri moko mylėti artimą ir stengtis jį padaryti laimingą". Mat, Fričas buvo išreiškęs abejonių ir dėl Getės religinių pažiūrų; Amalija lengva ranka jas išsklaidė.

Kiti ministrai ir bendradarbiai irgi maldauja Fričą pasilikti. Jeigu jis, vienintelis bajoras ir nepriklausomas žmogus, išeis, vyriausybė bus tik bestuburis kabinetas, vien kunigaikščio įsakymus registruojanti raštinė. Getė vis jau geresnis už Kalbą: ko gero, Kalbas dar perims vadovavimą, jei hercogas duosis perkalbamas dėl savo favorito iš Frankfurto.

Bangos nurimsta. 1776 m. birželio 11 dieną, truputį daugiau negu po pusmečio nuo Getės atvykimo, skelbiama „nauja valdžia". Getė gauna slaptojo pasiuntinybės tarėjo titulą ir skiriamas „Slaptosios tarybos" nariu. Kalbas — iždo, finansų valdybos, prezidentu. Ant vidutiniųjų ir žemesniųjų tarnautojų pasipila titulų lietus; pono fon Fričo įspėjimai neliko be atgarsio. Getės alga 1200 talerių, antra savo dydžiu šalyje; be to, hercogas įsako išmokėti ją ir už praėjusį pusmetį, vadinasi, nuo pat jo atvykimo į Veimarą. Norėdamas prisirišti dar ne visai apsisprendusį draugą, hercogas nuperka ir padovanoja jam už miesto esantį gražų sodą su nameliu. Tai tikra draugystė, kone meilė, o dabar, kaip rašo Getė, ji virsta santuoka. Pirmą ir, tiesą sakant, paskutinį kartą gyvenime Getė pririšamas, ir pririšamas ilgam.

Čia, be abejo, veikia ir erotinis elementas, nors nebūtinai fizinis. Karlas Augustas yra vyriškasis partneris garbintojas, Getė — moteriškasis, kuris duodasi garbinamas. Jau pats jųdviejų gyvenimo būdas yra keistas ir visiems krinta į akis. Jie ne tik kartu jodinėja, kartu stovyklauja, kartu geria ir šoka su kaimo merginomis; Getė nuolatos ir miega „pas hercogą", net Veimare. Tai žymima jo dienorašty kone prieš kiekvieną rimtesnį apsisprendimą. Ilguose naktiniuose pokalbiuose aptariama viskas, kas jaudina širdį ir protą. Jie kalbasi apie meilės reikalus, ir Karlas Augustas į Getės laiškus naujajai mylimajai, poniai fon Štein, visados įrašo ir nuo savęs vieną kitą sakinį ar eilėraštuką, kurie prasideda žodžiais „Mieloji ponia..."; Getė patarinėja savo draugui jo daugybės flirtų reikaluose, taipogi eina daug nepatogesnes tarpininko pareigas tarp hercogo ir jo žmonos Diskutuojami kvietimai, paskyrimai, santykiai su kaimyninių valdovų dvarais, su didžiosiomis valstybėmis, ypač su Prūsija, su kuria valdovą sieja artimi giminystės ryšiai ir kuri nuolat grasina Veimarui. Tai pats keisčiausias ministrų pasitarimas, kokį tik galima įsivaizduoti: gulint lova prie lovos arba šonas prie šono ant plačios kanapos.

Bet į tokį gyvenimo būdą irgi reikia žiūrėti laikmečio akimis. Getė yra favoritas, o favoritai ar favoritės valdo visoj Europoj. Kalbama apie kabineto politiką, bet taip pat būtų galima kalbėti ir apie lovos politiką aštuonioliktame amžiuje. Didžioji Jekaterina, kuri iš tikrųjų buvo saviškai didelė, ištisus kraštus valdo su savo sugulovais ir vieną iš jų padaro Lenkijos karaliumi, o kitiems „tik" dovanoja žemes, beje, tokio didumo, kad Veimaras prieš jas tėra maža viensėdija. Prancūziją visai viešai valdo didžiosios meilužės, o mažieji dvarai mėgdžioja ją, kaip mėgdžioja ir Versalio architektūrą. Fridrichas Didysis, kuris šaiposi iš tos „kekšių tvarkos", irgi turi savo numylėtinį, kamerdinerį Fredersdorfą, apie kurį rimti istorikai vengia kalbėti. Apie visus tuos pokalbius, kurie vyksta gulint lova prie lovos, protokolų nėra; yra tik „paskalos", romanai, laiškai, taipogi daugelis *on dit*[1]. Iš tokių sunkiai suprantamų, bet pagaliau ganėtinai paliudytų miegamojo santykių susideda didele — ne vienintele — dalimi didžioji ir mažoji anų laikų politika.

---

[1] Sako *(pranc.)*.

Gal daugeliui bus nemalonu matyti Getę tokioj šviesoj, jis greitai iš šios padėties ir išsipainioja. Bet kurį laiką jis neabejotinai gyvena šį linksmą numylėtinio gyvenimą, tai aiškiai rodo dokumentai, privatūs Getės popieriai ir jo dienoraščiai. Veimaras tikisi, kad jis, kaip vyresnis, teigiamai paveiks padaužą Karlą Augustą. Getė kartas nuo karto tikrai mėgina jį paveikti. Įspėja jį atsargiai ir vaizdingai. Viename eilėraštyje vaizduoja kaimo žmogelį, pats prisidengia Sebastiano Simpelio[1] vardu ir kalba apie tai, kad ištikimas valstiečio kraujas iš tikrųjų yra didžiausias šalies valdovo turtas, svarbesnis už žirgus ir žirgynus, kur Karlas Augustas praleidžia kiauras dienas. Bet kad viskas nebūtų perdaug rimta, jis dar greit priduria kažką apie gerąją fėją, kuri užburtoj pily laiko savo rankose auksinį skeptrą, ir tikriausiai Karlas Augustas tai perskaitė atidžiau, negu skyrelį apie valstiečius. Getė apžiūrinėja portretą senelio, iš kurio Karlas Augustas paveldėjo aistrą medžioklei ir kareiviškiems žaidimams, ir jo akyse mato kažką „sustingusio, baikštaus" ir tirono bruožus. Dar vienas įspėjimas. Jis cituoja iš biblijos Izają: „Žiūrėk, Viešpats padaro žemę tuščią ir nykią ir sugriauna, kas joje yra, išblaško jos gyventojus — vaisių sultys nyksta, vynuogynai džiūsta, ir visi, kas buvo laimingi ir džiaugėsi, dejuoja". Tai truputį miglota. Gal tai tik grynai asmeninė nuotaika, nes Getę dažnai ištinka melancholijos priepuoliai. O gal jis vaizdais piešia šalies situaciją, kuri buvo labai panaši.

Bet tai tik užuominos. Šiaip jis labai linksmas ir mėgaujasi nauju gyvenimu. Karlas Augustas, kartą priverstas išvažiuoti į giminingus dvarus Gotoje, rašo visiškai Getės stiliumi: „Mielas Gete, gavau tavo laišką ir be galo juo džiaugiuos, kaip norėčiau atvira krūtine ir širdimi matyti saulę tekant ir leidžiantis už Jenos uolų ir būtinai su Tavimi. Aš ją matau čia kasdien, bet rūmai tokie aukšti ir stovi tokioj nemalonioj lygumoj, tokie pilni daugybės patarnaujančių dvasių, kurios lengvą, laisvą jos veidą apdangstė šilkais ir aksomais, kad man svaigsta galva ir bloga darosi, nors parsiduok vakarais velniui." Džiaugtis gamta jis moka taip, kaip ir jo draugas. Griežti ir nuobodūs pamokslai apie valdymo pareigas kol kas nerūpi nei Getei, nei Karlui Augustui.

---

[1] Simpel — naivuolis *(vok.)*.

Getė ką tik pakeltas slaptuoju tarėju ir aukščiausios tarybos — *conseil* — nariu.

Jis turi duoti priesaiką ir prisiekia evangeliškais Šmalkaldeno postulatais su išlyga, kad privaląs pranešti, jeigu kartais nukryptų į katalikybę, kalvinizmą ar kitą kokią „svarbią sektą"; prisiekia saugoti tarnybines paslaptis ir gerbti šalies santvarką, su kuria jam dar reikės arčiau susipažinti. Į pirmąjį posėdį jis ateina su sidabrine špaga, sidabrinėmis kurpių sagtimis ir juodais gedulo drabužiais, mat, dvaras gedi hercogienės sesers, Rusijos didžiosios kunigaikštienės, kuri mirė gimdydama — profesine ano meto moterų mirtim,— ir per tai Veimaras staiga neteko labai svarbių ryšių. Jis pristatomas kitiems tarėjams, kurie baikščiai ir su viltimi žvelgia į naująjį kolegą, kuris dabar sėdės fotely prie ministrų stalo; pagal oficialią eilės tvarką tretysis, bet, kaip visi žino, hercogo malonės atžvilgiu pirmasis.

Pereitą naktį, tą irgi visi žino, jis vėl praleido Karlo Augusto miegamajame; mažyčiame Veimare žingsnio nežengsi nepastebėtas. Ar jis dabar puls prie bylų, ar norės susiorientuoti, ar visados dalyvaus pasitarimuose? Ar prašys kolegų supažindinti jį su komplikuotais Veimaro reikalais? Ar jis bent žino, kokio didumo ta Veimaro žemė, ar, teisingiau, Veimaro, Eizenacho ir Jenos žemės su nepriklausoma valda Ilmenau? Patys tarėjai, kad ir labai uolūs, to gerai nežino. Jie tik žino, kad paveldėjimo keliu čia susijungė keturios šalies dalys, dvi su savo „vyriausybe", savais luomais, kurių nelabai matyti, sava mokesčių valdyba, iš kurios menkas pelnas, su ceremoningu tradiciniu visų tų įstaigų susirašinėjimu. O viršum jų *conseil* aukščiausia instancija, kuri visa tai turi valdyti, labai atsargiai ir gerai pažindama personalą. Ar tas naujasis tarėjas įsijungs į tokią valdymo tvarką? Svarbiausia, ar jis pagaliau privers serenisimą, savo draugą, kaip visų aukščiausią instanciją, turinčią absoliučią sprendimo teisę, irgi prisidėti prie darbo?

Apie tai labai nedaug ką galima rasti Getės dienoraščiuose, kad ir kaip tiksliai jie rašomi. Po pristatymo dar bendri pietūs dvare. Po kelių dienų dar vienas posėdis, pastaba: „Bylos". Bet paskui tas labai greit lekia į šalį: išvyka į Ilmenau, piešimas, šokiai, medžioklė su varovais, išvyka į Štiucerbachą, kur tyčiojamasi iš nelaimingojo pirklio. Paukščių šaudymas. Maudynė upokšnyje. Kažkokios kasyklos apžiūrėjimas. „Migloto gyveni-

mo giesmė". Kėgliai. „Kirkinom mizeles". Žodį „mizelė" (gal iš „Mäuschen (pelytė) ar mamzelės) Getė atsivežė iš Elzaso, jis reiškia visokius flirtus ar šiaip smagias pažintis ir nuolatos sutinkamas laiškuose ir dienoraščiuose, kur jis kokios gilesnės prasmės neturi. Vieniši pasivaikščiojimai per lietų tarp uolų. Dramos „Sakalas" apmatai. Faraono lošimas. Maždaug po mėnesio užtinkam dar vieną *conseil* posėdį, vėliau kelis, iš viso per pirmą pusmetį ne daugiau kaip dvylika. Getę daug kas norėjo parodyti kaip itin pareigingą valdininką, kuris visas savo milžiniškas jėgas atiduoda šaliai. Tai legenda.

Mes dar pamatysime, kaip jis vėliau vis tiek į šį darbą įsitraukia ir kaip su juo susidoroja. Jo metodas pažinti šalį yra labai savotiškas. Tai genialus, poetiškas metodas, kuris praturtino jo kūrybą didele gausybe gamtos įspūdžių ir žmonių paveikslų; jeigu per tai šis tas teko ir Veimaro hercogystei, tai tik antroj eilėj. Kadangi Getė iš pat pradžių, nepaisant viso užsiangažavimo net savo draugo ir globėjo atžvilgiu, nustatė sąlygas. Prisiimdamas „pasaulinę rolę", jis rašo Merk ui, kuris nuolatos jį moko ir sergi: „Pagrindinės naujos tarnybos sąlygos bus laisvė ir pasitenkinimas, nors čia aš geriau, negu bet kada, galiu matyti visą šios laikinos puikybės šlykštumą..."

Taigi dabar į laukus, dažniausiai raitas. Vieškeliai ir keliai tiesiog neišvažiuojami. Getė jodinėja žirgu iš hercogo arklidės, gan ramiu eidininku, kuris truputėlį baidosi. Poeto garbei širmis pavadintas „Poezija". Ant šio žirgo jis jodinėja po apylinkes vienas arba su dviem trim draugais iš hercogo artimųjų ratelio. Tai laikotarpis, kada poetas visais savo syvais gerte geria gamtą: jodinėdamas miškais bet kokiu oru, keliaudamas po kalnus, stovyklaudamas prie laužo po eglėmis. Jis nuolatos neria į vandenį, tarsi norėdamas labiau pajusti stichiją, maudosi upeliuose, upėse, Ilme prie savo sodo namelio. Iki šiol gėdingai apleistame Ilmenau valsčiuj suranda seną nebenaudojamą kasyklą ir tuojau į ją nusileidžia. Gimsta faustiškas, fantastiškas planas. Tikriausiai čia slypi neišsemiami lobiai; juk čia ieškota sidabro. Vienu mostu būtų galima likviduoti amžiną šios skurdžios šalies finansinę krizę! Kadaise senieji saksų imperatoriai, pasirėmę Harco sidabro kasyklomis, išsikovojo pirmaujančią vietą Vokietijoj, todėl jie gyveno karališkose pilyse prie Goslaro, statė savo bažnyčias aplink Harcą ir iš ten valdė kitus feodalus, kurie neturėjo tokio galingo metalo atramos.

Tai didžiausias praktiškas Getės planas; jis vykdė jį ištisus dešimtmečius su karštu entuziazmu ir negailėdamas jėgų. Tai taipogi jo pirmas mėginimas paveikti šalies likimą. Sudaroma kasyklos komisija, ir Getė imasi jai vadovauti. Čia jis nejučiomis susiduria su geologija ir atranda naują meilę, kuriai bus ištikimesnis, negu visoms moterims. Jis skaito chemijos, alchemijos knygas, kur *luna,* sidabrinis mėnuo, reiškia sidabrą. Jis daro eksperimentus su sidabru, domisi rūdų smulkinimo mašinomis. Iš Saksonijos, kur yra garsioji Freibergo kalnų akademija, parsikviečia kelis specialistus. Jaunų kalnakasybos adeptų būry linksmai puotaujama ir geriama už įmonės sėkmę. Paskui keliauja į Harcą, norėdamas apžiūrėti tenai dar klestinčias kasyklas ir metalo gamyklas. Po aštuonerių metų atidarant naująją Jono šachtą, jis kalba apie šią įmonę, kuri pagaliau gimsta, kaip apie savo kūdikį: „Aš padėjau ją maitinti, globoti ir auklėti, ir dabar, mano džiaugsmui, ji gyvens palikuonims". Vidury kalbos jis užsikerta, bet niekas nesijuokia ir jo nepertraukia. Rimtai, plačiai atvertomis akimis jis žvelgia į susirinkusius, nė kiek nesumišęs, ir lyg niekur nieko kalba toliau.

Deja, šis mažytis epizodas buvo simbolinis. Didžioji įmonė vilčių nepateisino. Potvyniai, darbo jėgos ir lėšų trūkumas, ginčai dėl privilegijų, neryžtingumas, ir pagaliau kasykla lėtai miršta po vandeniu; ji tik prarijo aibę pinigų ir nieko nedavė. Šis planas Getei buvo toks pat nelaimingas, kaip Balzakui jo grandiozinis projektas atgaivinti Sardinijos kasyklas, kurios turėjo padaryti jį milijonierium; tiesa, Balzako svajonė po jo mirties buvo įgyvendinta — Ilmenau kasykla niekados nebebuvo atgaivinta.

Bet Getė jau pačioj pradžioj daug išmoko ir patyrė. Pirmiausia, jis susipažįsta su valstybine teise. Visos kaimyninės valstybės reiškia teises į tą įšalusią ir nepelningą kasyklą, o labiausiai Saksonijos kurfiurstija, remdamasi savo prieš kelis šimtmečius galiojusia aukštesniąja valdžia. Jam reikia derėtis su Gota, Meiningenu, Koburgu, Hildburgshauzenu; dalijant Henebergo grafystę, Ilmenau atiteko Veimarui, o kiti paveldėtojai apdairiai pasiliko sau teises į šį požeminį lobyną. Getė, kuris niekados rimtai nestudijavo teisių, dabar turi grumtis su kalnų teise. Be to, kažkokia privati šeima yra įdėjusi nemažą kapitalą į tą jau varganuojančią įmonę; įpėdiniai nori gauti savo dalį. Ilmenau gyventojai žiūri į ją kupini džiaugsmingos vilties: miestelis baisiai nuskurdęs ir iš to projekto tikisi vėl suklestėti. Veimaro iždas

kelia senus reikalavimus ir atsisako investuoti naujas sumas, kurių nė būti nebuvo. O blogiausia, kad nėra gerų darbininkų. Vienas markšeideris, kuris atliko matavimus, netrukus pabėgo į perspektyvesnes kasyklas. Net gavęs šteigerį, kuris šį tą išmano, Getė jau džiūgauja ir užrašo tai savo knygoj. Čia jis susiduria su realybe, su inertiška mase, su klastingom uolienom, su nepatikimu vandeniu ir vangiais žmonėmis. Tik poezijoj jis su tuo susidoroja. „Fauste" žemės turtai paverčiami grynais pinigais, mostelėjus burtų lazdele. Tam reikia tik velnio.

Kitus, lengvesnius valdymo uždavinius jis sprendžia lengvai ir elegantiškai. Jaunesnysis hercogo brolis Konstantinas įsimylėjo vieną dvaro damą ir nori ją vesti. Tai neleistina, kadangi ji žemesnės kilmės. Reikia saugoti sosto įpėdinį, turint galvoj nekokią Karlo Augusto sveikatą, kurį šiuo metu be atvangos persekioja ligos: kaulų lūžimai, reumatizmas, gelta, karštligė. Getė ima ryžtingai veikti ir prisidaro naujų priešų. Princas išsiunčiamas į Paryžių ir grįžta iš ten su prancūze. Tos jis, tiesa, nenori vesti, bet jinai jau nėščia. Ministras Getė turi pasirūpinti, kad ji gimdytų nuošaliame kaime; kūdikis — berniukas, kaip ir paties Karlo Augusto atžalos, atiduodamas auklėti girininkams. Motina nenori taip lengvai trauktis. Getė daug kartų jodinėja į tą kaimą ir pagaliau prancūzę išsiunčia. Jo tarnas Filipas Zeidelis turi lydėti tą pavojingą asmenybę iki Frankfurto. Ta pačia proga Zeidelis papasakos namie, kas girdėti Veimare. Getės laiškai tėvams trumpi. Dažniausiai jis reikalauja pinigų, per motiną, kuri privalo išaiškinti tėvui: „Dabar, kai esu hercogo brolis ir draugas, aš negaliu taupyti." Arba: „Tėvas man skolingas kraitį."

Iš teisybės jis gyvena labai kukliai, jei kalbėsime apie pastogę. Turi mažą butuką mieste, kuris beveik nieko nekainuoja, ir sodo namelį, kurį jam dovanojo Karlas Augustas. Čia viename kambarėly stovi pušinių lentų gultas su šiaudiniu čiužiniu, ir čia Getė miega. Dažnai tame pačiame kambary miega ir Filipas Zeidelis. Naktį jie ilgai šnekasi, kai Getė grįžta iš kaukių baliaus ar mėgėjų spektaklio. Guvusis Zeidelis užrašinėja. Netrukus po atvykimo į Veimarą: „Buvom kaukių baliuj, man patiko. Buvo į ką pasižiūrėti. Dabar klausyk. Vadinasi, tą naktį nemiegojom. Kitą naktį, tai yra šeštadienį, lapkričio aštuonioliktą, atsigulėm ketvirtis po dvylikos. Dabar mes miegam trise viename kambary." Su Gete gyvena ne tik Zeidelis, bet ir virėjukas, toks Pau-

lius Gecė, kurį Getė pasisamdė. „Pradėjom šnekėti apie šį, apie tą, visokius niekus. Įsivaizduok, į kokias pavojingas kalbas įsileidom: apie meilės istorijas Korsikos saloj, ir, dėl Korsikos įsikarščiavę, pliekėmės iki keturių ryto. Klausimas, dėl kurio taip įnirtingai moksliškai ginčijomės, buvo toks: ar liaudis nėra laimingesnė laisva, negu valdoma kokio suvereno. Aš sakiau: korsikiečiai tikrai nelaimingi. Jis sakė: ne, tai laimė ir jiems, ir jų ainiams. Jie tik pasidarys kultūringesni ir šviesesni, pažins menus ir mokslus, juk iki šiol buvo tamsūs ir laukiniai. Pone, pasakiau aš, velniams man ta kultūra ir šviesa, jeigu tai gauta laisvės kaina, kuri iš teisybės yra mūsų laimė. Korsikiečiai, išskyrus kalnų gyventojus, negali būti laukiniai, argi tada jie brangintų taip laisvę ir būtų tokie narsūs? Jie buvo laimingi. Ramiai tenkino savo poreikius ir galėjo juos tenkinti, nes tie poreikiai buvo kuklūs. Dabar tų poreikių kasdien vis daugėja, jų nebegalima patenkinti, nes niekas iš mūsų negali taip, kaip norėtų, rengtis, valgyti, gerti, svečiuotis ir panašiai. Jie turėjo visa, ko troško, nes troško nedaug ir buvo laisvi."

Korsikiečių laisvės kova su Genuja ir prancūzais anuomet jaudino visų širdis, korsikiečių vadas Paolis buvo didvyris, kurį savo odėse išaukštino dar ir Helderlinas. Nors guvusis Zeidelis ir daug skaitė, bet tikriausiai nieko nežinojo nei apie Džeimsą Bosvelą ir jo knygą apie Korsiką, nei apie tai, kad šios salos gyventojus gynė Ruso. Tačiau jo polemika su Gete liudija ir tai, kokie buvo pono ir tarno santykiai. Getė aiškiai stoja už „apsišvietusį despotizmą". Tik šitaip, jo nuomone, galima pataisyti papročius, išvystyti mokslą ir meną; tokių pažiūrų jis laikėsi iki pat galo. O Zeidelis stoja už laisvę ir drąsiai tatai sako, beje, dvidešimt metų prieš Prancūzų revoliuciją. Iš viso ko matyti, kad tarnas anuomet turėjo daug laisvės ir galėjo pasakyti savo nuomonę, nors ir nebūdamas Figaro kaip Bomarše komedijoj. Tai, žinoma, savotiška juokdario laisvė; ponas visados gali akiplėšą išvyti po velnių, ir apskritai daryti visa, kas jam patinka. Bet Getė elgiasi su tuo Filipu rimtai, kaip su patikėtiniu. Filipas vienas žino visas jo paslaptis, yra jo agentas, sekretorius, jam leista atplėšinėti Getės laiškus, jis tvarko kasą, veda dalį korespondencijos; Filipui Getė siunčia iš Italijos savo „Ifigeniją", pirmąjį didelį kūrinį, kur jis vėl yra poetas. Zeidelis ir čia drąsiai taria savo nuomonę. Getė jam atsako: „Ką tu sakai apie mano „Ifigeniją", tam tikra prasme yra teisybė. Kai aš, atsižvelgdamas

į meną ir amatą, ryžausi perdirbti kūrinį, jau tada mačiau, kad gerosios vietos kai ką praras, o prastosios ir vidutinės laimės. Tu paminėjai dvi scenas, kurios, matyt, jau prarado. Bet kai drama bus atspausdinta, perskaityk visai ramiai dar kartą ir tada pajusi, kiek ji laimėjo kaip visuma." Kitą kartą: „Pagaliau laikykis savo, ir aš prašau Tavęs apie visa, kas mane liečia ir ką Tu laikai reikalinga, tiesiai sakyti savo nuomonę be įžangų ir atsiprašinėjimų. Aš visados laikiau Tave viena iš savo globojančių dvasių: nesibodėk ir toliau eiti šias pareigas."

Deja, mes labai nedaug ką težinom apie šią savotišką draugystę; nuoširdžiai prisirišęs prie savo pono, Zeidelis tikriausiai daug ko neužrašė iš to, ką matė ir girdėjo, bijodamas pakenkt savo ponui. Grįžęs iš Italijos, Getė išrūpino jam vietą valstybės kasose ir tuo intymus bendravimas baigėsi. Bet pirmuosius dešimt metų Veimare Filipas buvo artimiausias Getės patikėtinis. Jis galėtų mums daugiau papasakoti apie Getę, negu uoliausiai studijuojami laiškai ir dienoraščiai. Bet Zeidelis tylėjo.

Ką dar pasakoja laiškai ir dienoraščiai apie valdymą? Nedaug, vien trumpos pastabos: „pasitarimas", arba „komisija" (tai kalnakasybos reikalams). Daug kalbama apie gaisrus. Namai pleškėjo visur, ir Veimaro miestely, ir kaimuose. Namai ir lūšnos dengti šiaudais ar skiedromis, organizuotų ugniagesių nėra, žmonės gesina kibirais, griauna degančius namus ar tiesiog stovi nustėrę prie siautėjančios ugnies. Getė šoka ant žirgo ir joja į gaisro vietą. „Kol atjojom, kaimas virto degėsiais, gelbėti beliko krūva nuodėgulių, dar bažnyčia ir mokykla." Po to jis aprašo karštį, kuris žioruoja dar ir „Fauste". „Prieš mane, už manęs ir šalia manęs grynas karštis, ne liepsna, bet gilus, įdubęs susmegusio kaimo žioravimas, vėjo šuorai — ir vėl plyksteli liepsna, ir iš puikių senų medžių, augusių aplink kaimą, beliko degantys kamienai, ir raudoni dūmai tamsoje, ir raudonos žvaigždės, ir jaunas mėnuo, besislapstantis debesyse. Tik antrą valandą nakties grįžom namo." Kitą kartą jis vos neapsvyla padų, kai padeda gesinti gaisrą visai arti ugnies. Ši artuma teikia jam malonumą bei pasitenkinimą ir kartu džiugina poeto akį ir ausį. Pašnekesiai su kaimiečiais, su kaimo seniūnu gaisravietėj, juk tuo būdu gali šį tą sužinoti apie liaudį, iš kurios „kaulų smegenų mes iš teisybės gyvenam", kaip jis kartą susimąstęs užsirašo. Bet padėti? Kaip? Tiesa, yra draudimas nuo gaisrų, bet kaimiečiai nemoka įnašų. Neturi pinigų. Jie net su menkučiais mokesčiais vi-

sados delsia ir moka tik tada, kai gresia turto aprašymas. Švirkštuvai! Ir tam trūksta pinigų ir darbininkų. Namai ateity turi būti dengiami čerpėmis, vyriausybė jau kiek kartų leido tokius potvarkius. Bet kaimiečiai išsisukinėja nuo išlaidų, kurios jiems atrodo ne pagal kišenę, plytinės negali prigaminti pakankamai čerpių, cechai kariauja tarpusavy; stogadengiai skundžiasi, kad mūrininkai nesilaiko tvarkos ir slapta dengia stogus, o tai prieštarauja visoms cechų tradicijoms. Getė visur susiduria su graudžiai sunkia tikrove. Gyveni feodalinėje, absoliutiškai valdomoj valstybėj, tai kodėl negalima stačiai komanduoti *fiat voluntas?* Jis turi suprasti, kad ir feodalinis valdovas priklauso nuo tradicinės tvarkos ir pats yra jos feodalinė viršūnė.

Getė nuolatos bėga už miesto. Ten valstiečiai, šalies kaulų smegenys, dori žmonės, „darbštūs ir paprasti. Švarkai be sagų, suraišioti dirželiais", rašo jis. Jie neturi iš ko pirkti sagų ir patys prisikarpo dirželių; jis to nežinojo. „Skundai dėl gyvulininkystės trūkumų ir per plačių nuomininkų ganyklų". Tradicija ir „dokumentais" užtvirtintos nuomininkų ir dvarininkų teisės, leidžiančios jiems nuganyti valstiečių pievas, ėda šalį nelyginant vėžys. Čia Getė gali tik stebėti, bet negali pakeisti šalies struktūros. Hercogas, per kurio asmenišką malonę jis gavo vietą, uoliai blogina padėtį. Tenkindamas savo beprasmišką medžiojimo aistrą, jis trypia laukus, o medžioklėse su varovais ir šernų medžioklėse valstiečiai turi jam tarnauti kaip varovai. Getė nuolatos ginčijasi dėl to su savo draugu, ir visados tuščiai. Jis primena, įspėja, net ir pats dalyvauja medžioklėse ir vieną kartą, kai jam sulūžta iešmas, tik per plauką nepatenka šernui ant ilčių. Medžioklė, visų valdovų aistra, pavydžiai saugoma didelių ponų privilegija ir aršiausių sukilimų priežastis nuo pat valstiečių karų, lieka Karlo Augusto privilegija. Čia jis niekam neleidžia kištis.

Getė lanko Apoldą, vienintelį šalies pramonės miestelį, kur šiek tiek audžiama. Getė, atitrūkęs nuo pirmųjų savo „Ifigenijos" eskizų, rašo: „Nuo naujametinės mugės šimtas kojinių mezgimo staklių nedirba. Manufaktūros kolegija nepadeda. Skurdus tokių žmonių gyvenimas. Gyvena šia diena. O audininkas dar juos visaip apgaudinėja. Lengvai tuokiasi..." To protokoluose nebuvo.

Rekrūtų peržiūra. Getė eina šias nemalonias pareigas. Rekrūtų ėmimo sceną jis piešia viename savo gyviausių etiudų. Komi-

sija surašo daugumą šių nelaimingųjų. Ant laiptų beviltiškai veržiasi moteris gelbėti sūnaus ar mylimojo. Puskarininkis grubiai stumia ją žemyn. Raštininkas apmaudžiai žvelgia per petį: iki šiol viskas eidavo taip sklandžiai. Getė braižo kitą piešinėlį: rekrūtas žengia pro „šlovės vartus", virš kurių vainiku apkaišytos kartuvės. Karinės komisijos pirmininkas ar gal karo ministras ne kažin kokios nuomonės apie kariuomenę.

Jis geros nuomonės apie žemės ūkį. Parsikvietė anglą Batį, pievų drėkinimo, pylimų statymo ir žemės melioravimo specialistą; anuo metu, pramonės revoliucijos išvakarėse, anglų žemės ūkis klestėjo kaip niekados. Šis žmogus įkrito Getei į širdį, iš teisybės jis buvo vienintelis, kurį poetas nuolatos giria savo dienoraštу. „Kai reikia veikti, jis imasi kaip tik to, kas dabar reikalinga." Anglas mokėjo elgtis su nesukalbamais savininkais, o buvo daug ginčų ir priešinimosi. Kam reikia statyti pylimą, kuris, žiūrėk, duos naudos ir kaimyninio sodžiaus gyventojams, o gal net ir Gotos apylinkei, kitapus sienos? Nuomininkai atkakliai priešinasi dvarų skaldymui, kuris buvo planuojamas. Neaiškiai apibrėžta žemės reforma, kuri buvo numatyta, neįvyko. Bet Getė negali atsidžiaugti savo Bačiu: „Tai beveik mano vienatinis sūnus, kurį pamilau! Kol aš gyvensiu, jam nieko netruks, bus pavalgęs ir atsigėręs!" Batis liko Veimare ir mirė čia, sulaukęs gilios senatvės.

Stebėdamas Bačio kovą su pievomis ir laukais, Getė susimąstęs rašo: „Gražu dirbti žemę, nes viskas čia duoda aiškų atsakymą, jei aš ką kvailai ar gerai padarau... Bet aš jaučiu iš anksto, kad tai ne man. Man negalima išsukti iš nuskirto kelio, mano būtis nėra tokia paprasta."

MINISTRAS

Tuo tarpu jo kelias ėjo tiesiai į darbą, į valdymo reikalus, kurie gan ilgai buvo tvarkomi labai mėgėjiškai. Jį vis smarkiau traukia šis užburtas ratas, šalia kurio yra dar ir kitų užburtų ratų. Jis vis reikalingesnis darosi Karlui Augustui. Jam skiriami vis nauji uždaviniai, ir jis nesikrato. Kartą jis net džiaugsmingai sušunka: „Darbų slėgis labai naudingas sielai; išsikrovusi ji žaidžia laisviau ir džiaugiasi gyvenimu. Kas gali būti niekingesnio, kaip patenkintas žmogus be darbo." Taip parašyta dienorašty 1779 m. sausio 13 dieną. Jis ėmė vadovauti karinei komisijai „ryžtingai ir griežtai". Jo paties žodžiais, jis tiesiog maudosi darbuose.

Nuogas Getės pareigų ir titulų išskaičiavimas, kaip dažnai daroma jo biografijos paraštėse, nedaug tepasako. Bet maža būtų tarnybinę veiklą vertinti vien tik jo kūrybos ar jo gamtos tyrinėjimo požiūriu. Jis savo tarnybą ne taip suprato. Bent tam tikrą laiką jis žiūrėjo į ją labai rimtai, ir tai dideliu mastu paveikė jo asmenybę. Galima apgailestauti, kad šiam darbui jis atidavė tiek laiko ir sveikatos. Jau Merkas — draugas ir ragintojas — sakė, kad „tą mėšlą paliktų kitiems", jis tam esąs per geras. Visada nepatenkintas Herderis iš pat pradžių šaipėsi iš Getės kaip kelių statybos direktoriaus, jis tik tapęs *pontifex maximus*, „vokiškai: vyriausiuoju kelių prižiūrėtoju ir gatvių šlavėju". Getė pats rašo: „Jaunystėje žmogus tiki galįs pastatyti žmonėms rūmus, o kai pamėgina, tai, iš paskutiniųjų dirbdamas, vos spėja šalinti jų šiukšles. Šiame biauriame darbe nuolatos tenka rezignuoti, bet dirbti reikia."

Duodame keletą datų: 1776 m. Getė tampa slaptosios tarybos — *conseil* — nariu su slaptojo pasiuntinybės tarėjo titulu,

1779 m. rugsėjo mėn. slaptuoju tarėju, po 25 metų tikruoju slaptuoju tarėju, ekscelencija ir valstybės ministru; tik 1815 m., kai hercogystė tapo didžiąja hercogyste, įkuriama įstaiga, aiškiai pavadinta Valstybine ministerija. Bet *conseil* narius jau ir anksčiau buvo įprasta vadinti ministrais. Kaip ministras Getė iš tikrųjų dirbo 1776—1786 m. iki pabėgimo į Italiją. Grįžus jo santykiai su hercogu ir visa šalim buvo jau kiti, atitinkantys grynai jo asmeninius poreikius: jis tapo mokslo ir meno „vyriausios priežiūros" galva, vadinasi, lyg ir kultūros ministru. Tačiau, kaip ir pirma, nors ir ne visados, lieka asmeniniu Karlo Augusto patarėju svarbiuose reikaluose.

Vadinasi, griežtesnė tarnyba truko dešimt metų. Tais metais Getė formaliai yra narys *conseil*, kolegijos, su kuria tariasi hercogas. Ministrų postų ir žinybų nėra. Vyksta bendri pasitarimai, balsuojama, galutinis votumas lemiantis. Po to hercogas skelbia sprendimą reskriptų forma savo tarėjams, „mieliems patikėtiniams", kurie persiunčia aukščiausiąją valią keturių šalies provincijų „vyriausybėms". Kartais — ne visados — vyksta tam tikras darbų pasidalinimas: Getė užsiiminėjo užsienio politikos klausimais, buvo kelių statybos komisijos, karinės komisijos, Ilmenau kalnakasybos komisijos pirmininkas; paskui, kai nevykėlis Kalbas turėjo pasitraukti, jis valdė finansus. Finansų sutvarkymas buvo jo svarbiausias uždavinys ir jo didžiausias nuopelnas. Kultūros reikalais jis anuomet rūpinosi tik tarp kitko, jiems atsidėjo vėliau. Šios veiklos dokumentai, dabar iki galo paskelbti, daro keistą įspūdį. Kanceliarinis stilius, savaime aišku, kaip visur. Hercogas visados vadinamas *serenissimus*, arba, jeigu reikalas keblesnis, kiek šilčiau *serenissimus clementissime regens*[1]. Votumas visados yra „nuolankiausias *promemoria*[2]". Getė, kuris, trankydamasis su hercogu po miškus, sako jam „tu", aišku, laikosi šių formų. Jis netgi iš tų, kurie skrupulingai, pedantiškai reikalauja laikytis tokio kreipimosi. Dar nebūdamas senas ekscelencija, dar nė trisdešimties neturėdamas, energingai balsuoja prieš vieną kolegą, kuris protingai pasiūlo suprastinti ceremoningas frazes. Hercogas irgi būtų linkęs supaprastinti, jis niekados nekreipė daug dėmesio į formas. Bet Getė balsuoja „ne". Tokį pakeitimą jis laiko žalingu: „Su tokiomis tariamai primestomis formomis siejasi tam tikri santykiai, kurie dabar

---

[1] Jo šviesybė maloningiausiai valdantis *(lot.)*.
[2] Priminimas *(lot.)*.

būtų suardyti". Jie nebuvo suardyti. Ir Getė, kuris ką tik laisvu odės stilium sukūrė savo „Žiemos kelionę į Harcą", aktuose ima rimtai taisyti: „Vietoj šviesiausias kunigaikštis ir valdovas Karlas Augustas reikėtų rašyti: Šviesiausias kunigaikštis ir valdovas, ponas Karlas Augustas", kitą kartą: „Vietoj Jo Aukštybės parašas reikėtų rašyti Jo Maloningosios Aukštybės parašas". Jei kyla abejonių, kaip vadinti tą ar kitą valdovą, tai verčiau pasirinkti atsargų aprašomąjį titulą. Ir šios savybės parodo dvejopą Getės prigimtį.

Jis jau tada labai ryžtingai gina pedantiškumą. Jam tai — tvarka, tradicija, įstatymas. „Kas privalo sergėti ir nustatyti formas, tam reikia šiek tiek pedantiškumo. Atimkit iš garnizono tarnybos pedantiškumą — kas iš jos liks?"

To jis laikosi ir kitur. Hercogo pageidavimu įstojęs į masonų ložę, jis tuojau su pasipiktinimu rašo draugui apie vieną posėdį: „Tiek sutrikimų rituale ir formose, tur būt, nėra buvę nei per vienas Jonines. Atsiųstas masonų ložės magistras nepasiruošęs, du vyresnieji vos žodį surezga ir t. t. O kai tokie dalykai netenka pedantiškumo, tada labanakt!" Jis ką tik susipažino su ritualu ir laiko jį tvirtu ir nepajudinamu, kurį pažeisti būtų aplaidumas ar nusikaltimas. Vėliau pamatysim, kad jo mąstymas ir kitose srityse vyksta pagal tuos pačius dėsnius, net ir gamtos tyrinėjimuose.

Conseil posėdžiuose negalėjo būti kalbos apie pernelyg didelę tvarką. Nebuvo net darbotvarkės. Protokolo niekas nerašė, pažymėdavo tik svarbius balsavimus. Būdinga, kad pradžioj Getė rašinėja tik trumpus „accedo" arba „pritariu". Jo kolegos dažniausiai motyvuoja išsamiau. Jų kalbos daug smarkesnės, kartais net įnirtingos. Getė peikia tai ir laiko „išpuoliais". Jis neapsakomai atsargus, bet tai nereiškia, kad jis nesugeba labai energingai siekti savo. Reikia su juo skaitytis, nes visi žino, kad hercogas jo klauso. Jis valdo *serenissimus regens*[1] vardu. „Savo rate labai retai, beveik niekad nepatiriu sunkumų. Aš pats jų turiu dar gana daug" (1780 m. gegužis).

Kiti ministrai ar kolegijos nariai nebuvo genijai, bet jie išmanė savo darbą. Nutarimus reikėjo daryti kolegiškai. Jie nusileisdavo, Getė irgi nusileisdavo. Apie rimtesnius nesutarimus dokumentuose nieko nėra pasakyta, apie tai greičiau kalba Getės

[1] Šviesiausiojo valdovo *(lot.)*.

dienoraščiai. Ten, pavyzdžiui, sakoma: „Pramušiau kai kurių asmenų storą odą". Arba: „Negražiai nušviečiau Fričą dėl daugybės jo veiksmų, į kuriuos lig šiol žiūrėjau pro pirštus". Fričas vis laikėsi rezervuotai, pradžioj demonstratyviai šalinosi, prašė atostogų (Getė hercogo vardu atsiuntė sutikimą iš vienos medžioklės) arba važinėjo į savo dvarus Saksonijoj. Kiti kolegos negalėjo taip laisvai elgtis. Visi, net slaptieji referendarai, buvo skurdžiai apmokami, gaudavo 350 ar 200 talerių per metus, daugelis turėjo po šešis, septynis ar net dešimtį vaikų. Gauti pašalinių pajamų, išskyrus kai kuriuos atlyginimus natūra ar dovanas, Veimaro žemėj nebuvo progų. Korupcijos atvejų taipogi negirdėti, išskyrus finansų prezidento Kalbo bylą. Jie gyveno pagal savo galimybes, o šios buvo nedidelės. Reikia stebėtis, kad jie liko tokie dori ir tiesūs.

Kuo gi pasireiškė visas valdymo darbas? Pareiškimai ir pasiūlymai buvo pateikiami raštu, aptariami, nešami pasirašyti serenisimui; po to buvo siunčiami potvarkiai keturių šalies provincijų vyriausybėms. Čia buvo sprendžiami keisčiausi niekniekiai, kaip, beje, ir didžiosiose valstybėse. Didysis Fridrichas irgi pats sprendė vedybų (net ir civilinių asmenų) klausimus arba kai reikėdavo ištremti kokį jam nepatikusį žmogų („tegu nešdinasi po velnių!"). Taip Getė hercogo vardu turėjo spręsti dezertyravusio husaro odinių kelnių bylą: „Tvirti ir didžiai mokyti tarėjai, mieli patikėtiniai. Mums praneša, kad dėl odinių kelnių, kurios turi būti atiduotos rekrūtui Birkei, stojusiam tarnauti dezertyravus husarui Tonui, tarp jūsų ir rotmistro fon Lichtenbergo kilo nesutarimų, kaip nurodoma jūsų šio mėnesio pareiškime, prie kurio pridėti visi atgaliniai dokumentai." Seka tikslūs nurodymai, kiek laiko husarai ateity turės nešioti naujai gautas odines kelnes, taigi: „Korpuse kas dveji metai išduodama po vieną porą odinių kelnių ketveriems metams." Čia nėra nė krislelio ironijos, kurią šiame stiliuje bando įžiūrėti padėties nežinantys žmonės. Getė labai rimtai svarsto šį reikalą. Karlas Augustas pageidavo, kad jo elitinis korpusas atrodytų šauniai, ir panaikino gelumbines kelnes.

Husarai buvo Veimaro gvardija ir turėjo savo tradicijas. Jau Karlo Augusto prosenelis buvo įvedęs „uniformą", anuomet vadinamą „haidukine". Kelerius metus jo koncertmeisteriu buvo Johanas Sebastianas Bachas, kuris iškilmių dienomis kartu su visu orkestru turėjo pasirodyti su kailine kepure. Getės laikais

Veimare ir apskritai visur Bacho atminimas buvo kone visai išblėsęs. Jei dar iš viso apie jį kas buvo žinoma, tai tik tiek, kad dvaro tarnautojas ir antrasis koncertmeisteris, gavęs geresnę vietą Ketene, nederamai prašėsi atleidžiamas ir kad hercogas Ernstas Augustas jį „dėl kietasprandiškumo" išlaikė keturias savaites tamsiojoje. Tik naujajame šimtmetyje Getė išgirdo šį tą apie didįjį Bachą Berlyne iš Celterio. O iki tol ir Veimare dvaro kapelmeisteris Volfas buvo laikomas tarnu, ir į jį atitinkamai buvo kreipiamasi trečiuoju asmeniu. Turėjo praūžti Prancūzų revoliucija ir Napoleono laikai, kol po ilgų pasitarimų buvo nutarta ir naujai paskirtą kapelmeisterį vadinti „ponu". Nors šie titulavimo klausimai ir atrodo groteskiški, bet jie turėjo rimtą socialinę reikšmę.

O kareiviai, net ir elitinis korpusas, buvo žemiau bet kokio socialinio lygio. Veimaro husarų korpusą sudarė trisdešimt — keturiasdešimt vyrų. Tai buvo hercogo leibgvardija ir jo paštininkai; jie išnešiodavo ir Getės meilės laiškus. Kartais gaudavo ir rimtesnių uždavinių. Dezertyravimas visose armijose buvo vienintelis kelias išsivaduoti nuo tos tarnybos, kuri truko visą amžių, nebent kas buvo atleidžiamas kaip invalidas. Prūsų armijos kareiviai dezertyravo be paliovos; dezertyravimo iš visų armijų istorija niekada nebuvo parašyta, nors ji sudarytų esminį karo istorijos skyrių. Fridricho Didžiojo taisyklėse, skirtose generolams, pirmame ir svarbiausiame skyriuje kalbama apie tai, kaip užkirsti kelią dezertyravimui, ir čia vėl pagrindinį vaidmenį vaidina husarai. Jie turi nelyginant šunys lydėti žygiuojančias kolonas, ypač neapžvelgiamose vietose. Į husarus buvo rekrūtuojami patys didžiausi padūkėliai, o jų ponais karininkais skiriami nevedę, žiaurūs mušeikos. Iš tokios mokyklos buvo ir rotmistras fon Lichtenbergas, kuris komandavo Veimaro elitinį korpusą. Jis buvo laikomas storžieviu ir žmonių engėju. Netoli mūzų dvaro buvo plakami kareiviai, kaip, beje, ir visose pratybų aikštėse. Dezertyrų varymas pro rikiuotę Veimare anaiptol nebuvo panaikintas. Tai įprastinė bausmė pagautiems pabėgėliams ir, sąžiningai vykdoma, baigdavosi mirtimi nuo žaizdų. Jautresnės Veimaro damos ir hercogienė Luiza atsisakė bendrauti su rotmistru fon Lichtenbergu. Bet pats serenisimas, pagautas kareiviško įtūžio, plakė kareivius iš peties.

Visa tai buvo labai netoli nuo Getės veiklos; jis turėjo ir tuo rūpintis. Prūsų dezertyrai bėgdavo į Veimarą. Fridrichas Di-

dysis reikalauja juos grąžinti, o jei nesutiks, duoti „kitą berną". Veimaro husarai turi tokį nelaimėlį eskortuoti. Prūsijai ir to negana. Ji siuntinėja į Veimaro žemes savo verbuotojus. *Conseil* šaukia pasitarimą. Ar įsileisti verbuotojus, ar patiems duoti kelis žmones, „nemalonus ir gėdingas reikalas", kaip rašo Getė. „Jeigu pasirinksim pirmąjį atvejį, tie pavojingi žmonės (= verbuotojai) apsipras ir visur įleis šaknis", ir pagaliau sukurstys ir Veimaro kareivius prieš hercogą. Ir štai jau Getė įsivėlęs į didžiąją mažos valstybės politiką. Imperatoriaus pasiuntiniai reikalauja to paties, kaip ir Fridrichas. Kur kreiptis? Į Regensburgą, kur dar egzistuoja reichstagas? Geriausiu atveju tenai paguos tave tuščiais žodžiais. Į kitas valstybes? Jos nieko neveikia, turi savas problemas ir vargus su didžiaisiais kaimynais. Būtų pageidautina, sako Getė, kad imperijos kunigaikščiai bent kiek pabustų iš miegų. Kalbama apie „kunigaikščių sąjungą". Vėliau Karlas Augustas su Getės pagalba darė tokių žygių, bet nieko nepešė. Imperija jau iro.

Tai bent mėginama įvesti šiokią tokią tvarką mažytėje Veimaro hercogystėje. Pirmiausia reikia bent kartą nustatyti biudžetą, mat, iki šiol tai nebuvo daroma. Tada bus galima panaikinti premijas už varnų ir šarkų gaudymą kaip nereikalingas išlaidas. Reikia sudaryti dešimties tūkstančių talerių rezervą, o tai maždaug rodo, kokios apimties buvo šalies finansai. Hercogo apanažą, iš kurio buvo apmokamas dvaras ir kelionės, sudarė 25 000 talerių, tokią sumą jauni aristokratai Londono klubuose, pas Bruką ar Vaitą, pralošdavo per vienas lažybas. Ministerija nuolankiai, bet be užuolankų prašo *serenissimus dementissime regens* „taupiai šeimininkauti". Jis prižada. Po to į šalies biudžetą įtraukiama 60 dukatų pensija demuazelei Ravanel Paryžiuje.

Surinkti tas sumas labai sunku. Svarstoma, gal įvesti naują muitą prekėms, bet jo atsisakoma, turint galvoj nuolatinius karus, kada per šalį žygiuoja ir visur apsistoja kariuomenė — kaip per Septynerių metų karą. Tokiu atveju būtų neįmanoma rinkti muitus, kadangi „būtų neįmanoma užkirsti kelio suktybėms".

Taikaus Veimaro nereikia įsivaizduoti pernelyg idiliškai. Be paliovos plaukia pagalbos prašymai nuo gaisrų ar potvynių nukentėjusių apylinkių, skundai dėl negailestingo turto aprašymo už nesumokėtus mokesčius. Husarai eina ir mokesčių

rinkėjų pareigas. Getė nuolatos stoja už atlaidumą ir nuolaidas. Duoklės jau ir taip labai didelės. Vienas tarėjas, beje, užsimena, kad vos šeštadalis pavaldinių moka mokesčius, nelaukdami egzekucijos grėsmės, kiti penki šeštadaliai tučtuojau nustotų mokėję, jei tik būtų panaikintas turto aprašymas. Absoliutizmo laikais niekas mokesčių nemokėjo taip klusniai, kaip šiandien.

Getei pateikta peržiūrėti 200 puslapių bylą dėl Rulos miestelio, kuris kadaise garsėjo kaip ginklų kalykla, o dabar vos prasimaitina iš žemės darbo ir pypkių gaminimo. Mokesčių rinkėjas jo gyventojus pavadino kurstytojais ir užkietėjusiais maištininkais. Jie ginasi nuo naujo namų mokesčio; po vištą ir tam tikrą kiekį aguonų nuo kamino; be to, dar yra paveldėjimo duoklė. Getė pažymi, kad mokesčių rinkėjas „pernelyg griežtas", nors šiam iš teisybės nieko negalima prikišti. Tegu paveldėjimo duoklė lieka, „bet nereikia iš jų reikalauti nei vištos, nei gaidžio, nei aguonų nuo kamino. Rulos gyventojai prastai maitinasi, nereikia jiems bent drąsos atimti. „Ar kas nors stengiasi duoti jiems vilties ir juos padrąsinti? Jeigu to nėra, tai tegu bent neapkrauna mokesčiais jų turimos nuosavybės, tegu neraišioja jiems prie kojų dar daugiau akmenų, kurie neleidžia jiems pakilti..."

Bendras ieškinys visam Rulos miestui — višta nuo kamino buvo įkainota po 3 grašius — sudarė 3 talerius 23 grašius 10 pfenigų. Biurokratizmo ir pedantizmo demonas keršija kiekvienam, kas prie jo prisiliečia. Nagrinėdamas šią storą bylą, kurios vien popierius daugiau kainavo negu visas ginčo objektas, Getė pats pradeda abejoti, ar tik čia ne tuščias laiko gaišinimas. Bet po to vėl kantriai rašo prie jos naujus paragrafus.

Pagaliau nutarta, kad iš amžinų finansinių bėdų išgelbės paskola. Tuo reikalu Getė veda derybas Šveicarijoj. Jiedu su Karlu Augustu traukia į „genijų kelionę", kaip sakoma Veimare. Visų pirma, keliauja į Berną. Berno respublika buvo aptekus pinigais, kol Napoleonas iki pat dugno neištuštino jos skrynių, norėdamas finansuoti savo ekspediciją į Egiptą. Getės šeimai artimas Betmano bankas Frankfurte paruošia transakciją. Bernas sutinka paskolinti karališką sumą — 50 000 talerių už kunigaikščio domenų užstatą. *Conseil* su palengvėjimu pritaria. Tikimasi, kad pinigai netrukus bus atsiųsti; geriausiai

būtų, „pasinaudojant saugia proga", atgabenti juos Frankfurto mugės metu.

Dabar nebe plėšikaujančių riterių laikai kaip „Gece", bet plėšikų gaujos siaučia Veimaro keliuose, o tie trisdešimt husarų turi daug kitokio darbo. Plėšikus sutinkame ne tik Šilerio dramoj, bet ir Getės „Vilhelme Meistery". Pirkliai turi keliauti su palyda. Jiems, žinoma, dažnai tenka gintis ir nuo palydos kareivių, kurie ne ką geresni už pakelės plėšikus. Getė nagrinėja vieno tokio kareivio bylą, kuris susiginčijo su dviem pirkliais žydais. Jis išplūdo juos, jie atsakė tuo pačiu, kareivis juos areštavo ir uždėjo piniginę baudą. Getė nutaria: areštas pirkliams buvo labai griežta bausmė, ir jos nebeatitaisysi. Piniginė bauda turi būti jiems grąžinta. Kareivis privalo atsėdėti arešte tiek pat laiko, kiek sėdėjo žydai, ir padengti išlaidas. Getė, kaip kelių statybos viršininkas, labai rūpinasi, kad „Veimaro keliai visiems keleiviams būtų saugūs ir malonūs". Veimaras buvo visiškai nuošaliai nuo įprastinių tranzito kelių, net pašto kelias nėjo per mažąją rezidenciją. O patys keliai buvo ir liko apgailėtini, ir kiekviena kelionė buvo laikoma nutrūktgalvišku žygiu, karietos nuolat apvirsdavo; net po keturiasdešimt metų, kai Getė ryžosi važiuoti į pietus, į pasimatymą su nauja mylimąja, karieta apvirto, jo palydovas Mejeris susižeidė, ir Getė grįžo atgal. Veimare jis ne ką galėjo pagerinti. Valstiečiai ir tik valstiečiai turėjo rūpintis kelių priežiūra, bet jie darė tai baisiai nenorom. Apie platesnį kelių planavimą nebuvo ko galvoti vien dėl to, kad esant tokioms iširusioms šalies sienoms nuolatos atsidurdavai svetimose valdose.

Taip Getė vis susiduria su tikrove. Svetimos valdos įsiterpusios į Veimaro žemes. Keturios šalies provincijos nori būti savarankiškos. Cechai kivirčijasi. Žmonės renka žvirblių galvas, vėl kalnai bylų. Imperijos armijai reikia pristatyti tam tikrą kontingentą kareivių, šimtą vienuolika vyrų. *Serenissimus,* visados dėmesingas kariniams klausimams, žada šį būrį apmokėti iš savo kasos. Beje, Šventosios Romos imperijos armiją ima ir mažesnius kontingentus: savarankiškas Gutencelio vienuolynas Švabijoj turi pristatyti tris su puse pėstininko ir pusę raitelio. Kunigaikščių sąjunga, susidedanti iš tokių narių, neturi didelių perspektyvų tapti galybe, „trečiąja jėga" tarp tokių dviejų milžinų — Prūsijos ir Habsburgų.

Vyksta pasitarimai dėl tokių mokesčių, kaip pfenigas už alų,

pfenigas už mėsą, apskritai — smulkios sąskaitos; tai mažas pasaulėlis. Net dėl šalies žemėlapio sudarymo ir jos išmatavimo, pagal kurį pagaliau būtų galima dokumentaliai nustatyti Saksonijos—Veimaro—Jenos—Eizenacho hercogysčių ir Ilmenau valsčiaus dydį ir tikslesnes ribas, atsiranda rimtų sunkumų; ir čia, visų pirma, didžiausias galvosūkis, kur gauti bent vieną savo darbą išmanantį žmogų.

Ką Getė apskritai pasiekė šiame mikrokosmose? Jis išmoko tenkintis mažu. Valdymo reikaluose, priešingai savo polinkiams, jis pasiliko finansų klausimą, kurį tik jis ir galėjo, kaip hercogo draugas, pakankamai autoritetingai spręsti. Jis reikalavo griežtai laikytis biudžeto, grasino atsistatydinimu, griežtais žodžiais, kai, pasitraukus Kalbui, kuris rūpinosi tik savo kišene, perėmė jo postą. Jis ryžtingai „nuginklavo" armiją, Karlo Augusto aistrą, ir tuo šiek tiek pataisė finansus. Žodis armija skamba taip pat perdėtai, kaip ir karo ministras. Veimaro ginkluotąsias pajėgas sudarė 532 pėstininkai, 8 artileristai su vienu karininku ir 30 husarų. Getė sumažino pėstininkus iki 293 kareivių; jų ir taip daugelis buvo nusenę, ir Karlas Augustas galėjo be jų apsieiti. Artilerija visai išnyko. Husarus reikėjo palikti, juk jie buvo ir paštininkai, ir patarnautojai per ledo šventes, per šokius prie deglų, jie eskortavo dezertyrus ir dalyvavo aprašant turtą už nesumokėtus mokesčius. Jei Karlas Augustas norėjo karinės veiklos, turėjo stoti į tarnybą kur nors užsieny, kaip darė dauguma mažųjų kunigaikščių. Jis jau kuris laikas neramiai dairėsi. Jis žavėjosi savo senelio broliu Fridrichu; ir kartu turėjo pagrindo jo bijoti, nes žinojo, kad prūsas tokius valdovus, kaip jis, laiko „šiukšlėmis". Karlas Augustas dėjo viltis į jo įpėdinį, savo svainį. O tuo tarpu kone slapčia, kaip koks neklaužada vaikas ir prieš Getės norą ir patarimą, sprukdavo per sieną ir džiugino savo kareiviško blizgesio ištroškusias akis paradais Prūsijos Halėje.

Tai tikra likimo ironija, kad protingiausia Getės priemonė — Veimaro „armijos" sumažinimas — išvijo hercogą iš savo šalies. Karlas Augustas toks jau buvo: turėjo komanduoti, ir kai ką daugiau negu kelis savo kareivius. Vėliau jis be skrupulų paliko paveldėtas žemes ir patenkintas komandavo prūsų kirasyrų pulką, gyveno prūsų garnizone ir iš ten „valdė" panašiai, kaip Heseno landgrafas iš Pirmazenso valdė savo Darmštatą. Karlas Augustas tikrai nebuvo toks keistuolis, kaip Heseno

landgrafas, bet nebuvo ir demonas. Jeigu jis toks atrodė Getei, tai tik todėl, kad jis ir tik jis buvo tas asmuo, ta galybė, su kuria Getė turėjo grumtis kaip Jokūbas su angelu. Getė pats vartojo šį palyginimą: „Nors ir išsinarinčiau strėnas". Tas grumtynes poetas pralaimėjo. Karlo Augusto šernų draustinis anapus Etersbergo niokojo pievas, šernai, kaip Getė savo rašte karčiai priekaištauja hercogui, iškniso net stropiojo Bačio pasodintus medelius su visais basliais. Pėstininkai atleidžiami, o hercogas apsivelka prūsų generolo majoro uniformą. Biudžetas išgelbėtas, ir dabar Veimaras turi tris valdovų dvarus: hercogienės, hercogo užsieny ir hercogienės motinos. Buvo kalbėta apie laisvą kunigaikščių sąjungą, bet ta sąjunga, vos tik užgimus, patenka Prūsijos įtakon ir tuo pačiu nebetenka jokios prasmės. Getės balansas valdininkavimo pabaigoj gali būti tik visuotinė kapituliacija: „Kas leidžiasi į administravimą, nebūdamas valdovas, tas turi būti arba filisteris, arba sukčius, arba kvailys."

Tame pačiame laiške, kur taip pasakyta, toliau jis kalba apie augalų pasaulį. O juk gamta veikia jį visai kitaip! Čia jam viskas paklūsta, bereikia tik pagalvoti: „Visa ta didžiulė karalystė mano sieloj įgauna paprastas formas, ir aš greitai galiu išspręsti sunkiausią uždavinį. Kad nors kam galėčiau atverti tai, ką matau ir kuo džiaugiuos, bet tai neįmanoma. Tai ne sapnas, ne fantazija: tai tik suvokimas esminės formos, kuria gamta tarsi visuomet žaidžia ir žaisdama gimdo įvairiopą gyvybę. Jei turėčiau laiko šiame trumpame gyvenime, aš išdrįsčiau apimti žvilgsniu visas gamtos sritis, visą jos karalystę!"

Jo gamtos tyrinėjimas tai pabėgimas. Nelengva buvo susidoroti su Šventąja Romos imperija ir jos kariaujančiomis valstybėmis; beliko pasitenkinti žvirblių galvomis kaip simboliniais niekniekiais. Bet Getė nori ir mėgsta valdyti. Tad suka į gamtą. Čia karalystė neribota. Čia niekas nesipriešina. Prieš poeto akis viskas čia iškyla graži, esmine forma. Su tokiais tvariniais malonu gyventi. Juos lengva valdyti. Bet prieš atsiduodamas šiai naujai aistrai, jis dar turi išeiti kitą mokyklą, kuri yra netoli įstaigos ir taip pat smarkiai jį formuoja, kaip „darbų našta", kuri iš pradžių atrodė tokia saldi. Viena ir kita veikia tuo pačiu laiku: ministro pareigos ir jo santykiai su Šarlota fon Štein. Viena ir kita prasideda ir baigiasi kartu. Viena ir kita jį stipriai spaudžia. Iš jų išeina visai naujas, pasikeitęs Getė.

PONIOS VON ŠTEIN MOKYKLA

Atvykęs į Veimarą, Getė po savaitės susipažįsta su dvaro dama Šarlota fon Štein, kurios siluetą jau buvo matęs ir mėginęs aiškinti. Ji trisdešimt trejų metų, maža, ne gražuolė, bet subtilių nervingų bruožų, juodaplaukė ir didelėmis tamsiomis akimis. Jos veido spalva „itališkai ruda", skruostai skaisčiai raudoni, greičiausiai padažyti. „Kūnas liesas; ji visa elegantiška ir paprasta". Taip ją aprašo visiems žinomas gydytojas Cimermanas, kuris ją matė vienoj Pirmonto gydykloj. Ji nuolat sirguliuoja — tai dėl septynių gimdymų per vienuolika vedybinio gyvenimo metų; keturi vaikai mirė, liko trys sūnūs. Cimermanas, kuris veda labai plačią korespondenciją, tuojau praneša Lavateriui apie šią naują pažintį. Jis pats ir Getei parodė jos siluetą. Sentimentaliųjų tarpe anuomet klesti savotiškas piršliavimas. Visi be paliovos ką nors kombinuoja, rezga, skatina pažintis, flirtus ar vedybas ir nesivaržydami vieni kitiems apie tai pasakoja. Taip ir Cimermanas tuojau nutiesia giją tarp žmonių, kurie nėra vienas kito matę, ir Getė užsikabina. Lavaterio stiliumi fantazuoja, žiūrėdamas į jos profilį: „Būtų žavus reginys pamatyti, kaip šioje sieloje atsispindi pasaulis. Ji mato pasaulį tokį, koks jis yra, ir vis dėlto meilės akimis. Taigi bendras įspūdis — švelnumas." Jis dar priduria: „Moka užmesti tinklus." Cimermanas bematant praneša tai poniai Štein, kuri greičiausiai tik galvą pakraipė, nes mesti tinklus absoliučiai ne jos būdui. Bet ji susidomi ir klausinėja apie tą Getę, apie kurį yra girdėjusi ir tikriausiai ką nors jo skaičiusi, gal „Verterį", kuris negalėjo jai per daug patikti, arba „Gecą", kuris turėjo pasirodyti jai nesimpatiškas. Genijai ir stipruoliai jos nežavi. Cimermanas toliau audžia savo tinklą: rašo į Veimarą, kad Frankfurte gyvenęs pas Getę, „ir kai Jūs

jį pamatysite, tai prisiminkite, kad jis tris naktis negalėjo užmigti, išgirdęs tai, ką aš jam apie Jus pasakojau". Kitame laiške dar primygtiniau: „Prašote daugiau papasakoti apie Getę? Norite jį pamatyti? Vargše bičiule, Jūs nežinote, koks pavojingas galėtų Jums tapti šis meilus vyras." Jei jau kalbėti apie tinklus, tai juos užmetė šis veiklus gydytojas.

Taigi nuo pat pirmos akimirkos abu susitinka intymesniam būrely, ir tam tikras žmonių ratas Veimare ir už jo sienų nebenuleidžia nuo jų akių. Getė ir ponia fon Štein — tai ne nuotykis, išpūstas vėlesnių Getės garbintojų. Visa Veimaro draugija dalyvauja šioje istorijoje, nelyginant kokiame saloniniame žaidime. Net ir daugelį Getės laiškų, kurie mums atrodo grynai asmeniški, skaitė kiti, pati Šarlota skaitė juos savo draugei hercogienei arba Herderiui. Šileris, atvykęs į Veimarą po dešimties metų, išreiškia bendrą nuomonę. Su Šarlota jis susipažino per vieną pasivaikščiojimą ir iš kitų damų, „plokščių kreatūrų", ji krito jam į akis: „Šauniausia iš visų buvo ponia fon Štein, tikrai savita, įdomi asmenybė, ir suprantu, kodėl Getė taip prie jos prisirišo. Graži ji, matyt, niekada nebuvo, bet jos veidą puošia švelni rimtis ir labai savitas atvirumas. Sveikas protas, jausmas ir tiesa slypi jos sieloj. Ši moteris turi gal per tūkstantį Getės laiškų, ir iš Italijos jis dar rašinėjo jai kas savaitę. Sako, kad jų draugystė esanti visai tyra ir be priekaištų" (1787.8.12).

Tuomet Šileris dar pabrėžtinai šaltas, netgi priešiškas Getei. Nors apskritai Šileris laiškuose griežtai smerkia intymųjį Veimaro visuomenės gyvenimą, kuris jam atrodė gan ribotas. Veimariečiai turėjo apie ką pakalbėti, ir jiems nedažnai tekdavo pasakyti, kad kas nors elgiasi „be priekaišto". Miestelio *chronique scandaleuse*[1] net ir Getės atžvilgiu buvo turtinga. Siaurose gatvelėse žmonės tiesiog žiūrėjo vieni kitiems pro langus, o dauguma langų buvo be užuolaidų. Galėjai kontroliuoti kiekvieną žingsnį, net ir naktį, juk gatvėse nebuvo šviesos ir žmonės slankiojo patamsy, pasišviesdami žibintais. Visi pažinojo kits kitą, o dvaro draugija buvo didžiausio smalsumo objektas. Plepėjo tarnai, virėjai, liokajai, visi žinojo — tai buvo valstybinės reikšmės dalykas — kada Karlas Augustas miegojo su savo žmona, ir visų pirma, kad dažniausiai miegojo kur kitur.

[1] Skandalų kronika *(pranc.)*.

Buvo žinomos biografijos ir romanai visų damų ir kavalierių. Dvaro draugija rašė ir šnekėjo apie visus tuos reikalus visiškai atvirai ir pasimėgaudama. Eilėraščiuose, kaukių žaidimuose, Naujų metų kortelėse ir mėgėjų vaidinimuose be paliovos buvo kalbama apie visas meiles ir flirtus. Getė anaiptol nesišalino nuo to žaidimo. Jei „lengvąsias" šios rūšies pjeses išmestume iš jo raštų, jų tomai labai suplonėtų.

Bet ir didieji jo kūriniai turi daug proginės kūrybos elementų. Jis pats sako, kad galįs kurti tik pasitaikius tam tikrai „progai", jį turi sudominti koks nors žmogus ar situacija, ne vien „dėkinga medžiaga". Todėl suprantama, kad žmonės visados ieškojo jo personažų modelių, jis ir pats mielai skatino tokį ieškojimą ir nerūpestingai barstė daugybę šios rūšies užuominų arba patenkintas linkčiojo, išgirdęs panašius spėliojimus. Kaip tikras autorius jis žinojo, kad jo skaitytojai mėgsta atrasti pažįstamus ar bent tokius asmenis, apie kuriuos buvo ką girdėję, ir gyvai diskutuoti, kas gi „iš teisybės" yra šis ar kitas personažas.

Bet pernelyg tiesiai ir uoliai ieškoti modelių — vadinasi, nesuprasti poezijos ir poeto esmės. Getė maišo asmenis, dalija juos pagal savo dvejopą prigimtį, dalija ir save patį, pavyzdžiui, į Faustą ir Mefistą, kurie abu yra Getė. Jis maišo lytis, jo moterų paveiksluose yra daugiau jo paties, negu vyrų. Jis ir išgalvoja juos, tokią Heleną ar Minjoną, kurių prototipų negalima rasti jo aplinkoje. Jis visiškai nepanaudoja tokių žmonių, kurie buvo labai svarbūs jo gyvenime — motinos ir sesers, vis tik žada kada nors išsamiai jas pavaizduoti. Jis to niekados nepadarė. Jei neparašė romano apie savo mylimą seserį, tą „vienuolę", matyt, tik dėl to, kad nedrįso liesti šio niekados visai neįveikto jausmo, o, be to, gal jį sulaikė ir teisinga nuojauta, kad vargu ar galima siūlyti skaitytojams, o ypač moterims tokią nykią temą. Anuomet dar nebuvo publikos, kuriai būtų įdomi seksualiai šaltos moters problema, o Getei visados rūpėjo publika, tegu jos tebuvo vos keli geri draugai.

Visa tai ypač ryšku jo santykiuose su Šarlota fon Štein ir jai skirtame veikale, kurį sudaro 1700 jo laiškų. Šio kūrinio stiliaus tiksliai nusakyti neįmanoma. Tai laiškai, išpažintys, dienoraščio puslapiai, pokalbiai su savimi, gamtos aprašymai, eilėraščiai proza, įžanginės studijos kitiems veikalams. Tai vil-

tys ir aistringi, viltį žadinantys žodžiai partnerei, troškimai ir atsižadėjimai.

Jau Getės laiškai Leipcige arba jo padrikas laiškų romanas su Augusta Štolberg rodo, koks klaidinantis gali būti pavadinimas „laiškas". Getės laiškuose kūryba ir tikrovė persipina taip pat, kaip vėliau jo dienoraščiuose ir gyvenimo romane. Ten, kaip ir laiškuose Šarlotai, poetas iš tikrųjų nieko neišgalvojo, bet ir nieko neatvaizdavo taip, kaip buvo. Juo karščiau ir įtikinamiau skamba jo žodžiai, juo toliau jie nuo tikrovės. Tai nereiškia, kad jiems trūksta gyvenimo tiesos, kad jie tėra tik literatūrinė fantazija. Visa, ką jis poniai fon Štein rašo, yra patirta ir iškentėta. Tačiau tai nėra tas, ko trokšta daugelis skaitytojų, kurie nori patys „visur dalyvauti" ir būtinai žinoti, kaip ten buvo iš tikrųjų. Tai tik kažkoks nemalonus įkyrumas, neretai lyg ir koktus mėgavimasis lovos scenomis. Ir daugelis visai nederamai šniukštinėjo, ar šie du žmonės kada nors buvo suartėję „iki galo".

Tačiau mes neketiname šio klausimo baikščiai apeiti, kadangi jis turi šiokios tokios reikšmės Getės psichografijai. Getė ir čia, kaip ne kartą savo gyvenime, išsirinko moters tipą, kuriam galėjo pritaikyti pavadinimą „sesuo". Jam tai yra būtina apsauga, šiuo atveju labiau, negu bet kada, nes jis greitai pajuto, kad ši meilė darosi jam itin pavojinga. Jis nuolatos vartoja šį žodį, kalbėdamas su Šarlota, ir sako, kad tikriausiai kada nors, ankstesniame gyvenime — dar labiau didina distanciją — ji yra buvusi jo sesuo. Ir priduria — kokia moteris nesusimąstys dėl tokios žodžių eilės: „arba mano žmona". Be to, vadina ją madona. Kalba apie tai, kad reikėtų rasti „kokią nors bendro gyvenimo formą",— kokią nors neaiškią, bet niekados negalvoja apie aiškią ir labai galimą skyrybų ir vedybų formą. Veimare buvo nemažai išsiskyrusių šeimų ir gyvenančių be santuokos. Šileris, kuris atvykęs į Veimarą nė iš tolo neturėjo tokio prestižo, kaip Getė, išdidžiai rašo, kad jį visur priima su jo vieša meiluže Šarlota fon Kalb. Bet Getei apskritai nerūpėjo Veimaro visuomenės nuomonė; ir vėliau, kai jis susidėjo su prasta ir nemokyta mergina, jam buvo nė motais, ką ta visuomenė pasakys.

Žinoma, ponia fon Štein niekados nė negalvojo apie tokią ekstravaganciją, kokia pasižymėjo jos luomo dama fon Kalb. Ji buvo dvaro dama, ir ne tik pagal užimamą vietą. Net Vei-

mare, šalia daugeliu atžvilgių jai artimos hercogienės Luizos, ji buvo griežta dailiausio elgesio šalininkė, reikalaujanti žodžių ir laikysenos padorumo. Kaip tik šioj srityj ji ir turėjo labiausiai auklėti Getę. Ji negalėjo pakęsti genijų tono, keiksmų, pliaukšėjimo rimbais, rėkavimo, staigaus įlėkimo ir išlėkimo iš kambario.

Mes neturime jos laiškų Getei, ji sudegino juos. Jie buvo rašyti prancūziškai. Be abejo, ten buvo daug įspėjimų. Galimas daiktas, kad juose buvo ir daugiau ko, ne tik aimanų. Tai spėliojimai. Kad ji Getę išauklėjo, suvaldė, išmokė saikingumo, tai jau ne spėliojimas. „Saiko įliejai į karštą kraują", rašo jis eilėse, kuriose jai dėkoja ir mėgina išsiaiškinti juos siejančius ryšius. Šis raminantis gėrimas duodamas jam mažomis dozėmis, tarsi iš vaistų buteliuko, ir tikriausiai dažnai buvo kartus. Jį valdyti turėjo rami ranka ir — blaivi galva.

Šarlota buvo šalta moteris. Rengėsi visados baltai, elegantiškai, bet nespalvingai. Jos gyvenime niekur nematyti kokios nors aistros, jausmo, vėliau net moteriško įsižeidimo ir kartaus irzlumo, kai Getė, jos supratimu, ją apvylė. Apie jos santuoką galima visai nekalbėti. Ją ištekino tėvai senu papročiu: turtingas, gražus oberštalmeisteris buvo gera partija neturtingai dvaro freilinai. Ji pagimdė jam septynis vaikus ir po to apsirgo. Su vyru ji visados skaitėsi ir buvo kantri; nors per daug su juo skaitytis jai nereikėjo, jis valgė dvare, ne pas ją. Namie būdavo retai, tai komandiruotėse supirkinėjo arklius, tai žirgyne, kuris po medžioklės buvo antroji Karlo Augusto aistra. Jis buvo išvaizdus ir laikomas geriausiu raiteliu Veimare, kartais dalyvaudavo dailiojo jojimo šventėse. Dvare jį mėgo kaip gerą šokėją. Jį kamavo galvos skausmai, ir jis mirė nuo paranojos. Getė, su juo susitikęs, buvo tik mandagus ir savo užrašuose ar laiškuose kone visai apie jį neužsimena.

Savo vaikams Šarlota taip pat buvo abejinga, net visiškai šalta. Ji išsiuntė juos iš namų, vyriausiąjį atidavė į pažų mokyklą, antrąjį į Braunšveigą, jauniausiąjį Getei, kuris netrukus paėmė jį į savo namus ir tenai auklėjo. Jos prakticizmas, matyt, paveldėtas iš motinos škotės, pavarde Irving, dažnai ir aiškiai krinta į akis. Getė, visų pirma, liaupsina daugybę jos „saikingų tonų"— jis irgi nuolatos bando susidaryti jos vaizdą, ir jam nesiseka, Šarlota lieka jam mįslė, jis vis turi kažką prikurti. Bet saikingi tonai yra labai vertingas bruožas. Ji nėra

paprasta natûra, ir net jos „nejuslingumą" sunku nusakyti viena formule. Getė peršasi jai karščiausiais žodžiais, ir moteris, nors ir bijodama galutinio suartėjimo — ar iš prigimimo, ar gyvenimiškais sumetimais — vis tiek ilgisi švelnumo, artumos, meilės, o čia visa tai jai teikiama su kaupu. Getė leidžiasi į erzinantį, beveik nedorą žaidimą, nes iš esmės ir jis nenori galutinio sprendimo, anaiptol. Bet jį vilioja mintis pažadinti šią baikščią, uždarą aristokratę, kuri jau beveik atsisveikino su gyvenimu, jis nori matyti, kaip ji naujai pražysta šalia jo, susieja su juo savo gyvenimą — kažkokia neaiškia forma, kaip kilni mylimoji, patikėtinė, sielos bičiulė, kaip moteris, atėjusi iš buvusio ar skirta būsimam gyvenimui kitoje planetoje. Jis net plėtoja šią mintį pusiau užmaskuota forma savo vienaveiksmėje pjesėje dvaro mėgėjų scenai „Brolis ir sesuo", ir mūsų akims gana keista, kad tokie intymūs dalykai buvo viešai rodomi žmonėms, kurie žinojo jųdviejų santykius. Pjesės veikėjai — Vilhelmas ir Mariana — myli vienas kitą, bet negali susituokti, kadangi jie brolis ir sesuo; bent taip mano Mariana, o Vilhelmas žino, kad ji yra jo buvusios mylimosios duktė iš pirmosios santuokos. Jis labai mylėjo Marianos motiną, ir tik „aplinkybės" sutrukdė jiems susituokti; ji mirė, „žemė buvo jos neverta". Getė, nieko negalvodamas, duoda jai vardą Šarlota, jo Vilhelmas išsipasakoja savo draugui Fabricijui, kad per tą Šarlotą „tapęs visai kitu žmogum"; cituoja jam mirusios laiškus, kur ji prisipažįsta jį mylinti, ir labai galimas daiktas, kad Getė čia įdėjo autentišką Šarlotos fon Štein laišką, juk jis ir „Vertery" be jokių skrupulų naudojo originalius laiškus. Bent jos jausmus jis tikrai vaizduoja autentiškai: „Aš vėl pamilau pasaulį — jau buvau nuo jo pasitraukus — vėl pamilau per Jus. Širdis man priekaištauja, jaučiu, kad kankinu ir Jus, ir save. Prieš pusę metų būčiau mielai numirus, dabar jau ne." Jis jos neteko, ir dabar jam žada laimę jos „atjaunėjęs atvaizdas", duktė Mariana. Kokia intymi buvo Getei ši pjesė, matyti iš to, kad įteikė ją Šarlotai ir prašė parodyti tik artimiems draugams, gal hercogienei Luizai, kuri žinojo, kas tai yra atsižadėjimas, bet po to prašė vėl grąžinti jam: „Tegu ji lieka mums."

Ką Šarlota galvojo, matydama šią pjesę scenoje, ar ji tikėjosi — tai buvo dar bičiulystės pradžioj — tapti tuo „atjaunėjusiu" poeto idealu, ar buvo tiesiog sutrikus, to mes nežinom. Jai dažnai teko matyti Getę ir kitaip žaidžiant. Jis nuolatos

pasakoja jai apie savo meiles ir flirtus, apie savo „mizeles", kažkokią Kristelę, su kuria išdykavo, apie gražiąją dainininkę Koroną, apie kurią rašo Šarlotai: „Kad man dievas duotų tokią moterį, kad galėčiau Jus palikti ramybėj..." Moteris — tokio žodžio jis niekados nevartoja kalbėdamas apie Šarlotą. Jam ji valdovė, „kilnioji ponia", ir kaip minezingeriams, kurie atsiduodavo ir „aukštajai", ir „žemajai meilei" arba bent abi jas apdainuodavo „apmaudingais tonais", guosdamiesi sunkia tarnyba kilniajai damai, taip ir Getės prigimčiai labai artimas toks dvigubas žaidimas.

Pagaliau amžiaus skirtumas: kai Šarlota susipažįsta su Gete, jai trisdešimt treji, netrukus keturiasdešimt. Tai daug anais laikais, kai merginos ištekėdavo penkiolikos metų, o jau keturiasdešimties augindavo anūkus. Dar ir Balzakui „trisdešimties metų moteris" kone matrona. Jei Šarlota, draugaudama su Gete, dar kartą pražydo — atrodo, kad pražydo ir fiziškai — tai čia slypi kažkas tragiška. Tai beviltiška, „per vėlu"— ir kasmet vis labiau. Getė visados labai daug reikalauja iš savo mylimųjų, taip pat iš draugų ir bendradarbių. Tai išplaukia iš jo gyvybinio biudžeto, kuris buvo sudarytas ilgam laikui.

Moterys mėgino aiškinti, kad Šarlota ilgai spyrėsi ir paskutinę akimirką, kai pajuto Getę tolstant, kone desperatiškai „pasiaukojo", ir po to jis pabėgo. Mes galime į tai nekreipti dėmesio. Pagaliau jei ir paliesime tą visados šiek tiek keblų klausimą, tai turėdami omeny, kad erotikos srity yra įvairių „paskutinio" suartėjimo pakopų ir saikingų tonų. Svarbiausia, kad Getė liko vienas savo sodo namely ir kad Šarlota liko viena savo bute viršum arklidžių. Ten ji gyveno ligi pat mirties, po karo metų netekusi turto, visados baltai apsirengus, iškilni; vienas jos paskutinių pageidavimų buvo tas, kad jos kūno neneštų pro Getės namus, kur iš tikrųjų ėjo kelias į kapines. Ji žinojo, kad tai sudrums jo sielos ramybę.

Jis atėjo pas ją neramus, laukinis, neišauklėtas, kone storžieviškas. Ji ėmėsi jį mokyti ir auklėti. Tik ji — tiesiai kalbant — išmokė jį gražaus elgesio. Saikingieji jos būdo tonai čia galėjo puikiausiai pasireikšti. Ar ji suprato jo „didžiausią vertybę", reikia abejoti. Bet ir biografas negali per daug reikalauti iš šios moters; jis sprendžia, žinodamas visą šio poeto kūrybą ir gyvenimą. O Šarlota kol kas matė tik jauną Frankfurto miestelėnų šeimos atžalą, kuris pagarsėjo keliais genialiais kūriniais ir per

tai, matyt, truputį neteko galvos. Pats Getė anuomet gerai nežinojo, ar ateity dar iš viso ką nors rašys. „Juk iš teisybės aš rašytojas", rašo jis dienorašty tarp kitų eilučių apie medžioklę, maskaradus, komisijas ir posėdžius. Tas vidutinės kilmės jaunuolis pateko į dvarą per hercogo malonę, o pats hercogas irgi labai neišauklėtas vyrukas. Getė glaudžiasi prie šios vienišos moters, kuri jį taip traukia. Tik ji galinti jį išgelbėti, be jos jis žus, taip jis tvirtina. Dvariškiai jo nekenčia, valdininkai bijo, šalis nusigandusi stebi laukines išdaigas, kurias krečia tas iš pietų Vokietijos atsibastęs dr. Getė kartu su hercogu. Šarlotos nuomone, su moterimis jis elgiasi iš aukšto ir koketiškai, šiai lyčiai nerodo didelės pagarbos. Tam jį skatina moterų elgesys. Jos iš visų pusių jam siūlosi. Jis nesikrato, čia spusteli rankelę, ten liemenėlį, čia šnibžda šokėjai į ausį eiles:

Praleisti naktį su Jumis —
Svajonė amžina!
Ir būtų džiugesio šviesaus
Siela man kupina.

Jis visur šoka su kaimo gražuolėmis, dvare ant parketo juda labai nerangiai. Šarlota puikiai šoka menuetą ir kontrdansą, bet ne kaimišką sukinį. Ji grakščiai ir lengvai atlieka visas figūras. Getė to nemoka ir niekada nemokės, nors ir ėmė šokių pamokas. Jis nežino, kaip įeiti, nusilenkti, kaip statyti kojas. Jis neskiria rangų, nežino visų elgesio niuansų, kas galima su tokiu prastuoliu, kaip Karlas Augustas, ir ko negalima su kitais kunigaikščiais, kurie piktinasi, kai jiems rodoma per mažai pagarbos. Tas miestelėnas sugeba išlėkti pro duris, atsukęs nugarą valdovui. Paskui apniukęs atsiremia į koloną ir laido ironiškas pastabas. Nemoka palaikyti saloninių pokalbių. Tik intymiame būrely geba kalbėti audringai, taip, kaip rašo, pasitelkdamas nederamų žodžių arba perdėtai patetiškų, pasenusių biblinių posakių, kurių niekas nebevartoja.

Šarlota paėmė jį į savo rankas ir viso to išmokė, kiek tokį žmogų galima išmokyti etiketo. Tikru dvariškiu jis niekados nepasidarė, nors vėlesnioji karta apmaudžiai vadino jį „dvariūnu". Lengvos, savimi pasitikinčio žmogaus elegancijos jis niekada neįgijo, net ir tada, kai tapo ekscelencija; jis tik gėrėjosi ja, žiūrėdamas į kitus, dažnai su perdėta pagarba. Jo laikysena liko sukaustyta arba nerangiai nuolanki su aukštesnio ran-

go žmonėmis. Ir vis dėlto ši dvaro dama tiek „apšlifavo" to meškino manieras, kad be didelės baimės galėjai siųsti jį į kaimyninius dvarus. Bet ten jis irgi vis daro *faux pas*[1]. Gotos princo sūneliams brūkšteli per šviesplaukes kunigaikštiškas galveles ir atsainiai sušunka: „Na, baltapūkiai!" Tas jam nebuvo atleista nė po kelių dešimtmečių. Dvaro gyvenimas jam nuolatos atsiėda; vadina jį „troškuliu smėlynuose" ir kartais išlekia neatsisveikinęs ieškoti vienatvės. Po valandėlės grįžta ir skundžiasi, kad visi jį užmiršę.

Jau pats jo gyvenimo būdas Šarlotai turėjo atrodyti neįmanomas. Getė gyvena savo sodo namely už miesto su tarnu Filipu, kuris mėgdžioja savo pono eigastį, atplėšinėja jo laiškus, miega su juo viename kambary ir naktį plepa kaip su lygiu. Stogas pusiau supuvęs, prašosi taisomas, baldai patys paprasčiausi, pušinės, kietos it kaulas kėdės, vargana sofa. Kai oras pakenčiamas, jis miega su apsiaustu verandoj, kurią prisistatė prie namelio. Šoka į upę sodo papėdėj ir žiūri pro užkritusius ant akių šlapius plaukus, kai pro šalį eina žmonės. Jis pavydžiai užbarikadavo prieigas prie tos nuošalios sodybos: mediniai tilteliai per upę užtverti grotuotais varteliais, kurių raktą turi tik jis pats ir gal dar Filipas. Mieste jis dar turi išsinuomojęs kelis mansardos kambarėlius, kuriais naudojasi, kai būna dvare. Kambariuose pašaliais stovi skrynios, piešimo lentos,— jis vis ką nors piešia ir kalba, kad iš tikrųjų ketina būti dailininku. Pilna čia popierinių maišų su kūriniais ant popieriaus juostų ir lakštelių, daug pradėtų skaityti knygų, vario graviūrų rulonuose, skrynelių su laiškais buvusioms mylimosioms, apie kurias dažnai kalba tokiu tonu, kuris nepatinka Šarlotai. Staiga jis kur nors išlekia, į Ilmenau ar į savo kasyklą, kurią specialistai laiko dr. Getės *idee fixe*[2]. Landžioja po seną Vartburgo pilį. Iškeliauja *inkognito*, persirengęs gizeliu, ir grįžta sulaukėjęs ir susižavėjęs; dabar jis pagaliau išgirdo kaip Harunas al Rašidas, ką galvoja žmonės.

Atrodo, kad jam visiškai vis tiek, ką galvoja žmonės Veimare. Dvariškius, tarp kurių pagaliau ir pats turi maišytis, vadina „rupūžėmis ir baziliskais". Vos tik iškeli koją iš namų, tuojau įbrendi į „gryną mėšlą"— taip ir sako, visados kartodamas stip-

[1] Klaidos *(pranc.)*.
[2] Įsikalta mintis *(pranc.)*.

riausius posakius. Kai „tylus draugijos įniršis" pradeda jį per daug erzinti, tada jis atvirai sako, kad jam vieni juokai tuoj pat išvažiuoti. Tereikia užsisakyti pašto arklius. Tik ji, Šarlota, taip jis tvirtina, galinti sulaikyti jį Veimare. Ji esanti jo laivelio inkaras. „Jei ne Tu, būčiau visko nusikratęs". „Pabaik savo darbą,— prašo jis ant kelių,— padaryk mane gerą."

Toji meilė tai kūryba, uždavinys, ir ne menkesnės reikšmės kaip aistra, kuri tokiam Getei visados greit praeina. Ir čia reikia visų jėgų. Šarlota duoda, Getė ima. Kai bičiulystė baigiasi, Šarlota jau visai išsieikvojus, sena, apkartus. Getė iš pradžių to visai nemato ir nustemba, tiesiog įsižeidžia, o netrukus darosi abejingas. Dešimt metų trunka šie artimi santykiai, meilė. Getės gyvenime tai ilgas laikas, ilgiau jis niekad taip stipriai nebuvo prisirišęs prie vienos moters. Per tuos metus jis susiformavo. Jei šio laikotarpio pradžioj jo mėgiamiausias žodis buvo „miglotas", tai vėliau jo šūkiu tapo „šviesus". Jei pradžioj jo džiaugsmas ir jėga buvo palaidas, beformis knaisiojimasis, tai vėliau jo tikslas tapo tvarka ir forma.

Tačiau per tai Getė, be abejo, daug ir nustojo. Amžinai likti audrininku būtų, žinoma, nenormalu; tokių pavyzdžių yra. Bet tikras dalykas, kad šalia šios moters Getė nuostabiai anksti paseno arba jautėsi pasenęs; vos trisdešimties metų jis dažnai žvelgia atgal ir kalba apie praeitį lyg baigdamas gyvenimą. Išmokęs gražaus elgesio, pasidarė sustingęs ir sausas. Merkas, aplankęs jį Veimare, nustebęs ir įsižeidęs rašo, kad Getė jį priėmė, kaip slaptasis tarėjas ir valdininkas priima prašytoją. Nieko nebeliko iš intymaus, stataus Geco tono. Ta išorinė jo koncentracija atstumia senus draugus; retkarčiais jis dar parašo vieną kitą laišką, paskui ir tie nutrūksta. Jo sesuo mirė; paskutiniais metais jis neparašė jai nė kelių eilučių. Gyvai bendrauti per atstumą Getė nemoka. Jis susiglaudžia, susitraukia ir auga aukštyn. Bet ši jo didžiausia kontrakcija neilgam, poetas vėl turi išsitiesti ir atsikvėpti — pasak jo žodžių apie ritmišką viso, kas gyva, metamorfozę.

Bet tie metai, kada jis ieško atramos ir centro Šarlotoje, nėra tik kontrakcijos ir koncentracijos metai. Jo išorinis gyvenimas keisčiausiai susiskaldęs, ir jeigu visuomet pabrėžiamas jo būdo ar „gyvenimo kaip meno kūrinio vientisumas", tai nereikia užmiršti, kaip vėlai tas vientisumas buvo pastebėtas ir kaip sunkiai jis buvo pasiektas. Tuos metus su Šarlota daugeliu atvejų

geriau nusakytų žodis „pusinis", jei neišleisim iš akių jo gyvenimo aplinkybių ir į šį laikotarpį pažiūrėsim kaip į prasmingą kelio „tarpsnį", kuris veda į tobulėjimą. Getė gyvena pusiau santuokinį gyvenimą su oberštalmeisterio žmona, ir tik labai laisvi anų laikų papročiai ir jo aukšta vieta galėjo tai leisti. Dalinasi su ja perpus visą butą, nors pats turi du savo „tikrus", pas mylimąją valgo, o ponas fon Šteinas valgo dvare; skaito Šarlotai Homerą, Spinozą, tenai rašo, skiria jai, kaip vienintelei savo skaitytojai, pirmąjį rankraštinį eilėraščių rinkinį, diktuoja jai arba ji užrašinėja jo mintis. Pas Šarlotą dažnai susitikinėja su hercogu, ir šioje „Tikroje slaptoje taryboje" daug kas sprendžiama, taip pat ir jo pirmasis paskyrimas į *conseil.* Jos sūnų Fricą Getė pasiima į savo labai neaiškiai tvarkomus namus. Iš čia siunčia Šarlotai savo 1700 laiškų. Toks jų gausumas, turint galvoj kone kasdieninius pasimatymus, rodo ne tik šių ryšių intensyvumą, bet ir tai, kad Getė nuolatos jaučia poreikį įtikinėti mylimąją ir save, ir tie įtikinėjimai dažnai skamba kaip maldavimai. Yra žinoma, kad Šarlota dažnai abejojo ir jam tai sakė. Getė atsako vis naujais įtikinėjimais, kad ji „vienintelė", ne' ir metaforomis, kurios moteriai galėjo atrodyti visai kitokios, negu jam: ji esanti „migdomasis gėrimas" jo kančioms, inkaras, kuris laiko jo laivelį, „brangi sielos vadovė", „vienintelis jo gyvenimo prieglobstis". Kai kada net vaizduoja save kone moteriška būtybe: „Aš nesu atskira, savarankiška būtybė. Visos mano silpnybės remiasi į Tave, Tu saugai mano jautrias puses, užpildai mano trūkumus. Kai esu toli nuo Tavęs, aš darausi kažkoks keistas. Iš vienos pusės esu apsiginklavęs ir užsigrūdinęs, iš kitos pusės kaip žalias kiaušinis, kadangi nespėjau užsidėti šarvų ten, kur Tu man esi skydas ir apsauga." Jis sako prancūziškai, kad tai ne *passion*[1], bet *maladie*[2], kuri jam esanti brangesnė už geriausią sveikatą. Jis pakyla iki religinių tonų ir amžinos ištikimybės pažadų: „Mano siela stipriai suaugus su Tavąja. Nemėgstu skambių žodžių; Tu žinai, kad aš nuo Tavęs neatskiriamas, ir nei dangus, nei žemės jėgos mūsų neperskirs. Norėčiau, kad būtų koks nors įžadas ar sakramentas, kuris pririštų mane prie Tavęs moraliai ir įstatymiškai; koks jis man būtų brangus, juk mano noviciatas buvo pakankamai ilgas, kad galėčiau apsispręsti." Ir čia tas

---

[1] Aistra *(pranc.).*
[2] Liga *(pranc.).*

neaiškus „koks nors įžadas". Getė ieško simbolinės formos ir sako: „Žydai turi virveles, kuriomis melsdamiesi apsivynioja rankas: taip ir aš vynioju Tavo mielą kaspiną apie ranką, kai kreipiu į Tave savo maldas ir trokštu pasiekti Tavo gerumą, išmintį, saikingumą ir kantrybę" (1781). Po dvejų metų jis rašo: „Mano vidinis gyvenimas priklauso Tau, ir mano karalystė ne šio pasaulio."

Bet jis gyvena šiame pasaulyje, jame gyvena ir Šarlota. Tais metais jis neturi kito draugo; Knebelis anksti surūgo, nori išvažiuoti, nežino kur ir stumia dienas Jenoje; Herderis, iš kurio Getė tiek daug tikėjosi, tulžingas ir piktas; hercogas išvyksta ir netrukus jodinėja savais keliais. O Getei, be tos „vienintelės", visados labai reikia žmonių, reikia ką nors globoti. Viengungis ilgisi vaikų. Todėl pasiima mylimosios sūnų ir mėgina jį auklėti. Daro tai savotiškai. Anot jo, vaikus reikia auginti kaip graikų hidriotus, salos piratus: „Jie tuojau pasiima savo berniukus į laivą ir leidžia jiems knibždėti prie dirbančių; kai jau šį tą sugeba, gauna savo dalį pelno, taigi nuo pat mažumės ima galvoti apie prekybą, mainus ir grobį". Tai gan drąsi pedagoginė teorija, kurią retai kas cituoja, kalbėdamas apie Getę kaip auklėtoją. Nebuvo ji sėkminga ir Fricui fon Šteinui. Getė supažindina jį su visais savo mėgėjiškais darbeliais, Fricas yra jo pasiuntinys, skaitovas, sekretorius, vėliau tampa jo įgaliotiniu ir tvarko kasą, lydi Getės laivelį kelionėse, bet jo pelno dalis netikra. Fricas ilgai liko nepastovi, svyruojanti natūra, pagaliau išsprunka iš Veimaro ir tik daug vėliau, po nenusisekusių vedybų, kiek tvirčiau atsistojo ant kojų, tarnaudamas Prūsijoj.

Getė dar padidina šią šeimyną: ima tėviškai globoti vieną jaunuolį, kone visišką paliegėlį, ir duoda jam pačią netinkamiausią pavardę Kraftas[1]. Kuo meiliausiai rūpinasi juo, stengiasi pakelti tą vargšelį, kuris abejingas bet kokiems raginimams ir nieko nenori veikti. Getė įkurdina jį Ilmenau, siuntinėja jam pinigus, rašo jam ilgiausius ir protingiausius ano meto laiškus su pamokymais, viską vėjais, ir išlaiko jį iki ankstyvos mirties, rodydamas beveik nesuprantamą atlaidumą. Prie šios šalutinės šeimynos Ilmenau prisideda dar vienas globotinis: mažas laukinis berniukas iš Šveicarijos, netikėtai patekęs pas Getę. Kažkoks romantiškas karininkas priglobė jį

[1] Kraft — jėga *(vok.)*.

Šveicarijos kalnuose ir pagal vietą, kur jį rado, pavadino „Peteriu iš sodo". Jis atidavė šį gamtos vaiką jautrioms sieloms, išsiutinėdamas Ruso stiliumi parašytą raštą; Getė irgi davė tam tikrą sumą, ir piemenėlis buvo patalpintas internate; karininkas netrukus išvažiavo į Ameriką ir ten kare žuvo. Peteris, pabėgęs iš internato, išdygo vieną dieną prie Getės durų su ilga pypke rankoj ir špicu prie šono,— pypkių ir šunų poetas nekentė.

„Dabar berniukas mano,— rašo Getė džiūgaudamas ir kupinas vilčių.— Pažiūrėsiu, ar pasiseks man, ką ketinu iš jo padaryti!" Trisdešimties metų rašytojas pasiryžęs rūpintis juo iki mirties, tikisi padaryti iš jo menininką ir leidžia į piešimo mokyklą. Berniukas gabus, bet nesuvaldomas, rašalu teplioja Getės gipsinius biustus, bėga iš namų, išdykauja, pagaliau išsiunčiamas į Ilmenau pas Kraftą, po to pas vieną girininką, ir ši analogija su Karlo Augusto pavainikiais duoda peno Veimaro gandams, kad vaikėzas esąs Getės sūnus. Girininkas praneša, kad Peteris tinginys, kad iki dešimtos jo negalima išversti iš lovos. Uolus jis tik kitoj srity: įtaiso pastoriaus dukrai vaiką, turi ją vesti ir susilaukia dar penkių įpėdinių. Paskui dingsta visam laikui, gal sprunka į Ameriką savo pirmojo globėjo pėdomis. Šeima, jos tarpe yra ir Getės krikštavaikis, lieka našta valsčiui. Getė tikėjosi, jog tas atkaklus ir apleistas berniokas, kurį reikėjo verčiau palikti jo kalnų ganykloj, padarys tai, apie ką pats svajojo: taps menininku arba vieną kartą viską pames ir pabėgs.

Bet tie vaikai ir auklėtiniai, nors ir nesisekė jam su jais, paryškina ano meto Getės paveikslą ir jo santykius su Šarlota. Jie jau nesąmoningai rodo, kad tų santykių Getei nepakanka, nei jų išorinė neaiški forma, nei vidinis dvasinis bendrumas jo viso neužpildo. Kritika, suklaidinta Getės gundančių žodžių laiškuose ir eilėse, per daug įprasmino šį romaną, kuris vyko tarp šių dviejų žmonių. Buvo mėginta jį atkurti, rasta net dramatinių kulminacijų. Iš tikrųjų šie santykiai visai nekrypo į jokią kulminaciją, ar vienaip, ar kitaip ją įsivaizduotume. Getė svyruoja iš pat pradžių — vis traukiasi nuo „paskutinio" žingsnio, nuo pastovaus tvirto ryšio. Jau patį pirmąjį eilėraštį mylimajai, kur tiek daug pasakyta apie jos poveikį jam, nukelia į mitinę praeitį, kalba apie sielų migraciją ir būsimas egzistencijas, niekados apie dabartį. Tokiame neaiškume jis gyvena pats ir laiko savo bičiulę net ir tada, kai vidiniai santykiai jau

seniai nutrūkę, net ir tada, kai jau rado naują mylimąją. Nebent čia galima įžiūrėti jo kaltę Šarlotai, kuri jokiu būdu negalėjo nei suprasti, nei prisiderinti prie visų šių pasikeitimų, tokių suprantamų stebėtojui iš tolesnės perspektyvos. Tam ji buvo pernelyg stipri natūra, ir kaip tik ši savybė taip ilgai traukė prie jos Getę. Ji, beje, sugebėjo būti žiauri ir kieta, kuo dažnai skundėsi jos sūnūs. Juo artimesni darėsi jų santykiai, juo karščiau Getė tvirtino, kas ji jam yra, tuo labiau ji jautėsi turinti teisę jį mokyti, barti, kritikuoti. Bet jis retai kada jos patarimų klausė. Getė pakęsdavo savo eilių kritiką, bet niekam neleido kritikuoti savo gyvenimo būdo; jo biografai prie to taikėsi. Visados yra įtampų, kurios akumuliuojasi. Intymumas pradeda jį varžyti, jis trokšta iš jo ištrūkti. Labai anksti sako Šarlotai, kad „po teisybei turetų jos vengti", išsprunka ir žodis „pabėgimas". Šarlota jau penkeri metai prieš pabaigą, vadinasi, maždaug bičiulystės vidury pasakė: „Negalima su Gete pasikalbėti, kad vienas kito neįskaudintume." Laiškai kursuoja dar ilgai. Pagaliau, paskutinį kartą susibaręs, Getė pasako, kad susitikti su ja norėtų tik tada, jei galėtų „įdomiai pasikalbėti"; ji jam nuobodi. Išvažiuodamas į Italiją, Šarlotos laiškus jis deponavo valstybiniame Veimaro archyve; ji pareikalavo juos grąžinti jai ir sunaikino.

Aiškaus jos paveikslo Getė nepaliko. Savo eilėse, kaip ir natūralu lyrikai, išsakė vienos akimirkos arba stadijos nuotaikas, taip pat ir laiškuose, kurie dažnai irgi lyriški. Ką jis vėliau apie ją sako, yra neaiškios pastabos, tai buvę „šventai keisti" santykiai. Kartą, kalbėdamas apskritai, bet gana aiškiai, užsimena, kad — gal ir buvo „klaida" šitiek daug iš jos laukti. O savo Ekermanui štai kaip prasitaria: „Moterys yra sidabrinės vazos, į kurias mes dedame aukso obuolius. Mano moters vaizdinys nėra abstrahuotas iš tikrovės reiškinių, jis man įgimtas arba many susidaręs. Dievai žino, kaip. Mano sukurti moterų paveikslai todėl visi ir nusisekė, kad visi yra geresni, negu tikrovėje."

Šie žodžiai gali pasitarnauti kaip komentaras prie visų mėginimų surasti Šarlotą jo kūriniuose. Tai, aišku, ne viskas ir nepasako nieko apie tą reikšmę, kokią turėjo jam ši moteris per dešimtį jų bendravimo metų. Jie kartu gyveno, kartu skaitė. Getė mėgino ją sudominti savo samprotavimais apie gamtos mokslus, kuriuos ji sunkiai tegalėjo suprasti; kartą skundėsi

tais „nepakenčiamais kaulais" ir „nykia akmenų karalyste". Ir čia jis pranoko ją savo veržlia prigimtimi; dabar gamta jam nebe audringas žavėjimasis peizažu, kalnais, medžiais, skriejančiais debesimis, bet rimtas tyrinėjimas ir apmąstymas didžiųjų visatos ryšių. Dėl to reikia būti vienam. Jie daug piešia drauge. Šarlota gan gabi portretistė. Eskizas iš profilio, jos pačios pieštas tarp dviejų veidrodžių, yra vienintelis autentiškas jos portretas, kokį turime: švelnus ir griežtas profilis plonomis lūpomis. Žavus ir vis dėlto beviltiškai liūdnas veidas. Ir jos dvasinis portretas yra išlikęs tik tarp dviejų veidrodžių, kurie labai nelygūs: iš vienos pusės Getės laiškai ir eilėraščiai, kuriuose galinga poeto jėga ją išaukština, iškelia ir nužeria spinduliais, iš kitos pusės jos gyvenimo faktai, kurie ją menkina arba iškraipo. Ji bandė ir rašyti, šis tas buvo išspausdinta net jai gyvai esant, kitkas vėliau. Viename Veimaro teatro mėgėjų rytmety jau draugystės pradžioj ji abejoja Gete ir ironiškai sako, kad nežinanti, ar iš to šūsnio laiškų, kuriuos ji turinti, „kalba jis, ar Verteris". Vėliau, nutrūkus santykiams, apkartusi, irzli ir bejėgė ji skundžiasi dramoje „Didona", kur liečiama jai artima apleistos moters tema ir į kurią ji įtraukia dar ir savo draugę, hercogienę Luizą. Čia ji kandžiai cituoja Getės žodžius apie metamorfozes: „Tikroji žmogaus prigimtis panaši į žalčio, ilgainiui senoji oda jam turi nukristi; dabar ji man kaip tik nukrito." Nereikia jos už tai smerkti; ji turėjo kuo skųstis.

Ji verčia lapas po lapo eilėraščių rinkinį, kurį Getė jai dedikavo, ir mėgina parafrazuoti „Dainą mėnuliui". Čia Getė sako, slaptai turėdamas galvoj ją:

Nužeri šviesa švelnia
Tu laukus nakčia,
Lyg mieloji į mane
Žvelgtų paslapčia.

Ji pakeičia:

Nepažvelgs daugiau, oi ne,
Mielas paslapčia.

Ir dar prideda: „Kaip užmiršti man tave".

DVARO POETAS IR RAŠYTOJAS

1782 metais Herderis rašo savo draugui Hamanui apie Getę: „Taigi dabar jis tikrasis slaptasis tarėjas, Iždo prezidentas, Karo kolegijos prezidentas, statybos ir kelių statybos prižiūrėtojas, jis taip pat *directeur des plaisirs*[1], dvaro poetas, autorius gražių iškilmių, dvaro operų, baletų, maskaradinių eitynių, įrašų, meno kūrinių ir t. t., piešimo mokyklos direktorius, kur žiemą skaitė osteologijos paskaitas, visur pirmutinis aktorius, šokėjas, žodžiu, Veimaro faktotumas ir, jei dievas duos, netrukus mažordomas visų Ernestinų šeimų[2], kurias nuolatos lanko, reikšdamas savo pagarbą. Jam suteikta bajorystė, ir jo gimimo dieną bus paskelbtas nobilitacijos aktas. Iš savo sodo jis dabar persikėlė į miestą ir gyvena kaip baronas, pas jį renkasi skaitymo būreliai, kurie netrukus virs asamblėjomis ir t. t. ir t. t. Šalia viso to reikalai (t. y. valdymo) eina savais keliais..."

Pasakyta nelabai draugiškai, bet iš to galima susidaryti vaizdą apie Getės padėtį Veimare. Kiekviena proga laukiama jo plunksnos ir talento paslaugų. Getė niekados neatsisako, mielai imasi tų uždavinių. Čia jis gali kuo maloniausiai tenkinti savo polinkį žaisti. Jis iki pat žilos senatvės mėgs maskaradus, eitynes, „gyvuosius paveikslus", persirenginėjimus. Jei tie renginiai kartais turi gilesnę reikšmę, tai kas čia blogo, jei ne — tegu tą reikšmę įdeda kiti. Getė parašo daug tokių dalykėlių, kurie vėliau įeina į jo raštus ir keistai ten atrodo. Daugelis jų primena muzikinę „temą improvizacijai" arba eskizą komedijai *dell' arte,* kurį aktoriai turi pripildyti sąmojo. Daugybė aliu-

---

[1] Pramogų rengėjas *(pranc.).*

[2] Vyresnioji Saksonijos kunigaikščių Vetinų giminės atšaka, Fridricho II sūnaus Ernesto palikuonys. Jai priklausė didieji Veimaro, Gotos kunigaikščiai.

žijų šiandien nebeatspėjamos arba paaiškėja tik kruopščiai ištyrinėjus lokalines aplinkybes. Daug kas parašyta drauge su kitais ar kitų, Getei paskatinus. Reikia pasakyti, jei nenorim veidmainiauti, kaip pernelyg dažnai pasitaiko vertinant Getę, kad nemažai yra ir visai menkaverčių dalykėlių.

Veimare rašo visi — ponia fon Štein, Ana Amalija, net pats hercogas ir kamerherai. Eilių ir pjesių rašinėjimas tai ne profesija, tai tokia pat pramoga, kaip lošti kortomis. Visa tai dažnai ir išdalinama ant mažų kortelių. Visi vaidina mėgėjų spektakliuose, nes tikro teatro šis neturtingas dvaras negali išlaikyti. Vaidina ir hercogas, nors rolių mokytis labai nemėgsta, vaidina jo brolis Konstantinas, paniurėlis, kurį dažnai turi kas nors pakeisti; Getė irgi ima roles, nors ir jam labiau patinka improvizuoti, negu mokytis. Mitologiniai motyvai, piemenėlių scenos, antikiniai, šiuolaikiniai siužetai — gera bet kokia idėja, bet koks pasiūlymas.

Taip rašoma ne tik Veimare. Aštuonioliktas šimtmetis tai literatūros šimtmetis. Jekaterina Didžioji rašo didaktines pjeses ir uoliai susirašinėja su Didro ir skulptorium Falkone. Fridrichas Didysis kuria prancūziškas odes savo mėgstamomis temomis, pavyzdžiui, „Apšmeižimas" arba „Pataikavimas", giesmes apie karo meną ir epistolas generolams; Volteras turi jas taisyti ir taisydamas dūsauja. Švedų karalius Gustavas rašo pjeses, ir netgi visai neblogas kaip aniems laikams. Kas nerašo, tas piešia ar raižo kaip ponia Pompadur, arba komponuoja kaip Fridrichas, kurio turime kelis šimtus koncertų fleitai, arba kaip jo brolėnas Liudvikas Ferdinandas, su kuriuo vėliau susipažįsta Getė. Tokia veikla literatūros, meno ar filosofijos srityje — pavadinimas „filosofas soste" buvo dažnai vartojamas — nelaikoma nusižengimu savo luomui, tai išskirtinė *distinction*[1]. Šia prasme absoliutizmo laikotarpis tikri „protų respublika". Priklausyti tai respublikai labiausiai troško ir toks valdingas tipas ir cinikas, kaip Fridrichas.

Tai pozityvioji pusė; ji labai skiriasi nuo luominio pasipūtimo demokratiniais laikais, kai vyriausybės galvos į savo menininkus ir intelektualus pernelyg dažnai žiūri iš aukšto. Antra vertus, anuomet visa tai kone visados buvo diletantiškas hobi, poilsis ar gelbėjimasis nuo gresiančio nuobodulio. Ne kitaip

[1] Prakilnumas *(pranc.)*.

buvo ir Veimare. Faktas, kad tenai yra Getė, neturi klaidinti ar pastūmėti į tokios kūrybos pervertinimą. Getę visa tai vilioja gal ir todėl, kad čia jis gali išbandyti visus savo pomėgius, net ir piešimui bei tapybai. Gamtos scenos čia statomos su labai dirbtiniais šviesos efektais. Žodis „Rembrantas" Veimare suprantamas kaip labai ryškus šviesos ir tamsos žaismas. Getė rašo operetę „Žvejų mergaitė" su rembrantiškomis nakties scenomis prie upės, scenovaizdis — natūralus peizažas prie Ilmo. Pakrantėj su deglais ieškoma dingusios žvejų mergaitės Dortchen, kuri tik nori truputį pagąsdinti savo mylimąjį; kūrenasi ugnis, tamsoje aidi šūkavimai, pabaigoj susitaikymas. „Retai galima pamatyti gražesnį efektą", rašo Getė net gerokai vėliau apie šį *tableau*[1]. Iš tos operetės išliko baladė „Girių karalius". Bet tokie *tableau* ir paveikslų efektai džiugino Getę iki pat „Fausto". Taigi tokie niekeliai, parašyti šiai dienai ar vakarui, yra susiję su jo didžiausiais kūriniais.

Kitą kartą — čigonų stovykla miške prie Etersburgo, taip pat su „rembrantišku" laužu. Tekstas šįkart parašytas kamerhero fon Einzidelio, Getė dainuoja savo paties čigonų dainą iš „Geco" ir meilės dainas išdidžiai mylimajai, kurios pančius veltui trokšta sutraukyti. Visi žino, ką jis turi galvoj. Čia visi vaidina ir nuolat daro užuominas. Kaip šeimyninis hercogienės Luizos patarėjas Getė rašo pamokančią pjesę „Lila". Čia jis pasirodo kaip koks prefroidistinis sielų gydytojas ir mėgina fantazijos pagalba gydyti niūrias haliucinacijas. Piktąjį demoną „Ogerį" ir laukinį medžiotoją — taip Getė nesivaržydamas pristato hercogą — sutramdo fėjos ir dvasios. Pabaigos rašyti Getė nebeturi ūpo ir tik nurodo režisūrai: ketvirtas veiksmas paliekamas baletmeisterio skoniui. Ir iš to kūrinėlio išliko tik eilutės:

Dvasios bailumas,
neryžtingumas,
tuščios dejonės,
baugščios dvejonės
laimės ir laisvės
tau nesuteiks.

Niekas šiame posme neįžiūrės Getės šeimyninio patarimo. Vyriškas, energingas šūksnis negalėjo išgelbėti hercogienės Luizos iš jos bėdų. Jos padėtis sustiprėjo ir būdas išsilygino tik

[1] Paveikslas *(pranc.)*.

tada, kai ji pagimdė ilgai lauktą įpėdinį. Getė mėgino net apie šį dinastinės reikšmės įvykį parašyti dramą. Pasirinko antikinę formą ir sugalvojo kažkokį „Elpenorą"—„berniuką Viltį"; tema netikėtai įgavo labai tragišką kryptį, kūdikio tėvas pasidarė tironas. Bandymas liko fragmentu. Rodydamas jį vėliau Šileriui, Getė pasakė, kad tai „visiškai netinkamo medžiagos pasirinkimo" pavyzdys.

Anuo metu — priežasties reikėtų ieškoti jo suskaldytame gyvenime — jis apskritai yra praradęs šiaip visados blaivią meno nuovoką. Taip vieną labai gražią, taurią sceną, monodramą „Prozerpina", įdeda į farsą, kuris išjuokia jausmų kultą. Vėliau ir pats tai pavadino „šventvagyste". Farsas daug kuo labai modernus ir jau persunktas „romantine ironija", veikėjai kalbasi, kad visai susipainiojo, o penktas veiksmas tuo tarpu eina į pabaigą — reikia greit suvaidinti šeštą, vokiečių teatre galima tai leisti. Ar žmonės nepagalvos, kad vedžiojami už nosies? Tai kas? „Juk mes vaidiname patys save". Getė vaidina save. Jis jau nusigręžė nuo jausmų kulto ir išjuokia jį šiame „Jausmų triumfe". Išjuokiamas ir šventasis žodis „gamta" ar bent perdėtas žavėjimasis gamta; vienas princas keliauja ir vežasi į skrynias susikrovęs nuotaikas, tarnai traukia iš lagamino velėnų šlaitą ir pastato jį; tai ne dekoracijos, o dirbtinė gamta, „mat, žodis gamta turi būti visur". Merginų choras ploja: Žavu! Efektinga! Vadinasi, teatras? „Labai, labai! Teatras ir mūsų gamta labai giminingi."

Veiksmas sudurstytas, pjesė iš pradžių turėjo vadintis „Sulopyta nuotaka", turint galvoj jos panašumą į užgavėnių vaidinimus. Kaip Hanso Sakso „Kvailio pokštuose", taip ir čia kalbama apie simbolinę operaciją: matome skudurinę lėlę, primenančią karalienę. Jos viduje slypinti miglota orakulo pranašystė, ir reikia ją prapiauti, o tada iš jos ima byrėti visi madingi sentimentalūs romanai, jų tarpe ir „Verteris". „Vargšas Verteris! Duokit šen, tai tikriausiai liūdna!" Getė vėl viską sukiša atgal. Dar pridedama susitaikymo scena, vėl susijusi su nelaimingąja Luiza; tai supainiota pjesė su įžūliausiomis, aristofaniškomis vietelėmis. Pjesėje sakoma, kad bus suvaidinta ir monodrama „Prozerpina". Merginos smalsiai klausia, kas tai yra monodrama. „Tai veikalas, kur vaidina ir žaidžia tik vienas asmuo, jei suprantate graikiškai".— „Su kuo gi žaidžia Prozerpina?"— „Aišku, pati su savim".—„Ir mes norim taip pažaisti".—„Nė

negalvokit ir dėkokit dievui, kad jums to nereikia. Jei jau norit pažaisti, tai bent žaiskit dviese, nuo rojaus laikų tai protingiausias ir labiausiai įprastas būdas..."

Net būdamas dvaro poetas, Getė negali visai nuslėpti savo mefistofeliškos prigimties. Bet ši vieta ir pačią monodramą daro dviprasmišką. Prozerpiną turi vaidinti gražioji Korona Šreter. Getė, kuris žavėjosi artiste jau Leipcige, atvežė ją į Veimarą, sukosi apie ją; Karlas Augustas ją įsimylėjo, atvykstantys į miestelį svečiai stengėsi jai įsiteikti; visi žino, kad ji šalta ir neprieinama, ji rengiasi graikišku stiliumi ir gatvėje pasirodo tik lydima savo storulės kompanionės. Gal ją truputį patraukti per dantį? Gal Getė čia nežymiai keršija už tai, kad artistė kurį laiką jaudino jį?

Šiaip ar taip, duoda jai suvaidinti niūrią nakties sceną Tartare, čia Korona gali parodyti visą savo meną, ji apsigimusi tragikė. Tai negailestingai tragiška pjesė. Prozerpina yra ištremta į Orką už tai, kad prasikalto atsikąsdama granato vaisiaus. Kaip nemylimo Plutono žmona, ji turi atgailauti uolėtoj dykumoj. Iškeliamos visos antikinio pragaro baisybės. Danaidės, kurios veltui semia vandenį į savo statinę ir nė lašelio negali prinešti prie lūpų: toks ir tavo likimas, mano širdie, kur atsigaivinsi, kaip numalšinsi troškulį? Uolos nusileidžia žemiau, tarsi baisi neapykanta vyrui, jo grasioms glamonėms; pasmerkimo naktis be išeities — tuo baigiasi ši keista scena. Senatvėje Getė pats jos nebesuprato ir mėgino perdirbti, padaryti švelnesnę.

Jau ir antika šį mitą nuolatos kaitaliojo; Vergilijaus Prozerpina ištremta ne į Orką, bet į Eliziejų; senam Getei tai būtų buvęs malonesnis sprendimas, negu ta jo žiauri jaunystės versija. Bet galimas daiktas, kad šioje scenoje slypi ir labai asmeniškos aliuzijos. Trumpas meilės vaisiaus paragavimas, prisiminimas jaunuolio, kurį mylėjo Prozerpina: „Jokia naktis mums nebuvo per vėlyva kalboms, joks laikas per ilgas",— ar čia nėra ir apgailėjimas tos, kuri dabar ištremta į vienatvės Orką?

Mes galime tik spėlioti. Anuo metu Getė nedaug ką terašė, kas nebūtų turėję pačių asmeniškiausių motyvų. O galimas daiktas, kad jis tik norėjo sukurti iškilmingą solinę sceną, *lamentoso*, taip mėgiamą operoj nuo Monteverdžio laikų; jį paskatinti galėjo anuometinis operos teatras, kuris dažnai statydavo melodramas ir solines scenas. Getės draugas Goteris pa-

rašė tokią „Medėją", apie tai buvo diskutuojama žurnaluose. Aidi ir jo paties tuštumos ir nykumo jausmas; pagaliau kaip dažnai Getė ir čia paliečia „neišmatuojamą" temą, kurią labai įvairiai galima aiškinti.

Daugiareikšmiai ir jo santykiai su gražiąja dainininke. Ji vaidina ne tik tą vaidmenį, bet ir pirmąją Ifigeniją, kurios premjera irgi įvyko šiame keistai margame mėgėjų teatre. Pirmaisiais metais Veimare Korona šmėkščiojo kaip asmenybė, kurios ir amžininkai negalėjo gerai suprasti. Vargšo pulko muzikanto duktė, išdresiruota kaip vunderkindas, verčiama anksti dainuoti, daug repetuoti, pernelyg greitai išeiti į sceną. Tėvas per daug stengiasi išspausti iš jos balso. Dvidešimties metų po didelių, daug žadančių pasisekimų ji jau beveik nebegali dainuoti. Ji graži, išsilavinus, moka keturias kalbas, komponuoja, piešia, labai išraiškingai deklamuoja. Ji rengiasi skoningai ir graikišku stiliumi, o tai dar neįprasta. Vos pradėjęs favorito gyvenimą Veimare, Getė tuojau ją prisiminė ir papasakojo apie ją hercogui. Tučtuojau nutariama pasiūlyti jai angažamentą. Getė važiuoja į Leipcigą. Prieš tai jau ėjo laiškai ten ir atgal. Tiesa, poeto ir gražiosios artistės korespondencija, išskyrus vieną Getės laiškelį, sunaikinta, dingo ir dainininkės jam įteikta autobiografija. Turime tik tai, kas užrašyta Getės dienorašty, keletą žodžių apie „gražiąją mizelę" laiškuose poniai fon Štein ir žinias, gautas iš Veimaro publikos, kuri uoliai sekė visus aktorės žingsnius. Į artistę anuomet kone visada buvo žiūrima kaip į kunigaikščio ar kokio dvariūno meilužę; daugelyje rezidencijų, angažuojant artistę, dvaras iš anksto susitardavo dėl šio pagrindinio vaidmens. Ansbacho markgrafas parsigabeno iš Paryžiaus garsiąją Kleroną, beje, anuomet jau pusamžę damą, kurios šlovės laikai Prancūzijoj buvo praėję. Bet kunigaikščio meilužė visų pirma buvo laikoma reprezentacijai, ne erotiniams šalies valdovo poreikiams, kurie dažniausiai buvo tenkinami kitaip.

Kai Getė pas ją atvažiavo, Korona jau buvo pergyvenus skaudžią istoriją su vienu Saksonijos grafu, kuris, neaiškiai žadėdamas ją vesti, mėgino prikalbinti ją tokiam vaidmeniui. Savo apsaugai ji laikė nuolatinę palydovę, ir Veimare visur vaikščiojo tik su šia storule. Ji buvo išdidi, šalta, abejinga gerbėjams, kurie tokį jos elgesį dažnai laikė nederama puikybe. Getė rūpestingai ruošiasi vizitui į Leipcigą, perką dovanų bran-

gią suknią, plonų olandiškų nosinių, kurių jam turi parûpinti vienas pažįstamas iš Leipcigo. Atvyksta pas ją kaip audra, siūlo kamerinės dainininkės vietą hercogienės motinos dvare, mažai darbo ir keturis šimtus talerių algos per metus. Korona dainuoja dar tik koncertuose, oratorijose arba deklamuoja. Ji žino Getės kūrinius ir paskaito jam kažką iš jo „Stelos", gal monologą: „Nakties tamsa, apsupk mane! Laikyk mane! Vesk! Aš nežinau, kur einu..."

Getė rašo savo draugui hercogui Rable vertėjo Fišarto[1] stiliumi. Šneka apie „straksinčias, spurdančias, plepančias ir vylingas mergeles" Leipcige, apie „kekšiškas, išpampusias, meilikaujančias ir pamaiviškas meigas". Toms „pabaisoms" jis priešpastato „angelą Šreter, ir tegu dievas mane saugo, kad ką blogo pasakyčiau apie ją... Jau visa para esu be galvos, nebejaučiu savęs, tai yra, kai ką perdaug gerai jaučiu. Tikrąsias smulkmenas atidedu iki grįžimo, tada jau tiesiai..."

Toks anuomet jųdviejų tonas. Bičiulei Šarlotai rašo atsargiau: „Savotiškai kilni būtybė, ak, kad nors pusę metų pabūtų šalia Jūsų." Taigi vėl angelas, bet vis dėlto ir moteris, kurios jis norėtų sau, „kad galėčiau palikti Jus ramybėj". Toks žaidimas trunka vieną savaitę. Ar tai buvo „atėjau, pamačiau, nugalėjau", kaip daug kas lengvatikiškai manė, ar tik žaidimas — neaišku, kaip ir viskas šiuo atžvilgiu. Norėtųsi patikėti, kad Getė vieną kartą gyvenime mylėjo tikrai gražią moterį, o moralinių skrupulų jis anuomet vargu ar turėjo, jei apskritai jų turėjo. Bet jis vadina Koroną „supergražuole", o tokių moterų jis visados bijojo, kaip ir vedybų. Jis dar kartą buvo sutikęs tokią supergražuolę — ponią fon Brankoni, buvusią Braunšveigo erbprinco meilužę, kuri gyveno vieniša ir nelaiminga ir buvo plačiai žinoma kaip viena gražiausių savo meto moterų. Ji aplankė Getę Veimare; jie eidavo kartu pasivaikščioti, ir visados į poravimą linkęs Veimaras tuojau suuodė „meilę". Getė rašo apie tai Lavateriui ir čia ištaria itin būdingą frazę, kad tokia moteris sugebėtų jam „išplėšti iš kūno sielą". Jis tuojau bėga ieškoti vienumos į mišką prie Ilmenau, ant Gikelhano, į miško trobelę ir netrukus tenai ant sienos užrašo savo eilėraštį „Ties kalnų viršūnėm ramu..."

---

[1] Fišartas Johanas (1546—1590) — vokiečių satyrikas, laikomas vienu iš vokiečių literatūrinės kalbos kūrėjų.

Truputį ilgiau užtrunka, kol ramybė įsiviešpatauja jo santykiuose su Korona. Pusę metų neramaus bangavimo: bendros repeticijos, apsilankymai Getės sodo namely, maskaradai, dienoraštу rašoma apie širdies plakimą ir užplūstantį karštį. Įsimaišo hercogas. Visi trys eina pasivaikščioti, valgo gamtoj visiems matant, artistė gan pikantiškai apsirengus, su kūno spalvos triko po graikiška tunika. Vilandas, kurio nosis viską suuodžia — jis ir pats sako, kad viską reikia „pamatyti ir užuosti"— rašo Merkui, kad artistė, be galo kilni, atiškai elegantiška, atrodžiusi kaip nimfa žavioj uolėtoj aplinkoj ir visa tai „po atviru dangum, visų žmonių akyse, kurie nuo ryto ligi vakaro traukia pro šalį". Klasicizmas mėgsta tokius reginius; po kelerių metų Getė Neapoly dar pamatys gražiąją Emą Hamilton, britų pasiuntinio meilužę, sėdinčią pajūry tarp vasarotojų, graikišku apdaru, vėliau įamžintą Londono graverių ištisame graviūrų albume.

Paskui kyla aštrių konfliktų. Getė priekaištauja Karlui Augustui, hercogienė vyrui; pagimdžiusi įpėdinį, Luiza jaučiasi pagaliau reabilituota ir reikalauja, kad „ši persona nesirodytų jai akyse". Poniai fon Štein, kuri paprastai ignoruoja Getės prisipažinimus apie savo merginėjimą, ši „mizelė" kelia apmaudą ir rūpestį; būdinga, kad Getė ir Koronai visados taiko šį žodelį, kuris iš teisybės reiškia jo „žemąją meilę"; Šarlota neateina į „Ifigenijos" spektaklį, kur Korona Šreter vaidina pagrindinį vaidmenį; Korona, kaip matome iš vienintelio išlikusio Getės laiško artistei, smarkiai kaltina Getę; jis nutraukia šiuos santykius, kurie darosi nebeįmanomi. Atsiprašo; jeigu jis suklydęs, tai esą žmogiška. „Gyvenkim kaip draugai... praeities grąžinti negalim, bet su ateitim susidorosim, jei būsim protingi ir geri".

Taip jis meistriškai susidoroja ir su šia keblia padėtimi. Jis jau tapo tikras šios srities meistras. Jis turi išpainioti daug siūlų: savo meilę Šarlotai, Koronai, pagarbą hercogienei, beveik virstančią garbinimu, Karonos planus tapti hercogo meiluže ir teatro reikalus, kur be gražiosios aktorės negalima apsieiti. Visi jam paklūsta, viskas susitvarko. Jis pašlovina Koroną eilėse. Mirė nagingasis dvaro stalius Midingas, kuris taip puikiai dirbo dekoracijas mėgėjų teatrui, statė sceną; be jo iš teisybės irgi negalima apsieiti ir jo ilgai pasigendama. Getė skiria jam ilgiausią anų metų eilėraštį, kelia jį į padanges, kaip „gamtos direktorių"— žodis, kuris jam gali turėti daugybę reikš-

mių,— ir įpina jame strofų apie teatrinį pasaulį, apie aktores, tas seseris Tespio vežime[1], kurios

Visų paniekintos, išalkusios, be laimės
Jūs savo meną siūlote po kaimus.

Iš jų išsiskiria Korona: maloni, padori, natūraliai, bet tartum pabrėžtinai graži. „Idealas, koks apsireiškia tik poetams". Ji taria atsisveikinimo žodžius dvaro staliui. Tai kartu ir Getės atsisveikinimo žodžiai jai, pašlovinimas, sukurtas dvaro poeto, kuris įteikia jai gražiai supintą vainiką su gedulo kaspinu ir aliuzija vardui Korona.

Liūdnas tolesnis nušalintos Koronos gyvenimas. Ji lieka Veimare, dusliu balsu dainuoja Amalijos dvare Ruso ar Gliuko dainas, liko keli sąsiuviniai jos sukomponuotų dainų, jų tarpe Šilerio „Moters orumas". Piešia, duoda pamokas, taip prisidurdama prie savo menkos pensijos. Su Korona dar susipažįsta Šileris ir apie šią beveik užmirštą keturiasdešimties metų artistę rašo, kad iš veido ir figūros „griuvėsių" dar matyti jos buvęs grožis; deklamuojanti ji puikiai. Dvaras ją užmiršta; Getė užmiršo seniai. Šią moterį gaubia keista prieblanda. Ilgus metus ją sieja kažkokie beviltiški ryšiai su dvariškiu Einzideliu, kuris buvo prasiskolinęs lošėjas, vienas iš tų nieko nepasiekusių ir Veimare įstrigusių laimės ieškotojų. Jiedu susirašinėjo šifruotais laiškais, įrodinėjo vienas kitam „vėlyvą, draugišką meilę", kuri jiems nieko gero negalėjo duoti. Ji miršta vieniša Ilmenau — tuo pačiu metu, kada Ifigenija, jos didysis vaidmuo mėgėjų spektakliuose, pirmą kartą turėjo būti suvaidintas dvaro teatre. Niekas nelydi jos karsto, tik sena kompanionė. Iš Veimaro neateina vainikas su Koronos vardu. Tik senas Getės draugas Knebelis, pats beveik užmirštas, pasirūpina jos atminimu. Paliegusios kunigaikštytės Karolinos įgaliotas, jis pastato jai antkapį; bet kunigaikštytė prašo daryti tai slapta, mat, reikia „būti truputį diplomatiškam ir laikytis dvare vyraujančios krypties". Pastatomas nedidelis paminklėlis su laurų vainiku, peteliške ir ašarine. Laiške savo seseriai, kuri taipogi gyveno visko atsižadėjusi ir perdavė jam kunigaikštytės prašymą, Knebelis karčiai skundžiasi. Sesuo jam atsako: „Čia, Veimare, kur

[1] Tespis — tariamas atikos tragedijos pradininkas; „Tespio vežimas" — keliaujančio teatro trupė.

gyvenimas pulsuoja visomis gyslomis, kur verda visokia veikla ir visi darbai dirbami su didžiausia įtampa, nėra mados kalbėti apie mirusius ar palaidotus." Ji turi galvoj Getę ir tai pasako gana aiškiai. Kai jam kažkas norėjo pranešti apie kitos jo mylimosios, gražutės anglės Elizos Gor mirtį, jis tuojau nutraukė kalbą ir pasakė: koks įdomumas visą laiką sekti tą pačią pasaką. „Niekam nevalia drumsti jo pilno gyvenimo džiaugsmo".

Tai ne priešai, tai jo draugai šitaip sako. Ledinis, daug kartų pastebėtas Getės šaltumas nėra legenda. Baigta jam reiškė baigta galutinai, ar tai lietė mylimąją, ar draugą, ar net tikrąją motiną. Ir savo „Analuose" apie Koronos mirtį Getė atsainiai rašo, kad anuomet nebuvo nusiteikęs ją prideramai paminėti; bet jam atrodo „maloniai nuostabu", kad prieš tiek daug metų pastatęs jai paminklą eilėrašty, skirtame teatro dekoratoriui Midingui.

Iš tokios tat medžiagos kuriami didieji veikalai. Nėra abejonės, kad gražioji Korona bent jau apranga, gestais, graikiškais kontūrais įnešė į Getės Ifigeniją savo dalį. Ir, tur būt, didesnę, negu ponia fon Štein, kuri visados buvo siejama su Ifigenija. Šiaip ar taip, tai keista poetinės kūrybos ironija, kad būtent ši drama, tokia, Getės žodžiais tariant, „velniškai humaniška", ši humaniškumo „giesmių giesmė" yra susijusi su tokiomis žmonių aukomis.

Žmonių aukojimas yra pradinis svarbiausias „Ifigenijos" motyvas. Ant medžioklės deivės Artemidės aukuro žudomi žmonės, kad medžioklė būtų sėkminga, nes seniausiais laikais medžioklė maitino visą tautą ar gentį. Ifigenija turi būti paaukota ant deivės aukuro, kad pavyktų žygis į Troją. Tai „Ifigenija Aulidėje", Getės amžininkams žinoma iš Gliuko operos, bet išlikusi atminty ir iš Rasino. Antika žmonių aukojimą jau pakeitė simbolišku veiksmu; Ifigenija nugabenama į Tauridę, į Krymo pakrantę. Tenai ją suranda brolis Orestas, pagrobia iš barbarų ir kartu su deivės paveikslu, kuriai sesuo tarnauja, parveža į tėvynę. Tai „Ifigenija Tauridėje". Sunku pasakyti, ką Getė žinojo iš seniau — iš Euripido, Rasino, iš Gliuko operos „Ifigenija Tauridėje", kuri buvo pastatyta Paryžiuj keliais mėnesiais anksčiau, nei Getė pradėjo savo dramą. Kartą jis labai išmintingai pasakė, kad kaip tik senųjų variantų nežinojimas jam padėjo: „Netobulumas yra produktyvus. Savo Ifigeniją aš parašiau pastudijavęs

graikų kultūrą, bet studijos buvo nepakankamos. Jei jos būtų buvusios išsamios, dramos nebūčiau parašęs."

Todėl lyginimai su anais variantais turi tik labai ribotą prasmę, jie tegali parodyti, koks negraikiškas Getės kūrinys, vėliau tapęs naujosios klasikos simboliu. Euripidui barbarai yra barbarai, juos pergudrauti ar nuskriausti yra geras darbas ir graikų teisė. Orestas yra gelbėtojas; Ifigenija jam padeda, meluodama barbarų karaliui ar dviprasmiškai melsdamasi; pabaigoj įsikiša antikinėj scenoj visada būtinas *deus ex machina* ir užbaigia gelbėjimo darbą lemtinga dievų ištarme. Beje, tokia pat atomazga baigiasi ir Gliuko opera, kuri apskritai yra daug „klasiškesnė" už Getės dramą. Ji nepalyginamai dramatiškesnė net ir savo tekstu, kurį parašė jaunas poetas[1] vien iš susižavėjimo kompozitorium, be užsakymo, be kurio libretai anuomet nebuvo rašomi, o dar labiau muzikine ir scenine forma, kurią jai suteikė didysis teatro žinovas Gliukas, pasiekęs anuomet savo kūrybos apogėjų. Čia yra visi efektai, kurių Šileris, irgi scenos meistras, vėliau skaudžiai pasigedo Getės dramoj: ne tik Oresto krūtinėje, bet ir scenoje šėlsta furijos. Opera jau ir prasideda negirdėtu *furioso:* audra, choro šauksmai („Dievai, pagalbos!"), Ifigenijos šauksmai. Taip neprasidėjo jokia kita opera, joks naujesnis veikalas — veiksmas vyksta toliau vis didesniais kontrastais, čia matome ir laukinių skitų pasaulį, ir tauriuosius graikus, ryškius charakterius ir visus operos ir scenos efektus; tai didelis fantastiškas pasakojimas, turėjęs žymios įtakos vėlesniems muzikinės dramos kūrėjams Vagneriui ir Štrausui, kurie žavėjosi šiuo kūriniu ir jį perdirbinėjo. Ifigenija atlieka šermenų apeigas už brolį, kurį laiko mirusiu, paskutinę dramatišką akimirką brolis ir sesuo atpažįsta vienas kitą. Žynė pakelia aukojimo peilį, Orestas sudejuoja: „Taip žuvo ir mano sesuo Aulidėje", ir Ifigenija suklinka: „Mano brolis!.."

Getės dramoje neskamba jokie šauksmai. Kontrastai vos vos matomi. Visi veikėjai, net ir šalutiniai, kilnūs. Ir barbarų karalius taurus ir atlaidus. Nesiaučia audra, nė mažiausias vėjelis nešiurena Dianos gojaus viršūnių. Getė taip vengia bet kokių išorinių efektų, kad veiksmas kai kur darosi beveik nebesuprantamas; abu belaisviai, Orestas ir jo draugas, ateina ir išeina, lyg nebūtų jokių sargybų, tas vėl kėlė nerimą Šileriui, kuris turėjo

[1] Gliuko operos libreto autorius yra Fransua Gijaras.

apdoroti pjesę scenai. Ifigenija taip dominuoja scenoje, kad visi kiti atrodo tik jos šešėliai. Iš esmės ji neturi partnerio-priešininko. Jei kas jai prieštarauja, tas lyg jos vardu ištaria tai, ką ji svarsto savo širdyje. Tai ne drama, o himnas, malda, trokštant tyrumo, žmoniškumo, supratimo ir atleidimo.

„Kad tyrumo idėja, apimanti net kąsnelį, kurį dedu į burną, vis labiau manyje švytėtų", rašo Getė tomis dienomis, kai kuria šį veikalą. Ifigenija yra „tyra siela", beje, tik siela. Ji žynė ir sesuo; mirusios sesers Kornelijos prisiminimas Getę veikia taip pat, kaip ir čia pat esanti sesuo Šarlota. Ifigenija savo tyrumu išgelbsti brolį. Apskritai ji nupiešta ne pagal modelį, tai greičiau idealas, išsiilgtas, išsvajotas. Ji neturi nė mažiausio žmogiško ar moteriško bruožo. Jos drabužis krinta griežtomis, šaltomis klostėmis. Net ir tai jau pernelyg grubu: Ifigenija yra grynių gryniausia siela. Ji kalba beveik krikščioniškais žodžiais, širdis turinti būti „nesutepta". Šia nesutepta širdim ji atperka brolio nuodėmes, permaldauja barbarų karalių; jie išsiskiria taikiai.

Taika, tyrumas, skaistybė, supratimas ir atleidimas — štai tie tylūs, eteriški tonai, kuriuos užgauna Getė. Veikalas prasideda tylia kamerine muzika, kuri sudaro jam reikalingą nuotaiką; audringi ir laukiniai Gliuko akordai labai toli ir vargu ar buvo kada pasiekę Veimarą, kuris tik šį tą žinojo apie jo didelę europinio masto sėkmę. O kas toliau, kai idėja buvo suvokta? Klasikinės temos Veimare nebuvo naujiena, daugelis pjesių vaizdavo Medėją, Alkestę, Polikseną; Orestas ir Piladas buvo nuo seno mėgstami scenos personažai. Getė irgi šiek tiek pasiskaitė. Kaip Bachas dažnai ieškojo įkvėpimo, grodamas svetimas temas ir pjeses, taip ir Getė dažnai ragina save rašyti antikinėmis sentencijomis: „Nenaudingas gyvenimas tai ankstyva mirtis", arba „O vargas tam, kas vienišas gyvena be brolių ir tėvų..."

Tačiau jo gyvenimas, rašant šį kūrinį, nėra vienišas, jau nekalbant apie Šarlotą ir Koroną. Didysis veikalas gimsta nepalankiausiomis sąlygomis: tarp keturioliktos vasario ir dvidešimt aštuntos kovo — datą poetas pažymi tiksliai kaip niekados anksčiau. Tarpais kelių apžiūra, rekrūtų atrinkimas. „Tik viena koja poetinio hipogrifo balno kilpoje", pažymi jis šuoliuodamas į visokiausius miestelius; tas kūrinys rašomas ne prie rašomojo stalo, tos romiausios scenos perkeliamos ant popieriaus kaimuo-

se, miesteliuose, smuklėse. Kelias dienas poetas gyvena nuošalioje Dornburgo pily. Jis dejuoja: „Vis tik škicai! Reikia žiūrėti, kokias dėti spalvas!" Jis brėžia kontūrus kaip piešiniuose, kuriuos tik paskui spalvina; bet jis taip ir neuždeda spalvų, jo personažai vilki baltai. Vėl lekia į Apoldą; „Toantas turi taip kalbėti, lyg Apoldoj nebadautų nė vienas kojinių mezgėjas". Viena scena „kamuoja", viena diena praeina „neatnešus dramatinės laimės". Po keturių dienų veikalas baigtas.

Šios tartum neįmanomos kūrimo eigos paslaptis yra Getės sugebėjimas vieną trumpą akimirką visas jėgas sukoncentruoti viename taške. Tikriausiai daug kas buvo išnešiota viduje, jam bereikėjo tik užrašyti popieriuje. Audringas tų dienų gyvenimas taipogi vertė jį sielos gilumoj trokšti ramybės ir tyrumo. Prievartinis rekrūtų ėmimas po teisybei buvo nešvarus reikalas, tą jautė ir Getė. Jo santykiai su moterimis, apskritai su kitais žmonėmis, buvo itin tamsūs ir surizgę. Jis gyveno nesantaikoj su savimi ir su savo aplinka. Čia, poezijos kūriny, išsprendžia visas problemas.

Per vieną savaitę, baisiausiai skubant, parengiamas spektaklis. Korona vaidina pagrindinį vaidmenį, Getė — Orestą, priekvailis princas Konstantinas — Piladą, bet sekančiame spektakly jį pakeičia brolis, senasis draugas Knebelis — karalių. Žiūrovai: nedidelis dvaro draugijos būrelis Etersburge. Kostiumai antikiniai, Korona ilgu plevėsuojančiu baltu apdaru, Getė, lyg ir Romos imperatoriaus drabužiais, su aukštais sandalais, su žvynuotais šarvais ant strėnų, galvą gaubia banguojančios garbanos. „Rodėsi, jog matom tikrą Apoloną", prisimindamas jį, vėliau pasakoja vienas žiūrovas. Vakare Getė užrašo: „Vaidinom „Ifigeniją". Padarė visai neblogą įspūdį, ypač tyriems žmonėms". Kitą dieną: „Karinė komisija." Vėl jodinėjimas, kelionės, spektaklis vieną, du kartus pakartojamas žiūrovams iš svetur. O tada — vėl keistas kontrastas visam tam sūkuringam gyvenimui — Getė užrašo mintis „apie instinktą kokiam nors dalykui. Kiekvienas darbas, kurį žmogus dirba, turi lyg ir savo kvapą. Kaip grubia prasme raitelis kvepia žirgu, kaip knygų parduotuvė šiek tiek trenkia pelėsiais, o medžiotojas šunimi, taip ir subtilesnėj srityj. Medžiaga, kurią formuoja, įrankiai, kuriais naudojasi, sąnariai, kuriuos įtempia, visa tai susieja menininką su jo instrumentu tam tikrais šeimyniškais ir vedybiniais ryšiais. Šis suartėjimas su visomis arfos stygomis, pasitikėjimas ir tvirtumas

jas užgaunant, visais atžvilgiais išduoda tikrą menininką. Jeigu jam kas rūpi, jis tiesiai prie to ir eina, kaip Batis žemės ūky, jis nesamprotauja „apskritai", kaip mes kadaise apie vaizduojamąjį meną. Jeigu jam reikia veikti, jis imasi to, kas dabar reikalinga."

Tik tuo galima paaiškinti šio kūrinio genezę, kad jis, nepaisydamas arklių ir medžioklių tvaiko, ėmėsi darbo ryžtingai ir pasitikėdamas savo meistriškumu. Beje, Getė niekados nelaikė „Ifigenijos", kaip ir kitų savo kūrinių, visiškai užbaigta. Pirmasis variantas buvo parašytas proza, paskui jis atskyrė ritmiškai skambančias eilutes ir Italijoj, Herderiui patarus, perdirbo jas į jambus; Šileris turėjo apdoroti ją scenai; pjesė Getei labai greit pasidarė svetima. Praėjo nemažai laiko, kol ji įaugo į skaitytojų sąmonę, ir dar daugiau, kol atėjo į sceną; paskui ji tapo „auklėjamuoju pergyvenimu", mokyklinių rašinių ir seminarinių darbų tema, subtilių svarstymų objektu; matyt, ji turės bent kiek pailsėti, kol pradės daryti naują poveikį.

Getė pradeda atskiras „Taso" scenas, kurias išbaigė Italijoj, rašo literatūrines satyras mugės stiliumi. Literatūrinė komedija yra ir jo „Paukščiai", kurie mažai ką turi bendro su puikia Aristofano komedija, tik naudojasi žaviu paukščio kostiumu ir siekia išjuokti Klopštoką ar Bodmerį. Parke taip pat vaidinama komedija: senas jaunystės draugas Jakobis parašė romaną „Voldemaras", apie vyrą, kurį myli dvi moterys. Getė labai opiai reaguoja. Mat, Jakobio Henrieta, herojaus sielos draugė, labai išsilavinus, nekalta, „angelas", labai gerai suprantanti dvasinius vyro polinkius, Getei pasirodė esanti ponios fon Štein karikatūra; veiksmas supainiotas, perėjimas „iš meilės į draugystę" (tokia pradžioj turėjo būti romano antraštė), nevykę erotiniai konfliktai, viskas labai panašu į Getės pergyvenimus. Dvaro draugijos akyse jis prikala tą knygą prie buko kaip varną, pats lipa į medį ir džiūgaujantiems žiūrovams sako pamokslą apie vargšą nusidėjėlį. Be to, Amalijos privačioj spaustuvėj jis mažais sąsiuvinėliais atspausdina ir išdalina parodiją „Voldemaro kryžiaus paaukštinimo istorija". Netrukus pats pavadina tai „kvailyste" ir teisinasi Lavateriui, kad jam lengvabūdiškai aptemęs protas iš pykčio ir neapykantos pretenzingai vidutinybei. Rengiami šešėlių vaidinimai, eitynės, laplandiečių eisena, pantomimos baletai; viename jų atsiveria kalnas ir parodo visus savo lobius, kokių karštai laukiama iš Ilmenau kasyklos;

tačiau tenai burtų lazdelės neužteko. Getė rašo vėl komediją „Juokai, gudrybė ir kerštas", kur Skapenas ir Skapenė, seni mėgiami komedijiniai personažai, apgaudinėja daktarą. Dvaro tarnyba, rašinėjimas veikalėlių dvarui —„aš beveik per daug apsikrovęs,— rašo Getė Lavateriui 1781 metų vasario mėnesį,— ir vėlgi kitaip negaliu. Žmogus, įsikinkęs į valstybės reikalus, turėtų jiems atsidėti visiškai, o aš nenorėčiau atsisakyti ir daug ko kito. Paskutines pereitos savaitės dienas praleidau tarnaudamas tuštybei. Maskaradais ir blizgiomis išmonėmis dažnai dangstome savus ir svetimus vargus. Aš į tuos dalykus žiūriu kaip menininkas, tai dar ištveriu. Kaip Tu puoši dieviškąsias šventes, taip aš puošiu kvailybės paradus."

Pabėgimas yra vienintelis išsigelbėjimas iš to sūkurio, kuris atėmė iš jo dešimt ilgų subrendusio vyro metų. Per tą laiką jis nė vienam dalykui neatsidėjo visiškai, nei „valstybės reikalams", kaip pats sako, nei kokiai moteriai, nei poezijai; jis apskritai abejoja, ar jis rašytojas, ir tik vieną kartą jodamas pajunta, kad kumelė iš po jo slysta ir išskečia sparnus kaip Pegasas. Leidėjai ir rašantys draugai nieko nebelaukia iš jo kaip poeto; dar tik perspausdinėja ankstesnius kūrinius, vieną kitą eilėraštį; vienas visiškai prastas Švabijos žurnalas išspausdino kelias scenas iš „Ifigenijos". Kaip šio veikalo atsiradimas neturi pavyzdžio, taip negirdėtas po tokio debiuto ir toks tuščias dešimtmetis, kurio poetas negali pateisinti nei liga, nei skurdu, nei kitokiais likimo smūgiais. Jis tai darė laisva valia. Jis tai žino ir bėga.

PABĖGIMAS

Savotiškai privilegijuota Getės padėtis Veimare leido jam ne vieną kartą pabėgti. Kartais jis keliaudavo su hercogu, tai irgi būdavo lyg ir abiejų pabėgimas. 1777 metais, kai Karlas Augustas medžioja šernus, Getė rašo dienoraštу: „Planuoju slaptą kelionę". Kelionę į Hercą pačiame viduržiemy jis vadina „tamsia išvyka" arba klydinėjimu. Jis vėl kitaip persirengia, pasivadina Veberiu, sakosi esąs dailininkas ir džiaugiasi, kad gali važinėti inkognito. „Su moterimis dar visai neturėjau jokių reikalų", tvirtina laiške poniai fon Štein. Džiaugiasi galįs keliauti paprastai, džiaugiasi paprastais žmonėmis, su kuriais tenka susitikti. Toj vadinamojoj „žemesnėj klasėj" galima rasti visas dorybes: ištikimybę, pasitenkinimą mažu, kantrybę, ištvermę. Jo mefistofeliška prigimtis irgi turi kuo pasimėgauti: „Niekas manęs taip nedžiugina, kaip nedorėliai, kuriems leidžiu daryti, ką jie nori, ir ramiai vaidinti savo vaidmenį." Jis jaučiasi kaip pirmojoj jaunystėj, nuo kurios iš tikrųjų praėjo dar taip nedaug laiko. Šiltą dieną, dulkiant lietui, užrašo pirmuosius žodžius vieno savo gražiausių eilėraščių „Vanago skrydžiu". Lanko kasyklas ir geležies liejyklas, kad galėtų papasakoti ką nors naudingo. „Apžiūrėjau visą kalną iki pat gelmių"— paskui į aukščiausią viršūnę, į Brokeną. Tai sportinis žygis ir malonumas; vos-ne-vos prikalbina girininką leistis su juo į kalnus per gruodžio sniegą.

Kitais metais iškeliauja su Karlu Augustu į Berlyną, vienintelį didelį miestą, kur jam teko būti, išskyrus Romą, Neapolį, Veneciją. Tai politinė misija. Gresia naujas paveldėjimo karas dėl Bavarijos, ir Fridrichas Didysis rengiasi intervencijai. Getė jaučiasi visiškai netinkamas karinėms ir diplomatinėms machinacijoms; iš užrašų matyti, kad jis nebuvo sutvertas platesnio

miesto valstybinei veiklai. Veimaro ministras tik mato, „kaip didžiūnai žaidžia su žmonėmis, o dievai su didžiūnais", arba: „Juo didesnis pasaulis, tuo koktesnis farsas, ir prisiekiu, kvailų komedijų nešvankybės ir išsidarinėjimai nėra tokie grasūs, kaip didžiųjų, vidutiniųjų ir mažųjų tarpusavio santykiai." Jis žiūri į tai kaip į keistenybių skrynią mugėj. Karaliaus jam neteko matyti, bet susitiko su jo broliu Heinrichu, tylios frondos prieš Fridrichą vadu, ir už stalo su generolais, kurie visi maištingai nusiteikę ir nepatenkinti, kad didysis ir baisusis senis vis dar nemiršta. „Esu visai netoli senio Frico,— rašo jis Merkui apie savo išvyką į Potsdamą ir Sansusi,— čia pamačiau jo aplinką, jo auksą, sidabrą, marmurą, beždžiones, papūgas, sudriskusias užuolaidas ir girdėjau, kaip apie tą didįjį žmogų laido liežuvius jo paties pašlemėkai." Apskritai kompanijoj jis pabrėžtinai tyli, todėl laikomas išpuikėliu ir nemandagiu. Jau vien miesto didumas, jo „prabanga", iš teisybės gan kukli, jį slegia, ir jis daugiau ten nė karto nebesilankė, nors vėliau buvo nuolatos kviečiamas; jis niekados nebuvo ir Vienoj, jau nekalbant apie Paryžių ar Londoną. Jį gąsdina žmonių maišalynė, nuolatinis įtempimas, „perteklius", kurį jis čia mato palyginti su Veimaru, prūsiška tvarka, „tūkstančiai žmonių, pasiruošusių atiduoti už ją galvas". Po keturių dienų jis grįžta ir nutaria kariškai sustiprinti savo vidų, kurį, per daug pasitikėdamas, laikė atvirą, pastatyti „širdies citadelę". Ir šis pabėgimas būdingas. Citadelė jam tampa simboliu. Jau dabar, dar neturėdamas trisdešimties metų, jis ruošiasi vienatvei ir aiškiai rašo apie tai savo mylimajai.

Norėdamas pabėgti nuo augančių sunkumų Veimare ir ištraukti hercogą iš visokeriopų komplikacijų, 1779 metais leidžiasi su Karlu Augustu į „genijų kelionę" Šveicarijon, kuri, be to, dar turi gelbėti krašto finansus. Karlas Augustas šįkart keliauja inkognito. Užsuka į Frankfurtą, kur Getė užsakė nakvynę pas motiną, trumpai nurodydamas, kaip ir kokius paruošti kambarius: hercogas miegos mažajam kambarėly, jis mėgsta švarų šiaudinį čiužinį su linine paklode ir lengvu apklotu. „Man irgi tokį pat čiužinį, kaip hercogui, mano senajame bute viršuj." Nereikia didelių vaišių, „geriausia bus Jūsų skanūs miestietiški patiekalai", rytą vaisių, jei galima. Išvažiuodamas Getė gavo tikrojo slaptojo tarėjo titulą. „Man atrodo stebuklas, kad aš, tartum sapne, trisdešimtais gyvenimo metais įkopiau į aukš-

čiausią garbės viršūnę, kokią tik gali Vokietijoj pasiekti miestelėnas. Žmogus nueina toliausiai tada, kai nežino, kur veda kelias, pasakė vienas didis šios žemės viršūnių užkariautojas."

Jo motina džiūgaudama rašo senajai hercogienei apie tą apsilankymą: kaip stebėjosi kaimynai, „kaip nėrėsi iš kailio mūsų didžiai kilmingosios panelės Gensger, kaip stengėsi sužavėti ir kaip joms tas nepavyko". Getė pasinaudoja šia kelione ir rekapituliuodamas aplanko senas mylimąsias: tylią ir ramią Friderikę Zezenheime ir Lili Šeneman Strasburge, dabar ponią fon Tiurkheim, „tą gerąją būtybę", kuri žaidžia su septynių savaičių lėlyte. Jį užlieja tyras draugiškumo jausmas, į savo santykius su šiais žmonėmis jis dabar žiūri „nedrumsčiamas ribotos aistros". Prieš jį dunkso kalnai.

Laimingai užbaigę Berne derybas dėl paskolos, jie leidžiasi į didelę, anuomet sunkią išvyką į kalnus. Kopia į Berno aukštikalnius, per ledynus, o čia neapsieina be konfliktų su Karlu Augustu, kuris vis užsimano „lašinius taukine užkulti" ir suka į beprasmiškus šunkelius; Getei ateina mintis pabėgti ir iš šios kelionės, kuri, beje, taip pat yra bėgimas. Būdamas favoritu jis niekada nesijautė vien tik tarnu, kaip paprastai būna tarnaujant valdovui. Tai tik gastrolės, kurias bet kada galima nutraukti. Jis piešia ir visą laiką domisi menu. Vos tik pamato kito nupieštą peizažą, jį pagauna nerimas, „kojų pirštai batuose pradeda trūkčioti, lyg norėdami įsikabinti į žemę, o rankų pirštai mėšlungiškai juda"; jis būtinai nori paimti viską juslėmis: „Stengiuos akimis pagauti, kiaurai permatyti." O kartu gerai supranta, kad jis tik braižo ir teplioja. „Kas gi yra tas keistas veržimasis nuo meno prie gamtos, nuo gamtos atgal prie meno? Jeigu tai menininko požymis, tai kodėl man trūksta pastovumo?" Pas kažkokį kolekcionierių jis pamato „Danają", kuri jam irgi sukelia nerimą. Ką gi jis iš teisybės žino apie žmogaus kūną? Jis priverčia vieną jauną bičiulį maudytis ežere, gėrisi jo gražiu sudėjimu ir apgyvendina miškus ir pievas Adonio išvaizdos būtybėmis; Ženevoje liepia sąvadautojai atvesti jauną merginą ir pirmą kartą gyvenime prisižiūri į nuogą moterį. „Ką mes matome moteryje? — sušunka jis,— kokios moterys mums patinka? Ir kaip mes supainiojame visas sąvokas? Mažas batukas gražiai išrodo, ir mes šaukiame: kokia graži kojytė! Suveržtas korsetas elegantiškas, ir mes giriame gražų liemenį."

Čia jau juntamas Getė iš „Romos elegijų", taipogi šio suvaidinto paveikslo finalinėj scenoj. Mergina baigė demonstruoti gerai išstudijuotas pozas, atsigula ant lovos, tartum sapnuodama ištiesia į mylimąjį rankas ir sako: „Eikš, drauguži, nes iš tikrųjų užmigsiu!"

Dabar jis griežtai kritikuoja šį kraštą, žiūri į jį valstybės vyro ir realisto akimis, nebe romantiko kaip pirmojoj savo kelionėj į Šveicariją, kada kiekvienas kalnų gyventojas jam atrodė kaip Ruso gamtos žmogus. Miesteliai dabar jam juodi, nešvarūs, jis mato daug sergančių Bazedovo liga ir idiotų. Piktais žodžiais kalba apie mažas respublikas, kurių vyriausybės dažniausiai sustabarėjusios ir autokratiškos; kalbama apie legendarinį Telį, išvaduotoją, bet „dabar iš engėjo dvėselienos saulutės šilumoj išriedėjo visas spiečius mažų tironų". Šveicarai vis tebeseka seną pasaką ir tupi už savo mūrų, pasinėrę miesčioniškume, arba aukštai ant uolų, pusę metų įstrigę snieguose kaip kokie švilpikai.

Puiki jam atrodo tik gamta; stipriais štrichais jis piešia ledynus, Monblano masyvą, apledijusias perėjas, prideda ir topografiškai tikslią apžvalgą. Per Furką jie keliauja į Gothardą. Anuomet tai dar rizikingas žygis viduržiemy, nors po visus kraštus besitrankantys anglai jau buvo atradę Šveicariją ir net pastatę vieną kitą trobelę. Paprastai keliaujama su tarnais, vadovais, dažniausiai ant žirgų. Ciuriche jie sustoja pas Lavaterį, ir hercogas pamato pavyzdingą patriarchališkos šeimos paveikslą. Sielų ganytojas ima į nagą Karlą Augustą, ir Getė per anksti džiūgauja pedagogine savo kelionės sėkme; Lavateris jam dar kartą atrodo lyg žmonijos žiedas. Matydamas jo jaukius namus, Getė medituoja: „Kokios moralinės mirties atmosferoje mes gyvename, ir kodėl išdžiūsta ir užšąla žmogaus širdis, kuri iš prigimties juk nėra nei sausa, nei šalta". Jis jau bijo „nepasitenkinimo, atkarumo, nedėkingumo, aplaidumo ir pretenzingumo siroko", kurio gūsis pasitiks jį Veimare.

Grįždami jie aplanko Pietų Vokietijos valdovų dvarus. Štutgarte hercogas Karlas Eugenijus pristato jiems savo Karlo mokyklos mokinius. Ištįsęs, liesas mokinys Šileris gauna premiją, ir už tai jam leidžiama pabučiuoti savo valdovo skverną. Įpusėjęs ministro karjerą, Getė dvare jaučiasi labai svetimas. Jis rašo apie mažųjų rezidencijų skurdą, nuobodulį, net valgis

ir gėrimai prasti, žmonės svetimšalių prisibijo, kunigaikščiai apsupti dažniausiai „pusgalvių ir niekšų".

Kelionė truko keturis mėnesius, ketverius metus dar truks neramus gyvenimas Veimare. Hercogas, viltingai sutiktas kaip „pasikeitęs į gera", labai greit ir vėl pasidaro koks buvęs — mažas pernelyg mažo krašto tironas su labai žmogiškais bruožais, atviras, draugiškas; tokiam Knebeliui, kuriam nėra tinkamos vietos dvare, parašo visai nevaldovišką šiltą laišką, kai šis ketina išvažiuoti. Tai irgi svarbu kaip fonas nuolatiniam Getės troškimui išsiveržti iš šio ankšto pasaulėlio; labai nedaugelis gerai jaučiasi senajame Veimare. Kas tik gali, ieško vietos kitur; lieka tik tie, kurie nebeturi kur dėtis. Pats Karlas Augustas be paliovos dairosi pulko, kuriam galėtų komanduoti, ir tik laukia, kada mirs tas grėsmingas didysis Fridrichas. Bet kol tai įvyks, turi tenkintis medžiokle, žirgais ir meilės nuotykiais, dažniausiai labai žemose sferose. Getė lengviau atsikvepia, kai užsimezga aukštesnio lygio romanas su tokia grafiene Vertern, vėlesnio valstybės veikėjo barono fon Štein seserim. net ir ši labai išdidi, imperijos masto šeima nesipiktina, kad viena jos narių yra smulkaus kunigaikštuko meilužė.

Getė be galo žavisi šia dama. Jis pirmą kartą mato pasaulio aukštuomenės moterį — Šarlota tokia nėra — tokią savim pasitikinčią, taip mokančią laikytis. Jam tai atrodo tarsi muzika, ji tartum groja žmonėmis kaip fortepijonu. „Kaip kiekviename mene yra genijų, taip ji yra genijus gyvenimo mene,— liaupsina jis grafienę.— Ji pažįsta didesnę pusę aristokratiškos, turtingos, gražios, protingos Europos arba pati, arba per kitus..."— žodžiu, pasaulio aukštuomenė. Šarlota šiuos žodžius tikriausiai skaitė su nerimu ir pavydu, tai parašyta laiške jai. Ji aristokratė, bet provincialė. Ji gali sutaurinti Getės manieras ir šiek tiek jo širdį, bet ji nieko nežino apie pasaulio aukštuomenę. Getės žavėjimasis irgi šiek tiek provinciališkas; jis išaukština grafienę savo „Vilhelme Meistery"— ateity aristokratai jo romanuose vaidins dominuojantį vaidmenį. Bet jų „pasaulio" nėra nė viename jo veikalų. Jie veikia Getės pasaulyje. Ir kai jis iš tikrųjų pamato tą pasaulio aukštuomenę Bohemijos kurortuose, tai garbina ją tik gracingais ir nužemintais eilių posmais. Bajorai jo romanuose yra aristokratiški ponai ir ponios, kurie gyvena atsidavę savo polinkiams, estetiniams ar kitokiems, toli nuo visų nepatogių buitinių klausimų; vyrai, tiesa, bėga į kažkokią ne-

aiškią karo tarnybą, kai namie jau negali ilgiau tverti. Apie darbščią kaimo bajoriją, kuri turėjo iš peties plušėti, norėdama aprūpinti savo gausias šeimas, Getės kūriniuose maža ką randame, apie beturtę bajoriją, kokia vyravo Veimare, visai nieko.

Vienoje savo greitų metamorfozių „Verterio" autorius, anksčiau šaipęsis iš „didžiai kilmingų žąselių", pasidarė garbintoju luominės santvarkos, apie kurios skurdą, lankydamasis kituose dvaruose, kalbėjo tik su kandžia ironija. Dabar jis pats nobilituojamas: Karlas Augustas, kaip smulkus kunigaikštis, negalėjo pakelti jo į aukštesnį luomą, tad įteikė pareiškimą imperatoriui Vienoje, ir 1782 metų balandžio 10 dieną poetas gauna bajorystės diplomą. Reikėjo sutvarkyti šį rango klausimą dvare, juk Getė siuntinėjamas su įvairiomis misijomis į kitus dvarus, be to, negalima šio dabar nebepakeičiamo žmogaus nuolatos sodinti prie „prastojo maršalo stalo". Tai ne poeto pagerbimas, nors pareiškime kalbama ir apie jo dvasinę reikšmę. Getė atsainiai priima šią žinią — kaip ir visa, ką jam kada nešė likimas. Bet būdinga, kad herbu pasirenka aušrinę žvaigždę.

Slaptasis tarėjas fon Getė tuoj pat, pagal planą, ima važinėti po kaimyninius dvarus. Valdo griežčiau. Reikalauja tikslesnės ataskaitos ir iš hercogo asmeninio iždo valdytojo; šalies ir dvaro biudžetai vis painiojasi: „Vadinasi, šį ketvirtį Jūs, kaip sutarta, nieko neimsit. Balandžio pradžioj galėsite gauti visam balandžio mėnesiui. Bet paskui norėčiau, kad gegužės pinigų užtektų ligi to mėnesio pabaigos." Jis net grasina atsistatydinsiąs. „Būkite malonus, mielas tarėjau, laikytis šio nurodymo, nes aš turiu arba iki šv. Jono suvesti galus su galais, arba atsistatydinti!" Jis taipogi perspėja hercogą nesileisti į užsienio politikos avantiūras. Kunigaikščių sąjunga, kur Getė laikinai eina Karlo Augusto slaptojo sekretoriaus pareigas, jam kelia abejonių, juoba kad ji vis labiau linksta į Prūsijos pusę. Jis priešinasi žaidimui kareiviais ir perpus sumažina Veimaro „armiją". Kaip šeimyninis patarėjas jis vis labiau palaiko hercogienę Luizą ir apgaubia ją savo asmeniniu Luizos kultu. Kai pagaliau po ilgų metų gimsta įpėdinis, kuris užtikrina dinastijos išlikimą šalyje, Getės tarpininko vaidmuo pasiekia kulminaciją ir tuo pat metu baigiasi. Jis vis labiau traukiasi atgal, šalinasi nuo medžioklių, kurioms Karlas Augustas dabar ieško kitų bičiulių, nuo dvaro, tarnybos reikalų, kurie jį vis labiau slegia. Sąmoningai ir nesąmoningai ruošdamasis savo didžiajam pabėgimui, jis nuo

visko tolsta, net nuo savo mėgiamojo namo sode. Jis išsinuomoja namus prie Frauenplano, gan didelius, kurie vėliau taps garsiaisiais Getės namais. Pasisamdo tarnų — virėją, du ar tris liokajus, be to, dar yra Filipas Zeidelis, dabar iškilęs į sekretorius. Kartą per savaitę rengia oficialias arbatėles, „kuo pigiausiai", kaip pats rašo, atlikdamas savo visuomenines pareigas. Jis tvarko savo popierius ir duoda juos susegti knygrišiui, vėliau tai taps jo įpročiu; net ir Getės laiškai, kurių jis nesudegino, visados paruošti spaudai. Knebeliui jis rašo, kad jau Frankfurte nė nemanęs sieti teisininko praktikos su savo dvasiniu gyvenimu; „taip ir dabar atskirai gyvuoja slaptasis tarėjas ir mano kitas aš, be kurio slaptasis tarėjas puikiai apsieina. Tik pačia savo planų, ketinimų ir sumanymų esme lieku sau paslaptingai ištikimas ir iš naujo sieju savo visuomeninį, politinį, moralinį ir poetinį gyvenimą į vieną slaptą mazgą". Kaip poetinį balansą rašo hercogui ilgą eilėraštį, kuris prasideda lengvais ir maloniais prisiminimais apie stovyklos laužą Ilmenau miške ir darosi vis labiau pamokantis iki pat šių eilučių:

Kas nori vadovaut kitiems,
Tas turi daugel pats atsižadėti.

Senus draugus šaltai atstumia; Merkas, kaip pats karčiai rašo, sutinkamas kaip prašytojas; su Lavateriu nutraukia santykius atžariai, į galą brutaliai. Kai sielų ganytojas atsiunčia jam vieną savo kūrinį su egzaltuota dedikacija („Kilnusis, Ištikimasis, Brangių Brangiausias!"), Getė sąsiuviny užsirašo: „Ne čia pataikei su savo ditirambais. Nešdinkis, sofiste, nes gausi!" Getė sugeba būti labai negailestingas žmonėms, kurie jo gyvenime baigė savo vaidmenį. Bet gana greitai užmiršta savo nuotaikas. Herderis septynerius metus išgyveno šalia jo, bažnyčios šešėlyje, apkartęs, atstumtas net ir nuo valstybinių reikalų, pavyzdžiui, nuo mokyklos, kuri labai rūpėjo Herderiui ir į kurią Getė nekreipė dėmesio. Dabar abu susitaiko naujoj plotmėj. Getė nebe mokinys, nebe satelitas. Herderis, kaip ir Vilandas, kapituliavo; nors kartėlio niekados visiškai neįveikė. Getei jis reikalingas kaip naujų planų ir tyrinėjimų skatintojas ir bendradarbis. Kadangi nuo šiol jo įprotis bus visus savo darbus apsupti geru štabu padėjėjų, kurie jį konsultuos technikos klausimais, taisys rankraščius — to jis niekados nemėgo — tvarkys

korespondenciją su leidėjais; Getei reikalingas generalinis įgaliotinis, kada jo paties nebus namie.

Taip artėja ir išsiskyrimas su Šarlota fon Štein. Ji skundžiasi nebegalinti su juo susikalbėti, kai jie kartu, jis esąs nepakenčiamas. Tai nėra tik moteriškas opumas. Jos vaidmuo taip pat baigtas. Šarlota gyva tik laiškuose. Jie susirašinėja toliau, vis tikindami vienas kitą amžina meile. Paskui, prieš galutinį išsiskyrimą, kuris įvyko po metų, Getė rašo: „Kadangi man atrodo, jog pasikalbėti žodžiu mes nebesugebėsim, tai atsisveikinu raštu, nenorėdamas likti Tau visiškai svetimas". Tai jau išsiskyrimas, nors toliau rašoma: „išeinu, bet mano širdis lieka čia... Aš Tave neapsakomai myliu ir nenorėčiau nuo Tavęs atsitraukti, norėčiau visur Tave rasti..."

Atsirado nauja mylimoji — gamtos tyrinėjimas, kadangi žmonės, reikalai, net kūryba jam vis neša nusivylimus. Čia, anot Getės, visi atsakymai yra „tyri". Linėjaus sistema, kurią jis uoliai studijuoja, yra tyra ir švari, subtili ir aiški jam pasirodo žmogaus kaulų sistema, kurią jam privačiose pamokose demonstruoja anatomas Loderis Jenoje. Tačiau jo nepatenkina didžioji mokslo minties eiga, kur viskas tik renkama ir klasifikuojama, išleidžiant iš akių, jo nuomone, visumos ryšius. Herderis, kuris dar Getę jaunuolį taip stipriai paveikė ir kuris dabar rašo savo „Mintis apie žmonijos istorijos filosofiją", vėl pasidaro jam artimas savo idėjomis apie organišką, natūralų vystymąsi viso, kas egzistuoja. Herderiui rūpi įrodyti, kad žmonija kyla į humaniškumą kaip galutinį tikslą, Getei — akmenų, augalų, gyvulių karalijos išsivystymas iki žmogaus; kas bus iš tos žmonių padermės, kuri jam visada atrodo problematiška, Getei neįdomu. Jis netiki, kad ji galėtų toliau organiškai vystytis. Gamtos reiškiniai jam detaliai ir aiškiai stovi prieš akis, jis įžvelgia juose seniai nujaustus pavidalus. Per kalnakasybą jis priėjo prie geologijos. Jis rašo himnišką straipsnį „Granitas" kaip paruošiamąją studiją geologiniam „Visatos romanui", išaukština granitą, pavadindamas jį praakmeniu ir visų uolienų tėvu. Priešdėlis *pra* dabar jam bus lemiamas: jis nori prisikasti prie daiktų pradžių pradžios. Getė apsupa granitą karališka šlove ir su apmaudu sako, kad klaidingais aiškinimais jis kurį laiką buvęs „pažemintas". Jo pažiūra į gamtos reiškinius visados perdėm asmeniška, poetiška, antropomorfiška. Taip vėliau jis išaukštins purpurą, pavadindamas jį „karališkąja spalva", ka-

dangi tokios spalvos apsiaustus vilkėjo graikų karaliai; augalus, kurių negalima aiškiai priskirti nei prie vienos rūšies, jis vadina „neturinčiais charakterio". „Šias rūšis aš kartais esu drįsęs pavadinti pasileidėlėmis ir net rožei taikiau šį epitetą, tačiau tai, be abejo, nesumažins jos žavesio..."

Jis duoda gamtos reiškiniams vardus, kadangi jie atsako jam į jo klausimus. Kiek senstelėjęs, kalba su jais ir, pamatęs vieną retesnį akmenį pakelėj, sako: „Ak, čia tu!" Gamtą, kurią jaunystėj įsivaizdavo kaip jauną merginą, ant kurios krūtinės gera ilsėtis, visados mato kaip gyvą žmogų ir mėgina ją atvaizduoti. Jis naujai kuria gamtą sau ir baisiai mėgsta modelius, lenteles, žemėlapius, dėžutes, ir visa tai nenuilsdamas dirba savo rankomis. Sugauti pojūčiais jam esminis elementas. Jau dabar, dar tik nujausdamas, jis stato visatą, kur viskas susiję, susipynę, viskas auga organiškai, be jokių šuolių. Šuolių, prievartos jis nepakenčia; todėl netrukus pradės įnirtingai kovoti su vulkanistais. Viskas jam turi vykti švelniai, atsargiai, sklandžiai, be triukšmo ir stumdymosi. Jis domisi augalų sėklomis. Jam padeda vienas jaunas mokslininkas iš Jenos, žolių rinkėjai, Veimaro vaistininkas, kuris turi nedidelį vaistingųjų augalų daržiuką. Getei visados būtinas gyvas kontaktas su žmonėmis. Jis skaito ir Linėjų, bet jam malonesni žmonės, kurie žodžiu pasako, ką žino. Ir vos tik žengęs kelis žingsnius naujoj srity, jis tuojau turi papasakot apie tai kitiems. Iš Ruso „Botanikos" jis su pasitenkinimu užsirašo, kad poetas savo tyrinėjimus dėstė apsišvietusioms moterims, kad diletantas tiek daug nuveikė mokslo naudai. Jis irgi pradeda dėstyti. Ponia fon Štein nurašinėja jo botanikos tyrimus. Damų ratelis klausosi, kai jis kalba apie savo botanikos studijas ir piešia lentoje eskizus.

Jis klausėsi Loderio anatomijos paskaitų ir netrukus jau pats skaito paskaitas piešimo mokykloj apie žmogaus kaulų sandarą, kaip apie svarbiausią pagrindą, norint teisingai meniškai atvaizduoti kūną. Jis neapsakomai trokšta mokyti, o mokydamas kitus, visada mokosi ir pats. Jis pradeda tyrinėti, lyginti, kritikuoti. Susijaudinęs praneša Herderiui apie didelį atradimą: „Aš atradau — ne auksą, ne sidabrą, bet tai, kas mane be galo, be krašto nudžiugino — *os intermaxillare* žmoguje! Mes su Loderiu lyginom žmogaus ir gyvulio kaukoles, aš aptikau pėdsaką, ir štai jis! Tik, būk geras, niekam nesakyk, tai reikia laikyti paslapty. Ir Tau tai turi būti didelis džiaugsmas, nes čia

tartum paskutinė grandis, vedanti prie žmogaus; nieko netrūksta, jis yra! Bet kaip! Ryšium su Tavo visuma aš irgi pagalvojau: kaip tai bus puiku!" Tarpinį žandikaulį, *os intermaxillare,* pagal vyraujančią nuomonę galėjo turėti tik gyvuliai, ne žmonės; į tai buvo žiūrima kaip į esminį skirtumą tarp gyvulio ir žmogaus. Žmogaus atskyrimas nuo gyvulių pasaulio buvo ne tiek gamtos mokslų, kiek teologijos postulatas, juk ir Darvinui dar teko su tuo kovoti. Teologinių skrupulų Getė neturėjo, be to, kartais sugebėdavo labai tiksliai stebėti. Jis norėjo surasti nenutrūkstamą ryšį ir jį rado. Tai buvo jo pirmas atradimas, ir jis teisėtai didžiavosi savo įžvalgumu, mat, šis kaulas žmoguje nėra aiškiai atsiskyręs narelis; kaip ir gyvulių, jis yra suaugęs su viršutiniu žandikauliu, ir tik plonos siūlelės rodo jo kontūrus. Dabar Getė stačia galva puola eksperimentuoti ir lyginti. Iš Kaselio išsirašo dramblio kaukolę ir paslepia tolimiausiame kambary: „Kad kas nepagalvotų, jog išsikrausčiau iš proto. Šeimininkė mano, kad ten porcelianas, toj didžiulėj dėžėj". Jis piešia, rašo apie savo radinį straipsnį, viską paslapčiom, bijo, kad kas neužbėgtų jam už akių. Profesorius Loderis išverčia tą straipsnį į lotynų kalbą. Vieną nuorašą Getė siunčia į Olandiją garsiam anatomui Kamperiui, kuris laikomas didžiausiu šios srities autoritetu; jo širdgėlai, Kamperis pagiria tik „įdomius stebėjimus", bet atmeta pagrindinę mintį ir peikia pridėtus piešinius; Kamperis pats buvo garsus anatomijos pavyzdžių piešėjas. Taip pat ir keli kiti mokslininkai, į kuriuos Getė kreipėsi, priima jį šaltai. Tik Loderis juo tiki ir po kelerių metų, 1788, savo anatomijos vadovėly paskelbia lentelę, iliustruojančią tarpinį žandikaulį ir Getės atradimą. Getės straipsnis pasirodė tik 1820 metais jo paties leidžiamame žurnale „Apie gamtos mokslą". Tuo metu jo pažiūra jau buvo laikoma teisinga. Deja, tuo tarpu paaiškėjo, kad prancūzas anatomas Vik d'Azyras jau 1780 pirmasis tai atrado ir 1784 paskelbė. Taigi prioritetas, be abejo, priklauso Vik d'Azyrui. Getė beveik tuo pačiu metu ir visai nepriklausomai nuo Paryžiaus mokslininko, apie kurį nieko nežinojo, iš savo stebėjimų padarė tas pačias išvadas.

Bet prioriteto klausimai mokslo srityje, kurie dažnai sukeldavo piktus ginčus, Getei buvo daug svarbesni, negu pirmieji „Geco" ar „Verterio" leidimai, į kuriuos jis žiūrėjo abejingai ir nė nesistengė jų išsaugoti. Tik čia, šioj naujai atrastoj srityje, jis buvo pavydus ir ambicingas iki kraštutinumo, aklai

įsitikinęs savo teisumu, ir vėliau tiesiog žūtbūtinai kovojo prieš Niutono spektrą. Pavėluotai skelbdamas tezę apie tarpinį žandikaulį, jis taip pat nemini savo pirmtako prancūzo, nors tada jau buvo apie jį girdėjęs. Būti pirmuoju, Kolumbu — kaip jis sako — tai jo ambicija ir jo nelaimė. Dar daug kartų jam teks susidurti su prieštaravimais, daug kartų jo idėjos bus atmestos, kaip atmetė jas tie keli mokslininkai, į kuriuos jis kreipėsi su savo radiniu, kurį meiliai pavadino „kauleliu". Jis ima neapkęsti gildijų, cechų, mokslingų „juodaskvernių"; tai neapykanta, kuri išliks iki pat senatvės. Ši neapykanta suprantama, nes tai reakcija į buvusį entuziazmą. „Aš taip džiaugiuos, kad viskas manyje verčiasi", rašo jis poniai fon Štein apie „kaulelį", džiūgauja ir laiškuose Herderiui, kaip retai kada. Jei vėliau savo prisiminimuose nedėkingai sako, kad per visą gyvenimą kažin ar bent keturias savaites buvo tikrai laimingas, tai, matyt, nepriskaičiavo džiaugsmo dėl savo atradimų ir tyrinėjimų. Čia jis tik „amžinai ritino akmenį, kurį vis iš naujo reikėjo kelti".

Apmaudas dėl to, kad jo puikus radinys buvo taip šaltai sutiktas, dar labiau apkartino jo gyvenimą Veimare. Hercogas laukia nesulaukdamas karo tarnybos. Getė sako, kad tas noras kariauti graužia jį „kaip niežai". Valdyti pasidarė nuobodu, mylimoji nebesukalbama, su draugais jis „suvedė sąskaitas". Per pastaruosius trejus metus iki 1786 metų jis beveik nerašė eilėraščių, išskyrus dainas apie „Minjoną", kur jaučiamas Italijos ilgesys: „Ar žinai tą šalį" arba „Tik tas, kas ilgesį pažįsta..." Ruošiama nauja jo raštų laida, šįkart autorizuota. Bet prie perspausdintų senųjų kūrinių jis ne ką turi pridėti, tik fragmentus ar kelis Veimaro dvarui skirtus niekelius. „Mizelės" jo nebedžiugina, ir šio žodžio beveik nebegirdėti! Jis gyvena vienišas savo puikiuose namuose su penkiais tarnais. Svarbiausia: jaučia, kad auga nauja žalčio oda po senąja.

Slapta, kaip darė atradęs savo kaulelį, jis ruošiasi pabėgimui. Niekas neturi apie tai žinoti, ypač Šarlota. Jis dar palydi ją į Karlsbadą, kur ji gydosi. Po jos išvykimo jis dar jai rašo: „Tu turėtum visados būti su manim; mums būtų gera." Karlui Augustui jis įteikia raštą lyg ir prašydamas neribotų atostogų: dabar jis Veimare esąs nebereikalingas ir norįs dingti apylinkėse, kur jo niekas nepažįsta. Nė žodžiu neužsimena apie Italiją. Tik ištikimasis Zeidelis žino jo adresą, bet ir tai pseudo-

nimas, kurio niekam nevalia sakyti: Žanas Filipas Meleris Romoje, dailininkas. 1786 metų rugsėjo 3 dienos rytą, teisingiau trečią valandą nakties, kad niekas nepajustų išvykimo, Getė sėda į pašto karietą, pasiėmęs tik medžioklinį krepšį ir sakvojažą, ir dingsta iš Veimaro.

ITALIJA

Italijoj praleisti metai, remiantis tuo aprašymu, kurį Getė davė jau būdamas labai senas, paprastai vadinami jo „Kelione į Italiją". Bet tai greičiau dveji metai gyvenimo Italijoj, daugiausia Romoj. Tai ne atostogų ar pramoginė kelionė, ir šalies įžymybių apžiūrėjimas užima joje palyginti nedaug vietos. Nors Getė ir buvo pasiėmęs savo meto Bedekerį, „Folkmaną", anglų ir prancūzų kelionių vadovų kompiliaciją, bet naudojosi juo retai ir dažniausiai tik jam prieštaraudamas. Jis mažai ką lankė, nevaikščiojo į jokias *conversazione*[1], kur svetimšaliai visados buvo mielai laukiami svečiai, mažai tematė Italijos saloninio gyvenimo, kuris anuomet buvo visų atvykėlių pagrindinis tikslas; tik Neapoly šiek tiek jame dalyvavo. Didesnę laiko dalį praleido — visai taip, kaip buvo numatęs pagal savo pseudonimą — gyvendamas papraščiausiame bute, dailininkas tarp dailininkų. Piešė, dar kartą svajojo tapti dailininku ir šalia to ruošė pilną savo „Raštų" laidą. O iš tikrųjų jis ten gyveno, mylėjo, daug vaikščiojo po apylinkes, džiaugėsi saule ir gamtos vaizdais. Italijoj jis jautėsi namie, pirmą ir paskutinį kartą savo gyvenime; šiaip visados kalba apie save kaip apie „tremtinį". Grįžęs į Veimarą, dar labiau pasijuto tremtyje, „įstumtas į neviltį", amžinai praradęs namus, svečioj šaly.

Po teisybei, Getė iš viso niekur negalėjo jaustis kaip namie. Jis ir Romoj nebūtų galėjęs gyventi visą laiką. Bandymas pakartoti Italijoj patirtus įspūdžius baigėsi nevykusiu apsilankymu Venecijoj, o trečią kartą važiuodamas, įstrigo Šveicarijoj ir su palengvėjimu grįžo į Veimarą, kur ramiai ėmė perdirbinėti meno mylėtojo Mejerio Italijoj sukauptus neįkainojamus užra-

[1] Pobūvis *(it.)*.

šus... Net ir Italija, didžiausia jo gyvenimo meilė, negali jo pavergti visam laikui.

Lieka tik „apsišvietimo turinys", kuris užima jo darbuose vis daugiau vietos. Šį turinį jis vis labiau kelia į pirmąjį planą savo raštuose, ir gal pačiame kelionės aprašyme jo būtų daugiau, jei senatvėj Getė nebūtų įpratęs su bendradarbių štabo ir žirklių pagalba nerūpestingai durstyti savo kūrinius iš senų popierių. Jis tiesiog karpė savo senus laiškus į juosteles — per tai, be abejo, žuvo daug brangių dalykų — ir visumą redagavo taip paviršutiniškai, kad visur matyti siūlės. Daug kas buvo išleista, ir vien kelionės „praforma", kurią mes galime tik rekonstruoti ir kurią baigtoje knygoje primena ne viena puiki vieta, leidžia susidaryti jo stipriausio pergyvenimo vaizdą.

Kai 1816 metais išėjo knyga, nusivylė ir vokiečiai dailininkai Romoje, karšti Getės gerbėjai. Jie daug dėl jos ginčijosi savo tavernose prie Ispanijos aikštės. Argi tai Italija, kurią jie pažinojo? Ką didysis maestras pasakė apie meną? Ničnieko apie Džiotą, vos žodelį apie Florenciją, tiek mažai apie Rafaelį. Siksto koplyčioje jis net buvo užsnūdęs, kaip pats nesidrovi prisipažinti. Tik antiką vis dar liaupsina karščiausiais žodžiais, bet jiems antika jau nebėra vienintelis išganingas idealas. Jo teorija apie antikos menininkus kaip amžinąjį pavyzdį jiems atrodo šalta ir pasenus; jie žavisi pamaldžiaisiais viduramžiais. Jo „egoizmas", kai akys nukreiptos tik į individą, išrinktąją asmenybę, iš esmės Getės individą, jiems nemalonus; jie siekia bendravimo, nuoširdžios sielų brolijos. Jie romantikai, jis atstovauja klasikai, ir jie žino, kokia nepalanki jo nuomonė apie romantiką, kurią jis vadina „liga".

Getės meno ir dvasinio gyvenimo istorija susideda iš nesusipratimų. Vėliau šį kelionės aprašymą daugelis naudojo kaip vadovėlį „su Gete Italijoj". Tačiau tas aprašymas nelabai tinka tam, kas nėra getiškos prigimties. Prie 1816 metų dailininkų apgailestavimų prisidėjo daugelis kitų, kilusių iš pasikeitusios vėlesnių laikų perspektyvos. Galėtume sudaryti ištisą katalogą tų dalykų, kurių Getė nematė, pavyzdžiui, viso baroko, nė žodelio apie Berninį, kurį įsidėmėjo net toks sausas žmogus, kaip jo tėvas, savo *Viaggio*[1], viso ankstyvojo meno, ar tai būtų Džiotas, ar Venecijos ir Monrealio mozaikos. Tai

[1] Kelionė *(it.)*.

būtų tuščias darbas — po penkiasdešimt metų ir mūsų požiūris į meną bus pasenęs. Politinė Italijos padėtis jam buvo ne galvoj, apie tai jis nė užsiminti neužsimena. Net ir jo paties kūriniai iš pradžių jam nelabai rūpi, tik draugų spiriamas pasiėmė į kelionę savo fragmentus. Jis nori tapyti, sotinti akis naujais paveikslais, atsikvėpti. Tai vienas didžiausių „atsikvėpimo" etapų jo gyvenime.

Jo suspausta krūtinė atsipalaiduoja, šioj kelionėj ryškiai pasikeičia visa jo povyza: jis pasidaro platesnis, storesnis, į galą beveik didingas. Anuo metu daryti jo portretai ir biustai rodo gražų Apoloną su vešliomis garbanomis arba dailininką su plačia rembrantiška skrybėle, didelėmis akimis žvelgiantį į Kampanės laukus. Pagal savo anticipacijos teoriją jis mato tai, apie ką visados svajojo, viskas jam susitikimas su senais pažįstamais. „Savo pasaulio susikūrimui aš kai ką laimėjau, bet nieko neradau visai naujo ar netikėto", rašo jis jau apie kopimą į kalnus. Nejudantys akmenys po jo kojomis pradeda krutėti. Jis tartum jaučia jų pulsą, kalnai „daro orą", kuria įtampą, bet tai tik įtampa jo krūtinėj. Vienos uolos viršūnė jam atrodo kaip moteris su kuodeliu rankoj, verpianti debesį. Pirmieji saulės spinduliai slėnyje iš Bolcano į Tridentą: „Čia vėl imi tikėti dievą". Oras švelnus, po saulės laidos čirškia žiogai: „Čia vėl jauti, kad pasaulis — tavo namai, kad tu čia ne įkaitas ar tremtinys. Man taip gera, lyg būčiau čia gimęs ir augęs ir dabar grįžęs iš Grenlandijos, iš banginių medžioklės." Viskas jam čia malonu, net primityvūs viešbučiai ir dulkini keliai.

Getė be atvangos piešia ir parsiveža namo kone tūkstantį škicų. Prie Austrijos ir Venecijos srities sienos, Malcezine, jo vos nesuėmė, dėl piešimo palaikę šnipu, kaip kadaise Hogartą[1], piešiantį Kale tvirtovės vartus. Respublika ne be pagrindo bijo imperatoriaus Juozapo aneksijos planų. O jo kanceliarijai Getė įtartinas dėl kitų priežasčių. Slapti imperatoriaus pasiuntinio Vatikane pranešimai lydi poeto kelionę: Getės pseudonimas neilgai jį tesaugo; pasiuntinybės sekretorius net pagrobia Getės motinos laišką sūnui, kuriame, tiesa, nieko daugiau nėra, kaip tik džiūgavimas, kad pagaliau išsipildė jo didžiausia svajonė pamatyti Italiją. Slaptuose pranešimuose irgi tiek terašoma, kad „budria akim stebimas jo elgesys ir visi slapti ketini-

[1] Hogartas Viljamas (1697—1764) — anglų dailininkas.

mai". Vienos dvarui ministras Getė, kuris dalyvavo slaptuose pasitarimuose dėl Vokiečių kunigaikščių sąjungos, nėra dailininkas Meleris; jis, ko gero, konspiruoja prieš imperatorių ir imperiją.

Getė nieko nežino apie šį valdovo reformatoriaus šnipinėjimą, ir Šventoji Romos imperija, iš kurios jis ką tik pabėgo, jam buvus nebuvus. Jis ieško senosios Romos. Veronoj pamato pirmąjį antikos liudininką — amfiteatrą, kurį jo vaizduotė tuojau pripildo žiūrovų. Jis visados skuba kurti mažąjį pasaulį, suteikti jam gyvybės ir judėjimo. Taip jis tą didelį ir tuščią pastatą pripildo žmonių: „Daugiagalvis, įvairiamintis, nepastovus, šen ir ten klaidžiojantis žvėris, sujungtas į vieną taurų kūną... vieną būtybę, valdomą vienos dvasios." Taip jis įsivaizduoja idealią publiką.

Paveikslus apžiūrinėja labiau iš pareigos, kad galėtų apie juos papasakoti, ir prisipažįsta, kad „apie meną, apie dailininko amatą menkai tenusimanau". Išreiškia pagarbą Veronezei, giria lengvą Tintoreto teptuką arba sako: „Ieva vis dėlto yra gražiausia moterėlė šiame paveiksle ir vis dar nuo seno truputį gašli". Jo samprotavimai apie meną todėl tokie nereikšmingi — anais laikais būta visai kitokių vertinimų, pavyzdžiui, jo amžininko Heinzės[1],— kad, žiūrėdamas į paveikslus, jis nieko negali kūrybiškai pridėti nuo savęs, todėl ir tenkinasi bendriausiais posakiais, kuriais išreiškia tokiems lobiams pagarbą arba jų teikiamą naudą. Tačiau antikos paminklai jam žavūs ir reikšmingi, kadangi kone visados mato tik jų griuvėsius, netobula forma. Čia irgi galima pritaikyti jo žodžius apie „Ifigeniją": „Netobulumas yra produktyvus." Iš griuvėsių susidaryti paveikslą, iš tuščio amfiteatro — žmonių vaizdą, iš sarkofago fragmentų — dieviškųjų graikų figūras — toks jo matymo būdas, regėtojo, poeto būdas. Menotyra ir archeologija jis irgi domisi, bet tik antroj vietoj. Čia jis laikosi žinomų autoritetų, kaip didžiai gerbiamo Vinkelmano[2], arba dairosi pagalbininko su tvirtomis žiniomis ir duomenimis, kurį netrukus ir ras: tai neįkainojamas Mejeris.

---

[1] Heinzė Vilhelmas (1746—1803) — vokiečių „Audros ir veržimosi" srovės rašytojas.

[2] Vinkelmanas Johanas (1717—1768) — mokslinės archeologijos ir meno istorijos pradininkas.

Vičencoje jis susiduria su dar vienu autoritetu — su Paladiju[1]. Paladijas dabar tampa jo vadovu, kokiu buvo nuo šešioliktojo šimtmečio pabaigos ištisoms architektų ir statybos mėgėjų kartoms. Keturios Paladijo knygos tai keturios architektūros evangelijos Getei. Jose jis nemato renesanso ar ankstyvojo baroko, tai sąvokos, kurių nei jis, nei niekas kitas anuomet nežinojo. Getei Paladijas tai tiesa, tai kažkas dieviška, ir į jo sugebėjimą išspręsti sunkią sienų su kolonomis sujungimo problemą Getė žiūri kaip į „didelio poeto jėgą, kuris iš tiesos ir melo sukuria kažką trečia, ir žavi mus šia skolinta būtimi".

Jaučiasi baisiai laimingas, kai Venecijoj gauna nusipirkti liuksusines Paladijo knygas, išleistas britų konsulo Smito. „Reikia pripažinti, kad anglai nuo seno mokėjo įvertinti tai, kas gera, ir kad grandioziniu būdu sugeba tai platinti". Susijaudinęs stovi Getė prie kapo šio nuostabaus konsulo, kuris, anot jo, iš tikrųjų nusipelnė paminklo. Jis nieko nežino apie šio žmogaus gyvenimą, kuris panašus į sukčių romaną, pasakojantį apie įtartinas pinigines operacijas, sąvadavimą, be to, apie plataus masto prekybą meno kūriniais, kuri jau labai naujoviškai siejama su meno istorija.

O apskritai Getė Venecijoj nerimsta, jį traukia Roma, Roma. Šv. Morkaus bažnyčios mozaikos jam nieko nesako, jos iš tų laikų, kur jo šaknys nebesiekia. Vienoj antikinių dalykų kolekcijoj pamato šventyklos karkaso fragmentą ir, užmiršęs, kuo žavėjosi Strasburgo laikais, sušunka: „Tai visai kas kita, negu mūsų styrantys, postamentėliais vienas ant kito sukrauti gotiškų puošmenų šventieji, visai kas kita, negu mūsų pypkinės kolonos, smailos durelės ir dantytos gėlių formos; jais, ačiū dievui, atsikračiau visiems laikams!"

Lido nerijoj Getė renka sėklas ir vėžius atsiskyrėlius ir džiaugiasi naujai įgytomis gamtos mokslo žiniomis. „Koks nuostabus, puikus dalykas yra gyvas padaras! Kokia darni būsena, koks jis tikras, koks gyvybingas!" Paskui skuba toliau. Venecija, kurią taip dažnai gyrė jam tėvas, tik patvirtina susidarytą vaizdą; jis mato ją nebe pirmą kartą.

Greit perlekia per Bolonę, lydimas samdyto tarno, Florencijai skiria tris valandas ir pagaliau iš šiaurinės pusės įvažiuoja

[1] Paladijas Andreas (1508—1580) — italų architektas, siekęs atnaujinti antikinę Romos architektūrą.

į Romą, paskutinėmis dienomis taip nekantraudamas, kad naktį beveik nebenusivelka drabužių ir vos prašvitus liepia kinkyti arklius.

Jis nemato Kampanės, nykios ir apleistos kaip jokia kita Italijos provincija, nieko nežino apie plėšikus, apie kuriuos tik ir kalba visi anų laikų keliautojai, popiežiaus vyriausybės įsakymu nužudyti plėšikai guldomi pakelėse, ir jų pusiau sutrūniję kūnai labai krinta į akis, bet ne per daug baugina galingas gaujas. Getė jų nemato, regi tik iš tolo šv. Petro bažnyčios kupolą, nušviestą lapkričio saulės. Tai senų laikų kelias, kuriuo važiuojant Roma pamažu ir didingai kyla prieš akis tamsiame apylinkių fone. *Ponte Mollo* — pirmasis miesto ribos ženklas, toli laukuose, su įspūdingomis senosios Romos arkomis. Tibras geltonas, nereguliuotas, kur-ne-kur tįso pilkšvos seklumos. *Via Flaminia,* neapstatyta, apleista gatvė, garbinga tik savo klasikiniu pavadinimu. Pagaliau *Porta del Popolo,* tartum kokia tvirtovė, ir pro šiuos vartus Getė atvažiuoja į *Piazza,* kurią nuo jaunumės pažįsta iš tėvo graviūrų. Viskas taip, kaip jo svajota: kairėj ir dešinėj dvi vienodos bažnyčios su kupolais, ovalinė aikštė, per vidurį Korsas, vedantis tiesiai į Kapitolijų. Jis apsistoja kukliame senutėliame „Del Orso" viešbuty, kur prieš du šimtus metų gyveno ir Montenis[1]. Jį aplanko vokietis dailininkas Tišbeinas, kuriam Getė per vieną pažįstamą kunigaikštį buvo išrūpinęs ilgametę stipendiją. Getė stovi prie židinio, apsivilkęs žaliu kelioniniu švarku, tuo metu Romoje vėsoka. Negrabus ir nedrąsus dailininkas žvelgia į jį klausiamai. „Aš Getė",— sako atvykėlis ir paduoda jam ranką. Klausia, kur galėtų rasti paprastą, pigų butą, nes viešbuty gyventi nenori. Tišbeinas pasiūlo kambarį tuose namuose, kur gyvena pats su keliais kitais dailininkais vokiečiais, tiesa, bijodamas, ar slaptajam tarėjui ta pastogė nebus per prasta. Šeimininkai — senas samdomas vežėjas ir jo pati, pora, primenanti Filemoną ir Baukę.[2] Sūnus, padienis tarnas, esąs apsukrus vyrukas. Getė su viskuo sutinka. Atsikrausto į beveik tuščią kambarį, kurio vidury stovi žemas gultas, pasistato lagaminą į kertę. Namai stovi prie Korso, netoli Rondaninių rūmų. „Vokiečiai dailininkai prie Rondaninių"— taip vietiniai gyventojai vadina šią mažytę

[1] M o n t e n i s M i š e l i s (1533—1592) — prancūzų rašytojas humanistas ir filosofas.
[2] Laiminga graikų mitologijos pora.

kolonija. Getei prasideda ramus studentiškas gyvenimas. Klebonas, kuris registruoja rajono gyventojus, užrašo: *„Filippo Miller tedesco, pittore*[1], 32", šalia kitų, kurių pavardes sugeba užrašyti tik apytikriai: Tisben, *pittore,* 28; Bir — (tai Buris), 24; Zicci (vietoj Šiucas), 28; visi protestantai ir visi jauni žmonės. Getei taip gera, kaip niekad gyvenime. Senukai rūpinasi gyventojais kaip savo vaikais. Valgis paprastas: svogūnų sriuba, *polenta*[2]. „Koks malonus man tas itališkos smuklės gyvenimas, žino tik tas, kas pats jį gyveno", rašo Getė. Kai jis rytą atidaro savo kambario langą, jo žvilgsnis krinta ant Pinčijo pinijų viršūnių. Trumpas pasivaikščiojimas gatve žemyn atveda jį prie Kapitolijaus. Per kelias valandas viską aplaksto: „Viskas taip, kaip aš galvojau, ir viskas nauja."

Tik dabar pabėgėlis duoda žinią į Veimarą. Ten visi mano, kad jis kur nors Bohemijos miškuos. Šarlota suprato, kad jos auklėjamasis darbas baigtas, ir visi laiškai, kuriuos Getė jai ir toliau rašo, nebegali jos įtikinti, nors rašo jis taip pat meiliai, kaip anksčiau, ir mėgina įtraukti ją į savo naują didelį pergyvenimą, lyg nieko nebūtų įvykę. Tolima mylimoji dabar jam tik imančioji ir kartu jo kelionės įspūdžių skaitytoja. Jis rašo ir hercogui, ir Herderiui. Savo užrašus jis jau dalina į skyrius, nori ir piešiniais atkurti savo kelionę, išleisti iliustruotą knygą. To nepadarė. Jauni dailininkai, su kuriais bendrauja, turi jam padėti. Nusiunčia kelis skyrius Vilandui, kuris įdeda juos į „Merkurijų".

Amžinasis miestas jam atrodo milžiniškas, beveik neturi vilties jį visą aprėpti. Getė dejuoja, kad neatvažiavo čia anksčiau, kad neturi išmanančio vadovo. Tačiau jis visados randa tai, ko ieško, taip ir dabar susitinka jį jau pat pirmomis dienomis. Getė skuba į Kvirinalą, kur tuomet rezidavo popiežius, mato jį celebruojant mišias ir nusivilia, jame sukrunta „protestantiškoji pirmapradė nuodėmė", apie kurią anksčiau nieko nenorėjo girdėti; viskas jam atrodo pasaulietiška ir paviršutiniška. Visai kas kita paveikslų salės! Čia susirinkę vokiečiai dailininkai diskutuoja prie paveikslų. Getė įsimaišo tarp jų, klausia pavardės vieno meistro, kurio paveikslu gėrisi, tačiau niekas nežino ir negali jam atsakyti. Prie jo prieina mažas kuklus žmogelis, šveicaras, pavarde Mejeris, apskrito veido, siaurų akių ir tvirtų bruo-

---

[1] Vokietis, dailininkas *(it.)*.
[2] Patiekalas iš kukurūzų miltų.

žų, iš išvaizdos greičiau amatininkas, negu dailininkas. Jis už tikrintai ir sąžiningai paaiškina; tai Pordenonė, vienas geriausių šio meistro darbų. Getė sužavėtas. Tai vadovas pagal jo skonį. Didžių minčių, plačios fantazijos jam nereikia. Jam reikia patikimos informacijos. Mejeris bus jo „gyvas leksikonas", taip vėliau ir vadinamas, visados pasiruošęs atsakyti, uolus, pristatantis visokią medžiagą. Jis bus visą gyvenimą Getės patikėtinis meno klausimais, ilgus metus jo įnamis Veimare. Iki pat poeto mirties Mejeris liks vienu iš artimiausių jo bičiulių. Jis mirė tais pačiais metais, kaip ir Getė, vos po kelių mėnesių nuo poeto mirties, tartum gyvenimas jam būtų nebetekęs prasmės.

Antikos klausimais Getė remiasi Vinkelmano knyga arba klauso jo pasekėjo, tarėjo Reifenšteino, labai apsukraus žmogaus, kuris, kaip ir daugumas gidų, po truputį prekiauja meno kūriniais, parūpina užsakymų jauniems dailininkams ir pats piešia pastele diletantiškus paveikslus arba „antikine maniera" eksperimentuoja degintais vaško dažais; Getė, kuris nieko nepraleidžia neišmėginęs, irgi prisidėjo prie šio žaidimo. O šiaip jis skundžiasi, „kaip sunku išgvaldyti iš griuvėsių senovę". Skundžiasi ir naujesniaisiais, tai yra, renesanso ir baroko architektais, kurie viską „suniokoję", kas dar buvo likę. Apskritai jis dažnai skundžiasi savo laiškuose, taipogi ir daugybe gaišinančių pramogų net šiame, kone vienuoliškai uždarame gyvenime. Daug ką jam, matyt, diktuoja nerami sąžinė, nenoras pasirodyti likusiems namie pernelyg privilegijuotu.

Bet vyrauja džiūgavimas. Jis laisvas nuo visų pareigų, sveikas, neturi piniginių rūpesčių, jo alga eina toliau, kaip jam maloniai užtikrina Karlas Augustas. Jis mato išsvajotą Romą, gali piešti, domėtis gamtos mokslu, gali kurti, mokytis, džiaugtis gyvenimu be vadovo ir vadovėlio. Vaikštinėja po miestą. Roma anuomet dar maža ir apžvelgiama, nors didingi griuvėsiai ir kyšo iš po sąvartų. Roma nebėra „pasaulio sostinė" ar didelė galybė, nors čia ir yra popiežiaus rezidencija. Skeptikai net pačiame šventajame mieste kalba, kad vargu ar „visa tai" ilgai tęsis. Visagalis jėzuitų ordinas jau panaikintas ankstesniojo popiežiaus; dabar valdantis popiežius Pijus VI net turėjo nužemintai važiuoti į Vieną — negirdėtas daiktas Vatikano kronikose — ir maldauti imperatorių, kad sušvelnintų savo reformas; dar blogiau: jis nieko nepešė. Bažnytinė valstybė pasidarė vi-

siškai bejėgė. Kadaise tokia griežta cenzūra vos begyvuoja. Kadaise katalikui bajorui Monteniui Romoje buvo atimta prancūziška maldaknygė dėl galimų „gališkų nukrypimų", Vinkelmanui įvažiuojant — jo Volteras; Getė be jokių trukdymų praeina pro popiežiaus policiją.

Valstybė neturtinga, Roma neturtinga, joje 160 000 gyventojų, ir ji gerokai atsilikus nuo kitų Italijos miestų. Imperatorių laikų sienos juosia plotą, kurio tik trečdalis gyvenamas; visa kita sodai su daugybe griūvančių vilų, ant antikos griuvėsių ganosi bandos, gyventojai yra pusiau valstiečiai kaip ir Veimare, daržininkai, smulkūs amatininkai. Jie gyvena mažose lūšnose ir dėlioja savo prekes gatvėje. Didikų rūmai sudaro salas ir atskirus kvartalus, aplinkinės vietos gauna pavadinimus pagal jų pavardes. Getė gyvena „prie Rondaninių". Vatikanas yra atskiras miestas kitapus upės, ten irgi skruzdėlynas lūšnų, prisispaudusių prie didžiųjų prabangių krikščionybės pastatų. Mažos savarankiškos sritys yra užsienio pasiuntinybės, su savo jurisdikcija ir prieglobsčio suteikimo teise. Pinčijas yra ispaniškas. Tokie pat kontrastai vyrauja ir dvasininkijoj: keli neapsakomai turtingi kardinolai ar jų giminės,— popiežiaus brolėnas ką tik pasistatė vieną iš nedaugelio naujų namų, rūmus prie *Piazza Navona,*— ir būriai vargo pelių — apdriskusių vienuolių ar kunigų, kurie siūlo svetimšaliams įvairias paslaugas. Liaudis nežabota, neįbauginama nei sunkiausių bausmių, nei kartuvių, kurios barkšo prie Angelo tilto. Getė užsimena apie daugelį žmogžudysčių, dėl kurių čia niekas per daug nesijaudina. Užpuolimai laikomi drąsa, „žudikas pasislepia bažnyčioj, ir viskas gerai".

Nežabotas ir pramogų troškimas. Koks skurdus gyvenimas, toks turtingas švenčių kalendorius. Iki išnaktų per Korsą traukia būriai žmonių — plepėdami, dainuodami, su mandolinomis ir gitaromis. Kasdieninis gyvenimas vyksta gatvėje, čia žmonės perka, parduoda, kalbasi apie meną. Gatvėj žaidžia pusnuogiai vaikai, motinos žindo mažylius, čia obliuojama, kalama, kepama, skrudinama. Ant lentų ir suolų išdėliotos prekės, parduotuvių beveik nėra. Aikštėse keliaujantys rapsodai seka pasakas, dainuoja, deklamuoja balades grubia, tiesmukiška kalba. Romos kalba sodri ir savo grubumu stebina iš šiaurės atvykusį svetimšalį, kiek jis gali ją suprasti. Pagrindinė visų pokalbių ir giesmių tema yra meilė. Įsimylėjėliai stovi vakarais visų aky-

se ir dainuoja arba garbina mylimąją, žvelgdami į jos langą. Visas miestas tai didelė turgavietė, ir meilė viena iš jos svarbiausių prekių. Čia dalyvauja visi, ne vien kekšės. Tos dažniausiai labai skursta ir spiečiasi apie Ispanijos aikštę, kur daug svetimšalių; jei popiežiaus policininkų pagautos neatsiperka geru kyšiu, joms gresia jodinimas ant medinio asilo — liaudies pramoga, lydima negailestingo vaikų ir jaunų moterų juoko.

Elegantiškuose *conversazioni* koks nors abatas ar jaunas bajoraitis imasi tarpininko vaidmens ir įveda svetimšalį į vienos ar kitos damos saloną, kaip aprašo jau ir Getės tėvas savo *Viaggio*. Bažnyčiose — jų yra rimtų ir „galantiškų", kaip, pvz., šv. Karlo prie Korso — sąvadavimu verčiasi elgetos. Galima kreiptis į namiškius, į samdomą liokajų ar tiesiog sekti paskui gražuolę. Vokiečiai dailininkai pasakoja, kad vienas jų sekęs gražią miestietę ligi pat jos durų. Ji maloniai padėkojus už dėmesį, bet šiandien esą negalima, vyras namie, *venite domani*, „ateikit rytoj"!

Savo kelionės aprašyme Getė nekalba apie meilę, net keliais abejingais sakiniais prasitaria veimariečiams, kad vien mokėsi ir stiprino savo „solidumą". Tik knygos pabaigoj — žinodamas savo publiką — prideda mažą novelistinį epizodą su gražia milaniete, kuris baigiasi labai garbingai: ji susižadėjus, ir jis pasitraukia. Vėliau sužinota jos vardas pavardė ir kaip ji atrodė. Ji vadinosi Madalena Ridži ir ištekėjo už įžymaus graverio. Jos portretas rodo stambų, lombardišką veidą su atsikišusiu smakru ir didoka nosimi. Apie tikrąją Getės mylimąją, kurią jis eilėse išgarsino, pavadinęs senu romėnišku vardu Faustina, žinių nėra, tik labai neaiškūs spėliojimai. Jų galėjo būti ir dvi — pagal Getės įprotį, tapusį beveik gyvenimo principu.

Tai, ką jis Romoj patyrė su Faustina, nėra tik galantiškas nuotykis ar epizodas. Tik čia, sulaukęs keturiasdešimties metų, Getė visiškai atsipalaiduoja erotiškai, tik dabar iki galo atsiduoda meilei. Ta daugybė jo „mizelių" Veimare — greičiausiai tik nekaltos šėlionės, visad uoliai komentuojamos smalsios dvaro draugijos — mylimosios, tikrąja to žodžio prasme jis neturėjo. Ta daugybė „kaimo mergelių"— tai tik trumpi susitikimai, einant pro šalį ir jodinėjant. Neapsakomai smalsūs Veimaro gandonešiai daugybėje savo intymių laiškų negalėjo apie tai pasakyti nieko reikšmingesnio. Sodo namely, kur jo miegamasis su šiaudiniu čiužiniu ir pušiniu gultu buvo ne didesnis už

vienuolyno celę, jis irgi vargu ar galėjo priiminėti kokią mylimąją, kad ir pačią nereikliausią. O miesto bute jį nuolatos sekė viso miestelio akys. Gali pasirodyti keista, kad tas didysis erotikas tik subrendusio vyro metuose patyrė meilę, kokią žinojo antikinis pasaulis. Bet taip yra, ir jis pats tai pasako kuo aiškiausiai.

Faustina tai gyva antika. Jis kitaip mato, kitaip, juslingiau, jaučia, marmuras po jo pirštais apsitraukia oda ir atgyja. Reikšminga jau ir tai, kad jis, iki šiol matęs tik gipsines atliejas ar skurdžias graviūras, pirmą kartą Romos galerijoje išvysta antikos originalus. Tai kas, kad daugumas jų, kaip dabar žinome, romėniškos graikų originalų kopijos arba kad tos skulptūros, kurios jam atrodė didžiausi senovės meno stebuklai, šiandien kitaip vertinamos. Jis gėrisi, atranda ir susikuria idealą visam gyvenimui. Jis rado tiesą, grožį, savąją tiesą. Jo kambaryje pilna atliejų, deivė iš Liudoviko rūmų jam ypač krito į širdį. Tišbeinas nupiešė tą kambarį: matome didžiules gipsines galvas, po jomis ant žemės apskritas lagaminas, ant lentynos krūva kažin ar skaitytų knygų, plika siena prikabinėta piešinių, mažulytis stalelis, seniausios antikinės formos aliejinė lemputė, ir vidury kambario plati žema lova su antru pagalviu Faustinai. Getė lengvai stuksena jai ranka ant nugaros hegzametrą, kaip prisipažįsta eilėse. Jis rašo antikine eilėdara ir dar nėra visiškai tikras dėl tos naujos formos. Visiškai tikras ir ramus jis jaučiasi tik mylėdamas šią jauną moterį.

Jo gyvenime atsiranda visai naujas elementas: pasitenkinimas. Ir tą jausmą jis vargu ar buvo kada patyręs, ypač santykiuose su moterimis. Romietė nieko daugiau iš jo nesitiki ir nereikalauja, tik įprastinių dovanėlių: suknelės, pasivažinėjimo karieta, grandinėlės. Net aukštosios visuomenės damos tikisi iš savo gerbėjo konkretaus dėmesio: kažkokia markizė su nepasitikėjimu apžiūri įteiktą jai puokštę rožių ir tik tada patenkinta nusišypso, kai po lapeliais suranda deimantinius auskarus. Getė džiaugiasi, kad jam nereikia taupyti, mergina — kad jis ne šykštuolis kaip jos tėvynainiai, motina patenkinta dosniu svečiu; visi žino, kad visa tai neilgam, bet visiems gera, visi su tuo sutinka. Getė čia niekados nesijaučia supančiotas — to jis bijo visą gyvenimą — niekas jo neseka, nekeikia, nekritikuoja jo elgesio. Jis gyvena Romoje taip, kaip čia gyvenama, *Filippo Miller, pittore*. Ugnis, kurią mylimoji rytą užkuria ži-

diny, šildo jį labiau už bet kokią meilės ugnį iki šiol. Meilė jam visados buvo nerimas, krūpčiojimas, sielvartas ir atsižadėjimas arba pabėgimas. Čia jis gali ramiai įkvėpti ir iškvėpti. Nesvarbu, kas buvo toji Faustina — Getės gyvenime ir kūryboj ji suvaidino tokį pat didelį vaidmenį, kaip ir tos, daug kartų minėtos ir perdaug stropiai aprašinėtos moterys. Ji nepriklauso nei „aukštajai", nei „žemajai" meilei, ir jai netaikytinas joks moralinis mastas, kuris nei tai Romai, nei tam Getei neegzistuoja. Jei „Romos elegijose" Getė parenka jai antikinį drabužį, tai čia tik lengvas apdangalas apsiginti nuo priekaištų, kurių nereikėjo ilgai laukti. „Tikrasis nuogas amūras", anot jo, „žino tik vyrą ir moterį".

Ne visas laikas skiriamas meilei, būna ir protingų pokalbių — su mylimąja apie paprastus daiktus, apie jos jaunystę, apie vyrų pinkles; su draugais dailininkais apie meną. Atsiranda naujas padėjėjas, kuris konsultuoja Getę eilėdaros klausimais: Karlas Filipas Moricas. Tai jaunas filologas ir poetas iš Berlyno, pagarsėjęs autobiografiniu romanu „Antonas Reizeris", kur aprašinėja savo sunkią ir nelaimingą jaunystę; Getei jis atrodo kaip jaunesnysis brolis; „tik nuskriaustas ir pažemintas likimo, kuris mane apdovanojo ir išaukštino". Moricas pabėgo į Italiją nuo nelaimingos meilės. Getė tariasi su juo, perrašinėdamas eiliuotą „Ifigenijos" variantą, laimė, per daug nesigilina į jo teorijas; jie diskutuoja estetikos klausimais. Moricas ir čia turi savo idėjas. Getė meiliai jomis domisi, mat, anuo metu jo širdis apskritai viskam atvira, jis nori tik mokytis, klausyti, žiūrėti. Piešdamas net taikosi prie savo jaunų draugų dailininkų stiliaus, atsisako įgimtų polinkių, nors piešia ir raiškius, plataus mosto škicus, kur pasireiškia jo paties braižas. Kai Moricas, krisdamas nuo arklio, susilaužo ranką, Getė slaugo jį kaip brolis, ištisas savaites sėdi ligonio kambarėly.

Jis taip susigyvena su jaunaisiais dailininkais mažojoj kolonijoj prie Rondaninių, kad kiti pradeda pavydėti. Vokiečiai dailininkai — Romoje jų yra apie dvidešimt — beveik visi bėdžiai. Jie gyvena iš skurdžių kokio didelio pono stipendijų, užsidirba pragyvenimui kopijuodami, piešdami turistų portretus, kaip ilgus metus darė ir Engras[1]. Bet ir jie dar susiskaldę į grupeles. Vienas jų, Fridrichas Miuleris, audrininkas, žinomas ir kaip

[1] Engras Žanas Ogiustas (1780—1867) — prancūzų dailininkas.

„Fausto" fragmento autorius, labai niekinamai atsiliepia apie Getės „leibgvardiją": „Kai pamatydavau stambų Getę žygiuojant tarp tų nugeibusių badmirių, man vis atrodydavo, kad matau Achilą tarp Skyro moterų." Iš tikrųjų Buris atrodė kaip jauna mergelė apvaliais skruostais, Tišbeinas buvo kažkoks nesavarankiškas ir nuolankus, o Moricas savo buka nosimi ir neramiu žvilgsniu priminė nelaimingąjį Lencą. Getė visados mėgsta turėti šalia savęs mažesnius žmones, linkstančius prie jo. Dailininkai prisiprašo jį paskaityti savo „Ifigeniją". Tai pirmoji ryški Getės nesėkmė. Daugumas jų, kaip Miuleris, laukė kažko stipraus, kokio nors „Geco"— o čia tik ramus sielos peizažas. Jie trokšta ko nors iš vokiečių senovės, o jis — klasikos; jiems antikos nereikia, ji čia pat juos supa. Getė labai jautriai reaguoja į nepalankią kritiką. Prasideda uždarumo epocha. Jis visą dešimtmetį tylėjo Dabar dar vieną dešimtmetį tylės skaitytojai ir klausytojai.

Pirmą kartą Getė išbūna Romoj tris mėnesius, po to važiuoja į Neapolį. Pamato naują miestą, triskart didesnį, margą visuomenės gyvenimą, į kurį dabar ir pats įsijungia. Dabar jis keliauja kaip ponas fon Getė, nebe kaip dailininkas Mileris. Čia jis vietoj baltų marmurinių Romos statulų išvysta spalvas, o Neapolis juk neišpasakytai spalvingas: bažnyčios žėri spalvomis, žmonės pasipuošę šilkų kaspinais ar gėlėmis; karietos ryškiai raudonos, žirgai apkaišyti blizgučiais, moterys dėvi auksu ir sidabru išsiuvinėtas liemenes. Laivai taipogi nudažyti įvairiausiomis spalvomis, o mėsinėse avienos kulšys paauksuotos. Savo apybraižoj, skirtoj Vilando „Merkurijui", Getė energingai gina žmones, kurių čia knibždėte knibžda ir kuriuos visi turistai vadina tinginiais; ne, jie esą darbštūs, be perstojo dirba,— net mažiausi vaikai jau nešioja malkas, vandenį, vaisius. Net *lazzaroni*[1], sako jis, ir tie nesėdi be darbo, ir pagaliau niekas čia nenori dirbti tik duonai, bet dirba ir tam, kad galėtų pasidžiaugti gyvenimu. Slėpdamas ilgesį, jis žiūri į linksmybę, kurios jam likimas nelėmė.

Su dvaru Getė nesuartėja; karalius Ferdinandas dažniausiai medžioklėse, jis fanatiškas anų aistringų medžiotojų laikų Nimrodas[2]. Valdyti palieka savo premjerui, anglų lordui Ektonui;

[1] Elgetos *(it.)*.
[2] Biblinis Babilonijos valdovas — aistringas medžiotojas.

britų pasiuntinys Hamiltonas, kurio namuose lankosi Getė, yra įtakingiausias žmogus miesto visuomenės gyvenime; jis turi ištaigingą vilą prie Pozilipo, kur gausiai priiminėja svečius. Getė atsainiai apžiūrinėja lobius šio didelio kolekcionieriaus, kuris vienas pirmųjų suvokė antikinių vazų meninę vertę ir šimtais jas supirkinėja, net slapta liepia jas kasinėti. Žmonės išpūtę akis žiūri, kaip tas didelis ponas su melsva ordino juostele ir žvaigžde pats savo rankomis kartu su *lazzarone* tempia gatve pilnus krepšius suskilusių molinių indų, kurie dažnai užmiršti stovėjo ant židinio atbrailos ar buvo naudojami buitiniams reikalams. Hamiltonas publikuoja savo radinius storuose, raižiniais išpuoštuose foliantuose. Kyla visa *all'etrusca* ir *alla greca*[1] mada, kurią vėliau atgaivins ampyras; kartu su Gete į Neapolį atvykęs Tišbeinas angažuojamas daryti šių vazų piešinius. Lordas yra žinovas ir kitoj srityj: iš Londono jis atsigabena garsiąją gražuolę Emą Hart, kurią vėliau perleis lordui Nelsonui; savo svečiams mėgsta pristatyti ją antikinėse pozose, kokias galima matyti paveikslėliuose ant jo vazų. Getė aprašo, kaip ji šoko, prisidengus permatomu šydu, su vis kitokia išraiška ir kitokia galvos puošmena, kuri ir buvo svarbiausias jos drabužis. Lordas Hamiltonas pats apšviečia šokėją ir atranda joje visas savo antikines figūras, „net Belvederio Apoloną". Be to, ten muzikuojama, pas Hamiltoną grojo ir jaunas Mocartas. Lordas geras sportininkas, jis dvidešimt du kartus įkopė į Vezuvijų ir parašė išsamių straipsnių apie tai Karališkajai draugijai. Jo paskatintas, ir Getė leidžiasi į tokią išvyką ir nutaria, kad garsusis vulkanas ne toks jau pavojingas.

Getė daug kalba su jaunu juristu Filandžeriu, kuris ruošia reformų planus pagal Monteskje ir Bekariją ir rašo aštuonių tomų veikalą „La scienza della legislazione"[2]. Giria subtilų moralinį šio žmogaus jausmą, į imperatorių Juozapą abu žiūri kaip į „despoto paveikslą", mat, Getė apskritai niekada nemėgo šio valdovo-reformatoriaus ir jo greitų sprendimų. Toks pokalbis nežaboto despotizmo valstybėj yra, beje, savotiška ironija. Čia Getė tikras šviečiamojo amžiaus vaikas, kada geriausių norų kupini rašytojai savo knygomis mėgina keisti pasaulį. Getė supranta, kad tas jaunas žmogus nori gero, bet nemato Neapolio gyvenimo sąlygų, kaip nemato jų ir Vokietijoje.

[1] Pagal etruskus ir graikus *(it.)*.
[2] Įstatymdavystės mokslas *(it.)*.

Getė ką tik gavo patvirtintą žinią, kad mirė Fridrichas Didysis. Karlas Augustas tik to ir laukė, dabar jis galės važiuoti į Prūsiją ir stoti į jo įpėdinio, savo svainio, tarnybą kaip kirasyrų pulko vadas. Getė visą laiką stengėsi jį nuo to atkalbėti; dabar priima šią žinią abejingai. Hercogas bus toks laimingas su savo kirasyrais, kaip Getė su Romos statulomis, ir tuo mažiau beragins savo ministrą grįžti namo. Tegu ta Veimaro valstybėlė valdosi pati, ir iš tikrųjų viskas eina savo vaga ir be slaptojo tarėjo Getės, kuris taip neseniai buvo tiesiog nepakeičiamas. Ką tik atvykęs į Veimarą Šileris gana aštriai, kaip ir būdinga jo natūrai, rašo apie Getę: „Kol jis Italijoj piešia, Foigtai ir Šmitai turi plūktis už jį kaip nešuliniai gyvuliai. Italijoj jis pravalgo 1800 talerių algą, kurią gauna už dykinėjimą, o jie už pusę tiek turi vilkti dvigubą naštą."

Getė dėl to nesuka sau galvos, priešingai, planuoja dar tolesnes keliones. Jį vilioja Sicilija, anuomet dar visai nepažįstama. Tišbeinas pasiliko pas lordą Hamiltoną, vietoj jo Getė angažuoja kitą jauną, labai kuklų ir uolų piešėją, pavarde Knipas. Jam patiko tas jaunas dailininkas, kuris labai rūpestingai smailina savo gražius angliškus pieštukus. Knipas kietu pieštuku piešia dideles, labai švarias vedutas[1], kurios turi savitą griežtą žavesį. Getei pačiam jau truputį atsibodo piešimas; bet jis nori parsivežti topografiškai tikslius dar mažai vaizduotų vietovių peizažus. Jis dar kartą ėmė pamokas pas Ferdinando dvaro dailininką Filipą Hakertą, bet šis Getę įspėjo: jis turįs bent metus pas jį mokytis, tik tada gal ir išeisiąs iš jo dailininkas. Getė abejoja, ar verta bandyti. Bet Hakerto jis neužmiršo, ir vėliau, remdamasis paliktais dailininko užrašais, paskyrė jam nedidelę monografijėlę.

Pestume jie trumpam sustoja, ir Getė pirmąkart pamato tikrą graikišką šventyklą. Ji pasirodo jam visiškai svetima, slegianti, tiesiog baisi: sunkios, bukos kolonos, ankštai suspaustos masės. Jo žvilgsnis buvo pratinamas prie vėlyvojo Romos meno arba Paladijo klasicizmo. Jam iš pradžių reikia prisiversti, ir nuostabu, kaip jis stengiasi nusikratyti grakštesnės architektūros vaizdais ir priimti tas svetimas formas, norėdamas pagirti senovės architektą. Jis visą dieną vaikšto po apylinkes. Anuo metu, norint atrasti ir įsigyti meno kūrinių, reikia gerokai pavaikščioti;

[1] Tikslūs gamtos ir miesto vietovių piešiniai *(it.)*.

žmogus žino, kad to niekados daugiau nebematys, o paveikslėliai, kaip Getė išmintingai sako, negali duoti supratimo apie tokį pastatą. Reikia jį įsiminti visam gyvenimui, ir Getė jį įsiminė, tai kas, kad jo įsivaizduojama klasikinė šventykla nelabai sutapo su antikinėmis formomis; vėlesnės jam buvo labiau prie širdies.

Paskui laivu į Palermą ir ant arklių vienišais keliais skersai salos iki Mesinos; kelionė per Siciliją anuomet dar tikra ekspedicija. Šventykla Grigente priešingai, negu milžiniški statiniai Pestume — „vėl kiek priartėja prie mūsų grožio ir tvarkos masto". Bet dabar jį ima persekioti kita aistra, šmėkla, kuri, jo žodžiais tariant, jau kelios dienos jam vaidenasi. Palermo parke po atviru dangum kubiliukuose stovi augalai, kurie paprastai auginami vazonuose ant palangių. Jam matos, kad lauke jie gražiau išsiskleidžia ir pražysta. Ir jam vėl ateina į galvą „senas užgaidas": gal būtų galima tarp jų atrasti „praaugalą". „Juk turi toks būti! Kaipgi kitaip aš galėčiau atskirti, kad tas ar kitas tvarinys yra augalas, jei jie visi nebūtų sutverti pagal vieną modelį?" Tiesą sakant, po antikos dangumi jis ketino rašyti „Nauzikają", dabar poetinis sumanymas nustumtas į šalį, prieš jį vietoj Alkinojaus sodo atsivėrė „Pasaulio sodas". „Kodėl mes, naujieji žmonės, taip blaškomės, kodėl mus traukia tai, ko negalime nei pasiekti, nei išpildyti?" klausia jis susimąstęs. Jo „Nauzikajos" lieka tik fragmentas, praaugalas ilgus metus bus jo svajonė ir jo kančia.

Čia yra ir daugiau įspūdžių: princo Palagonijo parke poetas mato karikatūriškai iškraipytas skulptūras, kurios šiandieną jau nieko nebegąsdintų, bet Getei jos sukelia tikrą siaubą: karikatūrų jis irgi niekados nemėgo. Jis aplanko didžiojo sukčiaus Kaliostro gimines ir ten suvaidina gerąją apvaizdą. Po keturių dienų kelionės jūra, prie Kaprio patyręs audrą, jis vėl Neapoly; čia atsisveikina su Knipu, kuris uoliai piešė ir dabar įteikė jam gražų aplanką su didelėmis vedutomis, kurių daugelis tikrai puikios. Kuklusis dailininkas pasiliko ten iki pat mirties, šiaip taip vertėsi ir gyveno pusiau užmirštas ir pats visus užmiršdamas; kai po daugelio metų vokiečiai dailininkai aplankė buvusį Getės palydovą, senukas jų paklausė, ką slaptasis tarėjas per tą laiką parašęs.

Getė lieka Romoje dar beveik metus. Dabar gyvena plačiau, maskaradas su Meleriu baigtas, tik jo lova pas senukus ta pati,

gal joje miega su kita Faustina, gal su ta pačia, o gal tik dabar su tikra romiete. Jis netgi priima jam rodomą pagarbą, sutinka būti Arkadiečių draugijos nariu, piešia anatominius škicus ir vieną kartą suruošia nedideles vaišes. Poilsiaudamas pas anglą Dženkinsą Gandolfo pilyje, dar kartą bando savo jėgas kartu su jaunais dailininkais: eina ieškoti gerų motyvų ir net uoliai skaito vakarais Zulcerio „Estetiką", kurią jaunas būdamas piktai išjuokė. Po to galutinai atsižada šios svajonės. Atsižada ir savo meilės milanietei Madalenai Ridži.

Romoje Getė daugiausia bendrauja su „neįkainojama", anot jo, Angelika Kaufman, kuri Londone ir Italijoj laikoma didžiausia epochos dailininke. Kai ji mirė, jos laidotuvės buvo tokios iškilmingos, kokių retai susilaukia menininkas: šimtas visų ordinų dvasininkų, bajorija, dailininkai, priešaky baltai apsirengusios merginos nešė du jos paveikslus. Visas jos gyvenimas — vienas triumfas: vaikystėj jau plačiai žinoma kaip vunderkindas, vėliau Londono visuomenės numylėtinė; čia ją ištiko vienui viena maža nesėkmė, kuri dar labiau visus sujaudino: ji ištekėjo už liokajaus, kuris buvo apsimetęs dideliu ponu, bet, laimė, jis netrukus mirė, ir ji galėjo ištekėti už dailininko Dzukio. Su juo Angelika puikiai gyvena Romoje, vaišingai priiminėja svečius, turi daug užsakymų ir lankytojų iš viso pasaulio. Ji laikoma „dvasinga", vadinama „poete su teptuku", ir dėl viso to jos paveikslai, o vėliau daugybė pagal juos sentimentalia taškelių maniera atliktų raižinių mūsų akims atrodo nepakenčiami. Kaip ir dauguma dvasingų žmonių, ji turi ir visai realių savybių ir kartu su Dzukiu varo plačią meno kūrinių prekybą. Ji tapo Getę ir suteikia jam tokius minkštus bruožus, kad jis atrodo panašus į jos pačios autoportretą. Net ir pats Getė, kuris šiaip negali atsistebėti jos „tikrai dideliu talentu", sako, kad tai esąs gražus jaunuolis, bet nieko daugiau. Ji piešia iliustracijas Getės raštams, kurie greit turi išeiti, ir vedžioja jį po galerijas. Labai abejotina, ar jos buvimas praturtino Getės supratimą apie meną, nors jis ir tiki, kad labai naudinga apžiūrinėti paveikslus su žmonėmis, „kurie išsilavinę teoriškai, praktiškai ir techniškai". Kai Getė žiūri kitų akimis, jis mažas, kai žiūri savo paties akimis, kaip Pestume, tada jis didelis. Tas taikstymasis iš dalies yra ieškojimas patogumų. Jam jau dabar nuolatos reikia padėjėjų, informatorių, adjutantų, ir į tokias pamokas, kokias jam gali duoti Angelika, jis žiūri kaip į malonų palengvinimą. Bet

kartu jis vėl pagal savo būdą nori kitus mokyti ir auklėti. Tišbeinas tam pernelyg užsispyręs, ateina eilė kitiems. Getė ilgai vargsta su jaunu muziku Kaizeriu, bet jam nesiseka, visos pastangos ką nors sukurti drauge su Kaizeriu nueina niekais arba sustoja pusiaukelėj, Kaizeris ir vėliau nieko doro nesukūrė. Getė paveda jam nurašinėti senosios muzikos kūrinius ir vieną kartą klausosi garsiojo popiežiaus orkestro Siksto koplyčioje. Didžiuoju Italijos muzikiniu gyvenimu, ypač opera, kuri jam nuobodi, Getė beveik nesidomi. Tik parsiveža kelis libretus ir juos perdirba, bet tai darbas, kurį kiti geriau sugeba dirbti. Priešingai, negu pirmąkart čia gyvendamas, kada visiems buvo švelnus, dabar jis rūstus ir valdingas su jaunaisiais savo kolegomis: „Aš negailestingas ir nepakantus visiems, kas tik valkiojasi savo kely ar klaidžioja... juokais ir patyčiomis aš tol juos piaunu, kol jie pakeičia savo gyvenimą arba nuo manęs pasitraukia." Daugumas tų jaunų dailininkų buvo geri vaikinai, kurie norėjo truputį ir gyvenimu pasidžiaugti, ir apskritai sunkiai vertėsi. O Getė dabar pasidarė griežtas ir prakilnus ir tuojau ėmė reikalauti, kad ir kiti juo sektų. Jis išvis gyveno kituose regionuose. Nutaria, kad piešimas padėjo jo poetiniam talentui. Jo raštų laida pasipildo: pridedamas „Tasas", „Ifigenija", „Egmontas"; „Faustas", tiesa, jam dar priešinasi, parašyta tik viena scena. Meno srityje savo didžiausiu laimikiu jis laiko Mejerį, sakydamas: „Jis atvėrė man akis detalei, atskirų formų savybėms", Mejeris įvedęs jį į tikrąjį darbą, „aprašęs vienintelę tikrą liniją". Getė kalba tik apie formą, apie liniją, ne apie spalvą. Jo žvilgsnis nukreiptas į plastiką, ir tas požiūris nebesikeis. Su Moricu, kuris savo tingiuose samprotavimuose įsileido į etimologines fantazijas, jis tartum „žaidžia šachmatais", naudodamas proto ir jausmo abėcėlę. Visados mums kelia nuostabą, kaip Getė moka išklysti iš savo kelio, išsiblaškyti — jis ir pats tai nuolatos kartoja,— o paskui vėl iš naujo susitelkti.

Dar kartą jam kyla didelė pagunda: siūloma kelionė į Graikiją. Reikėtų manyti, kad čia buvo puikiausia proga pasigėrėti antikos pasauliu. Bet Getė be jokių svyravimų atsisako. Jis pasitenkina apžiūrėdamas piešinius, kuriuos seras Ričardas Vorslis parsivežė iš Atėnų; juose matyti Fidijo ir jo mokinių skulptūros Akropolyje, ir tai tik labai netobulai perpieštos. Tik jau būdamas visiškai senas, Getė gaus iš Londono vienos žirgo galvos liejinį ir tada, aišku, stebėsis tuo „praarkliu". Kitas kelei-

vis parveža škicų iš Balbeko ir Palmyro. Anuomet žmonės visur kasinėja, ir Romoje, ir Neapoly, ir kaimuose, ir visur kažką atranda. Klasikos banga kas dieną kyla vis aukščiau. Daugėja publikacijų. Prieš kelis dešimtmečius pasirodęs didysis Vinkelmano veikalas jau gerokai pasenęs. Kiekviena diena atneša naujų žinių. Getė laikosi kartą įgyto pagrindo. Jis susikūrė savo tvarką, savotišką ritualą. Jo kanonai nepajudinami. Jis nenori vėl rizikuoti ir juos prarasti.

Dabar jis nori rinkti ir kaupti. Jau vėl tiesiasi gijos, vedančios į Veimarą. Jis perka Amalijai meno kūrinius, apsirūpina aplankais ir raižiniais, galvoja apie savo namus ir apie tai, kaip juos apgyvendins naujaisiais lobiais. Perka gemų atspaudus, „gražiausia, ką turime iš senųjų darbų". Karnavalas, kurį dar kartą pamato, jam jau „baisi rykštė", džiaugiasi, kai tie kvailiai nurimsta, ir aprašo šį įvykį tik protokoliškai smulkiai tiems, kurie likę namie. Šiucas nupiešia iliustracijas, ir ši knygelė su jo raižiniais vėliau išleidžiama mažu tiražu.

Purviname užkampy, už lentinės tvoros, ant žemės guli vienas didžiųjų Egipto obeliskų, kurį imperatoriai kadaise atsitempė į Romą. Netrukus po Getės laikų jis buvo pastatytas ant *Monte Citorio*. Getė prieina prie obelisko, gėrisi puikiu granitu, hieroglifais, kurių nei jis, nei kitas kas anuomet negali suprasti. Giliai sujaudintas jis pamato, kad viršūnėj, kuri nukreipta į saulę, nematomi žmogaus akiai ir negalintys siekti jokio žemiško efekto, taipogi įrėžti šventi ženklai ir paveikslai. Jis liepia juos atlieti ir vežasi namo. Jam tai jo paties piešinių ir paveikslų simbolis.

Poetas iškilmingai atsisveikina su miestu. Išvažiavimą, kaip jis rašo, lydi trys mėnesienos naktys, ir dar kartą viską pranašingai užlieja didelė šviesa. Jis vaikščioja vienas, dar kartą — jaučia, kad paskutinį — apeina visas pažįstamas vietas, Korsą, Kapitolijų. Prie Koliziejaus sustoja. Anuomet jis užtvertas grotomis, viduj savo koplytėlėj gyvena atsiskyrėlis. Getė pasuka atgal. Romos jis daugiau niekados nebematys.

Jis skubiai iškeliauja, trumpam stabteli Florencijoj, Milane, kur apžiūri Leonardo „Paskutinę vakarienę". Nesustoja net Frankfurte, kur jo laukia motina. Nekantriai, kaip anuomet važiavo čionai, taip dabar grįžta atgal į šiaurę.

EROTIKONAS

Savo būsimą vietą dvare Getė jau nustatė laiškuose hercogui iš Romos. Jis rašo kaip valdovas kitam valdovui, ir Karlas Augustas įrodo savo kilnesnę prigimtį su tuo sutikdamas. Jų susirašinėjimas, iki šiol studentiškai draugiškas, net stačiokiškas — grubiausi laiškeliai, kur jie dalinosi savo žemosios meilės patirtimi, dingo — šiais mėnesiais pasiekia aukštį, negirdėtą valdovo santykiuose su kokiu nors poetu. Šiaip hercogas tebėra koks buvęs, netrukus jis ir vėl atsiduos savo beprasmiškai medžioklės aistrai. Getė jo tenai nebelydės. Jis dabar tik „svečias", kaip pats sako. „O kas dar esu, Jūs nuspręsite ir mane panaudosite." Bet, visų pirma,— tai jam paaiškėjo Romoje — jis menininkas. Jis ne dailę turi omeny; šios svajonės jau galutinai atsisakė. Jis nori būti poetas, rašytojas, gamtos tyrinėtojas, žodžiu, nori būti Getė, „universalus žmogus", kuris savo namais pasirinko kuklų Veimarą.

Tačiau tokios vietos niekada nebuvo ir niekada nebus. Karlas Augustas iškilniu, simbolišku gestu parodo, kaip jis ją supranta. Nuo visų „mechaniškų" valdymo reikalų Getė įsakmiai prašosi atleidžiamas. Hercogas nusprendžia, kad ministrų taryboje ir toliau stovės Getei skirtas fotelis — jo paties, hercogo, fotelis. Getė, rodos, niekada jame nesėdėjo; jeigu jis dar kada patarinėjo hercogui, tai tik intymiame pokalby, kaip ir anksčiau. Bet žinojimas, kad turi tokią draugišką paramą, jam buvo svarbi garantija, taipogi, neužmirškim, ir jo materialinės egzistencijos garantija. Alga, nė kiek nesumažinta, mokama ir toliau, ir Getė iki pat senyvo amžiaus didele dalimi iš jos gyveno. Iš savo kaip rašytojo pajamų jis galėjo išlaikyti nebent sodo namelį ar kokį kartą apsimokėti kelionės išlaidas, bet jų nepakako prašmatniam gyvenimo stiliui dideliuose namuose prie Frauenplano.

Dabar jis nori gyventi plačiau, kaupti kolekcijas, turėti padėjėjų, sekretorių, naudotis visais gyvenimo džiaugsmais, kuriuos pajuto Romoj. Jis pasunkėjo, ne tik kūnu, bet ir dvasia, ir tą dvasios tūrį nori dabar meniškai apdoroti. Pasidarė juslingas, ką tuojau pastebi jo senoji draugė Šarlota, ir tai liečia ne vieną, bet visas jusles. Jis kitaip žiūri į viską, negu anksčiau. Jis grįžo svetimas ir stebisi, kad jį sutinka kaip svetimą.

Getė, toks išmintingas visais klausimais, kurie liečia apskritai žmonių padermę ir jų gyvenimą, gali būti be galo naivus, kada tai liečia jį patį. Jis pabėgo iš Veimaro neatsisveikinęs, pasislėpė vienatvėj, pasikeitė, įgavo naują pavidalą ir laukia, kad jį sutiks taip, tarsi nieko neįvyko. Jis prisirinko be galo daug įspūdžių ir patirties: tegu dabar visi susižavėję klauso, ką jis turi papasakoti. Jis leido maloniausias naktis su meiluže Romoje, norėtų apie tai papasakoti Šarlotai ir labai nusivilia, kad ji nenori jo klausytis. Palerme jis matė ar beveik matė „praaugalą"; jis įsitikinęs, kad dabar kiekvienas susidomės botanika ir morfologija ir seks jį šiuo dar nepramintu taku. Jis vienišas, bet trokšta draugijos, neturi draugų, bet nori jų. Jis šaltas, o nori šilumos. Tarp tokių prieštaravimų jis turės gyventi ilgus metus. Gal jis būtų nuo to žuvęs ar pasidaręs tulžingas keistuolis, jei ir vėl, kaip visados savo gyvenime, nebūtų suradęs žmogaus, kokio jam reikėjo.

Parke prie jo prieina jauna mergina, gal teisingiau, jauna moteris — jai dvidešimt treji metai, tokio amžiaus mergina anuomet jau beveik nebeturi vilties ištekėti. Nuolankiai tūpteli ir įteikia slaptajam tarėjui prašymą. Jos broliui labai reikia pagalbos; jo pavardė Vulpijus, jis buvęs studentas, dabar kažkokio barono Niurnberge sekretorius; šis mažai moka ir, be to, nori atleisti, nes rado dar pigesnį pagalbininką. Jaunuolis padeda savo broliams ir seserims, kurie neturi tėvų ir jokio turto. Jis darbštus, yra daug prirašęs knygininkams, kurie taip pat mažai moka, kaip ir tas baronas, yra išleidęs riterių romanų, „Princo Kaloandro nuotykius", „Šviesplaukės istoriją", komedijų, vieną XVIII amžiaus glosarą, dabar rašo keturių tomų veikalą „Epizodai iš galantiškų damų gyvenimo". Jis apsukrus, geras vaikinas, bet nieko negali pasiekti. Jam būtinai reikia protekcijos. Gal kas nors atsirastų jam Veimare?

Mergina žiūri į jį be baimės ir kupina vilties. Ji nei aukšta, nei labai graži. Getė nemėgsta supergražuolių. Ji daili, tamsaus

gymio, lūpos sodrios, smakras ir veidai apvalūs, kakta žema ir pusiau pridengta gražiausių vešlių garbanų, kurios laisvai krenta ir gaubia jos veidą. Visai paprasti ir jos drabužiai. Iš ko gyveni, vaikuti? Ji dirba Bertucho gėlių fabrike. Getė prisimena kartą buvęs tame pastate, tai visai ne fabrikas, tik didelė mansarda Bertucho namuose, o pats Bertuchas, kadaise Karlo Augusto asmeninio iždo sekretorius, dabar išaugęs į apsukrų visų galų verteivą; jie abu su žmona mansardoje įsteigė kažką panašaus į siuvyklą. Ten sėdi apie dvidešimt merginų, iš taftos ir šilko skiaučių karpo ir siuva gėles. Tuo būdu Bertuchas tikisi patenkinti didelę rezidencijos paklausą gėlėms, kurių taip reikia skrybėlėms ir kostiumams papuošti. Bertuchas žiūri tvarkos; Getė iš teisybės jo nemėgsta, nors jis tikrai pats apsukriausias žmogus visoj Veimaro hercogijoj; kartą pavadino jį „baisiai išlepintu kvaiša". Vilandas irgi šaipėsi iš jo ir jo siuvyklos, kur „nekaltos mergelės mikliai dirba ir šaudo akelėmis". Slaptasis tarėjas prižada palankiai peržiūrėti prašymą.

Šiek tiek pasiteiravęs apie šeimą, Getė išsiunčia rekomendacinius laiškus. Tėvas, dvaro archyvaras, sako, miręs nuo girtuokliavimo, sūnus yra daug prirašęs. „Tai, beje, nėra geriausia rekomendacija", rašo Getė viename laiške jaunystės draugui Jakobiui. „Mes išsigąstam savo nuodėmių, pamatę jas kituose." Bet Vulpijus stengėsi sąžiningai mokytis, ir Getė sąžiningai stengiasi jam padėti. Jo seseriai jis liepė ateiti į sodo namelį, ir ji tapo jo meiluže, panašiai kaip Romoj „Faustina", kuri, gal būt, irgi buvo to paties tipo.

Kurį laiką apie naują romaną niekas nežino, ir Getė sukuria gražią elegiją diskrecijai, ištikimai deivei, kuri saugiai vedusi jį per gyvenimą. Jis norėtų patikėti mylimąją tik hegzametrui, kuris aprašytų, „kaip dieną ji mane džiugina, kaip naktį neša laimę". Veimaras tai ne Roma. Žmonės mato merginą sode. Šneka, liežuvauja, piktinasi. Jaunasis Fricas fon Šteinas, kurį motina, Getei išvažiavus, pasiėmė atgal į namus, pirmasis praneša apie šią naują viešnią sodo namely. Šarlota, jau seniai nusivylusi ir nebetikinti vis dar kartojamais amžinos meilės žodžiais, dabar viešai, visų žmonių akyse reiškia pasipiktinimą. Jai beveik penkiasdešimt metų, kritinis laikotarpis moters gyvenime, ji ligota ir išvarginta daugybės metamorfozių, kurios lydėjo jos romaną su Gete; dabar jos gyvenimas nebeteko prasmės, kurią jam teikė poetas; ji blaškosi, pilna kartėlio. Tai ne tik pavydu-

liavimas merginai; ji taikstėsi ar nekreipė dėmesio į ne vieną Getės flirtą. Dabar jaučia, kad jos vaidmuo baigtas, kad niekados nebebus to, kas buvo. Taipogi jaučia,— juk ji moteris ir dvaro dama,— kad yra apjuokta ir pažeminta prieš visą Veimarą, kuris su nuostaba ir pavydu žiūrėjo į šią kone legendarinę meilę, primenančią garsiuosius senovės pavyzdžius. Truputį per daug iš jos reikalauja tas, kas priekaištauja, kad ji didžiadvasiškai nepasitraukė ar nemėgino „suprasti" ir susitaikyti su nauja situacija. Ji pernelyg gerai žino, aiškiau už Getę, kad tai ne eilinis „romaniukas", bet tvirtesnis ryšys, nesvarbu, ar liks ta mamzelė Vulpijus, ar kita ateis, to dar ir pats Getė nežino.

Visai laisvai, tartum apie kokį nekaltą seno pobūdžio flirtą, jis rašo Šarlotai. Vos tik sugrįžęs, jis tuoj pat jai pareiškė, kad nekreiptų per daug dėmesio į tai, kad dabar jis toks „išsiblaškęs, net galima sakyti pakrikęs". Tačiau jis anaiptol nėra nei išsiblaškęs, nei pakrikęs, jau greičiau labai susikaupęs, pasitikintis savim. Dar nė neužsiminęs apie gėlių dirbėją, jis rašo, kad geriau „draugiškai išsiskirti, negu amžinai stengtis supanašėti". Dabar jis griežtai prašo jos atsižadėti savo tikslų ir vilčių, kurias ir jis pats taip ilgai puoselėjo,— tai jau galutinis išsiskyrimas. Šarlotos neguodžia tai, kad tame pačiame laiške jis prisipažįsta esąs jos skolininkas, prašo atlaidumo ir taip baigia: „Lik sveika ir mylėk mane. Kada nors tu vėl šį tą išgirsi apie gražiąsias paslaptis", vadinasi, apie nuotykius Romoj su „Faustina", kurių ji klausėsi išsiblaškiusi.

Kai išaiškėja nauja gražioji paslaptis, jis rašo jai kone pasipiktinęs, kad jo taip nesupranta; „Ir kokie čia ryšiai? Kam nuo to blogiau? Kam rūpi mano jausmai, kuriuos skiriu tai vargšei būtybei? Tos valandos, kurias su ja praleidžiu?" Jis darosi piktas. Ankstyvesni širdingi santykiai galėtų likti tokie pat, jeigu ji būtų nusiteikus „kalbėti apie įdomius daiktus". Bet kaip ji dabar su juo elgiasi, to jis negalįs pakęsti. Ji prikaišiojanti jam šaltumą, kontroliuojanti kiekvieną jo miną ir gestą, nuolatos jį kritikuojanti, jai esant, jis niekados nesijaučiąs *à son aise*[1]; gal visa tai ir teisybė. Pagaliau jis verčia kaltę kavai, kurios Šarlota geria per daug. Jis visados dėl to ją barė, nuo kavos didėjanti hipochondrija. Gal gydomosios maudyklės padėtų... Po kelių dienų jis prašo: „Žiūrėk į tą dalyką natūraliai, leisk man ramiai

[1] Laisvai *(pranc.)*.

pasakyti apie tai teisybės žodį, ir aš tikiu, kad tarp mūsų vėl viskas bus tyra ir gera".

Ne taip lengva natūraliai žiūrėti į tuos labai nenatūralius ryšius. Ilgus metus Getė ir Šarlota lieka vienas kitam svetimi. Gėlių dirbėja vis lankosi sodo name. Visa Veimaro visuomenė pasipiktinusi. Tai ne tik pamėgimas liežuvauti ar miesčioniškumas. Šileris, pirmąkart apsilankęs Veimare, su apmaudu ir nuostaba konstatuoja, kad Gete čia visi tyliai žavisi, kone garbina. Žiūri į jį kaip į aukštesnę būtybę. O dabar staiga jis pasirodo grubiai žemiškas, susideda su prasta mergina, kuri vos moka skaityti ir rašyti, kalba pratisa tiuringiška tarme, vaikšto palaidais plaukais ir drobine suknia ant savo kresno kūno, kuris gal tik lovai ir tinka. „Lovos draugele" vadina ją ir Getės motina savo tiesmukiška kalba, visai nenorėdama pažeminti tos mamzelės Vulpijus, apie kurią sužino po kelerių metų. Ji nedejuoja, priešingai: džiaugiasi, kad jos „Hansas lepūnėlis" dabar taip gerai gyvena, kad taip puikiai aprūpintas ir lovoj, ir virtuvėj ir turi visa, ko žmogui reikia. Tos nuomonės ji laikosi net ir vėliau, kai ima plaukti skundai: ta Vulpija vis ieškanti pramogų, kai Getė kur išvažiuoja, ji visą laiką šokanti — na, ir kas: „Šokit sau, mieloji moterėle, aš mėgstu linksmus žmones!"

Labai galimas daiktas, kad kaip tik tas linksmumas ir erzino dažnai paniurusius veimariečius. Jis taip pat buvo neįkainojama atspara labai dažnai hipochondriškam Getei. Šis smagumo jausmas lydi pirmuosius metus su Kristiana Vulpijus. Getė rašo savo lengviausius, linksmiausius eilėraščius; Romos prisiminimus jis rašo tiesiog turėdamas galvoj Kristianą ir „Romos elegijose" pastato šiai meilei gražiausią paminklą. Tai jo pagoniškoji meilė „kūnui su visomis jo grožybėmis", kaip sakoma viename jo eilėrašty, skirtame šiai moteriai. Dvasingumo joje nedaug, ir Getė tuo džiaugiasi. Jį džiugina šiluma, gyvenimo džiaugsmas, gyvumas, atviri klausimai ir atviri atsakymai šios mokslų nesugadintos galvos, kuri anaiptol ne tokia kvaila, kaip mano Veimaro damos. Jis jaučia pasitenkinimą, kokį pirmąkart patyrė Romoj, bet dabar šis jausmas patvaresnis. Jam be galo to reikia, kadangi pats jo neturi; jis gali būti meilus, žavėti žmones, linksmai juokauti su jais, bet visados jį gaubia distancija, pagarba, šaltumas. Ir pati Kristiana iki pat amžiaus galo kitaip jo nevadins, kaip ponas slaptasis tarėjau; kažin ar net bendrame patale ji sakė jam kada kitaip, negu „tamsta". Bet jiems ir nereikia daug žodžių.

Jie supranta vienas kitą. O paskui Getė senu draugišku stiliumi rašo laišką-eilėraštį Karlui Augustui, kuris turi kamuotis su nuobodžiais giminaičiais, ir baigia posmu:

Gamtos kampely, nuošaliai,
Kur kabo kekės žirginiukų,
Bent dvylika gražiausių triukų
Amūras rodo man mikliai.

Veimaro visuomenė komentavo šiuos įvykius, svarstė ir troško Getei kitos, geresnės, kilnesnės žmonos arba norėjo sukilninti Kristianą, jeigu jau ji tapo jo gyvenimo drauge. Tai tuščios geranorių pastangos. Getė pats kuria savo gyvenimą, prisiimdamas šio ryšio sunkumus bei vargus, kurie mažai ką turi bendro su Veimaro visuomene. Jis gyvena Veimare kaip svečias, svečias jis ir šioje meilėje, taip pat ir tiesiogine prasme. Jis išvažiuoja ir sugrįžta, kada jam patinka ar atrodo reikalinga; jo nėra namie daugelį mėnesių, dažnai pusę metų; jis turi ir kitų meilių. Turi savų interesų, turi savo kūrinius, apie kuriuos ji nieko neišmano; jei kokios mintys neduoda jam ramybės, kalba jai apie tai, kartais prašo patarimo ir džiaugiasi, kai jos liaudiškas protas sugauna esmę, kurios negali suprasti didieji protai. Bet jis turi būti laisvas. Tą savo laisvę jis atkakliai gina, net ir vėliau, kai po ilgo laiko ir 1806 metų vargų veda išbandytąją draugę ir duoda jai savo pavardę. 1797 metais rašytame testamente vadina ją „drauge ir ilgamete namiške", laiške dvasininkui, kuris turi juos sutuokti, „mažąja drauge, kuri padarė man tiek gero" ir kurią jis dabar nori pripažinti pagal visų žmonių papročius.

Iki tol Kristiana kitiems buvo demuazelė Vulpijus ar Vulpija, ar Vulpijukė. Jis pradžioj vadina ją pagal antiką mažuoju Erotikonu ir kol kas dar negalvoja apie pastovų ryšį. Karolina Herder laiške vadina ją Getės „Klerchen", mat, ji perskaitė ką tik išėjusį „Egmontą". Hercogui Getė kalba apie „studentišką gyslelę", kurios jam nesą ko gėdytis. Karlas Augustas puikiai supranta savo bičiulį. Per 1789 metų Kalėdas gimsta berniukas, ir hercogas tampa jo krikštatėviu. Kristiana atsikraustė į Getės namus. Paskui atsikvietė netikrą savo seserį, o vėliau ir tetą, jos brolis taip pat kurį laiką gyvena pas ją. Getė iškart įsigijo visą šeimą, kuri būtų ir dar padidėjus, jei šio ryšio nebūtų temdžiusi niūri, mediciniškai gerai neištirta lemtis. Kristiana gimdė

dar keturis kartus, ir vis nelaimingai, kūdikiai buvo arba negyvi, arba mirė, vos gimę. Tik vyriausias, Augustas, lieka gyvas ir išauga stiprus vyras; bet ir jis, kaip vėliau paaiškės, ir kūnu, ir siela atsinešė nelemtą paveldą.

Gan keistai išrodo šie Getės namai. Getė vis labiau prisiriša prie šios mažos būtybės, kurią, kaip sakoma eilėrašty, jis iškasė su visomis šaknimis ir persodino į savo sodą. Jis rūpinasi ja, ji rūpinasi jo patogumais. Dažnai jis pasijunta, kad be jos nebegali apsieiti, ir greitai grįžta iš kokios kelionės namo. 1790 metais jis rašo Herderiui iš Silezijos, kur keliavo su hercogu: „Visur vienos kiaulystės ir niekšybės, ir tikrai neturėsiu malonios valandėlės, kol su Jumis nepavakarieniausiu ir nepernakvosiu pas savo merginą. Jei Jūs mane mylit, jei vienas kitas geras žmogus yra man palankus, mano mergina man ištikima, mano vaikas gyvas, mano krosnis gerai prikūrenta, tai aš nieko daugiau nenoriu."

Vieną kartą jis kalba ir apie „karštą meilę", kai prašo draugus pagloboti merginą ir jo vaiką, jam nesant namie. Tačiau labiau įtikėtinas yra jo atviras prisipažinimas dėl namų, vaiko, krosnies ir lovos. Bet kas gali niekinti tą šilumos jausmą? Kitur jo Getė niekada ir niekur nepatyrė. Tiesa, vėliau ta daugybė plonų kasdieninio gyvenimo siūlelių, kurie apraizgo jį it vijoklio šakos, jam rodėsi kaip stiprūs pančiai, ir savo elegijoj „Amintas" mylimąją vaizduoja kaip gebenę, kuri suleido tūkstančius gyslelių į jo gyvybės medžio šaknis ir čiulpia jo kaulų smegenis, jo sielą — čia irgi pasireiškia jo nuolatinė, niekada nepraeinanti baimė. Jis jau tariasi esąs nudžiūvęs.

Ji, tiktai ji kaip gebenė apraizgė mane,
Ir žudikiškais lapais džiaugiuos svetimais.

Po dviejų bendro gyvenimo dešimtmečių Getė, lyg tarp kitko, nustebęs sako: „Kas patikės, kad ta moteris jau dvidešimt metų išgyveno su manim? Bet man tas ir patinka, kad ji nė kiek nepasikeitė, kad liko kokia buvus."

Ji lieka linksma, nors tas, tur būt, ne visados jai buvo lengva. Getė, tiesa, rūpinasi ja ir visu Vulpijų klanu, kuris įsikūrė jo namuose. Iš kelionių jis siunčia dovanas ir klausinėja, kaip ji jaučiasi, ypač kai nėščia, o tą būklę ji vadina keistu žodžiu „krabnagė"; turint galvoj visus tuos mirusius naujagimius, tai

gan kraupiai skamba. Tačiau Getė nuolatos palieka ją vieną. Gimus pirmam kūdikiui, jis išvažiuoja beveik pusei metų, iš pradžių į Italiją, paskui su Karlu Augustu į Sileziją, ir taip bus visą laiką. Jei ateina svečių, ji prie stalo nevalgo, ilgus metus; tik artimieji ją mato. Motinai apie šį ryšį jis praneša tik po penkerių metų, kai sūnus Augustas jau ūgtelėjęs, guvus berniukas; tarėjienė, beje, šią žinią priima daug didžiadvasiškiau, negu Veimaro visuomenė, tuojau pažada sūnui, kad parašys jo „draugelei", ir atlieka šią pareigą galantiškai parodydama Kristianai daug žmogiškos šilumos. Po ilgų abejingumo metų Getė susidraugauja su Šileriu, kuris kelias savaites pagyvena ir jo namuose. Jų korespondencijoj, kuri truko vienuolika metų, nė žodeliu, išskyrus vieną kitą sakinį, neužsimenama apie Getės gyvenimo draugę, nors pasitaiko užuojautos žodžių dėl nelaimingų gimdymų. Savo draugui Kerneriui Šileris rašo tik apie Getės „apgailėtiną šeimyninį gyvenimą, kurį pakeisti jis yra per silpnas".

Toks laisvas ryšys anuomet nebuvo kažkas negirdėta. Didžiosios Britanijos karališkojo universiteto profesorius Lichtenbergas Getingene gyveno su mergina, „šiaurės magas" Hamanas — su savo tėvo tarnaite; Šileris atvyko į Veimarą su savo oficialia meiluže ponia fon Kalb, o paskui, pasirinkęs fon Lengfeldų namus, kurį laiką gyveno neaiškiuose santykiuose su abiem seserimis, kol pasiryžo vesti ne tokią gražią, bet švelnesnę ir šeimyniškesnę Lotą. Veimaro visuomenėj kiekviena, bent šiokios tokios išvaizdos dama turėjo savo „romaną". Šarlotos fon Štein sesuo buvo ištekėjusi už tokio pono fon Imhofo, kuris buvo laikomas neapsakomu turtuoliu, „nabobu", du juodi berniukai lydėdavo jį kaip trabantai. Turtus jis susikrovė Indijoj, tarnaudamas kariuomenėje, ir Vorenui Hastingsui pardavęs savo pirmąją žmoną, labai gražią vieno feldfebelio dukterį. Imhofas buvo lošėjas ir švaistūnas, ir gal iš Hastingso gauta išpirka nebuvo tokia didelė, kaip kas manė; antroji madam fon Imhof turėjo keliskart važiuoti į Londoną ir prašyti jo pirmosios žmonos, dabar jau ledi Hastings, paramos. Jos sesuo Šarlota apie svainio žmonų mainus tiek tepasakė: „Gyvenimas svetimose šalyse naikina moralės supratimą." Laiškuose Šarlotai Getė su tylia nuostaba kalba apie jos draugę, vieno kamerhero žmoną, kuri įsimylėjo kitą dvariškį; nuošaliame dvare ji inscenizavo savo laidotuves, dalyvaujant kunigui, vietoj savęs liepė iškilmingai palaidoti

skudurinę lėlę, susitiko su savo meilužiu Tunise ir po to abu vėl pasirodė Veimare. Getė rašo: „Numirti! Trenktis į Afriką, leistis į keisčiausią romaną ir galų gale paprasčiausiai išsiskirti su vyru ir susieiti su meilužiu! Man tai pasirodė itin linksma istorija. Šiame kasdieniškame pasauly nebėra nieko nepaprasto." Nieko nepaprasto ir tai, kad generalinis protestantų superintendentas Herderis važiuoja į Italiją su turtingu katalikų bažnyčios kanauninku ir jo lėšomis. Kartu su jais karietoje važiuoja pamaldžiojo kanauninko meilužė, iždo prezidento duktė, pas kurį ką tik atvykęs į Veimarą Getė buvo apsistojęs, labai guvi moterėlė, našlė po „itin malonaus vedybinio gyvenimo" su vienu dvariškiu, kiek panaši į Filiną iš „Vilhelmo Meisterio".

Tai Veimaro gyvenimo vaizdas. Tas gyvenimas ne palaidesnis, negu kitose rezidencijose, žinoma, kur kas laisvesnis, negu imperijos mieste Frankfurte. Buržuazinė epocha, kuri veltui ieškojo tinkamo pavadinimo šiai Getės meilei, dar nebuvo prasidėjus. Tai buvo ir liko labai laisva meilė. Tik tokią Getė ir tegalėjo pakęsti. Getės ir Kristianos laiškuose daugybė užuominų apie „mirksėjimą", žodis, kuris dabar pakeičia senąją „mizelę" ir dažnai tą patį ir reiškia. Tik kai Getė per daug įsileidžia į „mirksėjimą", kai Kristianą pasiekia nerimą keliančios žinios apie gražias kurortų damas,— į kurortus jis irgi važinėja vienas,— tada ji jaudinasi, liūdi, ir jis turi ją guosti. Bet ir jis negina jai šokti, važinėtis, linksmintis su draugėmis piknikuose, nors veimariečiai apie tai liežuvauja, o studentai šaiposi iš „Getės meilužės", kuri plėšia kurpes kaimo vakaruškose. Jis neima į galvą paskalų, kad ji mėgsta išgerti; jis pats mielai ir nemažai išgeria. Ji palaiko ryšius daugiausia su aktoriais, kurie Veimare dar nėra „draugijos" žmonės. Tuo geriau, čia ji savo maloniu, paslaugiu būdu, savo šviesia galvele gali būti tarpininkė. Kai Getė vėliau pradeda vadovauti dvaro teatrui, ji tampa jo svarbiausia padėjėja kadrų politikoj. Į jo namus užvažiuoja aktoriai su visais vaikais ir manta — jie dažniausiai vedę — ir Kristiana globoja jų vaikus kaip savo, kurių neteko. Kai ji viena, tada dirba darže, daržas jos pasididžiavimas ir prieglobstis.

Tai keisčiausi santykiai: jiedu gyvena kartu jau dešimt metų, ir veimariečių pasipiktinimas jau seniai atvėso. Tačiau kai Getė, kuris vėl gyvena Jenoje, nori ją aplankyti, jis slapta, patyliukais, kaip meilužis naktį slenka į savo paties namus; niekas neturi to žinoti. Kitą kartą ji prašo Getę greitai parvažiuoti, esanti

jo pasiilgusi. Prižada, kad nešaukta neateis rytą prie jo lovos ir netrukdys jam. Ir mažylis jam neįkyrės...

Iš ilgo patyrimo ji žino, koks neišpasakytai jautrus indas tas stiprus, stambus kūnas. Jo akys neturi matyti nieko nemalonaus. Ypač mirties jis nenori nei matyti, nei girdėti. Kristianos netikra sesuo, daugelį metų gyvenusi jo namuose, miršta džiova; liga buvo nuo Getės visaip slepiama, niekas nedrįsta pranešti jam apie mirtį; tik po kiek laiko, jau gerokai po laidotuvių, jis apie tai sužino.

Kristiana gan greit sumito ir suapvalėjo, po to apsunko ir nutuko ir pagaliau visai neteko formų. Jos nemažėjantis linksmumas daro vis koktesnį įspūdį net ir geriems draugams, jos nuolatiniuose pasišokimuose ir pasivažinėjimuose jaučiama kažkokia neviltis. Iš pradžių tokia puiki šeimininkė, vėliau, kai ūkis vis didėja, ji nebeįstengia su juo susidoroti. Jos didžioji valanda išmušė per karą, kai 1806 metais į namus įsiveržė plėšikaujantys prancūzai ir ji ryžtingai stojo ginti savo slaptojo tarėjo. Getė legalizuoja jos padėtį tykiomis jungtuvėmis. Kitą dieną įveda ją kaip slaptąją tarėjienę į draugiją, tiesa, ne veimariečių, kurie dar ilgai šiaušiasi, bet į saloną vienos užsienietės, turtingos našlės Šopenhauer, kuri pati irgi rašinėja. Ponia Šopenhauer pareiškia: jei Getė šiai moteriai davė savo pavardę, tai arbatos puodelį jai, tur būt, galima duoti. Ir tik tas puodelis arbatos, kurio Getė niekados neužmirš, užtvirtino naują Kristianos padėtį. Po to nusileidžia ir kitos Veimaro damos; laiškuose jos ir toliau ją šmeižia, tvirtina, kad Getės „storoji pusė" slapta girtuokliauja, tvirkina net sūnų, pratindama anksti gerti, bet arbatėlės arba pietų vis tiek pas ją ateina.

Kristiana miršta anksti, penkiasdešimties metų, po didelių, uremijos sukeltų kančių, nuo gydymo Egerio šaltinių vandeniu dar labiau išputusi. Gydytojai buvo bejėgiai, raminančių vaistų nebuvo; šiurpi agonija truko dvi paras. Getė tuo metu serga kataru ir nesikelia iš lovos, galimas daiktas, kad tai dar vienas pabėgimas į ligą. Jis tik iš kitų girdėjo, kas ten dedasi, pats Kristianos jau nebematė. Tik viena aktorė, Karlo Augusto meilužė, dabar ir ji ponios fon Heigendorf pavarde legalizuota kaip antroji žmona, išdrįsta įeiti pas rėkiančią ligonę ir paspausti jai ranką. Getė rašo savo kalendoriniame sąsiuviny: „Mano žmona prie mirties. Paskutinė baisi jos natūros kova. Mirė apie pietus. Tuštuma ir mirties tyla many ir aplink mane. Kuni-

galkštytės Idos ir Bernhardo atvykimas ir iškilmingas įvažiavimas. Dvaro tarėjas Mejeris, Rimeris. Vakare puiki miesto iliuminacija. Mano žmona dvyliktą valandą nakties išvežta į lavoninę. Aš visą dieną lovoj."

Apie šarvojimą nebuvo ko nė galvoti; velionė tą patį vakarą buvo išgabenta iš namų ir kitą rytą, vos prašvitus, palaidota. Getė tą dieną užsirašo: „Mano žmona ketvirtą valandą palaidota. Įvairūs laiškai. Fragmentas iš „Ramajanos" majorui fon Knebeliui. Suseginėjau dokumentus. Rebeinas, Huškė ir Kempferis. Sode. Pergalvojau, ką artimiausiu laiku reikės observuoti. Paruošiau spalvų eksperimentus. Vidudienį su Augustu. Varis Peronui. Trečią valandą Foigtas atlaikė kolektą už mano žmoną. Angliški žurnalai. Dvaro tar. Mejeris. Rūmų fligelio statyba ypač".

Jam svarbiausia, „ką artimiausiu laiku reikės observuoti". Galima manyti, kad tai kaukė, kurią jis visados užsideda mirties atvejais. Tai gali būti ir akmeninė kaukė, kuri dažnai negyvomis akimis žvelgia į mus iš Getės gyvenimo ir jo paties prisipažinimų ir yra sentimentaliai ir banaliai komentuojama, tariant, kad jis po šia kauke slėpęs ypatingai gilius jausmus. Tam jis visai neturėjo laiko.

Su Kristiana jis išgyveno apie trisdešimt metų, ir galima būtų apskritai paklausti, kokią aukštesnę vertę turėjo šis ryšys. Kristiana neišpruso, liko kokia buvus, kaip Getė po dvidešimties metų konstatuoja — ir už tai ją giria. Kad ir kaip visados užsidegęs auklėti, Kristianos jis nė kiek nepaauklėjo. Neišmokė jos net pakenčiamai taisyklingai rašyti, nors šiam dalykui teikė tiesiog simbolinę reikšmę. Jis tik šypsojosi, kai Kristiana, rašydama savo pratisa tiuringiška tarme, kreigliojo žodžius ant išterlento popieriaus lapo. Kartu su sūneliu palydėjusi važiuojantį į Jeną Getę iki Kečau ir ten atsisveikinus, ji taip rašo: „Kaj tu Keče mumi palikaj mes paėjom ir an kalno pamatiem tavo karietą nuvažiuojant, abudu apsiblioviem ir abudu sakiem kat mumiem tejp negera." Getė neprieštarauja, kad laiškus jai padeda rašyti kiti, o vėliau, kai jo laiškai įgauna platesnį užmojį, jis rašo, kreipdamasis ne tiek į Kristianą, kiek į visus namiškius, arba tiesiog atsiunčia savo dienoraščio puslapius, kuriuos liepia saugoti, kad galėtų panaudoti kitoj vietoj. Prasideda dar gražesnis jam būdingas žaidimas: kompanionę demuazelę Ulrikę, apie kurią dar bus kalba vėliau, rašo

Getei gražiausias epistolas Kristianos vardu ir maždaug reikšdama jos mintis, ir Getė atsakinėja dviprasmiškai, turėdamas galvoj ir Kristianą, ir tą „meilią šalutinę būtybę"; iš teisybės kalba su kita per žmonos galvą.

Taip jis dažnai elgėsi, ir tik tokia moteris ar patelė, kaip Kristiana, gali tai pakęsti. Jei išbrauktume iš šių metų visas „šalutines būtybes", kurios kartais virsta pagrindinėmis, Getės gyvenimas ir kūryba labai susiaurėtų. Jo egzistencijos pilnatvė ir platuma remiasi tuo, kad jis gali plėtotis visuose regionuose, ir žymia dalimi tuo, kad su Kristiana jis vėl gali atsilsėti. Ji lemiamas elementas, daug daugiau reiškiantis, negu „Romos elegijos", kuriose mėgstama ieškoti pateisinimo šiam nemaloniam ryšiui: Kristiana duoda jam poilsį, ramybę, atsipalaidavimą. Jeigu čia svarbiausias faktorius lova, tai tuo labiau nereikia jos niekinti. Getės juslingumas ar gebėjimas džiaugtis juslingumu tai jo stiprybė. Tik jis teikia jo kūriniams neprilygstamą skalę; jei toks „Faustas" susidėtų tik iš filosofinių minčių, jis būtų schema, kurią, beje, daug kas bandė rekonstruoti. Bet tik šis laisvas ryšys su Kristiana leido Getei taip laisvai kalbėti apie erotiką su visomis jos variacijomis, su visa „dvylika amūro triukų", iki pat vulgarybių; o eilėraščiuose, kuriuos jis rodė tik artimiesiems ir kurie ilgai buvo slepiami, gebėjo nusileisti iki įžūlaus bravūriškumo arba lyčių žaidimo, o paskui iškilti vėl aukštyn iki subtiliausių ir švelniausių virpėjimų, kai, apkabinęs mylimąją, pajunta tylius dar negimusio kūdikio judesius ir iš to sukuria visą pasaulį...

Šiuose santykiuose netrūksta ir groteskinių bruožų, kadangi dažnai Getei ta mergina tik atbalsis jo mintims ir interesams. Jis kamuojasi su metamorfoze, pasaulinio masto idėja,— tas žodis jai nieko nesako. Visai suprantamai, jo nuomone, jis išreiškė tai paprastais dvieiliais: ir jo mieloji mažytė turi tai iškart suprasti:

Tave, mieloji, tūkstančiais spalvų
Svaigina gėlės šito sodo.

Ir dabar jis atskleidžia jai savo atrastus amžinuosius botanikos, organinio augimo dėsnius, nuo sėklos per skaidymąsi, per piestelę, taurę, nuo augalų pasaulio per visus sutvėrimus iki pat žavios žmonių poros, viršum kurios plevena Himenėjas. Kristiana supranta jo kalbas apie bręstantį vaisių po motinos širdim arba

apie pirmos pažinties daigą, žavų įprotį, virstantį draugyste, ir supranta paskutinės eilutės džiaugsmingą raginimą: „Tad džiaukis, mieloji, ir šia diena!" Getė laimingas, kad bent vienas žmogus džiaugiasi kartu su juo, atradusiu organinį viso sutvėrimo ryšį, kada mokyti vyrai delsia ir dėl jo tezių kraipo galvas.

Eilėraščiai — ne tik parašyti tiesiog Kristianai — ir piešiniai liudija apie šią meilę, bet gražiausiai, tur būt, išreiškia tai vienas eskizas, kur matome ją miegančią ant sofos, su plačia pūsta suknia, su palaidais garbanotais plaukais aplink visą veidą. Lengvai ir švelniai Getė išreiškė tai eilėmis; jis ilgai žiūri į miegančią, tylomis padeda ant staliuko du apelsinus ir rožes, kad jos pasveikintų atbudusią:

Pamatysiu angelą vėl šiąnakt,
Ir tada už mano švelnią meilę
Su džiaugsmu ji dvigubai atlygins.

Bet keisčiausias yra vieno portreto eskizas, turintis kone siurrealistinių bruožų: stambi galva, iki pat antakių užkritusiais plaukais, o iš jų kyla dar dvi garbanotos galvutės, pasikartojantys tos pačios Kristianos atspindžiai, vienas koketiškai linksmai besišypsantis, kitas rimčiau palinkęs ir liūdnas. Ir tos paprastos būtybės negalima apibūdinti viena formule, Getė tai žino arba jau anksti tai pajunta.

GETĖS RAŠTAI

Getė grįžo iš Italijos jau menininkas plačia žodžio prasme. Dabar jis vėl, po dešimties metų pertraukos, pradeda viešai rodytis kaip rašytojas, kada skaitančioji visuomenė jau nieko iš jo nebelaukė. Jo ankstesnieji kūriniai, aišku, dar skaitomi. Per šiuos metus piratiškai buvo išleistos ne mažiau kaip septynios jo „Raštų" laidos: Šveicarijoj, Berlyne, Amsterdame, gimtajame Frankfurte, Roitlingene. Vienas piratas apvaginėja kitą. Berlynietis Himburgas paruošė populiariausią laidą su dailiais Chodoveckio raižiniais. Jis net pasiūlė Getei atlyginimą: Berlyno porceliano pietų servizą. Vėliau taip išgarsėjusi manufaktūra dabar neturėjo geros rinkos; Fridrichas Didysis uždėjo žydams specialų mokestį: eidami tuoktis, privalėjo pirkti atitinkamą kiekį porceliano. Todėl senosios Berlyno žydų šeimos vėliau turėjo gražiausius „senojo Berlyno" servizus, kol dar vėlesniais laikais naujajame Berlyne jie buvo sudaužyti. Getė atmetė šį įžūlų pasiūlymą. Jo raštai buvo perspausdinėjami ir toliau.

Perspausdinimo paprotys Vokietijos šalyse turi savo politinį aspektą. Kiekvienas valdovas, laikydamasis merkantilinių savo meto idėjų, stengėsi globoti šalies pramonę ir todėl rėmė dvasinės nuosavybės grobstymą, kad tik jo popieriaus malūnai ir spaustuvės turėtų darbo. O imperatorius, nors ir teikė už atitinkamą mokestį imperatoriškas, ne kažin ko vertas privilegijas, bet kartu savo paveldimose žemėse, visų pirma, Vienoj, skatino perspausdintojus. Jo dvaro spaustuvininkas Tratneris, kuris savo vogtas prekes puošė labai dailiomis „rožytėmis ir ornamentais", įsigijo per tai įštaigingus rūmus ir gavo garbingą „Bajoro fon Tratnerio" titulą. Iš tokios teisinės būklės galima spręsti, kad Šventoji Romos imperija buvo tapusi gryna

fikcija. Getė negalėjo žavėtis nei imperija, nei imperatorium Juozapu su jo reformomis, apie kurį, be to, buvo girdėjęs, kad sūrį ir knygas jis laiko vienodos vertės gaminiais — merkantiliniu požiūriu visai logiškai.

Autorių bandymai leisti knygas savo lėšomis, kaip matėme iš Getės ir Merko pastangų leidžiant „Gecą", baigdavosi nuostoliais. Bendrovinės leidyklos, kaip planuotoji „Mokslininkų leidykla" Desau, buvo visiškai neįgyvendinama svajonė. Šiokią tokią paramą galėjai gauti iš subskripcijų. Bet tai buvo biaurus darbas, labiau panašus į elgetavimą. Tai irgi ilgo Getės tylėjimo priežastis, nors ir ne vienintelė.

Getė, be abejo, turėjo ir komercinių ambicijų. Kai prieš pat kelionę į Italiją leidėjas jam pateikia rimtą pasiūlymą, jis kelia labai įsakmius reikalavimus: 2000 talerių auksu išmokėti iš anksto, atspausdinti kuo rūpestingiausiai, atsižvelgti į visus jo pageidavimus dėl kūrinių eilės ir išleidimo terminų. Leidėjas, jaunas vyras iš Leipcigo, Georgas Joachimas Gešenas, padedamas Šilerio draugo, konsistorijos tarėjo Kernerio, turinčio spekuliacinių gabumų, ką tik įsteigė firmą. Ateity jis bus pirmasis didelis vokiečių klasikų — Šilerio, ypač Vilando, Lesingo, Klopštoko leidėjas; vienintelis, spausdinęs ne tik daug, bet ir gražiai, su užmoju, publikavęs liuksusinius leidinius, kurių gamybai literas gabenosi iš Didò Paryžiuje. Getė yra pirmasis jo žymus autorius, bet neilgai; Getė nepatenkintas Gešenu, ir šis be ilgų svarstymų su juo skiriasi. Mat, ši pirmoji pirmojo Vokietijos poeto raštų laida, aštuoni ploni tomeliai, yra akis rėžianti nesėkmė. Juose pasirodo iki šiol nežinomi nauji kūriniai: „Egmontas", „Ifigenija", „Tasas", „Fausto" fragmentas, pirmasis Getės eilių rinkinys — bet skaitytojai lieka abejingi. Gešenas kupinas vilčių, šalia „paprasto" tiražo žada išleisti mėgėjams specialius egzempliorius olandiškame popieriuje; jis pakeitė graviūras geresnėmis — Chodoveckis apsikrovęs darbais ir duoda „šlamštą", anot Gešeno — jis griebėsi itin rafinuotų priemonių ir tuojau perspausdino savo paties laidą, keturis pigius tomus, norėdamas užkirsti kelią galimiems piratams. Bet piratų nematyti, ir tai tikriausias skaitytojų abejingumo ženklas. Pigioji laida guli, geresnioji irgi, gražiųjų egzempliorių leidėjas net nekomplektuoja. Veltui Gešenas išardo lankus ir, davęs naujus pavadinimus, mėgina juos išplatinti atskirais leidiniais, su šiuo leidiniu jis kamuojasi iki pat mirties,

atsargų vis dar yra. Gešeno sūnus persikelia į Angliją ir tampa bankininku, anūkas Dizraelio kabinete finansų ministru ir vikontu Gešenu; kitas anūkas, seras Edvardas Gešenas, prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo britų pasiuntinys Berlyne ir dar nusipirko tomą iš originalių fondų už vieną markę.

Dar būdingesnis subskribentų sąrašas. Jame 303 pavardės ir labai nedaug žymesnių intelektualų. Vilandas yra vienas iš dviejų užsisakiusių Veimare. Frankfurte šešios pavardės, iš jų trys knygininkai. Miunchene vienas, ir tas pats Prūsų pasiuntinybės sekretorius. Didžiųjų Leipcigo knygininkų visai nėra. Nėra daugybės šalių ir žemių atstovų, nėra visų didžiųjų rezidencijų, net iš kaimyninių Tiuringijos dvarų užsisakė tik vienas kitas. Užtat Karaliaučiuj užsisako vienas paprastas Henkelio pulko muškietininkas, kuriam dėkingas leidėjas prideda titulą „ponas". Išliko ir kitokių subskribcijos lapų iš anų laikų. Kai Klopštokas išleido savo „Mokytų žmonių respubliką", tartum kokioj garbės lentoj, susirašė visa apsišvietusi Vokietija. Kai pasirodė svarbiausi Getės raštai,— niekados daugiau jis nepateikė tokios gausybės vienu kartu,— matome tik atskiras grupeles, išsibarsčiusias dideliuose plotuose, pavyzdžiui, Miunstery, Karaliaučiuj, Šveicarijoj, Berlyne, taip pat Vienoj. Bendras įspūdis Getei turėjo būti slegiantis. Prasideda didžioji vienatvė.

Ši vienatvė prasidėjo jau anksčiau, ir iš dalies Getė pats kaltas dėl tokių pasekmių, juoba skaudžių, kad iki šiol jis buvo tik lepinamas. Po pirmųjų kūrinių visi jį dievino. Dabar jis pateikia tokius didelius, rimtus darbus, ir jokio atgarsio. Amžininkai žiūri į tai kitaip: „Verterio" ir „Geco" autorius nusimetė savo jauną šlovę kaip kokį varginantį apsiaustą ir visa galva pasinėrė į dvaro gyvenimą kaip favoritas, slaptasis tarėjas, ministras, vėliau apie jį nieko negirdėti, tik tai, kad rašo dvarui alegorinius ir šventinius vaidinimus. Ir šioje rimtoje bei reikšmingoje pilnoje raštų laidoje, vienoj margoj eilėj su „Faustu" ar „Tasu", tie vaidinimai iš tikrųjų daro gan keistą įspūdį. Be to, raštų tomai išeina gan dideliais tarpais, leidimas truko nuo 1787 iki 1790 metų. Iš pradžių Getė kiek atsainiai pareiškia, kad antrojoj raštų laidos pusėj jis duos tik fragmentus ir epizodus, tai irgi atbaidė pirkėjus. Vien draugų ir leidėjo primygtinai įkalbėtas, jis ryžtasi pasiimti savo rankraščius į Romą. Tik nuolatos raginamas, užbaigia darbus. Nėra abejonių: jei

ta nelemta pilna laida nebūtų gulėjusi jam ant sprando, gera pusė kūrinių būtų likę neparašyti, o kaip tik šie kūriniai vėliau padėjo pamatus didelei Getės šlovei. Sugebėjimu numesti ir nebaigti savo darbų Getė pranoko visus didžiuosius rašytojus. Griežtai vertinant, nė vienas jo kūrinių nėra kaip reikiant užbaigtas. „Verterį" jis ketino tęsti ir pridūrė prie jo, kaip antrą dalį, kelionės į Šveicariją vaizdus; „Ifigenija" daug kartų keitė formą, „Tasas" buvo perkurtas į netragišką dramą, „Faustas" publikuojamas su spragomis, daug kartų keitėsi ir „Vilhelmas Meisteris". Yra net visiškai naujų variantų, kaip „Steloje", kuri baigiasi visų pagrindinių veikėjų savižudybe vietoj numatytos santuokos trise. Svarbiausia, kad nuolatos kinta pagrindiniai veikėjai; aiškiausiai tai matyti „Fauste", kur Mefistas vietomis tampa dominuojančiu personažu, o jo ponas ir valdovas pasirodo tik kaip blankus palydovas. Be perstojo kinta ir priešininkų paveikslai, kurie darbo eigoj įgauna vis daugiau Getės bruožų: poetas tol sotina savo paties dvasia tokį Albą Oranietį „Egmonte" ar Antoniją „Tase", kol jie tampa lygiateisiais veikėjais su herojumi. Šį protėjišką, itin žavų žaidimą mes dabar galime matyti, apžvelgdami visą jo kūrybą. Amžininkai turėjo laikytis to, ką turėjo prieš akis, taigi tai nėra tik bukas neišprusimas, kad jie daug kur negalėjo susiorientuoti ir liko abejingi.

Getė keičia ne tik savo veikėjus, bet ir stilių, ir tai ne vieną, ne du kartus, bet nuolatos. O publikai, kuri ką tik nelengvai priprato prie vieno stiliaus, nieko nėra sunkesnio, kaip vėl pratintis prie naujo. Getė labai gerai žinojo, kad kaip autoriui jam būtų buvę geriausia parašyti dar bent tuziną riterių dramų, dar keturis penkis verteriškus romanus. Tačiau jis pasirodo su griežtu klasikiniu apdaru, vengdamas aštrių žodžių, rašydamas kamerinius veikalus, pripildytus subtiliausios sielos muzikos. Vos tik įsitvirtino „Taso" ir „Ifigenijos" autoriaus paveikslas, jis vėl išgąsdina subtilesnes sielas naujosios Romos elegijomis su nuogiausiu juslingumu, ir netrukus po teatrinio romano pasirodymo skaitytojams pateikiama vokiečių pora „Hermanas ir Dorotėja", tokia dorovinga ir protinga, kad tobulesnę sunku ir įsivaizduoti. Šiandien mums lengva į tai žiūrėti kaip į prasmingą vienovę; anuomet tai suprasti buvo sunku.

Įvyksta sunkus lūžis, kurio pasekmės juntamos ilgą laiką. Getės gyvenime prasideda neapykantos ir paniekos periodas, ra-

šytojas pasako savo pikčiausius žodžius apie vokiečius. Jis niekados per daug nesirūpino tuo, kas vadinama „skoniu"— nesvarbu, kaip jis buvo suprantamas — nors tikras, geras skonis buvo absoliučiai vyraujantis šimtmečio kriterijus. Dabar jis visiškai tuo nusikrato. Jis rašo ne savo „mieliesiems vokiečiams", jis rašo sau ir savo įsivaizduojamai svitai. Jis nesiskaito su scenos reikalavimais, kaip gyvenime nesiskaito su visuomene. Jam visiškai nerūpi, ką apie jį pagalvos. Jis seka paskui savo žvaigždę.

Dabar jo „Raštuose" pateiktų dramų veikėjus valdo likimas. Napoleonas vėliau jam pasakė: kam čia tas likimas? Tai pasenusi koncepcija. „Politika yra likimas". Jis turėjo omeny save. Getė mėgina sukurti politinę dramą ir rašo „Egmontą". Šileris — geras politikas ir didelis dramaturgas — aštriai kritikavo šią dramą, vos tik jai pasirodžius. Jam čia svarbiausia Niderlandų kova už laisvę prieš engėjus ispanus. Jeigu liaudis visą savo meilę sudėjo į grafą Egmontą ir per jį tikisi išgelbėjimo, tai tokį žmogų reika vaizduoti rimtą ir didingą. O Egmontas glaustosi su savo mylimąja ir visus įspėjimus šypsodamas leidžia pro ausis. „Ne, mielasis grafe Egmontai,— sušunka Šileris,— jeigu jums atrodo per sunku gelbėti savo paties kailį, taip jums ir reikia, kad patenkate į kilpą. Mes nesam pratę švaistytis gailestingumu..." Čia aiškiai girdėti Šilerio priešiškumas Getei, ir jis cituoja Egmonto žodžius apie meilę, kurią visi žmonės jam rodo: „Žmonės dažniausiai myli tuos, kurie meilės nesivaiko... kad nors ką gero būčiau jiems padaręs! Jie myli mane savo gera valia." Taip Šileris galvoja ir apie Getę: visi jį myli, nors jis nerodo didvyriško orumo.

Iš tikrųjų Getei nerūpi Niderlandų laisvės kova. Liaudį jis vaizduoja tvirtais bruožais, bet kone baimingai žiūri, kad tik ji nepakeltų ginklo; agitatorius Vensenas parodytas net kaip kurstytojas ir įtartina asmenybė, tai jau primena būsimas Getės pjeses, nukreiptas prieš Prancūzų revoliuciją. Tik mylimoji, kai jos brangusis nuteistas mirti, puola į gatvę ir šaukia į kovą, bet veltui. O ir jai mažiausiai rūpi laisvė, ji tik nori išgelbėti mylimąjį ir nieko daugiau. Jeigu pabaigoj, paskutinę naktį prieš bausmės įvykdymą ji pasirodo miegančiam Egmontui švytinti kaip laisvės deivė, tai čia, Šilerio žodžiais tariant, tik *salto mortale* į operos pasaulį. Tik Bethovenas savo muzika suteikė Egmontui herojiškumo ir dramos pabaigą apvainikavo pergalės

simfonija — Getės kūriniai dažnai turėjo tokį produktyvų poveikį kitiems kūrėjams.

Getei rūpi jo paties perdėm asmeniškos problemos ir bėdos. Drama sumanyta dar Verterio laikais. Neaiškaus likimo baimė, baimė demoniško dievų žaidimo žmogumi, o taipogi ir jo paties neryžtingumas meilėj ir gyvenime — štai kas jį pirmiausia jaudina. Neherojiško herojaus svyravimas — tai jo paties svyravimas; ištikima, tvirta, nepalaužiama mylimoji — tai išsvajota būtybė, kurios jis ilgisi, pats būdamas toks neištikimas. Be jokio aiškaus modelio sukurta Klerchen pasidarė jo gyviausias personažas, net herojiška deklamacija pabaigoj negali sumažinti jos žavesio. „Kiekvienas jaunuolis trokšta būti taip mylimas",— sako Getė apie Verterį, tai tinka ir Egmontui, ir jo Klerchen. Bet šis kūrinys yra ir teatro veikalas, ir Getė aštuoniolika metų jį nešiojo savyje. Meilės scenų, kurios čia yra vienos iš gražiausių, nenorėjo atsisakyti. Neįmanoma buvo išmesti ir politinio motyvo, be jo visas kūrinys būtų pašlijęs. Protarpiais, vis atitrūkdamas, jis kuria grafo priešininkus. Jie įgauna vis daugiau jo paties bruožų; Oranietis, kuris įspėja Egmontą, tampa diplomatišku patarėju Gete, šaltas ir negailestingas diktatorius Alba ima skelbti aukštesnės politikos argumentus, kuriems Getė visiškai pritaria. Egmonto priešininkai auga, o jis pats nuo to silpnėja, kol pagaliau, kaip Šileris sako, jis beveik pelnytai eina mirti. Getei dar to negana, jis ieško kompromiso, „susitarimo", kaip pats kartą sakė, nors dramaturgui tai pražūtinga savybė: diktatoriaus Albos smurto aktą jis turi sušvelninti žmogišku, taikiu motyvu. Žiauriojo ispano tikras sūnus karštai stoja už pasmerktąjį. Ir taip tragedija beveik išnyksta ir virsta harmonija. Po to Getė nebemėgino rašyti tragedijų, išskyrus Gretchen tragediją, kuri tik įterpta į visą „Fausto" konstrukciją.

Net „Tasas", sumanytas kaip tragedija, neišvengė perdirbimo, nes polinkis keisti eina iš pačios Getės prigimties ir dažnai susikerta net su aiškiausiais meniniais reikalavimais. Nesantaika su pasauliu, genijaus nesantaika su pačiu savim, baimė per tai žūti, štai šios dramos išeities taškas. Šis konfliktas irgi siekia audros ir veržimosi laikus, ir kitas audrininkas, genijus Vilhelmas Heinzė, davė jam pirmąjį impulsą. Nelaimingasis italų rašytojas Torkvatas Tasas anuomet buvo tokio poeto prototipas, kurį jo genijus įstūmė į nelaimę; nuo tų laikų mes labiau

apsipratom su genialiais pamišėliais mene ir literatūroj; pagaliau net susidarė nuomonė, kad be tam tikros dalelės pamišimo nėra ko tikėtis tobulai genialaus kūrinio. Anuomet į Tasą taip nežiūrėta. Tai buvo ypatingas atvejis; Tasas — be galo nelaimingas poetas, kurio negalima lyginti nė su vienu didžiųjų rašytojų. Poetas anuomet buvo įsivaizduojamas kaip visiškai sveikas žmogus, gal kiek linkęs į melancholiją, kuri tiko prie poeto paveikslo, arba persekiojamas pikto likimo kaip Dantė. Bet ligotas genijus dar nebuvo idealas; Getė, dar visai jaunas, ne tik senatvėj, nekantriai ir kone žiauriai smerkė gyvenimo sužlugdytus žmones, kurie, kaip genialusis Giunteris[1], „nemokėjo paimti savęs į nagą" ir nuo kurių nusigręžė ir gyvenimas, ir poezija. Net savo jaunesniajam broliukui Lencui jis neparodė nė mažiausio atlaidumo. Apie tai, kad Ruso serga persekiojimo manija, vargu anuomet kas žinojo; žmonėms jis buvo tik filisterių ištremtas ir persekiojamas genijus.

Taigi Heinzės aprašyme Tasas yra, visų pirma, didis poetas, ir visos pasaulio jėgos stengiasi nuslopinti jo įgimtą genijų. Jis myli Feraros kunigaikštytę, bet ši nuo jo nusigręžia; intrigų suklaidintas hercogas įmeta jį į kalėjimą kaip tariamą pamišėlį, nors Tasas serga tik meile; vien po septynerių metų kalėjimo jis pradeda šėlti ir kalbėti su dvasiomis. Bet savo eilėmis jis atmeta kaltinimus ir įrodo, „kad tam tikri karštligės priepuoliai yra didelio genijaus savybė". Pabėgęs jis klaidžioja po Italiją ir miršta Romoj tada, kai Kapitolijuje ruošiamasi jį vainikuoti kaip poetą; miršta „taip lengvai ir maloniai, tartum saldžiame sapne iš džiaugsmo nebegalėdamas atgauti kvapo". Čia buvo medžiaga dramai su meilės ir kalėjimo scenomis centre, su dvaro intrigantu kaip priešininku. Jaunam Getei buvo labai prie širdies Heinzės parafrazė apie poeto dvasią, apie visagalį jausmą, „kuris geba perkelti aistras iš pragaro gelmių ir dangaus aukštybių į savo širdį, kurio galingas žvilgsnis vienukart gali viską aprėpti ir išlaikyti, kurio ugnis sutirpdo daiktų paveikslus ir vėl juos atkuria gražesne forma, apvalytus nuo šlako..."

Tai beveik sutampa su Getės Verterio laikų nuotaikomis, ir jo pirmasis Tasas, kurio nebeturim, galėjo toks būti; Getė tikriausiai pasirinko intrigų motyvą, poeto meilę hercogo seseriai.

---

[1] Giunteris, Johanas Kristianas (1695—1723), dėl gyvenimo nesėkmių anksti palūžęs žymus vokiečių lyrikas.

Visa ta tema nėra istoriška, čia pagrindinį vaidmenį vaidina politika: Tasas, pasinėręs į save, nuolatos kankinamas religinių abejonių, laisvu noru išpažįsta inkvizicijai savo skrupulus. Hercogas, bijodamas, kad jis neišduotų eretiškų kalvinistinių nuotaikų jo, ir ypač jo žmonos dvare, įsako izoliuoti jį kaip pamišėlį. Tai nebuvo švelnus, apsišvietęs valdovas, kokį jį vaizduoja Getė, bet šaltas despotas; meilės istorija yra legenda; atmosfera, kuri supo istorinį Tasą, buvo šalta, griežta antireformacinė atmosfera.

Getės dramos veiksmas vyksta kitoj vietoj ir kitokioj atmosferoj. Jo Tasas tik didžiojo poeto bendrapavardis, ir po jo prasidės šimtą metų trukęs dramų srautas iš menininkų gyvenimo. Getės dvaro draugija susideda vien iš idealių veikėjų. Bet Getė ne veltui dešimt metų išgyveno valdovo dvare, ne veltui išėjo jausmų ir gražių manierų mokyklą — todėl drama tampa ir garbinimu. Ką gi, taip turėjo, o gal ir galėjo atrodyti toks kilnus dvaro ratelis. Jau daug reiškia ir tai, kad labai žemiški Veimaro žmonės buvo dingstis šiems paveikslams sukurti, tarp jų galėjo būti ir Šarlota fon Štein. Bet veltui šioje dramoje ieškotume jos ar kitų veimariečių. Jie sukurti iš ilgesio; tokie žmonės turėtų supti poetą, visi, net ir buvęs intrigantas yra kilnūs genijai, suprantantys kiekvieną dvasios krustelėjimą.

Čia Getė mėgina kurti visuomenę — sunkus ir iš teisybės neišsprendžiamas uždavinys poetui. Ta aristokratiška visuomenė, liaudis, kuri jau „Egmonte" kėlė jam abejonių, scenoje nepasirodo. Kai kalbama apie Florenciją, grafienė Sanvitalė sako:

Tas miestas liaudies pastatytas,
Ferarą gi iškėlė jos valdovai.

Bendruomenę sudaro tik keli kilmingieji. Jie yra tėvynė, „minia klaidina ir gąsdina artistą". Bet menininkas nenori būti vienas, jam reikia draugų, padėjėjų. Visi stengiasi jam padėti, kiekvienas savaip, ir kiekvienas teisus: hercogas savo valdoviška išmintimi, kunigaikštytė savo santūrumu, dvariškis Antonijas savo vyriškais, tvirtais patarimais, net grafienė Sanvitalė, pati saloniškiausia iš visų, nori ištraukti jį iš užburto paklydimų rato. Tačiau jam negalima padėti jau vien dėl to, kad jis genijus. Tai itin didelė grėsmė. Tai nėra tik „tam tikri nerviniai priepuoliai", ištinkantys kada-ne-kada. Tai pastovi, nepa-

gydoma liga, nuo kurios nėra vaistų. Getė nenori nuo jos išsivaduoti, mat, kalba apie save. Šioje dramoje jis trokšta iki galo išgerti pačių skausmingiausių poeto jausmų taurę. Jis trokšta Taso pražūties, norėdamas išgelbėti save, Getę, ir išsivaduoti nuo baimės, kaip Verteryje išsigydė nuo savo verteriškos ligos. Jam buvo malonu, kai vėliau vienas išmoningas jaunas prancūzas jo „Tasą" komentuodavo kaip „į aukštesnę pakopą pakeltą Verterį". Ir savo eilutes:

Kai kančios žmogų nebyliu padaro,
Jam dievas leidžia žodžiais jas išlieti.

jis pats citavo, nelyginant gyvenimišką patirtį, svarbiais momentais, pavyzdžiui, paskutinės savo meilės Marienbade metu.

„Tasas", didžiausias Getės kūrinys, menine sandara yra kamerinė pjesė — subtiliausios tonacijos kvintetas su penkiais lygiareikšmiais instrumentais. Kiekvienas balsas dainuoja savo partiją, dažnai slopinamas iki tyliausio pianisimo, kuris tik užuominą leidžia atspėti tai, kas nepasakyta. Ir vis dėlto Getė davė jiems tiek „kūno", kad iš jų gali išeiti visai neblogi aktoriniai vaidmenys. Tai idealūs personažai, bet gyvi. Ta įsivaizduota ir net neįtikėtina jo svajonių visuomenė pamažu vystosi kaip savotiškas Taso būrelis. Hugas fon Hofmanstalis plėtojo šią svajonę toliau ir parašė gražų vaizdelį su personažais, kurių taip pat nebuvo 1806 metų Vienoje, kaip 1790 metų Veimare nebuvo originalų. Tokios svajonės irgi tikrovė.

Gyvenimui atnešus naujos patirties, Getė norėjo pakeisti ir „Tasą", kaip beveik visus savo kūrinius. Kai drama tik po dvidešimties metų turėjo būti vaidinama, jis parašė kelis scenos variantus ir išbraukė tai, kas Tasą rodo „irzlų, opų ir nepagrįstai smarkaujantį", išbraukė net ir jo sielvartą, kol pagaliau herojui nebegresia jokia katastrofa ir galima tikėtis išgijimo. Vienas recenzentas patenkintas rašo: „Tasas supranta, kad žmogus negali tik fantazuoti, bet privalo ir veikti, jei nori žemėje būti laimingas". Net ir šis Getės intymiausias ir asmeniškiausias kūrinys neturi būti tragiškas. Tai tik žaidimas.

Po to, nelyginant graikų tragedijoj, pasirodo satyras. Getė tik ką baigė dramą ir išsiuntė Gešenui su kruopščiausiais, kaip retai kada, pataisymais ir korektūromis. Net ir sekretoriaus perrašytame egzemplioriuje jis vis dar ką nors švelnino, vietoj žodžio „barti", kuris jam pasirodo per šiurkštus, įrašo

„peikti", vietoj „prastuomenė"—„liaudis". Veiksmą, kurį ir taip sunku pavadinti išoriniu veiksmu, dar labiau atskiedžia: jei seniau Tasas po vienintelės savo „išpuolio" scenos turėjo atiduoti špagą, dabar jam tik sakoma: „Išeikit, Tasai, likit savo kambary". Tuojau po šitos dramos pasirodo antroji Getės natūros pusė — visai kitos rūšies kūriniuose. Jis rašo savo aštriausias eiles, drastiškiausią erotiką, kurios ir šiandien nėra nei vienoje Getės raštų laidoje, pasako pikčiausius žodžius apie vokiečius, net ir jų kalbą, iš kurios ką tik išgavo subtiliausius tonus ir virpesius, kokiais jo menas daugiau niekados nebeskambėjo. Iš antžemiškos ir išsvajotos visuomenės nusileidžia pas sukčius, kekšes ir tuo mėgaujasi. Jis „įžūlus", įžūliomis vadina ir savo epigramas. Kodėl ne? klausia jis, tai tik antraštės, pasaulis rašo tos knygos skyrius. Jo epigramose viskas išvien: skaistybė ir šlykštybė, purvas, landynės, klystkeliai, pikti žodžiai apie „prastuomenę", kurią ką tik išbraukė, bažnyčia, net Kristus, išjuokiami. Tai tikras protrūkis, atsipalaidavimas po didelio įtempimo, panašus į jo grubius senavokiškus pokštus Verterio laikais.

Kai ką iš jų Getė paskelbė knygelėje „Venecijos epigramos", dedikuodamas ją Anai Amalijai, kuri buvo itin laisvų pažiūrų; vis dėlto leidiny liko gan drastiškų eilių, kurias jis atmiešė nekaltesnėmis, kad knygelė neatrodytų pernelyg šokiruojanti.

Jis dar kartą išvažiavo į Italiją, 1790 metų kovo mėnesį, dvaro siunčiamas: turėjo parodyti Veneciją Anai Amalijai, grįžtančiai iš ilgesnės kelionės po Italiją. Kontrastas tarp pirmos egzaltuotos jo meilės Italijai ir dabartinės yra toks pat rėžiantis, kaip ir skirtumas tarp dabartinės jo nuotaikos ir tos, kuri buvo rašant „Tasą". Getė negali pakartoti savo pergyvenimų. Visa, kas pirma žavėjo, dabar jam atrodo, tik niekinga. Skundžiasi oru, pyksta, kad italai plėšia pinigus iš svetimšalių, senovės paminklus vadina „išbarstytais griaučiais". Venecija jam tik skylė, „pilna akmenų ir vandens", jis nebe toks tolerantiškas „kiauliškam tos tautos gyvenimui", kaip aną kartą. Tiesa slypi kitoj laiško vietoj: „Ne todėl, kad man čia būtų nutikę kas bloga, nieko panašaus. Bet pirmosios meilės ir smalsumo žiedas jau nukrito." Tai viena fazė iš jo periodiškų nuotaikos pasikeitimų. Jis per aukštai užkopė, dabar turi leistis žemyn, ir daro tai, kaip ir viską, ne pusiau, bet iki galo. Savo draugelę,

likusią namie su ką tik gimusiu sūnumi, kartą pavadina „perliuku", kurį radęs pajūry; prašo ir draugus Veimare ją globoti, bet pats gerą pusmetį negrįžta iš Italijos tais savotiškais 1790 metais. Vienos „Klerchen" jau nebeužtenka jam atsipalaiduoti. Reikia stipresnių jaudų, ir jis nesvyruodamas jiems atsiduoda; net kalba ir rašo apie tai be jokių skrupulų. Visuomeninių varžtų, kuriuos jam buvo uždėjusi ponia fon Štein, jau didele dalim nusikratė Romoj ir pradėjęs gyventi su Kristiana. Dabar jie visiškai nukrinta. Jis jaučiasi antikos žmogum, pagoniškai laisvas, antikine eilėdara aprašo savo laisviausius ir palaidžiausius pergyvenimus ir įteikia juos savo kunigaikštienei. Jo autoritetas dabar jau toks didelis, kad ir tas jam leidžiama; aristokratiškoji rokoko visuomenė, iš kurios kilusi Amalija, neturi prietarų ir pati mėgsta laisvai pagyventi.

Pavadinimas „Epigramos", kurį Getė pasirinko šiam savo eilių rinkinėliui, yra sauvališkas; nors jame yra vienas kitas dialektine forma parašytas kandus eilėraštis su aštriu geluonim, bet tai ne jo sritis. Jis išlieja savo apmaudą dėl ką tik prasidėjusios Prancūzų revoliucijos, o taip pat pasipiktinimą kunigaikščiais, kurie, jo nuomone, ne ką geresni už demagogus. Frankai jam biaurūs, biaurūs ir vokiečiai; jis šventvagiškai piktžodžiauja, sakydamas, kad kiekvieną trisdešimties metų egzaltuotą svaičiotoją reikia kalti prie kryžiaus; net rašo, kad nekenčia ir šunų, ir žmonių: „Kadangi ir žmogus, ir šuo toks pat niekingas pašlemėkas." Visos tos eilės nei kalbos, nei turinio atžvilgiu neturi vertės; antikinė epigramų forma Getei retai kada buvo laiminga.

Tik tada, kai jis rašo „epigramas", kurios nėra epigramos, bet „Romos elegijų" tipo elegijos, tada jis vėl poetas. Ne viskas Venecijoj kelia jam apmaudą ir nepasitenkinimą. Nors sako, kad „Faustinos aš neberandu", atsiranda Betina, fokusininko duktė, lengva, vikri, panaši į berniuką. Jis žaidžia visus „dvylika amūro triukų", ir ne su viena partnere. Didieji Venecijos kurtizanių laikai jau seniai buvo praėję, kaip ir apskritai didieji Venecijos laikai; be to, kurtizanių aplinka dažniausiai buvo labai iškilminga, apsilankymas pas vieną šių brangių ir ištaigių damų, kur reikėjo laikytis griežto etiketo, priklausė prie kultūrinių didelės kelionės įspūdžių, kaip vėliau apsilankymas muziejuj, skirtumas tarp jų buvo nedidelis. Dabar Getė nusiteikęs nerūpestingai. Jis vadina „lacertomis" merginas, ku-

rios nelyginant driežiukai šmižinėja aikštėse, dingsta kokiuose užkampiuose, jis sekioja jas gatvelėse, landynėse, vedasi gražuolę kavos, „ir ji rodo iniciatyvą, ne tu". Jis žaidžia pederastiniais pojūčiais, ir į berniuką panaši Betina jam primena Ganimedą, į kurį jis žiūri Jupiterio akimis; jis yra kalbėjęs apie tai, kad meilė berniukams jam nebuvus svetima. Romoje, kur moterų roles dar vaidindavo vyrai, jis jau gėrėjosi savotišku tokios lyčių kaitos žavesiu, „persikūnijimo iliuzija", kurią senoji legenda apie aiškiaregį Tireziją pavertė mitu. Minjona „Vilhelme Meistery" iš pradžių yra tokia dvilytė būtybė; ji turi berniuko bruožų ir tada, kai galutiniame savo romano variante Getė vaizduoja ją kaip mergaitę. Viskas skęsta prieblandoj tomis savaitėmis senojoj Venecijoj, kuri gyvena paskutines savo dienas; jau keturiasdešimties metų Getė jaučiasi senas, ir jo pramogos niekuo nebeprimena nutrūktgalvio jaunuolio išdaigų; jos beveik leidžia manyti, kad Getė, kol dar laikas, stengiasi ištirti visą katalogą to, ką verta žinoti.

Jis jaučiasi senas ir prieš tuos, kurie dabar iškilo kaip rašytojai ir tautos numylėtiniai. Ypač nepatinka jam Šileris ir jo „Plėšikai", kur stipriau, negu visų pirmtakų darbuose, atgyja „Audros ir veržimosi" nuotaikos. Getei tai jau praeitas etapas, ir jis nenori to matyti kituose. Jo jaunystės draugas Heinzė, dabar jau nebe jaunuolis, bet vienmetis su Gete, ką tik išleido savo „Ardingelą", ugningą romaną apie Italijos menininkus, tikrą genijaus darbą. Jis entuziastingai skaitomas. Būtent tokio Italijos aprašymo buvo galima tikėtis iš Getės, kokį jį dar prisiminė amžininkai. Tačiau Getė Romą matė visai kitaip, ir todėl Heinzės knygos jis tiesiog negali pakęsti, ji gadinanti skonį, jai prikišamas „juslingumas". Tai parodoksas: nejaučia, kad jis, ką tik garbinęs nuogą amūrą ir linksmą ritmišką lovos girgždėjimą, piktinasi daug nekaltesnėmis Heinzės bakchanalijomis. Į labai talentingą rašytoją jis žiūri kaip į varžovą beveik tiesiogine prasme, ir jam tai nemalonu, panašu į karikatūrą: taip varžytis neleistina, ypač mene. Heinzės romano kulminacija yra menininkų bakchanalija, ir kuklieji Getės kolegos Romoje, tokie Tišbeinai ar Mejeriai, „skystakošiai", anot dailininko Miulerio, joje tikrai nebūtų dalyvavę: Heinzės romane jie, vijokliais apsivainikavę, žaidžia su savo merginomis ir pozuotojomis, kurios į galą nusimeta marškinėlius ir šoka nuogos, „šventė vis labiau artėjo prie gyvenimo ir darėsi šventesnė..."

Savo meilės šventę Getė mėgsta švęsti vienas. Heinzės romane jam užkliūva tai, kas vėliau Šileriui užklius Getės darbuose: pernelyg didelis visų daiktų apčiupinėjimas, ypač svarstant meno klausimus, kurių romane nemažai įpinta. Heinzė daug giliau ir stipriau jaučia meną, ir jo estetinės pažiūros turėjo platesnį ir ilgesnį poveikį, negu Getės, jos siekė dar ir romantizmą, Jaunąją Vokietiją; daug gyvesnis buvo ir jo ryšys su italų muzika, kuriai jis paskyrė dar vieną savo romaną. Heinzės prozoje sumišę baroko ir romantizmo elementai; bet Getė ką tik pasiekė savo klasicizmą, todėl visa tai jį erzina; jį erzina ir Heinzės fantastiškos politinės pažiūros, krypstančios į demokratiją: „Žmonių, kurie verti žmonių vardo, valstybė, tobula visiems ir kiekvienam, iš esmės visada turi būti demokratija"; dabar Getė nenori to girdėti. Heinzė, visu žmogaus amžiumi anksčiau už Baironą, baigia savo romaną fantastine kelione į laisvę; Graikijos salose įkuriama piratų valstybė, kurioj gyvena didvyriška gražiausių vaikinų ir merginų karta, su nauja religija ir valstybine santvarka, „šalis Temistoklams ir Scipijonams, Praksiteliams ir Horacijams, ne vienuoliams ir barbarams". Getei lengva žiūrėti į tai iš aukšto, nors dažnai ir jis pats svajojo viską mesti ir kur nors Amerikoj pradėti naują gyvenimą. Visa tai, kas Heinzės kūryboj taip artima jo paties polinkiams ir būdui, erzina jį kaip atvaizdas kreivame veidrody. Ir iš tikrųjų Heinzės juslingumas yra visai kitoks, negu Getės: jis kažkoks gaivališkas, it neramiai plyksinti liepsna, ir neišplaukia iš galingos natūros, kur erotika perima visą žmogų. Nors Heinzė nori atrodyti drąsus ir renesansiškas tarp savo personažų, kurie šėlsta, nelyginant Ničės „šviesplaukės bestijos" pirmtakai, vis dėlto jis lieka šiek tiek vargšas pastoriaus vaikas iš Tiuringijos, vargšas namų mokytojas,— visų ano meto talentingų genijų likimas,— kuris galų gale turi pasitenkinti skurdžia skaitytojo vieta pas apsišvietusį katalikų bažnyčios dignitorių, kuriam skaito šį tą iš Bokačo ir Aretino.

Pasisekimui, kurio susilaukia „kiti", Getė vis dėlto nelieka abejingas. Olimpinės ramybės laikai dar labai toli. Pavydus kasdienine žodžio prasme jis niekados nebuvo, bet buvo labai opus. Jis visados laukia, kad kiti susidomės jo metamorfozėmis, ir jeigu jie eina kitais keliais, jis traktuoja tai tiesiog kaip grėsmę savo egzistencijai. Jis niekados nemokėjo, kaip Vilandas ar Tikas, suprasti ar būti pakantus genialioms ir stiprioms

natūroms; išimtis buvo Šileris, ir tapo ja todėl, kad abu susitiko tokią valandą, kada jų dvasiniai interesai buvo nukreipti į bendrą tikslą. O šiaip jam buvo reikalingi tik padėjėjai, informatoriai ir bendradarbiai. Štai kodėl jis niekados nesukūrė mokyklos ir net nesubūrė apie save ratelio.

Tais metais, kai grįžo iš Italijos, jis toks irzlus, kad rimtai galvoja viską mesti — viską, tai reiškia poeziją, rašymą, autoriaus ambicijas. Nėra kito tokio pavyzdžio, kad labai didelis menininkas nuolatos taip abejingai žiūrėtų į savo pašaukimą, lyg tai būtų koks „kaprizas", kuriam galima ilgesnį laiką atsiduoti, o paskui ir vėl mesti. Jam nė į galvą neateina tokia mintis, kad jo, kaip rašytojo, garsas gali būti įpareigojantis, kad gal verta už jį kovoti, kaip jis ką tik skelbė savo „Ifigenijoj" ir „Tase". Šie kūriniai, vos tik užgimę, tapo jam visiškai svetimi. Getė išmeta juos kaip kokius pamestinukus: tegu patys rūpinasi, kaip gyvens. Jis beveik stebisi, kai jie prasimuša ir tampa dideli.

Jį užvaldo kitas „kaprizas",— kaip jis pats tai vadina,— o gal tai jau liga. Jis vartoja palyginimą „skiepas", inokuliacija. Skiepai tada dar buvo pavojinga priverstinė procedūra, kuri reiškė žmogaus atidavimą likimo valiai, taip jį suprato ir Getė. Jam kažkas įskiepijo daigą, kuris auga jame ir keroja. Jis sukelia karštį, ne tam kartui, bet nuolatinį, chronišką ligą su vis pasikartojančiais priepuoliais, kurie kankins jį ilgus metus. Tokia jo paties interpretacija. Norėdamas nusakyti tą būseną, Getė kalba apie aukščiausią palaimą.

Iki šiol stebėti gamtą jam buvo malonumas, gamtovaizdis — jo kančių ir džiaugsmų arena, gamta — mergina. Dabar jis pradeda tyrinėti, galvoti. Kalba apie motiną gamtą. Tiki atradęs jos amžinuosius dėsnius ir savo atradimus nori skelbti. Tame troškime skelbti slypi religinis jo naujos aistros elementas. Getė atrado sau naują tikėjimą ir ieško jo išpažinėjų. Nedaug, labai nedaug kas jį seka, ir dabar prasideda ilgas atsišalinimo nuo žmonių periodas. „Kaulelio" atradimą jis iš atsargumo dar slėpė ar rodė tik keliems patikimiesiems. Dabar nori savo atradimus publikuoti. Mažuose, plonuose sąsiuvinėliuose išdėsto savo rezultatus ar teisingiau savo pirmąsias mintis. Jos rado menką atgarsį jam esant gyvam, o dar menkesnį smarkiai suklestėjusių tiksliųjų mokslų šimtmetyje; prieš kelis dešimtmečius jos buvo iš naujo atrastos su visais nesusipratimais,

kurie paprastai lydi tokius atgimimus. Mėginta jas įjungti į mokslų raidą, įrodyti, kad „jau Getė" tą ar aną vystymąsi numatė arba apskritai viską žinojo, nujautė, aiškino. Žinoma, kai kurios jo mintys turėjo platų poveikį ir davė vaisių. Bet jis ne tyrinėtojas. Jis menininkas.

GAMTOS AIŠKINIMAS

Būdamas 1790 metais Venecijoj, Getė nuvažiuoja kartą su savo jaunu tarnu Paulium Gece į Lidą. Ten, tarp kopų, nešventintoj žemėj, yra žydų kapinės. Pasibastęs aplink, Gecė atneša savo slaptajam tarėjui sudūlėjusią, yrančią kaukolę. Getė atsargiai paima ją į rankas ir paaiškina, kad tai ne žmogaus, bet avino kaukolė. Jis iškrapšto iš jos žemes, varto išdžiūvusį kiaušą ir vis žiūri į vidų. Jo akys blizga, tartum ši avino galva būtų neįkainojamas radinys. Gecė seniai nematė savo pono tokio susijaudinusio.

Italijos saulės šviesoj — verta priminti, kad tai įvyko šios skaisčios saulės šviesoj — Getei iškyla jo antroji vizija, antras nujausto vaizdo patvirtinimas. Prieš trejus metus Palerme, beveik tuo pačiu metų laiku, pavasarį, jis išvydo Botanikos sode „praaugalą". Dabar žydų kapinėse jis išvysta kaulų sandaros „praformą". Augalai ir gyvuliai, kaip jis seniai nujautė, sudaryti pagal tą patį principą. Augalas vystosi iš paskutinio pradinės sandaros vieneto — lapo, gyvulio organizmas — iš slankstelio; kaukolė irgi yra tik tolesnio slankstelio formos vystymosi rezultatas. Kaip Palerme jo akys tartum matė iš pradinės formos iškylantį praaugalą, matė jį leidžiant atžalas, šakojantis, lapojant — taip dabar mato slankstelių kaulus peraugant į suskilusią avies kaukolę, kurios sandūras likimas jam taip prasmingai išklibino, ilgai leidęs dūlėti. Tie kaulai lengvai susiformuoja į veido kaulus. Perėjimas nuo pleištkaulio į akytkaulį, į kriaukles, visa tai aiškiai iškyla jam prieš akis. Tai metamorfozė, dar tik nujaučiamo praprincipo tapsmas susiformavusiu išsivysčiusios gamtos reiškiniu. Gamta nedaro šuolių. Lėna, vaisinga srove viena forma pereina į kitą, kildamos vis

aukštyn, per visas stadijas iki žmogaus, iki jo, Getės, kuris tai mato pirmas iš visų žmonių šioj įstabioj žemėj.

Svarbu matyti, o taip pat ir palaikyti rankoj: tuos daiktus reikia tiesiog apčiuopti pačioj gamtoj, ne kabinete. Kai tokią avies galvą gerai apžiūri ir apčiupinėji, tada žmogui ateina dieviškas įkvėpimas, nelyginant *coup de foudre*[1] meilėj. Tokį „dvasios žaibą" jis vadina savo pasirinktu žodžiu *aperçu.*[2] Mat, Getė kuria savo terminologiją, o tas jam trukdo susikalbėti su mokslininkais ir apskritai trukdo kitiems jį suprasti. Žodį „metamorfozė", tiesa, daug kas vartojo, jau nekalbant apie Ovidijų, kuris kadaise buvo Getės mylimiausias poetas, kol Herderis jį atmetė kaip romėnišką daug originalesnių graikų sekėją ir atkreipė Getės dėmesį į „pra" — pradžių pradžią. Volteras savo filosofijos žodyne šaipėsi: „Žemė pilna metamorfozių." Jau Linėjus, kurį Getė uoliai skaitė, buvo iškėlęs minčių, beveik sutampančių su Getės metamorfozės idėjomis. Getė žiūrėjo į jas kaip į savo pažiūrų pirminę formą, kurią jis turįs plėtoti toliau. Kiek jis suprato Linėjų ir jo sistemą, kuri daugeliu atvejų yra visai priešinga Getės teiginiams, tai interpretacijos klausimas, ir spręsti jį turi mokslų istorija, kuri tik dabar kiek išsamiau pradėta tyrinėti; jos dalykas yra ir metamorfozės, minčių užuomazgos ir jų vystymasis. Getė nepaprastai gerbė Linėjų. Šekspyras, Spinoza ir Linėjus tai trys didieji mokytojai, iš kurių jis daugiausia esąs gavęs. Bet apie Linėjų priduria: „Tik ne botanikos srity!" Nepasako, kokioj gi srity yra daug iš jo gavęs. Kitoj vietoj skaitome: „Skirstyti ir skaičiuoti nebuvo mano įprotis", arba: „Ką Linėjus prievarta stengėsi atskirti, tas pagal giliausią mano vidinį poreikį turėjo siekti susijungimo." Tai, kad Linėjus „prievarta stengėsi ką atskirti", yra, be abejo, Getės interpretacija, rodanti, kad jis ir Linėjų suprato labai individualiai, su tokiomis savybėmis, kokias jis apskritai primetė mokslininkams. Jam šie žmonės mokėjo tik skaidyti ir skirstyti. Jis matė visumą. Visuma buvo gamtos vienovė, kurią jis išreiškė religine sąvoka „dievas — gamta".

Spinozos darbuose jis rado sakinių, kurie sustiprino tokį jo tikėjimą, neaiškiai gyvą nuo pat vaikystės. Mes sakom „sakiniu", nes Spinozą Getė skaitė tik pastraipomis, visa šio filosofo

---

[1] Žaibo smūgis *(pranc.)*.
[2] Požiūris *(pranc.)*.

sistema, išdėstyta *more geometrico*[1], jam buvo svetima; labai abejotina, ar jis kada išstudijavo jį visą. Visų pirma, Spinozą jis žinojo ne iš originalo, bet iš gan išsamaus straipsnio, įdėto į Pjero Bailio leksikoną „Dictionnaire", svarbiausios ankstyvojo Švietimojo laikotarpio knygos. Čia Getė ir susidomėjo Spinoza. „Spinozizmas" jau buvo tapęs galybe ir kasmet juo labiau plito, juo giliau leido šaknis „erezija" ir laisvamanybė. Tradicinė dievo samprata Getei anksti ėmė kelti abejonių; „Kūryboj ir tikrovėj", poetiškai aprašydamas savo istoriją, jis pasakoja, kaip dar vaikas būdamas iš gamtinių tėvo kolekcijų pasistatė gamtą-altorių su smilkalų žvake, kurią uždegdavo pamaldoms. Spinoza, su kuriuo arčiau susipažino per Herderį, sutvirtino šį jausmą. *Deus sive natura*[2], sako filosofas. Getei tai svarbiausias teiginys ir dogma. Iš esmės jam to pakanka.

Visa tai poetiškai išreikšta eilėse ir himnuose gamtai, parašytuose proza, taipogi pokalbiuose su kitais. Svečias iš Šveicarijos, kažkoks Tobleris, persirašė tokį fragmentą, pavadintą „Gamta", kur aštriomis antitezėmis, nelyginant dainuojant dviem balsais, išreikštos šios mintys ar, teisingiau, gamtos jausmai. Kai Getei, jau labai senam, buvo parodytas šis fragmentas, jis nelabai norėjo jį pripažinti, mat, jautėsi tai jau praaugęs. Jis pavadino tai komparatyvu, aukštesniuoju savo esybės laipsniu, kuris jau pakilęs į aukščiausiąjį, superlatyvą. „Tai polinkis į savotišką panteizmą, kur pasaulio reiškiniai grindžiami neištiriama, besąlygine, humoristine, sau pačiai prieštaraujančia būtybe, kurią galima laikyti žaidimu, bet mirtinai rimtu žaidimu".

Iš to, kaip Getė čia vėl perdėm saviškai vartoja žodį „humoristinis", galima irgi spręsti apie jo mąstyseną. Jo vargai prasideda tada,— ne poezijoj ar himnuose, čia jis gali lengvai ir labai drąsiai judėti,— kai jis pamėgina skelbti savo vizijas ir apsireiškimus tose srityse, kur jau egzistuoja tam tikros konvencijos. Visa, ką jis regi, jam atrodo lengva ir nebe nauja: „Kad ir ką atrandu nauja, tai nėra netikėta, viskas derinasi ir jungiasi, kadangi aš neturiu jokios sistemos ir nieko daugiau nesiekiu, kaip tik tiesos, ir dėl pačios tiesos", sako jis pirmąkart stebėdamas botanikos reiškinius. „Viskas man piršte peršasi, aš nebesvarstau, viskas ateina man į pagalbą, ir neaprėpiama (visos gamtos) karalystė mano sieloj pasidaro tokia paprasta, kad

---

[1] Geometriniu būdu *(lot.)*.
[2] Dievas arba gamta *(lot.)*.

aš bemat galiu išspręsti sunkiausius uždavinius". Čia jis neturi jokių skrupulų nei abejonių: viskas paprasta, pasaulio dėsnius galima suvesti į kelias aiškias mintis, o jos yra „tiesa". Jis tą tiesą įžvelgė, ji pati jam apsireiškė.

Skelbdamas tiesą,— o Getė nori skelbti savo atradimus,— jis susiduria, kaip ir valdymo reikaluose, su inertiška mase, atsitrenkia į išgverusius žodžius ir posakius. Vėliau jis kartą pasakė, kad reikėtų išrasti naują kalbą, kur nesusipratimai būtų neįmanomi; vėliau daugelis protų sprendė šią problemą matematikos pagrindu iki pat moderniosios logistikos eksperimentų ir jos apskaičiavimų. Bet matematinis mąstymas, kaip ir filosofinis, Getei visiškai nepasiekiamas. Pokalbiuose su Herderiu jis ginčijasi: „Aš jaučiausi labiau linkęs į juslinį gamtos stebėjimą, priešingai, negu Herderis, kuris visados norėdavo greit pasiekti tikslą ir griebdavo idėją, kai aš dar vos tik būdavau baigęs stebėjimą." Jis irzliai prieštarauja Šileriui, kuriam per pirmąjį intymesnį susitikimą piešia ir aiškina savo „praaugalą" ir vadina jį „patyrimu". Šileris kraipo galvą: „Tai ne patyrimas, tai idėja." Getė šiaip taip susivaldo ir atšauna: „Malonu girdėti, kad turiu idėjų, pats to nežinodamas, ir net matau jas savo akimis." Getė sako, kad čia buvo išvesta griežčiausia juos skirianti riba. Tai taipogi riba, skirianti Getės požiūrį nuo visų kitų mokslininkų pažiūrų.

Tai, ką jis įsitikinęs vadina „matymu", yra vizinis matymas. Mokslas ieško visuotinai galiojančių dėsnių, tuo nenorim pasakyti, kad mokslininkas negali turėti panašių vizinių pergyvenimų ir nuo jų pradėti. Bet po to jis privalo įrodyti ir savo įrodymus pateikti protų respublikos patikrinimui. Tačiau Getės dievas-gamta yra tikėjimas, kuris toliau netikrinamas. Jam tai tiesa, ir tiesa visiems laikams. Ką čia dar galima pridėti, tai nebent atskiruose gamtos reiškiniuose surasti itin ryškių liudijimų, kadangi kiekvienam tikėjimui reikia savų liudininkų. Mes dar pamatysim, kaip ilgainiui jo tikėjimas įgaus teologines formas; galop jis visai nesivaržydamas vartoja senus bažnytinius terminus ir vieną mokinį, nesutinkantį su jo nuomone, pavadina eretiku ir piktai išgrūda pro duris.

Pradžioj jis švelnesnis ir labai mandagus. Jis dar tiki galėsiąs įsijungti į mokslų raidą. 1790 metais jis išleidžia ploną brošiūrėlę „Bandymas išaiškinti augalų metamorfozę". Jau pats pavadinimas kuklus. Šį kūrinį jis vadina „paskaita", nurodo

savo būsimus darbus ir autorius, kurie jam pritaria. Ramia kalba, šimtas dvidešimt trijose trumpose pastraipose jis išdėsto tai, ką turi pasakyti. Tai pats gražiausias šios rūšies darbas, turėjęs daugeriopą poveikį, nors ir ne iš karto.

Svarbiausias augalo organas yra lapas, iš kurio protėjiška kaita vystosi visi kiti, ligi pat kuokelių. „Viskas yra lapas. Ir iš to paprastumo galima didžiausia įvairovė". Dėl tokios hipotezės — Getė pats ją taip vadina savo brošiūroj — galima diskutuoti. Bet tą pačią akimirką, kai tik ją iškelia, ji tampa jam „patyrimu", jo gyvenimo dalele, tuo labiau kad taip puikiai derinasi su pagrindinėm jo pažiūrom, atitinkančiom jo natūrą. Todėl bet kokią dvejonę, net abejingumą šios tezės atžvilgiu jis laiko puolimu, savo egzistencijos pažeidimu. „Viskas, kas gyva, nėra atskira, bet visa yra daugybė", sako jis, „net tai, kas mums pasirodo kaip individas, vis tiek yra sankaupa gyvų, savarankiškų būtybių, kurios pagal idėją, pagal sandarą yra vienodos, o savo išvaizda vienodos arba panašios ir gali tapti vienodos arba nepanašios. Tos būtybės iš dalies jau yra susijusios nuo pat pradžių, iš dalies susiranda ir susijungia. Jos išsiskiria ir vėl ieško viena kitos, ir taip vyksta begalinė produkcija visokiais būdais ir visomis kryptimis". Sąryšis, susijungimas — štai ko jis ieško ir ką randa. Jis nori, kad ir visi kartu su juo tai patirtų.

Straipsnyje apie šio mažo darbelio atsiradimą Getė pats kalba, kaip jis „vaikišku būdu suvokė augalų metamorfozės idėją, kaip su džiaugsmu, tiesiog susižavėjęs tyrinėjo ją Neapoly ir Sicilijoj" ir entuziastingai pranešė apie tai Herderiui. Su vaikišku pasitikėjimu jis dalina savo brošiūrą pažįstamiems, išsiuntinėja žurnalams ir mokslininkams. Skaitytojai stebisi šia nauja autoriaus metamorfoze, jie nori būti aptarnaujami „gerai ir vienodai"; jie negali pernelyg karštai domėtis botanikos vystymosi problemomis, bamblių susidarymu, centrine padėtim ar anastomoze. „Getingeno žinios", tiesa, pripažįsta „nepaprastą dėstymo aiškumą", bet Getei to maža; jis nori dirbti toliau, nori veiksmingos pagalbos, karšto pritarimo. Atsiliepia tik jo draugas, dailininkas Tišbeinas iš Romos. Jis mano, kad Getė nori pamokyti dailininkus, kaip, remiantis kukliausiais pradiniais pavidalais, galima išrasti vis grakštesnes gėlių formas. Ta mintis baisiai patinka Getei, mat, tyrinėdamas gamtą, jis visados galvoja apie praktinį poveikį: niekas jo nebūtų labiau pradžiu-

ginęs, kaip žinia, kad dailininkai tapo pagal jo „Spalvotyros" teoriją. Veimaro damos anaiptol „nesižavi jo abstrakčia sodininkyste", jei jau kalbama apie gėles, tai jos nori girdėti apie kvapus ir spalvas, ne apie vaiduokliškas vizijas. Jis išdėsto savo mintis hegzametru ir paskiria jas savo meilužei Kristianai; tai vėl nustebina siauresnį Veimaro ratelį: še tau gėlių dirbėja ir gamtos filosofija!

Nusivylęs Getė švaistosi pikčiausiais žodžiais. Kalba apie „radikalųjį blogį pačia kokčiausia forma", apie pavydą ir apmaudą. Šie vaikiškai žmogiški bruožai daug pasako apie tai, kaip jis žiūri į gamtos mokslo darbus. Jis tuojau pat nutraukia tyrinėjimus, nebeskelbia, kaip buvo žadėjęs, naujų darbų, nebesidomi augalų teorija kelis dešimtmečius ir grįžta prie jos tik po daugelio metų. Taip jis daro su visomis gamtos mokslo publikacijomis, išskyrus savo numylėtinę „Spalvotyrą", su kuria nesiskiria kelerius metus. Šiaip tik retkarčiais publikuoja straipsnius. Jo viduje visa tai tvirtai susiję. Getė apskritai norėjo, kad į visą jo kūrybą būtų žiūrima kaip į „vienos didelės išpažinties fragmentus". Tokį reikalavimą galima patenkinti tik tada, kai baigėsi jo gyvenimas ir visi darbai. Net ir šiandien, kai tie straipsniai yra surinkti, naujai sugrupuoti ir iškomentuoti, sunku prasibrauti pro daugelį keistybių prie pagrindinių minčių. Nelengva rimtai žiūrėti į Getės dejones, reiškiamas tokiais kraštutiniais žodžiais, kaip „neviltis", „pasiutimas", „pražūtis". Yra, tiesa, tokia verksminga mokykla, kuri be atodairos mėgaujasi genialių žmonių nelaimėmis ir randa tam tiek ir tiek likimų. Bet Getė tam netinka. Mes tikime jo džiūgavimu ir melancholijos priepuoliais, kurie dažniausiai yra tik reakcija po patirtos laimės ar po didelių kūrybinių laimėjimų. Mes netikim jo skundais, kad žmonės jo nepripažįsta ar nenori su juo bendradarbiauti. Daugumas jo skundų kyla iš to, kad jis dėl menkiausios priežasties užsidaro savy,— jo paties žodžiais tariant, kai kiti jį „atstumia ir palieka vieną",— nenori girdėti jokių prieštaravimų ir neklauso jokių patarimų. Getė visiškai nesugeba bendradarbiauti mokslo srity, netinka jokiam *team work*[1]. Jo kūrėjo prigimčiai reikalingi tik padėjėjai, kurie teikia informaciją ir jam pritaria. Kaip vėliau pamatysim, jau ir tiems padėjėjams su juo nelengva. Getė nežino, kas tai yra abejonė,

[1] Grupinis darbas *(angl.)*.

vienas galingiausių ir svarbiausių tyrinėtojo instrumentų. Tai jo jėga ir jo silpnumas.

Tiesiu keliu, nesidairydamas, jis žengia nuo augalų prie gyvulių pasaulio. Nori parašyti „Kaulų teorijos metamorfozę", traktatą apie gyvulių išsivystymą. Kaip visados, atsiranda įvairiausių kitokių darbų. Jis paskelbia šį darbą tik po trisdešimties metų, dažnai spaudžiamas ir raginamas draugų ir šiaip suinteresuotų žmonių, kurių niekada netrūksta.

Taip, nejausdamas jokios pareigos, jis elgiasi kaip tikras diletantas, kuris „smaginasi" objektais ir problemomis, kol šie jam įdomūs, ir meta juos ar atideda, kai randa kitą užsiėmimą. Jis pats remiasi tuo, kad kaip tik diletantai dažnai plėtojo ir turtino mokslą ir techniką. Gan keisti jo nurodomi pavyzdžiai: gydytojai, kurie domisi architektūra, pirkliai, kurie entuziastingai skaito romanus, rimti šeimos tėvai, kurie užvis labiau mėgsta teatrines komedijas. Žmogaus gyvenimas, jo nuomone, susideda iš rimties ir žaismo. Laimingu ir protingu galima pavadinti tik tą, kas išlaiko pusiausvyrą tarp šių dviejų polių. Rimtis ir žaismas: šis įvaizdis nuolat kartojasi.

Jis galėjo nurodyti daug rimtesnių pavyzdžių. Juk anais laikais dar nebuvo griežtų ribų tarp atskirų disciplinų, viena mokslo šaka lengvai pereidavo į kitą ir nespecialistai dažnai sėkmingai įsijungdavo į didįjį atradimų srautą. Toks Pristlis, su kuriuo Getė susidūrė per savo optinius darbus, teologas, pamokslininkas disidentų parapijose savo mažytėj privačioj laboratorijoj atranda deguonį, amoniaką, chloro vandenilį, anglies dvideginį ir tampa žymiausiu Lavuazje pirmtaku. Ruso rašo savo botaniką. Optikas praktikas Dolondas Londone padaro svarbų atradimą — iš įvairių stiklo rūšių sudėtus achromatinius lęšius — ir tuo padeda žengti visai naują žingsnį astronomijoj. Heršelis, muzikos mokytojas ir vargonininkas, tampa vienu didžiausių savo laikų astronomų. Spaustuvininkas Franklinas išranda žaibolaidį; popieriaus fabrikantas Montgolfjeras kyla su pirmaisiais balionais į orą, o Getės akyse ir Veimaro vaistininkas bando pakilti su tokiu balionu, tik šis nenori skristi, nes yra kvadratinės formos. Grafas Rumfordas, dėl kurio aforizmų optikos tema Getė karštai ginčijasi, kariškis, valstybės vyras, socialinių reformų vykdytojas, išradėjas, gerokai prisidėjo prie šilumos teorijos vystymo. Greta šių atradėjų bruzda tikrų diletantų masė, plinta populiarioji literatūra; o ši vėlgi

apima ir pirmaujančių autorių veikalus, ir seniausius alchemlnius kabalistinio stiliaus traktatus, ir daugiatomius rinkinius apie „Natūraliąją magiją", kur naujausi galvanizmo atradimai sumišę su slaptų rašalų gaminimo receptais.

Tokiame pasaulyje gyvena Getė. Jo pasąmonėj tebėra gyva senoji alchemikų mokykla, kurios veikalus kadaise studijavo su panele Kletenberg. Jis užsidegęs atradėjo aistra, kurią mato visur klestint; tai kodėl gi jis, turėdamas tokią „gerą galvą", negali padaryti vieno didžiausių šimtmečio atradimų? Kaip tik yra aptikęs vieno jų pėdsakus. Spalvų pasaulio dar niekas iki šiol neaprašinėjo ir nesuvokė jo esmės. Dabar jis įmins tą mįslę.

Ir čia jam padeda atsitiktinumas. Getė pasiskolino iš vieno Jenos profesoriaus keletą prizmių, ketindamas kada-ne-kada paeksperimentuoti. Įkišo jas į stalčių ir užmiršo. Profesorius primena skolą ir pagaliau atsiunčia žmogų paimti prizmių. Getė negaišdamas įteikia jam tuos nušlifuotus stiklelius. Bet paskutinę akimirką, tiesiog ant slenksčio, paima vieną prizmę į rankas. Iš jaunystės kažkur šmėkso prisiminimas, kad, pažiūrėjus pro prizmę, galima pamatyti margiausią spalvų žaidimą. Viename kompendijume jis skaitė Niutono tvirtinimą, kad prizmės pagalba šviesą galima išskaidyti į atskiras spalvas. Jis greit nukreipia prizmę į sieną. Siena balta, kambarį buvo neseniai liepęs išbaltinti. Ir žiūrėk: nematyti jokio margo spalvų žaidimo! Jis mato tik sienos baltumą. Jo galvoj žaibiškai sušvinta mintis: Niutono teorija klaidinga. Šviesos negalima išskaidyti ir išskirstyti į dalis. Ji yra vientisa: „Paprasčiausia, nedaloma, homogeninė substancija, kokią žinome. Ji iš nieko nesusideda. Juoba iš margų šviesų." Taip jis glaustomis tezėmis rašo savo „patyrimų" pradžioj. Šią akimirką jį labiausiai jaudina tai, kad padarė esminį atradimą: skaidytojai ir skirstytojai, kurių jis seniai negali pakęsti, klysta. Niutonas, didžiausias šimtmečio autoritetas, neteisingai stebėjo ir padarė neteisingas išvadas. Kas, spręsdamas kardinalinį klausimą, gali įrodyti, kad visa teorija, visa mokyklinė išmintis klaidingai mąsto, klaidingai žiūri, tas atliko Koperniko žygį. Tas kaip Kolumbas atrado naują žemę. Getė vėliau tikrai lygins save su Kolumbu.

Nuo to įvykio prasideda kelis dešimtmečius trukusi, kaskart vis piktesnė jo kova su Niutonu, su cechu, su mokslo juodaskverniais. Šis atradimas — o ne daugumas vertingų ir sėkmingų

stebėjimų, atliktų tyrinėjant spalvas — yra jo brangenybė. Jam labiausiai rūpi atskleisti šimtmečio paklydimą. Tam skirtas jo kūrinys „Apie spalvotyrą"; polemika yra tik šio kūrinio dalis, be jos, kaip jis sako, iš bėdos būtų galima ir apsieiti: juk visas darbas yra viena polemika.

Prizmių jis dabar nebegrąžina. Pasilieka jas ir išleidžia pasiuntinį, mandagiai atsiprašydamas. „Į ryžtingą *aperçu* reikia žiūrėti kaip į įskiepytą ligą: jos neatsikratysi, kol iki galo nepersirgsi". Kova prasideda jau per pirmąjį pokalbį su vienu fizikos specialistu. Šis slaptajam tarėjui atsargiai nurodo, kad Niutonas visai netvirtino, jog, žiūrint pro prizmę į baltą sieną, galima pamatyti šviesos skaidymąsi į atskiras spalvas. Priešingai, tokiam bandymui Niutonas numatė tam tikras būtinas sąlygas: siaurą, labai precizišką plyšelį, pro kurį krinta šviesos spindulys, tam tikrą prizmių sustatymą, apskritai, visą eilę tiksliai aprašytų priemonių. Getė piktai išskaičiuoja jas vienuolikoj punktų ir visai naiviai sako: tik pakeisk tas sąlygas, padidink plyšį, ir „pamėgtasis spektras nebegalės pasirodyti ir nebepasirodys!" Vienu žodžiu, tai tik „akių dūmimas". Tokia labai paprasta ir esminė mokslinio eksperimento sąlyga, pagal kurią jis turi būti atliekamas tam tikromis pasikartojančiomis aplinkybėmis, kurių negalima sauvališkai kaitalioti, jam atrodo tik cecho konvencija. Su tuo jis nenori turėti nieko bendro.

Kovai su nekenčiamu Niutono spektru, kurį jam nuolatos visi primena, jis susikuria savo labai vaizdingą ir poetišką kalbą. Pagal lotyniškąją žodžio prasmę spektrą vadina „šmėkla". Šmėkla urve — o jis, priešingai, stovi po atviru dangum, mato saulę, šviesą, vientisą ir visą, sumą. Pagal Niutoną šventąją šviesą reikia grūste įgrūsti pro siaurą plyšelį. Gamtą reikia guldyti ant kankinimų suolo, kol ji išduos savo paslaptis. To idiotiško tikėjimo žyniai perduoda vieni kitiems gamtos slėpinius nesuprantamais ženklais, panašiais į Egipto hieroglifus. Vienas aklai kartoja tai, ką pasakė kitas, ir atstumia visus, kas nepriklauso jų cechui. Maža to: jei galėtų, nusuktų jiems sprandą, nukryžiuotų. „Gal ir mane iškepsite kaip Husą", rašo jis.

Bet dabar Getė nestovi po atviru dangum ir nežiūri į saulę. Jis užsidaro urve su šmėkla. Jo žodžiais tariant, jis kaip riteris nori išvaduoti spalvų karalaitę. Jis dėlioja klastingus šlifuotus stiklelius, iš langų stiklo pasidirba didelę sodo prizmę su mediniu stovu ir tuo būdu išeina pagaliau į gryną orą. Jis piešia,

tapo, iš kartono karpo lenteles ir klijuoja ant jų savo pavyzdžius. Ir tučtuojau, nelaukdamas, kol tyrinėjimai pasistūmės į priekį, pradeda publikuoti, ką yra patyręs, mat, jam neapsakomai skubu. Jis baisiai nekantrus.

Jis dar keletą kartų mėgina konsultuotis su specialistais; iš teisybės tik nori susilaukti jų pritarimo. Rašo Lichtenbergui. Tai vienas iš talentingiausių protų, ordinarinis gamtos mokslų profesorius Getingeno universitete. Lichtenbergas jam pagarbiai ir išsamiai atsako. Getės straipsnis, jo nuomone, puikus, bandymai stebinantys, visa tai labai graži pradžia. Jis nė iš tolo nieko neatmeta, kaip Getė vėliau tvirtina. Lichtenbergas dėmesį atkreipia į savo paties stebėjimus, nurodo daugiau literatūros, kuri galėtų būti naudinga.

Štai jos, tos knygos. Jis perskaitė jas, kaip tvirtina Lichtenbergui, arba dar perskaitys. Jose „nieko ypatingo" nėra. Po to jis taria lemiamą sakinį: „Nors mes ir kaip būtume linkę klausyti abejojimų ir prieštaravimų, vis dėlto mums labiau įgimta godžiai griebti tai, kas sutampa su mūsų vaizdiniais." Lichtenbergas greit liaujasi mokęs nesukalbamą slaptąjį tarėją ir nebenori su juo bendradarbiauti, kaip pradžioj siūlėsi. Getė irgi nebesutaria su šiuo kietasprandžiu priešininku. Vėliau jis rūsčiai prikiša, kad Lichtenbergas, leisdamas autoritetingą savo pirmtako Erkslebeno fizikos vadovėlį, nepaminėjo jo, Getės. Faktas, kad jo pavardė liko nepaminėta Erkslebeno vadovėly, jam buvo daug skaudesnis, negu bet koks jo poezijos kūrinių neįvertinimas.

Tačiau vis tiek, jis siuntinėja savo spausdintas brošiūras, žadėdamas išleisti jų visą seriją, nors pasirodė tik dvi, antrašte „Straipsniai optikos klausimais". Kaip anotacijoj sakoma, jis rašo ne tik žinovams. Jis daug tikisi iš dailiosios lyties, „kurios akys taip subtiliai jaučia visus spalvų niuansus", į dailininkus, jaunimo mokytojus, kurie čia ras malonią priemonę sudominti savo auklėtinius, į gamtos mokslo mylėtojus. Jis žvaliai žengia pirmyn, įsitikinęs, kad reikia tik sekti paskui jį, ir įsigysi netikėtų žinių.

Čia jo tonas visai kitoks, negu brošiūroj apie augalų metamorfozę. Jis rašo su poetiniu polėkiu: Italija su savo harmoningu dangumi, gilia tyra mėlyne yra pasaka; jis piešia gražų pietų gamtos vaizdą ir apgailestaudamas sako turįs dabar nuleisti uždangą ir atsidėti ramesniam apmąstymui. Bet jame jau

virpa slaptas įniršis. Jis kalbės apie abstrakčią teoriją. Bandymai yra sunkūs. Kai kas tvirtina, kad optikos problemų negalima spręsti be matematikos. Jis, priešingai, remiasi „tyra patirtimi"; žodį „tyras" jis nuolat vartos panašiai, kaip teologija kalba apie tyrą mokslą, visus kitus mokslus vadindama netyrais. Jis pasiryžęs nagrinėti šviesą ir spalvas, „į nieką neatsižvelgdamas", taigi nekreipdamas dėmesio į matematines formules. Jau šimtą metų optikoj vyraujanti sustabarėjusi teorija, kurios niekas nėra tikrinęs; jis dabar ketinąs ją patikrinti. Ta teorija, lyg kokia vidury kelio riogsanti „tvirtovė". Pirmas sąsiuvinis pasirodo Prancūzų revoliucijos metais, ir Getė, kuris jos nekenčia, čia energingai primena, kad atėjo laikai, „kada žmonės abejoja pasenusiomis teisėmis ir jas triuškina". Jis šturmuos šią tvirtovę, šį žiurkių ir pelėdų lizdą, ir išvaduos belaisvius. Niutoną, savo pikčiausią priešą, dabar dar atsargiai vadina „mąsliu vyru"; netrukus jau vadins jį „Balu Izaoku" ir demaskuos kaip sąmoningą apgaviką. Jis kalba apie „švelnų empyriškumą", kurio reikia laikytis darbe. Jis taipogi mėgsta žodį „nuoširdus". Jis gyvena tarp dviejų polių — meilės ir neapykantos, ir vėliau poliariškumo principas nulems jo pasaulio aiškinimą.

Norint suprasti sudėtingas problemas, apie kurias jis žada kalbėti, reikia pasiruošti jau ir grynai techniškai. Tam reikalingi instrumentai, prizmės, lentelės su brėžiniais. Getė viskuo pasirūpino. Visa tai bus pridėta prie brošiūrų. Savo buvusio tarno kortų fabrike Veimare Getė užsako kortelių. Jos bus sudėtos į kasetes ir išsiuntinėtos kartu su brošiūromis. Knygininkai, tiesą sakant, nemėgsta tokių priedų; kasetės išsimėto ar lieka sandėly, nors be jų negalima suprasti teksto. Getė stengiasi dar labiau: liepia pagaminti didžiulį spalvotą brėžinį ir užklijuoti jį ant kartono. Deja, tokio brėžinio negalima susukti, ir vargu ar leidėjas jį išsiuntinėjo. Brėžinys netrukus dingsta kažkur stalčiuose. Ir pats Getė labai greitai jį kažkur nudėjo — dar vienas iš daugybės jo gyvenimo paradoksų; brėžinys tapo mitu, ir tik visai neseniai Štutgarte buvo rastas vienas jo egzempliorius. Maža to: Getė reikalauja, kad skaitytojai įsigytų prizmę. Gal prie kitų sąsiuvinių tokį instrumentą jis ir pats pridės. Visa tai — šie žodžiai nuolat kartojami — jam atrodo labai paprasta.

Tereikia paimti į rankas korteles, prizmę, didįjį brėžinį ir stebėjimus palyginti su tekstu. Getė mato aplink save rimtus skaitytojus, kurie stengiasi klausyti jo nurodymų. Jiems jis ir

kalba. Jis visiškai atitrūko nuo žemės ir jos įkyraus priešinimosi. Kasetės viršelį liepė papuošti raižiniu pagal savo paties piešinį. Raižinys, nelyginant koks masonų simbolis, vaizduoja vienui vieną didžiulę akį, greičiausiai jo paties. Vaivorykštės apsupta, ji žvelgia iš po gauruotų antakių kaip dievo tėvo akis iš debesų. Pergalingi saulės spinduliai blyksi į visas puses ir sklaido tamsą; ant žemės guli prizmė ir veidrodis: šiomis kvailomis dirbtinėmis priemonėmis niutoniečiai nori suvokti šviesos paslaptis. Getė visa tai niekina. Plika akim jis mato amžiną, tyrą, nedalomą šviesą.

„Tarp šviesos ir tamsos vyksta nuolatinė kova", ir jis, kaip koks dievas tėvas, dalija pasaulį į juodą ir baltą. Tai, kas yra tarp jų, jis vadina „drumstumu"— tai vėlgi jo paties nusikaltas žodis, net į vokiečių kalbą neišverčiama sąvoka. Kaip ir visos jo sąvokos, ji glaudžiai susijusi su jo gyvenimo samprata. „Į žmones žiūrėti kaip į drumstumą", užsirašo jis, arba: „Meilė ir neapykanta, viltis ir baimė taipogi tik skirtingos mūsų drumsto vidaus būsenos." Tai labai artima senajai teologinei pasaulio sampratai, pagal kurią ši žemė laikoma liūdna ašarų pakalne. „Kai mūsų žvilgsnis pro šią drumstą organinę aplinką veržiasi į šviesą, tada mes mylime ir tikimės; kai krypsta į tamsą, tada neapkenčiame ir bijome. Abi pusės turi savo žavesį ir trauką, kai kuriuos žmones net labiau masina liūdnoji pusė, negu linksmoji." Į abu kraštutinumus linko jis pats, ir dažnai tamsa traukė jį stipriau, negu šviesa. Jo gamtos aiškinimas gali būti suprantamas tik jo pagrindinių pažiūrų šviesoje.

Mes negalime smulkiau aptarti jo brošiūrų mokslinės pusės. Tam reikėtų specialių diskusijų ir, be to, istorinės gamtos mokslų vystymosi apžvalgos. Bet Getės „Spalvotyra" yra už mokslų vystymosi ribų. Tai Getės teorija, sukurta autochtoniškai ir autokratiškai. Galima būti tik jos išpažinėju ar pasekėju arba mėginti ją suprasti biografiškai kaip Getės prigimties bruožą.

Jo prigimties poliariškumas čia pasireiškia taip aiškiai, kaip niekur kitur, ir iš to kyla daugybė prieštaravimų, kurių jis pats visai nelaiko prieštaravimais. Jis ilgus metus dirba su preciziškai nušlifuotu instrumentu, prizme. Ir tuo pat metu iškilmingai skelbia, kad didžiausia naujosios fizikos yda yra ta, kad „ji nori pažinti gamtą tik iš to, ką rodo dirbtiniai instrumentai". Bet pagaliau instrumentai tam ir naudojami, kad geriau ir giliau ištirtume gamtą; Getė juos irgi nesivaržydamas naudoja: mikro-

skopą, kai susidomi infuzorijomis, barometrą, kaip kasdieninį būtiną prietaisą orui stebėti, elektrizacijos aparatus, kai jo dėmesį patraukia elektros reiškiniai. O astronomija, kur niekaip neapsieisi be sudėtingų aparatų ir jo nekenčiamų apskaičiavimų, Getė nesidomi. Sako, kad iš teisybės subtiliausias ir tobuliausias aparatas yra žmogus. Jis net akinių nepripažįsta, nors pats žiūri pro lornetą; akiniuotas svečias turi mažai šansų gauti pas jį audienciją. Tokių prieštaravimų jame labai daug. Vėliau jis turės visą fizikos laboratoriją, kur bus nemažai aniems laikams labai moderniškų prietaisų; patį preciziškiausią, naujausią poliarizacijos aparatą, kurį kaip pagarbią dovaną buvo gavęs iš Miuncheno, jis tylomis padėjo prie savo kolekcijos ir niekada juo nesinaudojo.

Nors Getė ir daug kalba apie visumą, bet nesivaržydamas aplenkia ištisas sritis, kurių problemos kaip tik įeina į jo tyrinėjimų ratą. Jau studijuodamas augalus, jis atmeta visa, kas vyksta po žeme. Šaknis, kurios nelabai telpa į jo teoriją, kad lapas yra pagrindinė augalo forma, Getė nutremia į šešėlių karalystę. „Jos man iš teisybės visai nerūpėjo, nes ką gi aš galėjau veikti su ta siūlų, raiščių, svogūnų ir gumbų raizgalyne, kuri tik šiose ribose geba šiaip taip negražiai kaitaliotis". Taip ir matome jo veidą, iškreiptą pasibiaurėjimo. Fizikoje kalbama apie spindulius. „Dabar, kai daromi bandymai, tenka girdėti apie spindulius: lūžtančius, atsispindinčius, užlinkusius, išsklaidytus, išskaidytus, paskutiniu metu net esą pastebėti nematomi spinduliai!" Dalyviai, kuriuos jis čia kartoja, grynai fiziškai rodo jo pasipiktinimą bet kokiu užlenkimu ir skaidymu. Ir dar nematomi spinduliai! Jis laiko tai cecho fokusininkų triukais. Čia pat, jo pašonėj, genialus privatus mokslininkas Riteris, su kuriuo Getei tenka šnektelti ir kurį jis vėliau šlovina kaip „žvaigždėtą mokslo dangų", atrado ultravioletinius spindulius, metais anksčiau Heršelis Londone jau buvo įrodęs infraraudonųjų spindulių buvimą. Heršelis panaudojo termometrą šilumos poveikiui matuoti, Riteris — sidabro druskos sluoksnį fotocheminiams bandymams. Tuo būdu jie išplėtė spektro sritį už plika akim pasiekiamų ribų. Bet Getė nieko nenori žinoti apie tą „šmėklą" spektrą, ir visa, kas tik su juo susiję, jam atrodo įtartina ir nekenčiama.

Bet niekur nuo jo nepabėgsi, ir Getei tenka su juo galynėtis. Visai kitaip, negu kituose savo tyrinėjimuose, jis su didžiausiu,

iki šiol nematytu atkaklumu laikosi šios vienos problemos. Juk galėtų tą saulės vaizdą išdainuoti pakiliais himnais, gal Lukrecijaus pavyzdžiu sukurti didaktinę poemą, kaip kartą buvo planavęs. Visa tai jau praėjo. Mat, į jo gyvenimą atėjo kažkas nauja. Jis padarė atradimą. Jo nenori pripažinti. Jis privalo už savo atradimą kovoti. „Vienintelis mąstytojo turtas yra jo mintys, kylančios iš jo paties, ir kadangi kiekvienas naujas pažinimas teikia mūsų prigimčiai ypatingą pasitenkinimą, tai natūralu trokšti, kad ir kiti jį pripažintų, nes mums atrodo, kad tik per jį galime šiuo tuo tapti. Todėl tokie karšti būna ginčai dėl prioriteto; iš esmės tai ginčai dėl pačios egzistencijos."

Šie žodžiai taikomi Niutonui, bet jie labiau tinka Getei. Jis tartum kovoja už savo egzistenciją. Susikuria sau mitinį priešą, su kuriuo turi grumtis. Jis veda bylą, daugeliu atvejų nelyginant advokatas, „Getė prieš spektrą",— kaip tai buvo vadinama. Mes dar pamatysim, kaip ta byla baigėsi.

Iš pradžių jam viskas dar atrodo neapsakomai paprasta. Jis atskyrė šviesą nuo tamsos, į tarpą įstatė drumstumą. Dvi spalvas, mėlyną ir geltoną, iškelia kaip pagrindines, kurios tik vienos yra „visai tyros"; sumaišytos jos duoda žalią. Beje, mėlyna ir geltona yra Verterio spalvos.

Vienok čia jis įsileido į ne visai paprastą dalyką. Žodis „spalva" turi tris skirtingas reikšmes: tai spalvoti kūnai (Lichtenbergui pasiūlius jis vadina juos „pigmentais"), pavyzdžiui, karmino raudoni dažai dailininko dėžutėj; antra, tai spalvos jutimas, sakysim, raudonos spalvos jutimas, kaip fiziologijos ir psichologijos objektas, ir pagaliau tai fizikinės spalvos, kurios pasirodo spektre kaip spalvota šviesa. Bet spektras ir šviesos išskaidymas, kurį tamsiame kambary pirmasis atliko Niutonas, Getei yra tas didysis paklydimas, ta apgaulė ir melas, kurį reikia ryžtingai atskleisti ir paneigti. Dabar jis nori nenori turi imtis tos mažos klastingos prizmės, kurią iš pradžių pristato mums pasakoriaus tonu kaip daiktą, labai gerbiamą rytų šalyse; turėti prizmę kinų imperatorius net laiko savo karališkąja privilegija. Po to jis patenka į kampų ir trikampių pasaulį. Jam nurodoma, kad optikos tyrinėjimuose būtina matematika. Jis tuojau skelbia: ne! Matematikai nėra ko brautis į fiziką. Mes stebime, žiūrime pro stikliuką, to pakanka. Tai „tyras patyrimas"; skaičiavimas — matematiką jis visados vadina skaičiavimo mokslu — gali tik trukdyti.

Fiziologinė spalvų jutimo sritis, kur jis, toliau dirbdamas, atlieka savo vertingiausius stebėjimus, iš pradžių jam mažiau rūpi. Ši sritis labiau sudomina jį tik tada, kai anatomas Zemeringas, į kurį jis kreipiasi, gyvai pritaria jo bandymams. Netrukus jis rašo Zemeringui, jog esąs tiek pasistūmėjęs į priekį spalvų karalystėj, „kad beveik nebematau tos vietos, kur pradėjau. Eksperimentuoju be atvangos". Kai viskas bus suvesta į paprasčiausią formą, tada bus galima sėkmingai kibti į Niutono teoriją, ir tada jūs stebėsitės ir džiaugsitės, „matydamas, kaip ji subyrės... jau ir dabar ji laikosi vien triukais".

Getė skaito viską, ką tik gali iš tos srities gauti, skaito seniausias knygas, milžinišką biblioteką mokyto jezuito Kircherio, kuris Romoj sukaupė didžiausią mokslinės literatūros lobyną ir sukūrė tikrą plačių enciklopedijų fabriką, leisdamas tomus apie „Didį šviesos ir šešėlių mokslą", apie vulkanus, muziką, apie Kiniją; iš jo, matyt, Getė perėmė „drumstumo" sąvoką. Jis skaito naujausius fizikos žurnalus, kruvinojo Marato knygą apie spalvas — paima ją į rankas tą pačią dieną, kai Paryžiuj Maratas nužudomas, bet tas faktas jo visai nedomina, jis tik nori žinoti, ar ir Maratas laikėsi Niutono paklydimo. Jam svarbu paimti kitą Bastiliją. Jis pasistato sode hidraulinę prizmę, piešia, braižo, eksperimentuoja su spalvotais stiklais, žvakėmis, spalvotais šešėliais. Apie 1791 metų pradžią rašo savo „Analuose": „Ramūs, namie ir mieste praleisti metai! Erdviausi namai, kur galima buvo įrengti didelį tamsų kambarį, ir gretimi sodai, kur ir lauke galėjau daryti visokius bandymus, paskatino mane rimtai atsidėti chromatiniams tyrinėjimams; kad nenukentėtų mano poetiniai ir estetiniai poreikiai, aš mielai sutikau vadovauti dvaro teatrui..."

1791 metai yra vieni neramiausių ir daug permainų pasaulio istorijoj atnešę metai. Getė nė žodeliu neužsimena apie tai, kas dedasi „ten kažkur" pasaulio arenoje. Jį supa didžiausia ramybė. Jis stebi spalvų fenomenus, mėlynas kalnų pašlaites. Užrašo: „Tarp šviesos ir tamsos vyksta nuolatinė kova."

REVOLIUCIJOS LAIKOTARPIS

Getei revoliucija prasidėjo ne 1791 ar 1789 metais. Savo jautriais organais jis anksčiau už kitus pajuto žemės drebėjimą; todėl ir anksčiau su ta revoliucija savaip „susidorojo". Charakteringa, kad jis nesigilina į politinius idealus, tuo labiau į to meto lozungus, jam išeities taškas — žmonės ir įvykiai. Laisvė ar jos priešingybė tironija — šie žodžiai jam nieko nereiškia, beveik nereikalingi, su ironija jis žiūri į „audrininkus", negalinčius iki galo atsišėlti šiomis temomis. Liaudies sąvoka jam buvus nebuvus. Jis labai gerbia „paprastus žmones", kuriuos sutinka savo kelionėse; tvarkydamas vyriausybės reikalus, susimąsto apie tai, kad dvaras, kuriam dabar ir jis priklauso, iš tikrųjų „čiulpia krašto syvus"; kartą kelias valandas prašneka su knygrišiu, kuris turi įrišti jo korespondenciją. Šitaip, tiesiogiai bendraudamas, jis sutaria su žmonėmis, o masė, minia jo netraukia, tik baugina.

Reikia pasakyti, kad jis apie minią žino tik iš nuogirdų. Veimare tėra tik skrupulingai susiskirsčiusios mažos grupelės: bajorija bei dvariškiai, biurgeriai, kurie turi savą draugiją ir yra atsiskyrę nuo bajorijos ar pastaroji pati nuo jų atsiskyrusi, ir dar „maži žmoneliai", kurie nė nesiskaito. Savarankiškos ir savus reikalavimus keliančios buržuazijos Veimare nėra; didžioji dalis žmonių yra amatininkai ir gyvena, tenkindami dvaro poreikius. Vienintelis verslininkas ir „kapitalistas" visame mieste ir hercogystėje, Bertuchas, buvęs rašytojas, kurio pagrindinis verslas — iliustruotų ir madų žurnalų bei vaikiškų knygų leidimas; jis spausdina ir žemėlapius, geografijos veikalus ir išleidžia Getės „Optines studijas"; savo didžiulio namo mansardoje (tas namas pats solidžiausias pastatas Veimare) jis turi įsisteigęs gėlių fabriką. Bertuchas, vienintelis veimarietis savo

kilme, šio to pasiekęs savo gimtinėje, Getei visą gyvenimą lieka nemielas ir svetimas, ir neretai poetas elgiasi su juo labai arogantiškai; jį erzina lygi kakta, kiek pašaipios lūpos, taip pat ir tai, kad sunku suprasti šį žmogų, kuris šalinasi visų — ir hercogo, pas kurį trumpai dirbo privataus turto sekretoriumi, ir įvairiausių Veimaro klikų. Ypač Getę pykino tai, kad kaip tik šis Bertuchas labiausiai atitiko tuos reikalavimus, kuriuos poetas kėlė darbščiam ir veikliam žmogui. Be to, Getė apskritai nemėgo bet kokio pirkliškumo. „Vilhelme Meisteryje" pirklys yra žmogus, kuris „tvarko reikalus ir krauna pinigus"; pirklys, Vilhelmo draugas, turi pasirūpinti ir tuo, kad romano veikėjas galėtų be rūpesčių užbaigti savo mokslą. Vis dėlto Getė patenkintas, kad Bertuchas įkuria Veimaro piešimo mokyklą ir jos auklėtiniams duoda darbo, leisdamas iliustruotus rinkinius, kad įsteigia „Visuotinį literatūros laikraštį", kuris tapo įtakingiausiu recenzijų organu ir pavertė Veimarą kritikos centru, kurio Vokietijoje visi bijo.

Tačiau visas Veimaras, kartu su Bertuchu ir jo keturiais šimtais tarnautojų ir darbininkų, nesunkiai būtų tilpęs Paryžiaus priemiesčio šalutinėje gatvėje. Ten iš tikrųjų pasireiškė masė — eitynėmis, demonstracijomis, ten ji apsiginklavo, šturmavo Bastiliją, pilį; ji susigrąžino bėgantį karalių ir nukirto jam galvą. Ji turėjo savo nacionalinį susirinkimą, savo partijas, savo didžius oratorius. Visa tai buvo svetima Getės aplinkai. Nors jo hercogo keturiose krašto dalyse ir egzistavo „luomai", bet jie buvo šaukiami labai retai; jeigu juos kas ir būtų apklausęs, vargu ar jie ką nors būtų pateikę, be savo labai savanaudiškų luominių pretenzijų; ten buvo beveik vien tik riterijos atstovai. Nei oratorių, nei kalbų Getei neteko girdėti. Veimare valdyta raštu. Viešosios nuomonės ten nebuvo; jos nebūta ir imperijos mieste Frankfurte. Neturėta ir spaudos, tik tarnybinis laikraštis, nebuvo susirinkimų, Veimaras netgi neturėjo skaitymo draugijos, nors daugelyje kitų vokiečių miestų tokios draugijos jau veikė, jų būstinėse būdavo išdėstyti užsienio laikraščiai ir brošiūros.

Šios skaitymo draugijos — tai pirmosios ląstelės, pirmieji „klubai" tose Vokietijos dalyse, kuriose diskutuota apie revoliuciją ir Naujuosius laikus. Bet tai buvo tik pavieniai reiškiniai, kaip ir literatūrinė revoliucija, prie kurios Getė prisidėjo. Imperijos susiskaldymas ir pakrikimas čia dar kartą pasireiškia

visu ryškumu, pirmiausia tuo, kad trūko centro, sostinės; Berlynas ir Viena stovi priešiškai nusiteikę vienas kitam, o kas yra tarpe jų, iš paskutiniųjų stengiasi išsilaikyti savarankiškas. Nacijos nėra, tėra tik atskiros teritorijos, o ir pastarosios šiame šimtmetyje taip be paliovos kinta, kad jas užfiksuoti galėtų tik žemėlapis su judriomis sienomis. Kilus prancūzų revoliucijai, Prūsija pasistūmėjo toli į Lenkiją ir po trečiojo Lenkijos padalijimo siekė Varšuvą; Rusija plačiu frontu slenka į vakarus ir pietus. Viename iš pagrindinių kaizerio planų — pietiniai Niderlandai — kraštas, labiausiai nutolęs nuo jo tėvonijos valdų. Ten buvo sukilimų, Italijoje Getė kalba apie „Brabanto sumaištį", kuri jam primena, kad reikia užbaigti „Egmontą". Maištininkai nori sukurti Belgijos valstybę; tai įgyvendinta tik paskutiniaisiais Getės gyvenimo metais. Priešingame Habsburgų imperijos pakraštyje, Vengrijoje, Belgijos pavyzdys sukėlė naujų neramumų. Slapti vengrų atstovai derėjosi Berlyne bei Veimare, ir čia kilo fantastiškas sumanymas — padedant Prūsijos kariuomenei, Karlą Augustą padaryti Vengrijos karaliumi. Getė dėl to susirašinėjo su Berlyno dvaru, atsargiai, lūkuriuodamas; ir hercogas labiau norėjo likti su savo kirasyrų pulku. Šis epizodas tik parodo, kaip neatsakingai buvo rezgamos dinastinės intrigos ir kokia bevertė buvo nacijos sąvoka.

O tuo metu Prancūzijoje nacija stoja susitelkusi ir labai gerai įsisąmoninusi savo vertę. Ji susikuria nacionalinį susirinkimą, nacionalinę gvardiją, išsileidžia konstituciją. Tuo pačiu metu ji ir už savo sienų paskelbia visuotinę žmogaus teisių deklaraciją. Tai pirma revoliucijos fazė.

Vokietijoje naujos epochos atėjimas buvo sutiktas labai nevienodai. Dauguma jaunimo, inteligentijos žavisi, kiti dvejoja ar žiūri nepatikliai. Klopštokas šlovina generalinių luomų sušaukimą kaip „didžiausią šio šimtmečio žygdarbį" ir klausia savo vokiečius, juos kurstydamas: „Prancūzija laisva — o jūs delsiat? Tylit?" Šileris, Herderis, Humboltas su viltimis sveikina naująjį laiką. Jaunasis Helderlinas Tiubingeno vienuolyne kuria savąjį laisvės himną. Jo draugą Hegelį studijų draugai laiko „šiurkščiu jakobinu". Lafaetas garbinamas kaip naujasis Timoleonas, Mirabo — kaip Demostenas; be antikinių reminiscencijų nė iš vietos, taip pat ir Prancūzijoje, kur kortų atvaizduose karaliai pakeičiami Brutu ir Katonu. Vokiečių skai-

tymo kabinetuose, kiek jų išvis yra, grobstyte grobstomas ir svarstomas Paryžiaus laikraštis „Moniteur".

O kaip reaguoja kunigaikščių dvarai ir vyriausybės? Iš pradžių jie toli gražu ne taip vieningai stoja prieš revoliuciją, kaip gali pasirodyti, sprendžiant iš jų vėlesnių pozicijų ir viską supaprastinančios istorinės legendos. Prancūzijai ir jos karališkajam dvarui, kuris nuo Liudviko XIV jautėsi pranašesnis už visus kitus, kol kas jie linki patirti šią „pamoką" ir lengvabūdiškai viliasi, kad revoliucija susilpnins pavojingąjį varžovą. Kai kurie jaunesnieji kunigaikščių sūnūs simpatizuoja naujosioms idėjoms; Gotos princas irgi laikomas „jakobinu". Maži potentatai vis dėlto puola į paniką. Kunigaikštis Valeršteinas, įžvalgesnis už savo luomo draugus, jau prieš daugelį metų nujautė, kad tokie, kaip jis, išsilaikys nebeilgai; jis skolinasi pinigų iš savo kolegų kunigaikščių, nebemoka algų, guosdamas tarnautojus ateities perspektyvomis, perkelia visas pajamas į Šveicariją ir tikisi pavojaus akimirką laiku pasprukti. Daug kunigaikščių ir šiaipjau gyveno užsienyje kitais sumetimais, dažniausiai todėl, kad namie jiems buvo perdaug nuobodu. O lėšų tokiam gyvenimui jie gaudavo parduodami ir išnuomodami karinius dalinius.

Iš esmės visos valstybės varė prekybą kareiviais ir juos grobė. Tausoti savo žemiečius ir nuomoti užsieniečius buvo laikoma gero valdymo meno požymiu. Didelę dalį Prancūzijos pulkų sudarė airiai, vokiečiai, šveicarai. Olandai turėjo škotų brigadų. Prūsija paversdavo savo rekrūtais karo belaisvius iš Saksonijos arba verbuodavo kareivius Tiuringijoje ir kitose kaimyninėse šalyse, kur jų prisirinkdavo daugiau ar mažiau garbingu būdu. Visur buvo įprastas dalykas gaudyti „valkatas", kurie galėjo būti ir keliaujantys studentai. Rašytoją Johaną Gotfridą Zoimę, keliaujantį į Paryžių, sučiupo Heseno verbuotojai, varu nuvarė į kariuomenę, su išnuomotais daliniais laivu nuvežė į Ameriką, kur jis turėjo kovoti su Jungtinėmis valstijomis; jis grįžo ir pateko į prūsų verbuotojų rankas, kol galų gale vienas gailestingas žmogus jį išpirko.

Į šitą nuomos ar prievartos principą, tiesa, ilgai žiūrėta kaip į išganingą dalyką, net ir labiau apsišvietusiuose biurgerių sluoksniuose. Buvo paplitęs šitoks pasakymas: „Kas tėvo, motinos neklauso, tas šikšninio diržo paklauso". Tačiau pamažu ši pažiūra pasikeitė. Žmonės pasidarė jautresni, ir jautrumas

čia turėjo nemažą reikšmę. Žmones ėmė piktinti barbariškos bausmės, nuolatinis mušimas, plakimas, varant per rikiuotę. Žmogaus orumo sąvoka buvo viena iš kilniausių šimtmečio koncepcijų; imta manyti, kad laikas ją taikyti ir šiems vargšų vargšams.

Šileris „Klastoje ir meilėje", veikale, labiausiai kritikuojančiame savo metą, aprašė žinomąją sceną apie prekybą kareiviais: kunigaikštis siunčia savo metresei dėžutę su deimantais, jie „nieko nekainuoja", kaip tvirtina dėžutę atnešęs tarnas, „vakar septyni tūkstančiai mūsų vyrų išvyko į Ameriką — jie moka už viską". Getė šitą temą palietė tik tarp kitko, antrame savo „Bendrakalčių" variante, kur smalsus šeimininkas teiraujasi visokiausių valstybės naujienų: Ar Fridrichas vėl serga? Iš Amerikos nieko naujo? „Hesene vis tas pats? Vėl vyksta vyrai?.." Heseno-Kaselio landgrafas buvo žinomiausias iš liūdnai pagarsėjusių kunigaikščių, prekiaujančių kareiviais. Šiame nešvariame biznyje dalyvavo ir Braunšveigo hercogas, su kuriuo Veimaro dvaras per Aną Amaliją buvo artimai susigiminiavęs ir kuris Getei buvo gerai pažįstamas iš apsilankymų bei pasitarimų apie kunigaikščių sąjungos planus. Jis laikytas nepaprastai apsišvietusiu kunigaikščiu. Tiekdamas savo karinius dalinius karui su maištininkais amerikiečiais, jis stengėsi į savo kišenę įsikišti skirtumą tarp anglų kareivių „dvigubo atlyginimo" ir algos, mokamos jo kareiviams namie; dėl to ilgai derėtasi, taip pat ir dėl premijų už mirtį ir sužeidimą. Tiekėjas buvo suinteresuotas, kad nuostoliai būtų kuo didesni, tad būdavo nepatenkintas, kai didesnės grupės jo žmonių grįždavo į tėvynę. Iš Kapo žemės pulko, kurį Viurtembergo hercogas pardavė olandams ir kuris paskui laivais buvo nuvežtas į Javą, neužregistruota nė vieno gyvo žmogaus.

Tiems valdovams, kurie, kaip Fridrichas Didysis, pajuokdavo šitokią prekybą, patiems reikėjo tų vyrų jų pačių karams; Šveicarijos valstiečio sūnus Ulrichas Brekeris, kurį kažkoks prūsų karininkas nusigabeno į Berlyną, savo nuotykius ir pabėgimą aprašė autobiografijoje „Apie vargšą žmogų iš Tokenburgo"— tai geriausia knyga, kurią anais laikais parašė paprastas žmogus.

Karštų diskusijų tema, be prekybos kareiviais, buvo ir kunigaikščių meilužių išlaikymas. Tai, kas buvo kalbama apie jas, nėra perdėta, nors šitą vėliau ir tvirtino uolūs vietiniai istori-

kai, iškėlę į dienos šviesą keletą šitų geradarių damų su jų nuopelnais; Šileris irgi kaip kilnią sielą vaizduoja savo ledi Milford, beje, neturinčią gyvenime tikro prototipo. Tiesa, Viurtembergo hercogo, Šilerio ankstesnio valdovo, Karlo Eugenijaus mylimoji Franciska fon Hohenheim savo abejotiną valdovą vėliau, esą, palenkusi į gerąją pusę. Dauguma šitų damų buvo grėsmingos intrigantės, ir šitą vaidmenį jos suvaidindavo net ir didžiojoje politikoje, kur į jas turi atsižvelgti net pasaulinė istorija. Kai kurios buvo tik šeimyninės politikos aukos, kaip apgailėtina panelė fon Šlotheim, kuri Hanau mieste buvo atiduota į Heseno princo rankas, o vėliau, kai mėgino pabėgti, vėl savo pačios giminių sugauta; ji turėjo su juo dvidešimt du vaikus, „visus pagimdytus be meilės", kaip pasakojosi žmonėms. Šiuos kunigaikščių kraujo vaikus reikėjo aprūpinti, kaip dera jų luomo žmonėms; Hanau grafystėje druskos mokesčiai kaskart padidėdavo vienu kreiceriu. Daugelyje kraštų tokios atžalos tapdavo kilmingaisiais; tik Karlas Augustas, kuris ir šiaipjau apie save turėjo pakankamai neturtingų aristokratų, padarydavo juos miškų prižiūrėtojais ir medžiotojais. Nė viename iš gausių to meto romanų nėra pavaizduotas liūdnas tokių mylimųjų likimas, bet ten daugybė prievartos, šantažo ir grasinimų, kuriuos patyrė krašto dukros. Haremų papročiai buvo netgi daug labiau įsišakniję, negu rytų šalyse, šimtas pavainikių arba, kaip Augusto Stipriojo Saksoniečio,— 364 pavainikiai buvo ne tokia jau didelė retenybė. Didžioji politika vėlgi susidurdavo su šiomis mažų valstybėlių problemomis: Pfalco kurfiursto Karlo Teodoro rūpinimasis savo nesantuokiniais vaikais — santuokinių jis neturėjo — buvo tikroji priežastis tų ginčų, kurie sukėlė sosto paveldėtojo karą Bavarijoje ir vos neįžiebė konflikto visos Europos mastu.

Pasitaikydavo ir kitokių valdovų namų. Jų buvo reta. Marija Terezija su savo pavyzdingu šeimyniniu gyvenimu skyrėsi iš visų didžiųjų valdovų dvarų; Desau kunigaikštis, kurį Getė įvairiausiom progom aplankydavo, buvo išimtis iš mažųjų kunigaikščių. Jeigu ypatingai piktybiški ir apgailėtini potentatai būdavo maži ir prarasdavo saiką,— kaip vienas Reino grafas, jėga versdavęs kaimų seniūnus pasirašinėti už jo skolas, o galų gale užstatęs savo kraštą,— tai kaizeris galėjo paskirti jiems imperinę globą. Jie tada sėdėdavo prie savo pustuštės pilies lango kaip kunigaikštis Hohenlohė-Šilinginis ir sulaikyda-

vo kiekvieną praeinantį pavaldinį, norėdami su juo pasikalbėti; šio valdovo pajamos buvo sumažintos iki trijų šimtų guldenų. Kai kurie tiesiog mesdavo šį žaidimą; Ansbacho markgrafas pardavė savo valdas Prūsijai ir su savo paskutine mylimąja, tokia ledi Kraven, išvažiavo į Londoną.

Ir štai į visą šitą makalynę, kuri, nepaisant griežčiausios cenzūros, gana aiškiai pavaizduota net ir tuometinėje vokiečių literatūroje, įsiveržia fanfarų garsai iš anapus Reino. Skaitymo būreliuose diskutuojama. Poetai rašo savo himnus. Laukiama pagerėjimo, kažkaip ir iš kažkur. Pažymėtina, kad jau audros ir veržimosi laikais, kai buvo garbinamas Brutas ir nekenčiami tironai, niekad nedrįstama paminėti konkretaus vardo, tiksliau nurodyti, ko gi iš tikrųjų nekenčiama ar kas yra garbinamas. Reichsgrafo Štolbergo eilėraštyje minima lemiamoji kova, kuri turi įvykt kažkokioje neaiškioje vietoje — čia pagal autoriaus valią iš kažkur išdygsta du jaunuoliai Štolbergai:

Jau griūna didingi sostai,
Aplink tironijos auksiniai griuvėsiai!

Ir laisvė milžino pavidalu, kuris

Paleis kraujuotą laisvės srautą!
Lai jis užtvindo Vokietiją!
Jo krantuose pražys palaima
It gėlės prie laukų šaltinio.

Karlas Augustas, kuriam grafas visa tai padeklamavo, paklausė ne be ironijos: „Jūs vykstate į Berlyną, ar neketinate šio eilėraščio dedikuoti didžiajam Fridrichui?"

Tokia buvo miglota preliudija. Dabar tie dalykai gavo vardus. Buvo paliesti konkretūs žmonės. Reikėjo užimti poziciją. Laisvės srautas, taip lengvai Štolbergo prisišauktas, išsilieja kraujū. Susidaro frontai. Bet kurioje gi pusėje stoti vokiečiams? Jie net neturi sienos. Iš jų kaizerio — tik vardas. Jie ir patys beveik be vardo. Poetai priversti griebtis senojo mitinio vardo ir kalbėti apie „germanus". Prancūzams parenkamas senas genties pavadinimas „frankai", jie vadinami „naujaisiais frankais", jaunesniaisiais broliais arba ir „patriotais". Žodis „patriotas" daugelį metų reiškia prancūzų revoliucionierių, ir tik ilgainiui jis pamažu atgauna tikrą savo prasmę; dar ilgai jis išlaiko revoliucionieriaus atspalvį. Kalbėti apie vokiečių naciją nedrįstama — juk tai būtų neištikimybė savo krašto kunigaikščiui, didžiausia

išdavystė. Bet negalima kalbėti, sakysime, apie saksų-veimariečių naciją; galima pripažinti tik savo kunigaikštystės valdovą, jeigu jis nepasikeis, kaip dažnai atsitikdavo. Nėra bendros vėliavos, nėra himno.

Trispalvė Prancūzijos vėliava tampa jėga, stipresne už visus manifestus ir brošiūras, ir ne tik Prancūzijoje, bet ir toli už jos ribų. Hamburge bruzda stipri revoliucijos draugų grupė, jų tarpe yra įtakingų pirklių, ten rengiamos šventės liepos keturioliktosios garbei, damos nešioja trispalves juostas, vyrai — kokardas. Maince, lig šiol ramioje dvasiškojo kurfiursto rezidencijoje, susikuria labai energinga partija, „klubas" su prancūzų trispalvės simboliu; pasaulį apkeliavęs gamtininkas Georgas Forsteris yra vienas iš to klubo vadovų. Atsiranda naujas simbolis — laisvės medis, apkabinėtas kaspinais ir papuoštas frigiečių laisvės kepure. Šokama gamtoje, dainuojamos audringos prancūzų dainos, „Ça ira"[1], „L'aristocrat à la lanterne!"[2], „Marselietė". Kitose vietose, kur priežiūra griežtesnė, šnibždamasi tik mažuose būreliuose arba perdavinėjamos Paryžiaus brošiūros. Vienas studentas Getingene išmoko bažnytinio choro berniukus dainuoti revoliucines dainas pagal Hanoverio maldų knygos tekstus ir, šitaip dainuodami, traukia jie iš vienų namų į kitus, kol dvasininkai susigaudo, kas čia yra. Smalsiai klausomasi, ką pasakoja keliautojai, ką tik buvę Paryžiuje; ten lankėsi ir Getės draugas Merkas; jis buvo įsiprašęs į jakobinų klubą ir liejo ašaras dėl pjesės „Bastilijos paėmimas", „šios visiškai šekspyriškos dramos, kuri ir Getei nebūtų geriau pasisekusi".

Tokia pirma susižavėjimo fazė. Ji trumpa. Daugeliui vokiečių ji baigiasi nuteisus karalių. Prancūzijos nacionalinis susirinkimas septyniolikai žymių užsienio asmenybių suteikė Prancūzijos piliečio vardą, dokumentas pasirašytas Dantono: be Džozefo Pristlio, einančio pirmuoju, Jeremijo Bentemo, Tomo Peno ir Vašingtono, tas vardas buvo suteiktas ir vokiečiui Klopštokui, o priede —„publicistui Žilui", čia turimas omeny Šileris. Klopštokas netrukus pradeda savo odžių seriją, kuriose įspėja, skundžiasi, piktinasi; eilėraštyje „Kaita" abi furijos — keršto ir puikybės — taip pakeičia vaiką — laisvę, kad jis virsta pabaisa. Šileris puoselėja mintį apie kalbą karaliui ap-

[1] Bus gerai! *(Pranc.)*
[2] Aristokratus — ant žibintų! *(Pranc.)*

ginti, kuri turėtų plačiai nuskambėti, bet šito sumanymo greit atsisako. Revoliucija žengia pirmyn, ji ryja savo vaikus. Prasidėjo karai, kurie truks dvidešimt metų.

Getė visa tai sutinka beginklis. Jo pozicijos negalima suprasti, nurodant į jo „konservatyvų" mąstymą; poetas labai žavėjosi Napoleonu, su kuriuo jį rišo ta pati prigimtis. Bet masiniams judėjimams Getė nejautė simpatijos. Kartą jis pasakęs:

Muštynių — štai ko reikia miniai!
Mąstyt — ne josios smegeninei.

Jis neparodė didelės pagarbos ir nušluotiems monarchams:

Kodėl gi liaudis visagalė
Karalių nušlavė ne vieną?
Jei būtų buvę jie karaliai —
Sėdėtų soste ir šiandieną.

Tačiau jo akys visada krypsta į asmenybę: karalius, kuris yra tikras valdovas, jam atrodo priimtinas; toks geraširdis mulkis, kaip nelaimingasis Liudvikas XVI, tegu sau žūsta. Jis nori, kad kiekvienas, kas tik atsiduria jam prieš akis, visų pirma būtų reikšminga figūra; revoliucija jam atrodo visiška maišatis, netvarka, daugybė balsų, besistengiančių įveikti vienas kitą. Jis ką tik apsisprendė laikytis tam tikro idealo — žengti pirmyn, ramiai lavinantis, ir dabar mato gresiant pavojų šiam idealui. Jis tiki suradęs geriausią būdą sukurti tokiai imperijai, kuri neturės nieko bendra su Šventąja Romos imperija, nei su dalinėmis valstybėmis — jos narėmis, nei su Prancūzija ar kokiu kitu valstybiniu vienetu, nei su politiniais šūkiais ar politinėmis srovėmis. Jis gyvena labai tolimuose pasauliuose, labai toli priešakyje, o kai kur ir labai toli praeityje. Gamtos karalystė šiuo momentu jam daug svarbiau, negu žmonių pasaulis, o spalvų žaismas, pereinant iš šviesos į tamsą, reikšmingesnis už trispalvę — mėlyną, baltą, raudoną. Tylus augimas daigo, kurį jis savo akimis mato atsirandant iš „praaugalo", jam pasako daug daugiau, negu potencialūs politiniai daigai, kurie, gal būt, dar auga, o gal ir sutrypti.

Nepamirškime, kad įvairios revoliucijos fazės, dabar, iš toli žiūrint, parankiai išskaidytos ir išdėstytos, tuomet pašėlusiu

greičiu vijo viena kitą — visa grynai revoliucinė epocha tetruko penkerius metus. Ir dabar, nelygu politinis požiūris, labai įvairiai sprendžiama, kas gi buvo „tikras" revoliucionierius ir kas išdavikas: Mirabo? Dantonas? Dorasis ir baisusis Robespjeras? Ir ar Napoleonas, „revoliucijos sūnus", yra jos „geriausių minčių" vykdytojas ar tik žmogus, įvedęs tvarką ir tada išdavęs revoliuciją su savo korsiškąja šeimos politika ir savo begaliniais okupaciniais karais? Visi šie klausimai savaip reikšmingi Getės gyvenimui. Šiaip ar taip, bet Napoleonas jam buvo didysis tvarkdarys, kaip ir daugeliui jo amžininkų. Be to, kaip menininkas jis patenkintas matė, kad Napoleonas — apčiuopiama didelio demono figūra, savotiškas galios troškimo gyvas praaugalas, didingai augęs jo akyse, kol prireikė vėl sunykti, į ką Getė reagavo šaltai kaip į likimo ranką.

Pagaliau mums reikia atsižvelgti į tai, kokia informacija Getę apskritai pasiekdavo. Laikraščius tuo metu jis vargu ar skaitė, nebent tik progai pasitaikius. Paryžiaus oratorių kalboms buvo abejingas, nors jos jaudino daugelį žmonių ir Vokietijoje; retorika jo netraukė, atvirkščiai, negu Šilerį ar Klopštoką, kurių odės yra didelė ir dažnai galinga retorika. Žinių jis prisirankiodavo daugiausia iš pokalbių su kitais žmonėmis, ir čia stipriai pasireikšdavo jo mefistofeliška gyslelė. Taigi jis sužinodavo, ką vienas ar kitas sakydavo skaitęs ar girdėjęs, arba smulkmenas iš Strasburgo, Mainco ar Reino krašto. Jis nusiteikdavo skeptiškai, kada keleivis susižavėjęs pasakodavo apie Paryžių, ir nepatikliai, kada kas nors iš prancūzų *émigrés*[1], pasirodančių ir Veimare, įsismagindavo pranašauti greitą galą „visai šitai šmėklai".

Dar prieš Getės išvažiavimą Italijon, kai dar buvo toli iki revoliucijos pradžios, į Veimarą užklydo viena iš brošiūrų, aprašinėjančių skandalingąją perlų vėrinio aferą. Žmonės ją skaitė, karališkai džiūgaudami, kad išdidusis Prancūzijos dvaras šitaip apsijuokė. Getė anaiptol nejuto džiaugsmo. Vaikštinėjo lyg apkvaitęs. Jam atrodė, kad į jį spokso Gorgonos galva, draugai tiesiog jį laikė papaikusiu. Kas gi ten buvo atsitikę? Mitri apgavikė apmovė lengvabūdę Mariją Antuanetę. Juokėsi visas Paryžius, juokėsi dvariškiai Versalyje; karaliaus broliai patys prisidėjo prie savo brolio ir jo žmonos pažeminimo. Buvo

[1] Emigrantai *(prancū.)*.

žaidžiama su ugnimi, bet niekas šito nenujautė. Visi vaidino komedijoje, taip pat ir iš tikrųjų, teatre, pasiskirstę vaidmenis; karalienė, trokštanti smagiai leisti laiką, pasiekė, kad būtų pastatytas Bomarše įžūlusis „Figaro"— dar viena pakopa į revoliuciją, mat, karalienė pati norėjo vaidinti scenoje prieš savo vyro valią, kuris šį kartą vis dėlto jautė nerimą savo tingioje širdyje.

Ta perlų vėrinio istorija buvo gryniausia komedija, ir Getė vėliau, pasirinkęs labai netinkamas priemones, pabandė ją parodyti scenoje savo „Didžiuoju Kofta". Didysis Kofta yra apgavikas Kaliostras,— kaip jis save vadino, grafas Kaliostras; iš tikrųjų jis nebuvo joks grafas, kaip ir Kazanova — joks bajoras, tai buvo paprastas žmogelis iš Sicilijos, pavarde Balzamas. Palerme Getė susirado tą šeimą ir mėgino šiek tiek padėti tiems žmonėms. Sukčiai ir apgavikai visais laikais domino kitoniškos prigimties poetus, matyt, kaip slaptas anarchistiškas malonumas, kurio jie patys negalėjo išmėginti gyvenime. Kaliostras kaip padidinamasis stiklas buvo sukaupęs visus tuos bruožus, kurie buvo būdingi priešrevoliuciniam laikotarpiui. Pradžioje pasitikėjimo kupina kalba, tada kabalistika, mistika, žaidimas slaptomis draugijomis, beatodairiškas pasikliovimas būsimais neišmatuojamais pelnais, sąvadavimas, aukštoji politika ir žemiausi instinktai — ir visa tai pateikta žavingo begėdžio vaikino, kuris sugebėjo į save patraukti ir sielų žinovą Lavaterį. Bet Getė jam rašo: „Turiu nuorodų, galima sakyti, žinių apie daugybę melagysčių, tykojančių patamsiuose... Patikėk manimi, po mūsų moraliniu ir politiniu pasauliu prirausta požeminių tunelių, rūsių ir kloakų". Panašiai ir savo „Bendrakalčiuose" jis užčiuopė tuos netvirtus pamatus, ant kurių stovėjo iš išorės toks tvirtas Frankfurto miestelėnų gyvenimas.

Iš kloakų dabar būriais plūsta žiurkės. Getė girdi jų spygčiojimą, o jo amžininkai tik trūkčioja pečiais. Kai išgirsta, kad Kaliostras įpainiotas į perlų vėrinio aferą, ir kai apie tai paskaito brošiūrose, jam atrodo, lyg žemė slystų iš po kojų. Tai valdovų kapituliacija. Vėliau, kai ruošė savo autobiografiją, jis padiktavo įsidėmėtiną fragmentą, kur, žvelgdamas į praeitį, įvertina jų elgesį: „Didžiūnų elgesys, vedąs prie sankiulotizmo. Fridrichas išsiskiria iš dvariškių. Jo miegamajame stovi puošni lova. Jis miega žygio lovoje šalia. Panieka paskviliui, kurį jis liepia vėl prikalti. Juozapas (II) atsisako išorinių elgesio normų. Kelionėje, užuot miegojęs puošniose lovose, gulasi šalimais ant čiužinio.

Maksima: monarchas esąs tik pirmasis valstybės tarnas. Persirengęs kurjeriu, sėdasi ant išgverusio kuino ir užsako arklius karaliui. Prancūzijos karalienė (Marija Antuanetė) nesilaikė etiketo. Šitokia galvosena vis labiau įsitvirtina, kol Prancūzijos karalius save patį ima laikyti piktnaudžiautoju". Ši pastaba labai būdinga Getės mąstysenai — žygio čiužinys šalia puošnios lovos jam rodo, jog reikalavimai, keliami valdovui, nesuderinami su asmeniniais polinkiais. Minties apie „pirmąjį valstybės tarną", kuri vėliau cituojama visuose mokykliniuose vadovėliuose, jis nepriima. Valdovas turi valdyti, o ne tarnauti. Ir išorinė jo padėties reprezentacija turi būti prakilni.

Mažai kilnumo tematyti perlų vėrinio aferoje. Tai vienas iš tokių epizodų, kai istorija pasirodė tarsi menininkė, arba, kaip Heinė rašė savo leidėjui, atsiuntusiam jam „Karaliaus dvaro istorijas XVIII amžiuje",— jos ryškiausiai parodo, „koks didis autorius yra visagalis dievas", kadangi „šitokio sukčių ir kvailių rinkinio juk nepajėgtų sukurti niekas iš mūsiškių". Nė vienam autoriui ir nepavyko sėkmingai apdoroti perlų vėrinio istorijos, tuo labiau Getei. Savo pjesėje visą šitą nepatogų reikalą jis linkęs užbaigti tyliai ir taikingai. Ir gyvenime tikriausiai būtų buvę išmintingiausia šitaip pasielgti, bet čia ir svarbiausia, kad Marija Antuanetė buvo kvaila ir sukėlė tokį triukšmą, kuris jai kainavo ne tik perlų vėrinį, nešiojamą ant kaklo, bet ir patį kaklą.

Getė, būdamas Strasburgo studentas, savo akimis matė pagrindinius artistus,— jaunąją princesę stiklinėje karietoje, tuo metu dar jauną grafą Roaną, kuris tuomet už savo dėdę laikė mišias, o dabar, nors ir tapęs kardinolu, bet nepasidaręs protingesnis, savo neįtikėtinu aklumu ir sukėlė visą šitą skandalą. Čia dar prisideda ir apsukri apgavikė kaip trečia artistė ir įkalba tam mulkiui, kad jis galįs laimėti karalienės palankumą ar ją net visiškai užkariauti, jeigu jai įteiks pasakiškąjį Paryžiaus juvelyro briliantų vėrinį, kurio ji nedrįstanti pirktis, nes karalius pyktelėjęs dėl jos lengvabūdiškų išlaidų; į duris beldžiasi valstybės bankrotas. Statiste ta sukčiuvienė užangažavo tokią kekšelę iš *Palais Royal*, kuri Versalio parke turi atlikti karalienės rolę. Ir iš tikrųjų ši komedija ten suvaidinama, kardinolas pabučiuoja jos sijono kraštą, ir ji pabėga; apgavystė išaiškėja, karalienė siunta, Roanas patraukiamas į bajorų teismą, kuris išteisina savo luomo žmogų, apgavikę nuteisia, o „visuomenės grietinėlė" netrukus ją aplanko kalėjime; jai leidžiama pabėgti į Londoną, ir

iš ten ji siuntinėja visam pasauliui savo biaurias brošiūras apie Mariją Antuanetę, kurios ją šmeižia kaip nesuvaldomą erotomanę, Mesaliną ar Fredegundą, ir šios brošiūros daugiau negu visa kita prisideda prie to, kad vėliau karalienės teisme pareikalaujama šitokios „pabaisos" galvos. Pasaulio istorijoje tai pirma didelė žmogžudystė per spaudą, ir svarbiausią vaidmenį, nuteisiant Mariją Antuanetę, turėjo sujaudinta seksualinė psichologija.

Tuo pačiu tai pats charakteringiausias epizodas, rodantis, kaip aristokratija pati pagreitino savo žlugimą. Ši parengiamoji stadija, troški kaip prieš audrą ir frivoliška, su smukusia rūmų visuomene, su mistikais, kvailiais ir sukčiais, galėtų paakinti parašyti komediją. Getė, kuris, aišku, dar nežinojo niūraus epilogo, iš viso to padaro operą, sukurdamas taikingą baigtį. Jis darbuojasi išbandytais naminiais dramaturgijos vaisčiukais, dar blogiau — politiniais raminamaisiais gėrimais.

Tiesioginis akstinas sukurti pjesę buvo ta aplinkybė, kad jis ėmėsi vadovauti teatrui. Planuodamas savo repertuarą, jis elgiasi atsargiai, nes žino, kad negali daug ko tikėtis iš „klasiškojo laikotarpio" Veimaro publikos. Vaidinimai su dainomis, operetės, įprastinės dramos — tai pagrindinis repertuaro fondas, ir šitoks jis išlieka ilgai. Jis tikisi panašia lengva dieta šiek tiek pagerinti programą ir kasmet pridurti po tris keturias žavias pjeses. Lengva ranka, dažnai per keletą dienų, jis parašo savo pirmąsias dramas arba nesustodamas diktuoja jas savo tvirtu balsu. Jis nori taip pat ir auklėti bei mokyti. Ir taip jis savo operos temą apie didįjį Koftą, kuris įkūrė slaptą egiptišką-masonišką draugiją ir kurio prototipu buvo Kaliostras, sujungia su rūmų intriga dėl papuošalo; iš operos turi išeiti pjesė. Veiksmas perkeliamas į neapibrėžtą mažos valstybės atmosferą, pridedama įsimylėjėlių pora,— ji būtina pasiskirstyti vaidmenims mažo miestelio scenoje, ir viskas baigiasi gražiai ir švelniai: kardinolui, pjesėje — kanauninkui, tik trumpam laikui uždraudžiama rodytis kunigaikštienės akyse, sukčiai tylutėliai išgabenami už kunigaikštystės sienų, o naivioji panelė, kuri vietoj anos Paryžiaus kekšelės parke suvaidino apgaulingąją rolę, turi eiti į vienuolyną ir atgailauti, o paskui ją iš ten paims jos mylimasis ir sugrąžins pasauliui. Didysis Kofta dar pažeria tiradą patetinių žodžių apie dvasias, kurias kviečiasi į talką, o paskui policininkai mušdami išveja jį iš scenos — kaip senuose farsuose. Getė šiai pjesei nepajėgė sutelkti jokių dvasių talkininkių. Jis pasi-

tikėjo scenos efektais, taip, kaip jis juos supranta, ir pagrindinėje scenoje duoda tokią remarką režisieriui: „Dešinėje teatro pusėje sustoja graži grupė, bet nepamirškite ir dviejų šveicorių". Jis mėgsta šitą žaidimą grupėmis arba gyvais paveikslais. Bet dramai reikia veiksmo.

Getė diktuoja antrąją aktualią pjesę „Pilietis generolas", kuri dar paprastesnė. Rašytojėlio Valo komedija „Du rašteliai" ėjo per visas scenas; ją buvo sukūręs prancūzas Florianas, kuris teatre vėl atgaivino pusiau idilišką kaimo buitį. Marija Antuanetė, mėgusi aštresnę dietą, jo pjeses pavadino „pieniška sriuba", ne ką stipresni ir Getės patiekalai. Kadangi Getės pirmtako kūrinys visiems žinomas, savo komediją jis konstruoja tarsi „tęsinį". Jis vaizduoja šaunią valstiečių porą, nelyginant paimtą iš populiarių Grezo[1] kaimo scenų, ir dar niurzglį tėvą. Getė buvo prisiklausęs apie įvairius ir pavojingus keistuolius, kuriuos revoliucijos banga išplovė į paviršių Strasburge ir Reino krašte ir kurie dorus piliečius gąsdino baisiomis tiradomis, žvangino ginklais, girdėjo apie kažkokius kirpėjus, siuvėjus — visur skambėjo satyrinė daina apie „siuvėją Kakadu"— ir kitokius nedorėlius. Taigi į kaimo idilę jis įbruka barzdaskutį, kuris tiesiog trykšte trykšta revoliucinėmis idėjomis. Gavęs mieste iš jakobinų pasiuntinio laisvės kepurę ir kardą, tas barzdaskutys prieš mylimųjų poros tėvą vaidina „pilietį generolą". Maišoma pieno sriuba pačia tikrąja žodžio prasme, skambant vaizdingoms revoliucinėms frazėms: čia turim puodą su saldžia grietinėle, barzdaskutys trupina į jį duoną, aristokratiją, ant viršaus užberia cukraus, juodaskvernius, ir rengiasi puotauti. Kyla muštynės, triukšmas, ateina teisėjas ir pabaigoj dvarininkas — puikus išmintingas bajoras, ir viską pakreipia į gerąją pusę. Šio menko nesusipratimo neverta išpūsti, sako jis: „Vaikai, mylėkite vienas kitą, sėkite savo laukus ir rūpinkitės namais — svetimos šalys tegu tvarkosi pačios, tačiau į politinį dangų pažvelkite nors sekmadienį ar šventą dieną... Šalyje, kur kunigaikštis prieinamas kiekvienam žmogui, kur visi luomai gerbia vieni kitus, kur niekam netrukdoma dirbti savo darbą, kur naudingi įsitikinimai ir žinios visur paplitusios,— ten nesusidarys jokių partijų. Tai, kas vyksta pasaulyje, sužadins smalsumą,

---

[1] Grezas Žanas (1727—1805) — vienas iš būdingiausių XVIII a. prančūzų tapytojų.

bet maištingos ištisų nacijų nuotaikos neturės pasisekimo. Mes tylomis dėkosime, kad virš mūsų giedras dangus, kai pražūtingos audros ir kruša išmuša begalinius plotus."—„Taip gera jūsų klausytis",— sako kaimietė mergaitė.

Dar du kartus Getė imasi didžiosios laiko temos, bet iš abiejų lieka tik fragmentai. Pjesėje „Sukilėliai" jis bent jau prie jos priartėja: vyksta valstiečių sukilimas prieš savo dvarininkus; suklastotais dokumentais grafo šeima atėmė iš bendruomenės jos senas teises. Bet ir čia, likdamas ištikimas savo „tolerancijai", jis nusileidžia — jauna grafienė, savo dvasia gimininga „Piliečio generolo" puikiajam bajorui, ryžtingai sutvarko visą reikalą, su medžiokliniu šautuvu rankoje ji atima iš niekšiškojo valdytojo nelemtąjį popierių; tokiuose reikaluose kalti tik blogi patarėjai. Valstiečiai, jau apsiginklavę ir žygiavę į pilį, dabar nusiramina, ir „taip pjesė baigiasi bendru pasitenkinimu", kaip Getė pabrėždamas pažymi savo apmatuose. Iš tikrųjų ji turėjo vadintis „Laiko požymiai", o yra tik požymis, kad tų laikų Getei nebuvo lemta pavaizduoti aktualia forma. Jis sąžiningai stengiasi ir nori būti suprastas visų pusių; grafienės motina, dvarininkė, prieš pat maištą grįžusi iš kelionės į Paryžių, autoriaus valia skelbia labai pagirtinus ketinimus: ateityje ji žada būti teisinga, atvirai kalbėti apie nuoskaudas, net ir rūmuose, „nors mane ir apšauktų nekenčiamu demokratės vardu". Vėliau, kai 1830 metais kilo nauja revoliucija, Getė dar kartą akcentavo šitą vietą ir interpretavo ją savo Ekermanui: grafienė Paryžiuje įsitikino, „kad liaudį galima spausti, bet užspausti jos negali, tad žemesniųjų klasių revoliuciniai sukilimai yra didžiūnų neteisybių pasekmė — šita nuomonė, manyčiau, visiškai priimtina. Tokios nuomonės aš buvau anuomet ir tebesu dabar".

Iš tragedijos „Oberkircho mergaitė" taip ir liko tik eskizas: ji turėjo dar arčiau parodyti to meto istoriją, ypač tame epizode, kur veiksmas vyksta Strasburgo katedroje,— kur mergaitė pasirodo kaip proto deivė, ir pabaigoje, kur ji suimama ir nuteisiama mirti.

Tuo ir baigiasi Getės bandymas „ką nors parašyti scenai" ir apskritai serija dramų, skirtų teatrui. Nuo šiol jis rašė tik šventinius spektaklius ar aukštojo stiliaus kūrinius, apie kurių parodymą scenoje vargu ar galima galvoti. Nors ir keista, bet verta pažymėti, kad Getė, beveik trisdešimt metų artimai bend-

ravęs su Veimaro teatru, neparašė nė vieno scenos veikalo. Ir savo ankstyvesnes dramas pritaikyti scenai jis perleisdavo kitiems bendradarbiams, o tai, ką pateikė iš tokių interpretacijų, taip pat ir pagal Kocebu ar Šekspyrą, priklauso prie tokių jo milžiniško palikimo sričių, į kurias ir jo didžiausi gerbėjai įžengia tik susidrovėję. Jis, deja, negali naudotis tokia apsauga, kaip senieji meistrai, kurių gyvenimas ne taip tiksliai dokumentuotas — tada tyrinėtojai su dideliu įsitikinimu gali nuneigti šitokių darbų autorystę.

Bet jo sąskaitos su revoliucija nesibaigia scenos veikaliukais. Jos dar ilgai užsitęsia ir iš šitų žemumų išveda jį į aukštumas, prie didžios vertės veikalų, prie miestelėnų epo „Hermanas ir Dorotėja" ir nebaigtos trilogijos, iš kurios mums liko „Nesantuokinė duktė". Bet kol jis tai parašys, jam reikės išgirsti šiek tiek daugiau, negu pasakojimus apie vizitus Paryžiuje ar apie barzdaskučius, kurie skeryčiojasi, dėdamiesi piliečiais generolais. Jis priverstas kiek arčiau susidurti su tuo vaiduoklišku reiškiniu, nors jam būtų labiau prie širdies galynėtis su vaiduokliu spektru. Planuojama intervencija, karo žygis, turįs išlaisvinti Prancūzijos karalių ir padaryti galą Paryžiaus šmėklai. Karlas Augustas dalyvauja kaip prūsų pulko vadas. Jis pageidauja, kad Getė jį lydėtų. Nors ir nenoromis, bet jis ryžtasi. Susikrauna savo užrašus apie Niutoną, pastabas apie spalvas, Gelerio didįjį fizikos leksikoną ir išvažiuoja paskui savo hercogą.

GETĖ KARO LAUKE

„Štai čia šiandien gimsta nauja era pasaulio istorijoje, ir jūs galėsite sakyti, kad matėte jos pradžią",— šitaip Getė pareiškė savo draugams kanonados prie Valmi dieną, 1792 metų rugsėjo dvidešimtosios vakare Šampanėje. Nėra garantijos, ar jis tada tikrai šitaip pasakė; jo „Kampanija Prancūzijoje" sukurta labai vėlai, jau senatvėje, ir Getė, ją rašydamas, savo prisiminimus atgaivino remdamasis memuarine literatūra, kitų dalyvių dienoraščiais ir savo seno tarno bei palydovo pasakojimais. Tačiau pats tas sakinys teisingas. Šis karo žygis, kad ir koks nenusisekęs, turėjo pasaulinę istorinę reikšmę. Jis nulėmė Prancūzijos revoliucijos likimą. Tuo pačiu tai buvo pirmas didelis grobikiškas karas, kilęs dėl ideologinių priežasčių,— jis išpranašavo ateitį.

Šis vėlyvas Getės kūrinys savotiškai patrauklus. Jis rūpestingai sukomponuotas, su motyvų persipynimais. Jame daug rašoma apie save; jam visą laiką svarbiau jo „Spalvotyra", negu karo įvykiai: „Laimingas tas, kieno krūtinėje dega aukštesnė aistra!"— sušunka jis. Kai pagaliau atsiranda jo fizikos leksikonas, kurio jis skausmingai pasigedo ir kurį hercogo virėja ištraukia iš po savo pagalvės, jis jaučiasi pakankamai paguostas dėl kariuomenės pralaimėjimo. Jo kūrinys — tai ne istorinė apybraiža; tada, kai jį rašė, 1819 metais, buvo per daug dalykų, į kuriuos jis turėjo atsižvelgti, o ir apskritai istorija buvo ne jo sritis. Istorija jam buvo „klaidų ir prievartos maišalynė".

Ši karo maišalynė retai kada taip katastrofiškai pasitvirtino, kaip per šitą 1792 metų kampaniją. Žinoma, suprastinančiam žvilgsniui ir legendai viskas atrodo aišku ir akivaizdu: čia — revoliucija, ten — reakcija, užpuolusi Prancūziją. Samdinių būrius sumuša entuziazmo pagauti jaunosios revoliucijos sava-

noriai. Čia — naujas tikėjimas, vienijąs visus kovai už tėvynę, atsidūrusią pavojuje, ten — senosios epochos valstybių koalicija. Iš tikrųjų įvykiai daug sudėtingesni ir įdomesni už tokias formules.

Visų pirma, ne koalicija, o Prancūzija paskelbė karą; nelemtasis Liudvikas XVI dar turėjo pasirašyti karo paskelbimo raštą, jis priverčiamas tai padaryti; nukreipti pavojingą valstybės situaciją viduje į išorę pirmosios revoliucinės vyriausybės vyrams atrodo geriausia išeitis — tai toks receptas, kuris dar ne kartą bus pakartotas. Prancūzija suerzinta ir jaučiasi pažeminta — 1787 metais prūsai įžygiavo į Olandiją ir vėl pasodino vietininką, kurį patriotų partija buvo išvijusi. Karlas Augustas kaip prūsų generolas dalyvavo šiuose ne perdaug garbinguose veiksmuose. Austrija dar valdo pietinius Niderlandus ir laiko užgniaužusi Belgijos patriotus. Prancūzija nori jiems pagelbėti, be to, tikisi prisijungti Belgijos provincijas — tai sena Prancūzijos politikos svajonė, kurią vėliau, po kelerių metų, įgyvendins respublika. Belgija, ši sena Europos politikos likimų ir mūšių sritis, kol kas labiausiai rūpi tiek Prancūzijos, tiek Vienos ministrams. Savaime suprantama, tai maskuojama skambiais šūkiais: Prancūzija nori ginti ir išvaduoti savo tikrus brolius, Viena — valdovą, kuriam gresia mirtis ir kuris tik prievarta parašęs laišką apie karo paskelbimą jo šviesybei savo broliui. Jis adresuotas ne Vokietijos imperatoriui, bet „Čekijos ir Vengrijos karaliui"; Šventoji Romos imperija nedalyvauja šiame žaidime, ir nei imperijos daliniai, nei Veimaro hercogystė karo žygyje nedalyvauja, bet dalyvauja jos hercogas kaip prūsų pulko vadas.

Mat, Prūsija irgi yra Čekijos ir Vengrijos pusėje. Vos prieš dvejus metus ji žygiavo prie Čekijos sienos kariauti su Austrija. Karlas Augustas tuomet su savo kirasyrais žygiavo į Sileziją, ir Getė, jį lydėdamas, rašo savo rokoko metų stiliumi:

Jojam karingai Silezijos plotais kalnuotais,
Žvelgiam tolydžio į Čekiją žvilgsniais drąsiais,
Bet nematyt jokio priešo: nei vyro, nei moters.
Marsas apgavo — vesk, Kupidonai, kovon!

Greit jam įkyrėjo gyventi stovykloje, Kupidonas Breslau rodytis nenorėjo; Getė ėmėsi lyginamosios anatomijos studijų, lankė Silezijos kalnakasybos įmones, kurių, be abejo, nebuvo

ko lyginti su jo štolne Ilmenau ir kurios jau tuomet priklausė prie žymiausių Europoje; vienoje kasykloje jis matė pirmąją garo mašiną, iš Anglijos atvežtą į žemyną. Buvo nuvykęs net į Lenkiją, į seniai išgarsėjusią Veličkos druskos kasyklą, į Krokuvą ir Čenstochovą.

Paskui Lenkijos klausimas užbaigė nesutarimus tarp Prūsijos ir Austrijos; jos susitarė ir netgi sudarė ginklo sąjungą. Abi valstybes viliojo didelis grobis, ir Lenkiją dabar buvo ketinama pasidalinti galutinai; kilo grėsmė, kad Rusija užsitikrins liūto dalį, ir ką tik priešiškai nusiteikusios valstybės suartėjo. Iš Vienos ir Berlyno dairytasi ne tik į rytus, bet ir į vakarus — bijota Prancūzijos su jos revoliucine vyriausybe ir, iš kitos pusės, senosios ir didžiosios Jekaterinos, kuri jau smarkiai buvo padidinusi savo imperiją ir dabar galvojo apie paskutinį ir gražiausią grobį. Iš visų monarchų ji buvo ryžtingiausiai išstojusi prieš Paryžiaus „kanalijas" ir žadėjo pasiųsti savo kariuomenę intervencijai, bet jai pačiai reikėjo savo pulkų kovai su lenkais; toji kova buvo kruvina ir baigėsi tik 1795 metais senos valstybės išnykimu. Ši preliudija irgi svarbi — dėl Lenkijos neužteko jėgų karo veiksmams vakaruose. Ir dabar paaiškėjo, kad legitimizmo atstovų patikinimai gryna veidmainystė — be skrupulų jie pamynė legitimines teises valstybės, kuriai buvo davę garantijas, šitaip sukurdami problemų, kurios siekia mūsų dienas.

Karo stovykla Silezijoje yra paskutinė senojo stiliaus „kampanija" su manevrais ir derybomis, linksmais baliais pagrindiniame postovyje, su „Kupidonu" ir „Marsu" kaip dekoratyvinėmis pjesėmis. Vėliau jau viskas buvo kitaip. Tiesa, ruošiantis naujam karo žygiui, dar laikomasi tradicijos — pasiruošimai užtrunka ilgai. Prūsija bendram žygiui pasiūlo karvedį — Braunšveigo hercogą. Niekas neprieštarauja. Jis laikomas didžiausiu to meto kariu. Karinė šlovė iš visų šlovės rūšių mažiausiai paaiškinama, ne kartą ji teko vidutinybėms ir visiškiems nevykėliams. Karlas Vilhelmas Ferdinandas, būdamas jaunas raitelių vadas, tarnavo pas Fridrichą Didįjį ir dėl to įsigijo reputaciją žmogaus, išėjusio geriausią savo meto karinę mokyklą. Legenda apie Frideriką pasklido ne tik Vokietijoje, ji buvo pripažįstama ir Anglijoje, Prancūzijoje. Braunšveigo hercogas per savo gyvenimą nelaimėjo nė vieno mūšio; Olandijoje per

1787 metų policinę kampaniją jis laimėjo atsargiai manevruodamas, toks manevravimas laikytas senosios strategijos didžiausia išmintimi. Dabar jis turi vadovauti sąjungininkams; pralaimi tą karo žygį, bet vėl skiriamas vyriausiuoju vadu ir dar 1806 metais pralaimės Jenos mūšį ir sužlugdys Prūsiją. Dabar, 1792 metų vasarą, jis vyksta į Potsdamą, į karo tarybą.

Tačiau prieš pat žygį — tokia jo šlovė visame pasaulyje — jį dar aplanko prancūzų revoliucinės vyriausybės pasiuntinys ir siūlo perimti vadovavimą prancūzų armijai. Jis turįs ją reorganizuoti ir vesti į naujus žygdarbius. Paryžiuje jis nepaprastai vertinamas, ir ne tiktai kaip pavyzdingas Fridricho mokinys, bet ir todėl, kad laikomas apsišvietusiu, humanišku, pažangiu žmogumi. Dar daugiau keistenybių — ir sukilę belgų patriotai nori jį patraukti į savo pusę ir padaryti savo karvedžiu, jie veda su juo derybas ir kalba apie tai, kad už valdymo vargus galėtų gauti kokį gabalą nuo Limburgo ir Liuksemburgo. Pasitikėjimas iš visų pusių begalinis. Savame krašte hercogas žinomas kaip taupus valdytojas, išvengęs valstybės bankroto, kurį sukėlė jo tėvas. Taip pat žinoma, kaip jis moka taupyti: grįžtant Braunšveigo samdinių daliniams, kurie buvo išnuomoti karui Amerikoje, hercogas reikalauja, kad luošiai ir šlubiai liktų ten — jam jų nebereikia. Visi, kas su juo sueidavo, vaizduoja jį buvus šaltos širdies; Getė jį matė įvairiomis progomis ir stebėjo su nepasitikėjimu, jis vėliau apie jį dar daugiau sužinos iš hercogo atstumtos metresės Brankoni. Garsiosios gražuolės laikymas dvare atitinka Karlo Vilhelmo Ferdinando norą pasipuikuoti; vėliau ji paprasčiausiai atleidžiama ir pakeičiama Potsdamo dvaro dama. Kaip pasakoja mačiusieji, hercogas prieš veidrodį repetuoja savo laikyseną: šitoks jis bus meilužis, šitoks — karo vadas, šitoks — rūpestingas savo žemių šeimininkas. Jis labai gerai griežia smuiku, jo išsilavinimas ir kalba — prancūziški; be to, jis vienintelis vokiečių kunigaikštis, pasiūlęs tarnybą užsispyrėliui Lesingui ir gynęs jį nuo ortodoksų bažnytininkų puolimų. Jis nėra kvailys, kaip daugelis kitų to meto kunigaikščių, savo įžvalgiu protu jis daug ką mato aiškiau už kitus; Getė po Jenos katastrofos netgi manė, kad Karlas Vilhelmas Ferdinandas nujautęs visą krachą ir ieškojęs mirties karo lauke. Šį žmogų senoji sistema dabar pasirenka vadovauti lemiamam ginkluotam susirėmimui.

Karo taryboje Potsdame hercogas, kaip visuomet, delsia. Supranta, kokie sunkumai laukia — prancūzų tvirtovių grandinė, prancūzų armija, gal kiek ir negaluojanti nuo politinių įvykių, bet iš esmės sveika, su daugeliu puikių senosios mokyklos karininkų. Jis žino, kad gaus per mažai karinių pajėgų, Austrija duos tik keletą pulkų, Rusija — nė vieno. Jis stoja už lėtą, metodišką žengimą pirmyn ir už derybas.

Dauguma balsų jo nuomonės nepalaiko. Jo priešgyna — karalius Fridrichas Vilhelmas II, Fridricho sūnėnas ir jo garsiosios armijos paveldėtojas. Priešingai, negu jo neūžauga dėdė, jis aukštas, pilnakraujis, žinomas savo metresėmis prie dvaro, švelniai besirūpinąs savo mylimosiomis, kartu pamaldus ar, tikriau sakant, šventeiva. Jis nori atsikratyti krikdančia savo pirmtako tolerancija ir savo filosofui Kantui uždraudžia rašyti religiniais klausimais. Jis paprastas ir geraširdis; jo pageidavimu feldmaršalas Melendorfas apriboja bausmes kareiviams ir negailestingą švaistymąsi kapralų lazdomis. Mėgstamas kareivių, su jais maloniai pasikalba ir nelaiko jų vien patrankų mėsa. Drąsus priešo akivaizdoje, per žliaugiantį Šampanės lietų joja sau ramiausiai be palto, o jo svita — išlepinti prancūzų princai, emigravę iš Prancūzijos, dejuoja, mat, laikydamiesi etiketo, ir jie priversti lydyti savo gležną kūną. Visokiausios idėjos, reformistinės ir reakcinės, pinasi jo didelėje, bet nelabai tvirtoje galvoje. Jis klauso kiekvieno patarėjo; prancūzų emigrantai Berlyne jam nupiešia situaciją Paryžiuje gražiausiomis spalvomis — o po katastrofos jis keiks juos, kalbėdamasis su vienu savo sargybiniu. Dabar jis dar tiki, kad tai bus lengvas karinis pasivaikščiojimas. Visa ta šmėkla, pamačiusi kelis prūsų pulkus, išnyks kaip dūmas. Ir jis nusprendžia — greitai žygiuoti į Paryžių.

Delsimas per pasitarimus jau daug ką nulemia — kariuomenė išsijudina per vėlai. Karo žygiai tais laikais vykdavo vasarą. Rudenį, per lietų ir purvą, kampanija įstrigs, ir, kaip paprastai, tada apkaltinamas ponas dievas. Atsitraukdamas Braunšveigietis pasikviečia Getę ir džiaugiasi, kad, nepaisant visos nesėkmės, šalia yra garsus rašytojas — savo galinga plunksna jis turįs publikai išaiškinti, kad pralaimėta ne kariniu požiūriu, o dėl gamtos stichijos. Getė vengė prisiimti šį nedėkingą uždavinį. Ir savo vėlyvajame pasakojime jis tik atsargiai, šalutiniais sakiniais parašė savo nuomonę apie vadovybę.

Taigi išvykimas vėlyvas, rugpiūtyje. Karlas Augustas, išskubėdamas su savo kirasyrais, savo draugą dar kunigaikštiškai apdovanojo — namu prie Frauenplano, plačia, gražia valda su sodu, šešių tūkstančių talerių vertės. Getė pradėjo kurtis. Neįkainuojamas meno mylėtojas Mejeris jo pageidavimu pakviečiamas į Veimarą, į piešimo mokyklą. Getė dabar priima jį į savo namą ir atiduoda jo globai Kristianą ir sūnelį. O pats sėda į ekipažą ir išvažiuoja paskui armiją. Jis keliauja ne be komforto — jį lydi jo tarnas Paulius Gecė ir sekretorius Fogelis; to pasivažinėjimo metu Getė ketina uoliai diktuoti savo „Spalvotyrą".

Frankfurte po trylikos metų jis vėl pamatė savo motiną. Jai reikia papasakoti apie savo naują šeimyninę padėtį, apie penkerių metų anūką, tą meilutį berniuką, kuriam tarėjienė tuoj pat parūpina dovanų. Iš kitos stoties jis rašo savo draugužei: „Kur pasaulyje yra Triras, tu negali nei žinoti, nei įsivaizduoti; blogiausia, kad jis toli nuo Veimaro ir kad aš toli nuo tavęs". Jis prašo ją būti ištikima, kalba apie tai, kad jis pavydįs kitiems vyrams, kurie jai, ko gero, galį patikti labiau: „Bet šito tu privalai nepastebėti, o mane laikyti geriausiu, nes aš baisiai tave myliu ir be tavęs man niekas daugiau nepatinka". Jis pažada iš Paryžiaus parsivežti gražių daiktų.

Tuo tarpu armija jau peržengusi sieną, Trire yra pagrindinis kariuomenės etapas. Getė čia susiduria su emigrantų korpusu, trečiu svarbiu šio žygio nesėkmės faktoriumi. Prancūzų *réfugiés*[1] po Liudviko XIV edikto, kuris ir Getės senelį išvijo iš Liono, visoje Europoje nusipelnė gerą vardą kaip naujų fabrikų steigėjai, karininkai, tarnautojai ir pirkliai. Tačiau 1790 metų *émigrés* su karaliaus broliais priešakyje buvo iš kitokio molio. Čia aristokratai, virpą iš pykčio kilmingiems savo luomo žmonėms, nuėjusiems su *crapule*[2]; tai eksministrai ir finansų ekspertai, prisidėję prie valstybės bankroto, kurie turėjo parengtus naujus finansinius planus ir vežėsi pinigų klastojimo dirbtuvėlę, kurioje spausdino suklastotas revoliucinės vyriausybės asignacijas; atsitraukiant Getė matė milžiniškus vežimus su tais prietaisais. Emigrantų tarpe buvo ir dvarininkų, išvytų valdytojų, spekuliantų, ten buvo ir jaunų bei karštų rojalistų, pasirengusių su ginklu rankoje kovoti už savo teises. Getė stebi juos sto-

[1] Pabėgėliai *(pranc.)*.
[2] Priešai *(pranc.)*.

vykloje Trire — jie patys girdo arklius, mat, neturi arklininkų. Jaunas vikontas de Šatobrianas žygiuoja kartu su vienu emigrantų korpusu, taip pat markizas de Las Kazas, kuriam vėliau Elenos saloje Napoleonas diktuos savo memuarus. Jie turi keletą senų linijinės kariuomenės kareivių, labai disciplinuotų net ir traukiantis, ką Getė pažymėjo stebėdamasis.

Pagrindinės jų pajėgos nedisciplinuotos ir lengvabūdės; Getė mato tokį vaizdą: šalia mažos kovinės grupės suvažiavusi daugybė karietų su žmonomis, meilužėmis, vaikais, tarnaitėmis, tarnais, vežimais, kone ligi pat dangaus prikrautais dėžių su skrybėlėmis. Prie pašto jis mato pašto dėžutę, į kurią jie meta daugybę laiškų į Paryžių. Per kelias dienas jie pasieks adresatus.

Emigrantai ne vieninteliai, traukią į mūšį su tokia palyda. Ir griežtoji prūsų armija atvyksta su sunkiu bagažu. Čia daug kilmingųjų, vadinasi, turi būti visas štabas tiekėjų, virėjų, leibtarnų, pasiuntinių, štabo karininkų, vadinamų „plunksnuotaisiais galvijais" dėl plazdančių gaidžio plunksnų prie milžiniškų skrybėlių. Reikia rūpintis ir šunimis; tarp jų yra ir Karlo Augusto mylimas pudelis. Be ministro Getės, kuris neturi kitos užduoties, tik lydėti savo poną, sąjungininkai pasiėmę gausų diplomatinį štabą, kuriam taip pat reikia savo aptarnaujančio personalo ir gero aprūpinimo. Visa tai reikia gauti iš užnugaryje esančių karinių sandėlių. Tam reikia gausios gurguolės. Paskui gurguolę seka dievaižin kiek markitančių ir prostitučių. Getė aprašo seną ir patyrusią motušę Kuraž, kuri, visur iššniukštinėjusi, suranda paslėptas atsargas ir be gailesčio jas rekvizuoja, o paskui rūpinasi, kad nėščia stovyklos prostitutė pagimdytų savo vaiką bėgančiųjų kamšatyje.

Disproporcija tarp kovojančių dalinių ir palydos, kuri visuose karo žygiuose būdavo tiek generalinių štabų, tiek jų metraštininkų paslaptis, šį kartą ypač krito į akis. Be to, pati armija jau šiek tiek aptirpo, dar pradedant žygį; prieš Getės akis Trire knibždėte knibžda marodierių ir atsilikusių kareivių. Daugelis iš jų seni žmonės, persiritę per penkiasdešimt ir vyresni, kiti — jauni šešiolikmečiai vaikinai. Tuo pačiu pranešimuose kartais kalbama apie labai disciplinuotus, pajėgius dalinius. Rudieji husarai, vadinami „mėsininkais", vadovaujami seno generolo Volfrato — Citeno mokinio ir Bliucherio mokytojo — puikiai joja ant arklių ir šauniai švaistosi kardais; šie daliniai, rekrūtuoti iš lenkiškosios Aukštutinės Silezijos, yra vieninteliai, kurie šiame

neregėtai nekovingame karo žygyje keletą kartų stojo į mūšį ir privertė bėgti neapmokytus prancūzų savanorių dalinius. Kartą tai vos nesibaigia katastrofa revoliucijos armijai. Tačiau sąjungininkų armijos vadovybė nekreipia dėmesio į šitokius susirėmimus. Braunšveigiečiui svarbu metodiškas kariavimas. Jo armija susideda iš 42 000 Prūsijos karių, silpno 14 000 austrų korpuso, prie kurio dar turi prisijungti dalinys iš Niderlandų, bet atvyksta per vėlai; Heseno krašto grafas, vienintelis iš imperijos kunigaikščių, dalyvavo koalicijoje su 5000 vyrų.

Kol kas Braunšveigiečio strategija pasiteisina. Krinta abi pasienio tvirtovės, Longvi ir Verdenas. Sąjungininkai iškart atkunta, kelias į Paryžių atrodo laisvas. Fridrichas Vilhelmas nekantrauja, jis norėtų dar šiais metais iškovoti pergalę, o Braunšveigietis nori paimti kitas tvirtoves ir vesti derybas. Emigrantai nekantrauja. Jie dar surašė pasipūtėlišką ir lemtingą manifestą, ir Braunšveigietis, svyruodamas kaip visada, leidosi perkalbamas ir pasirašė. Jame Prancūzijai baisiai grasinama, Paryžiui uždedama atsakomybė už karališkosios šeimos saugumą, kalbama apie namų sudeginimą, sulyginimą su pamatais ir sunkiausias bausmes „maištininkams". Šis manifestas, greit paskelbtas Paryžiuje,— pirmas žingsnis į pralaimėjimą. Jis anaiptol nesugniuždo prancūzų. Net ir kadriniai kariuomenės daliniai ir jų karininkai dėl šitokio kalbos tono pasijunta patriotais. Savanoriai plūsta į rinkimosi punktus. Nė vienas dezertyras nepereina sąjungininkų pusėn, nors emigrantai pranašavo, kad pereis ištisos armijos. Paryžiuje, kur spauda Braunšveigiečiui vis dar — kaip ir per visą karo žygį — rodo pagarbą, manoma, kad manifestas šiam liberaliam valdovui, be abejo, buvęs pakištas pasirašyti.

Manifestas turi dar ir kitą pasekmę — praėjus vos kelioms dienoms po jo paskelbimo Paryžiuje, šturmuojami Tiuilri rūmai, karalius su šeima suimamas. Nacionalinis susirinkimas tariasi dėl jo nušalinimo. Lafaetas, pirmosios revoliucijos vėliavnešys, naujos armijos organizatorius ir karinių pajėgų rytiniame pasienyje vadas, pabando stoti prieš „antrąją revoliuciją", tačiau praranda bet kokią įtaką ir priverstas pabėgti. Jo pasekėjas yra Diumurje, apie kurį sąjungininkai žino tik tiek, kad jis buvo karo ministras. Apskritai jie žino labai mažai, lyg grabaliotųsi patamsyje. Tokia yra padėtis, kai Getė rugpiūčio pabaigoje su savo kelionine karieta, pakinkyta keturiais arkliais, atvyksta

į kariuomenės stovyklą prie Longvi. Čia jam atsiveria kitoks vaizdas, nebe ta pavyzdinga tvarka, kuri buvo per manevrinį karą Silezijoje. Jis mato palapines, mirkstančias lietuje, žemė išrausta, išklampota, visi kažkur sulindę nuo lietaus, nėra net sargybinių, kaip su nerimu pastebi jo akis, neįgudusi karo dalykuose. Vargais negalais jis nusiklausia iki Veimaro pulko, dabartinio prūsų šeštojo pulko kirasyrų. Čia pagaliau suranda pažįstamų veidų, išgirsta pasakojant apie ilgą maršą, nuotykius Vestfalijos vienuolynuose, „kur buvo ne viena graži moteris", ir jau čia jam skundžiamasi baisiausiais vargais. Puošniosios uniformos jau purvinos; kirasyrai nešioja šviesiai geltonus koletus, kuriuos pagal instrukciją kiekvieną dieną reikia išvalyti geltona kreida. Disciplina silpna. Kareiviai plėšikauja arba kaišioja gyventojams bonus, kuriuos išpirksiąs Liudvikas XVI. Kariniai policininkai prūsų armijoje bejėgiai, tai blogai apmokami invalidai, skirti tarnybai garnizonuose, pilkai apsirengę lyg nusikaltėliai ir niekinami kareivių, kurie su jais net nenori sėdėti prie vieno laužo. Kareiviai keikiasi: „Ko čia, po šimts velnių, gailėtis? Argi jie ne prakeikti patriotai? Juk jie, velniai, kalti, kad mums reikia tiek kentėti". Karininkai pučiasi: „Taip jiems ir reikia! Prūsai iškarš jiems kailius! Po trijų savaičių iš visos tos patriotinės šmėklos neliks nė kvapo!"

Taip rašo paprastas muškietininkas, prasiūžęs magistras Laukhardas, kurio memuarus Getė peržiūrėjo ir panaudojo savo knygai. Jis, aišku, sušvelnina tokias ryškias vietas, bet ir jį sujaudina visos avių bandos išpiovimas, apstulbę piemenys, kuriems į rankas įspraudžiami beverčiai bonai ir kurie dabar turi žiūrėti, kaip jų „vilnotas augintines prie pat jų kojų žudo nekantrūs, mėsos ištroškę kareiviai. Vargu ar kada mano akis ir mano sielą yra pasiekusi žiauresnė scena ir gilesnis vyriškas skausmas su visais savo niuansais." Tik graikų tragedija galėtų padaryti šitokį sukrečiantį įspūdį.

Užkariautame Verdene šiek tiek maloniau. Getė pasiunčia namo savo mielajai dėžutę garsiųjų vietinių dražė — prieskonių liukre. Jis klausosi pasitarimų štabe ir kai ką išgirsta apie tolimesnius planus. Karštos diskusijos kyla dėl to, kas gi po Lafaeto pabėgimo dabar vadovaus priešininkams. Apie Diumurje žinoma tik tiek, kad jis buvo karo ministras, labai primygtinai stūmęs Prancūziją į karą; jis čia laikomas kanceliarijos žiurke, su kuria būsią lengva susidoroti.

Diumurje — dabar šis vardas beveik užmirštas, tačiau ir jis buvo vienas iš tų žmonių, kurie anuo metu suvaidino lemiamą vaidmenį. Getė ilgai išlaikė jį atmintyje ir rekomendavo Šileriui atkreipti į jį akis kaip į savotišką Valenšteiną. Diumurje — karys ir tuo pačiu politikas; prie senojo režimo jis išsitarnavo iki brigados generolo, turėjo daug landsknechtiškų nuotykių per partizaninį karą Korsikoje, Lenkijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, taip pat vykdydamas ypatingus pavedimus *secret du roi*[1], slaptojoje diplomatijoje, kuri buvo tokia paslaptinga, kad ir jis pats kartą atsidūrė Bastilijoje; ir nuo tada jis tapo naujosios tvarkos šalininku. Jo didžioji koncepcija — atskirti prūsus nuo austrų, pakirsti koaliciją. Jis apgailestauja, kad Prūsija prisidėjo, ir vėliau palengvino jai atsitraukimą. Jis nekenčia Austrijos ir nori užkariauti austriškuosius Niderlandus Prancūzijai, ir abu dalykai jam pavyksta — kaip beveik viskas per šiuos vienerius didžius jo karjeros metus, nepasiseka tik viena — tęsti savo didįjį žaidimą. Per anksti jis strykteli į šoną, pereidamas pas sąjungininkus,— vos praėjus metams po šios kampanijos; gyvenimą baigia Londone kaip pabėgėlis ir memuarų rašytojas, pabuvęs „projektų sudarinėtoju, ministru, rojalistu, konstitucininku, žirondistu, jakobinu", kaip sako vienas jo amžininkas, „respublikonu, generolu, laimėtoju, pabėgėliu ir atskalūnu". Toks sąjungininkų priešininkas, ir be jo slaptų šachmatininko ėjimų negalima suprasti tos kampanijos. Bet jis ir sumanus generolas, ir sąjungininkai tą patiria labai greit.

Viskas vyksta gana nesuprantamai — ir šitaip abiejose pusėse. Prancūzai taip pat neturi nei veiksmų plano, kaip ir jų priešai, nei aiškios politikos. Vieningi jie tik savo patriotizmu. Niekas nenori svetimos kariuomenės, nei užsienio nustatytos valdžios formos, net ir seni karininkai, kurie dar visur tebekomanduoja. Net Braunšveigietis iš pradžių savo lemtingame manifeste ketino užtikrinti, kad naujoji konstitucija nebūsianti paliesta; tačiau vėliau, amžinai svyruodamas, leido tą vietą išbraukti ir šitaip radikalams davė ginklą į rankas. Šie dabar įsismagina ir pradeda terorą su Dantonu priešakyje. Tiek per šį karo žygį, tiek spaudžiamos grasinimų iš išorės, permainos įgyja tikrai revoliucines formas — su masinėmis suimtųjų žudynėmis, kruvinomis partijų kovomis ir su milžiniška energija, kuri pa-

[1] Karaliaus paslaptis *(pranc.)*.

sklinda į vidų ir į išorę. Paryžius — lemiamų įvykių scena. Čia vyksta kovos. Čia liaudis išeina į areną taip galingai, kaip niekad anksčiau. Paryžius — tai miestas su 600 000 žmonių, ir pilni paniekos jie šaukia, artinantis invazinei kariuomenei: „Tiktai juos įleiskite, Sen Antuano priemiestis sudraskys juos į gabalėlius!" Braunšveigietis, gerai pažindamas Paryžių, atsižvelgė ir į tai. Jis nelinkęs savo mažos armijos įvesti į šitą raganišką katilą.

Laikraščių ir oratorių šūkavimai, aišku, tik gyrimasis. Vyriausybė Paryžiuje jau galvoja apie savo rezidencijos perkėlimą į pietus, tik dar nedrįsta palikti sostinės. Išgelbėti turi armija. Ji išdėstyta trimis grupuotėmis — Belgijos pusėje, palei Ardėnus ir netoli vokiečių sienos. Dabar didžioji dalis iš ten atšaukiama — vadovaujama Diumurje, ji turi invazinei armijai užtverti kelią į Paryžių. Vietoj Braunšveigiečio per tą sąmyšį generalisimu pasamdytas kitas vokietis, maršalas Lukneris, aludario sūnus iš Bavarijos, ir jis, kaip pasakojama, „Fridricho Didžiojo mokinys", jau senokai tarnaująs Prancūzijoje. Tai landsknechtas, trykštantis sveikata ir ne be suktumo; jis tarnauja bet kokiam režimui ir savo maršalo ranką ištiesia dar ir jakobinams: „Po velnių! Aš jakobinas!" Tai negelbsti, vėliau vis dėlto ir jam galva nusirita. Bet šiuo metu jis kol kas *le brave*[1] Luckner, *le pere*[2] Luckner tarp kareivių, kuriuos jis tujina ir kuriems ploja per pečius. Jis ne vienintelis užsienietis: du samdomi generolai anglai dalyvauja šioje kampanijoje, iš kurių vieno pavardė labai simboliška — Money[3], kreolas Miranda, husarų pulkininkas Štengelis iš Pfalco, kuris prie Valmi komanduoja dešiniajam sparnui, vadovaujamas elzasiečio Kelermano. Netrūksta ir veiklių prancūzų, tokių kaip Bertje, vėliau tapusio Napoleono generalinio štabo viršininku, taip pat aukštų aristokratų ir eksprincų — prie Valmi šalia Kelermano stovi Orleano hercogo sūnus kaip generolas Šartras; Getė dar sulauks to laiko, kai šis bus Prancūzijos karalius Luji Pilypas. Gal keisčiausias žmogus priešininkų fronto pusėje „Verterio" autoriui būtų genialiausio priešrevoliucinių laikų romano „Pavojingi meilės ryšiai" kūrėjas Šoderlo de Laklo — Lukne-

---

[1] Šaunusis *(pranc.)*.
[2] Tėvas *(pranc.)*.
[3] Pinigai *(angl.)*.

rio armijos pulkininkas, vadovaujantis didelei įgulai Šalone, kuris yra pagrindinis sąjungininkų tikslas jų kelyje į Paryžių.

Kareivių turima net per daug, pašaukta 300 000 vyrų, tebeplūsta savanoriai. Bet trūksta ginklų ir disciplinos. Paskutinio šaukimo savanoriai grasina savo karininkams, politikuoja, dezertyruoja, plėšikauja ne blogiau už invazinę kariuomenę; po kiekvieno kontrsmūgio jie šaukia „Išdavystė!" ir kartais pabėga ištisais batalionais. Ankstesniųjų metų savanoriai yra tikrasis patriotinis branduolys; jie susijungė su senais kadriniais kareiviais, iš jų išmoko vartoti ginklą ir įvedė naują nacionalinio pakilimo stilių. Šitai margai masei, kurios generolai pavyduliauja vieni kitiems, ir smogia sąjungininkai. Šansai geri, ir ne kartą svarstyklių lėkštės svyra tai vienon, tai kiton pusėn.

Tarp Verdeno ir Paryžiaus, girdi Getė šnekant per štabo pasitarimus, belikusi tik viena didesnė kliūtis — Argono miškas. Tada Šalonas, kur komanduoja pulkininkas de Laklo, o toliau jau tik pasivaikščiojimas gražiais keliais. Per Argono kalnus tėra šeši siauri perėjimai, kuriuos Braunšveigietis nori sistemingai užimti. Kavalerijos generolas grafas Kalkroitas, laikomas prūsų armijos viltimi, bet nemėgstamas aukštesniosios vadovybės, siūlo skubiai pulti patį pietinį perėjimą prie Lezisleto, šios vietovės pavadinimą Getė dar daug kartų girdi per karštas diskusijas. Nusveria kitokia nuomonė. Braunšveigietis nori operuoti pagal visas meno taisykles. Paskui jam niekas negalėsiąs prikaišioti, kad jis kada nors sudaręs progą pulti jį iš flango: nuo Reino su savo kariuomene artėja elzasietis Kelermanas, ketindamas susijungti su Diumurje. Reikia sumušti juos abu kartu ir užbaigti šį karo žygį.

Taip jie stumiasi į priekį, blogais keliais, per lietų. Kaimai beveik tušti, pasilikę gyventojai niūrūs. Getė stebi molinės šukės spalvų žaismą vandens klane ir mano, kad tai patvirtina jo nuomonę, jog nevaržomas žvilgsnis laisvoje gamtoje vis dėlto pranašesnis už bet kokį šviesos tyrinėjimą tamsos kameroje. Jis diktuoja sekretoriui palapinėje, kur pro siūles ant jo užrašų laša vanduo. Jo menininko akis nuo aukštumos fiksuoja „turtingą stafažą"— gausybę raitelių horizonte, ir jis apgailestauja, kad šalia nėra tokio batalisto, kaip van der Melenas. „Tiesa, keli kaimai mūsų akyse sudegė, bet ir dūmai karo paveiksle neblogai atrodo."

Jie įžengia į Šampanę. Braunšveigietis sumaniai vadovavo savo kariuomenės veiksmams. Prasiveržta pro vieną iš svarbiausių Argono perėjų, dabar plačiu manevru iš užnugario jis duos matą Diumurje. Bet karalius gavo žinią ir nuogąstauja, kad priešas, ko gero, nuo jų gali išsisukti. Jis įsako pasukti į dešinę, prancūzus reikia užpulti tiesiai. Jis trokšta lemiamo mūšio tuoj pat, jis trokšta pergalės. Braunšveigietis paklūsta. Tamsią naktį žygiuojama priešo link. Vienam prūsų majorui ši naktis pasirodys šio strateginio manevro simboliu. Getė sėda ant arklio. Jis girdėjo, kad mūšio lauke saugiausia būti tarp kovojančių dalinių. Su savo hercogo leibeskadronu jis išjoja į didžiausią avantiūrą savo gyvenime.

Diumurje susijungė su Kelermanu ir aukštumose ties Valmi užėmė geras pozicijas, kaip Getė sako, platų amfiteatrą. Kalvų papėdėje dar yra mažų upelių ir daubų priedangai, o toliau driekiasi plati, plika kreidos lyguma. Čia atžygiuoja prūsų armija, laikydamasi didingos manevrinės tvarkos. Aukščiausias taškas šiame plokštikalnyje yra *Ferme La Lune,* į kurį abi pusės kol kas neatkreipia dėmesio. Mūšis prasideda tuo, kad Karlas Augustas, su Gete šalimais, lydimas trijų raitelių pulkų, išjoja į didžiąją ataką. Jo kariniai sugebėjimai, ir šiaip ne per daug vertinti jį pažinojusių aukštesnių karininkų, čia pasirodo besą labai blankūs. Dar ir rūkas tvyro virš visos vietovės, lynoja, priešo nematyti, o ir žvalgyba atlikta tik labai paviršutiniškai — keli husarai parodė apytikrę atakos kryptį. Taip jie iššuoliuoja ryto prieblandoje. Perjoja plentą, kurio topoliai įstrigo Getei į atmintį; nors šiaip jo pranešimas toks pat neaiškus, kaip ir visa ši ataka. Puolama, kaip jis rašo, „vis į vakarus". Iš flango, nuo palivarko „La Lune", kur Kelermanas tuo tarpu greit pastatė pritrauktą bateriją, į šiuos tris raitelių pulkus nukreipiama ugnis. Jie stabteli, rikiuotė pakrinka, skamba painūs įsakymai, ir tada visa raitelių divizija, nepraradusi nė vieno žmogaus, šuoliais pasileidžia atgal. Vienas prūsas, matęs tai savo akimis, aprašo plazdančius, prie pat juodų arklių kūnų prigulusius baltus apsiaustus. Tai keisčiausia kavalerijos ataka, kokią tik galima įsivaizduoti, ir ja baigiasi Karlo Augusto aktyvus dalyvavimas šios dienos įvykiuose. Prišuoliuoja Braunšveigiečio adjutantas ir įsako grįžti už palivarko, kurį turinti paimti raitoji baterija. Ir štai šlaite stovi banguojanti raitelių masė, sulaikyta krūvoje, o Getė pasirenka vietą kaip stebėtojas šalia leibeskadrono. Nuo

„La Lune" pusės jie ir toliau apšaudomi, bet sviediniai jų nesiekia, tik purvas tykšta ant raitelių, baidosi arkliai. Virš visos šitos spūsties gražaus jauno kariūno rankoje siūbuoja vėliava, ir Getė ta proga pažymi: „Žiūrėdamas į šį malonų veidą, aš prisiminiau — nors tat labai keista, bet natūralu,— dar malonesnę motiną ir ėmiau galvoti apie ramias akimirkas, praleistas šalia jos". Ateina kitas įsakymas — jie atitraukiami į rezervinę poziciją toliau į užnugarį, ir „labai tvarkingai ir šaltakraujiškai" visi nujoja šlaitu žemyn. Trijų raitelių pulkų nuostoliai mūšyje prie Valmi — vienas kritęs arklys.

Drausmė, manevro ir pratybų aikštės tvarka — toks šūkis ir pagrindinės armijos, kuri dabar rikiuojasi. Tai paskutinis fridriškasis spektaklis, kuris šiurpina visą Europą. Užtrunkama iki vidurdienio, kol visi daliniai išsirikiuoja į du ešelonus. Visa plynaukštė aidi nuo komandų, būgnų garsų; su plazdančiomis vėliavomis artėja garsūs pulkai, su vadais priešakyje, o pirma visų joja Braunšveigietis, karalius ir jo svita su plunksnų kuodais. Palivarką „La Lune", kuris vos nesugadino viso vaidinimo, dar laiku užėmė raitoji baterija. Armija nužygiuoja taip toli į priekį, kad patenka tiesiai į prancūzų ugnį. Dauguma kulkų nesiekia, bet kelios pataiko į tvarkingai išrikiuotas eiles. Kareiviai pasilenkia, o tais laikais tai buvo draudžiama ir laikoma bailumu. Fridrichas Vilhelmas išdygsta ant savo arklio visa savo karališka didybe priešais pirmąją gretą ir sušunka: „Tegu jie žiūri į jį, ant savo žirgo jis geresnis taikinys už juos!" Seni kareiviai apmaudžiai murma: „Gera jam kalbėti, kulkos jo neima kaip ir visų Hohencolernų, jį gali kliudyti tik sidabrinė kulka". Kelios eilės pakrinka, bet vėl atstatomos. Reikia stovėti lygiai. Atgabenta artilerija pradeda šaudyti į abi Valmi kalvas. Rūkas išsisklaidė. Kanonada prasideda.

Karvedžiai su lauko žiūronais išjoja į priekį iki plynaukštės krašto. Tik dabar jie pamato, ką turi prieš save,— tvarkingą armiją, kuri užėmusi puikiausią poziciją. Atstumas ne ką daugiau kaip kilometras. Abi kalvų viršūnės, Ivorno ir Valmi, ten, kur stovi malūnas, tankiai nusėtos kareivių, išsidėsčiusių eilėmis ir pasirengusių mūšiui. Prancūzų artilerija šaudo be pertrūkio, dauboje dešiniajam sparne stovi stiprūs prancūzų kavalerijos daliniai. Raiteliai, nusėdę nuo arklių, ramiai juos šeria, nepaisydami pabūklų ugnies, kuri vos vos jų nesiekia. Ant Valmi kalvos stovi raitas Kelermanas, jis mojuoja savo skrybėle, pamau-

ta ant kardo, o jo žmonės atsako jam audringais šauksmais. Pulko muzikantai groja „Ça ira" ir „Marselietę". Braunšveigietis priešo eilėse nemato nė trupulėlio netvarkos, nors jo kanonada pranoksta viską, ką žmonės yra patyrę per penkiasdešimt metų. Į kiekvieną šūvį prancūzai atsako šūviu. Šalia malūno išlekia į orą parako vežimas, ir pusvalandžiui kyla pašėlęs sujudimas, tada Kelermanas su piliečiu Šartru vėl sustato savo žmones. Tai ne tiek mūšis ar artilerijos dvikova, kiek dviejų santvarkų galios demonstracija; po keturių valandų Braunšveigietis staiga labai tvirtai ir nepakęsdamas jokių prieštaravimų pareiškia: „Čia mes nesikausime!" Dabar karalius paklūsta. Prancūzijos karaliaus broliai nusiminę prašo, įkalbinėja — reikią pulti. Štai stovi garsieji prūsų pėstininkai — ir nė žingsnio nežengia pirmyn. Fridrichas Vilhelmas nelinkęs mesti į šitą ugnį savo geriausių pulkų. Geriau išsilaikyti mūšio lauke ir išsaugoti garbę. Pavakariu kanonada apsilpsta, baigiasi šaudmenys. Mūšis nutraukiamas.

Ką gi tuo tarpu veikia Getė? Jis irgi išjojęs žvalgybon, savo rizika. Jis nori ištirti patrankų karštligės fenomeną. Ir taip slaptasis tarėjas rudu civiliniu apsiaustu vienas traukia per mūšio lauką, aukštyn prie palivarko „La Lune" ir toliau. Jis sutinka karininkų, kurie kviečia jį pasukti atgal, bet jis užsispyręs joja toliau. Patrankų sviediniai dusliai sminga į drėgną žemę. Jis fiksuoja tam tikrą karštį, kuris artilerijos ugny apima visą kūną, ir nustato, kad tuomet pasaulis įgauna „tam tikrą rudai rausvą atspalvį". Jam lekiančių sviedinių garsas — tai vilkelio burzgimas, verdančio vandens kliuksenimas ir paukščio švilpimas. Taip jis patyrė ir šitokių dalykų. Jis lėtai nujoja atgal.

Ateina įsakymas įsikurti mūšio lauke. Laužų degti neleidžiama. Getė su keliais karininkais stovi tamsoje. Nuotaika prasta. Niekas nežino, ką apie tai galvoti. Getė linksmina, kelia draugams nuotaiką: šiaip ar taip, dalyvauta dideliame įvykyje, kuris istorijai dar turėsiąs tokių pasekmių, kurių ir numatyti negalima. Matyt, šitokie buvo jo garsieji žodžiai.

Kyla vėjas, lyja. Nėra nei palapinių, nei jokios pastogės aplinkui. Kažkas pasiūlo įsikasti į žemę. Artileristai paskolina kasimo įnagių, vyrai išverčia lengvą, baltą kreidožemį ir gulasi, „iš anksto pasilaidoja", kaip sako Getė. Šį vakarą palaidojamas ir karo žygis, prūsų armijos šlovė ir apskritai senosios sistemos šlovė. Retai kada šitoks istorinis posūkis įvyko praliejant taip

maža kraujo. Prūsai netenka 184 vyrų, kartu skaičiuojant žuvusius ir sužeistuosius, prancūzai — 150 žuvusių ir 260 sužeistų. Mūšiuose, kurie vyko tame pačiame karo lauke Šampanėje ir prie Somo mūsų laikais, žuvo kitoks skaičius žmonių. Bet netgi šis mūšis prie Valmi, nors ir mažai buvo kautasi, vis dėlto baigiasi kruvinomis aukomis nuo dizenterijos, šiltinės, išsekimo — atsitraukiant prarasta pusė visų žmonių.

Valmi dar susilaukė epilogo 1825 metais, kai vienas iš dviejų karaliaus brolių, dalyvavusių šioje kampanijoje Fridricho Vilhelmo svitoje, atsisėda į sostą kaip Karolis X ir viduramžių papročiu karūnuojasi Reimse. Jis aplanko Valmi, su juo greta joja pusbrolis Orleanietis, buvęs generolas Šartras. „Gal anuomet buvome susitikę šioje vietovėje?"— klausia karalius. „Taip, sere,— atsako Orleanietis,— bet ne po ta pačia vėliava".— „Niekad nebūčiau patikėjęs,— dėsto karalius,— kad Braunšveigietis tada buvo papirktas ar buvo gavęs kažkokių slaptų nurodymų susilaikyti..." Tokia buvo bendra emigrantų nuomonė po kanonados nutraukimo; jie manė, kad konventas Braunšveigietį papirkęs arba jis turėjęs įsakymų iš masonų, kurių vyriausioji galva jis buvo Vokietijoje; taip pat sklido versija, jog jis pats norėjęs tapti Prancūzijos karaliumi.

Šiaip ar taip, bet Braunšveigietis per katastrofą parodo savo diplomatinius sugebėjimus ir išgelbsti armiją. Jis veda derybas su Diumurje, atsiliepia į jo puoselėtą planą išskirti sąjungininkus, dedasi manąs, kad galima sudaryti Prūsijos sąjungą su Prancūzija; jis jį pergudrauja, ir netrukus Diumurje Paryžiuje taip pat apkaltinamas išdavyste ir papirkimu, kaip kad emigrantai įtaria Braunšveigietį. Nepasitikėjimas persekioja Diumurje kiekviename žingsnyje, o jo tikroji išdavystė, kurią jis padarė praėjus vieneriems metams, yra bėgimas nuo giljotinos.

Tačiau kol kas vadžios dar jo rankose. Jis dalina vaidmenis: Kelermanas turi sekti paskui prūsus, jis pats išsirengia į Belgiją. Kelermanas, geras frontininkas, bet riboto proto žmogus, su malonumu imasi šio uždavinio. Jis susikuria dar didesnių planų, negu Diumurje, ir ketina suvaidinti istorinį vaidmenį. Iš jo štabo eina fantastiškiausi pasiūlymai: jis nori nuversti nuo sosto vokiečių imperatorių, Prūsiją apdovanoti naujomis Silezijos žemėmis ir Dancigu, Baltijos jūroje su prancūzų-prūsų laivynu užpulti rusus. Braunšveigietis viso to mielai klausosi; jam svarbu tik išsprukti iš to raganų katilo. Jis nori išgelbėti savo vėliavas

ir patrankas, karinės garbės simbolius, ir jis iš tiesų pargabena juos namo.

Ir vis dėlto žygis baigiasi baisiu pralaimėjimu, nors šūvių daugiau beveik nė nebebuvo. Armija savaitę praleidžia plikame kreidos plokštikalnyje, norėdama „išlaikyti savo rankose mūšio lauką", taip pat ir dėl derybų. Trūksta palapinių, duonos, vandens, semiamas lietaus vanduo iš balų, žmones užpuola utėlės. Getė fiksuoja beprasmius vadovybės įsakymus: kareiviai turi apsirūpinti kreida, kurios visur pilna, ir išbaltinti savo uniformas. Karininkai, atėję su raportais į vis dar gerai aprūpintus štabus, gauna barti už išvaizdą, nes jie išsipurvinę duobėse kaip ir jų kareiviai. Grįžta jie įniršę, „pusiau jakobinai", o ir apskritai net aukštesniųjų štabo karininkų tarpe daugelį metų išlieka maištingos, kritiškos, skeptiškos nuotaikos,— dažnai diskutuojama apie pribrendusias reformas; iš to paskui Prūsijos kariuomenėje atsiranda reformistų partijos veikėjų, kuriuos konservatizmo šalininkai ilgai vadino „jakobinais", kol jie gavo buvusį keiksmažodį „patriotai".

Savo atsitraukimą Getė organizuoja sava galva. Jis išlaiko gerą nusiteikimą, nepaisydamas bendros prastos nuotaikos,— namie damoms mes juk turėsime ką papasakoti, juokauja jis su draugais. Iš savo keturkinkės puskarietės jis persėda į šešiakinkį savo hercogo virtuvės vežimą ir ten skaitinėja Gelerio fizikos leksikoną. Kai ir šešiakinkis nebeišvažiuoja, jis sėda ant arklio. Pasakoja apie nusisekusias furažo paieškas ir, be savo tarno Gecės, dar pasiima išradingą husarą, liuksemburgietį, kuris kalba prancūziškai, viską jam parūpina, skelbdamas, kad slaptasis tarėjas esąs karaliaus giminaitis; padedamas šio husaro, jis laimingai atvyksta iki Liuksemburgo.

Prisižiūrėjo jis pakankamai — sužeistųjų ir ligonių, paliktų lazaretuose ar pakelėse. „Liga", kaip Getė neapibrėžtai vadina, padaro daugiausia nuostolių; dizenterija, gal šiltinė ar kruvinoji, dėl neatsargaus vandens gėrimo iš nešvarių upelių ar šulinių. Išsekę žmonės susmunka, ir juos suvažinėja pabūklai. Plinta įvairiausi gandai: prie Reimso, esą, 20 000 valstiečių susimetę į vieną gaują skersti įsibrovėlių. Fronto užnugaryje traukia marodierių ir atsilikėlių būriai, kaip per Trisdešimties metų karą. Arkliai griūna ir pribaigiami mėsai. Ateina įsakymas — raiteliams lipti nuo arklių ir kinkyti juos į patrankas, kurias žūt būt reikia išgelbėti. Karlas Augustas išleidžia dar vieną potvarkį —

kirasyrai turi nubalnoti arklius ir balnus nešti patys, jiems taip pat negalima grįžti namo be savo balnų. Getė mato ilgas kolonas siauruose, šlapiuose keliuose, tarpais margai išdažytas emigrantų karietas, liokajus, didikų tarnus, didelę dviaukštę ministro Haugvico karietą, iškilusią virš visų ir vežančią visišką vidutinybę. Poetą paguodžia tik keli seni prancūzų linijiniai kareiviai iš emigrantų korpuso, kurie rūpestingai aplenkia kiekvieną balutę, o apsistoję tuoj valosi ir trina šepečiu savo getrus — per šitą visuotinį pakrikimą jie pradžiugina Getę, taip mėgstantį tvarkingumą. Tačiau nėra abejonių, kad šis atsitraukimas tolygus bėgimui. Gaunama naujų katastrofiškų naujienų — Kiustinas, kuris neapgalvotai buvo paliktas užpakalyje, dabar su savo prancūzišku kariniu daliniu įsiveržė į Reino žemę. Jis paėmė Špejerį, visos invazinės kariuomenės tiekimo centrą, ir grasina Maincui; aliarmas paskelbtas ir Frankfurte. Jo laukiama Koblence, ir sklinda kalbos, kad esama plačių sluoksnių, kurie jo laukia, žavėdamiesi revoliucija. Per keturias savaites pasaulio klimatas pasikeitė, ir Getė dabar tikrai galėtų įžiūrėti „rausvumą" kaip ugnyje prie Valmi.

Tačiau jam rūpi kitos spalvos. Liuksemburge jo išradingasis husaras jį gana gerai įkurdina pas savo gimines. Getė išsikrauna savo lagaminą, kuris išliko, nepaisant visų sunkumų: „Visų pirma sutvarkiau aplankalą „Apie spalvotyrą", nuolatos turėdamas prieš akis savo ankstesniąją maksimą — plėsti patyrimą ir gryninti metodiką". Jis apsišvarina ir savo išorę, pirmą kartą po daugelio savaičių kirpėjas vėl jį rūpestingai nuskuta ir suraito jam plaukus; pirma Getė veidrodyje matė apžėlusį veidą ir plaukus iki pečių. Paskui jis važiuoja į Trirą, kur stovi tuščias pašto pastatas, kur emigrantai anksčiau mesdavo laiškus į Paryžių. Karininkų ratelyje jis įkalbinėjamas vis dėlto aprašyti ir išaiškinti visą tą nelemtą kampaniją; senas husarų pulkininkas pasako išmintingus žodžius: „Nesitikėkit, jis perdaug gudrus! Ką turėtų rašyti, to nenori, o ką norėtų rašyti, to jis nerašys". Getė vėliau šito ir laikėsi.

Prie Reino jis vėl sutinka savo hercogą ir kirasyrų pulką, kurie savo koletus jau turi valyti geltona kreida. Per pokalbius štabe suvedamas kampanijos balansas. Kovos lauke krito ne daugiau kaip tūkstantis žmonių, bet žygiuojant netekta devyniolikos tūkstančių. Ta valdžia, kurią norėta išgelbėti, dabar nuversta, Prancūzijos karalius suimtas, Paryžiuje paskelbta res-

publika, jos kariniai daliniai visur žengia pirmyn. Koalicija, kuri pakilo į kryžiaus žygį, byra. To, kas dar liko iš armijos, dar ilgai nebus galima panaudoti kariniams veiksmams. Lazaretai perpildyti, žmonės tebemiršta.

Muškietininkas Laukhardas aprašė tuos lazaretus, kur nusibaigia kiti tūkstančiai. Prūsų armija sanitarijos reikalus buvo visiškai apleidusi; pulko „fizikus" buvo savotiškas verslininkas, kuris gaudavo pinigus nuo žmonių skaičiaus, iš jų turėjo išlaikyti ligonius, juos maitinti ir mokėti algas personalui, ir visur taupė arba pelnėsi. Laukhardas, panorėjęs aplankyti savo sergantį draugą, rašo, kad felčeriai buvo sukčiai ir storžieviai, prižiūrėtojai — seni, sustabarėję luošiai; ligoniai apvaginėjami arba jų visai nežiūrima. Jie vos nusigauna iki išviečių ir ten miršta, duobės pilnos lavonų.

Ir Getė ten šiek tiek suserga visuotine liga, bet dabar, lyg apibendrindamas, ką patyręs, jis rašo Herderiui, kad jaučiasi lyg nubudęs iš slogaus sapno, „kuris mane laikė savo nelaisvėje tarp purvo ir vargo, nepriteklių ir rūpesčių, pavojaus ir kančios, tarp griuvėsių, lavonų, dvėselienų ir mėšlo krūvų". Keista: jis neskuba namo pas savo mieląją — jis sprunka visai priešinga linkme į vakarus, Reinu žemyn, pas senus draugus, pas Jakobius į Pempelfortą prie Diuseldorfo. Valčiai ramiai slystant upe, jis skaito motinos laišką iš Frankfurto: jo dėdė Tekstorius miręs, taigi dabar jam niekas netrukdo užimti tarėjo vietą savo gimtojo miesto vyriausybėje. Tarėjienei, matyt, atrodė, kad tokiais neramiais laikais, kai svyruoja sostai, tarėjo vieta laisvame Frankfurte daug geriau, negu ministro vieta pas Veimaro hercogą. Tačiau Getė neketina savo nepriklausomos padėties keisti į griežtą ir senovišką būvį gimtajame mieste. Jam reikia pagalvoti ir apie savo mieląją, ir savo vaiką, kurie kažin ar pritaptų Frankfurte. Tad jis tyli dėl to pasiūlymo.

Dar du mėnesius jis praleidžia toli nuo Veimaro, pirma pas Jakobius, vėliau Miunsteryje, kur taip pat susirinkęs Getės gerbėjų būrys. Jo centre — kunigaikštienė Golycina, turtinga, pamaldi dama, perėjusi į katalikybę; filosofo Hemsterhiuso ir „šiaurės mago" Hamano bičiulė; Hamanas prieš keletą metų palaidotas netoli jos namų. Getė mažai kalba apie kampaniją ir daug — apie savo „Spalvotyrą"; jo klausomasi neatidžiai, nes kunigaikštienė norėtų jį atversti į tikėjimą. Getė nenori nieko apie tai žinoti. Kunigaikštienė turi brangų antikinių gemų rin-

kinį, o Getė visada nepaprastai mėgo šitą miniatiūrinį meną. Šiame griežtame krikščioniškame būrelyje, aiškindamas mėgstamiausius gemų pagoniškus motyvus, jis vėl pajunta malonumą; jis netgi ima eiliuoti ir kaip savo tikėjimo išpažinimą padeklamuoja paties sukurtą mitą: Amūras, jaunuolis, ir Venera Uranija pagimdo naują Amūrą, kurio „žavi strėlė įžiebia meilę menui". Kunigaikštienė, nusivylusi nepataisomu pagoniu, tačiau išlikdama didžiadvasė, įduoda jam dėžutę su gemomis tolimesnėms studijoms, ir Getė, be galo laimingas, iškeliauja į Veimarą.

Kelionėje su nuostaba konstatuoja, kad karas, jo pamirštas, nėra padaręs pertraukos kartu su juo, o seka jam iš paskos. Visur jis sutinka prancūzų emigrantų, kurie dabar turi bėgti ir iš Reino krašto gilyn į Vokietiją. Jie labai nemėgstami, nes „nieko neišmoko ir nieko neužmiršo", kaip vėliau bus sakoma jiems grįžus į Prancūziją. Jie komanduoja, burnoja, moka suklastotomis asignacijomis ir didina ne tik visų nepasitenkinimą bet ir valiutinę maišatį. Viename viešbutyje atsisakoma Getę priimti, nes palaikomas vienu iš tų neprašytų svečių ir priimamas tik tada, kai pasisako kas esąs.

Į Veimarą jis atvyksta prieš pat Kalėdas. Mieloji su Mejeriu pasirūpino, kad visi perstatymai name būtų baigti; nė žodžio priekaištų, kad jo taip ilgai nebuvo, sutinkamas džiūgavimais. Atsargiai jis įneša dėžutę su brangiaisiais akmenimis į kambarį, kuriame nuo šiol bus antikos rinkiniai. Apie tai dar bus daug kalbos su Mejeriu. Dabar jis nori vėl atsidėti senovės studijoms, kadangi dabartis pasirodė esanti tokia apgailėtina. Getė skaito Platoną. Sokratas savo „Apologijoje" kalba apie savo daimoną, slaptą vidaus balsą, kuris jam patarinėjo nuo vaikystės: „Ir kiekvieną kartą, kai jį girdžiu, jis mane nuo ko nors atkalbinėja, ką aš noriu daryti,— o įkalbinėti niekad neįkalbinėjo. Ir man prieštarauja, kad nesiimčiau valstybinių reikalų". Negalima apleisti gamtos tyrinėjimų; užrašai „Spalvotyrai" išgelbėti, taip pat ir tie lietaus permerkti lapai. Mintys jam jau formuojasi nepaneigiamais sakiniais. Bereikia tik kelerių metų ramybės, ir jis pasirodys su tuo darbu.

Savo „Karo ir kelionių dienoraštį" jis Diuseldorfe sudegino.

PIRMOJI VOKIEČIŲ RESPUBLIKA

Vis dėlto istorija jam tos ramybės neduoda. 1793 metų sausio mėnesį jis išgirsta, kad Liudvikas XVI, kurį konventas pasmerkė vieno ar kelių balsų dauguma, nužudytas, jau visas pusmetis giljotina dirba vis didėjančiu greičiu, kadangi išdavikų ir kaltųjų skaičius — begalinis. Ji sustos tik tada, kai bus nukirtusi galvas keliems tūkstančiams iš jų, išdavikams Dantonui, Demulenui, kuris vadovavo Bastilijos šturmui, žirondistams, kurie pradėjo pirmąjį revoliucijos karą, ultraradikalams ir pabaigoje išdavikams Robespjerui ir Sen Žiustui, be to, daugybei revoliucijos generolų, generalisimui Lukneriui, markizui de Kiustinui, taip pat poetams, kaip štai Andre Šenje, mokslininkams, didžiajam chemikui Lavuazje, aristokratams, modistėms, spekuliantams maisto produktais, idealistams, suokalbininkams, daugeliui anoniminių žmogelių ir didelėms garsenybėms. Getei, iš viso to išgirstančiam tik duslų atbalsį, vis labiau nesuprantama ši maišalynė intrigų ir partijų, garbėtroškų, vienas kitą skundžiančių ir žudančių žmonių, tyrų sielų ir slaptų vertelgų. Nekaltieji smaugiami kaip kiškiai, suktieji išsėlina kaip lapės ir triumfuoja.

Metų pradžioje jam į rankas pakliūva sena istorija apie „Reinekį lapiną", ir ji pasirodo jam tikru laiko veidrodžiu. Šią pasakėčią sukūrė viduramžių vienuoliai, slapta turėdami omenyje savo pačių padėjimą: svarbu galva, protas, o ne kvailas kumštis. Reinekis pasirodo meistriškai; savo gudrybėmis jis pranašesnis už visus stipriuosius žvėris su herbais ir bajorų titulais, už vilką, lokį, kilmingą ir kvailoką liūtą, karalių. Jis netgi laimi dvikovoje ir dievo teisme prieš savo priešą Izegrimą, pasitikintį savo šaltuoju ginklu — dantimis. Lapinas laimi klasta: prieš kovą jis pasiprašo nukerpamas, išsitepa aliejum, kad būtų slides-

nis, uodegą suvilgo savo aitriu vandenėliu ir sukelia debesį dulkių, tada stveria vilką iš apačios ir tampo jį, kol tas, paplūdęs kraujais, ima vartytis savo paties mėšle. Lapinas triumfuoja, ir visos blogybės, kurių tiek pridarė, dabar užmirštos. Vienuoliai pasakėčios moralą komentuodavo pagal šimtmetį: šiurkščiame X amžiuje apgavikas visaip garbstomas, kiek švelnesniame XIII amžiuje olandas Vilemas pabaigoje jį prakeikia ir paskelbia už įstatymų ribų, netrukus lapinas vėl triumfuoja, ir jį visi apspinta. Šitaip eiliuoja ir Getė:

Pasauly taip buvo ir bus...
Prieš nugalėtoją troško visi pasirodyt:
Vieni dainavo, kiti pūtė trombonus,
Grojo fleita ir mušė litaurus.

Getei nedaug tereikia ir pridėti. Beveik pažodžiui verčia jis iš prozos varianto, kurį Gotšedas parengė pagal senąjį kūrinį.

Jam nereikia prototipų, jų pateikia istorija, ir visa tų metų istorija, net ir atskiri personažai, yra gyva iliustracija senosios pasakėčios, sukūrusios amžinus tipus ir cinišką išmintį, kuri amžių bėgyje vis naujai pasiteisina. Poetas dar rašo šias eiles, kai Karlas Augustas jį dar kartą pašaukia į karo lauką. Vos ketvirtį metų Getė galėjo pabūti patogiai įsitaisęs savo erdviame name su gerai šildančia krosnimi ir savo mergina. Per tą laiką buvo daug įvykių. Laiko rodyklė irgi gerokai pasislinko į priekį. Kiustinas įsiveržė į Reino kraštą dar traukiantis sąjungininkams. Nors visad kalbama apie „armijas", bet jis, tiesą pasakius, su 18 000 vyrų užpuldinėja savo atsakomybe, be karo žygio plano ar nurodymo iš Paryžiaus, kur nėra nei aukščiausios vadovybės, nei apskritai stabilesnių autoritetų. Jam leidžiama veikti, kol sekasi. Vieni revoliucijos generolai yra *condottieri*[1] ar *warlords*[2]. Kiekvienas turi savus planus, savą stilių. Kiustinas, eksmarkizas, turėjo didelius ūsus, laisvojo žmogaus požymį, jo žmonės vadina jį *le general moustache*[3]. Jis mėgo sakyti audringas kalbas su revoliucinėmis frazėmis; Paryžiaus oratorius jis mažai vertina, niekina juos kaip plepius. Jis naudojasi jų šūkiais: „Karas rūmams, taika lūšnoms", šitaip paskelbė deputatas

[1] Italų samdinių vadai *(it.)*.
[2] Anglų karo vadai *(angl.)*.
[3] Ūsočius generolas *(pranc.)*.

Merlinas iš Tionvilio. Dantonas paskelbė pasaulinę revoliuciją. Visos išvaduotos tautos turi susiburti apie prancūzų naciją kaip apie laisvės vėliavos nešėją. Jos turi sudarinėti laisvas respublikas arba, dar geriau, prisijungti prie didelės Universaliosios respublikos. „Drąsa, drąsa ir dar kartą drąsa!"— paleido jis karo šūkį, pakeisdamas feldmaršalo Montekukolio seną sakinį, pagal kurį karui reikalingi trys dalykai, pinigai, pinigai ir, trečia, pinigai. Tai buvo samdytų kariuomenių stilius, jos plėšikavo ar pereidavo priešo pusėn, jeigu šis mokėdavo geriau. Dabar kovoja laisvi žmonės — mokėti turi priešininkas.

Kiustino laisvieji vyrai — pašėlę vaikinai, dažnai apiplyšę; iš pradžių priešai šaiposi iš jų, ir Getė dar vaizduoja juos šitaip. Jie atrodo jam maži kaip nykštukai ir apdriskę kaip plėšikai prieš aukštus jo hercogo kirasyrus su rūpestingai išpudruota kasa — ir poetas ją tebenešioja,— su mundieriais, švariai išvalytais geltona kreida, aukštais auliniais batais iki pat šlaunų. O šie sankiulotai laksto su pusbačiais, ilgomis, atspurusiomis kelnėmis, kartais ir basi. Į skrybėlę jie įsikišdavo šaukštą, Reino krašte jie vadinti „šaukštiniais kareiviais". Jų generolas darbuojasi dideliu šaukštu ir turtingiems, apsnūdusiems imperijos miestams nusemia ilgai kauptą perteklių. Kontribucijos — nauja forma finansuoti karui; iš jų šis tas nukrinta ir karo vadui. Ankstesniu supratimu — šios „ordos" nedisciplinuotos. Jos turi savą discipliną. Buvęs prūsų muškietininkas Laukhardas, perbėgęs pas naujuosius frankus, žavisi, kaip žygiuodami jie išsibarsto — tai buvo baisi nuodėmė senosiose armijose, kur atsilikėlis buvo laikomas dezertyru. Jie bastosi grupelėmis, dainuodami, plepėdami, bet vakare vėl susirenka, o kai ateina laikas kautis, jie savo vietoje. Jie išsisklaido ir kaudamiesi, šaulių grandinėmis kaip *tirailleurs*[1], ieško priedangos už medžių. Jų karininkai, kurių daugelis dalyvavę Amerikos kare, jiems pasakojo apie šitą spąstų statytojų ir girinių taktiką. Bet jie stumiasi į priekį, o ilgi kaip žalgos išsičiustiję kirasyrai nelaimi nė vieno mūšio, juos reikia tausoti ir laikyti vienoje krūvoje. Kaip vilkas įsiveržia Kiustinas į nuolankių avelių bandą palei senąjį „popiežių kelią", į turtingas dulkinas arkivyskupijas ir imperinius miestus. Šie, tiesa, formaliai neprisidėjo prie intervencijos, „imperija" liko neutrali. Bet tokių formalumų niekas nebepaiso.

[1] Šauliai, kurie kovoja, laisvai išsidėstę vietovėje *(pranc.)*.

Špejeris, laisvasis miestas, buvo tapęs svarbiausiu sąjungininkų atramos punktu, miesto taryba protestavo, bet galų gale pakluso. To pakanka miestą užimti. Koblencas ir Maincas buvo emigracijos centrai — to pakanka juos užkariauti. Imperijos miestas Frankfurtas, tiesą sakant, nekaltas,— tačiau galėtų priešininkui būti atramos baze. Kiustinas nueina ir iki ten. Getės motina pirmą kartą patiria karo suirutę ir okupaciją, miestelėnai turi išmokėti du milijonus frankų. Kiustinas pasako jiems vieną iš savo prakalbų ir primena vainikavimą prieš kelerius metus: „Jūs čia dar matėt imperatorių? Daugiau nebematysit!" Jo pranašystė išsipildė.

Netrukus jis turi trauktis, artinasi prūsai ir heseniečiai. Maince jis įsikūrė tvirtą bazę. Ten sutinkamas pakiliai, su iškilmėmis. Kalbama, kad bus įkurta laisva Reino respublika, kuri išvaduos visą Vokietiją. Geriausi vokiečių sūnūs kvietė kovoti prieš tironų jungą. Dabar tas laikas atėjo. Tik reikia susižavėti nauja mintimi apie naciją, kaip parodė naujieji frankai, tada grandinės nukris.

Tačiau vokiečiai nėra nacija. Jų imperatorius, kaip Čekijos ir Vengrijos karalius, įsivėlęs į karą; iš jo eilinių kareivių, pandurų, chorvatų, čekų, slovėnų, retas kuris moka vokiškai. Prūsija kaip tik rengiasi savo gyventojų skaičių padidinti trečdaliu Lenkijos. Yra Saksonija, taip pat Saksonijos—Veimaro—Jenos—Eizenacho hercogystė, imperiniai miestai, dvasininkų vyskupijos, vienuolynai, grafystės. Yra imperijos armija, retai matoma karo lauke, reichstagas Regensburge, apie kurį Getė ministrų posėdyje pareiškia, kad iš jo galima tikėtis tik „šaltos užuojautos", jeigu atsitiktų kas rimta. Vokiečiai prisirišę prie savo prigimtų valdovų, jei tik šie ne per dažnai keičiasi arba keičia savo žemes, o dvasininkų kunigaikštystėse ponai keičiasi per kiekvienerius rinkimus. Jie prisirišę prie senų laisvių ir teisių, kur dar jos yra, ir prie senų nelaisvių, prie kurių jau priprato.

Maince valdo arkivyskupas fon Ertalis. Iš tikrųjų valdo ponia fon Kudenhofen, žavi, kultūringa dama. Getė susipažįsta su ja vėliau, karui pasibaigus, ir pareiškia, kad ji dvaro papuošalas — *la parure de château.* Jinai jam giria Frankfurtą: jo žmonės, priešingai, negu Mainco gyventojai, kuriais niekada negali pasitikėti, pasirodę tikrais savo miesto patriotais, todėl ji norėtų būti frankfurtietė. Na, sako Getė, tai lengva padaryti, tegu ji išteka už jo.

Arkivyskupas, imperijos erckancleris, kurfiurstiškosios kolegijos viršininkas, laikomas turtingiausiu krikščionių prelatu. Jo žemės labai plačios, viduramžiais jo parapija siekė iki Prahos ir Olmiuco. Dar ir dabar prie jo valdų priklauso Erfurtas, esantis protestantiškos Tiuringijos viduryje; jo vietininkas ten, Dalbergas, yra netolimo Veimaro dvaro draugas ir patarėjas, Getės globėjas, Getė su juo dažnai susirašinėja ir jam dėsto savo spalvų tyrinėjimus. Ertalis mėgsta prabangą kaip visi dvasiškieji kunigaikščiai. Jau vienas iš jo pirmtakų įrengė vieną iš gražiausių šimtmečio parkų su pilimi, pavadinta „La Favorite". Ertalis atgaivino seną universitetą. Jis apsišvietęs žmogus, prūsų šalininkas, jo santykiai su popiežiumi ir su Austrija vėsoki. Sekretoriumi jis paėmė didįjį istoriką Johanesą fon Miulerį, bibliotekininku — keliautoją aplink pasaulį Georgą Forsterį, jo skaitovas yra audrininkas Vilhelmas Heinzė. Mainco teatras garsus. Ertalis kiek neapgalvotai stojo už emigrantus, ir jie šalia jo rezidencijos — ir už Mainco pinigus — įkuria naują dvarą, jų imama nemėgti už naują, su jais atėjusią prabangą, kuri skiriasi nuo seniai priprastos, kuklesnės kapitulos kanauninkų ir ordino riterių prabangos.

Naujų laikų idėjos atėjo ir iki Mainco. Sartorijaus skaitymo kabinete susitikinėja profesoriai, tarnautojai, studentai, pirkliai. Ten būna arkivyskupo leibmedikas, jo policijos komisaras Makė. Skaitomi laikraščiai, diskutuojama apie moterų šeimininkavimą prie dvaro, išlaidumą; nepaisant milžiniškų pajamų, kurfiurstas įsiskolinęs. Žavimasi dideliais tribūnais Paryžiuje, konstitucija, skundžiamasi bukais Mainco gyventojais, kurie nerodo aukštesnių siekių ir vegetuoja po švelnia riesta vyskupo lazda. Kalbama apie valstiečius žemumoje, kurių svajos ne tokios gražios ir kurie savo duoklėmis turi visa tai finansuoti. Mėginama kurti atsišaukimus. Iš tikrųjų reikia tik įsikišti keliems drąsiems vyrams, ir visa senų luomų puikybė sugrius kaip ištaigingas Versalio feodalinis statinys. Jie laukia tik didžiosios akimirkos, ir ji ateina.

Kiustinas jau arti. Didelei pasienio tvirtovei, jos bastionams ir ilgiems pylimams ginti reikėtų 30 000 žmonių, o iš tikrųjų įguloje yra 2000 vyrų, daugiausia austrų ir prūsų. Mainco kurfiursto kariuomenė, maždaug tokio pat dydžio, išžygiavo pasitikti prancūzų ir netrukus buvo paimta į nelaisvę. Būgno garsais miestelėnai kviečiami ginti pylimų Kiustinas atsibrovęs jau

iki miesto sodų, kur džiūsta Mainco gyventojų skalbiniai. „Prancūzai buvo tokie mandagūs ir paliepė moterims nuimti skalbinius, kad jie nesusipurvintų",— pasakoja vienas liudininkas. Priešai drioksteli iš patrankos į pylimus, pilnus žmonių: „Ir ponuliai ėmė bėgti nuo pylimo kairėn ir dešinėn, ir greičiau negu per penkias minutes nebebuvo matyti nė vieno miestelėno".

Viskas prasideda farsu — o pasekmės rimtos. Įžengus Kiustinui, skaitytojų draugija persiformuoja į klubą, jie nuo šiol vadinami „klubininkais". Pasodinamas laisvės medis, šokama, dainuojama, kiekvienas prisikabina trispalvę kokardą, švenčiama didelė laisvės ir brolybės šventė. Vakare svečiams vaidinama grafo Briulio pjesė „Mergaitė ir visas šlamštas". Į sceną, niūniuodamas *Ça ira, l'aristocrat à la lanterne,* įeina aktorius,— jis vaidina vachmistrą — visas parteris su orkestru jam pritaria. Po dviejų dienų tam aktoriui ateina laiškas iš intendanto, pabėgusio į Ašafenburgą,— jis baramas už netinkamą elgesį ir pranešama, kad visa trupė kol kas paleidžiama atostogų; tačiau trupė galinti tikėtis naujų kontraktų, kai ateis geresni laikai.

Kiustinas sušaukia miesto korporacijas ir užduoda šitokius klausimus: Ar priimat naująją prancūzų konstituciją? Ar norit savos, ar senos? Korporacijos saikstosi labai gerbiančios Prancūziją, bet pareiškia, kad situacija ir „įgimtas jų flegmatiškumas"— nemirtingas atsakymas! — neleidžia jiems apsispręsti dėl šitokių drąsių pasiūlymų. Nuosaiki monarchija bene būsianti geriausia išeitis.

Įsikiša klubas. Jis perima vadovavimą. Ten yra tikrų idealistų. Štai Georgas Forsteris, su Kuku keliavęs iki Taiti ir pietų poliaus sričių, gamtos tyrinėtojas — Getė su juo susirašinėjo — jis Aleksandro Humbolto draugas, mokytojas ir vienas iš geriausių to meto prozininkų; jo likimas ir ankstyva mirtis Paryžiuje dar ilgai jaudino protus. Iš vieno aplinkinio kaimo atvyksta Adamas Luksas, „filosofas valstietis", jaunas vyras ilgais, išsklidusiais plaukais, pilkomis akimis, gražiomis lūpomis, savo siela artimesnis Helderlinui, negu revoliucijai. Jis pradėjo karjerą disertacija „Apie entuziazmą", o baigs gyvenimą kaip entuziastingas Šarlotos Korde gynėjas po giljotinos peiliu Paryžiuje, kur kartu su Forsteriu konventui turėjo perduoti pranešimą apie pirmąją vokiečių respubliką; nusivylęs ir nusiminęs jau po kelių savaičių dalino proklamacijas su raginimais vienytis: visų

broliška sąjunga, ne tironiška! Savo mirtimi norėjo duoti pavyzdį kaip antikos Kurcijus; jis, kaip rašo Forsteris, „užšoko ant ešafoto" gelbėti respublikos, o ji visai nereaguoja į jo savižudybę po giljotina. „Nė vienas vokietis neturi jo užmiršti", rašė Žanas Paulis apie šį vaikiną, kurį ir vokiečiai greit pamiršo. Getė „Hermane ir Dorotėjoje" jam pastatė paslėptą mažą paminklą — pavaizduodamas jį pirmuoju mergaitės sužadėtiniu, kuris

Ir laisvės kilnios troškimu užsidegęs,
Kilnus jaunikai'is nuvyko Paryžiun
Ir ten, kaip gimtinėj, pakilęs prieš smurtą,
Baisingąją mirtį sutiko.

Pirmąjį aukštų siekių įkarštį greit pakeičia savivalė ir intrigos. Klubas jau suskilęs, šalia idealistų atsiranda plepių, biznierių, paskui ir veiklių vyrų, kurie vėliau pasiekia aukštų administracinių postų. Nesutarimai kyla tarp vietinių ir „atvykėlių", kurie yra ne Mainco vaikai. Kiustinas nusivylęs. Jis tikėjosi didesnio paprastų žmonių aktyvumo, klubo inteligentus jis tiek pat mažai vertina, kaip ir Paryžiaus inteligentus. Jis įsitaisė patogiai, jo išlaidos nemažos; vietoj Kudenhofen dabar madam Danijels yra mainciečių pokalbio tema; generolas jai simboliškai padovanojo arkivyskupo lovą. Kiustinas pageidauja rezultatų, kad apie juos būtų galima pranešti į Paryžių. Iš ten jis raginamas veikti. Nieko nenorima girdėti apie savarankiškas respublikas — užimti, prisijungti išvaduotas šalis! Nieko negirdėti apie energingą rekrūtavimą naujose srityse.

Vasario mėnesį įvyko rinkimai — rinkėjų buvo nedaug. Vormse apskritai niekas nenorėjo balsuoti. Iš Paryžiaus atsiųsti komisarai paskelbė: „Bailių mums nereikia į kareivius. Bet visus, kam nepakanka vyriškos drąsos, panaudosime pagalbiniuose kariniuose darbuose". Deputatas Merlinas pasirodo Maince ir paleidžia klubą. Paskiria naują. Kiustinas jau yra pareiškęs: „Reiniečiai nori būti vergai!" Forsteris sako su kartėliu: „Laisvę jiems reikia *įsakyti*!"

Maincas apsiblausė. Prekyba neina, amatininkai turi maža darbo. Kaimuose rekvizuojama ir furažuojama, kontribucijos dažnai surenkamos du tris kartus. Senosios prievolės panaikintos, bet naujosios ne lengvesnės. Dar prisideda baimė. Prūsų ir

austrų daliniai artėja iš visų pusių. Be aiškių nurodymų deputatai susirenka kovo mėnesį, Mainco Vokiečių ordino namų riterių salėje. Dar kartą gimsta didelių vilčių. Jie nutaria įkurti laisvą, nepriklausomą valstybę. Ji turi apimti visą kairiąją Pareinę.

Tačiau Kiustinui šito nepakanka. Po neaiškių pasitarimų vienbalsiai nutariama: „Reino germanų tauta prašosi priimama į Prancūzijos respubliką". Forsteris, Luksas ir trečias deputatas siunčiami delegatais į Paryžių šį nutarimą pateikti konventui. Pasirašė 90 deputatų iš 130, kiti išsisukinėja arba jau pabėgę ir paskelbti dezertyrais. Trisdešimt patrankos šūvių praneša apie pirmosios vokiečių respublikos gimimą.

Bet gyventojai girdi dundant patrankas ir anapus Reino, tolumoje. Jie turi duoti priesaiką naujajam režimui; kas neprisiekia, ištremiamas, o jo turtas konfiskuojamas. Aikštėse, šalia vieno laisvės medžio, stovi ir ketverios kartuvės. Mainco prieigose kasami apkasai. „Favorite" pranyksta su visais savo paviljonais ir parkais; liepų alėja, ėjusi Reino link, iškertama. Dingo ir Kiustinas. Jis paskirtas Reino armijos vyriausiuoju vadu ir išvyko į Landau. Tvirtinama, kad jis ten patyrė skaudžių pralaimėjimų. Iš Mainco jis reikalauja pastiprinimų. Prūsų, austrų, Heseno kariuomenių daliniai visur žengia pirmyn. Koalicija, kuri, rodės, tuoj suirs, dabar vėl aplopyta; imperija, nori nenori, taip pat dalyvauja kare. Prisidėjo Anglija, Olandija, Sardinija.

Balandžio mėnesį sąjungininkai apsupa Maincą. Miestas gavęs naują komendantą, tylų, niurzglį, pagyvenusį generolą. Klubo nariai, kiek dar jų likę,— ne vienas jau pabėgęs į Strasburgą — apsivelka uniformas; jie nutaria trumpai kirpti plaukus ir nebenaudoti pudros. Susirinkimų nebėra, reikia eiti sargybon. Reino germanų vyriausybė dar tebeegzistuoja, bet jos veiklos sfera apsiriboja tarnybinėmis patalpomis. Mieste valdo komendantūra, kaime jau valdo sąjungininkai.

Gegužės pabaigoje Getė atvyksta į stovyklą pas savo hercogą ir jo prūsiškuosius kirasyrus, kurių šios tvirtovės teritorijoje, tiesą pasakius, nėra kaip ir panaudoti. Jam visi turi daug naujienų: apie įgulos užpuolimą, per kurį vos nebuvo paimta į nelaisvę aukščiausioji vadovybė ir kuris vis dėlto dar buvo laimingai atmuštas. Vietoj Braunšveigiečio dabar prūsams vadovauja Kalkroitas. Šampanėje jis smarkiai kritikavo kitus, kad

nepakankamai greit puolama, dabar jį daug kas kritikuoja, kad praleido progą užimti geriausias išcities pozicijas. Getei pranešama apie įtemptus santykius su austrais, kurie ir vėl atvyko kuo mažiausia grupe; vieną dieną pasklido žinia, kad jų vadas Šenfeldas perbėgęs pas prancūzus, tačiau vėliau paaiškėjo, kad tai paskalos. Getė dalyvauja daugelyje štabo pasitarimų ir politinėse diskusijose, pasidaro savo išvadas, bet popieriuje jų sužymės kuo mažiausia. Jis atsigabeno savo pastabas bei literatūrą „Spalvotyrai", „Reinekį lapiną", tuo pačiu metu rašo ir savo hegzametrus, ir teiginius iš optikos.

Jo nuomojamas butas Marienborne patogus, o kilmingiems ponams, kurių vėl gausu, statomi žavingiausi paviljonai, altanos, parkai, kuriasi nauja „Favorite". Favoričių irgi netrūksta. Fridrichas Vilhelmas II daugiausia laiko praleidžia Frankfurte pas panelę Betman, kuri puoselėja viltis apie morganatinę santuoką. Princas Liudvikas užmezgė ryšius su gražia emigrante madam de Kontad. Kadangi Fridrichas Vilhelmas — kareivių draugas, tai eiliniams, kuriais irgi reikia rūpintis, įrengiami bordeliai palapinėse; kaina nuo 8 iki 45 kreicerių.

Iš toli į stovyklą atvyksta lankytojų, kurie nori pamatyti didįjį bombardavimą. Atvyksta Meklenburgo princesės, Getė jas pasižymi kaip „dangiškas būtybes", kurios su visu išlaikymu gyveno pas jo motiną, jų tarpe buvo ir vėlesnioji prūsų karalienė Luiza. Lyg piligrimai atkeliauja apylinkės valstiečiai, šventiškai pasipuošę ir su šeimomis. Už arbatpinigius sargybiniai juos praleidžia iki pat priekinių linijų, o pamatę redute blykstelint iš vamzdžio ugnį, įspėja: „Lenktis!" Valstiečiai lenkiasi iki žemės, o patrankos sviedinys lėtai nudarda per apkasus.

Tai toks karas, kuris kariaujamas su jumoru ir kavalierių žygiais. Prancūzų karininkas naktį perplaukia valtimi Reiną, užpuola kaimą, kuriame kavaleristai kaip tik šoka su kaimo mergaitėmis. Jis paima juos į nelaisvę, mandagiai atsiprašydamas gražuolių, kad priverstas išvesti jų šokėjus. Sargybiniai burnoja vieni kitus („Karaliaus žudikai!"—„Vergų dūšios!") ir keičiasi dovanomis, prancūzai duoda savo baltos duonos, tačiau prūsų juodos kareiviškos duonos su panieka atsisako. Jie šaiposi, kad priešininkas vargsta, rausdamas daugybę apkasų, ir neturi pakankamai artilerijos.

Apkasų daug, patrankų — gal trys!

Kujonas — kvailys!

Vienas prūsų karininkas pasiūlo savo kareiviui talerį, jei tas nuo apkaso parodys prancūzams nuogą užpakalį. Muškietininkas atsisako: negražu taip daryti, ponas leitenante!

Vienas prancūzų viršininkas šaudosi pistoletais dvikovoje su prūsų kapitonu ir, baigęs šovinius, iškviečia jį kautis kardais. Prūsas: gerai, galima. O jeigu aš prieisiu kaip draugas? —„Taip pat sveikas atvykęs!"— Jie paspaudžia vienas kitam rankas, apsikabina. Atskuba draugai ir daro tą patį. Visi nutaria kitą dieną surengti bendrą frontų pikniką. Dalyvauja aukštesnieji ir aukščiausieji veikėjai, iš prūsų pusės princas Liudvikas, iš prancūzų — abu konvento komisarai. Ant stalų — šampanas, prancūzai parūpino iš Mainco kurapkų ir paštetų, norėdami parodyti, kaip gerai tvirtovė apsirūpinusi. Prūsai smalsiai stebi legendarinį revoliucijos vyrą Merliną. Štai koks vienas iš karaliaus žudikų, tas vyras, kuris paskelbė: „karas rūmams"; mažas, kresnas, bet labai judrus, beveik juodo gymio, ilgais susivėlusiais plaukais iki pat pečių. Jis nešioja paprasto artileristo uniformą, skrybėlę be juostelių, o paskui save atsainiai velka milžinišką kardą. Visiems žinoma, kad jis gynybos siela, drąsuolis, kareiviai jį vadina „ugniniu velniu", o svarbiausia — jis reikšminga figūra Paryžiuje. Liudvikas rimtai su juo pasišneka.

Už viso to, žinoma, slypi ir naujausioji politika. Dantonas, paskleidęs šūkį, kad valdovų sostus reikia pakirsti propaganda, plačiai išgarsino Visuomenės gelbėjimo komiteto dekretą: jokio kišimosi į kitų valstybių vyriausybinius reikalus! Kaip ir Diumurje — jo dabar jau pabėgęs draugas, jis nori derėtis su Prūsija ir išskirti sąjungininkus. Kiustino centrinėje būstinėje puoselėjamas naujas Europos padalijimo planas: Prūsija turi gauti daug naujų žemių dešiniajame Reino krante — Kelną, pusę Triro; Bavarija — kitą pusę ir Mainco kurfiursto žemes; pats Mainco miestas turi būti paliktas kaip pirmoji vokiečių respublika. Už tai prancūzai pageidauja laisvų rankų prieš Austriją Belgijoje. Šis planas paleidžiamas diplomatiniais kanalais ir pateikiamas svarstymui. Getė girdi apie tai per pasitarimus centrinėje būstinėje; jis nepasako nė žodžio, jausdamas, kad pasitvirtina jo nuomonė, koks beprasmiškas visas šitas mainikavimas teritorijomis, kokia bevertė Šventoji Romos imperija, kuri čia mainikauja savo pačios dalimis. Prūsijoje labai atidžiai klausomasi

šitų balsų, ir vėliau, po dvejų metų, tai atsilieps Bazelio taikos sąlygoms.

Dabar dar kovodama. Merlinas, gudrus lapinas, žino, kad Paryžiuje jau vėl papūtė nauji vėjai. Dantonas, tas visagalis tribūnas, stovi nebetvirtai, į sceną rengiasi išeiti negailestingasis Robespjeras. Taigi geriau neskubėti kapituliuoti. Konventas grėsmingas. Galima ir galvos netekti.

Per tą laiką sąjungininkai pritraukė šiek tiek daugiau artilerijos. Iš Viurcburgo iš pamaldaus vyskupo jie pasiskolino „dvylika apaštalų", kurių sviediniai — 24 svarų. Savo apkasus ir jungiamuosius griovius pritraukia arčiau prie tvirtovės. Pasitaiko kruvinų susirėmimų už apkasus ir kaimus. Princas Liudvikas sužeidžiamas į šoną ir savo adjutantui atsainiai pasako, kad tas informuotų karalių, jog šiuo momentu jis niekam netinkamas. „Prašau jį pasiųsti mane į Manheimą pas madam de Kontad".

Tuo tarpu Getė irgi kai ką apgulęs — Niutono tvirtovę, fizikos prietarų „Bastiliją". „Spalvotyros" tyrinėjimams jis apsirūpino savais šaudmenimis. Gydytojas ir rašytojas Maratas, dabar ten smarkiausias revoliucionierius iš visų, prieš keletą metų paskelbė rašinį „Atradimai apie šviesą", kuris neva nukreiptas prieš Niutoną. Getė dabar tą rašinį gretina. Ieško analogijos ir šalimais dėsto savo paties „patirtį". Dviem dienom anksčiau, negu jis ant lapo parašo „Marienbornas, 1793 birželio 15", Maratą vonioje nuduria Šarlota Korde; Marato draugas Davidas įamžins tą sceną palikuonims garsiame paveiksle. Getė savo tezes išdėsto monumentaliais sakiniais: „Šviesa yra paprasčiausia, nedalomiausia, homogeniškiausia iš mums žinomų esybių. Ji iš nieko nesudėta. Tuo labiau iš spalvotų šviesų". Ligšioliniai eksperimentai klaidingi.

Getė eina toliau ir sugalvoja atsišaukimą steigti didelei draugijai, akademijai, kuri nuo šiol privalo plėtoti jo tezes, platinti naująjį mokslą, kovoti su senojo mokymo klaidatikiais. Lyg kokioje savo kaukių eisenoje jis čia verčia pasirodyti visus — chemikus, fizikus, mechaniką, kuris šiam reikalui turi išrasti naujų įmantrių prietaisų, dailininkus, istorikus, kurie papildys duomenimis iš istorijos, kad pagaliau ši tvirtovė būtų sugriauta. Pabaigoje taria žodį jis pats. Jo manymu, kelias jau praskintas, jis atsijoja, kas klaidinga bei supainiota, ir ant savo pečių prisiima polemiką su visais, kurie mėgina drumsti grynąjį mokslą. Jis prašo atsiliepti, prisidėti prie šio reikalo ir nu-

rodo, kokį teigiamą poveikį gali turėti šitoks tyrinėjimas „ypač mūsų laikais, kai jis atitrauks protą nuo kitų į galvą lendančių minčių".

Joks kitas dokumentas negalėtų aiškiau parodyti, kokie tolimi buvo poetui tų dienų įvykiai. Jam reikia protų respublikos, švietimo karalystės; Reino germanų respublikai jis visai abejingas. Jam nerūpi, kokius lopus išsikirps Prūsija ar Bavarija iš sudurstyto senosios imperijos apsiausto. Pamokytas šių metų patyrimo, visus pasaulio įvykius jis nuo šiol priims tik kaip tylus stebėtojas, su skeptiška ironija, ir net savosios tautos išsivadavimo kovą stebės vos ne su nuostaba. Jis čia neturi priedermių. Ir šiame politiniame pasaulyje, kaip ir Veimare, jis jaučiasi esąs tik svečias. Jis susikūręs savą pasaulį. Dauguma jo amžininkų tą suprato. Jiems, šiaipjau bejėgiams, šita vokiečių protų karalystė buvo paguoda ir viltis. Tik vėliau gyvenusieji jį peikė ir keikė.

Tuo tarpu apkasai pritraukti pakankamai arti prie tvirtovės, apšaudymas darosi veiksmingas. „Dvylika apaštalų" šūviais uždega katedrą, bažnyčias. Getė atsivežęs dailininką Krausą iš Veimaro piešimo mokyklos, jis dabar uoliai daro eskizus. Jam padeda anglas Šarlis Goras, turtingas bastūnas, išmaišęs visą pasaulį, dailininkas diletantas, naudojąs *camera obscura,* taigi jis lyg fotografų mėgėjų pirmtakas. Šitas Goras prieš keletą metų apsistojo Veimare; abi jo gražios dukterys Emilija ir Eliza pagyvina kiek sustingusį aukštuomenės gyvenimą, apie jas sukasi Karlas Augustas ir Getė. Krausas turi parengti didelį peršviečiamą paveikslą, kuris bus išstatytas namie, apšvietus jį iš kitos pusės: jis turi „labiau už visus aprašymus perteikti nelaimingos degančios sostinės vaizdą".

Po trijų savaičių tvirtovė kapituliuoja. Įgula gauna garbingas sąlygas — ji gali laisvai palikti miestą su vėliavomis ir ginklais; tiktai vienerius metus daliniams uždraudžiama dalyvauti mūšiuose prieš sąjungininkus. Klubininkai — tai sunkus derybų punktas — turi būti iškeisti už įkaitus, kuriuos Kiustinas buvo parinkęs iš Mainco kilmingųjų ir nugabeno į Belfortą, Kalkroitas pažada kapituliavusius eskortuoti iki Prancūzijos Reino armijos forpostų.

Pro langą namo, stovinčio prie plento, Getė mato tą išžygiavimą, trukusį dvi dienas. Su šypsena jis žiūri į žemaūgius sankiulotus margais drabužiais, jie ne prislėgti, jie dainuoja, spau-

džia prūsams rankas, mojuoja gyventojams. Jiems prie šono, su ryšulėliais rankose eina Mainco mergaitės, kurios traukia su jais į Prancūziją. „Ei Lizute,— girdėti šaukiant,— nori pasidairyti po pasaulį? Ar nepradils bateliai? Laimingos kelionės!" Toliau reguliarios kariuomenės daliniai, raiti jegeriai, kurių orkestras lėtu tempu groja „Marselietę". „Tai buvo sukrečiantis, baisus ir liūdnas reginys,— rašo Getė,— kai artėjo raiteliai, aukšti, liesi pagyvenę vyrai, kurių veidų išraiška taip derėjo prie tos melodijos; po vieną juos buvo galima lyginti su Don Kichotu, o būryje jie atrodė verti didžiausios pagarbos". Pabaigoje — komisarai, greta Merlino eina Rifelis, klubininkų pulkininkas. Mainciečiai puola ant jo. Merlinas šaukia: „Mane Jūs pažįstat! Aš nacijos atstovas! Atkeršysiu už bet kokį įžeidimą. Mane čia matot ne paskutinį kartą!" Minia atšlyja, prūsų kareiviai palydovai atstato savo durtuvus. Merlinas su uniformuotais klubininkais nužygiuoja.

Kitą dieną matyti ir žiauresnių scenų. Pirmojoje kolonoje buvo elitas, antrojoje — ne tokie disciplinuoti būriai. Per tą laiką į miestą priplūdo daug tremtinių bei pabėgėlių. Jie siautėja, įtūžę ant klubininkų. Merlinas su savo pirmąja kolona paėmė tik tuos, kurie buvo uniformuoti ir aktyviai dalyvavo gynyboje, o kitus, raštininkus ir plepius, paliko likimo valiai. Jie mėgina bėgti karietomis, vežimais, bet minia juos ištempia ir muša, keletą net užmuša negyvai. Getė sutrukdo tokią linčo sceną priešais hercogo būstinę. Griausmingu balsu jis įsako liautis. Jokių savivaliavimų! Karalius jiems leido laisvai išvykti! Minia atsitraukia. Getė pasako Gorui, kai tas ima priekaištauti, kad jam galėję baigtis ir blogai: „Tokia jau mano prigimtis: geriau pasielgsiu neteisėtai, negu pakęsiu netvarką".

Daugumą klubininkų sugaudoma, patys prancūzų savanoriai kartais išduoda tuos, kurie įsitrynė į jų gretas. Minia įsiveržia į miestą, plėšia, daužo revoliucijos simpatikų turtą. Kariškiai neskuba, galų gale įsikiša ir areštuoja likusius gyvus. Jų padėtis apgailėtina, kadangi visi juos palieka. Prancūzijos Reino armija nenori pripažinti kapituliacijos ir negrąžina įkaitų. Klubininkai dvejus metus išbūna kalėjime, kol sulaukia apsikeitimo prieš pat 1795 metų Bazelio taikos sutartį, pagal kurią Prancūzijai atitenka kairioji Reino pakrantė, o Maincas dvidešimčiai metų paverčiamas Prancūzijos provincijos miestu.

Reino armija ne be reikalo bijojo kapituliacijos, nes dabar prasideda liūdnas žaidimas, kuriame Merlinas imasi Lapino Reinekės vaidmens. Prancūzų armijos vadai, kurie turėjo išvaduoti Maincą, pirmieji pajuto jiems gresiantį pavojų. Jų atstovai išvyksta kuo greičiau į Paryžių ir reikalauja karo lauko teismo išdavikams, kurie privalėjo išsilaikyti tol, kol atskubės pagalba. Taigi jie pirmieji eina į puolimą, nelaukdami, kol juos pačius užpuls. Konventas nutaria suimti ir išklausyti kaltuosius Mainco karininkus. Merlinas skuba į Paryžių. Pirmas karininkas, kurį jis sutinka pasienyje, su ašaromis akyse praneša, kad nužudytas Maratas. „Tuo geriau!"— ištaria Merlinas, kuriam dėl to lyg akmuo nuo širdies nukrito. Tačiau greit susizgrimba, pamatęs to žmogaus veidą: „Tuo geriau, sakau — iš kankinio kraujo rasis tūkstančiai naujų kareivių!" Purvinas, nesiskutęs, įsiveržia jis į konvento posėdį, į tribūną, kur sutinkamas šūksniais: „Merlinas, juk tai jis!". Kai kas jį apkabina, jis turi draugų. Nulekia į jakobinų klubą, kalba, meluoja, tvirtovės gynėjai buvę išbadėję, valgę žiurkes ir kates, kareiviai neturėję tvarsčių, patrankoms nebebuvę sviedinių, ir — tai svarbiausias argumentas — jis respublikai išgelbėjęs 16 000 narsių karių, kurie būtų neišvengiamai žuvę arba bent jau patekę į nelaisvę. Jam padeda draugai, vienas skelbia: Mainco įgula nužudė 30 000 priešų,— tačiau iš tikrųjų sąjungininkai neteko 300 žmonių. Dekretas panaikinamas. Dabar Merlinas reikalauja karo lauko teismo Reino armijai, bet jo reikalavimas atmetamas. Paskui jis susivienija su Reino armijos delegatu bendram puolimui — košę tegu srėbs Kiustinas. Visuomenės gelbėjimo komitete jis pavadina jį „monsieur de Custine", o tai jau mirties nuosprendis.

Uoslė Merlino neapgavo. Dantonas nušalintas. Scenoje pasirodo Robespjeras. Jis pareiškia, kad Kiustinas esąs tautos žudikas, nereikią nė tolesnių įrodymų, nė išsamios bylos. Maince jis gyveno prabangiai, nesaikingai, paralyžiavo kariuomenės dalinius, visur armijose jau matyti jo suokalbių pėdsakų.

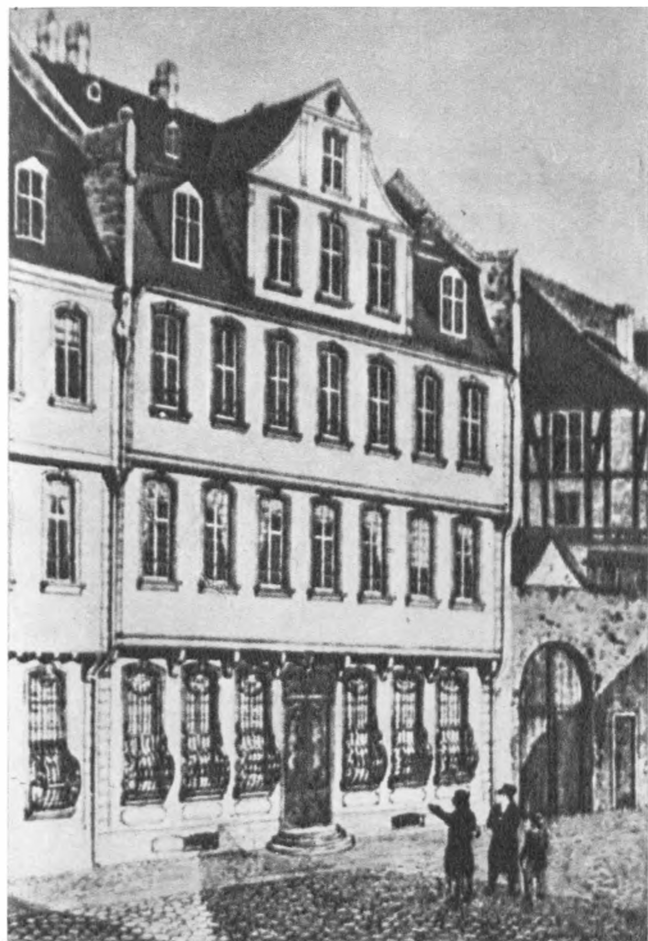
Pirmasis Reino krašto ir Mainco tvirtovės užkariautojas, pirmosios vokiečių respublikos kūrėjas giljotinuojamas su savo sūnumi ir adjutantu, su žmona, o po kelių dienų ant ešafoto užlipo Adamas Luksas, Reino germanų tautos delegatas. Merlinas, kuriam reikia kuo greičiau išsinešdinti iš Paryžiaus, nes čia jam dega žemė po kojomis, sutinka būti pasiųstas į Vandėją su kapi-

tuliavusiais daliniais malšinti sukilusių šios provincijos valstiečių ir aristokratų. Tai paskutinis šito apsukraus žmogaus triukas.

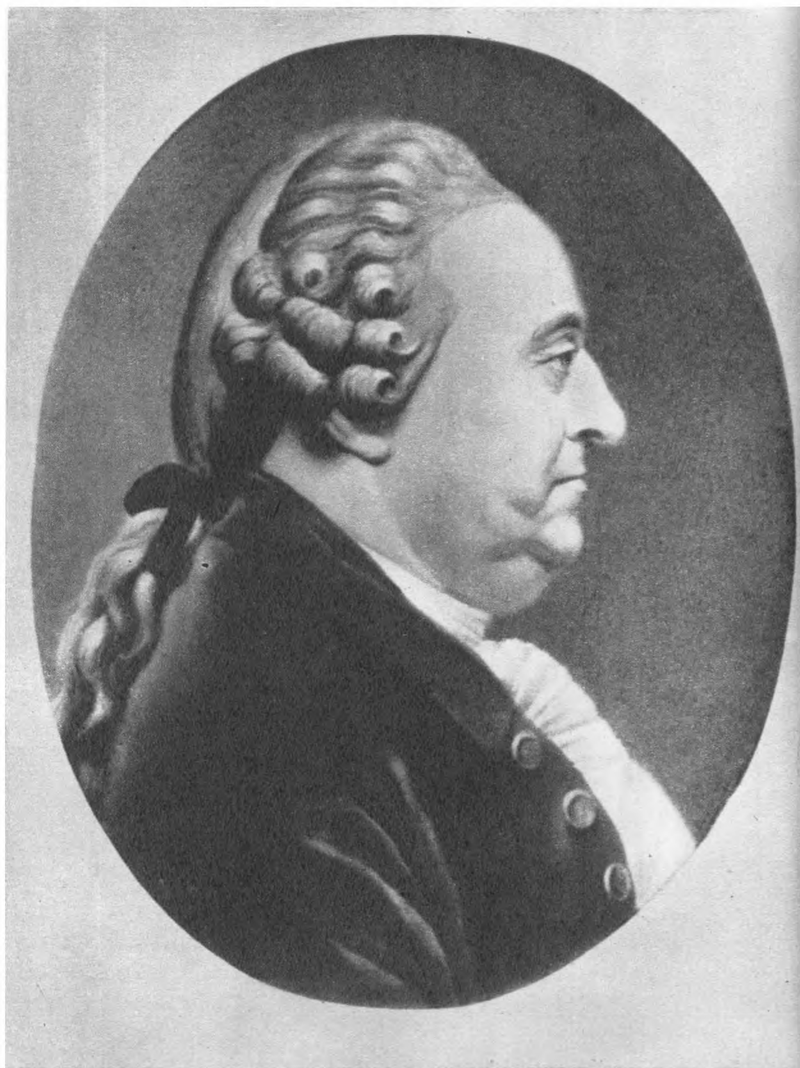
Netrukus Getė išvyksta iš sugriauto miesto ir, kaip ir po kampanijos Prancūzijoje, neskuba namo. Manheime aplanko princą Liudviką, Heidelberge — seną draugę, prekybininkę Delf; ten sutinka ir savo svainį Šloserį. Jam, pasaulio mačiusiam verslo žmogui, jis kalba apie savo didįjį planą suburti bendrą akademiją, kuri su plačiu užmoju toliau rutuliotų jo spalvų tyrinėjimus. Šloseris šypsosi, jam tai vaikiškos paikystės, tuo labiau šitokiais laikais. Getė prabyla griežtai, kandžiai, jie išsiskiria susipykę, ir su svainiu jis daugiau nebesusitiko. Svainio žodžius poetas aiškina simboliškai: niekur nerasi supratimo, skatinimo, noro bendradarbiauti, visur vien tik pašaipa ir išdidumas arba bukas puikavimasis savo žiniomis. Svainis net kalbėjo apie Oilerį, matematiką, tarytum matematika, tas grynas skaičiavimas, turėtų ką nors bendra su optika ir spalvų mokslu. Prancūzijos revoliucijos pasekmės, išsiaiškina jis, sudirgino visus, ir kiekvienam privačiam asmeniui sužadino norą puikuotis savo galia. Jis, Getė, turės eiti savo keliu vienas, joks draugas jam nepagelbės.

Susimąstęs ir suirzęs grįžta jis į Veimarą rugpiūčio pabaigoje. Bet ir ten, patogiame name su savo mieląja ir sūnumi, ištveria neilgai. Spalio mėnesį persikelia į Jeną, į viengungišką butuką. Jei žmonės jo nesupranta, jis imsis augalų — jie tylūs ir dėkingi. Prie universiteto reikia įsteigti botanikos sodą. Dabar jis galutinai pasitrauks į ramų gyvenimą. Net Karlas Augustas, tas nenuorama, atsistatydino iš prūsų pulko vado posto ir vėl kuriam laikui atsideda keturių savo krašto dalių valdymui.

Viena diena Šampanėje — kaip vėliau apibendrina Getė — ir viena diena sugriautame Maince tapo jam tuometinės pasaulinės istorijos, baisaus visų nusistovėjusių santykių žlugimo simboliais. Veikliam, produktyviam protui bus dovanota, kad tokiu metu griebiasi studijų „kaip skęstantis šiaudo".

Getės namas

Getės tėvas Johanas Kasparas Getė
(1710—1782)

Getės motina Katarina Elizabeta Tekstor
(1731—1808)

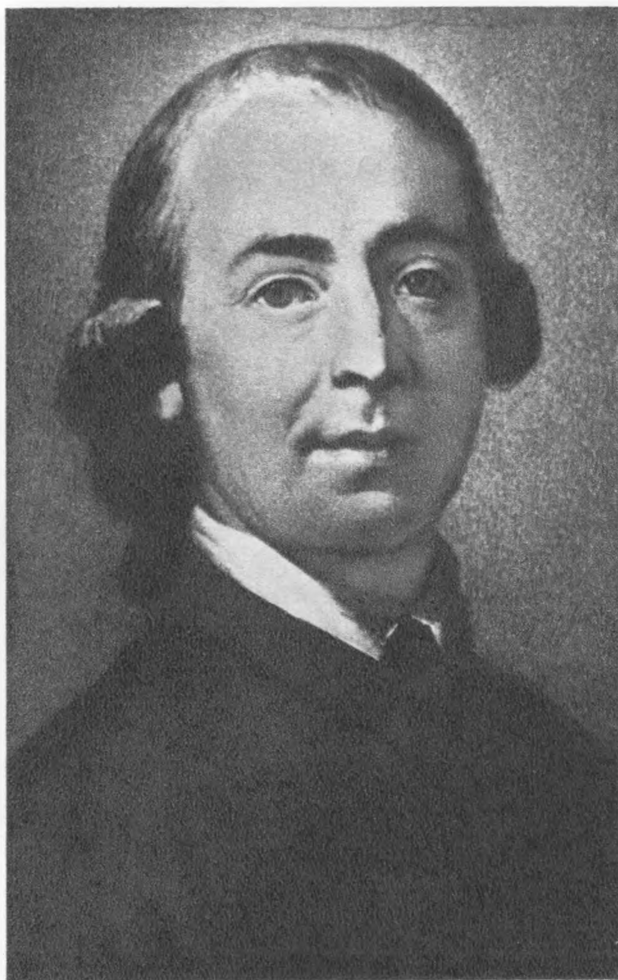
Getės žmona Kristiana Vulpijus
(1765—1816)

Getės sūnus Augustas fon Getė
(1789—1830)

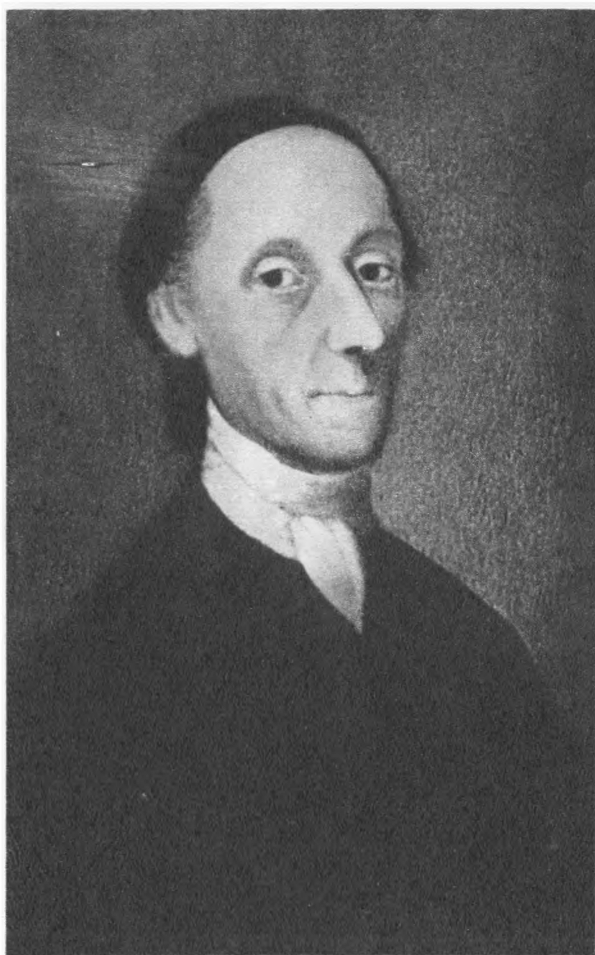
Getės sesuo Kornelija
(1755—1774)

Johanas Gotfridas Herderis
(1744—1803)

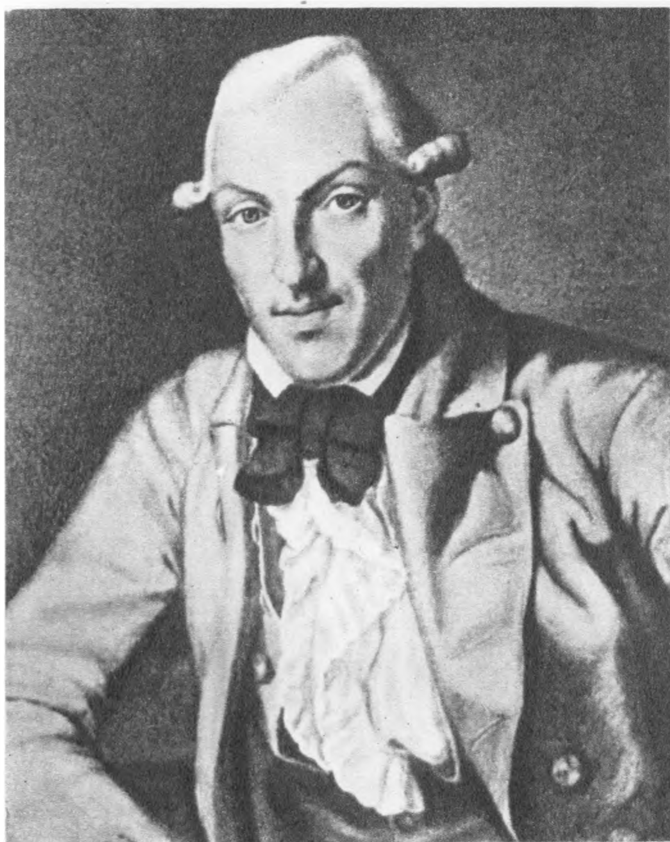
Getė Italijoj
(1786—1788)

Johanas Kasparas Lavateris
(1741—1801)

Jakobas Michaelis Reinholdas Lencas
(1751—1792)

Johanas Heinrichas Merkas
(1741—1791)

Fridrichas Maksimilianas Klingeris
(1752—1831)

Kristofas Martinas Vilandas
(1733—1819)

Šarlota Buf-Kestner
(1753—1828)

Ana Elizabeta (Lili) Šeneman
(baronienė fon Tiurkheim)
(1758—1817)

Korona Šreter
(1751—1802)

Maksimiliana Brentano
(1756—1795)

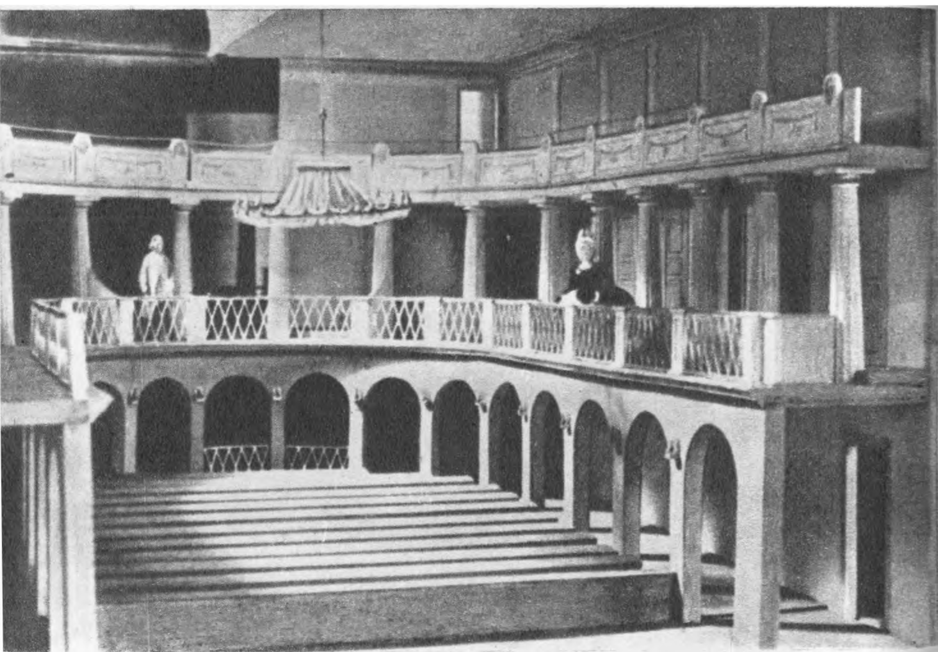
Šarlota fon Štein
(1742—1827)

Fridrichas Gotlibas Klopštokas
(1724—1803)

Karlas Augustas, Veimaro hercogas
(1757—1828)

Veimaro teatras apie 1800 m.

Getė 1819 m.

Mariana fon Vilemer
(1784—1860)

Johanas Peteris Ekermanas
(1792—1854)

Ulrikė fon Levecov
(1804—1899)

Getė 1826 m.

DU MEISTRAI

Šiais 1793 metais, Getės keturiasdešimt ketvirtaisiais gyvenimo metais, baigiasi jo aktyvus dalyvavimas pasaulio įvykiuose. Likusius dešimtmečius, kurie jam bus skirti, jis praleis Veimare, gyvendamas tarp artimųjų. Jis nuvažiuodavo tiktai pasigydyti į Čekijos maudykles, reguliariai, kasmet, ir buvo išsirengęs į kelias mažas keliones prie Maino ir Reino. Jis nebepamato kokio nors didesnio miesto, nei Paryžiaus, iki kurio nuo Šampanės buvo taip arti, nei Vienos, Berlyno ar bent Hamburgo. Į gyvenamojo meto įvykius reaguoja tik tiek, kiek būtiniausia. Jo laiškuose Šileriui, kuris dabar tampa jo didžiuoju draugu ir partneriu, per dvylika metų vos vieną kitą kartą pasitaiko Bonaparto vardas, nors šiaip jis skamba visame pasaulyje. Kas iš šitos korespondencijos norėtų sužinoti, kas tuo metu dėjosi pasaulyje, Europoje ir Vokietijoje, tas mažai ką ten rastų. Laiškuose kalbama visai apie kitus dalykus. Ten diskutuojama apie pagrindines poetikos problemas. Reikia nustatyti dėsnius ir taisykles, kruopščiai atskirti epinę kūrybą nuo draminės. Reikia sukurti naują klasiką, lygiavertę antikos pavyzdžiams. Tačiau visų pirma jie analizuoja patys save, nes iš esmės tai dialogas vienišoje aukštumoje, kur nėra nei medžių, nei krūmų. Jei kalbama apie bendradarbius, tai jie daugiausia tik parankiniai ar vidutinybės; jei paminima publika, vokiečiai, tai tik su begaline panieka.

Vėliau, žvelgdamas atgal, Getė to meto vokiečių dvasinį gyvenimą vadina „aristokratine anarchija". Jis sulygina ją su viduramžiais, „kurie ėjo prie aukštesnės kultūros". Jam ir Šileriui dabar reikia ją sukurti, ir tai buvo padaryta.

Septynerius metus Šileris išgyveno Veimare, kol jie suartėjo. Kai „Plėšikų", „Fiesko", „Don Karlo" autorius 1787 metais atvy-

ko į Veimarą, dėdamas didžiausias viltis į „Veimaro milžinus", į mūzų dvarą, jam teko karčiai nusivilti. Herderis priėmė jį maloniai, tačiau, pasirodo, jis neskaitęs jokio jo veikalo, „apskritai jis elgėsi su manimi kaip su žmogumi, apie kurį nieko daugiau nežino, vien tai, kad jis už kažką vertinamas". Vilandas buvo šį tą jo skaitęs, bet pasigedo skonio, delikatumo ir subtilumo; Ana Amalija jo kūrinių nemėgo, pas Knebelį Šileris įsitikino, kad Getės dvasia paveikusi visus jo aplinkos žmones; bet kokios filosofijos niekinimas, užtat perdėtas gamtos garbinimas, „žodžiu, kažkoks vaikiškas proto naivumas būdingas jam ir visai jo čionykštei sektai. Čia geriau ieškoma žolių ar užsiiminėjama mineralogija..." Šileris Veimare rado „tiek šeimų, tiek atsiskyrusių sraigių namelių, iš kurių savininkai beveik nė neišeina pasideginti saulėje". Didžiai pasitikėdamas savimi, jis jautėsi pranašesnis už šitą pasaulėlį: „Aš tikrai per daug pasaulio matęs žmogus tarp jų, o jie visai nepatyrę naivuoliai". Ir tikrai netrukus jis susikūrė šiokią tokią padėtį. Šileris turėjo ryškių diplomatinių sugebėjimų, ir Getė vėliau pasakė, jeigu jį būtų pakvietę į valstybės tarybą, jis ten būtų buvęs toks pat didis, kaip ir prie arbatos puoduko. Šileris planavo savo darbą apgalvotai ir realiai: „Aš turiu gyventi iš rašytojo darbo, taigi žiūrėti, kas duoda pajamų". Po įvairiausių projektų, kuriuos labai dalykiškai aptarinėjo su savo draugu Kerneriu, Šileris vedė mergaitę iš senos Tiuringijos bajorų giminės ir šitaip įsigijo ryšių visuomenėje. Tik su Gete, kuris labai jo vengė, jam nesisekė užmegzti kontaktų. Per pirmą susitikimą Getė pasirodė jam pedantiškas ir užsidaręs savyje. Jį pykino, kad Getė patraukia, sužavi visus žmones, pats likdamas laisvas „kaip dievas, niekam neatsiduodantis — tai, man rodos, nuoseklus ir planingas elgesys, iš savimeilės numatąs gauti kuo daugiau naudos. Žmonės neturėtų leisti, kad jų tarpe vešėtų tokia būtybė". Netrukus jis nutarė, kad „šitas žmogus, šitas Getė, stovi man kelyje, dažnai primindamas, kad likimas su manimi pasielgė rūsčiai. Koks palankus buvo likimas jo genijui, ir kaip man reikia grumtis iki pat šios minutės".

Tokių nuotaikų Šilerio širdyje buvo visada, net ir tuo laikotarpiu, kai artimai bendravo su Gete ir kurį nepakanka pavadinti vien žodžiu draugystė, nors žmonių širdis ir labai džiugintų mintis, kad abu poetai buvo susivienijię ranka rankon, kaip jie pavaizduoti paminkle. Tačiau tai nebuvo ryšys „ranka ran-

kon", veikiau savotiškos paliaubos tarp dviejų didelių galybių, kurios viena kitą didžiai gerbia ir bendrauja viena su kita per demarkacinę liniją, ir daugelis jų laiškų atrodo kaip keitimasis diplomatinėmis notomis. Šileris kaip diplomatas turėjo nuolat derėtis su labai sunkiu partneriu, ir Getė dažnai jam pridarydavo sunkumų. Aukščiausios pagarbos žodžiai, kuriuos jis ištarė apie Šilerį, pasakyti po draugo mirties, ir tik tada jam paaiškėjo, ko jis neteko.

Šileris turėjo Getei pataikauti, lyg tas būtų kaprizinga gražuolė, ir kartą nebeištvėręs jis išsitarė vyriškai ir sodriai: „Žiūriu į jį kaip į išdidžią pamaivą, kuriai reikėtų padaryti vaiką". Savo širdyje jis randa keistą meilės ir neapykantos mišinį, Bruto jausmus Cezariui, „galėčiau nužudyti jo dvasią ir vėl jį iš širdies pamilti". Nori Getę apstatyti šnipais, kurie jam pranešinėtų, kadangi pats niekada nenorėtų jo klausinėti apie save ir susilaukti šalto atsako, kokį dažnai yra patyręs.

Getė ilgai vengia Šilerio. Jis jam nesimpatiškas jau vien fiziškai: išstypęs, liesas, liguistas vyras džiovininko skruostais; Getė nekenčia ligos kvapo, dažno rūkymo ir tabako uostymo, geltonos dėmės nuo tabako po smaila ereliška nosimi. Šilerio gyvensena — visiška priešingybė jo paties gyvenimo būdui: jis gyvena netvarkingą iki ekscesų gyvenimą, vėlai keliasi, dažnai tik priešpiečiais, dirba naktį, griebiasi visokiausių stimulų — kavos, punšo arba garsiųjų supuvusių obuolių, kurie guli stalčiuje. Kai Getė vieną dieną juos užuodžia, pasibaisėjęs atplėšia langą ir vėdina savo plaučius gaiviu oru. Šio vyro veikalai, kuriais žavisi visa Vokietija, kaip džiūgavo tik dėl jo pirmųjų jaunystės darbų, Getei atrodo padriki, supainioti, o filosofija juose — iškraipyta, daugeliu atvejų net pavojinga. Kad būtent šis vyras įsikuria Veimare ir tampa savotiška jėga, jam atrodo fatališka. Jis ignoruoja jį, kol tik galima ir kol jis gali tą daryti, nesukeldamas viešo skandalo. Jis mėgina jo atsikratyti geruoju ir tikriausiai nebūtų apgailestavęs, jei Šileris būtų įgyvendinęs vieną iš savo planų ir išvykęs į Maincą pas arkivyskupą Ertalį arba į Paryžių, mat, nacionalinis susirinkimas buvo suteikęs jam Prancūzijos pilietybę; pastarąją mintį Šileris puoselėjo tol, kol, kaip ir daugelis, nusivylė tuo, kad buvo nužudytas karalius. Galų gale Getė sugalvoja pakviesti Šilerį docentu į Jenos universitetą. Tiesa, tai tokia vieta, už kurią be galo mažai mokama, ir Šileris ilgokai svarsto šį pasiūlymą, tačiau vis dėlto jį priima,

kad nesupykdytų visų. Savo memorandume hercogui Getė nurodė Šilerio darbus iš istorijos, jo charakterį ir gyvenimo būdą šaltai pavadino „teigiamu"; „jo elgesys rimtas, malonus, ir galima tikėtis, kad jaunimui jis turės geros įtakos". Karlas Augustas pritarė, „ypač dėl to, kad ši akvizicija darytina be išlaidų". Šileris negauna honoraro, tik pinigus už paskaitas, o po pirmo susižavėjimo, kai studentai šturmavo auditoriją ir „Plėšikų" autoriui sudainavo naktinę serenadą, sušukdami triskart „Vivat!", klausytojų skaičius netrukus nukrinta iki trisdešimties, ir dar pinigus moka ne visi. Veimaro hercogas galų gale tyliu balsu ir sutrikusiu veidu paskiria jam du šimtus talerių, tai esą viskas, ką jis galįs jam padaryti. Gavęs šitą algą, Šileris veda. Ne iš Veimaro, o iš tolimos Danijos jis gauna tūkstančio talerių metinę dovaną, kurią jam paskyrė princas paveldėtojas fon Holšteinas ir ministras Šimelmanas; šios pajamos keletą metų užtikrino jam pakenčiamą gyvenimą be rūpesčių. Klasiškojo laikotarpio „Veimaro milžinų" finansų istorija — ypač liūdnas skyrius; dėl tokių dalykų iširo Getės draugystė su Herderiu, o vėlesniais metais prieita iki tikro egzodo perdaug jau skurdžiai apmokamų Jenos mokslininkų.

Visi rašytojai turi gyventi iš šalutinių pajamų, iš raševų darbo. Šileris tais metais — rašytojas ir didelio talento žurnalistas. Publicistikos darbuose matyti jo retoriniai ir politiniai gabumai, jo platus žvilgsnis, sugebėjimas sugrupuoti didelius kompleksus ir pakiliai juos aprašyti. Istorijos darbai, iš kurių daugelį metų jis turi pragyventi,— tai puiki publicistika, o jo „Trisdešimties metų karo istorija" pasirodo Gešeno „Istoriniame kalendoriuje damoms". Jis niekad netyrinėjo istorijos. Rengdamasis savo paskaitoms, kurios jam sunkiai sekėsi, jis pats prisipažįsta: „Ko gero, nemaža studentų istoriją išmano geriau už poną profesorių". Plati bendrosios istorijos apžvalga — tuo jis pradeda paskaitas, ir tai vienintelis dalykas, kuris teikia jam pasitenkinimo ir džiaugsmo, visa kita — tarnybinė pareiga, kurios jis atsisako, kai tik galima. Šileris išleido daug darbų, parašytų tik dėl pinigų; tik Šilerio veikalų kolekcionieriai žino, sakysime, tomų seriją apie „Įžymius maištus", „Istorinius memuarus", kriminalinių istorijų rinkinį pagal Pitavalį. Šileris planavo „Vokiečių Plutarchą", kuris gal būtų buvęs labai įdomus, ir kitus dalykus. Leidėjas ir plataus masto verslininkas Kota, tuo metu pradėjęs karjerą, norėjo jį padaryti vyriausiuoju

redaktoriumi naujo dienraščio, leidžiamo pagal anglų ir prancūzų didžiųjų žurnalų pavyzdį, kuris vėliau, kaip „Augsburgo visuotinis žurnalas", pusę šimtmečio buvo įtakingiausias vokiškas laikraštis. Šilerio planai buvo kitokie. Kaip ir Getė, jis norėjo pasitraukti nuo anuometinės politikos į minčių karalystę. Jis apmeta projektą geriausiam protų žurnalui, kuris turėtų sukurti naują epochą. Jis išspausdina prospektą, kur drąsiai sako: „Jau radosi leidėjas, kuris visais atžvilgiais tinkamas šiam sumanymui..."; ir savo puošniai išraityta rašysena paskui jis papildomai įrašo Kotos pavardę, kai jau buvo su juo susitaręs. Jis skelbia, kad patys žinomiausi autoriai jau susijungę į draugiją, nors tuo laiku kaip tik į visas puses siuntinėja laiškus su prašymu bendradarbiauti. Reikia pritraukti Kantą, Herderį, Getę. Jau surastas pavadinimas su klasikiniu skambesiu: „Horos". Tačiau aktualias problemas, viską, kas susiję su šia valanda, su šia diena, reikia atmesti. Nė žodžio apie valstybės religiją ir politinę struktūrą — žurnalas skiriamas grožio pasauliui, skaitytojams mokyti ir lavinti, ir mokslo pasauliui — ieškoti tiesos ir vaisingai keistis idėjomis.

Su šiuo projektu jis kreipiasi į Getę, ir šį kartą, po tiek metų, Šileriui nusišypso laimė. Pokalbis apie praaugalą, įvykęs priešais jo namus Jenoje, jo pradėtas ir vestas taip pat atsargiai, buvo pirmas artimesnis sąlytis su Neprieinamuoju. Nepaisant viso apmaudo, Getė jautė, kad susidūrė su sau lygiu žmogumi. Demarkacinė linija nubrėžta iš anksto — bus galima kalbėtis per ją. Šileris filosofas, na gerai, jis, Getė, ne. Bet filosofija, kaip jis girdi iš visų pusių, dabar virto galinga jėga. Nuolatos skamba Kanto vardas; Jena pilna Kanto, profesoriai įtikinėja jo idėjų teisingumu ir tvirtina, kad nuo Kanto prasidedanti nauja epocha, jis esąs „visagriaunantis", kartą visiems laikams nušlavęs visokiausią ligšiolinį spekuliavimą žodžiais, lemiamo posūkio pradininkas minties istorijoje, tokios pat svarbos, kaip Prancūzijos revoliucija. Vokiečiai turi būti „poetų ir mąstytojų tauta", o „valstybės religiją"— tai reiškia taip pat ir valstybę kaip religiją — ir politiką jie ramiausiai gali perleisti kitiems. Ši programa Getei simpatiška ir priimtina. Jis neskaito filosofijos knygų, bet nori būt informuotas, o mokytis kalbant jam patinka labiausiai. Šis dvaro patarėjas Šileris, mokęsis Kanto minčių, galės jam šį tą pasakyti šia tema. Jis kalba gerai, užsidegęs, nors ir nemalonia švabų tarme ir biauriu balsu. Jis rodo jam

pagarbą ir, kaip atrodo, moka taip pat gerai klausytis. Sako, iš profesijos jis medikas; gal jį galima sudominti spalvomis, gamtos mokslais, jei tik pavyktų jį įtikinti, kad ten svarbiausia stebėjimas, o ne vadinamosios „idėjos". Be to, dvaro patarėjas Šileris, kaip Getei visi tvirtina, išmano, kaip užmegzti kontaktą su publika. Jam viskas sekasi, ko tik imasi. Jo pjesės visur vaidinamos, jo straipsniai visur diskutuojami, jis knygininkų ir skaitytojų numylėtinis; net Karlas Augustas, skaitąs mažai, brangina jo darbus. Getei nesiseka su publika jau beveik penkiolika metų. Jo „Raštai" pas Gešeną dar tebeguli sandėlyje, apie gamtos mokslų sąsiuvinius niekas nenorėjo girdėti, nauja kūrinių serija, pradėta kito leidėjo, Ungerio, Berlyne, lig šiol sutikta be entuziazmo; pirmame tome buvo „Didysis Kofta", kuris susilaukė visuotinio nusivylimo. Getė jaučia, kad laikas pagaliau vėl pasirodyti publikai. Seniai jis planavo ir rašė apmatus romanui, parašė išankstinį variantą ir vėl atidėjo į šalį; veiksmas turi vykti teatro aplinkoje, kuri visuomet domina, jame bus vaizduojamas jaunuolio lavinimosi kelias, tai galėtų turėti didelį pedagoginį poveikį. Vilhelmu Meisteriu ketina pavadinti šitą jauną gizelį. Poetas pavydi kitiems šito projekto, kaip jam atrodo, daug žadančio; išgirdęs, kad senasis draugas Merkas ketina rašyti kažką panašaus, jis energingai anam uždraudžia ir rezervuoja šią temą sau. Bet jis ir pats žino, kaip lėtai dirba, kaip vis laukia palankaus vėjo ir kaip jam pravertė leidyklos sutarties vara, baigiant „Tasą" ir „Ifigeniją". Ir taip su nauju leidėju Ungeriu jis sudaro sutartį dėl „Vilhelmo Meisterio", kuris dar tik planuojamas. Romanas turi sudaryti „Naujųjų raštų" pagrindinę dalį, du, tris, o gal ir keturis tomus, dar bus matyti.

Taigi Getė priima Šilerio labai pagarbų kvietimą bendradarbiauti „Horose". Dvaro patarėjas kalbėjo apie draugiją, kuri be galo gerbia Getę, suminėjo keletą vardų: Fichtę, Vilhelmą fon Humboltą, istoriką Voltmaną. Fichtės vardas Getei ne visai prie širdies. Tas vyras stačiokiškas, išdidus; jis ką tik pakviestas dirbti į universitetą, ir iškart kilo sunkumų. Prieš jo mokslinį svorį nieko nepasakysi, jis laikomas paties karaliaus Kanto kronprincu, jo knyga „Visokių apreiškimų kritika", išėjusi anonimu, laikyta paties meistro veikalu, kol Kantas neįvardijo autoriaus. Tad visų džiaugsmui Fichtė pakeistų savo pirmtaką, Vilando žentą Reinholdą, kuris menkai apmokamą profesūrą iškeitė

į geresnę Kilyje ir taip pat buvo didelis Kanto pasekėjas. Bet Fichtė platino nemalonias politines brošiūras, barė publiką už klaidingą Prancūzijos revoliucijos vertinimą, iš Europos valdovų reikalavo grąžinti mąstymo laisvę, kurią jie slopina. Jis griežčiausiais žodžiais kalbėjo apie didžiūnus, kurių „dauguma auklėjama tingumo ir nežinojimo dvasia" ir „visi nuo savo gyvenamojo meto atsilikę mažiausia tiek metų, kiek valdo". Fakultetas jam pabrėžtinai pareiškė, kad per paskaitas neliestų politikos. Tuos ponus, be abejo, erzina ir tai, kad Fichtė turi daugiau kaip penkis šimtus klausytojų, o tai skaičius, kokio anuomet nebuvo pasiekęs nė vienas profesorius. Dvasininkija skundžiasi, kad jis skaito net sekmadieniais. Tas ramybės drumstėjas atsako, kad paskaitose nevarąs jokios politikos. Be kita ko, jis nesisiūlęs į tą vietą, buvęs pakviestas, ir ponai, tur būt, žinoję, kas jis toks. O apie teologus atsiliepia kandžiai: „Jie neprieštarautų, jei skaityčiau per didžiąsias šventes, kad tik suolai būtų tušti!" Čia esą ne kas kita, tik akademinis pavydas.

Getė, kaip Karlo Augusto patarėjas visais apšvietos reikalais, su tuo susiduria tarnybiškai. Ir šiaip Jenos universitetas jam vaikas, teikiąs daug rūpesčių. Beveik šimtmetį ši aukštoji mokykla garsėjo šiurkščiausiais studentais — girtuokliais ir mušeikomis, nuožmiausiomis žemiečių sąjungomis; jis pats hercogo pavedimu turėjo ten malšinti neramumus. Dabar ten galų gale jau nemaža laiko vyrauja padorus tonas, o čia vėl nauji neramumai.

Kita vertus, jam patinka tas veiklus vyras. Jis turi kažką netašyta ir, sako, kilęs iš paprasčiausios aplinkos, tėvas buvo neturtingas juostų audėjas, bet šiek tiek šviežio kraujo gal nepakenks ponams profesoriams. Fichtė jam taip pat atsiuntė signalinį egzempliorių savo naujausio veikalo apie visuotinės mokslotyros pagrindus, su pagarbiu laišku: „Filosofija tol nepasieks savo tikslo, kol reflektuojančios abstrakcijos rezultatai nepriartės prie gryniausio jausmų intelekto. Jus aš laikau ir visada laikiau šio intelekto atstovu šiuo metu pasiektoje humanizmo pakopoje. Suprantama, kad filosofija kreipiasi į Jus. Jūsų jausmas yra jos kriterijus."

Tai malonu girdėti. Lig šiol dar nė vienas filosofas jam šitaip nekalbėjo. Atrodo, kad vis dėlto tai šen, tai ten ima ir atsiranda vienas kitas gerbėjas iš žymesnių žmonių. Getės ausis taip pat pasiekė kalbos, kad didelis jo gerbėjas esąs baronas fon Humboltas, kuris dabar apsistojo Jenoje, norėdamas toliau lavintis

kaip turtingas privatus asmuo. Valdytojas Dalbergas Erfurte su pagarba kalbėjo apie šį baroną, kurio žmona netoliese turi didelius dvarus. Erfurte jų filosofiniai ginčai virsdavo tikromis batalijomis. Valdytojas — vyras su galva, domisi visais kultūros klausimais. Iš rankų į rankas einančiuose sąsiuviniuose ir kai kuriuose laikraščiuose baronas išdėstė savo samprotavimus „Apie valstybės veiksmingumo ribas". Ten yra sakinys, maždaug išreiškiąs tai, kas šiuo metu jaudina Getę: „Man rodos, žmonių giminė pagaliau pasiekė tokią kultūros pakopą, iš kurios aukščiau gali pakilti tik atskirų individų išsilavinimo dėka; ir todėl visos institucijos, kurios trukdo šitokiam lavinimui ir verčia žmones labiau burtis į krūvą, dabar yra žalingesnės, negu bet kada". Toliau dar skaitome: „Tikrasis žmogaus tikslas yra aukščiausias ir proporcingiausias savo jėgų subūrimas į visumą." Čia valstybei, apie kurią dabar visur kalbama su perdėtu reikšmingumu kaip apie naują religiją, paliekama labai siaura, apribota veiklos dirva. Svarbu žmogų kuo visapusiškiausiai išlavinti. Visa tai derinasi su Getės pažiūromis. Baroną jis priima į savo pažįstamų būrį. Jam labai malonu, kad šitoks ponas, iš geriausių namų, apsistoja Jenoje, norėdamas atsidėti vien dvasinėms studijoms; Humboltas turi pasiuntinybės patarėjo titulą, bet jis labai greit atsisako valstybinės tarnybos Prūsijoje; stropiai studijavo kalbas, antiką, nors jo, be abejo, laukė aukšti postai valstybėje. Bus naudinga pasikalbėti su žmogumi, kuris laisvas nuo bet kokių tarnybinių ar akademinių saitų. Taip pat gal jį galima sudominti spalvų mokslu; apie tai Getė jam tuoj ir parašo, dar pirmaisiais pažinties metais, ir diskutuoja su juo problemą, kokiu mastu gamtos reiškinių stebėjimą galima atskirti ir išvalyti nuo „nuomonės", „kadangi mano fizikos ir gamtos istorijos darbuose viskas priklauso nuo to".

Barono brolis, Aleksandras fon Humboltas, šiuo metu kalnakasybos patarėjas Prūsijos Ansbacho valdose, Paryžiuje tragiškai mirusio Georgo Forsterio draugas ir mokinys, taip pat įdomus plataus akiračio vyras. Jis mokėsi Freiberge pas Vernerį, kurį Getė vertina kaip didžiausią autoritetą geologijoje, visų pirma todėl, kad formacijų susidarymą jis aiškina švelniu, lėtu nuosėdų susiklostymu jūroje; šios mokyklos dievas — Neptūnas, ir todėl priešininkai, Vulkano garbintojai, šios mokyklos atstovus pašiepdami vadina „neptūnininkais". Getė ryžtingas neptūnininkas, iki savo gyvenimo pabaigos nekęs „prakeiktos perkū-

no gildijos" atstovų. Aleksandras fon Humboltas pažadėjo apsilankyti kitais metais. Kaip ir jo brolis, jis ketina mesti valstybinę tarnybą ir išvykti į tolimas keliones. Getė viliasi, kad pokalbis su juo duos jam naujų impulsų. Taigi jisai susikuria, kaip sakytų neptūnininkai, pirmuosius sluoksnius savo plačiam getiškam landšaftui, kuris jį galų gale apsups kaip galingas kalnų masyvas.

Abu broliai visada palaikė su juo ryšius. Per tą trumpą, vos vienerius 1809 metus trukusį savo veiklos laikotarpį, būdamas Prūsijos švietimo vadovu, Vilhelmas įkūrė Berlyno universitetą ir humanistinę gimnaziją, kuri turėjo praktikoje įgyvendinti švietimo idealus, sukurtus Jenoje, bendraujant su Gete ir Šileriu; Vilhelmas Humboltas labai problematiškas žmogus, pilnas prieštaravimų, šaltajausmis, sausas, iš esmės tuščias ir beveik be charakterio — jis pats sako puikioje savianalizėje, kad charakterio kaip gamtos dovanos jis visai neturįs, „bet jei panoriu, turiu patį tvirčiausią". Geležinės valios dėka jis lieka ištikimas savo jaunystės programai, asmenybės lavinimui, ir slaptas jo nepasitikėjimas savo gabumais įgalina jį daryti tokį nepaprastai didelį poveikį aplinkai, atpažinti išskaidytas vokiečių dvasinio gyvenimo jėgas, įvertinti, patraukti prie savęs Šilerį ir Getę, tuos antipodus, ir net tokį Fichtę bei Hegelį ir šitaip sukurti ištisą mokymą ir mokyklą. Tai istorinis Vilhelmo Humbolto nuopelnas, ir be jo vargu ar galima įsivaizduoti tą platų vokiečių klasikų poveikį vėlesniais laikais. Jo brolis Aleksandras savo ruožtu tampa paskutiniuoju universaliu tyrinėtoju gamtos mokslų srityje. Jis panašus į Getę tuo, kad mėgina apimti visą universumą; sulaukęs aštuoniasdešimties metų, savo keturiatomyje „Kosmosas" paskelbia savo tyrinėjimų sintezę. Be abejo, jo veikalas pasirodė per vėlai, inteligentai jį susižavėję sveikino, manydami gavę jiems nesuprantamų gamtos mokslų „namų knygą", ir pagarbiai statė ją į spintą; mokslininkai traktavo šį veikalą kaip praėjusių laikų atbalsį, nes per tuos metus buvo toli pažengta į priekį — buvo susikūrusios atskiros disciplinos su darbo pasidalijimu. Bet jie jį brangino ir gerbė kaip pradininką ir pionierių. Jo darbai visur susilaukė pasekmių ir tąsos, o Getės tyrinėjimai vis dėlto liko vieno žmogaus vienišas požiūris. Humboltas turėjo tiesioginės įtakos ar atskleidė naujas tyrimo sritis — klimatologijai, jūrų tyrinėjimui, augalų geografijai, praktiškai organizuodamas tarptautines observatorijas

meteorologiniams ir žemės magnetizmo stebėjimams, kurios tebeveikia iki mūsų dienų ir kurios įgijo neregėtą reikšmę. Jis skyrėsi nuo Getės ir tuo, kad ne tik mintimis kildavo į aukščiausias viršukalnes: su lengvais batais ir be alpinistų inventoriaus jis lipa į Čimborasą iki 6000 metrų aukščio; savo laikams jis naujai atranda visą vidurio ir pietų Ameriką, o būdamas jau senas dar nukeliauja į centrinę Aziją. Jo veikalas apie keliones po Ameriką šimtmečių sandūroje, kurį jis pradėjo skelbti Paryžiuje 1814, karo metais ir kurio niekad iki galo neužbaigė, nors išaugo beveik iki trisdešimt tomų foliantų, *in quarto,* yra gigantiškiausia publikacija, kada nors pradėta vieno žmogaus; už daugelį tūkstančių piešinių — puikiausių vario graviūrų, kurias padarė geriausi meistrai, Humboltas paaukojo didžiąją dalį savo solidaus turto. Šiame veikale taip gausu duomenų iš įvairių sričių, pradedant augalais bei žvėrių pasauliu, geologija bei astronomija ir baigiant antropologija ir aplankytų šalių ekonomika bei politika, kad jis dar neišsemtas iki šiol. Humbolto šlovė jam gyvam esant nuolatos augo ir prilygo Getės šlovei, o gamtos mokslų amžiuje dar ir pralenkė. Viena iš jo dvilypės prigimties keistenybių buvo ta, kad didysis kosmopolitas, svarbiausius savo gyvenimo metus praleidęs kelionėse ir Paryžiuje, paskui dar įsigeidė siekti reikšmingo vaidmens ribotoje Prūsijos politikoje ir dvare. Pikta ir juokinga matyti pasaulio garsenybę, kurį dvariškiai vadina „enciklopedine žiurke" ir kuriam begėdis feldmaršalas ploja per petį: „Na, pasaulio išminčiau, kaip sekasi?" Ir Getė savo žeminimusi prieš kilminguosius dažnai darė nesmagų įspūdį — mums ir savo amžininkams, bet negirdėjome, kad jam kas būtų plojęs per petį.

Abiejų įžymybių tiesioginis kontaktas buvo trumpas ir vėliau retkarčiais vis atnaujinamas. Getė stebėjosi Humbolto žinių įvairiapusiškumu: „Apie ką tik prašneksi, jis viską išmano ir apiberia mus dvasios turtais", sako jis senatvėje po vieno jo vizito. Tačiau savo paties pažiūromis jis neleidžia abejoti arba jų išvis nesako; apie „Spalvotyrą", savo kančių kūdikį, su Humboltu jis nekalba; didžiojo ugnikalnių tyrinėtojo idėjos apie „perkūno dvasias" jam ne prie širdies, ir jis tikisi jį dar kada nors „gėdingai sudirbti", kaip išsitaria savo draugui Miuleriui. Šį neišsemiamąjį Humboltą jis visų pirma laiko naujų žinių apie pasaulį šaltiniu, lygina jį su „fontanu, turinčiu daugelį vamzdžių, kur

tereikia tik pakišti indus ir mus užlieja gaivi ir neišsemiama versmė".

Tačiau Humboltą Getės dvasia buvo paveikusi giliau. Prisimindamas Jenos pokalbius, jis dar per savo didžiąją kelionę po Ameriką pripažino, kad Getės pažiūros į gamtą jam, esą, „tarytum davė naujus organus". „Metamorfozių" autoriui jis dedikavo savo „Idėjas apie augalų geografiją" ir parūpino klasikinį Torvaldseno darbo titulinį puslapį. Taigi, šios natūros buvo ir visiškai skirtingos, tačiau Getės dvasios spinduliavimas veikė Humboltą, ir visai nesvarbu, kaip šie spinduliai lūžo Humbolto prizmėje.

Tačiau nepalyginamai stipresnis buvo Getės keitimasis nuomonėmis su Šileriu, dabar prasidėjęs Jenoje. Dvaro patarėjas tiesiog užkariauja Getę, kaip ir buvo numatęs. Tuoj pat po Getės sutikimo bendradarbiauti „Horose" Šileris išsiunčia jam ilgą laišką, veikiau studiją, esė, nuostabiausią analizę, kurią kada nors vienas didelis poetas pateikė kitam. Visa jo egzistencijos suma, sako Getė, ten sudėta. Šileris būna didžiausias, kai plačiai apibendrina, klasifikuoja, stambiais štrichais ką nors apmeta. Jau charakteringas Šilerio braižas, atspindintis jo natūrą, patraukė Getę — toks pirmas optinis įspūdis jam turėdavo labai didelę reikšmę. Tame laiške Šileris rašo iškilmingiausiais žodžiais. Getę jis vadina graiku, kurio graikiška dvasia į šitą šiaurietišką pasaulį buvo „įblokšta"— tai žodis, kurį vėl ėmė vartoti viena mūsų laikų filosofijos srovė. Jis atsargiai ir taktiškai užsimena apie sunkumus, kurie ir didžiausiam genijui atsiranda dėl šitokio „įbloškimo". Jis pasisiūlo būti vadovu, kuris galėtų išvesti jį iš šitos sumaišties, nelyginant Vergilijus, lydintis Dantę požeminiame pasaulyje. Getė su padėka atsiduoda šitai globai. Jam atrodo, „lyg mes, taip nelauktai susitikę, toliau turėtume keliauti kartu". Jam pačiam aišku, kad jis turi daug tamsių pusių, kad dažnai ir per ilgai delsia, laukdamas geros progos; Šileris jį atgaivins, skatins. Jis visada ieškojo tokio padėjėjo, Herderis šia prasme jį nuvylė jau Strasburge. Jis galėdavo duoti gerą impulsą, bet paskui tuoj pat nusiplaudavo rankas ir tapdavo piktas ir tulžingas. Moterys, sakysime, tokia Šarlotą fon Štein, negalėjo jam nieko duoti, jos galėjo klausytis, įsijausti, kaip jau moterims įgimta. Čia pirmą ir paskutinį kartą jis sutinka aukštų siekių ir didelio proto vyrą, kuris pasirengęs jį pripažinti esant kur kas pranašesnį — o šito niekad nenorėjo

daryti Herderis, tas nuolatinis pavyduolis — ir kuris įnešė daug ką sava. Tačiau reikia truputį atsargumo. Pernelyg audringai veržiasi dvaro patarėjas Šileris; matyt, jis skuba, jo sveikata prasta, ir jis gyvens neilgai. Getė rengėsi ilgam gyvenimui, begalinei erdvei jau nuo pat jaunystės; apie tai Lavateris nustebęs pasakė: „Tu elgiesi, lyg mes gyventume tris šimtus metų". Ir dabar Getė rašo Šileriui, jog jis labai gyvai jaučiąs, kad jo ketinimai „toli pralenkia žmogiškų jėgų ir žemiškos trukmės mastą". Jis noris jam „kai ką deponuoti ir šitaip ne tik išsaugoti, bet ir pagyvinti".

Veiksmažodis „deponuoti" nepaprastai taikliai nusako jo poziciją. Savo svarbiausio veikalo, romano „Vilhelmas Meisteris", jis nedeponuoja. Jis pasilaiko jį sau, dėl ko Šileris didžiai nusivilia, nes kaip tik šį veikalą labai norėjo gauti savo žurnalui. Jie diskutuos apie šį romaną, ir Šileris nagrinės jį labai išsamiai, iš visos širdies, bet Getė jo neišleidžia iš savo rankų. Vietoj to jis leidėjui įteikia mažą novelių rinkinį, „Vokiečių išeivių pokalbius". Tai įrémintas pasakojimas Bokačo pavyzdžiu: vietoj maro čia revoliucijos maras, kuris sujungia šeimas, išvarytas iš kairiųjų Reino sričių. Bėgliai diskutuoja apie naująjį laiką ir jo tendencijas — tiesą pasakius, tai prieštarauja paskelbtajam „Horų" lozungui ir susilaukia skaitytojų kritikos — o paskui pasakoja vieni kitiems anekdotus iš viso pasaulio, kurie iš dalies versti iš prancūzų memuarų; tai nėra Getės „rinktiniai" dalykai, kaip Šileris su apmaudu praneša savo draugui Kerneriui. Apskritai dvaro patarėjas patiria, kaip sunku iš Getės ką nors išvilioti, kaip savotiškai dirba toks „naivus" genijus — savąjį genijų, atvirkščiai, jis vadina „sentimentaliu". Anas nieko neplanuoja, nors, pasitaikius progai, jis daug „schematizuoja", tai yra, išlieja mintis laisvais eskizais. Čia viską lemia laimingas įkvėpimas, palankus vėjas, išpučiąs bures; jei brizas nutyla, poetas liaujasi dirbęs arba bėga į kitas dvasinės veiklos sferas, arba skundžiasi, kad jį nuolat išblaško išorinis pasaulis. Šileris dirba visai kitaip. Jis komanduoja poezijai. Planuoja, apmeta ir vykdo — įtempdamas visą savo galingą valią. Jis drąsiai konstruoja principus ir estetinius meno dėsnius, kadangi jo galva filosofinės prigimties, ir jis nejaučia jokių skrupulų, drąsiai juos griaudamas ir sąmoningai motyvuodamas. Getė, atvirkščiai, priverčia Šilerį tyliai niršti dėl to, kad jis taip atkakliai laikosi įsikibęs kartą įgytų principų ar kartą įgytos „patirties". Getę galima stimuliuoti, taip

pat stumti pirmyn, bet jis nesikeičia, jis visada lieka toks, koks buvo ir koks yra, ir dažnai išsisuka nuo savo palydovo pastangų, kartais tiesiog moteriškai žaviomis suktomis gudrybėmis.

Taigi jie veikiau kovoja, nei draugauja, bet tai labai vaisinga kova, kaip graikų kovos žaidimai. Jie abu iš to turi didžiausios naudos: Šileris tik dabar parašo savo didžiąsias dramas; Getė užbaigia romaną, parašo, Šilerio verčiamas, didžiąsias balades almanachui, kurį draugas leidžia, savo lyrinę poemą „Hermanas ir Doroteja"; vėl ima judėti į priekį „Faustas", tas beveik jau užmirštas kūrinys; „viso to" jis jau norėjo atsisakyti, o dabar vėl ėmė kurti. Po susitikimo su Šileriu jis nebegalvojo apie bėgimą nuo savo didžiausio talento ir pašaukimo. Taigi šita draugystė gyvenimo viduryje turi didžiausios, lemiamos reikšmės, tai tikras posūkis. Iš daugelio jo metamorfozių šioji pakeitė jį labiausiai. Jis negalėjo jos palikti nusimetęs lyg žalčio odos, kaip būdavo su visomis ankstesnėmis būsenomis. Šis laikotarpis, praleistas su Šileriu, paliko savo spalvą, kuri neišblės jam iki gyvenimo pabaigos.

Tai keista draugystė. Getės plunksna niekad neparašys intymaus „tu", kuriuo jis teikiasi vadinti ir daug daug mažesnius rašytojus; dienoraščiuose Šileris niekad neminimas kitaip kaip „dvaro patarėjas Šileris". Dvaro patarėjas vėlgi savo laiškuose per dvylika metų vos vienu kitu žodžiu pamini savo didžiojo draugo gyvenimo palydovę ir tiktai skundžiasi, kad Getės „nevykusi šeimyninė padėtis". Pastarąją jis kaltina ir tuo, kad Getė nepakankamai dirba, „apskritai jis dabar per mažai sukuria, nors turi daug sumanymų ir siužetų". Nuolatos raginti, priminti, skatinti — tai jo darbas. Jis tą daro visomis savo diplomatijos priemonėmis, švelniai kritikuodamas, teikdamas pasiūlymų, kaip parašyti naujus romano skyrius,— jo pasiūlymus Getė retai kada priima,— ir kurdamas didžią, filosofiškai pagrįstą klasikinės estetikos sistemą. Ir Getė, kurio moteriški bruožai čia išryškėja labiau, negu bet kada, pasiduoda jo įtakai. Šileris — griežtas vyras, kartais atžarus, žinoma, ne su Gete, kurį jis visada kuo švelniausiai saugo, net gindamas nuo kitų jo silpnybes. Jis formuluoja, kuria kategorinius imperatyvus, dogmas, dėsnius. Šilerio ir Getės klasikinė estetika visą šimtmetį jaudino Vokietijos protus, iš dalies net vyravo, ir dabar ji dar verta akademinių studijų. Ji norėjo nustatyti taisykles, kanonus. Kryptį, kriterijų turėjo duoti antika, laikoma vienu visetu ir pavyzdžiu, tiesa

visiems laikams. Bet kokie antikos kūriniai? „Grožio" arba ir „kilnumo" problema per visą šimtmetį sukėlė begalinių estetinių raštų jūrą Prancūzijoje, ypač Anglijoje; Vokietijoje šveicaras Zulceris apie tai buvo išleidęs daugiatomį kompendiumą, iš kurio jaunutis Getė šaipėsi, o pasenęs uoliai vertė Romoje kartu su draugais dailininkais. „Idealiu grožiu" buvo laikomi visai skirtingi dalykai, nelygu asmenybė ir tyrinėtojo erudicija. Hogartas, kurio rašinį išvertė Lesingas, manė jį radęs gyvatės linijoje ir ją netgi kaip herbinį ženklą išdidžiai įsidėjo į savo autoportretą. Švelnus vidutinių gabumų dailininkas Rafaelis Mengsas, kadaise garbintas pasaulyje kaip didžiausias dailininkas, siūlė „vidurinį kelią, jungiantį dalį tobulybės ir dalį patrauklumo". Getė, Vinkelmano paskatintas, studijavo Mengsą, be jokios pašaipos klausydamasis jo „dailininkų smuklės išminties", kaip sako Benedetas Kročas. Vinkelmanas, pats būdamas didelis meno žinovas, išeities tašku laikė meno pažinimą ir reikalavo — tai labai derinosi su Getės pažiūromis — subtilios vidinės juslės atpažinti grožiui, kurio jis negalėjo tiksliai apibrėžti; jo pagrindinis objektas buvo antikinė skulptūra, ir kadangi pastarąją laikė bespalve, tai norėjo atmesti spalvas ir jas pripažinti tik antraeiliu grožio elementu. Formos ir linijos — štai kur tikras grožis. Tai turėjo didelės ir ilgalaikės įtakos Getės meninėms pažiūroms.

Dabar prabilo ir didžiausias filosofas iš gyvųjų tarpo, Kantas, trečiojoje ir paskutinėje savo „Kritikoje" — „Sprendimo galios kritikoje". Kantas labai paviršutiniškai buvo susipažinęs su vaizduojamuoju menu; jis niekad nebuvo išvykęs iš Karaliaučiaus, niekad nematęs vertingų paveikslų ar skulptūrų, sprendė tik pagal vario graviūras, kaip ir Lesingas. Jo literatūros žinios irgi buvo ribotos; jo išeities taškas — gamtos mokslai. Kanto estetiką galima suvokti tik siejant su visa jo pažinimo teorija, o šioji Getei buvo neprieinama kaip ir bet koks griežtas filosofavimas. „Grynojo proto kritiką" jis padėjo į šalį neskaitytą, iš „Sprendimo galios kritikos" parankiniame egzemplioriuje pasibraukė keletą sakinių, kurie, kaip jam rodėsi, patvirtina jo paties pažiūras. Kaip ir Spinozos, taip ir Kanto veikaluose Getė skaito tik tai, kas jam jau žinoma. „Sistema" jo nedomina. Kanto sistema, jeigu ji būtų buvusi surašyta, būtų tik išgąsdinusi ir įvariusi jam siaubo; tas vyras jam kėlė šiurpulį, jis jautė, kad čia visiška priešingybė jo paties prigimčiai. Studijavo jį tik to-

dėl, kad filosofijoje ir Kanto, garbingiausio jos atstovo, veikaluose nuolat susidurdavo su didžiausios reikšmės dvasios jėga. Vokiečius apėmė tikras filosofavimo dūkas; kuo skurdesnė buvo jų išorinė padėtis, tuo aistringiau jie bėgo į minčių pasaulį. Vokiškas filosofavimas visada turėjo kitokį pobūdį, negu angliškas ar prancūziškas; ten filosofai buvo aktyvūs visuomenės žmonės: kancleris Bekonas, buvęs valstybės sekretorius Lokas, vyrai, pažinoję pasaulį,— Hiumas ar Šeftsberis, Prancūzijoje Montenis; Vokietijoje filosofija, išskyrus Leibnico mokslą, visada buvo „katedrų filosofija". Tai buvo svetima visai Getės prigimčiai. Getei teko matyti, kaip kažkokia mintis išjudina aplink jį visą pasaulį iki pat gelmių. Herderis įnirtingai priešinosi Kantui nevykusiais raštais. Jaunuoliai, tokie kaip Heinrichas fon Kleistas, kuris jautėsi Kanto visai išmuštas iš vėžių, visai palūždavo, beskaitydami Karaliaučiaus profesoriaus raštus. Reinholdas, Fichtės pirmtakas Jenoje, ramus ir bailokas žmogus, svajingai pasakė Šileriui: po šimto metų Kantas turės Jėzaus Kristaus reputaciją. Berlyno salonuose galvotos žydės diskutuoja apie Kantą. Karaliaučiuje įgulos karininkai sėdi jo paskaitose ir stropiai užsirašinėja. Vienas Viurcburgo profesorius įrodo, kad Prancūzijos revoliucija kilusi iš Kanto filosofijos ir jos griaunančio poveikio.

Getė savo išgalėmis ginasi nuo Kanto. Kartais jis atrodo jam panašus į antrą Niutoną: „Tai siaubas, tvirtovė, kuri nori apriboti smagius žygius po pažinimo lauką." Filosofo mokymas apie radikalų blogį žmoguje jį taip sujaudina, kad jis pareiškia, jog Kantas, filosofijos skraistę nuvalęs nuo tokios daugybės purvinų prietarų, dabar ją „nedovanotinai sutepė radikalaus blogio gėdos dėme". Jo manymu, Kantas parodo tik patologinę žmogaus pusę, ir Getė tai aiškinasi jo niūriais įspūdžiais, patirtais jaunystėje: „Jis, kaip ir Liuteris, vis dar turi kažkokių bruožų, kurie primena vienuolį, tiesa, jau išėjusį iš vienuolyno, bet negalintį atsikratyti jo bruožų." Jis čia turi omenyje Kanto kilmę iš neturtingos balniaus šeimos, ilgus skurdžius metus, praleistus dirbant guvernieriumi ir docentu; tik sulaukęs penkiasdešimties jis tapo profesoriumi; tikriausiai pagal Herderio ir kitų, mačiusių Kantą, pasakojimus Getė turi omenyje beveik vienuolišką filosofo gyvenimą savo paprastame kambarėlyje Karaliaučiuje, jau keturiasdešimt metų nepajudinamai įsmeigusį akis į tą patį bažnyčios bokšto smaigalį, duodantį kryptį jo mąstymui. Poetas

nieko nežino apie jaunąjį Kantą, mėgusį bendrauti su išsilavinusiais žmonėmis, žinomą kaip labai sąmojingą pašnekovą prie stalo ir turintį daug žinių apie pasaulį, kurias įgijo bendraudamas su atvykėliais iš daugelio šalių turtingoje prekybos sostinėje Karaliaučiuje. Tačiau labiausiai jį atstumia tai, kas buvo svarbiausias Kanto privalumas — griežtas skaidymas ir kritinis esmės išskyrimas: „Jeigu filosofija orientuojasi į skaidymą, tai aš negaliu su ja rasti bendros kalbos ir galiu tik pasakyti: ji kartais man darė žalą, trukdydama natūraliai eiti savo keliu." Jinai jam priimtina tik tada, kai „sustiprina, užtikrina ir leidžia mums ramiai ir giliai stebėti mūsų pirmykštį pojūtį, kad esame vieningi su gamta".

Šią mintį Getė rado Spinozos raštuose. Šileris, anksčiau veržliai puolęs prie Kanto, dabar, remdamasis jo filosofija, nori suręsti naują mokymą apie klasikinį meną. Getė užsikrečia Šilerio idėja — jeigu čia ne per stipriai pasakyta. Tačiau Getė tik paėjėjo kartu, ir tiek. Vėliau stebėdamasis prisimindavo Šilerį ir „nelemtuosius spekuliacijų laikus", „neapsakomą sumaištį", žalą, kurią jo poezijai padariusi Šilerio filosofinė linija: „Ji kalta, kad idėją jis ėmė laikyti aukštesne už bet kokią gamtą, dėl jos netgi ėmė gamtą naikinti. Ką sugalvodavo, tas turėjo ir būti, nesvarbu, ar tai atitinka gamtos prigimtį, ar ne. Liūdna matant, kaip toks nepaprastai gabus žmogus kankinasi su filosofinėmis koncepcijomis, kurios jam nieko negalėjo padėti."

Šitaip jam atrodė 1823 metais. Tačiau dabar 1795-tieji, ir naujasis mokslas ryžtingai kuriamas. Pagal nedviprasmišką Šilerio pasakymą, reikia sukurti dėsnių kodeksą — Prancūzijoje tais pačiais metais rengiami „Napoleono kodekso" pagrindai. Jaunieji meno arbitrai neturi aiškios krypties. Jiems reikia duoti į rankas tvirtai suręstą kanoną. Šileris tikisi prisiugdyti kritikų ir menininkų, suskirstyti juos klasėmis kaip mokykloje. „Horos" turi tapti kritikos kovos lauku. Nuotaika labai karinga, ypač Šilerio. Pasipriešinimą reikia nuslopinti tuoj pat. Abu dioskurai ima kurti savo kandžiuosius eilėraščius, antikos pavyzdžiu pavadintus „Ksenijomis", „dovanomis svečiams". Įsiliepsnoja literatūrinis ginčas, susilaukęs gana liūdnos šlovės. Iš visų pusių iššaudyta daug parako; kyla didelis sujudimas, o paskui vėl viskas lieka kaip buvę. Pasikeitė tik vienas dalykas — abu dioskurai dabar vieningi, kaip neįveikiama jėga. Jų klausomasi, ko seniai nebūta, dar atidžiau, negu jų reikšmingųjų ir svariųjų

veikalų. Liūdna ir dėl to, tiesą pasakius. Bet ginčai publiką visada labiau domino, negu gražus eilėraštis ar geras esė. Yra ištisų literatūros istorijos skyrių, kuriuose vieni ginčai, ir yra garsių vardų, vien tik tuo pelniusių savo šlovę. Getei ir Šileriui tai buvo tik epizodas, nemalonus ir nesmagus, ir jį bent iš dalies pateisino vėlesni abiejų rašytojų dideli darbai.

Akstinas buvo „Horų" nesėkmė. Su tokia viltimi paskelbtas žurnalas neturėjo pasisekimo. Jis susilaukė daug kritikos, ir ne be pamato; Getė, be „Pokalbių", negalėjusių jam suteikti didelės garbės, daugiausia pateikdavo tik vertimų. Daug buvo tokių dalykų, kurie abiem leidėjams atrodė įdomūs ir svarbūs jų diskusijoms apie meno formas, tačiau skaitytojams kėlė nuobodulį. Getė nepaprastai susijaudina, kai vienas Berlyno laikraščio rašeiva pasiskundžia, kad vargšė Vokietija taip mažai teturinti klasikinių prozos veikalų. Getė rašo karingą atsakymą, vadindamas tai „literatūriniu sankiulotizmu". Jis labai pamokomai ir labai taikliai išvardija vokiečių rašytojų sunkumus: nėra visuomeninio gyvenimo centro, jokių saitų, publika irgi išsisklaidžiusi, autorius dažnai priverstas rašyti menkus darbus, kad galėtų pragyventi. Ir vis dėlto dėka tokių vyrų, kaip Vilandas, kurį jis labai išgiria ir tvirtina, kad dabar jau pasiektas daug aukštesnis lygis, negu anksčiau; šių dienų jaunuolis ateina į daug didesnį ir šviesesnį ratą, negu ankstesnieji rašytojai, kuriems buvo sunkiau. Stilius geresnis, negu kada nors anksčiau, „nes gerai rašo beveik kiekvienas". Kritiniai laikraščiai ir žurnalai duoda „visuotinio gero stiliaus" pavyzdžių. Dalykinės žinios platėja, perspektyva aiškėja, prisijungia filosofija. „Taigi smagus, nešališkas vokietis mato savo rašytojus pakilusius į gražią pakopą"— tegu traukiasi į šalį niurzga kritikas, galįs tik pasėti nepasitikėjimą publikoje.

Tuo iš tikrųjų būtų galima ir baigti tą reikalą, tačiau Getė teberūstauja. Kuria dygliuotas eiles. Konkurentų žurnalams, bandantiems juos kritikuoti, reikia kaip reikiant užvožti. Šileris jam padeda. Abu lenktyniaudami lipdo epigramas. Ir netrukus šiuolaikinės literatūros „graži pakopa" virsta vidutinybių muge. Dioskurai kalba mugės maniera, įvažiuodami į turgaus aikštę kontrabandos pilnu vežimu ir garsiai skelbdami savo prekę. Tai antikinės formos distichai, dažnai nelygūs, ypač rašyti pentametru, kuriame retai pasitaiko meistriškas taiklus smūgis su taiklia ritmiška cezūra. Jie švaistosi savo lapeliais beveik

nesirinkdami. Vos ne visus savo senus draugus Getė aprūpina tokiomis eilėmis: Štolbergą, Lavaterį, kurį dabar vadina „sukčiumi", kompozitorių Reichartą, kuriantį geriausią muziką jo eilėms, savo svainį Šloserį, Heinzę, kuris dėl savo „geidulingumo" susilaukia šitokių eilučių:

Tavy tai demonas, tai kiaulė,
O tu sakai, kad tai žmogus.

Jungas-Štilingas priskiriamas prie „blogos kompanijos". Nepasigailima nelaimingojo Forsterio, ką tik mirusio Paryžiuje, užkabinamas Kantas. Jaunasis Fridrichas Šlegelis, ketinąs aistringu esė sukelti naujosios kartos susižavėjimą Gete, gauna stiprų antausį, kurį ne taip greit užmirš. Šaipomasi iš aštuoniasdešimtmečio senio Gleimo, kad jis nebeturįs savo jaunystės vikrumo; ironizuojamas Žanas Paulis, Getės pyktis Niutonui išsiveržia kvailais išpuoliais, kurie daugeliui skaitytojų turėjo būti visai nesuprantami. Šileris pasmeigia ant iešmo gimnazijos direktorius, vertusius „Tasą", kliudomos ir tikros vidutinybės, tačiau nelabai sąmojingais žodžiais, kaip „šiukšlės, terliai, brokdariai". Skelbiama politinė išmintis:

Kur Vokietijoj tūno sankiulotas? viaury,
Apačioj ir viršuj kiekvienas turi, ko trokšta.

Tuo labiau nesmagu, kad nei viena epigrama neišsiskiria savo aštrumu ar taikliu formulavimu, kaip tą suprato Lesingas. Nė vienam užpultajam tos eilutės neprilipo, neišliko jos ir citatomis. Taip jau likimas lėmė, kad iš viso šito karo, kur priešininkai atsakydavo ištisomis brošiūromis, atmintyje liko tik vienas antiksenionas, ir, be to, labai menko autoriaus:

Ir Veimare, ir Jenoje hegzametrą kala kaip tas,
Tačiau pentametras geresnis kur kas.

Čia apversta aukštyn kojom ir skandavimas, ir šmaikštumas. Liko tik prisiminimas didelės audros, kuri — kaip buvo komentuojama, turint omeny sutramdytą menkystę,— tarytum uraganas turėjusi išvalyti vokiečių literatūrą.

Visa tai vis dėlto turėjo vieną gerą pasekmę — Getė niekad daugiau nebesileido į panašias aferas. Jis ir toliau rašė kandžius eilėraščius savo priešininkams, dažniausiai sėkmingesne

forma — sinkopiu, ir rodė juos tik draugams. Tik savo „Spalvotyros" polemikoje, kurios veidas pasivaidena jau „Ksenijose", dar kartą pasirodys piktas ir be galo įniršęs Getė, o tai irgi padeda susidaryti pilną vaizdą apie jo asmenybę.

Labai greit šitas žaidimas dioskurams apkarto. Šileris, pirma taip energingai skatinęs veikti ir netgi tvirtinęs, kad „reikia tą vabzdį Reichartą užpiudyti mirtinai", dabar pirmasis kaip „Mūsų almanacho" redaktorius imasi atsargumo priemonių ir atmeta Getės pasiūlymą tęsti šią kampaniją. O Getė vėliau su mefistofeliška ironija susumuoja visus išpuolius, kurie užplūsta jį iš visų pusių: „Tiesą sakant, žmonių elgesys visiškai atitinka mano norus; juk jau seniai žinoma ir vykdoma tokia politika, kad kiekvienas, kas turi pretenzijų susilaukti nors šiokios tokios pomirtinės šlovės, turi priversti savo amžininkus išlieti visa, ką jie turi prieš jį savo širdyje. Sukeltą įspūdį jis užtrina savo egzistencija, gyvenimu ir veikla."

VOKIŠKA IDILĖ

Gyvenimas ir veikla — tokia didžioji draugystės su Šileriu išdava. Getė šį laikotarpį pavadino nauja jaunyste. Rodant daug geranoriškumo, „Ksenijų" kovas galima laikyti šiek tiek pavėluotu jaunuolišku pasipuikavimu, panašiai kaip Getės ankstyvojoje „plundersveilerno mugėj". Dabar drąsiai pareikštas pretenzijas vadovauti protams reikėjo pateisinti darbais. Abu, ir Getė, ir Šileris, tą padarė.

Taisyklės ir dėsniai, sumanytos su tokiu vargu, paliekami akademinei diskusijai, kuri užtrunka dar ilgai. „Klasikinis idealas" labai atkakliai peršamas vaizduojamajam menui kaip pavyzdys, kurio ir iš tikrųjų laikomasi; tačiau rezultatai labai silpni. Į poeziją, nors įstatymų leidėjai dar ir nesuvokia, ateina nauja galinga srovė, kuri paskui buvo pavadinta „romantizmu". Pirmasis reikšmingas Getės darbas, pateiktas „Pokalbių" pabaigoje „Horose", „Pasaka", jau yra paliestas šios srovės ir smarkiai paveikė romantikus, kurie įžiūrėjo čia tinkamą formą išreikšti savo mintims. Jie sukūrė naują žanrą —„meninę pasaką", kuri dažnai labai išdailinta ar net nudailinta, ir jie Brolių Grimų dėka atkasė senąjį pasakų ir legendų lobį ir paleido jį apyvarton. Getės „pasaka", žinoma, kas kita. Tai pirmas jo rašinys, kuriam jis sąmoningai panaudoja daugiareikšmiškumo, „neapčiuopiamumo" elementą. Jis labai tolimas linksmoms, permatomoms XVIII amžiaus pasakoms apie fėjas. Čia tyčia viskas paslaptinga skaitytojui, palikta daug galimų variantų ir apmąstymų. „Negalima susilaikyti ir norisi visur ieškoti prasmės", rašo Šileris, nenorėdamas komentuoti šio veikalo. Taip pat ir Getė, kad ir kiek kartų prispirtas, vis dėlto atkakliai vengė ką nors paaiškinti. Joje ieškota aliuzijų su Prancūzijos revoliucija. Jis tylėjo. Norėta gyvatėje, milžine, lelijoje įžiūrėti „jėgų

savitarpio pagalbą". Getė šypsojosi. Jo nuomone, visa tai galima aiškinti šimteriopai. Tris aiškinimus, parinktus iš atsiųstųjų, jis sudėjo vieną šalia kito ir pasiuntė kitiems garbintojams, norėdamas jais atsikratyti.

Griežtai apibrėžtų kategorijų kūrimas ir bandymas su Šileriu rūpestingai atskirti vieną meno formą nuo kitos — čia poetas nesipriešina nei atskyrimui, nei padalijimui — priverčia Getę sistemingai išbandyti įvairiausias poezijos rūšis. Abu poetai prašneko apie epą, ir Getė kuria epą. Čia Homeras — amžinas pavyzdys; Getė pradeda „Achilėją", turinčią užimti vietą tarp „Iliados" ir „Odisėjos". Jis geidžia būti vien tik „Homeridu". Su savo klasicizmu jis nueina taip toli, kad nori sekti senaisiais graikais ir romėnais net ir ten, „kur jie peikiami; turiu išmokti net ir tokius dalykus, kurie man pačiam nepatinka; tik tada bent iš dalies būsiu tikras, kad neprašausiu pro šalį dėl turinio ir tono". Jis nori atmesti viską, kas subjektyvu ir „patologiška",— abi sąvokos jam beveik vienodos. Kuo stropiausiai studijuoja archeologijos veikalus, vėlyvuosius lotynistus, leksikonus, pamiršęs išmintingą pasakymą apie savo „Ifigeniją", kad būtent dėl „nepakankamo žinojimo" žmogus tampa produktyvus. Ir taip lieka tik fragmentai, kurie, nepaisant kalbos gražumo, primena Aleksandro Didžiojo laikų poezijos vertimus.

Tačiau jam pavyksta kitas epinis eilėraštis, pradžioje irgi kurtas rankai pamiklinti. „Be Heronos ir Leandro turiu galvoje biurgerišką idilę, juk reikia pamėginti ir šitokį dalyką", praneša jis Šileriui. Sena laikraščio žinia apie Zalcburgo emigrantus buvo patekusi jam į rankas: arkivyskupas Firmianas 1731 metais išvarė visus protestantus, kurie nenorėjo atsisakyti savo tikėjimo; didžiulė kolona su vežimais, namų apyvokos reikmenimis, su moterimis, vaikais, savo gyvuliais traukė per visą Vokietiją į Rytprūsius, kur Prūsijos vyriausybė juos apgyvendino. Panašiai, nors dar baisesniu srautu jų palikuonys po dviejų šimtų metų traukė atgal į vakarus. Seno laikraščio kronikoje buvo pamokoma istorija apie tai, kaip zalcburgietė mergina nedideliame miestelyje ištekėjo už turtingo biurgerio sūnaus; vaikinas iš pirmo žvilgsnio įsimyli skaisčią mergaitę, parodo ją savo tėvams, ir šie sutinka, kad sūnus vestų šią plikšę; kai jis užmauna jai sužadėtuvių žiedą, ji įsikiša ranką į užantį ir ištraukia maišelį su dviem šimtais dukatų, kuriuos pateikia kaip savo „dalį". Iš šitos kalendorinės istorijos netrukus pasirodo

Getės epinė idilė; Šileris negali atsistebėti, kad Getei pakanka tik šiek tiek supurtyti medį, ir į sterblę krinta brandžiausi vaisiai. Beje, tai vienintelis iš jo didesnių veikalų, atliktas vienu ypu ir jo laikytas visiškai baigtu; jis niekad neketino jo plėsti, tęsti, perdirbti, kaip darė beveik su visais kitais kūriniais. Jis mielai jį deklamuodavo, visada tyliai susigraudinęs ir šiek tiek lyg stebėdamasis, kad iš paprasčiausių dalykų, banalios smulkių biurgerių susižiedavimo istorijos jam pavyko sukurti tobulą gyvenimo paveikslą. „Aš pabandžiau,— sakė jis,— epiniame tiglyje atskirti šlakus nuo to, kas žmogiška vokiečių miestelio egzistencijoje, ir tarsi mažame veidrodyje atspindėti sąjūdžius ir pasikeitimus pasaulinių įvykių teatro scenoje. Veiksmo laikas — maždaug praėjęs rugpiūtis (1796 m.), ir savo sumanymo įžūlumą aš suvokiau tik tada, kai sunkiausia jau buvo įveikta."

Pasaulinių įvykių teatras — tai revoliucijos karų laikotarpis. Veimaras kol kas lieka nuošaly, bet nuo Reino pusės vis traukia pro šalį pabėgėliai, po vieną ar būriais. Jau traukiantis armijai iš Šampanės, Getė pažino emigrantų vargus, tačiau tada tai buvo tik prancūzai, dažnai nelabai patrauklūs pabėgėliai. Dabar atvyksta tėvynainiai. Iš vietovių, kurioms gresia pavojus, pažįstami Getei siunčia saugoti papuošalus, vertybinius popierius; jis prisiklauso visokiausių likimų. Būdinga, kad šie atskirų šeimų ar asmenybių maži likimai jį sukrečia labiau, negu didelės, bendros to meto tendencijos ir šūkiai. Tokiame keliaujančiame būryje jis mato mikrokosmosą, pasaulį riešuto kevale, permatomą, suprantamą. Čia vėl susikuria žmonijos pirmykščiai santykiai kaip patriarchų laikais: netvarka, nelaimingųjų ginčai, išsiskiria sumanūs žmonės, mergaitė, pasisiūlanti pagelbėti gimdyvei, išmintingas senis, kuris kaip teisėjas iš biblijos tvarko ir sprendžia ginčus. Tokį pasaulį jis gali aprašyti, taip pat ir jam pažįstamo mažo miestelio gyvenimą, mažą Veimarą ar Ilmenau arba kokį nors kampelį iš tų, per kuriuos jis važiuoja gydytis į Karlsbado maudykles.

Getė čia kuria hegzametru; šį antikinį eilėdaros metrą paleido į apyvartą Fosas, Homero vertėjas. Labai žavimasi jo kaimiška idile „Luiza", su miela klebonija po liepomis, jaunikio apsilankymu, vestuvėmis, gausiais valgiais ant stalo; ir šias eiles Getė deklamuodavo noriai ir su grauduliu, savo giliu melodingu balsu. Tačiau šį metrą jis traktuoja laisviau nei Fosas, Humboltą ar Foso sūnų prašo pataisyti jo rankraštį, jam ne tai

svarbiausia; vėliau savo eiles mieliausiai skaito išverstas į lotynų kalbą, jos čia jam atrodo kilnesnės ir tarytum sugrįžusios prie savo pirmykščio šaltinio. Idilės forma turi būti klasikinė, giesmės gauna devynių mūzų vardus kaip ir Herodoto veikale; mergaitė pavadinta graikišku vardu, Dorotėja. Jaunuolis bus Hermanas, kaip vokiečių senovės didvyris. Jis priešgyniauja savo tėvui, numačiusiam jam kitą, turtingesnę nuotaką. Pabaigoje jis drąsiai ketina griebtis ginklo, tai vienintelis Getės personažas, šiek tiek parodąs didvyrio savybių. Šiaipjau vyksta visai ne herojiški dalykai, ir veiksmas paprasčių paprasčiausias, iš esmės atitinkąs senąją kroniką. Tik keliais atsargiais štrichais vaizduojami to meto įvykiai, kurie pasirodo horizonte kaip audros debesis. Su dideliu kompozicijos išmanymu Getė sudėlioja akcentus: mergaitė, visus viršijanti, stipriausia figūra pasirodo scenoje daug vėliau, kad neužgožtų silpnesnio vaikino, kuris, nepaisant drąsių bruožų, vis dėlto gana ribotas ir sustingęs. Vaizdingi paveikslai — štai kas labiausiai mus žavi šiame kūrinyje, ir joks kitas Getės veikalas nebuvo taip dažnai iliustruojamas piešiniais, kaip šis, jokios kitos iliustracijų scenos taip giliai neįsmigo į publikos sąmonę; hegzametras, nors ir lengvas, sekėsi poetui gana sunkiai, ir, išskyrus pirmąsias eilutes, nė viena šios poemos atkarpa nepasiekė tokio populiarumo, kaip daugelis kitų jo rimuotų eilėraščių.

Ir vis dėlto ši idilė tapo populiariausiu Getės veikalu, populiaresniu ir už „Verterį", dominantį aukštuosius sluoksnius. „Siuvėjai, siuvėjos, tarnaitės, visi ją skaito"; pastoriai laimina autorių, knygų pardavėjai rekomenduoja šią idilę kaip gražiausią dovaną vestuvėms, džiūgaudama sako Getės motina. Vokiečių biurgeriams šis veikalas buvo veidrodis, atspindintis jų garbę. Jie jautėsi pakylėti, įvertinti, ir čia niekas nekėlė nerimo ar nesmagumo, ne taip, kaip beveik visuose kituose poeto veikaluose. Viskas buvo suprantama, pažįstama, poema baigėsi gražiausiomis vestuvėmis ir net su patriotine viltimi:

Jei dabar ar vėliau imtų priešas grasinti,
Tu paduok man ginklus ir kovon palydėki.
Jei kiekvienas galvotų kaip aš, tai jėga
Atsitrenktų į jėgą, ir mes greitai taika pasidžiaugtum.

Tai labai guodė širdį tais laikais, kai niekas nekilo į kovą, visi apgailėtinai svyravo, kai Šventoji Romos imperija dabar jau

galutinai buvo plėšoma į skutelius. Mat, veikalas išėjo iš spaudos tų pačių 1797 metų pabaigoje, kai Raštato kongresas padarė galą senajai imperiškajai didybei.

Šio kongreso metu Getė buvo visai arti, Štutgarte; Veimaro delegatas dalyvauja derybose, turinčiose nuspręsti vokiečių kraštų likimą. Veimaro ministras Getė tam neskiria nė mažiausio dėmesio, Raštatas visai nepaminėtas jo laiškuose Šileriui. Jis kalba tik apie keleivį, papasakojusį jam „labai gražių juokų" iš Anglijos ir Prancūzijos: aštuonioliktą fruktidoro — Bonaparto pirmojo valstybinio perversmo dieną — jis buvo Paryžiuje, „taigi savo akimis matė ne vieną rimtą ir juokingą sceną". Nei čia paminėtas generolo vardas, nei apskritai kas pasakyta apie Vokietijos ir Europos lemtingą valandą. Getė dar kartą susirengė į didesnę kelionę, jis nori važiuoti Italijon, nors kažkokios slaptos jėgos tam priešinasi. Jis ką tik nekantraudamas baigė „Hermaną ir Dorotėją" ir ieško naujo objekto: „Poezija tokia, su kokia mes paskutiniu metu turime reikalų, perdaug rimtas užsiėmimas". Šileris jam pritaria. Jis dėsto, kad jam paaiškėję, „jog poezija žmonėms gali padaryti ne gera, o atvirkščiai, daug bloga, ir man lenda į galvą mintis: kadangi pirmasis dalykas nepasiekiamas, tai reikia forsuoti antrąjį. Reikia juos užkabinėti, gadinti jiems malonų gyvenimą, kelti jų nerimą ir nuostabą. Viena iš dviejų, poezija jiems turi stovėti prieš akis arba kaip genijus, arba kaip šmėkla. Tik šitaip jie įpras tikėti egzistuojant poeziją ir pajus pagarbą poetams".

Jie linkčioja vienas kitam galvomis lyg du augūrai, ir šiame keitimesi mintimis slypi praktinė išmintis. „Jeigu mums, poetams, kaip pokštininkams būtų svarbiausia, kad niekas nesuvoktų, kaip daromi fokusai, žaidimą mes laimėtume,— rašo Getė draugui,— kadangi kiekvienas, mėgstantis vedžioti publiką už nosies, gali tikėtis sėkmės, plaukdamas pasroviui. „Hermanu ir Dorotėja", jei kalbėsime apie ten panaudotą medžiagą, aš bent kartą išpildžiau vokiečių norus, ir jie labai patenkinti. Dabar svarstau, ar eidamas tuo pačiu keliu negalėčiau parašyti dramos veikalo, kuris būtų vaidinamas visuose teatruose ir kuris visiems patiktų, nors pats autorius taip ir nemanytų." Tuo pačiu aukštu pašaipiu tonu jie kalbėjo apie Getės „Faustą", taip nederantį prie aukštų klasikos teorijų. Getė tvirtino, kad baladžių studijos — nenumatytos ir antikiniame kanone — vėl jį nuvedusios „į šitą ūkų ir miglų kelią, ir aplinkybės visokeriopai

mane verčia šiek tiek juo paklaidžioti". Šileriui tai netikėta, tuo labiau kad Getė kaip tik rengiasi važiuoti Italijon. „Bet aš kartą ir visiems laikams atsisakiau jus vertinti įprasta logika." Getė atsiverčia seniai virvele perrištą aplankalą su senosiomis „Fausto" scenomis. Greit apmeta schemą. „Dabar reikėtų tik ramaus mėnesio, ir veikalas, viskuo stebindamas ir keldamas siaubą, išaugtų iš žemės kaip didelė grybų šeima. Jeigu iš mano kelionės nieko neišeitų, tai šitas farsas būtų mano vienintelė paguoda."

Ne visai aišku, kas gi trukdo Getės ramybę; ministro niekas nevargina, mamzelė Vulpijus rūpinasi maloniu, patogiu jo gyvenimu, Šileris — dvasiniais stimulais. Vos tik apmetus šią „Fausto" schemą, jį apima vidinis dvasios nerimas. Jis dar kartą bėga nuo didesnio uždavinio prie lengvesnio — studijuoja neįkainojamojo Mejerio Italijoje surinktus piešinius ir graviūras. Jie ketina susitikti Šveicarijoje, o tada, jeigu viskas bus gerai, vykti į Romą, Getė traukiasi dar toliau ir imasi visai neapibrėžto plano — norėtų išstudijuoti Italijos meną, ekonomiką, politiką, socialinę padėtį, o juk tai apverstų aukštyn kojomis visą jo ligšiolinį gyvenimą, nors jam, atrodo, tokia mintis neatėjo į galvą. Juk reikėtų ištiso štabo bendradarbių; Getė jau rengia raštų aplankalus. Galime džiaugtis, kad neišsipildė šis sumanymas, kuris jį, kaip poetą, būtų supančiojęs daugeliui metų. Išliko tik daugybė aktų, dienoraščio užrašų ir laiškų, iš kurių Ekermanas vėliau sudurstė paviršutiniškai redaguotą „Kelionę į Šveicariją".

Lėtai, dvejodamas Getė išsijudina į kelionę, smulkmeniškai ir liūdnai jis vaizduoja tėvų miestą, kuriame daro pirmą postovį. Apie pasimatymą su motina nepasako nė žodžio, kalba tik apie senelio Tekstoriaus namą, prancūzų sugriautą per bombardavimą, bet ir čia rašo „ramia dvasia ir metodiškai", kaip pasiryžo kelionės pradžioje. Miestas jam atrodo ankštas, gotiškas, susikimšęs — prekija „mėgsta siauras gatves, lyg norėtų rankomis pasigauti pirkėjus"; garsiąją seną rotušę poetas aprašinėja kaip buvusį prekių sandėlį, kur „dar ir dabar po jo skliautais prekyba ir prastų prekių pardavėjai randa tamsią ir patogią vietą". Finansų ministras Getė turi daug priekaištų miesto finansams, nukentėjusiems nuo sunkių kontribucijų ir karo padarinių; o valstybinis veikėjas Getė kai ką prikiša senoviškai ir lėtai veikiančiai miesto vyriausybei ir jos kritikams. Jis pa-

reiškia, kad vertėtų padėti pastangų ir pavaizduoti, „kaip žmonės jau nuo seno apsunkina gyvenimą regentams, neturintiems absoliučios valdžios". Konstatuojama, kad miestiečiai lengvabūdžiai, atsiduodą azartiniams žaidimams arba gyveną vien tik savo biznio reikalais, „jų laikas skirtas tik pelnui gauti ir naudoti"; jis net pastebi „savotišką drovumą poetinei produkcijai", o teatras irgi tarnauja tik pramogai. Rūmų teatro intendantas Getė parengia pranešimą apie Frankfurto teatrą, kurio personalas jam pasirodo vidutinis.

Jo malonės susilaukia tik milanietis teatro dailininkas Fuentesas, kurio dekoracijos yra griežto klasikinio stiliaus; jis duoda impulsą jo mintims tokia tema: architektūra — Getės vadinta „palladio"— turi duoti gaires scenovaizdžiui, nepamirštinas patrauklumas, „apskritai dekoracijos, ypač užpakalinis fonas, turi teikti gražių vaizdų". Vis dėlto „didmiestis" su savo trisdešimčia tūkstančių gyventojų jį išmuša iš vėžių, jis jau ilgisi tylaus Veimaro ir apskritai nebenorėtų „nieko žinoti apie šitą empirizmo gausą". Karlas Augustas, kuriam jis nusiunčia savo pranešimus, šitaip juos apibūdina: „Getė man rašo tokius dalykus, kuriuos būtų galima dėti į bet kokį žurnalą; tiesiog juokinga, kaip pakiliai tas žmogus nusiteikia."

Tik todėl, kad kelionė jau pradėta, jis važiuoja toliau, į Štutgartą, Šveicariją, kur sutinka Mejerį, dar kartą kopia į Gotardą, tačiau skubiai nusigręžia nuo jo „nevaisingų viršūnių". Kopijų, piešinių, graviūrų rinkiniuose, kuriuos Mejeris atsigabena iš Italijos, jis pagaliau randa kelią atgal „nuo didžiausio padrikumo prie puikiausios formos" ir nutaria pasukti atgal; tai reikės apdoroti Veimare. Atsiveža naujos epinės poemos „Vilhelmas Telis" planą ir greit perleidžia jį Šileriui. Niurnberge, kur šiuo metu gyvena senasis draugas Knebelis, pakalbama šiek tiek ir „apie politinę padėtį".

Iš esmės jo beveik nedomina šių labai lemtingų 1797 metų politinė padėtis. Jis rašo suvokęs, „kad kiekvienas žmogus rimtai turi dirbti tik savo amatą, o į visa kita žiūrėti linksmomis akimis. Keli eilėraščiai, kuriuos reikia parašyti, mane domina labiau, negu daug svarbesni dalykai, kurių aš negaliu paveikti, ir jei visi elgsis taip pat, mieste ir namuose bus viskas gerai". Frankfurte jį dar aplanko toks jaunas vyras, drovus, atrodąs, „šiek tiek prislėgtas ir ligotas, bet iš tikrųjų labai malonus ir

atviras dėl savo kuklumo ir net bailumo". Tai magistras Helderlinas, dabar guvernierius turtingoje pirklio šeimoje; Šileris jau buvo rodęs Getei keletą jo eilėraščių, bet jie maestrui atrodė „nupiešti nei pojūčiais, nei dvasios akimis". Jis pataria Helderlinui dabar „rašyti mažus eilėraščius ir kiekvienam pasirinkti žmogišką objektą".

Ne ministras Getė, o šis nuo pasaulio nutolęs tyras jaunuolis Helderlinas savo akimis mato vokiečių imperijos likvidavimą, šitą beprotišką karnavalą, vykstantį Raštate. Helderlinas ten nuvyko su savo draugu Sinkleriu, Hamburgo dvaro pasiuntinybės sekretoriumi, ir savo graikiškojo romano „Hiperionas" paskutiniuose skyriuose aprašė įspūdžius apie vokiečių būdą ir elgesį. Tai karčiausi žodžiai, anais laikais parašyti apie vokiečius, ir jie taikomi ne literatūrinei publikai, kaip Getės ar Šilerio skundai, o visiems vokiečiams, tautai, labiausiai išsklaidytai visame pasaulyje, „matai amatininkus, bet ne žmones, kunigus, bet ne žmones, mąstytojus, bet ne žmones, ponus ir tarnus, jaunuolius ir pagyvenusius, bet ne žmones — ar tai nepanašu į mūšio lauką, kur rankos ir kojos, ir visos kūno dalys guli sukapotos viena ant kitos..?".

Tais pačiais metais pasirodo Hermano ir Dorotėjos idilė ir šis Helderlino protrūkis, tais pačiais metais įvyksta Getės kelionė po meno sferas, kuri jį atitolina nuo viso pasaulio, ir šis kongresas, kuris turėjo užbaigti jau šešerius metus trunkantį karą, tačiau sukėlė tolesnius karus, trukusius penkiolika metų. Iš tikrųjų tokiam Helderlinui čia vieta nebuvo numatyta, čia suvažiuodavo pasaulietiškesnės natūros; prie gero tono priklausė bent jau trumpam laikui atvažiuoti į Raštatą, čia buvo pasirodęs ir Aleksandras fon Humboltas. Šalia diplomatų, dalinusių Europą su visomis senojo stiliaus ceremonijomis, susikūrė mokslo žmonių, visuomenės būreliai ir grupelės, besižavinčios naujuoju revoliuciniu stiliumi. Helderlinas atsiduria būryje jaunų vyrų „su protu ir tyrais siekiais", jų tarpe nuostabus senis, kalbąs su džiaugsmingu susižavėjimu, lyg jaunuolis, „kad mes iš tikrųjų sudarome harmoningų harmoningiausią šeimą". Ir tai labai vokiška ir būdinga tam metui: vienas iš tų jaunų vyrų rašo drąsų filosofinį veikalą, Helderlinas — savo „Hiperioną", jie diskutuoja, fantazuoja, svajoja apie naują graikiškąjį pasaulį, žavisi Bonaparto didvyriška figūra, kuri tik trumpą akimirksnį

buvo išnirusi Raštate po legendinių pergalių Italijoje. Helderlinas pabando jį vaizduot eilėraštyje, tačiau šio sumanymo turi atsisakyti.

Tegu poetas jo neliečia
Kaip amžinosios gamtos dvasios.
Toks riešutas per kietas netgi meistrui —
Eilėraščiuos gyventi jis negali:
Jis amžinai gyvens pasauly.

Bet dabar šis pasaulis tarsi Plundersveilerno mugė, tik didesnio masto, kurioje paskutinį kartą lyg maskarade peržygiuoja visa senoji vokiečių luominė netvarka. Prieš septynerius metus, per paskutinę imperatoriaus karūnaciją Frankfurte dideli ir maži potentatai dar pasirodė su baroko puošnumu ir didele palyda; dabar jie atsiuntė delegacijas, kurios iš paskutiniųjų turėjo kovoti už savo ponų egzistenciją; Mainco kancleris varto akis „lyg apkandžiotas barsukas, kuris, tyliai niršdamas, dar kartą kam nors mielai suleistų savo dantis". Šitaip pasakoja geriausias šito karnavalo kronikininkas, riteris Langas. Čia tikras margumynas, visi su puošniomis uniformomis, kanauninkai su taftos ir atlaso drabužiais, Maltos ordino riteriai su ryškiai raudonais apsiaustais, Reino-Vildo giminės grafų, Hanzos miestų, Frankfurto, Augsburgo atstovai. Kaip manyta iš pradžių, turėjo būti kalbama apie kompensaciją už kairiąsias Pareinės sritis, už tas sritis, po kurias jis keliavo savo Strasburgo dienomis; imperatoriaus pasiuntinys su didžiausia pompa dar kartą skelbia imperijos vientisumą.

Tačiau per tą laiką buvo daug įvykių. Paryžiuje viena kitą pakeitė keturios revoliucijos, prancūzų armija stovi prie Reino, Italijoje, Niderlanduose. Bombarduotas Frankfurtas, iš senelio Tekstoriaus namo liko griuvėsių krūva, žymi Getės turto dalis, paveldėta iš senelio siuvėjo, ištirpo dėl kontribucinių mokesčių Prūsija pirmoji iš didžiųjų valstybių Bazelyje sudarė taikos sutartį su revoliucija, Austrija — tik po sunkių pralaimėjimų Italijoje. Getė pagerbią tą įvykį kaukių paradu:

Taika ilgai lauktoji jau artėja.
Mergaitės pina vainikus linksmai.
Jau įtūžis aštrius ginklus sudėjo,
Ant žemės — nugalėtojų šalmai.

Nugalėtojas tvirčiau spaudžia šalmą ant kaktos. „Skubėkit į harmonišką vienybę",— eiliuoja Getė. Iš tikrųjų visi skuba dalintis grobį, plėšti, apgaudinėti vienas kitą slaptais susitarimais, žodžio laužymu, brutaliausia ir trumparegiškiausia politika, ginančia tik savo interesus. Prancūzų delegatai trumpai drūtai pareiškia, kad kompensuoti nuostolius kairiajame Reino krante galima sekuliarizuojant dvasininkų valdas. Taigi duodamas ženklas plėšti kraštą ir griauti imperiją. „Kiekvienas aukštesnis luomas galvojo, kaip atsiplėšti sau kokią nors vyskupystę ar bent jos lopinėlį, mažesnysis — kokio vienuolyno valdas, smulkiausias bajoras — kokią avių fermą". Dvasininkai riejasi tarpusavy: vyskupai sutinka atiduoti vienuolynus, kad tik liktų gyvi ir sveiki, arkivyskupai — vyskupystes, jeigu jiems kas nors iš tų vyskupyščių teks paguodai; galų gale Maincas sutinka, kad žlugtų visi, jeigu bus pasigailėta bent jau vokiečių patriarcho ir primo. Prūsija rezga intrigas prieš Austriją, Austrija prieš visus kitus imperijos narius; prancūzų delegatai su nuostaba stebi šį spektaklį, kurį jiems vaidina legitimizmo ir vokiečių nacijos atstovai; jis baigiasi naujų karų paskelbimu. Šis kongresas, o ne ceremoningas likvidavimas po kelerių metų, iš esmės yra galas Šventajai Romos imperijai, kurioje Getė nugyveno pirmąjį savo gyvenimo pusšimtį metų. Tiesioginė šių posėdžių pabaiga dar anarchiškesnė už pačias derybas — slaptu Vienos pavedimu Austrijos husarai užpuola išvažiuojančius namo prancūzų pasiuntinius, ištempia juos iš vežimų ir nužudo.

Šitoks pasaulio įvykių teatras. Getė jį ignoruoja iki tokio laipsnio, kokį šiandien mums sunku įsivaizduoti. Jo „Analuose", kuriuose kasmet rūpestingai registruojami visi įvykiai, per sekančius dešimt metų — iki 1806 metų, kai katastrofa užgriuvo Veimarą,— nė vienu žodžiu neminimi to laikotarpio istoriniai įvykiai. Kalbama apie Veimaro teatrą, gamtos mokslus, apie aktorius, kurie išsamiai charakterizuojami, ir nė žodžio apie didžiuosius artistus Europos scenoje. Žanas Paulis per savo pirmąjį apsilankymą pas Getę aprašo šitą dievams prilygstančią olimpiečio distanciją — jau tuo metu jis amžininkams atrodė olimpietis. Jaunąjį romanistą ne vienas įspėjo: „Visi jį vaizdavo esant labai šaltą žmonėms ir daiktams šioje žemėje". Šarlota fon Kalb pasakė: „Jis niekuo nesižavi, net savimi. Tik meno dalykai dar sušildo jo širdies nervus". Jau namas atšaldo lyg

ledas, atvėsina — jis vienintelis Veimare itališko skonio. Tai panteonas, pilnas paveikslų ir statulų. Baimė suspaudžia lankytojo širdį. „Pagaliau pasirodo dievas — šaltas, nekalbus, abejingas. Knebelis sako: „Prancūzai užima Romą." — „Hm!" — sako dievas." Šitą „Hm" išgirsta dar daugelis. Žinoma, dažnai tai būna didžiojo žmogaus gynimasis nuo įkyrių lankytojų ir smalsuolių, kurie nuo „Verterio" laikų lenda į jo namus su kvailais pageidavimais ir reikalavimais. Dar labai paplitęs paprotys aplankyti ir pasikalbėti su garsiu žmogumi, ir net didžiausia garsenybė negali nuo to išsisukti. Laukiama, kad jis pasakys ką nors reikšminga, pasirodys esąs „Getė".

Ir jaunasis Žanas Paulis šito laukia: „Pagaliau žmones išjudino ne tik šampanas, bet ir pokalbiai apie meną, publiką ir panašiai, ir visi juto — svečiuojamasi pas Getę. Jis kalba ne taip įmantriai ir ryškiai, kaip Herderis, bet griežtai — tiksliai ir ramiai." Pabaigoje jis dar perskaito nespausdintą eilėraštį, „ir iš jo širdies per ledo šarvą išsiveržė liepsnos". Jis ne skaito, jis vaidina, kaip sako Žanas Paulis; jo skaitymas — „gilus dundesys, sumišęs su tylutėliu lietaus šnaresiu, to su niekuo nesulyginsi". Tarp kita ko: „Savo poeto karjerą jis laiko baigta."

Karlas fon Šteinas aprašinėja jo išorę savo broliui, ilgamečiam Getės auklėtiniui: laikas jį padaręs beveik neatpažįstamą; „jo eisena labai lėta, pilvas nukaręs lyg nėščios moters, smakras visai prisiplojęs prie išpampusio kaklo, skruostai putlūs, burna tarsi pusmėnulis; vien tik akys dar žiūri į dangų, bet dar labiau — jo skrybėlė; visa išvaizda — tai savotiškas savimi patenkintas abuojėlis, tačiau neatrodo, kad jis iš tikrųjų būtų linksmas. Man jo gaila, šio gražaus vyro, kurio kūnas atrodydavo toks prakilnus!"

Portretas, nutapytas meno draugo[1] Mejerio, kuris palyginimui neturėjo jokių ankstesnių reminiscencijų, vaizduoja jį panašiai — sunkų, masyvų, niūrų; gražaus, spinduliuojančio senio išvaizda tik pamažu išsirutuliojo iš tokios neišvaizdžios masės, kuri, beje, buvo nesveika ir po visokių sutrikimų sukėlė sunkias ligas.

Getės gyvenimas eina platyn kaip ir jo kūnas. Savo poetinę kūrybą jis laiko baigta, kaip praneša Žanas Paulis. „Faustas"

[1] „Veimaro meno draugai"— Getės „Propilėjų" autoriai F. Šileris, V. Humboltas, H. Mejeris ir Halės filologas klasikas F. A. Volfas, vartoję šifruotę „W.K.F." (Weimarer Kunstfreunde).

vėl padėtas į šalį, nepaisant Šilerio nuolatinio raginimo, nepaisant naujo leidėjo Kotos siūlomų didelių pinigų. Šileris prisiima tarpininko vaidmenį ir šiose leidybinio pobūdžio derybose, ir tas vaidmuo nėra paprastas. „Tiesą pasakius, su Gete gero biznio nesudarysi, nes jis puikiai žino savo vertę, save vertina labai gerai ir visai neatsižvelgia į knygų prekybos sėkmę, apie kurią jis turi labai miglotą supratimą. Dar nė vienas knygų pirklys neišsaugojo su juo pastovesnio ryšio; nė vienu jis nebuvo patenkintas, ne vienas ir juo buvo nepatenkintas. Būti liberaliam su leidėju — ne jo charakteriui." Kota jau turėjo nuostolių su „Horomis", paskui jis prisiėmė Gėtės meno žurnalą „Propilėjus", iš kurių jam pavyksta realizuoti vos 400; jis kantriai leidžia Gėtės vertimus, Voltero „Tankredą" ir „Mahometą", Čelinį, Vinkelmano laiškus, jis pildo visus Getės norus, išskyrus vieną — nenori išleisti Getės draugo Mejerio kūrinių. „Bet gal jūs galėtumėt,— rašo Šileris,— nepaisyti šitos rizikos, gal už visus nuostolius atsigriebsite Getės „Faustu". Tačiau abejotina, ar šį kūrinį jis apskritai kada nors baigs, be to, galite būti tikras, kad, neatsižvelgdamas į ankstesnius ryšius ir jūsų paaukotas sumas, jis „Fausto" jums neparduos pigiau, negu kitam leidėjui. O jo reikalavimai bus dideli!"

Kota atkakliai laukia, kol galų gale tampa vieninteliu Getės leidėju. „Faustas", pirmoji dalis, išeina tik 1808 metais naujame pilname Getės raštų rinkinyje; seka kita laida, o per kelerius paskutiniuosius poeto gyvenimo metus įgyvendinamas milžiniškas projektas ir išleidžiamas pilnas „Paskutinės rankos leidinys", keturiasdešimties tomų, papildytas dvidešimčia tomų iš jo palikimo, kurių pirmasis prasideda antrąja „Fausto" dalimi, išleista Getės mirties metais. Kota atskirais leidiniais spausdina viską, ką Getė jam įteikia; sekasi jam su pilnais raštų leidiniais. To meto vokiečių publika be galo mėgsta savo poetų „Pilnus raštų rinkinius", ir tiesiog neįtikima, kokios tomų serijos, taip pat ir mažų bei vidutinių autorių, tuo metu išėjo iš spaudos ir buvo realizuotos. Kotai nesiseka su atskirais kūriniais, net Getės „Vakarų-rytų divano", didžiausio iš jo senatvės kūrinių, taip pat „Taso" ar Gešeno[1] leistos „Ifigenijos" di-

[1] Gešenas Georgas Joachimas (1752—1828) — knygų pirklys ir leidėjas.

džioji dalis lieka neparduota, ir dar mūsų šimtmečio pradžioje leidykloje jų buvo galima gauti, kol antikvarai išpirko visus tomus.

Šie ryšiai su leidyklomis taip pat reikšmingi, turint omenyje, kad, prasidedant naujajam šimtmečiui, Getė gyveno labai plačiai. Jis dabar gauna tokius honorarus, kokių iki jo nematė nė vienas vokiečių autorius, ir jam reikia pinigų. Jis renka vario graviūras, monetas, majoliką, rankraščius, gražius stalo papuošalus. Kai sena jo jaunystės draugė La Roš apsilanko Veimare, jis surengia elegantišką vakarienę ir pakviečia dar ir Šarlotą fon Štein, kuri šitaip aprašo tą vakarą: rinktiniai valgiai, vardai kortelėse, kruopščiai parinkti, kad megztųsi šnekos, ant padengto stalo gėlių vazonai su retais augalais, desertui nematoma švelni stalo muzika, vaisiai ir konditerio gražiai suformuoti kepiniai. Kitomis progomis serviruojami šalti užkandžiai, „meniškai paruošti valgiai, vėžiai, liežuviai ir t. t. Prie to paduotas puikiausias vynas." Jo vyno rūsys gerai aprūpintas — jame dar yra garsių senų vynų iš senelio — siuvėjo ir vyno pirklio — palikimo, tuo metu jau parduoto. Jis įsitaiso ekipažą ir vežėją, retai kada sėda ant arklio. Įsigyjamas dvaras, ir Getė čia pasirodo stebėtinai prastas biznierius — nė karto nematęs tų valdų, sudaro pirkimo sutartį. Priverstas skolinti pinigų, kad galėtų sumokėti tuos pinigus; dvaras nepatogioje vietoje, toli, trobesiai nepatogūs ir apgriuvę, kyla sunkumų dėl nuomininko; po kelerių metų dvaras vėl parduodamas. Getė lankėsi ten tik labai retai ir grįždavo visada prastai nusiteikęs. Jis susigundė šituo sandėriu, stengdamasis Kristianai sukurti šiek tiek garbingesnę ir aukštesnę padėtį. Veimare vis dar neapsiprantama su jų santykiais; kartais vis dėlto prasiveržia didžiai kultūringos visuomenės brutalumas.

Karlas fon Šteinas aprašo tokią sceną: vyriausiasis miškų valdytojas Nordheimas kaukių baliuje sako Getei: „Siųsk savo bobšę namo! Aš ją nugirdžiau!" Šteinas priduria: „Taigi Getė priėjęs atsargiai liepia vargšei Vulpijus eiti namo, o ji buvo visiškai blaivi." Tačiau ir romantikai, kuriems meilė ir santuoka — laisvi ir nevaržomi dalykai, negali apsiprasti, kad dieviškai garbinamas Getė susiėjęs su tokia žemiška moterimi: „Dar šiandien kalbėjau apie tai su Šilerio žmona, — rašo Karolina

Bemer-Šlegel-Šeling[1],— kodėl gi jis neparsivežė gražios italės?"

Daugeliui lankytojų nejauku būti arti jo. Didysis mimas Iflandas, apsilankęs Veimare, šitaip išdėsto savo mintis: „Jis persisunkęs kažkokiu nerimu ir nepasitikėjimu, ir niekas negali gerai jaustis, jam esant. Man rodosi, negalėčiau ramiai sėdėti nė ant vienos jo kėdės. Žiūrint iš išorės, jis laimingiausias žmogus pasaulyje. Turi proto, garbės, patogumų, mėgaujasi menais. Ir vis dėlto nenorėčiau turėti 3000 talerių pajamų ir būti jo vietoje."

Kuo plačiau Getė stengiasi gyventi, kviesdamasis draugų, rengdamas susibūrimus su deklamavimais, tuo labiau plinta gilus ir toli siekiantis nepasitenkinimas Gete. Minezingerių papročiu jis mėgina sukurti meilės būrelį, kuris kartą per savaitę turėtų rinktis jo namuose, tai savotiškas piknikas, nes tikrajai „namų damai"— Kristianai — nedalyvaujant, kitos damos turi atsinešti valgių, vyrai — vyno; senų draugų ir draugių taip pat čia nėra — Getė susiradęs naujų. Tačiau šie susiėjimai šaltoki, nors ir bandoma minti mįsles, skaityti eilėraštukus, sudarinėti „meilias poras". Getė visada, taip pat ir senyvame amžiuje skundėsi draugų stoka, vis stengėsi suburti draugų būrį, ir vis jam nepavykdavo. Tokiomis progomis jis ima mokyti, dėstyti savo išmintį. Jam vis rūpi paskaityti savo „Spalvotyrą" ar šiaip ką nors, kas jį tuo metu domina. Jis autokratas ir nori valdyti, savavališkai panaikina būrelį, o paklaustas kodėl, jis atsako, kad esąs „tikras meškinas".

Jis ir yra meškinas tokiuose susiėjimuose. Mažoje ar mažytėje draugėje jis, žiūrėk, mielas, atviras, žavus, ypač jeigu gali sutikti svečius su minkštu švarku, nešiojamu tik namie. Kalbėdamas su vienu ar dviem asmenim, jis atskleidžia visus savo sugebėjimus, ir kartą pats yra pažymėjęs, kad pokalbyje atrodąs didesnis, negu savo veikaluose. Bet jam visiškai nesiseka suburti draugų būrio; Šileris tai mokėjo daug geriau, ir šituo laiku pas Šilerį žmonės jausdavosi daug jaukiau.

Ir šis, didžiausias iš jo draugų, galų gale praranda kantrybę. Jis rašo Vilhelmui fon Humboltui: „Gaila, kad Getė taip pasiduoda savo pomėgiui šliundrinėti, nesugeba susikoncentruoti

[1] Karolina Šeling (1763—1809) buvo ištekėjusi už gydytojo J. F. V. Bemerio, vėliau — už rašytojo, vertėjo ir kalbininko A. V. Šlegelio, o paskui — už filosofo F. V. J. Šelingo.

ir dirba viską, ką užsimano... Jei Getė dar tikėtų, kad galima padaryti ką nors gera, ir nuosekliai dirbtų, tai ir čia, Veimare, dar būtų galima kai ką realizuoti, mene ir ypač dramaturgijoje. Gal būt, atsirastų šis tas, ir ta nelemta stagnacija išjudėtų. Vienas aš nieko negaliu padaryti. Dažnai ima noras pasidairyti pasaulyje kitos gyvenamosios vietos ir veiklos sferos. Jei kur nors rasčiau ką pakenčiama, išvykčiau." (1803.II.17)

Šitaip iš arti atrodo vokiečių klasikos klestėjimo laikotarpiu Veimaras, Atėnai prie Ilmo upės: namai tarsi sraigių kiautai, kaip Šileriui pasirodė vos tik atvykus, nusivylę, kartėlio apimti, susirieję žmonės, Herderis, vos ne liguistas niurzglys, Knebelis, tas gižlus atsiskyrėlis, vėlai vedęs savo meilužę aktorę ir nuodijęs jaunai žmonai gyvenimą, Vilandas, tik su didžiausiom pastangom išlaikąs savo buvusią šlovę, Karlas Augustas, užsiėmęs nauja mylimąja, dainininke Jageman, užvaldžiusia teatrą. Net Anos Amalijos mūzų dvaras nusiteikęs prieš buvusį favoritą Getę ir proteguoja veiklųjį Kocebu, rezgantį visokias intrigas prieš dioskurus. Tai ankštas pasaulėlis, ir suprantama, kodėl Šileris, būdamas pačiame kūrybinių jėgų žydėjime, svajoja iš čia ištrūkti. Sunkiau suprasti, kaip ten ištveria Getė.

Po daugelio kūrybinių pastangų jį apėmė apatija. Jis vengia rašyti „Faustą". Dešimtį metų skelbia tik antraeilius darbus, neminint jo „Nesantuokinės dukters" fragmento,— tai antra didelė pertrauka po pirmosios, trukusios irgi dešimtį metų. Hercogui daug labiau patinka prancūzų teatras, negu jo klasikų pjesės, ir Getė prisiima hercogo pavedimą išversti Voltero „Mahometą" bei „Tankredą" ir nuolankiausiai tai išpildo. Savo malonumui verčia Čelinio autobiografiją, nudžiugindamas save ir savo skaitytojus italų XVI amžiaus gyvenimu, jo margumu ir prasčiokiškumu. Iš Didro raštų verčia ištraukas apie tapybą savo žurnalui „Propilėjai", kurį leidžia kartu su Mejeriu. Jie nori veikti plačiau, skelbia kasmetines konkursines „Veimaro meno draugų" užduotis, siūlydami nerealias temas; praėjus vos metams kitiems, žurnalas liaujasi ėjęs. Kartu su atsiųstų darbų vertinimais dedamos išsamios Getės ir Mejerio archeologinės studijos, o kulminacinį tašką pasiekia bandymas rekonstruoti Polygnoto[1] paveikslus iš Delfų, žinomus tik iš senosios litera-

[1] Graikų dailininkas (V a. pr. m. e. pirmoji pusė). Apie jo epochinius dailės kūrinius žinoma iš rašytinių šaltinių, iš jo paveikslų aprašymų.

tūros. Žymus iliustratorius Ripenhauzenas išdrįso padaryti jų eskizus, o Getė kuo stropiausiai imasi tai realizuoti iki galo. Jo šaltinis — Pausanijo[1] kelionės aprašas, sausas ir išsamus Bedekeris antrojo šimtmečio prieš mūsų erą romėnams, lankiusiems Atiką kaip išgirtąjį menų kraštą. Įsitikinimas, kad pradedantieji jaunieji dailininkai tokiomis studijomis gali kuo geriausiai pasirengti savo profesijai, rodo Getę pasiekus savojo klasicizmo viršūnę, kuri atitrūkus nuo meno ir pasaulio. Tačiau šis įsitikinimas turi ir kitą prasmę — jo supratimas apie antiką paremtas maždaug Pausanijo laikų pažiūromis. Jis brangina ir pažįsta romėnų kopijas ir perdirbinius; tikrąjį graikų meną pažįsta tik iš literatūros. Jo laikais apskritai maža tebuvo žinoma, visas archainis meno pasaulis buvo atrastas tik vėlyvuoju Getės gyvenimo laikotarpiu ir vargu ar būtų galėjęs jam ką nors duoti. Jo patarimas jaunam dailininkui štai koks: visų pirma daug piešti antikines statulas ar gipsines kopijas. Po to anatomija ir perspektyva. Kontūrus reikia brėžti tiksliai su plunksna, ne su kreida, nes ji labai neaiški arba net dviprasmiška. Jeigu dirbama pagal paveikslus, tai bent jau pagal tokius, kuriuose formos be galo aiškios ir grynos.

Tai monologai ar pokalbiai su Mejeriu, visada pasiruošusiu klausytis ir pateikti naujos medžiagos. Getė gyvena saloje. Graudu žiūrėti, kaip nuoširdžiai ir rūpestingai jis elgiasi su darbais, atsiųstais jo konkursams, pats, savo rankomis „ant pakankamo ilgio lazdos suvyniotus" lapus grąžina atgal, iš savo pamokymų tikėdamasis susilaukti nepaprasto poveikio Vokietijos meno pasauliui, nors jau seniai plūsta visai kitokios didelės srovės. Iš jo pastangų neatsirado nė vieno paveikslo, nė vieno plastikos darbo, turinčio šiokią tokią išliekamąją vertę. Getės poveikis buvo kitoks. Jis ėjo iš jo poezijos. Tai savotiškas jo būdo daltonizmas, kad nenorėjo šito matyti, užsispyręs tikėjo, kad jis turi mokyti, veikti visose meno bei mokslo srityse ir formuoti žmones pagal savo modelį.

Ir tik ten, kur kalbama apie žmogaus lavinimą, tos schemos schemelės įgyja gyvą formą. Vinkelmanas, už viso šito klasicizmo stovįs kaip didysis mokytojas, Getės pagerbiamas jo laiškų įžangoje. Tuomet menotyros pagrindėjo šlovei jau grėsė-

[1] Graikų rašytojas (II a.), gyvenęs Romoje. Dešimtyje knygų aprašė savo kelionės į Graikiją įspūdžius, pasinaudodamas ir senesniais šaltiniais.

pavojus. Reikėjo ką nors daryti, kad būtų galima prislopinti naująją romantinę kryptį. Getė garbina Vinkelmaną kaip graiką. Jis taip pat pamini jo „graikiškus polinkius" į homoseksualizmą, kas anuomet dar buvo rizikinga, jo lengvą perėjimą į katalikybę — tai padaryti, Getės nuomone, jam buvo tuo lengviau, kad Vinkelmanas iš esmės buvo visiškas pagonis ir jam nerūpėjo nė viena iš tų dviejų konfesijų. Čia jam gera proga pabrėžti savo paties pagoniškumą, ir apskritai šis rašinys daug kuo yra rašytojo autoportretas ir jo pažiūrų į meną išraiška. Antika — tai aukso amžius, kai viskas buvo nukreipta į aktyvią dabartį. Čia visi gyvenimo reiškiniai buvo tarpusavy susiję, čia žmonės neklaidžiojo bekraščiuose toliuose kaip dabar. Čia pripažintas grožio idealas — galutinis vis kylančios gamtos produktas — gražus žmogus. Pastarojo grožį išaukština dar menas — tai įmanoma tik vieną kartą žmogaus gyvenime — taip, kad dabar jis stovi prieš mus kaip meno kūrinys savo „idealioje tikrovėje". Jis nuolatos veikia žmones, suima į save visa, kas puiku ir gerbtina, ir iškelia žmogų virš jo paties, netgi „sudievina jį dabarčiai, kurioje slypi praeitis ir ateitis". Tokie jausmai apėmė graikus, pamačius Jupiterį iš Olimpo. Dievas tapo žmogumi, kad žmogus taptų dievu. Tada buvo branginamas didžiausias prakilnumas ir žavimasi aukščiausiu grožiu.

Toks Getės mokymas, ir toks jis pats kaip Olimpo Jupiteris. Jis rašo apoteozę anksti mirusiam Vinkelmanui, ir matyti, kad rašant šį dalyką, jį veikė baisių ligų ir mirties nuojauta. „Jis nepatyrė senatvės negalavimų, dvasios jėgų nusilpimo... Jis gyveno kaip vyras ir kaip pilnavertis vyras pasitraukė iš gyvenimo. Dabar palikuonių atmintyje jis liko amžinai veiklus ir stiprus, kadangi žmogus ir į šešėlių karalystę nukeliauja tokiu pavidalu, kokiu apleidžia žemę." Jo darbus reikia tęsti.

Taip derėtų matyti ir jį, Getę, jeigu jam dabar reikėtų apleisti žemę su grožio aureole, „po trumpos baimės, po greito skausmo". Jis švelniai peršoka per gerbiamo žmogaus paskutines valandas, nes iš esmės nieko nenori žinoti apie mirtį. Iš tikrųjų Vinkelmanas nemirė su grožio aureole, nebuvo nieko panašaus į graikišką jaunuolį — jį nužudė kresnas, grubus bernas, virėjas, vagis, sąvadautojas, su kuriuo jis leido vakarus Triesto užeigoje; vaikiną apakino puikaus klasikinio darbo auksiniai medaliai, kuriuos Vinkelmanas jam parodė. Baimė nebuvo trumpa — mirtinai sužeistas, Vinkelmanas klaidžiojo aplinkui su

žudiko virve ant kaklo, vietoj gydytojo buvo pasiųstas pas kunigą, kuris dar kamantinėjo mirštantįjį. Vinkelmanas mirė vienišas, kelionėje, tarp svetimųjų. Tarp jo daiktų rastas Homeras, peršautas jo „Meno istorijos" egzempliorius, lupa su sidabriniais aptaisais ir romėniškas matuoklis; tikrovės simbolių jėga yra galingesnė už poeto vaizduotę. Bet ir Getės pažiūroms į meną sunku rasti glaustesnių formulių: Homeras ir romėniškas matuoklis — tai kelrodžiai, kuriuos kada nors bus galima rasti jo palikime.

GETĖS „TEATRINIS PAŠAUKIMAS“

Pagrindinis Getės veikalas, parašytas draugystės su Šileriu metais, romanas „Vilhelmo Meisterio mokslo metai", išėjo 1795—1796 metais keturiais mažais, solidžiais tomais, išspausdintais nauju gražiu gotišku šriftu — fraktūra, kurį leidėjas Ungeris šioje knygoje pirmą kartą pateikė publikai. Šiuos spaudmenis savo veikalams paskui perėmė poetai romantikai, ši detalė maža, bet simboliška; jie prisiėmė ir patį romaną, rasdami jame puikiausiai įkūnytą savo estetiką ir savo — dar neparašytą — programą. Fridrichas Šlegelis romane įžiūrėjo „vieną iš didžiausių epochos tendencijų".

Tačiau veikalo istorija ilga, apimanti visą Getės gyvenimą ir siekianti dar toliau. Ungeriui jis rašė, kad iš visos jo produkcijos šis darbas esąs „labiausiai įpareigojantis" ir sunkiausias; jį reikią daryti kuo laisviausiai ir lengviausiai, o tam reikią ir laiko, ir nuotaikos. Tačiau laiko šiam kūriniui jis rasdavo nedaug, rašė su didelėmis pertraukomis, o ir atitinkama nuotaika ne visada norėdavo ateiti. Planas gimė dar Verterio laikais, paskui poetas dažnai nutraukdavo darbą, ir per pirmuosius dešimtį metų, praleistų Veimare, buvo parengtas pirmasis „Vilhelmo Meisterio teatrinio pašaukimo" variantas, o šis po dešimties metų perdirbtas į „Mokslo metus"; tuoj pat buvo suplanuotas tęsinys, bet vis atidėliojamas. Po dvidešimt penkerių metų, 1821-aisiais pasirodė „Kelionių metai", iš kurių jau anksčiau buvo publikuojamos įvairios ištraukos kišeninio formato knygose. Knyga buvo paskelbta kaip „pirmoji dalis", po kelerių metų Getė pradėjo rašyti toliau, iš to turėjo išeiti du tomai jo didžiajam „Paskutinės rankos leidiniui". Spausdinant pasirodė, kad dviem tomams neužteks medžiagos. Getė pavedė savo Ekermanui paieškoti archyve užrašytų apmąstymų bei

eilėraščių, ir su šiais intarpais bei priedu „Kelionių metai" išėjo 1829 metais. Bet dar ne viskas: šios procedūros išmuštas iš vėžių, Getė suteikė Ekermanui teisę vėl išmesti papildymus, ir šitoks romanas pasirodė vėliau, praėjus penkeriems metams po Getės mirties. Ir tik 1910 m. Šveicarijoje dienos šviesą išvydo anas pirmasis „Pašaukimas", kuris buvo džiaugsmingai sveikinamas kaip „Pra-Meisteris"; jo nuorašas užmirštas tiek metų išgulėjo Šveicarijoje Barboros Šulthes palikime; vienas mokinys seną rankraštį atnešė savo gimnazijos mokytojui, šis jį irgi dar ilgai palaikė savo rašomajame stale, nes aplanke buvo parašyta, kad tai „Verterio" kopija, ir tik nuodugniau peržiūrėjęs, mokytojas padarė didelį atradimą. Nė vienas pasaulinio garso romanas neturi šitokios atsiradimo ir leidimo istorijos, užtrukusios 125 metus. Nė vienas nėra ir toks nelygus savo dalimis. Čia yra ir gilaus meno vertinimo, ir gyviausios fantazijos, ir margiausio gyvenimo, čia ir keletas pačių stipriausių personažų, kada nors Getės sukurtų. O paskui vėl toks aplaidumas, kokio beveik niekad sau neleistų didieji kūrėjai: to aplaidumo būta ne tik senatvėje rašytuose kūriniuose, kai reikėjo užpildyti leidėjo reikalaujamą lankų skaičių ar kai jis jungdavo į vieną kelis apsakymus, skirtus visai kitiems tikslams. Ir anksčiau Getei dažnai dingdavo ūpas, neateidavo reikiama nuotaika, ir jau rašant „Mokslo metus", kartais ateidavo mintis mesti visą šį darbą; Šileris ar kas kitas tegu parašysiąs pabaigą. Visi šio ciklo romanai neturi tikros baigties. Jie baigiasi tik mirus Getei.

Pradžioje Getė manė rašyti romaną apie teatrą —„Pašaukimą". Iš to išėjo žmogaus raidos ir lavinimosi romanas —„Mokslo metai". Kitos dalys turėjo parodyti tolimesnę pameistrio Vilhelmo raidą, jo tapimą meistru, keliones, įspūdžius Italijoje, kur herojus pagilins savo žinias; tačiau tai liko neįgyvendinta. Tik pats Getė tapo meistru. „Kelionių metai" galų gale ir nebe romanas, tai Getės senatviškos išminties, jo minčių apie auklėjimą, pasaulį, žmones saugykla; romano herojus Vilhelmas jam visai dingsta iš akiračio ir ateityje dirbs kuklų praktišką chirurgo darbą.

Visas „Meisterio" kompleksas — fantastiškas tvarinys, kuris lyg šaiposi iš visų taisyklių. Getė pats iš to dažnai šaipėsi, visų pirma iš nesibaigiančių savo mielų vokiečių pastangų galų gale iškništi toje knygoje kokią nors „idėją". Šis kūrinys, sako jis, „priklauso prie pačios spontaniškiausios produkcijos, ir aš pats,

galima sakyti, nepritaikau jam rakto. Ieškoma centro, tačiau jį sunku rasti, ir tai netgi nėra gera. Manyčiau, įvairialypis gyvenimas, slenkąs pro mūsų akis, pats savaime yra šis tas, be ryškios tendencijos, kuri tik iliustruoja tam tikrą sąvoką." O kad mokinys džiaugtųsi ką nors gavęs, Getė Ekermanui priduria: „Iš esmės visu tuo juk nenorima nieko kito pasakyti, vien tai, kad žmogus, vedamas aukštesnės jėgos, vis dėlto prieina prie laimingos pabaigos, nepaisant visų tų kvailysčių ir paklydimų."

Šitaip, aišku, gali kalbėti tik Getė. Savo romano veikėją Vilhelmą jis pavadina ir „vargšu šunyčiu", o kitoje vietoje pats identifikuojasi su juo. Getę žavi ir Valteris Skotas: tas turi prieš akis trijų britų karalysčių puikybę ir jų istoriją, o jis — tik vietovę tarp Tiuringijos kalnų ir Meklenburgo smėlynų, „taigi rašydamas „Vilhelmą Meisterį", turėjau tenkintis skurdžiausia medžiaga, kokią tik galima įsivaizduoti: keliaujančiais komediantais ir neturtingais kaimo bajorais, kad galėčiau suteikti savo paveikslui šiek tiek gyvumo".

Keliaujantys komediantai — štai nuo ko viskas prasideda. „Teatrinis pašaukimas" turėjo būti romanas apie aktorių trupes, važinėjančias iš vienos vietos į kitą. Buvo pavyzdžių, romanai apie teatrą buvo mėgstamas žanras. Prancūzijoje Polis Skaronas buvo parašęs „Komiškąjį romaną"; Venecijoje, teatrų Eldorade, buvo visa krūva tokių kūrinių. Šitos atžalos išaugo iš ispanų romano apie apgavikus. Prie apgavikų, sukčių, negarbingų žmonių dar ir Getės laikais buvo priskiriamos ir aktorių trupės. Hogartas išgarsėjusioje graviūroje pavaizdavo tokios trupės blizgesį ir skurdą — skarmalus, puošnius kostiumus, nuogas kojas ir nuogus artisčių žvilgsnius.

Ką gi Getė žinojo apie šitą artistų gyvenimą? Dar jaunutis vaikinas Frankfurte jis sukiojosi po prancūzų teatro aktorių persirengimo kambarį ir išgyveno pirmąsias pavydo scenas. Jis meilinosi gražiajai Koronai; šį tą jam bus papasakojęs jo draugas Klingeris, šiek tiek bastęsis su aktorių trupe po šalį. Paskalų ir anekdotų iš aktorių gyvenimo Getė girdėjo iš visų pusių, ir apie tai jau buvo daug rašyta. Svarbu pažymėti, kad daugiausia medžiagos savo kūriniui jis sėmėsi ne iš pirmųjų šaltinių.

Dar studijuojant Leipcige, jo ausis pasiekdavo įvairios kalbos apie garsiąją teatro trupės vadovę Noiber; buvo pasakojama, kaip ji, Gotšedo pamokyta, mėgino atsisakyti šiurkštaus senojo mugių stiliaus, patrakusių improvizacijų su pagrindiniu

atrakcionu — arlekinu. Jau tada kilo mintis apie „pašaukimą"— ne tiek tos Noiber, kiek maestro Gotšedo galvoje, ši aktorė buvo pilnakraujė moteris, o ne misionierė; paskui ji nutraukė ryšius su profesoriumi, išjuokė jį kaip „bambeklį", bet tuo pačiu neteko vis labiau lavėjančios publikos palankumo. Ji mirė skurde, beveik užmiršta, iki gyvenimo galo turėdama meilės romanų, vis skurdesnių ir skurdesnių. Su Noiber aplinka susijęs ir kitas „Vilhelmo Meisterio" pagrindinis motyvas — į teatrą, į literatūrą pabėgęs studentas. Šitoks buvo jos vyras Noiberis, arba devyniolikmetis pastoriaus sūnus Lesingas, kurio pirmoje pjesėje vaidino Noiber, sukeldama rūpesčio pamaldiems tėvams. Studentai kurdavo pjeses ir keliaujančioms trupėms, vaidindavo kartu, keliaudavo, kol rasdavo geresnę vietą ar visai nusirisdavo į dugną. Šitie eksstudentai turėjo aukštesnių dvasios siekių palyginti su ankstesniais mimais, kurie rydavo ugnį arba šokdavo ant lyno, kaip dar darė didysis Šrederis, teatro direktoriaus prototipas Getės „Meisteryje". Jeigu jau Vokietija ne nacija, tai norėta turėti nors nacionalinį teatrą ir nacionalinę literatūrą. Pastaroji dabar kūrėsi. Lesingo, Getės, Klingerio, Lenco veikalai užėmė vietą teatrų repertuaruose, kuriuose šiaipjau buvo tik pjesės, parašytos duonai užsidirbti. Nacionalinio teatro dar reikėjo palūkėti. Tiesą pasakius, jis niekad kaip reikiant ir nebuvo sukurtas.

Taigi Getės išeities taškas — jaunuolis iš solidžių biurgeriškų namų, pabėgęs pas komediantus, norėdamas čia įgyvendinti savo „pašaukimą". Pirmam romano variante pristatoma senstelėjusi Noiber kaip principalė de Reti, vyriško charakterio moteris, perpratusi visas savo amato paslaptis, tik nemokanti daryti pinigų, ir įsižiūrėjusi augalotą trupės vaikiną. Pastarąjį Getė traktuoja kaip savo asmeninį priešą: tas vyras pavarde Bendelis, ir su didžiausiu malonumu jis vadintų jį „Bengeliu"[1], „jeigu tai leistų geras tonas". Tačiau paskui po kelių puslapių jis vis dėlto, nesukdamas sau galvos, pavadino jį „Bengeliu", padauža ponaičiu, girtuokliu, niekadėju, kvailiu, galų gale kyla peštynės. Bendelis-Bengelis sugadina „Baltazaro" spektaklį — Getės jaunystės pjesę, kuri čia pateikta kaip romano personažo Vilhelmo Meisterio kūrinys. Publika šėlsta, puola sceną, sutrypia dekoracijas, sugriauna visą balaganą. De Reti pasprunka su savo meilužiu, neišmokėjusi savo trupei algų.

[1] B e n g e l — nutrūktgalvis, padauža *(vok.)*.

Šita klounada — tai lyg pirmasis daigas. Ji, matyt, siekia Getės metus, praleistus Leipcige; ten jis rašė panašius vaizdelius, pasiremdamas vietiniais atsitikimais, kaip jau anksčiau buvo daręs prasiūžęs studentas Kristianas Roiteris, šitaip atsikeršydamas nemėgstamiems žmonėms. Tačiau Getė Veimare — jau nebe studentas. Knyga turi turėti ir auklėjamąjį momentą. Į save jis žiūri biografiškai istoriškai, tai anksti įsigalėjęs jo bruožas. Ir taip jis pradžioje pateikia visą savo herojaus jaunystės istoriją, įpindamas dar gyvų prisiminimų apie tėvų namus, kurie labai reikšmingi Getės jaunystės istorijai ir žymiai mažiau — romanui apie teatrą. Veikalas virsta romanu apie herojaus raidą. Ant herojaus pečių kraunamas vis didesnis auklėjamasis krūvis, paimtas iš Getės lavinimosi patirties, pokalbiai apie jaunystės darbus, estetinės diskusijos, paliečiama paskutinių dešimtmečių literatūros istorija, prikaišiota ilgokų svarstymų apie žmogaus prigimtį, o teatro temą primena tik herojaus meilė jaunai aktorei Marianai. Atrodo, Getė ketino rašyti meilės romaną, bet jis greit baigiasi, ir Mariana toliau „Pašaukime" nebepasirodo. Iš viso to išeina kelionių ir nuotykių romanas, nors kelionės ir nuotykiai prasideda tik nuo trečios knygos, kurių iš viso šešios. Tie nuotykiai ne kažin kokie, išskyrus nebent plėšikų užpuolimą miške: herojus klajoja su keliaujančia aktorių grupe, skurdžiais, vidutinių gabumų aktoriais, su kuriais žmonės dažniausiai elgiasi gana negražiai. Getės santykiai su teatru buvo keisti ir dvilypiai — jis juo ir žavėjosi, ir dygėjosi. Su teatru Getė nuolatos turėjo reikalų, dešimtmečius buvo teatro vadovas, auklėtojas, estetas, bet niekad jo nemylėjo. Teatras jam visada atrodė perdaug skurdus, perdaug žemiškas, komediantai — tikri vargšai. Jo scena buvo ne „lentos, simbolizuojančios pasaulį", o Getės scena, kurios nepuošia pieštos drobės. Taip ir čia savo trupę jis vaizduoja nepalankiai, beveik su pasibiaurėjimu, tik kaip priemonę herojui siekti aukštesnių tikslų, „pašaukimo". Apie tikslą poetas tik užsimena,— beje, kaip ir visuose trijuose „Meisterio" romanuose,— tačiau jo įgyvendinimo nepavaizduoja. Knygos pabaigoje Vilhelmas užmezga ryšius su teatro direktoriumi Serlu ir, bendradarbiaudamas su juo ir jo seserimi, ketina sukurti vokiečių nacionalinį teatrą. Čia „Teatrinio pašaukimo" rankraštis nutrūksta.

Kaip atpildą už sunkias klajones, Getė nori parodyti jiems didįjį pasaulį — trupė pakviečiama ir į grafo pilį. „Kaip triskart laimingus reikia šlovinti tuos žmones, kuriuos gimimas iš karto iškelia virš žemosios žmonijos pakopos,— sušunka jis ta proga,— iš aukštesnio regėjimo taško jų akys mato plačiai ir teisingai... Kokį patogumą, kokį lengvumą suteikia paveldėtas turtas... Tad valio šios žemės didžiūnams! Valio visiems, kas prie jų priartėja!" Tai pasakyta be jokios ironijos. Getė buvo pakerėtas per vizitą pas grafienę Vertern, hercogo mylimąją; čia girdėti to vizito atgarsiai. Patogiai ir gana lengvai bėga gyvenimas pilyje. Karininkai „ne per gražiausiai juokauja su artistėmis", ir „labai greit susiporavę bando lįsti į užkampius", suartėjimas su didikais baigiasi tuo, kad Vilhelmas grafo dėka prisideda prie keleto spektaklių kaip režisierius ir šventinio vaidinimo autorius. Dar keli nereikšmingi meilės nuotykiai, paskui grafas parodo jiems duris, ir trupė priversta keliauti toliau.

Jei knygoje nieko daugiau nebūtų, o tik šitokie dalykai, tai ją reikėtų priskirti prie antraeilių Getės kūrinių. Jis retai kada dirbo taip nevykusiai, tai ryšku ir stiliaus smulkmenose. Čia jis, žiūrėk, ugningas ir stiprus, čia vėl lėtas ir pamokslaujantis; Getė ne tik senatvėje turėjo tokių polinkių. „Būtų neatsakinga, jeigu mes savo skaitytojams, kurie šiaipjau šen bei ten galėtų skųstis per plačiu detalių aprašinėjimu, dar kartą primintume tuos nuotykius ir įvykius, kuriuos patyrė mūsų draugija",— pareiškia jis vienoje vietoje. Džiaugsmas dėl to, kad atrastas seniai užmirštas kūrinys, galimybė stilistiškai sulyginti senesnį variantą su naujuoju ir pajusti tuos ryšius, siejančius šį romaną su Getės jaunyste, neturi užgožti šio veikalo trūkumų. Detaliai parodyti visas knygoje esančias grožybes būtų neatsakingumas skaitytojui.

Tačiau iš menkesnio lygio personažų išsiskiria kelios asmenybės, gyvenančios keistą, savą gyvenimą. Jos romanui suteikia paslaptingumo. Iš fokusininkų tarpo Getė staiga, lyg vienu šuoliu, iškelia vaiką — Minjon, vadinamą tai berniuku, tai mergaite, dvilypę būtybę. To meto kalbos vartosenoje „Minjon" reiškia homoseksualinį mylimąjį arba ir metresę, numylėtinį vaiką ar tiesiog tai, kas mieliausia. Viso to po truputį yra šioje figūroje, ir dar daugiau. Šis vaikas savotiška elementari būtybė, elfas, pikta ir pilna netikėtumų. Minjon, kuri labai stengiasi įtik-

ti „meisteriui" Vilhelmui, kartais puola į isteriją; tai žaltvykslė, paskui tampanti praktiška būtybe. Užrištomis akimis tarp išdėliotų kiaušinių ji šoka priešais Vilhelmą savo sudėtingą šokį, kuris turi slaptą simbolinę reikšmę lyg abstraktus pavyzdys, atskleidžiantis jos esmę. Šito pavyzdžio išaiškinimas paskui pasirodo esąs patrauklus uždavinys, kurio, beje, negalima išspręsti — tai šokis užrištomis akimis. Minjon labai romantiška figūra ir kaip tokia žavėjo romantikus, veltui bandžiusius sukurti ką nors panašaus. Dar Ambruazo Tomo[1] operoje ji atgyja dar kartą, vėlyvojo romantizmo pavidalu, ciniškoje Antrojoje Napoleono imperijoje. Ir net čia, rutinieriaus librete, skambant veržliai scenos muzikai, antrame veiksme plyksteli liepsnos, keldamos siaubą visiems Getės gerbėjams, o tuo pačiu sudarydamos vieną iš efektingiausių veiksmo pabaigų operinėje literatūroje. Tikriausiai ta scena būtų patikusi Getei; jis su šypsena sveikindavo bet kokį savo kūrinių poveikį pasauliui, net jeigu tas poveikis ir būdavo tolimas nuo jo sumanymo.

Tačiau, kurdamas Minjon, Getė neturėjo jokio išankstinio sumanymo, jau nekalbant apie „idėją". Jinai įveikė Getę. Į ją sudėtas jo ilgėjimasis vaikų, ir tas vaikas, Vilhelmas bei senasis arfininkas, gana paslaptinga figūra, sudaro vieną mažą šeimą. Dainos, kuriose Getė ilgisi Italijos, įdėtos į jos lūpas. Minjon turi berniokiškų bruožų, kuriuos vėliau rašytojas užtušavo. Jis vaizduoja ją visiškai realistiškai — pamini dažų sugadintą odą, o paskui vėl mistiškai. Šis personažas neatstoja nuo jo ir vėliau; „Mokslo metuose" jis kuria ją toliau, ir vėl jinai jį įveikia: aprašoma labai keista ir puiki scena, kur pas Vilhelmą į lovą naktį įlindo Minjon ar, gal būt, kita labai gyva romano veikėja, Filina. Rytą po tos neaiškios nakties Minjon pasirodo Vilhelmui pasikeitusi, vyresnė, rimtesnė, subrendusi, be įprasto vaikiško meilumo. Ji moteris. Šitaip buvo planuota; tačiau vėlau darbo eigoje Getė, nesuprantama kodėl, leidos perkalbamas ir naktinį vizitą priskyrė lengvabūdei Filinai. Žinoma, tokios Minjon ir nebuvo galima pavaizduoti moterimi: elementarios būtybės neevoliucionuoja. Getė ją užgesina kaip žaltvykslę ir aprašo jos laidotuves su gedulo iškilmėmis, šventine žodžių oratorija, lydima muzikos, kaip „Užburtojoje fleitoje". Čia dar labiau, negu nakties scenoje, neaišku, kodėl jis iš šios būtybės

[1] Prancūzų kompozitorius (1811—1896), parašęs operą „Minjon".

visiškai atima fantastinius romantinius bruožus, pridėdamas paaiškinimą pačių paprasčiausių romanų stiliumi: pranešama, kad Minjon kraujomaišos vaikas, kilusi iš aukštos italų giminės, paslaptingojo nusižudžiusio arfininko duktė. Tai viena iš „sankabų", kurias autorius, kaip sakėsi Šileriui, įdėjo dėl to, kad vėliau, romano tęsinyje, galėtų savo herojų nuvesti į Italiją.

Lengvabūdiškoji Filina — tai kitas personažas, turintis savą gyvenimą. Tam tikra prasme ji sutalpina visą nevaržomą, Getei nesimpatišką menininkų pasaulėlį. Getė vis ginasi nuo jos, ir jam vis negana žodžių jai sumenkinti. Kartą ją pavadina net „netyra", kankindamasis, kad ji priešingasis polius tokios tyros idealios asmenybės, kokia yra gražioji amazonė, išgelbėjusi jo trupę nuo plėšikų. Tačiau ši merguželė pergalingai triumfuoja prieš autoriaus biaurėjimąsi ja, ir tai vienas iš nuostabiausių atvejų literatūros kūrybos istorijoje. Jos kurpaitės kuo žavingiausiai taukši per visą romaną. Ji atlieka savo vaidmenį prieš autoriaus valią, kad ir kaip Getė ją peikia, niekas nesutrukdo jai tapti viena iš pačių patraukliausių ir gyviausių asmenybių jo visame literatūriniame palikime.

Jos abi, Minjona ir Filina, jau egzistuoja, kai Getė imasi šitą romaną rašyti iš naujo. Pavadinime nebėra kalbos apie teatrą — romanas vadinasi „Mokslo metai", ir knygoje teatro žmonės bei aktorių trupė dingsta pačiame veiksmo vidury. Atsisakyta minties apie pašaukimą, apie teatrą kaip didelį uždavinį; herojų Vilhelmą tolyn turi vesti kitos jėgos. Pasakojimo stilius pasikeitęs: Getė rašo labai susikaupęs, sodriai, ko prozoje daugiau niekad nebepasiekė. Pradeda taip greitai ir taip spalvingai, kaip nė viename savo veikale, šio kūrinio pradžia — viena iš geriausių visoje romanų literatūroje: „Spektaklis truko labai ilgai, senoji Barbora vis ėjo prie lango klausytis, kada sudardės karietos". Senasis Tolstojus, irgi mąstęs apie savo amato paslaptis, kartą pasakė, kad sakinys „Svečiai susirinko" esanti puikiausia romano įžanga; jis būtų galėjęs pacituoti ir Getę, bet jo neskaitė, jis atrodė jam amoralus. Lengvai ir pakiliai pasakojama toliau,— beje, daugelis Getės amžininkų, tarp jų ir Herderis, „Vilhelmą Meisterį" taip pat laikė esant lengvabūdišką ir amoralų. Įpinta ironijos ir humoro, o kai Vilhelmas Marianai nori papasakoti savo jaunystės istoriją, „Pašaukime" taip rūpestingai iškeltą į priekį, gražioji mergaitė užmiega. Apie auklėjimo problemas kol kas nekalbama. Prasideda nuotykinga kelionė su

aktorių trupe, ir čia iš esmės laikomasi ankstesniojo varianto; tik veikėjai charakterizuojami daug gyviau.

Tačiau tas puikus pasakojimo tempas trunka neilgai. Ateina eilė auklėjimo problemoms. Vizito į didįjį pasaulį grafo pilyje nebeužtenka. Pasirodo Šekspyras, tiesa, ne scenoje, o tekste, kurį romano herojui Vilhelmui perteikia vienas grafo palydovas. Getė išsamiai dėsto savo mintis apie „Hamletą", kurios parodo, kokį įspūdį jam padarė Šekspyras, kurį jis, aišku, suvokia visiškai savaip. Vėliau, padarydamas grandiozinę klaidą, apie šį didžiausią iš visų dramaturgų jis pareiškė, kad jo veikalai skirti visiškai ne scenai. Ši lektūra jau rodo tam tikrą pasikeitimą — visa ta maišalynė su teatru buvo klaida, menkas ir žemas pasaulis, kuris Vilhelmo negali padaryti meistru.

Tas aukštesnysis pasaulis, į kurį dabar turi įžengti neherojiškas romano herojus,— tai jau nebe grafo dvaras, o aristokratiška ir neapibrėžta slaptoji draugija pagal masonų ar iliuminatų pavyzdį; viskam diriguoja „abatas", „ložės vadovas", „tas nelemtasis vyras, kurio slapta priežiūra darosi įkyri ir juokinga", kaip pasakė Novalis[1]. Getė čia tikras savo laikmečio kūdikis, kai klestėjo slaptos draugijos, iš kurių daug tikėtasi. Jis ne kartą mąstė apie tokią „geriausiųjų" sąjungą ir niekad neparašytame „Meisterio" tęsinyje ketino pavaizduoti „pasaulinę sąjungą". Jo „Paslapčių" epo, taip ir likusio fragmentu, centre turėjo būti dvasinis riterių ordinas, vadovas — humanistas, įvairių tikėjimo krypčių religines mintis suvienijęs į humanizmo religiją. Getė buvo Veimaro masonų ložės narys ir jai paskyrė keletą gražių masoniškų dainų ir prakalbų; jis taip pat buvo priimtas į iliuminatų ordiną, tačiau visa tai darė daugiau pavestas savo hercogo, norėjusio turėti informaciją apie toli siekiančius šių sąjungų planus. Čia, „Meisteryje", Getės „bokšto sąjunga" yra veikiau alegorija, negu tikrovė. Ji turi simbolizuoti „visuomenę". Getės pažiūra aristokratiška. Pranašesnės ir tvirtos asmenybės turi vadovauti. Jos sergsti jo herojaus gyvenimo kelią lyg pasaulinė apvaizda, patamsiuose gana mistiškai įsikišdamos į jo išgyvenimus, veda jį prie laimingos pabaigos ir duoda jam „pamokomąjį laišką". Ten pasakyta: „Kur trūksta žodžių, prabyla veiksmas." „Tikras mokinys išmoksta iš nežinomo gauti žinomą ir priartėja prie meistro."

---

[1] Vokiečių mistinis romantinis poetas (1772—1801).

Tačiau jokių veiksmų nerodo nei mūsų herojus, nei bajorai, kurių draugijoje Vilhelmas dabar sukinėjasi. Jie važinėja, rūpinasi meilės reikalais, laukia laimingos progos paspekuliuoti arba savo dėdės mirties, po kurios pasitaisytų jų finansiniai reikalai, arba išvyksta į Ameriką,— tai sena Getės svajonė, kuri lyg vaiduoklis persekioja jį visur, iki pat „Kelionių metų",— ketindami pradėti ten naują gyvenimą, ir grįžta atgal; vis dėlto kalbama apie tai, kad savo dvaruose jie ketina imtis „kurių-nekurių pertvarkymų". Visa tai palyginti tiksliai atitinka tą vaizdą, su kuriuo Getė susipažino Veimare ar savo kelionėse; apie tai yra pasakęs gana kandžiai, tuos žmones vėliau, vertindamas „Meisterį", trumpai drūtai pavadino „varganais kaimo bajorais" ir taip pat ryžtingai savo Vilhelmą „Kelionių metuose" pasuko į praktišką profesiją.

Tik moterys apsukrios, veiklios šiuose „Mokslo metuose" arba iš biurgerių kilęs pirklys, Vilhelmo draugas Verneris, kuris už tai iš poeto susilaukia gana blogų žodžių. Jis turi rūpintis, kad Vilhelmas laisvai galėtų atsiduoti savo polinkiams, o kai vėliau, po ilgo išsiskyrimo, Verneris pamato savo draugą, tas tiesiog trykšta sveikata, o jis pats per savo sunkius darbus visai susmuko. Getė aiškiai stovi herojaus pusėje, kuris, kaip ir aristokratai, nesuka sau galvos, iš kur gauti lėšų nuotykingoms kelionėms, ir niekur romane jis nesusimąsto apie „veiklų gyvenimą"; slaptoji sąjunga jam paveda tik vieną uždavinį — jis privalo auklėti sūnų, Feliksą, kurį jam paliko pradingusi Mariana. Bet dar nepradėjęs rimtai jo auklėti, Vilhelmas pradeda galvoti apie kelionę į Italiją, kuri buvo užplanuota romano tęsiniui. Jeigu prabylama apie auklėjimą, tai tik apie būsimą. Savaime suprantama, mes kalbame apie „auklėjamąjį romaną", kurį Getė ketino parašyti, ne apie tą margą gyvenimą, kuris vis įsiveržia į romaną sužavėdamas skaitytoją „lengvabūdiškesniais" epizodais.

Getė kalba *pro domo*[1]. Jis visada laikė savaime suprantamu dalyku, kad turi lėšų savo kelionėms, pomėgiams, meilės nuotykiams. Būkime dėkingi likimui, kad šis jam davė apsukrų ir veiklų senelį bei dosnų kunigaikštį. Už tai jis atsilygino didžiais darbais. Tačiau tai negali būti auklėjimo principas, kaip tat dėstoma „Mokslo metuose". Tai laimingas atsitiktinumas.

[1] Apie save *(lot.)*.

Tik moterys gelbsti knygą ir herojų, kuris į pabaigą vis labiau virsta „vargšu šunyčiu". Vilhelmas ilgai negali apsispręsti,— pats Getė taip pat svyruoja,— su kuo jam apvesdinti savo herojų — su apsukria Tereze ar gražesne Natalija, amazone iš užpuolimo scenos. Abi pavaizduotos kuo meiliausiai dėl Getės pomėgio vienu metu bendrauti su dviem moterim, ir tik prisiversdamas, tarytum operos finale suveda veikėjus į poras. Ir čia į personažus vargu ar bežiūrima rimtai: įsiveržia linksmasis Fridrichas ir *presto prestissimo* sustumdo figūras finalui: Vilhelmas gauna Nataliją, Terezė Lotariją, jis pats gauna žaviąją Filiną

Šitokį Getės elgesį, ir ne tik šioje pabaigoje, galima paaiškinti tik tuo, kad nė vienoje stadijoje jis į kūrinį nežiūrėjo kaip į baigtą, taip pat ir jį rašydamas. Jis nuolatos leidžiasi įkalbinėjamas Šilerio, kuris gražiais žodžiais giria personažus, jų jausmų stiprumą, bet atkakliai tvirtina, kad reikia „geriau motyvuoti"; tai Getė paskui ir daro seniausios romano technikos priemonėmis; tęsinyje jis netgi pasiūlo Vilhelmą įvesti į filosofijos labirintus, kurie jam, Šileriui, tokie artimi. Getė čia moteriškai nuolaidus, beveik klusnus, ir kartą rašo Šileriui, kad tas nesiliautų „varęs jo iš jo paties ribų". Galų gale jam įkyri, ir Šileriui jis ima siųsti tik išspausdintus lankus. Dabar turi išeiti visa knyga. Getei jinai jau nueitas etapas.

Niekad nebus visai išsklaidytas įtarimas, kad Getė į viską žiūri kaip į žaidimą ir su ironija. Jau vien skambus žodis „pašaukimas" gali būti — bet gali ir nebūti! — pasakytas šiek tiek ironiškai. Knyga kupina obertonų, skambančių kartu su pagrindiniu motyvu ir ne visada girdimų. Joje labai gausu šalutinių vietų, tarytum nereikšmingų pasažų, kurie apgauna savo paprastumu ir daug daugiau pasako, negu atrodo iš pirmo žvilgsnio. Veikalas daugiareikšmis ir įvairiopai interpretuojamas; galima manyti, kad Vilhelmas, kaip koks viduramžių didvyris, išjoja ieškoti „avantiūrų", ir čia tiktų jo „kvailumas". Galima, kaip to norėjo Getė, atkreipti dėmesį į linksmas scenas, aprėpiant ir pamokomas, arba išsigriebti mintis apie Šekspyrą kaip temą tolimesniam svarstymui. Viso to ir siekta. Knyga turėjo išlikti „nekalkuliuojama", tokia ji ir yra.

Ir jos poveikis buvo daugeriopas: Fridrichas Šlegelis čia matė didį pavyzdį romantinei mokyklai, kurią dar reikėjo sukurti. Novaliui atrodė, kad ji „pretenzinga ir precizinė", net neme-

niška: „avantiūristai, komediantai, kromininkai, metresės", o paskui ir paprasčiausius, ir svarbiausius dalykus sieja romantinė ironija: „Akcentai ne logiški, o (metriški ir) melodiški — iš to būtent randasi ta nuostabi romantinė tvarka, kuri visai neatsižvelgia į rangą ir vertę — pirmumą ir paskutinumą — didumą ir mažumą." Herderis piktinosi, Humboltas peikė neapibrėžtumą, Štolbergas išsikirpo „gražiosios sielos prisipažinimus" iš šeštosios knygos su Kletenberg prisiminimais ir nešiojosi tarsi maldaknygę, o visa kita sudegino. Ši knyga visuomet turės skirtingą poveikį, net ir tam pačiam skaitytojui skirtingu laiku.

O dabar apie Getę ir teatrą: kai rašė „Mokslo metus", jis buvo Veimaro teatro vadovas. Tai buvo viena iš užduočių, kurią hercogas jam davė grįžus iš Italijos, šalia universiteto, bibliotekos, piešimo mokyklos, kolekcijų. „Kultūros ministras", kaip kartais sakoma, Getė niekada nebuvo, o mokyklomis niekad nesirūpino, nors turėjo ir labai gerų pedagoginių ketinimų. Tik keletą metų prieš savo mirtį šis valstybės ministras pirmą kartą įžengė į mokyklos pastatą, į ką tik pastatytą miestelėnų mokyklą. Anksčiau vaikai turėjo spaustis varganuose, išsimėčiusiuose pastatuose, o dabar, kaip jis praneša hercogui, jie „išplėšti iš niūrios kvailybės ir netrukdomi gali rengtis aiškiai veiklai".

Pirmtakai jam paliko nekokį teatrą. Per pirmuosius dešimtį metų, Getės praleistų Veimare, tai ten, tai šen statyti mėgėjiški spektakliai, Tifurte, miške, šokių salėje, kur dvaro stalius Midingas kaskart kalė lentas scenos pakylai. Paskui keleriems metams buvo užangažuotas verslininkas Belomas su menka trupe; 1791 metais atidarytas dvaro teatras, taip pat su menkomis pajėgomis. Veimaras buvo neturtingas. Žymūs aktoriai geriausiu atveju po vieną kartą atvykdavo trumpų gastrolių. Teatrą pastatė buvęs dvaro jėgeris savo rizika, dvaras davė šiokią tokią dotaciją, ne daugiau. Verslininkas buvo pasiryžęs išsiversti savo lėšomis, pagrindinis biznis buvo kaukių baliai. Pastatas taip ir vadinosi „Maskaradų ir komedijų namai". Baliai, šokių vakarai, eitynės su kaukėmis — prie viso to prisidėjo ir Getė. Daug įkarščio ir pastangų atidavė savo „Maskaradams", kuriuose dažnai pasitaiko ir labai asmeniškų minčių; tai turėjo poveikio net ir „Faustui". Maskarado žanras jam daug svarbesnis,

negu griežtos antikinės meno formos, apie kurias jis taip intensyviai diskutavo su Šileriu. Tai buvo spausdinama mažuose sąsiuviniuose, kartais ir ilgose atlaso juostose, ir tik nedideliam patikėtinių būriui; daugelio užuominų prasmė jau nebeaiški, ir apskritai mes tik labai apytikriai galime vaizduotis, kaip visa tai atrodė. Dažnai čia tebūta tik iškilmingumo, puošnumo, ir viena dalyvė, Johana Šopenhauer, yra štai kaip pasakiusi: „Aplink mus perdaug rimti žmonės, kurie nemoka nei juokauti, nei suprasti juokų — mes buvome tikrieji kaukių baliaus veikėjai, kiti — tik margai apsirengę žiūrovai." Getė tikrina įeinančius dalyvius. „Jis rikiuoja, komanduoja, kiek širdis geidžia, seniai bemačiau jį tokį gyvą, mus visus patraukia didis jo gyvenimas."

Ši meno būda, iš išorės paprasta kaip biurgerio namas, viduje su pobūvių salėmis ir restoranu, dabar tapo garsiuoju Veimaro dvaro teatru, ta vieta, kur įvyko didžiųjų Šilerio dramų ir kai kurių Getės pjesių premjeros. Šiaipjau repertuaras atrodė labai kuklus: Kocebu, kuris nekentė Getės, Iflando dramos — pagrindinė programos atrama, spektakliai iš aukštosios visuomenės gyvenimo, visų pirma vaidinimai su dainomis (Ditersdorfo[1] arba Mocarto), kuriuos Veimaro scenai pritaikydavo Getės svainis Vulpijus. Vaidinta visa tai, kas eidavo ir mažose scenose. Iš aktoriaus buvo reikalaujama visapusiškumo: jam reikėjo turėti pakenčiamą balsą, kad galėtų dainuoti vaidinimuose su dainomis, deramai elgtis scenoje pjesėse iš aukštosios visuomenės gyvenimo ir būti padoriam bei sugyvenamam. Tai buvo svarbiausia ir Getei. Jam, kaip hercogo patikėtiniui, savo neabejojamu autoritetu reikėjo palaikyti tvarką šiame vaikų darželyje. Nepaklusniuosius grasino atiduosiąs sargybiniams. Vienai aktorei, be jo žinios gastroliavusiai Berlyne, uždėjo namų areštą ir pastatė prie jos durų kareivį. Jeigu per spektaklį žmonės imdavo per daug juoktis, jis atsistodavo savo ložėje ir įsakydavo „Nesijuokit!" Jenos studentai, svarbi publikos dalis, be kurių nebūtų galėjęs veikti restoranas, vieno vaidinimo pabaigoje susižavėję ėmė šaukti Šileriui „vivat!" Husarams buvo įsakyta suimti šiuos niekadėjus, ir tik didžiausių pastangų dėka šis incidentas buvo likviduotas. Nebuvo toleruojama jokia kritika žurnaluose, kad ir kokia švelni ji būtų. Kai gimnazijos

[1] Ditersdorfas Karlas Ditersas (1739—1799) — austrų smuikininkas ir kompozitorius.

mokytojas Betigeris, daugiametis Getės patarėjas meno klausimais ir metrikos problemoms, perdaug veiklus, bet labai mokytas vyras, išdrįso papeikti Getės režisuotą A. V. Šlegelio pjesę „Jonas", Getė be jokios atodairos įsikišo su savo cenzūra: Betigeris turėjo išvykti iš Veimaro.

Getė valdė savo teatro pasaulėlį lyg Napoleonas, ir aktoriams nustatė savo taisykles lyg savotišką Napoleono kodeksą. Čia visų pirma paisyta, kad aktorius laikytųsi „idealaus padorumo". Jam reikia stengtis „aistringose vietose negražiai nesiblaškyti po sceną, o sujungti grožį su reikšmingais dalykais". Kuo tiksliausiai nurodoma aktoriaus laikysena: „Pirštus reikia laikyti sulenktus, kai kurie gali būti ištiesti, tačiau tai neturi atrodyti dirbtina. Du viduriniai pirštai visada turi būti kartu, nykštis, smilius ir mažasis pirštas — šiek tiek sulenkti", alkūnė visada priglausta prie liemens. Reikia vengti bet kokio dialekto, tartis turi būti aiški, su pauzėmis kiekvieno posmo pradžioje. Siūloma organizuoti tikras kvartetų repeticijas, mokytis eilių mosuojant aukštyn žemyn ranką arba pagal dirigento lazdelę.

Visa tai, žinoma, privaloma tik Veimarui, ir tik tam tikru periodu. Getė nori vaidinti eiliuotas dramas, aktorių nekenčiamas ir jiems dar neįprastas, jis nori klasikinio teatro. Jis vadovauja dvaro teatrui ir reikalauja padorumo, gero elgesio, taip pat ir privačiame gyvenime. Jis išleidžia tikslius nurodymus, kaip naudotis nosine, lazda, kurią savo aktoriams uždraudžia turėti scenoje, „visiškai atsisakykite" naujamadiško įpročio „kišti ranką į iškirptę". Vokiečių vaidybos meno kronikininkas Devrijentas Getės Veimaro teatrą pavadino „diletantišku dvaro teatru", o kitas žymus scenos žinovas ir teatro vadovas Henrichas Laubė buvo tos nuomonės, kad Getei niekad nepavyko atsikratyti mėgėjų teatro bruožų. Jiem abiem Getės laikai dar buvo artimi, jie pažinojo Veimaro mokyklos auklėtinius.

Vėlesnio, tuo labiau mūsų supratimo apie teatrą negalima taikyti Getės Veimarui. Jis turėjo mažą publiką ir mažus aktorius; tačiau jis planavo didžius darbus. Kartu su Šileriu norėjo pastatyti „Pašaukimą", kurio atsisakyta „Vilhelme Meisteryje". Jis norėjo ir eksperimentuoti; Plautą liepė vaidinti su antikinėmis kaukėmis. Visa tai neturėjo didesnio poveikio. „Veimaro mokykla" tuo metu teatralų tarpe buvo pelniusi abejotiną monotoniško ir patetiško deklamavimo šlovę, nepaisant deramos pagarbos didžiajam poeto vardui. Didieji aktoriai ir didžiosios

scenos tradicijos buvo kuriamos visai kitose vietose — Hamburge, Berlyne, Vienoje, kur ir publika buvo visai kita.

Getė nebuvo teatralas. Jam trūko aistringo atsidavimo teatrui, fanatizmo, be kurių negali egzistuoti joks teatras. Scena jam buvo viena veiklos rūšis tarp daugelio kitų, bet ne pati svarbiausioji. Jis vaidindavo farsus, jeigu to būdavo reikalaujama, o jų reikalauta daug. Buvo inscenizuojamos ir prancūziškos pjesės, jei to įsigeisdavo Karlas Augustas, kurio skonis krypo į Paryžių. Getė pastatė ir reikšmingų veikalų, Kalderoną, Šilerį, Šekspyrą. Savo dramas vertino santūriai, palikdamas jas apdoroti Šileriui. Ir pagaliau visa tai jam labai greit įkyrėjo — jau po penkerių metų jis prašėsi atleidžiamas iš šios tarnybos, o vėliau dar dažniau. O tai, kad jis vis dėlto dvidešimt šešerius metus išbuvo šiame poste, rodo tą laisvę, kurią jis turėjo Veimare. Kristiana perėmė didžiąją dalį rūpesčių, kuriuos kėlė aktoriai; veiklus patarėjas Kirmsas — „mechaniškąją dalį".

Ir vis dėlto gausybę laiko ir pastangų Getė išeikvojo šiam darbui, pats vadovavo repeticijoms, skaitė balsu ir skandavo eilių taktą ranka, tai maloniai patardamas, tai energingai įsakydamas: „Darykite šitaip!" Rūpinosi smulkmenomis, personalo atostogomis, gastrolėmis, kurių nekentė, užmokesčiu ir avansu. Daugelis aktorių gaudavo atlyginimą kas savaitę, penktadienį, ir brido į skolas, nes alga buvo maža. Aktorės pačios siuvosi kostiumus, kai kurios dar uždarbiavo, siūdamos Veimaro damoms drabužius. Kostiumai dažnai būdavo išverčiami ir persiuvami arba skolinami iš dvaro, senos užuolaidos praversdavo karūnavimo apsiaustui. Getė aiškina, kad jis vengė įsivelti į meilės aferą su kuria nors aktore: „Jaučiau, kad ne viena mane aistringai traukia, netrūko ir tokių, kurios mielai būtų atsiliepusios į mano jausmus. Tačiau aš valdydavausi, tardamas sau: toliau nė žingsnio!"

Jo hercogas turėjo mažiau skrupulų. Iš teatro personalo jis išsirinko savo paskutinę ir ištvermingiausią meilužę — Karoliną Jageman. Tai buvo gabi aktorė šiek tiek išverstomis akimis, putni, gera dainininkė bei tragiškų vaidmenų atlikėja ir apsukri intrigantė. Ji tvirtai prisirišo už pavadėlio jau senstantį Karlą Augustą ir galų gale išsikovojo pusiau oficialios antros žmonos postą, su hercogienės Luizos pritarimu. Sūnūs, kuriuos ji pagimdė Karlui Augustui, nebuvo iškaišioti girininkams, o priimti į Veimaro diduomenę, nes hercogas jų motinai vėliau davė dvarą

ir suteikė ponios Heigendorf titulą. Karolina didžiavosi savo padėtimi ir turtu, scenoje demonstratyviai pasirodydavo su hercogo dovanotais papuošalais, su „penkiais tūkstančiais guldenų ant kaklo", kaip apmaudžiai sakydavo labai neturtingos ir papuošalų neturinčios Veimaro damos. Netrukus ji pasijuto taip tvirtai, kad Veimare dar ilgai buvo pasakojama — nesivaržydama laukdavo vakarais prie lango savo meilužio kunigaikščio ir pasitikdavo jį griausmingu scenoje ištreniruotu balsu: „Augustai, na pagaliau!" Getė ilgai kentė jos kaprizus, bet vis dėlto per ją suklupo. Akstinas buvo kvaila pjesė, kurioje turėjo vaidinti dresiruotas pudelis; Karolinai Jageman šis farsas tikriausiai visai nerūpėjo, jos specialybė buvo tragiški vaidmenys, tačiau ji norėjo įgyvendinti savo valią. Pudelis įėjo į sceną, o Getė išėjo iš teatro. 1817 metais jo senasis draugas daug negalvodamas atleido jį iš teatro vadovo pareigų, ir tuo baigėsi jo daugiau kaip dvidešimt penkerius metus trukę ryšiai su teatru. Jis daugiau nebeįkėlė kojos į šį namą. O kai sudegus senajai meno būdai 1825 metais reikėjo imtis naujos statybos, poetas tik iš tolo prisidėjo prie planų rengimo, kartu su savo draugu, statybos direktoriumi Kudreju; ir čia, įsikišus Jageman, Karlas Augustas patvirtino kitą projektą. „Man visiškai vis tiek,— pareiškė Getė.— Naujas teatras galų gale naujas laužas, kurį kas nors anksčiau ar vėliau vėl uždegs."

Ištisus dešimtmečius trukęs Getės bendravimas su scena, galima sakyti, nepaliko jokių pėdsakų Getės kūryboje, atvirkščiai, su teatrine veikla baigėsi jo draminė kūryba. Tik vieną pjesę rašydamas, jis dar galvojo apie jos pastatymą scenoje — tai „Nesantuokinė duktė"; ši pjesė liko fragmentas, planuotos trilogijos pirmoji dalis, ir ji mažiausiai tinka scenai iš visų dramų. Čia labai daug vietos skaitytojo fantazijai, iš kurio reikalaujama daug pastangų, tiek daug, kad daugeliui pritrūksta kantrybės. Savo mintis apie Prancūzijos revoliuciją, lengva ranka išdėstytas pjesėse „Pilietis generolas" ir „Didysis Kofta", Getė dabar norėjo išreikšti aukšto stiliaus veikalu. Tam norėta sukurti naują formą, peržengiančią klasikinės prancūzų tragedijos griežtas ribas — simbolinę dramą. Čia Getės veikėjai nebeturi aktualių ar istorinių bruožų, jų vardai tik „karalius", „hercogas", „Eugenija", laikas nenurodytas, veiksmo vieta neapibrėžta: miškas, kambarys, aikštė uoste su reginiu į jūrą. Pjesės kalba rašyta baltosiomis eilėmis, giliareikšmė, su gausiais stilistiniais niu-

ansais. Veiksmas lieka beveik nesuprantamas, su nuorodomis į ateitį, kuri nebuvo nusakyta.

Šį veikalą rašyti paakino viena memuarų knyga — šeštaisiais revoliucijos metais viena prancūzė išleido knygą, kurioje ji beviltiškai kovoja už savo teises, už karališkosios šeimos princesės vardą. Ji tvirtino esanti princo Konti-Burbono ir hercogienės de Mazarini nesantuokinė duktė. Ji pasakoja, kad karalius prieš pat revoliuciją norėjęs ją įteisinti, tačiau tai padaryti sutrukdė suregztos pinklės — ji buvo nuviliota į vienuolyną, ten papirktas kunigas išrašė suklastotą mirties liudijimą, ji varu nuvežta toliau, apsvaiginta, ir niekšingas dvasininkas ją be sąmonės sutuokė su taip pat papirktu nekilmingu provincijos advokatu. Veltui ji reikalavo, kad nusikaltėliai būtų nubausti ir pripažinta jos karališkoji kilmė; tik revoliucija jai suteikė galimybę viešai paskelbti savo istoriją; kiekvieną savo knygos egzempliorių ji išdidžiai pasirašė pasisavintu Stefanijos Luizos de Burbon vardu. Tuo metu Burbonai jau buvo pašalinti nuo valdžios, karaliui ir Marijai Antuanetei nukirstos galvos, bet, valdant direktorijai, buvo kurių-ne-kurių spaudos laisvių, o, be to, palankiai žiūrėta į tai, kad ši knyga į dienos šviesą išvilko senojo režimo korupciją. Šiaipjau ši dama, kuri sunkiai vertėsi privačios mokytojos uždarbiu, dar daugelį metų buvo laikoma svaičiotoja; ji mirė 1825 metais skurde, pusiau užmiršta. Atrodo, kad ši kriminalinė istorija tikra, kaip neseniai nustatyta; šį sąmokslą organizavo brolis, kuris norėjo pasiglemžti jos paveldą, ir jo motina.

Kilmės tema Getei nebuvo visai svetima; jam reikėjo kovoti už savo paties sūnaus įteisinimą, kurį Karlas Augustas aprobavo dar prieš Getės vedybas su Kristiana. Kai Getė šį veikalą parodė Herderiui, šis negalėjo susilaikyti ir kandžiai jam atrėžė: „Tavo nesantuokinis sūnus man meilesnis už tavo nesantuokinę dukterį", ir tuo baigėsi dešimtmečius trukusi draugystė. Panašių bajoriškos kilmės vaikų buvo visur, taip pat ir Veimare, Prūsijoje; ignoruojamų princų ir princesių pretenzijos įsipindavo net į pasaulinę politiką, ir dažnai jos buvo slopinamos daug žiauriau, negu vienuolynu ar biurgeriškomis vedybomis; didžioji Jekaterina paprasčiausiai liepdavo pretendentus į sostą nužudyti. Romoje Getė susipažino su paskutiniaisiais Stiuartais, su pretendento Čarlso nesantuokine dukterimi, vadinančia save Šarlota Stiuart. Getė buvo gavęs jos kvietimą, tačiau atsisakė juo pasinaudoti,— ne visai ramia sąžine. Šioje dramoje išeities taš-

kas Getei buvo ne tiek memuarai, kiek to meto nuotaika, ir nuo kriminalinės istorijos jis nukrypsta į apibendrinimus:

Kokie siaubingi šių laikų ženklai:
Kai kyla apačios — viršūnės grimzta.

Tiesiogiai gyvenamąjį metą primena tik maži ir paslėpti bruožai, kurie amžininkams dar buvo suprantami, sakysime, kai nelaimingajai Eugenijai grasinama ištrėmimu į karštąsias salas, kur laukia tikra mirtis nuo „kankynės dėl įkaitusių garų", tai kiekvienas žinojo, kad turima omenyje „sausoji giljotina", kaip ji vadinta Paryžiuje, kai kruvinoji giljotina pasidarė nebemiela širdžiai,— Prancūzijos kolonijinių salų Vakarų Indijoje pragaras; nauji tūkstančiai buvo pasmerkti ten žūti. Kai heroję žingsnis po žingsnio persekioja paslaptingas karaliaus raštas, tai turėta galvoje slaptas įsakymas suimti, *lettre de cachet,* naudojamas karalių praktikoje. Tačiau tai labai reti atvejai. Getės karalius — tai ne Liudvikas XVI, o anoniminis valdovas, jo Eugenija — bet kokio savivaliavimo auka. Tikrasis Eugenijos antipodas — brolis net nepasirodo scenoje. Jo sekretorius jį tik iš toli pavaizduoja kaip žmogų, be galo trokštantį turto:

Savivalė — tikroji turčiaus laimė
Turėt pakankamai — tai skurdas. Viską
Pasiglemžtų toks...

Tai tikrasis paaiškinimas; tik iš tolo užsimenama, kad ši mergaitė galėtų tapti žaisliuku partijų rankose ir šitaip sukelti grėsmę valstybės struktūrai. Taigi čia būtų aklas jėgos ir valdžios žaidimas.

Tačiau šita drama nevaidinama. Getė rašo draminę elegiją. Tauri, nekalta Eugenija, kuri iš pradžių turi vilties, kad pasieks savo tikslą, pražudoma mūsų akyse. Nuo pakilaus džiaugsmo palaipsniui, bet nesulaikomai leidžiamasi vis žemyn ir žemyn. Tačiau Getė bijo tragedijos, kurios būtų griebęsis dramaturgas *pur sang*[1] — nekilmingasis notaras, kuris memuaruose buvo papirktas savivalės įrankis, čia virsta įsimylėjėliu. Persekiojamajai jis pasiūlo savo ranką ir ją išgelbsti. Tačiau viskas nesibaigia paprastomis biurgeriškomis vestuvėmis; Eugenija sutinka eiti su juo prie altoriaus, tačiau jis turi pažadėti prie jos nesiartinti,

[1] Grynakraujis *(pranc.).*

kol jinai, gal būt, kada nors jį pašauks. Taigi pagrindinė mintis — atsižadėjimas.

Visiškai neaišku, kaip turėjo atrodyti kitos dalys. Getė mėgo Eugenijos personažą. Senatvėje kalbėjo, kad šie veikėjai vis jį aplankydavo „kaip klajoklės dvasios, kurios vis grįžta ir dejuoja, maldaudamos jas išvaduoti". Tur būt, būtų teisinga manyti, kad jo prigimtis, vis labiau nemėgstanti tragizmo, negalėjo rasti sprendimo tokiai grynai tragiškai temai. Revoliucijai jis irgi neturėjo atsakymo. Jis žymėjosi trumpas tezes ar neaiškius sakinius: „Masė tampa absoliučiu valdovu, išvaro svyruojančius. Nuslopina priešgyniaujančius. Pažemina didžiuosius. Išaukština mažuosius. Kad galėtų vėl juos pažeminti." Jis matė despotizmą „be valdovo", turto troškimą, gimdantį priespaudą. „Siekimą vienybės ir aukštesnio jungiamojo taško"— tačiau šis siekimas slypėjo tik jame pačiame, o ne pasaulio įvykių raidoje. Ir jis pats šią vienybę iškovoja tik ilgu gyvenimu, nuolatos laikydamasis disciplinos ir sutelkdamas jėgas po ilgų išsiblaškymo, vos ne anarchijos periodų.

Lyg nuojauta tų įvykių, kurie netrukus prasidės, skamba „Nesantuokinės dukters" hercogo žodžiai:

Pakęsti pastovumo negaliu —
Jisai per daug atrodo išdidus.
Aš trokštu amžinos tėkmės.
Nugriaukit dambas, potvyniai,
Paverskit žemę jūra, mirtimi
Laukus užtvindykit, kareivių gretos.

Toji vizija tapo tikrove, artima taip pat ir Getei.

NAPOLEONO LAIKAI

Prisimindamas nelaiminguosius 1806 metus, Getė kalba apie laikinas viltis, „kuriomis mes lyg filisteriai guodėmės kelerius metus... Nors pasaulis degė iš visų pusių, Europa pasikeitė, sausumoje miestai virto griuvėsiais, o jūrose skendo laivų flotilės, tačiau vidurinioji, šiaurinė Vokietija dar mėgavosi tam tikra karštligiška taika, kur mes buvome atsidavę problemiškam saugumui".

Paskutiniuosius kelerius metus prieš audrą Getės privatus gyvenimas rieda tvirtai nustatytu ritmu. 1797 metų kelionė, nutraukta Šveicarijoje, buvo paskutinis ilgesnis jo išvykimas iš namų. Nuo šio laiko jis pasidaro sėslus, tiesa, pakaitomis gyvendamas tai Veimare, tai Jenoje. Veimare jo namas vis labiau virsta muziejumi. Jis įsikuria jaukiai ir patogiai. Kaupiasi vis daugiau rinkinių, jis supirkinėja monetas, susidomi istorija, renka majoliką, vario raižinius ir piešinius, turi kambarį savo gamtinėms kolekcijoms, biustų ir antikinių gemų liejinių; turi ekipažą, vežėją, virėją, tarną, sekretorių, visada gausų stalą ir gerą vyno rūšį. Poetas užsako jį visuose pasaulio kraštuose, kartais dalis honorarų pervedama tiesiai vyno pirkliams. Vienas knygų pirklys iš Bremeno, atsiuntęs dėžutę gerų vyno rūšių, „įpareigojančiu būdu" jo paprašė kišeninio formato knygai ką nors parašyti, ir Getė išpildė jo prašymą. Atrodytų, kad tykiame Veimare buvo labai ramu, tuo labiau, kad Getė nerimtai žiūrėjo į savo pareigas dvarui. Tačiau jo nepaprastai jautri prigimtis reaguodavo į mažiausią trukdymą. Vien šuns lojimas visiškai išvesdavo jį iš pusiausvyros. Falkas[1] pasakoja tokį atsitikimą, gal šiek tiek anekdotiškai pagražintą: kartą Getė, kuriam šuns

[1] Falkas Johanas Danielis (1768—1826) — pedagogas, mokslininkas, parašęs savo atsiminimus apie Getę.

lojimas, sklindantis iš gatvės, sutrukdė darbą, pripuolė prie lango ir riktelėjo tam šunėkui: „Daryk ką nori, biaurybe, bet manęs tu neįveiksi!“ Daug skundų jo parašyta prieš ramybės drumstėjus, prieš kėglinę, kurios statybą jis bando sutrukdyti visomis priemonėmis, įmanomomis slaptajam tarėjui, prieš drobių audėją, kurio audimo staklės jam kliudo. Miesto valdyba per daug į juos nereaguoja. Savo skunde kolegai ministrui Foigtui Getė rašo: „Norint parodyti, kokie stiprūs šie virpesiai, reikia atlikti tobulesnį eksperimentą. Pavyzdžiui, kai dirba įvairios staklės, tame kambaryje, kur gyvena prof. Mejeris, ant grindų reikia pastatyti indą su vandeniu, ir pamatysite, kad jo paviršius truputėlį juda ir nuolatos virpuliuoja. Aš, tiesa, tokio bandymo nedarau, kadangi nenoriu dar labiau savęs išerzinti. Tačiau žinau viena — jei vakare žaliojoje salėje kalbėdamasis ir nieko negalvodamas atsiremiu į durų staktą, pajuntu virpulį.“

Tad jis pasitraukia į Jeną, į savotišką viengungišką gyvenimą, visų pirma tada, kai nori dirbti, o Getė, nors nuolatos kuo nors užsiėmęs, visada dirba tik trumpais tarpais ir su ilgom pertraukom. Kristiana Veimare turi parūpinti maisto, o kartais jai leidžiama atvykti jo aplankyti. Tačiau ten Getė gyvena kitame, naujame šeimos rate, pas knygų pirklį Fromaną, ten jis ras ir naują meilę. Tai labai atsargiai traktuojami beveik šešiasdešimtmečio poeto santykiai su aštuoniolikmete tų namų augintine, Mina Herclib. Klasikinės formos sonetuose — knygų pirklys ką tik buvo naujai išleidęs Petrarkos sonetus — Getė žaidė šios mergaitės vardu, sukurdamas naują meilės legendą, kurią jo gerbėjai tuoj pat pasigavo ir išplatino. Visos tos diskusijos apie nesuskaičiuojamas Getės „meiles“ nėra tik biurgerinio laikotarpio produktas, kai joms buvo primetamas nepakenčiamas sentimentalumas arba jos papildomos grynai filologiniais rašiniais apie tos ar kitos mylėtos mergaitės „įtaką“. Getei patiko tas šurmulys, jis šypsodavosi ir, pasitaikius progai, pasistengdavo duoti peno toms kalboms. Sakysime, kai jį apiberdavo klausimais, jis sakydavo, kad tą mergaitę artimųjų tarpe vadino Minele ir mylėjo ją „labiau, negu dera“; tai galima aiškintis, kaip nori. Ši Mina įdomi tik tiek, kad ji — kaip jau ne kartą buvo jo gyvenime — yra sesers ir vienuolės tipas, čia virtęs „dukrele“. Jos tolimesnis gyvenimas tą paliudija: ši mergaitė baiminasi vedybinio gyvenimo, kaip ir Getės sesuo Kornelija, kurios jis ne-

gali užmiršti. Tačiau Mina vis dėlto bando pergalėti save ir susižada su vienu profesoriumi, bet paskui, visus apstulbindama, atsisako už jo tekėti; Getė apie tai rašo vienai jos draugei: „Pasveikinkite Minelę, aš visada tikėjau, kad ši sielelė pati ištikimiausia. Tačiau nedera juokauti su visa gimine." Toliau viskas klostosi dar liūdniau: ji vis dėlto išteka už kito profesoriaus, o tai baigiasi tragiškai dėl jos biaurėjimosi bet kokiu fiziniu suartėjimu; jai pasimaišo protas, ir ji miršta nervų ligoninėje. Abatės vieta ir jai būtų buvusi geriausia išeitis.

Suprantama, kodėl Getė taip dažnai teikė pirmenybę būtent šitokioms dvilypėms ir iš tikrųjų „nepaliečiamoms" natūroms. Su jomis jis tikras, kad santykiai nepasidarys perdaug aistringi, ir tuo pačiu jos pakankamai žavios, kad išaukštintos ir pakeistos galėtų įeiti į literatūrą.

Getei visada reikia stimulo — asmeninių įspūdžių, reikia akstino proginiam eilėraščiui; ir jeigu jis jau kartą nutarė išbandyti savo ranką klasikinėje soneto formoje, kurios šiaipjau nenaudoja, tai Mina čia jam pageidaujamas akstinas. Gali būti, kad drovi ir užsidariusi Mina kai kurių savo būdo bruožų suteikė Otilijos figūrai „Atrankinėje giminystėje". Beje, pavadindamas ją „sielele", Getė labai taikliai ir šaltai nusakė savo santykius su ja.

Jena — tai ne tik Fromano namai ir jų augintinė duktė. Šimtmečių sandūros metais šis miestas buvo už Veimarą kur kas didesnis Vokietijos dvasinio gyvenimo centras, su tokia daugybe garsių vardų ir talentų, kokių vargu ar kada buvo susirinkę į vieną vietą: Šileris, Fichtė, Šelingas, Hegelis, Humboltas, broliai Šlegeliai, Brentanas, Tikas, Fosas, garsūs mokslininkai medicinoje bei gamtos moksluose. Getė gyvena senos, labai paprastos ir vos ne griūvančios pilies kambaryje, vėliau „Eglės" viešbučio erkerio kambaryje, kurį vadina savo „kuoru"; kartais jis gyvena ir botanikos sode, tada Fromano šeima parūpina jam maisto. Jo padėtis Jenos sferose savotiška, jis visų pirma ministras, kuriam patikėta rūpintis universitetu, o tai nepaprastai sudėtinga misija. Juk jis čia jokiu būdu negali viešpatauti ir valdyti, kaip norėtų jo monarchinė prigimtis. Čia negali netgi reikšti savo valios kaip Veimaro hercogystės atstovas, nes universitetas pavaldus dar ir kitoms Tiuringijos valstybėms. Lėšos labai ribotos, ir beveik visi stambesnio masto mokslininkai Jenoje svečiavosi tik labai trumpą laiką. Štai Hegelis, būdamas

docentas, šešerius metus turi verstis pinigais, studentų mokamais už paskaitas; jis turi maža klausytojų, gauna ekstraordinarinio profesoriaus titulą be algos su 100 talerių pašalpa; Getė rašo savo draugui Knebeliui: „Jei Hegeliui reikės pinigų, duok jam šiek tiek, iki dešimties talerių." Hegelis, nebeišmanydamas kaip suktis, galų gale ima siekti laisvos botanikos profesoriaus vietos, čia jis galėtų panaudoti savo herbariumus, kuriuos surinko Šveicarijoje, dirbdamas guvernieriumi; paskui jis pasitraukia iš Jenos, tampa laikraščio redaktoriumi Bamberge ir mokyklos direktoriumi Niurnberge, kol Heidelberge ir Berlyne prasideda jo profesoriaus karjera. Riteris, genialus eksperimentatorius, ultravioletinių spindulių atradėjas, Getės šlovinamas kaip „tikras žinių dangus žemėje", turi verstis kaip privatus mokslininkas. Po kelerių metų jis išvyksta į Miuncheną; taip pat ir chemikas Zebekas, Getės optinių tyrinėjimų patikėtinis, gyvena Jenoje be tarnybos ir, tik pakviestas dirbti į Berlyno akademiją, legitimuojamas kaip žymiausias fizikas. Akademinis gyvenimas Jenoje apgailėtinas, bet labai vaisingas, su juo negali lygintis ir gerai apmokamos įstaigos su gerai aprūpintais institutais. Sunku suversti atsakomybę Getei, kad jo mylimas dvasios kūdikis taip skurdo; jis mėgino padėti, tačiau jo išgalės buvo labai menkos. Jis rūpinosi intymiausiomis docentų asmeninio gyvenimo smulkmenomis ir, negalėdamas duoti tinkamų algų, buvo priverstas branginti profesorius su pasiturinčiomis žmonomis; jam net pasitaikė vieną kitą porą supiršti. Poetas daug laiko gaišo tokiems reikalams, kuriuos derėjo tvarkyti pavaldiniams; daugelį metų jam nedavė ramybės milžiniška mokslinė biblioteka, atitekusi Jenai pagal testamentą, kurią reikėjo tvarkyti. Mineraloginė draugija jam duoda progą plėsti savo geologines žinias, daromi modeliai, kurie „iš pirmo žvilgsnio vaizduoja žavų vietovaizdį", o paskui, išardyti, turi parodyti kalnų formacijas. Įrengiamas anatominis muziejus. Visa tai vis pusiau privatu, įkurta ir išlaikoma mažų būrelių ar draugijų; ir Getės interesai dažniausiai išplaukia iš jo paties polinkių, kurie, beje, beveik universalūs, išskyrus istoriją, kurios nemėgo, ir teologiją arba viską, kas siejasi su valstybe ir politika.

Jo universiteto idealas visiškai kaip Humbolto, kuris turėjo galimybių jį įgyvendinti platesniu mastu,— tai savarankiškų, laisvos ir plačios kultūros asmenybių ugdymas. Bet koks trukdymas iš išorės ir iš vidaus jį skaudžiai užgauna, ir jis ginasi nuo

jų kaip tik gali: nedera užmiršti, kad jis gyvena bejėgėje, neturtingoje ir mažoje valstybėje, nuolatos puolamoje iš visų pusių. Taigi Getė, dar 1797 metais matęs Jeną „šlovės viršūnėje", netrukus priverstas kapituliuoti. Po šešerių metų ima bėgti geriausieji profesoriai, išsikelia į Halę ar Viurcburgą; Fichtė išvyko anksčiau, nes buvo apkaltintas „ateizmu"; jis gynėsi, kaip Getė sako, „audringai ir įnirtingai". Visuotinį nerimą Getė aiškinasi Prancūzijos revoliucijos įtaka. Revoliucija padariusi žmones nenuoramomis, ir jie „įsigeidė arba pakeisti savo padėtį, arba bent pakeisti vietą". Getė turi pakankamai sveiko proto ir supranta, kad galėtų suvilioti juos, žadėdamas ateity ir geresnį atlyginimą, ir platesnį veiklos barą. Tačiau jam buvo pernelyg skaudus toks mokslininkų elgesys, ir jis atkakliai kovojo prieš atsimetėlius, kurie pasiėmė į Halę ir įtakingą „Visuotinį literatūros laikraštį", kuriame daugiausia buvo spausdinami kritiniai straipsniai bei recenzijos; kai vėliau Getė įkūrė Jenoje konkurencinį leidinį, įsiliepsnojo antrasis „Ksenijų ginčas" per brošiūras ir mažas, ne per labiausiai sąmoningas satyras. Jenos klestėjimo laikotarpis buvo trumpas, kaip ir visi klestėjimo laikotarpiai.

Ne ministrui, „vyriausiajam globėjui", koks buvo jo oficialus titulas, o Getei, universalaus proto poetui, Jena davė žymiai daugiau impulsų ir atgaivos, negu Veimaras. Botanikai studijuoti čia jam buvo botanikos sodas, anatomijos studijoms — profesorius Loderis, vėliau išvykęs į Maskvą, kiekvienai iš daugybės jo tyrinėjimo sričių yra koks nors mokslininkas, žinovas ar padėjėjas. Su Riteriu daromi eksperimentai iš galvanizmo, su Šelingu diskutuojama apie gamtos filosofiją. Pirmą ir paskutinį kartą Getė čia tiesiogiai susiduria su aukšto rango filosofu ir keičiasi su juo nuomonėmis, nors, tiesa, daugiau vaisių tai davė Šelingui, o ne poetui. Getei imponuoja jau vien dvidešimt aštuonerių metų jaunas vyras — jo jėga, šiurkštumas, visa tai, ką Šelingo draugė Karolina vadino „granitu". Šelingas tuo pačiu buvo vienintelis iš filosofų, turėjęs meninę gyslelę; Getės dvasia ir stiliumi ir Hanso Sakso eilėmis jis sukūrė „Epikūrietišką Heinco Viderporsteno tikėjimo išpažinimą", kur atkakliai ir prieštaringai grumiasi su mistinėmis religinėmis kylančios romantikos srovėmis. Čia jis sako, kad vien tai „yra tikroviška ir tikra, ką galima pačiupinėti rankomis", polemizuoja su bažnytiniu tikėjimu, priešpastatydamas jam „pasaulio sielą". Getė per-

ima šią sąvoką ir rašo tokio pat pavadinimo eilėraštį — savo gražiausią poetinę pasaulio sukūrimo istoriją. Pabaigoje, kuri yra tikrai getiška ir neturi nė trupinėlio Šelingo įtakos, jis kalba apie pirmąją žmonių porą, kurie palaimingai žiūri vienas į kitą, sukaupę savyje visus beribius siekius:

Gyvenimą paimkit iš visatos
Ir vėl grąžinkit jai.

Getės ryšiai su jaunuoju filosofu tokie artimi, kad jis ketina jam perleisti rašyti savo suplanuotą epą apie gamtą. Karolina džiūgauja: „Jis atiduoda Tau savo gamtą. Negalėdamas Tavęs paskirti įpėdiniu, apdovanoja Tave, dar būdamas šioje žemėje." Šelingas imasi to darbo, tačiau paskui jį meta.

Karolina nuolatos stovi šalia Šelingo, nuolatos jį ragindama, ji siela Getės kulto, plintančio iš Jenos. Ji centras ir to būrelio, kuris vėliau gauna „vyresniųjų romantikų" vardą, nors tuo metu susidėjo iš visai jaunų žmonių. Karolina buvo jau ne pirmos jaunystės, o keturiasdešimtmetė moteris, kai išsiskyrė su savo antruoju vyru, Augustu Vilhelmu Šlegeliu, su kuriuo gyveno gan trumpai, ir ištekėjo už Šelingo. Šitą vedybinę maišatį Getė sekė, subtiliai į ją įsijausdamas; jis kuo nuoširdžiausiai rūpinosi Šelingu, kai šį ištiko sunki krizė. Jis buvo apkaltintas neprotingais gydymo metodais pražudęs savo žmonos dukterį iš pirmos santuokos, anksti subrendusį vaiką, kuri lyg romantinis kipšiukas lakstė tarp šito būrelio narių. Laiškas, kurį Karolina parašė Getei, gražiai paliudija, kad į jį žiūrėta ne tik kaip į šaltą lyg marmuras olimpietį, bet ir kaip į padėjėją ir sielų gydytoją: „Jūs turite jam tokį poveikį, kokį turėtų pati gamta, jeigu balsu prabiltų iš dangaus. Ištieskite jam ranką jos vardu. Nereikia nieko daugiau, tik tai, ką jūs jau iš tikrųjų darote..." O mylimąjį guodžia: „Jis myli tave kaip tėvas, o aš kaip motina — kokie nuostabūs tavo tėvai! Neįžeisk mūsų."

Santuokos ir meilės klystkelių daug šiame būrelyje. Čia atsispindi romantizmo bruožai — žymiai anksčiau, negu jie tapo literatūros srove ir programa. Visą šitų santykių labirintą, kurie keičiasi kas mėnesį ar net vieno vienintelio laiško dėka, būtų galima pavaizduoti tik grafiškai, bet tada jis prarastų savo žavesį. Pakanka pasakyti, kad Getė virš viso to stovi kaip šaltakraujis stebėtojas, absorbuodamas stebėtiną šitų labai gabių žmonių elgesį. O gabūs jie visi, moterys ne mažiau kaip vyrai,

moterys dažnai vyriškesnės už vyrus. Ne kas kitas, o Karolina suvedė moterišką ir blankų Augustą Vilhelmą Šlegelį su Gete; savarankiškesnis Fridrichas Šlegelis pats nueina Getės vertinimo etapus — nuo dievinimo iki atšalimo. Netrukus Getė jau jam pasirodo nebepakankamai poetiškas, nebeatitinka susiformuluotos poetiškumo teorijos. Romantinės ironijos pokštas, kad abu broliai labiausiai garbina Getę, pasirodydami kaip gryniausieji klasicizmo šalininkai, su tikra „grekomanija", kaip sakydavo Šileris. Getė savo dvaro teatre stato jų silpniausius ir blankiausius kūrinius, klasicistines dramas „Joną" ir „Alarką", nepaisydamas Šilerio patarimo, numačiusio „totalinį fiasko", kuris vėliau ir įvyko. „Jo liga — terliotis su Šlegeliais, kuriuos jis pats karčiai keiksnoja ir plūsta",— rašo Šileris savo draugui Kerneriui. Vėliau Getė abu pavadins forsuojančiais talentais, nelaimingais žmonėmis, vis norėjusiais iškilti aukščiau už gamtos duotas galimybes; literatūroje ir mene jie galėję pridaryti daug bėdos.

Anuomet, Jenoje, jie bėdos nepridarė. Jie skelbė Getės šlovę. Jie ne tik skelbė jį esant pirmuoju vokiečių poetu, nustumdami Šilerį į antrąją vietą, bet ir vienu iš keturių ar penkių didžiausiųjų pasaulio poetų. Taip sakė ir rašė ne vieną kartą. Savo paskaitose laisvajai publikai Vienoje, Paryžiuje, savo žurnaluose ir veikaluose jie padėjo pamatus plataus užmojo literatūros kritikai, ir jie skyrė Getei vyraujančią padėtį. Per Augustą Vilhelmą Šlegelį, kuris daug metų palaikė artimus ryšius su madam de Stal, Getės vardas ir reikšmė paplinta visoje Europoje —vis dar visagalės bendravimo priemonės — prancūzų kalbos dėka; remdamasis Getės dvasia bei jo sukurtais kalbos lobiais, Šlegelis tais metais verčia Šekspyrą, tai pirmasis šio didelio poeto didelis vertimo šedevras; gimsta Dantės, Kalderono vertimai. Per šiuos kelerius metus Getė suartėja su pasauline literatūra, ir būtų neteisinga abiejų brolių čia įdėtą dalį — ar apskritai jų reikšmę — matuoti jo vėlyvaisiais žodžiais.

Taigi gyvenamoji vieta — tai Veimaras, tai Jena: dar prisideda kasmetinės kelionės į maudykles, visų pirma į Karlsbadą. Getės akiratyje pasirodo naujų žmonių. Ten jis dar laisvesnis nuo bet kokių saitų su namais. Labai mielai ir nesivaržydamas jis leidžiasi garbinamas ir šlovinamas; nė kiek nesusimąstydamas, jis rezga naujas meilės aferas. „Dėl viso pikto aš tuoj pat užmezgiau naują romaniuką,— rašo jis Šileriui 1795 m.,— kuris

labai būtinas, kad rytais penktą valandą išviliotų iš lovos. Tikėkimės, kad sugebėsime taip santūriai valdyti nuotaikas ir taip pakreipti įvykius, kad jis ištvers keturiolika dienų." Jis priimamas gerai, kaip garsus rašytojas; tenka ir nusivilti, viena „mylimiausioji" žavisi jo naujausiuoju romanu, sukurtu, deja, jaunystės draugo Klingerio. Jo tonas su moterimis, „kurios nepaiso griežtų taisyklių, nėra švelnus , o subtilios gracijos jam visiškai trūksta"— šitaip skundžiasi viena jo garbintoja. Išraiškingai jis deklamuoja savo eilėraščius bei pjeses, ir vienai šauniai damai pasirodo panašus į savo Faustą; jai rodosi, lyg jis jotų ant statinės, „paskui man vėl pasirodė, lyg šėtonas jį tuoj stvers ir nusineš. O Gete, kaip klaidžioja tavo didi dvasia... Dabar ji kybo tarp dangaus ir pragaro." Iš sustabarėjusio slaptojo tarėjo čia nelikę nė žymės. Getė teikiasi vaikščioti, nulipęs nuo koturnų, dėl kurių Veimare iš tikrųjų sustabarėja ir laikysena, ir poezija. Jis susipažino su dviem gražiom Berlyno žydėm, turtingomis pirklio Mejerio dukterimis. Vyriausioji, Mariana, buvo morganatiškai susituokusi su kunigaikščiu Roisu, o po jo mirties gyveno Vienoje kaip ponia fon Eibenberg; daugelį metų ji buvo jo intymiausia draugė kelionėse į maudykles; kartą jis slapta susitinka su ja Drezdene ir labai intensyviai, labai žaviai susirašinėja su savo „Marianėle". Ji elegantiška, turi pasisekimą, protinga, jos švelnios lūpos ir aštrus liežuvis, kaip sako Getė. Ji moka jį kuo maloniausiai užimti, o jis atsirevanšuoja; vos tik susipažinęs, jau per pirmąjį susitikimą jis paberia jai reminiscencijų apie savo nuotykius Romoje. Jis rašo atminimus į albumą, ant vėduoklės, siunčia jai savo rankraščius, o Mariana iš Vienos aprūpina jį šokoladu, kartą keturiomis statinaitėmis ikrų, graikiškomis ir romėniškomis monetomis jo rinkiniams ir teatro naujienomis. Ji žaviai skatina jį toliau rašyti „Faustą", „apie kurį taip daug girdėjau, kad šaukiu: daugiau, daugiau! Apskritai aš nepasotinama, kai pavyksta ką nors pamatyti ar išgirsti, kas susiję su Jumis". Ji gauna iš Getės laiškus, rašytus lengvai ir pakiliai, nors šiaip jo laiškų stilius kanceliarinis: „Ką jūs pasakėt, mieloji drauge, kai aš nuo Jūsų pabėgau? Iš tiesų esu pagrobtas ir vis dar nepaleidžiamas. Gyventi ir duoti kitiems gyventi! Pasitraukti ir leisti pasitraukti kitiems; tai pora pagrindinių maksimų, tačiau nė viena iš jų nėra pakankamai diplomatiška..." Šitaip jis rašo iš Francensbado, kur atsigauna nuo perdaug įtempto bendravimo su Mariana, ilsėdamasis su kita gra-

žia drauge, Silvija fon Cigezar, kuri eilėraštyje garbinama kaip „duktė, draugė, mieloji". Marianai jis buvo palikęs savo padėjėją ir slaptąjį sekretorių dr. Rimerį, kuris jam netrukus praneša, kad ponia fon Eibenberg dabar esanti „prieinama ir mūsų lygio žmonėms, ir aš dažnai pas ją būnu. Jūsų ekscelencija visada esate pagrindinis mūsų pokalbių objektas, ir mes vis grįžtame prie Jūsų, kad ir kaip pokalbis pasisuktų. Jeigu Jums galėčiau pranešti bent pusę tų anekdotų, sąmojų, šmaikštavimų, ar kaip ten tie visi komplimentai vadinasi, tai Jūsų ekscelencija patikėtumėt esąs šalia jos."

Tai tikrai nėra Getės „didelė meilė", ir apskritai jų nebuvo taip daug, kaip nori įžiūrėti nenuilstantys jo meilės peripetijų aiškintojai. Tačiau ji daug prisidėjo, kad žodis „giedras", kurį jis ištardavo tik iš priešgynos ir desperacijos, jam taptų tikrove, o tai jau nemaža. Kartą jis jai dėkoja: „Tarp daugybės mielų savybių — leiskite bent kartą pagirti Jus visai atvirai — Jūs turite vieną ypatybę: mažus, kaprizingus savo draugų norus laikote vertais dėmesio ir pasirengusi stengtis juos patenkinti. Jūs gal pati ir nežinote, kad ši ypatybė tokia reta."

Reikšminga ir tai, kiek Getė šitoms moterims, Marianai ir jos draugėms, turi būti dėkingas kaip autorius — juk jos aistringai skelbia jo šlovę. Rekomendacija iš lūpų į lūpas visada veiksmingesnė, negu spausdintas esė, nors jis būtų parašytas ir tokio autoriteto, kaip Fridrichas Šlegelis. Tačiau svarbiausia, kad šios moterys Getei suteikia seniai pasigendamą jausmą, kad jis turi publiką, skaitytojų, vyrų ir moterų, kurie jį supranta ir brangina, netgi ir jo sunkius kūrinius. Kiek tie kūriniai suprantami, jis nesuko sau galvos; jis nebuvo labai geros nuomonės ir apie eseistų supratimą ir puikiai žinojo, kad jis giriamas tik tada, kai norima apginti savą tezę arba, pasiremiant jo vardu, suniekinti kitą. Getė niekad neapeliavo į plačius skaitytojų sluoksnius; kai jo kūriniai turėdavo didelį pasisekimą, jis arba nereaguodavo, arba šaipydavosi. Tačiau vienišas būti nenorėjo. Ir todėl maži skaitytojų būreliai, ėmęsi dabar steigtis, jam buvo sava publika. Kitokios publikos jis neturėjo iki pat šių dienų; didis vardas mažai ką turi bendro su tuo populiarumu.

Iš Berlyno plinta stipriausias Getės garbinimas, o Berlyno žydės — jo pagrindinės skaitytojos. Sociališkai pereinamuoju laikotarpiu jos buvo įkūrusios pirmuosius literatūrinius salonus Vokietijoje — Henrietė Herc, Rahelė Farnhagen. Tai buvo labai

trumpa epocha; kartu su romantika jau prasideda reakcija; linkstama kurti žydus ignoruojančius klubus ar draugijas, besiremiančias „grynai krikščionišku" ir senu vokišku viduramžių palikimu. Tik vieną du dešimtmečius prieš žydų emancipaciją ir apskritai prieš vokiečių buržuazijos emancipaciją gali plėtotis ši dvasiškai nepaprastai gyva, visuomeniškai labai laisva žydiškųjų salonų forma, dažniausiai susijusi su atstovais iš aristokratijos, kuri šiuose salonuose mielai lankosi ir juos proteguoja.

Henrietė Herc įsteigė savo saloną su vyro mokiniais — jis buvo gydytojas ir filosofas, laikomas „Kanto vietininku" Berlyne; tik lavinimusi žydai galėjo susikurti autoritetą ir tam tikrą visuomeninį pakantumą. Rahelės Levin, vėliau Farnhagen, mansardiniuose kambariuose Jegerštrasėje, kuriuos ji, šiek tiek koketuodama, vadino „palėpe", buvo galima pamatyti visus garsiuosius ir pradedančiuosius rašytojus bei publicistus: Fridrichą Šlegelį, Tiką, Žaną Paulį, brolius Humboltus, princą Liudviką Ferdinandą, diplomatus, junkerius, aktorius. Žydus buvo galima priskirti prie teatralų klasės, kuriai dar reikėjo smarkiai kovoti už pripažinimą, jeigu tik čia apskritai galima kalbėti apie klases; abi grupės dar buvo už visuomenės ribų, ir bendrauti su jais dar buvo laikoma abejotinu dalyku. Todėl jie labiau traukė, negu „geroji visuomenė", iš kurios Getė šaiposi epigramoje: „Gera ji tada, kai net trumpam eilėraščiui neduoda progos." Rahelei Getė buvo jos gyvenimo stabas, jos paguoda ir didysis patarėjas. „Klausykite Getės,— rašo ji vienai draugei,— su ašaromis rašau to tarpininko vardą, prisimindama dideles kančias", kadangi jis lydėjęs ją per visą gyvenimą. Moterys, kaip jau matėme Karolinos Šeling atveju, stipriau jautė šitą poveikį, o ne kokį nors estetinį. Net karalienė Luiza, kuriai jis buvo visai svetimas ir kuri, lankydamasi Veimare, jį ignoravo, vėliau, atsidūrusi nelaimėje, guodėsi jo žodžiais iš „Vilhelmo Meisterio": „Kas duonos ašarom nelaistė."

Tačiau tos žydės nesitenkino jo veikalų skaitymu ar jų poveikiu joms pačioms. Jos jį propagavo. Kaip sako jo padėjėjas Rimeris apie Getės žydiškuosius garbintojus, jos buvo atidesnės ir jautresnės „negu vokiečiai, ir dėl greitos orientacijos, skvarbaus proto, savito sąmojo, jos buvo jautresnė publika, negu lėtoki ir sunkiai suvokiantys grynieji ir senieji vokiečiai. Moterys turi šitą dievo dovaną dar patrauklesne forma, ir Getė savo naujausius poetinius darbus noriai skaitydavo joms, atski-

rai ar būrelyje, pavyzdžiui, Karlsbade, nes visada galėjo būti tikras susilauksiąs kokio nors atgarsio", jos mėgo taip pat ir jo kūrinių sunkias vietas, reikalaujančias iš skaitytojo daug erudicijos, nes pagal žydų tradiciją jos buvo įpratusios susidoroti su sunkiomis problemomis. Ir pagaliau jis buvo joms dvasinis kunigaikštis didžios karalystės, kurią peržengti joms atrodė lengviau, negu gauti Prūsijos ar Austrijos pilietybę. Jeigu daugelis iš jų vėliau pasiryžo apsikrikštyti, tai čia buvo tik *Entre-Billet* į visuomenę, kaip tai pašaipiai pavadino Heinė. Jos iš esmės priėmė vokiečių kultūrą, o Getė joms buvo kilniausias jos atstovas.

Savo propagandai jos turėjo ypatingų priemonių: visos buvo susijusios giminystės ryšiais, iš Berlyno jie siekė Vieną, Paryžių ar Londoną; turėjo laiškų ir žinių agentūrą, kuri jau dvaro faktoriams žydams užtikrino padėtį, šiaipjau tokią netvirtą. Buvo įpratusios tiksliai stebėti, pasverti, atsižvelgti ir į būsimą vertę. O be šių techninių pranašumų, jos dar turėjo savitą entuziazmą, pašaukimo jausmą, kai susižavėdavo dvasios pasiekimais. Čia mobilizuotos visos priemonės: negraži Rahelė veikė savo stipriu intelektu, graži Mariana — patrauklumu, Eskeles, Fani Arnštein ar Flis — plačiais visuomeniniais ryšiais.

Būtų kvaila šiems sluoksniams priskirti Getės garbinimo monopolį, tačiau taip pat būtų kvaila ir tinkamai jo neįvertinti. Bent jau pats Getė šito nedarė, nors šiaipjau nebuvo didelis semitų draugas, kaip, sakysime, Lesingas; valstybės piliečių lygiateisiškumo klausimais jis nepalaikė žydų emancipacijos, kaip ir nepalaikė spaudos laisvės.

Malonumai, kuriuos jis patirdavo per šias keliones į maudykles, nesiribojo tik šiais garbintojais. Nuolatos reikia pagerbti atsilankymu kokius nors bajorus, ilgi sąrašai maloningų ir maloningiausių damų ir ponų išlikę jo dienoraščiuose ir „Analuose". Visa ši karuselė — stebinantis kontrastas Napoleono erai. Pokalbiuose su aukštais ponais ir diplomatais kartais siūbteli smarkus vėjo gūsis. Tokiais atvejais Getė beveik nieko daugiau nepasako, kaip savąjį „Hm", kurį užfiksavo Žanas Paulis, prancūzams įžengus į Romą. Šventoji Romos imperija 1803 metais žlunga galutinai, ir žlunga dar nešlovingiau, negu senoji Romos imperija. Ją suplėšo į gabalus ne išorės priešai, o ją sudarančios valstybės; vadinamasis „reicho deputacijos pagrindinis nutarimas" jau vien savo šlykščia kalba simbolizuoja šiurpią

Raštate prasidėjusią biurokratinę spekuliaciją šalimis. Kaizeris Francas, paskutinis monarchas, išrinktas dar Frankfurte, nuo šiol besivadina tik Austrijos kaižeriu. Grįždamas iš Karlsbado namo, Getė pareiškia, kad vežėjo ir tarno ginčas ant pasostės jį labiau dominęs, negu imperijos žlugimas. Ji buvusi tai, ko negalima suprasti, vien tuščia sąvoka. Iš tikrųjų nesuprantamas buvo šis tvarinys, kuris savo sunykimo metais dar turėjo beveik tiek pat imperijai tiesiogiai pavaldžių valstybėlių, kiek ir metų, būtent apie 1800. Sunku buvo nustatyti jų ribas bei gyventojų skaičių; per Raštato kongresą vienas veiklus publicistas apie tai skubotai išspausdino keletą lentelių.

Po karo žygio Šampanėje Getė girdėjo, kad toli vyksta vis nauji karai, kurių detalės ir amžininkų galvose labai greit imdavo painiotis. Dešimt metų Prūsija geranoriškai išliko neutrali Prancūzijai, o prieš pat savo kritimą į bedugnę netgi sudarė su ja sąjungą. Austrija kovoja pietų Vokietijoje, Italijoje, Šveicarijoje, ir visur ji pralaimi. Rusų korpusai kovoja Alpėse. Gausu trumpalaikių taikos sutarčių ir trumpalaikių koalicijų. Pastovus tik nepaliaujamas Napoleono kilimas ir atkaklus Anglijos priešiškumas jam. Tačiau Getei tie dalykai visai nerūpi. Jis rašo vienam šveicarų pedagogui, ketinančiam išvykti į užsienį: „Mūsų dienomis galimi neįtikimiausi dalykai, ir kiekvienam mąstančiam, ryžtingam vyrui, jaučiančiam šiokį tokį savarankiškumą, nelieka nieko kito, kaip išlaikyti drąsą ir sugebėjimą kur nors įleisti šaknis. Tokiu momentu, kai visi aplinkui kuria naujas tėvynes, blaiviai galvojančiam žmogui, sugebančiam pakilti virš savo laiko, tėvynė yra niekur ir visur" (1799.III.15). Jis bara Jenos literatūros laikraščio korespondentą, smarkiai puolantį Paryžiaus konsulinę vyriausybę: „Tegu tautos ir vyriausybės suka sau galvas, kaip joms tvarkytis! Tik kai jų veiksmai bus užfiksuoti popieriuje, tada apie juos bus galima rašyti visuotiniame literatūros laikraštyje, o tikras literatas tegu dėkoja dievui, kad pasaulį gali traktuoti istoriškai" (1804).

Karai tuo metu iš esmės dar buvo tiesiogiai dalyvaujančių armijų reikalas. Žmonės keliauja Italijon, net jeigu ten vyksta garsūs mūšiai, o jeigu su kelionine karieta nepateksi į žygiuojančias kolonas, ir netgi tada, jeigu į jas pateksi, vargu ar bus kelionėje kokių sunkumų. Nuvažiuojama į Čekijos kurortus ir ten išgirstama, kad netoli vyksta kažkoks karinių dalinių judėjimas, mūšiai, pralaimėjimai; sužeisti karininkai netrukus at-

vyksta gydytis ir apie tai pasakoja. Mokslininkai važiuoja į mokslinius kongresus į Paryžių, net ir iš Anglijos, kuri kariauja su Prancūzija; pirma jie atsiklausia ir gauna atsakymą, kad mokslininkai, savaime suprantama, gali nekliudomai keistis savo mintimis. Mūšiai gana kruvini, nuo to laiko, kai buvo įvesta visuotinė karinė prievolė, pirma Prancūzijoje, vėliau ir kitose šalyse, ir kai atsirado neišsemiamas kiekis naujos patrankų mėsos. Tačiau tie mūšiai trumpi, jie vyksta vieną dieną, ir priimami kaip likimo lemtis. Karo žygiai trumpi. Net Napoleonas dar neužsibrėžia visiškai sunaikinti priešišką valstybę. Jau taikomos modernios priemonės ištisų šalių ekonominei blokadai bei žemynų izoliavimui, tačiau jų negalima įgyvendinti dėl kontrolės stokos; kontrabanda paverčia jas iliuzorinėmis, o kontrabandoje dalyvauja ir valstybės.

Ne tik Getė nesidomi pasaulio įvykiais. Europa dar labai kosmopolitiška, tik Prancūzijoje ir Anglijoje jau gana ryškiai įsitvirtinusi nacijos sąvoka. Kitų šalių vadovaujantieji valstybiniai veikėjai — tarptautinis mišinys: italas markizas Lukčesinas, su kuriuo Getė susipažino Italijoje ir kurį vertino, Prūsijoje buvo viena iš įtakingiausių asmenybių, o paskui perėjo pas austrus; Rusijoje graikas iš Korfu Kapas d'Istrias — ministras, vėliau Neselrodė iš Reino krašto — žymus diplomatas; kariškiai keičia uniformas, prancūzų generolas ir advokato sūnus Bernadotas tampa Švedijos karaliumi; net to meto likimo lėmėjas, Bonapartas, nėra prancūzas ir prancūziškai visada kalba su akcentu. Šveicaras Johanesas fon Miuleris tampa prūsų dvaro istoriografu, švabas Reinhardas — Prancūzijos respublikos diplomatu, užsienio reikalų ministru, valdant direktorijai, Taleirano bendradarbiu. Mokslininkai, menininkai, muzikai eina ten, kur jiems atsiveria „platesnis veiklos baras". Aleksandras fon Humboltas savo svarbiausius metus po Amerikos kelionės praleidžia Paryžiuje. Pats Getė, gimęs laisvajame imperijos mieste, yra Tiuringijos kunigaikščio ministras, o šis savo ruožtu kaip karys tarnauja Prūsijos valdžiai.

Žemėlapis keičiasi kiekvieneriais metais, vokiečių dvasinės kunigaikštystės išnyksta, išdygsta revoliucinės respublikos su klasikiniais vardais, kaip Batavijos, Cizalpijos respublika, ir vėl išnyksta; konsulas Bonapartas įkuria Etrurijos karalystę su tiesiog archeologiškai skambančiu pavadinimu ir paveda ją Burbonui; konsulas giriasi, esą labai gerai, kad žmonės pripras

matyti Burboną, lankstantį nugarą pirmojo Prancūzijos valstybinio tarnautojo laukiamajame. Greit išnyksta ir tai. Vokiečių kunigaikščiai pietuose ir vakaruose sudaro Reino sąjungą — mūsų laikais jie būtų vadinami „satelitais"; labai greit atsiranda dar fantastiškesnių naujoviškų sąjungų, kurių nariais numatomi Korsikos šeimų klano nariai ar maršalai, kariniai avantiūristai, generalinių štabų darbuotojai.

Getė savo „Analuose" rašo apie 1806 metus: „Įkurta didelė imperija Vakaruose, ji išleido šaknis ir šaknis į visas puses." Į tą tvarinį jis žiūri gamtininko akimis. Šiuo metu jo pagrindinis užsiėmimas ir pagrindinis rūpestis — „Spalvotyra". Jis jaučia, kad bręsta audra, nors ir nenori nieko apie ją žinoti. Visų pirma jam rūpi užbaigti šitą, jo nuomone, svarbiausią ir didžiausią savo kūrinį. Nuo šimtmečio pradžios jis keletą kartų sirgo sunkiomis ligomis, taigi ir fiziškai jis smarkiai sukrėstas. Ankstyva Šilerio mirtis 1805 metais jam reiškia vienos epochos pabaigą. Jį užgriūva nauja, nelaukta epocha.

Tai prasideda Prūsijos karinių dalinių žygiavimu per Veimaro hercogystę metų pradžioje. Su savo padėjėju Rimeriu jis peržiūri „Fausto" rankraštį, kurio vis imdavosi po ilgų pertraukų ir kurį dabar reikėtų užbaigti. Jis vėl išvyksta į Karlsbadą ir ten daug piešia; nedidukei, sirguliuojančiai princesei Karolinai iš to turi išeiti „Kelionių, išsiblaškymo ir paguodos knygelė" su paveikslėliais. Tai labai keisti darbai, bėgimas į pietietiškus landšaftus su antikiniais pastatų motyvais ar triumfo arkomis, su Paladijo stiliaus vila, aukštų Šveicarijos kalnų reminiscencijomis. Milžiniška šiaurės pašvaistė, nutviskusi lyg po sprogimo. Vėliau jis papildomai nupiešia Jenos ir Aueršteto mūšio škicą.

Charakteringa, kad jis pasirenka šitokią paveikslų seriją vietoj žodžių, kuriais negali ir nenori aprašyti šių įvykių. Savo „Analuose" jis kalba tik apie „karo sumaištį, kurį grasino sutraukyti bet kokius ryšius"; džiūgauja, kad pavyko išsaugoti Veimaro teatrą kaip „visuomenės turtą", ir jau po kelių savaičių vėl pradeda spektaklius. Jis fiksuoja tik katastrofos artėjimą: prisimena savo pokalbius Karlsbade su generolu, kuris jam papasakojo apie austrų armijos gėdingą kapituliaciją Ulme prieš metus; pokalbius vokiečių patriotų, norinčių sukelti liaudies sukilimą, kuris jam atrodo „neaiškus ir miglotas". Grįždamas į Veimarą, sužino apie Reino sąjungos sudarymą, Vokietijos

imperijos panaikinimą; tarp šitų neramių naujienų įrašo tokią širdį raminančią ir mintis nukreipiančią žinią: „Heseno grafas Karlas, jau seniai mėgstąs gilesnes studijas, noriai kalbėjosi apie žmonijos priešistoriją ir buvo linkęs pripažinti aukštesnį požiūrį". Ministras Getė susirūpinęs kalbasi su savo hercogu, kuriam „nedviprasmiškai" pataria nepulti į avantiūrą su prūsais; ši kalba nesėkminga, kaip ir visi jo įspėjimai dėl šitokių dalykų.

Jis vyksta į Jeną katalogizuoti savo mineralų, surinktų Karlsbade. Tuo metu pilį, kur jis gyvena, užplūsta Prūsijos štabo karininkai. Pulkininkas fon Masenbachas, jam pažįstamas iš 1792 metų kampanijos, parašė aistringą manifestą prieš Napoleoną. Getė, įspėtas spaustuvės rinkėjo ir susirūpinusių magistrato tarnautojų, jau nuogąstaujančių dėl prancūzų pergalės, imasi ginti civilinę valdžią ir sutrukdo paskelbti manifestą. Čia pat stovi ištįsęs adjutantas sustingusiu veidu, stebėdamasis „biurgerio drąsumu". Jis simbolizuoja sustingusį prūsiškumą, susilaukiantį galo šiomis dienomis.

Kitas prūsas, majoras fon Marvicas, aprašo Getę prie pietų stalo: „Aukštas, gražus vyras, su išsiuvinėtais dvariškio drabužiais, išsipudravęs, su peruku ir špaga — jis visą laiką leido matyti tik ministrą, su deramu orumu reprezentuodamas savo rangui, nors jam ir trūko tikrai laisvos didiko elegancijos." Vienas elzasietis, fon Blumenšteinas, sunkiai kalbąs vokiškai, veltui mėgina pasikalbėti su jo ekscelencija, kuri niūriai tyli. Po vaišių Marvicas klausia Blumenšteiną, kurgi dingęs jam taip įprastas judrumas. Elzasietis: „Kad tas velnio vaikis lyg būtų savo žabtai smala užklijavęs, nenorėti kalbėti, tai aš irgi tyliai tylėti! — Apie ką gi Jūs kalbėjote? — Apie ką gi kalbėsi su poeta, jei ne apie jo kūriniai.— Prašovėt! Reikėjo kalbėti apie hercogystės valdymo reikalus.— Aha! Jis toks tuščiagalvis? Mano išmanymu, didelis poetas visai kas kita, negu mažas ministras.— Apie kokius gi kūrinius Jūs kalbėjote? — Velniškas daiktas išėjo. Negerai žinoti vokiečių literatūros. Prieš pietus norėjau Jūsų dar paklausti, ką tas žmogus iš tikro parašė, bet užmiršti. Ir va sėdėti ir negalėti, *partout*[1] nič niekas atsiminti, didžiausia laimė, krenta dar galvon „Nuotaka iš Mesinos"[2].

Kitas prūsas, princas Liudvikas Ferdinandas, aplankė Getę dar Veimare, kariuomenei atžygiuojant. Jis rašo savo mylima-

---

[1] Jokiu būdu *(pranc.)*.
[2] F. Šilerio tragedija.

jai, vienai iš daugelio savo mylimųjų: „Dabar susipažinau su Gete iš tikrųjų, vakar vėlai vakare jis dar palydėjo mane namo ir paskui sėdėjo prie mano lovos, mes gėrėme šampaną ir punšą, ir jis kalbėjo visai puikiai! Galų gale atsivėrė jo siela, jis leido išsilieti savo dvasiai; jis daug ką pasakė, aš daug ko išmokau, ir man jis atrodė visai natūralus ir mielas." Karlas Augustas, išėjęs anksčiau, užrašė: „O kiti visą naktį gėrė labai daug, lenktyniaudami, ir Getė neatsiliko, baisu, kiek jis galėjo išgerti." Jenoje Getė vėl sutinka princą Liudviką Ferdinandą, kurį jaunesnieji garbina kaip didelę Prūsijos viltį; jį dievina ir Rahelės būrelis, ir moterys, o muzikai nepaprastai gerai vertina; net Bethovenas pagyrė princo kompozicijas, kurios buvo išleistos po mirties su skrendančiu prūsų ereliu tituliniame lape: „Visai ne princiška, o puiku!" Dvaras jo nemėgo dėl begalinių skolų ir nežaboto gyvenimo, o senosios mokyklos kariškiai — kaip nedisciplinuoto nutrūktgalvio. Prie Jenos jis krito kaip pirmoji mūšio auka; spalio 10 d. Getė užsirašo: „Susidūrimas tarp Zalfeldo ir Rudolštato. Princas Liudvikas žuvo."

Tai buvo prologas. Getė jau anksčiau juto katastrofą. Braunšveigietis, nepajudinamas su savo fridrikiška šlove, vėl buvo vyriausiasis kariuomenės vadas; štabuose vėl tas pats generolų nepasitenkinimas, kaip Šampanėje ar prie Mainco. Getė buvo akylus stebėtojas, nors kalbėjo mažai. Jis konstatavo, kad ne tik pulkininkas Masenbachas, bet ir kiti prūsų štabo karininkai turi „rašytojiškų ambicijų", jie beveik visi be perstojo rašė, publikavo ar rengė būsimas publikacijas. Jis negalėjo žinoti, kad per šią katastrofą visi vėlesnieji būsimų karo žygių prieš Napoleoną didvyriai jau turėjo aukštus postus. Šarnhorstas buvo štabo viršininkas; savaitę prieš mūšį jis rašė: „Gerai žinau, ką reikėtų padaryti; kas bus padaryta, žino tik dievai." Jiems visiems pirma reikėjo pasimokyti, ir jie gavo baisią pamoką, kaip kariaujama praktiškai, bet ne teoriškai.

Getė, Jenoje buvęs tiekimo komisaru, prieš pat Aueršteto mūšį grįžo į Veimarą. Mūšio išvakarėse Veimaro teatre vaidinama kapelmeisterio Himelio operetė „Rylininkė Fanšon". Kitą dieną tolumoje dunda patrankos, kurių griaudimą vėjas šuorais atneša į Veimarą. Getės namuose sėdama prie stalo, nuotaika niūri. Kanonada liaujasi, ir visi šiek tiek apsiramina. Tada supyška šūviai visai arti, kulkos lekia per stogą, visi pakyla nuo stalo. Bėga prūsų daliniai, visai pakrikę, rėkdami jie lekia gatvėmis

ir išnyksta kelyje į Erfurtą. Dar kartą įsigali tyla. Paskui, žvalgydami vietovę, išnyra keli prancūzų husarai. Getės sekretorius Rimeris ir jo auklėtinis Augustas jiems išneša kelis butelius alaus. Atžygiuoja daugiau kariuomenės. Getė, lydimas husarų karininko, išvyksta į pusiau apleistą pilį, kur pasilikusi tik tylioji hercogienė. Tai didžiausios dienos jos gyvenime, kaip ir Getės Kristianai. Getė perduoda namiškiams, kad jie gali būti ramūs, pas juos apsistosiąs maršalas Nejus, šiaipjau nieko kito jie teneįsileidžią, tik keletą kavaleristų iš jo eskorto.

Daugelis iš jų elzasiečiai. Jie įkurdinami tarnų kambaryje ant šiaudų; vyrai taip nuvargę, kad jiems neberūpi valgis, jie sukrenta į savo guolius. Kristiana liepia padengti stalą maršalui ir jo palydai, parengti kambarius, nepaprasta padėtis vėl pažadino jos jau prigesusį namų šeimininkės veiklumą, dabar ji darbuojasi be perstojo, visur kišasi, komanduoja. Tačiau maršalas nepasirodo, o tuo tarpu vis nauji kareivių būriai plūsta į miestą.

Padėtis darosi rimta. Kareiviai plėšikauja, laužiasi per duris ir langus. Miestas dega įvairiose vietose. Kas priešinasi, su tais elgiamasi žiauriai; senas Getės draugas, dailininkas Krauzas, nuo to miršta. Ponios fon Štein bute kareiviai viską išgrobsto ir sudaužo, Getės svainiui Vulpijui sekasi ne ką geriau. Getė, iš pilies grįžęs namo, nuėjo į savo miegamąjį viršutiniame aukšte. Naktį ateina du šauliai iš „šaukštininkų gvardijos", kaip aprašo Rimeris; stovyklauti aikštėse jiems įkyrėjo — spalio mėnesį Veimare šalta — jie nori rasti pastogę, buožėmis daužo vartus, jie įsileidžiami ir pavaišinami. Jie primygtinai teiraujasi šeimininko. Rimeris jį pažadina, tas su plačiu šlafroku, savuoju „pranašo apsiaustu", nulipa laiptais, orus, keliantis pagarbą, jie pripila jam stiklą ir su juo susidaužia. Jis vėl nužingsniuoja atgal, jie bėga iš paskos, nori šį bei tą pasigrobti, grasina jį užmušti. Kaip pasakoja Rimeris, jį išlaisvinusi Kristiana su vienu elzasiečiu husaru, išvariusi marodierius ir užrakinusi duris. Kambariuose, skirtuose maršalo palydai, jie atsigula į lovas. Rytą adjutantas, atvykęs apžiūrėti buto, išveja juos grasindamas kardu. Atvyksta maršalas. Prie durų atsistoja sargyba.

Taigi Getei pavojus praėjo. Nuo šiol vien tik maršalai bus jo svečiai vienas po kito: Lanas, gyvulių prižiūrėtojo sūnus, dabar turintis Montebelo hercogo titulą; Ožero, vaisių pirklio sūnus, vėliau Kastiljono hercogas. Getė gauna vaizdingą pa-

moką. Tai visai kitokie žmonės, negu šaltas ir amžinai dvejojąs senasis Braunšveigietis, kuris pralaimėjęs šiuo metu klaidžioja aplinkui, praradęs savo šalį, ir netrukus miršta nuo žaizdų. Tai vyrai pačiame stiprume, pačiame jėgų žydėjime, įžymūs savo narsa, Lanas išgarsėjo kaip Arkolo vėliavnešys, su trim sunkiom žaizdom nuskubėjęs atgal iš tvarstymo punkto, stojęs velniškosios kolonos priešakyje ir pirmasis peržengęs Adą. Tai dideli plėšikai, Ožero be galo praturtėjo Italijoje, jis avantiūristas, bet visa tai Getei mažai terūpi. Visų pirma jie kareiviai, ir niekas daugiau. Jie neturi rašytojo ambicijų ir neketina sublizgėti kaip autoriai, kaip kad prūsų karininkai, jie daugiau nieko nenori, tik laimėti, o laimi jie nuolatos. Kūrėjo Getės dvasiai jie pasirodo tobuli savojo tipo egzempilioriai ir gerai parinkti savo valdovo tarnai. Sumuštiesiems Getė nejaučia daug simpatijos; jis atkalbinėjo neprasidėti su jais ir liko teisus.

Be to, dėl Karlo Augusto nelaiku atnaujintos tarnybos Prūsijos kariuomenėje — per mūšį jis nieko nenuveikė, buvo pasiųstas beprasmiams šalutiniams veiksmams Frankų krašte — Veimaro hercogystei grėsė visiškas sunaikinimas. Getė pajunta svyruojant žemę po savo egzistencija, sukurta su tokiu vargu. Giminingas Braunšveigas kaimynystėje panaikinamas vienu plunksnos brūkštelėjimu. Veimaro likimas kabo ant plauko. Atvyko Napoleonas, niūrus, šiurkštus. Jis užsipuola vieną likusią hercogienę; sūnūs, princesė, ministrai pabėgę. „Kur Jūsų vyras?" Ji atsako tyliai ir oriai; jis esąs ten, kur jam liepia būti pareiga. Napoleonui tai imponuoja, arba jis apsimeta užimponuotas. Jis dar šiek tiek pagrasina; iš tikrųjų jo seniai nuspręsta šitą hercogystę prijungti prie savo Reino sąjungos vasalų. Jam be paliovos reikia naujų rekrūtų; vienas prancūzų istorikas tą naują, dabar atsirandantį tvarinį pavadino *empire de recrutement*[1]. Napoleonas atsiprašo, kilniaširdiškai mosteldamas hercogienės link. Tačiau Veimaras turi sumokėti milžinišką sumą, daugiau kaip du milijonus talerių kontribucijos; Veimaro kontingentas privalo nedelsdamas stoti po prancūzų vėliava, ir jau per Kolbergo apsiaustį jis dalyvauja kovoje prieš prūsus. Hercogui liepiama nutraukti tarnybą prūsams, o šie per tą sumaištį jį atleidžia; kiek laiko jis dar klaidžioja, veltui bandydamas prisistatyti savo naujajam siuzerenui ir vyriausiajam karo vadui.

[1] Rekrūtavimo imperija *(pranc.)*.

Tik kitais metais jis grįžta į savo sostinę, kuri tuo metu garbina jo žmoną kaip krašto išgelbėtoją.

Karlas Augustas ne vienintelis, taip negarbingai sudėjęs ginklus. Pralaimėjimas prie Jenos — dėl jo kaltininkų netrukus imama karštai ginčytis — sukėlė grandininę reakciją. Tikrasis pralaimėjimas — ne mūšis, o tai, kas dedasi paskui: svarbiausių tvirtovių perdavimas be kovos, neryžtingumas, bailumas, atidavimas visų, taip pat ir moralinių, pozicijų. Po kelių dienų Napoleonas jau Berlyne, Sansusi rūmuose, kur prisisega Fridricho Didžiojo špagą, kurią tampys su savimi iki pat šv. Elenos salos.

Nors Getės asmens saugumą užtikrina aukštų svečių lankymasis ir specialus raštas, išduotas prancūzų miesto komendanto, kilusio iš Pfalco ir studijavusio Jenoje, tačiau ir jis klaidžioja, nebežinodamas, ką daryti. Jis mano, kad jam su savo lazdele reikėsią keliauti toliau, Veimare nebėr ko pasilikti. Jis mato žlungant savo padėtį, savo turtą. Jo atrama šiomis dienomis — Kristiana. Ji rūpinasi namu, svečiais, jos rūpestingai kauptos atsargos smarkiai tirpsta, taip pat ir rūsyje, ji dar sugeba padėti savo broliui bei jo šeimai, apiplėštiems vos ne iki paskutinio siūlo, ir kitiems žmonėms, nukentėjusiems per šią katastrofą. Getė rašo dvaro pamokslininkui raštą. Visai tyliai, dvaro bažnyčios zakristijoje, įvyksta sutuoktuvės, liudininkai — sekretorius Rimeris ir sūnus Augustas, kuriam dabar jau septyniolika. Sutuoktuvių žiedus Getė paliepia datuoti spalio keturioliktąja, Jenos mūšio diena. Nuo šios dienos jis skaičiavo naują savo gyvenimo epochą, ankstesnį laiką vadindamas „priešledyniniu".

Vanduo nuslūgsta, palikdamas visokiausių maurų. Getės santuoka, legalizuojanti ilgametį bendrą gyvenimą, iš kurio ne kartą buvo šaipytasi, dabar atriša liežuvius ne vienam rašeivai. Jo leidėjo Kotos laikraštyje pasirodo pranešimas iš Jenos, vertas paminėti vien dėl to, kad parodo visą tuometinės spaudos ir literatūros nevalyvumą: „Griaudžiant mūšio kanonadai, Getė susituokė su savo ilgamete šeimininke madmuazel Vulpijus, taigi ji vienintelė ištraukė laimingą bilietą iš daugelio tūkstančių." Kitas pranešimas, dar šlykštesnis, skirtas jo svainiui Vulpijui, kuris savo romanu „Rinaldas Rinaldinis" buvo tapęs vienu iš mėgstamiausių pramoginės literatūros rašytojų: „Mūsų šaunusis romanų fabrikantas V...s taip pat patyrė daug bėdos dėl savo gyvybės, o jo žmona — dėl kareivių smurtavimo; tačiau

nors ir liūdna tai patirti, bet vienas malonumas girdėti jį pasakojant šią sceną. Tokiais momentais jo dvasios gimda, pagimdžiusi tiek daug plėšikų ir pabaisų, tikriausiai apvaisinama naujoms dešimtims panašių tvarinių, kurie per ateinančias muges kriuksės aplinkui kaip jauni paršiukai."

Šitą straipsnį išspausdino ne koks provincijos laikraštėlis, o vienas iš gerbiamiausių Vokietijos laikraščių. Šitą nuopuolį taip pat verta paminėti. Getė ginasi labai oriai. Kotai, su kuriuo ką tik susitarė išleisti pilną savo raštų rinkinį, jis rašo, kad į jį reikia žiūrėti rimtai: „Aš visada gyvenau rimtai ir tebegyvenu rimtai." O apie savo svainį jis turįs pasakyti, kad dabar nėra tinkamas laikas puldinėti apiplėštą žmogų ir kritikuoti „Rinaldą Rinaldinį". „O kurgi — leiskite paklausti tiesiai — tie straipsniai, kurie knygų pirkliui duoda daugiausia naudos?" Baigdamas jis pareiškia: „Labai gerai žinoma, kad taika kaip stovintis vanduo pagimdo tokių parazitų, tačiau kai jie pasirodo per karą, tik tada pajunti visą jų šlykštybę."

Šitokia asmeninė patirtis tik sustiprina jo bendrą jausmą, kad beprasmiška kištis į tautų ir vyriausybių ginčus. Jis energingai imasi savo „Spalvotyros".

VISAS PARTERIS KARALIŲ

Mokslinės studijos „nutrūko tik keletui dienų". Čia Getė turi omenyje savo „Spalvotyrą", kurią Kota sunkia širdimi sutinka išleisti, vis dar vildamasis „Fausto". Getė rūpinasi savuoju Jenos universitetu ir rašo maršalui Bertje memorandumą. Raštas instruktyvus ir tikslus, kokio ir laukia prancūzų biurokratas, o Bertje — didžiausias generalinio štabo biurokratas. Getė nepamiršta pabrėžti, kokią naudą turėję jo fakultetai tarptautiniu mastu, kad literatūriniame Jenos laikraštyje rašę užsienio mokslininkai; jis švelniai pamini piešimo mokyklą, „globojamą slaptojo tarėjo Getės, kuris mano, kad menai vis labiau ir labiau smunka, jei netarnauja amatams"; jis atkreipia akis ir į kuklius meno rinkinius bei savąsias meno parodas. Visi šie prancūzo akims nepaprastai skurdūs dalykai turi tik tą vieną pranašumą — šis mažas Veimaras ir ši maža Jena paliekami visiškai neliesti. Kitose vietose šitokio pasigailėjimo daug mažiau. Lydimas okupacinių kariuomenės dalinių, pasirodo Vivantas Denonas, kurį Getė pažįsta dar iš Venecijos, jis šiek tiek pagyvena ir name prie Frauenplano. Getė gyvai kalbasi su šiuo labai išprususiu vyru, kuris kaip dailininkas lydėjo Bonapartą į Egiptą, o dabar iškilo iki muziejų ir rinkinių generalinio intendanto; išlavinta ir tvirta ranka visose šalyse jis organizuoja didžiausią meno turtų, knygų, rankraščių grobimą, koks tik žinomas naujiesiems laikams. Veimare nėra ko imti, tuo netrukus Denonas įsitikina. Į giminingą ir artimą Braunšveigą pasiunčiamas jaunas vyras, vardu Anris Beilis, kurį protegavo jo pusbrolis Dariu, didysis armijos intendantas. Jam pavesta inspektuoti garsiąją, pilną turtų Volfenbiutelio biblioteką, surinktą vieno aistringo senienų rinkėjo per kitą, Trisdešimties metų karą, ir geriausius dalykus atrinkti išvežimui. Laimė, Beilis labai nerangus tarnau-

tojas; jis studijuoja miesto visuomeninį gyvenimą, o naktį — vokiečių liaudies dvasią, kuri jam apsireiškia mergaitės pavidalu, o tos mergaitės pavardė labai vokiška — Knabelhuber. Vėliau Getė skaitė keletą to vyro veikalų, kuris prie savo pavardės pagal Vinkelmano gimimo vietą prisidūrė priedą „de Stendalis"— ir pavadino jį autoriumi, turinčiu didelę pastabumo dovaną ir gilią psichologinę įžvalgą, nors jo moterų charakteriai jam atrodys perdaug romantiški. Kitą kartą jis vertina jį kaip vidutinybę, kuriai trūksta pirmapradiškumo, aukščiausio gėrio, ir šie žodžiai turi gilesnę prasmę, negu Getė manė: Stendalis nesitenkino pirma pasitaikiusia gėrio apraiška.

Priežasčių nerimauti atsiranda apsčiai ir ilgam laikui. Mažos kunigaikštystės padėtis vis dar visiškai neaiški. Karlas Augustas, tiesa, stengiasi stropiai vykdyti Reino sąjungos vasalo pareigas; mažas Veimaro kareivių kontingentas, Getės taip smarkiai sumažintas per aktyvųjį ministeriavimo laikotarpį, dabar vėl papildomas ir turi kariauti Ispanijoje, kur visai nepaklusnios, puslaukinės gentys ginasi nuo Napoleono pasaulinės imperijos. Tuo metu atsiranda žodis *guerilla,* mažasis partizaninis karas. Iš tiesų tai ne mažas karas, jis praryja daug divizijų. Goja su savąja graverio plunksna parodė visą jo negailestingumą. Daugelis Veimaro karininkų ten žūsta. Šarlotos fon Štein nuomonė: „Pasaulis tai besikartojanti tironija, turto bei užkariavimų troškimas, ir juokingiausia, vargše žmogau, kad kartojasi ir didžiavimasis! Kuriems galams visi šie karai? Kai senovėje žmonės kovojo dėl šulinių ir vandens rezervuarų, tai priežastis juk dar buvo protinga, bet dabar gi visur yra šulinių girdyti savo gyvuliams. Nesuprantu mūsų viešpaties dievo ir norėčiau tapti pietiste, kad turėčiau daugiau nuolankumo."

Getė gąsdina senus savo draugus keistu žvalumu ir perspėjimais nestoti prieš nenugalimąjį demoną Napoleoną. Jie dažnai apskritai vengia su juo kalbėtis. „Su juo aš negaliu būti atvira,— rašo Šilerio našlė,— kartais jis visai kaip pakvaišęs, ir ne man vienai jis toks atrodo." Kartais prasimušantis jo liūdnumas jai arčiau prie širdies, „negu jo nenatūralus linksmumas".

Jis turi savų rūpesčių. Karlas Augustas, naivus ir lengvabūdis, slaptai remia karo draugus prūsus, pagelbsti Bliucheriui paskola, paleistus ir sužeistus prūsų karininkus priima į darbą Veimare. Susikuria mažas špionažo centras, kurio veikla nelieka nežinoma didelei ir gerai organizuotai Napoleono slaptajai

tarnybai; atsiranda skundų, grasinimų, keblumų. Dėl viso to Getė labai jaudinasi, jis nuogąstauja, kad Veimaro hercogystė nebūtų prijungta galutinai. Veimarietis Falkas, dirbęs vertėju prie Prancūzijos vyriausybės, savo pokalbiuose su Gete — jo užrašai kartais labai abejotini, kartais labai vertingi — aprašo ilgą, rapsodija dvelkiantį poeto pyktį. Čia Getė jau mato save ir savo hercogą elgetaujant po kaimus. Žmonės kalba: čia senasis Getė ir buvęs Veimaro hercogas, iš kurio Prancūzijos imperatorius atėmė sostą už tai, kad jis nelaimėje liko ištikimas savo draugams. „Dainuosiu duonai! Tapsiu keliaujančiu dainininku ir mūsų nelaimes sudėsiu į dainas! Aplankysiu visus kaimus ir visas mokyklas, kur tik žinomas Getės vardas; apdainuosiu vokiečių gėdą, o vaikai mokysis atmintinai mano dainą apie gėdą, kol taps vyrais, kurie vėl sukurs dainas apie tai, kaip mano ponas atgavo sostą ir kaip jūs patyrėte pralaimėjimą!" Žinoma, tai užrašyta tik po išsivaduojamųjų karų. Ir vis dėlto šitokios kartais bus buvusios Getės nuotaikos. Tačiau gėdos dainų jis niekad nedainavo, o jeigu jam į rankas būtų patekusios neapykanta persunktos Heinricho fon Kleisto giesmės, jos būtų sukėlusios jam siaubą ir pasidygėjimą.

Prancūzijos organų budrumas ir dabar įvesta griežta cenzūra nebuvo tik vaizduotės padarinys. Erfurte, tapusiame Prancūzijos valstybės teritorija ir svarbiausia tvirtove kovai su rytais, vesta labai tiksli apskaita apie tai, kas vyksta Veimare. Dar prieš katastrofą Getė turėjo progos matyti, kaip Veimare lankėsi madam de Stal, kuri lyg audrą pranašaujanti kregždė skrido Napoleono pergalių priešakyje, platindama garsą apie jo brutalius priespaudos metodus. Ji pati, laikiusi save literatūros ir politikos karaliene, buvo viena iš jo pirmųjų aukų; ji niekad nepamiršo jo piktos pastabos, pasakytos tada, kai ji su viltimi jam prisistatė jo rūmuose, išdidžiai atstačiusi savo stambią krūtinę: „Jūs pati maitinate savo vaikus, madam?" Ji turėjo daug vaikų, nuo daugelio vyrų, ir daugelį vyrų su įvairiais vaidmenimis, vyrų politikų, menininkų, rašytojų, jos meilužiai taip pat buvo tvirto sudėjimo vyrai; tai literatūros Jekaterina Didžioji su savo nuosavu dvaru Kopete prie Ženevos ežero. Getė brangino ją kaip rašytoją ir vertė ištraukas iš vieno jos kūrinio; jis gynėsi ir ironizavo, kai ji atsistojo priešais jį po savo pergalingų žygių po vokiečių miestus, kur buvo priimінėjama kaip kunigaikštienė. Jis nemėgo būti klausinėjamas ir

bijojo užrašų knygutės de Stal rankose. Jis manė, kad aktualios problemos — netinkamas objektas viešam svarstymui. Tačiau kaip tik tai ir buvo šios valdingos damos stiprybė ir ketinimas; vos atvykusi į Vokietiją, ji tuoj pat nutarė šitą keistą, vargingą, muzikalią, filosofišką ir miglotą tautą dabar galų gale viešai parodyti Europai, kuri nieko apie ją nežinojo. Vėliau ji savo planą kuo šauniausiai įvykdė, parašydama knygą „De l'Allemagne"[1], kuri pirmą kartą pasauliui parodė vokiečių rašytojus ir mąstytojus ir kurią Napoleonas tuoj pat konfiskavo; ji vėliau išėjo Londone. Vienas anekdotas šitaip nusako Napoleono reakciją į tą knygą: Savari, jo policijos ministras, praneša jam apie naujus leidinius ir pamini, kad de Stal parašiusi veikalą apie Vokietiją; jis perskaitęs tuos tris tomus ir neradęs nieko peiktino, kadangi nė vienoje vietoje imperatorius nesąs paminėtas. „Trijų tomų veikalą, kuriame nieko nėra apie mane, reikia tuoj pat uždrausti!"— nutaria valdovas. Iš tikrųjų buvo kiek kitaip, tačiau labai panašiai kaip anekdote, tai matyti iš Savari laiško poniai de Stal, kuriame pasakyta tas pats, tiktai kiek įmantriau.

Per susitikimą Veimare Getė dar buvo labai nutolęs nuo politinių problemų, ir po kelių įtampos kupinų dienų jis paliko de Stal kompaniją, teisindamasis „persišaldymu". Bet jį vis pasiekdavo kalbos, su kokia pagarba ją visur sutikdavo kaip laisvos minties reprezentantę arba kaip opozicijos prieš Napoleoną atstovę: ir Veimaro dvare, ir Berlyne, kur karalienė Luiza jai pareiškė: „Madam, tikiuosi, Jūs suprantate, kad mums pakanka skonio Jūsų viešnagę Berlyne laikyti didele garbe." Jis taip pat buvo girdėjęs, su kokia neapykanta Napoleonas persekiojo šią savo priešininkę, kaip pavojinga buvo pereiti kelią šiam demonui.

De Stal, atrodo, buvo patenkinta savo vaidmeniu; ji galėjo remtis ne tik labiausiai Europoje garbinamos rašytojos reputacija, bet ir savo didžiuliu turtu, tėvo bankininko ir ministro Nekerio palikimu, duodančiu šimtą dvidešimt tūkstančių frankų kasmetinės rentos, kelis kartus didesnės už Veimaro hercogo metines pajamas. Savo kunigaikštiškame dvare Šveicarijoje ji galėjo laikyti pulką dvariškių, vadovauti tarptautiniam

[1] „Apie Vokietiją" *(pranc.)*.

mûzų dvarui ir Kirkės[1] sodui, kuriame buvo uždarytas ir Augustas Vilhelmas Šlegelis, kaip vaikų auklėtojas, su prabangia metine alga ir privačiu meilės vekseliu, kuriame skelbiasi amžinu mylimosios vergu. Getė neturėjo šitokių laisvo gyvenimo galimybių. Jis buvo ministras tos šalies, kurios ateitis — demono rankose, o per karą buvo ką tik praradęs dalį tėvo turto. Apie Veimaro likimą buvo tariamasi Napoleono centrinėje būstinėje. Iš ten ateidavo pačių nemaloniausių gandų.

Napoleonas, revoliucijos sūnus, nuo to laiko, kai buvo karūnuotas imperatoriumi, tapo legitimistu. Rūpinasi, kaip įkurdinti savo šeimą, Korsikos klaną. Nesukdamas sau galvos dėl žemėlapio ar dėl savo brolių negabumo, jis sodina juos į senus ar naujai sukurtus sostus arba siuntinėja iš vienos vietos į kitą, kaip Žozefą, kurį su karaliaus titulu išsiunčia į Neapolį, o netrukus — į Ispaniją; Luji gauna Olandiją ir greit praranda, nes valdo per švelniai. Jauniausiam ir paikiausiam, savo numylėtiniui, iš visokiausių vokiečių žemių nuodriskų sukuria Vestfalijos karalystę su sostine Kaseliu; gražus vaikinas valdo sau kaip „karalius Linksmasis" ne ką geriau už išvytuosius prūsų potentatus. Šitas Žeromas turėjo daug meilužių savo dvaro damų tarpe, ir iš vienos tokios meilės gimusi nesantuokinė duktė vėliau pasirodys Veimare kaip Ženi fon Papenheim ir taps jau visai seno Getės mylima dukrele.

Tačiau kol kas Kaselyje linksmybių ne per daugiausia. Naujai kuriamos karalystės ribos dar neaiškios. Po kiek laiko Napoleonas trumpai drūtai nukapoja dideles jos dalis, paversdamas jas Prancūzijos departamentais; iš pat pradžių jo akys krypsta į kaimynines valstybes Tiuringijoje, tarp jų ir į Veimarą. Karlas Augustas skubiai keliauja į Saksoniją, pas Napoleono ištikimiausiąjį sąjungininką, kad prireikus galėtų prie jo prisijungti. Galų gale jo pasigailėta, ne todėl, kad prancūzai būtų laikę jį svarbia asmenybe, o dinastiniais sumetimais: jo sūnus, princas paveldėtojas, yra vedęs caro dukterį, o Napoleonas siekia susitarimo su Rusija, bent jau kol kas.

Apie šiuos visus dalykus Getė girdi ne iš laikraščių. Maudyklėse jis susipažino su Karlu Fridrichu Reinhardu, kurio nuostabi karjera ir asmenybė jį labai traukia: jaunas švabas

[1] Senovės graikų mitologijoje — burtininkė. Čia — suvedžiotojos simbolis.

iš Tiubingeno teologijos mokyklos pateko į revoliucinį Paryžių ir vienintelis iš daugelio vokiečių entuziastų ir svajotojų ten nežuvo, o protingai ir atkakliai kilo iki kanceliarijos viršininko ir Taleirano bendradarbio; jis buvo antrojo rango žmogus, bet nuolat panaudojamas svarbiems pavedimams, nes ir Napoleonui reikia žmonių, kurie ne blizguliuotų, o dirbtų. Reinhardas tarnavo visokiems režimams ir po restauracijos tapo grafu ir Prancūzijos peru; jis buvo ir neoficialiu Getės ambasadoriumi Prancūzijoje ir, be to, vienu iš nedaugelio jo senatvės draugų, su kuriais jis plačiai susirašinėjo iki pat mirties. Reinhardas diplomatas. Jis gerbia Getės polinkius, mielai leidžiasi į „Spalvotyrą", patraukia jį maloniomis dovanomis, autografais Getės rinkiniui, įsikiša, kai kalbama apie ordinus, siunčia poetui meno dalykus, nuoširdžiai domisi visais jo naujais veikalais. Beveik niekad jis nepasako ko nors labai reikšmingo, bet jis išsamus ir nepaviršutiniškas.

Dvarui prie Frauenplano jis siuntinėja lyg savotiškus pasiuntinybės pranešimus apie Paryžių ir Prancūziją. Šie pranešimai tokie pat patikimi, kaip ir jo tarnybiniai, kuriuos Napoleonas brangino.

Patikima ir tai, kaip jis aprašo Getę per pirmąjį susipažinimą Karlsbade, 1807 metais. Jis įsivaizdavęs jį kitokį, rašo vienam draugui. „Jis aukštas ir atrodo liesas, matyt, praradęs *embonpoint*[1]. Veido spalva tamsi, beveik kaip naktis. Kažkoks aštrumas įdvasintuose jo bruožuose vos teleidžia atpažinti tai, kas tame veide kažkada buvo gražu ir kas tebelikę jo žvilgsnyje. Tik jo akyse, kaip ir anksčiau, tebėra tas spindulys, sušvintantis tą akimirksnį, kai jis ima šypsotis, ir tada į tave pažvelgia tikras šelmis. Jo manieros nelabai elegantiškos. Man atrodo, kad jos kiek begėdiškos ir būtent todėl kažkokios pigios; kai nori būti tiktai mandagus, jis griebiasi tokių afektų, kurie jam netinka, nes yra dirbtini, bet mačiau jį ir atšylantį bei girdėjau, kaip jis kunkuliuoja nuo minties gausumo, ir šitaip atpažįstu liūtą iš jo nagų." Dabar šis vyras tampa Napoleono pasiuntiniu Kaselyje. Jis privalo pasergėti paikąjį brolį Žeromą. Politinės žinios, siunčiamos jo laiškuose Getei, rašytos atsargiai, nes ir aukščiausieji imperijos valdininkai turi atsižvelgti į tai, kad jų laiškai gali būti patikrinti. Ir taip Getė iš Reinhardo išgirsta apie

[1] Nutukimas, sustorėjimas *(pranc.)*.

vieną iš pačių drąsiausių ir nedoriausių demono smurto veiksmų; tą informaciją Reinhardas persakė klasikiniais posakiais, suprantamais tik Homero žinovui: „Dzeusas juk dabar nuėjo pas pamaldžius etiopus." Tai reiškia, kad Napoleonas išvyko į Bajonę, kur 1808 metų balandžio mėnesį į pasalą įvilioja Ispanijos karalių ir jo sūnų, priverčia juos atsisakyti sosto, tuo metu jo kariuomenė jau užiminėja šalį, o jo brolis Žozefas iš Neapolio pasiunčiamas į labai nesaugų sostą. Neapolyje karaliumi tampa kavalerijos generolas Muratas, Bonaparto sesers vyras; ir šiais dviem žingsniais Napoleonas, būdamas savo valdžios viršūnėje, jau pradeda rengti savo žlugimą, prie kurio daug daugiau prisidėjo jis pats, o ne jo priešai. Ten, atkampiausiose savo imperijos vietose, jis susiduria su stichija, kuri Prancūzijoje jį iškėlė aukštyn — su liaudimi. Ir Kalabrijoje netrukus prasideda ilgos ir kruvinos kovos, kaip ir Ispanijoje. Tirolio kalnuose ginklo griebiasi nepaklusnieji valstiečiai. Prancūzijos revoliucija, kurią Prancūzijoje visiškai likvidavo tvarką mėgstantis vyras, išleidžia „šaknis ir šakas" į visas puses, kaip Getė rašė apie didžiąją imperiją vakaruose. Visur kyla liaudies sąjūdžiai, kurie Getei dar atrodo „neaiškūs ir migloti". Atsiranda žodis „savisaugos būriai", labai revoliucinga sąvoka, vyriausybėms gana nesimpatiška ir tik labai nenoromis akceptuojama pirma Austrijoje, paskui Prūsijoje. „Jakobinai" iš jaunesniosios karininkų kartos įgyvendina praktikoje savo iš pradžių dar labai abstrakčias mintis; iš Napoleono jie perėmė jo revoliucinę taktiką ir patyrimą, kaip brangius samdinius pakeisti neišsemiamais rekrūtų rezervais, įvedus visuotinę karinę prievolę.

Didžioji imperija vakaruose, su Erfurto bastionu dabar labai priartėjusi prie Veimaro, 1808 metais įsigeidžia ten surengti savo kariuomenės apžiūrą bei viršūnių konferenciją, ir šia proga Getė pats susitinka su valdovu. Susitikimas su žmogum, kuris lėmė to meto istoriją, buvo Getei vienas iš didžiausių įspūdžių. Kaip jam būdinga, jis ir čia slapukavo, ir tik žymiai vėliau, kitų raginamas, šiek tiek aprašė tą susitikimą. Kiti jau tuo metu šį tą užrašė, bet jais irgi nelabai galima pasitikėti.

Čia legenda apie Getę susiduria su legenda apie Napoleoną. Kyla didelė pagunda spalvingai aprašyti šių dviejų žmonių susitikimą, kai didysis valstybės vyras ir didysis plunksnos vyras žaibiškai atpažįsta kits kito genijų. Panašiai, nors truputį pa-

prasčiau bei praktiškiau, vaizdavosi tą susitikimą ir Napoleonas. Šalia didžiosios politikos Erfurte jis norėjo varyti ir kultūrinę politiką. Prie Reino sąjungos *Empire de recrutement*, jo nuomone, turėjo prisidėti vokiečių dvasinių pajėgų rekrūtavimas jo imperijos kadrams. Paslaugumo čia netrūko. Kaselis turėjo tapti nauja vokiečių sostine. Johanesas fon Miuleris, žymiausias iš gyvųjų istorikų, rašančių vokiečių kalba, jau buvo prikalbintas; Fridricho Didžiojo gyvenimo metraštininkas privalėjo parašyti knygą apie Napoleoną Didįjį. Jakobas Grimas buvo priimtas bibliotekininku. Bethovenas turėjo būti pakviestas kapelmeisteriu, ir tai sužlugo tik todėl, kad Vienos didikų konsorciumas paprašė jį pasilikti, paskirdamas pensiją iki gyvos galvos. Vokiečių filosofams su Hegeliu priešakyje Napoleonas buvo įsikūnijusi pasaulinė dvasia. Publicistai, su mažomis išimtimis, jį garbino. Turėjo prisijungti poetai ir rašytojai, kuriems Napoleono apskaičiavimuose buvo skirta reikšminga vieta. Prancūzijoje jam nesisekė; tokia Stal, toks Šatobrianas pasirodė priešgynos ir sunkūs žmonės; Napoleono nurodymas vidaus reikalų ministrui „pasirūpinti, kad tai pasitaisytų", nieko nepakeitė. Vokiečiai turėtų pasirodyti supratingesni. Jam buvo suminėti du žymiausieji literatai — Vilandas ir Getė. Getės „Verterį" jis atsiminė iš tų laikų, kai, būdamas jaunas artilerijos leitenantas, pats mėgino rašyti romanus; ši knyga buvo jo žygio bibliotekoje. Dariu, jo intendantas ir *le bon boeuf pour le labour*[1], kaip jį vadino valdovas, siuntė Napoleonui informaciją iš Berlyno, kur jis su jam būdingu stropumu rinko didžiąsias Prūsijos kontribucijas. Tas didysis darbo jautis turėjo ir literatūrinių polinkių: jis vertė Horacijų, sukūrė epą apie Alpes, kai ten organizavo papildymą armijai. Jo informacija buvo nelabai tiksli; jis, rodos, supainiojo Getę su Šileriu ir savo šeimininkui jį pristatė kaip žymiausią vokiečių dramaturgą. Bet kaip tik tai ir tiko Napoleono planams. Erfurte, kur derybose su caru pasaulis turėjo būti padalintas į interesų sferas, imperatorius ketino surengti ir didelį spektaklį. Veiksmas turėjo vykti teatre, ne per toliausiai nuo pasaulinės scenos.

Viskas buvo parengta iki mažiausių smulkmenų išsamiuose pokalbiuose su *Comédie Française* intendantu: „Jokios komedijos, jie ten, už Reino, komedijų nesupranta!" Bus vaidinama

---

[1] Geras darbo jautis *(pranc.)*.

klasikinė tragedija, Kornelio „Cina"; tragedijos pradžioje po sąmokslų toliau eina didžios imperatoriškos malonės scena: valdovas atleisdamas ištiesia ranką virš priešininkų, žemai nulenkusių galvas. Ten yra šitokios reikšmingos eilės:

Nuverst nuo sosto despotą karalių
Patsai dangus mums duoda pilną valią.
Kas ryšis tam, kaltės nepadarys.
Jo niekas niekada apkaltinti nedrįs.

Repetuota su didžiuoju Talma, apie kurį buvo kalbama, kad jis imperatorių pamokė, kaip nešioti antikinį cezariškąjį apsiaustą. Jis gavo nurodymus, kokias vietas pabrėžti, kokias šiaip sau pasakyti. Mat, visose šiose klasikinėse pjesėse slypi daug ir slapto politinio dinamito. Voltero „Mahometas". Napoleonas nemėgsta šio veikalo ir tą pasakys Getei, kuris jį išvertė savo hercogui; netrukus, po kelerių metų, Getės išverstos eilės ima kelti tikras demonstracijas:

Kai tavo lūpos skelbia taiką,
Tavoj širdy — kapų tyla.

Tačiau „Mahometas" priklauso prie klasikinio repertuaro, kurį norima pateikti visą, ir jame taip pat yra labai tinkama eilutė: „Kas jį padarė ponu? Kas valdžią davė jam? Pergalė!" „Mahometas" vaidinamas.

Jau keletą savaičių keliu traukė vežimų gurguolės su baldais iš Paryžiaus pilių, su kilimais, bronzos dirbiniais, kurie kuklų Erfurtą turėjo išpuošti naujojo ampyro stiliumi, kurį Taleiranas kaip *ancien regime* žmogus piktai apibūdina šitaip: tai europiškumo ir azijatiškumo mišinys, „mokslingas puošnumas", arba Romos imperatorių apsiaustas ir senojo dvaro tradicija. Policijos ministras Savari kiekviename svečių name įkurdino dvaro tarnautojų, kurie, be kita ko, dirba ir slaptajai policijai. Mat, politinėje scenoje irgi daug dinamito. Už kulisų vyksta dar didesnis spektaklis: Taleiranas, vyriausiasis Napoleono patarėjas, įspėja carą ir Austrijos pasiuntinį dėl taikos patikinimų, apie kuriuos nieko nežino demono širdis; Taleiranas išduos savo poną, arba galima pasakyti ir kitaip — mėgins laiku sulaikyti atslenkančią katastrofą.

Kuriami pasaulinio masto planai. Napoleonas nori vesti Aleksandro seserį, ir Veimaras tada sueitų į svainystę su didžiuoju valdovu. Jis nori padalinti Turkiją ir dalį atiduoti Aleksandrui, dar neaišku, kokią. Jis nori sausuma pasiekti Indiją, kad galėtų ten susitikti su Anglija. Vienas generolas jau pasiųstas į Persiją ištirti kelio. Napoleonas susikvietė daugybę karalių, didžiųjų hercogų, kunigaikščių, kurie užpildys visą teatro parterį; dauguma jo paties paskirti, pakelti arba suėję į svainystę su jo klanu ar jo maršalais. Jo geriausi kavalerijos pulkai stovi pasirengę paradui. Saliutuojama tiktai carui, kuris nuo taikos sutarties, sudarytos Tilžėje prieš metus, pasidarė jo sąjungininkas, nors ir nepatikimas. Tiktai jo pasitikti Napoleonas išeina prie pat durų, kiti karaliai tegu palaukia. Tik jo pusėn palenkia galvą teatre, kai aktorius lyg ant lėkštės patiekia eilutę iš Voltero „Edipo": „Šio vyro nuolankumas — tai dievo dovana!" Prie šio žaidimo prisideda ir Aleksandras. Susijaudinęs jis sugriebia imperatoriaus ranką. Napoleonas atsako itališkai raiškiais gestais — tokios malonės jis vargu ar esąs vertas. Jis reikšmingai linkčioja, skambant šitokioms eilutėms:

Ne vien tik užkariautojas klaikus —
Jis dar ir didvyris taikos.

Tačiau ar dėl Taleirano įspėjimų, ar dėl Aleksandro nuolatinio neryžtingumo derybos nejuda iš vietos. Nepasirašoma sutartis, kurioje Napoleonas pageidauja rusų žygio prieš Austriją, o pats tuo tarpu žygiuotų į Ispaniją. Vedybų planas taip pat įstringa. Ateina laikas kultūriniam politiniam *intermezzo.* Ponui fon Getei įsakoma atvykti į audienciją.

Getė, užsiėmęs kitais darbais ir „Spalvotyra", nenoromis išvažiavo į Erfurtą. Bet jo hercogas turi pakankamai priežasčių pasirodyti tam baimę keliančiam valdovui kuo maloniau, pasitelkdamas visas reprezentacines jėgas, kokios tik yra mažoje, pavojuje atsidūrusioje valstybėlėje. Viena dama iš Pabaltijo, keliaujanti po pasaulį lavinimosi tikslais ir jau buvusi Veimare, savo salone supažindina Getę su vidaus reikalų ministru Mare, buvusiu „Moniteur" redaktoriumi. Mare praneša poetui, kad Napoleonas laukiąs jo pusryčiams. Spalio 2 d. Getė kopia jam gerai pažįstamų rūmų laiptais — tai rūmai buvusio vietininko Dalbergo, kuris, vienintelis išsilaikęs iš dvasinių kunigaikščių ir turėdamas „kunigaikščio primo" titulą, dabar yra Reino są-

jungos duajenas, ir jį ketinama paskirti didžiuoju hercogu Frankfurte, dar vienoje naujai steigiamoje valdoje. Getė pasižymi savo dienoraštyje: „Sena veiksmo vieta su nauju personalu."

Naujasis personalas atstovaujamas gausiai. Tai ne tikra audiencija. Imperatorius pusryčiauja. Getė stovi. Imperatorius priiminėja ne tik poetą, bet dar ir visokiausius pranešimus. Ateina ir išeina Taleiranas. Pasirodo Dariu ir rodo Prūsijos kontribucijų sąrašus. Vienas generolas praneša apie Lenkiją, kur padėtis nerami, nes Napoleonas Lenkijai pažadėjo laisvę ir dabar delsia ją suteikti. Getė turi laiko apžiūrėti kambarį: „Seni apmušalai. Bet portretai nuo sienų dingę. Čia kabėjo hercogienės Amalijos portretas, su kaukių baliaus kostiumu ir juoda kauke rankoje..." Tai buvo rokoko pasaulis. Dabar priešais jį — naujasis pasaulis, imperatorius kareivis su ankšta žalia savo gvardijos šaulių uniforma. Trumpais gestais, savo maža, moteriška ranka, kurią kalbėdamas įkiša už baltos liemenės, jis valdo Getės akyse. Trumpą savo gyvenimo akimirką Getė stovi didelėje pasaulio scenoje, įvykių centre. Jis mato, kaip lemiami tautų likimai, vienu rankos judesiu, vienu žodžiu. Jis pakerėtas ir toks išlieka iki savo gyvenimo pabaigos.

Ateina metas pasirodyti ir jam. Napoleonas, keturiasdešimtmetis, jau pasunkėjęs, masyvus, jo smakras veikiau primena Nerono, o ne Augusto smakrą, kaip pavaizduota jo jaunystės medaliuose. Getė, šešiasdešimtmetis, su fraku, veidas tamsus, plaukai rūpestingai suraityti, atrodo labai stotingai su savo tiesia laikysena. Jis padaro įspūdį. Su tuo susiję Napoleono žodžiai, tarti palydai, *„voila un homme"*[1], kurie tikriausiai turėjo reikšti, kad jis mato puikų žmonių giminės egzempliorių.

Napoleonas pirma užduoda keletą įprastų klausimų: Kiek metų? Šešiasdešimt! Jūs gerai išsilaikėt *(voila un homme)*. Šeima? Vaikai? Hercogas? Napoleonas kalba apie Karlą Augustą kaip apie mokinuką: išdykavo, tai dabar išbartas. Getė gina savo poną — jis esąs mokslų, poezijos globėjas.

Tai užveda Napoleoną ant kelio — jis pereina prie savo temos. Kalba apie teatrą, primygtinai pakviečia Getę vakare į spektaklį. Ten bus kunigaikštis primas, kuris užmigs ant Viurtembergo karaliaus peties. Carą jūs jau matėte? Dar ne! Getė tikisi bū-

[1] „Štai kur žmogus" *(pranc.)*.

siąs pristatytas. Parašykite apie suvažiavimą Erfurte! Paskirkite jam savo darbą! Getė atsiprašinėja, jis dar niekad nerašęs ko nors panašaus. Napoleonas jam primena didžiuosius Liudviko XIV autorius. Getė išsisukinėja toliau.

Napoleonas šį stotingą vyrą nori patraukti į savo pusę. Jis kalba apie „Verterį", kurį skaitęs septynis kartus. Sako, kad jį nusigabenęs iki pat piramidžių. Jis nepasakoja, kad tuomet, plaukiant į Egiptą, flagmano laivo salone užtiko savo generolus su romanais rankose, vienas skaitė „Povilą ir Virginiją", kitas, vėlesnysis jo kavalerijos pulkininkas Besjeras, „Verterį": „Šis skaitalas tarnams!"— griežtai nusprendė karvedys Bonapartas ir įsakė bibliotekininkui užrakinti visus romanus. Leista išdavinėti tik istorinius veikalus, vyrišką peną didvyrių sieloms, kartojančioms Aleksandro žygį.

Jis ir dabar kritikuoja, žiūrėdamas į literatūrą „kriminalinio teisėjo akimis", Getės žodžiais tariant. Jis peikia, kad „Verteryje" esą sumaišyti abu savižudybės motyvai — įžeista savigarba ir neišsipildžiusi meilė. Jo galvoje viskas tiksliai suskirstyta, čia meilė, ten savigarba. Getė ginasi komplimentais — dar niekas nėra pastebėjęs šios klaidos.

Dabar Napoleonas eina prie savo tikslo. Teatras galėtų būti tautų mokykla. Trūksta didžių veikalų. Štai Voltero „Cezario mirtis"— didvyris čia nepakankamai pagerbiamas. Reikėtų parodyti, kokią laimę Cezaris būtų atnešęs žmonijai, jeigu jam būtų likę laiko savo milžiniškiems planams. Dar ir šv. Elenos saloje jis svarstys šią temą, taikydamas ją sau. Jis tikisi, kad, radęs Getę, pirmąjį Vokietijos dramaturgą, kaip jam buvo pasakyta, jis rado tinkamą įrankį. Atakuoja jį tiesiai: „Atvykite į Paryžių! Aš primygtinai reikalauju Jus atvykti!" Tik ten būtų galima įgyvendinti šitokius planus.

Tai didi akimirka. Suprantama, kad Getė niekad jos nepamiršo. Jis, matyt, galvojo apie Napoleono žodžius, kad Kornelį jis padarytų kunigaikščiu, jeigu šis dar būtų gyvas. Nežinome, ką Getė atsakė, matyt, ką nors neapibrėžta.

Kalbama dar ir daugiau, ateinant ir išeinant aukštiems pareigūnams. Getės pranešimai apie tai išblaškyti ir tik vėliau sudurstyti. Napoleonas teiraujasi ir apie gyventojų nuotaiką. Ar jie patenkinti? Laimingi? Tikimasi daug, atsargiai atsako Getė. Atėjus naujiems lankytojams, jis per kamerherą paklausia, ar

galįs eiti. Napoleoñas, pasilenkęs virš pranešimų iš Lenkijos, linkteli galva. Poetas atsisveikina.

Teatre dvasios kunigaikščiui vargais negalais surandama vietelė tarp daugelio karūnuotų galvų. Visi susėdę griežtai pagal dinastinius karinius rangus: priešais orkestrą, ant pakylos, sėdi abu imperatoriai ir Napoleono paskirti Bavarijos, Saksonijos, Viurtembergo karaliai, tada eina kunigaikščiai, princai, hercogai, po jų maršalai kaip svarbiausi karinės valdžios asmenys, pagaliau užpakalinėse eilėse ambasadoriai ir ant paskutiniųjų krėslų — ministrai. Tarp aukštųjų rusų pareigūnų yra pasiuntinys Paryžiuje, grafas Tolstojus, kuris vėliau perduos šio kongreso smulkmenas kitam savo šeimos nariui; „Kare ir taikoje" gražioji grafienė Elena puikuojasi po Erfurto salonus, o imperatorius pavaizduotas pagal tikrus šeimynykščių pateiktus duomenis — aptukęs, gerai prižiūrimas, visada stipriai kvepiantis odekolonu.

Gyventojai, liaudis lieka lauke. Savo dalyvavimą jie turi pademonstruoti iliuminuodami langus. Vieno transparanto užrašas:

Jei viešpats sūnų dar turėtų —
Napoleonas būt galėtų.

Didysis kaukių balius tęsiasi. Paradai, viešnagė Veimare, kur Karlas Augustas suorganizavo didelę medžioklę su varovais, per kurią trumparegiam carui atvaromas didžiulis elnias per penkis žingsnius nuo šautuvo vamzdžio ir taip pat sėkmingai nušaunamas. Surengiama kiškių medžioklė, kaip Jenos mūšio prisiminimas, ir į jį taktiškai pakviečiamas prūsų delegatas princas Vilhelmas. Pastatyta didelė palapinė su mūšio modeliais. Napoleonas su Aleksandru apjoja prieš dvejus metus buvusias armijų pozicijas, jam pademonstruodamas, kaip reikia sumušti išgarsėjusią, nenugalimą armiją. Artyn veržiasi džiūgaują paprasti tiuringiečiai — šitaip tvirtina Napoleono hofmaršalas, taip pat ir vokiečių šventinis biuletenis. Artyn veržiasi kunigaikščiai. Kiekvienas nori, kad jį bent pamatytų, kaip pažymi kunigaikštis Taleiranas, pridurdamas: „Yra tokių meilikavimo paslapčių, kurios žinomos vien tik didikams."

Veimaro pilyje — rūmų balius. Čia Napoleonas dar kartą kreipiasi į Getę ir dėsto jam, kad tragedija esanti puiki mokykla rinktiniams žmonėms. Čia ištariami žodžiai apie likimą: „Kas tas likimas? Likimas — tai politika!" Svarbiausias Napoleono pašne-

kovas — senasis Vilandas. Šis laikosi gerai, tiesiai, nepaisydamas savo seno amžiaus. Jis pasirengė iš anksto šiam susitikimui, susirašinėdamas su Johanesu fon Miuleriu. Jis nusprendė, kad Napoleonas kalbės apie Tacitą, kurio nekenčia kaip „imperatorių šmeižiko". Ir tikrai — jis paliečia šią temą. Vilandas elegantiška prancūzų kalba išdrįsta ginti Tacitą. Jis netgi drąsiai užsimena, kad jis, be abejo, tam tikra prasme galįs su juo kalbėti kaip rašytojas su rašytoju. Argi jo didenybė, būdamas generolu Bonapartu, nepriklausęs *Institut de France*, argi vyriausiojo kariuomenės vado laiškų antraštėje šis akademinis titulas nestovėjęs pirmoje vietoje? Napoleonas maloningai linkčioja, jam malonu tai girdėti. Aplink stovį veimariečiai didžiuojasi savo senutėliu meistru su juoda kepuraite, drįstančiu prieštarauti valdovui.

Jo dėmesio susilaukia ir kiti asmenys, medikas Štarkas ir Jenos burmistras, kuris nuolat skundžiasi savo miesto vargais ir padaro gerą įspūdį savo tiradomis prieš anglus, kurie esą kalti dėl visų pasaulio nelaimių. Napoleonas Jenos miestui pažada pašalpos 300 000 frankų (kurie paskui, kaip rašo Getė, „nepanoro ateiti"). Jis užtikrina, kad Veimaro karinių dalinių bus pasigailėta ir jiems nereikės dalyvauti karo žygyje į Ispaniją (iš tikrųjų netrukus jiems reikėjo ten išžygiuoti). Su Karlu Augustu jis dar trumpai pasikalba per medžiokles Etersberge, ir šis pokalbis atskleidžia didžiojo demono paslaptį daug aiškiau, negu didžiosios valstybinės kalbos. Hercogas atsiprašo, kad patalpos skurdžios, nudažytos tik baltomis kalkėmis. Napoleonas, su skrybėle ant galvos, prieštarauja: atvirkščiai, šitaip jam maloniau, jis jaučiasi kaip tikras kareivis, nuo pat jaunystės įpratęs prie nepatogumų. Paryžiuje, puošniuose kambariuose, jam nuobodu, tenykščio gyvenimo negalįs ištverti. Gera jam tiktai kare...

Jis grįžta į Erfurtą ir užbaigia suvažiavimą, išdalindamas visiems daugybę ordinų: didžiųjų kryžių, komtūro kryžių, paprastų garbės legiono kryžių. Biuletenyje parašyta: „Šios dienos nutarimu garbės legiono kryžius suteikiamas ponams f. Getei, slaptajam. Veimaro hercogo tarėjui, Vilandui, t. p. Štarkui, vyr. štabo gydytojui Jenoje, Fogeliui, Jenos burmistrui."

Spalio keturioliktą, Jenos mūšio metinių dieną —tai irgi tiksliai surežisuota — Napoleonas išvyksta iš Erfurto į Paryžių ir Ispaniją. Jis užmiršta Getę ir nebeprisimena savo pasiūlymo

Jam reikia traukti į karo žygį prieš „pamaldžius etiopus", kitais metais prieš Austriją, paskui prieš Rusiją. Tiktai bėgdamas iš Maskvos, važiuodamas incognito kaip savo užsienio reikalų ministro sekretorius, jis naktį sustoja mažame mieste.

— Kur mes?

— Veimare, sere.

— Perduokite nuo manęs labų dienų ponui Get.

ŠVIESOS VEIKSMAI IR KANČIOS

1808 metais, kai Erfurte vyko didikų suvažiavimas, kuris Getei atnešė garbės legiono kryžių,— jis visur jį rodo didžiuodamasis ir Napoleoną vadina „mano imperatorius",— anonimiškai ir nenurodant spausdinimo vietos išeina sąsiuvinukas su „Šriftų pavyzdžiais". Jį parašė Jozefas Geresas[1], žodingiausias iš jaunųjų romantikų ir jų didžiausias publicistas. Šioje knygelėje, maskuodamas žodžius kaip spaudmenų pavyzdžius spaustuvei, kur šriftai kaitaliojosi nuo nonparelio iki grubaus teksto[2], autorius mįslinga kalba pasako daug karčios tiesos. Geresas šaiposi iš vokiečių, kurie dabar save vadina teutonais ir sapalioja apie teutonišką ištikimybę, sažiningumą, jėgą, teutonišką narsą, teutonišką mergelę, teutonišką motę — „kad turėtumėm bent jau teutonišką sarkazmą!" Jis pašiepia vergiškas sieliūkštes: „Jie save vadina pono tarnais, ponas jiems paliko arbatpinigių, jie turi parsisamdyti kitiems ponams. Dabar atsirado laisvų vietų policijoje ir teisme, be galo, be krašto linkėtumėm, kad jie eitų ten." Jis šaiposi iš prūsų: „Savo seną šlovę jie atidavė *à fond perdu*[3] ir dabar, sukčiai, manė gausią nuolatines personalines rentas iš susikrauto kapitalo. Tačiau laikas, dar išmintingesnis ir gudresnis, su kūju ištaškė senus skūralupius, vienu kirčiu išlošdamas ir kapitalą, ir procentus." Jis priduria Fridricho Didžiojo žodžius, pasakytus savo kareiviams: „Negi jūs norit gyventi amžinai, šunys neraliuoti?"

---

[1] Vokiečių istorikas (1776—1848), Heidelbergo romantikų būrelio narys, garsus publicistas, redagavęs „Rheinischer Merkur", pirmąjį politinį laikraštį Vokietijoje.

[2] Spaustuvinis šriftas, kurio dydis 20 punktų (7,52 mm).

[3] Strimgalviais, greitai *(pranc.)*.

Neaiškiomis užuominomis, nes rašo Heidelberge, prancūzų cenzūros akyse, jis kalba ir apie laikų atgimimą. Paracelsus čia yra davęs gerą receptą: „Sukapokit kūną į daleles, atskirai kiekvieną sąnarį, tada viską sukraukit į švarią statinaitę, kojas pačioj apačioj, tada kumpius, paūdrę, vidurius, širdį, kepenis ir plaučius, rankas, pačiame viršuje — galvą, pagaliau virš viso to uždekit amžiną lemputę." Maždaug šitaip jauni karštuoliai žiūrėjo į savo meto pasaulį. Ir pabaigoje Geresas taria žodžius, be galo artimus Getės mintims: „Dešinėje — diena, kairėje — naktis. Abiem jungiantis, atsirado visi daiktai, tarp kitų — ir mes."

Šiomis dienomis Getė iš esmės užbaigia savo „Spalvotyrą", kurioje nagrinėjama šviesos kova su tamsa. Spalvos yra „šviesos veiksmai ir kančios", pareiškia jis. Nuo 1806 metų katastrofos jis karštligiškai darbavosi, rašydamas šitą veikalą, ir viską, kas tik būdavo baigta, tuoj siuntė į spaustuvę, nuolat bijodamas, kad dėl to meto sąlygų nenueitų niekais pagrindinis jo gyvenimo tikslas. Mat, šitą mokslą jis laikė savo egzistencijos pamatu, o ne kukliu įnašu į tyrinėjimus ar mokslines diskusijas. Tik šitaip reikia suprasti jo knygą. Tai ne mokslas, o mokymas gyventi. Jis paremtas jo labai savitomis pažiūromis, kurioms per pokalbius su Šileriu buvo surastos sąvokos išreikšti — remiamasi visų dalykų poliariškumu ir kilimo principu. Iš poliarinių priešingybių sudėta pati Getės prigimtis, kilimas — jo tikslas. Tam gamtos reiškinių pasaulyje reikia rasti pavyzdžių ir įrodymų.

Jis viską priima daugiausia akimis. Visi, kas jį matė, vieningai pabrėžia, kad akys — jo kilniausias organas, jos stiprios, skvarbios, valdingos. Kiti pojūčiai ne atbukę, jokiu būdu ne, tačiau rega juos nustelbia, ir dažnai jie pasireiškia tik jautrumu ir savigyna. Jo uoslė dar jaunystėje reaguodavo skausmingai, ir maniežo tvaikas jam trukdo mėgautis jodinėjimu; jo draugas Knebelis pasakoja, kad Getė jį primygtinai prašydavo gesinti pypkę, nes tabako kvapas jį karštligiškai jaudinąs. Muzika turi būti švelni ir tyli, kvartetas gretimame kambaryje nuramina jam nervus, kai jis rašo „Ifigeniją". Temperatūros svyravimus jis registruoja su didžiausiu jautrumu, metų laikai irgi turi lemiamos įtakos; nepaisydamas savo tezės, kad žmogus esąs tobuliausias instrumentas, jis vis dėlto apsistato tiksliausiais barometrais bei termometrais ir stropiai seka jų parodymus. Su-

sikuria net savą teoriją, atitinkančią jo pagrindinį įkvėpimo ir iškvėpimo jutimą: žemės traukos jėga esanti ne pastovi, o kintanti, pulsuojanti. Tuo jis aiškinasi oro spaudimo didėjimą bei mažėjimą ir atmosferos įtampų kaitą.

Šitaip reaguojant jo organams, jis „kenčia" nuo gamtos reiškinių poveikio. Valdingos tik jo akys. Perkurdamas jis cituoja senovės graikų išmintį:

Jei akyse nebūt pradų saulėtų,
Tai kaipgi saulę jos regėtų.
Jei ne dievybė mumyse —
Kaip ja žavėtųsi dvasia.

Tai paimta iš Plotino, paskutinio didelio senovės filosofo, kuris, praėjus šešiems šimtams metų nuo Platono, dar kartą buvo įkūręs neoplatoninę mokyklą. Getė skaitė Plotiną, išverstą į lotynų kalbą, ir iš tos knygos, kaip ir skaitydamas Spinozą, perėmė tik šį pagrindinį teiginį kaip *aperçu*, kuris apakino jį lyg žaibas; tačiau tikrasis Plotino mokymas jam liko svetimas. Graikai, aiškina jis, „žinojo viską, ką mes pripažįstame spalvotyros pamatu, ką vertiname kaip šio mokslo pagrindinius momentus"; pradžioje jis ketinęs tik perrašyti Aristotelio mokinio Teofrasto knygelę. Jam graikai — meno ir mokslo aukso amžius ir sektinas pavyzdys. Ir jo „Spalvotyra" priklauso jo ryškaus klasicizmo laikotarpiui.

Antikos žmonės buvo perpratę visus pagrindinius dalykus, tačiau jiems nepavyko apvalyti savo bandymų ir jų apibendrinti. „Tarsi lobio ieškotojui, kuris, pasitelkęs galingas formules, iškėlė ant duobės krašto blizgantį indą, pilną aukso ir brangenybių, bet pamiršo kažkokį menką burtažodį, ir išsvajota laimė su dundesiu ir bildesiu, griaudžiant demoniškam juokui, vėl nugrimzta atgal", taip ir čia viskas vėl prarasta ištisiems šimtmečiams. Dabar jis tą lobį iškels. Atsirado nauja kliūtis — Niutono pastatytoji Bastilija, tvirtovė, užstojanti kelią grynajam tyrinėjimui. Ilgainiui šis gėdingas bastionas vis didėjo, tačiau niekas nematė, kad jis beveik negyvenamas. Jisai stovi tuščias, „saugomas tik kelių invalidų, visai rimtai manančių, kad jie ginkluoti". Nieko nėr paprastesnio, kaip jį šturmuoti... „Čia negali būti nė kalbos apie ilgą apgulimą ar abejotinus kivirčus. Tas aštuntasis pasaulio stebuklas jau apleistas, griūvanti seniena, ir tuoj pat be ceremonijų pradedam ją ardyti nuo šelmens

ir stogo, kad saulė galų gale įspįstų į šį seną žiurkių ir pelėdų lizdą." Tai lengva skaityti, kaip ir daugelį vietų šiame veikale, kur apstu išminties apie žmones ir sąmojingų palyginimų. Čia taip pat apstu pačios nevaisingiausios polemikos ir sausiausios teorijos, nuobodžių aiškinimų, skirtų nuobodiems mėginimams interpretuoti. Duodama daug praktinių nurodymų eksperimentams, kuriuos liepiama atlikti. Reikia įsigyti ar pasidaryti būtinų prietaisų. „Spalvotyrą" reikia daryti, ne tik skaityti, aiškina jis vėliau. Jo ištikimasis Ekermanas pamėgina tai daryti ir nusprendžia, kad tapo geresniu žmogumi. Paskui šiam burtininko mokiniui atrodo, kad pats kažką atradęs ten, kur Getė, gal būt, klydo. Narsiai, nors ir sumišęs, Ekermanas atsistoja priešais Getę ir išmikčioja jam savo atradimą. Gražiai jis čia pasirodo. „Lyg Jūs tą būtumėt atradęs!"— griaudėja olimpietis. „Tai priklauso keturioliktam amžiui, o be to, Jūs įklimpęs į giliausią dialektiką." Kiek švelniau jis kalba toliau: „Su spalvotyra man sekasi taip, kaip su krikščionių religija. Jau manai turįs ištikimų mokinių, o nespėjai apsidairyti, ir jie jau atskilę ir sudarę savo sektą. Jūs eretikas, kaip ir kiti, ir Jūs ne pirmas, palikęs mane!" Ekermanui gūrinant šalin, tarpduryje jį dar pasiveja žodis „Eretikas!" Šis epizodas nėra nesvarbus, kaip ir kitos Getės pasakytos mintys, rodančios, kad šis veikalas esąs pats reikšmingiausias: „Dėl to, ką sukūriau kaip poetas, neturiu jokių iliuzijų. Kartu su manimi gyveno puikių poetų, dar puikesnių gyveno prieš mane, ir jų bus po manęs. Tačiau kad sunkiausiame moksle, spalvotyroje, savo šimtmetyje esu vienintelis, žinąs teisybę, dėl to aš turiu šiokių tokių iliuzijų, ir todėl jaučiuosi pranašesnis už daugelį kitų." Kitoje vietoje jis lygina save su Liuteriu, turėjusiu įveikti ilgaskvernių tamsumą, „o man atiteko Niutono mokslo klaidingumas".

Kovoti su šiuo pagrindiniu priešu jam atrodo svarbiausias uždavinys, kliuvęs jo daliai. Kupinas neapykantos jis griebiasi šiurkščiausių įtarinėjimų ir iškraipymų, ir daug kas, nesigilindamas į esmę, jaučia jam simpatiją. Iš vienos pusės aiškiaregys, poetas, su visą pasaulį aprėpiančiu žvilgsniu, iš kitos — šaltas skaičiuotojas. Iš vienos pusės vyras su laisvu žvilgsniu, pakelta galva, nukreipęs akis į dangaus žydrynę, iš kitos — nusitupėjęs namisėda su savo aparatūra. Nepasitikėjimas „tiksliaisiais" mokslais dar padidėjo, kai mokslininkų veikla pasidarė vis nesuprantamesnė ir daugelis iš jų patys vos tegali ją aprėpti. Už-

geso džiaugsmas nesulaikoma pažanga. Jo vietą užėmė sumišimas ir baimė. Taigi į Getę imta žiūrėti kaip į patriarchą iš prarasto aukso amžiaus, kaip jis vadino graikų epochą, tą „vienovės" amžių. Nekreipiama dėmesio, kad Getės spalvų pasaulis buvo ne šviesus lyg auksas, o ūkanotas, su daugybe ginčų ir kivirčų; nors jis ir buvo harmoningas žmogus, tačiau plėšomas kraštutinių prieštaravimų, kurie ką nors kitą būtų sužlugdę.

Iš begalinės įvairovės Getės pavidalų, slypinčių jame, jo kovoje su Niutonu išnyra ir labai šališkas žmogus, demagogas; šitoks jis taip pat yra dalelė jo portreto, kaip ir švelnus, visus suprantąs Getė. Frenologas Galas kartą jo kaukolę aiškino esant liaudies tribūno kaukole, nors tuo galima tik stebėtis; bet čia tas aiškinimas tam tikra prasme pasiteisina. Getė įpykęs daužo pultą kaip Liuteris, griaudėdamas: „Jei auditorijose ir knygynuose prieš mane sukiltų tiek velnių, kiek ženklų ir skaičių per šimtmečius buvo iššvaistyta klaidingojo mokslo naudai, jie manęs vis tiek neatgrasintų garsiai skelbti tai, ką aš kartą pripažinau tiesa... Kas gi ta spaudos laisvė, kurios visi taip šaukiasi dejuodami, jeigu man negalima pasakyti, kad Niutonas jaunystėje apsiriko ir paskui panaudojo visą savo gyvenimą šitai klaidai įamžinti!"

Niekas niekada nemėgino uždrausti jam publikuotis; jau greičiau jis pats įsikišdavo kaip griežtas cenzorius, kur turėdavo tam galios. Bismarkas labai klydo, manydamas, kad Getė nemokėjo neapkęsti. Jis mokėjo neapkęsti. Niutono jis nekenčia kaip asmeninio priešo, užnuodijusio jam gyvenimą, nekenčia ilgai, įnirtingai, visą gyvenimą, ir visokiais būdais mėgina jį suniekinti — ir jo charakterį, ir jį kaip tyrinėtoją ir kaip žmogų.

Kaipgi jis vaizduoja priešą, kurį vadina „Bal Izaoku"? Pradeda karingai: „Kiekvienas protingas žmogus turi stebėtis, netgi baisėtis" tuo, kaip Niutonas tyrinėja. Getė išdrįsta bendrais štrichais nupiešti visą galeriją žmonių (čia jis turi omenyje Kaliostrą), kurie apgaudinėja save ir kitus, vadovaudamiesi aiškiausia niekšybe ar kokia slogia nuojauta, ir „taip mūsų niekas negalėtų apkaltinti, jei rastų toje eilėje ir Niutoną, kuris, be abejo, miglotai nujautė savo klaidą". Kancleriui Miuleriui Getė senatvėje kartą pasakė su maloniu įtūžiu: „O, kartais aš tikriausiai irgi būnu tikras bestija, ir tai man visai gerai išeina."

Jis grumiasi su šešėliu. Jis taip smarkiai apsirinka, piešdamas Niutono charakterį, jog čia jo negali pateisinti skurdžios žinios

apie priešininką. Jis pristato Niutoną kaip „organizuotą, sveiką, saikų vyrą", „be aistrų, be potroškių". Sveiką? Vaikystėje Niutonas buvo silpnos sveikatos, vėliau jam vis užeidavo sunkiausios nervų krizės. Po kelerių didelio kūrybinio įkvėpimo metų jis buvo netoli beprotybės; kalbėta ir apie jo „beprotybės periodus". Iš visų mokslo genijų Niutonas, ko gero, pats nesveikiausias,— tai tema patologinėms studijoms. Jis pats tą jautė ir, saugodamasis tolesnių antkryčių, pabėgo į tylą — paskutiniuosius dešimtmečius dirbo pinigų kalyklos direktoriumi, beveik nebedalyvaudamas mokslinėse diskusijose. Saikus? Niutonas buvo drovus, jaudrus iki liguistumo, jo svarbiausi atradimai, vėliau išjudinę visą pasaulį, dienos šviesą išvydo tik nuoširdžiausio draugų rūpinimosi dėka. Šis žaidimas slėpynių Niutoną įvėlė į daugelį nemalonių kivirčų. Štai, pavyzdžiui, su Leibnicu dėl prioriteto mažėjančių dydžių skaičiavime; Niutonas dūsavo, kad mokslas tai moteris, trokštanti bylinėtis, ir geriau turėti reikalų su advokatais — lyg jis būtų iš anksto nujautęs tą bylą „prieš spektrą", kurią jam po šimto metų iškėlė Veimaro slaptasis tarėjas. Jo gyvenimas — tai ne saikiomis spalvomis piešta lyguma, jo kreivėje daug staigiausių pakilimų ir stulbinančių nuopuolių į melancholiją.

Getės akimis žiūrint, jis tik matematikas, „skaičiuotojas", ir jis neaiškina, ką tai turėtų reikšti: „vidutiniai jo meto protai" jį garbinę, geriausieji pripažinę jį sau lygiu — arba ginčydavęsi su juo, „ir taip mes su visu pasauliu tikriausiai galime jį pripažinti nepaprastu žmogumi, nepateikdami išsamesnių įrodymų".

O dabar prieiname prie patyrimo, kaip sako Getė. Čia jis įžengia į pasaulį, pažįstamą ir mums. Čia matematika mus nuveda klystkeliais, kad ir kaip ji savim pasitikėtų, ir tą paklydimą ji gali „padaryti dideliu ir parengti būsimus apsijuokimus". Niutonas pasiskubino, kurdamas savo teoriją, atmetė viską, kas galėtų jai pakenkti, ir „kuo protingesnis žmogus, tuo didesnis melagis jis tampa suklydęs", jis pasidaro „neištikimas pasauliui, ir, norėdamas savo viduje likti teisus, tikrus dalykus paskelbia esant melu".

Ši dvikova taip traukia dėmesį todėl, kad čia kalbama ne apie įprastinius Getės priešus, nereikšmingus vabalėlius, tokius, kaip Betigeris ar Kocebu. Tai jaudina vien todėl, kad Niutonas — visiška priešingybė to paveikslo, kokį vaizduoja Getė. Niutonas atsargus, veikiau bailus, vis pabrėžiąs, kad jo mintims trūksta

precizijos, ir taip nemėgstąs bet kokių besąlygiškų hipotezių, kad už tai susilaukia priekaištų. Savo vaisingiausias mintis jis pateikia diskusijai *queries* — klausimų forma. Jis ištisus metus, dešimtmečius delsia skelbti savo veikalus, o Getė tuoj skuba spausdinti savo pusiau ar tik ketvirtadaliu baigtas idėjas. Visų pirma, jis jokiu būdu nėra grynas „skaičiuotojas", kokį nori matyti Getė. Atvirkščiai, Niutonas žmogus su didžiausia intuicija, su poetinei intuicijai prilygstančiu plačiu žvilgsniu, kuris mato pasaulio vaizdą, paskui pateikdamas paaiškinimų ir išvadų. Ir tam reikalui jis kukliai vartoja žodį „iliustruoti". Savo mintis jis išdėsto paveikslais ir ženklais, kurie Getei panašūs į hieroglifus. Jis net magas su polinkiais į okultizmą, skaito Jakobą Bemę[1]. Niutonas — taip pat ir alchemikas, kalbąs apie šiurpius elementų pasikeitimus, „kurių negalima skelbti pasauliui, nesukeliant milžiniško pavojaus", lyg jis būtų nujautęs būsimą raidą. Šitas Niutonas — veikiau Getės Faustas, o ne sausasis Vagneris. Pagautas kūrybinio įkvėpimo, kuriam lygaus nėra tyrinėjimo istorijoje, dar būdamas jaunas, jis susiformuluoja savo kūrybinei veiklai tris pagrindines koncepcijas: begalinių aibių skaičiavimą, optiką, gravitacijos mokslą. Kaip vienas iš didžiausių revoliucionierių jis iš pamatų pakeitė žmonijos pasaulėvaizdį — tik jo dėka visata iki pačių tolimiausių dangaus kūnų pajungta tiems patiems dėsniams, kurie galioja žemėje, ir įtraukta į žmogaus sąmonę. Tik nuo jo iš tikrųjų prasideda naujieji laikai, tas pasaulis, kuriame gyvename ir kuris dabar, eidamas Niutono nurodytu keliu, ima veržtis į visatą. Ar visa tai išeis žmogui į naudą — čia kitas klausimas, už kurį negalima suversti atsakomybės Niutonui. Dar niekas niekada nepažymėjo to taško, kur tyrinėjimams reikia sustoti arba net „apsigręžti".

Be to, Niutonas, atvirkščiai negu Getė, yra gerokai kuklesnis. Jis yra pabrėžęs, jeigu jam pavykę pamatyti toliau už kitus, už tai esąs dėkingas tik tiems dideliems žmonėms, ant kurių pečių jam buvę leista stovėti. Tokia formuluotė išreiškia ir jo poveikį — ant jo pečių stovi jo pasekėjai, iki pat šių dienų, nors ir pakeitę jo mintis ir formuluotes. Einšteinas, prie to pakeitimo prisidėjęs daugiau, negu bet kuris kitas, su dėkingumu tą pripažino ir naujai išleido Niutono optiką. Jis čia giria jį kaip pa-

[1] Bemė Jakobas (1575—1624) — vokiečių filosofas autodidaktas, jo gamtos filosofijai būdinga mistika ir panteizmas.

vyzdingą eksperimentatorių ir „išraiškos meistrą". Niutonas nesiekė, kaip manė Getė, skelbti sustingusio mokslo ir tuo labiau nebandė susikurti sofistinės mokyklos, turinčios ginti jo „paklydimus". Jis pateikė eksperimentų, kėlė klausimus, turinčius skatinti tolimesnį darbą. Jis ne viską žinojo ir nepretendavo tarti visose srityse paskutinį žodį. Atmetė šviesos bangų teoriją, vietoj jos sukurdamas savo korpuskulinę teoriją, kuri ilgai laikyta klystkeliu ir klaida; dabartiniuose tyrinėjimuose vėl kalbama apie korpuskulinius spindulius ir korpuskulinį banginį dualizmą. Gal ir tai kada nors bus suformuluota kitaip; svarbu ne tai, svarbu, kad jo metodas turėjo pasekmių, kad geriausi ir stipriausi protai ėjo toliau jo keliu, rasdami naujų dalykų, vis giliau atskleisdami žmogui gamtą.

Čia taip pat, žinoma, skaičiuojama, matuojama. Naudojami aparatai, linzės, veidrodžiai, prizmės, kaip kažkada darė Getė, tiesa, netobulai. Paradoksas, kad Getei, vis pabrėžiančiam savo bandymų grynumą, niekad nepaaiškėjo, kad dirba su negrynomis prizmėmis ir iš to kyla daug klaidingų išvadų, kad savo lenteles braižo drumstomis ir negrynomis tušo spalvomis, kurios dažnai nesiderina su tekstu. Tačiau vargu ar galima tvirtinti, kad mūsų modernesni instrumentai iš gryno kvarco ir tie daiktai, kuriuos jie parodo, nebepriklausytų „gamtai", kuri juk prasideda ne tada, kai iš kambario išeini į sodą. Ir čia dar niekas neišvedė ribos tarp „negamtos" ir „gamtos"; Getė, žinoma, tą ribą išvedė. Jis kalba apie „prafenomeną", kurio nebegalima toliau tirti ir priešais kurį reikia pagarbiai sustoti. Jis niekad aiškiai nepasakė, kur tas fenomenas prasideda, kur baigiasi ir kur reikėtų sustoti. Jis tik užsiminė, poetine-mistine kalba, kur jis, Getė, sustoja, laikydamas ratą uždaru.

Uždaru spalvų ratu jis laiko spalvų pasaulį. Šis ratas tinka jam, jo gyvenimui, jo mąstymui ir tyrinėjimui. Jis neturėjo jokio poveikio pasauliui, išskyrus poveikį jam pačiam. Niekas nepiešė pagal jo mokymą, ko jis patyliukais tikėjosi, nė vienas spalvų meistras jo nenaudojo taip, kaip jis skatino, ir nė vienas fizikas neatvirto į tikrąjį tikėjimą, ko Getė taip pat tikėjosi ateityje. Juo pasekė tik maža sekta, o ir jos nariams nebuvo lengva su juo. Jo klausėsi jaunas Šopenhaueris, Getė manė radęs paklusnų mokinį, bet Šopenhaueris greitai nuėjo savu keliu, ir jam sekėsi ne ką geriau už mokytoją. Getė „Fauste" jį sukarikatūrino kaip įžūlų jauną visažinį. Fizikas Zebekas kiek laiko

padėjo Getei, ir „Spalvotyroje" jis išsamiai cituojamas; bet vėliau ir jis nutolo nuo Getės. Šopenhaueris, Zebeką dar aplankęs Berlyne ir ne mažiau už Getę skubąs su savo šmeižtais, tvirtina, kad Zebekas slapta vis dėlto pritarė Getei, tik nedrįso to pasakyti pasauliui. „Jis jau mirė, senas bailys",— priduria Šopenhaueris.

Tokia Šopenhauerio nuomonė apie priešininkus parodo tik galingą temperamentą, nepripažįstantį jokių varžtų. Bet jis seka Gete. „Getės sektos" ir paties meistro tonas šioje kovoje, trukusioje daugelį dešimtmečių, buvo nemalonus net patiems didžiausiems Getės garbintojams, tokiems, kaip, sakysime, Achimui fon Arnimui[1]. Mat, čia niekas nediskutuoja mokslo temomis, kurios visada yra klausimai, o visiškai taip, kaip būdavo ankstesnių šimtmečių teologiniuose ginčuose, išvadina priešininką piktavaliu, apgaviku, fokusininku, sukčiumi, nemokša, kuris lyg šarlatanas turguje apgaudinėja žmones savo fokusais ir triukais. Visa tai Getės žodžiai, taip pat ir apie matematiką, kuri jam vis kaišiojama kaip daiktas, be kurio negalima išsiversti.

Labai reta, kad poetas turėtų ryšį su matematika; Polis Valeri[2] gal yra viena iš nedaugelio išimčių. Getės žinios iš matematikos buvo visai skurdžios; tik vaikystėje jis šiek tiek pasimokė geometrijos ir tuoj pat, ja žaisdamas, ėmė projektuoti gražius frontonus ir oro pilis, kaip pasakoja „Kūryboje ir tikrovėje". Paskui ištisus dešimtmečius nė neminėjo šio žodžio. Ir tik jam pradėjus pirmuosius optinius bandymus, matematika vėl pakliūna į jo akiratį kaip įspėjimas ir priekaištas. Matematiką jis visada šiek tiek paniekinamai vadina skaičiavimo ar matavimo menu. Geometras jam matematikas. Skaičiuodamas visas Veimaro asmenybes savo „penktadienio vakarų" būrelyje, „matematikais" jis ramiausiai vadina matininkus, turinčius parengti naują krašto žemėlapį, ir apsukrius Karlo Augusto jėgerius ir miškininkus, kurie privalo apskaičiuoti miško išteklius kubinėmis pėdomis. Kitokių matematikų jis nepažįsta. Kartą jį toks aplanko, atnešdamas „patį svetimiausią dalyką, koks gali ateiti į mano namus,— matematiką, tačiau mes buvome susitarę, kad tik

[1] Arnimas fon Achimas (1781—1831) — vokiečių rašytojas, vienas iš pagrindinių vadinamųjų Heidelbergo romantikų. Reikšmingas jo liaudies dainų rinkinys, dedikuotas Getei.

[2] Valeri Polis (1871—1945) — prancūzų lyrikas, rašęs tobulus savo forma, bet sunkiai suprantamus poetinius kūrinius.

pačiu kraštutiniu atveju bus leista kalbėti apie skaičius". To kraštutinio atvejo, matyt, nebuvo.

Visai teisinga, kai jis kitąkart išsitaria, kad esąs priverstas tenkintis žodžiu, kalba, vaizdu ir visai nesugebąs susižinoti ženklais ir skaičiais; tai ne poeto darbas. Tačiau paskui „Spalvotyroje" jis eina toliau ir matematines formules, kurių prasmė jam neprieinama, pavadina „sustingusiomis ir nelanksčiomis". Apmąstymuose apie „Matematiką ir piktnaudžiavimą ja" jis žengia dar keletą žingsnių toliau. Čia tokie matematikai, kaip Niutonas, paprasčiausiai apkaltinami „nesąžiningumu", kalbama apie užsispyrimą, išpuikimą, pavydą, konkurenciją ir kitas „grasias aistras", visa tai lyginant su pažanga. Matematikus, „bandančius painiomis priemonėmis pasiekti paprastų tikslų", lygina su mechaniku, išradusiu sudėtingą mašiną ištraukti kamščiui iš vyno butelio. Jis giria tik „paprastą geometriją su jos pirmaisiais skyriais, artimais įprastam žmogaus protui". Geometrija duoda naudos, ir ji yra vienintelis dalykas, jam prieinamas iš visos matematikos.

Bet iš kurgi ši įnirtinga kova prieš Niutoną ir matematiką — poetas iš esmės sutapatina vieną su kitu — ir šie posakiai, kurie matematikos orumui tikrai negali padaryti žalos, nors vienas Getės raštų leidėjas, šiaipjau išleidęs beveik visus jo veikalus, manė kitaip ir todėl šio rašinio neįtraukė į raštus? Ši kova yra jo „Spalvotyros" branduolys, ir jos negalima apeiti šalutiniais sakiniais, kaip paprastai daroma. Šis dalykas jam rūpi labiausiai ir nuolatos. Jo prieštaringai prigimčiai reikia antipodo, priešo. Save su savo dieviška saulės akimi jis suvokia kaip šviesą, o tą kitą — kaip tamsą. Jis pasiryžęs jį persekioti iki paties pragaro, grumtis su juo, parblokšti ir išvaduoti „septynspalvę princesę"— šitaip jis vadina spalvas. Getė kovoja su šmėkla. Vargu ar reikia aiškinti, kad matematika — tai ne tik lauko matavimas ar skaičiavimas, kaip manė Getė, ramiausiai sakydamas: „Visas jos tikrumas — tai ne kas kita, kaip identiškumas. Dukart du yra ne keturi, o būtent dukart du, ir tai sutrumpintai vadiname keturiais. Bet keturi — tai visai nieko naujo." Tačiau kad matematika, ypač jo laikais, kurie davė tokius matematikus kaip Oileris, Lagranžas, Laplasas, reiškia kūrybinę fantaziją, naujas idėjas, kad ji keičiasi, pažindama savo pačios grožį,— viso to Getei, atrodo, niekas niekada neparodė. Ir niekad jam nepaaiškėjo, kad kaip tik jos ženklų kalba būtų galėjusi apeliuoti į jo

universalumo polinkį. Tačiau kartą — tai dar vienas iš daugybės jo prigimties paradoksų — kankindamasis dėl netobulos kalbos, kuri nesugeba pavaizduoti sudėtingų reiškinių, jis prabyla apie tai, kad gal vis dėlto reikėtų naudoti tokias formules su x ir y, kaip algebroje...— bet jis čia pat atsisako tos minties, lyg būtų nusvilęs pirštus.

Jo kovą su matematika kaip su jam diametralios priešingybės simboliu dar galima aiškinti ir kitaip. Praėjęs šimtmetis, iki pat jo jaunystės metų, buvo matematikos šimtmetis. Leibnicas prilygino „daiktų esmę skaičiams" ir norėjo „visas tiesas tam tikru būdu apskaičiuoti". Prieita ir iki juokų: vienas olandų matematikas norėjo žmogaus fizionomiją išreikšti algebros formulėmis. Šiame madingame žaidime dalyvavo visa Europa, didikai irgi susirašinėjo su Leibnicu, o moterys ypač. Kiekvienas didikas turėjo savą rūmų matematiką; Jenoje tas pareigas ėjo toks Erhardas Veigelis, parengęs milžinišką „dangaus veidrodį" ir iškėlęs milžinišką dangaus rutulį, 63 pėdų aukščio. Tikėta, kad matematika sutvarkiusi tą sujauktą pasaulį. Šviečiamasis laikotarpis prasidėjo nuo matematikos. Prieš ją kovota ir Getės jaunystės laikais, vadovaujant Herderiui. Nenorėta žinoti nei apie skaičius, nei apie skaičiavimus, nei apie plačias, aidinčias dangaus erdves, kurios jaunajai kartai atrodė kiek tuštokos. Norėta gamtą pajusti nuoširdžiau, arčiau. Ir Getė norėjo, kad jo „Spalvotyra" būtų toks priartėjimas prie gamtos, kaip svajojo jaunystėje. Susidūrimas su „senąja mokykla", kaip jis vadina, pradžioje jį išprovokuoja polemikai, kuri paskui užgožia beveik viską, ką buvo taip sunkiai surinkęs.

Tai be galo sunkus darbas. Šiam veikalui jis perskaitė ar pervertė daugiau kūrinių, negu šiaip per visą savo gyvenimą. Be paliovos eksperimentavo su klastinga prizme, su lęšiais, dažytais stiklais, su augalais, lentelėmis, vaško žvakėmis, veidrodžiais. Jis ir savo akims leisdavo klydinėti aplinkui ir dairytis, ir iš šitų stebėjimų kilusios jo vertingiausios mintys. Prie šios knygos jis darbavosi ilgiau, negu prie bet kurio kito veikalo, su daugybe pertrūkių, daug ką perrašinėjo tris kartus, vėl kišo į popierinį maišą ir traukė atgal. Pagaliau, spiriant laikui, visa tai reikia atiduoti spausdinti, bus du stori tomai, daugiau kaip 1300 puslapių ir lentelių tomas, tai pats didžiausias veikalas, kokį tik Getė paskelbė, bet ir jis — tik fragmentas, kuris bus baigtas kituose tomuose. Todėl jis pavadina jį tik „Apie spalvotyrą",

daline studija. Darbą suskirsto į tris dalis: didaktinę, poleminę, skirtą kovai su „Bal Izaoku", ir istorinę.

Pradeda tuo, ką vadina subjektyviomis arba fiziologinėmis spalvomis. Jos „nepaprastai judrios, greit išnykstančios"; jos sudaro viso jo mokslo pamatą. Kadangi buvo gana gerai žinomos, jos vadintos fantastinėmis spalvomis, regos apgavyste, akių apsirikimu, bet jos yra sveikos akies atributas. Tai spalvos, kurių „reikia" akiai: „Kai akiai pateikiama tamsa, ji reikalauja šviesos; ji reikalauja tamsos, kai į ją krinta šviesa, ir būtent šituo ji parodo savo gyvumą, savo teisę aprėpti objektą, pati iš savęs sukurdama ką nors, kas priešinga objektui." Čia jis įžiūri „tylų prieštaravimą, kurį priversta išreikšti kiekviena gyva būtybė, kai jai pateikiama tam tikra būsena. Štai įkvėpimas jau iš anksto sąlygoja iškvėpimą ir atvirkščiai". Kalbant apie šitas spalvas, paliečiama jo pasaulėjautos esmė, „tai amžina gyvenimo formulė". Iš tikrųjų yra šitokių kontrasto reiškinių, ir Getės pateikti stebėjimai vėliau turėjo poveikio fiziologinei optikai. Jis aprašo vakarą kalvėje, kur ilgai, įtemptai žiūrėjęs į įkaitusią geležį po kūju, nusuko akis ir pažvelgė į atvirą anglių sandėliuką. Prieš akis jam ima plaukioti neregėtas purpuro spalvos vaizdas, o nukreipus akis nuo tamsos į šviesią lentų pertvarą, spalva darosi pusiau žalia, pusiau purpurinė. Paskui visa tai pamažu išnyksta. Apakintas sniego, išvysta purpurinę spalvą. Vaikštinėdamas po sodą, prieblandoje žiūri į aguonų žiedus, kurie tarytum „tviska": tariamas gėlės vaizdas pasirodo reikalaujamos žalsvos spalvos. Šios spalvos, sukurtos akies, saulingosios akies, yra jo spalvos, Getės spalvos, kaip vėliau buvo pavadinta. Jos šmėkšteli trumpam, greit išnyksta, jas galima tik aprašyti, negalima jų užfiksuoti, jau nekalbant apie reprodukavimą; daug, net dauguma žmonių niekad jų nepastebėjo, o su jo pateikiamais ir mėgdžiojimui siūlomais eksperimentais daugelis tyrinėtojų patiria ne tik nemaža staigmenų, bet ir visokių sunkumų, nes ne visada šie eksperimentai pavyksta taip, kaip nori ekperimentatorius. Kai jie pavyksta, tai šiuose „povaizdžiuose" pasirodo ypač grynos spalvos, panašios į spektro spalvas; purpurinės raudonos spalvos, kurią aprašo Getė, spektre nėra, ir fizikas ją sukuria tiktai maišydamas raudoną ir violetinę, kraštines spektro spalvas. Šis purpuras Getei yra „karališkoji spalva", analogiška purpuriniams antikos karalių drabužiams. Tačiau jis čia užsiiminėja

mitologija, nes spalva, gaunama antikoje iš purpurinės sraigės, buvo violetinė.

Ir viskas čia savotiška mitologija. Getės šviesa nėra fizikų šviesa, nei jo ar Niutono laikais, nei vėliau, ji yra už fizikos ribų, tai „meta-fizinė" šviesa. Tai „paprasčiausias, homogeniškiausias, nedalomiausias dalykas, kurį mes pažįstame". Kitoje, nakties pusėje, stovi tamsa, taip pat ne fizikos sąvoka, o labai sena teologinė paveldima sąvoka, daugelyje religijų suprantama kaip šviesos, dieviškojo prado, priešingybė ir todėl prakeikiama. Getės religijoje ji neprakeikiama. Ji lygiavertis šviesos partneris, sąveikaująs su ja, kaip ir jo Mefistofelis yra būtinas Fausto priešininkas. Getė, remdamasis magneto pavyzdžiu, kuris jam davė mintį apie poliariškumą, įsivaizdavo, kad šviesa ir tamsa susiję vienas su kitu kaip šiaurės ir pietų poliai: kiekvienas iš jų gali paveikti, užslopinti vienas kitą. Tarp abiejų išsidėsčiusi „dulsva sfera", spalvų pasaulis. Dvi spalvas jis paskelbia „grynomis" pagrindinėmis spalvomis — mėlyną ir geltoną; mėlyna spalva — tai tamsa, nušviesta šviesos, geltona — šviesa, nudulsvinta tamsos. Tuo remdamasis, jis kuria savo spalvų skritulį: sumaišius mėlyną ir geltoną, išeina žalia, toliau dulsvinama geltona tampa oranžine, tada raudona kaip rubinas, mėlyna spalva tampa violetine. Jis piešia — ir čia svarbu, kad jis visko griebiasi pats, savo rankomis — spalvų skritulį, uždarą savyje, be kraštų, išeinančių į nematomybę kaip prakeiktame spektre. Šis savyje uždaras spalvų skritulys yra jo pasaulis, apvalus, vieningas, jo getiškasis pasaulis.

Šviesą ir tamsą jis vadina „prafenomenais"— pirmapradžiais fenomenais; priešdėlis „pra" turi mitinį ir paslaptingą skambesį. Vokiečių kalboje jis suvaidino ypatingą vaidmenį, taip pat ir nagrinėjant Getės kūrybą; paskui net mėginta iš begalinės jo patirtų įspūdžių įvairovės išdestiliuoti jo „pirmapradžius įspūdžius", nulėmusius vieną ar kitą veikalą. Tačiau Getė priešingus polius irgi vadina „fenomenais", reiškiniais. Spalvų reiškiniai kontrasto vaizduose ar povaizdžiuose, kurie matomi akyse ir kuriais jis pradeda savo studiją, yra tokie fenomenai. Remdamasis tais vaizdais, jis „mato" šiuos „prafenomenus", jų kontrastingumą, maždaug taip, kaip Mikelandželas, kai Siksto koplyčioje tapė pasaulio sukūrimą didžiais palyginimais ir šviesą atskyrė nuo tamsos. Getė piešia žodžiais, kalba, o tos kalbos, kaip jis pats žino, nepakanka šiems daiktams perteikti, juo labiau —

jiems patikslinti. Tačiau kalba turi tą pranašumą, kad gali būti daugiareikšmė, kelti užuominas ar prisiminimus ir asociacijas. Ir taip Getės „prafenomenas" lieka atviras įvairiausioms interpretacijoms, nelygu tyrinėtojo asmenybė, kilmė, išsilavinimas ir tikėjimas. Griežtesnės prigimties fizikas visa tai atmes, teosofas iš širdies sveikins, teologas nerimaus dėl tamsos lygiateisiškumo, estetas džiaugsis.

Getės spalvų skritulys turi jam ir estetinės reikšmės. Poeto išeities taškas buvo vaizduojamasis menas Italijoje. Jis ieško „harmonijos", ir tai vėlgi jo labai asmeniška ir laiko labai sąlygojama spalvų harmonija, kurią jis tikisi rasti. Jau matėme, kaip mažai jis tesidomėjo spalva, apžiūrinėdamas paveikslą,— jam svarbu paveikslo vaizdas ir motyvas. Jo paties piešiniai tik retkarčiais patušuoti blankiomis spalvomis. Jam pačiam nepakako to, ką jam apie spalvas galėjo išaiškinti eiliniai dailininkai, kuriuos jis pažinojo; tuose pokalbiuose jis išgirdo, kad jie šiek tiek išmanė apie „šaltus ir šiltus tonus". Neįkainojamasis Mejeris jam galėjo tik parūpinti antikvarinius užrašus apie italų meistrų ar antikos „koloritą", o apie jų tviskuliuojantį margumą tuo metu nebuvo žinoma nieko; Getė skulptūras matė baltas, šventoves — baltas, bet kaip tik dėl to jos buvo jam „šviesa", apšvietusi jo kelią; visa, kas buvo vėliau,—„dulsva". Jo estetinius apmąstymus lėmė jo klasicizmas.

Jis nori ištirti ir „dorovinę" spalvų reikšmę, šitaip patekdamas į nepaprastai problematišką sritį. Tam tikros spalvos, be abejo, turi savitą poveikį; jos gali jaudinti ar raminti, žadinti ar slopinti. Tačiau šitoks poveikis yra skirtingas; nelygu laikas ir geografinė vietovė, jis nėra universalus. Gedulo spalva Vakarų šalyse — juoda, o Tolimuosiuose Rytuose — balta. Žalia spalva, Getės paskelbta „neutralia", turi labai karingą reikšmę musulmonams. Matymo ar spalvų jutimo istorija dar neparašyta. Getė ir čia neperžengia savo nusibrėžto rato.

Po polemikos prieš Niutoną jis dar bando problemą pagilinti istoriniais apmąstymais, pateikdamas didelę spalvotyros apžvalgą nuo priešistorinių laikų iki dabarties. Tai lengviausiai skaitoma ir kalbos požiūriu gražiausia veikalo dalis, nes čia kalbama apie figūras, žmones, asmenybes. Ir taip jis pateikia savo supratimą apie Platoną ar Aristotelį, kaip Rafaelis juos priešpastatė Atėnų mokykloje; tai, aišku, ne visas Platonas, o Getės Platonas, ne tas Platonas, kuris norėjo bet kokiam nematemati-

kui uždrausti įžengti į jo ratą. Jis laiko jį „palaiminta siela, malonėjusia šiek tiek pasibūti žemėje. Jam ne tiek rūpi su žeme susipažinti, kadangi ji žinoma jam iš anksto, kiek pranešti jai tai, ką jis atsineša ir ko jai taip reikia. Jis veržiasi į gelmes, daugiau siekdamas jas užpildyti savimi, negu jas ištirti. Visa, ką jis pasako, siejasi su amžina visuma, gėriu, tiesa, grožiu, kurį jis siekia pažadinti kiekvienoje širdyje."

Tai autoportretas; šitaip jis ir elgiasi „Spalvotyroje". Jis visada jautėsi esąs svečias — eilėraštyje sako: „Liūdnas svečias tebesi žemėj motinėlėj", ir šis turi tapti asmenybe tik per „Mirk, atgimki vėlei", per kovą tarp šviesos ir tamsos. Čia irgi jam ne taip svarbu ištirti, o vel atrasti, matyti patvirtinamas išankstines, atsineštas tiesas; vis tai nuolatiniai jo nuojautos pasireiškimai. Ir kadangi tai, ką surado, jis suvokia kaip savo ilgo gyvenimo pateisinimą, bet koks prieštaravimas jam atrodo jo egzistencijos puolimu. Ši graži, plati apžvalga darosi vis dirglesnė, kuo labiau jis artėja prie nekenčiamo „Bal Izaoko" šešėlio; čia, kas tik abejoja Niutonu, tas sveikinamas, o kas jam pritaria, apšaukiamas paklydėliu ir avantiūristu.

Visas tas darbas iš tikrųjų daugeliu požiūriu buvo avantiūra, ir ne veltui Getė panaudoja palyginimą apie riterį, turintį išvaduoti iš olos septynspalvę princesę. Nepaisant visų tikslių pastebėjimų, tų naudingų dalykų, kurie turėjo poveikio vėlesniems darbams, nepaisant visų stropių eksperimentų, ši knyga vis dėlto savo stiliumi ir pobūdžiu yra seniai praėjusių laikų kūdikis, artimesnė kokiam Paracelsui, negu devynioliktojo amžiaus pradžiai. Getė puoselėjo mintį ją perdirbti į romaną, tai įmantri idėja, bet ją anksčiau turėjo ir Leibnicas, savo gyvenimo pabaigoje nutaręs visą savo pasaulio sandaros vaizdą apibendrinti šitokia forma. Getė ketino rašyti dialogą tarp Niutono šalininko ir mokinio — atvirkštinę „Fausto" sceną: mokinys savo abejonėmis turėjo suriesti į ožio ragą savo mokytoją. Jis vis ką nors puldinėjo savo eilėraščiais, tai Niutoną, tai kitus mokslininkus, kaip štai Viunšą, kurio drąsi hipotezė apie visų spalvų susidarymą iš raudonos, žalios ir violetinės dar ir dabar tebėra fiziologinių teorijų apie spalvų matymą pamatas; Getė iš to šaiposi kaip iš „agurkų salotų". Lyg žaisdamas ir juokaudamas, ir vis dėlto su gilesne potekste savo mokymui, jis rašė, kad reikia galų gale ir į žmogų pažiūrėti kaip į dulsvumą: šviesiame fone jis geltonas, išgiedrėjęs; tamsiame fone — apėjęs mėlynomis

miglomis, tamsus, obskurantiškas. „Pūsti melsvą miglą į akis — žinomas pasakymas; klausimas, ar nėra ir geltonos?" Arba pažįstamam jis nusiunčia knygą: „Mėlynas autorius gyvenimą, žinoma, priima rimčiau, negu geltonas."

Ir štai tas veikalas pateikiamas publikai. Nesunku suprasti, kad mokslininkams čia nelabai buvo ko su juo prasidėti; nereikia pažodžiui suprasti Getės nepabaigiamų skundų dėl mokslininkų priešiškumo, dėl jo tvirtinimų, kad jie būtų jį sudeginę ar nukryžiavę, jei tik būtų galėję. Atvirkščiai, jis buvo skatinamas, kaip retai kuris kitas pašalietis. Bibliotekos pateikdavo jam viską, ko tik jis pareikalaudavo, ir tik retkarčiais skųsdavosi, kai jis negrąžindavo knygų ištisus metus. Recenzijose jis visada buvo vertinamas su didele pagarba, bet, žinoma, niekas negalėjo ryžtis pasmerkti Niutono, atsisakyti spektro, kaip jis reikalavo. Stengtasi jam parūpinti aparatų. Šveigeris, įtakingiausio fizikos žurnalo leidėjas, atsiuntė jam dovanų brangią modernią poliarizacijos aparatūrą. Getė delsė ja pasinaudoti, tik prabėgomis pabandė ir sustojo, kaip reikalavo elgtis su savo „pirmapradžiu fenomenu". Ši aparatūra galinti suklaidinti „gryną žmogaus protą". Čia gal būdingiausias epizodas, skiriąs jį nuo tikrųjų tyrinėjimų.

Jis susiranda kitokios publikos. Karlsbade dėsto naująjį mokslą pažįstamiems, kurorto svečiams, ir šie jį supranta. Su dėkingumu jis vardija didikus, diplomatus; ir jis dar kartą įsitikina, kad tokie žmonės, įpratę klausytis pranešimų ir nustatyti „esmę", esą daug imlesni, negu užkietėję mokslininkai. Jis aistringai reklamuoja, skaito, demonstruoja. Matyt, būta gražaus vaizdo: didingas senis švytinčiomis akimis, plačiai išgarsėjęs poetas, šiltu balsu elegantiškoms damoms ir džentelmenams pristato savo naują mylimą kūdikį. Kaip jis susijaudina, kalbai pasukus apie jo mirtiną priešą! Jo balsas griaudėja tarsi perkūnas. Kaip švelniai jis kalba apie augalus, apie kartenės sėklą, jo augintą po geltonu ir mėlynu stiklu. Kokios įdomios jo pastabos apie daltonikus, jis demonstruoja lentelę, pieštą garsiosios Angelikos Kaufman pagal jo nurodymus: šitaip peizažą mato daltonikas.

Vienoje „Spalvotyra" kiek laiko tampa mada ir netgi išleidžiama pakartotinai; beje, vėliau tik nedaugelis Getės veikalų buvo išleista antrą kartą. Ši knyga dedama salone ant stalelio, žiūrinėjamos gražios lentelės, iš kurių vienoje, su spalvotomis

širdimis ir rombais, matyti įrašas „Niutono užgaidos" ir čia pat keletas mažų uodų[1].

Knyga susidomi taip pat literatai ir filosofai. Hegelis, dabar jau nebe vargšas neapmokamas docentas, o įžymybė Berlyne, siunčia jam ilgą laišką, kurį dėkingas Getė išspausdina. Jis giria Getės „prafenomeną" kaip „paprastą ir abstraktų elementą", kurį esą galima naudingai pritaikyti ir filosofijoje. „Jeigu jau mes savo absoliutą, iš pradžių panašų į austrę, pilką ar visai juodą — kaip Jums patinka — galų gale tiek ištobulinome, kad jis įsigeidė oro ir šviesos, tai mums reikia langų, kad galėtume jį visiškai išvesti į dienos šviesą; mūsų schemos virstų miglomis, jeigu norėtume jas taip tiesiai perkelti į pastovaus pasaulio margą, pakrikusią visuomenę". Čia jam puikiai praverčia „prafenomenas". Dar labiau apsunkindamas ir taip jau daugeriopą šios Getės sąvokos interpretaciją, jis pažymi, kad „prafenomenas" yra „dvasingas ir suprantamas savo paprastumu, akivaizdus ar apčiuopiamas savo jutimiškumu". Ir taip sveikina vienas kitą abu pasauliai, „mūsų keistasis pasaulis ir pasirodanti būtis".

Kaip savotišką namų ordiną, su dedikacija: „Absoliutą nuoširdžiausiai sveikina prafenomenas", Getė jam nusiunčia geltonai dažytą čekiško stiklo taurę. Joje įdėta juodo šilko skiautė, nuo kurios geltona spalva persišviečia kaip mėlyna. Hegelis dėkoja, kiek perdėtai ir nevykusiai pašmaikštaudamas apie dvasią, kuri geriant pereis iš taurės į jį, ir taurė jam atrodo malonesnis aparatas, negu prizmė, „tas trikampis stiklinis brūklys, kuriuo šėtonas, laikydamas savo rankose, muša fizikus". Jis prisimena jo ekscelencijos pasakymą, „kad Jūs fizikams dar prikalsite prie stalo jų asiliškas ausis". Hegelio mokinys teisininkas fon Heningas Berlyno universitete kiek laiko skaitė paskaitas apie Getės „Spalvotyrą"; fizikai pasiliko prie trikampio stiklinio brūklio.

Getė iki savo mirties nenustojo tikėjęs, kad atliko didelį šimtmečio darbą; jis sekė tolimesnius tyrinėjimus, kurie, kaip jam rodėsi, patvirtina jo mintis, ir ignoravo tuos, kurie griovė tą mokymą. Tačiau yra vienas fenomenas, kuris niekad nesiliovė jo jaudinęs, jis vis rungėsi ir rungėsi su juo, nes jam nepavyko jo įjungti į savo „sistemą",— vaivorykštė. Niutonas ir jai buvo pateikęs savo aiškinimų. Getė nieko nenorėjo apie tai žinoti. Jis

[1] Vokiečių kalboje šie du žodžiai skamba labai panašiai: „užgaidos"— „Mucken", „uodai"—„Mücken".

negalėjo paneigti, kad čia ne tamsioje oloje, o laisvame danguje pasirodo spalvų žaismas, velnioniškai panašus į prakeiktą spektrą. Kartais jis prieš ją užmerkdavo akis tiesiogine tų žodžių prasme: jo draugas Mejeris ant naujosios laiptinės lubų jo name prie Frauenplano jam piešė vaivorykštę ir Getės nurodymu privalėjo parinkti ne natūralias vaivorykštės spalvas, o apsiriboti trimis idealiomis pagrindinėmis spalvomis: mėlyna, raudona, geltona. Dar savo paskutinėmis gyvenimo savaitėmis Getė eksperimentavo su stikliniu rutuliu, pripiltu vandens, kokį apie 1300 m. naudojo ir pirmasis vaivorykštės tyrinėjimo klasikas Teoderichas Freiburgietis, apie kurį Getė vargu ar bus žinojęs. Apie tai jis rašo savo draugui Buasere[1]. Vaivorykštė esanti sudėtingiausias refrakcijos atvejis, ir čia dar prisidedanti refleksija. Jis dar kartą polemizuoja su spindulių teorija, kuri matematikams reikalinga tik pademonstruoti abstrakcijai, tačiau tai mažai ar nieko neparodo. Tada įtaigiai užbaigia: „Nemanykite, kad Jūs kada nors šio dalyko atsikratysite. Jeigu jis pareikalaus iš Jūsų viso gyvenimo, turėsite su tuo susitaikyti." Getė mėgina dar kartą apžvelgti visą savo, kaip tyrinėtojo, gyvenimą, ir čia žodis „tikėjimas" vaidina esminį vaidmenį: „Visada stengiausi suvokti tai, ką galima pažinti, žinoti, pritaikyti, ir esu pats patenkintas, ir kiti pritarė, kad čia daug pasiekiau. Taigi priėjau ribą ta prasme, kad čia pradedu tikėti, kur kiti nusivilia, ir būtent tie, kurie iš pažinimo per daug reikalauja ir, jeigu tik jie gali pasiekti tam tikrą pakopą, lemtą žmogui, jie paniekina didžiausius žmonijos turtus. Taip žmogus blaškomas iš visumos į atskirą ir iš atskiro į visumą, nori jis to ar ne.

Dėkingas už malonų dėmesį,
Linkįs nuolatinės kantrybės,
Tikįs tolesniu pasitikėjimu.

Veimaras, 1832 m. vasario 25 d."

[1] Buasere Sulpicijus (1783—1854) — senosios vokiečių tapybos žinovas ir kolekcionierius.

PATRIARCHO ATMOSFERA

Baigęs „Spalvotyrą", Getė nusimetė nuo pečių didžiausią savo gyvenimo naštą ir tuo pačiu savo vienintelį didelį priešą ar priešininką. Dabar jis gali atsikvėpti. Jo įniršis, tiesa, išlieka, kartais išsiverždamas eilėse, laiškuose, pokalbiuose, tačiau tai tik praėjusios audros atgarsiai. Pažymėtina, kad Getė šį veikalą rašė tais metais, kai jo sveikata buvo blogiausia, buvo išpurtęs, ligotas, du kartus, 1801 ir 1805 metais, persirgo sunkiomis ligomis, pirma veido rože, paskui angina ir inkstų uždegimu. Stambus, apkūnus poetas, su pilvu, su nukarusiais skruostais, maišeliais po akimis pamažu tampa lieknesniu pražilusiu Gete, tuo gražiuoju seniu.

Išmirus senesniosios kartos poetams ir rašytojams, Vilandui, Šileriui, Herderiui, Lavateriui, Getė dabar vienintelė gyva garsenybė iš tų laikų, kurie jaunesniajai kartai jau tapę istorija. Hercogienė—motina Amalija, irgi mirė, tuoj po Jenos katastrofos, o jos mūzų dvaras, pabaigoje kiek užskurdęs, gaivinamas Vilando ir kelių mažesnių asmenybių, dabar jau tapęs legenda. Dabar bėra tik Getės dvaras, kuris ir iš tikrųjų pradeda įgauti rūmų gyvenimo formas. Dr. Rimeris dabar mažordomas ar hofmaršalas; atėjęs į namus auklėti sūnaus Augusto, kuriuo iki šiol beveik visai nesirūpinta, Rimeris greit pasidarė nepakeičiamas: reikia diktuoti — jis sekretorius, reikia skaityti korektūrą — jis korektorius su plačiais įgaliojimais, turįs teisę kaitalioti ar išbraukyti sakinį, ištisus žodžius, nes visa tai Getei įkyru ir nuobodu. Jo rankose Getės dienotvarkė, ir į jį turi visi kreiptis, kas tik ko nors nori iš maestro, nors tai būtų tik pageidavimas jį aplankyti. Rimeris kresnas, nelabai išvaizdus vyras minkštu, mėsingu veidu ir išsprogusiomis akimis, trumpu kaklu ir žema kakta; iš esmės jis tingus ir, nors dešimtmečius gyveno šalia Ge-

tės, vos-ne-vos sukrapštė savo „Pranešimus" apie maestrą, kuriuose šalia nepaprastai vertingų pastabų yra ir daug nereikšmingų dalykų. Jis įstrigo pas Getę, kaip ir daug kas Veimare įstrigdavo; pats tą jautė ir beveik nesipriešino. Jis buvo gerai pasirengęs filologas klasikas; būdamas namų mokytoju pas Vilhelmą fon Humboltą Romoje, šiek tiek apsitrynė aukštesnėse sferose ir čia pat įsimylėjo namų ponią, dėl ko ši karjera ir baigėsi. Taigi jis, gavęs rekomendaciją, atvyko pas Getę ir su pertraukomis, retkarčiais padirbėdamas gimnazijos mokytoju, pasiliko čia iki pat pabaigos ir dar ilgiau. Jis tapo Getės Rimeriu ir niekuo daugiau. Atsisakinėjo visų geresnių pasiūlymų, gaižiai didžiuodamasis savo padėtimi. Jam viską kompensavo jausmas, kad buvo svarbus, reikšmingas. To negalima tiksliai nustatyti, tačiau jis turėjo įtakos ne tik korektūrai, bet ir Getės kūrinių tekstams. Getė su juo tardavosi, pasiūlydavo ar tiesiog palikdavo spręsti svarbius dalykus. Rimerio laiškuose greit belieka tiktai „mes". Dabar „mes" rašome „Atrankinę giminystę" ar gyvenimo kroniką. Rimeris truputėlį piešia, truputėlį eiliuoja Getės stiliumi, jis truputėlį ir paflirtuoja kaip Getės įgaliotinis su jo draugėmis, kai maestras būna pas kitą draugę, ir galų gale jis po Kristianos mirties veda slaptosios tarėjienės kompanionę, Getės žaviąją „šalutinę būtybę" ir beveik šalutinę žmoną. Net ir šį žingsnį jis žengia tik paragintas savo draugų, kadangi nenori savajam maestrui stoti skersai kelią. Dar prieš Kristianos mirtį, kai ji dažnai sirgo, buvo diskutuojama, ką gi ta šalutinė būtybė veiks po slaptosios tarėjienės mirties. Ji būtinai turinti pasilikti pas Getę, pareiškė Rimeris.— Bet ką gi pasakys žmonės? — Na, tada Getė tave ves, dėsto Rimeris.

Slaptoji tarėjienė, kuriai visi šie planai perdaug jau nemalonūs, vis dėlto įsikiša prieš pat savo mirtį ir paragina Rimerį vesti merginą. Abu lieka pas Getę; Rimeris gavo apgailėtiną vietą kaip hercogystės bibliotekos bibliotekininkas, jos pirmuoju direktoriumi yra Getės svainis, „Rinaldo Rinaldinio" autorius. Visas Rimerio gyvenimas apgailėtinas, ir tai dar paryškina jo polinkis truputėlį vaidinti donžuaną, truputėlį ir įsimylėti, kurti sonetėlius, maskaraduose kartu su kitais puikuotis puošniu kostiumu Bet kad ir kaip jis slapta rūstautų, jam niekad neištrūksta joks žodis prieš maestrą, privertusį jį visą gyvenimą eiti šitą blogai apmokamą lažą. Jo pagarba beribė. Ir jo kiek per tingiai užrašytos pastabos, tiek paties Getės, tiek apie jį, turi pačių netikė

čiausių minties blykstelėjimų. Apie Getės ligas jis sako, kad jos „dažniausiai būdavo užgniaužiamo ir slopinamo sielos skausmo tiesioginės pasekmės"— vadinasi, mintis apie užgniaužimą nėra tokia nauja, kaip dažnai manoma. Arba sakinys apie varginančius lankytojus: „Reikėjo ką nors ir atnešti, jei norėjai ką nors gauti"— tai gana išsamiai charakterizuoja Getės poziciją daugeliui lankytojų per paskutiniuosius dešimtmečius. Apie Getės darbo stilių, kurį jis gerai žinojo, Rimeris rašo: „Kaip romėnų augūras laukia paukščių skrydžio ar kito ženklo, taip Getė dažnai laukdavo, kad kas atsitiktų, paaiškėtų, kas nors ateitų į namus, kas galėtų pasitarnauti darbo užbaigimui, ir jis turėdavo dienų, kai leisdavosi ieškoti atradimų. Dažniausiai jam pasisekdavo..." Tai ne vien kopijuotojas. Rimeris mąsto kartu. Kartais jo mintis nueina toliau už Getės, tada jis sudraudžiamas. Bet jis nepakeičiamas, ir Getei, ir mums.

Ta šalutinė būtybė patriarcho namuose demuazelė Ulrikė, „mažasis kinietis" ar „mandarinas", kaip ji buvo vadinama dėl įkypų vendiškų akių, našlaitė iš gerų biurgeriškų namų, priimta palydove ir kompanione Kristianai, kai ši tapo ponia slaptąja tarėjiene. Jos gyvumas, linksmumas teigiamai veikia pasunkėjusią, netrukus susirgusią moterį; dar geriau ji veikia dažnai hipochondrišką Getę. Jo laiškai žmonai visų pirma skirti ir vienai, ir kitai, o Ulrikė, Kristianos pavesta, rašo jam atsakymus; dažnai Getė rašo jai, nors laiškai adresuojami Kristianai. Ulrikė gyvena Getės namuose, lankytojams pristatoma kaip dukterėčia. Ji tampa gerąja dvasia, „gražiuoju vaikučiu", „jauna būtybe", jau pasitaiko ašarų ir pavyduliavimo scenelių, jai išgirdus apie daugelį Karlsbado draugių. Jis jai diktuoja, ir ji pripranta prie jo rašysenos, jis savo ruožtu ima panašiai rašyti kaip ji, jis dovanoja jai rubino žiedą, eilėraščių. Daug kas jai peršasi, bet ji nepalieka savo labai neaiškios ir nesmagios padėties; ji išteka už Rimerio, vargu ar patinkančio, kad tik galėtų būti arti Getės, ir būdama ponia Rimer, išlieja savo graužatį, gražiai išsiuvinėdama užtiesalus, lempų gaubtus ir šlepetaites, kurias jai leidžiama įteikti patriarchui gimimo dienos proga.

Getės dvaras įgauna orientalinių bruožų ir tampa sultonatu. Bręsta „Vakarų-rytų divanas". Karlsbade Rimeris pasižymi, kad tarp daugelio, deja, neįvykdytų planų maestro sumanęs romaną „Sultonas prieš savo valią", kuriame vyras tą patį jaučia keturioms moterims ar mergaitėms, „kiekviena savotiškai patraukli;

kiekviena iš jų, nelygu jo nusiteikimas, suartėjus atrodo vienintelė galima, ir nesuprantama, kaip jis gali mylėti kitą." Getė nuolat „šaudo akutėmis" ir Veimare; ir ne tik Marianai Karlsbade ar pailgo veido ir ilgokos nosies Silvijai fon Cygezar netolimame Francensbade, ar guviajai Paulinai Goter, vėliau ištekėjusiai už Šelingo. Padori Getingeno profesoriaus žmona aprašo, kaip tai atrodė Erfurto kongreso dienų sūkuryje: „Moterys, vynas, dainos puikiai nuteikia mūsų draugą, kuriam žydi amžinas pavasaris, abu tie dalykai jo gyvenimo rudenį dar įkvepia nuostabiausioms dainoms. Būti įsimylėjusiam — šių namų mada, įsimylėję visi, kas čia lankosi; aš pabaigoj tikrai nerimavau, kad ir mes neapsikrėstume šia epidemija. Šią vasarą Karlsbade jis turėjo merguželę, kuriai dainavo saldžiausias dainas, ir mus jis supažindino su šiais sonetais, visi jie dar neišspausdinti." Dabar jie jau išspausdinti, kartu su išsamiais tyrinėjimais, narpliojančiais, su kuo sietini atskiri eilėraščiai, o apie tai damos karštai diskutavo dar Getei gyvam esant.

Rimeris mini ir planą rašyti romaną „Egoistas". Mintis buvo ta, „kad meistriškumas laikomas egoizmu". Už nieką kitą Getei nėra priekaištauta dažniau, kaip už tai, kad jis esąs baisiausias egoistas. Šitaip jam priekaištaudavo dažniausiai tokie žmonės, kurie ko nors iš jo norėjo ar laukė ir jautėsi apvilti. Bet kalbant apie jo elgesį su savo vieninteliu sūnumi, tai sunku jį nuo šio priekaišto išteisinti. Didelių žmonių sūnums visada nelengva, net jeigu jie ir gabesni ar apsukresni, negu šis Augustas, kuris nebuvo nei gabus, nei apsukrus ir iš tėvo buvo paveldėjęs tik pedantiškumą. Kad ir kokią pedagoginę išmintį Getė skelbė savo veikaluose, bet, praktiškai auklėdamas vaikus, jis neturėjo lengvos rankos nė su vienu auklėtiniu. Jau su jaunuoju Šteinu nedavė džiuginančių rezultatų principas, kad vaikus, kaip daryta graikų Hidros saloje, reikia imti į laivą ir leisti jiems ten sukinėtis, tik tada ir jie turėsią naudos, tapsią vikriausiais jūrininkais ir įžūliausiais piratais. Augustui jis irgi leidžia taip „sukinėtis"; Getė vis paima jį parodyti „plačiojo pasaulio", o paskui jį užmiršta. Jis susipažįsta ne su plačiuoju pasauliu, o tik su netvarka savo panosėje, nes Getės namai su visais jų muziejiniais turtais ir raštų pilnais stalčiais — tai toks netvarkingas jaukalas, kad sunku aprašyti, keista, kad net ir aktuose tikra jovalynė; vos po kelerių metų Getė jau išdovanojęs ar kur nukišęs savo „Optinių studijų" sąsiuvinius ir lenteles, todėl, ėmęsis „Spalvo-

tyros", prašo leidėją Bertuchą atsiųsti jam vieną egzempliorių. Sūnui apskritai nenumatyta jokios vietos. Nei jo kas rimtai moko, nei jam kas rimtai patarinėja. Jis trainiojasi aplinkui, kartais visai nė negyvena plačiame erdviame name, lyg čia jam ir vietos nebūtų. Vaiku retkarčiais užsiima senoji Šarlota fon Štein. Jis anksti ima gerti, anksti susiranda moterų; išauga stuomeningas vaikinas su kiek ligotai paraudusiais skruostais, neramiai žibančiomis akimis. Jis irzlus ir drovus, mėgstamas nedaugelio draugų ir nemėgstamas Veimaro visuomenės, kuriai jis tik mamzelės Vulpijus sūnus. Už Veimaro sienų jam sekasi šiek tiek geriau; kai studentauja Heidelberge, kai lankosi Frankfurte, Getės pažįstami jį priima gerai, tai geriausi jo metai. Paskui jis parkviečiamas atgal, tėvas per savo protekciją įstato jį į pusiau valdišką darbą „asesoriumi"; iš esmės jis niekas kitas, tik Getės namų sekretorius, administratorius, patarėjas turto klausimais. Ir tai iščiulpia jo jėgas.

Be savo dvaro Veimare, Getė turi savo pasiuntinių ir korespondentų visame pasaulyje. Romoje toks yra prūsų pasiuntinys Vilhelmas fon Humboltas ir jo subtilaus išsilavinimo žmona Karolina, Kaselyje — prancūzų įgaliotinis Reinhardas. Berlyne jo patikėtiniu ir draugu tampa meistras mūrininkas, statybos rangovas ir kompozitorius Celteris; tai vienintelis žmogus, kuriam ir vėlesniais metais Getė dar siūlėsi vadinamas „Tu", Celteris stačiokiškas, apsukrus žmogus, amatininkas pagal kilmę, mat, jo tėvas buvo mūrininkas. Kaip kompozitorius jis nuvilia kiekvieną, kas tik paima į rankas jo dainų sąsiuvinius; pikti liežuviai Berlyne kalbėjo, jis mūrijąs savo dainas iš plytų, bet iš tikrųjų jos veikiau suręstos iš lengvų pastolių. Bet kaip tik toks ir buvo Getės tikslas, jis nenorėjo, kad muzika užgožtų jo eilėraščius. Celterio vaidmuo reikšmingas kitaip. Linkęs veikti ir bendrauti, savo dainomis jis subūrė pirmąjį dainininkų būrelį, kokie vėliau paplito po visą Vokietiją, puoselėdami užstalės dainas; Getė čia noriai prisidėjo, ir iš čia keletas jo dainų įėjo į studentų sluoksnius ir į pirmuosius jaunimo dainynus. Su komišku nuogąstavimu jis stebėjosi, kad šis tiesus žmogus gali ištverti Berlyne, „nes ten susibūrusi tokia akiplėšiška žmonių giminė, kad čia negali žiopsoti, o kartais tenka ir dantis parodyti, kad išsilaikytum virš vandens". Jis niekad taip ir neišdrįso pasirodyti šitai akiplėšiškai žmonių giminei, kad ir kiek kartų buvo kviečiamas. Bet su Celteriu susirašinėjo iki mirties, jam patikdavo jo pasa-

kojimai, pranešimai — o Celteris rašo puikiai, gyvai, vaizdingai — deja, ir jo patarimai muzikos klausimais, kur Celteris atmeta visa, kas nauja, ar tai būtų Bethovenas ar Berliozas; jo dievai buvo Hendelis ir Bachas, o „Pasijos pagal Matą" premjera, kurią po ilgo senojo meistro priešinimosi 1829 metais suorganizavo jo mokinys Feliksas Mendelsonas, tapo dideliu jo paskutiniųjų metų įvykiu. Jis mirė, kaip ir senasis draugas Mejeris, vos keliems mėnesiams praėjus po Getės mirties. Draugystė su Celteriu Getei buvo vienintelė tikrai vyriška draugystė jo gyvenime, sustiprinta krizių laikotarpiais, kai Celteris atskubėdavo jo paguosti, o ramesnėmis dienomis draugauta plačiai ir maloniai, kai Getės stalui iš Berlyno ateidavo laukiami siuntiniai su Teltovo ropūtėmis, o atgal keliavo stalo dainos su „Ergo bibamus!"

Čia dar ne viskas. Po Šilerio mirties Celteris vietoj Šilerio tampa korespondentu, kuriam Getė „deponuoja" daug savo minčių. Laiškai rūpestingai įrišami tomais, ir senatvėje Getė džiaugiasi — juk jam taip patinka „gausa"; labai greit gimsta mintis visa tai ateityje paskelbti kaip priedą prie raštų, ir po Getės mirties Rimeris tai ir padaro. Celteris, žinoma, visai kitoks kontrahentas, negu Šileris; jis neturi savų filosofinių minčių ar reikalavimų. Bet jis — pati „natūra", moka stebėti žmones, ir Getė, prisitaikydavęs prie kiekvieno korespondento savitumų, dabar susiima, stengdamasis šiam paprastam veiklos žmogui pasirodyti toks pat blaivus, kaip ir jis, stengdamasis atsikratyti jam taip įprasto „aikčiojimo ir šūkčiojimo", likdamas malonus ir santūrus net ir sunkioje nelaimėje, kuri neaplenkė Celterio,— jis neteko savo visų sūnų. Kad ir koks didelis nuotolis buvo tarp jo ir maestro, Celteris paveikė Getę kaip auklėtojas, ne patarimais ar raginimais, kaip Šileris, o tiesiog savo esybe.

Frankfurte lyg kokia žaltvykslė išnyra Betina Brentano, anksti mirusios Maksimilianos duktė, veikliosios La Roš anūkė; tai Maksimilianos juodos akys „Verteryje" išstūmė mėlynąsias Lotos akis. Madam La Roš, jau būdama labai sena moteris, dar kartą pasirodė Veimare, kaip atūžiąs audros debesis išgąsdindama Vilandą, savo garbintoją prieš penkiasdešimt metų, o Getė „atsiteisė" iškilminga vakariene, surengta seniai praėjusių sentimentaliųjų laikų stiliumi; likdama ištikima savo neišgydomam literatūriniam polinkiui, ji tuoj pat įamžino šį vizitą popieriuje: „Senoji Baukide, Tavo brangi svajonė dabar virto tikrove! Tu

manei, kad Veimare tik nuo slenksčio stebėsi dievų puotą, o dabar pati gauni truputį ambrozijos." Anūkė, mėgstanti rašyti kaip ir ji, priedo dar ir poetė, nepasitenkina slenksčiu. Ji nori atsidurti pačiame šventovės viduryje, sėdėti dievui ant kelių, apkabinti jo kaklą; ji nori dar daugiau, jos akys godžios, drąsios, o krūtys didelės, daugiau, negu didelės. Ji sukiojasi aplinkui, dėdamasi „vaiku", ir vėliau ji paskelbė savo korespondenciją su dievu kaip „Getės susirašinėjimą su vaiku"— tai knyga, kurioje tikri, išsvajoti, sufalsifikuoti dalykai suplakti į efektyvią visumą, ilgai dariusią poveikį ir galinčią sužavėti dar ir šiandien. Vaikystėje Betina sėdėjo prie Getės motinos kojų, klausėsi ir čia pat užrašinėjo. „Betina tikrai po dvi valandas kasdien praleidžia pas ponią Getę,— rašo jos brolis, poetas Klemensas, savo mylimajai,— ir juodvi negali viena be kitos gyventi, ji ten turi pasidėjusi didelę knygą ir viską, kas išsprūsta iš motinos ar sūnaus lūpų, užrašo jų sodria žinoma maniera." Gaila, kad neišliko didžioji knyga, taip pat sodrioji maniera; Betinos maniera kita, romantiška. Betina nuolat gašlauja su gamta, žmonėmis, su savimi veidrodyje; jaunystėje, kurią praleido vienuolyne, labiausiai graužėsi dėl to, kad ant sienos nebuvo veidrodžio, paskui ji stovi priešais stiklą ir deklamuoja Getės „Ifigeniją": „Mano jautrumas, mano dvasia, giliai sukrėsta Getės dvasios, sustiprino manąjį dramatiškumo jausmą; aiškiai jutau įkvėpimo įkvepiamą entuziazmą." Tai pagrindinis jos charakterio bruožas. Jos žavėjimasis tikras, „aš gimusi tarnauti šventovėje", išsitarė ji kartą, ir ji žavėjosi Gete, Bethovenu ir kitais, vis regzdama legendas, svajas, fantazijas ir tuo pat metu žiūrėdama ir kontroliuodama save veidrodyje, ir viską atmiešdama nemalonia erotine potekste. Vienas iš jos vėlesnių draugų, kunigaikštis Piukleris, pastebi, kad jos gašlumas esąs tik „smegeninis", dirbtinai išpūstas ir, be to, kiekvieną akimirksnį galįs nukrypti į kitą objektą. Ji ginasi tuo, kad jos jausmai šoką „labirintišką gracijų šokį", kuris pranašiškame poetiniame susijaudinime dažnai einąs pirma gilesnių tiesų.

Ši būtybė, apsiginklavusi tarėjienės jaunystės atsiminimais kaip laukiama dovana poetui, dabar Veimare veržiasi į Getės namus, sėda ant krėslo atramos ir, jeigu tik gali, jam ant kelių. Ji ne vaikas, bet vaidina vaiką; jai dvidešimt ketveri metai, jos graži, itališkai juodbruva galva ir smaila nosis, maža, bet pilni figūrėlė, o rankos keistai didelės, vos ne gremėzdiškos. Kaip

frankfurtietė, ji tuoj pat olimpiečiui ima sakyti „tu". Be perstojo flirtuoja su juo užuominomis apie jaunystės meiles, motiną Maksimilianą, „patogius sodelius", kur jis linksminosi su kitomis brangutėmis, apie Ofenbacho mergaitę. Ji giriasi, paistydama apie nuostabiai gražų prancūzą husarų karininką, „sūnų pirmosios karštai mylėtosios" Lili, kuris vykęs per Frankfurtą, įsimylėjęs ją ir nušuoliavęs į kulkų lietų — tai dievaičio jaunystės meilė ir jos pačios pirmoji meilė, sutraukta į vieną epizodą. Getė atsainiai klausosi. Tas jos plepėjimas, tas ausiai mielas Frankfurto akcentas žadina jam visokiausių prisiminimų. Kristiana, dabar slaptoji tarėjienė, įtariai žiūri į šitą išlepintą panelę iš turtingų namų — beveik nesuprasdama jos dialekto, ji puikiausiai nutuokia, ką reiškia jos nenurimstančios akys. Dar atvažiuodama, Drezdene, Betina begėdiškai dėstė savo draugui Tikui, sėdėdama ant krėslo atramos: „Žinai ką, Tikai, nuo Getės man žūt būt reikia turėti vaiką — tai būtų pusdievis!" Gal tai ir anekdotas, bet paskui ji pati savo knygoje fantazuoja apie slaptą Getės apsilankymą: naktį jis įtykinęs pas ją į „Baltojo dramblio" viešbutį, į trečią aukštą, ir ant sofos, kur ji gulėjo, patogiai įsitaisiusi, jis apglobęs ją savo apsiaustu. Apsiaustas, tai tamsus, tai baltavilnis, vis pasirodo jos epistoliniame romane kaip pastovus simbolis. Jam nereikia jokių papildomų komentarų.

Per vieną apsilankymą atsitinka maža katastrofa: Kristiana ir Betina meno parodoje kimba viena kitai į plaukus, rodos, tikrąja šių žodžių prasme. Achimas fon Arnimas, dabar Betinos vyras, išveda drebančią žmoną. Getė uždraudžia šitai porai lankytis jo namuose. Betina, greit susitvardžiusi, Veimare ir kitur paskleidžia tokią versiją: „Man įkando pasiutęs vėdaras", ir čia jai pritaria visi, kas žino, kokia negraži pasidarė Kristianos figūra. Vėl sutikęs Arnimus kurorte, Getė vengia jų ir rašo savo žmonai, kad patenkintas pagaliau atsikratęs tų pamišėlių. Vis dėlto po Kristianos mirties jis retkarčiais juos priimdavo, labai atsargiai; „tramdžiau frau fon Arnim įkyrumą", pažymėta dienoraštyje per paskutinį apsilankymą. Bet jo laiškai šitam vijurkui, šitai čigonei sako visai ką kita. Ir ją pamatęs, jis pasikeičia, persiima jos drąsiu, juokaujamu tonu, ši mergaitė, tikras gyvasis sidabras, pakeri jį savotišku tikrumo ir dirbtinumo mišiniu. Jis deramai įvertina jos pranešimus iš jo jaunystės, nors jie miglotì ir panašūs į pasakas; jis pats šiuos seniai praėjusius laikus

prisimena kaip sapną. Jis daug ką iš jos pasakojimų įdeda į „Kūrybą ir tikrovę" ir, tik Betinos primygtinai raginamas, dabar galutinai apsisprendžia savo gyvenimą pateikti publikai kaip plačią kroniką, paverstą meno kūriniu.

Tačiau susidūrimas su šia superromantike nepalankiai paveikė jo nuomonę apie romantizmo srovę, mokyklą, būrelį ar kaip tai pavadinsi. Iš jos vyro Achimo fon Arnimo jis su nuoširdžiu dėkingumu priėmė „Berniuko stebuklingą ragą", kurį šis kartu su Klemensu Brentanu 1806—1808 metais buvo išleidęs Heidelberge, ir apie šį liaudies dainų rinkinį parašė ilgoką recenziją; apie poetą Arnimą jis atsiliepė tik paniekinamai: jis esąs lyg statinė, kuriai kubilius pamiršo suveržti lankus, „tai ir bėga pro visus plyšius". Tai vienas Arnimo charakterio bruožas, bet tik vienas; nežinia, ar daug jo kūrybos Getė skaitė. Labai greit jam įkyri visi šie jauni žmonės, įkyri ir savo gyvenimu, ir savo veikalais. Su Novaliu jis susipažino tik prabėgomis, Helderlinas, ligotas jaunas vyras, lyg dvasia perėjo per jo kambarį, gaudamas gerą patarimą rašyti trumpesnius eilėraščius „apie žmonėms įdomius dalykus". Su Heinrichu fon Kleistu jis susidūrė gana stipriai; Veimare jis pastatė „Sukultą ąsotį", šią pjesę labai nevykusiai suskirstydamas į tris veiksmus; rezultatas buvo visiška nesėkmė. Pagarbiai jam atsiųstą „Pentezilėją" jis atmetė kaip scenai netinkamą veikalą. Ir čia jis dėstė didaktinius pamokymus: nėra ko laukti ateities teatro, „nuo bet kokių lentų pastolių aš norėčiau pasakyti tikram teatro genijui: *hic Rhodus, hic salta!*[1] Aš išdrįsiu kiekvienoje mugėje ant lentų, uždėtų ant statinių, suteikti malonumo išsilavinusiai ir neišsilavinusiai miniai su Kalderono veikalais". Tačiau būtų kvaila iš tokių jo apsirikimų daryti rimtas išvadas. Kūrybingas genijus retai kada supranta kitus savo meto genijus, ir šitoks supratimas būdingas tik nedaugeliui, šiuo atveju tik Vilandui ar Tikui. Nereikia manyti, kad Getės nepalankumas Kleistui rodo jo biaurėjimąsi jo paties jau įveikta „Audros ir veržimosi" stadija; jam visų pirma atrodė, kad jaunasis poetas — Getė pripažino jo didelį talentą — esąs klaidingame kelyje. Savo teatrui jis pageidavo pjesių, kurias būtų galima statyti scenoje. Nė vienas iš jaunesniųjų tokių pjesių nepateikė, išskyrus Zachariją Vernerį, kurį jis kiek laiko protegavo, laikydamas jį „labai genialiu žmogumi", kol jam

---

[1] Čia Rodas, čia šok *(lot.)*. Čia parodyk, ką gali (apie Fedro pasakėčios pagyrūną, kuris gyrėsi savo nepaprastais šuoliais Rodo saloje).

įgriso šito neramiausiojo iš visų romantikų mistika ir blaškymasis. Po trijų santuokų per dvylika metų, po didelio pasisekimo su drama apie Liuterį ir likimo drama „Vasario dvidešimt ketvirtoji", sukėlusia sensaciją ir Veimare, Verneris Romoje perėjo į katalikybę — paskatintas Getės „Atrankinės giminystės", kaip pats rašė poetui; gyvenimo pabaigoje jis buvo populiarus pamokslininkas ir garbės kanauninkas Vienoje.

Keista, kad Getei, kuriam didžiausią poveikį darydavo pirmasis įspūdis, patiko groteskiška Vernerio figūra, gana ryškiai krisdavusi į akis savo liesumu, nuolatiniu krūpčiojimu, nesiliaujančiu žaidimu nosine, neramiu žvilgsniu ir nepakenčiamu elgesiu; per vieną Veimaro visuomenės sueigą madam Šopenhauer pasiuntė savo tarnaitę pakviesti ilgai nepasirodančio Vernerio; mergina grįžo pas savo ponią šaukdama, kad Verneris mėginęs ją išprievartauti; tai nieko nuostabaus, turint omenyje Vernerio dienoraščius. Kaip rašo pats Getė, Kleisto kaktoje jis mato tik saviaukos Kaino ženklą, mato su šiurpu ir pasibiaurėjimu, „lyg gamtos su gražia intencija sukurtas kūnas būtų apimtas neišgydomos ligos".

Asmeninis susitikimas nulėmė ir Getės santykius su Bethovenu, su kuriuo jis susitiko Teplice, kur muzikas paskambino jam savo kūrinių. Čia poetas pastebi susikaupimą, energiją, nuoširdumą jo veide, kuris turėjo būti ypač įspūdingas, nes Bethovenas jau buvo smarkokai apkurtęs. Bet vėliau Celteriui jis rašo apie Bethoveno, „deja, visai nevaldomą asmenybę, kuri, tiesa, neklysta, laikydama pasaulį šlykščiu, tačiau dėl to nei jam, nei kitiems pasaulis pakenčiamesnis nepasidaro".

Betina, nuolat kurianti legendas, vėliau paskleidė anekdotą apie abi įžymybes kurorto promenade: jie sutikę karališkųjų didikų būrelį, ir Getė, žemai nusilenkęs, pagarbiai pasitraukęs į šalį, o Bethovenas priešgyniaudamas peržygiavęs per tos kilmingųjų grupės vidurį; paskui jis Getei priekaištavęs dėl jo žeminimosi. Tiesos čia tiek, kad Bethovenas laiške savo leidėjui kalba apie tai, kad Getei dvaro oras patinkąs labiau, negu derą poetui; tačiau Bethovenas nebuvo netašytas stuobrys, jis Vienoje bendravo su aukštąja aristokratija, laikydamasis išdidžiai ir su pasitikėjimu, tačiau nieko nepapiktindamas, o savo veikalus dedikuodavo šitiems kunigaikščiams, grafams ar erchercogams. Jeigu apskritai kas panašaus įvyko, tai tik tiek, kad Bethovenui bus pasirodę per daug tų jo ekscelencijos lankstymųsi į visas puses.

Apie Bethoveno muziką Getė, galima sakyti, nieko nežinojo, kol jaunasis Feliksas Mendelsonas jam šį bei tą paskambino, simfoniją c-moll, laisvai interpretuodamas fortepijonu; Getė niekad jos negirdėjo, atliekamos orkestro. Bet jau ir čia jis murma: „Labai didinga, visai beprotiška; tiesiog baisu, kad namas nesugriūtų — o jeigu dar visi orkestrantai grotų kartu!" Bethoveną jis skyrė prie „naujesniųjų technikų", apie kuriuos jaunasis vunderkindas Feliksas jam turėjo duoti šiokį tokį supratimą išsamiu kursu apie muzikos istoriją, pradedamą nuo Bacho ir Hendelio.

Beveik tais pačiais žodžiais, nuogąstaudamas, kad jo neapgalėtų, jis reagavo ir į romantikų paveikslus. Filipo Oto Rungės ciklai apie paros laikus, atrodantys mums švelnūs ir mieli, Getę tiesiog išgąsdina: „Nagi pažiūrėkite, kas čia per daiktas, galima išprotėti, ir gražu, ir beprotiška." Lankytojas palygina juos su Bethoveno muzika, kaip tik skambinama pianinu. „Žinoma,— sako Getė, turėdamas omenyje Bethoveną ir Rungę kartu,— siekiama aprėpti viską ir per tai pasimetama stichijoje..." Apie Rungę, kuris neseniai jaunas mirė, jis dar priduria: „Tačiau tas vargšas padūkėlis irgi neišlaikė, jo jau nebėr, kitaip ir būti negali, kas taip balansuoja ant briaunos, turi arba žūti, arba išprotėti, čia nėr jokio pasigailėjimo." Apie Kasparą Davidą Fridrichą jis atsiliepia, pagirdamas, kad jis stropiai piešia įvairias medžių rūšis, suabejodamas jo mistine religine pakraipa ir griežtai supeikdamas tai, „kad jis arba neišmano apšvietimo meno, arba jį niekina, o kai parenka spalvas, nekreipia dėmesio į jų sušvelninimą ir suderinimą". Šis vertinimas irgi rodo, ką Getė galvoja, kalbėdamas apie spalvų harmoniją.

Visą šitą jaunąją kartą jis atmeta beveik ištisai. Tai atitinka jo menines pažiūras, reikalaujančias „švelninti ir derinti", jo švelnų griežtą klasicizmą. Jo pagoniškas gamtiškas tikėjimas atmeta naujai įsigalintį pamaldumą kaip šventeiviškumą. Getė ginasi nuo pernelyg stiprių įspūdžių, bijo pernelyg didelio grožio. Jis jaučia nuolatinį pavojų ir turi saugotis. Sodrūs žodžiai ir raginimai būti šiurkščiam ir apsukriam siunčiami Celteriui ir skirti Berlyno akiplėšoms. Sau jis pageidauja švelnios muzikos, malonių paveikslų, žavių eilėraščių, jie gali būti ir „mieli", šį žodį jis dabar labai mėgsta. Visa tai jam netrukdo, tai nuskaidrina ir, jo manymu, skatina visa, kas teisinga ir tikra.

Kas tam nusižengia, to greit „jau nebėr", kaip to vargšo padūkėlio Rungės.

Likimo ironija, kad kaip tik ši jaunoji karta gauna į rankas Getės „Faustą", kurio pirmoji dalis pirmą kartą visa išėjo 1808 metais, ir be galo juo susižavi. Faustas kaip tik ir nori aprėpti viską, ką Getė prikaišiojo Rungei ir Bethovenui. Čia nėra švelnios griežtos klasikinės kompozicijos, o tik genialios skiautės, gaivališkai sumestos į vieną krūvą. Čia nėra stropiai išvedžiotų medžio linijų, o tik Brokeno kalnas su laukiniais suskilusiais ir girgždančiais medžiais milžinais, kuriuose žiojėja didžiulės skylės. Čia mistika, viduramžiai, senasis vokiečių pasaulis, Getės draudžiamas jauniesiems dailininkams, dievas ir velnias, meilė ir beprotybė. Ir visa tai pateikta ne klasikiniu hegzametru, o gaiviausiomis Hanso Sakso eilėmis, su rimais, iš kurių daugelis sparnuotais posakiais pasklido po visą Vokietiją lyg pienės sėklos. Ir ne tik vokiečiai, o ir prancūzai, anglai iš karto susižavi šiuo kūriniu, nors pradžioje išverčiamas labai prastai, dažnai žinomas tik iš ištraukų ar parafrazių arba iš žodinio pasakojimo. Štai Motiejus Luisas, parašęs „gotikinį" romaną „Vienuolis", kuriame jau pasitaiko panašių scenų, kaip ir „Fauste", paskaito kai ką iš „Fausto" Šelio ir jo draugų būreliui; Luisas ne per daug mokėjo vokiškai, tačiau jo klausytojai suprato, kad čia sukurta kažkas stipraus, šėtoniška, juntamas sieros švytėjimas, ir Šelis trumpai gyvavusiame Bairono žurnale „The Liberal" vėliau paskelbia keletą savo verstų scenų iš šio kūrinio. Filosofai nusitveria šitą knygą ar tiksliau Fausto temą ir jos nebepaleidžia. Getė, visą ilgą savo gyvenimą buvęs „Verterio" autoriumi, dabar tampa „Fausto" kūrėju. Ir jis pats tampa legendine Fausto figūra, nenuilstančiu tyrinėtoju, apie kurį visi šį bei tą buvo girdėję, nors niekas nė nesirengė studijuoti abiejų jo „Spalvotyros" tomų.

Laikai vokiečiams apgailėtini, bet dabar jie gali guostis turį šitą poetą. Jo valdų niekas nekonfiskuos, kaip atsitinka su vokiečių žemėmis, kurias Napoleonas paverčia prancūzų departamentais ar kokiam nors savo maršalui dovanoja kaip hercogystę. Jie priversti gūžtis, ir jie gūžiasi — pavyzdingai, senu papratimu. O čia, minčių ir poezijos karalystėje, jie gali aukštai iškelti galvą. Poetų ir mąstytojų tauta sudaro tam tikrą vienovę, bet nacija jie nėra ir ilgai nebus. Jauni patriotai, svajojantys apie naciją, neaišku, kieno vadovaujamą — prūsų, austrų ar dar kie-

no nors, garbina šitos dvasinės karalystės kūrėją, nors jiems gana dažnai užkliūna slaptasis tarėjas, kiekviena proga nešiojąs savo prancūzišką ordiną ir pokalbyje vis perspėjąs: reikia viskuo pasitenkinti, puoselėti menus ir mokslus, o pasaulio įvykius palikti tiems, kas juos geriau išmano.

Getė į tai žiūri su nuožmiu atsainumu. Jie giria „Faustą", rašo jis, ir bet kokį šėlsmą mano raštuose.

Tie niekniekiai seni,
Jiems prie širdies.
Jie sako, kad many
Nebėr ugnies.

Jos dar yra, bet ji kitokia, negu jie mano. Jis už fizikos ir už laiko ribų. Gyvena kitose sferose. Jie laukia iš jo dainų ir dainelių, geriausia patriotinių, tiradų prieš tironus. Tai niekad nebuvo jo sritis. Jis dabar gyvena priešistoriniuose laikuose ir ateityje.

Jo mitiniame šventiniame vaidinime „Pandoroje", skirtame išgalvotai scenai, gal taikos iškilmėms, veiksmas vyksta priešistoriniais laikais, žmonijos pradžioje ir iš tikrųjų prieš atsirandant šviesai, ankstyvą rytą; tik pabaigoje pasirodo Eosas, aušra. Nors veikėjų vardai graikiški, o scenografija numatyta pagal Puseno stilių, tačiau Getė viską paverčia grynai sava mitologija: Pandora čia ne graikiškoji blogio nešėja, kuri savo dėžutėje — senovės Heziodo variante tai buvo visa statinė — laiko visas ligas ir nelaimes; čia ji tampa šviesia asmenybe ir mylimąja, mūza, menu, kuris tik vienas tegali atsilaikyti prieš karingą žygdarbių pasaulį. Prometėjas, toks artimas jaunajam Getei, atstovauja valdžios idėjai, o jo brolis Epimetėjas, „mąstytojas", labiau primena senąjį Getę.

Poetas planavo trilogiją, bet jos nebaigė, kaip ir „Nesantuokinės dukters". Likęs fragmentas — tai savotiška žodžio oratorija, su rečitatyvais, choru, kalbos požiūriu tai įvairiapusiškiausias Getės opus, su puikiai skambančiomis eilėmis ir antikiniais metrais, kurie, beje, atrodo kaip dirbtiniai eksperimentai. Getė yra pasakęs, kad ten viskas esą „tvirtai susilydę". Tai nepastatomas veikalas, jį gali tik skaityti kaip partitūrą, kurioje išryškėja balsų pynė ir motyvų gausa. Veikalas primena pasaulio kūrimo aktą — sutvėrimą pirmųjų žmonių, kurie savyje jau turi užuomazgas visų tų dalykų, kurie vėliau jaudins ir stulbins

pasaulį. Tuo pačiu tai kūrimo aktas, kuriuo Getė, subrendęs ir norįs visko išsižadėti, dar kartą bando sutvarkyti savo pasaulį.

Tai apskritai pasidaro jo uždaviniu. Jis mėgina pasitvarkyti, nors viskas aplink jį pakrikę, o jo paties gyvenimas toks netvarkingas. Jo santuoka, jeigu ją galima šitaip vadinti,— tai tokie santykiai, kurie atrodo abejotini ne tik Veimaro filisteriams, bet ir jo geriausiems draugams. Jam pačiam, kaip rašo savo elegijoje „Amintas", jie yra sunkūs pančiai, sukaustę jo gyvenimą. Jis lieka ištikimas savo gyvenimo draugei, nors jų santuokai tenka patirti sunkių išmėginimų. Čia yra užsispyrimo, taip pat dėkingumo už ištikimą globą, drąsią laikyseną nelaimių metais ir paprasčiausio įpratimo. Bet šie ryšiai jam pakenčiami tik todėl, kad jis sau leidžia bet kokią laisvę. Kristiana kantriai su tuo taikstosi. Visuomenė, publika susidomėjusi, smalsaudama, kartais ir kritikuodama seka žinomus, netgi garbinamus Getės meilės nuotykius. Betgi dabar jis tapęs reprezentaciniu asmeniu. Iš jo laukiama nuomonės apie svarbiausias gyvenimo problemas. Ir dabar, kaip girdėti, santuokos klausimą jis mėgina išspręsti ar aptarti kaip kardinalinę žmonių visuomenės problemą.

Jo romanas „Atrankinė giminystė" atsirado iš jo noro toliau rašyti „Vilhelmą Meisterį". Jis vis užsimodavo tą romaną tęsti, bet išėjo tik atskiros novelės. Viena iš jų labai išsiplečia, ir jis nutaria ją atskirti, perdirbti į romaną. Kaip visada, Getei svarbu akstinas: jį sujaudino drovioji Mina Herclib, bijanti kūniškos meilės ir šiuo bruožu primenantį jo seserį, ji padėjo atsirasti tokiam personažui, apie kokį vis sukosi jo mintys. Prisideda kitos jo sutiktos asmenybės, visos neatpažįstamai pasikeitusios; jos visos redukuojamos iki vos kelių veikėjų, iki kvarteto. Ir šis romanas, kaip ir „Tasas", kuriam jis artimas meniniu lygiu,— tai kamerinė muzika. Kaip Getė primygtinai pabrėžia, iš pradžių jis buvo numatytas nedaugeliui skaitytojų, draugams, kurie jį supranta, kurie moka klausytis.

Ši knyga parašyta greit, greit atiduota ir spausdinti; todėl ji, skirtingai nuo daugelio kitų Getės veikalų, turi vieningą charakterį. Šiuokart veikėjai neturi laiko keistis. Jie nustatyti iš anksto, jų likimas nulemtas ir turi baigtis tragiškai. Getė nemėgo rašyti tragedijų, o čia, romane, ar tiksliau — išplėstoje novelėje — parašė tragediją, griežtai sukomponuotą, apsiribojančią keliais asmenimis ir viena veiksmo vieta, kaip būna tik klasi-

kinėje prancūzų dramoje, kurios aukšto lygio pavyzdžių jis ką tik buvo matęs Erfurte, kur vaidino Talma ir jo trupė. Jos sandara griežtai architektūrinė, su tiksliai atmatuotais skyriais ir simetrišku išdėstymu. Mėgstamiausias Getės personažas šiame romane yra architektas (sukurtas pagal vieną Karlsbado pažįstamą), nors tas architektas romane turi šalutinį vaidmenį,— jis tam tikra prasme tik parengia sceną, kurioje veikia svarbiausieji personažai, jis taip pat pastato simbolišką koplyčią pagrindinei veikėjai Otilijai, kuri yra šventoji. Rimeris, buvęs padėjėju ir tiesiogiai matęs romano gimimą, tą dalyką subtiliai aiškina: Getė norėjęs parodyti, kad žmonės dažnai įdeda be galo daug pastangų, bet vis dėlto veltui, nes parengia tik veiksmo vietą nelaimingiausiems įvykiams. „Atrodo, lyg tiems žmonėms patiems lemta sunešti malkas laužui, kuriame jie visi sudegs." Rimeris priduria, kad visos šitos detalės kilusios iš jo paties patyrimo ir praktikos, „ir todėl galima sakyti, kad jis simboliškai atspindėjo savo gyvenimą ar įdėjo savų pažiūrų, arba — kaip vėlesniais metais jis mėgo sakyti juokaudamas, jam įprastu tonu ir jam būdinga veido išraiška — *įslaptavo*".

Ištisos paslaptys taip gaubia kiekvieną šio romano veikėją, kad knygos komentarai įvairavo nuo vienų kraštutinumų iki kitų, pačių nuostabiausių. Pamaldūs bažnytininkai knygą pasmerkė kaip „nedorovingą", nors joje vaizduojamas šventųjų gyvenimas ir užbaigiama tikrai „katalikišku" pranašavimu, kad nelaimingi įsimylėjėliai laimingai susirasią vienas kitą aname pasaulyje. Kiti knygoje įžiūrėjo „idėją" apie potraukio kovą su pareiga. Pats Getė, prispirtas paaiškinti, pacitavo biblijos posakį: „Kas pažvelgia į moterį, jos geisdamas, tas jau sulaužė santuoką savo širdyje." Kai poetas dar kūrė šį veikalą, kalbėdamas su Rimeriu jis išsitarė, kad norįs parodyti, kaip jausmai įveikia žmogų, „tačiau baudžia likimas, tai yra, doringoji gamta, mirtimi gelbstinti savo laisvę". Dar kartą pabrėždamas, kad visa jo kūryba vientisa, jis lygino šį veikalą su savo Verteriu, turėjusiu nusišauti, nes „buvo leidęs įsigalėti savo jausmams"; norėta šį romaną traktuoti ir kaip aukštesnio laipsnio „Verterį", kurtą subrendusio ir patyrusio žmogaus. Getė visai nevengė užsiminti, kad tai jo paties patirti įspūdžiai, apie tai yra kalbėjęs ir savo jaunam draugui Buasere, kuris rašė: „Sužibus žvaigždėms, jis kalbėjo apie savo santykius su Otilija, kaip jinai jam patikusi ir kokį nelaimingą jį padariusi. Galų gale prabilo

beveik mįslingais, nuojautos kupinais žodžiais. Tada įterpė ir smagų eilėraštį. Ir šitaip, išvargę, suirzę, pusiau apimti nujautimų ir pusiau miegodami, gražiausioje žvaigždžių šviesoje, spiginant šalčiui, atvažiavome į Heidelbergą." Norėtųsi, kad šiame pranešime netrūktų nė vieno sakinio, taip pat ir tų smagių eilėraščių kaip atsvaros liūdnoms mintims.

Tai meilės romanas, viskas čia sukasi apie meilę, ir į ją čia žiūrima kaip į baisią, gyvenimą griaunančią gamtos jėgą. „Mylėti — tai kentėti,— kalbėjo Getė Rimeriui,— tam ryžtis galima tik verčiamam būtinybės (natura), tai yra, mes turime, bet nenorime mylėti." Novaliui priklauso žodžiai, kurie, atrodo, taikomi šiam romanui: „Didžiausi meno kūriniai paprastai nepatrauklūs, tai idealai, kurie gali ir turi patikti tik *approximando*[1], tai estetiniai imperatyvai."

Getė šiame romane iškelia tokį imperatyvą, šalia kurio Kanto kategoriškasis postulatas atrodo visai švelnutėlis. Jis reikalauja susilaikyti nuo bet kokio geidulingumo ir čia nueina taip toli, kad nusidėjimas vien mintimis jau pareikalauja mylimųjų mirties. Su didžiausiu nuoseklumu Getė įkūnija šitą idėją, kuriai negalima rasti atramos nei jo gyvenime, nei jo prigimtyje. Nei jis kada susilaikydavo, nei kada buvo išjungęs savo jutimiškumą — didelė laimė jo kūrybai. Bet vis dėlto meilė jam būdavo kaip kažkokia baisi grėsmė, ir jis bandydavo nuo jos išsisukti kaip beįmanydamas: pabėgdavo, stengdavosi susilpninti tą jausmą, išdalindamas jį kelioms mylimosioms ar jį „nustumdamas" į kūrybą, į meno kūrinį. Ir kaip jo „Spalvotyroje" kiekviena spalva reikalauja kontrastinės spalvos, taip ir čia reikia pavaizduoti kuo stipriausią visamylinčiojo kontrastą — meilę kaip nelaimę, „aptemimą", lemtį, kuri pabaigoje sunaikina visus, pakliuvusius į jos verpetą. Gamta ar likimas žiaurūs, negailestingi, nepasigaili ir kilnių žmonių, kurie, „nepaisydami vidinio prieštaringumo,— kaip sakė Getė Rimeriui,— vis dėlto išlaiko išorinį dekorą". Šitų taurių žmonių bandymai paisyti formos, ieškoti išeities iš savo painios padėties suteikia romanui vidinę įtampą. Tačiau pabaiga nulemta iš anksto, ir ji turi būti tragiška. Paskutiniai sakiniai rodo tik Getės „toleranciją", dėl kurios ir šioje, jo vienintelėje tikroje tragedijoje, vis dėlto turi skambtelti tolerantiška viltinga gaida.

---

[1] Apytikriai *(lot.)*.

Šis romanas — eksperimentas, juo užbėgama už akių vėlesniam *roman experimental,* tai psichocheminis bandymas. Romano pavadinimas kilęs iš tuometinės chemijos; didysis švedų chemikas Torbernas Bergmanas „atrankinės giminystės" sąvoką vartojo kaip *attractio electiva;* Getė ją rado Gelerio fizikos leksikone. Nepaisant Getės siekimo viską kuo plačiau tyrinėti, chemiją jis kuo mažiausiai įjungė į savo interesų ratą; ji per greit keitėsi, ir romane jo Eduardas skundžiasi, kad dabar jam kas penkeri metai iš tikro reikią mokytis iš naujo; jo žmona Šarlota dar prieštarauja prieš „liūdną žodį skyrybos", kurį dabar taip dažnai esą galima girdėti, ir prieš chemiko vadinimą „išskyrimo meistru", geriau jį reikią vadinti „jungimo meistru"— tai Getės sukurtas pasakymas. Tačiau šitoks „jungimas", geidžiamas, trokštamas, kaip tik ir yra pavojingas. Jeigu chemikas, simbolizuodamas gamtos savivalę, sujungia gamtos kūnus —„tada saugok juos, viešpatie!"

Tokiu disputu pažįstamų draugijoje užvedama kalba apie šią temą. Romano veiksmas vyksta toje kilmingųjų visuomenėje, kuri Getei jau „Vilhelme Meisteryje" atrodė esanti idealas; čia ji dar labiau nutolusi nuo bet kokių žemiškų reikalų, ir Getės gyvenimo aplinkoje, aišku, negalima rasti tokios visuomenės prototipo. Tai taurūs žmonės pilyje, kalbantys apie tai, kaip įrengti naują parką, nutiesti alėją pasivaikščiojimams, pastatyti altaną; jie sulaukia svečių, ir tai labai meniškai plėtoja veiksmą, priartina katastrofą; kalbamasi nepaprastai kultūringai, dar ir tuo paskubinama nesulaikoma tragiška baigtis. Jie gyvena vien tik savo polinkiais ir aistromis, ir dėl to žūva. Kenčia kryžiaus kančias, traukiami vienas prie kito slaptos „atrankinės giminystės".

Keturi tragedijos personažai, baronas Eduardas, jo žmona Šarlota, kapitonas (be vardo) ir mergaitė Otilija, iš tikrųjų beveik ne asmenybės, o tiktai kažkokie elementai; sielų chemikas Getė pradžioje juos sugretina tiktai kaip A, B, C, D — pagal savo fizikos leksikoną. Prie sutuoktinių poros prisijungia abu nauji elementai: kapitonas, norįs susijungti su Šarlota, ir mergaitė Otilija kaip barono partnerė. Bet Getė šitas schemas, kaip ir „Taso" figūras, taip gausiai išpuošia savo menu, kad imi jomis tikėti, nors jos beveik nejuda, o tik tarytum nuožulnia plokštuma slysta katastrofos link. Charakterius jis apibūdina daugeliu individualių bruožų, kurie savo ruožtu irgi išdalinti

simetriškai. Jis panaudoja „modernias", tuo metu modernias priemones kurti charakteriams; laiko atgarsiai jokiu būdu nepraėjo pro jį be pėdsakų, kad ir koks belaikis šis romanas, apie kurį mes apskritai nežinom, kada vyksta jo veiksmas. Be chemijos, į romaną įtraukta magnetizmas, kuriuo Getė daug užsiiminėjo, burtų lazdelė, su kuria jį supažindino genialusis Riteris, siderinė švytuoklė, gamtos religija, alchemikų mintys apie metalų įtaką žmonėms, mistika, taip pat katalikų bažnyčios tikėjimas stebuklais — viskas, kas jaudino amžininkus ir už ką Getė priekaištavo romantikams. Šiuo požiūriu jo romanas ryškiai „romantinis", nors jo struktūra klasikinė. Bet tuo pačiu jis visiškai getiškas, nes visi šie dalykai panaudojami tik tarp kita ko, kaip tinkami priedai, padedą šį bei tą ryškiau nušviesti. Negalima visai aiškiai atskirti, kiek Getė iš tikrųjų tikėjo „prietarais" ir kiek jam visa tai atrodė tik veiksminga poetinė priemonė. Rimeriui jis sakė, kad „tokie simboliai labai išmoningi ir į poeziją, netgi į visuomenę juos lengviau įvesti už visus kitus", nes jie priklauso širdžiai, o ne protui.

Širdžiai, o ne protui priklauso ir pagrindinis personažas, mergaitė Otilija. Šį vardą Getė jau buvo girdėjęs Strasburge; šventoji Odilija buvo Elzaso patronė, globėja; Odilienbergo vienuolyną Getė buvo aplankęs, jodinėdamas po apylinkes. Odilija, gimusi akla, praregėjusi tik per krikštą, yra aklųjų ir sergančiųjų akių ligomis globėja; jos emblema — akys, rankos ir knyga. Abejotina, ar daug kas iš šios legendos buvo išlikę Getės atmintyje, bet savo Otiliją jis vis dėlto vadina „akių paguoda" ir per lemiamą katastrofą, kai jai iš valties į vandenį išslysta Šarlotos vaikas, Getė jai į rankas įduoda knygą — tai labai keista ir paslaptinga. Tačiau gilesnę potekstę turi ryšys su aklumu. Visi šie žmonės artėja prie savo likimo lyg naktiniai klajūnai. Jie apanka nuo meilės. Ir Otilija, abejinga kūniškai meilei kaip jos patronė ar Getės sesuo, ar Mina Herclib, atkakliai laikosi savo meilės Eduardui, nors susijungti su juo nenori. Getė suteikė jai daug bruožų tų mergaičių ar moterų, kurias pažinojo, todėl ji tapo realia būtybe, o gryną šventosios paveikslą vargu ar poetas būtų galėjęs sukurti. Tačiau Otilija yra idealas, o idealas poetui gali būti tik moteris. Labai keistai kartą jis kalbėjo Rimeriui: „Apvaisinimas sugriauna grožį, ir nėra nieko gražesnio, kaip meilė iki to momento. Tik antikiniame mene užfiksuota ir pavaizduota amžina jaunystė. O kas gi kita amžina

jaunystė, jeigu ne vyro ar moters nepažinimas." Tuo jis primena savo pirmtaką Leonardą, kuris vyro ir moters fizinį susijungimą irgi atmetė, tik dar stipresniais žodžiais; neaišku, ar dėl homoseksualių polinkių, ar dėl labai stiprių savo esybės moteriškų bruožų, kurie buvo dar ryškesni, negu Getės. Prieštaringai Getės prigimčiai — tai atsargi hipotezė — moters elementas, gal būt, yra atstumiantis, „šaltas", negatyvus, neigiąs aktą, vyro elementas — priešingai — pozityvus, teigiąs. Tokios priešpriešos lengviau išaiškintų daug ką jo gyvenime ir kūryboje, taip pat ir šį Otilijos personažą, kuris šiaipjau būtų toks pat dirbtinis, kaip ir tas veiksmas, kuris jam skiriamas.

Getė turi mobilizuoti visus savo meninius sugebėjimus, norėdamas sukurti tragišką pabaigą. Lemtingoji scena — daugelio jo amžininkų suvokta kaip labai „nepadori"— dvasinis santuokinės ištikimybės sulaužymas: Eduardui savo žmonos Šarlotos miegamajame prieš akis stovi mylimos Otilijos vaizdas, Šarlota galvoja apie savo kapitoną. Vaikas, pradėtas šią naktį, turi Otilijos akis ir kapitono figūrą. Jis turi mirti — plaukiant per pilies tvenkinį, jis dėl Otilijos neatidumo įkrenta į vandenį. Turi mirti ir ji, nors Šarlota pasiryžusi nestoti jos kelyje pas mylimąjį. Otilija jaučiasi kalta, „iškrypusi iš savo kelio", ji marina save, nieko nevalgo ir užgęsta; prie jos karsto vyksta stebuklai; Eduardas miršta paskui ją.

Kaip „išskyrimo" ir „jungimo" meistras parašė Getė šitą istoriją, kuri vaizduoja veikiau „negirdėtą atsitikimą", kaip jis reikalavo iš novelės, o ne visuomeninį gyvenimą, kaip derėtų romanui. Vieningumą sukuria stilius, kuriame vengiama puošnių spalvų, bet čia gausu išminties, įžvalgių sąsajų ir ironijos. Todėl kiekviena karta bandė naujai interpretuoti šį kūrinį. Amžininkai, neskaitant draugų, kuriems jis šią knygą išsiuntinėjo kaip aplinkraštį, buvo apstulbę, pagarbiai tylėjo arba piktinosi. Jeigu iš šio kūrinio jie tikėjosi svaraus įnašo į santuokos problemų sprendimą, tai suprantama, kad čia jie nieko panašaus nerado.

Plačiausio atgarsio vėl susilaukė tik Getės gyvenimo istorija. Jis buvo tapęs gyva istorija, išmirus jo bendraamžiams — gerokai anksčiau; apie savo gyvenimo „epochas" jis kalba dar jaunystėje, jis dažnai imdavosi apibendrinti vieną ar kitą savo gyvenimo tarpsnį, popierių ir laiškų *auto da fe* įvairiomis progomis irgi žymėdavo aiškią cezūrą. Dabar jis mano atėjus laiką

bendrais bruožais pavaizduoti savo tapsmą, kol kiti dar šito nepadarė. Jo atmintis —„kaip rėtis", sako jis kartais; motina dar daug būtų galėjusi paporinti apie jaunystę, bet ji mirė ir tik Betinai paliko keletą linksmų istorijų, kurias šioji išvertė į betiniškąją kalbą. Tačiau Getei ne taip jau ir rūpi faktai, sąlygos, įvykiai. Jis nori pasakoti visų pirma apie save, būdamas tikras, kad jo tapsmas išimtinis ir galįs turėti didžiausią auklėjamąjį poveikį.

Istorija, kaip „klaidų ir jėgos kratinys", jam tolima ir jo nekenčiama: Getė nerašo savo laiko istorijos ir, tiesą pasakius, knygoje istorijos griebiamasi tik tada, kai jau būtinai reikalinga, o ir tada ji lieka blyški. Taip pat ir literatūros bei švietimo istorija paliečiama tik tuo atveju, jeigu tai padėjo rutuliotis Getės fenomenui. Pagal jo augalotyros pavyzdį šis fenomenas išauga iš praaugalo iki plačiai išsiskleidusios palmės; bent jau šitokia turėjo būti pradžia. Autorius ir poetas vėliau labai greit suprato, kad per plati panorama turėtų savų pavojų; bus prisidėję ir tai, kad reikėjo atsižvelgti į dar gyvų Veimaro pažįstamų asmeninius interesus, ir taip Getė labai efektingai ir išmintingai savo „Kūrybą ir tikrovę" užbaigia išvykimu iš Frankfurto. Tai turi ir tą pranašumą, kad jo gyvenimas iki šio momento — tai vien nesulaikomas kilimas ir plėtotė, kurių aukščiausias pakilimo taškas — įžymieji jo genijaus laikotarpio kūriniai. Beveik nėra retardacijos, nesvyruojama, negaištama ar nenukrypstama į kitas gyvenimo sritis ar į kitus uždavinius — tai poeto biografija, nuo vaikystės iki dar jaunuoliško vyriškumo.

Ši knyga ir parašyta būtent kaip poetinė išmonė, šitaip ją skaitytojai ir priėmė. Getė, atvirkščiai, negu vis kiti autobiografai, neturi ko „prisipažinti"; savo gyvenimą jis pavadino vienintele didele išpažintim. Jis nenori mūsų nustebinti „tikrove". Jis apskritai nenori stebinti, nei atskleisdamas ydas ar paklydimus, nei psichologiniais blyksniais, kurie „naujai nušviestų" iki šiol nutylėtas dvasines būsenas, nei nuostabiai įžvalgiais pasaulinių įvykių ir to meto padėties aiškinimais. Jis ramus ir tikras; jam net nereikia būti tuščiagarbiam, kokie būna beveik visi žmonės, aprašinėją savo gyvenimą. Likimas jam buvo palankus, ir jam tai atrodo visiškai normalu — jis apskritai čia įžiūri didžią tvarką. Čia nėra jokio atsitiktinumo. Viskas prasmingai surikiuota, jau gimimo valandą žvaigždynų konsteliacija buvo palanki, reikiamą valandą atsiranda viskas — pirmoji meilė,

pirmasis rūpestis, pirmoji sėkmė, ir pabaigoje saulės vežimas jį neša į naujus likimo vingius, apie kuriuos kiekvienas skaitytojas žino, kad jie toliau ves poetą aukštyn.

Tame paprastume slypi kažkas didinga, nors kartais jis atrodo beveik naivus ir mums, kitų epochų vaikams, čia lieka daug nepatenkintų norų. Tas paprastumas gali susilaukti priekaištų ir išmušti iš vėžių. Nė žodžio apie mirtį, graužatį, rūpesčius — tik prieš pat mirtį Faustui veidan dvelkteli „graužatis", o tai viso jo gyvenimo simbolis — nėra jokios baimės, jokio priešo ar priešininko, net priešas savoje krūtinėje, sunkus hipochondrinis paveldėjimas, beveik visai ignoruojamas. Visa, kas „nemiela", paliekama nuošalyje. Knyga turi būti giedra, skleisti smagią nuotaiką. Tas smagumas — pagrindinis romano elementas, ir „Kūryboje ir tikrovėje" Getei geriau pasisekė skleisti šitą jausmą, negu kūriniuose, jo pabrėžtinai vadintuose romanais. Ši knyga vokiečiams pasidarė lyg namų knyga. Jos veikėjai virto šeimų nariais, ir net daugybė mylimųjų buvo maloniai priimtos į savo tarpą, nes „poetų meilės" virto tikru kultu, o netrukus ir pramone, kuri dar nėra išjungusi savo audimo staklių. Jo Lota, Friderikė, Lili kaip užbaigtos figūros atsistojo šalia jo literatūrinių personažų — Gretchen ir Klerchen; netrukus jas imta garbinti paveiksluose, vaizduoti graviūrose, raižiniuose, oleografijose ir kabinti ant sienų kaip papuošalus.

Jam svarbu visuma ir teisingas šviesos ir šešėlių išdėstymas, ir čia pagal jo vėlyvųjų metų menines pažiūras turi viešpatauti maloni harmonija. Charakteringa, kad net iš savo veikalų, šiaipjau sudarančių išeities tašką visam pasakojimui,— pradžioje šis darbas buvo numatytas kaip jungiamasis narys pilnam jo „Raštų" leidiniui — jis išleidžia tuos, kurie veda į problemiškumą: „Stelą" su nerimą keliančiu klausimu apie santuoką trise, „Faustą" su centrine jo kūrybos ir gyvenimo figūra, Mefistofeliu. Čia niekas nenušviesta mefistofeliškai; sieros švytėjimas nepriklauso prie jo paletės spalvų šiame aprašyme. Priešgyna tyli. Nematome šėlstančio, laukinio, nesutvardomo Getės, be kurio neįmanoma įsivaizduoti pilno jo žmogiškojo paveikslo, ir tai nebuvo vien atsižvelgimas į Veimaro aplinką, kad jis praleido tikrai problematišką savo gyvenimo laikotarpį. Tad aprašinėjimas padvelkia ramiu meiliu tonu, primenančiu pavyzdingą berniuką, ir tik retkarčiais blyksteli paslėpta, jam būdinga pavojinga ironija, kuri, nepaisant mielos viso pasakojimo tėkmės,

vis dėlto primena, kad dar būtų galima papasakoti ir visai kitokių dalykų.

Taigi Getė dar tebebūdamas gyvas sukuria legendą apie savo gyvenimą, ir ji gimė visų pirma jo knygos dėka. Ir jei vėliau dažnai buvo kartojama frazė, kad „didžiausias jo sukurtas meno kūrinys" esąs jo gyvenimas, tai tie žodžiai turi ryšio su šiuo kūriniu. Jo pasakymas, kad viskas, kas jo parašyta, esanti „vienintelė didelė išpažintis", nulėmė tai, kad jo poetiniai veikalai ar net fragmentai visada buvo siejami su visa jo kūryba, o ne vertinami kaip atskiri kūriniai. Iš tikrųjų tai didelis jo meno pasiekimas, dar nepasisekęs niekam kitam. Mums niekas negali pakeisti to, ką jis yra pasakęs ir parašęs apie savo gyvenimą — o akylumu apie save ir savo klaidas jis irgi daugelį pralenkia — rašydamas apie Getę, niekas negali šios knygos ignoruoti. Tai tikrasis paminklas, kurį jis sau pasistatė. Jis turi visus tokio paminklo bruožus, bet dėl to jo didingumas nemažėja.

Kaip ir kiti jo laikų paminklai, taip ir šis savo cokolyje turi daug reljefų ir frizų — šitos šalutinės figūros žavi ne mažiau už kitas. Kaip ir kituose dideliuose romanuose, taip ir Getės „Kūryboj ir tikrovėje" stipriausios ir gyviausios yra tokios šalutinės figūros, o tokią reikšmingą figūrą, kaip savo motiną, jis beveik visai palieka užmarštyje. Nėra reikalo ir minėti, kad Getės senatviška išmintis į knygą gausiai pribarstė posakių, pastabų, svarstymų, iš kurių būtų galima sudaryti savotišką kompendiumą. Kaip jis yra pasakęs apie puikų Šilerio pagarbos išreiškimo raštą, dabar jis „susumuoja savo egzistenciją", gaudamas didžiulį derlių. Labai išmintingai ir taikliai kartą jis pasakė, kai buvo kalbama apie tuščiagarbiškumą ir pretenzingumą, kuriuos iš tikrųjų ir reiškiąs bet koks savęs vaizdavimas: autobiografas esąs pats mandagiausias iš visų žmonių.

MIEGANČIOJO EPIMENIDO NUBUDIMAS

Kontaktas su jaunystės prisiminimais Getę atjaunino. Stebėdamasis jis skaito savo seną rankraštį „Satyros", kurį jam atsiuntė senasis, tiek kartų pajuoktas ir vis dėlto likęs ištikimas draugas Fricas Jakobis. „Mūsų jaunystės dieviško įžūlumo dokumentas"— ištaria jis maloniai. Spausdinti jo kol kas negalima, jis nelabai tiktų prie naujojo mokymo antikinių kolonų. Tačiau Getė vis dėlto susimąsto. Jam vis neišeina iš galvos tokios eilutės:

Per daug mus, antika, žavėjai!
Tepapučia modernūs vėjai!

Nors Getė jau tapęs istorine asmenybe, jis vis dėlto dar neužbaigęs savo gyvenimo, atvirkščiai, jaučiasi naujai pagyvėjęs. Nauja žalčio oda auga po senąja.

Poetas atjaunėja ne tik dvasia, bet ir kūnu. Dingo išpurtimas, kiek per didelis apkūnumas; kaip dingo, ne visai aišku, nes jis mėgsta gerai ir gausiai pavalgyti, kaip ir pirma, nors ir labiau laikosi dietos, su saiku, o ne nusivylimo kupinais *fits*[1] kaip Baironas, ilgais badavimais grūmęsis su savo polinkiu storėti. Kaip visada, Getė geria savo gerą raudoną vyną dideliuose buteliuose, šampaną, sunkų Viurcburgo vyną. Dantys jam iškrito, ir tai, gal būt, jo laimė, kadangi dėl jų, matyt, jį kankino reumatiniai ir kitokie skausmai. Oda tampa elastinga. Jis gyviau žvalgosi aplinkui, pasaulio daiktai prie jo priartėja, ir jis stebi juos ne tik kaip nepasiekiamus „prafenomenus". Nors Getė kalbėjo apie „gryną stebėjimą" savo gamtos tyrinėjimuose, gamtos aiškinime, jam visų pirma svarbu mąstymas, dvasinis forma-

[1] Priepuoliai *(angl.)*.

vimas, bandymas atkurti pasaulį. Daugybė jo daromų eksperimentų iš esmės skirta „vėl atrasti" numanytiems ar žinotiems dalykams. Bet jam visada reikalingas jutiminis kontaktas su daiktais, mąstydamas jis turi pačiupinėti ir savo rankomis. Tad jis nuolat ir vaikštinėja su geologo plaktuku, stuksendamas uolienas Karlsbado apylinkėse, džiaugiasi gražiu kristalo lūžiu ar dar labiau —„versmių nuosėdomis" (aragonitu). Šitie švelniai ir lėtai kuriančios gamtos produktai jam patinka daug labiau, negu nepatogūs ir mįslingi reiškiniai, kaip, sakysim, bazaltas, apie kurį jam vis atkakliai tvirtinama, kaip ir dėl Niutono klaidos, kad ši uoliena vis dėlto esanti vulkaniškos kilmės. Bazaltas jam tampa kitu priešininku ir velnišku juoduoju priešu: „Štai ir vėl bazaltas jau kiša savo prakeiktą mauro galvą!" murma jis įširdęs ir nusisuka pasižiūrėti mielesnių uolienų. Jis nenori prasidėti su „trenksmais ir postūmiais", nei gamtoje, nei laiko įvykiuose, kur viskas aplink jį dunda lyg vulkanas ir veržiasi žioruojanti lava. Jam egzistuoja tik dabartis, o ateitis — neaiški ir, ko gero, niūri, jo nedomina. Netrukus tai paskelbiama jo šventiniame vaidinime „Epimenido nubudimas": ilgą laiką dievų uždarytas oloje, aiškiaregys pažadinamas iš miego. Jis turi apsispręsti, ką dabar norėtų regėti — dabartį ar ateitį. Nesukdamas galvos, Getė pasirenka dabartį, smagiai priimdamas viską, ką jam teikia akys ir ausys:

Pasaulis atsivėrė prieš akis:
Skaidrus tarytum indas krištolinis.

Jis turi omenyje ne kokią kitą, o gamtos dabartį.

Dabartis — bet juk tai ir gražios, sąmojingos, atgaivinančios moterys. Ir nors Getė savo „Atrankinėje giminystėje" skelbia aukštą santuokos prasmę kaip „bet kokios kultūros pradžią ir viršūnę", jo paties gyvenimas yra orientalinio patriarcho, sultono gyvenimas — visų aistrų tamsioji pusė; „Sultonu" turėjo vadintis ir romanas, planuotas tuo pat metu, kaip ir „Atrankinė giminystė". Šios didingos, tragiškos knygos pavadinimą jis pavartoja apibūdinti ir savo mažoms, dietetinėms pažintims: „Koks pasitaikantis flirtelis yra vienintelis dalykas, viešėjimą maudyklėse mums galįs padaryti pakenčiamą; šiaip gali numirti iš nuobodulio. Ir beveik kiekvienąkart aš ten būdavau toks laimingas, suradęs kokią nors mažą atrankinę giminystę..."

Karlsbadas priklauso prie Getės mėgstamų kraštovaizdžių. Jis čia buvo dvylika kartų, pirmą kartą prieš kelionę Italijon, paskutinį — 1820 metais. Skausmai, kuriuos turėjo numalšinti Karlsbado gydomosios vonios, visada jo aprašinėjami labai neapibrėžtai — kaip ir apie mirtį, taip ir apie ligą jis kalba tik drovėdamasis ar perifrazėmis, vadindamas ją „negalia" ar „sena blogybe". Matyt, tai buvo inkstų diegliai. Tačiau jam svarbiausia vasarojimas, draugija, bendravimas su naujais žmonėmis, nebe su jo amžinais veimariečiais, malonūs pasivaikščiojimai ar pasivažinėjimai, proga šiek tiek užsiimti botanika ir geologija. Jis gėrisi savo mėgstamiausia uoliena, granitu, vienu iš savo „prafenomenų", iš kurio jis mano atsiradus visas kitas uolienas; Getė traktuoja granitą tikrai mistiškai ir kartą net yra pasakęs, kad tiktai „prisiliesdamas prie senų uolynų, tampi nauju žmogumi ir vėl naujai pajunti, koks gražus ir vis dėlto koks keistas mūsų santykis su gamta". Skrupulingai apeidamas „gamtos trenksmų kamerą", jis mineralinių šaltinių ir vandens šilumos fenomenus aiškinasi galvanizmu ar „žemės gaisrais" po kalnynais, nuolatiniu akmens anglies klodų degimu, su kuo jis susidūrė Elzase savo jaunystėje. Kartais atsiranda specialistas, žmogus iš „gildijos", tačiau tada tuoj išryškėja „skirtingi, net kontrastingi požiūriai", ir pokalbis pasidaro vaisingas tik tada, „jeigu pasiseka jį pakreipti į patirtį", o „patirtimi", kaip jau matėme, Getė supranta savo paties hipotezes ir teorijas. Jis noriau šnekučiuojasi su senu pirties prižiūrėtoju Jozefu Miuleriu, kuris aragonitus supiausto, švariai nupoliruoja ir pigiai parduoda po du dukatus už dėžutę. Miuleris atsiunčia jam ir specialistų atsiliepimą apie akmenis, parašytą panašia ortografija, kaip ir Kristianos rašytieji laiškai, tikėdamasis, kad „Mokslingasai gavalierius (=kavalierius), visam mokytam Karlsbado deatrui apskelbs", kas jo ištirta. Ir tikrai Getė išleidžia „Miulerio Karlsbado akmenų rinkinio apyrašą Bohemijos kalnams pažinti".

Visas Karlsbado teatras — toli gražu ne mokslininkų publika, nors nuoboduliui nuvaryti domimasi kuo tik nori, truputėlį ir geologija, jeigu reikia, taip pat klausomasi paskaitos apie „Spalvotyrą". Svarbiausi užsiėmimai — pasivaikščiojimas, liežuvavimas, pokalbiai, šiek tiek politikos ir daug flirto. „Visas dievo sukurtas pasaulis, pradedant granitu ir baigiant moterimis,— jau per pirmą lankymąsi rašė Getė Karlui Augustui,— visa tai lėmė, kad mano viešnagė būtų maloni ir įdomi." Nors tose mau-

dyklėse susitikdavo visa elegantiškoji Europa, bet mūsų akimis žiūrint, ten viskas buvo be galo kuklu. Tai nuo seno mėgstama poilsio vieta; jau prieš šimtą metų Johanas Sebastianas Bachas turėjo leistis į šią kelionę, lydėdamas savo duondavį iš Keteno, ir linksminti kurorto svečius paties atsivežtais cimbolais. Tačiau namai tebebuvo senojo fachverko stiliaus, su mediniais karkasais, dengti malksnomis, susispaudę siaurame Teplės slėnyje, su permestais per šį upelį nedideliais mediniais tiltais. Kiekvieno kurortininko atvykimas skelbiamas trimitais, poilsiautojų sąraše apie penki šimtai asmenų, vėliau virš tūkstančio, kai dažnai pradeda lankytis kaizerio dvaras. Gyvenama viešbučiuose su senais užeigos namų pavadinimais: „Gražioji karalienė", „Auksinis dramblys", „Žalioji papūga", arba pensionuose, tokiuose, kaip „Raudonoji širdis", tat irgi reikšminga. Kai nuo nedidelio sprogimo atsivėrė šaltinis, Getė rašo: „Versmė galingai veržiasi iš medinės dėžės, uždėtos tiesiog ant plyšio žemėje, ir bėga lataku tolyn, tereika tik pakišti taures. Didinga matyti šitą kunkuliuojančią galią, šiaipjau labai filisteriškai priverstą paklusti." Galų gale baigta statyti medinė pasivaikščiojimų halė, apie kurią Getė sako, kad tai „drąsus, ankstesniais laikais gal neįsivaizduojamas sumanymas"; vietiniai ją vadino „trepsykla".

Visi vienas kitą pažįsta, tai uždara draugija. Nusveria kilmingoji bajorija, ir netrūksta grafų, ryžtingai užimančių visą viešbutį. Kalbama visų pirma prancūziškai, taip pat vokiškai, itališkai, rusiškai, lenkiškai; Karlsbadas — internacionalinė oazė pasaulyje, kuris tampa vis labiau nacionalistinis. Baliuose šokamas lenkų polonezas; kartu su kitais žingsniuoja ir slaptasis tarėjas fon Getė, į visas puses maloniai perdavinėdamas sveikinimus savo gražioms pažįstamoms. Vyrai vakarais lošia kortomis, rizikuodami ir iš didelių sumų; net kaizeriškasis gydymo reikalų komisaras kunigaikštis Lobkovičius kartą pralošia savo elegantišką ekipažą kartu su arkliais. Rengiamos iškylos į aplinkines vietoves, lankomasi porceliano fabrike, pas stiklo šlifuotojus, kur užsakinėjamas mėgstamas čekiškas stiklas su kurorto vaizdais ir meniškai susipynusiomis raidėmis — su užuomina į vieną ar kitą „širdelę". Visa tai daro ir Getė. Tarpais ir padirbėja. Jis atvyksta su tarnu ir sekretoriumi — mažu ir liesu vaikinu Džonu, kuris Getei greit labai ištampo nervus, nors rašo ir švariai. „Jis pretenzingas, skanių valgių mėgėjas, smaližius, mėgstąs išgerti, apykvailis ir niekad nedirba reikiamu laiku. Apskritai su

Rimeriu buvo kita kalba"— šis dabar gimnazijos mokytojas. Džonas studentavimo laikais buvo linksmas Augusto draugas, per sūnų pateko ir pas Getę, o dabar jis gauna rekomendaciją į Berlyną, kur įsikuria cenzūros įstaigoje ir negailestingai įskundinėja ir engia jaunus revoliucionierius.

Rūškanasis pasaulis vis aptemdo Getės gyvenimą. Visur siaučiant karams, Karlsbade Getė jaučiasi gerai, lyg kokioje saloje. Tik iš toli, tarytum iš kokios Turkijos, ateina žinios apie painius laiko įvykius ar kas sužinoma iš kurorto svečių, diplomatų, didikų, kariškių pasakojimų. Getė kai ką užsirašo, daugiausia visa tai pasilaikydamas tik sau. Buvęs Olandijos karalius, gėdingai išvytas savo didžiojo brolio Napoleono, dabar kurorto sąrašuose įrašytas kaip kuklus grafas de St. Leu, gyvena čia pat, už sienos; jie ilgai kalbasi, bet Getės širdyje nė akimirksnį nesusvyruoja pagarba nenugalimajam demonui. Getė patiria dar aukštesnę malonę. Atvyksta kaizerienė Marija Liudovika, ištįsusi, liguista, trečioji žmona „gerojo kaizerio" Franco, kuris iš tikrųjų yra smulkmeniškas, taip pat nesveikas ir savo veiklesniems broliams be galo pavydintis naivuolis, mėgstamas tik atviraširdžių paprastų žmonių dėl savo valstietiškai gudraus paprastumo. Getė susikuria savą blyškiosios Marijos kultą, kuris pranoksta net ir Veimaro Luizos garbinimą. Savo draugui Reinhardui apie ją rašo: pažintis su šia nuostabia esybe jam buvusi tokia begalinė laimė, kad tik „nerimas, jog man gali pritrūkti jėgų šia laime mėgautis, didžiausios ekstazės valandą dažnai primena žmogaus ribotumą".

Susitikimas su šitokia būtybe prieš jo gyvenimo pabaigą sukelia jausmą „lyg mirtum saulei tekant ir visomis vidinėmis ir išorinėmis galiomis dar kartą įsitikintum, kad gamta amžinai produktyvi, dieviška iki giliausių gelmių, gyvybinga, ištikima savo tipams ir jokiam amžiui nepavaldi". Jo „gamtos" sąvokos įtraukimas į šitą kontekstą rodo, kokių įvairių reikšmių Getei gali turėti šis žodis. Tačiau tikrausiai ne vien tik dvariškio nusižeminimas verčia Getę šios šviesybės akivaizdoje griebtis pačių išraiškingiausių žodžių iš savo žodyno. Ir šita švelni, bevaikė, nelabai su savo vyru sutarianti Marija Liudovika priklauso prie to keistų ir neaiškių asmenybių būrio, kuris prasideda nuo jo sesers. Getė visus apdovanoja eilėraščiais: kaizerienę, rūmų damas, kitus kurorto bendruomenės didžiūnus, kaip kunigaikštį Linje, sąmojingą senosios mokyklos poną iš belgų aris-

tokratų giminės, kuris anksčiau buvo rusų, paskui austrų feldmaršalas, nė žodžio nemokėjo vokiškai ir Getei sakė komplimentus prancūziškomis eilėmis; jis susirašinėjo dar su Volteru, Ruso, Fridrichu Didžiuoju ir gebėjo šnekučiuotis nepaprastai sąmojingai, satyriškai, išmintingai. Getės elgesys kurorto svečių tarpe ir jo eiliakalystė taip pat yra senojo stiliaus. Ir Napoleonas su savo personalu stebėtinai greit prisitaiko prie *ancien regime* formų. Šitą procesą apvainikuoja demono vedybos su austrų imperatoriaus dukterimi Marija Luiza, visiškai nedemoniška ir nespalvinga asmenybe; jos uždavinys pagimdyti karūnos paveldėtoją naujai imperijai, ir šitą uždavinį ji atliko su habsburgišku punktualumu. Taigi Napoleono dinastija dabar atrodo užtikrinta amžinai. Valdovę su jos sūneliu, kuris kaip Romos karalius buvo paguldytas į antikinį orientalinį lopšį, Getė šlovina kaip mielą taikos nuotaką. Naujojoje karalystėje jai simpatizuoja milijonai žmonių, iš niūrios nakties vėl žvelgią į geras dienas. Dar kartą išaukštinamas Napoleonas, pabaigoje už jo siekimą taikos: *„Jis nori visko, nori ir taikos."* Tai pasakyta 1812 metais, karo žygio prieš Rusiją išvakarėse.

Napoleonas nėra taikos vyras. Jis kareivis ir gerai jaučiasi tik karo lauke, balne ar palapinėje, kaip visai atvirai prisipažino Karlui Augustui per Erfurto susitikimą, taika jam paprasčiausiai keltų nuobodulį. Jis nori sausuma pasiekti Indiją, kad ten galėtų susiremti su Anglija, kurios nepajėgia nugalėti jūroje. Jo Aleksandro žygyje į rytus stovi Rusija, todėl ją reikia skubiai sutriuškinti. Napoleonas kaip generolas tikisi turėti didžiausią naujesniųjų laikų armiją. Jie „atėjo visi, visi", kaip netrukus buvo sakoma kita prasme. Tarp pagalbinių dalinių yra ir Veimaras, Karlas Augustas dabar prancūzų generolas, žygiuoja ispanai, italai, prūsai, bavarai, viurtembergiečiai; Bavarijos karalius Liudvikas vėliau Miunchene pastatys juodą obeliską — paminklą trisdešimčiai tūkstančių Rusijoje likusių jo krašto sūnų. Kareivius prancūzus liepta kuo labiau tausoti, nes Prancūzija išsisėmusi, per dvidešimt karo metų netekusi beveik dviejų milijonų jaunų vyrų. Prasideda dezertyravimas, ir jokia karo istorija neskelbia pabėgusių ir fronto pabūgusių skaičiaus Taip pat ir didieji maršalai, savo maršalų lazdas ėmę iš kuprinių, dabar suminkštėja ir neberodo entuziazmo. Jie visi pasi-

darę milijonieriai, hercogai, grafai ar net karaliai, kaip Muratas ir Bernadotas; jie dabar nori naudotis šlove ir savo kapitalu. Maršalas Lanas, 1806 metais buvęs Getės įnamiu, krito prie Asperno; sunkiai sužeistą, su sutriuškintom abiem kojom, Napoleonas jį dar susiieškojo mūšio lauke. Turėjo būti jaudinanti scena šitas atsisveikinimas su senu karo draugu, drąsuolių drąsuoliu, Montebelo hercogu. Bet senasis arklininko sūnus tik karčiai ir beviltiškai, arklininko žodžiais, keikė savąjį poną bei vadą ir amžinus karus. Šiuose keiksmuose Napoleonas neišgirdo „Gana!" Jis pasitiki milžinišku skaičiumi — keturiais šimtais tūkstančių vyrų, visai nesvarbu, po kokia vėliava, ir savo laiminga žvaigžde.

Getė daug ką sužino per savo pokalbius su įtakingais žmonėmis, bet vaizdas, čia jam išryškėjęs, atrodo labai abejotinas. Jis mato asmenybes: štai galingasis valdovas, dabar tikriausiai orientalinis despotas, bet jam tai mažai terūpi. Štai Napoleono varžovai, laibas kaizeris Francas, svyruojąs, epileptikas, pavydįs savo gabesniam broliui Karlui, kuris pirmasis prie Asperno bent kartą sustabdo Napoleoną ir po to atleidžiamas iš tarnybos, pavydįs kitam savo broliui Johanui, kuris su Tirolio valstiečiais įžiebia sukilimą, ilgam laikui patekdamas į nemalonę. Štai Prūsijos karalius Fridrichas Vilhelmas III, ribotas kareivinių karininkas, kalbąs Potsdamo kazino žargonu kapotais sakiniais: „Tai žinoti — tai leisti — to nepageidauti"; visus talentus ir genijus jis iš principo palieka nuošalyje, tiek poetą Getę, tiek ir baroną fon Šteiną, mielai apsupa save vidutinybėmis, susirasdamas jas neklystančiu žvilgsniu, kurį pagauna gimingos natūros. Galų gale caras Aleksandras: ir jis svyruojantis, su ryškiai moteriškais bruožais, kupinas neaiškių idėjų, kaip liaudį padaryti laimingą — mat, paauglystės metais vienas Šveicarijos respublikonas jam buvo pripūtęs panašių enciklopedistų idėjų — to Getė visada nekentė. Jis puskurtis, vienas ausies būgnelis jam sprogo, kai didžioji Jekaterina, norėdama jį užgrūdinti, priešais vaiko langą įsakė šaudyti baterijomis; sveikąją ausį jis vis atkišęs nuolat besikeičiantiems patarėjams, kurie ištremiami į Sibirą, kaip didysis reformų planuotojas Speranskis, kai tik naujas patarėjas įgyja amžinai nepasitikinčio autokrato pasitikėjimą. Priedo jis dar trumparegis ir tik iš penkių žingsnių nušauna elnią, atvarytą jam prieš šautuvo vamzdį Veimare per valdovų suvažiavimą; trumparegiškai jis grabinėjasi ir po visas savo

laiko sroves ir kryptis. Jis žavisi švietėjų idėjomis, vėliau — ryškiausios pakraipos religine mistika, ir čia dar kartą pasireiškia ir senas Getės pažįstamas iš jaunystės laikų Jungas-Štilingas, veikiąs kartu su baroniene Kriudener iš tų pačių sluoksnių, ir ji mėgina įteigti carui, kad jis esąs išrinktas išgelbėti pasaulį nuo apokaliptinės baisenybės.

Šitokie varžovai. Getė kuria ne tik nuolankius pagarbos eilėraščius. Tais pačiais 1812 metais — bet tai išspausdinta tik žymiai vėliau — Getė parašo ir tokias eilutes:

Jeigu susirenka karaliai,
Tikėkimės bėdų ikvaliai.

Didžiausią Napoleono priešininką jis ignoruoja. Apie liaudies sukilimus kalbama daug, Ispanijoje pirmiausia, Kalabrijoje, Tirolyje; Betina savo laiškuose jam daug pasakoja apie didvyriškus kalnų valstiečius ir norėtų skubėti jiems padėti, apsirengusi liemene ir kelnėmis: „Mojuodama trumpa žalia balta vėliava, aš stoviu toli priešakyje ant stačiausios kalno viršūnės, visa virpėdama pergalės troškimu." Jis laiko tai romantiškos mergaitės egzaltacija, viską nuleisdamas negirdomis; kai jinai jam praneša apie Andreaso Hoferio sušaudymą, jis pasiunčia jai keletą užuojautos žodžių dėl jos patriotinio gedulo ir priduria: „Neleisk sau per daug apkartinti gyvenimo jo įnoringais vingiais..." Prūsijos generalinio štabo narys Gneizenau savo Fridrichui Vilhelmui pasiūlo liaudies sukilimo planą; karaliaus pastaba paraštėje šitokia: „Tinka poezijai", ir ne ką kitaip bus manęs ir Getė. Visus panašius planus jis laiko „miglomis ir ūkanomis", kaip Karlsbade vienam karininkui yra pasakęs apie šitokius projektus.

Turėdamas pusiau valdišką ministro be portfelio postą, Getė, kaip visada, labai atsargus. Į Veimarą atsiųstas naujas Napoleono pasiuntinys. Getė rašo Reinhardui į Kaselį: „Tiesą sakant, manau, kad svarbiausia parodyti norą ir energiją tiekti kariuomenę, o visa kita bus gerai." Jis prašo patarimų šiuo reikalu, ir, nors esąs atitrūkęs nuo praktinės veiklos, „bet su šiokiu tokiu išmanymu ir gera valia vis dėlto šį bei tą galima pakreipti ir paskatinti". „Šiaip ar taip, vienintelė išeitis,— atsako Reinhardas,— daryti tai, ką jūs sakėte, kitką paliekant laikui, kaizeriui ar dievui. Nebėra jokios politikos. Net ir tie, kas vado-

vauja, laikosi maksimos vadovautis aplinkybėmis, bet eiti kuo toliau."

Šiais lemtingais 1812 metais Getė savo „Analuose" rašo apie aktorių gastroles, straipsnį apie „Mirono[1] karvę", iš gamtos mokslų skaito knygą apie vabzdžių virškinimo organus, kuri jam dar kartą patvirtina jo nuomonę apie organinių būtybių lėtą tobulėjimą. Bohemijoje kalbama apie fosilinius kaulus. Jenoje princesės pašalpos dėka fizikos kabinetui įsigytas oro siurblys. Tuo tarpu Napoleono tautų žygis ritasi į Maskvą.

Reinhardas jam parašo apie šio miesto gaisrą. Getė atsako: „Tai, kad Maskva sudegė, man visai nerūpi. Reikia, kad ir pasaulinė istorija turėtų ką pasakoti." Laiško apmatuose pasakyta: „Dabar žmogus jau nebežinai, kaip ir stebėtis tais visais didžiais įvykiais. Mūsų vaizduotė nepajėgia jų visų apimti, o protas įprasminti. Mūsų sąskaita pasaulinė istorija kaupia labai didelius turtus."

Pakils tauta —
Nuūš audra,—

savo dainoje sako jaunasis Teodoras Kerneris, Drezdeno konsistorijos patarėjo sūnus, buvęs Šilerio draugas, kartu su kitais finansavęs Getės „Raštų rinkinio" pirmąją laidą. Tėvas atsiuntė Getei šio ankstyvo talento pirmuosius eilėraščius ir pjeses. Getė giria. Tai jaunas poetas, atitinkantis dabartinį jo skonį, eilėraščiai pasižymi „lengvumu", jo pjesės trumpos ir lengvai pastatomos, „kiek žalos prisidaro Šileris,— priduria jis,— norėdamas dramaturgiškai ir teatriškai apdoroti tokias plynas idėjas", ir todėl dabar jos atrodo tik nuotrupos su brangiomis detalėmis, „bet jose pasigendi gryno estetinio efekto, kylančio tik iš visumos jausmo". Kuo mieliausiai jis imasi patarinėti jaunam poetui, jis turįs tvirtai laikytis savo „lengvumo" ir nesigriebti „dirbtinumo". Iš Kernerio jis tikisi geros pamainos scenai, ir tikriausiai jis tuo ir būtų tapęs. Dar visai jaunas jis jau pakviečiamas į Vieną dirbti teatro dramaturgu ir ten susilaukia triumfo, nors gerasis kaizeris Francas jam pats, savo ranka, uždraudžia nepaprastai nekaltą komedijėlę „Nuotaka", prie kurios net cenzūra nebuvo prikibusi. Jaunas Silezijos baronas Eichendorfas, stu-

[1] Graikų skulptorius ir bronzos liejinių meistras (V a. pr. m. e.). Savo natūralumu ypač garsėjo šio meistro sukurta karvės skulptūra.

dijuojąs Vienoje, savo dienoraštyje pažymi susipažinęs su „jaunu, vaikiškai genialiu linksmuoliu Teodoru Kerneriu, rašančiu trumpas pjeses pilies teatrui ir kalbančiu saksoniška tarme. Nieko neveikia, tik kuria."

Lankydamasis Drezdene, į kurį buvo užsukęs važiuodamas į Bohemijos maudykles, Getė stebisi išgirdęs, kad šis jaunuolis, teikęs geriausių vilčių, savanoriu užsirašė į karą, ir dar į Prūsijos laisvąjį korpusą, nors jis pats — saksas; tėvas dėl to turės didžiausių sunkumų. Pas Kernerius jis dar sutinka kitą patriotą, tokį poną Ernstą Moricą Arntą[1], kuris „išgarsėjo savo raštais", kaip rašo Getė į namus; jis jų neskaitė, o jei būtų skaitęs, tikriausiai jie jam nebūtų patikę, kadangi kupini įniršio ir neapykantos prancūzams, ir Berlyno karališkoji prūsiškoji cenzūra juos draudė net ir tada, kai prancūzai jau buvo pasitraukę. Arntas šį susitikimą aprašė savo prisiminimuose, pateikdamas ir piktai ištartus Getės žodžius: „Nagi purtykite savo grandines; tas vyras jums per didelis. Šių grandinių vis tiek nesutraukysit." Su nuostaba Getė kraipo galvą ir išgirdęs, kad garbanotas jaunuolis Kerneris iš karto krito, nutrūktgalviškai užpuolus stipriai saugomą prancūzų vežimų koloną. Likus vos kelioms valandoms iki mūšio, jis dar parašė savo paskutinį eilėraštį, kadangi nieko daugiau neveikė, tik kūrė,— parašė dainą, kurioje apdainuoja jungtuves su kardu ir kurią užbaigia žodžiais:

Sutiksiu greit vestuvių dieną,
Valio tau, nuotaka iš plieno! —

pridurdamas pastabą: „Šaukiant valio! žvanginama kardais."

Tik daug vėliau, kai Kerneris jau buvo tapęs legenda kaip ir visas išsivaduojamųjų karų laikotarpis, Getė kalbėjo Ekermanui, gindamasis nuo priekaišto, kad jis stovėjęs nuošalyje: „Rašyti karo dainas sėdint kambaryje! Štai ką man būtų tekę daryti! Iš karinės stovyklos, kur naktį girdėti, kaip žvengia priešo forpostų arkliai,— tai aš būčiau galėjęs pakęsti! Tačiau tai ne mano gyvenimas, o Teodoro Kernerio... Mes ir negalime tarnauti tėvynei visi vienodai, kiekvienas savaip stengiasi kaip išmanydamas, kaip jam dievo duota."

Tai, kas apie šį laikotarpį ilgai platinta mokykliniuose vadovėliuose bei skaitiniuose ir istorijos veikaluose, yra daugiausia

[1] Arntas Ernstas Moricas (1769—1860) — vokiečių rašytojas ir publicistas.

legendos. Liaudis nesukyla. Niekas net neįžeidinėja bėgančių *Grande Armée* likučių; atvirkščiai, visi gailisi šitų apiplyšėlių prancūzų, kurie nuo baisaus šalčio vos beapverčia liežuvį. Prūsų generolas Jorkas sudarė su rusų generolu Dibičium prie Tauragės konvenciją, neutralizuojančią jo korpusą; tačiau karalius tuoj jį apkaltino valstybės išdavimu ir pašalino iš posto, kas paaiškinama tuo, kad Fridrichas Vilhelmas dar buvo apsuptas prancūzų dalinių; bet šio savarankiško žingsnio jis savo generolui neatleido niekada. Svyruodamas, nenoromis, verčiamas kitų, karalius išjudina „pakilimą", kuris iš tikrųjų yra karštų reformatorių, „jakobinų", darbas, kaip jie vadinami vis dar visagalės reakcijos sluoksniuose. Reikia sukurti savisaugos būrius, landšturmą, ir jau vien žodis „šturmas" įtartinas, tai veda prie „visiškos anarchijos ir sosto nuvertimo", kaip pareiškia prūsų policijos ministras. Karalius tuoj pat paleidžia Berlyno landšturmą, dar neprasidėjus tikrosioms kovoms; jis išleidžia ediktą prieš „piktnaudžiavimą landšturmo ginklu", lyg turėtų reikalo su priešiškomis gaujomis. Ir visai nemėgsta laisvųjų dalinių, kurie kuriasi beveik prieš jo valią ir į kuriuos stoja akademinis jaunimas; savanoriai turi patys viskuo apsirūpinti, ir jie dėvi juodą uniformą, kuri labai skiriasi nuo gražios linijinių pulkų mėlynos spalvos. Karalius pasirašo atsišaukimą „Į mano liaudį", kurį sustatė vienas reformatorius, jis pažada ir konstitucinių reformų, o po pergalės jas neatidėliodamas atšaukia.

Nežinomas valdovams šitas karas.
Praskinkit laisvei kelią!
Pabuski, Vokietija! —

dainuoja Kerneris, ir cenzūra šias eilutes jam būtų išbraukusi, jeigu jos nebūtų išėjusios tik po jo mirties.

Tai ne toks karas, apie kurį žino karūnos. Valdovai stoja už sutramdymą, už derybas su Napoleonu, kurio jie vis dar prisibijo ir kuris netrukus su paskubomis surinktais puse milijono kareivių jiems dar trinkteli į galvą. Kaip generolas jis vargu ar kada buvo didesnis, kaip per savo paskutiniuosius tigro šuolius; kaip imperatorius jis avantiūristas, iki paskutinės akimirkos tikįs laimingu posūkiu, atmetąs bet kokį, kad ir palankiausią, pasiūlymą ir viską statąs ant vienos kortos — koalicijos suskaldymo.

Iš pradžių šis karas — tai tąsymąsis, grabaliojimas patamsiuose, ir patriotai — šis žodis dabar tapęs garbės vardu — dažnai būna prie visiško nusivylimo ribos.

Artėjant pirmiesiems sąjungininkų daliniams, Getė, raginamas artimųjų, išvažiavo į kurortą. Kristiana lieka namie, rūpinasi įvairiausių kariškių apgyvendinimu, ir šįkart vargsta daug labiau, negu anno 1806, nes dabar ji pasunkėjusi ir ligota. Lyg iš studijų kelionės, išsamiai kaip niekad, Getė aprašinėja namiškiams — žmonai ir šalutinei būtybei Ulrikei savo meninius įspūdžius, Naumburgo katedrą, kurioje jis ir vėl, kaip kadaise Strasburge, nemato didelių skulptūrų, bet pažymi „gražų sumanymą" bažnytinių krėslų raižiniuose. Drezdene jis patenka į karo sūkurį, miestą užima rusai, jį pažadina „baisus vaizdas", būrys kareivių, kurie šią naktį pareikalauja juos apgyvendinti ir su fakelais įsiveržia į namą; jie apmalšinami jautiena, raugintais kopūstais ir degtine. Jis aplanko paveikslų galeriją, stebi kazokus, vedančius kupranugarį, ir mato, kaip atvyksta caras ir Prūsijos karalius, kuriems miestas iliuminuojamas. Po kelių mėnesių miestas dar kartą iliuminuojamas „neįveikiamam Napoleonui", vėl įžengusiam į Drezdeną. Ir tai Getė pasižymi grįždamas: į miestą jis atvažiavęs gražiausiu oru, „gerokai anksčiau, kad galėčiau pamatyti dalį Napoleono iškilmių, perkeltų į šią dieną". Kurorte, šį kartą Teplice, jis diktavo savo gyvenimo kronikos tęsinį ir klausėsi sužeistų karininkų kalbų. Vienas jam papasakojo, kaip jį, kovojusį sąjungininkų pusėje, jau sužeistą tyčiodamiesi apiplėšė rusų marodieriai, o paskui paėmė į nelaisvę prancūzai, vėl apiplėšė ir sunkiai sužalojo; dabar norįs išsigydyti ir vėl traukti pas prūsus. „Šitas — vienas iš daugelio tūkstančių, klaidžiojančių dabar aplinkui ir nežinančių, kokiam šventajam melstis."

Getė gana gerai žino savo kelią. Su pažįstamu valdininku net sukerta lažybų, kad Napoleonas laimės, ir kitais metais, „dabar, kai kovojama už Reino", atsiteisia reinvyniu. „Kai politiniame pasaulyje iškildavo kokia nors milžiniška grėsmė, aš įnoringai kibdavau į labiausiai nuo viso to nutolusius dalykus." Ir taip jis, grįžęs iš kurorto, imasi studijuoti Kinijos istoriją.

Spalio mėnesį įvyksta Leipcigo mūšis, reiškiąs galą Napoleono karinei jėgai, o prieš tai, birželio mėnesį, pokalbyje su Meternichu jis buvo nulėmęs savo likimą politiškai. „Aš laimėjau du mūšius ir taikos sutarties nesudarysiu",— sako jis

šitam austrų valstybiniam veikėjui, siūlančiam siena pripažinti Reiną. „Spalio mėnesį pasikalbėsim Vienoje." Meternichas atkreipia jo dėmesį į armiją, jis matęs kareivius, jie esą vaikai, „anticipuota karta". „Jūs ne karys,— užsipuola jį Napoleonas,— aš iškilau karo lauke, ir tokiam žmogui, kaip aš, nerūpi milijono žmonių gyvybė." Meternichas pasiūlo atidaryti duris, kad visa Prancūzija galėtų išgirsti jo žodžius. Napoleonas, jau visai nebesusivaldydamas, pareiškia, kad prancūzai negalį juo skųstis. Jis juos tausojęs, prie Maskvos aukojęs vokiečius ir lenkus, taip, jis praradęs tris šimtus tūkstančių žmonių, bet iš jų prancūzų buvę ne daugiau kaip trisdešimt tūkstančių. „Sere, jūs užmirštate, kad tai sakote vokiečiui,— atsako Meternichas ir baigia žodžiais: — Jūs žuvęs, sere."

Nuo Leipcigo prasideda irimas ir žlugimas. Atsimeta Reino sąjungos kunigaikščiai, norėdami išgelbėti Napoleono suteiktas karūnas, atsimeta svainis Muratas, norėdamas likti Neapolio karaliumi, eksmaršalas Bernadotas jau anksčiau perėjo pas sąjungininkus; pabaigoje ir kiti maršalai, su labai mažomis išimtimis, apsiramina, galvodami, kaip išsaugoti savo hercogų titulus ir prisiplėštus turtus.

Dar 1813 metų gruodžio mėnesį Getė turi įsimintiną pokalbį su jaunu istoriku Ludenu. Energingasis Bertuchas Veimare nori išleisti politinį žurnalą, „Nemezidę", Ludenui reikės jį redaguoti. Bet Getė primygtinai atkalbinėja. Jis siūlo grįžti prie istorinių darbų, „palikti pasaulį savieigai ir nesipainioti į karalių ginčus, kuriuose juk niekad nebus paisoma jūsų ar mano balso." Ludenas drąsiai gina savo požiūrį: kaip tik todėl, kad apkiautėlis vokietis lig šiol rūpinosi tik savimi ir, suvalgęs savo balso". Ludenas drąsiai gina savo požiūrį: kaip tik todėl, kad vynei visas nelaimes! Jenoje jis užkalbinęs vieną biurgerį: „Ačiū, ponas kaimyne, o kaipgi kitaip? Gerai sekasi! Prancūzai išėjo, namai išvalyti, dabar tegu ateis rusai, jeigu jie nori." Getė kalba švelniai, išmintingai, žvelgdamas į tolimą ateitį. Žurnalas prieš Napoleoną? Bet vėtrungė rodo daug krypčių. „Paskui susidursite su sostais... Visi bus prieš jus, kas tik šiame pasaulyje didis ir kilmingas, nes jūs atstovausite lūšnoms jų kovoje prieš rūmus ir silpnuosius vesite prieš stipriųjų ranką... Neik su ponais obuoliauti. Prieš jų ginklus nieko nepadarysi."

Jis nesąs abejingas tėvynės idėjai, „skausmas dažnai man aitrino širdį, mąstant apie paprastus vokiečius, iš kurių kiek-

vienas atskirai vertas pagarbos, o visi kartu tokie apgailėtini. Vokiečių tautos palyginimas su kitomis tautomis kelia mums nemalonius jausmus, nuo kurių aš visokiais būdais stengiuosi atitrūkti, ir moksle bei mene aš radau sparnus, kuriais galima virš jų pakilti, nes mokslas ir menas priklauso visam pasauliui, ir prieš juos išnyksta nacionališkumo ribos." Jeigu Ludeno informacija teisinga, Getė dar pridūręs, kad tai vis dėlto esanti tik menka paguoda, negalinti atstoti supratimo, kad priklausai stipriai ir didelei tautai. Todėl reikia tikėti ateitimi. Niekas negalįs numatyti, kada ateis tas laikas. Ludenui prašnekus apie tautos nubudimą, jis sako: „Argi tauta tikrai nubudo? Ar žino, ko ji nori ir ką pajėgia? Ji per kietai miegojo, kad dabar nuo vieno sukrėtimo, tegu ir stipriausio, galėtų taip greitai išsiblaivyti. Ir argi kiekvienas neramumas jau pakilimas? Ar pakyla tas, kas priverstinai išbaidomas? Kalbame ne apie tūkstančius išsilavinusių vaikinų ir vyrų, kalbame apie minią, milijonus. O kas gi pasiekta? Jūs sakote — laisvė, bet gal teisingiau tai būtų pavadinus išvadavimu — būtent išvadavimu ne nuo svetimšalių jungo, bet nuo svetimo jungo.

Teisybė, nebematau prancūzų ir nebematau italų, bet užtat matau kazokus, baškirus, kroatus, madjarus, kašubus, sembus, rudus ir kitokius husarus. Nuo senų laikų pripratome kreipti akis tik į vakarus ir iš ten laukti visų pavojų, bet žemė toli tęsiasi ir į rytus..."

Ludenas nedrįsta toliau užrašinėti pokalbio, vis konkretėjančio ir aštrėjančio, kaip jis sako. Getės žodžiuose jis mato vien skausmingą rezignaciją, kuriai jis turėjo pasiduoti, užimdamas tokią padėtį ir šitaip pažindamas žmones ir daiktus; Ludenas čia mato ir apsirikimą tų žmonių, kurie kaltino poetą, kad jis netikėjęs vokiečių tauta.

Laisviau ir rokoko tonu, kuris vis ryškiau jaučiamas, jis rašo senam draugui, kalnakasybos specialistui: „Mūsų jauni ponai nesugalvoja nieko patogesnio, kaip išžygiuoti į laukus, kad kitiems garbingiems žmonėms taptų tokia pat našta, kokia iki šiol buvo mums, ir tai labai patrauklus užsiėmimas, kadangi dar esi laikomas tikru patriotu." Sūnui Augustui jis griežtai uždraudžia prisijungti prie Veimaro savanorių; savo hercogui jis negali sutrukdyti kaip kokiam rusų generolui komanduoti daliniui. Prie savo laiško jis dar priduria: „Mums, einantiems septintą dešimtį, nelieka nieko kita, kaip koketuoti su moterimis, kad

jos visai nenusimintų. Kaip čia mums to imtis? Su pagyvenusiomis lošiu kortomis, o jaunesniąsias šio to mokau. *Vivat sequens*[1]. Teišlaiko dievas tavo humorą! Neturiu jokių kitokių ambicijų, tik noriu, kad apie mane sakytų: *You are the merriest undone man in Europe*[2]."

Kitais metais, kai kalbama apie „moralinę ir literatūrinę draugiją", jis rimtai pareiškia, kad vokiečių imperijos suvienijimą politine prasme „mes, privatūs žmonės, paprasčiausiai perleisime didžiūnams, galingiesiems ir valstybės išminčiams". Bet ir kultūrinis susivienijimas būtų įmanomas tik per stebuklą: „Būtent, jeigu dievas per vieną naktį visiems vokiečių nacijos nariams suteiktų tokią dovaną, kad kitą rytą jie galėtų vienas kitą įvertinti pagal nuopelnus." Jis šią klaidą analizuoja — ji remiasi teigiamu bruožu, kad niekur nesą tiek daug puikių individų. „Bet kadangi kiekviena žymesnė individualybė pakankamai privargsta, kol išsilavina, o kiekvienas jaunikis priima tik savo laikotarpiui būdingą išsilavinimą, kuris yra svetimas vidutinio amžiaus ir pagyvenusiems žmonėms, ir kadangi vokietis nepripažįsta nieko pozityvaus ir pasirengęs nuolatos keistis, nors drugeliu vis dėlto netampa, tai atsiranda tokia išsilavinimo įvairovė, kad ir pats kruopščiausias etimologas negali atsekti mūsų babiloniško idiomo kilmės, o pats sąžiningiausias istorikas — amžinai prieštaringo lavinimosi eigos. Vokiečiui nereikia nė pasenti, ir jis pamato, kad mokiniai jį palieka, jam iš paskos neauga lygiaverčiai protai. Kiekvienas, suvokiąs save, pradeda nuo pradžios..."

Jis kalba *pro domo* ir visai ateičiai. Jis akylai mato ir artimiausios ateities problemas: karo dalyviai pareikš savo pretenzijas, „ir taip konfliktas aštrės, o vokiečiai labiau negu bet kada turės jei ne pasiduoti anarchijai, tai bent susiskaldyti labai mažomis grupėmis. Atleiskite, kad matau tokią pilką spalvą; taip darau, kad nematyčiau juodos,— kartais šita maišalynė man atrodo spalvota ir marga."

1814 metų balandžio mėnesį Veimarą pasiekia žinia, kad Paryžių užėmė sąjungininkai. Napoleonas atsistatydina ir išvyksta į Elbos salą. Getei iš Berlyno pasiūloma pergalės iškilmėms parašyti šventišką vaidinimą. Jis atsisako, atšaukia savo atsisa-

---

[1] Tegyvuoja sekantis! *(Lot.)*

[2] Jūs linksmiausias žuvęs žmogus Europoje *(angl.)*.

kymą ir parašo savo alegorinį vaidinimą „Epimenido nubudimas". Delsiama jį statyti, nes jis atstumia savo labai individualia simbolika. Tik iš pagarbos didžiajam poetui vis dėlto nusprendžiama jį parodyti scenoje. Spektaklis įvyksta 1815 m. kovo mėn. 30 d. Švenčiamos metinės nuo Paryžiaus užėmimo. Tuo pačiu metu Napoleonas, pabėgęs iš Elbos, triumfuodamas dar kartą įžengia į Paryžių, o tuo tarpu Vienoje kongresas šoka, jau pradėtos nešvarios ištisų kraštų dalybos, ir tik su vargu pavyksta išvengti naujo karo, šį kartą tarp sąjungininkų.

Iškilmingus vaidinimus oficialioms progoms retai imasi kurti dideli poetai ar apskritai dideli menininkai. Ir Bethoveno kantata „Šlovingoji akimirka", skirta Vienoje susirinkusiems monarchams, kelia nuostabą, nors joje jau suskamba Devintosios simfonijos tonai; kantata parašyta vietinio poeto žodžiams, kurie pilni niekingo nusižeminimo. Atviraširdė minia dainuoja:

Visi akių
Nuo kunigaikščio nenuleidžia.

Choras skelbia:

Ir sena gadynė vėlei
Grįžta pamažėli,

o tai tikras kongreso šūkis.

Getė pasirenka antiką, su kolonomis ir piliastrais, ir graikų aiškiaregį Epimenidą, kuris yra ne kas kitas, o pats Getė. Epimenidas kaip personažas jau ne kartą jį domino: senovės graikų išminčius, kilęs dar iš pasakiškų priešistorinių laikų, kai dar nebuvo jokios filosofijos ir jokių gamtos tyrinėjimų, gyvena tylioje oloje, kur dievai jį ilgą laiką saugo nuo pasaulio. Čia jis snausdamas kaupia paslaptingas jėgas, kurios, jam nubudus, išsilieja didelėmis pranašystėmis; jis keliauja po kraštą kaip šventikas, skirdamas atgailos darbus už sunkius nusikaltimus Delo saloje, Atėnuose, ir taikydamas žmones. Ilgo miego motyvą Getė vėliau dar panaudojo savo „Divane", pateikdamas krikščionišką legendą apie septynis miegančiuosius, kurie, pabėgę nuo imperatoriaus Decijaus persekiojimų, du šimtus metų praleidžia oloje, globojami angelo Gabrielio, kol vienas iš jų, trykšdamas jaunyste, išeina ir pasveikina proanūkų būrį. Graikuose Epimenidas miega penkiasdešimt septynerius metus, o Getė neskaičiavo laiko, kurį dievai skyrė ilsėtis jam pačiam.

Bet šiuo mitiniu miegu jis atsiprašo už abejingumą per pakilimo laikotarpį. Jis kalba apie save ir šitame iškilmingame vaidinime, nagrinėjančiame jo paties susidūrimą su karo demonu. Bet dialogo čia nėra. Kovoti su galinguoju turi genijai ir alegorinės figūros, o jis tuo tarpu snaudžia, beje, jis guli ne oloje, o puošniame gulte, kur jam virš galvos šviečia šviesi lempa. Į sceną išeina tikėjimas, meilė, viltis, skelbiama vienybė. Pabaigoje pasirodo „Jaunystės kunigaikštis", kuriame amžininkai įžiūrėjo senąjį maršalą Bliucherį, ir ištaria: „Pirmyn, laimėti arba žūti!"

Epimenidas, nubudęs iš miego, pasako šitokius žodžius:

Tų valandų ramių man gėda,
Kai jūs kentėjote vieni.
Pažinę sielvartą ir bėdą,
Jūs už mane daug stipresni.

Jis paguodžiamas — tokia buvusi dievų valia:

Jie tyloj tave brandino,
Kad užaugtumei jautrus.

Dabar jo akys turi užsidegti, kad regėtų kitus laikus. Bet Getė suteikia žodį chorui, šventikams, ir skamba į choralą panašus finalas:

Jau baigės priespauda baisi
Mūs gimtoje šaly!
Ir vėl mes vokiečiai visi,
Ir vėl mes dideli!
Didikai, liaudis paprasta
Vėl atgimė naujai.

Tai sumanyta kaip opera, kaip „didinga grupė"— tai primygtinai pabrėžta režisūrinėje nuorodoje. Tikroji Getės nuomonė ir nuotaika išsakoma tik pradžioje, kur mūza dainuoja apie sielų susitaikymą ir kur faustiškai-mefistofeliškai įjungiamas ir demonas:

Mes esame dalis gerosios dvasios,
Mūs labui dirba netgi nelabasis.

Kilnūs asmeniniai prisipažinimai negali atsverti visumos schematiškumo. Pirmasis Getės instinktas, kad reikia atsisakyti pa-

vedimo, buvo teisingas. Iš esmės jis dar nebuvo susidorojęs su Napoleono fenomenu; juk ir jo karo demonas — labai bendras ir visai nenapoleoniškas įvaizdis, bijantis šmėklų ir debesų figūrų. Apskritai jis nesukūrė veiklaus žmogaus personažo nei tuomet, nei vėliau. Sukūrė tik piktas Hanso Sakso tipo eiles; paskutinio teismo dieną Napoleonas stovi prieš dievo sostą, velnias skaito ilgą nuodėmių sąrašą, viešpats nusprendžia:

Tais plepalais tu man ausis išūžei
Kaip vokiečių profesoriai, drauguži,
Sakyk trumpai, mes viską žinom,
Neskiesk per teismą paskutinį.
Jeigu drąsus, įrodyk man:
Griebk ir nutempk jį pragaran.

Tačiau apie demoniškumą, jo manymu, stipriausiai įsikūnijusį Napoleono asmenyje, Getė pasakė tinkamus žodžius „Kūryboje ir tikrovėje", nors Napoleonas ten ir nepaminėtas: „Visos filosofijos ir religijos proza ar eilėmis bandė išspręsti šią mįslę, galų gale mėgindamos šio dalyko atsikratyti, bet jis vis tiek dar lieka neįveiktas.

Bet baisiausiai šis demoniškumas pasireiškia tada, kai ryškiai nusveria kokio nors žmogaus bruožuose... Ne visada tai esti patys puikiausi žmonės, nei savo dvasia, nei savo talentais, ir retai patraukia savo širdies gerumu; tačiau jie spinduliuoja didžiulę jėgą ir turi neįtikėtiną galią visoms būtybėms, net gamtos gaivalams, ir kas gali pasakyti, kiek sieks šitoks jų poveikis? Jiems negali nieko padaryti visos suvienytos moralinės jėgos; veltui šviesesnioji žmonijos pusė stengiasi sužadinti mintį, kad tai apgautieji ar apgavikai,— minia eina su jais. Retai tebūna arba ir niekad neatsiranda jiems lygiaverčių amžininkų, ir jų niekuo negalima įveikti, tik pačiu universumu, su kuriuo jie pradėjo kovą."

RYTŲ DIVANAS

Getės nubudimas kitoks, negu graikų Epimenido,— su juo baigiasi jo klasicistinis laikotarpis. Poetas vėl pasikeičia ir apsivelka naują drabužį. Jeigu šiaurė, vakarai, pietūs dūžta, sostai griūva, tai jis bėgs ten, kur

Patriarchų Rytuose
Atsigaus tau vėl dvasia.

Napoleono žygis Aleksandro pėdsakais baigtas, jo imperija telpa mažoje Elbos saloje. O Getė tik pradeda savo kelionę į rytų šalis. Iš tikrųjų reikėtų gyventi žygio palapinėje, pasakys jis dar po daugelio metų, inspiruojamas savo amžinai nerimstančio charakterio, kurį galima sutramdyti tik griežtu, reguliariu gyvenimu mažame trikampyje Veimaras — Jena — Karlsbadas. Jis jaučiasi esąs svetys šioje rūškanoje žemėje ir dabar nori svečiuotis oazėje pas piemenis, joti nakčia per dykumą, „virš mano galvos šviečiant tik žvaigždėms". Rytai, kurių jis niekad nematė, jam pažįstamas kraštas iš jaunystės, iš biblijos; Izraelio vaikų žygį per dykumą jis vis ketino atkurti poezijoje. Buvo šiek tiek skaitęs koraną, o dabar jam į rankas pateko senas persų poetas Hafizas, verstas pono fon Hamerio iš Vienos rūmų kanceliarijos, devyndarbio vyro, mokančio dešimtį kalbų, nė vienos tobulai, bet vis dėlto jis nuolat ką nors publikuoja iš tuo metu dar mažai žinomos rytų literatūros. Hameris kartu su kitais leido į žurnalą panašių sąsiuvinių seriją „Radimvietės", kuri buvo leidžiama labai gražiai, didelio formato, buvo skelbiami straipsniai apie rytų literatūrą; Getė juos skaitinėjo ir nusprendė, kad jie kiek perdaug dalykiški ir sunkiai suprantami. Dabar per savo leidėją Kotą jis gauna Hafizą, ir nors specialistai greit randa labai daug ką peiktino šiame vertime ir Hame-

riui parodo šimtus klaidų, — jį sujaudina senas poetas kaip dvasios ir likimo bendras: čia ir gyvenimas valdovo rūmuose, besikeičiančios, žlungančios imperijos, susitikimas su didžiuoju užkariautoju, Timūru. Čia su netrikdomu smagumu dainuojama apie lakštingalą ir rožę, vyną ir meilę; o lengvi eilėraščiai, kaip tvirtinama, kupini gilios mistikos — meilė gal reiškia tikėjimą, vynas — dvasią. Getei rodosi, kad kažkada, prieš penkis šimtus metų jo jau vaikštinėta po Širazo sodus.

Prisideda ir kitos paskatos, atitinkančios jo poreikį patirti ką nors apčiuopiamo: vienas iš tų vargšų veimariečių, kurie turėjo kovoti Ispanijoje už Napoleoną, iš ten atsigabena lapelį iš arabų kodekso. Gražiai išraityti rašmenys atgaivina jo žavėjimąsi gražiu kaligrafišku braižu, lapelį jis pasiunčia į Jeną išversti. Baškirai, atžygiavę su rusų kariniais daliniais, Veimaro gimnazijoje laiko mahometoniškas pamaldas, jis girdi murmant korano suras; jam dovanojami senoviniai lankai ir strėlės, kuriuos šie kariai dar tebeturi su savimi; jis pakabina juos virš savo židinio ir žvelgia į ženklą, sakantį jam tą patį, ką ir raštas. Ištisas oriento rankraščių rinkinys ateina į Jenos biblioteką, ir šituos tomus jis netrukus jau vadina „kupranugario našta". Jo žodyne kaupiasi svetimi žodžiai Jis skaito apie garsiąsias šešias klasikinės rytų poezijos įsimylėjėlių poras, Saliamoną ir tamsiaodę Balkis, pažįstamus jau iš biblijos, kaip ir daug kas islame, apie Medžnuną ir Lailą, „gyvenančius tik viens kitam", kas jam, matyt, pasirodo kiek per daug, ir jis iš jų išsirenka Jusufą ir Suleiką. Jie ne kas kitas, kaip Juozapas, Jokūbo sūnus, ir Suleika, Potifaro žmona, nuo kurios Juozapas, skaistus ir atsargus faraono viziris, pabėgo. Šitoks bėgimas ir tuo pačiu begalinė aistra visiškai atitinka ir paties Getės elgseną. Jis adaptuoja Suleiką, vadindamas ją savo mylimąja iš rytų.

Rytų poetai aprašė gundymo istoriją ir dar pridūrė keistą „poliarinį" pasikeitimą — po septynerių metų, Juozapui tapus karalystės lobių saugotoju, faraonas šią karštai mylinčią moterį atiduoda jam už žmoną; ir dabar, mylėdama nė kiek ne mažiau, kaip pirma, jinai jo vengia, bijodama prarasti jo pagarbą, ji ilgai grumiasi su savimi, svyruodama tarp „gėdos ir geismo"; gėda nugali, iš aistringiausios meilės gimsta pati tyriausia, ir ji gyvena šalia jo skaisti; štai ką Getė sužinojo iš pono Hamerio. Vokiečių poetai buvo linkę duoti Juozapui į žmonas Potifaro dukterį, gražiąją Asenatą, o Suleikai leisti mirti iš meilės, kaip

pasakoja baroko autorius Filipas fon Cezenas pirmame dideliame vokiečių literatūros romane apie Juozapą, dar gerokai prieš Tomą Maną, parašiusį didžiausią iš šitų romanų. Getė daug skaito apie rytų poetus, kuriuos jis gali suvokti tik apgraibomis, ir iš poeto Nizami eilių išskaito, kaip visas šitas poras jungia nuojauta, likimas, gamta ir potraukis ir kaip vėl išskiria įnoriai, atsitiktinumas, įgeidžiai ar prievarta. Užgautos jautriausios jo gyvenimo stygos. Iš šitų motyvų išauga „idealaus ilgesio troškimas — pasitenkinimo nerandame niekur. Žavesys didelis, įvairovė begalinė".

Jis ne tik skaito. Jis ne „orientalistas", o ir visas mokslas apie orientą dar neišaugęs iš vaikiškų marškinėlių, bent jau Vokietijoje; Prancūzijoje jau yra žymių tyrinėtojų, ir didžiausiam iš jų, baronui de Sasi Getė vėliau dėkoja savo „Divano" pabaigoje. Iš Prancūzijos dar ir dėl Napoleono žygio į Egiptą sklido ypač stipri oriento naujo atradimo srovė, hieroglifų iššifravimas, šitos šimtmečių mįslės išsprendimas, jaudinęs Getę dar Romoje, apžiūrinėjant nuvirtusį obeliską, mokslinis tyrinėjimas pasaulio, iki tol žinomo tik iš misionierių ar keliautojų pranešimų. Napoleono dvaras, panašus į didžiojo sultono, savo baldus ir dekoracijas puošė sfinksais ir egiptiškais palmių motyvais. Į visas puses sklindanti romantika atrado Ispaniją, pusiau arabišką; drąsūs pirmieji Fridricho Šlegelio bandymai „Apie indų kalbą ir išmintį" priartino Indiją; anglų regentystės laikotarpio architektas Našas Braitone pastatė tikrai indiškus Nabobo rūmus, pastatė pajūryje savo globėjui ir draugui, regentui, gyvenančiam rytų stiliumi. Lordas Baironas keliauja po Graikiją ir Albaniją su turkiškais tautiniais rūbais, su turbanu bei juosta ir eilėmis skelbia savo pasakojimus apie margą gyvenimą Artimuosiuose Rytuose, kurie taip ilgai, iki pat Getės jaunystės, buvo laikomi baisia grėsme Vakarams, o dabar tapo trokštama medžioklės vieta nuotykių ieškantiems jauniems aristokratams, rimtiems archeologams ir naujų, stipresnių spalvų besidairantiems dailininkams.

Getė nesąmoningai leidžiasi kartu su šia srove. Teoriškai, piktais žodžiais jis ginasi nuo romantikos, kuri jam atrodo nevaldoma, be vadžių, pakrikusi, kas gana dažnai buvo teisybė, ypač jos atstovų biografijose. Jis sako Rimeriui: „Romantika — tai ne natūralumas, pirmapradiškumas, o tai, kas dirbtina, susiieško-

ta, padidinta, perdėta, neįprasta iki iškraipymo ir karikatūriškumo."

Tačiau jis negali atsispirti bangoms, puolančioms jį iš visų pusių. Ir taip jis dabar palieka antiką nuošalyje — netgi graikų griežtos, plastinės formos, visada jo skelbtos pavyzdžiu, jį nuvargino, dabar jis nori, kaip sako eilėraštyje:

Tačiau mums geriau kur kas
Į Eufratą lįsti
Ir per šniokščiančias bangas
Nesustojant bristi.

Bet tai ne vien bangų šniokštimas:

Tuoj sustings vanduo, jei sems
Švarios dainiaus rankos.

Svarbiausia, kad jis dar kartą pasijunta jaunas, su nauja oda, gaiviau kvėpuojąs; tai viena iš jo daugkartinių paauglysčių, apie kurias jis pats yra kalbėjęs, ir pats kūrybingiausias laikotarpis jo vėlyvajame amžiuje. Jis sustiprėjo 1814 metų vasarą mažame kurortėlyje prie Veimaro Berkoje. Oras puikus. Getė kalbasi apie orientui tolimus dalykus su savo draugu, graikų žinovu Volfu, didžiuoju Homero triuškintoju, suskaldžiusiu „Iliadą" į atskiras rapsodijas, tad iš tikrųjų jis turėtų būti Getei nesimpatiškas, kaip ir Niutonas, nedalomos šviesos skaidytojas. Vargonininką, storą, sveikatingą vyrą, jis paprašo pagroti Bachą, kurį dabar vėl pradedama atrasti,— nors dar negali būti ir kalbos apie gilesnį Bacho pažinimą,— ir džiaugiasi senojo meistro „pjesike trimitams", „Capriccio", kurią Bachas atsisveikindamas parašė savo broliui. Dievai žino, kaip ta pjesikė pateko į Berką; šiaipjau Bachas Tiuringijoje buvo visiškai užmirštas. Bet vargonininkas groja su skoniu, ir Getė „jausmais ir protu negali atsigėrėti" „Aria del Postiglione" su nuolat kartojamu rago balsu, galų gale pereinančiu į fugą ir simbolizuojančiu nuriedantį vežimą.

Pašto karietos signalas Getei galėjo atgaivinti prisiminimus apie svainį, kuris kadaise prieš kelionę į Veimarą jam išblaškė paskutines abejones dėl panelės Delf ir nuvedė jį pasitikti naujos epochos. Šiaip ar taip, bet jis nutaria dar kartą leistis į kelionę. Veimare jam pasidarė per ankšta, per lėkšta. Jis nori važiuoti

į rytus pas kupranugarių varovus bei patriarchus, o išvyksta, sekdamas savo rytine žvaigžde, į vakarus, atgal į savo jaunystės kraštą. Jau Berkoje jis pradėjo kurti naujuoju-senuoju stiliumi, kai tik šiaip taip pritempė iki galo tą šventinį vaidinimą. Su klasicizmu baigta. Nebenori nieko girdėti apie kolonas ir piliastrus. Tam tikra prasme jis pradeda visiškai nuo pradžios, nuo bibliškosios istorijos apie pasaulio, o ne olimpo, sukūrimą.

Šiurkščiais rimais pradeda:

Adomą viešpats kažkada
Iš molio juk nulipdė.

Išskaičiuoja „elementus", iš kurių poetas turi sukurti savo dainas: meilė, taurių skambesys, taip pat ginklų žvangesys; galų gale poetas turi mokėti neapkęsti. Tai būsimos knygos skyriai, schema, kurias jis noriai rašinėja, ir čia dar labai ryški pavyzdžiu imamo Hafizo įtaka.

Bet štai prasideda kelionė. Getė važiuoja patogiai, gražioje karietoje, vadina ją „nameliu ant ratų". Ant pasostės, šalia vežėjo, sėdi žvalus jaunas vaikinas, jo tarnas Štadelmanas. Kaip ir ankstesnysis Filipas Zeidelis, taip ir šis kopijuoja savo poną, šiek tiek užsiiminėja geologija, kibina virėjas ir susirašinėja su savo draugais, kuriems gyviausiu stiliumi pasakoja apie savo keliones ir nuotykius. Oras nuostabus, ir pastarasis žodis kelionėje vis kartojamas ir kartojamas.

Tai bėgimas, ir jį Getė, kaip Muhamedas savo bėgimą iš Mekos į Mediną, vadins savąja hidžra ir nuo jos pradės naują slaptą laiko skaičiavimą. „Pasaulių metais" pavadins jis savo eilėraščius. Tai nėra įprastinė atodaira į Vienos kongresą, Napoleono žlugimą ir naują Europos perdalą. Didysis akimirksnis Getei bus mėnesienos naktis, kai jis pamato žavią mažą moterį prie lango Gerbermiulėje netoli Frankfurto. Dabar šilta, net karšta, liepos mėnuo. Getė važiuoja karieta. Viskas slenka jam priešais, juda miškai, tolimi laukai plaukia artyn, miškingi kalnai siūbuoja pro šalį, ir lyg naujas „Copernicus", apsukęs pasaulio judėjimą, jis eiliuoja:

Kai pasaulį ištikai
Aš žvilgsniu matuoju,
Rodos, nejuda jisai,
Tik aš pats važiuoju.

Tai jau prieštarauja senai rytų išminčiai — poetas Dželal-eddin-Rumi yra pasakęs, kad pasaulis bėgąs kaip sapnas, žmogus nepajėgia sulaikyti nei karščio, nei šalčio, ir kas tau žydi, tuoj pasens. Getė oponuoja:

Brandink svajonę širdyje giliai,
Dėkingas sveikink medį pakelėj,
Išmok atskirti tiesą nuo apgaulės —
Tu liksi jaunas, o pasens pasaulis.

Jam šešiasdešimt penkeri, bet jis nesijaučia senas, šis gražus senis su baltu vainiku iš rūpestingai suraitytų plaukų aplink tamsų, pilną veidą su tamsiomis rytietiškomis akimis.

Lyg koks simbolis jį pasveikina pirmoji vaivorykštė, ir štai žiūrėkit, tai ne tas paslaptingas žaltvykslių pusratis iš spektro spalvų — baltame rūke ji balta, tai balta vaivorykštė:

Nors pražilai, senuk,—
Tu neliūdėsi.
Žvalus kaip pirma būk
Ir vėl mylėsi.

Visur jį pasitinka prisiminimai apie ankstesniąsias meiles. Erfurte jis vaikštinėja tarp turgaus būdų, prisimindamas kepėjo dukterį, batsiuvio žmoną:

Ta gyventi sugebėjo,
Ir ana ne varna buvo.

Net norima sužinoti batsiuvio žmonos pavardę, kuri neva buvusi visame mieste žinoma gražuolė, ponia Fogel. Jis jau mato ją kaip huriją musulmonų rojuje sutinkančią palaimos kupiną jaunuolį. Turtingi gėlių ir aguonų laukai aplink Erfurtą, miestas su didelėmis sėklų parduotuvėmis ir sodininkystės mokyklomis teikia daug spalvų jo akims, ir visa tai paverčiama linksmybių palapinėmis gražioms vizirio moterims, margais vestuviniais kilimais. Eizenache nuo kalnų ir miškų į jį dvelkia kvapai iš senųjų laikų,

Kada širdys mūs kentėjo,
Kai stygas manosios citros
Ryto saulė glamonėjo.

Dar kartą pilnais tonais nuskamba medžiotojų daina, tarsi senojo Bacho pjesikės trimitams atgarsis. Gyvi visi pojūčiai. Veikliai darbuojasi ir meniniai sugebėjimai. Namelis ant ratų aprūpintas rašomuoju popieriumi ir pieštukais. Getė užrašinėja, prirašo visą sąsiuvinėlį, knygą, mintimis jis jau dalina ją į skyrius. Atvykus į Fuldą, vakare perrašinėjama į švaraštį. Patenkintas poetas apžvelgia, kas jau sukurta:

Kai malūnas dainiaus sukas,
Jo nesulaikyk...

Širdyje jaučia šilumą, laisvę:

Kurti — džiaugsmas įstabus.

Dienoraštyje aprašomas senas „sapnas apie fazanus": kelionė prie nežinomos salos pakrantės, visas laivas pilnas margų paukščių, kurių uodegos persisvėrusios per bortą ir žibuliuoja saulėje; jis tai jau kartą sapnavo Italijoje ir tuometinei mylimajai rašė apie šiuos puikius paukščius, kurie, be to, dar ir labai skanūs.

Viskas džiugina, net dulkės kelyje, irgi primenančios Italiją. Audra jas priplaka. Griaudėja perkūnai, nušvinta visas dangus, kaupiasi šventos-paslaptingos jėgos, viskas nužalsvėja, matyti, kaip senis tiesiog stiebiasi, plačiai žvelgdamas į visą tą „kosmosą" aplinkui. Paskutinis eilėraštis, parašytas ką tik atvykus į Visbadeną, mirties ugnyje simboliu užbaigia šitą pirmąjį kūrybinį periodą:

Ir veržies į šviesą ryškią,
Per laukus skrendi žalius,
Kol liepsnoj kaip peteliškė
Tu nusvyli sparnelius.

Tik rūškanas svečias šioje tamsioje žemėje tas, kas nežino šito „mirk, atgimki vėlei". Jis visada jaučiasi svečias, bet dabar jam žemė neatrodo rūškana. Ji šviesi, giedra. Šiaipjau šitą žodį jis visada taria tik su niūroku iššūkiu, o dabar jis išsprūsta iš lūpų visiškai lengvai.

Visbadene su viena „dukrele" kiek paflirtuojama, papiešiama, pasivaikščiojama. Ji per greit šokuoja vynuogyno terasomis aukštyn, Getė bando ją pasivyti, pagauti ir parkrenta — jis jau nebe toks judrus. Hafizas apskritai nešokinėja. Jis sėdi sau patogiai ant pagalvės, leisdamas gražuolėms jam patarnauti, tik

akys ir rankos amžinai žvalios, geidžiančios taršyti papurusius plaukus.

Tokią papurgalvę jis ir sutinka. Senas jo namų draugas, bankininkas Vilemeris, aplanko jį prie kurorto svečių stalo. Jam prie šono — graži, apvali, papurgalvė būtybė, dienoraštyje pavadinta demuazele Jung. Kitame įraše jinai „mažytė Vilemerio palydovė", dar kitame jau „Mariana". Ji įamžinta Suleikos vardu, ir ji padėjo kurti tiek eilėraščius, tiek ir meilės santykius. Ji vienintelė Getės partnerė, kuri trumpam akimirksniui buvo pakilusi iki jo poetinių aukštumų. Literatūros ir kultūros istorija žino ne vieną atvejį, kai šalia genijaus atsiskleidė kūrybiniai sugebėjimai; žinoma draugystė ir bendradarbiavimas su genijumi, bet vargu ar kada žinomas atvejis, kad dialogas vyktų pačiu aukščiausiu poetiniu lygiu. Tai dviejų poetų pokalbis iš lūpų į lūpas, tais pačiais tonais, tais pačiais žodžiais, tuo pačiu ritmu. Ši didžiulė paslaptis abiejų labai saugota, net ir tada, kai eilės buvo išspausdintos, tai keisčiausias Getės maskaradas, o jis visada mėgo persirenginėti ir mistifikuoti. Šis žaidimas truko dar ilgai po jo mirties, ir jei pati Mariana, jau būdama sena moteris, nebūtų pasakiusi savo jaunam draugui Hermanui Grimui, tai viskas taip ir būtų likę paslaptimi. Nė vienas tyrinėtojas nebūtų išdrįsęs visą pluoštą gražiausių Getės eilėraščių priskirti buvusiai mažytei šokėjai.

Demuazelei Jung maždaug trisdešimt metų, kai su ja susipažįsta Getė, kuriam šešiasdešimt penkeri. Ji gyvena Vilemerio namuose, ir jos situacija panaši į Kristianos, ir gali būti, kad jinai Getei daug kuo priminė anų laikų „erotikoną". Ji teatro vaikas iš Austrijos, jos kilmė visiškai neaiški; tėvas nežinomas, gimimo data taip pat, pavardę Jung paėmė iš motinos, kuri pasirodydavusi su nereikšmingais vaidmenimis mažuose Vienos priemiesčio teatruose. Dukterį ji anksti įpratino šokti. Šimtmečių sandūroje abi atsiduria Frankfurte, motina kaip teatro patarnautoja, duktė — kaip pagalbinė aktorėlė. Mariana dainuoja chore, pasirodo mažuose vyrų vaidmenyse — vaidina virtuvės berniukus ar nykštukus; jos didžiausias pasisekimas balete „Arlekino gimimas". Kiaušinis eidavo iš rankų į rankas, didėdavo, kol galų gale Mariana — jaunasis arlekinas pralauždavo lukštą, išlįsdavo ir sušokdavo keletą žavių pa.

Šitokią ją pamatė bankininkas Vilemeris, senatorius, dukartinis našlys, Prūsijos vyriausybės finansų agentas ir todėl turįs

slaptojo tarėjo titulą, kuris tokiais atvejais maždaug atitiko vėlesnįjį komercijos tarėją. Vilemeris buvo literatūriškai išprusęs žmogus, be brošiūrų pedagoginiais ir politiniais klausimais rašęs ir pjeses teatrui, buvo Frankfurto teatro globėjas ir pasirūpino šia jauna mergaite. Marianą jis paprasčiausiai nupirko iš motinos, kuri, gavusi du šimtus guldenų, su maža pensija turėjo išnykti savo austriškojoje tėvynėje. Vilemeris našlavo su keturiais vaikais, prie kurių dar paėmė augintinį sūnų, ir mažąją šokėją pradžioje įvedė į šeimą kaip kompanionę savo dukterims. Dėl Frankfurto visuomenės nuomonės jis nesuko sau galvos; ir taip jis buvo visokeriopoj opozicijoj: su dvasininkija, kuriai jo teatro spektakliai buvo per laisvi ir kuri priekaištavo jam dėl jo puikių vakarienių aktoriams, su kitais senatoriais, su aristokratais, laikančiais jį perdaug revoliucingu, su miesto vyresnybe, nemėgstančia jo dėl ryšių su Prūsijos vyriausybe. Atrodo, jis bus buvęs šiek tiek barningas ponas, su romantiniais polinkiais; Getės motina kartą rašo, kad, skaitydamas Getės „Vilhelmą Meisterį", Vilemeris taip įsimylėjęs romano „Marianą", kad vos neiškrėtęs kvailo pokšto. Tai buvo dar prieš Marianos Jung laikotarpį ir susiję su kita aktore.

Prasideda ne visai aiškūs santykiai, kai Vilemeris jauną mergaitę įkurdina savo name užmiestyje, Gerbermiulėje, prie kelio į Ofenbachą. „Čia atvedu jums dar vieną seserį",— pasako jis dukroms. Pasamdomas namų mokytojas. Mariana mokosi prancūziškai, itališkai, lotyniškai, gauna piešimo pamokas, groja gitara ir mokoma dainuoti. Pasitaikius progai, dainuoja kokiame koncerte, šiaipjau ji retai matyti viešumoje, o kai pasirodo kur nors su Vilemeriu, iš jų pasišaipoma: „Greit jam atsibos šitas naujas malonumas",— rašo viena pažįstama.

Ir vis dėlto Vilemeriui, kurį visi pažįsta kaip nelabai kantrų ir pastovų, neatsibosta mergintis jaunai draugužei, kuri nuo jo vis išsisukinėja, tačiau lieka jo namuose. Jaunas Klemensas Brentanas atvyksta į Vilemerio namus, muzikuoja su ja, supyksta, kai ji neteisingai užgauna gitaros stygą, ir ją užsipuola: „Klaida! Klaida, kaip ir tavo padėtis Vilemerio namuose!" Jis apdainuoja Marianą savo eilėse, jo romansuose ji yra Bernadeta, kurią pragaištingas burtininkas nusitempia į savo bokštą. Vilemeris ima pavyduliauti. Pasikartoja spektaklis, prieš trisdešimt metų suvaidintas jauno Getės su Brentano motina Maksimiliana. Klemensas rašo savo draugui Arnimui: „Ta Jung mane mylėjo, dažnai

verkė; kalbėjau apie tai su Vilemeriu, jo pavyduliavimas mane išvarė iš jo namų, mes dar taip mylime vienas kitą, taip, taip..." Tuo tarpu Jenoje Klemensas ėmė regzti naują meilę.

Po aštuonerių metų Vilemeris rašo Getei, su kuriuo susirašinėjo įvairiais klausimais: „Ateitį pralošiau, gyvendamas kvaila viltimi, kuri niekad neišsipildys, kaip mane išmokė aštuonerių metų patirtis." Bet jis kantriai laukia. Išsirengia su Mariana į kelionę po Italiją. Romoje prie jų prisijungia Zacharijas Verneris, ką tik tapęs pamaldžiu, sukasi apie Marianą savo sonetais ir priekaištauja jai už jos santykius su Vilemeriu. Pašaipiomis eilėmis ji ginasi nuo įkyraus garbintojo, nes ir pati eiliuoja. Jos ranka lengva, bet tvirta.

Keturiolika metų gyvenusi kartu su Vilemeriu, ji pasiryžta duoti jam šitą ranką. Įvyksta tylios, privačios sutuoktuvės, namuose, nes gimimo popierių ar šiaip kokių dokumentų Mariana neturi. Vilemeriui penkiasdešimt ketveri, jai trisdešimt, tai subrendusi moteris, su didele gyvenimo patirtim, linksma ir melancholiška, subtilaus išsilavinimo, su širdimi, kuri iki šiol mokėjo tik atstumti. Šitokią ją pamato Getė per pirmąjį savo apsilankymą; Vilemeriui jis dar patarinėjo žengti tą žingsnį, kurį pats žengęs tik prieš keletą metų. Kaip ir Getės santuokos atveju, taip ir čia prisideda gyvenamojo meto aplinkybės, tik atvirkštine prasme: anuomet buvo pakrikusi padėtis, o dabar visi už tvarką, senųjų papročių atstatymą. Vilemeris — uolus patriotas, jis net parengia eskizus naujiems senųjų vokiečių moteriškiems tautiniams drabužiams, kuriuos turi nešioti Mariana, o patriotizmas reikalauja atsisakyti svetimtautiško prancūziško palaidumo. Šeimą reikia gerbti kaip valstybės pamatą.

Visa tai iš tikrųjų nelabai tinka prie Getės rytietiškos kaukės. Savo „Atrankinėje giminystėje" jis skelbė mokymą: „Kas tik pasižiūri į moterį, jos geisdamas, tas jau sulaužė santuoką savo širdyje." Savo akis į Marianą Getė, be abejo, pakėlė; ar iš tikrųjų sulaužė ką tik proteguotą santuoką — kitas klausimas, į kurį nesigilinsime, kaip ir į daugelį kitų dalykų. „Moraliniai sumetimai" jam čia nerūpi — pakankamai dažnai juos ignoravo — taip pat ir susilaikymas, jam dažnai priskiriamas. Jam svarbu kas kita, kas jam yra „paskutinis dalykas"— m e i l ė apskritai, o ne Ketchen, Lota ar dar kokia — tą jau matėme jo Leipcigo metuose. Be to, kalbant paprastai ir žmogiškai, Getė labai atsargus; jis jokiu būdu nelinkęs įsipainioti per giliai, nes „meilė

atneša kančias", kaip jis skelbia kitoje vietoje. Jis nenori kentėti, jis nori kurti. Taigi jis čia myli Suleiką, įgavusią konkrečią išvaizdą ir dabar, kaip jis ir nujautė, tapusią realia tikrove. Kad paskui neapsieinama be kančių ir be sunkių sukrėtimų — tai neišvengiama, tai slaptas likimo kerštas, negalįs pakęsti atsargaus manipuliavimo tokia galinga jėga, kaip aistra. Bet iš pradžių Mariana Getei ne literatūrinė schema. Ji reiškia artumą, šilumą, patogumus, ir ji noriai imasi partnerės vaidmens šios atgimusios jaunystės meilės žaidime. Jis be skrupulų leidžiasi lepinamas, subtiliau ir įvairiau, negu bet kada anksčiau. Viskas simboliška, o Mariana sugeba išmoningai ir simboliškai pakylėti aukštyn paprasčiausius gyvenimiškus dalykus.

Su baltu flaneliniu chalatu, gaubiančiu jį lyg „pranašo apsiaustas", Getė jaučiasi kuo puikiausiai, tada jis patogiai ištiesia sąnarius, kurie šiaip nutirpsta, kai pietums jis pasirodo su nepriekaištingu fraku. Vėliau Mariana jam išsiuvinės turkiškas šlepetes. Galvą jinai jam gaubia ne kietais antikiniais laurais, o turbanu iš ploniausio rytietiško muslino. Jie susikuria ištisą rytietišką ritualą, su žodžiais, suprantamais tik jiems vieniems. Pavyzdžiui, „hudhud"— tai arabiškas kukučio pavadinimas. Jis skraidė kaip pasiuntinys tarp Saliamono ir tamsiaodės — gražiosios Sabos karalienės Balkis, korane turėjęs rimtą užduotį — į tikrąjį tikėjimą atversti dar vieną karalystę. Greit jis tampa meilės pasiuntiniu pasakoje, o liaudies prietaruose jis snape neša stebuklingą žolę, galinčią atrakinti paslėptus turtus; uždėtos ant galvos, jo plunksnos malšina skausmą, o ant širdies — širdies skausmą. Jis skraido tarp Getės ir Marianos, sukeldamas naują širdies skausmą, bent jau vienam iš jų.

Mat, Getei šis trumpas susitikimas — vienas iš daugelio jo ilgame gyvenime, nors šis susitikimas, kad ir kaip literatūriškai žaismingai prasidėjęs, sukrečia ir jį iki pat širdies gelmių. Marianai jis reikšmingesnis. Prisimindama ji vėliau pasakė: „Kartą savo gyvenime jaučiausi patirianti kažką aukštesnio, galinti pasakyti kažką miela ir iš širdies, bet laikas ne tik viską sugriovė, bet ir ištrynė."

Pirmas susitikimas, 1814 metų vasarą, labai paviršutiniškas, o ką tik įvykusios vedybos tolina juos vieną nuo kito. Getė iškeliavo ne tik kaip Hafizas į pietus. Jį veikia dar ir kitos laiko srovės, ir turint tokią universalią prigimtį, kaip jo, jos gana gerai išsitenka šalia oriento. Jis apsistoja tai šen, tai ten, pas gi-

mines Frankfurte, pas Brentanus jų dvare, iškylauja į Reino ir Maino apylinkes. Prie Bingeno naujai šventinama švento Roko koplyčia, apirusi per revoliucijos metus. Ir štai keleivis, keliaująs per Arabijos dykumą, dievą vadinąs Alachu ir cituojąs koraną, prisijungia prie katalikų maldininkų procesijos. Jam daug labiau patinka margesni, liaudiškesni katalikų bažnyčios papročiai, negu plikos protestantų bažnyčios ir niūrūs pamokslai, niekad nejaudinę jo širdies. Dar pakeliui į koplyčią jį nudžiugina italas gipso liejikas, balansuojąs lenta su šventųjų figūromis. Tai nėra, „kaip sutinkama šiaurėje, bespalviai dievų ir didvyrių atvaizdai, o margai išdažyti šventieji, kaip ir dera linksmai ir giedriai vietovei". Margomis spalvomis jis piešia šventę, kraštovaizdžius su turtingais vynuogynais ir garsiomis vynuogių auginimo vietomis Hatenheimu, Riudesheimu; atkeliavusių svečių tarpe jisai skanauja gerą vyną iš rudų molinių ąsotėlių su šventojo vardu. Tai viena iš nedaugelio progų, kai Getę galima matyti paprastų žmonių tarpe, prie ilgo stalo, kur žmonės susispaudžia, šnekučiuojasi apie vyno rūšis, hochheimerį, johanisbergerį, raudonąjį asmanshoizerį, trejų metų senumo 1811 metų vynas giriamas kaip geriausias šimtmečio vynas, ir vėliau Getė jį išaukština eilėraštyje. Tuo pačiu tai Getės susitikimas su laiku, teikiančiu daugiausia vilčių: visi tikisi taikos, susitaikymo, prieštaravimų panaikinimo. Šventasis, kurio gyvenimo istoriją jis veltui bando tiksliau sužinoti ir kurią jam pavyksta gauti tik vėliau, jam atrodo esąs gynėjas nuo visų ligų, ne tik nuo maro. Jis net atkuria eilėmis vyskupo šventinį pamokslą ir vėliau koplyčiai funduoja Roko paveikslą.

Dabar jį dera supažindinti su senuoju vokiečių menu — jaunas kolekcionierius ir meno entuziastas Sulpicijus Buasere pabando „atkaklų pagonį" ir antikos propaguotoją atversti į pamaldžiuosius viduramžius. Su savo broliu ir dar vienu bendraminčiu Buasere surinko didelį rinkinį senųjų vokiečių ir Nyderlandų meistrų paveikslų ant medžio; jo šeima kilusi iš Brabanto, ir didelė tekstilės firma Kelne, įkurta tėvų, duoda sūnums lėšų aistringam kolekcionavimui. Ne per daug ir pinigų tam reikia, nes meno turtai per to meto suirutes išjudinti iš vietos ir kartais tikrąja to žodžio reikšme mėtosi „kelyje"; broliai Buasere kartą sustabdo karutį, kuriuo į šiukšlių krūvą vežamas vienas vėliau išgarsėjęs altoriaus paveikslas. Kitas kolekcionierius Gento žuvų turguje randa van Eiko paveikslą prekininkės būdelė-

je — ji skuto žuvį ant apversto paveikslo, kuris buvo nupieštas ant gražios ir tvirtos ąžuolinės lentos. Po kelerių metų broliai Buasere savo kambariuose pasieniais jau turėjo susikrovę visą galeriją senųjų vokiečių meistrų paveikslų, kurie šiandien garsina Miuncheno pinakoteką. Jie abu diletantai, ir senesniųjų laikų menas tuo metu dar apskritai nebuvo tapęs rimtų tyrinėjimų objektu; savo paveikslams jie duoda pavadinimus, kurie nepasiteisino taip pat, kaip ir jų meno istorijos teorijos, kuriose kalbama, sakysime, apie „bizantišką" meną, kuris neva buvęs išplitęs visoje Europoje iki XIV a. pabaigos, arba apie įtaką, kurią ištisus šimtmečius turėjo Kelno, jų gimtojo miesto, dailininkai. Buasere pamaldūs ir viduramžių mene mato tikrą religingumą; kaip „tikri katalikai" į tikėjimą jie žiūri laisvokai, ir gudrusis diplomatas Reinhardas todėl juos ir rekomendavo Getei, apie kurį žinojo, kad šis nekenčia karšto konvertitų uolumo. Savo rinkinį jie perkelia į Heidelbergą, romantikos lopšį, ir čia jų rinkinys tampa šventenybe ir piligrimų lankoma vieta. Heidelberge Brentanas ir Arnimas išleido „Berniuko nuostabųjį ragą", kurį Getė sveikino, jie leido savo „Atsiskyrėlių žurnalą"; muzikoje kitas entuziastas, teisininkas Tibo norėjo atstatyti „garsų̃ meno grynumą", atmesdamas „negryną" instrumentinę muziką ir naujai atgaivindamas senųjų meistrų giedojimą *a cappella*. Nors pats romantizmas šiaipjau Getei atrodo karikatūriškas ir keistas, tačiau tą atsipalaidavimo ir susitaikymo vasarą 1814 metais jis nuvažiuoja į šios srovės išplitimo centrą.

Kuo nuoširdžiausiai jį kvietė Sulpicijus Buasere. Jo pirmas bandymas prieš kelerius metus per lankymąsi Veimare atversti Getę ne visiškai nusisekė; Getė buvo nusiteikęs skeptiškai, nieko nenorėjo girdėti apie savo ugningą jaunų dienų straipsnį apie Ervingą fon Šteinbachą. Anos mintys jam dabar atrodė „stabmeldystė", ir kažkada šlovinęs Strasburgo katedrą kaip vokiškos jėgos ir šaunumo simbolį, dabar jis stebėjosi vokiškuoju patriotizmu, „kuris šitą saracėnišką augalą norėtų matyti išaugusį iš savo žemės", kaip jis rašė Reinhardui. Bet šis jaunas belgiško tipo vyras, mėsingo veido, kunkuliuojąs nuo tramdomos energijos ir entuziazmo, jam patiko savo rimtumu, taktiškumu, besąlygiška pagarba poetui. Ir jeigu jau reikia susidomėti šia nepatogia ir išvirkščia romantine srove, kuri nūnai, matyt, tapo reikšminga jėga, Getė iš jos atstovų išsirinko Buasere.

Taigi 1814 metų rudenį jis ryžtasi apžiūrėti išgirtuosius lobius. Jis apsistoja Heidelberge Buasere namuose. Paveikslai, kokie du šimtai, sukrauti pasieniais trijuose vidutinio dydžio kambariuose kaip atelje, nes jiems pakabinti nėra vietos. Getė vieną po kito prašo juos pastatyti ant molberto. Aplink jį sustoję šeimininkai, norėdami pamatyti, kaip jį pritrenks šitos grožybės. Bet Getės jos nepritrenkia. Jis atsargiai pareiškia: čia jis susidūręs su nauju ir jam iki šiol nežinomu spalvų pasauliu, kuris „išstūmęs" jį iš jo pasaulėžiūros senųjų bėgių — šitaip vėliau užrašo Buasere. „Kaip visiškai kitaip turėjo klestėti meno gyvenimas Eiko laikais, dabar viską suryja menkavertė prabanga." Getė taip pat labai gerai supranta, kad iš tikrųjų reikia būti susipažinusiam su tų laikų politikos ir bažnyčios istorija, kad suprastum šiuos paveikslus; tačiau tam trūksta gyvų enciklopedijų, visų pirma jo Mejerio, o broliai Buasere negali jam nieko apie tai pasakyti. Jie su viltimi pažymi sodrius senojo maestro žodžius: „Tai buvo kitokie vyrukai, negu mes, taip, po velnių, mes juos girsime, nuolatos girsime!" Getė jiems taip pat pažada ką nors parašyti apie jų rinkinį, ir jie jau mano jį laimėję savo gražiam reikalui. Bet jis giria tik kartą, o ne nuolatos; po antrojo straipsnio jo entuziazmas atvėsta.

Rašytoja Helmina fon Šezi kuc vaizdžiausiai išdėsto jo įspūdžius: „Jau treji metai jie mane kankina čionykščiais paveikslais. Ateina ir plepa man apie Hemlinką ir van Eiką, kad man net akyse pajuoduoja. Ateina kvailiai ir veda mane iš proto, paskui ateina vienas išmanantis vyras ir taip pat giria, tad susimąstau. Galų gale ateina ponia fon Helvig ir taip poetiškai man apie juos pasakoja, kad mane ima šleikštulys. Imu galvoti — reikia pačiam pamatyti ir užbaigti tą dalyką; ir štai aš čia. Džiaugiuosi tik tuo, kad tie skarmaliai nematė to, kas reikia, o aš mačiau."

Senajam vokiečių ir Niderlandų menui dar nebuvo „atėjęs laikas". Grįžęs jis tuojau vėl įsigilina į savo prisiminimus iš Italijos ir čia randa „nedaug falšo, dėl kurio reikėtų apgailestauti". Jis parašo Buasere su didžiausia pašaipa, jis, girdi, priimąs jo „bizantišką" teoriją ir sako dabar esąs įsitikinęs, kad „visas krikščioniškojo olimpo ciklas" kilęs iš ten, kaip, be abejo, ir turėjo būti, jeigu norėta išreikšti „charakteringus vyresniųjų ir žemesniųjų dievų skirtumus". Jis pasilieka su senuoju olimpu.

Ir tik visai nieko neįpareigojančiose eilėse kartą sugretina „Hansą van Eiką" ir Fidiją, sakydamas:

Pasaulis, meno kūriniai,
Patinka man seniai seniai.

Dar keisčiau vieno paveikslo padarytą įspūdį jis perkelia į „Divaną": vieno senojo Kelno meistro paveikslas, kuriame pavaizduota Veronika su skarele, kuria ji šluostė prakaitą ir kurioje atsispaudęs tamsus kenčiančio Kristaus veidas, Getei atrodo kaip „giedras tikėjimo vaizdas". Getės sprendimai apie meną visada susiję su jo paties jausmu; šitoks vaizdavimo būdas, matyt, jį nuramina todėl, kad nerodo nukryžiavimo ar kankinimo žaizdų, kurių jis nuolat kratosi.

Iš piligrimo kelionės pas senuosius vokiečių paveikslus ir prie Roko koplyčios jis grįžta pas Vilemerius ir čia dar praleidžia vieną vakarą, mažai ką bendra turintį su Suleika ir Rytų pasauliu. Mariana vilki savo vyro uoliai propaguojamus „senovės vokiečių" nacionalinius drabužius. Švenčiamos Leipcigo mūšio metinės, su džiaugsmo laužais ant kalnų — tai Ernsto Morico Arnto įvestas paprotys; jis išsilaiko tik trumpą laiką, nes žaidimas su ugnimi vyriausybėms atrodo pavojingas ir ugnies ženklai pakeičiami oficialiais paradais. Dabar, 1814 metų spalį, laužai dar visur dega. Getė, lydimas Marianos, susijaudinęs stebi šitas „švieseles". Jam jos turi ne patriotinę, o kitokią prasmę. Jį džiugina jaunos moters paprastumas ir blaivus protas; Mariana apdairiai aiškina jam apie Frankfurto apylinkių viršukalnes — jis pats jau nebepažįsta savo gimtojo miesto ir jo kraštovaizdžio. Ji nesigaili ir kritinių pastabų, jis patenkintas ją vadina „mažuoju kritiku", paskui „mažuoju Bliucheriu", kai ji šiek tiek energingiau jį atakuoja. Tolimos šviešelės jam malonios, perdaug artima džiaugsmo ugnis jį gąsdina. Jis tuoj užsisklendžia, pažadėdamas vėl atvažiuoti kitais metais.

Tačiau Veimare jam ankštoka, jis čia jaučiasi lyg „įspraustas tarp senų sienų, dūmtraukių ir kaminų". Jis ilgisi Vilemerių atviro lango su vaizdu į plačią upę. Eilėraščių jau pakanka knygelei. Suleikos vardas tvirtai nustatytas Marianai. Sau vietoj Hafizo jis dabar pasirenka kitą, ne tokį garsų — Hatemą, kurį turėjo du persų poetai: Hatem Thai — „viską duodąs" ir Hatem Zograi — „kuo turtingiausiai gyvenąs". Jis uoliai studijuoja oriento literatūrinius šaltinius ir kelionių aprašus; ten dažnai

kalbama apie didįjį mongolų užkariautoją Timūrą, ir jis, turėdamas omenyje Napoleoną, planuoja „Timūro knygą", tačiau sukuria tik vieną eilėraštį. Mat, kaip tik jam rašant šitas pirmas eiles, 1815 metų pavasarį ateina žinia, kad Elbos salos valdovas ištrūko iš nerūpestingai saugomos jo poilsio vietos ir išsikėlė į Prancūzijos krantą. Vienos kongresas krūptelėjo išsigandęs ir nubudo iš savo pasilinksminimų ir derybų, per kurias visi ginčijosi dėl grobio, priartėdami prie karo paskelbimo tarp sąjungininkų. Bendras pavojus priverčia koaliciją susitelkti dar kartą. Didysis karas prasideda iš naujo.

Ministras Getė su savo nameliu ant ratų, važiuojančiu kolonų vidury, vėl važiuoja prie Reino į Visbadeną. Jis dar susilaiko nuo pasimatymo su Mariana, su „mažuoju Bliucheriu", kai tuo tarpu didysis Bliucheris vis nekantriau veržiasi į lemiamą susitikimą su savo priešininku. Getė užsiiminėja geologija su vienu pažįstamu kalnakasybos tarėju, ir žvalusis tarnas Štadelmanas — užeigos namų virtuvėje jis džiaugsmingai sveikinamas: Karlas! Karlas! — irgi atitempia iš upės keletą akmenų ir išdėsto apie juos savo nuomonę. Kaip faktotumui jam taip pat reikia ginti slaptąjį tarėją nuo įkyrių lankytojų: jį puola Mainco teatro suflerė, „juoda varna nenaudėlė", kaip jis sako savo dienoraštyje; ji labai nori, kad Getė Veimare užangažuotų jos vyrą, ir Štadelmanui už tarpininkavimą pažada, „kad per kelias dienas ji gautų porą gražių mergaičių, jeigu man kartais ko nors reikėtų". „Ach,— kalbėjo ji,— jeigu ponai su savo širdimis, degančiomis meile, jaučia ilgesį, tai jiems tereikia tik kreiptis į mane, aš iškart atrasiu porą mieliausių vaikučių."

Getė vis dar išsisukinėja nuo susitikimo su Mariana. Jis lydi kalnakasybos tarėją į tarnybinę kelionę ir Nasau sutinka baroną fon Šteiną. Šis pakviečia poetą keliauti į Kelną, o pastarajam dvejojant, trumpai drūtai paliepia jį įsodinti į vežimą ir vežti. Pasak Getės, jis negali atsisakyti „garbingos kompanijos" su didžiuoju valstybės veikėju, o be to, jis tikriausiai paslapčia širdyje labai džiaugiasi šituo pagrobimu, dar labiau atitolinančiu jį nuo Frankfurto. Žemaūgis, stačiokas imperinis baronas su didele nosimi, tvirtų lyg uola bruožų, trumpą laiką buvęs didžiuoju Napoleono priešininku, šiuo metu jau beveik visiškai žlugęs žmogus. Prūsijos karalius, leidęs jam vaidinti tik trumpą gastrolinį vaidmenį, nebenori nieko žinoti apie jį ir jo planus sukurti vokiečių imperiją; caras Aleksandras, pas kurį jis susirado

prieglobstį kaip Napoleono paskelbtas už įstatymo ribų ir kurio patarėju per Vienos kongresą jis nominaliai tebėra ir dabar, kuria naujus, mistiškesnius planus; mažesnieji kunigaikščiai nekenčia Šteino, ir jis savo ruožtu nekenčia jų, didžiuodamasis kaip žmogus, tiesiogiai susijęs su imperija, jausdamasis jiems lygiavertis ir pranašesnis už juos kaip koncepcijos kūrėjas, turįs didesnes ambicijas, negu tik kaimyninio žemės lopinėlio gavimas. Pačiam Šteinui ši kelionė irgi bėgimas, bėgimas į praeitį. Reikią aplankyti Kelno katedrą, šiuos didingus ankstesnių laikų griuvėsius, kalba sukasi apie jų atstatymą, tai simbolis imperijos, kurią reikia vėl sukurti. Kelionė buvo tyli. Atsargiai kalba Šteinas tik su poetu, apie kurį žino, kad jo politinės pažiūros visai kitokios; jis net prislopina savo šaižų, veriantį lyg peilis balsą ir vis įspėja savo palydovus: „Vaikučiai, tyliau, tyliau, tik nieko apie politiką, jis to nemėgsta; mes, be abejo, negalime jo už tai girti, bet jis juk tam per didelis." Tylėdami jie žvelgia aukštyn į katedrą, kurios bokštai vos įpusėti, su įlinkusiu navos viduriu, kuris, tarsi simbolizuodamas Vokietijos situaciją, dalina statinį į dvi dalis. Getė nekalbus ir anksti grįžta į savo kambarį. Ten buvęs Arntas rašo: „Niekad nebuvau girdėjęs, kad Šteinas draugijoje kalbėtų taip tyliai." Tai buvo Šteino pasitraukimo iš politikos prologas. Abu vėliau susirašinėjo tiktai apie Šteino planą išleisti senuosius vokiečių istorikus kaip „Monumenta Germaniae", kaip didingesnės praeities paminklą dabarčiai, kuri taip pat nebaigė kurti Kelno katedros, kaip ir vieningos vokiečių valstybės.

Rugpiūčio mėnesį Getė pagaliau pas Vilemerius Gerbermiulėje, po tankiais aukštais medžiais, su plačia upe prieš akis ir su mažąja moterimi šalia savęs. Rytą dešimtą valandą jis geria iš sidabrinės taurės. Vidurdienį apsirengia fraką, prisisega ordinus ir tampa oficialus. Napoleonas jau pakeliui į Šv. Elenos salą, bet Getė, kaip ir anksčiau, nešioja garbės legiono ordiną, rusišką Anos ordiną, kuris jam irgi buvo suteiktas Erfurte, ir dabar dar austriškąjį Leopoldo ordiną, kuris jam buvo įteiktas po Vaterlo. Popiet jis eina pasivaikščioti, atkreipia kitų dėmesį į debesų darinius — tai nauja, mėgstama jo studijų sritis, ir čia jo vadovu tampa kvakeris Lukas Hovardas, tylus ir atkaklus žmogus, iš profesijos drogistas, dideliam Getės džiaugsmui — „ne cecho ilgaskvernis"; vėliau poetas jam dėkoja gražiais eilė-

raščiais ir prie Hovardo sukurtų, dar šiandien tebevartojamų pavadinimų debesų formoms žymėti prideda ir savų, kurie neprigijo.

Vakarais, su baltu pranašo apsiaustu, Getė visiškai natūralus ir atsipalaidavęs. Mariana dainuoja Getės „Dievą ir bajaderę", ir žinantieji čia mato užuominą į jos pačios gyvenimą, į „gražią pražuvėlę", kuri per tuos metus, kai šoko teatre, buvo ne kas daugiau, kaip maža bajaderė. Ji reikšmingai dainuoja apie vikrų patarnavimą savo svečiui, Mahadijui, dievui, apie meilės nubudimą po dažytais skruostais, mirtį svečio, paskui kurį ji ištiestomis rankomis nuseka į mirtį liepsnose ir kuris ją ugningomis rankomis nusineša aukštyn į savo dangų.

Getė sugraudintas ir dar kartą bėga nuo šitos meilės ugnies. Vilemeris jam užleidžia savo butą mieste, ir iš ten eilėraščiais prasideda meilės dialogas su mažąja moterimi, kuri trumpam laikui staiga tampa tikra poete, nors ir iki šiol buvo sukūrusi daug gražių eilėraščių. Getė pradeda priežodžiu apie lemtį, kuri pagimdo vagį; jinai pavogė iš jo meilės likutį, dar likusį jo širdyje:

Mano visą sielos turtą
Davė tau lemtis žiauri,
Ir dabar tą baisų skurdą
Man atlyginti turi.

Mariana atsako tuo pačiu tonu, tik išsamiau; ji kalba ne apie likutį, ji nieko nenori girdėti apie „skurdą":

Savo širdį ir ramybę
Atiduodu tau mielam!
. . . .
Skurdas? Kam tie žodžiai graudūs?
Ar vien meilės negana?
Kai laikau tave priglaudus,
Siela laimės kupina.

Getė dar kartą išdrįsta atvažiuoti į Gerbermiulę — atsisveikinti; jis jau parengęs kitą postovį Heidelberge. Vakare Mariana dainuoja, ir ilgai visi pasilieka draugėje, jaunasis draugas Buasere irgi čia, jis atvykęs pasiimti Getės; Vilemeris užsnūsta. Jie išbūna iki pirmos valandos, tada Getė eina į savo kambarį.

Bet ir dabar jis negali miegoti. Su Buasere išeina į balkoną, šviečia mėnulio pilnatis. Su žvake Getė pabando Buasere parodyti „spalvotų šešėlių fenomeną". Mariana stebi abu pro savo langą.

Kitą dieną Getė išvyksta į Heidelbergą. Mariana atseka jam iš paskos, kol kas tik eilėraščiais:

Ko rytys taip nerimauja?
Gal žinelę siunčia naują?

O paskui ir *in persona,* su Vilemeriu ir jo dukra. Jiems lieka dvi dienos, su pasivaikščiojimais, dar viena naktis su mėnulio pilnatimi, naujais eilėraščiais. Getė eiliuoja:

Ji lyg Etna po sniegynais
Kunkuliuoja nerami.

Keista, bet tai visiškai priešinga jo įprastiniam nusistatymui prieš viską, kas susiję su vulkanizmu. Tai ne meilės šėlsmas. Tačiau tai mažų mažiausia „grėsmingas blogis", kuris vėliau išsiveržia, kaip Getė tomis dienomis rašo viename laiške: „Ėmė skaudėti krūtinę, ir šis skausmas vos nevirto širdies skausmu"— čia pasakyta dviprasmiškai; laiškas siųstas Vilemerio duktėriai, ką tik atsisveikinus su Mariana. Getė nepaaiškina, ar tai „dėl natūralių Heidelbergo skersvėjų",— o toliau kalba apie gilesnę prasmę, slypinčią po viskuo, ką fiksuoja išoriniai pojūčiai: „Gal per anksti darau išvadą, kad geriausia būtų parašyti ką nors visiškai nesuprantama, kad tik draugai ir mylintieji galėtų suteikti tiems žodžiams tikrąją prasmę."

Abu mylintieji daugiau niekad nesimatė. Lava išsiveržia eilėraščiais, gimsta visa „Suleikos knyga", jo „Divano" širdis, ir visam gyvenimui susikuriamas tylus, slaptas meilės kultas per tolimus nuotolius, su paukščiu „Hudhud" kaip meilės pasiuntiniu. Mariana duoda jį išraižyti ant palmės lazdos ir pasiunčia jį Getei su tylia viltimi, kad jis tą lazdą panaudos naujai kelionei prie Maino. Poetas ją pastato šalia savo rašomojo stalo.

Tąsyk Getė važiavo namo sutrikęs, jį lydėjo Buasere, kuris pranešinėja apie didelį nerimą, Getė sergąs ar bent jaučiąsis ligoniu, norįs surašyti savo testamentą, bet galų gale vežime atsigavęs. Vilemeriui jis dar parašė atsisveikinimo laišką, kalbėdamas apie „šimtus vaizdinių, apie pasimatymą": „Kada? Kaip

ir kur?.. Bet ateis laikas! O dabar per Viurcburgą skubu namo, ramindamasis tik tuo, kad be savimeilės ir priešinimosi einu iš anksto nubrėžtu keliu ir tuo tyriau galiu kreipti savo ilgesį į tuos, kuriuos palieku." Jis dar prideda prašymą — žinodamas, kad po savęs paliks skausmo. „Jūs, širdies žinovas, sugebėsite tai perduoti."

Toliau — korespondencija, iš dalies užšifruotais laiškais, iš dalies sunaikinta — ir kūryba. Gimsta „Vakarų—rytų divanas", kaip šią knygą Getė pavadino vėliau; ketverius metus dar vis srūva nauji eilėraščiai, ir iš tikrųjų šio veikalo jis niekad visiškai neužbaigia. Išspausdina jį 1819 metais neužbaigtą ir vis priduria naujų gabalų ar tuo pačiu tonu kuria „Divano eilėraščius".

Gavusi išspausdintą knygą, Mariana rašo: „Jeigu Jums mano esybė ir vidus taip išryškėjo, kaip aš tikiuosi ir noriu, netgi galiu būti tikra, nes mano širdis buvo visai atvira Jūsų žvilgsniams, tai nė nebereikia jokių aprašinėjimų, kurių, be kita ko, dar ir labai trūksta. Jūs gerai jaučiate ir žinote, kas su manimi dėjosi, aš pati sau buvau mįslė; ir žeminausi, ir buvau išdidi, gėdijausi ir žavėjausi, ir viskas man atrodė kaip palaimingas sapnas, kuriame atpažįsti save pagražintą, net sutaurintą ir su pasitenkinimu priimi viską, ką šioje pakilioje būsenoje kalbi ir darai, vertą meilės ir pagarbos."

Daugis amžininkų nusivylė, išėjus knygai, ir „Divanas" ilgai laikytas šaltoku senatvišku kūriniu; dalis tiražo iki pat mūsų šimtmečio pradžios išgulėjo leidėjo rūsyje. Graibstytasi atskirų eilėraščių ir cituota: *„Mirtingiesiems asmenybė — laimės spindinti žvaigždė"*, išleidžiant *„Aš gi — nuomonės kitos"*.

Atidengus „Marianos paslaptį", imta garbinti Marianos kultą, prijungiant jį prie kitų Getės meilių. Visa knyga buvo interpretuojama kaip vieningas meno kūrinys, kaip plataus pobūdžio „pasaulio veidrodis", kaip ir buvo sumanyta, tačiau neįgyvendinta. Keliuose eilėraščiuose surastas Getės „tikėjimas", aiškintas, ir kiekvienas aiškintojas kaltino savo pirmtakus, kad tie „kasė nepakankamai giliai"— tai mėgstamas palyginimas, nagrinėjant Getę, jis paimtas iš kalnakasybos, kur nebematyti dangaus virš galvos. Getė pats gana dažnai gynėsi nuo žmonių, norinčių knaisiotis „per giliai" ir prisikasti prie jo kūrinių „idėjų". Bet iš visų jo kūrinių būtent „Divanui" mažiausiai tetinka šitas aukščio, gylio ar pločio matavimas. Ši knyga, kaip ir dera

prie rytietiškų dekoracijų, yra turtingas ir margas kilimas. Visada išleidžiama iš akių, kaip Getei svarbi šita marga gausa — jis tą pasipiktinęs pabrėžė ir savo „Vilhelmo Meisterio" kritikams. „Lengviausi" kilimų raštai dažnai patys gražiausi, greitosiomis brūkštelėti eilėraščiai — patys žavingiausi. Ir apie juos paskui mažai ką giliamintiška galima pasakyti.

Lengvai ir margai jis juk ir sudarinėja savo „Divano" knygas; iš pradžių net galvojo apie mažas, patrauklias vinjetes, kurios kaip vaizdingi simboliai turėjo priminti motyvus, sakysime, turbanas, skrybėlė, ir taip pirmieji eilėraščiai išėjo kišeninio formato knygute. Vienoje knygoje pateikiama išmintingų priežodžių, daugeliu atveju surankiotų iš jo kitų atsargų, ir šie dalykai, griežtai kalbant, galėtų likti ir kitoje vietoje. Bet nėra jokio reikalo griežtai teisti šią knygą. Net kalbos netikslumai kažkuo pavergia, kaip štai rimo dėlei sakomas pusiau vokiškas, pusiau angliškas žodis „Kriegesthunder"[1], be to, tarp dykumos sūnų minimas Kupidonas ir Marsas. Apskritai jis labai lengvai dėvi arabišką kostiumą, nors ir vartoja daug arabiškų žodžių, kuriems reikia komentarų. Getė prijungia priedą su pastabomis ir aiškinimais, tačiau pastarieji sukelia naujų sunkumų, turi naujų grožybių arba kartais virsta paprasčiausiu skaitytos knygos turinio perteikimu, išvardijant skyrių antraštes. Vienoje dalyje, „Vyno pilstytojo knygoje", garbstoma meilė berniukams pagal rytietišką pavyzdį, pilnumo dėlei ir dėl tam tikros atsvaros pernelyg smarkiai besimeilinančiai Suleikai: gražus jaunas vyno pilstytojas nuveja nuo savo šeimininko durų „šelmę kekšę", sakydamas:

Tavo skruostai, tavo krūtys
Nukamuos bičiulį mano.

Buasere dienoraščiuose rastas gražus jaunas kelneris, kuriam Getė maloniai linkčiojo gerdamas vyną; svarbiau Getės pavartotas žodis „nukamuos". Šiuose dienoraščiuose, iš kurių mus pasiekė, deja, tik pataisyti ir vandenėliu atskiesti nuorašai, kaip ir daug kas iš Getės aplinkos, yra ir kartus sakinys, pasakytas po ilgų kalbų apie jo įvairias mylėtas moteris per tą kelionę, kai gimė „Divanas": „Vien santykiai su moterimis juk negali

[1] Karo griausmas.

užpildyti gyvenimo ir priveda mus arba prie daugybės alinančių komplikacijų, kančių ir kentėjimų, arba prie visiškos tuštumos." Tai skamba kietaširdiškai — kaip tiesioginis atgarsis dienų, praleistų su Mariana. Tačiau tuo nesibaigia „santykiai su moterimis": „Hartheime pietūs, jauna, gaivi mergaitė, negraži, bet įsimylėjusios akys. Senis vis varsto ją akimis. Bučinys..."— užrašo Buasere. Kalbamasi ir apie šiurkščius dalykus; Getė jaunajam draugui pasakoja apie Lingamą, indų falinį simbolį, ir palikime rastuose „Divano" eilėraščiuose pasakyta — čia matyti pasitikėjimas savo jėga:

Kaip kauluose smegenys slypi,
Taip kelnėse — vyro jėga.

Įžūliausi šventvagiški posakiai prieš krikščioniškus tikėjimo vaizdinius sukasi Getės galvoje; pamaldžiam jaunam Kelno biurgeriui vargu ar juos patikėjo, nors šis irgi buvo grubus tauškalius, bet jis juos patikėjo popieriui. Dar kartą šaipomasi iš kryžiaus, kaip ir „Venecijos epigramose", dangiškos moteriškos esybės vaikšto po rojų:

Vakarais jos tikros kekšės,
O rytais — mergelės skaisčios.

Getė iš tikrųjų išmaišo visas gilumas ir aukštumas, retkarčiais nueidamas toli ir į plotį. Gal ne tokia didelė nelaimė, kad ši knyga taip ir liko fragmentas, kad ir kokia brangi mums turi būti kiekviena išgelbėta eilutė.

„Divanas" netapo „pasaulio veidrodžiu", kaip buvo sumanyta, bet tapo Getės veidrodžiu, o tai ištisas pasaulis. Vienovė slypi ne kompozicijoje; „poetas save laiko keleiviu"— šitaip sako Getė šios knygos prakalboj; tai lyrinė kelionių knyga, ir savo palapinę jis išskleidžia ne tik pas beduinus, bet nuklysta ir atgal į jaunystę, į aguonų laukus aplink Erfurtą, nuklysta prie Maino ir Reino, o paskui vėl į priekį, į rojų su hurijomis, kurios vėlgi šneka „sinkopiu", kaip jis šypsodamasis sako. Čia vienovę sukuria kalba, siekianti nuo šiurkštaus Hanso Sakso tono iki lengviausių mostelėjimų sparnais, kuriais poetas pakyla į vos benusakomų dalykų sferas. Jis rašo apskritai ne popieriuje ar rytietiškuose šilko lapuose, kaip su senatviška iš-

mintimi pasakyta viename iš vėlesniųjų eilėraščių: dulkėse, judriose, jis išrašo savo eilėraščius, o vėjas juos paskui užberia.

Bet jos prasiverš
Lig žemės centro
Pro kliūtis visas.

Ir ateis keleivis, įsimylėjėlis. Kai jis žengs į tą vietą, jam nusmelks visą kūną, ir jis pasakys:

„Prieš mane čia gyveno tas, kas mylėjo..."
...Aš myliu kaip jis,
Aš jį jaučiu.

Taigi per dulkes, nusėdusias ant šios knygos, mylintis žmogus gali pajusti širdies tvinksnius. Tai nerami, dažnai besiblaškanti širdis, nuolat bijanti pasimesti, kaskart vis sutramdoma aukšto meninio meistriškumo ar savito, neiššifruojamo tikėjimo, kuris pasisavinęs visus Rytų ir Vakarų simbolius, ir islamą, reiškiantį „klusnumą", ir sodrią frankų liaudies išmintį. Ir dabar, po šito didžiausio savo senatvės kūrinio, ji dar nenurims.

KELIONĖS IR VEIMARO PERMAINOS

Kelionė į orientą ir prie Maino buvo paskutinė didesnė Getės kelionė. Tiesa, metams praėjus nuo atsisveikinimo su Mariana, 1816 metų vasarą jis dar kartą susirengė į kelionę ir su Mejeriu sėdo į vežimą, bet karieta nelaimingai apvirto baisiai prastuose keliuose, kurių nesugebėjo pataisyti ir slaptasis tarėjas Getė, kelių tiesimo komisijos vadovas. Mejeris susižeidė, ir jie pasuko atgal; Getė tikriausiai džiaugėsi, atsiradus šitai dingsčiai; jo paskutinis bandymas atnaujinti Italijos įspūdžius irgi baigėsi kelione namo. Tik mintimis greit nulekia į Frankfurtą. Gundydamas rašo Vilemeriui ir Marianai, sielvartaujančiai, sirguliuojančiai iš ilgesio: „Manau, neišsigąsite, jei gūdžią naktį kartais kažkas belsis ir skambins prie jūsų vartų. Norėčiau, kad šmėkla kada nors virstų tikrove."

Bet šmėkla nevirsta tikrove, ji ir pasilieka šmėkla. Getė nūnai susensta. Tuo metu dar tikėta senuoju bibliniu skaičiavimu, paprastam mirtingajam numatančiu septyniasdešimties metų ribą ir tik proseneliams ir patriarchams leidžiančiu gyventi be galo ilgai. Tokiu Getė ir jaučiasi. Apie mirtį jis nenori nieko girdėti, tuo labiau jos matyti, ir jeigu kas iš jo aplinkos miršta, tebūnie tai jo senas ir patikimas draugas, toks, kaip ministras Foigtas, jo nuolatinis vyriausybinių reikalų patikėtinis, Getė vengia paskutiniojo susitikimo, vengia žiauriai, su iškilmingu atkaklumu. Foigtas jam dar atsiunčia raštelį maldaudamas: „Ak, mielas Gete, trokštame gyventi nuoširdžiai bendraudami", „gal dar rytoj", bet Getė delsia atsakyti, o paskui atsiprašinėja: „Kai mylimiausi artimieji ruošiasi kelionei, mes priešinamės visomis išgalėmis. Argi nedera būti priešginomis ir pačiu rimčiausiu atveju? Taigi leiskite man tikėtis paties gražiausio..."

Getės vienatvė — paties susikurta vienatvė. Ir tuo pat metu jis skundžiasi, kad paliekamas vienas. Kartą, nusiminęs vos ne iki rezignacijos, kancleriui Miuleriui pasiūlo, kaip jo namuose būtų galima organizuoti „žiemos draugiją", turinčią jam suteikti „giedrių impulsų": „Kiekvienas ateitų ir pasiliktų kiek tinkamas, galėtų atsivesti svečių, kiek jam širdis geidžia. Kambariai nuo septynių turėtų būti nuolatos atviri, apšviesti, gausiai būtų arbatos ir visa, kas prie to pridera. Žmonės muzikuotų, žaistų, deklamuotų, plepėtų, kas kam patinka ir kas ką norėtų. Aš pats pasirodyčiau ir išnykčiau, kada man širdis įsigeistų. Prašau jus savo parama padėti man subrandinti šitas mintis!" Graudina šitas poeto pageidavimas, bet Getė pamiršta, kad geros nuotaikos draugijoje negali būti be šeimininkės, o olimpiečio atėjimas ir vaikštinėjimas tarp svečių, kuriuos jis gali palikti, kada tik panorėjęs, anaiptol nepagyvintų tokios draugijos. Jo sūnus dabar jau vedęs, namuose yra marti, bet apie ją šiuo atveju nėra ko nė galvoti, ji mėgsta vaikščioti į teatrą arba į kitas draugijas. Savo senatvės metais Getė negyveno šeimyninio gyvenimo. Niekad jo negyveno.

Augusto santuoką inspiravo Getė, ir čia jam nenusisekė taip pat, kaip ir auklėjant savo vienturtį sūnų. Kaip pats sakosi, ilgai jam kėlė daug rūpesčių Augusto „aplaidus juslingumas", girtavimas, apgailėtinos meilės aferos su kareivio žmona, visam miestui besigiriančia savo meilužiu ir pinigus parnešančia namo savo husarui. Getė per hercogą Augustui išrūpino asesoriaus, kamerinio tarėjo titulus, bet, išskyrus mažus šalutinius darbus kažkokiose komisijose, jis visų pirma Getės namų valdytojas ir raštininkas. Tėvas jam uždraudė per karą užsirašyti į savanorius, per tai Augustą įveldamas į nemalonius ginčus: visi „garbingojo luomo ponai" buvo užsirašę, tiesa, tik po Leipcigo mūšio, kuris ir hercogą paskatino prancūzišką uniformą pakeisti rusiška. Veimaro kelių šimtų vyrų kontingentas ypatingais karo žygiais pasigirti negalėjo, netrukus jie netgi buvo pasiųsti namo, bet vis dėlto jie dabar vadinosi „karo dalyviais", švaistėsi kardu bei liežuviu ir šaipėsi iš Getės sūnaus, kurį tėvas buvo įsukęs į saugią tiekimo komisaro vietą Frankfurte. Dvikovą, kurią išprovokavo šitokios pašaipos, nuslopino tik galingas Getės žodis. Į stambų, anksti pastorėjusį Augustą žiūrėta tik kaip į „mamzelės Vulpijus sūnų" ir su pasitenkinimu buvo konstatuojama, kad šis negarbingas ryšys davė negarbingą pali-

kuonį. Luomo vertos vedybos dabar turėjo šiek tiek pakelti Augusto autoritetą. Ši santuoka irgi buvo sudaryta tik po daugelio nesklandumų, maišaties ir nesmagių finansinių derybų su mergaitės šeima.

Augusto išsirinktoji nuotaka buvo tokia nepastovi būtybė, sudėta iš tiek daug įvairiausių mirguliuojančių spalvų, kad tikriausiai nebūtų turėjusi laimės ir kitokiomis sąlygomis, negu nepaprastai palaiduose Getės namuose. Otilija fon Pogviš buvo kilusi iš labai nusigyvenusios šeimos: motina, grafienės Henkel iš Donersmarko duktė, buvo ištekėjusi už neturtingo prūsų karininko ir išsiskyrusi, negalėdama su juo gyventi „kaip pridera jos luomui"; ji tapo Veimaro dvaro dama, kur jos motina ėjo oberhofmeisterės pareigas. Gana beviltiški santykiai su vienu dvaro kavalieriumi, vėliau vedusiu geresnę partiją, sudarė foną jos gana skurdžiam gyvenimui Veimare. Henkeliai buvo neturtingi, Pogvišai buvo neturtingi, o vietos Veimaro dvare labai saikingai dotuojamos. Otilija ir jos sesuo gyveno rūmuose, pastogės kambarėlyje, paskui pas senelę, valgydavo pas kitus dvariškius, globojančius apleistas mergaites, ir vienaip ar kitaip dalyvavo savo motinos dvasiniuose rūpesčiuose. Otilija turėjo, kaip dabar sakoma, „tėvo kompleksą"— dingęs iš akiračio prūsų didvyris vis jai vaidenosi akyse, karo metais ji veikė kaip aistringa patriotė ir turėjo trumpą romantišką susitikimą su prūsų savanoriu, adjutantu, apgyvendintu Veimare. Ji buvo maža, smulkutė, neramiomis mėlynomis akimis, gražiais plaukais ir neryškiai apibrėžtomis lūpomis, gebančiomis labai gyvai plepėti. Ji dainavo, piešė, buvo jausminga ir sąmojinga. Nerangus, pedantiškas Augustas, ją dievinąs, o kartais vėlgi imąs su ja bartis, mažai tegalėjo jai imponuoti. Getė jai buvo tėvas apskritai. Jo piršlybos nulėmė vedybas. Bajoryste besididžiuojanti senelė grafienė vis dėlto primygtinai laikėsi minties, kad reikia palaukti mamzelės Vulpijus mirties; šiaipjau ji nesikratė šitų vedybų, kamerinis tarėjas Augustas jai atrodė gera partija, Getės buvo turtingi, na ir galų gale turėjo vardą, nors ir labai naujos kilmės.

Celteris, labai pasiankstindamas, pačiomis rožiškiausiomis spalvomis piešė Getei naują gyvenimą, kuris dabar jam prasidėsiąs. Jis rašo apie „veiklų Augustą" ir mergaitę, visų „mylimą ir giriamą". O paskui „ateina jauna moterėlė ir paglosto senajam ponui barzdą, ir pakaso jam paausį, ir deramu laiku vėl nutykina tolyn, ir paragauja sriubytę, ir pažiūri į kampą, ir pirš-

tuku paima dulkelę", vežėjui paliepia privažiuoti „ir išburbina senąjį vaiką į saulę prasivėdinti", ir „tėveli šen, tėveli ten, o kur kas sugenda, nutrūksta ar suplyšta, ten ji tuoj, tyliai pripuolusi, vėl atstato jaukaus gyvenimo magnetinę jėgą..." Jauku beveik niekad nebuvo. Jaunoji moteris nė truputėlio nenutuokia apie namų ūkį ir nė nemano pirštukais imlioti dulkelių; dargi atvirkščiai, didelis Getės namas su daugybe tarnų tikrąja to žodžio prasme vis labiau pridulka, dėl ko pats Getė priverstas skųstis, kai tarnas jam atneša jo aplanką su vario graviūromis. Otilija pilnomis rieškučiomis barsto pinigus niekams arba išleidžia per neišmanymą. Pradžioje Getė su malonumu džiaugiasi naująja pramoga. Otilija į jo namus atsikelia kartu su seserimi Ulrike, kaip ir Kristiana buvo atsivedusi savo netikrą seserį. Getė džiaugiasi Otilijos mokytumu, ji gabi kalboms, uoliai mokosi angliškai, žavisi Baironu ir jo pasekėjais jaunais anglais, apsistojusiais išgarsėjusiame Veimare. Daug džiaugsmo jai teikia teatras, Getės paveikslų ir rinkinių apžiūrinėjimas. Ji šiek tiek eiliuoja ir apie savo santykius su Augustu parašo šitokias eilutes:

Liepsnelės dvi netapo viena,
Žiedai širdžių mūs nesujungė.

Tai gramatiškai nelabai gražu, bet teisinga prasmė. Santuoka, iš pat pradžių statyta ant kreivo pamato, labai greit sugriūva. Gimsta du sūnūs, Getės anūkai, kurie jį dar labai džiugina, kadangi berniukai, o jų tolesnio likimo jis, laimė, nebepatyrė; po dešimties metų santuokos Otilijai gimsta duktė Alma. Bet abu sutuoktiniai eina savais keliais, Otilija dargi ne tik eina, o bėga, paknopstom, vos ne viesulu lekia, blaškoma jausmų ir sielos skausmų, arba ir nesirinkdama, vienam po kito, atsiduoda jauniems poeto namų lankytojams. Jos tolesnis gyvenimas, po Getės mirties,— ištisas blaškymasis nuo vieno draugo prie kito; toli nuo Veimaro, kur ji pasidarė nebepakenčiama, Vienoje ji dar kartą susiranda bendraminčių būrį, kur ji gerbiama, bet vėliau išsenka visas jos finansinis ir dvasinis turtas, ir ji net išdrįsta paliesti sūnų kapitalą; paskui grįžta į seną, per tą laiką visai uždulkėjusį ir apgriuvusį namą prie Frauenplano, kur miršta savo buvusiam bute mansardoje. Dar liūdniau gyvenimą baigia jos sūnūs, uždari, baikštūs ir išdidūs susenę viengungiai; jie užrakina Getės namą su jo turtais ir miršta kelionėje, toli

nuo Veimaro, lyg bėgdami nuo palikimo, kurio nepajėgia panešti. Su jais užgęsta giminė; vienas iš jų pats save pavadino „užsilikusiu iš Tantalo giminės".

Tai buvo tamsus paveldėjimas, ir tebus čia dar kartą viskas sutraukta į vieną vietą: tarėjo Getės brolis jau buvo silpnaprotis, poeto sesuo — nelaiminga moteris, kiti jo broliai ir seserys negyvybingi, jo paties vaikai taip pat, vienintelis išgyvenęs sūnus — su sunkia palikimo našta, anūkai vegetavo, varginami nervų krizių ir sąmonės aptemimų. Ne be tamsių dėmių ir pats Getė, kuriam gamta leido išsiskleisti kaip vieninteliam šito kamieno žiedui, bet užtat neregėtai dideliam ir neregėtai šviesiam; ir jam nuolat reikia grumtis su sunkiausiomis hipochondrijos krizėmis, ir jis dažnai nugrimzta į slogią apatiją, iš kurios gelbstisi be paliovos ką nors rinkdamas, tvarkydamas ir klasifikuodamas, ir ne tik senatvėje. Kas nepaiso šitų jo bruožų, tas nepakankamai įvertina, kokį milžinišką darbą jis atliko per savo gyvenimą.

Nenuoramą Otiliją, moterį, kuri nėra bevertė, tik be jokios atsparos gyvenime, Getė pasirinko savo paskutiniųjų gyvenimo metų atrama. Atrodo, lyg joje būtų atgijęs vienas jo charakterio bruožas ir vešėdamas apčiuopomis būtų plėtęsis į visas puses, tuo tarpu kai jo paties juslingumas tėra tik viena, nors ir labai esminė, visos asmenybės ypatybė. Getė galėtų tai stebėti lyg kreivame veidrodyje, bet jis linkęs užmerkti akis, kartais palankiai mirkčiodamas, o kartais ir skųsdamasis, kai „dukrelė" pernelyg įsišėlsta, visai begėdiškai apleisdama jį. Jo sūnus tiesiog karikatūriškai pratęsia kitus jo bruožus, bet ir čia poetas linkęs veikiau sveikinti jo pamėgimą tvarkyti aktus, registruoti, jo pedantiškumą ir platų gyvenimą.

Po karo metų gyvenama plačiau, negu bet kada. Veimaras irgi padidėjo, tiek miestas, tiek kraštas; Vienos kongrese jis tapo Saksonijos—Veimaro didžiąja hercogyste. Tiesa, Karlas Augustas ten negalėjo pasigirti dideliais nuopelnais. Per 1806 metų pralaimėjimą jis buvo Prūsijos pulko vadas, paskui Reino sąjungos kunigaikštis ir prancūzų generolas, dar ir po Maskvos. Veimare Napoleonas sėdo ant arklio pavasariniam karo žygiui prieš prūsus ir rusus: „Jis išsėdėjo balne, kol nutilo ginklai, ir pasakė: „Šiai kampanijai aš vadovausiu kaip generolas Bonapartas, o ne imperatorius." Šalia Napoleono jojo Karlas Augustas Veimarietis. Imperatorius, sėdėdamas balne,— ar veikiau

jame kybodamas, pasviręs į dešinę, nes raitąs jis atrodė apgailėtinai,— buvo geriau nusiteikęs. Jis vis niūniavo *Marlbrough s'en va-t-en guerre*[1]..."— pasakoja adjutantas. Tik kazokų pulkininkas, atvykęs su pirmuoju rusų pulku ir perdavęs hercogui žinią apie pergalę prie Leipcigo, paskatino Karlą Augustą pereiti tarnauti rusams, ir Getė buvo nepatenkintas tokia skuba. Bet ir kiti Reino sąjungos kunigaikščiai pasielgė ne kitaip, o Saksonijos karalius, vienintelis iš Napoleono paskirtųjų, norėjęs likti ištikimas savo protektoriui, buvo sunkiai nubaustas už savo prieraišumą — Prūsija pasiglemžė pusę jo žemių. Karlas Augustas Vienoje taip pat neblizgėjo savo pasirodymais visuomenėje, o tai buvo labai svarbu šiame spalvingame sambrūzdyje; jis vėliau krito į akis savo grubiu būdu ir vadintas „senu buršu". Bet jis turėjo atsivežęs labai apsukrų ministrą Gersdorfą, o, svarbiausia, turėjo kozirį, mušantį kitas kortas dinastiniame žaidime,— jo sūnus, princas paveldėtojas, buvo vedęs caro dukterį. Tai nulėmė. Veimaro hercogystė buvo padidinta beveik per pusę. Didysis hercogas Karlas Augustas dabar galėjo vadintis „jo karališkąja didenybe", ir ta proga Getė iš Frankfurto jį iškilmingai pasveikina, išreikšdamas viltį „netrukus pamatyti laimingus šviesiausiuosius ponus." Įvyko iškilmės, per kurias Getė stovėjo šalia sosto kaip vyriausias dinastijos tarnas. Įsteigtas „Baltojo sakalo" ordinas, ir Getė ant krūtinės gavo žvaigždę, kurią dar 1901 metais didysis Veimaro hercogas prisiminė iš savo vaikystės: „Jinai labai jam tiko." Buvo sukurta valstybinė ministerija su visais formalumais vietoj ligšiolinio konsiliumo, ir Getė dabar jau oficialiai gavo valstybės ministro titulą, o iki šiol juo vadintas tik šiaip privačiuose pokalbiuose. Karlas Augustas jam pavedė „aukštąją mokslo ir meno įstaigų globą", nepamiršdamas padidinti algos. O norint paminėti visus šiuos pagerbimus, kurie Getei, beje, buvo gana reikšmingi, reikia pasakyti: jam buvo leista pasilikti ir savo garbės legiono ordiną. Karalius Liudvikas XVIII, kuris, būdamas *Comte de Provence*[2], buvo susidūręs su Gete 1792 metų kampanijoje, dabar nutarė palikti šį apdovanojimą, kurį daugelis nešiojo, didžiuodamiesi šauniais karo žygiais; jis nebuvo toks žioplas, kaip nori parodyti Napoleono legenda. Taip pat labai taktiškai

---

[1] „Malbruk išeina į karą..." *(pranc.)*.
[2] Provanso grafas *(pranc.)*.

jis patvarkė, kad Napoleono portretą reikia pakeisti Henriko IV, o ne jo paties atvaizdu. Getė rašė senam savo draugui Reinhardui, dabar, prie Burbonų, kanceliarijos šefui, ir gavo lauktą žinią apie kryžiaus atnaujinimą. Bet jis tuo nepasitenkino ir paklausė, ar šia proga „sidabrinio Henriko" nebūtų galima pakeisti auksiniu, aukštesnės klasės. Ir ši metamorfozė įvyko laimingai, jis gavo „auksinį Henriką". Getė stropiai išsiteiravo, kokiais jam žodžiais kreiptis į ordino kanclerį ir premjerą ministrą, išreiškiant jiems savo padėką. Matėme, kaip jis dar būdamas trisdešimtmetis, jau tiksliai laikėsi tokio etiketo. Taip jam diktuoja tvarkos jausmas.

Tvarką nūnai reikia padaryti ir jo popieriuose, nes, be visų šitų postų ir apdovanojimų, jis „iš tikrųjų vis dėlto rašytojas", kaip jo pažymėta dar pirmosios ministro veiklos laikais. Pusę gyvenimo nugyvenus daugiausia be apčiuopiamų rezultatų, dabar jam šiame savo tikrajame versle ima labai sektis, visų pirma dėl jo ryšių su nepaprastai veikliu leidėju Kota, dabar irgi paaukštintu į baroną fon Kotendorfą. Tiesa, „Vakarų-rytų divanas", vienintelė Getės knyga, Kotos išleista šiek tiek skoningiau, užsigulėjo sandėlyje. Bet pilni raštų rinkiniai išparduodami, nors leidžiami čia pat vienas po kito, dvylika, dvidešimčia, dvidešimt šešiais tomais, nekaip išspausdinti ir su daugybe spaudos klaidų, dukart spausdinami jau išėjus, su naujomis klaidomis ar pataisymais. Getė gauna didžiausius honorarus, kokius tik kada nors buvo gavęs vokiečių autorius: 10 000 talerių už pirmąją, 16 000 už antrąją raštų laidą, po 2000 už įvairius gyvenimo kronikos tomus. Getė apskaičiuoja tiksliai, o Augustas, išmanąs tuos dalykus, suskaičiuoja viską dar iš anksto. Getė taip pat nenusiteikęs leisti, kad šitas sunkiu darbu uždirbtas pajamas jam mažintų mokesčiai, todėl rašo ilgą prašymą vyriausybei, nurodydamas, kad dabar jis tapęs „viešu asmeniu", kuriam iš visų pusių ateina laiškai; nė vieną pašto dieną jis neturįs ramybės ir daug laiko bei lėšų turįs skirti atsakymams. Tad „nebus man palaikyta už bloga, jeigu leisiu sau tikėtis kurių-ne-kurių, tegu ir labai kuklių, lengvatų iš valstybės pusės". Jos jam suteikiamos. Mokesčiai, kuriuos Getė turi mokėti už savo septynių, aštuonių, o kartais ir dešimties tūkstančių talerių metines pajamas, sudaro šimtą penkiasdešimt talerių. Jo tėvo miestas galvoja pirkliškiau, piktindamas jį: už ten tebesančias ipotekas iš senelio siuvėjo turto jam reikia mokėti la-

bai apsunkinančias rinkliavas. Todėl jis įteikia prašymą išbraukti jį iš Frankfurto piliečių sąrašų, ir prašymas tuoj pat patenkinamas. Per jo paskutinę viešnagę Frankfurto vyriausiosios pašto valdybos laikraštis jį sveikino kaip „paskutinį ir dar tebegyvenantį vokiečių literatūros kolosą"; dabar tik padaromas įrašas senos piliečių knygos paraštėje. Čia nereikia užmiršti, kad prieš tai dar derėtasi dėl nepriemokų ir kad slaptasis tarėjas „su Aukštąja pajamų komisija sutvarkė reikalus". Ir taip „minėtojo slaptojo tarėjo vardas čionajaus miestelėnų knygoje tapo išbrauktas. Už tai... priskaičiuota 30 kreicerių". Storas brūkšnys per seną 1771 metų įrašą užbaigia šią procedūrą, kurios data — 1818 m. kovo 2 d.

Vis dėlto, vos praėjus keleriems metams, Getės garbintojai Frankfurte pasiūlo septyniasdešimtmečiui poetui pastatyti paminklą, bet iš to nieko neišeina, nors pats Getė dalyvauja diskusijoje ir pateikia memorandumą „Apie paminklą, statytiną poetui Getei jo gimtajame mieste".

Šitokios jo gyvenimo išorinės gairės. Getės vidiniam jausmui tinka sakinys, kurį jis rašė Vilhelmui Grimui, kai vėl kilo projektas kultūriškai suvienyti visas vokiečių žemes: čia pasakyta, kad jis seniai ėmęs „bastytis visur kaip nenuorama keleivis, niekur neapsistodamas"; atsargumo dėlei jis šias eilutes paliko laiško apmatuose ir jų neišsiuntė.

Kaip pakeleivis jis vaikšto po Veimaro žemę, kuri dabar pasikeitusi. Miestas, taip ilgai išbuvęs įspraustas tarp mūrų, su uždaromais vartais ir sargybiniais, dabar pasidarė atviresnis. Visur atsirado parkų, prie to ir jis prisidėjo, liepė Karlui Augustui pastatyti „romėnišką namą" ir išdidžiai pastebėjo, tai esąs „pirmas pastatas, iš esmės statomas su grynesne architektūrine nuojauta"; deja, kaip Getė rašė Mejeriui, vėliau jis „sulig kiekviena diena darosi vis mažiau romėniškas, o ta pusė su laiptais, kurie panašūs į vištų laktas — vis šlykštesnė, kuo labiau statyba eina į pabaigą".

Viešbučiai pagerėjo ir priima svečius iš Anglijos, Amerikos, Lenkijos, Rusijos. Paveldinčioji princesė, būdama turtinga caro duktė, į tokią neturtingą valstybėlę įnešė šiek tiek prabangos. Palengva vėl atstatyta pilis, iš kurios pirmaisiais Getės dešimtmečiais Veimare tebuvo tik išdegę griuvėsiai. Gyventojų skaičius padidėjo beveik iki dešimties tūkstančių.

Svečiai atvyksta ne tiek pas valdovą, kuris, būdamas net didžiuoju hercogu, tegali vaidinti tik labai kuklų vaidmenį ir priverstas laviruoti tarp didžiūnų; pokariniu laikotarpiu jis greit pasidaro nemėgstamas Vienoje ir Peterburge, nes, būdamas tiesmuko būdo, ne visiškai pamiršo pažadus, duotus žmonėms per „pakilimą". Savo kraštui jis leidžia turėti konstituciją, spaudos laisvę, tai vis tokie dalykai, kuriems jo valstybės ministras Getė mažai tepritaria, o kartais ir atvirai nepritaria. Bet Veimaro svečiai visų pirma traukia į Getės rezidenciją. Svečiams, užkopusiems plačiais laiptais, kur stovi antikiniai gipso liejiniai, poetas duoda audienciją. Getė stovi su ilgu tamsiu surdutu, turinčiu kažką majestotiška ir uždengiančiu trumpas kojas. Rankas laiko už nugaros, ir ši poza tuoj įamžinama statuetėse, piešiniuose, vario raižiniuose. Žmonės susiduria su neprieinamu žmogumi. Atsisveikindamas jis kartais paduoda ranką, ne visada ir tik tada, jei lankytojas jį paveikia savo simpatiškumu. Taip retai būna, o ir kas jam šitie smalsuoliai, visi kaip vienas norį tik pamatyti „Jupiterį"? Jie atvyksta su išankstine nuomone ir išsineša ją tokią pat, su kokia atėjo. Jie nori gauti išmintingą posakį, eilėraštį atminimų sąsiuviniui. Tuo jis apdalija svečius arba tik tyliai ištaria „Hm", jei svečias pernelyg įsismagina plepėti. Jis išsidirba savišką taktiką, kaip atrišti žmonėms liežuvius ir ką nors sužinoti — ką nors tokio, kas neturi nieko bendra su literatūra ar menu. Riteris Langas aprašo vieną tokią audienciją: senas, šaltas kaip ledas, sustingęs laisvojo miesto sindikas, ilgai tylėjęs, galų gale paklausia Langą: „Sakykite, ir savo Ansbacho apygardoje Jūs, be abejo, turite kokią įstaigą draudimui nuo gaisro?" Tada Getė nori išsamios ataskaitos, kaip ten gesinami gaisrai: „Jeigu man leisite, tarkime, kad ten viskas sudegė ligi pamatų!" Langas leidžia siautėti ugniai, kitą dieną atvyksta įvertinti nuostolių, kalba apie naujus statybų planus, ilgai gulinčius Miunchene; visa tai Getei suprantamos ir labai įdomios naujienos. „Ačiū jums!"— atsisveikina jis pabaigoje; tiktai dar paklausia, kokio gi dydžio esanti Ansbacho apygarda —„Šiek tiek per 500 000 sielų."— Taip, taip, sako jis; tai beveik dukart tiek, kiek jo didžiojoje kunigaikštystėje, „hm, hm, tai jau šis tas".

Gaisrų Veimare gana daug, nors namai dabar daugiausia dengti čerpėmis. Gaisrai įsižiebia ir Jenoje, studentų galvose. Prūsijos Fridrichas Vilhelmas III jau per savo pergalingą įžy-

giavimą į Berlyną piktinosi savo ministrui Šukmanui, kam iliuminuotas visas miestas: „Kas išdrįso be mano leidimo apšviesti mano paties pastatus, netgi arsenalą?" Vos-ne-vos pavyko jį atkalbėti, kad neįsakytų tuoj pat užgesinti džiaugsmo ugnių. Tačiau paprotys deginti laužus ant kalnų Leipcigo mūšio atminimui labai greit buvo uždraustas. Bet ugnis toliau liepsnoja jaunimo širdyse. Priešakyje stovi studentai, o Jena tampa jų traukos punktu. Čia įkuriama ir buršų korporacija — nukreipta prieš ankstesnes žemiečių sąjungas ir smarkiai besigrumianti su jomis. Getė, būdamas „vyriausiuoju globėju", susiduria ir su šitokiais klausimais. Jis sprendžia juos savotiškai, patardamas neprasidėti ir tuo pačiu paslapčiom džiaugdamasis, kai jaunimas nerimsta.

Slaptos sąjungos, konspiracija — ne, viso šito jis nenori. Tiesa, savo romane „Vilhelmas Meisteris", savo „Paslaptyse" jis kalbėjo apie slaptas draugijas, tačiau kaip apie išmintingų, subrendusių žmonių, neeilinių protų sąjungas. Vyriausybiniai reikalai palieka tiems, kam skirta jais rūpintis ir kas juos išmano. Spaudos laisvė? Į ją Getė žiūri visai skeptiškai, ji išsigimsta tik į nepakantumą:

Spausdinkim drąsiai viską!
Mes — pranašai tautos!
Nė cyptelti nedrįskit,
Kas nuomonės kitos.

Jis nesvyruodamas stoja už draudimus ir įsivedė gryniausią asmeninę cenzūrą, kai buvo puldinėjamas už vadovavimą teatrui. Bet, kita vertus, jis taip pat pasirengęs gerbti priešišką jėgą, jeigu ji akivaizdžiai ir drąsiai jį puola. Jis sako: „Jeigu man tektų nelaimė būti opozicijoje, aš geriau jau kelčiau maištą ir revoliuciją, užuot blaškęsis tamsiame amžinų priekaištų rate." Plika rėksminga kritika jį išmuša iš vėžių. Be to, jis dar visiškai pasidavęs „šviečiamojo absoliutizmo" įtakai: jis pripažįsta sąmojingą, satyrišką opoziciją, kokią varė, sakysime, prancūzų enciklopedistai; jis net mano, kad tokia opozicija esanti geradariška, lavinanti jėgas kovai su priešininku, reikalinga tam, kad būtų galima gintis dvasios ginklais.

Šiandieninis jaunimas, jo akimis žiūrint, mažai teturi šitokios dvasios. Šitam jaunimui svarbiausia — gimnastika, ji tampa aistra. „Gimnastikos tėvas" Janas, išradęs skersinį ir lygiagre-

tes, nešiojąs barzdą kaip senovės germanų dievas Votanas ir noręs įvesti naują gryną vokiečių kalbą, parašo Getei laišką, bet negauna atsakymo. Jenoje įrengiama gimnastikos aikštė. Šie gimnastai dėvi nebaltintos drobės drabužius ir tujina vienas kitą; priėjus Getei, vienas iš tų nebaltintų berniokų į jį kreipiasi „tu"; poetui tas nelabai patinka. Bet kartą Getė džiaugiasi jaunų kūnų žaismu, skųsdamasis, kad jo senas kūnas jau nebegali to daryti. Seniai prabėgusių laikų stiliumi jis dėsto: „Deja, jau nebe jaunystė, kad šita proga nutverčiau saldų bučinį."

Šių gimnastų ir buršų korporacijų stilius buvo visai kitoks. Jie — už šiurkščius papročius, už dorą ir skaistybę; jų pradininkai buvo karo metu dorovės draugijos nariai. „Bliucheris ir Veimaras"— toks buvo jų tostas, ir neaišku, ar jis patiko Getei. Šiam legendiniam liaudies didvyriui jis, tiesa, paprašytas sukūrė paminklinius žodžius, bet jo eilės tuoj pat buvo supeiktos ir norėta jas perkurti. Kartą Karlsbade poetas su juo paviršutiniškai susipažino; Bliucheris lošė vistą, statydamas daug ir be atodairos. Fontanė mielai pasakojo, kaip senasis maršalas lošdamas sukčiaudavo, ir jo paties štabo karininkai nebenorėjo su juo lošti. Apie „maršalo Pirmyn" karinę šlovę Getei pakliūdavo po ranka visokiausių raštų, nuneigiančių bet kokią didesnę Bliucherio strateginę reikšmę ir stiprinančių Getės įsitikinimą, kad kariškiams nereikia imtis knygų rašymo. Karai ir jų vadai dabar jam apskritai buvo nueitas etapas, jis norėjo juos užmiršti. Dalyviai jų dar nebuvo pamiršę. Daugelis iš jų sudarė studentiškų grupelių branduolį. Jų tarpe buvo labai radikalių elementų, jie vadinosi „besąlygiškaisiais". Jie dainavo, o dainuojama būdavo daug — ir vienas iš jų pareiškė: „Gera gimnastų daina mane labiau džiugina, negu visas Fuke ar Getė." Kitas sukūrė gimnastų dainą chorui su tokiomis eilutėmis:

Tironams galvos nusiris.
Ištraukim laisvės peilį!
Mirtis, kas priešintis išdrįs!

Vienas iš tironų žudikų, teologijos studentas Zandas pasiprašo priimamas pas Getę ir išdėsto jam planą apie dengtą gimnastikos salę, kur būtų galima mankštintis ir žiemą ir „tapti stipriais kaip senovėje ir vėl atstatyti mūsų gražią bendrystę kaip senaisiais laikais".

Nepageidaujamus laužus ant kalnų vis dėlto reikia uždegti. Jaunimas nutaria 1817 metais didingai atšvęsti reformacijos trijų šimtų metų jubiliejų, ir Jenos studentai patraukia į Vartburgą su daugeliu delegacijų iš kitų Vokietijos dalių. Getė perspėja nerengti šios demonstracijos, o senasis buršas Karlas Augustas ją leidžia. Iš tikrųjų tai labai tvarkingas ir valdžios aprobuotas renginys, dalyvauja profesoriai, taip pat ir kiti oficialūs asmenys. Karo dalyvis su Geležiniu kryžiumi sako šventinę kalbą; malda ir bažnytinės padėkos giesmės užbaigia iškilmes Riterių salėje. „Smagiame užstalės draugų būryje mezgėsi draugystės, sutvirtinamos bučiniais ir priesaikomis, buvo sudarinėjamos sąjungos, turėjusios egzistuoti iki gyvenimo pabaigos. Aptarta ir apkalbėta daug kas, ką reikia padaryti vokiečių nacijos garbei ir šlovei",— pasakoja vienas dalyvis. Karlo Augusto garbei sušunkama:

Valio valdovui mūs šalies!
Visi mes — jo gerbėjai.
Tu savo pažadą išties
Garbingai ištesėjai.
Ši konstitucija didinga
Ir liaudžiai, ir karaliui tinka.

Tik vakare uždegamas laužas Leipcigo mūšiui atminti. Prisimindami, kaip Liuteris sudegino bulę apie atskyrimą nuo bažnyčios, manifestantai dabar mėto į ugnį raštus žinomų reakcionierių, tokių kaip ponas fon Haleris, parašęs „Politikos restauraciją", nekenčiamasis Šmalcas iš Berlyno, veikiąs kaip visų slaptų sąjungų denunciatorius, vokiečių rašytojas ir rusų valstybės tarėjas Kocebu, teikiąs slaptus pranešimus Peterburgui, priedo sudeginta kapralo lazda ir korsetas su varsčiais kaip užuomina į prūsų gvardijos leitenantų korsetus, palydint eilėmis:

Su korsetu ulonas šis
Visų didžiausias karžygys.
Tada jis tikras, kad širdis
Į užkulnius nebenukris.

Visa tai buvo daugiau studentiška išdaiga, negu revoliucija, ir Getė kol kas ją priima ramiai, su humoru. Kocebu savo intrigomis jį buvo visokeriopai privarginęs, nors kaip dramaturgas

jis labai reikalingas Veimaro teatrui ir sudaro beveik trečdalį jo programos. Bet Getę džiugina, kad šitą devyndarbį dabar studentai gerai pamokė:

Tau kaltinimą pražūtingą
Ištarti čia jie susirinko.
Šventajam Petrui tas patinka.

Vyriausybės Berlyne, Vienoje, Peterburge nesidžiaugia. Jų akimis, laužas ant kalno Vartburge skelbia revoliuciją. Kalbama apie vokiečių naciją, buršų korporacijos neša vėliavą su juoda, raudona, auksine spalva, o šitokių spalvų neturi nė viena leista krašto vėliava, tai turinčios būti spalvos vokiečių reicho, kurio nebėra ir neturi būti; Vienos kongrese nuspręsta kitaip. Jie juokiasi iš kariškių, o tai ypač gadina nuotaiką. Prūsijos valstybės kancleris pats atvyksta į Veimarą, atvažiuoja ir Austrijos pasiuntinys. Valstybėlė, su kuria ką tik pasielgta taip didžiadvasiškai, staiga atsiduria politikos centre ir tampa labai nemiela galingosioms valstybėms. Karlas Augustas nuogąstauja dėl savo „karališkosios didenybės". Getė galvoja apie raminančius miltelius savo „mieloms šėliojančioms galvutėms", kaip jis sako. Jis dar nesuvokia, kas čia dedasi.

Gimnastas ir teologijos studentas Zandas važiuoja į Manheimą, kur Kocebu leidžia savo žurnalus, rašo savo ypatinguosius pranešimus Rusijos vyriausybei ir ką tik užbaigė komediją, paskutinę iš savo trijų šimtų veikalų: „Tiesus kelias — geriausias". Jaunimas jį laiko klastūnu, skundiku, vienu iš reakcijos parankinių, Zandas, šūkį „Ištraukim laisvės peilį!" priimąs pažodžiui, nuduria jį durklu.

Tai buvo beprotiškas žingsnis, labai parankus reakcijai. Didžiųjų valstybių vyriausybės dabar ėmė veikti. Jos uždraudė buršų korporacijas, universitetams, spaudai įvedė griežčiausią kontrolę; Karlsbade susirinko jų ministrai ir kuo maloniausioje aplinkoje, su šventiškais kviestiniais pietumis, susitarė veikti bendrai. Karlsbado nutarimai numatė įsteigti centrinę tyrimo komisiją kovai su „demagoginiais išpuoliais"; suklestėjo sekliai, skundikai; prasidėjo suėmimai. Daugelis iš Getės „šėliojančių galvučių", misdami vandeniu ir duona, dabar galėjo mąstyti apie savo planus gauti „konstituciją", daugelis buvo ištremti į Šveicariją, Angliją, Ameriką. Prasidėjo rusų viešpatavimo Prūsijoje laikotarpis; caras Aleksandras tuo pačiu metu, kai degė

Vartburgo ugnys, savo paties šalyje matė atsirandant slaptą draugiją, kuri kaip tikrųjų tėvynės sūnų sąjunga reikalavo konstitucijos, dūmos ir propagavo kitas panašias baisias perversmo idėjas. Ši sąjunga negailestingai nuslopinta. Sąjungininkė Prūsija paseka didžiuoju pavyzdžiu; ji dešimtmečius buvo paklusni kiekvienam Peterburgo mostui, prūsų gvardijos pulkai buvo pavadinti caro vardu ir grodavo „Aleksandro maršą", o Potsdame tuo metu atsirado rusų kolonija su rusiškais blokiniais namais, pastatytais senovės rusų medinės statybos stiliumi. Likusioje Vokietijoje prasidėjo Meternicho, Reino krašto didiko, era, kuris iš Vienos vadovavo diplomatijai savo gražiomis, lieknomis rankomis bei plačiais, bet taip pat ir švelniais santykiais su visais dvarais bei labai išsilavinusiomis ir dvasingomis damomis, jo neoficialiomis ambasadorėmis. Getė ir su juo susipažino kurorte, ir, kaip jis rašo, Meternichas jam pasirodė „maloningas ponas".

Bet su Veimaru elgiamasi ne itin maloningai. Didžiosios valstybės tiesiog imasi jo priežiūros. Pirmiausia Prūsija ir Austrija uždraudė savo pavaldiniams studijuoti Jenoje. Karlas Augustas gauna vieną nurodymą po kito. Jis turi uždrausti žurnalus, profesoriaus Ludeno „Nemezidę", opozicinį žurnalą. Kaip buvo nutarta Karlsbade, universitetui jis turi paskirti „kuratorių" ir norėtų į tą postą skirti Getę. Bet šis atsisako, visiškai pasitraukdamas prie savo paties darbų.

Politiniai žurnalai uždrausti. Bet niekas neprieštarauja, kad didysis poetas ir valstybės ministras dabar leistų savo paties žurnalus. Ir Getė susikuria tokį žurnalą, imdamas jam medžiagą iš gausių savo aforizmų, pastabų ir minčių atsargų: „Apie gamtos mokslą apskritai ir ypač apie morfologiją" su vario raižiniais, eilėraščiais, epigramomis ir labai charakteringa paantrašte „Patyrimas, pamokymai, sprendimai, susiję su tikrais įvykiais". Kitas namų žurnalas „Menas ir senovė" skirtas svarstymams apie meną ir tęsiamas iki jo mirties; pagrindinis bendradarbis — Mejeris. Getė, dar gyvas būdamas, tampa savo paties palikimo redaktoriumi, visai nesivaržydamas rašo jaunam gerbėjui, ketinančiam rašyti darbą apie Getę: „Studijuokite mano palikimą." Jo manymu, labai džiugu, kad jaunesnieji dabar studijuoja jo gyvenimą „tobulėjimo požiūriu", tai suteikia sveikintiną išsilavinimą. Jis priduria: „Visai nesvarbu, ar atskiro

žmogaus, susigrumiančio su pasauliu, veiklą traktuosime Uliso[1], Robinzono Kruzo forma, ar ką nors panašaus pastebėsime savo amžininkuose dorovinių, pilietinių, estetinių įvykių verpete. Viskas, kas vyksta, yra simbolis, ir tobulai save pavaizduodamas, jis išreiškia ir visa kita. Ši mintis, mano manymu, išreiškia didžiausią pretenzingumą ir didžiausią kuklumą." Ir apie to paties jauno tyrinėtojo darbą, išaugusį iki dviejų tomų veikalo, jis pasakė gilius žodžius, į kuriuos retai kada atkreipiamas pakankamas dėmesys: „Šubartas kartais nueina kiek per giliai."

Jo nepasitenkinimas, tarp kita ko, ir savo paties rankiojimu bei atsijojimu, dar stipriau išryškėja viename laiške Buasere: „Jums nenoriu neigti, o ir kam čia man puikautis — esu prie nusivylimo ribos, todėl norėjau išsiblaškyti ir ėmiausi pačios blogiausios priemonės, nes jaučiausi nepajėgus tuo momentu tikėtis iš savęs kokios nors produkcijos." Ir taip jis susiradęs senus praėjusių laikų popierius, „kur, tiesa, kartais atsiranda šis tas džiuginančio ir tinkamo, bet taip pat prigriozta ir sutrupėjusių uolienų, kur reikėtų panaudoti baisią ugnį ir daug kalvio prakaito, norint išgauti šiek tiek metalo". Ugnies trūksta, kalvio prakaitas irgi neliejamas. Jis redaguoja „kaip dievas duoda"— šitaip rašo draugui. Taip iš sukarpytų senų laiškų, su lapeliuose perbrauktu žodžiu „atsakyta", gimsta „Kelionė Italijon", iš senų dienoraščių —„Kampanija Prancūzijoje", ir pagaliau jis padiktuoja „Analus", kur nuosekliai, metai po metų, katalogizuojamas jo gyvenimas. Visur pribarstyta vertingų įžvalgių pastabų, žymiausi įvykiai ir asmenys apeinami. Vis kartojasi žodis „svarbus", kurį Getė vartoja ir tada, kai kalbama apie tolimo giminaičio vedybas arba apie naują bibliotekininką. Tik kurie-ne-kurie epizodai šiek tiek gyvesni, ilgiausiame pasakojama apie labai keistą profesorių Beireisą, kurį jis aplankė Helmštete. Beireisas ten leidžia dienas kaip Fausto karikatūra: stebukladarys su savo paslaptingu gydymu, išradėjas dažų, karmino ir indigo pakaitalų, per ką jis susikrovė didelį turtą, paveikslų kolekcionierius, aplink savo lovą su baldakimu prisikrovęs dešimtis tariamų Rafaelio, Ticiano, Koredžo paveikslų, konstruktorius automatų, sakysime, anties, ryjančios maistą ir jį virškinančios, visus stebinantis savo garsiuoju žąsies kiaušinio dydžio deimantu, kurį paprasčiausiai

[1] Tas pats, kas Odisėjas.

išsitraukia iš kišenės. Demoniškasis senis pavaišina Getę ir jo palydą su aplinkinių dvarų damomis milžiniškais vėžiais kinų porceliano lėkštėse, nuolatos juokaudamas „su motinomis, lyg jos ir anksčiau būtų buvusios jam palankios, su dukterimis, lyg ketintų joms pasiūlyti savo ranką".

Ne ką kitaip ir Getė juokauja savo kelionėse į maudykles; žiemą jaučiasi lyg užkastas „barsuko oloje". Darosi hipochondriškas ir visiškai liaujasi kuo nors džiaugęsis: „Žmogus, matyt, keistas sutvėrimas! Kai jau žinau, kas ten yra, manęs tas nebedomina. Gerasis dievas galėtų mus apstulbinti, atskleidęs visas gamtos paslaptis — iš neveiklumo ir nuobodulio nežinotume, ką daryti."

Jis vis labiau pasiduoda mistikai ir sukuria „Orfėjiškus pražodžius" su savo paties mitologija graikiškais vardais, kur *Demonas* yra įgimta nesugriaunama žmogaus individualybė, keičiama *Tychės*, atsitiktinumo, kankinama *Eroso* bėgimu ir grįžimu, *Anankės* verčiama paklusti įstatymui ir galų gale išlaisvinama *Vilties:*

Ji skrieja ten, kur visata beribė.
Už jos sparnų palieka amžinybė.

Jis tai sudeda į savo sąsiuvinius „Apie gamtos mokslą", kurie mąstymo, tyrinėjimo, aiškinimo medžiaga turi papildyti kitą jo gyvenimo aprašą —„Kūrybą ir tikrovę". Iš tikrųjų savo mintis jis ketino išreikšti aforizmais, ir daugeliu atvejų — dažnai labai sėkmingai — jos ir išliko kaip aforizmai. Čia yra daug Getės minčių, stipriausiai paveikusių vėlesnes kartas, jo mokymas apie formą, kuriuo vadovautasi kuriant dar ir šiuolaikinės formos psichologiją, taip pat mokymas apie morfologiją — šitą sąvoką mokslas perėmė ir toliau ją išrutuliojo, o susižavėjus darvinizmu, Getė laikytas jo pirmtaku, ir tik vėliau jį sau prisiskyrė monizmas; yra ir įvairių vėlesnių raidos pakopų. Jis suka galvą ir dėl „prafenomeno", kuris neduoda jam ramybės, galų gale priversdamas rezignuoti. Jis atmeta mokymą apie „žemesnes" ir „aukštesnes" sielos galias: žmogaus dvasioje, kaip ir universume, nesą nieko žemiau ar aukščiau, o viskas lygia teise susiję su bendru centru, kurio slapta egzistencija pasireiškia visų dalių harmoningu ryšiu su šiuo centru.

Bet vėliau Getė pajunta, kad vis labiau stingsta, šąla, ir nuo to ginasi kaip išmanydamas. Jis nenori nurimti, nori iš naujo stebėtis ir grožėtis: „Aš stebėtis privalau." Tai jo gražiausioji dalis. Čia jis amžinai jaunas ir judrus:

Sukurtą perkurti iš naujo,
Sustingusį išjudint kraują —
Tokia kūrybos užduotis.

Savo morfologiniuose rašiniuose jis kalba apie žieves, lukštus ar odą, kurie miršta ir atsinaujina: „Amžinai atsiskiria numesti, dūlėti atiduoti apvalkalai, po kuriais nuolatos auga nauji, iš po kurių paskui, sekliau ar giliau, prasimuša gyvybė su savo kuriančiu pavidalu."

AISTROS TRILOGIJA

1823 metai Getei prasideda širdies kryčio uždegimu. Gydytojas, per praėjusius beveik dvidešimt metų negalįs konstatuoti jokio rimto sutrikimo, dabar įtaria miokardo infarktą su perikarditu. Šįkart vis dar stiprų kūną smarkiai krečia šaltis, kamuoja kvėpavimo sutrikimai; kojos apsunksta, jis jaučiasi žuvęs ir šaiposi iš gydytojų: „Rodykit savo meną, bet manęs nebeišgelbėsit!" Paskui prabyla mistiškai: „Mane slegia ligų našta, susikaupusi per tris tūkstančius metų..." Kartkartėmis jis triumfuoja, kad juslės dar tokios jautrios: jo liežuvis vaistuose dar pajunta silpną anyžių skonį. Patenkintas sužino, kad jam rengiamasi duoti arnikos antpilo. Jis netgi čia pat iškloja visą botanikos paskaitą apie šią gėlę, Čekijoje jis dažnai jų rasdavęs, ir labai gražių.

Bet jis atsigauna. Stebėdamasis klausia savęs, negi sudraskytas, iškankintas kūnas dar kartą atsistatysiąs „kaip nauja vienovė". Netrukus jau vaikšto po sodą. Dabar dvasiškai guvesnis, negu kada nors anksčiau, ir jam veikiau reikia tramdyti savo protą, o ne stimuliuoti. Ir fiziškai jaučiasi geriau kaip prieš ligą, kurią nujautė ateinant, bet nežinojo, kaip jos išvengti.

Sveikstantis poetas pagerbiamas šventišku „Taso" spektakliu, per kurį Getės biustas papuošiamas laurų vainiku. Visi susigraudinę ir džiaugiasi, kad jis dar kartą liko gyvas. Visi tiki, kad dabar jam pribrendo laikas susimąstyti ir apsivalyti nuodėmes. Niekad jo nematyta jaunystės meilė Augusta Štolberg, žilaplaukė Danijos ministro Bernstorfo našlė, rašo jam gražų laišką, prisimindama, kaip ji sako, *the songs of old times,*[1] jo senas dainas laiškuose, rašytuose prieš keturiasdešimt metų. Ji prašo

[1] Senų laikų dainas *(angl.)*.

jį atsisakyti pasaulio tuštybės, nukreipti akis į amžinybę. Jo raštuose ji ne kartą pastebėjusi abejotinų dalykų, „kuo Jūs taip lengvai darote žalą kitiems — ak, atitaisykite visa tai, dar yra laiko!" Ji meldžiasi už jį.

Getė atsako irgi labai gražiai. Apie šeimos reikalus, apie kuriuos ji taip pat norėtų išgirsti, jis nenori nieko kalbėti. „Leiskite pasilikti prie bendrųjų dalykų... Ilgai gyventi reiškia daug ką pergyventi, mylimus, nekenčiamus, abejingus žmones, karalystes, sostines, net miškus ir medžius, kuriuos jauni sodinom. Pergyvename patys save ir įsitikiname, dargi su dėkingumu, kad mums beliko tiktai kai kurios kūno ir dvasios dovanos." Apie bandymą jį atversti į tikrąjį tikėjimą jis sako, kad visada buvęs sąžiningas bei žvelgęs į patį aukščiausiąjį, ir todėl nė kiek nebūkštaująs dėl ateities; mūsų tėvo karalystėje daug provincijų, ir gal aname gyvenime jie kada nors galėsią susitikti akis į akį ir mylėti vienas kitą. „Tesusijungia vėl visi visamylinčio tėvo rankose..."

Bevaisiai lieka ir visi kiti mėginimai pritraukti arba prisiskirti Getę prie kokios nors tikybos. Jaunystėje jis apsižvalgo pas pietistus. Lavateriui pasivadina „ryžtingu ne-krikščioniu", paskui pagoniu. Rašo šventvagiškus eilėraščius, nuolatos taip burnoja prieš dievą, kad partneriai nedrįsta tų burnojimų užrašinėti. Jis kalba apie dievą — gamtą, apie dievus, „krikščionišką olimpą". Pagarbiai domisi katalikų šventaisiais, Pilypu Neriu ar Roku. Giria Liuterį, kurį kitoje vietoje keikia. Jaučiasi protestantas, jei kalbama apie protestavimą — protestuoti jis nori mene ir moksle. Ir taip jis jubiliejiniais reformacijos metais, 1817, protestuoja Veimaro meno draugų vardu prieš naują vokišką religinį-patriotinį jaunųjų dailininkų meną, kurie Romoje pasišvenčia pamaldžiam vienuoliškam gyvenimui, sudaro broliją ir stengiasi atmesti visa, kas žaisminga, lengvabūdiška. 1817 metais Getė net pabando parašyti kantatą reformacijos iškilmėms; kaip tik tuo metu gyvendamas „Divanu", rytų pasauliu, jis ir kantatoje pasiduoda žaismingumui, leisdamas Saliamono mylimajai Sulamitai kalbėti Suleikos tonu:

Nors sargai mane ir mušė,
Aš veržiausi ten, kur jis,
Nes vienintelė laimužė —
Leist su juo dienas naktis.

Tai, žinoma, buvo ne tai, ko reikėjo kukliais juodais talarais dėvinčių bažnytininkų susirinkimui, kurie šia proga norėjo išgirsti ką nors apie tėvelį Liuciperį, kaip tikro vokiško šeimos gyvenimo pradininką, tad šie metmenys taip ir liko metmenimis.

Apie jaukų šeimos gyvenimą Getė ir negali gražiai rašyti nei Augustai Štolberg, nei reformatų šventei, nes jo aplinkoje viskas niūru ir palaida. Net per jo paskutinę sunkią ligą beveik nesiliovė aistrų šėlsmas mansardoje virš jo galvos, kur gyveno Augustas ir Otilija, ir Getė pats prašė jiems pasakyti, kad dėl jo jie gali nesivaržyti; jis tik dėkingas sušnibždėjo, marčiai priėjus prie jo lovos: „Na, kiškeli, kaip čia Jūs taip tykiai ir prisėlinat?" O vėliau jis vėl kalba Miuleriui: Otilijos elgesys esąs dykas, tuščias, tai nei aistra, nei trauka ar tikras susidomėjimas, tai tik pašėlęs geidulys. Jis kalba ir apie tai, kad Veimare nebegalįs ištverti ir puoselėjąs mintį išsikelti, gal į Frankfurtą. Jis žino, kad ten yra laukiamas. Net laikraščiuose yra užuominų apie jo išvykimą iš Veimaro.

Getė tikįs, kad kurorte vėl ras poilsį ir linksmesnių veidų. Ten ir jo mylimi asmenys. Karlsbadą, kaip geologinės medžioklės vietą, jis per keletą metų išsėmė, viskas jo ten išstuksenta ir aprašyta. Jo akys nukrypo į Marienbadą, ką tik suklestėjusį kurortą, be to, ir iš čia jis darė išvykas į Kamerbergą prie Egerio, su kuriuo negalėjo susidoroti ir kuris vis jį magnetiškai traukė. Jis ieškojo paaiškinimų ir mėgino pateikti švelnią interpretaciją, atitinkančią jo „neptūnistines" pažiūras: visa Čekija pradžioje buvusi nuo jūros nutolęs ežeras, kuriame, slūgstant vandeniui, iš nuosėdų susidarę kalnai. Paskui pats vis dėlto kiek suabejojo šia teorija, prieš savo norą rasdamas „vulkaninių" reiškinių; vėliau vėl pakeitė savo nuomonę ir galų gale — tai svarbi vieta — visai atsainiai pareiškė, kad leidžia galioti visoms pažiūroms: „Todėl mane turėjo apimti švelni, tam tikra prasme lanksti nuotaika, sukelianti malonų jausmą, kad svyruojame nuo vienos priešingos nuomonės prie kitos ir gal nepasiliksime nė prie vienos. Šitaip padvigubiname savo asmenybę..." Jo geologija ir jo meilės ryšiai pulsuoja tuo pačiu ritmu.

Nuo 1821 metų kurortu jis pasirinko Marienbadą. Tenykščių uolienų kataloge, kurį jis tuoj pat su 84 numeriais paskelbia, skatindamas galvoti toliau, kuo nuoširdžiausiai paminimas jo

šeimininkas, ponas fon Brezikė. Šis Brezikė, buvęs prūsų karininkas, turi brangų dokumentą, liudijimą, kad jo krikštatėvis buvo Fridrichas Didysis. Getė pasiima tą lapą, kuris, jo tvarkos supratimu, baisiai netvarkingas, kraštai sulamdyti; Brezikė mato pranykstant savo raštą pas slaptąjį tarėją, jau garsėjantį autografų rinkimu. Bet po metų jis vėl tą lapą atgauna, švariai išlygintą, su dedikaciniais eilėraščiais ir įrištą šviesiai mėlyname aplanke — tai Getės herbo spalva.

Brezikė turi dar kitą magnetą, verčiantį Getę nuolat rinktis šį namą savo būstu. Jo duktė yra ponia fon Levecov, su kuria Getė susipažino dar nelaimingaisiais 1806 metais Karlsbade ir savo dienoraštyje pasižymėjo vardu „Pandora". Tuomet ji buvo devyniolikmetė jauna moteris, ką tik ištekėjusi už Meklenburgo hofmaršalo, nelabai laimingai, nes jie greit išsiskyrė, ir ji ištekėjo už vyro pusbrolio ta pačia pavarde, kuris paskui krito prie Vaterlo. Dabar, kai Getė ją vėl sutinka, ji našlė su trimis bręstančiomis dukterimis. Bet ji negyvena kaip našlė. Jos draugas — grafas Klebelsbergas, turįs žemės valdų Čekijoje ir perspektyvą gauti aukštą vyriausybinį postą Vienoje. Apie jų abiejų vedybas negali būti kalbos, nes pirmasis vyras dar gyvas, o Klebelsbergas katalikas, bet Austrijoje daug ką galima „sutvarkyti", ir taip ši pora visuomenei pasirodo kartu; Klebelsbergas tėvams Brezikėms pastatęs solidų pensionatą, kur Getė ir apsistoja. Priešais namą yra terasa, plati pieva. Vaizdas gražus, Getę lepina visa Brezikių—Levecovų šeima, ir čia, pas svetimus žmones, Getė turi visa, ko nepatiria savuose namuose, — šeimyniškumą, jaukumą, paskatas, globą. Trys dukterys, Ulrikė, Amalija ir Berta, rūpinasi jaunystės gaiva ir smagumu; Amalija, vidurinioji, — tikra nutrūktgalvė, Berta, jauniausioji, žada užaugti gražuolė, o Ulrikė, vyriausioji, taip pat labai patraukli: siauroko veido, didelėmis mėlynomis akimis, šviesiais plaukais ir gražia nosimi. Ji ką tik grįžusi iš pensiono Strasburge ir vis plepa apie jį. Labai laisvai ant suolo priešais namą sėdi ši septyniolikmetė šalia septyniasdešimt dvejų metų slaptojo tarėjo. Jis susimąstęs klausinėja ją apie Strasburgą. Jau žmogaus amžius praėjęs nuo tų laikų. Apie tai jis rašė „Kūryboje ir tikrovėje", ir „supratingi skaitytojai" ypač gėrėjosi Zezenheimo idile. Ši jaunoji panelė Levecov nieko apie tai nežino. Getės jį niekad nėra skaičiusi nė eilutės. Ji net nežino, kad jis poetas. Jai patinka, kad ja domisi „didelis mokslininkas" — šitaip jį vadina

ir vėliau savo prisiminimuose. Jis kalba, taip pamokomai, duoda jai ir vieną iš savo knygų, „Vilhelmo Meisterio kelionių metus"; ši knyga ką tik išėjusi iš spaudos, tai didelė jo senatviškos išminties saugykla ir nelengva lektūra septyniolikmetei mergaitei. Iš įvairių užuominų apie ankstesnį romaną ji spėja, kad „prieš tai dar kažkas buvo", visiškai teisingai, bet ši knyga netinka nekaltai mergaitei; Getė linkęs „dukrelei" veikiau naujaip papasakoti atrinktas vietas.

Beje, didysis mokslininkas labai užsiėmęs. Sudarinėja išsamią barometro parodymų Marienbade lentelę; oro stebėjimai ir debesų skrydis dabar jo naujas pomėgis. Jis daug vaikštinėja aplinkui su savo plaktuku, stuksi ir gabenasi namo įvairius akmenis; jo stalas lūžta nuo akmenų. Jis mėgina „dukrelei" aiškinti: „Čia raudonas granitas, su didelėm kvarco priemaišom, čia kristalas dvynukas, labai retas egzempliorius, vaikeli, gal vienintelis, rastas čia iki šiol." Vaikelis nelabai išmano, ką daryti su tais akmenimis. Senukas tą pastebi ir paslepia po jais plytelę šokolado. Šitokį daiktą Ulrikė greit suranda ir nuoširdžiausiai dėkoja. Šito atsitikimo pamokytas, jis dabar jai iš savo ekskursijų neša nebe akmenis, o gėles.

Kitais metais jis vėl atvyksta į Brezikių namą, dar kitais, 1823, jis irgi vasaroja Marienbade. Tiesa, gyvena šįkart jau priešais stovinčiame „Auksinės kekės" viešbutyje — mat, pas Brezikes, geriausiame ir elegantiškiausiame Marienbado name, tais metais apsistojo Karlas Augustas. Dabar susitikinėjama terasoje. Prasideda intensyvus gyvenimas, ir Getė juo mėgaujasi. Jis dar „ligotai dirglus", kaip rašo savo draugui Celteriui, bet kalba ir apie savo gausias pažintis: „Senesni ryšiai persipina su naujais, ir praėjęs gyvenimas leidžia tikėti dabartimi."

Jis rekapituliuoja: žodis „Strasburgas" pažadino prisiminimus apie Friderikę, Lili, kuri ten gyveno kaip ponia fon Tiurkheim ir kurią jam dar reikia aprašyti. Galvoja jis ir apie Lotą Veclare, kadangi „Verterio" pirmasis leidėjas dabar nori išleisti jubiliejinę knygą, kuriai prašė jį parašyti įžanginį žodį; Getė svarsto, kokias eiles parašyti, kad jos pažadintų šitą seniai pamirštą šešėlį. Lotos sūnus, vienas iš jos dvylikos vaikų, dabar archyvų tarėjas, yra tarp kurorto svečių, reikės jam paskirti keletą malonių žodžių. Veimare tyliai gyvena Šarlota, susitaikiusi su juo; jis dar kartą paskyrė jai gražų eilėraštį „Priklausyti vienai

vienintelei", pastatydamas ją šalia Šekspyro kaip „aukščiausio aukščio žvaigždę": *Kas esu, dėkingas jums.* Aštuoniasdešimtmetė Šarlota, nuskurdusi, nusivylusi, vis dar tebegyvenanti seniai mirusio vyro tarnybiniame bute, kur kadaise kasdien pas ją svečiuodavosi Getė, dabar šį eilėraštį išsiaiškina taip, kad jis ją nustumiąs į žvaigždžių tolius.

O Getė nori gyventi dabartimi. Tiesiog stačia galva puola į draugijos bruzdesį, o kadangi žinoma, kaip jis mėgsta gražias jaunas mergaites, visi jam veda jas iš visų pusių lyg kokiam sultonui. Celteris stačiokiškai atvirai rašė jam iš Berlyno, kad matąs draugą „visoje jėgos ir galybės pilnatvėje". Jis atsiuntė į Marienbadą jauną mokinę „su sveikinimais ir rimais". Kunigaikštienė Hohencolern energingai tarpininkauja šiai pažinčiai, damos jau ankstų rytą eina pro Getės langą: „Jis gyvena čia!" — skelbia kunigaikštienė ir be ilgų ceremonijų pašaukia jį pro langą. Jis prieina prie lango, su rytiniu chalàtu, atsiprašinėdamas, kad esąs dar toks „rytinis". Kunigaikštienė pristato mergaitę, apie kurią jis tikriausiai jau girdėjęs? Iš kurgi, bet nesvarbu, jis įsijungia į žaidimą, tikėdamasis „kiek iš aukšto užmegztą pažintį pratęsti lygumoje". Net šitaip juokais flirtuodamas, jis randa simboliškų reikšmingų žodžių.

Protingoji Stal yra apie jį pasakiusi: „Jus reikia suvedžioti!" Jis pats tai cituoja su malonumu, ir bet koks suvedžiojimas jam patinka. Susitikinėjama pas kunigaikštienę, šnekučiuojama apie Berlyną, jis primygtinai kviečiamas ten atvažiuoti: „Ne, aš bijau,— jis žvilgteri į gražią jauną mergaitę,— juk paskui dar nerasi kelio atgal..."

Kalbama apie teatrą, Getė užsimena apie Talmą, dar aplankiusį jį po valdovų kongreso Erfurte. Jis mėgdžioja prancūzų teatro aktorių vaidybą: „Ten buvo senasis Nerestanas — na, vyras jau metuose, nėr kaip pykti, kad jis dreba, bet jis laikė abi rankas iškėlęs aukštyn, labai smarkiai kretėdamas!" Vaiduokliškai atrodo šitas senis, kuris mėgdžiojo Nerestaną, iškėlęs drebančias rankas, bet damoms taip juokinga, kad jos negali atsijuokti; Getė pasakoja toliau: „Abu įsimylėjėliai šalia Nerestano darė tą patį ir buvo labai gražu matyti ore šitas šešias drebančias rankas, negana to, scenos gilumoje stovėjo patikėtinis ir, matydamas bendrą sambrūzdį, pakėlė savo rankas ir jis, ir taip jau buvo aštuonios rankos!"

Atsisveikinimas, linkėjimai Celteriui, bet mergaitė pamiršo „svarbiausia": „Tuoj pat bėkit paskui jį!"— paliepia energinga kunigaikštienė, ir ant laiptų ji gauna savo bučinį ir žodžius: „Gražusis mano angelėli, milijoną kartų Jums ačiū!" ir dar vieną bučinį, paskutinį ar „paskutiniausią". Ši mergaitė Lili, dar viena šiuo vardu jo kataloge, neužmiršta šio įvykio tuoj pat pažymėti dienoraštyje ir, būdama dalykiška berlynietė, parašo: „Kadangi ekstazės momentai gyvenime būna gana retai, tai aš jų nepraleidau, o sąžiningai juos išnaudojau."

Poilsiautojai eina pasivaikščioti prie fontano, ir Getė sveikina į visas puses: Olandijos ekskaralių, Napoleono posūnį Eugenijų, buvusį Italijos karalių, dabar hercogą fon Lioichtenbergą, didįjį kunigaikštį, kuris „atrodo kaip kepėjas, dėvi nepaprastai plačią ir baltą liemenę", kaip pastebi berlynietė. Literatūrine manija serganti mergaitė dar pamėgina Getei priminti: „Iš tikrųjų aš esu Lili iš jūsų parko, tik, deja, be žvėryno." Ak taip, vis kartoja Getė ir plačiai apžvelgia kurorto gyvenimą apskritai, pasakoja, kaip greit keičiasi scena, ateina nauja karta, laikaisi kaip galėdamas, kol galų gale draugai pranyksta vienas po kito, ir viskas vis labiau tuštėja, o žmogus lieki toks vienišas...

Vienatvė ir nesiliaujantis bendravimas su žmonėmis: Getė be atvangos vaikštinėja, sveikinasi, lanko draugijas, balius, žingsniuoja polonezo priešakyje, o čia irgi, renkantis damas, jam parenkami gražiausi vaikučiai. Jis sėdi terasoje pas Brezikes, ir sėdi ten lyg scenoje, apšviestas rampų šviesos, jį stebi visas Marienbadas, pavydėdamas mažajai Levecov, kuri visai atvirai yra jo favoritė — dukrelė, ir visi apie tai rašo savo laiškuose iš Marienbado. Tik per šį vaikutį galima susipažinti su Gete, ir šia galimybe daug kas pasinaudoja; senis su viskuo sutinka: „Dabar tu patenkinta, dukrele?"

Paskui vėl daug kas mato jį vieną ar su palydovu išeinant į kalnus su savuoju geologo plaktuku. Jis dabar vadinamas „senuoju Merlinu", burtininku, herojumi legendos, kurią vėl naujai išgarsino romantikai. Jo palydovas iš dviejų molio skalūno radimviečių nori spręsti apie viso kalno struktūrą, ir Getė pasako: „Jeigu mergaitė mane bučiavo pirmą ir trečią dieną, tai būtų neteisinga daryti išvadą, kad antrą dieną ji negalėjo bučiuoti kito."

Kaip ir laukiama iš poeto, jis sukuria eilėraštuką geradarės versmės Hygiejos garbei:

Ji gundo būdais visokiais;
Šypsniu, grojimu ir šokiais,
O dienos plaukia it sapne.

Jis girdi skambant dar neryškius, aprašytus nelabai sklandžiomis eilėmis, Eolo arfos garsus, kurie jam spaudžia iš akių ašaras, nes jis nusiteikęs labai graudžiai, ir palaimingos ašaros greit ištrykšta.

Skamba ir didžioji muzika. Rengiami koncertai, dalyvaujant įžymybėms. Dainuoja Milder[1], ir Getė pagaliau išgirsta išlavintą ir pirmarūšį balsą. Graži lenkė, madam Šimanovska, skambina pianinu, ir Getė jaučiasi „atgniaužiamas" lyg suspaustas kumštis. Pasiprašo jai pristatomas, eina su ja pasivaikščioti, jis sužavėtas, įsimylėjęs šią gražią būtybę su migdolinėmis akimis ir juodais antakiais, švelniomis, labai ryškiomis lūpomis bei riestoka nosyte, su jos veržlia ir sklandžia kalba, nors jam sunkoka ją suprasti, nes lenkė kalba tik prancūziškai. Bet jie supranta vienas kitą, nors ir ne kiekvienas žodis aiškus.

Marija Šimanovska, carienės rūmų pianistė, Kerubinio ir Rosinio šlovinama kaip pirmoji to meto atlikėja, kilusi iš Varšuvos Volovskių šeimos, priklausiusios keistai žydų sektai, „frankistams"; jos įkūrėjas Frankas, svyravęs tarp žydų religijos ir krikščioniškųjų idėjų ir nemielas abiem partijoms, bastėsi visur lyg klajūnas ir trumpai gastroliavo taip pat ir Ofenbache, kur laikė puikų dvarą ir kur juo visi stebėjosi kaip „lenkų kunigaikščiu", o paskui jis vėl iš ten išvyko. Marija, ankstyvas muzikos vunderkindas, ištekėjo už pono Šimanovskio iš tos pačios sektos; iš to ryšio gimė duktė, paskui tapusi poeto Mickevičiaus žmona. Marija netrukus išsiskyrė su vyru ir, lydima sesers, pradėjo savo didžiąsias turne po Europą, virtusias triumfo žygiu, ne paskiausia — ir jos asmenybės bei žavumo dėka. Be saloninių pjesių, iš kurių mėgstamiausia buvo „Le murmure", ji, kaip Šopeno pirmtakė, taip pat komponavo gražius etiudus, kuriuos gyrė dar Robertas Šumanas, sakydamas, kad „tai reikšmingiausia, ką iki šiol davė muzikai moterys".

---

[1] Vokiečių dainininkė (1785—1838), dainavusi daugiausia Vienoje ir kitur, nuo 1816 m. primadona Berlyne.

Getei malonu bendrauti su šia patrauklia žavinga asmenybe. Ji ne kokia dukrelė, o moteris, be to, labai garsi, labai elegantiška, pasaulietiška dama ir didelė pianistė. Jos muzika, matyt, nebuvo tokia pritrenkianti ir verčianti gintis, kaip Bethoveno, kurią jis tegalėjo ištverti tik vieną akimirką; koncertuose ji dažniausiai skambindavo „Le murmure" arba vieną iš tų švelnių etiudų su žydrais sparnais. Bet Getė jaučiasi „atgniaužtas", beveik dvejus metus jo ausis negirdėjo muzikos, ir taip šis organas „užsidarė ir atsiskyrė", kaip jis rašo Celteriui. Tačiau dabar „tave staiga užgriūna dangiški dalykai, perteikiami didelio talento, veikdami tave visa savo jėga, pareikalaudami visų savo teisių ir pažadindami prigesusių prisiminimų visetą". Tai išvilioja iš tikrojo pasaulio ir pakylėja virš jo. Ir šiek tiek nuleisdamas toną, tuoj pat priduria Celteriui, kad esąs įsitikinęs, jog jau po pirmųjų jo akademijos choro garsų jis turėtų išeiti iš salės. Viso, galingo choro ar, ko gero, visų instrumentų, kaip Bethoveno simfonijoje, būtų jam per daug, jis to negalėtų ištverti.

Ir pačios Šimanovskos jam „per daug", per smarkiai jinai sukrečia jį savo muzika. Jis bėga pas dukrelę ir į terasą, iškilusią viršum švelnios pievos. Jo demonas turėjo jam parengęs naują ir paskutinį sukrėtimą. Svajonių žaismas kasdien rimtėja. Lyg savo nuotaikų uvertiūrą jis padiktavo savo sekretoriui fragmentą, kurį šis asilas telaiko vaizdeliu „Kelionių metams"; Getė apskritai viską diktuoja, net savo dienoraštį. Pradeda iškilmingai: „Per šitas šventas naktis, apie kurias Šekspyras sako..."— ir jis praleidžia keturias eilutes, turėdamas omenyje „Hamleto" pradžią: *„Naktis palaimos esti kupina, /Nekenkia mums nei fėjos, nei planetos,— Ir nebebaisūs raganų kerai:/ Toks įstabus ir šventas šitas laikas"*[1] — ir tęsia: „Aš ryškiai ir išsamiai sapnavau jus. Jūs man atrodėt ir maloni ir puiki, žavi ir graži, pati mieliausia ir visada man palanki. Jūsų artumas man buvo pasidaręs būtinas, ir nieko negalėjo padaryti neįsivaizduojamos kliūtys, iškilusios tame dideliame, į rūmus panašiame name, norėdamos mane atitolinti nuo jūsų. Vis atsidurdavau šalia jūsų, patirdamas pasitikėjimą ir pats pasitikėdamas, ir, užuot išėjęs, užsibūdavau pas jus, o išėjęs vėl grįždavau, taip, kad man galų gale ėmė rodytis, jog esu įkyrus. Apsisprendžiau, nuskubėjau prie didelio sodo durų, bet jas radau užrakintas.

---

[1] Vertė A. Churginas.

Ar tai nerodo nuoširdžiausio potraukio, nenuslopinamo prieraišumo ir tikros meilės? Tebus tai tuoj pat išlieta popieriuje, kad blaivus gyvenimo sapnas nepastebimai neištrintų šitų mielų vaizdinių..."

„Nekalti sapnai", pažymi jis dabar dienoraštyje. Bet sapnais viskas nesibaigia. Bendravimas su visa šeima, žinoma, lieka tas pats: Getė skiria laiko Amalijai, antrajai dukteriai, šiek tiek perdaug nutrūktgalviškai, su trečiąja, Berta, skaito Valterio Skoto romaną, liepia jai kalbėti rūpestingai ir aiškiai. Su motina juokauja iš bendrų atsiminimų. Net Ulrikė dabar iš sapnų ir schemų smarkiai prie jo priartėja. Ji džiaugiasi didžiojo mokslininko globa ir kaip ir bet kuri jauna mergaitė didžiuojasi tuo vaidmeniu, kurį atlieka šioje reiklioje visuomenėje, o juk iki šiol ji buvo visiškai nereikšminga mergaičiukė, į kurią niekas nekreipė dėmesio.

Getė baliuose mato ją šokančią ir praplaukiančią pro šalį, lengvai, laisvai, visada rimtoką, nes ji „žvali, bet ne linksma", pasak motinos. Iš terasos jis mato ją pievoje, su škotiška suknele. Valterio Skoto mada perėjo ir į drabužius, ir tas jai tinka. Ji pasitarnauja didžiajam mokslininkui, pasilenkdama jam parinkti ir atnešti akmenėlių: „Prie šimto pozų, kuriose ją matau, vėl naujas priedas", kaip jis atvirai rašo motinai. Tai ne šimtas klasikinių pozų, kurias Neapolyje jam pademonstravo Ema Hamilton. Tai dabartis, visiškai neklasikinė, gyva, alsuojanti.

Ulrikė sugundo jį avantiūriškoms mintims ir dar avantiūriškesnięms žygiams. Tai istorija su „šiurpiai komiškomis, labai gėdingomis, pagarbų juoką keliančiomis situacijomis", kaip jas pavadino Tomas Manas, rengęsis jas aprašyti, o paskui savo veikale „Mirtis Venecijoje" pavertė „meistriškumo tragedija".

Getė eina pas gydytoją, norėdamas sužinoti, ar jam tokiame amžiuje nepakenktų vedybos. Gydytojas jį nuramina; reikia manyti, kad jam buvo sunku paslėpti šypsnį. Getė imasi tolesnių žygių. Informuoja savo seną draugą Karlą Augustą. Šis jį išjuokia: „Seni, vis dar mergaitės!". Ne, tai rimti ketinimai. Didžiajam hercogui graudu žiūrėti į susižavėjusį lyg jaunuolis senį su pašėlusia, beprotiška viltimi tamsiai rudose akyse, kurios šiaipjau valdingai blykčioja ir Karlui Augustui ne kartą pridarė nemalonumų. Hercogą intriguoja ši situacija. Gal čia šiek tiek buvo ir piktos valios: jei olimpietis nori apsijuokti, tegu daro, kaip nori. O gal Levecovai tikrai praturtintų Veimarą? Getės vaikai,

be abejo, to nepadarė. Hercogas pasiprašo priimamas pas motiną ir imasi piršliauti senajam draugui. Pasaulio mačiusi dama šitas piršlybas pradžioje palaiko juoku, apie hercogą žinoma, kad jis mėgsta krėsti nelabai gražius juokus. Karlas Augustas pažada Ulrikei mokėti didelę pensiją, jeigu slaptasis tarėjas mirs anksčiau už ją, o tatai gali įvykti gana greitai. Motina su nerimu kalba apie tai, kad Getės vaikai tikriausiai priešinsis, šeimoje kils nesutarimų. Ir tuo bus pasirūpinta: Karlas Augustas „jaunųjų porai" Getei ir Ulrikei pasiryžęs atiduoti namą, stovintį priešais pilį. Motina prieštarauja, remdamasi „vaiko" amžiumi. Bet Ulrikei devyniolika, o ji pati tokiu metu jau buvo išsiskyrusi. Tačiau Ulrikė lig šiol neparodžiusi noro tekėti, apskritai nesidominti vyrais. Būtinai reikią atsiklausti jos pačios. Be abejo, tai nepaprastai garbingas pasiūlymas.

Karlo Augusto misija baigta, ir arba jis pats kam prasitarė, ar motina, bet apie tai tuoj pat sužino visas Marienbadas. Laiškai eina į visas puses. Pats Getė rašo marčiai. Atsargiai užsimena, kad ligšiolinius gyvenimo sunkumus būtų galima pašalinti, jeigu prisidėtų dar „kas nors trečias ar ketvirtas".

Ką ponia fon Levecov galėjo kalbėti su dukterimi, žinoma tik iš Ulrikės pasakojimo žiloje senatvėje. Ir ji priklauso prie ilgos eilės Getės „abačių", prasidedančios jo seserimi. Nei tuomet, nei vėliau ji nesidomėjo vyrais. Mirė jinai prieš pat mūsų šimtmečio pradžią, sulaukusi beveik šimto metų, kaip „Šventojo kapo" pensiono vieniša netekėjusi moteris, mirė dvare savo patėvio Klebelsbergo, kuris po pirmojo Levecovo mirties galėjo vesti jos motiną.

„Nepasakysi, kad ten nebuvo meilės",— kartą išsitarė ši sena pensiono dama, kamantinėjama smalsuolių. Paskui paaiškino, kad ji susilaikiusi dėl Getės šeimos. Be to, jai sunku buvę skirtis su seneliais, seserimis, motina. Ir pagaliau ji apskritai neturėjusi noro tekėti. Apie Getę ji galinti pasakyti, kad jis jai patikęs „kaip tėvas". Gal ji būtų už jo tekėjusi, jeigu būtų galėjusi būti jam „naudinga". Tačiau jis pats niekad apie tai nekalbėjęs nei jai, nei motinai.

Dar buvo ir epilogas. Norėdami išeiti iš nemalonios padėties, Levecovai išvažiavo į Karlsbadą. Getė kelioms dienoms išvyko į Egerį. Iš ten jis rašo vienam draugui gamtininkui apie „labai gerų žmonių santykius" su juo: „Staiga mane apėmė dieviška ramybė, tokia švelni ir galinga, kad sutaikė mane patį su savimi

ir pasauliu", ir priduria: „Kaip vis dėlto smarkiai tie visi aukšti moksliniai dalykai pasireiškia etikoje, atnešdami tiek daug dorovinės naudos."

Ramybė trunka neilgai. Jam vėl būtinai reikia mergaitę pamatyti. Levecovams įkandin jis nuvažiuoja į Karlsbadą, apsigyvena viešbutyje virš jų vienu aukštu aukščiau. Išlaikant padorumą, prastumiama dvylika dienų. Gimimo dienai Getė gauna nušlifuotą taurę su data ir trijų dukterų inicialais. Motina žiūri, kad būtų visos trys. Visos trys paskui ir ateityje grakščiais, motinos sudėtais žodžiais turi sveikinti slaptąjį tarėją gimimo dienos proga ir priminti „viešos paslapties dieną" — visas kurortas žinojo apie išvyką ir taurę. „Tęsiamos linksmybės",— pažymi Getė dienoraštyje. „Smagus žvaigždžių susikeitimas vietomis"— grįžtant naktį, žiburiai slėnyje šviečia kaip nusileidusios žvaigždės. Viltingai pasakyta: „Nauji projektai. Ilgai užsisėdėjome." Paskui reikia krautis daiktus.

Pirmoji krauti daiktus paliepia ponia fon Levecov. Šios piršlybos nepaprastai garbingas daiktas, taip pat ir ateityje į tai bus žiūrima su didžiausiu delikatumu, bet jos ima darytis neįmanomos. „Bendras, šiek tiek bruzdus atsisveikinimas",— pažymi Getė. Ulrikė dar kartą užlekia laiptais pasibučiuoti atsisveikinant. Paskui Getė pėsčias eina gatve iki viešbučio, kur laukia jo vežimas. Dar anksti, devynios valandos, šviesi rugsėjo diena. Getė žino, kad jam — vakaras. Šios mergaitės jis niekad daugiau nebematė. Tik dar ilgai jis tikėjosi, rašė laiškus, kupinus atsargių užuominų, kartą su beveik beviltiškais linkėjimais: „Tegu manieji lūkesčiai susitinka su jūsiškiais! Te niekas! niekas! nekliudo jiems išsipildyti!"

Tačiau jau vežime jam aišku, kad tai buvo atsisveikinimas. Jį smarkiai krečia drebulys. Jis jaučia kartu ir skausmą, ir pakilimą, gebėjimą jį aprašyti. Dar Marienbade pradėjo eilėraštį apie Šimanovską:

Aistra kančias pagimdo...

bet jis baigėsi taikiai:

Dvilypė laimė — muzikos ir meilės.

Dabar nėra nieko panašaus. Rašo kiekviename postovyje, kas parašyta vežime rašomojoje lentelėje, perkelia ant popieriaus. Kol pasiekia Veimarą, eilėraštis baigtas. Perrašo devyniuose la-

puose į švarraštį, kur dar matyti senojo *magister artis scribendi* iš Frankfurto mokykla. Pats įriša į mėlyną aplanką, tai jo herbo spalva, kaip ir Ulrikės seneliui buvo perdavęs liudijimą, rūpestingai išlygintą ir atgavusį ankstesnę išvaizdą.

Rūpestingai nugludintos ir šios eilės, stipriausios ir didingiausios iš visų jo parašytų. Poezijoje jis atsigauna, kad ir koks nuskriaustas tuo metu jautėsi. Pradžioje pats save cituoja Taso žodžiais:

Kai kančios žmogų nebyliu padaro,
Man dievas leidžia žodžiais jas išlieti.

Jau strofų forma meniška, artima italų stansams, bet glaustesnė, paprastesnė. Panaudojamos visokiausios meninės vingrystės: jis leidžia kalbėti mylimajai kaip pusiau draminėje scenoje, pabaigoje pats taria žodį, vydamas šalin nematomus draugus: „Palikite mane!" Jis rašo lyriškai išsiliejančias strofas, pateikdamas žavų savo mylimosios vaizdą, kurią dar kartą regi visokiausiomis pozomis, bučinys vakare, paskutinis ant laiptų, paskui „paskutiniausias". Prabyla bibliniais tonais apie maldas, „dievišką taiką", apie tai, kaip

Nežinomam aukštesniajam pasauliui
Dėkingai ir laisvai pasiaukoti.

Mylimajai į lūpas įdeda protingus žodžius, toli pranokstančius jos amžių,— jis turįs galvoti ne apie praeitį, ateitį, o žvelgti į akis akimirkai, „neatidėlioti!" Jis atsako šnekamosios kalbos stiliumi, nenoromis, beveik šiurkščiai: „Gera tau kalbėti"— kas jam iš šio akimirksnio, kuris tik išskiria? Jis nori būti vienas, veja šalin visus palydovus, net mėgstamoji gamtotyra atmetama kaip neteikianti paguodos:

Stebėkite žvaigždes ir kuklią pintį,
Bandykit paslaptį gamtos įminti.

Jis jaučiasi visų paliktas:

Jau valandą man muša paskutinę,
O juk dievų globotinis buvau.
Jie dovanojo man Pandoros skrynią,
Kur lobių daug, pavojų — dar daugiau,
Jie man parinko nuotaką gražutę,
Paskui išskyrė ir mane pražudė.

Eilėraštis užbaigiamas šitaip, be jokios paguodos, pačiomis negailestingiausiomis eilutėmis, kada nors jo parašytomis.

Gerai žinodamas, ką parašęs, šį eilėraštį jis laikė savotiška šventenybe ir jam klausytis susikūrė ištisą ritualą. Tarnas Štadelmanas statydavo ant stalo vaškines žvakes ir išeidavo. Tada Getė savo sodriu balsu imdavo skaityti.

Vilhelmas fon Humboltas, vienas iš pirmųjų, kuriam teko klausytis šio eilėraščio, rašo apie tai savo žmonai: „Man visiškai paaiškėjo, kad Getė dar neatsikratęs savo įspūdžių iš Marienbado, tačiau, kiek jį pažįstu, jį daugiau domina tų įspūdžių sukelta nuotaika ir poezija, o ne pats objektas. Taigi kas kalbama apie jo vedybas ir patį įsimylėjimą, iš dalies yra visiška klaida, iš dalies reikia suprasti pačia tikriausiąja prasme."

Visas Veimaras sujudo, Getei grįžus namo, niekas nelieka nuošaly, dauguma stoja už jį, nes sūnus ir Otilija nusiteikę labai priešiškai. Augustas grasina su žmona išsikelsiąs į Berlyną, jeigu į šį vedybų projektą bus pažiūrėta rimtai. Įsikiša kita Ulrikė, Otilijos sesuo. Dievas težino, kokių nemalonių žodžių ar šiurkštybių buvo pasakyta, kaip aiškiai Augustas prasitarė, kad ir grynai materialiai jis jaučia pavojų savo palikimui. Getė iš tikrųjų pirmą kartą gyvenime patiria, ką reiškia scenos, pyktis, neapykanta artimiausių žmonių tarpe. Nuo šitokių dalykų jis visada atsargiai išsisukdavo. Dabar jie užgriūna jį sulaukus žilos senatvės. „Visi buvo apimti nevilties, — rašo Šilerio našlė, — o tai ne tas kelias, kuriuo būtų galima sušvelninti jo širdį. Jo tokia prigimtis, kad nuo prieštaravimo jis tampa šiurkštesnis. Nežinau, kuo viskas baigsis!"

Getė vaikštinėja šiame sambrūzdyje, lyg visa tai jam nerūpėtų. Nekelia sūnui kontrascenų, kartais jis net smagiai nusiteikęs. Apsilanko senasis draugas Reinhardas ir paskui pareiškia kancleriui Miuleriui — jam atrodo, kad Getė su savo Marienbado istorija tik norįs šiek tiek paerzinti saviškius. Miuleriui Getė kalba apie nemirtingumo problemą ir tolimesnį gyvenimą po mirties: jis negalįs įsivaizduoti, kad mąstymas ir gyvybė gali liautis egzistavę. Bet kai tik norima dogmatiškai įrodyti asmens tolesnę egzistenciją, tas vidinis pojūtis išpuošiamas filisteriškais atributais, tada pasimetama prieštaravimuose. Ir vis dėlto žmogus nuolat verčiamas norėti suvienyti neįmanomus dalykus. Beveik visi įstatymai esą „neįmanomų dalykų sintezė, pavyzdžiui, santuokos institutas". Ir vis dėlto gera, kad yra šitaip;

mat, tiktai šitaip, postuluojant tai, kas neįmanoma, pasiekiama kuo įmanomesnių rezultatų. Tai pasakyta tuo pačiu laiku, kai jis dar su viltimi galvojo apie vedybas su Ulrike ir apie tai rašė jos motinai.

Bet lapkričio mėnesį jį dar aplanko paskutinis jaudulys ir džiaugsmas. Šimanovską pavyko pasikviesti koncertui į Veimarą. Surengiama iškilminga vakarienė, dalyvauja ir Getė. Skelbiamas tostas už „prisiminimus". Poetas staiga pašoka sakyti audringos atsisveikinimo kalbos, kuri proza atšaukia tai, kas pasakyta jo eilėraštyje: „Nepripažįstu prisiminimo jūsų prasme! — šaukia jis į salę,— tai tik nevykęs žodis! Ką mes sutinkam didinga, gražu, reikšminga, to mums nereikia prisiminti iš išorės, tarytum vėl sumedžioti, visa tai iš pat pradžių turi įsilieti į mūsų vidų, susijungti su mumis, pagimdyti mumyse naujesnį, geresnį „aš" ir šitaip atsinaujinant tęsti savo egzistenciją. Nėra praeities, kurią būtų galima atgal pasišaukti ilgesiu, tėra tik amžinas naujumas, o tikrasis ilgesys visada turi būti produktyvus, sukuriantis naujų, geresnių vertybių!"

Rodydamas į Šimanovską, jis prideda: „Argi šiomis dienomis mes nepatyrėme šito patys? Argi mes dėl šios mielos, taurios esybės, vėl norinčios mus palikti, savo viduje nesijaučiame atgaivinti, pagerėję, įkvėpti? Ne, ji negali išnykti, ji perėjo į mūsų giliausią „aš", toliau gyvena mumyse, su mumis, ir kad ir kaip ji bandytų nuo manęs pabėgti — aš ją visada tvirtai laikysiu savyje!"

Šimanovska dar kartą ateina į jo namus. Ji atneša pačios rankomis darytų dovanų. Ji dėkoja gražiais, gerai apgalvotais žodžiais, kurie skamba lyg taurios gyvensenos etiudas ir kurie su moterišku įsijautimu atsiliepia į Getės žodžius: ji išsiskirianti su juo turtinga ir paguosta, „Jūs sutvirtinot mano tikėjimą savimi, jaučiuosi geresnė ir kilnesnė, kadangi jūs mane branginate!" Getė išsigandęs žvelgia į žaviąją moterį. Ji atėjo apsivilkusi juodais drabužiais — jai dar reikia apsilankyti rūmuose, kur paskelbtas oficialus gedulas dėl vieno kilmingojo mirties. Getė šią spalvą priima simboliškai. Jinai jį sutrikdo, jis negali nieko pasakyti. Privažiuoja vežimas. Kol jis susiorientuoja, Šimanovska su seserimi jau išeina. Tada iš jo išsiveržia žodžiai, aistringas prašymas: sugrąžinkit man ją, sugrąžinkit! Jis reikalauja, prašo, nuskubama Šimanovskai įkandin, ir ji ateina dar kartą. Be žodžių jis apglėbia ją savo rankomis. Ašaros rieda per

tamsų, didelį veidą, išvagotą plonų raukšlelių. Jis žiūri jai iš paskos, kaip ji tolsta, eidama per ilgą, atvirą jo puošnių kambarių eilę. Tai ne „paskutiniausias" bučinys. Tai pats paskutinis, neatšaukiamas atsisveikinimas su gyvenimu.

Šimanovskos jis irgi niekad nebematė. Jis ją net pergyveno; ji miršta jauna, 1831 metais, pakirsta tos pačios choleros epidemijos, kuri nusinešė ir Hegelio gyvybę pačioje šlovės viršūnėje.

Abu išsiskyrimai Karlsbade ir Veimare visiškai surijo šiek tiek apgaulingą naujai nubudusią „jėgos ir galybės pilnatvę". Liga grįžta, arba Getė pabėga į lovą, kaip apie jo krizes spėlioja Rimeris. Getė silpnas, bevalis, o aplink jį vėlgi vyrauja susierzinimas ir neapykanta, nes nuo vedybų projekto dar jokiu būdu neatsisakyta. Draugai pasirūpina, kad būtų pakviestas jo senas tarnas Paulius Gecė, nes namuose poetas nepakankamai prižiūrimas. Gecė dabar kelių statybos inspektorius ir savo senam ponui stato užtvankas prieš potvynius nereguliuojamos upės krantuose. Jis nedaro daug ceremonijų su savo slaptuoju tarėju: „Taip, Jūsų ekscelencija,— sako jis poetui,— apie lenkes mums jau nebėra ko galvoti!"

Specialia pašto karieta atskuba kitas draugas, veiklusis ir šiurkštusis Celteris. Prie vartų nieko nėra. Moteriškas veidas žvilgteli pro virtuvės langą ir atsitraukia. Atėjęs tarnas Štadelmanas trūkteli pečiais. „O aš vis dar tebestoviu prie namo durų,— rašo Celteris savo dienoraštyje,— negi man vėl išvykti? Ar čia apsigyvenusi mirtis? Kur šeimininkas? — Rūškanos akys.— Kur Otilija? — Išvažiavusi į Desau. — Kur Ulrikė? — Lovoje. — Ateina Augustas: tėvas nekaip jaučiasi, serga, labai serga.— Jis miręs? — Ne, nemiręs, bet labai serga.— Einu arčiau, o marmurinės statulos stovi ir žvelgia į mane. Šitaip lipu aukštyn. Patogūs laiptai tarytum traukiasi atgal. Ką aš rasiu? Ką radau? Žmogų, atrodantį taip, lyg jo kūne liepsnotų jaunystės meilė su visomis jos kančiomis. Na, jeigu šitaip, tai jis turės išeiti sveikas iš šitos bėdos! Ne! Tegu jis tą meilę išlaiko savyje, tegu dega kaip deglas!"

Celteris ne tik šiurkštus, jis išmano ir apie psichologines namines priemones, derančias Getės namuose. Poetas parodo jam savo elegiją, ir Celteris jam perskaito ją tris kartus iš eilės. Getė sako: „Tu gerai skaitai, seni!"—„Tai visiškai suprantama,— rašo Celteris vienai pažįstamai,— bet senasis kvailys nežinojo,

kad skaitydamas aš galvojau apie savo paties mylimiausiąją." Gydytojai kraipo galvas dėl Celterio gydymo metodų, bet Getė atsigauna nepaprastai greitai. Patenkintas Celteris vėl išvažiuoja. Kaip pats sako, jis „vadovavo" Getės pasveikimui, o dabar palieka jį „visiškai žvalų".

Getė imasi darbo. Elegija išlaiko savo ypatingą vietą, bet jis nutaria ją įrėminti. Jį visada domino meninė trilogijos problema; nei su „Pandora", nei su „Nesantuokine dukterimi" jam nepavyko savo plano įgyvendinti. Čia, eilėraščiu, jam tas pavyksta. Pradžioje pateikia penkias strofas, skirtas savajam Verteriui,— ironiškas, karčias eiles „daugelio apraudotam šešėliui", kuris jausmingai šypsosi, jį palikęs:

Likau aš čia, o tu apleidai žemę.
Gal ir geriau... Likimas šitaip lemia.

Šis pasimatymas po penkiasdešimties metų sužadina prisiminimus apie kitą pasimatymą, kitą atsisveikinimą, o pabaigoje klastingai tykoja „sudie", išsiskyrimas — *„o tai — tikra lemtis"*. Tada eina elegija su negailestinga pabaiga, bet, Getės manymu, ir šį kartą nereikia, kad viskas baigtųsi tragiškai. Užbaigiama eilėraščiu Šimanovskai su *„Dvilype laime — muzikos ir meilės"*. Viską Getė pavadina „Aistros trilogija".

„Mane stebina vien tai, ar ši tokia sudraskyta, tiek kančių patyrusi vienovė galės vėl persitvarkyti ir susiformuoti į naują vienovę"— šitaip jis buvo pasakęs prieš metus, pradėjęs atgauti jėgas. Eilėraštyje ta vienovė vėl atstatyta, tai nuostabiausias pasikeitimas žmogaus, kuris sugeba keistis be galo daug kartų, kuris nenori mirti, nenori sustingti, visomis jėgomis ginasi nuo išsiskyrimo, reiškiančio mirtį.

PAŠNEKESIAI SU GETE

Žiūrint grynai išoriškai, paskutinį dešimtmetį Getė nugyvena kuo uždariausiai artimųjų tarpe; dvasiškai per tą laiką jis pasiekia neišmatuojamus tolius. Jis nebekeliauja, net artima Jena pasidaro jam svetima. Didelis namas prie Frauenplano tampa jo nuolatine buveine. Iki paskutinės kertelės jis prisipildo jo gyvenimo relikvijų, dovanų, garbės diplomų, gamtamokslinių rinkinių, meno lobių. Dar jam gyvam esant, čia jau muziejus, archyvas, kuriame studijuojamas jo poetinis palikimas, tai kanceliarija, iš kurios beveik kasdien į visą pasaulį plaukia begalinė korespondencija. Tai taip pat iškilmingų priėmimų vieta. Getės namai labai ištaigingi. Svarbesnėmis progomis privalu ateiti su fraku, „su regalijomis", damoms — su vakariniais tualetais. Princo auklėtojas Sore per vakarienę, kuri nėra „didelis renginys", užrašo dalykų, šiek tiek kontrastuojančių su įpročiais jo ženeviškoje tėvynėje: puodukai su stipriu šaltu buljonu (kurį Sore pradžioje palaiko šokoladu); tada ikrai; po to mėsa ir žvėriena. Vėliau paduodami trys ar keturi dubenys su salotomis ir sandvičiais, sutaisytais su ančiuviais ir nėgėmis. Prie to trys rūšys vyno, desertui marinuoti vaisiai ir galų gale vaisiniai tortai. Getė ir gilioje senatvėje geria daug, pilsto po daug iš didelių, pilvotų butelių.

Lankytojų atvyksta iš visų šalių, ir retai kada jiems atsakoma, jeigu jie gali pateikti rekomendaciją. Jų tarpe yra studentų, didelių valstybinių veikėjų, smalsių damų, žymių ar tik pradedančių poetų. Pasiprašo audiencijos ir priimamas jaunas Heinrichas Heinė, Getingeno studentas, ką tik pėsčias, su žalia kuprine ant nugaros, keliavęs po Harcą ir dabar ketinąs aprašyti savo kelionę. Po kelių nereikšmingų frazių Getė jį klausia: „Ką jūs dabar rašote?" — „Faustą", — „O dau-

giau neturite Veimare jokių reikalų?"— klausia olimpietis. „Mano kojai peržengus Jūsų ekscelencijos slenkstį, visi mano reikalai Veimare baigėsi",— ištaria jaunasis akiplėša ir atsisveikina. Jau išgarsėjusį trisdešimt penkerių metų Grilparcerį[1] Getė priima lyg „audienciją duodąs monarchas"; „svarbu čia ne tai, lyg būtų buvusi įžeista mano savigarba, atvirkščiai, Getė su manimi elgėsi maloniau ir atidžiau, negu aš tikėjausi. Bet aš skaudžiai nusivyliau, pamatęs, kad mano jaunystės idealas, „Fausto", „Klavigo", „Egmonto" autorius — sausas ministras, vaišinąs savo svečius arbata. Geriau jau būtų prikalbėjęs nešvankybių ir išmetęs pro duris". Kitą dieną olimpietis visai kitoks. Kuo maloniausiai veda prie stalo, pagiria jo „Sapfo", svečią netgi ragina persikelti į Veimarą. Skrupulų amžinai kankinamas Grilparceris taip priblokštas, kad nepasinaudoja pakartotiniu kvietimu, kuris jam gal būtų parodęs Getę su atverta širdimi, dėvintį baltą flanelės švarką, su dideliu raudono vyno buteliu sau, su kitu buteliu pašnekovui, beriantį nemirtingus žodžius, kurie, be abejo, negalėjo būti skirti masiniams priėmimams ir nepažįstamiems žmonėms.

Maždaug šitaip trejopai Getė pasirodo žmonėms; variantų yra ir daugiau. Nuo tų laikų, kai visame pasaulyje išgarsėjo „Verteris", visi lankytojai užrašydavo viską, ką tik poetas pasakydavo. Jie dievino jį tomis pačiomis nepakenčiamomis frazėmis, dėl kurių dar ir dabar neįmanoma skaityti didžiosios dalies literatūros apie Getę. Jie stebėjosi kaip Gretchen: *„Tai protas! / Dievuli šventas! Koks jisai galvotas! / O aš tokia paika, neišmani, / Jog man tiktai pritarti jam belieka..."*[2] Jie nusivildavo, jeigu jis neatitikdavo jų išankstinio vaizdo arba jiems neduodavo nieko, ką būtų galima parodyti namie. Jie laikė jį „dvariškiu", jeigu jie patys buvo respublikonai ar smulkūs biurgeriai, ir jie piktinosi jo ordinais, taip mielai nešiojamais. O jeigu jie patys buvo didikai, tai su pasitenkinimu pastebėdavo, kad jo ekscelencija vis dėlto niekad neparodo tikro aukštuomenės žmogaus laisvumo. Ir apskritai mažai kas iš jų mokėjo atidžiai stebėti, o dar rečiau gebėdavo tai užrašyti. Sore, turėdamas gamtamokslinį išsila-

---

[1] Grilparceris, Francas (1791—1872) — austrų rašytojas klasikas, dramaturgas ir prozaikas.
[2] Vertė A. Churginas.

vinimą, matė tiksliau už kitus. Su Gete kalbėdamasis apie „Spalvotyrą", kurią vertino skeptiškai, jis žiūri į švytinčias maestro akis: „Rainelė susideda iš trijų spalvų; didelis mėlynas žiedas supa rudą rainelės dugną, kas kartu su gilia vyzdžio juoduma sudaro tris koncentriškus ratus ir sukelia savotišką įspūdį."

Rimeris išmintingai sako: „Reikėjo šį tą ir atsinešti, jeigu norėjai ką nors gauti", ir: „Tykojantis žvilgsnis, neslepiamas dėmesys, trumpi ar kategoriški atsakymai, aišku, negalėjo sukelti jo didelio atvirumo." Ir vis dėlto lankytojai, galintys pateikti nors kokią rekomendaciją, visada priimami, ypač užsieniečiai, „kurie jam atstojo keliones ir bent jau gabalėliais jam priartindavo pasaulį, kurio jis nebegalėjo pamatyti." Jis mažai tesidomi vokiečių literatūra, o estetika, mėgstamąja jaunesniųjų tema, jam visai nerūpi. Bet jis mielai klausosi, kas darosi Anglijoje, Prancūzijoje, tolimojoje Amerikoje, taip pat Rusijoje ir Kinijoje. Išgirsta apie didelius projektus, kanalą prie Panamos, Sueco. Jis dažnai mintimis nuklysta į jūrą, kurią tik kartą trumpai matė keliaudamas po Italiją. „Fauste" jo Taletas[1] viską kildina iš vandenyno: „Esi tikroji gyvybės esmė!"

Beveik aštuoniasdešimtmečio gyvenimas, be abejo, negali būti labai gyvybingas, bet Getė vis dar nuostabiai judrus. Jis turi savo štabą, savo raštininkus, patarėjus ir įvairių sričių specialistus, savo „vaikščiojančias enciklopedijas", kaip sako vienas lankytojas. Jas atsiverčia, panorėjęs ką nors sužinoti. Rimeriui priklauso antika ir klasikinė filologija, Mejeriui — menas; architektūra — statybų direktoriui Kudrejui, kurio pareiga dabar pagražinti Veimarą, nes atsiradę daugiau lėšų. Getė su juo planuoja daug ką, bet nedaug sumanymų įgyvendina. Tarp jų yra ir kunigaikščių koplyčia, kurioje šalia Šilerio turės būti palaidotas ir jis pats. Šiaipjau apie mirtį kalbama ne dažnai. Getė dar būna nepaprastai temperamentingas, toks staigus, kaip jaunystėje, didžiai neteisus ir didžiai išmintingas. „Ir pratrūko piktžodžiauti", — pasižymi Buasere, su kuriuo jis kalba atvirai; čia Getė partnerius renkasi. Kancleris Miuleris, teisingumo ministras, kuriam turime būti dėkingi už geriausių ką tik minėtųjų daly-

---

[1] Taletas iš Mileto, filosofas, vienas iš septynių Graikijos išminčių.

kų užrašymą, pasako per vieną pokalbį apie spaudos laisvę: „Šia tema su Gete iš tikrųjų nepasiginčysi, nes jis kalba labai vienpusiškai ir despotiškai."

Miuleris prilygsta jam ir pagal kilmę, jis nebe pavaldinys ar kaip nors priklausomas žmogus, jis pakeltas į bajorus biurgerio sūnus kaip ir Getė, įgudęs politiniuose reikaluose, taip pat ir visuomenės gyvenime. Vienas iš priklausomųjų, princo auklėtojas Sore iš prancūziškosios Šveicarijos, irgi vertingas pašnekesių užrašinėtojas, visa tai stebėjo su tyliu pavydu: Miuleris tuoj pat okupuoja visas svetimšales gražuoles, sako jis, „čia niekas negali jam pasipriešinti. Mat, jis ne tik sugeba paslaptingu būdu taip dalinti savo širdį dvidešimčiai gražuolių, kad kiekviena mano turinti jį visą, bet ir skiria joms visą savo laiką; o aš, nelaimingas vargšelis, neturiu atostogų nė tiek, kad galėčiau palaikyti savo geriausias pažintis." Čia irgi matyti bruožų, dėl kurių Miuleris turėjo būti visai kitoks partneris, negu visi kiti. Tad jo draugėje Getė panorėjęs elgdavosi laisviau bei gaivalingiau ir džiaugsmingai prisipažino: „O, aš būnu ir tikras bestija." Būdamas su juo, negailestingai taršė kailį visoms garsenybėms. „Ir tada jis žymiuosius mūsų vyrus pereiliojo taikiomis epigramomis ir aštria kritika"— Miuleris, deja, tų epigramų nepateikia. Bet jis akylai pastebėjo Getės „protėjišką"[1] prigimtį, gebėjimą pereiti į visas formas, viskuo žaisti, perprasti priešingas pažiūras ir jas pripažinti", jis užfiksavo ir Getės sąmoningai puoselėtą prieštaringumą. Kartą jie kalba apie pramonines versloves, ir Getė jas visas atmeta, o Miuleriui priminus, kad anksčiau jis buvęs visai kitos nuomonės, atsainiai sako: „Ai, argi todėl sulaukiau aštuoniasdešimties metų, kad turėčiau vis galvoti tą patį. Aš dargi stengiuosi kasdien galvoti ką nors kita, nauja, kad neatsibostų. Reikia nuolat keistis, atsinaujinti, atsijauninti, kad nesustabarėtum." Tai lemiama vieta, smarkiai trikdanti visus, kas tik apibendrindamas nori suformuluoti, ką Getė „iš tikrųjų" manė apie vieną ar kitą problemą. Miuleris gražiai aprašė ir pranašišką išmintį, žvelgiantį per tūkstantmečius ir tautų likimus ir šitaip susirenkantį savotišką „pasaulio dvasios abėcėlę".

[1] Protėjas — senovės Graikų mitologijoje — jūrų dievas, gebėjęs pagal norą keisti savo išvaizdą.

Paskui jis atsistoja ir nueina šlaitu žemyn prie savo akmenų: „Po šitokio pokalbio senajam Merlinui tinka vėl susidraugauti su praelementais. Nudžiugę ilgai žiūrėjome jam įkandin — apsisiautęs savo šviesiai pilku paltu, jis iškilmingai leidosi į slėnį, sustodamas čia prie vienos, čia prie kitos uolienos, kurias tikrino savuoju mineralogo plaktuku, ar prie vieno ar kito augalo. Jau krito ilgi šešėliai nuo kalnų, kuriuose jis lyg vaiduoklis pamažu išnyko mums iš akių."

Dabar jam labiausiai patinka tyla: „Akmenys — nebylūs mokytojai; jie nutildo stebėtoją, ir geriausių dalykų, kuriuos išmokstame iš jų, neįmanoma niekam pranešti." Taip jis kartais sėdi tylėdamas lyg uola tarp savo ištikimų draugų. Kalnakasybos patarėjas, su kuriuo jis mėgsta pasišnekučiuoti, kartą per raitą pasiuntinį iškviečiamas iš Jenos, po valandos, įkandin pasiuntinio, atvažiuoja ir vežimas. Kalnakasybos patarėjas, užsimetęs savo gerąją eilutę, skubiai išvažiuoja į Veimarą. Patarėjo sūnus pasakoja, kad tėvui įėjus į Getės kambarį, „aplink stalą sėdėjo Rimeris, Ekermanas bei kt. ir senasis poetas su savo žaliu kepurės snapeliu, niekas nekalbėjo nė žodžio, prieš kiekvieną stovėjo po raudonvynio butelį. Kai mano tėvas norėjo prisistatyti ir paklausti, kuo galįs būti naudingas Jo ekscelencijai, Rimeris jam tyliai šnipštelėjo: ekscelencija galvoja! Galų gale dešimtą valandą visi išsiskirstė, palydėti žinomų žodžių: Linkiu draugams labos nakties. Kitą rytą Jo ekscelencija nieko nebeprisiminė apie kvietimą."

Bet netylenis šių metų liudininkas — Johanas Peteris Ekermanas. Getė neklystančia akimi jį išsirinko iš daugelio jaunuolių, kurie jam siūlėsi, tvirta ranka laikė jį Veimare, suformavo, supresavo ir tik numiręs paleido jį atlikti vienintelio tikslo savo gyvenime — apdoroti, suliteratūrinti tai, kas girdėta ir trumpai užsirašinėta, iš tų pastabų sukurti savotišką „Kūrybą ir tikrovę"—„Pašnekesius su Gete paskutiniaisiais jo gyvenimo metais". Tai paskutinis didelis Getės veikalas, kurio jis ėmėsi sąmoningai, atradęs naują saviraiškos formą, kuri jam dabar, gilioje senatvėje, buvo likusi vienintelė galima. Nesvarbu, kad Ekermanas, kaip įrodyta, vėliau daug ką pakeitė, šį bei tą pridėjo. Jam galima prikišti dar daugiau. Jis dažnai vergiškai laikosi raidės, o kartais ir puikuojasi, kad didžiajam seniui geba pasufleruoti sentencijų;

kartais jis nesugeba atskirti, kur reikšmingi veikalai, kur nieko verti menkniekiai; jo išsilavinimas menkas ir pakyla tik bendraujant su Gete. Vėlesnis jo gyvenimas, kaip ir Rimerio, dvelkia kažkuo apgailėtinu; blogai apmokamas, dvarui atsipirkus beverčiu rūmų patarėjo titulu, jis lieka Veimare, ir kai per Getės šimtąjį gimtadienį visi miesto namai šviesiai iliuminuojami, Ekermano langelis lieka tamsus.

Jo veikalas šviesus, tai ne saulės žaižaravimas, o mėnulio šviesa; Getės spindulių apšviestas, jis šiuo vieninteliu veikalu pasiekė kurių-ne-kurių kūrybinių laimėjimų, šiaip daugiau nieko reikšmingesnio niekada nenuveikė. Kaip ir daugelio žmonių, patekusių į Getės traukos sferą, jo jėgos buvo visiškai išnaudotos. Jam atpildas — jo tikrasis atlyginimas buvo toks, kad ir kalbėti neverta — yra mažytis nemirtingumas, kaip mėgsta guosti vėlesnės kartos; o gyvendamas jis valgė karčią duoną.

Kartus gyvenimas, karti jaunystė; tėvas — nusmukęs prekybininkas; berniukas jam padeda nešioti sunkius ryšulius su pusmarškoniais. Iki keturiolikos metų jis nelanko mokyklos. Jis mažas, silpnos krūtinės, pažįstami patarinėja — turįs būti siuvėjas, tačiau jis vis dėlto išmoksta skaityti, rašyti ir įsitaiso raštininku intendantūroje, stropiu raštininkavimu užsitarnauja nežymų tarnautojo postą ir, sulaukęs dvidešimt ketverių metų, įsigeidžia mokytis lotynų kalbos. Jam padedama, malonus intendantūros pulkininkas patvarko ir toliau jam mokėti mažą algą, kad jis galėtų eiti į gimnaziją. Jis kuria eiles, susižada su tokia pat neturtinga Hanchen, kuri paskui vestuvių turėjo laukti trylika metų. Būdamas studentu Getingene ir gaudamas nemokamą maitinimą, jis daug skaito, bet studijuoja ne teisę, kaip numatę jo globėjai, o literatūrą, filosofiją ir po trijų semestrų meta studijas, pasitraukia į kaimą prie Hanoverio ir parašo „Studiją apie poeziją, ypatingai akcentuojant Getę". Jis čia polemizuoja su „klaidingai suprantamo originalumo iliuzija", tai yra, su romantika, pavyzdžiu nurodydamas antiką ir Getę. Getė maloniai sutinka rankraštį ir pasirūpina, kad jis būtų išspausdintas. Poetas maloniai priima savo namuose šį jauną literatą, kuris jaunas tiktai kaip rašytojas: šiaipjau Ekermanas jam pasirodo trisdešimtmetis, jau su rūpesčių išvagotomis raukšlėmis įdubusiuose skruostuose, ant kurių krenta ilgos blyškių

plaukų sruogos. Šitokia šukuosena Getei visiškai nepatinka, ji atitinka tuometinę jaunų žmonių „senąją vokiškąją" madą, ir jis paragina Ekermaną kuo greičiau susifrizuoti plaukus, kaip pats rūpestingai daro jau penkiasdešimt metų: į šį skurdžių jis žvelgia, spinduliuodamas savo olimpietiška galva su raitytais plaukais ir didelėmis blykčiojančiomis akimis. O Ekermano akys nespinduliuoja, jos siauros, svajingos. Jis net fantazuotojas, „šmėklaregys", kokių nemaža jo tėvynėje Žemutinėje Saksonijoje. Prieš nukeliaudamas pėsčiomis į Veimarą, jis sapne regėjo Getę ir tuoj pat viską apsakė Hanchen: „Praėjusią naktį sapnavau, tarytum esu pas Getę, daug su juo kalbėjau. Aš vis liečiau jo kojas, bet jis buvo su storomis apatinėmis kelnėmis; jis sakė kitaip negalįs sušilti. Jis buvo jau labai senas, bet su manimi labai mielas, iš sandėliuko atnešė man visą saują kriaušių, kurias ir nuskuto, tačiau tik palei kotą; liepė man suvalgyti visas, bet dvi aš panorau paimti savo Hanchen Hanoveryje..." Šitų kriaušių Hanchen teko laukti ilgai, ir ją vesti Ekermanas galėjo tik paskutiniaisiais Getės gyvenimo metais, o ir iš tų vedybų neišeina nieko gero, jinai jau per sena ir netrukus miršta per pirmą gimdymą.

Tačiau Ekermanas ne tik svajotojas. Jis turi tyleniams būdingo atkaklumo ir savo misiją vykdo su tam tikru apdairumu. Jau savo suartėjimą su Galinguoju jis rūpestingai parengė, susirašinėdamas su Veimaro sluoksnių žmonėmis, pagaliau šiek tiek jį globoja ir Rimeris, dabar Getės patarėjų vyresnysis, kol Ekermanas galų gale atsistoja priešais poetą. Tuo metu Getei reikia padėjėjo, ir jis visaip jo buvo dairęsis, visi jaunikliai, Šubartas, kartais mąstąs „per giliai", ir kiti kelia vienokias ar kitokias sąlygas, ir be pakenčiamo atlyginimo jų nepatrauksi keltis į Veimarą. Ekermanas nereikalauja nieko. Jam pakanka, kad leidžiama tarnauti. Jis beveik nieko ir negauna, tik smulkioms išlaidoms, ir net plika kaip tilvikas Hanchen turi jį po truputį šelpti.

Getė tvirtai ir griežtai paima jį savo rankon lyg monarchas. Kol kas jis versis honoraru už knygelę, pasiųstą Kotai ir šio išspausdintą maestrui prašant. Šį adeptą Getė tuoj pat įkinko į redagavimo darbus. Jis padeda priešais jį dvi storas knygas su 1772/73 metų „Frankfurto mokslo žiniomis", kur yra jo pirmieji darbai, ir užduoda jam išrankioti getiš-

kąsias recenzijas. Nors tai neįvykdoma užduotis, kurios neįveikė ir išsimokslinę filologai, bet Ekermanas uoliai imasi darbo. Iš tikrųjų jis dar pirma norėtų tik šiek tiek pasidairyti po pasaulį, jis nori vykti į Pareinę. Nieko panašaus, Getė pareiškia: „Jeigu mokėsi aiškiai apdoroti vieną daiktą, tai tiksi ir daugybei kitų darbų." Tačiau trumpam pasiunčia jį Jenon. Ten, jo draugų Fromanų namuose, jis pirma tegu truputį pasilavins, kaip elgtis visuomenėje, nes dabar jis nepažįstąs pasaulio ir neapsitrynęs, kad galėtų rodytis žmonėms Getės dvare. Jenoje Ekermanas skaito Getės laiškus iš Italijos, „iš jų dvelkia gaiviu didelio gyvenimo oru... jei iš viso to būčiau matęs tik pusę, ir tai man pakaktų, o dabar jaučiu didelį gyvenimo troškulį!"

Getė paliepia jam sudaryti „Meno ir senovės" indeksą. Išvykdamas į Marienbadą, tėviškai šneka: „Lai rasiu jus tyliai besidarbuojantį, iš ko juk paskui kuo tikriausiai ir kuo gryniausiai atsiranda platus žvilgsnis į pasaulį ir patyrimas!" Grįžęs jis patvarko: „Norėčiau, kad šią žiemą liktumėt pas mane Veimare." Ekermanas lieka ir niekad nebeišvyksta. Jis gauna mažas pašalpėles, bet negauna algos. Sulaukia pasiūlymų užsienio žurnalams rašyti apie Veimarą, dabar garsų tarptautiniu mastu, bet Getė įspėja jį šitaip nesiblaškyti. Jis norėtų gana greit paskelbti maestro žodžius. Bet ir to jam neleidžiama. Esą per anksti. Getė užsimena, kad dar pasakysiąs žymiai daugiau, žymiai reikšmingesnių dalykų, jeigu jis galįs palaukti. Vėliau jis ir pasako labai reikšmingų dalykų — ir šitam nelabai nuoširdžiam žaidimui su mokytiniu mes turime būti dėkingi už daug jo paskutinių išminties perlų. Ekermanas beveik be išimties žavisi viskuo: „Jis kaip skruzdė tempia eilėraščius į krūvą, be jo niekad nebūčiau pajėgęs šito padaryti, bet išeis visai padorus daiktas,— rašo Getė,— jis renka, skirsto, tvarko ir moka iš tų dalykų su didele meile šį bei tą išsunkti... Jį domina tai, kas manęs nebetraukia." Ekermanas redaguoja 1797 metų „Kelionę į Šveicariją". Jis užrašinėja pašnekesius. Getė peržiūri tuos užrašus: „Jūs teisingame kelyje. Nieko negalite daryti nepasirengęs ir atmestinai, reikia neskubant įsigilinti į dalyką, bet užtat šitaip pasiekiama aukščiausia." Ekermanas pasiekia aukščiausia iš to, kas jam skirta. Aukštesne prasme Getės elgesys teisingas.

Imtis šio darbo skatina ir literatūriniai pirmtakai. Jau Liuterio „Užstalės kalbas" užrašė jo amžininkas Matezijus[1], ir vienoje vietoje ten vaiduokliškai šmėkšteli istorinis daktaras Faustas; bet Getė šios knygos neskaitė. Jį domina kapitono Medvino „Pokalbiai su Baironu", kaip ir viskas, susiję su demoniškuoju lordu; bet čia jis rado per daug paskalų, nenorėjo, kad jį kas pavaizduotų šitaip. Markizas de Las Kazas buvo pradėjęs skelbti savo „Mémorial de St. Hélène", savo pokalbius su Napoleonu ištremtyje, kur šis dabar skelbė, kaip visą pasaulį būtų padaręs laimingą, jeigu jam būtų likę laiko; Erfurte jis Getei panašiai kalbėjo apie Cezarį. Ši knyga turėjo niekam neprilygstantį poveikį jaunesniajai kartai, jau užmiršusiai didžiąsias žudynes. Mitai ėmė kurtis visur, ne tik apie Napoleoną.

Getė pats sau buvo tapęs legenda, jo gyvenimo kronika užbaigta. Ir štai su Ekermanu jis sukuria savo gilios senatvės, „tobulybės" paminklą. Viskas, kas nemalonu, problematiška, paliekama nuošalyje. Niekur neišryškėja Getės mefistofeliškumas, matome tik Faustą, o ir jį ne klystantį, ieškantį. Pagal Getės gyvenimiškosios išminties mokslą apie anticipaciją svarbiausia — rasti ar vėl naujai atrasti seniai nutuokiamus dalykus. Tačiau Ekermanas užfiksavo nepaprastai daug dalykų, kurie šiaipjau būtų dingę, ir už tai mes jam labai dėkingi, nors ir turime nepasitikėti nuolatiniu marmuro poliravimu.

Didelis jo nuopelnas, kad jis moka Getę prakalbinti, ir visomis priemonėmis: pagarbiai klausinėdamas, sugundydamas įdomiomis temomis, istorinėmis užuominomis į poeto kūrinius, tapusius istorija, taip pat ir naiviomis pastabomis, oriai pateikiamomis Getės stiliumi ir išprovokuojančiomis maestrą paskui per mokytinio galvą pereiti prie didelių dalykų. Girdime Getę kalbant, žinoma, visada aukštu stiliumi ir visada neklystamai pagaunantį dalyko esmę. Žodžio „beviltiškumas", šiaipjau labai reikšmingo Getei, Ekermanas nepavartoja.

Pačiam Ekermanui tikriausiai dažnai buvo dėl ko prarasti viltį. Jis apie tai tyli. Jis tarnauja, garbina ir užrašinėja. Jo

[1] Matezijus Johanas (1504--1565) — vokiečių teologas, 1540—1541 metais artimai bendravęs su Liuteriu.

Hanchen, vos ne našlaujanti nuotaka, ima nekantrauti ir klausia, kodėl gi Getė, kuris juk jį taip myli, nieko nepadaro jo labui? Peteris ją sudraudžia. Jis gyvena mažame užgriozdintame kambarėlyje. Nekalbama apie tai, kad jis, kaip Mejeris, būtų iškopęs į šeimos narius. O užgriozdinta jo kamarėlė paukščių narveliais. Turguje jis perka plėšriuosius paukščius, pelėsakalius, paukštvanagius, vis laukinius, drąsius padarus. Įkurdina juos savo kambarėlyje, prirenka jų keturias dešimtis, kvapelis ten turėjo būti kaip žvėryne. Jis mokosi šaudyti iš lanko ir nori toli pataikyti; pasiskolina Getės baškiriškąjį lanką ir triumfuoja, kad strėlė taip įsmigo į maestro langinę, kad jos nebegalima nė ištraukti. Didelis jo „gyvenimo troškulys", save jis laiko poetu ir užveda beviltišką poeto meilę ištįsėlei aktorei, kuri paskui išteka už solidaus kolegos. Užrašo kaip aforizmą: „Malonumą gėrėtis eilėraščiu, netgi pačiam jį sukurti gali viršyti tik malonumas pačiam jį patirti; taip ir žydinčių lūpų bučinys visai kas kita, negu poetinis bučinys popieriuje." Tačiau pasitenkinta popieriumi: „Bet jeigu mes priversti atsisakyti gaivios tikrovės, tai surogatu lai pabūna poetinis bučinys." Nuolat mėgdžiodamas Getę, jis „mylimąją" mato tai kaip Klerchen, tai kaip Gretchen, įsėlina į jos kambarį jai nesant ir cituoja: „Švaros jai kitos pavydėti gali."[1] Jis ją suvilioja, bet tik spalvų studijoms Getės metodu. Ekermanas nori kartu su ja rašyti Getės „Spalvotyros" klausimais. Mokymas apie „dulsvumą" jam atrodo aiškiausia iš viso to, kas tik kada nors apie tai rašyta. Apžvelgdamas dešimtį metų savo tarnybos Getei, laiške rašo, kad pradžioje jis buvęs toks geras, taip visais pasitikėjęs, „dabar pasaulis mane truputį pakeitė, įskiepijo man nepasitikėjimo priepuolių lyg kokią ligą". Nė žodžio apie tai nėra jo knygoje. Čia nepajudinamas pasitikėjimas, begalinė pagarba, ir Getė jam atlygina brangiomis dovanomis. Jis parodo Ekermanui savo „Fausto" antrosios dalies planus, juos aptaria su juo, kaip vienam iš nedaugelio išrinktųjų parodo jam „Marienbado elegiją". Kadangi Veimaro aukštuomenėje vyras negali būti be titulo, tai Getė, pristatydamas Ekermaną, trumpai drūtai pakelia jį į dak-

[1] Iš „Fausto" I d. Šitaip pasako Mefistofelis, pamatęs Gretchen kambarėlį.

tarus, o vėliau, kai Jenos universitetas per jo penkiasdešimties metų tarnybos jubiliejų suteikia jam teisę parinkti du garbės daktarus, jis šitą titulą paverčia ir oficialiu diplomu. Ekermanui su Rimeriu jis paveda leisti savo palikimą; bet honoraras už tai labai jau menkas, ir Peteris vos išdrįsta savajai Hanchen pranešti skaičius, tai maždaug aštuoni šimtai talerių, ir juos reikia padalinti į daugelį metų, kol bus parengta dvidešimt tomų. Jis gyvena iš privačių pamokų, kartkartėmis iš nedidelio atlyginimo už princo mokymą. Pagaliau buvo priverstas atsisakyti savo keturiasdešimties plėšriųjų paukščių, kurių Getė niekad nematė, bet klausėsi apie juos dygėdamasis. Turi atsisakyti didžiojo „gyvenimo troškulio". Kartą išvyksta į didelę kelionę Italijon, kaip nelaimingojo sūnaus Augusto palydovas, susiginčija su juo ir iš pusiaukelės sugrįžta. Jis pusinis, bet sukūrė visą, užbaigtą kūrinį, priklausantį prie Getės kūrybinio palikimo.

Ekermanas ne sekretorius, užrašinėti diktuojamoms mintims jis nepanaudojamas, tuo rūpinasi kiti. Dabar Getei reikalingi trys sekretoriai. Iš jų veimarietis Teodoras Kroiteris veikliausias, tinka pabūti ir komisionieriumi, ką nupirkti aukcionuose, tvarkyti bibliotekos reikalus, jam pavyksta pasidaryti nepakeičiamam. Jis į savo rankas paima Veimaro biblioteką, kuriai labai netvarkingai vadovauja Getės svainis Vulpijus, „Rinaldinio" autorius. Kroiteris, kaip ir visi, kartais pamurma: „Liūdna sukiotis apie didelius ponus, visai prarandi savarankiškumą, nebegali turėti savo valios, žodžiu, esi jų kamuolys, kurį jie mėto, kaip panorėję." Bet jis apdairus, stropus, idealus Getės didžiojo štabo viršila. Jis aprašė, kaip tiksliai laikytasi tvarkos rašytojo darbo kambaryje, šiame labai paprastame biure su neįmantriomis lentynomis ir dėžutėmis, kietomis kėdėmis, su parankine bibliotekėle, kurioje buvo enciklopedinis žinynas, Getės dažnai sklaidomas, kai po ranka nebūdavo jo gyvųjų enciklopedijų. Plunksna negali būti nudrožta nei per ilgai, nei per trumpai, ir jau gink dieve, kad tik ji nebūtų apsivėlusi. Rašalo niekad nepripilti per daug! Dažyti atsargiai, ir nė lašelio pro šalį! Ką tik parašyto teksto nebarstyti smėliu, jau geriau maestras su lapu akimirką kitą pastovės prie krosnies. Antspaudavimui — maži kvadratiniai lapukai, kad lakas nepri-

liptų prie popieriaus. Ir jis be paliovos murma panosėje: „Tik tyliai! Tik ramiai!"

Diktuodamas jisai stovi arba vaikštinėja, susidėjęs rankas už nugaros. Diktuoja taip tvirtai, lyg skaitytų iš knygos. Jei ateina barzdaskutys, kanceliaristas, tekstas nutraukiamas, o paskui vėl tęsiamas nuo paskutinio sakinio. Dažnai Getė sustoja, grupuodamas personažus, kuriuos mato prieš save: „Išskėstomis rankomis ir kraipydamas kūną tai į vieną, tai į kitą pusę, jis pastatydavo objektą į pusiausvyrą ir į reikiamą padėtį. Pavykus tą padaryti, paprastai sušukdavo: — Šitaip gerai! Visai gerai!"

Šitaip pasakoja paskutinysis iš sekretorių, Šuchartas, kuris turi rūpintis ir rinkiniais su jų daugybe stalčių ir stalčiukų, rūpestingai surašytais katalogais įvairioms sritims. Savo paties kūrybą ir darbus Getė seniai suskirstęs į „aktų ryšulėlius", kitką, sakysim, svarbesnius laiškus iš susirašinėjimo su Šileriu ar Celteriu, knygrišys įriša būsimiems tomams. Kaip ir kiekviena biurokratinė įstaiga, taip ir šis Getės archyvas turi savą vidinę netvarką, kuri dar ne visiškai išaiškinta iki pat mūsų dienų, kad ir kiek daug filologų kartų mėgino tai padaryti. Čia svarbūs dalykai sudėti ne į tuos segtuvus; labai svarbių dalykų trūksta, o tai, kad Getė knygų aukcionuose ieškojo savo paties veikalų originalių leidinių, mus gerokai linksmina. Net jo mėgstami vario raižiniai, kuriuos įpratęs rodyti ir aiškinti savo svečiams ir draugams, dažnai apdulkėję. Tarną Štadelmaną, privalantį juos atnešti, jis vis priverstas subarti.

Šisai — žvalus vaikis, bet jis geria. Kuo groteskiškiausiai jis kopijuoja maestro eiseną, stilių, gamtamokslinius interesus. Kroiteriui rašo: „Matote, čia, Jenoje, mūsų padėties žmogui po kojų vis trainiojasi profesoriai: tai, žiūrėk, ateis kalnakasybos patarėjas, tai chemikas, tai vėl koks dailininkas, technologas ar dievai žino kas; visą dieną man reikia tampytis su tokiais žmonėmis, ir nuo kiekvieno šį bei tą esu nusižiūrėjęs." Tai Getės gyvenimas iš Sančos Pansos perspektyvos. Jis taip pat visur merginėja ir kartą rašo iš Jenos — vėl kolegai Kroiteriui: „Brangusis mano geruoli! Ak tu viešpatie! greičiau, greičiau! Ak, neatgaunu kvapo! Tuoj pat arklius! Vežimą! Susikraukit! Susidėkit! Ir į Jeną! Mat, jūs nė įsivaizduoti negalit, koks čia dangiškas gyvenimas. Viskas balta! Viskas balta! Šilta! Saulė! Palyginti su tuo, žodžiai

„puiku, dieviška, dangiška"— tik mėšlas. Nebeturiu jėgų. Negi jūs nenorit pasilinksminti ir paragauti saldaus obuolio? Neatidėliokit per ilgai, nes bus vėlu. Labanakt!" Jis tyrinėja, ir vieną dieną, visiškai kaip Ekermanas, atsistoja priešais maestrą. Jis padarė eksperimentą su vyno taure, kuri neatsitiktinai atsidūrė jo rankoje. Ar galima ekscelencijai jį pademonstruoti? Parodykit, Štadelmanai, parodykite. Štadelmanas paėmė vyno taurę, po ja padėjo skiautę popieriaus, iš viršaus laiko žvakę, ir štai šviesa, persišviečianti per vyną, ant popieriaus produkuoja trijų saulių vaizdą arba vaivorykštę. Getė: „Štadelmanas — genijus, jis varžosi su gamta, o dabar palik mums čia taurę ir savo tris saules, dar apžiūrėsime iš arčiau." Štadelmanas išeina murmėdamas, jis dar padarytų ne tokių atradimų, kad tik turėtų tam laiko. Bet jis per daug žaidžia su vyno taure, jį reikia atleisti. Getė jį įtaiso Jenoje pagalbininku optikos institute; ir čia nieko doro iš jo neišeina, gyvenimą jis baigia vargšų prieglaudoje, geria, vos tik kur sugraibęs kelis grašius, po Getės mirties jis visai užmirštamas ir, tik atidengiant Getės paminklą Frankfurte 1844 metais, vėl ištempiamas į dienos šviesą ir pakviečiamas garbės svečiu. Jis ten atvažiuoja su senu Getės švarku ir sėdi pirmoje eilėje. Organizuojama rinkliava, jam pažadama nedidelė pensija, bet kol ji ateina, jis dar kartą smarkiai prisigeria, užlipa į vargšų namų palėpę, kur džiovinami skalbiniai, ir pasikaria. Pasak žmonių, jį radusių, atrodė, kad jo veidas šypsosi, „tyras, švelnių spalvų veidas". Iš pagarbos Getės vardui jis neatiduodamas anatomams, o palaidojamas kaip pridera.

Ir tokio likimo žmogus priklauso prie Getės aplinkos, kur viešpatauja toli gražu ne vien tik švelni šviesa ir pavyzdinga tvarka. Sūnus geria ne mažiau už Štadelmaną. Kad ir koks netvarkingas jo gyvenimas, bet jo kambariai mansardoje užlaikomi nepaprastai švariai, „kaip laivo kajutė", Getė juos vadina „laivužiu". Augustas renka Napoleono relikvijas, priešgyniaudamas veimariečiams, neužmiršusiems jo vaidmens išsivadavimo kare, ar žavisi Šileriu, priešgyniaudamas tėvui. Getė jį siuntinėja kaip savo pavaduotoją į oficialius renginius, į masonų ložę, sakyti kalbų. Veimare jis neturi jokio draugo, tik nevietiniai lankytojai juo užsiima, gailisi jo arba ir randa paslėptų genialumo bruožų.

Ta bruzda laivužyje virš Getės galvos ir visame name, barniai, apleista namų ruoša dažnai taip įsiėda, kad senasis kartą keliems vasaros mėnesiams priverstas pabėgti į savąjį sodo namelį. Tik čia jis vėl laisvai atsikvepia. Susimąstęs vaikštinėja po medžiais, jo paties sodintais prieš penkiasdešimt metų. Rožių špaleriai išaugę iki pat stogo, juose dešimtys paukščių lizdų, įvairių rūšių čivyliai, devynbalsės. Getė pasiunčia atgal jį atvežusį vežimą ir beveik tuščiuose kambariuose apsistoja atskiram improvizuotam studentiškam gyvenimui". Vienam lankytojui pasako: „Čia, šiame sodo namelyje, prabėgo patys šaunieji mūsų metai, o kadangi artėja ir mūsų gyvenimo pabaiga, tai tegu gyvatė įsikąs savo uodegą, kad viskas baigtųsi ten, kur prasidėjo!" Jau po savaitės dienoraštyje pažymėta: „Ėmiausi pagrindinio darbo ir įstačiau į vėžes." Tas pagrindinis darbas —„Fausto" užbaigimas. Vakare jo lempos šviesa krinta ant pievos. Jaunas prancūzas, jo gerbėjas, didžiojo fiziko Ampero sūnus, eina su Ekermanu apačioje palei upę ir žvelgia aukštyn, ilgai negalėdamas išsiskirti su tylia šviesa.

Tai tyla, o paskui Getė turi grįžti į didelį triukšmingą namą. Otilija šėlsta aplinkui, jodinėdama nukrinta nuo arklio, susižeidžia veidą, o jos sesuo Ulrikė, siautėdama šokiuose, pargriūva ant parketo ir susižaloja ilgam laikui; personalas ima maištauti, ir prireikia jį pakeisti, visi riejasi, vagiliauja, išlaidos išsipučia iki begalybės. Anūkai lyg maži hidriotai karstosi po Getės didžiojo laivo denį. Getė, tiesa, savo „Kelionių metuose" kaip tik išdėsto didingą vaizdą „pedagoginės provincijos" su griežčiausiu auklėjimu, su „trimis nuolankumo išreiškimais", kuriuos auklėtiniai turi parodyti tiksliai nustatytais nuolankumo gestais ir nusilenkimais. „Visiems įskiepijama didžiausia pagarba laikui kaip aukščiausiai dievo ir gamtos dovanai ir atidžiausiam būties palydovui." Anūkų auklėtojas skundžiasi, kad berniukai rytais nenorį keltis; jie ir vėliau pusę savo gyvenimo prasnūduriavo lovoje. Getė pareiškia, auklėtojas turįs jiems pasakyti: taip nori senelis! Po kelių dienų jis pasiteirauja rezultato. Auklėtojas aiškina sumišęs: jis jiems pasakęs, „bet tai nė kiek nepadėjo". Getė sumurma „Hm" ir nusisuka.

Laivužis viršutiniame aukšte siūbuoja taip smarkiai, kad Getė dar kartą pabando sūnų pakreipti į tiesesnį kelią. Italija! Gal

didelė kelionė bus išsigelbėjimas. Augustas slapta rašo eilėraščius, tėvui rodyti nedrįsta. Jis rašo negrabias ir nuojautos kupinas eilutes, nebenori būt vedžiojamas už rankelės, kalba apie savo skausmų draskomą širdį.

Sapaliodamas, išraudęs nuo vyno, vienam draugui, atvykusiam iš svetur, jis tauškia: „Manote, aš girtas? Niekad nepasigeriu, jeigu nenoriu toks atrodyti! Apskritai, jūs visi manęs nepažįstate! Laikot mane netašytu, paviršutinišku kompanionu — bet čia, viduje, čia taip gilu! Jei įmestumėt akmenį, reikėtų ilgai laukti, kol išgirstumėt jį nukrintant!" Jis išsiunčiamas į kelionę su Ekermanu, kuris visai netinka į palydovus ir kuris nori ne važiuoti Italijon, o grįžti prie Getės užrašų apie kelionę Italijon. Augustas gausiai aprūpintas pinigais, rekomendaciniais laiškais, Romoje jo laukia vokiečių menininkai. Jie susitinka „Auksinio varpo" užeigoje prie Marcelo teatro. Getė, senasis, čia, esą, savajai Romos mylimajai išlietu vynu ant stalo paslapčiom išrašęs kito susitikimo datą. Žaliuoja medis priešais salę su plikomis, juodomis akmeninėmis sienomis, su neobliuotais suolais ir stalais. Vyresnysis deklamuoja „Romos elegijas". Jie dainuoja ir geria už maestro sveikatą. Vienas iš jų, Vilhelmas Miuleris[1], „Miulerio dainų" kūrėjas, eiliuoja:

Iš gėlių žiedų skaisčių,
Iš juodų gelmių šaltinio
Jis lig lašo paskutinio
Gėrė džiaugsmo ir kančių.

Šie vokiečių menininkai ėjo ir gedulingoje procesijoje, kuri Augustą fon Getę palydėjo prie Cestijaus piramidės[2] prie šv. Povilo vartų, į protestantiškas kapinėles, kur savuosius antkapius turi ir Šelis su Kitsu[3]. *Here lies one whose name writ in water*[4] — šios eilutės, Kitso pasirinktos savo antkapio įrašui, daug geriau tiktų nelaimingajam Getės sūnui. Gailestingas likimas po trumpo karščio priepuolio atsiėmė jį iš šio beviltiško gyvenimo:

---

[1] Miuleris Vilhelmas (1794—1827) — vėlyvojo romantizmo vokiečių poetas lyrikas, eseistas. Nemaža jo sukurtų dainų ir dabar dainuojama kaip liaudies dainos.

[2] Romos laikų antkapinis paminklas.

[3] Kitsas, Džonas (1795—1821) — anglų poetas romantikas, žymiausias veikalas proza — „Hiperionas" (1819 m.).

[4] Pažodžiui: „Čia guli žmogus, kurio vardas parašytas vandeniu" *(angl.)*, atseit, jo vardas greit išnyks.

obdukcijos išvada skelbia: „sąaugos smegenyse". Šią žinią Getė sutinka tvirtai" „Žinojau, kad pradėjau mirtingąjį." Ekermanui, kuris lūkuriuodamas nedrąsiai parsigauna į Veimarą, atsiskyręs su Augustu dar Genujoje, apie mirusįjį jis nekalba nė žodžio. Tik kraujo išsiliejimas po kelių savaičių liudija apie patirtą sukrėtimą. Bet ir tai dar kartą įveikia noras gyventi. Marianai jis rašo apie besiartinančias Kalėdas vaikams, kurie linksmai muzikuoja ir žaidžia, lyg nieko nebūtų atsitikę.

Tačiau aštuoniasdešimt vienerių metų poetas dabar kaip namų galva turi įvesti tvarką savo namuose. Namų ūkyje tiek iškerojo netvarka, kad jaunas lankytojas amerikietis pažymi savo dienoraštyje, jog didžiojo senojo vyro baltiniai ant kūno jam pasirodę nelabai švarūs. Getė pareikalauja raktų, o malkinės raktą nakčiai deda po savo pagalve. Duoną ateityje reikės sverti ir dalinti. Pravartu turėti prieš akis šitą jo gyvenimo foną, taip pat kaip ir už sienos gyvenantį pamišusį jo tėvo nuomininką Frankfurto laikotarpiu, kai Getė rašė pirmąsias „Fausto" scenas. Nūnai rašo paskutiniąsias. Iš Otilijos nėra namų šeimininkės, kaip tikėjosi Getė, nėra iš jos ir žmonos, ir našlės; ji patelė, išalkusi, nerimstanti, nepasotinama, kas be ko, su šiokiais tokiais meniniais sugebėjimais, ji gerai dainuoja, gerai deklamuoja, taip pat redaguoja namų žurnaliuką mažam artimųjų būreliui ir didesniam jos jaunųjų garbintojų anglų būriui. Pavadinimas „Chaosas" simboliškai išreiškia visą jos esybę.

Savo paties sferoje Getė jau anksčiau užsitikrino pakenčiamą ramybę ir susikūrė savus tylius kultus. Vienas iš tokių kultų — Mariana Frankfurte. Laiškai, dovanos eina į vieną ir į kitą pusę. Jisai siunčia jai mirtą ir laurą su eilėmis, kad tai primintų palaimingas valandas ir „simbolizuotų porą, rungtyniaujančią meilėje ir poezijoje, kaip Hatemas ir Suleika". Ji tai priima kaip „širdies sustiprinimą"; jos širdį reikia smarkiai sustiprinti, ji dažnai serga. Vargu ar ją gali tikrai paguosti tai, kad vienas eilėraštukas prasideda: *„Artuma tuojau ištirps / Tolumoj beribėj"*, kad dar kartą pajuokaujama apie „mažąjį Bliucherį", prisimenama jos narsumas, mielas išdykumas. Ji nebe narsuolė. Jie daugiau nebesusitiko.

Pakartoti, kas patirta, Getė negali, nebent eilėraštyje. Ir taip abu lieka prie savo labai liūdno ritualo, blankaus lyg mėnulis: užtekant pilnačiai, kaip kažkada Gerbermiulėje spalio mėnesį per Leipcigo mūšio metines, jie iš tolo prisimena vienas kitą.

Apie laužus ant kalnų nekalbama. Prieš pat mirtį Getė galutinai persijoja „begalę popierių", prisirinkusių aplink jį. Atskiria tuos, kurie rašyti jos, ir užantspaudavęs parsiunčia jai, su prašymu palikti juos neatplėštus iki neapibrėžtos valandos; šitokie lapai „suteikia mums smagų jausmą, kad mūsų gyventa".

Kitas, daugiau literatūrinis kultas skirtas lordui Baironui. Getė jo, tiesa, niekad nematė, tačiau dar neaišku, ar susitikimas būtų baigęsis geruoju; Baironas gebėdavo būti ir žavus, ir nepakenčiamas. Jis taip pat nė žodžio nemokėjo vokiškai, išskyrus nebent keletą keiksmažodžių, kaip „šunsnukis" ar „perkūnai", kuriuos susigraibė kelionėse iš pašto vežikų. Bet jis žinojo apie „Verterį", buvo skaitęs „Atrankinę giminystę", išverstą į prancūzų kalbą, ir jis žinojo apie Getės šlovę Europoje. Jis daug apie jį prisiklausė iš keliautojų. Jį aplankė jaunas amerikietis Džordžas Benkroftas, vėlesnysis istorikas; jis, būdamas Getingeno studentu, buvo lankęsis Veimare ir savo dienoraštyje šį bei tą pasižymėjęs apie Getės „nemoralumą", apie jo „prostitutes" — romano herojes; jis pasigedo to „minties tyrumo ir sielos pakilumo, kuriuos sukurti kaip tik ir privalu poetui". Jeigu jis taip kalbėjo apie Getę ir Baironui, tai lordui tai galėjo būti tiktai didžiojo nepažįstamojo palanki rekomendacija. Bet jį pasiekė kalbos ir apie Getės atsargumą, tad pažįstamiems jis kažką su pašaipa kalbėjo apie „seną lapiną, neišlendantį iš savo landos ir iš jos pamokslaujantį apie moralę". Ir vis dėlto Baironas nutarė jam dedikuoti vieną savo veikalą ir parašė iškilmingą dedikaciją savajam „Sardanapalui"; jis kreipiasi „kaip literatūrinis vasalas, reiškiąs pagarbą pirmajam iš visų gyvų rašytojų kaip savo siuzerenui — jam, sukūrusiam savosios šalies literatūrą ir apšvietusiam visą Europą". Baironas išsiuntė šios dedikacijos rankraštį Getei, norėdamas gauti jo sutikimą. Paskui ši dedikacija nebuvo išspausdinta — leidėjas ją pamiršo ir klaidą atitaisė, žymiai sutrumpintą dedikaciją išspausdindamas Bairono „Vernerio" leidinyje; prie viso to dar prisidėjo visa komedija painiavos su įklijuotais ir pakeistais tituliniais lapais.

Getę vis dėlto pritrenkė Bairono ranka rašytas lapas, neredaguotas ir su skubiais taisymais. Tai nebuvo kokia nors nereikšminga dedikacija, kokių jis nemaža gaudavo — Getei dedikuotų darbų sąraše beveik ištisai tik labai menki vardai. Jį čia pripažino pats žymiausias iš visų tuometinių poetų. Getė tuoj paliepė padaryti šio lapo litografinę faksimilę ir išsiuntinėjo ją draugams;

nerimaudamas grąžino originalą ir labai apsidžiaugė jį vėl atgavęs iš Bairono palikimo. Jis įdėjo jį į brangų tymo aplankalą prie kitų didvyriško jaunuolio relikvijų, prie atsisveikinimo laiško, kurį Baironas jam parašė prieš savo išvykimą į Graikiją, jau iš savo škunos „Herkulis". Ten buvo kalbama apie Veimaro aplankymą, „jeigu man būtų lemta kada nors grįžti". Tai buvo paskutinis sveikinimas mirti pasmerkto žmogaus, kuris labai gerai žinojo, į kokią avantiūrą leidžiasi, nes Graikiją pažinojo geriau, negu „filheleninio komiteto" ponai, kurie jį pasiuntė, bet paskui paliko likimo valiai. Iš esmės tai buvo bėgimas pirmyn, nuo jam atsibodusios šlovės, nuo paskutinės mylimosios, viso ligšiolinio gyvenimo su vieša, visiems rodoma melancholija ir tikru nusivylimu, bėgimas į visai beviltišką žygį su gaujų vadais, besiriejančiais partijų atstovais, su karštlige, maištais, purvu — nuo karštligės bei purvo jis ir žuvo Misolungyje.

Tačiau vis dėlto tai buvo šlovinga pabaiga. Kalbėta, kad graikai norėję uždėti jį savo karaliumi. Per visą Europą nuvilnijo nauja žavėjimosi graikais banga — šią pavergtą brolišką tautą norėta greitai išlaisvinti, organizuojant naujus kryžiaus žygius. Vokiečių filhelenų batalionas dar prieš pat Bairono mirtį išsikėlė Peloponese, ir turkai jį žiauriai sumušė; gyvi likusieji, tarp jų ir Jenos studentai, spruko atgal ir pasakojo apie helenų pilietinį karą tarp savęs, apie partijas, išdavystes, didįjį vadą Odisėją su klasikiniu vardu, kuris parsidavė turkams, apie papirkinėjimus, žiaurumus, bailumą ir išdavystes, apie visokiausius dalykus, kurių jie nesitikėjo, išvykdami kariauti, tikėdamiesi pamatyti Eleną kiekvienoje moteryje ir Leonidą[1] kiekviename kleftų vade. Graikų nepriklausomybės kovų laikotarpį Getė pavadino „žiauriausia anarchija", ir tikrai jis buvo gana anarchistinis, kaip ir visų ilgai slopintų tautų pirmieji metai.

Jis atidžiai sekė šias kovas, sieloj nepritardamas ir skeptiškai. Kai kuriuos vadus jis pažinojo, kaip Kapo d'Istriją, kurį buvo sutikęs Karlsbade, tuo metu dar kaip rusų ministrą ir diplomatą; išgirdęs, kad jis dabar esąs paskirtas dar labai neaiškios Graikijos valstybės vyriausybės vadovu, Getė pareiškė: tasai negalėsiąs išsilaikyti, jis esąs ne kareivis. „Neturime nė vieno pavyzdžio,

---

[1] Spartos karalius (488—480 m. pr. m. e.). Vadovaudamas jungtinei graikų kariuomenei prie Termopilų, buvo priverstas įsakyti kariuomenei trauktis, o pats su palyginti nedaugeliu karių liko ginti perėjos, kur didvyriškai žuvo.

kad kabinetų žmogus būtų pajėgęs suorganizuoti revoliucinę valstybę ir privertęs paklusti kariškius ir karvedžius. Su kardu rankoje, armijos priešakyje galima įsakinėti ir leisti įstatymus, esant tikram, kad tavęs bus klausoma, o be šito — keblus daiktas." Jis numatė teisingai; vaidijantis vadams ir partijoms, Kapo d'Istrijas buvo nužudytas.

Šios gaujų kovos jam nerūpėjo, o Baironas jam buvo apčiuopiama figūra. Be abejo, ir jo paskutinis sumanymas jam atrodė „kažkoks nešvarus", ir tai jį trikdė ir neramino. Bet daug kas Bairono gyvenime ir kūryboje jį jaudino, arba todėl, kad buvo artima jam pačiam, arba todėl, kad tai buvo jo paties niekad neįgyvendintų troškimų įkūnijimas. Baironą jis uoliai skaitė, bandė versti, komentuoti; netgi skaitė literatūrą apie šį lordą, tritomį Karolinos Lemb romaną „Glenarvon", t. y. užšifruotą pasakojimą apie tikrus įvykius; jis daug apie jį girdėdavo, visas jaunimas buvo užsikrėtęs Baironu, o marti Otilija — viena iš fanatiškiausių demoniškojo poeto garbintojų. Štilio metu, žlugus tikrai didžiam demonui Napoleonui, visi ilgėjosi nors kiek spalvingumo, nuotykių, audringumo šiame vis labiau rimstančiame pasaulyje. Be saiko garbintas smuikininkas Paganinis, kuriam smuiką derinęs pats velnias. Ir lyg kometa nuskriejo savo kelią blyškusis lordas, irgi virtuozas, savąja „G" styga griežęs publikai savo velniškas treles ir širdį jaudinantį skundą, kol likimas jam išmušė iš rankų instrumentą. Getė be galo juo žavėjosi, laikydamas jį vieninteliu sau lygiu. Įvyniojęs į brangią šilko skiautę, jis saugojo lapus, jam primenančius jo atminimą, parodydamas juos tik išrinktiesiems. Kaip „Euforionas" „Fauste" Baironas gavo patį brangiausią paminklą, koks tik buvo pastatytas naujųjų laikų poetui.

„Fausto" užbaigimas nūnai tampa jo paskutiniųjų metų „svarbiausiu reikalu", ir jis, be abejo, didžiausias darbas, kurį nuveikė pasenęs poetas. Bet Getė atkakliai mėgino kaip nors užbaigti ir daugelį pusiau baigtų ir užsigulėjusių veikalų. Gyvenimo istorija pritempiama iki planuotos pabaigos; ko jis nebegali išdėstyti nuosekliu pasakojimu, tą pateikia fragmentais. Ir jis čia pažvelgia į save veidrodyje griežčiau, negu bet kada išdrįso apie jį rašyti kuris nors jo komentatorių. „Niekad nepažinojau pretenzingesnio žmogaus už save patį, ir kad tai sakau aš pats, jau rodo, kad tiesa, ką sakau. Niekad negalvojau, kad ką nors reikėtų pasiekti, vis manydavau, kad jau esu pasiekęs. Man būtų

galėję uždėti karūną, ir būčiau manęs, kad taip ir turi būti. Tačiau kaip tik todėl aš ir buvau tiktai toks žmogus, kaip ir kiti. Bet aš stengiausi aprėpti ir tai, kas virš mano jėgų, stengiausi nusipelnyti ir tai, kas gauta virš mano nuopelnų — vien tuo aš ir skyriausi nuo tikro pamišėlio."

Viskuo jis ima abejoti, net ir mielosiomis gamtos studijomis. Susimąstęs ištaria: „Iš visų savo gamtos tyrinėjimų nieko daugiau nelaimėjau, tik įsitikinau, kad nieko nežinau." Šituos žodžius Ekermanas tuoj pat užrašo, bet į knygą jų dėti neišdrįsta. „Jei taip daug laiko nebūčiau skyręs akmenims ir jį būčiau panaudojęs geresniems dalykams, tai dabar galėčiau turėti gražiausią deimantų rinkinį." Ekermanas užrašo, perbraukia ir paskui vis dėlto šį sakinį pateikia prijungtą prie Getės apgailestavimo, kad jis taip daug laiko sunaudojęs „dalykams, kurie nepriklauso prie mano tikrosios srities. Kai pagalvoji, kiek padarė Lope de Vega, tai mano paties poetinių kūrinių skaičius atrodo gana mažas. Man reikėjo labiau laikytis savo tikrosios sferos."

Na, ir tikrojoje sferoje padaryta pakankamai. Getė nori visa tai surinkti ir sutvarkyti „Paskutinės rankos leidinyje". Tai būsiąs jo testamentas, keturiasdešimties tomų, ir dar su dvidešimčia tomų palikimo. Tuo pačiu tai turi būti ir pirmasis pavyzdys, kaip vokiečių autorius pats sudoroja savo darbo vaisius, neduodamas tuo užsiimti vien tik perspausdintojams. Jo labai apdairios derybos, turinčios įvairiapusiškai privilegijomis užtikrinti šitą didelį sumanymą, parodo ir politinės padėties vaizdą. Vienoje su dideliu vargu sulipdyta Vokiečių sąjunga, labai netvirtas, siūbuojąs statinys, iš tikrųjų tik pastovi konferencija su posėdžių būstine Frankfurte. Vykdomosios galios šis „imperijos erzacas" neturi, jis gali tik patarti ir rekomenduoti, ir didesnės valstybės, sąjungos dalyvės, tiek pat mažai tekreipia į ją dėmesio, kaip kitados į Regensburgo reichstago nutarimus. Todėl Getė priverstas atskirai kreiptis į kiekvieną sąjungos valstybę. Jis panaudoja visus savo toli siekiančius ryšius, prašo, giria, atkakliai derasi beveik su tuzinu įvairiausių leidėjų, honoraro reikalaudamas milžiniškos šimto tūkstančių talerių sumos, ir galų gale šį užsakymą paskiria jau pasiteisinusiam Kotai už šešiasdešimt tūkstančių. Tai beveik varžytinės, ir per jas Getė su pasitenkinimu pamato, kokia plati jo poveikio zona, kokia plati Getės imperija, kurią jis susikūrė. Už *Vokiečių sąjungą* ši imperija ir didesnė, ir ilgaamžiškesnė.

Šiam sumanymui suburiamas savas redagavimo štabas; filologas klasikas Getlingas — didžiausias rašybos autoritetas, iš tikrųjų „paskutinę ranką" prideda Kotos spaustuvės korektorius Augsburge. Getė viską prižiūri, kartais paima į rankas kokį korektūros lanką ir ištaiso, kas dažnai paskui vėl atstatoma, o apskritai visiems tiems dalykams jis leidžia tekėti savo vaga. Tiktai kūrinių išdėstymą jis ryžtingai pasiskyrė sau. Jis nenori chronologinės sekos. Publikai turi pasirodyti visas Getė, seni dalykai šalia pačių naujausių. Jo darbai, pareiškia jis primygtinai, „yra gaminiai talento, kuris rutuliojasi ne palaipsniui ir taip pat ne skrajoja aplinkui, o tuo pačiu metu, iš tam tikro vidurio taško, išbando save visomis kryptimis ir siekia daryti poveikį tiek arti, tiek ir toli, kai kuriuos pasirinktus kelius palieka visai, kitais atkakliai žengia ilgą laiką".

Keturiasdešimt savo „Raštų" tomų Getė dar matė ant savo stalo: „Nemaniau jų sulauksiąs",— kalbėjo aštuoniasdešimtmetis. Paskui po jo mirties pirmajame palikimo tome buvo pateikta „Fausto" antroji dalis, gyvenimo aprašo skyriai, gamtamoksliniai raštai, daug papildymų eilėraščiams ir kitkas. Visame šitame „testamente" ir monumentaliame veikale labai savotiškai iškreiptas jo tvarkos jausmas, jis susipynęs dėl pageidavimų ateičiai — palikime publiką reikia supažindinti su dar nežinomais ir reikšmingais darbais, kad neatslūgtų susidomėjimas; kai ką kanceliarija tik dabar ir ištraukia iš archyvų, kitkas kaip „išankstinis pranešimas" apie vėlesnius darbus įspraudžiama tarp ankstesnių darbų. Gimsta labai neharmoningas tvarinys, kurį netrukus po Getės mirties reikia pertvarkyti naujai. Vėliau dėl klaidingai suprastos pagarbos mėginta sekti Getės „Paskutiniąja ranka" dideliame moksliniame 1885 m. leidime; jis nusitęsė iki 1919 metų ir savo 143 tomais pademonstravo maksimumą painiavos ir pusinių kompromisų.

Tačiau tai maža tepakenkė milžiniškam poveikiui. Mažais, parankiais tomais, nelabai gražiai ir ne perdaug rūpestingai išspausdintomis, kišeninio formato knygomis Getės veikalai paplito po kraštą; Kota buvo parengęs ir didesnį, gražesnį paralelinį leidinį, bet jis pateko tik į nedaugelio rankas. Nuo šiol daugeliui skaitytojų „Getė" buvo tas kišeninio formato leidinys. Iš jo kompozitoriai ėmė tekstus savo dainoms. Getės žodžiai, pasakyti jaunystėje, vėliau tampa tikrove, ir vokiečių daina, pradedant Šubertu ir baigiant Hugu Volfu, labai žymiu

mastu yra Getės daina. Estetikai rinkosi tomelius apie meną ir literatūrą, tyrinėtojai — įvairias ankstyvąsias stadijas ir aiškinimus, vokiečių biurgeris dabar spintoje turėjo savo „visą Getę", o kartais jį ir paskaitydavo.

Šiam leidiniui Getė pabandė užbaigti ir savo „Vilhelmą Meisterį", ką buvo daug kartų užsimojęs, ir iš to taip pat išėjo maksimumas išminties ir painiavos. To margo gyvenimo, kuris taip turtino jo pirmąjį romaną, dabar atsisakoma, ir jo „Kelionių metai" ne margi, o sąmoningai, net iki užsispyrimo, pilki, bespalviai, netgi daug kur niūrūs. Apie keliones iš tikrųjų ir kalbos nėra, bent jau romantine prasme, taip mėgta kaip tik tuo metu ir apdainuota kelionių dainose. Getės personažai keliauja, keičia veiksmo vietą, bet iš jų atimtas bet koks laisvumas, išdykumas, bet koks džiugus klaidžiojimas. Jie turi tarnauti griežtiems tikslams ir išsižadėti, šio romano paantraštė — „Išsižadantieji". Juos reikia auklėti, ir pagrindinis dalykas šioje knygoje — „pedagoginė provincija", auklėjimo utopija. Tačiau kad ir kiek Getė čia pamokslauja apie discipliną ir drausmę, jo paties knyga — gryniausia priešingybė. Ji aplaidžiai sudaryta, iš novelių ar apysakų, jau skelbtų anksčiau ir skirtų kitam rinkiniui, iš jų kai kurios labai vertingos kitos visai menkos. Savo pirmosios redakcijos parankinį egzempliorių Getė buvo liepęs prikaišioti mėlyno popieriaus lapelių papildymams ir pataisymams, ir Ekermanas dabar ištraukia jį iš stalčiaus. Visur švysčioja mėlynas popierius, ir daug kur visai nė neparašyta. Pribarstyta maksimų, refleksijų, eilėraščių. Rašyti apie savo ankstesnius personažus Getei buvo praėjęs noras; jo Vilhelmas, romanui davęs pavadinimą, beveik visai išnyksta, žavioji Filina netgi nužeminama iki padorios namų šeimininkės su mezgama kojine — tai lyg vėlyvas kerštas šiai romano veikėjai, neraminusiai jį dar „Mokslo metuose". Kiti veikėjai visiškai supilkėję iki schemų ar alegorijų arba taip pasimeta, kad ir pats autorius nebepajėgia jų surasti ir paleidžia siūlų galus. Paskui jis ramiausiai prirašo redakcinę pastabą skaitytojams, tegu jie patys žiūri, ką jiems su šiuo veikalu daryti.

Bet Getė ir didelis burtininkas, mėgstąs žaisti. Su savo anūkais Volfuku ir Valteriu jis su didžiausiu malonumu išdarinėja visokius fokusus. Įsigyjama „magiškasis kvodlibetas", stebuklingieji kvadratai, dėliojimo žaislai; Mariana jam parūpina to-

kią stebuklingą dėžutę iš Frankfurto. Pasikviečiamas fokusininkas su garbės profesoriaus titulu, jam dedikuojamos šitokios eilės:

Diplomo nebereikia jokio,
Kai pokštų prikrėtei visokių.

Šitoks magiškas žaidimas yra ir Getės utopija, „stiklo karolių žaismas", kaip pabandė papildyti Hermanas Hesė[1], remdamasis Getės „Kelionių metais". Getė remiasi pasakišku sapnu. Jo pasaka apie „Naująją Meluziną", dominusi jį nuo pat jaunystės, stovi knygos centre. Jis sakosi jau pasakojęs ją mergaitėms Zezenheime, ir tuomet ji gal turėjo slaptą prasmę. Meluzina ne vandenė su žuvies uodega, o nykštukė iš pigmėjų pasaulio, ir jo košmariškas sapnas — kad tik ji neuždarytų jo tegu ir patraukliojе, bet liliputinėje namų aplinkoje; tai panašu į tamsųjį santuokos maišą, nedavusį jam ramybės Leipcige. „Labai išsigąsdavau, išgirdęs kalbant apie vedybas",— sako pasakos herojus, mažylės viliojamas į savo pasaulėlį. Jis slapta nudilina sutuoktuvių žiedą, laikantį jį nelaisvėje, ir pagaliau vėl išauga iki savo ankstesnio dydžio, kaip jam buvo prisisapnavę: „Turėjau savo paties idealą ir kartais sapne pats sau atrodydavau milžinas." Senas senas milžinas Getė dar kartą sapnuoja sapną. Jis norėtų pertvarkyti miniatiūrinį pasaulėlį, kuriame turi gyventi. Jis nori mokyti išminties, visada turėjo labai stiprų polinkį mokyti, ir jaunutėlis studentas nuolatos geidė auklėti savo seserį arba jos kvaišas drauges. Praktiniame gyvenime jam tas ne dažnai, gal ir niekad nepasisekė, nei su Veimaro auklėtiniais, nei su savo sūnumi. Jisai siekia poveikio tolimoms sferoms, būsimoms kartoms, būsimai bendruomenei, nes dabar tikslas nebe atskira asmenybė, kaip „Mokslo metuose", o bendruomenė. Tai nebe aristokratinė visuomenė, o veikli, kukli, veikianti praktiškai; jo herojus Vilhelmas, kuriam „Mokslo metuose" vienas paslaptingas vyresnysis buvo davęs bajoro titulą, dabar turi tapti gydytoju chirurgu. Apie tolimesnį susijungimą į valstybę, aišku, nekalbama; ir čia Getė gali įsivaizduoti tik mažą grupę, būrį susivienijusių bendraminčių, išvykstančių kur nors užkariauti plėšinių, pavyzdžiui, Amerikoje; ka-

[1] Hermanas Hesė (1877—1962) 1943 m. išleido romaną „Stiklinių karolių žaismas".

daise mylimoji Lili norėjo šitaip iškeliauti su Gete į Naująjį pasaulį. Savo „pedagoginės provincijos" utopijoje Getė svarsto, kaip šitokią mažą grupę ir apskritai žmones auklėti šitokiam išsižadėjimo kupinam praktiškos veiklos gyvenimui, ir neatsitiktinai jis čia pasirenka būtent žodį „provincija". Ši vieta „kažkur" ir niekur, kaip ir kiekvienoje utopijoje. Rimeris, prisimindamas pašnekesius su Gete, apie tai pasakė: „Liguistai trokštąs mokyti vokietis" norėjęs ten įžiūrėti realių pasiūlymų, skirtų savotiškai krašto auklėjimo įstaigai. Tačiau egzistuojąs „skaidrumas įsibrauna, ir viską persunkia santykiai su menininku, kurie jam duoda galimybę savo paties vaizduojamus dalykus dirbant traktuoti su skaidriu humoru".

Tiesą pasakius, tik šitaip, jeigu ir mes į Getės vaizdus žiūrėsime su humoro doze, ši provincija bus pakenčiama. Teatras, kadaise „pašaukimas", dabar auklėtiniams paprasčiausiai uždraudžiamas: „Drama negalėjo egzistuoti be dykinėjančios minios, gal net padugnių, o jų pas mus nėra,— sako prižiūrėtojas,— nes jie išgabenami už sienos, jeigu patys nepasišalina." Teatras — apgavystė ir nesuderinamas su rimtu šito auklėjimo tikslu. Platonas, su kuriuo vienas amžininkas tuoj palygino Getę, nudžiugindamas senąjį poetą, irgi panašiai be džiaugsmo buvo ištrėmęs Homerą iš savo baisios ateities valstybės. Net ir fantaziją, šitą „miglotą, nepastovią jėgą", reikia atmesti: rekomenduojama pirštus laikyti griežtai pagal nustatytas taisykles kaip skambinant pianinu, jokio „originalumo ir savarankiškumo". Privalu mokytis tam tikrų nusilenkimų ir gestų reikšti išsiauklėjimui, nuolankumui, taip pat pagarbai „net ir tam, ką būtų galima pavadinti konvencionalumu — nes tai ne kas kita, kaip puikiausių žmonių susitarimas geriausiu dalyku laikyti tai, kas būtina ir be ko negalima išsiversti." Vargu ar yra kas nors, ką buvo daręs, mąstęs, ko buvo tikėjęsis Getė, jaunasis, šitas kūrybinės dvasios žmogus arba ir jau subrendęs vyras, kas čia nebūtų paversta visiška priešingybe. Net ir Kristus, visada jam buvęs toks tolimas, įtraukiamas į jo koncepciją kaip veiklus Kristus, o kenčiąs Nukryžiuotasis nepriimtinas; kryžiui nėra vietos šioje institucijoje, „šias kančias mes uždengiame šydu".

Šydas dengia visą knygą ir jos personažus, iš esmės ir nebe personažus, o tik figūras, skelbiančias Getės pažiūras, o ne gyvenančias savą gyvenimą, panašiai kaip figūros su užrašais senuose paveiksluose ant medžio. Kūrinys nebaigtas, tik nutrauk-

tas: Vilhelmas, būdamas chirurgas, išgelbsti savo skęstantį sūnų Feliksą; naujas gyvenimas gal prasidės už romano ribų, kaip ir kitiems emigrantams. Bendruomenės gyvenimas neparodytas: tai mokymas, reikalavimas ar ketinimas, ir kiekvienam paliekama galimybė toliau galvoti pačiam, kaip Getė vėliau pats sako. „Jau Getė", bus sakoma vėliau, žinojęs, kas mūsų laukia, kalbėdamas apie grėsmingas pramonės pasekmes. Negalima sakyti, kad jis tai „žinojo", o ir apskritai jam, gyvenančiam kaimiškame Veimare, pramonės beveik neteko nė akyse matyti. Jis nujautė, aiškinosi ir savo rinkiniuose turėjo ir pirmojo geležinkelio modelį. Jis daug ką sudėjo į šitą knygą, apie ką galima pasakyti: *„Dar* Getė sakė..." Jisai stovi laikų takoskyroje, dažnai pajusdamas, kad su jo gyvenimu baigsis ištisa epocha, kuri niekad nebegrįš.

Atgarsiai į šį veikalą irgi labai prieštaringi ir painūs. Bet jis susigraudinęs ir susijaudinęs sveikina bet kokį pripažinimą, reiškiamą mąslių žmonių už šią sunkią ir nedėkingą knygą. Jis čia mato veiksmingą talką — jie ne tik pripažįsta tai, ką jis nuveikė, bet šiam darbui dar „savo mielu vaisingumu suteikia didesnę reikšmę ir veiksmingesnį poveikį". Jis džiaugiasi, kad savo gyvenimo problemą, „kuri ir mane patį dar galėtų išmušti iš vėžių, matau taip aiškiai ir tyrai išspręstą tautos akivaizdoje ir čia jaučiuosi taip pat pasimokęs dėl kurių-ne-kurių abejotinų teigimų ir nuramintas dėl kurių-ne-kurių nerimą kėlusių dalykų".

Prie šių pastabų prideda „gyvenimo dainą", apie vidurnaktį, kurio varpų gausmas jį lydėjo nuo vaikystės iki gyvenimo aukštumų. Susimąstęs šitą tamsiai skambantį žodį vis kartoja kiekvienos eilutės pabaigoje. Jis įspėja poetą apie paskutinį vidurnaktį, kuris nūnai artėja.

FAUSTAS

Paskutiniųjų Getės gyvenimo metų didysis stebuklas — „Fausto" užbaigimas. Yra pavyzdžių, kai didelė kūrybinė galia dar pasireikšdavo gilioje senatvėje: Sofoklis, parašęs paskutinį iš savo 125 veikalų, „Edipą Kolone", turėjo beveik devyniasdešimt metų; Verdis, aštuoniasdešimties metų sukūręs savo pirmąją komiškąją operą; ypač dailininkai, kuriuos aliejus ir atelje tarytum užkonservuoja: Mone su savo fantazijomis apie savo sodo vandens lelijas, o jo fantazijos labai artimos senojo Getės vizijoms, Fransas Halsas, aštuoniasdešimt ketverių metų piešęs senelių prieglaudos vyresniuosius, piešęs senatvės spalvomis, be jokio spalvingumo. Getė noriai prisimena Ticianą, pasak legendos sulaukusį beveik šimto metų, ir pareiškia, kad jis galų gale aksomą ėmęs piešti tik simboliškai, piešęs „aksomo idėją", kas savotiškai prasminga Getei, rašančiam „Faustą".

Savo „Faustui" jis leido mirti, sulaukus šimto metų. Getė tikėjosi sulaukti šitokio amžiaus. Iš jo gerbėjų būrio jį pasiekdavo balsai, vylęsi šito, sakysime, toks buvo romantiškasis Bavarijos karalius Liudvikas I. Smagiai nusiteikęs Getė ta proga prisimena didžiąją vyrų mylėtoją Ninon de Lenklos, kuri, esą, sulaukė devyniasdešimties, „iki savo aštuoniasdešimtųjų metų šimtus meilužių padariusi laimingus ir įvariusi į neviltį". Jis visiškai nesibijo šitokio palyginimo. Didieji bažnytinės tradicijos įsimylėjėliai ir nusidėjėlės stovi tame ratelyje, kuris sveikina Faustą danguje. Jo sirenos dainuoja: *„Lai dega Eroto ugnis amžinai!"*[1] Kūrinys baigiamas žodžiais apie „amžiną moteriškumą".

[1] Vertė A. Churginas.

Ir gyvenime jis akiplėšiškai juokauja apie mirtį. Mirus jo senam draugui Zemeringui, su kuriuo keistasi mintimis apie „Spalvotyrą", Getė murma: „75 metai! Vis dėlto kokie kvailiai tie žmonės, kad neturi drąsos ištverti ilgiau!" Ir atvirkščiai, jis sau pagiria Bentemą, „didelį radikalų kvailį — tas laikosi gerai, ir dar keletą savaičių vyresnis už mane". Jeremijas Bentemas jam kvailys su savo radikaliomis idėjomis apie parlamento reformą, su savo mokslu apie „kuo didesnio žmonių skaičiaus didžiausią laimę". Bet jam malonu girdėti, kad tas vyras sveikas kaip ridikas, kresnas, niekad nė dienos nesirgo iki pat savo mirties, kuri paskui atėjo tais pačiais metais, kuriais mirė Getė.

Getė negalvoja apie mirtį. Aplink jį viskas ištuštėjo, išmirę ir artimiausieji žmonės, ir Karlas Augustas, Luiza; seniai pasitraukę iš gyvenimo jo kartos poetai, taip pat jau ir jaunesnieji, Kleistas, Novalis, Baironas. Jauni mirė didieji muzikai: Mocartas, Šubertas, Veberis. Juos visus gyvenimas turėjo „sunaikinti", kaip jis išsitaria Ekermanui. Jie buvo atlikę savo misiją. Jiems buvo laikas išeiti, „kad ir kitiems žmonėms dar būtų kas veikti šiame ilgam laikui apskaičiuotame pasaulyje". Praėjus dvidešimčiai metų nuo Šilerio mirties, buvo iškasti jo palaikai, norint iškilmingai palaidoti kunigaikščių kape, kuris jau stovi parengtas ir Getei. Jis laikė rankoje Šilerio kaukolę, „sausą kiautą", ir žavėjosi jos forma:

Lyg trykštų iš mirties šaltinis gyvas.

. . . .

Mane tas žvilgsnis paviliojo jūron,
Kurioj vaizdai didingi šniokščia ūžia.

Kilimas aukštyn taip pat ir po fizinės baigties,— jo gyvenimo principas. Savo „Faustui" pabaigoje jis pasirenka bažnytinės tradicijos vaizdą: „Užbaigti buvo sunku",— sako jis Ekermanui; jis lengvai galėjęs pasimesti neaiškumuose, „jeigu griežtai apibrėžtomis krikščioniškomis bažnytinėmis figūromis ir vaizdiniais savo poetiniams ketinimams nebūčiau suteikęs tinkamos apribojančios formos ir tvirtybės". Tačiau sau pačiam jis netaiko tikinčiųjų vaizdinių, atmeta juos su pašaipa — jie esą skirti tiems, kurie čia, žemėje, nepasiekė nieko gero, arba pamaldžioms moterėlėms. Jos gana dažnai jį egzaminuodavo, kaip Gretchen Faustą: *Sakyk, kaip tavo dvasios reikalai?*[1] „Bet aš jas

[1] Sakinys iš „Fausto" I dalies. Vertė A. Churginas.

piktindavau, sakydamas: man būtų labai malonu, jeigu, prabėgus šitam gyvenimui, mus nudžiugintų dar vienas, tik aš norįs išsiprašyti, kad ten anapus nesutikčiau nė vieno iš tų žmonių, kurie čia tikėjo anuo gyvenimu." Taip pat ir amžina palaima kartu su amžina Gretchen jam tikriausiai būtų buvusi pražūtinga. Miuleriui jis aiškina: „Turiu prisipažinti, nežinočiau ką veikti ir su amžina palaima, jeigu ji man neleistų įveikti naujų uždavinių ir sunkumų." O tų uždavinių dar daug: „Tereikia pasižiūrėti į planetas ir saules, čia dar ilgai pakaks kietų riešutėlių." O Ekermanui jis kalba: „Įsitikinimas dėl mūsų tolesnio egzistavimo man kyla iš veiklos sąvokos; mat, jeigu aš būsiu veiklus iki savo gyvenimo pabaigos, tai gamta bus įpareigota man duoti kitą egzistencijos formą, jeigu dabartinė nebepajėgia išlaikyti mano dvasios." Išdidžiau ir akiplėšiškiau nė nepasakysi.

Save jis laiko nuolat veikiančiu jėgos vienetu, nesuardomu daiktu. Tam išreikšti jis vartoja filosofijos terminą *entelechija*, sukurtą Aristotelio ir Getės savaip perdirbtą, nes ir jo sąvokos paklūsta metamorfozės dėsniui. *Telos*, tikslas,— štai kas jam svarbiausia šiame žodyje, begalinis tikslas, kurio siekia sukurtoji forma. Iš Leibnico jis paima *monados* sąvoką; šiuo žodžiu jis supranta „individo atkaklumą ir tai, kad žmogus nusimeta, kas jam nepriimtina". Šitas atkakliai save saugojąs vienetas nemirtingas: „Neabejoju mūsų tolesne egzistencija, nes gamta negali išsiversti be *entelechijos;* bet mes nevienodai nemirtingi, ir kad ateityje pasireikštum didele *entelechija*, reikia ja ir būti."

Tai filosofiniai terminai, vartojami laisvai, labai laisvai. Bet filosofija ir Getei iš tikrųjų buvo toks daiktas, kuriam jis „neturėjo organo", kaip pats sakė. Suirzęs jis nusisuka, kai iš Berlyno su didžiausiu pasitikėjimu jam atsiunčiama dabar įsivyravusios Hegelio mokyklos veikalų: „Tiek filosofijos, kiek man reikia iki laimingos pabaigos, aš vis dar turiu sukaupęs, o iš tikrųjų man nereikia jokios filosofijos."

Vėliau filosofų uždavinys bus sava kalba išdėstyti „Fausto" esmę. Teologai nagrinės malonės problemą, irgi sava kalba. Teisininkai tyrinės klausimą, ar Faustas pralaimėjo savo lažybas, ir bus kitos nuomonės, negu jo kolega, *car tel est son*

métier[1]. Literatūros žinovai stengsis atkurti šešiasdešimt metų trukusį kūrimo procesą, parodys daug šuolių, nedarnos ir plyšių, kurių negalima paneigti, ir mėgins visa tai užglaistyti. Tarp šių darbų yra ir subtilių tyrinėjimų, vertų Getės, ir sąžiningai išprakaituotų mokyklinio lygio darbų. Prisidės dar naujų. Bus sukurtos parankios ir problematiškos formulės apie „faustiškąjį žmogų", pakeitusį „gotiškąjį žmogų" arba ir neva identišką su juo. Rasis ir socialinių kritinių studijų.

Nežinome, ko „siekė" Bachas savuoju „Gerai temperuotu klavyru". Nežinome, ko „siekė" Getė savuoju „Faustu", jis pats nedviprasmiškai atmetė prašymą tą pasakyti. Tai kūryba. Jis piktai atkerta komentatoriui Šubartui, spėliojančiam ir prasimanančiam savų sprendimų: „Kaip aš užbaigiau savo „Faustą", turėtumėt palikti spręsti man, poetui!" Šubarto bandymai esą grynai „proziški-tikroviški", o jo paties —„poetiški-simboliški".

Kas poetiška-simboliška, tas daugiareikšmiška, o šito Getė ir siekė, jeigu jau būtina kalbėti apie siekimus. Jis vis kartoja, kad poezija turi būti „neišmatuojama". Paslaptingi orfiški, simboliški pasakymai, pranašystės, „slapti orakulų posakiai"— štai ta forma, kuria jis senatvėje mėgsta išsireikšti arba ir „teikiasi" kurti, pasak gražaus Rilkės apibūdinimo. Jau „Pasakoje" ar „Novele" pavadintoje legendoje jis sąmoningai panaudoja tokią formą, kurią galima interpretuoti daugeriopai. Netrūksta ir augūro šypsenos, kuria jis keitėsi su Šileriu ir kuriai vėliau tik retai kada berasdavo lygiavertį partnerį. Tačiau Getė visų pirma tiki intuicija, šiame veikale labiau, negu visuose kituose, laimingos minties dingtelėjimu galvon — „aperçu", kaip jis tai vadina savo gamtamoksliniuose darbuose. Jaunystėje tai vadinosi miglotumu, nesąmoninga nuojauta. Tai buvo šventas pamišimas pranašo, antikos Pitijos[2], kuri sėdi ant trikojo virš uolos plyšio, apsupta miglų, kylančių iš giliausių žemės gelmių.

Antroje „Fausto" dalyje šis trikojis tampa poetinės kūrybinės jėgos simboliu. Kad galėtų burtais iššaukti Eleną, Faustas turi nusileisti pas „Motinas", esančias pačioj gelmėj, „kurios ten sėdi, vaikšto, stovi"; šitam paslaptingam vaizdui Getė panaudoja kuo atsainiausią sakinio formą: *„Šitaip jos / išreikšti*

[1] Kadangi toks yra jo amatas *(pranc.)*.
[2] Apolono žynė Delfuose, pranašė.

stengias nuolatinę kaitą / minčių, kurias jos vienos teįskaito. Aplink — paveikslai žemės tvarinių..."[1]

Ten stovi žėruojantis trikojis. Faustas turi jį palytėt Mefistofelio duotu raktu, kuris jo neapvils ir nuves pas Motinas. Trikojis prisijungia prie rakto, jis sekioja „lyg tarnas", nors protu tai nelengva įsivaizduoti; tai simbolis, ženklas, beveik šifras, ir dailininkas siurrealistas tai galėtų lengvai nupiešti. Jis prisijungia kaip geležis prie magneto, polius prie poliaus, ir šis magiškas ženklas smilkalų debesėlį gali paversti dievais, iš praeities iškelti Eleną į dienos šviesą. Faustas ją pažadins, norėdamas pabūti su ja. Nenurodyta, nei kada šios Motinos gyveno, nei kur, ir dabar bergždžiai mėginama jas lokalizuoti ar apibrėžti kokia nors sąvoka, sakysim, vadinti „prafenomenu" ar „tipo" valdovėmis. Getė, klausiamas Ekermano, irgi juk išsisukinėja ką nors paaiškinti, tiktai dėbteli į jį didelėmis akimis ir pacituoja savo paties eiles: „Motinos, motinos, tai skamba taip keistai." Tačiau paskui savo mokiniui jis vis dėlto duoda nuorodą — jis radęs šį tą Plutarcho veikaluose ir perdirbęs. Tad į Plutarcho raštus! Tačiau ten tik parašyta, kad vienas miestas Sicilijoje garsėjęs deivėmis, kurios garbintos kaip „Motinos". Išknisama kita vieta — dialogas apie senovėje garsių orakulų sunykimą. Ten disputuojama apie galimų pasaulių kiekį, ten daug mistikos ir geometrijos, ir vienas žmogus, remdamasis patikėtiniu „iš toli", praneša apie vieną labai keistą kosmoso modelį: vaizduojamas milžiniškas trikampis; ant kurio kraštinių kabo po 60 pasaulių, viršūnėse dar 3, taigi iš viso 183 pasauliai, kurie visi juda lyg švelniame šokyje. O trikampio viduje, „tiesos lauke", nejudrūs tūno pravaizdžiai visų daiktų, kurie buvo ir kurie bus — pavadinti trim neišverčiamais graikiškais žodžiais *logoi, eide* ir *paradigmata,* o aplinkui yra amžinybė, iš kurios laikas lyg upė teka į pasaulius. Paskui tai davė progą daugeliui aiškinimų, kuriais norėta vis giliau nusileisti pas „Motinas". Tačiau prieš leisdamas Faustui atsidurti „pačioj gelmėj", Mefistofelis pasako vieną iš pačių puikiausių Getės priešpriešų: *„Jei šitaip, leiskis gilumon išsyk! Ar „lėk aukštyn" — galėčiau pasakyti."*[1]

---

[1] Vertė A. Churginas.

Tačiau vos ne bailus Getės tylėjimas, atsakant į mokinio klausimą, turi dar ir kitą prasmę. Žodis „motinos" Faustą visada sukrečia „lyg perkūnas". Jis nemėgsta klausytis to žodžio, panašiai kaip Getė iš tikrųjų nieko nenori girdėti apie savo motiną. Jis visai nenori, kad jam kas primintų jo kilmę. Jis nenori sustingti, taip sako ir jo Faustas. Motina — tai sustingimas, nekintamumas, taip kaip jo motina yra nekintama, „išbaigta forma", priaugusi savo pačios tikslą. Getė virpa, bijodamas nusileisti prie pirmapradžio pamato. „Yra didybė virpesy šventam." Šitos motinos įsčios — ta tamsa, iš kurios jis atėjo. Bet jis nori eiti aukštyn į šviesą. Todėl ir šioje vietoje jis priverčia Mefistofelį ištarti žodžius „lėk aukštyn".

Apie tai tik užsimename, o kalbama čia apie Getės gyvenimą. Virpesys, slaptas drovumas, kokį Faustas patiria per šitą pažinimo žygį, vis apimdavo ir Getę, versdavo jį dvejoti ir dvejoti. Dažnai jam netgi ateidavo mintis, kad šito pagrindinio veikalo reikia visiškai atsisakyti arba jį mesti, „palaidoti". Kartą jis parašė „Atšaukimą", visą pirmąją dalį paskelbdamas barbariška,— tai sąvoka, kurią jis susikūrė su Šileriu vadinti viskam, kas nėra graikiška, nedvelkia antika. Tai gimę iš „jausmo painiavos", dabar jis pasiekęs aiškumo, ir tai turį užbaigti „ribotą ratą su visais jo burtais". Turi išnykti ir Mefistofelis, piktoji dvasia, draugas ir tuo pačiu priešas. Tačiau kūrinys stipresnis už visas šitokias estetines kategorijas, o ir Mefistofelio figūros jis nebeatsikratys iki pat mirties. Kūrinys vis iškyla jo sąmonėje, su naujom abejonėm ir nauju kūrybiniu įkvėpimu.

Šio veikalo šlovė irgi nuolatos didėjo. Štai jis, „turtingas, margas ir toks įvairiopas gyvenimas", ir dar nepasirodžius antrajai daliai, žmonės vis eina ir eina, be perstojo klausinėdami. „Kokie tie vokiečiai keisti,— sako jis Ekermanui,— jie apsunkina sau gyvenimą savo giliomis mintimis ir idėjomis, kurių visur ieško ir viskam jas priskiria. Nagi turėkite bent kartą drąsos atsiduoti įspūdžiams, gėrėkitės, jaudinkitės, leiskitės pakylėjami, net pamokomi arba įkvepiami ir padrąsinami kokiam nors geram žygiui! Tiktai nemanykite visada, kad viskas tuščia, nerimta, jeigu tai nėra kokia nors abstrakti mintis ar idėja! Jie štai ateina ir klausia, kokią idėją aš bandžiau įkūnyti savo Fauste. Lyg aš pats tai žinočiau ir galėčiau pasakyti. Iš

dangaus per pasaulį į pragarą — iš bėdos tai jau būtų šis tas; tačiau tai ne idėja, o veiksmo eiga. Ir toliau, kad velnias pralaimi lažybas ir kad turįs būti išganytas žmogus, sunkiuose klystkeliuose nuolatos siekiąs gėrio — tai, tiesa, veiksminga, daug ką paaiškinanti gera mintis, bet tai ne idėja..." Ne. „Kuo originalesnė poetinė kūryba ir kuo labiau nesuvokiama protui, tuoj ji geresnė!"

Vėliau simbolizmas devynioliktojo amžiaus pabaigoje toliau išplėtojo šią Getės pažiūrą žinomuoju Malarme[1] sakiniu, kad eilėraščiai esą daromi ne iš minčių, o iš žodžių.

Polis Valeri, šio meistro mokinys, tai suformulavo dar išraiškingiau: „Mano eilėraščiai turi tokią prasmę, kokia jiems suteikiama. Klystama, reikalaujant, kad kiekvienam eilėraščiui esą privalu turėti tikrąją prasmę *(un sens veritable)*,— tas poezijai svetima, o tam tikromis aplinkybėmis — jos mirtis."

„Faustas" turi tokią prasmę, kokią jam suteikia stebėtojas. Getė pats visada labai greit ima atstu laikytis nuo savo veikalų. „Verterio" jis nebeskaito per visą žmogaus amžių, „Hermano ir Dorotėjos" jam labiau patinka lotyniškas vertimas, „Fausto" I dalies — prancūziška redakcija. Šia „viską pralinksminančia kalba" jo eilėraštis jam atrodo „jau daug aiškesnis ir prasmingesnis". Jį išgiria Paryžiaus „Globe", ir Getė išverčia tą straipsnį, čia pat padarydamas savo išlygų. Įspėdamas jis dar kartą pavyzdžiu iškelia antikinę mitologiją. Ji teiktinesnė, „negu biaurios velnystės ir raganystės, kurios tik niūriais baisingais laiko tarpais galėjo atsirasti iš sujauktos fantazijos ir susirasti sau peno žmogiškosios prigimties mielėse. Poetui, žinoma, turi būti leista imti sau medžiagos ir iš tokio šaltinio, ir jis jokiu būdu neleis šitai teisei užskursti."

Getė kartais taip atitolsta nuo to, kas sukurta, kad pereina tiesiog į visišką susvetimėjimą. „Fausto" pirmoji dalis savo pirmojo pastatymo susilaukia 1819 metais, Monbižu pilyje Berlyne, mėgėjų tarpe. Muziką sukūrė kunigaikštis Radvila, muzikos diletantas, laikąs prašmatnų saloną. Getė šitam kantatos pobūdžio variantui duoda teksto „pataisų". Kartą jis rašė savo dainų kompozitoriui Reichardui, kad libretui reikią aukoti „bet kokią poetinę sąžinę, atsisakyti bet kokios poetinės gėdos pagal kil-

[1] Malarme Stefanas (1842—1898) — vienas iš žinomiausių Prancūzijos simbolizmo atstovų.

nų italų pavyzdį". Ir taip, pasirašant sutartį, choras, pasidalinęs į dvi dalis, dainuoja:

Ar pasirašys?
Pasirašys.
Nepasirašys.
Pasirašys.

O kai Mefistofelis „sveikina" naujo gyvenimo proga, choras pritaria:

Pirmyn! Aukštyn!
Mikliai ir drąsiai!
Užsikeberioję ten,
Žemėj atsirasim.

Šios eilutės bet kam pasirodytų parašytos diletanto kunigaikščio, jeigu nebūtų įrodyta, kad tai Getės darbas. Tai cituojame ne kaip nesavanorišką savęs parodijavimą — ko Getės raštuose irgi pasitaiko — o norėdami parodyti jo nusiteikimą publikos atžvilgiu: „Tai bus maždaug tas, ką jie ten Berlyne supranta teatro vakaru ir ką lengva išreikšti muzika; tiems vaikučiams šito pakaks." Tuo nenorime pasakyti, kad „Fauste" jis laikėsi to paties požiūrio. Čia jis kelia ir aukštų, ir pačių aukščiausių reikalavimų. Netgi laukia, kad būtų atkreiptos akys į „išraišką, judesį ir mažiausią užuominą". Tačiau jis šito tikisi jokiu būdu ne iš visų, kaip gana aiškiai su piktu humoru rodo jo „Prologas teatre". Smalsios moterys, nuobodžiautojai, ką tik pakilę nuo vaišių, arba ir blogiausia, kas tik gali būti: *„Treti nuo laikraščio melų apkvaišę"*[1]; po vaidinimo jie bėga kortuoti ar su meiluže per naktį ūžia —*„Žiūrovai šiandie — gan šalti"*[1], tokia ta publika. Šitaip kalba teatro direktorius, bet lygiai toks ir Getės balsas.

Taigi šiems vaikučiams, scenai — o „Faustas" irgi scenos veikalas — skirti šiurkštūs, drastiški vaizdai, dažnai atėję iš senų lėlių vaidinimų ir dar kartą pasirodą pabaigoje, tam skirti ir didžiausios lakoniškos jėgos intarpai, primeną balades. Daug margų įvykių, velykinis pasivaikščiojimas, maskaradas, giesmės, dainos, lyrinės vietos ir daug kas kita. Jo poetas sako: *„O tikras menas amžiams pasilieka"*[1], o skaitytojams ir amžininkams jis dar turi parengęs ir ko kito: *„Kas saugoja Olimpą*

---

[1] Vertė A. Churginas.

kaip šventovę?"[1] Jis pateikia ištisą pasaulį figūrų, iš Olimpo, iš Tartaro, šiaurės ir antikos mitologijos. Dievus jis ne tik suvienija, jis juos ir išskiria arba pakeičia taip, kad nebegalima ir atpažinti.

Tokios iš senų senovės šventos mitologinės figūros kaip furijos jo maskarade karaliaus dvare šoka „dailios, jaunos, lipšnios". Niekad negali būti saugus nuo jo ironijos, tad čia gal satyra, taikoma dvariškiams, besilinksminantiems kvailiams, kurie nežino, kad furijos jiems jau lipa ant kulnų. Jis ir apskritai išeina iš dramos rėmų ir į tekstą kaip nuorodą režisūrai įrašo intarpą apie ištisą literatūrinę srovę, kurios jis nekenčia: „Vidurnakčio bei kapų dainiai atsiprašo: girdi, jų laukiąs be galo įdomus pokalbis su vienu neseniai pasirodžiusiu vampyru, kurio atsiradimas, gal būt, duosiąs pradžią naujai poezijos krypčiai." Daug kas galėtų išaugti iš tų skatulių, kurie jo tik probėgšmais paminėti ar nutuokiami. Jis panaudojo seno liaudies padavimo žinomas figūras ir situacijas, pridėjo Gretchen iš savo paties įspūdžių, patirtų Frankfurte; tai supras kiekvienas. Paskui jis atsiverčia seną mitologinį Hedricho leksikoną, skaitytą dar vaikystėje, ir iš jo ištraukia keistus vardus, tokius kaip Empuzė, Manto, Forkiadės, Telchinai. Kai mokinys Ekermanas nustebęs paklausia, poetas pareiškia: išsilavinimas dar niekam nepakenkęs! Tegu jis pasiskaitąs. Kas nenori pasiskaityti, tas tegu gėrisi šiuo margumynu. *„Gyvenimas — kaip kūrinys šisai: / Čia sklandžią pradžią, galą rasi, / Tik trūksta branduolio visai. / Bet jūs, mielieji ponai, plokit drąsiai"* — pasakyta jo „Atšaukime".

Šešiasdešimt metų truko Getės triūsas, o dar yra trijų šimtų metų priešistorija. Faustas yra išaugęs iš tamsios seno padavimo dirvos, Getė jį ne „išrado", o tik savaip suformavo, perdirbdamas jį iš labai žalios figūros, kuriai, tiesa, jau ir ankstyvuoju pavidalu, buvo lemta tapti pasauline literatūra. Frankfurte 1587 metais apie Faustą išspausdinta pirmoji knyga, kurią apsukrus knygų pirklys buvo užsakęs vienam teologui, gerai valdančiam plunksną. Tai traktatas, anekdotiškų istorijų rinkinys ir tikrų faktų išdėstymas apie tokį dr. Faustą, kuris iš tikrųjų gyveno šimtmečio pradžioje. Jis buvo keliaująs mokslininkas, gydytojas, astrologas, pagyrūnas ir magas, jo tikrasis vardas Sabelikus, bet vadinosi „Faustas", atseit, laimingasis;

[1] Vertė A. Churginas.

mirė nelaimingas ir neturtingas, ir kalbėta, kad jį pasiėmė velnias, maždaug 1540 metais. Kaip istorinį asmenį jį mini Liuteris, kurio „Užstalės kalbas" cituoja ši knygelė. Melanchtonas[1] jį vadina šlykščia bestija, „visų velnių išviete", sukčiumi, kuris bastosi su šunimi kaip savo asmeniniu sargybiniu velniu ir giriasi savo burtais padėjęs kaizerio kariuomenei laimėti Italijoje. O minėtoji knygelė rodo Faustą buvus gana apgailėtina būtybe, nuolat kankinama sąžinės priekaištų. Pats velnias, asmeninis sargybinis Mefistofelis, kartais dūsauja, galvodamas apie dievo malonę, kuri gal galėtų pagelbėti ir jam, ir jo viršiausiajam, Liuciferiui Bet čia jau yra sutartis, pasirašyta dvidešimt ketveriems metams, famulas Vagneris, paveldįs Fausto palikimą ir netrukus ėmęs toliau gyvuoti savarankiškose knygose apie Vagnerį. Pasakojami pokštai apie studentus Leipcigo vyno rūsyje, burtais prisišaukiama ir Elena — po daugelio kitų meilužių, kurių statistiką autorius pateikia: 2 olandės, 1 vengrė, 1 anglė, 2 švabės, 1 frankė. Elena užbaigia šitą grandinę 23-iaisiais sutarties galiojimo metais ir Faustui pagimdo sūnų; pamaldus rašto išguldytojas paraštėje su viltimi prirašo klausimą: „Ar jis buvęs krikštytas?" Bet ji su nekrikštytu sūneliu išnyksta, Faustui išsidanginus į pragarą.

Šitas Faustas nelabai panašus į dangaus šturmuotoją, nors pradžioje ir ištaria išdidžius žodžius: jis norįs prisitaisyti erelio sparnus, ištirti visas priežastis žemėje ir danguje. Jis spekuliuotojas, užsidegęs svetimų nesuprantamų kalbų, kabalistikos, nekromantijos studijomis. Knygos — jo nelaimė, o burtų knyga nulemia jo likimą. Iš tikrųjų tai knyga prieš knygas. Neatsitiktinai Faustas vėliau vis sietas su knygų spausdinimo — „juodojo meno"— išradimu. Tai knyga prieš mokytus, prieš mokslininkus, bent jau prieš tokius, kurie nutolo nuo dorų ir ortodoksinių teologų kelio. Tai reakcijos kūrinys, atsiliepiąs į gaivališkai pražystantį humanizmo amžių, prasidėjusį taip šlovingai. Norėta vėl pažadinti antiką — ir Faustas pasišovęs parūpinti dingusias Plauto ir Terencijaus komedijas — imtis neribotų tyrinėjimų, pasiekti žvaigždes ir saules. „Mokslinčiai kreivaminčiai" pasakyta to paties meto eiliuotoje Fišarto satyroje. Knygos apie Faustą autorius jam antrina — vien nelaimės iš tokio akiplėšiškumo. Jis daro viską, kad daktaras atrodytų ma-

[1] Melanchtonas (1497—1560) — žymus humanizmo rašytojas, Liuterio bendražygis.

žareikšmis, apgailėtinas ir nykiai baigtų savo gyvenimą. Tačiau jam vis dėlto nepavyksta, kaip jis tikriausiai norėjo, visiems laikams prakeikti šitą figūrą.

Atvirkščiai: tik dabar ji pakyla su neregėta jėga, tarytum padedama magijos. Reformacija ir renesansas žmonių labiau neapšvietė, vien padarė juos tikrai prietaringus, blaškomus demonų baimės, bijančius burtininkų ir slapta besižavinčius tokiais stebukladariais. Ši knygiūkštė turėjo didžiausią pasisekimą iš to meto knygų, ji vėl ir vėl spausdinta pakartotinai, versta į penkias šešias kalbas. Ji keliauja, viesulu lekia per Europą. Praėjus vos vieneriems metams, Londone jau gimsta pirmasis didelis kūrinys apie Faustą. Jaunas Kristoferas Marlou[1] dabar vienu sykiu atstato pirmykštį šitos figūros spindesį, užtemdytą traktato, arba, kitaip tariant, tik jis suteikia jai tikrąją didybę. Marlou priklauso prie grupės akademinio jaunimo, kurie, kaip ir Getės draugai audrininkai, pritvinkę didybės ir pasitikėjimo. Jis ką tik parašęs savo genijų dramą apie dievo rykštę „Tamerlaną". Dabar imasi dievo neigėjo Fausto. Jo veikale kita atmosfera, negu knygoje apie Faustą su jos varganu kvapu atkampaus miestelio kambarėlyje. Marlou stovi didelių įvykių sūkuryje prie jūros, uoste, jis žvelgia toli į pasaulį, į kurį Dreikas ir kiti karališkieji piratai išplaukia užkariauti imperijos ar neįsivaizduojamų turtų. Jo Faustas nori apiplėšti Indiją, vandenyną su jo perlais, visus „naujo rasto pasaulio" kampelius, už prisigrobtus turtus pasisamdyti kariuomenę ir išvyti Parmos kunigaikštį iš jo krašto. Piktoji dvasia nekromantijos dėka jam duoda visus gamtos turtus: „Būk tu žemėje dangiškas Jupiteris, visų elementų viešpats ir valdovas!" Jo Faustas — ne Liuterio ar Melanchtono, o Bekono amžininkas. Marlou jau leidžia jam pareikšti drąsią mintį, kad sutartį su velniu jis galįs sudaryti visai ramiai, kadangi: „Kas tas pragaras? Smegenų pramanyta pamėklė! Amžinos kančios? Žindyvių pasaka!" Jo Mefistofelis pats užsimena, kad pragaras — tai ne kokia nors apibrėžta vieta, o: „Kur patys esame, ten ir pragaras!" Žinoma, pabaigoje herojus turi taip baigti savo gyvenimą, kaip reikalauja tradicija, nes kitaip autorius susilauktų teismo. Faustas pasitraukia, blykčiojant žaibams. Choras skelbia privalomą išmintį, nereikia norėti daugiau, negu leidžiąs dangus. Bet jis dėl

---

[1] Marlou Kristoferas (1564—1593) — žymus anglų dramaturgas, reikšmingiausias V. Šekspyro pirmtakas.

herojaus apgailestauja: nutrauktas siekis augti taip aukštai ir stačiai, sudeginti Apolono laurai, augę šiame išmintingame žmoguje.

Getė susipažino su šituo genijaus veikalu tik tada, kai savo „Faustą" jau buvo parašęs. Tačiau šitos Marlou dramos dėka Fausto figūra toliau gyvavo scenoje, teatre, liaudies vaidinimuose iki pat lėlių teatro — nuskurdinta, iškraipyta, tapusi farsu, ir šitokią Getė ją paskui matė savo jaunystėje. Tačiau šalia to, visai atskirai nuo šito gyvo scenos personažo, eina ilga eilė vokiškų traktatų, kuriuose gryniausia seniausių šventeiviškų kompiliatorių maniera piktinamasi daktaro Fausto „siaubingomis ir šlykščiomis nuodėmėmis ir nedorybėmis", tie traktatai vis pučiasi, storėja ir galų gale virsta visai sausomis pamokomomis ištraukomis, pateikiamomis XVIII amžiaus stiliumi. Getė kartą turėjo savo rankoje vieną iš tokių knygiūkščių, bet labai abejotina, ar jis pasidavė kokiai nors jų įtakai; didžiausias skatulys buvo scenos Faustas iš liaudies vaidinimo ar iš lėlių teatro.

Pastarasis Faustas į Vokietiją buvo patekęs nepaprastai keistu būdu: keliaują anglų komediantai vaidino jį pagal Marlou, ir jau pirmieji Marlou pasekėjai tuoj pat ėmė šį veikalą visaip kaitalioti, prikaišiodami visokios šiurkščios klounados; šitoks veikalas rodytas vokiečių publikai. Šios keliaujančių aktorių trupės pradžioje vaidino angliškas pjeses, bet vokiečiai jas suprasdavo, nors tais laikais beveik niekas Vokietijoje nemokėjo anglų kalbos — tai buvo mimai, kokių tik tuomet tebuvo, su nepaprastai išraiškingais gestais ir efektais, pagrindinis atrakcionas buvo kvailys su savo barškalu, kurį įsisprausdavo sau tarp kojų kaip antikiniai falinio kulto komediantai, „Daktaras Faustas" visų pirma buvo mimikos vaidinimas. Nežinome, kokie buvo tie pirmieji veikaliukai, turime tik pranešimus gerbiamųjų magistratų, kurie vis išvarydavo šitas komediantų govėdas ir kaskart vis vėl turėdavo leisti joms vaidinti. Kartais juos imdavo proteguoti dvarai, Braunšveige — hercogas Heinrichas Julijus, pats rašęs veikalus naujausiuoju prozos stiliumi ir galų gale tapęs patarėju Rudolfo II dvare Prahoje, kur viešpatavo keista „faustiška" atmosfera, suplakusi į vieną krūvą kabalistiką, burtininkystę, subtiliausią meno suvokimą bei šiurkščius prietarus ir nuvedusi į Trisdešimties metų karo raganiškąjį šokį.

Tas šiaipjau modernus Heinrichas Julijus buvo didelis raganų degintojas; šimtai baslių su apanglėjusiais lavonais stovėjo aplink jo rezidenciją Volfenbiutelį. Mat, tiktai dabar iš tikrųjų prasidėjo didieji ir kruvinieji tikėjimo demonais laikai. Raganų kalnas, Brokenas, esąs prie Braunšveigo valdovo rezidencijos, tapo slapta susibūrimo vieta visiems pramanams apie Valpurgijos naktį ir poną velnią, laikantį ten savo dvarą. Užnuodyta seksualinė fantazija su pasimėgavimu piešė tą laukinį sambrūzdį. Šios epidemijos pagrindinis motyvas buvo antifeminizmas — moteris, tik moteris, o ne vyras buvo blogio buveinė. Iš jos pilvo kalba velnias. Mokyti rašeivos teikė įrodymų. Toks Žanas Bodinas, didelis valstybės teoretikas, parašęs savąją „Demonologiją", sukuria svarbiausią šios srities „mokslinį" veikalą; jis čia remiasi Platonu arba fiziologija, rodančia, kad moters vidiniai organai jau vien dėl savo dydžio turi kelti nepasotinamą geismą, nuvedantį pas šėtoną. Šitokie dalykai spausdinami, papildomi, išrašinėjamos ištraukos; dar pačioje XVIII a. pradžioje Frankfurte išspausdintas šitoks „Bodinas", papildytas garbingo vokiečių teisininko, kuris, remdamasis aktais, tiksliai išdėsto, kas dedasi ant Raganų kalno.

Tačiau „šlykščios velnystės ir raganystės", kaip Getė vėliau senatvėje smerkdamas vadino, vis dėlto smarkiai veikė ir jį patį. Ten buvo gana didelių šlykštynių. Moterys tepasi nužudytų naujagimių taukais, ant puodšakių, šluotų, kubilų išjoja jos per kaminą į Raganų kalną. Čia šviesos, deglai, daugybė žmonių, taip pat ir didelių ponų, kavalierių, karininkų, kaip ir Getės Valpurgijos naktyje, dvasininkų, mokslininkų, valstiečių. Raganos turi pasirodyti šėtonui, kuris, pasivertęs ožiu, išdidžiai stovi viduryje lyg karalius — iš didelės pagarbos jos turi pabučiuoti jam į užpakalį. Ir šią sceną Getė drąsiai apdainavo, nors paskui vis dėlto įgrūdo į Valpurgijos maišą, kuriame daug kas pranyko. Ši scena buvo logiškas tęsinys, aukščiausia raganų šokio viršūnė, su ožio daina ir ožio smarve. Šėtonas moko ožių ir ožkų bendruomenę: žvilgąs auksas ir žvilgąs „fallus" — tai esmingiausiųjų dalykų simboliai. Choras pritaria:

Jis rodo žymes:
Gyvybės amžinumą
Ir gamtos gelmes.

Ir vėl tas stebuklingas žodis „gamta" Jis dar ne kartą grįžo prie šios temos, taip pat ir antrojoje „Fausto" dalyje, atsargia, užmaskuota forma. Tai viena iš esmingiausių šio veikalo pagrindinių minčių.

Tamsios velnystės ir raganystės giliai įaugusios į jo meto gyvenimą, tai ne knyginis žinojimas ir citata ar tolimi „viduramžiai", kaip romantikams. Tokia tebėra teismų praktika ar pačių žmonių vykdomas teisėtumas. Raganos dar tardomos, prigirdomos, deginamos, ne būriais, bet vis dėlto su kūnu ir gyvastim. „Annual Register" iš Anglijos praneša apie raganos tikrinimą Lesteryje, kai nelaimingąją iš tvenkinio išgelbėjo tik keli ryžtingi džentelmenai. Vokietijoje tiktai po Getės mirties Dancige į vandenį įmetama „paskutinioji" ragana. Daktaras Faustas varo savo tamsų biznį mugių knygiūkštėmis. Nuorašais cirkuliuoja „Kaip Faustas pragarą valdo", laikoma receptų knyga iššaukti dvasioms; kartą ją išbando net teologas Bartas, kurį Getė jaunystėje savo parodija išjuokė kaip lėkštą modernistą. Jaunajam Getei visa tai — gryniausia dabartis, kaip ir kabalistinės ir alcheminės knygos, Svedenborgo dvasios, iš kurių jis savo „Faustui" paėmė „žemės dvasią", „Raudonas Liūtas"[1] iš jo eksperimentų su smėlio vonia ir „nelytėtomis žemėmis".

Getės „Faustas" gimsta ne tik iš knygų. Jo fonas — senasis Frankfurtas, ir tarp teismo aktų, kuriuos jo tėvas buvo liepęs nukopijuoti, tyrinėtojai rado vieną, kuriame kalbama apie vaiko žudikės nuteisimą myriop — ji vardu Zuzana Margareta. Tai įvyko 1772 metais, Getei grįžus iš Strasburgo. Savo „Tezėse" licenciato egzaminui jis pabaigoje svarsto klausimą apie baudą už šitokį poelgį; specialistai šiuo reikalu nesutarią. Kaip ministras jis balsavo už tradicinę mirties bausmę. Jo jaunystės laiku Frankfurte šis įvykis dar garsintas su tradicine, šiurpia pompa — tai buvo spektaklis visam miestui. Mergaitę, vargšę kareivio dukrą, suvedžiojo auksakalio gizelis, neilgai trukus sprukęs šalin. Kaltinamoji tvirtina, kad jos meilužis ją apsvaiginęs, kažką įmaišydamas į vyną. Paskui ji vis kalba apie velnią — šėtonas neatstojęs nuo jos, kol nenužudžiusi vaiko. Ji labai gailisi ir nuteisiama mirti, kardu nukertant galvą. Nuosprendį teisėjas skelbia, apsivilkęs juodą durtinį, apsiavęs ilga-

[1] Alchemikų vartotas terminas rausvam gyvsidabrio oksidui vadinti.

auliais batais su pentinais, užsimetęs raudoną apsiaustą, iš po kurio ištraukia raudoną lazdelę. Perlaužęs ją, meta mergaitei po kojų. Vargšes nuteistosios kambarėlyje — budelio puota su gausiais valgiais, o kaip dera pagal to meto papročius, be budelio, dalyvauja ir teisėjai bei dvasininkija; pastoriai valgo mažai, mergaitė tik išgeria gurkšnį vandens. Suraišiota virvėmis, nusikaltėlė su didele procesija tempiama per visą miestą, *„Ūžianti minia / užplūdo aikštes ir gatves..."*[1] dainuoja vėliau Getės Gretchen kalėjime. Pagaliau budelis ją su virve užveda ant ešafoto. „Aidint nuolatiniams ponų dvasininkų šūksniams, jai laimingai buvo nukirsta galva vienu smūgiu"— su palengvėjimu pranešama protokole. Sesuo registruoja palikimą: kelios suknelės, giesmynas, karoliai, gal padovanoti jauno auksakalio.

Žinoma, šis Frankfurto epizodas — „Kūryboje ir tikrovėje" Getė apie jį nekalba, tik miglotai pamini „šlykščius renginius"— tai dar ne visa „Gretchen tragedija". Vaiko nužudymas buvo visuotinė ir literatūriškai dažnai aprašinėjama tema. Jaunas Šileris apie tai irgi sukūrė patetinį-scenišką eilėraštį[2]; vadovaudamasis ankstyva scenine nuojauta, jis čia sugretina įsimylėjėlių iš kaspino sumegztą „rožytę" su „juoda mirties juosta" egzekucijos aikštėje. Taip pat ir savo „Fantazijoje Laurai" Šileris išliejo kiekvieno tuometinio vaikino baimę:

Persekioja kaltę eumenidės:
Atgaila ir sarmata baisi.
Išdidžių arų pavojus didis
Tyko pačiame padebesy.

Neaišku, ar Getė jautė tokią baimę, atgailą ir gėdą, sakysime, po Zezenheimo ar šiaip kada nors; jo gyvenimas ar jo laiškai liudija jį turėjus daug mažiau skrupulų.

Dar neaiškiau, iš kokių šaltinių kilusi jo pirmoji Fausto drama. Pats Getė iš to darė paslaptį. Buvo lėlių spektaklių, grašio vertų knygučių apie daktarą Faustą, buvo liaudies vaidinimų, iš kurių vieną Getė gal bus matęs Strasburge. Bet iš visų pakampių tiesiog „srūva" Fausto figūros, nors anglo Marlou drąsusis dangaus šturmuotojas ir išsigimė į keliaujantį šundaktarį

---

[1] Vertė A. Churginas.
[2] „Vaiko žudikė".

su raudona klouno nosimi. Publika jau iš anksto juokdavosi, laukdama pasirodant daktaro Fausto, ir Lesingą, planavusį rašyti dramą apie Faustą, gera linkį draugai įspėjo neprasidėti su šiuo komišku mugių personažu. Vėliau Lesingas vis dėlto parašė vieną ar dvi dramas apie Faustą ir išspausdino ištrauką; kitkas žuvo. Viena aišku, kad jau ir jis norėjo šį personažą sutaurinti ir juo išreikšti siekimą tiesos. Angelas turėjo sutrukdyti pragarui triumfuoti: „ne todėl dievas žmogui davė tauriausią iš visų siekių, kad padarytų jį amžinai nelaimingą." Antrasis variantas planuotas netgi kaip biurgerinė drama „be jokių velnysčių"; suprasdamas taip daug dalykų, liaudiškumo Lesingas vis dėlto nesuvokė. „Fausto" dramų buvo ir daugiau. Štai Vienos kanceliaristas, be kitos pigios masinės produkcijos, parašė ir „Faustą" su maldingais angelų chorais, dailininkas Miuleris, kurį Getė vėl sutiko Romoje, — atskiras Fausto scenas „Audros ir veržimosi" laikotarpio stiliumi, genialiai išgraviruodamas pavadinimą, ir tai vertingiausia visame jo darbe. Visa tai rodo viena, kad šis personažas, rodos, tik ir laukė, kad jį kas nors vėl pažadintų.

Ir Getė genijų laikotarpiu kaip Miuleris tik „brūkšteldavo" pavienes scenas, pavieniuose lapuose ir pavienėse skiautėse. Šiuos bandymus jis sunaikino. Praėjus penkiasdešimčiai metų nuo jo mirties, kuprotos Veimaro dvaro freilinos fon Gechhauzen palikime rastas ankstyvųjų scenų nuorašas, ir, džiūgaujant dėl šio didelio atradimo, jos pakrikštytos „Prafaustu". Ir nuo to laiko nepailstant lyginama, interpretuojama, spekuliuojama — nes labai daug kas ir turi likti spekuliacija — pradedant „Prafaustu" ir baigiant paskutiniais po mirties paliktais fragmentais, kurie, be kita ko, dar yra iš įvairiausių šito kūrinio laikotarpių ir stadijų. Kaip Getės, taip ir jo Fausto gyvenimas „labai daugialypis", ir jis norėjo, kad būtent šitaip jis ir būtų suprantamas. Čia daug prieštaravimų, ir jo pareikštos mintys apie „Faustą" kiekvienu atveju atspindi tiktai tam tikro laikotarpio nuotaiką arba siekimą iš naujų pozicijų įvertinti ankstesnes, jam nebepriimtinas stadijas. Be to, jis dažnokai prabyla taip, kaip Mefistofelis kalbasi su mokiniu.

Gilioje senatvėje Getė pasakė, kad iš pat pradžių visa koncepcija jam stovėjusi akyse „jaunatviška, iš anksto aiški". Senatvėje jam viskas atrodo aišku, ką jaunystėje vadino miglo-

tumu. Kad ir kaip ten būtų, bet jis aiškiai matė ar miglotai nujautė, kad šitas Faustas — su niekuo nepalyginamas indas, į kurį telpa įvairių įvairiausios mintys: jo troškimas apimti visą gamtą, tyrinėtojo aistra, nenurimstantys siekiai. Jis taip pat matė, kad ši medžiaga „iš žmonijos nuosėdų" tinka atskleisti margam, turtingam gyvenimui su visais jo pakilimais ir nuopuoliais, pastarųjų jokiu būdu nesumenkinant. Noras kurti, formuoti liko gyvas iki pabaigos, kuri vėlgi turi ryšį su pradžia.

Tačiau ne tik pabaigą buvo „sunku padaryti". Tad vis ir atsiranda ilgų pertrūkių. Pirmosios scenos sukuriamos Frankfurte jaunystės metais. Dešimt, dvylika metų jis beveik nieko prie jų nepriduria, Italijoje — tik vieną sceną, grįžęs — dar šį bei tą, ir taip 1790 metais jo „Raštų" leidinyje publiką pirmą kartą pasiekia „Faustas. Fragmentas". Ir vėl, tik verčiamas naujo raštų leidimo, Getė užbaigia „Fausto" pirmąją dalį ir ją paskelbia 1808 metais. O „Paskutinės rankos leidinys" vėliau buvo akstinas 1831 metais baigti antrąją dalį. Šitokie trumpi duomenys. Viską susumuojant, galima pasakyti, kad „Prafaustą" jis parašė, būdamas dvidešimt penkerių metų jaunuolis, pirmąją tragedijos dalį — penkiasdešimtmetis vyras, antrąją dalį — senis. Tiktai tada, kai beveik šešiasdešimtmetis poetas paskelbė užbaigtą pirmąją „Fausto" dalį, tiktai tada prasidėjo tikrasis šio kūrinio poveikis Vokietijai ir pasauliui, labai ilgą laiką pasitenkinusiam tik pirmąja dalimi.

Pirmųjų anksčiausiųjų scenų „Faustas" dar labai artimas senajai liaudies knygai. Kaip ir senasis daktaras, taip ir jis „iš didelio rašto išėjo iš krašto" ir jaučiasi esąs toks pat kvailys, kaip ir anksčiau. Jis taip pat neturi nei žemės turtų, nei pinigų, nei šlovės, *„už šunį gyvenu blogiau! Ir štai dabar griebiuosi burtų...*[1]*"* Jis, žinoma, nori perprasti *„visatos esmę, / jos sandaros galingą prasmę*[1]*"* — su savo magiška burtų knyga jis šaukia „žemės dvasią", Getei pažįstamą iš Svedenborgo; jinai, pilna didybės, jį atstumia, jam panorus su ja lygintis. Vietoj jos staiga atsiranda Mefistofelis, neaišku, iš kur, taip pat nepasirašoma jokia sutartis — kelionė į žmonių gyvenimo sūkurį prasideda tuoj pat. „Gyvenimo džiaugsmas išoriškai matytas... akloje aistroje", pasižymėta Getės vėliau, žvelgiant į praeitį. Velnias nuveda Faustą į senuose liaudies anekdotuose figūruojančią stu-

---

[1] Vertė A. Churginas.

dentų smuklę, pas Gretchen, kuri yra visiška Getės nuosavybė. Viskas baigiasi tragiškai beprotystės scena kalėjime ir Mefistofelio žodžiais: „Ji pasmerkta!" Tai tragedijos metmenys, be jokio mėginimo išgelbėti, ir tragedijos vardą Getė paskui paliko abiem dalims. Šitas ankstyvasis „Faustas" dar viskuo susijęs su „senovės vokiečiais", veiksmas vyksta maždaug istorinio daktaro gyventu laikotarpiu. Mefistofelis čia tradicinė figūra, velnias suvedžiotojas, ištikimas savo burtininko pono tarnas. Tačiau aplink jį jau blykčioja žaibai, o ir apskritai šiose scenose viskas taip ir spraga Jos braškėte braška nuo galimybių.

Sunku patikėti, kad Getė „Prafaustą" sukišo į popierinį maišą, tačiau taip buvo. Veikalas jam nepasiduoda, ir poetas bėga nuo jo. Veimare jis kartais šį bei tą padeklamuoja, raginamas dirbti toliau, bet jis rašinėja veikaliukus mėgėjų teatrui ir vaidina savąją rolę mažosios valstybėlės „pasaulinių įvykių teatre"; rankraštį — ar jo dalis — retkarčiais palieka panelei Gechhauzen, o labai greit jį ir visai pamiršta. Skaitytojai jau buvo jį beveik pamiršę, kai jis spausdinti pateikia „Fragmentą", kuris sukėlė smalsumą ir kartu nuvylė tuo, kad buvo nebaigtas. Tik Šileris imasi vėl jį drąsinti, įkalbinėti, reikalauti — „Fausto" fabula nukrypusi į „margumą ir beformiškumą", reikią visur išryškinti „idėjas": „Trumpai kalbant, Faustui savus reikalavimus kelia ir filosofija, ir poezija, ir kad ir kaip jūs versitės, objekto prigimtis vis tiek jus privers viską traktuoti filosofiškai, o fantazija turės paklusti proto idėjai." Getė, su didžiausia pašaipa, prisiima tik paskutinius žodžius, pareikšdamas, kad šitokios mintys, tiesa, sutampančios su jo paties planais, „tik kad aš pasitenkinu šita barbariška kompozicija ir aukščiausius reikalavimus žadu daugiau tik paliesti, o ne vykdyti. Pasistengsiu, kad dalys būtų žavios ir patrauklios ir verstų šiek tiek susimąstyti..." Šiaipjau viskas ir liksią tik fragmentas.

Vis dėlto veikalas buvo užbaigtas ir paskui, po Šilerio mirties, išėjo žinomąja galutine forma. Tuo tarpu Getė brandino tęsinio planus. Išnyra Elena, ji turės būti antrosios dalies pagrindinė tema. Ir šis darbas turi laukti, laukti dvidešimt penkerius metus, vos ne tiek laiko, kiek iš viso gyveno ne vienas iš tų jaunų genijų, išmirusių aplink jį. Tačiau tada Getė pajunta artinantis vidurnaktį. Jis dar kartą sukaupia visas savo jėgas, dažnai leistas vėjais, o tos jėgos — milžiniškos. Kaip jau ne kartą

anksčiau, taip ir dabar, jis griebiasi išorinių prievartos priemonių — iš anksto paskelbia tekstą apie Eleną, pirmąsias antrosios dalies scenas, visa tai išspausdindamas pirmuosiuose savo „Paskutinės rankos leidinio" tomuose su kategoriniu imperatyvu: „Tęsinys bus vėliau". Rankraštį paliepia susegti, pridėjus baltų lapų, kur tebėra spragos, — panašiai kaip Richardas Vagneris, kuris, prieš parašydamas pirmą natą, savo partitūras iš anksto suliniuodavo ir suskirstydavo skyriais. Šitą foliantą jis laiko prieš akis kaip ragintoją. 1831 m. liepos 22 dieną užrašo: „Susegtas visas švarraštis." Rugpiūčio mėn. tą ryšulį užantspauduoja. Ir toliau neatsikrato nerimo. Likus kelioms savaitėms iki mirties, dar kartą sulaužo antspaudą ir pasižymi: „Nauja graužatis dėl Fausto, dėl išryškinimo pagrindinių motyvų, kuriuos, norėdamas viską užbaigti, išdėsčiau perdaug lakoniškai." Tačiau priverstas palikti taip, kaip yra parašęs. Nūnai tebūnie gana. Ir tikrai jam gana.

„Faustas"— tai nuolatinė kaita, keitėsi Getė ir jo personažai. Iš visos metamorfozių sekos, sutrauktos į vieną veikalą, gimsta vienovė. Getė savo „Spalvotyroje" dviejų jėgų, šviesos ir tamsos, rungimąsi suformulavo kaip lygiaverčių jėgų kovą; jos ir ne kas kita, kaip abudu jo esybės poliai. Tarp jų abiejų išsiskleidžia margas spalvų žaismas, o jo poezijoje — žaismingas „Fausto" margumas. Iš Mefistofelio, pradžioje — tradicinio suvedžiotojo ir pragaro „pasiuntinio", pasidaro Fausto „parankinis", jo partneris, dažnai tik rezonierius kaip senajame teatre; kartais užsiėmęs kitokiais personažais, poetas juos abudu ir visai užmiršta. Nuolatos klausinėjamas apie savo veikalą ir jo tikslus, Getė galų gale pasako, kad pirmoji dalis atsiradusi iš šališkesnio, aistringesnio individo, „ir gal todėl jo pusinis aptemimas žmonėms toks mielas". Antroji dalis turinti parodyti aukštesnį, platesnį, beaistriškesnį pasaulį. Tarpais, žinoma, jis prisimena „auksines saulėtas pavasario valandas" ir „mielą jausmų tamsą", kurioje prasidėjo šis sapnas. Prieštaravimų daug. Juk Getė — žmogus.

Didžiojo dramos antagonisto vardas Mefistofelis, ir jis ne vien tik principas, o poetiškai sukurtas veikėjas, dažnai gyvesnis, negu jo partneris Faustas, ir kartais jis Getės pažiūras išsako aiškiau už daktarą. Jis ne tik dvasia, kuri „viską neigia". Getė jį parodo vienoje maskaradinėje eisenoje (1818 m.),

jį pateisindamas. Faustas buvo bepražūstąs, nugrimzdęs į nevaisingą susimąstymą.

Sutiko jis mane kely,—

sako Mefistofelis:

Gyvenimas ne kliedesys miglotas:
Jis vien gyvenimui teduotas,
Tad mesk fantazijas visas,
Nebeskrajoki po dausas,
Kol gyvas — privalai gyventi.

Tą Faustas supratęs ir nuėjęs su juo nauju keliu. Mefistofelis čia ne suvedžiotojas, o vadovas į gyvenimą. O apie pomirtinį pasaulį Faustas ir dramoje nenori nieko žinoti iki pat galo: *„Tasai, kuris anuo pasauliu tiki, / Yra beprotis! Net ir nebandyki / Už debesų įžvelgt akim blausia, / Lygių sau neieškoki dausose"*[1] — štai kaip dar kalba mirštąs Faustas. Šitaip dar kalba ir mirštąs Getė.

Neretai jis ir gyvenime kalba „kaip Mefistofelis". Sore kartą aprašo tokią sceną, jiems šnekučiuojant apie „radikalų kvailį" Bentamą, kuris be perstojo vis nori ką nors radikaliai reformuoti. Jo ekscelencija Getė, ištaria Sore, juk tikriausiai irgi neatsiribotų nuo reformų, jei gyventų Anglijoje?

Getė (šiuo momentu prisiimdamas paradoksalų ir ironišką savo Mefistofelio toną ir pakreipdamas pokalbį kitur, be abejo, norėdamas išvengti politinių diskusijų, kurių jis nemėgsta): „Argi jūs mane laikot tokiu neišmanėliu? Manot, kad aš Anglijoje būčiau susekęs ir atskleidęs piktnaudžiavimus? Aš būčiau gyvenęs, juos išnaudodamas! Jei būčiau gimęs anglu — ko, ačiū dievui, nėra — būčiau hercogas ir milijonierius, arba dar geriau — vyskupas su 60 000 svarų sterlingų pajamomis."

Veltui Sore bando įterpti, kad gyvenimo loterijoje juk galima ištraukti ir tuščią bilietą. „Negi jūs manot, kad aš būčiau buvęs toks kvailas?"— atšauna Getė. Jis įsigyvena į ryžtingo anglikonų tikybinių tiesų gynėjo vaidmenį, lyg jau būtų vyskupas. „Žodžiu, taip ilgai būčiau melavęs eilėmis ir proza, kol 60 000 svarų nebebūtų galėję iš manęs išslysti. Reikia virš visko pakilti, jei nenori, kad tave sutryptų, ir iš tokio aukščio žiūrėti žemyn į minią, susidedančią tik iš kvaišų ir silpnapročių."

[1] Vertė A. Churginas.

Jų kvailumu reikia pasinaudoti, neperleidžiant to kitiems. Kvailiai primena Getei bepročių namus. Karlas Augustas kartą norėjo jį įvesti į pamišėlių namus, nors ir žinojo poeto dygėjimąsi tokiais vaizdais. Bet jis dar laiku susigaudęs ir nusisukęs: „Man visai nėra ko žiūrėti dar ir į tokius, kurie laikomi uždaryti!"

Pasaulis — tai pamišėlių namai, kvailys, kas to nepakreipia savo naudai. Tai irgi Getė. Jo negalima padalinti pusiau. Negalima išnarstyti ir jo Mefistofelio, kuris vėlgi savo ruožtu susideda iš „aukštų" ir „žemų" bruožų.

Kad tas visas didis žaidimas pasidarytų nors kiek aiškesnis, Getė priešais „Fausto" pirmąją dalį įdėjo „Prologą danguje", o paskui dar ir „Prologą teatre". Jie abu sukėlė naujų neaiškumų, visų pirma todėl, kad iš jų imta pešioti tik atskiras eilutes. „Faustas" tapo labiausiai cituojamu vokiečių poetiniu veikalu, nes jame didis Getės epigramos menas pasireiškė dar stipriau, negu eilėraščiuose, pabrėžtinai pavadintuose „Epigramomis". Tai jam neišėjo į naudą; šiame kreivame veidrodyje netgi būtų galima išskaityti visą vokiečių miesčionijos psichologiją, remiantis tuo, kurios „Fausto" ištraukos tapdavo „visų turtu". „Ir vėl su jais pasijuntu žmogus"— citavo biurgeris, įsitaisydamas aludės sodelyje ar paslapčiom smukdamas į šalutinę gatvelę. Ir neperdedant galima pasakyti, kad bendrais bruožais būtų galima apmesti ir vokiečių mokslininkų psichologiją, remiantis tuo, kokia prasmė „Faustui" buvo priskiriama arba kas jame išskaityta. Mokslininko profesijai būdingas išsižadėjimas. Tad kaskart vis būdavo pabrėžiamas Getės „išsižadėjimas".

Tačiau jis ne iš tų, kas išsižada. Kartkartėmis — senatvėje, aišku, dažniau, negu jaunystėje — jis turėjo kai ko ir atsisakyti, tačiau tai retai darė savu noru. Savęs jis vis dėlto neišsižadėjo iki paskutinės valandos. Jis nori grumtis toliau. Šitoks esminis bruožas ir jo Fausto, iki pat pabaigos dar nusiteikusio įveikti gamtos stichiją. Veikla, nenurimstanti, neribota — o ne „žygdarbis", Faustas nėra „žygdarbio žmogus", tuo labiau pats Getė. Charakteringa, kad jis panaudojo beveik visus liaudies legendos motyvus, neiššaukė tik Aleksandro Didžiojo, žygdarbių vyro, dvasios. Ir vienas iš groteskiškiausių nukrypimų, aiškinant Faustą, vėliau buvo noras „faustišką siekimą" išplėsti iki Vokietijos antrojo kaizerinio reicho įkūrimo arba iki „germanų, jei norite, vakarinių arijų tautų šeimos" ekspansijos —

kaip jau netrukus po 1871 metų pasakė vienas šiaipjau labai subtilus Getės žinovas, iš profesijos Hohencolernų giminės finansinis patarėjas.

Veiklą — štai ką dievas prologe skiria Faustui, nes šiaip žmogus greit apsnūsta. Velnias, „šelmis", turi jį išjudinti, neleisti jam nusiraminti. Kalbama ir apie lažybas, nes veikalui juk reikia tam tikrų rėmų. Ir taip ištariami daugybę kartų cituoti žodžiai: *„Tauri žmogaus dvasia pati savaime / Vis vien tiesos ir gėrio sieks"*[1]. Begalinė ironija blykčioja ir šioje scenoje, kad ir kaip galingai jai toną duoda archangelai, giedodami apie visatos sandarą. Neatsitiktinai Mefistofelis prabyla apie „senuką", kuris net ir su velniu kalba „taip žmoniškai". Žodį „senukas" Getė pavartoja ir laiške. „Gerą žmogų" Faustą jis kitąkart pavadina „vargšu", kas ne taip jau toli nuo „vargšo šunyčio", ištarto apie Vilhelmą Meisterį. *„Kad bent... / Visur nekištų nosies įžūliai"*[1] — šie žodžiai eina čia pat po didingiausių eilių, kokias tik Getė kada nors sukūrė. Šitas aukščiausių tiesų ir paprasčiausios kasdienybės raibis, šita jų priešprieša sukuria nepakartojamą Getės intonaciją, ir bet koks pešiojimas atskirų eilučių sugriauna šitą vienovę, vesdamas prie pedantizmo ar mokyklinių rašinių.

O kadangi dar nepakanka ir šio prologo, tai Getė dar prieš pakylant uždangai suveda poetą, komiką „juokdarį" ir teatro direktorių — scenos poną dievą. Poetas skelbia savo didžius tikslus, kvailys — gilią išmintį, teatro „senukas" užbaigia visą šį epizodą. Ilgai delsiantį poetą jis ragina nūnai imti mūzą nagan, išvirti „gėrimo stiproko"; teatre savo vaidinimui jis rasiąs visą kosmosą: žvaigždynus, dekoracijas, mašinas, vandenį, ugnį kaip „Užburtoje fleitoje", tame didžiajame pavyzdyje visoms operinėms scenoms. Ankštoje teatro scenoje tegu jis pereinąs ratu per tvarinių visumą, nuo dangaus per pasaulį „į pragaro gelmes".

Žodžiai apie pragarą parašyti, Getei dar nežinant, kokia bus pabaiga. Jis ilgai delsė ir jokiu būdu neėmė poezijos nagan. Nežinome, ar iš pradžių jis ketino duoti tradicinę atomazgą su žengimu į pragarą. Šiaip ar taip, bet jis perėmė senus veiksmo rėmus: Faustas užrašo velniui savo sielą ir sudaro su juo sutartį. Senoji liaudies knyga į šitą įsipareigojimą žiūri dar labai

[1] Vertė A. Churginas.

rimtai: vienuoliui norint daktarą atversti į tikrąjį tikėjimą ir žadant jam dievo malonę, Faustas dėsto, kad būtų negarbinga, „jeigu aš turėčiau atšaukti savo laišką ir antspaudą, kuris juk dėtas mano krauju, velnias taigi irgi sąžiningai laikėsi, ką pažadėjęs, užtatai ir aš noriu sąžiningai laikytis, ką jam pažadėjęs". Jis nusižengė dievo įstatymui, todėl privalo ir yra pasiryžęs išpirkti savo kaltę. Getei ši teologija negalioja, o ir apskritai jis nenori tragiškos pabaigos. Jau „Prafauste" savąją Gretchen, apie kurią pasakyta, kad ji „pasmerkta", jis paskelbė esant „išgelbėtą" „balso iš aukštybių". Jau „Prologe danguje" numatyta laiminga baigtis, nes Mefistofelis ne kas kitas, kaip viena paties viešpaties „dieviška mintis", geradarė išjudinanti dvasia, jam maga viską išdarinėti su Faustu, kol tas „taurus žmogus" gyvena žemėje. Nors ir keistoka, tačiau kas bus su Faustu ar jo siela po mirties, tai Mefistofelio nedomina: „*Nemėgstu su numirėliais tąsytis!*[1]" Senojo tikėjimo pragaras iš viso neminimas.

Tačiau pačioje dramoje sutarties pasirašymą, žmogaus Fausto sąjungą su velniu, ir būtent su velniu iš senosios liaudies legendos, Getė iškėlė į pradžią. Sutartis pasirašoma senoviškai — krauju. Sąlygos suformuluotos aiškiai: velnias jam tarnaus čia, o Faustas turės atsilyginti tuo pačiu tenai, anam pasauly. Faustas sukerta rankomis su Mefistofeliu: „*Kas bus tenai, mažai man rūpi*"[1], — tą jis pakartoja dar ir prieš pat mirtį, beveik tais pačiais žodžiais. Jis žodžiais išraiškingai patvirtina savo parašą: „*Ant kortos viską aš dabar statau, / Negaišdamas nė valandėlės, / Ir prižadu laikytis sutarties*"[1]. Tiktai akimirksnis, kada baigsis šios sutarties terminas, paliktas neapibrėžtas. Senoje liaudies knygoje jis tiksliai nustatytas — dvidešimt ketveri metai, ir nieko čia negalima pakeisti. Getė rado visai naują ir savą formą šitai sutarčiai, kurią jis dabar vadina „lažybomis", ir baigiasi jos beveik studentiškai lengvai: „*Duok ranką! Bravo!*" — „*Še!*"[1] Faustas geidžia beribių gyvenimo malonumų, aukso, lošimų, mergaičių, garbės — Mefistofeliui jis išskaičiuoja šituos dalykus, o kilnesnių siekių, jo manymu, „kipšelis" juk nesupras. Jis labai pasitiki savimi: Mefistofelis niekad negalės pateikti tokių šios žemės turtų, kad jis pajustų visišką pasitenkinimą, jam niekad nepavyks pasiekti, kad protą apsvaigintų pomėgiai ir geiduliai, ir taip jis ištaria žinomuosius žodžius:

---

[1] Vertė A. Churginas.

„Jeigu tu išgirsi iš manęs: / „O, stabtelėk, akimirksni žavingas!" — / Tai kuo greičiau užnerk man grandines, / Ir tepaskelbia varpas gedulingas, / Kad Fausto nebėra..."[1]

Pasirašius sutartį, gali prasidėti kelionė į margąjį pasaulį, ir šis kelias nuveda Faustą pas studentus, į Raganų kalną su didžiausiu erotinių jausmų pakilimu, pas Gretchen, ir čia drama peržengia grynai avantiūristinio vaidinimo rėmus, virsdama meilės tragedija.

Šituo Getė buvo užbaigęs pirmąją dalį, ir būtent šitaip, kaip tragedija, „Faustas" ir veikė pasaulį, skaitytojus, taip pat ir publiką teatre, kuriam šis veikalas ir buvo skirtas. Tačiau antroje dalyje ši tragedija virto visą pasaulį aprėpiančia poezija, „vien subjektyvūs dalykai", kaip Getė vadino pirmąją dalį, išsiplėtė į visuotinius, norėta parodyti „aukštesnį, platesnį, šviesesnį" pasaulį; Faustas turėjo susilaukti „šlovės", kaip buvo išsiderėjęs savo sutartyje, turtų, gyventi gyvenimą su kuo plačiausiais užmojais; senųjų germanų pasaulis dingo, užleisdamas vietą graikiškai svajai apie Eleną. Mefistofelis iš senosios legendos velnio pasidarė palydovu, partneriu arba vien tik oratoriumi, besikreipiančiu tiesiai į publiką; sutartis užmirštama, o retkarčiais ir visai nebegalioja; Getė puoselėjo mintį pagrindinį gabalą apie Eleną pavadinti „intermedija", šitaip išimant jį iš bendro konteksto.

Bet reikėjo rasti kokią nors pabaigą, ir Getė grįžta prie pradžios, prie tradicinio liaudies velnio ir pragaro. Čia vėl iškilo ir senoji sutartis, sukėlusi Getei nemažų sunkumų. Į begalinius klausimus jis duoda gana dviprasmiškus atsakymus. Šubartui, kurį, kaip ir daug ką, visų pirma domino „kaltės klausimas", jis pareiškia: „Ir jeigu pusė kaltės slėgs Fausto sąžinę, tai senasis viešpats tuoj pat pasinaudos malonės teise, ir viso veikalo pabaiga bus kuo smagiausia" (1820). Bet jam dar visiškai neaišku, kaip visa tai išdėstyti. Ištariant lemtinguosius lažybų žodžius, iš pradžių jis Fausto mintį buvo sueiliavęs šitaip: *„Galiu* aš pasakyti iš tikrųjų: / „O, stabtelėk, akimirksni žavingas!" Paskui atsargiai taiso: „Jeigu galėčiau pasakyti", ir prideda eilutes: *„Svajodamas apie aukščiausią laimę, / Aš jau dabar džiaugiuosi ja savaime".*[1] Šito pakaks.

[1] Vertė A. Churginas.

Tačiau aiškintojams šito nepakako, jie nori aiškiai žinoti, ar lažybos iš tikrųjų pralaimėtos ar laimėtos. Getė savo laiške kalbėjo apie „pusę kaltės", bet argi galima sielą pralošti „pusiau" arba su pusine išlyga? Vėliau iškastos visos šitos pusinės tiesos: sudarant sutartį, Faustas „iš tikrųjų" ką kita turėjęs galvoje, negu velnias, kuris tą dalyką priėmęs pažodžiui, o Faustas jį supratęs „aukštesne prasme". Dar kitos dviprasmybės: pabrėžiama, kad Faustas džiaugiasi visiškai ne „akimirksniu", o tik „svajoja" apie būsimą akimirksnį. Arba, dar problemiškiau: jis turi omenyje ne savo paties džiaugsmus ar naudą, o iš nieko nevertos pelkės nori sukurti „laisvą kraštą laisviems žmonėms"— kilnus, girtinas tikslas. Užmirštama, kad šitą kilnų tikslą Faustas nori įgyvendinti ne savo paties jėgomis, o vien tiktai pasikliaudamas skubia ir parankia velnio pagalba; užmirštama, kad jis, ką tik kalbėjęs, jog nori „padaryti galą burtų pančiams", daro visai ką kita — Mefistofelis turi burtais parūpinti žemės. Sunku patikėti, kad čia bus apsieita be didelių žmonių aukų, kaip parodė ankstesni kartai, kai Faustas įsigydavo žemės. Kai kas, tiesa, mano, kad didis tikslas pateisina ir didžiausias žmonių aukas bei velniškas priemones.

Visi šie aiškinimai abejotini. Pateisinimai čia primena Getės poziciją per pokalbį su Sore, kur jis pasišauna su visu uolumu dėstyti anglikonų bažnyčios mokymą apie pateisinimą, jeigu jam kas uždėtų vyskupo kepurę. Ši mintis žaismingai sukasi jo galvoje. Ir jo „Faustas"— didis žaidimas. Faustą išgelbsti dievo malonė, nuodėmių atleidimas, tai senosios bažnyčios tradicinė sąvoka, kurią Getė panaudoja labai laisvai ir kuria jis netiki, jei kalbama apie jį patį. Scenos pakraštyje atveriamas pragaras lyg kokia dekoracija ar mašinerija, kaip buvo užsiminta prologe, su ironiška nuoroda: „Siaubingi pragaro nasrai atsiveria iš kairės", tai vaizdas iš senųjų misterinių vaidinimų, kuriuose tai buvo svarbiausioji scena, ir svarbiausias malonumas publikai būdavo pamatyti, kaip velniai gaudytojai čiumpa pasmerktuosius ir laukiniais judesiais grūda juos į pravertus šėtono nasrus. Getė čia arčiau prie senųjų vaidinimų, negu savo jaunystėje, ir šaukiasi visokios velniavos šiurkščiausiomis groteskinėmis scenomis. Jis leidžia kilti smarkioms grumtynėms už sielos išgelbėjimą ar pagrobimą, ir dangus čia priverstas griebtis pačių drąsiausių, beveik klastingų priemonių. Didžiosios bažnytinės nusidėjėlės, kadaise daug mylėjusios ir kurioms buvo

atleista, dabar iš savo gausios patirties, sukauptos dar prieš nuodėmių atleidimą, aukoja ugningas meilės rožes, vejančias velnius lauk. Getė taip pat nedvejodamas pakeičia ir bažnyčios tezę apie dievo malonių gausybę, sukauptą šventųjų ir galimą perleisti kitiems. Atrodo, lyg Getė, su pasitenkinimu kurdamas tokius vaizdus, norėtų iki galo išdeginti savo vis dar liepsnojantį ugningąjį karštį, prieš pasiųsdamas savo Faustą į aukštesnes, šviesesnes sferas, kurios galų gale pavadintos niekatrosios giminės žodžiu „Das Ewig-Weibliche"[1]. Jo Mefistofelį, vėl atverstą senuoju velniu, kuris visada buvo „kvailokas", dabar suvedžioja gundantys angelai, su visomis galimybėmis iki meilės berniukams, į juos taip „smagu" žiūrėti, kad narsioji dvasia, kuri „viską neigia", dabar sako „taip" „angeliškiems užpakaliukams" ir pasirengusi juos apkabinti. Tuo metu, kaip pasakyta remarkoje, jis „spaudžiamas avanscenon", tai yra, išstumiamas iš veiksmo.

Prisideda „griežtai apibrėžtos krikščioniškos figūros" su savo „naudingai apribojančia forma", kaip kadaise jis yra sakęs Ekermanui. Kaip Getė dažnai mėgo, pabaiga virsta gyvuoju paveikslu scenoje, sukurtu pagal prisiminimus apie Pizos Kampo Santo didžiąją freską su jos griežtais hierarchiniais rangais ir grupėmis. Tai „graži grupė" milžiniško maskarado pabaigoje. Getė ketino dar rašyti ir toliau, norėjo pridurti „Fausto sielos teismą", koks buvo žinomas iš viduramžių ir iš ceremonijų per šventųjų kanonizavimą, kur pasirodo *advokatus diaboli;* protingai pasielgė, to atsisakydamas. Sunku būtų buvę Faustą pristatyti šventuoju, nors jį ir reikia laikyti atstovu visos žmonijos su visais jos džiaugsmais ir vargais, o ir velnio advokatas būtų turėjęs daug ką prikišti. Faustas daugių daugiausia buvo „geras žmogus su savo tamsiais potroškiais", ir net būdvardis „geras" labai abejotinas, suprantamas tik todėl, kad viešpats iš savo aukštybių jį taria ironiškai, linkėdamas Faustui gera.

Senoje misterijoje „Everyman" „geri darbai" ir „tikėjimas" atsistoja šalia mirštančiojo jam pagelbėti. Tačiau kaip pateisinimą Getė gerus darbus ar veiksmus atmeta, be to, Faustas ir nebūtų galėjęs jų pateikti — nė viename savo ilgo kelio tarpsnyje. Kaip pats prisipažįsta, „lyg viesulas gyvenimu skridau, skindamas visus malonumus". Jis suvedžiojo Gretchen ir su

[1] „Amžinas moteriškumas".

siaubu žiūrėjo, kaip ji žūsta; tuoj pat ją pamiršo, ir ji vėl pasirodo tik prie slenksčio į dangų. Faustas buvo nukrypęs į „aukštesnes sferas", į imperatoriaus rūmus Kaip „intermediją" jis buvo išsišaukęs Eleną ir gyveno su ja išsvajotoje graikų grožio karalystėje. Svajojo kaip valdovas: „Man reikalingi turtai ir valdžia", velnio padedamas, jis imperatoriui laimėjo mūšį ir tuo pačiu sau — platų pakrantės ruožą, kurį reikia paversti derlinga žeme. Šimtametis Faustas nenori skrieti į amžinybę, „tikėjimas" nestovi jam prie šono. Jis nori dar užbaigti didįjį sumanymą, kuriam atlikti pakanka „vienos galvos tūkstančiui rankų"[1] ir velnio, parūpinančio šitą tūkstantį rankų: *„Daugiau žmonių į žygį šiandienykštį / Reikėtų įkinkyti! Dar dveja tiek! / Lai tavo rankos pinigų nešykšti."*[2] Jis mato čia vietos milijonams žmonių gyventi laisviems laisvoj šaly ir taip numiršta, iš anksto mėgaudamasis aukščiausiuoju akimirksniu. Faustiški potroškiai neapleidžia jo iki galo, išlieka ir ateičiai: mirštantysis vaizduojasi tarp savo būsimų krašto gyventojų būsiąs ta galva, kuri valdys visą tą knibždyną. Gyventojams privalu būti darbštiems, supami pavojų, jie turi kasdien iš naujo pelnyti savo laisvę. Jį sups šlovė: *„Žinau, kad pėdsakas darbų manųjų / Per amžių amžius niekuomet nežus"*[2]; į kapą jis krinta kaip būsimasis valdovas.

Gražu, mus guodžia tai, kad Getė duoda Faustui ištarti žodžius apie „laisvą šalį ir laisvus žmones", čia, kaip ir daug kur kitur, pasirodydamas pralenkęs savo laiką. Socialinį mokslą čia sunku įžiūrėti, ir apie konkretesnes tokios bendruomenės formas Getė negalvojo. Sprendžiant iš jo gyvenimo ir iš „Fausto", jis visada mato tą vieną protą, tą už kitas pranašesnę galvą, kuri diriguoja knibždynui. Taip pat labai abejotina, ar jo kūrinys toks optimistinis, kaip dažnai manoma ir kaip leidžia manyti pabaiga su „linksmiausia visko pabaiga". Senasis Getė, atvirkščiai, negu senasis Faustas, labiau niūrus — pesimistinis, „pasaulį valdo painus mokslas apie supainiotus reikalus", prieš pat mirtį rašo jis Vilhelmui fon Humboltui.

Jis nesugeba perprasti ir istorijos, kuri jam visada atrodo paini, jis atsisakė savo planų įtraukti į „Faustą" istorinį įvykį, Pompėjaus kovą ir mūšį ties Farsalu. Karas, minimas jo trage-

---

[1] Pažodinis „Fausto" eilutės vertimas.
[2] Vertė A. Churginas.

dijoje, — atsitiktinumas, ir viską nulemia ne kas kita, kaip fokusai. Užėjus kalbai apie platų skverbimąsi į naujas žemes, ką jis dar patyrė savo gyvenamuoju laikotarpiu, sakoma trumpai ir taikliai: *„Jėga tau teisę iškovos... Tarp kario, pirklio ir pirato / Nėr jokio skirtumo beveik"*[1], ir Getė čia dar slapta pasišaipo iš šitos nešventos trejybės. Getė buvo girdėjęs apie projektus kasti Panamos ir Sueco kanalus, jo Faustas planuoja kanalus ir dideles statybas, bet jos pareikalauja milžiniškų aukų, netgi ir tada, kai velnias viską atlieka per vieną naktį: „Sklido aimanos be galo..." dainuoja pamaldi seneliukė Baukidė, pagrįstai nuogąstaudama, kad jos lūšnelė kliūna didžiajam statytojui. Ir ji kartu su savo Filemonu turi pasitraukti ir sunaikinama, nes valdovui Faustui reikia jų mažo sklypelio, keli jų medžiai gadina jam „pasaulio viešpatystę". Tai toks pat instinktas, kaip be galo turtingo brolio „Nesantuokinėje dukteryje":

Turėt pakankamai — tai skurdas. Viską
Paglemžtų toks. Švaistūnams nežabotiems
Didžiausių turtų negana.

Ir Mefistofelis, kalbėdamas apie šį Fausto norą, ištaria formulę apie „faustišką veržimąsi", kuris prasideda jau Getės laikais: *„Koks neryžtingas tu! Stebiuos. / Imk ir kitur iškraustyk juos."*[1] Padėjėjai, su kuriais Faustas nori atlikti savo žygius, vadinasi „Raufeboldas", „Habebaldas", „Haltefestas"[2], „trys galinčiai", ir jiems nėra ko tikėtis padėkos. Valdovas Faustas — tai tikras didžiūnas, nusiimąs nuo savęs bet kokią atsakomybę ir pasilaikąs sau teisę širsti dėl vykdomųjų organų „nukrypimų" ir smurto — taip sakant, amžinas tipas. Viskas vyksta ne taip smagiai, kaip Getė sau vis šūkčioja ir kartais mums parodo savo smagių fantasmagorijų monais. Jo imperatorius nori aukso, jo dvaras — malonumų, ir Getė viso to jiems parūpina, noriai imdamasis šventės tvarkdario pareigų, kaip dažnai būdavo Veimare. Faustas nori turtų, žemės valdų. Nė vienas negauna, ko norėjo: imperatoriui pinigų gausa atneša tik naują nelaimę, karą, anticiesorių, o po pergalės — naują susidūrimą su bažnyčia. Faustas, kaip gražioje Tolstojaus legendoje „Kiek žmogui

---

[1] Vertė A. Churginas.
[2] Šių vardų reikšmė maždaug šitokia: Raufeboldas — peštukas, mušeika, Habebaldas — gobštuolis, Haltefestas — šykštūnas.

reikia žemės?", gauna duobę, pailgą keturkampį, tiksliai atmatuotą nuo galvos iki kojų. Gyvenimą jis baigia pabalyje.

Visa tai niūru ir pateisina tragedijos vardą. Fausto išgelbėjimas tampa labai problematiškas, jeigu mėginama jį pateisinti iš etinių ar religinių pozicijų — jį išgelbsti *poetinė* malonė. Getės poetinė kūrybinė galia švenčia pergalę, ji triumfuoja ir virš visų aiškinimų. Jis pasistengė, kad iš jo personažų ir paveikslų nuolatos rastųsi „problemų". Jis nėra nepajudinamai nustatyto tikėjimo pasaulio žmogus kaip Dantė, kuris iš anksto tvirtai įsitikinęs išganymu danguje. „Fausto" autorius šiuolaikinis žmogus, kuris per klystkelius suranda tikrą kelią. Ir jeigu liudijimai apie jo mirties valandą tikri,— o tai vėl problematiška,— tai poetas geidė ne „amžinos ramybės viešpatyje", o „daugiau šviesos!" Jis neišsprendė klausimų, kylančių iš jo kūrinio. Mokinio Ekermano paklaustas apie „motinas", poeto kūrybinio proceso paslaptį, jis tylomis įbruka jam į rankas pasiskaityti rankraštį: „Susidorokit kaip nors pats!"

Tarp sutarties ir pabaigos scenoje vyksta didysis žaidimas; nėra reikalo čia jį atpasakoti. Galima tik atkreipti akis į keletą bruožų, susijusių su Getės gyvenimu ir jo požiūriu į šį kūrinį. Tai nelengva padaryti dėl jo ironijos, šitos svarbiosios meninės priemonės, nuolat panaudojamos „Fauste", ir jos juk negalima priimti be tam tikros ironijos dozės. Ji išaukština, parodo atvirkščiai, išryškina didybę nuopuolyje, pakeičia laiką ir erdvę, personažai suabejoja patys savimi. „Paskutiniojo žodžio" nėra. Visai galimas daiktas, kad Getė, ilgiau gyvendamas, ir antrąją „Fausto" dalį būtų ėmęs laikyti įveikta stadija, kaip ir pirmąją. Tik mirtis parašo „Finis".

Po meilės tragedijos pirmojoje dalyje Getė savo Faustą nori pakelti į aukštesnį, šviesesnį grožio pasaulį. Todėl iššaukiama Elena, ir švenčiamos „vokiečių ir graikų dvasios sutuoktuvės". Gražiausioji iš visų moterų vaizduojama esanti nuostabaus kūno, užsimezga nuoširdus meilės duetas, arkadinė idilė, kur saldi sula bėga iš klevo, teka šiltas pienas, medus lašnoja iš drevių: *„Nevaikščioja tenai dalia mirtinga, / Ir ligos neužklysta niekados"*[1]. Gimsta net vaikas, Euforionas. Tačiau visa tai, ši Getės gyvenimo svajonė, jau iš pradžių abejotina, savotiška „fantasmagorija"; Elena pati suabejoja savimi, pasivadindama „stabu". Viename savo fragmente poetas šaiposi net iš klasikinės

[1] Vertė A. Churginas.

plataus užmojo eilėdaros, prašnekdamas apie „ilgauodeges eilutes" arba dar smarkiau tyčiodamasis iš pakilaus iškilmingo klasikinio tono:

Gudriai, užuominomis kalba čia visi,
Ką jau seniai kiekvienas vaikas žino.

Šioje scenoje jis taip pat be jokios baimės pavartoja žodį „nuobodulys", kuris apskritai neretai pasitaiko jo raštuose; Getė, mąstąs ir jaučiąs taip greitai ir nepaprastai intensyviai, visada greit pasijunta persisotinęs, tiek po savo didžiausių kūrybinių pasiekimų, tiek po išgyvenimų. Klasika labai greit paverčiama romantika; viduramžių pilis Peloponeso pusiasalyje, tuo pačiu apsupta to meto istorinių prisiminimų apie kovas Graikijoje, apie Baironą, ką tik mirusį, veiksmas vyksta nuo 3000 metų prieš Kristaus gimimą „iki Misolungio". Paskui iš to išeina opera, „su pilnabalse muzika", kurios Getė visą gyvenimą nemėgo klausytis. Prisideda šokis: Euforionas veda ratelį, audringai, kaip jaunasis anglų lordas, karingai, kildamas vis aukštyn ir aukštyn, ir krinta kaip Ikaras. Elena turi eiti paskui jį, Faustui rankoje lieka tik jos šydas, poezijos simbolis. Getė jaučiasi vienišas su savo graikiškumu. Kartu su juo baigiasi ištisa epocha. Jo manymu, jaunesnieji tegali tik žlugti su savo romantiškuoju: „Aukščiau ir aukščiau!", „audringiau ir audringiau". Tai literatūrinė parodija ir simbolis, kaip greit praeina visos poetinės svajos, nes visas graikų pasaulis irgi išnyksta. Tad Getė dabar ima eiliuoti apie Fausto mirtį.

Jis ilgai keliavo ir daug regėjo, ir daug ko turėjo atsisakyti. Kur dingo drąsusis tyrinėtojas, tiek Getės gyvenime, tiek „Fauste". Iš visų savo tyrinėjimų Getė tik įsitikino, „kad nieko nežinau". Faustas tai pasako jau misterijos pradžioje. Vėliau jis visiškai niekuo nebepasireiškia kaip tyrinėtojas, tiktai retkarčiais — kaip gamtos stebėtojas; kartą su Mefistofeliu ima kalbėti apie geologiją, kur labai vaizdžiai išdėstytas Getės įniršis prieš vulkanistus. O ten, kur vėl pasirodo Fausto kabinetas, darbuojasi ne Faustas, o jo mokinys Vagneris, sausas knibčius ir retortų žmogus, savo uoliu eksperimentavimu sufabrikavęs Homunkulą. Tai dirbtinis žmogiukas, ankstyvoji gyvybės forma, belytis, uždarytas stikliniame varpe lyg dirbtiniame embriono apvalkale, skriejąs oru ir keliąs įvairiausių neapibrėžtų aiškinimų. Jis neapibrėžtas jau ir kaip Getės tvarinys, iš pradžių

poetas ketino jam į kompaniją duoti „malonią moteriškaitę", vardu Homunkula, bet jos ingredientai taip ir nesusijungė. Atspalvių tviskesys, ironija čia nueina iki gryniausių burtų, toli pralenkdama visas vėlesnes „siurrealistines fantazijas". Getės „malonusis žmogelis" atsitrenkia į savo stiklinį varpą, ir tas galingai suskamba lyg slaptuose gimdymo skausmuose, paskui dar Homunkulas per savo gaubtą užuodžia drėgną jūros orą — tai labai getiška, tik nelabai tinka šitai uždarytai būtybei. Bet kas čia norės prasidėti su muilo burbulu? Su padaru, kuris dar tik norėtų atsirasti? Protėjas labai išmaningai šitą kaitų tvarinį ima sau ant kupros ir nuneša į jūrą, kur jis sudūžta į Galatėjos vežimą iš kriauklės.

Tačiau Getė, kurdamas šitą stebuklingą tvarinį, kaip tik perskaitė gamtamokslinę studiją apie jūros švytėjimą, atsirandantį dėl milijonų mažiausių gyvų sutvėrimų. Jį jaudina šita mintis apie raidą. Jis nesuka sau galvos dėl to, kad šitas pirmapradis" Homunkulas, iškrapštytas iš retortos, yra sausojo Vagnerio cheminis produktas. Getė vaizduoja, kad suduždamas šitas pirmavaizdis sušvinta ugnies šviesa ir, pats būdamas nekūniškas, virsta žėruojančiais „kūneliais" ir vandenyje tūkstančių tūkstančiais formų turės vystytis toliau, iki pat žmogaus.

Šitas fantazijos fejerverkas savotiškai nušviestų Getės gamtos tyrinėjimus; bet čia poetinė išmonė, viena mintis daugelyje šviečiančio stiklinio varpo atšvaitų. Getės ir čia vėl su baime klausiama, ką gi tai „turėtų reikšti". Ekermanui jis mesteli iškilmingą žodį „entelechija", kurį jis paskui paleis į apyvartą. Getei nesvarbu, kad šiaipjau šitą sąvoką jis supranta kaip „nustatytą formą", čia dar kartą galima ją pakeisti, apimant ir tvarinį, dar nenustatytą ir visai neapibrėžtą. Kur apsistoja šmėklos, komentuoja Mefistofelis, ten reikia ir filosofų, ir *„jie stebina nepaprastu menu / Naujas miglas gaminti iš senų". „Ir jeigu trokšti tapti savimi, / Pasitikėk sava išmintimi!"*[1]— šūkteli jis Homunkului. Ir Getė kuria jį, pasikliaudamas sava išmintimi, kuria liepsningais vaizdais, susituokiantį su vandenynu, o ne su maža Homunkula. Tai palydi choras savo dainomis, garbindamas senuosius keturis elementus: vandenį, ugnį, orą ir žemę. Tai Getės gamtos filosofija. Jis siekia atkurti pasaulį poetiniu vaizdu. Čia jis bando parodyti ir didžiausiąją paslaptį, senų seniau-

---

[1] Vertė A. Churginas.

sią žmonijos svajonę apie pirmapradę gyvybės užuomazgą, kas jam buvo žinoma jau iš alchemikų knygų, skaitytų jaunystėje. Čia tegali būti tik bandymas. Jis ne dievas, tik jaučiasi panašus į dievą.

Jis ne dievas ir turi mirti. Savo Faustui jis leido pasenti iki šimto metų, vedžiodamas jį po įvairiausias gyvenimo sritis. Labai prasminga, kad tiktai Faustui mirštant prie jo prieina didelės tamsios figūros, šiaipjau lydinčios žmones visą gyvenimą,— keturios žilos moterys: Skriauda, Graužatis, Bėdinystė, Pragaištis. Fausto, kaip ir Getės, jos niekad nevargino. Getė turėjo savų bėdų dėl tamsių savo esybės gijų, sunkino sau gyvenimą ir, apžvelgęs nugyventus metus, matė tik rūpesčius ir darbą, amžiną akmens vartymą, Sizifo kančias, tuo piktai prieštaraudamas visiems šlovinusiems ir skelbusiems jį laimės išrinktuoju. Jisai sunaudojo žmones — moteris, padėjėjus, „vargšus velniūkščius". ir graužaties jis nejautė niekad, kaip ir Faustas. Jis pildydavo kiekvieną savo norą, tiktai kartais turėjo šio bei to atsisakyti, kišdamasis į pasaulio reikalus ir į praktiškąjį gyvenimą arba mėgindamas mokyti jaunesniuosius. Jis buvo svetys Veimare, Vokietijoje, pasaulyje. Gyveno savo kūriniuose. Čia buvo sukaupęs gausių lobių ir žarstė juos į visas puses. Miršta jis, būdamas turtingas žmogus, kaip ir jo Faustas.

Ir net dabar žilosios moterys Skriauda, Bėdinystė, Pragaištis negali įeiti pas mirštantįjį, tai gali padaryti tiktai Graužatis, mintis apie mirtį. Graužatis pūsteli Faustui veidan. Jis apanka. Bet aklo Fausto sieloje vis dar šviesu, ir jis dabar nori atlikti didį darbą. Jis sukviečia tarnus su semtuvais bei kastuvais ir krinta į kapo duobę, kurią minkštoje pajūrio žemėje jam iškasė lemūrai, šitos *„vien kaulų, sausgyslių glebnių / prikaišiotos figūros!"*[1]

Šita mirtis sukomponuota iš poliarinių priešpriešų, iš nakties ir šviesos. Sintezė — juk Getė nenori tragiškos pabaigos — slypi ne alegoriniame bažnytiniame paveiksle; jau sakyta, ką Getė apie tai manė. Sintezę primena jo personažas, bokšto sargybinis Linkėjas, žvelgiąs į veiksmą iš savo aukštumos ir dainuojąs: *„Kaip gera čionai! / Grožybė visatos / Gyva amžinai".*[1] Po trumpos pauzės, ne ilgesnės už brūkšnį sakinyje, ir jis, žinoma, tuoj

---

[1] Vertė A. Churginas.

pamato siaubą tamsiame pasaulyje, gaisrą, žudynes, visai nekaltų žmonių žuvimą.

Tačiau taip užbaigti Getė nenori. Jis tiki tolimesne egzistencija. Savo vaidinimui pasirenka mistinius chorus. Jo Mefistas jau pirmoje dalyje prisipažino, kad nieko nesą galima padaryti prakeiktai gyvių ir žmonių padermei: ore, vandenyje, žemėje — visur mezgasi tūkstančiai naujų gyvybių, ir „gaivalingas neišsenka kraujas". Gamtos tyrinėtojas Getė net ir sudūžtant jūroje Homunkului mato su nauja jėga įsižiebiant šitą begalinį gyvybės mezgimąsi. Getė, mąstęs apie didžius darbus, apakusio Fausto vizijoje prabyla apie laisvuosius žmones, išaugusius naujoje šalyje. Mirštant Euforionui, poetas tikisi naujų dainų, naujos gyvybės: *„Dainos juk iš žemės eina / Ir per amžius lydi mus"*.[1] Žmogus Getė tiki savo aušrine žvaigžde.

---

[1] Vertė A. Churginas.

PASAULINĖ LITERATŪRA

„Fausto" baigimas yra didelis darbas, Getės nuveiktas poezijoje per kelerius paskutiniuosius metus, tačiau už jo kūrybą yra didesnė jo, kūrėjo, individualybė, ir ji, gal būt, yra jo gražiausias palikimas. „Žmonės iš tolimiausių šalių kalbėsis vienas su kitu ir atsakinės vienas kitam",— sakoma mįslinguose senojo Leonardo da Vinčio žodžiuose, ir jie skamba lyg moto Getės veiklai, iki pat mirties plačiai sklindančiai į visas puses. Senatvėje Leonardas gyvena vienišas, svetimame krašte. Ir jis šalia savęs turi savąjį Ekermaną, ištikimą mokinį Melcį, kuris palikuonims išgelbsti jo rankraščių lobius. Kaip ir Getės Faustas, Leonardas planuoja kasti didelius kanalus, nusausinti ištisas teritorijas ir, kaip ir Getei, visa tai jam atrodo esą galima „lengvai padaryti"; jis sugalvoja standartinius namus iš gatavų dalių ir planingus brėžinius gyvenvietėms. Kaip ir Getė, jis noriai imasi tvarkdario pareigų rūmų priėmimuose, su prasmingomis kaukių eitynėmis ir mašinomis: pavyzdžiui, su liūtu, kurio krūtinė atsiveria ir pasirodo visa mėlyna, o šią spalvą labiausiai mėgo ir Getė, įnešama širdis, ji suskyla, parodydama „godulio" figūrą, stovinčią ant žemės rutulio ir padalintą „poliariškai", dešinioji pusė apsiginklavusi užkariavimams, kairioji — apsiverkusi ir išblyškusi, apsirengusi skarmalais. Tačiau Leonardas visai vienišas, jo didieji darbai išblunka, dar jam gyvam esant; žiūrėdamas į „Vakarienę", Getė apgailestavo, kad šitoks išradingas dailininkas taip neapdairiai pasmerkė savo paveikslą pražūčiai. Getė nori daryti poveikį dar šiame gyvenime, čia ir šiandien. Jis kreipiasi į pasaulį, ir jis jam atsako.

Jis kreipiasi laiškais. Artuma jam ne prie širdies, net įkyri. Čia ištveria tik žmonės, visiškai atsižadą savęs. Ir net geriausiam iš savo draugų, Celteriui, jis rašo: „Buvimas kieno nors

akivaizdoje šiek tiek varžo, riboja, dažnai žeidžia, o buvimas toli, atvirkščiai, žmogų išlaisvina, supaprastina, kiekvienam leidžia būti savimi." Šie žodžiai tinka ne tik jo santykiams su vyrais. Išsitardamas dar aiškiau, jis rašo: „Nesąs žmogus — ideali asmenybė, o esantieji čia pat vienas kitam atrodo banalūs." Ir taip, didėjant šlovei, jis darosi vis svetimesnis savo aplinkai. Iškilmingi meilūs vizitai pas hercogo šeimos narius, iškilmės sukaktuvių proga, jo kaip „mokslo ir meno įstaigų vyriausiojo globėjo" ori nuomonė — tai ir visi jo ryšiai su Veimaro hercogyste. Keletą metų prieš savo mirtį pirmą kartą aplankęs mokyklą, naują pastatą, jis stebisi šviesiomis patalpomis ir kalba apie tamsią ankstesnę landynę, kurios jis niekad nebuvo matęs. „Pats mokymo būdas man buvo perdaug svetimas, kad aš būčiau galėjęs susidaryti aiškų supratimą." Keliais dešimtmečiais vėliau kitas rašytojas, dar nežinomas Tolstojus, aplankė tą pačią mokyklą, keliaudamas po Europą. Jis į namus pasiėmė auklėtinių sąsiuvinių, kad galėtų išsamiai susipažinti su vokiečių mokykline sistema. Vokiečių literatūrą jis mažai tevertino, vis dėlto brangino Bertoldo Auerbacho „Kaimo istorijas" kaip knygą, auklėjančią paprastus žmones, o iš Getės veikalų dėl tos pačios priežasties jam patiko tik „Hermanas ir Dorotėja"; vėliau jis Getę atmetė visiškai.

Princo auklėtojas Sore, Getei labai atsidavęs, savo gražiame nekrologe pavaizdavo pasikeitimus, įvykusius Veimaro krašte per kelerius paskutiniuosius Getės gyvenimo metus. „Vos per kelerius metus,— sako jis pabaigoje,— Veimaro vaizdas visiškai pasikeitė. Visur pristatyta naujų mokyklų, visur pagerintas pradinis mokymas, įsteigta gerų prieglaudų vietoj liūdnų skylių, kuriose dejavo apleisti ir purvini vargšai." Dabar atsiradę draugijų, kurios rūpinasi labdarybe, visų švietimu, žemės ūkio gerinimu, belaisvių priežiūra; anksčiau viso to, matyt, nebuvo. Jis baigia šiais žodžiais: „Šita šlovė ne tokia ryški, kaip ankstesniojo laikotarpio, bet ir ji, be abejo, turi savo vertę blaiviai mąstančių žmonių akyse."

O apie Getės veiklą, susijusią su Jenos universitetu, rašo kalnakasybos patarėjas, irgi didžiai gerbęs poetą, rašo po jo mirties, išėjus pirmosioms publikacijoms apie Getės tarnybinę karjerą: „Liūdna man, kad reikėjo dar kartą prisiminti visas ankstesniųjų metų apmaudžias aplinkybes ir žiūrėti į didžio, mano taip mylėto žmogaus klystkelius, pripažintus viso pasaulio ir

čia pateiktus kaip ant delno. Getė šiame lauke (administravime) labai painiojo savo gerą valią su principais. Jis neapkentė mokslininkų dėl savo „Spalvotyros"; manė su jais susidorosiąs be gausios medžiagos, vien tik plika idėja ir niekad nesuvokė universiteto charakterio. Iš čia toks dažnas priėmimas į darbą nevykusių, nemokytų žmonių, nerangumas, prireikus šalinti kokį nors trūkumą, ir tam tikras liberalumo trūkumas, kurį jis — *horrendum dictu!*[1] — netgi vadino liberalumu!"

Ministras ir slaptasis tarėjas — šitos pareigos vaidina tam tikrą vaidmenį jo gyvenime, tačiau tik šalutinį. Daug kas čia tik laiko praleidimas, išsisukinėjimas nuo sunkesnių uždavinių ar atokvėpis po didelių produktyvių epochų. Getė daug ką darė, ką turėjo atlikti kiti. Jo organizacinis talentas nebuvo didelis; juk ir savo namų ūkiui jis tesugebėjo diriguoti labai netobulai. Buvo linkęs valdyti ir tuo pačiu buvo aplaidus, staiga įsiplieksdavo nekantrumu. Smulkmenos, kurias visada taip šlovindavo, jam labai greit įgrįsdavo, ir jomis turėdavo pasirūpinti kiti. Vienas iš jo dvilypio būdo bruožų tas, kad jis vis dėlto kartkartėmis su didžiausiu užsispyrimu kibdavo į smulkų darbą, ir yra daugybė dokumentų su jo vardu, iki pat mirties. Tačiau visą esmę jis parašė hercogui, dar grįždamas iš Italijos: „Laikykite mane svečiu, leiskite man šalia Jūsų patirti visą savo egzistencijos mastą..."

Dabar, gyvenimo pabaigoje, visi tie „mechaniškieji dalykai", jau tada jo šitaip pavadinti, pasitraukia į šalį, ir Getė lieka tik poetas, rašytojas ir plačiai veikianti asmenybė. Jis sukūrė *pasaulinės literatūros* sąvoką ir paleido ją į apyvartą. Ši sąvoka jam ne tiek senų, klasikiniais tapusių meistriškų kūrinių lobiai, o visų pirma gyvi dabarties kontaktai, tautų keitimasis dvasiniais turtais, geresnis vieni kitų pažinimas. Jis turi omenyje ir tiesioginį asmenų bendravimą, susirašinėjant, keliaujant, susitinkant. Jis pats, žinoma, retai beišvykdavo iš Veimaro. Dabar pasaulis ateina pas jį per visų tautų atstovus, netgi tokių tautų, kurios tik rengiasi tapti nacija, kaip serbai ar čekai. Iki pat paskutiniųjų dienų jis stengiasi juos suprasti, priimti, net ir tarpininkauti kaip nešališkas asmuo, kaip danų valstybinio gyvenimo teisėjas, stovįs virš partijų ir grupių. Jam rodoma beribė pagarba, kokios vargu ar kada nors susilaukė gyvas žmo-

[1] Baisu sakyti *(lot.)*.

gus. Jo imperija labai išsiplėtusi ir apima, galima sakyti, visą kultūringąjį pasaulį; savo protu jis aprėpia taip pat ir orientą bei Tolimuosius Rytus su Kinija.

Šita Getės imperija išaugo iš nežymių pradų, iš mažyčių grupelių, kurios, kaip ir dievobaimingi pietistų būreliai, buvo išsibarsčiusios po visą šalį. Prisijungė stambesnės kolonijos, Berlyne, Šveicarijoje, Vienoje. Paskui, visų pirma ponios Stal knygos dėka, prisidėjo užsienis, Prancūzija, Anglija, Skandinavija; garbintojų buvo taip pat Rusijoje ir Lenkijoje. Vidurys, kaip ir visada per didelę ekspansiją, susilpnėjo. Vokiečiams Getė tapo istorija, paskutiniuoju gyvu praėjusios epochos atstovu. Jaunesniesiems dažnai jis jau buvo našta. Jie atiduodavo jam deramą pagarbą, o slapta burnojo arba ir atvirai puolė. Nacionalistams jis atrodė nepakankamai vokiškas, kitiems jis buvo „dvariškis". Retas kuris iš vokiečių poetų ir rašytojų, be abejo, galėjo pasigirti buvęs paskatintas didžiojo senio. Maždaug dviejuose šimtuose straipsnių ir recenzijų apie literatūrą, parašytų per paskutiniuosius dvidešimt metų, pagyrimų, galima sakyti, nėra, neskaitant kelių draugiškų užuominų. Plika lentelė su tokiais pažymiais, kaip „gabus, nemielas, mitrus, bauginantis"— tai viskas, ką jis apskritai yra pasakęs apie „naujausią vokiečių poeziją", nepaminėdamas nė vieno vardo. Pokalbiuose ar laiškuose jis kalba aiškiau, o jo laiškai juk buvo rodomi aplinkiniams kaip vieši raštai. Ten pasakyta: „Silpni dalykai, visi poetai rašo, lyg būtų nesveiki, o visas pasaulis — ligoninė." Mūzų almanachuose randa tik „protingai mąstančių individų atodūsius ir jaustukus", nekalba apie bendrus, aukštesnius dalykus, apeina didžiuosius klausimus apie valstybę ir bažnyčią. Ir atvirkščiai, jis giria jauną prancūzų literatūrą, kuri „nė akimirkai neatitrūksta nuo visos tautos gyvenimo ir potroškių", nors dėl to ir priversta būti opozicijoje. Labai abejotina, ar vokiečių opozicijos autorius jis būtų vertinęs taip geranoriškai. Bet suprantama, kad apie savo žemiečius jis sprendžia griežčiau ir šališkiau, negu apie svetimšalius. Kiekvieną klaidą čia mato akyliau. Bet kokį nukrypimą nuo „teisingo kelio", ką tik jo parodyto, laiko grėsmingu; iš užsieniečių jis visai nesitiki, kad jie pasektų jų nurodymais. Galų gale dar vienas dalykas: Getė visada gerbia jėgą, galią. Prancūzijoje mato reiškiantis jėgą, protą, sąmojį, gabumus, taip pat ir šėlsmą, sakysime, Viktoro Hugo kūryboje. Negalima nuneigti, kad palyginti su juo Ulandas,

Eichendorfas ir Riukertas jam turėjo atrodyti blankūs provincialai; jų tylioms dorybėms jis tiesiog neturėjo kantrybės. Ir dar labai abejotina, ar jis apskritai ką nors iš jų skaitė. Jis yra pasakęs, kad senatvėje maždaug kasdien perskaitydavęs po knygą. Nenuostabu, kad daugelis iš jų liko nesupiaustytos arba buvo tik kartą pavartytos.

Ši silpnybė — jo stiprybė, nes ir dvasios milžino laikas ir interesai riboti. Jis aprėpia daug ką, ir dažnai su nuostabia intuicija. Įžvelgia, kad Mandzonis didis italų rašytojas, dar prieš jo tikrą pripažinimą tėvynėje ir ryžtingai padeda jam iškilti. Jis ir suklysta, ir jo žavėjimasis Beranže mums atrodo nesuprantamas; vokišką Beranže jis, be abejo, būtų sutaršęs su įniršiu. Baironu susižavi taip smarkiai, kad paaiškinti tai galima nebent tam tikru momentu, kuriuo ši asmenybė įžengė į jo akiratį ir kuriuo jos jam reikėjo; šiek tiek bus turėję reikšmės ir tai, kad neklusnus dieviškasis jaunuolis buvo ne kas kita, o lordas. Analizuoti priežastis, paskatinusias Getę vertinti teisingai ar prašauti pro šalį, tėra įdomu tik istoriniu požiūriu. Svarbiausia — jo didžioji koncepcija, kuria jis nuolatos vadovaujasi ir kurią gina visomis jėgomis: savitarpiškas praturtinimas, tobulėjimas. Kiekvienos nacionalinės literatūros savitumas čia turi būti visiškai išsaugotas, netgi sustiprintas, jam nieko nėra svetimesnio, kaip anemiška universali kalba.

Jam visiškai aišku, kad visi vertimai netobuli, tačiau vis dėlto būtini. Karlailiui jis kartą pasako, „kad vertėjas dirba ne tik savo, tačiau ir tos tautos labui, iš kurios kalbos ima veikalą. Mat, daug dažniau, negu manoma, pasitaiko tokie atvejai, kai tauta iš kokio nors veikalo iščiulpia visus syvus ir galią, taip jas suima į savo pačios vidinį gyvenimą, kad nebegali juo džiaugtis ir toliau semtis iš jo peno. Dažniausiai šitaip atsitinka vokiečiams, kurie labai jau greit perdirba viską, kas jiems pateikiama, ir tam tikra prasme jie kūrinius sunaikina, pakartodami juos keliais variantais." Getė pastebi didžiuodamasis, kaip vokiečių kalba turtėja dėka daugybės vertimų, gimstančių aplinkui jį ir jo skatinamų; jį džiugina tai, kad šitaip ji tampa bendra mainų vieta užsienio literatūroms. Ir iš tikrųjų jo aplinkoje meistriškai išverčiama gausybė veikalų. Augustas Vilhelmas Šlegelis, išvertęs Šekspyrą, jenietis Grisas, išvertęs Kalderoną, nuveikė tokius darbus, kuriems tuo metu neturėjo kuo

prilygti nė viena kita tauta. Kuo plačiausios, vos ne begalinės vertėjų veiklos laikotarpis visiškai nesukėlė „susvetimėjimo", o atvirkščiai — ėjo koja kojon su didžiausiu pačių vokiečių dvasinio gyvenimo produktyvumu. Šia kita prasme pasaulinė literatūra Getei buvo ne tik jo senatvės šūkis, bet ir gyvenimo patirtis, kurioje jis buvo išaugęs. Jis čia perėjo įvairias epochas: savo jaunystėje — angliškąją su Šekspyru, Sternu, Ričardsonu, Goldsmitu; prancūziškąją su Volteru ir Didro; itališkąją su Tasu ir Čeliniu. Buvo prisidėjęs ispaniškasis pasaulis su Kalderonu, arabiškieji ir persiškieji Rytai, Indija su Kalidasos „Sakuntala", iš kur jis paėmė prologo idėją savo „Faustui"; senatvėje jis dar susidomėjo serbų ir šiuolaikinių graikų liaudies kūryba. Jis aktyviai dalyvavo šiuose sąjūdžiuose, ir jo paties vertimai siekia nuo pirmųjų berniuko bandymų versti Kornelį bei Terentijų iki senuko pastangų versti Baironą ar Mandzonį. Jie apima didelius darbus, tokius kaip Čelinį, kuris jo paties aukščiausio klasicizmo laikotarpiu jam buvo lyg atspara — šiurkštaus, margo, sodraus gyvenimo gabalas, kaip Didro „Ramo sūnėną", kuris pirma išėjo Getės išverstas, keliais dešimtmečiais anksčiau už prancūzišką originalą. Tarp jo vertimų yra ir labai menkaverčių dalykų, italų operų libretų, Voltero veikalų, pageidautų hercogo, net ir suomių, brazilų daina iš kelionės aprašo. Kai kas visai susiliejęs su jo paties kūryba, ir tuos dalykus išskirti iš tikrų Getės veikalų gali tik filologo paieškos — juos galima rasti eilėraščiuose, „Kelionių metuose", „Fausto" antrojoj daly, ir visa tai pagal „Paskutinės rankos leidinio" klasifikaciją, o ir apskritai be jokių abejonių priskiriama jo darbams.

Reikšminga ne tik tai, ką jis perima iš kitų, bet ir tai, ko jis nepriima. Svetimas jam lieka visas šiaurės mitų pasaulis — niūri migla su dramblotomis figūromis, taip pat vokiška viduramžių poezija, nors kartą, vis raginamas ir raginamas, jis imasi gilintis į Nibelungų giesmę. Ir Dantei „dar neatėjęs laikas", kaip ir Džotui[1] ar Čimabuei[2]. Iš indų pasaulio jį domina tiktai Kalidasa, o dievus ir mitus jis atmeta, kaip ir indų meną. Su pastaruoju buvo susipažinęs tik iš labai prastų, plokščių vario rai-

[1] Džotas (1266—1336) — Florencijos tapytojas ir architektas, naujos tapybos krypties kūrėjas.

[1] Čimabuė (1240—1302) — italų tapytojas. Gerai žinoma jo mozaika Pizos katedroje.

žinių, kuriuose plastika, sukurta pilnai saulės šviesai, atrodo lyg sausi herbariumo lapai, tad jam ir pasirodė nepakenčiama:

Drambliai, kuproti, nerangūs,
Gyvatės, kur šlykščiai rangos,
Pelkynų vėžliai prieštvaniniai,
Pabaisos, karaliai moliniai
Mums daugel eibių pridarytų,
Jeigu Rytai jų nesurytų.

Sakuntala, Nala, debesų pasiuntinys Megha-Duta — tai jo „sielos artimieji", ir jis sušunka:

Aš Indijoj gyvenčiau amžinai,
Jeigu nebūtų skulptorių tenai.

Mūsų akiratis pasaulinio meno srityje kitoks, tačiau tai dar neduoda teisės smerkti jo akiratį buvus siaurą; mūsiškis po šimto metų irgi atrodys keistas ir savotiškas. Blyškios Belvederio Apolono, Ludovisio Junonos kopijos, kurias Getė šlovino kaip bet kokio meno neprilygstamus pavyzdžius, visa jo išblukusi, balta antika mums nieko nesako. Iš tikrųjų tik giliausioje senatvėje jo akys pamatė gryno graikų meno pavyzdį — arklių galvas iš Partenono frontono. Šiaipjau jis lieka kūdikis to laiko, kuriame buvo išskleidęs sparnus ir suformavęs savo „mokymą". Ko jis čia moko, viskas labai laikina ir susilaukė prieštaravimų dar jam gyvam esant. „Kiekvienas savaip graikas, bet tegu juo būna!"— sušunka jis, paprasčiausiai čia įjungdamas ir olandų dailininkus, apie kuriuos ką tik kalbėjo. Apie Rafaelį atsiliepia su didžiausiu palankumu: „Jis niekur graikų nemėgdžiojo, tačiau jaučia, mąsto, veikia visiškai kaip graikas." Tuo jis nenori nieko kita pasakyti, vien tai, kad jis „vis su pastovesniu ir didesniu lengvumu" dirba visą savo gyvenimą. Matymo aiškumas, pagavų smagumas, perteikimo lengvumas — jam tai graikiška. Kurti reikią šitaip. „Klasiška" jam tiesiog tai, kas sveika, gražu, tikra, o „romantiška"— tai, kas netikra, ligota. Visos šitų abiejų sąvokų grumtynės dabar nebeturi reikšmės, nors tuo metu jos žmones labai jaudino; tai buvo tiktai tąsa begalinių XVIII amžiaus diskusijų apie antikos ar modernizmo prioritetą. O paties Getės veikaluose abi šios kryptys kuo žavingiausiai supintos; jo Elena, kurios koncepcija sukurta aukš-

čiausio klasicizmo epochoje, tampa „klasikine romantine fantasmagorija". Šinkelis Berlyne pastato gražiausias griežto klasikinio stiliaus šventoves ir nupiešia gražiausias gryniausio romantizmo dekoracijas „Užburtajai fleitai" arba naujosios gotikos katedras, apgaubtas vakaro šviesos.

Vis išryškėja ir dar senesni jo raidos bruožai. Gilioje senatvėje, skatinamas keliautojų veikalų, ima rašyti savo „Kinų-vokiečių metų ir paros laikus"— tai atgarsis kinų stiliaus pamėgdžiojimo rokoko epochoje, kuri jam apskritai išlieka visą gyvenimą, pasireikšdama grakščiuose posakiuose, vinjetėse, emblemose. Ir čia staiga pereinama prie asmeniškų dalykų:

Kur savo žvilgsnį tik metu —
Tenai Rytai manieji.

Kaip ir Ezerio laikais, jis vis apžiūrinėja mažas antikinio ir pseudoantikinio darbo gemas ir kamėjas, ir ką tik jis pamato šiuose mažyčiuose, vos nykščio nago didumo kūriniuose! Apie Orfėjų, savo muzika priviliojusį keletą žvėrių, jis tuoj prikuria, kad dainininkas atrodąs išsigandęs „atplūstančios minios": bet ją sudaro viso labo tik trys gyvulėliai. Jis mano įžiūrėjęs, kad Orfėjaus veidas „drovus", su pasišiaušusiais plaukais, „ir labai išmintinga mintis, kad drugelis plazdena dainininko akių link lyg į ugnį..." Eilėraštyje tai pavirsta drugeliu, kuris geismingai lekia į šviesą ir sudega. Getė kuria toliau, jaučiasi produktyviai sužadintas, čia pat mezgasi begalinės sąsajos. Savo svarstymuose apie „Graikų šokėjos antkapį" Getė pats sako, kad jis gal per daug išskaitęs šiuose paveiksluose, į jo aiškinimus reikią žiūrėti „kaip į eilėraštį eilėraščiui, kurių savitarpio sąveika galėtų suteikti naują malonumą".

Getės pasaulinis poveikis pasauliui — irgi daug kuo eilėraštis eilėraščiui. Šis poveikis tik maža dalimi paremtas artimesne pažintimi su jo kūriniais, kurie pradžioje verčiami beveik vien tik blogai, ištraukomis, iš prancūziškojo teksto, diletantiškai. Jo lyrika, pagrindinė jo kūrybos dalis, apskritai nepasidavė ir nepasiduoda vertimui. Užsienyje jis garbinamas dėl pačių skirtingiausių priežasčių, ir apsirikimai čia tokie pat vaisingi, kaip ir „tikrovė".

Jaunajai Prancūzijai jo „Faustas", I dalis, jo Mefistofelis — tai dideli romantiniai kerai. Getė skaito vertimą aštuoniolikmečio Žeraro de Nervalo, kuris tebėra siurrealizmo dar naujai neatrastas poetas su savo *épanchement du songe dans la vie*

réelle[1]; šitoks svajonių atskleidimas Getei vargu ar būtų buvęs prie širdies. Nervalas — jaunas vyras, truputį mokąs vokiškai, jis verčia proza, lyriškai jausmingais pasažais. Tačiau jis įsimylėjęs romantiškąją Vokietiją. „Ar jūs dar nejuntat,— rašo jis,— tyro ir gaivaus dvelksmo, sklindančio pas mus iš Vokietijos, prisigėrusio laukinės gamtos kvapų, atplaukiančio per Vogėzus, Ardėnus, iš tenai, iš anapus Reino, dar toliau, iš anapus Taunuso, kur siūruoja amžinai žali niūrūs miškai?" „Fauste" jie junta šitą laukinį kvapą, „egzotinį" žavesį. Getei pateikiamas kitas vertimas, su Delakrua litografijomis, puošnus leidinys, o jo paties leidėjas „Faustą" buvo išleidęs kaip galima paprasčiau, vos ne skurdžiai. Getė džiaugiasi taip pat ir formatu, popieriumi ir truputį iliustracijomis, kurios paskui greit ima kelti jam abejonių. Jis girdėjęs visokių nepalankių dalykų apie jauną dailininką, apie „jo kompozicijų padrikumą", „kolorito grubumą" ir dabar suranda, kad Delakrua leidęsis „šlaistytis tarp dangaus ir žemės, tarp įmanomų ir neįmanomų dalykų, tarp šiurkštybių ir švelnybių", kas juk gana tiksliai atitinka „Faustą". Tačiau senam poetui atrodo, kad gražaus leidinio puošnus spindesys prislopintas, „dvasia nuvesta nuo aiškios raidės į rūškaną pasaulį". Už šitų vertinimų, ko gero, slypi Mejeris, Getės namų meno referentas; jis dar ir vėliau priekabiauja dėl „nerūpestingo" piešinio — Delakrua buvo dirbęs visiškai nauja litografijos technika, sodriais, savaimingais kreidos brūkšniais. Pasak Mejerio, vokietis tai padarytų lygiau, švelniau, su figūromis elgtųsi rūpestingiau, „moksliškiau". Vokiečiai šitaip ir darydavo, sakysim, Moricas Rečas, kurio graviūras Faustui Getė gyrė kaip „grynas": švarūs, tušti figūrų kontūrai, savo manieringais judesiais atrodą kaip karikatūros.

Beje, šio darbo imtis Delakrua paskatino ne tiek Getės „Faustas", kiek vaidinimas spektaklis „Faustas" Londone, su Mefistofeliu, nuostabiu vaidmeniu vienam iš mėgstamiausių aktorių „ir viskuo, kas tik įmanoma iš juodžiausios juodybės", kaip rašė dailininkas apie savo kelionę. Jaunieji prancūzai būtent tuo ir žavėjosi, šita juodžiausia juodybe, „rūškanu pasauliu", kurį Getė dabar atmesdavo. Apie graikiškąjį antros dalies „Faustą" jie negalėjo nieko žinoti, o kai jis išėjo iš spaudos, jie nusivylė.

---

[1] Svajonių atskleidimu tikrovėje *(pranc.)*.

Kitas jaunas romantinių sluoksnių genijus, Hektoras Berliozas, Getei pateikia savo ópus I, aštuonias scenas „Faustui", iš kurių vėliau išėjo jo didysis „Damnation de Faust"[1]. Į poetą jis kreipiasi kaip į karalių, „Monsinjore", daug metų „Faustas" esąs jo parankine knyga, jis negalįs susilaikyti nuo „susižavėjimo šūksnio". Tačiau Celteris, Getės muzikos referentas, suniekino veikalą šiurkščiausiais žodžiais, ir taip šitas siuntėjas atsakymo negavo.

Getės santykis su muzika — tai poeto santykis su ja. Jam svarbu žodis, kompozitorius turi tik jam atsargiai akompanuoti. Ir į Šumaną, atsiuntusį jam opus 19, neatkreipiamos akys, ir jis miršta dar pirma Getės; jis paliko didžiausią ir gražiausią Getės dainų rinkinį, kurių Veimare niekad nesiklausyta; tarp kitko, jos ten nebūtų sulaukusios ir pritarimo, nes buvo per „sunkios". Muzika Getei turi būti lengva, pabendravimas su žmonėmis, paskata; jis rengia koncertus ir savo namuose. Iš instrumentinės muzikos jam patinka kvartetas, ypač kai groja gretimame kambaryje, keldamas darbo nuotaiką. Koncerte jis jau nuobodžiauja, ir kai Veberis surengia Veimare vakarą, olimpietis garsiai šnekučiuoja. Jo žavėjimąsi Mocartu daugiau nulemia ne tiek muzikas, genijus, savo „Užburtąja fleita" užkariavęs pasaulį, o fenomenas Mocartas; Getė buvo įsigeidęs šį kūrinį pratęsti antrąja dalimi — Šikanederio „Užburtąja fleitą", ne Mocarto. Kas „Fausto" II dalyje yra operiška, kilę iš to, ir Getės librete apie vieną pasikeitimą pasakyta: „Teatras virsta chaosu, iš jo atsiranda karališkoji salė", o tai labai gerai galėtų tikti kaip remarka kai kurioms „Fausto" dalims.

Tik susitikęs Feliksą Mendelsoną, kurį jam atvedė jo mokytojas Celteris, Getė bent kartą suartėjo su tikru muziku. Mendelsonas priminė jam vunderkindą Mocartą iš jo jaunystės laikų. Berniukas Feliksas, vienuolikmetis, kai pirmą kartą pasirodo pas Getę, yra gerai išsimokslinęs, išdykęs, tikras kipšiukas, ir jis pagroja viską, ko pageidauja senasis Getė, taip pat ir visą muzikos teorijos kursą nuo Bacho iki Bethoveno ir Veberio, „naujesniųjų technikų", kaip juos vadina Jupiteris. Jis parodo jam Bachą, naujai atrastąjį; ir per D-dur uvertiūrą Getė pasako: „Tiesiog matyti eilė išsipuošusių žmonių, lipančių dideliais laiptais žemyn." Jis regos žmogus. Muziką jis gali įsivaizduoti

[1] „Fausto pašmerkimas".

tik vaizdais. O paskui ir jo „Faustas" darė poveikį visų pirma muzikiniais vaizdais, kiekvienas rašė „savo Faustą": Vagneris, Listas, Boitas, savo „Mefistofelį" net aprūpinęs filosofinėmis išnašomis, Busonis, norėjęs grįžti prie senojo lėlių vaidinimo. Tačiau didžiausią tarptautinį poveikį jo lyrika turėjo dainomis: „le Lied" tapo žinoma sąvoka ir kitose tautose, ypač Prancūzijoje, kur vokiečių dainos dėka net prancūzų lyrika suskambo naujais tonais. Miuse kalba apie *douce obscurite,* kuri su vokiečių daina atėjo į Prancūziją.

Visai kitokie Getės santykiai buvo su Anglija, kuri ilgą laiką nenorėjo nieko žinoti apie vokiečių literatūrą ir Getę laikė „nepadoriu", nereligingu ir jo kūryboje pasigesdavo gilaus turinio. Net Kolridžas ir Vordsvortas jį dar ryžtingai atmetė; Šelis buvo vienintelis iš žymių poetų, išvertęs keletą scenų iš Valpurgijos nakties — ir čia lemiamą vaidmenį suvaidino tai, kad jis žavėjosi „ateistu" Gete. Ir štai dabar, paskutiniaisiais Getės gyvenimo metais, atsiranda jaunas vyras, vardu Tomas Karlailis, valstiečio sūnus iš neturtingosios Škotijos; jis gyvena savo name iš smiltainio tarp Damfrisšyro grafystės pelkių, Kreigenputoko miestelyje, kurio Getė veltui ieško žemėlapyje. Jis atsiunčia savą „Vilhelmo Meisterio" vertimą, savo rašinius solidžiausiuose žurnaluose ir su didžiausia pagarba pripažįsta save didžiojo meistro mokiniu, ne, dar daugiau — dvasios tėvo sūnumi. Getės dėka jis ištrūkęs iš tamsos ir atėjęs į šviesą. Vėliau Karlailis kalbėjo apie tikrą „atsivertimą". Laiške iš Škotijos Getė išgirsta tokį toną, koks iki šiol dar nebuvo pasiekęs jo ausies. Iki šiol jis buvo garbinamas kaip poetas, tačiau dar niekas nebuvo žiūrėjęs į jį kaip į moralės galiūną, vos ne kaip į šventąjį, o Karlailis pavartoja šitą žodį, sakosi iš savo kalendoriaus išbraukęs ne vieną šventąjį, kai susipažino su Gete. Jauni anglai, kuriuos jis pažinojo, buvo drėbti iš kitokio molio. Štai Krebas Robinsonas, keletą metų studijavęs Jenoje, paskui Londono žurnaluose skelbė Getės eilėraščių vertimus; jis veltui stengėsi Getės hegzametrą perteikti anglų kalba, labai nepaklusnia hegzametrui. Buvo daug jaunų lankytojų, kurie Veimare kiek paviešėdavo, kaip štai jaunas vyras, vardu V. M. Tekerėjus, turėjęs gabumų piešti karikatūras ir nuškicavęs poetą, palinkusį, už nugaros sudėtomis rankomis; viename anglų žurnale šis piešinys vėliau buvo paskelbtas. Veimaras buvo mėgstama vieta paviešėti; mažas dvaras be didelių pretenzijų, patogus vi-

suomeninis gyvenimas; jauni anglai čia jautėsi labai gerai. Jie elgėsi labai laisvai ir užtikrintai. Getė jais žavėjosi: „Ar tai priklauso nuo kilmės, nuo žemės, nuo laisvės, sveiko auklėjimo?"— kalba jis Ekermanui. Jie niekad nesutrinka ir jaučiasi „taip patogiai, lyg visur būtų šeimininkai ir lyg visur pasaulis priklausytų jiems. Kaip tik tai ir patinka mūsų moterims, ir per tai mūsų jaunų panelių širdyse jie pridaro taip daug bėdos... Tai pavojingi jauni žmonės, tačiau, žinoma, tas jų pavojingumas — ne kas kita, o dorybė."

Kokie visiškai kitokie šiuo požiūriu jo vokiečiai! Jau vaikai, žaidžią gatvėje, išsigąsta, pasirodžius policininkui: „Pas mus viskas nukreipta anksti sutramdyti mielą jaunystę ir išvaryti bet kokią prigimtį, bet kokį originalumą ir bet kokį šėlsmą, taip kad galų gale nieko nelieka, tik filisteris." Jauni vokiečių mokslininkai, kurie jį aplanko: „trumparegiai, išblyškę, įdubusia krūtine". Jis apmaudžiai pastebi, „kad jie iki kaklo pasinėrę idėjose ir juos gali sudominti tik aukščiausios abstrakčios problemos. Sveikų jausmų ir džiaugsmo potroškių juose nelikę nė pėdsako". Tai kad būtų galima anglų pavyzdžiu jiems įkvėpti daugiau veiklumo ir mažiau filosofijos ir teorijos!

Šitas misteris Karlailis jam pasirodo kaip apsukrus, veiklus jaunas vyras, kurį jis kol kas vadina seru Tomu Karlailiu ir jį nuoširdžiai įkalbinėja ir toliau uoliai domėtis vokiečių literatūra. Prasideda vos ne meilus susirašinėjimas laiškais, su rūpestingai supakuotomis Getės dovanomis jaunajai sutuoktinių porai, su grandinėle poniai Karlail, su medaliu, kuriame pavaizduota Getės galva, kurį vėlesniais metais jis mėgsta įteikinėti kaip namų ordiną. Augustui mirus, Karlailis poetui rašo, kad Getei juk turinti būti paguoda: jis turįs brolių ir vaikų visame pasaulyje, kur tik žmonės ieško tiesos, dvasinio aiškumo ir grožio.

Getė iš tikrųjų įsigyja sūnų ir misionierių. Karlailis iš esmės pamokslininkas diletantas, jo stilius bažnytinis, žodingas ir paveikus fanatinio įsitikinimo dėka. Getė jam atrodo amžinas „taip", kurį reikia priešpastatyti amžinajam „ne". Jis pirmasis ima skelbti ne atskirų veikalų šlovę, o visą Getę kaip laimėtoją ir nugalėtoją, kaip didvyrį. „Didvyriai ir pagarba didvyriams"— tai jo gyvenimo tema. Mes žinome, kur vėliau nuvedė šis kultas; taip pat žinom, koks sukiužęs buvo paties Karlailio gyvenimas ir kaip jam nuolatos reikėjo prašinėti paramos.

Kad jam Getė buvo savotiškas puritonas, priimtinas jo paties širdžiai,— jo paties antspaude buvo vokiškas žodis „Išsižadėk"— priežasčių reikia ieškoti jo biografijoje; čia mums nebėra reikalo pritraukti dar ir jo gyvenimo palydovę, pasmerktą neįsivaizduojamam išsižadėjimui. Tačiau Karlailis sukūrė Getės vaizdinį, kuris tebeturi įtakos ir dabar, ir gal kol kas jis tik šitaip ir tegalėjo jį priartinti anglosaksų pasauliui. Vargu ar koks nors poetas kada nors turėjo šitokį apaštalą. Apybraižos, vertimai, laiškai, straipsniai, taip pat ir apie vokiečių literatūrą apskritai — Karlailis šitais pirmaisiais savo karjeros metais, kai dar nebuvo pradėjęs rašyti savo originalių knygų didžiųjų serijų, nuveikė tokį darbą, kurio vieno pakaktų kito žmogaus gyvenimui. Jis taip pat tuoj pritaria Getės minčiai apie pasaulinę literatūrą ir ją išplėtoja: literatūrą jis jau mato viską apimančia jėga, beveik ateities religija,— tai „mūsų bažnyčia, mūsų senatas, mūsų socialinė sandara". Jis tiki, kad ilgainiui ji padarys neįmanomus ir karus.

Getė pasigauna šitą mintį. Aptardamas Karlailio antologiją „German Romance"[1], jis kalba apie tai, kad visų tautų geriausių poetų siekimai jau senokai nukreipti į bendrus žmogiškus dalykus: „Kadangi tas pats ima viršų ir praktiniame gyvenime, prasimušdamas per visą žemišką šiurkštumą, laukiniškumą, žiaurumą, savanaudiškumą, melagingumą, ir visur plinta šioks toks švelnumas, tai nors ir negalima tikėtis, kad dėl to įsigalės visuotinė taika, tačiau vis dėlto tikėtina, kad neišvengiamos grumtynės vis labiau darysis ne tokios rimtos, karas — ne toks žiaurus, pergalė — ne tokia išdidi." Jo literatūrinio-politinio tikėjimo išpažinimas dabar skamba šitaip: „Tikriausias kelias pasiekti visuotiniam pakantumui — tai palikti ramybėje atskirų žmonių ir tautybių ypatingumus, tačiau vis dėlto neatsisakyti įsitikinimo, kad tikri nuopelnai išsiskiria tuo, jog priklauso visai žmonijai." Jis peraugo idealą apie atskiros asmenybės išsirutuliojimą, pereidamas prie universalesnio idealo. Tą jis skelbia tokiu laiku, kuris yra labai nacionalistinis ir vis mažiau rodo kantrybės šitokiai seno poeto išminčiai.

Pirmomis 1830 metų rugpiūčio dienomis Veimaro dvarą pasiekė labai neramios žinios apie politinę padėtį Paryžiuje. Atrodo, kad ten dar kartą vyksta revoliucija, šmėkla, apie kurią

[1] „Vokiečių romanas" *(angl.)*.

keturiasdešimt metų manyta, kad ji pažabota. Sore tuoj po pietų eina pas Getę.

— Na,— šaukia šis jam priešais,— ką jūs manote apie šį didelį įvykį? Štai ir susilaukėm: viskas paskendę liepsnose! Tai nebe toks daiktas, kuris aptarinėjamas už uždarų durų — vulkanas išsiveržė!

— Baisus dalykas! — atsako Sore. — Tokia apgailėtina šeima, o dar remiama tokios pat apgailėtinos ministerijos — maža vilties, kad jų neišvys.

— Bet aš kalbu ne apie šituos žmones,— nekantriai sako Getė. — Kas man jie! Aš turiu omenyje didįjį ginčą tarp Kiuvje ir Džefrio!

Jis turi omenyje diskusiją tarp abiejų mokslininkų mokslų akademijoje; ten, jo manymu, išsiveržė vulkanas. Sore kalba apie karaliaus šeimą, kuri iš tikrųjų išvejama, apie Karolį X, kuris kadaise Šampanėje jojo su kitais kaip grafas d'Artua ir kurį Getė ten matė Prūsijos karaliaus palydoje. Šią akimirką visa tai jo nedomina. Jau kelis mėnesius jis kuo atidžiausiai stebi visiškai kitą susirėmimą akademijos sferose. Čia kalbama tarytum apie labai specialius klausimus — apie moliuskų, žuvų sandarą. Tačiau Getė nepaprastai susijaudinęs: už šių dalykinių debatų jam slypi jo gamtos mokymo pagrindinė problema. Džefris Sent Ileras atstovauja gamtos filosofijai, Kiuvje — daugiau analitiniam tyrinėjimui. Džefris skelbia *unité de composition organique*[1], visų gamtos fenomenų *grande harmonie et des rapports nécessaires*[2], Kiuvje pabrėžia stebėjimo, apčiuopiamų dalykų klasifikavimo pranašumą. Šitokius klausimus iš tikrųjų būtų galima aptarinėti „už uždarų durų", bet dabar visi sudemokratėję, publika įsileidžiama į akademijos posėdžius, abiejų pasaulinio garso įžymybių ginčas persimeta į laikraščius, tampa *Cause célèbre*[3] ginčuose apie karaliaus grėsmę spaudos laisvei, darbininkų asociacijas ir intrigas dėl naujos ministerijos. Getė nutarė įsikišti. Jis palaiko Džefrį, jo „didžiąją harmoniją" ir viso organinio pasaulio vienybę. Bet jis turi gerbti ir Kiuvje — tai ne paprastas gildijos „ilgaskvernis", kaip jis vadina vokiečių profesorius, o didelis visos gamtos viešpatijos žinovas, kuriam ir Getė už daug ką dėkingas. Val-

---

[1] Organinės kompozicijos vienybė *(pranc.)*.
[2] Didžioji harmonija ir būtini ryšiai *(pranc.)*.
[3] Garsus reikalas *(pranc.)*.

dant Napoleonui, jis užsirekomendavo kaip geras švietimo organizatorius, jis pasaulio matęs žmogus, ir Getei su dedikacija atsiuntė savo gražias atminimo kalbas apie mirusius mokslininkus. Getė planuoja straipsnį, norėdamas jame dar kartą grįžti prie savo paties minčių, kurias, jo supratimu, puikiai patvirtina Džefris. Jis bando šiuos abu priešininkus įsivaizduoti kaip žmones, kaip personažus, ne tik kaip priešingus principus, apžvelgia jų lavinimosi kelią iki pat Bufono ir šitaip parašo savotišką paskutiniojo penkiasdešimtmečio prancūzų gamtos mokslo istoriją. Kiuvje tam tikra prasme jam pasirodo kaip Niutonas, Džefris — kaip Getė tyrinėtojas. Tačiau dabar priešingybes jis traktuoja daug taikingiau, negu anksčiau, beveik kaip būtiną susirėmimą, kaip dialektiką, kuri vis atsinaujins. Ir iš vėlesnės perspektyvos nelengva nustatyti, kurio pusėje buvo tiesa tame revoliucinių 1830 metų ginče; mokslas greit sustingtų ir mirtų, jeigu mokslininkai būtų vien tokie, kaip Kiuvje, arba vien tokie, kaip Džefris.

Labai neramūs dabar ir politiniai įvykiai Paryžiuje, kurių Getė nenori pastebėti. Čia kalbama ne apie moliuskus ar žuvytes, o apie kitokius klausimus, negu Džefrio *grande harmonie*. Paryžiuje sujudęs naujas luomas, pramonės darbininkija, sostinėje jau gausi, susiorganizavusi į asociacijas", nors dar ir be rimtos vadovybės. Naujos idėjos jaudina protus; grafas Sen Simonas, kilęs iš garsios, per pirmąją revoliuciją nuskurdusios hercogų giminės, į savo dar neapibrėžtos sistemos centrą iškėlė fizinį darbą, pareikalavo „naujos krikščionybės", darbas dabar esąs skelbtinas šventu dalyku, skurdžiausia ir gausiausia klasė išaukštinama; jo mokinys Bazaras jau kalbėjo „apie tai, kaip žmogus išnaudoja kitą žmogų". Getė dar girdėjo apie šitą sensimonistų mokyklą; jie revoliuciniais 1830 metais perima „Globe", kurį jis taip atidžiai skaitydavo ir kuris dabar jam ėmė kelti šiurpulį. Jis įspėja savo sūnų Karlailį tolimame Kreigenputoke, kuriam sensimonistai — „laiko ženklas" ir kurį jie pakvietė bendradarbiauti. Karlailis irgi ilgainiui ima reikšti nepasitenkinimą ir piktai mušti aliarmą. Įsikarščiavęs jis puola mašinų amžių, mato ateinant mechaninį auklėjimą, mechaninę religiją su garlaiviu ir garo žirgu, mokslas ir menas mechanizuojami. Nebėra vienišo kūrėjo, visur vien tik veiklios draugijos ir komitetai.

Tai buvo išspausdinta laikraštyje „Edinburgh Review", kurį Getė dažnai skaitydavo. Informaciją jis gaudavo iš visų pusių. Jo senas draugas Reinhardas, 1792 metų revoliucionierius, dabar tarnauja pas Taleiraną, kuris, kaip ir jis, daugybę kartų keitęsis, dabar ir vėl stovi įvykių centre; keletą mėnesių prieš revoliuciją Reinhardas rašė Getei apie „ryžtingą, bet ramią poziciją, kurią užėmė nacija... ji nenori revoliucijos, bet dar labiau nenori kontrrevoliucijos". Bet kaip tik pastarosios ir norėjo užsispyrėlis Karolis X su savo „ordonansais": spaudos varžymo, grįžimo prie griežto absoliutizmo, tad vėliau vis dėlto ir „išsiveržė vulkanas", ir ne tik akademijoje.

Kad ir mažai apie tai kalbėjo, tačiau Getė įsijausdamas sekė šitą paskutinį didelį politinį įvykį jo ilgame gyvenime, nors Kiuvje ir Džefrio ginčas jį traukė dar labiau. Veimaro ministras Gersdorfas jam siuntinėjo slaptus pranešimus. Paskutinė knyga, gulėjusi šalia Getės mirties patalo, įteikta jam Prancūzijos pasiuntinio, buvo aprašymas „Šešiolikos mėnesių", sujaudinusių Europą ir pasaulį. Tiesa, tai buvo blankus, skystas veikalas grafo de Salvandi, kurį Getė vertino kaip romano autorių. Apie įvykius knygoje pasakojama mažai, bet daug postringaujama apie anarchiją ir dezorganizaciją, kuri persunkia viską — politiką, literatūrą, laikraščius, teatrą, gatvę. Ši anarchija „plinta, užvaldydama viską, iki pat turtingųjų sluoksnių". Kažin ar Getė šitą knygą dar skaitė, tačiau bent jau apie ją informuojamas, ir su ja siejasi jo žodžiai Humboltui: „Pasaulį valdo painus mokslas apie supainiotus reikalus."

Susipainioję buvo mokslai ir reikalai. Turime Heinricho Heinės pranešimus, jaunosios kartos poeto, kuris po revoliucijos Getės leidėjui Kotai ir jo „Visuotiniam laikraščiui" rašo savo puikius reportažus ir meno kronikas. Čia džiūgaujama: Galų gaidys pragydo antrąkart! Paryžius staiga vėl atsidūrė viduryje, jis švyturys visoms tautoms. Delakrua čia nupiešė revoliucinį plakatą — laisvę kaip gražią, stiprią jauną moterį, laikančią rankoje trispalvę; iš tos pačios meno parodos Heinė mini susidomėjimą sukėlusius Ario Šeferio paveikslus „Faustą" ir „Gretchen", dėl jų tamsaus kolorito pavadintus „uostomuoju tabaku ir žaliu muilu". Laisvės plakato spalva jau pablukusi, pažymi Heinė; jis tai rašo po metų. Barikadų kovotojai vos turėjo laiko prasitrinti akis. Tada jie sužino, kad siauraveidis archiaristokratiškas Karolis pabėgo ir kad į sceną išėjo jo pusbrolis

Orleanietis kaip Luji Pilypas. Kadaise ir jis dalyvavo Valmio kanonadoje, buvo priešais Getę ant kalvos su vėjo malūnu, tuokart kaip generolas Šartras, po trispalve, kuri dabar vėl virš jo plevėsuoja. Per tą ilgą laukimo laiką jis sustorėjo, karikatūristai jį vėliau vadins „kriaušė". Pėsčias vaikštinėja jis tarp susijaudinusių masių, su skėčiu, spaudžia rankas iš kairės ir dešinės, taip pat ir pūslėtą darbininko plaštaką. Jo pirmtako ministras Polinjakas, stambus Normandijos dvarininkas, turįs didžiausią merinosų avių bandą Prancūzijoje, pakeičiamas Kazimiru Perje, didelių geležies gamyklų ir bankų savininku, kaulėtu, kresnu vyru, iš kurio žurnalistas Heinė daug tikisi. Į vyriausybę įeina profesoriai, mažas atkaklus Tjeras, „didžiausias abuojėlis,— kaip rašo Heinė,— ir jis taip nuostabiai geba išlaikyti saiką, rašydamas aiškiai, suprantamai ir vaizdingai, šitas politikos Getė". Prasideda „teisingo vidurio" politikos laikotarpis, su geležinkelių statybomis — kur kai kurie karščiausi sensimonistai pasireiškia kaip apsukrūs finansininkai, tapdami milijonieriais,— su fabrikais, prekyba, kolonijiniais karais. Šitais lemtingais 1830 metais prancūzai užkariauja ir Alžyrą; kovos labai nusitęsia ir buvo baigtos tik 1962 metais.

Daug farso buvo šioje revoliucijoje, prasidėjusioje piliečių bailumu: dvaro tiekėjai, išgirdę apie galimus neramumus, iš anksto apdairiai nuima savo herbus, tuo visiems duodami ženklą daužyti nekenčiamo režimo emblemas. Milžiniškos žmonių minios liepos saulėje pasipila į gatves, ir Heinė šaiposi: „Geriems sukilimams dera geras oras!" Karaliaus daliniai — apgailėtina saujelė iš kelių tūkstančių vyrų, gvardijos branduolį sudaro samdiniai šveicarai; reguliarioji kariuomenė greit susibroliuoja su gyventojais. Iki rimtų kovų prieita tik nedaugelyje vietų, o pirmąjį šūvį iš viešbučio lango paleidžia vienas anglas į pražygiuojantį ypatingosios paskirties būrį. Maži kareivių pulkeliai bejėgiai klaidžioja po siaurus namų tarpeklius: Napoleonas III juos vėliau pakeis plačiais bulvarais, kuriais gali judėti jo pabūklai. Nei sukilėliai, nei kariuomenė neturi kovos plano, taip pat neturi aiškaus politinio plano, tad paskui viskas ir baigiasi kompromisu — „buržuazijos karaliumi" Luji Pilypu, apie kurį pradžioje niekas nė galvoti negalvojo. Ir vis dėlto šita trijų vasaros dienų revoliucija turėjo tokį platų poveikį. Liepsnos pasklido į visas puses. Kai Getė skaitė ministro Gersdorfo slaptus pranešimus, Europa degė visuose kampuose;

Lenkijoje pakilo patriotai ir caro Nikalojaus buvo žiauriai sumušti, o jų šalis aneksuota Rusijos „ukazu", kuris lyg pajuokai pavadintas „organišku statutu". Italijoje austrų kariuomenė nuslopino sukilimus popiežiaus valstybėje, Modenoje, Parmoje; Prancūzijos laivynas užpuolė Portugaliją. Belgija atsiplėšė nuo Olandijos. Visose pusėse suskambo raginimai griebtis intervencijų. Grėsė naujas pasaulinis karas. Štai kaip atrodė padėtis pasaulyje paskutiniaisiais Getės gyvenimo metais.

Slaptuose pranešimuose buvo kalbama ir apie Vokietiją: sukilimai Drezdene, Achene. Veimaro kaimynystėje Braunšveige sudeginama pilis, kurioje Ana Amalija praleido savo nelinksmą jaunystę,— tai pirmas ir vienintelis smarkus revoliucijos veiksmas Vokietijos istorijoje. Hercogas turi bėgti, tai nevykėlis įnoringas vaikinas, nemėgstamas net savo luomo draugų. Jis ilgai klaidžioja su savo milžinišku turtu, apdairiai iškeistu į deimantus, ir galų gale randa prieglobstį Ženevoje; jam mirus, biurgerinė respublika „deimantų hercogui" netgi pastato paminklą, atsidėkodama už padovanotus maždaug keturiasdešimt milijonų.

Ne tik Getė sutrikęs dėl to, ką girdi ir skaito. Šaltas ir blaivus stebėtojas, romėnų istorijos tyrinėtojas Nibureris 1830 metų pabaigoje rašo beveik netekęs savitvardos: „Nemanau, kad jūs nesutiktumėt ar abejotumėt, jog mes einame į brutaliausią ir šlykščiausią barbariškumą." Dar reikėsią bėgti iš šalies. Tik ta aplinkybė, kad Getė tebėra tarp gyvųjų, jam atrodo paguoda: tuo „barbariškumo ir išsigimimo kelyje stovi jėga, kuriai išnykus, viskas patektų jų valdžion".

Baigiasi viena epocha. Heinė vėliau ją vadina „menų periodu", Getės amžiumi. Pastarasis savo laiške Humboltui, prieš pat mirtį, mato savo ką tik užbaigtą darbą „išmestą ant kranto, gulintį ten lyg sudužusio laivo nuolaužos ir kol kas laiko kopų užpustytą".

Šiame „kol kas" slypi atkakli viltis, Getė netiki visiška pražūtimi. Nesvarbu, kad politinis pasaulis atrodo visai surizgęs, per aštuoniasdešimt metų jis kitokio beveik ir nematė. Jis tiki kitokiomis vertybėmis. Straipsnyje „Visuomenės švietimo epochos" jis apmetė vaizdą, kaip jis įsivaizduoja žmonijos raidą: nuo mažų nacionalinių sferų per „socialinę ar civilinę epochą" į bendresnę ir pagaliau į universalią epochą — „visos užsienio

literatūros susilygina su vietine, ir mes neatsiliekame nuo pasaulio bėgsmo". Paskutiniame dideliame pokalbyje su Sore jis dar kartą apžvelgia visą savo gyvenimą. Išeities taškas — knyga apie Mirabo, kurią Paryžiaus kritika išpeikė: autorius labai jau smarkiai akcentavęs, kad didysis liaudies tribūnas labiausiai turįs būti dėkingas savo laikui ir kad pasinaudojęs kitų mintimis. Žinoma, pareiškia Getė, jis taip darė, o kodėl gi ne? „Didžiausias genijus netoli nueitų, jeigu įsigeistų viską imti iš savo paties dirvos. Koks gi tai būtų genijus, jeigu neturėtų talento viską sau panaudoti, kas jam siūlosi, čia paimti marmurą, ten rūdą iškelti savo pastatui?" Jis klausia, lyg į save žvelgdamas iš toli: „Kas aš? Ką sukūriau? Aš viską suėmiau ir pasisavinau, ką tik girdėjau ir stebėjau. Mano kūriniai ėmė syvus iš tūkstančių įvairiausių būtybių, kvaišų ir išminčių, šviesių protų ir kvailių." Dažnai jis nuimdavęs, kas kitų pasėta. „Mano kūryba yra kolektyvinės kūrybos vaisius, o vadinama ji Getės vardu" (1832. II. 17.).

Jis ne tik didingai atsainus, jis dar kartą išlieja savo patyčias teoretikams ir mintytojams: „Absurdiški žmonės! Išdarinėja tą patį, ką su mano žemiečiais išdarinėja tam tikri filosofai. Jie sėdi kambaryje trisdešimt metų, nepažvelgdami į pasaulį. Užsiima vien tuo, kad sijoja ir sijoja idėjas, ištrauktas iš savo skurdžių smegenų, čia rasdami tikrai neišsenkamą šaltinį originalių, didelių, tinkamų minčių! Žinote, kas iš to išeina? Svaičiojimai, nieko kita, tik svaičiojimai! Kvailas buvau, kad ilgai piktinausi šitomis paikystėmis: dabar senatvėje leidžiu sau iš to smagiai pasijuokti!"

Jis išmintingai taikus savo viešuose raštuose pasauliui, o savo nedaugeliui patikėtinių nesusilaiko neišliejęs ir savo pašaipos bei įniršio. Ir netgi nuo šių saugo savo mažas paslaptis. Prieš apsilankant Sore, Getė su keliais rūpestingai nudažytais kartono skrituliais žaidė keistą žaidimą — sukinius. Apie tai leidžiama žinoti tik nepakeičiamajam Ekermanui. Sore įėjus, Getė skubiai viską nurenka šalin; „skeptikas", kristalografas to nesuprastų. Jį vis dar kankina noras išlaisvinti „septynspalvę princesę". Tas amžinai nekenčiamas Niutonas aprašė spalvų suktuką, tvirtindamas, kad, jį sukant, gaunama „balta" spalva; vis dėlto tai nebūna grynas baltumas, nes pigmentų niekad nepavyksta užtepti visiškai grynų; Getė čia įžiūri kontrargumentą prieš Niutoną ir gautą rezultatą pavadina „mėšlo spalva".

Nežinome, kokius „grynus fenomenus" jis tikėjosi matąs savo sukamuose skrituliuose. Jis vis dar mąsto ir apie neišaiškinamą vaivorykštės paslaptį, kuriai išaiškinti nepakanka vieno žmogaus gyvenimo, kaip jis rašo Buasere.

Iki paskutiniųjų dienų išlieka jo didelis domėjimasis visomis universumo sritimis: gamtos mokslu, mineralogija, net astronomija, su kuria anksčiau maža teturėjo reikalų, nes čia įsikiša klastingasis „skaičiavimo menas". Tačiau jis įspėja Jenos observatoriją, kad ji pasirengtų sutikti kometą, kuri laukiama 1834 metais. Su pasitenkinimu priima žinią, kad, kasinėjant Pompėją, vienas namas pavadintas *Casa di Goethe*. Išėjo naujas jo „Augalų metamorfozių" leidimas, į prancūzų kalbą išverstas Sore ir labai pagarbiai sutiktas Prancūzijos akademijos. Poetas žiūrinėja jaunų dailininkų piešinius, jo anūkai lanko teatrą ir jam pranešinėja naujienas. Skaito naujausią Balzako romaną, šį bei tą iš Plutarcho: nematyti jokio dvasinių jėgų susilpnėjimo, atvirkščiai, jo laiškų stilius dabar veikiau laisvesnis, negu ankstesniaisiais metais, dažnai būdavęs formalus ir tarnybinis. Jo artimieji nesitiki greitos pabaigos.

Per savo paskutinį gimtadienį jis net išsirengė į mažą kelionę — į Ilmenau, kur kadaise norėjo išjudinti kalnakasybą. Lipo į kalną prie medžioklės namelio miške, kur prieš penkiasdešimt dvejus metus ant sienos užrašė eilėraštį „Ties kalnų viršūnėm". Žiūrėjo į eilutes, dabar jau apgaubtas stiklu, nes medinė trobelė jau buvo tapusi piligrimų lankoma šventa vieta, ir mąstė apie žodžius *„Lukterk, nurimsi / Greitai ir tu"*. Tačiau akimis jis dar kartą aprėpė ir plačius tolius. Apie tai Celteriui rašo: „Po tokios daugybės metų buvo matyti, kas išliko, kas išnyko. Kas pavyko, dabar iškilo akyse ir džiugino, o kas nepavyko, buvo užmiršta ir nebeskaudino. Žmonės gyveno visi, kaip ir anksčiau, kas kaip, nuo angliaus iki porceliano fabrikanto. Buvo lydoma geležis, iš prarajų keliamas iškastas piroliuzitas, nors šiuo metu ir neturįs tokios paklausos, kaip anksčiau. Buvo verdama smala, renkami suodžiai būdose, suręstose labai sumaniai ir labai skurdžiai. Į dienos šviesą su didžiausiu vargu keliamos akmens anglys, milžiniški seni kamienai, rasti kasykloje..., ir šitaip paskui ėjo toliau, nuo seno granito per visas epochas, atsirandant naujoms problemoms, kurioms naujausieji pasaulio kūrėjai leidžia kilti iš žemės su didžiausia nauda sau.

Apskritai nuostabiai išnaudojami žemės bei kalnų paviršiai ir gelmės."

Net ir savo aktyvios ministro veiklos laikotarpiu kažin ar jis matė tiek daug vargingo žmonių triūso. Tačiau jis dar kartą stovi ant granito, savo pirmapradės uolienos, kuri jam visada perduoda antėjiško prisilietimo ir žemės jėgų antplūdžio jausmą. Jo žvilgsnis aprėpia kartu ir Tiuringijos kalnų tamsžales egles, ir akmens anglies epochos juodus paparčių kamienus. Jis dar kartą ginasi nuo „naujausiųjų" su jų erupcijomis ir revoliucijomis, po žeme ir virš žemės. Jis mato veiklą, nuostabų visų aukštumų ir gelmių panaudojimą. *„Negali sudūlėt gyvybė!"* užrašo jis savo paskutiniame dideliame eilėraštyje „Testamentas":

Visur sroveno amžinybė.
Tedžiugina būtis tave.

Ir čia jis trumpomis eilutėmis dar kartą perbėga savo visą gyvenimą ir pabaigoj kreipiasi į būsimas kartas:

Kilnioms širdims nušviesti kelią —
Švenčiausias amatas žmogaus.

Jis tarytum ranka skanduoja šiek tiek ceremoningą būdvardį, lyg per savąsias deklamavimo repeticijas.

Paskui jis būna namuose ir tvarko savo reikalus. Testamentą surašo su savo senu draugu Miuleriu. Duoda nurodymus dėl savo palikimo, kūrinių, rinkinių. Į Frankfurtą parsiunčia Marianai jos laiškus. Ponia fon Levecov gavo paskutinį sveikinimą po žvilgsnio į taurę iš Marienbado, stovinčią ant jo rašomojo stalo, „kuri primena tokius tolimus metus ir man padeda atkurti gražiausias valandas". Baigtas skirsnis „Kūrybai ir tikrovei"— „Lili". Jo korespondencija tęsiama iki pačių paskutiniųjų dienų, ir aukščiausiu dvasiniu lygiu.

Tačiau kūnas dabar išnaudotas. Vienas iš jo senų draugų pamato jį sumažėjusį, mažutį, susikūprinusį, beveik vien tik šešėlį po senais jo sodo namelio medžiais. Metų laikai visada turėjo didelę reikšmę Getės gyvenime. Žiema buvo „barsuko ola", kurioje jis tūnodavo. Nekantriai jis laukia pavasario, su kalendoriumi rankoje. Nekantraudamas jis ir 1832 metų kovo mėnesį liepia pakinkyti savo karietą trumpai išvykai, nors dar šaltoka

ir pučia žvarbus vėjas. Grįžta persišaldęs ir gula į lovą. Jo gydytojas dr. Fogelis, jau daug metų ir bendradarbis „vyriausiojoje globoje", praneša apie pabaigą: „Katarinis karštis, plaučių uždegimas, kvėpavimo ir širdies sutrikimai." Jis taip pat aprašinėja su klinikiniu objektyvumu — jo pranešimas buvo skirtas medicinos žurnalui — šiurpią mirties baimę, apėmusią Getę, ir ji nepalyginamai tikroviškesnė ir didingesnė, negu tie į visas puses išsiųsti artimųjų laiškai, kuriuose kalbama tik apie švelniausią užmigimą amžinu miegu, apie olimpiečio pasitraukimą į poetų dangų. Apie kiekvieno didžio žmogaus mirties patalą susirenka užrašinėtojai, norį ateinančioms kartoms palikti žinią apie atsivertimą paskutinę valandą arba kokį nors reikšmingą, simbolišką žodį. Štai Ekermanas prie savo pašnekesių dar pridūrė paskutinį Getės pokalbį su juo, turintį nuo poeto nuplauti daug kartų pareikštą priekaištą, kad jis netikintis, ir parodyti jį buvus krikščioniškojo tikėjimo garbintoju, nors ir laisva bei savotiška forma. Kiti kaip paskutinius platino daug kartų cituotus žodžius „Daugiau šviesos!", kurie gal buvo tylus paliepimas tarnui plačiau atverti langines, nors iš tikrųjų, matyt, tiktai akims buvo tamsu. Ir daugiau panašių žodžių prigaudyta landžių smalsuolių; nesmagu skaityti, kaip Ekermanas apžiūrinėjo nuogą poeto kūną, nepaisant to, kad kalbos požiūriu labai įspūdingai aprašytas „galiūnas" ir dieviškai tobulas žmogus. Getė buvo galingas ir tobulas kur kitur. Jo kūnas negalėjo būti kas kita, kaip aštuoniasdešimt trejų metų senio kūnas. Jis pašarvojamas labai šventiškai ir iškilmingai, su šilkiniais marškiniais *à la* Petrarka, pagal teatrinę tradiciją, su auksinės lyros ir laurų vainiko emblemomis; palaidojamas kunigaikščių kape šalia Šilerio, visiškai to meto stiliumi, taip, kaip tuomet buvo pagerbiami dideli piliečiai. Vis dėlto jo pradžia ir pabaiga išryškėjo vienu simboliu: karstas buvo pastatytas ant seno gotiško šeimos kilimo iš giminės palikimo, virš kurio Kotrynos bažnyčioje Frankfurte krikštijamas kūdikis gavo savo krikšto vardus Johaną ir Volfgangą.

Getė mirė nelengvai. Pasirodžius mažiausiam pagerėjimo ženklui, jis dar turėjo viltį ir savo tarną teiravosi datos. Išgirdęs, kad esanti kovo 22-oji, pasakė: „Taigi prasidėjo pavasaris, ir tuo greičiau galėsime atsigauti." Marčiai kalba apie balandį, kuris atnešiąs ne tik audringų, bet ir gražių dienų. Gydytoją prašo nebeduoti jam vaistų, ir taip sustiprėsiąs, pajudėjęs gam-

toje. Tačiau gydytojas jau prieš dvi dienas, pakviestas anksti rytą, matė artimą galą: „Manęs laukė skaudus reginys. Baisus išgąstis ir neramumas šitą karšinčių senelį, jau daug metų įpratusį judėti tiktai kuo santūriausiai, dabar su didžiausia skuba vijo tai į lovą, kur jis, kas akimirką keisdamas padėtį, veltui tikėjosi sušvelnėsiant skausmus, tai į šalia lovos stovintį krėslą su aukšta atkalte. Skausmas, vis labiau ir labiau kaupęsis krūtinėje, iš kankinio išspausdavo tai dejones, tai garsų riksmą. Veido bruožai buvo iškraipyti, pats veidas pelenų spalvos, akys giliai įdubusios į pajuodusias akiduobes, pavargusios, prigesusios; žvilgsnis rodė baisiausią mirties baimę. Visas šaltas kaip ledas kūnas išpiltas prakaito, labai dažną, greitą ir kietoką pulsą vos buvo galima užčiuopti; pilvas labai išpūstas; kankino troškulys."

Jis mirė kovo 22 dieną, aukštame krėsle šalia savo lovos, priešpiet, kaip ir buvo gimęs. Jis dar klejoja: „Pažiūrėkit į gražią moterišką galvutę... su juodomis garbanomis... nuostabus koloritas... tamsiame fone." Nebegalėdamas kalbėti, jis pakelia rankas, kaip buvo įpratęs diktuodamas, su trumpais, visai ne aristokratiškais pirštais, tai veikiau darbininko rankos. Dar pamėgina šiek tiek atstatyti tvarką ir piešia ore. Paskui jam ir rankos apsunksta ir nusvyra. Pirštu rašo antklodėje, dengiančioje jo kelius. Didysis rašytojas miršta rašydamas. Kaip aplinkiniai sakosi pastebėję, jis net tiksliai dėlioja skyrybos ženklus. Pabaigoje jis piešia didelę raidę „W". Ją galima aiškintis kaip jo paties vardo Volfgango pirmąją raidę arba, turėdami galvoje paskutiniąsias jo didžias mintis apie pasaulinę literatūrą ir žmonijos tarpusavio supratimą — kaip žodį *Welt*[1].

---

[1] Pasaulis *(vok.)*.

BAIGIAMASIS ŽODIS

Būna periodų, kai su Gete suartėjama ir kai nuo jo nutolstama, ir abu atvejus mes pergyvenome. Kai aš pradėjau skaityti Getę, daugiau kaip prieš penkiasdešimt metų, dar tebeegzistavo tvirta Getės tradicija, tiesiogiai siekianti Veimarą. Iki mūsų šimtmečio pradžios dar gyveno paskutinioji iš daugybės jo mylimųjų — senučiukė prieglaudos dama Čekijoje, taip pat Didysis Veimaro hercogas, vaikystėje žaidęs su poeto anūkais, ir aš esu girdėjęs apie žmones, kalbėjusius su jais. Mano paties giminėje buvo keletas tokių tiesioginių saitų su „didžiuoju senuku", kaip jis anuomet buvo vadintas. Mano prosenelis iš motinos pusės, mokyklos rektoriaus pavaduotojas Elsteris Helmštete, parašęs knygą apie „Aukštesnįjį piešimo meną" su įvairiopomis nuorodomis į Getę, pats dalyvavo poeto meno parodose ir buvo gavęs paties poeto ranka rašytą išsamų įvertinimą, kur buvo pažymėta, kad piešinį jis atgausiąs „susuktą ant pakankamo ilgio lazdos". Šita „pakankamo ilgio lazda" pas mus buvo sparnuotas žodis, turintis gilesnę prasmę. Kitas prosenelis iš tėvo pusės buvo Berlyno leidėjas Adolfas Martinas Šlezingeris, leidęs visų pirma muzikinius leidinius, tarp kita ko išleidęs ir „Pasiją pagal Matą", kurią Feliksas Mendelsonas ką tik buvo atlikęs, Bethoveno paskutinius kvartetus ir Celterio dainų sąsiuvinius; tačiau jį domino ir literatūra, jis išspausdino pirmuosius Balzako vertimus, jaunas Heinė gyveno jo name „Unter den Linden" gatvėje. Jis dalyvavo varžytinėse leisti didįjį „Paskutinės rankos leidinį" ir dėl to siuntė savo sūnų į Veimarą. „Didysis senukas" reikalavo anuomet negirdėtos sumos, šimto tūkstančių talerių. Tai nebuvo per daug už Getės veikalus, bet tai buvo per daug muzikos leidėjui, ir užsakymas paskui atiteko Kotai.

Mano jaunystės metais buvo labai išsiplėtęs ir mokslinis Getės tyrinėjimas, dar buvo darbuojamasi prie jo veikalų mokslinio leidinio, ir su savo 143 tomais jis buvo baigtas tik tada, kai aš grįžau namo iš Pirmojo pasaulinio karo; šį leidinį vėliau turėjau. Tačiau vis dėlto aš jo netekau, kaip ir savo kito rinkinio, kuriame buvo Getės, jo amžininkų leidiniai ir poeto amžininkų memuariniai kūriniai, žurnalai bei dokumentai arba gražus didelis spalvotas Tišbeino eskizas iš Romos Kampanijos. Visa tai dingo per Antrąjį pasaulinį karą, kuris juk buvo nutolimo nuo Getės laikotarpis.

Tačiau anuomet, savo jaunystėje, aš Getę skaičiau tuo metu išeinančiame „Insel" leidyklos leidinyje. Tomai buvo išspausdinti ant angliško biblijinio popieriaus, apipavidalinti Viljamo Moriso mokyklos dailininkų ir, kaip skelbė reklaminis prospektas, įrišti „nesuplėšomai". Nuo to laiko jie mane visur lydėjo ir iš tikrųjų pasirodė nesuplėšomi, net ir tada, kai 1944 metais Londone per bombardavimą jie man buvo išsviesti iš buto į sodą, kur juos vėl susirankiojau. Tuo metu, kai pradėjau juos skaityti, visai nenutuokiau, jog kada nors užmegsiu ryšius su šitų gražių raštų leidėju ir kad mano paties knygos išeis su tuo pačiu firminiu ženklu — „Insel" laivu. Su Antonu Kipenbergu, tapusiu mano leidėju, aš nemažai kalbėjausi apie Getę. Kipenbergo rinkinio katalogas man dar ir šiandien tebėra vertingiausias kelrodis per neaprėpiamą getiškąją literatūrą, ir ne mažiau svarbūs man buvo impulsai, kuriuos per pokalbius davė šitas didžiausias ir aistringiausias iš visų Getės žinovų. Kipenbergas nešnekėjo tuo nepakenčiamu, iš pagarbos Getei virpančiu tonu. Kalbėjo dalykiškai, taip pat ir su Bremeno humoru. Čia aš daug išmokau, ko nebuvo knygose.

Paskui susipažinau ir su getiškąja filologija; pats išleidau Getės rinktinę dviem plono popieriaus tomais 1932 metais, o 1952 metais — papildytą leidinį „Knaur" leidykloje, taip pat anglišką „Goethe-Chronicle", privatų spaudinį jo angliškai pabrėžtų bandymų Maksimiliano draugijai. Toliau gilinausi į Getę, skaičiau ir daugelį tomų, leidžiamų „Getės draugijos", kurios pirmąją seriją prenumeravo dar mano senelė, anglišką, prancūzišką, amerikiečių literatūrą ir visų pirma to meto veikalus, išvedančius iš Veimaro į platesnius jo epochos horizontus. Getės epocha: tai ne tik „senasis Veimaras", buvęs ne toks jau labai jaukus, kaip dažnai vaizduojama. Buvo karų, revoliu-

cijų; buvo ne tik grakštusis, bet ir brutalusis rokokas su savo prekyba kareiviais; tiesiog šalia mūzų dvaro kareiviai varyti per rikiuotę, „Ifigenijos" pastatymo išvakarėse. Čia ir dideli visuomeninės santvarkos, ne tik meno stilių perversmai, einą nuo baroko iki romantikos. Apie visa tai mažai ką radau Getės literatūroje. Man atrodė verta poetą, išminčių, gamtos aiškintoją bent kartą parodyti šiose platesnėse sąsajose. Mat, šitas laikas, kad ir koks, atrodo, tolimas, yra ir mūsų laikas: anuomet buvo padėti pamatai pasauliui, kuriame reikia kurtis mums. Tai ne „aukso amžius", kokį Getė svajojo matąs graikų antikoje, ir jis pats ne toji tėvo figūra, kurią būtų galima ilgesingai prisiminti. Jis žmogus su savo prieštaravimais, pagal jo paties gyvenimo mokslą sudėtas iš „poliarinių" priešybių ir susiformavęs į vienovę. Kas nori tik nugriebti rezultatus ir laikytis ar kabintis koncepcijos apie „vientisą žmogų" Getę, tas pražiūri didelį triūsą. Visas Getė — tai ne tik „tobulas" olimpo senis, labai gerai mokąs šėlti, įžeidinėti, „būti bestija", kaip pats džiugiai pripažino; tai Mefistofelis ir Faustas; tai Ifigenija ir netašyta Romos meilužė, kurios apdainuojamos abi tuo pačiu metu, viena — kaip vien tik siela, kita — kaip vien tik kūnas, ir šitaip, kaip sielą ir kūną, man rodos, reikia traktuoti Getę, jeigu norima jį suprasti ir — svarbiausia — džiaugtis jo veikalais.

Savo darbą apie Getę rašiau atskirais periodais, ir dažnai jį kas nors pertraukdavo — gal tai turėjo savų pranašumų. Kiekvienas naujas susitikimas tuo pačiu buvo naujas atradimas, o nepaliaujamas Getės malūno sukimas gali greit sukelti tam tikrą nuovargį ir susierzinimą. Tuo tarpu pereita ir per įvairiausius likimo smūgius bei įvairias gyvenimo aplinkybes — ne tik per literatūrines epochas. 1915 metais beveik toje pačioje vietoje, kaip Getei, Šampanėje reikėjo kastis į purų kreidožemį „ir būti iš anksto palaidotam, kaip jis sakė, ir tada šitokį karo žygį pamatai kitomis akimis, ir taip atsitiko su daugeliu dalykų. Kai atlaikai tokį „palaidojimą", ne kartą grėsusį dar ir vėliau, imi kitomis akimis žiūrėti į gyvenimą ir į literatūrą. Tada gali sau leisti šiek tiek ironijos ar humoro, be kurio vargu ar įveiktum šitokius laikus.

Tad šioje knygoje, mano išmanymu, šalia daugelio šaltinių studijų yra nemaža ir mano gyvenimo patyrimo. Tai nereiškia, kad Getei „nuimama aureolė"— pakankamai lieka žavesio šiame gyvenime su jo aukštumomis, gelmėmis ir daugeliu tarpinių

pakopų, kurios visos svarbios. Hugas fon Hofmanstalis kartą savo straipsnyje „Poetas ir laikas" pageidavo, kad būtų paimtas laisvesnis tonas, kalbant apie didžiuosius žmones, taip pat ir apie Getę, „žmogiškas tonas, vyriškas pasitikėjimo ir laisvos nedirbtinės pagarbos tonas". Man atrodė, kad tai geras moto.

Mano knyga — apie gyvenimą ir laiką. Joje nemėginama išsamiai aiškinti kūrinių; tai kitas uždavinys, spręstas pakankamai dažnai. O visą, mums gal didingiausią ir puikiausią jo kūrybos dalį — lyriką didžiąja dalimi reikėjo palikti skaitytojo malonumui ir atradimo džiaugsmui. Tam eilėraščiai ir skirti — kaip ir apskritai visi kūriniai. Prie jų skaitytoją tegu ves ne atskiros nuorodos, o pažintis su visa Getės asmenybe, jo aplinka ir tomis epochomis, kurias jis perėjo per savo ilgą ir turtingą gyvenimą.

Aš tikiuosi prisidėjęs prie uždavinio, kurio kiekviena karta turi imtis iš naujo. Getė savo straipsnyje „Šekspyras ir begalybė" rašė, kad gali atrodyti, „lyg nebebūtų ką pasakyti, ir vis dėlto proto ypatybė ta, kad jis amžinai sužadina protą".

RICHARDAS FRIDENTALIS

Londonas, 1963 m. vasara

TURINYS

ИБ № 607

РИХАРД ФРИДЕНТАЛЬ
ГЁТЕ

Серия «Силуэты»

На литовском языке

Переведи с немецкого
Еугения Венгрене и Йонас Килюс

Издательство «Вага», Вильнюс, пр. Ленина 50

*

RICHARDAS FRIDENTALIS
GETĖ

Redaktorė S. Jurgaitė
Vertimo recenzentė O. Januševičienė
Dailininkas V. Bakšys
Techn. redaktorė B. Šlivinskienė
Korektorė D. Meciūnaitė

Duota rinkti 1977.VIII.23. Pasirašyta spaudai 1977.X.4. Leidinio Nr. 8818. Spaudos popierius Nr. 2, formatas 84×108$^{1}/_{32}$ — 10,625 pop. l.=35,7 sp. l.+1,3 (įkl.) sp. l.; 40,8 leid. l. 30 000 egz. Užsak. Nr. 1018. Kaina 1 rb 90 kp

„Vagos“ leidykla, Vilnius, Lenino pr. 50
Spaudė K. Poželos spaustuvė, Kaunas, Gedimino 10

F $\frac{70803-315}{M\ 852(10)-77}$ 252—77
8 U(Vok)
Fr 283